P. III 1013

PY II 166

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ TIMIŞOARA
Secţia colecţii speciale

CUGETUL ROMÂNESC

Până la marele nostru război, care a fost un război universal, literatura românească izbutise să intre în sfera de mare disolvare a literaturii mondiale. Se precizau accente sufleteşti vecine, în subordine, cu cele mai înaintate nuanţe de rafinament steril. Cuvintele îşi pierdeau tot mai mult mirezmele iniţiale, ca nişte flori ce treceau dincolo de viaţă prin ierbar; ideile deveneau fumurii, concepţiile, tot mai anemiate, îşi uitaseră originile. O tocire generală a formei şi a gestului a caracterizat ultimele timpuri premergătoare războiului. Lupta începea să semene cu dragostea şi antagonismul cu simpatia... O toleranţă universală slăbea resorturile vieţii şi niciodată nu s'a scris şi nu s'a vorbit cu neurastenie ca până la război.

Războiul a surpat dintr'odată etajele unei civilizaţii prea depărtate de pământ şi omenirea s'a găsit scufundată şi încăerată, timp de mai mulţi ani, în subsolul veacurilor artificializate. Războiul a fost un fenomen unic: dela el încoace toate ideile merg într'altfel şi toate concepţiile s'au schimbat: ori câte sforţări s'ar face pentru a dovedi o continuitate şi pentru a lega pe acel ieri, *situat pare că, în extrema depărtare a trecutului, cu acest* azi, *atât de nou, rezultatul lor rămâne, cel puţin în generaţiile actuale, cu totul deşert.*

Continuitatea e atât de absentă din sensaţiile noastre, încât mulţi dintre supravieţuitorii războiului se descopăr având două memorii şi două serii de amintiri: una foarte veche, ca şi cum ar fi aparţinut unui ascendent, unui strein; şi alta cu totul recentă. Războiul a fost, înainte de toate, un extraordinar fenomen psicologic: clopotul sufletului dă alt sunet astăzi de cât acum şase ani...

Reinv. 1968
13860

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ
P-33095-1

Poporul românesc, în deosebi, și-a întreit, prin războiul trecut, puterea de a trăi. Cu războiul lui de calamități fără pereche, au coincidat trei evenimente: unirea tuturor Românilor într'o țară de trei ori mai mare, exact așa cum a visat-o poetul; votul universal, care l-a făcut într'o zi din slugă stăpân, și expropriereа, care i-a dat noului stăpân avere. Nici un alt popor din câte au participat la război nu a cunoscut în acelaș grad aceste trei emoții într'un singur moment. Ne găsim și prin definiție și de fapt în fața unei lumi absolut noi. Vigorile fiecărui Român au sporit, prin definiție, în proporție cu țara și fiecare gând românesc prezintă astăzi o curbă de creștere mai adâncă decât până ieri. Singur sentimentul că străbați în patru zile o țară prin care până ieri trenul trecea în patru ore, dă ideilor o perspectivă și o sonoritate nouă.

Până ieri am fost un Regat: astăzi suntem o patrie. De aci înainte munca noastră va avea de scop să facă din fiecare Român un cetățean real al patriei sale și cu fiecare să meargă sufletește, pretutindeni unde el se duce, patria întreagă. Cuvântul a fost cam uzat și a ieșit cam jerpelit din condeele și buzele celor ce până la noi l-au întrebuințat ca trei silabe scoase din vocabular. Azi Patria *a căpătat un sens viu și poporul nostru trebuie identificat cu el.*

Dacă astăzi, pornim din negreala tiparului și din nesimțirea hârtiei această revistă, este ca să o semănăm cu câteva scântei și nu pentru bucuria deșartă de-a pune slove pe pagini și de-a ne iscăli dedesubt. Liniile noastre sunt destinate să străbată cu nervi și foc materialul tipografic, cu credințe, speranțe și sinceități; și avem impresia, scriind aceste prime rânduri, nu că ne satisfacem pe noi înși-ne, care putem cu entuziasm să rămânem niște anonimi, dar că indicăm cu degetul pe aer sborul viitor al neamului nostru, văzut cu o zi mai de vreme.

Literatura românească, viața românească nu vor mai fi, credem noi, încă prea puțin degajați de un trecut intelectual disolut, ceeace au fost și ceeace poate că încă mai sunt.

Dascălul, poetul şi omul politic au încetat de-a mai fi nişte cercetători melancolici, nişte cântăreţi de reminiscenţe palide şi nişte domni cu ghiozdan în automobil. Datoria intelectului românesc este să provoace creşterea până la extrem a voinţei, a voinţei de putere şi a încrederii în sine. Am fost un popor de jăluitori: vom deveni un popor de braţe tari, de conştiinţe aspre şi de rectitudini grave. Am fost o uşă legănată moale pe ţâţâni: vom deveni un lacăt.

După războiu, mulţi povestesc iarăş, de-o vârstă istorică de concesii către noi înşi-ne, de dulci slăbiciuni pentru prieteni, de congratulări pentru adversari. Dacă trăim o epocă de glorie, trăim şi timpurile cele mai primejdioase din povestirea neamului nostru—şi trebuie să privim lucrurile drept, fără şovăeli. Trebuie să facem onoare deplină primejdiilor noastre, printr'o atitudine. Să nu ne temem, să nu ne simţim îmbătrâniţi: bătrânii şi famenii să călătorească şi să doarmă. Poporul nostru începe să fie mare şi să ducă viaţa de popor mare, numai de atunci de când viaţa lui s'a complicat şi s'a îngreuiat. Să fim bucuroşi că vom cunoaşte de aci înainte o existenţă de luptă permanentă.

Fără şovinism şi infatuare, ştim că suntem un popor foarte inteligent şi artist care intrăm în cultura universală cu un profil personal, cu o individualitate clară. Vom munci să devenim un popor fiziceşte şi moralmente puternic şi victorios—şi vom izbuti. Toate scrisele, toate cuvintele şi actele noastre se vor inspira dela această atmosferă.

Cu asemenea preocupări apare «Cugetul Românesc» *care poate să fie acuzat de virtutea misticismului şi de dărnicia exagerării. Fie acestea singurele noastre păcate. Ne vom ţine însă de ele cu energie şi ele vor forma lumina centrală din care vor purcede dibuirile noastre.*

Cugetul Românesc.

NOAPTEA DE AUGUST

Atâta știu: că era noapte dar nu și veacul când era...
Terasa de granit înaltă părea 'n lumină că plutește
Și pe un cântec de theorbă că urcă și se 'nsuflețește
Pe când, mai jos, nedesluşirea unui oraș se resfira
Treptat mai ştearsă şi mai stinsă, pe când, în sus, fără 'ncetare
Curgea o 'ntreagă adâncime şi se lărgea o 'ntinsă mare,
O mare ce, nețărmurită, se tot ducea, cu gând cu tot,
Sub înserarea viorie şi înstelarea 'nfloritoare
Când spre-o planetă, când spre alta, și dintr'un soare spre
[alt soare...
Șatâta știu: că era noapte, și ca să știu mai mult nu pot
De cât c'acea terasă albă și largul cântec de theorbă
Erau și sbor nebun de aripi, erau și sbor de'naltă vorbă.
Dar spre-a cuprinde clipa de-aur n'a fost Parnas și nici Olimp,
Și de-a fost ieri, sau cine ştie în ce trecut de loc şi timp,
Se desprindeau din armonia ce depărta de ea pământul
Priceperi ce'n eternitate își împingeau mereu avântul
Și ce, spirale nesfârșite, 'nălțimea nu'și mai măsurau
Neprăvălindu-și-o vre-o-dată, nici chiar atunci când coborau,
Și hotărând că'n tot ce este nu e nimic de cât cuvântul,
Căci singur el, *mișcare sfântă, în ori-ce parte să'l trimeți*
Ființă dă ori-când voinței *schimbând-o'n sori și în planeți,*
Sau peste tot fluidizând'o în proteismul cugetării
Ce poartă timpul *ca și* locul *în revărsările mișcării*
Și ce din ea destăinuește colori și forme și simțiri
Alcătuind chiar vecinicia prin ne'ncetatele'i clădiri,

Căci vecinicia ce nu 'ncepe şi nu sfârşeşte nici-o-dată
Se zămisleşte 'n toată clipa printr'o zidire ne'ncetată.

Dar punţi de stele peste-abisuri muiau adâncu'n strălucire
Şi se simţea că'n ori-ce parte e Dumnezeu—că'n ori-ce parte
Aceiaşi viaţă neînvinsă îşi duce valul mai departe...
Că sori ce n'ar fi din lumină pentru privirile-omeneşti
Mai sus asvârl această viaţă ce'n veci de-a noastră se desparte...
Că forme care n'ar fi forme trăiesc subt alte bolţi cereşti,
Că ochi privesc din ori-ce goluri dar că nu'ncap în orice minte,
Pe când nemărginirea 'ntreagă e o 'ncâlcire de cuvinte,
Cu tâlcu'n repedea schimbare a trecătoarelor clipiri
Şi că e 'ntotdeauna altul, ce minte 'n veci şi'n veci nu minte,
Că'şi potriveşte înţelesul pe-ori-ce vârtej de 'nsufleţiri...
Şi, fie că priveam abisul şi fie că priveam pământul,
Răpit de-aceiaşi adâncime, sporit simţeam că mi-e avântul...
Urcam spre culmea Prea Tăriei—eram pe sânul Prea Tăriei,
Şi noaptea se urca cu mine spre culmea vecinicei lumini,
Cu chei de aur deschisesem porţi ce pe veci păreau închise
Pe Isis nudă o scosesem din cupa florilor de crini...
Din taina sfântă a mişcării înţelegeam pe Dumnezeu
Căci o trăiam în întregime trăind pe-a sufletului meu...
Ghiceam în pulberea de aştrii nenumărate oşti de îngeri,
Iar bucurii ce au să vie se desprindeau din ori-ce plângeri;
Ştiam că Dumnezeu e vecinic şi vecinic mă simţeam şi eu.

Alexandru Macedonski.

(Poezie inedită)

CRIZA MORALĂ MONDIALĂ

I.

Ţin să îndreptăţesc întâiu titlul acestor consideraţiuni care n'au pretenţie de a fi nouă, de şi ca şi soluţia pe care aş înfăţişa-o eu, poate contribuì să soluţioneze teoretic o chestiune care stă în inima tutulor pentru că de dînsa atîrnă însuşi viitorul omenirei, căci o omenire care e degenerată, demoralizată, nu poate trăì.

Să nu se atribuie o prea mare importanţă cuvîntului de „mondial". N'am găsit altul mai puţin pretenţios. Ţara, în momentul de faţă ne este aşa de plină de concepţiuni mondiale şi de bărbaţi mondiali... Criza morală se întâlneşte pretutindeni: ar fi o mare greşeală să se creadă că o întâlnim numai aici. Ne-am calomnia zadarnic. De la războiu încoace am străbătut deosebite ţeri şi mai mult sau mai puţin, pot spune că se întâlneşte şi aiurea ceeace constatăm la noi. Despre criza aceasta nu cred că este nevoie să se amintească şi în elementele materiale din care se compune: o vedem, ne înconjoară de toate părţile, ne lovim de dânsa la fiece pas; ea ne inspiră desgust, şi une ori ne şi oboseşte, fiindcă evident că acţiunea deşănţată supt raportul etic de care suntem înconjuraţi şi din care nu putem scăpa, pe care n'o putem răspinge cu un gest, nici distruge cu un cuvânt, constituie un fel de povară pe care o purtăm fiecare dintre noi. Acţiunile acestea sunt supt ochii fiecăruia; singurul lucru care s'ar putea încerca ar fi o clasificare a lor. Deci, înnainte de a încerca să arăt motivele crizei morale mondiale, voiu să încerc o clasificare a fenomenelor pe care această criză le prezintă, în ţara noastră şi la naţia noastră, poate mai mult în regatul vechiu care este mai „mondial", şi mai puţin în regiunile celelalte cari sunt mai puţin mondiale, fiindcă sunt mai patriarhale şi de aceea socotite ca mult mai înnapoiate. Trebuie să adaug însă că sunt persoane pe care le sperie caracterul patriarhal, „nemondial" al acestor ţinuturi şi cari, venind dela noi, în orice caz, dacă nu din Bucureşti, din Vechiul Regat, încearcă să introducă şi în ţinuturile acelea cât

se poate mai multă „modernitate mondială". Să dau un exemplu: ieri am primit prin poştă patru impunătoare volume tipărite, natural, cu budgetul Statului, scrise, două din ele, în ruseşte şi două în româneşte, dar coprinzând acelaşi lucru. Adresându-mă la partea românească pe care singură o înţelegeam, am priceput că e vorba de o carte de propagandă pentru locuitorii ruşi din Basarabia — şi în româneşte pentru acei cari ştiu şi limba românească, — în folosul literaturii noastre. Autorii sunt, unul, un nuvelist pe care l-am cunoscut la „Sămănătorul" pe vremuri, om de talent, foarte tânăr atunci şi care acum a căpătat o maturitate specială în domeniul literar, d. Dunăreanu; cellalt, care face prefaţa pentru culegerea de nuvele româneşti, care se chiamă „Prozatorii români", este fiul unui eminent folklorist bucovinean, d. Liviu Marian, profesor în Basarabia. Nuvelele sunt alese după principiul, foarte obişnuit, că cine împarte parte îşi face, şi evident că sunt nuvele şi de ale d-lui Dunăreanu şi de ale d-lui Marian şi, de oarece primul are talent de mai multă vreme, extrasele din opera d-lui Dunăreanu sunt mai întinse decât din a d-lui Marian. In această „antologie a prozei româneşti estetice", Kogâlniceanu nu figurează, de şi a scris şi nuvele şi nici „Cântarea României", probabil pentru că nu este estetică apoi, probabil din alte motive, nici un critic, nici un cronicar, căci aparţin numai istoriei literare" şi nu sunt „estetici". Dar vom vedea că între o anume „estetică" şi o anume lipsă de moralitate este o legătură foarte strânsă pe care o să o fixăm şi o să o explicăm îndată, căci imoralitatea, când este „estetică", nu mai poate spune nimeni nimic, nu rămâne decât să i se facă o adâncă închinare şi să se claseze între produsele cele mai alese ale frumuseţei moderne.

In prefaţă, Liviu Marian, autorul expunerii despre întreaga literatură românească, în proză, făcea observaţia că trecutul nostru este foarte modest, că până n'am avut contact cu Apusul, viaţa noastră intelectuală nu valora nimic; pe la 1840 am început să cunoaştem Apusul, dar nu l-am înţeles tocmai adânc şi, pe lângă aceasta, n'am ştiut ce însemnează libertatea gândirii şi de aceia literatura pe care am făcut-o n'avea fără îndoială savoarea, n'avea adâncimea, înnălţimea de idei a literaturilor apusene. Avea o tendinţă a substratului naţional şi tendinţa aceasta nu era „mondială"; dar dela o bucată de vreme, de câteva decenii, literatura românească a început să aibă caracterul acesta „mondial" şi, cum cartea este de propagandă, se spune că aceasta s'a întâmplat mai ales de când scriitorii

noştrii au cunoscut pe scriitorii ruşi. Se poate o mai bună recomandaţie pentru cultura românească decât să se spună înnaintea unor cunoscători ai scriitorilor ruşi că, înnainte de a-i fi cunoscut şi noi pe scriitorii ruşi, erau nişte imbecili? Dar se adaugă că nu este numai acesta motivul pentru care ne-am „mondializat" îndată ce am intrat în contact cu literatura rusească — pentru că se pare că mondială este mai mult toată viaţa culturală, socială şi economică de dincolo de Nistru; acolo s'a mutat „mondialitatea" de o bucată de vreme — dar mai este ceva: „scriitorii moldoveni cei mai buni au şi sânge slav". Aşa încât, după aceste două recomandaţiuni: că literatura noastră a început să fie mondială când am cunoscut pe Ruşi şi că e cu atât mai bună cu cât scriitorul nostru are şi sânge slav, scopul operei de propagandă este absolut atins.

Ori care străin rus din Basarabia n'are decât să întrebe pe un scriitor român: D-ta eşti cumva în legătură cu scriitorii ruşi, ai sânge slav? Dacă da, eşti mondial şi aştepţi, la sfârşit, ca problema mondială, intrată în sensul întâi prin d-l Duiliu Zamfirescu şi alţi scriitori mai noi, să dea un caracter cu totul nou literaturii româneşti care începe acum.

Innainte era substratul naţional, acum este caracterul general, şi, prin urmare, literatura noastră merită să stea alături de alte literaturi. Poate cuvântul mondial să-l fi întrebuinţat şi supt influenţa unor lecturi atât de apropiate cum a fost a prefeţei la Antologia d-lor Dunăreanu şi Marian.

Dar, revenind la aceeace spuneam. Dacă faptele acestea n'au nevoie să fie etichetate numai supt raportul naţional, de oarece se întâlneşte pretutindeni o atmosferă de imoralitate sau o lipsă de orice preocupaţiune de caracter moral în faptele individuale sau sociale, să încercăm totuşi a fixa, şi pentru ţara noastră ca şi pentru alte ţări unde se pot întâlni fenomene asemănătoare, oarecare clasificaţiune.

Omul imoral şi acţiunea imorală nu seamănă totdeauna în caracterul şi originea lor. In momentul de faţă avem, fără îndoială, un foarte mare număr de acţiuni imorale fără vinovăţie. Şi nu există condamnare mai grea a împrejurărilor de acum decât imoralitatea care se face împotriva conştiinţei acelor cari, deşi nu sunt imorali, cu toate acestea sunt siliţi să ducă o viaţă imorală. Legăturile dintre oameni dinnaintea războiului s'au rupt; sprijinul pe care omul îl găsia în alt om, în mare parte a dispărut. Atâtea existenţe sunt deslipite, aruncate în haosul unei lumi înnebunite. Existenţele acestea, cari nu pot să găsească nicăeri nici un îndemn şi nici un

reazăm sau mângâiere, cad, fără ca omul să fie rău, cad prin faptul îndeplinit în categoria aceasta a imoralităţii contimporane. Exemple sunt atâtea şi poate că la noi, din această categorie, s'ar găsi exemple mult mai multe decât aiurea, între altele şi pentru că, dacă şi la noi se găsesc fel de fel de asociaţiuni, nu cunosc până acum — deşi sunt multe societăţi femeeşti, care îndeplinesc un rost foarte folositor — nu cunosc societatea, foarte folositoare, care, cu bunătatea femeiască, cu blândeţa femeiască să se găsească în drumul fiinţei, în special al fiinţei femenine, care şovăie între viaţa pe care n'ar părăsi-o şi altă viaţă spre care îndeamnă asprimea traiului. Bucureştii e plin de femei care ar dori fără îndoială să trăiască altfel de cum trăesc, în alt mediu decât cel în care le-a strămutat soarta. Atâtea ar putea fi întoarse înnapoi, dar până acum duhul bunătăţii, spiritul de milă omenească care ar fi putut să le împiedece în momentul când au schimbat drumul, nu s'a apropiat. Sunt multe feluri de filantropie, dar cred că un fel de filantropie ar fi mult mai potrivit decât atâtea altele, acela care ar căuta sufletul omenesc ce se zbuciumă între bine şi rău şi ar avea şi curajul de a merge spre sufletul omenesc care a pătruns în rău şi pe care, şi în mijlocul răului, îl urmăreşte amintirea timpurilor mai bune şi dorinţa ca acele timpuri să se întoarcă. Un suflet de om este un lucru nespus de scump şi de sfânt, şi am scris odată un gând de care nu-mi pare rău nici acum: din omul pe care îl duci la moarte încă este toată putinţa de a face un sfânt. Cred că, şi în afară de criminalul pe care-l duci la eşafod, între fiinţele care sufăr şi ele chinurile eşafodului moral spre care le-a îmbrâncit soarta, sunt atâtea altele care merită o soartă mult mai bună decât aceea pe care o au.

Este fără îndoială o imoralitate silită pe care o impune haosul produs de războiu, sfărâmarea legăturilor vechi, împrăştierea familiilor, dispariţia barierelor dintre clase, înlăturarea solidarităţii umane, individualizarea, pulverizarea în indivizi a societăţii întregi.

A fost odată societatea romană şi greacă ce era clădită din marmură cum astăzi se mai vede după coloanele rămase pe acelaşi pământ pe care apăsase odată templul; societatea medievală avea solidele ei castele, măreţele ei biserici. Nu numai în artă, dar acelaşi lucru se întâlneşte şi în aşezămintele sociale, în legăturile care unesc oamenii între dînşii. Am avut pe urmă, în societatea aceasta contimporană, un fel de casă de spectacol şi în domeniul social şi moral, dar acum

până şi casa de spectacol, mare, anonimă, gata pentru ori cine, nepotrivită pentru nimeni, chiar această casă s'a sfărâmat şi acum impresiunea pe care mi-o face viaţa este a unei dune de nisip. Ţi se pare, în faţa grămezei imense de nisip, că vezi ridicându-se o movilă, dar a doua zi găseşti în loc o groapă. Capriciile curenţilor atmosferici schimbă în fiecare moment înfăţişarea societăţilor actuale. Vă puteţi închipuì cât curaj îi trebuie cuiva pentru ca, în această nesiguranţă de fiecare zi, de fiecare clipă, să-şi caute el singur, cu biata cultură pe care o poate da şcoala timpurilor noastre, într'o societate nouă, revoluţionată, fără tradiţiuni cu trecutul, neaşezată, calea faţă cu nevoile viitorului în ţara noastră. Aşa încât, pentru toate sufletele acestea care se pierd nu este o răspundere individuală a lor, ci este o răspundere colectivă, a societăţii întregi; a tuturor; nu numai a familiei care are aşa de puţină putere, pe care o bat atâtea nevoi, încât, atunci când este familia mai mare este o adevărată minune, o binecuvântare de talent sau de puteri pentru ca această familie să fie hrănită.

Este însă o mare răspundere a şcoalei. Şcoala — eu aşa înţeleg — trebuie să se îngrijească nu numai de ceeace se face de elevi până în momentul când ei o părăsesc, ci adevărata şcoală va fi aceia care va priveghea desvoltarea tuturor existenţelor care au plecat dincolo de margenile anilor de şcoală. Un sămănător care nu s'ar întoarce să vadă ce s'a ales din grăuntele pe care l-a aruncat în brazdă, ar fi fără îndoială un ciudat sămănător, şi tot aşa sămănătorul în sufletele oamenilor care nu caută să vadă până la capăt ce s'a ales din grăuntele bun pe care l-a aruncat în sufletul copiilor, sămănătorul acela de lumină este fără îndoială un foarte rău gospodar al câmpului asupra căruia a cheltuit o parte din munca lui, sau munca i-a fost o simplă formalitate şi tot ce se face numai pentru formă este mai rău decât dacă n'ar fi fost făcut nimic.

Responsabil este proprietarul de moşii de viaţa morală şi materială a celor de pe pământul lui; responsabil este proprietarul de fabrică pentru viaţa morală a celor cari lucrează în fabrica sa; responsabil este şeful de administraţie pentru viaţa particulară morală a tuturor fiinţelor omeneşti întrebuinţate acolo. Nu sunt oamenii maşini şi dacă ai primit pe un om, l-ai primit cu sufletul lui şi ai răspunderea acestui suflet, căci ai mijloacele materiale cu care poţi întreţinea şi de multe ori salva acest suflet.

Pe lângă această categorie a imoralităţii sileşte este cate-

goria imoralităţii inconştiente. Sunt mulţi oameni cari nu-şi dau seama de viaţa pe care o duc, din conformaţia sufletească, din alcătuirea lor sufletească specială, din condiţiunile cu totul particulare ale existenţei lor dar şi din lucrurile în legătură cu momentul de faţă. Războiul continuă şi până acum între deosebitele naţiuni într'altă formă decât forma dinnainte, dar sunt şi acum în umanitate imense câmpuri de bătălie şi sunt morţi cari cad grămadă la popoarele care nu se pot apăra. După morţii din tranşee, noi avem morţii boalelor şi mizeriei

Nu ştiu dacă mulţi au obiceiul să se uite în lista zilnică a morţilor din Bucureşti; ei bine, cine o face, va constata că mai mult decât în orice capitală din lume, afară numai de Infernul care este Rusia sovietelor, la noi este mare numărul copiilor născuţi morţi, al copiilor morţi în fragedă vârstă, a bărbaţilor şi femeilor morţi în plinătatea puterii lor.

Da, războiul urmează şi acum, urmează cu concurenţa sălbatecă dintre naţiuni, urmează prin întrebuinţarea tuturor armelor, şi valuta este un teribil tun cu care se trage asupra anumitor naţiuni cu siguranţa că se produce o distrugere de bogăţii cu mult superioară distrugerilor de bogăţii pe care le-a făcut războiul însuşi. Şi, în acelaşi timp, în acest război, care urmează necontenit, este zăpăceala, fenomenul psihologic de pierdere a oricărei conştiinţe a datoriei, pe care îl produce războiul.

Sunt oameni scoşi din lumea lor şi cari n'au găsit altă lume şi atunci, în beţia aceasta de fiecare zi, beţie mai teribilă decât a nopţilor în mare parte nedormite, în tovărăşia oamenilor asupra cărora s'a năpustit acelaşi sălbatec vânt de pasiune veşnic nesatisfăcută, e natural ca atâta lume să nu-şi afle nici un fel de judecată de sine însuşi precum nu-şi află un program al existenţei sale acel care a scăpătat în felul acesta şi sufere toate urmările scăpătării sale. Am foarte deseori impresiunea de a fi întâlnit oameni cari au trăit ani de zile într'o perpetuă beţie. Poate că una din cele mai zguduitoare drame ar fi drama care ar înfăţişa pe cineva pe care, o urcare repede l'ar fi ridicat la o situaţie la care n'ar fi visat să se ridice vreodată, la o treaptă de bogăţie pe care nici măcar în speranţele sale n'a zărit-o vreodată şi unde poate satisface unele patimi pe cari numai norocul acesta nebun i le-a putut sădi în suflet, care străbate viaţa ca şi cum ochiul lui ar fi necontenit închis asupra realităţilor, şi omul acela, care doarme mergând, urmărind un vis interior, s'ar găsi deodată înnaintea cuivà cu puterea de a trezi într'însul conştiinţa. Ar fi o groaznică zguduire când omul şi-ar da deodată seama unde se găseşte; ar fi

poate acelaşi lucru ca un somnambul care, cu dibăcia-i specială, proptindu-se de cele mai neînsemnate asperităţi ale zidurilor unei clădiri, ajungând la cine ştie ce înălţime ameţitoare, strigat odată pe nume, s'ar trezì, şi-ar da seama de locul unde se găseşte şi ar cădea prăpăstuit în lungul clădirii pe care izbutise să se ridice.

Prin urmare, alături de imoralitatea pe care o impune reaua alcătuire a societăţii, cu imposibilitatea de a găsì în mijlocul acestei societăţi un drum bun sau de a se întoarce de pe un drum greşit, se găseşte cealaltă formă a imoralităţii, imoralitatea inconştientă, produsul acelei turburări de spirit care va dura încă foarte multă vreme. Dar există, fără îndoială deşi într'o măsură mult mai mică, la mult mai puţine persoane, o altă formă de dorinţă imorală făcând parte şi ea din criza morală a timpului nostru. Există fără îndoială o pornire de perversitate pe care timpurile noastre o au mult mai mult decât au avut-o alte timpuri. Perversitatea a existat totdeauna în omenire, numai că oamenii înnainte aveau obiceiul de a o ascunde; pe când perversitatea în timpul nostru este una care se expune fără cea mai mică sfială de lumea care îşi poate da seama de caracterul urât al acestei imoralităţi. Sunt oameni cari îşi fac o glorie dintr'însa. Această perversitate din nenorocire a trecut şi în domeniile vieţei sufleteşti a omului care pot să contribuie la îndreptarea moravurilor; o întreagă literatură şi artă este atinsă în momentul de faţă de această pervesitate; suflete perverse scriu pentru alte suflete perverse. Când cititorul cărţilor literare sau vizitatorii unei expoziţiuni de pictură sau sculptură, sau acel care ascultă o bucată de muzică nu e destul de pervers, se lucrează prin mijloacele magice de care dispune orice literatură, orice artă făcută de oameni de talent, pentru ca perversitatea să fie necontenit crescută.

Nu ştiu dacă se urmăreşte atent o anumită literatură care a invadat lumea, care se întîlneşte mult mai puţin decât se crede şi în unele cercuri de esteţi dela noi, care se află însă în mai toate ţările cu o cultură mai puţin aşezată, având mai puţin simţ de datoriile ei, unde terenul este mai mult câştigat de această literatură perversă.

Acum câtăva vreme, într'o conferinţă făcută la o foarte frumoasă asociaţie cu scop moral a femeilor americane care au aici un aşezământ în legătură cu alt aşezământ susţinut din contribuţiile băieţilor de şcoală americani, în acea conferinţă, în legătură şi cu rostul aşezământului unde eram găz-

duit, am încercat să pun în lumină caracterul nesănătos al unei anume literaturi contimporane. Citam, după un articol al lui Alexis Tolstoi, un foarte bun cunoscător al împrejurărilor din Rusia de azi, lucruri cu adevărat extraodinae: poezii total lipsite de orice sens, din care cel mai mare deslegător de visuri n'ar fi fost în stare să scoată nimic. Alexis Tolstoi dădea în acelaşi timp biografia unuia din aceşti inovatori ai poeziei contimporane ruseşti, care îşi dedica volumul „Cleopatrei şi mie" şi înfăţişa bucăţi de un caracter atât de lucid încât aveai nevoie de interpretări astrale. Omul făcuse lucruri de acestea până în momentul când s'a amorezat de dânsul o bogată negustoreasă din Moscova, o persoană foarte sănătoasă şi grasă dispunând şi de o avere foarte importantă; până în momentul acelà poetul nostru obişnuia să meargă pe străzile Moscovei cu părul foarte lung şi nişte unghii extraordinare pe care le înnoda la degete, ca să semene mai mult cu Satana; iar, în ce priveşte îmbrăcămintea, umbla cu blană foarte scumpă şi cu pantaloni roz. Perversitate amestecată cu şarlatanie, căci poţi face poezii oricât de simboliste, să frecuentezi totuşi destul de regulat pe bărbierul d-tale şi să procedezi la toaleta unghiilor într'atâta cel puţin încât să poţi atinge epiderma altuia fără pericol; iar cât despre pantalonii roz, ei pot fi excelenţi pentru un usagiu absolut intim care nu este al sexului nostru. Când însă poetul a cunoscut pe negustoreasa cea bogată, şi-a tăiat şi părul, şi unghiile şi n'a mai făcut literatură de loc; cred chiar că a renunţat şi la pantalonii roz.

Acum, scriitori de felul acesta întâlnim şi aiurea ba chiar şi la noi, câtiva mai tineri cari cred că poezia fără rimă, fără ritm şi fără logică, nici un element de naturaleţă într'însa, poate fi o poezie. O astfel de poezie o citeam deunăzi într'o revistă de la noi care în legătură cu sentimente diafane, pomenea de nu ştiu ce stropitoare. Cam în acelaşi timp cu publicarea acestei poezii, Universitatea din Cluj, Facultatea de litere, dădea un premiu unui poet distins care publicase o culegere foarte frumoasă mai de mult, d-l Lucian Blaga — eu cel d'întâiu i-am lăudat versurile. Părţi din poemul „Zamolxis" al d-lui Lucian Blaga au fost citite de eminentul filolog care este d-l Sextil Puşcariu, şi mă va scuza că nu împărtăşesc gusturile lui. Acolo Dumnezeu era o apă care trece peste piciorul nostru, era un orb pe care fiecare din noi îl ducem de mână... Pentru acest poem sărbătorirea poetului? D. Lu-

cian Blaga este un om care poate da lucruri din cele mai sănătoase cum a dovedit-o odinioară, dar a încercat un gen şi altul şi, dacă a văzut că lumii îi place aşa, scrie şi aşa. O adevărată pervertire a unui om de talent îndemnat pe calea aceasta a da lui Dumnezeu definiţiuni care se întind când în domeniul hidraulic când în acela al asistenţei publice. Ne putem închipui, dacă Dumnezeu într'adevăr ar orbi sau ar închide numai ochiul lui cel mare care este soarele, ce mai poezie am face noi când razele de sus nu s'ar mai preface în inteligenţa şi puterea creatoare a omului!

In Apus se face şi astfel de poezie. Urmăresc foarte atent fenomenele, şi bune şi rele, în calitatea mea de istoric preocupat de desvoltarea spiritului public ori unde şi, deci, urmăresc şi în domeniul literar, asemenea fenomene. Dar ele sunt excepţii. Există „dadaismul" şi în Italia, formula Italianului Marinetti, care presintă semnele unei degenerescenţe morale; „Dadaismul" se întinde pe mai multe terenuri, frate în domeniul picturii cu cubismul. In domeniul literaturii marinettismul înseamnă să legi lucruri fără nici un fel de raport între ele să le înfăţişezi publicului care, tocmai pentru că lucrurile acestea n'au nici un sens, găseşte o distracţiune extraordinară văzând batjocurirea elementelor fundamentale ale cugetării umane. In materie de muzică se întrebuinţează toate instrumentele în acelaşi timp, şi fiecare e făcut să scoată sunetele cele mai disparate; este un urlet nemai închipuit, cum nu mai poate fi decât în Infern, când Satana prezidează cine ştie ce adunare pentru reforma constituţională, de exemplu.

A ieşit şi o gramatică marinettistă acum câteva luni de zile la Paris, şi se pare că se cumpără, căci altfel nu văd cum ar fi avut editorul curajul s'o publice.

In ea se spune serios că adjectivul, adverbul, verbul sunt lucruri de prisos, un singur element al vorbirii poate fi, şi trebuie să fie, întrebuinţat în literatură, şi acela este substantivul. Aşa de pildă:„Dimineaţă, soldat, trîmbiţă, măcel" aceasta ar însemnă descrierea unei bătălii în Africa; „amiazi, cald, orez, supă, somn" aceasta ar însemna că, după ce au isprăvit lupta soldaţii au mâncat. „Buf! buf! Krrr!", aceasta ar însemna un bombardament de artilerie şi de mitraliere.

Acest şarlatinism însă nu este decât un element al crizei morale de care suferă omenirea.

N. Iorga.

BĂTRÂNII

Aşteptându-i.

Pădurea arde 'n toamnă cu flacări vegetale —
Şi plopii până 'n ceruri ca facle rituale,
Şi ulmii lui Virgiliu, eminescanii tei,
Cireşii — roşii focuri cu foile scântei —
De la vânjosul carpen la frageda ferigă,
Pe limba frunzei sale în faţa noastră strigă
Durerea anuală şi grea de-a veşteji.

Vă înţeleg eu singur, aprinse elegii,
Colori sfâşietoare ca note muzicale,
Şi inima-mi se strânge pe pietruita cale
Din via de pe dealuri la casa de la cramă,
La sunetul dramatic al frunzelor de-aramă.
Aud cum suflă 'n luptă, trufaş, din tibicină
Stejarii, legionarii cu coiful de rugină, —
Şi fagii, albii Cimbri cu păr însângerat,
Cum naltă 'n agonie peanul lor curat.
Vâjâitor vibrează un vuet viu de coarde:
E vaetul de ducă al galbenelor hoarde,
Şi frasinii, arinii, alunii şi gorunii
In vânt îşi lasă coama să fâlfâe ca Hunii...
Iar plute cu frunzişuri argintuite par
Că 'n fiecare frunză ascund un strop lunar:
Un clopoţel ce sună, slab clinchet de cleştare,
Trezindu-ne în suflet nocturna tremurare,
Melancolia vagă a nopţilor de vară —
Şi-alăturea mesteceni subţiri se profilară,
Svelţi călăşari ce 'n raze ţesute mai revin
Cu zurgălăi de aur şi în cămăşi de in...—

Dar drumul brusc coteşte: în ochii mei câmpia
Cu petici de-arătură 'şi-îmbracă sărăcia —
Văd Argeşu 'n zăvoaie, cu case mici Piteşti.
O, deal de la Florica, acum ce drag îmi eşti,
Când, fumuriu, Brumarul îşi lasă 'n văi tămâia,
Când, scorburoşi, cu foaia lor lucie ca lămâia,
Stau la răspântii nucii cu trunchiul centenar
Păzind butuci de viţă şi rod de chihlibar —
Când văd din deal, sub mine, albind pe sub trei plute,
Prietenoasa casa a zilelor trecute,
Cu straşina ei lată, cu plopul ce nu ştie
Că, de aici, e-o pană pe-un vârf de pălărie...
Privelişte totală, pe amintiri te razimi —
Te-ai copt încet în suflet ca miezul unei azimi,
De când privi copilul la tine 'ntâia oară.

Şi pas cu pas şi drumul şi seara se coboară....

Şi iată că pe dealul copilăriei mele
Trecutul ancorează cu-albastrele-i vintrele....
In inima vrăjită 'şi-înfige vechiul ghimp:
Privirea mea din spaţiu alunecă în timp,
Şi — străbătând prin lucruri ca printr'un clar cleştar
Lărgind cu vremea toată al clipei strâmt hotar, —
Imbracă ce atinge cu stranii prelungiri....
Şi nu ştiu, văd cu ochii sau văd în amintiri,
M'am îmbătat cu vise sau cu seminţi de mac,
Pe drumuri cunoscute de rătăcesc buimac.

Sub pasu mi, somnoroase, ca potârnichi iau sborul,
Din ierburi, zile moarte zărindu-şi viitorul.
Eu stau, pândind cu teamă, zorit şi nedibaci,
Cu sufletu 'n ochire şi-un deget pe trăgaci:
Ah! una după alta se 'nalţă 'n vânt şi sboară....

Şi pas cu pas şi drumul şi noaptea se coboară. —

In liniştea odăii tot mai visez la lampă:
Pădure, deal şi vie s'au şters ca 'ntr'o estampă,
Dar ochiul meu lăuntric de magică lanternă
Le dăruieşte viaţa în forma ei eternă....
Şi beată de coloarea frunzişului barbar,
Când, inimă, descoperi al versului ierbar —
Simţind doar foi uscate, te miri şi te fereşti....

Dosoftei Mitropolitul.

Afară luna plină brumează pe fereşti....
Din ce stihii venită pe-a stelelor poteci
Să'mi scotocească până şi în bibliotecă? —
Cercetătoare lună, cu mâna ta de var
Ştergi, pe furiş, pe rafturi un prăfuit slovar.
Domneasca întărire, pecetea nu-ţi pun stavili:
Pe zapise aluneci, pe condici şi pe pravili,
Te vâri prin Letopiseţi, pătrunzi în Uricari.—
In legături de piele şi lemn mâncat de cari,
Stă vorba ce deschise a cerului hotar;
Te razimi de-o Cazanie sau de-un Penticostar.
De tine dăruite cu argintate muchii,
Străfulgeră din umbră un univers de buchii.
O, lună, nu le-atinge şi lasă-le să doarmă:
Intorci o foaie numai — şi-un veac uitat se darmă;
Abia desmierzi o filă — şi un suflet îl răscoli,
Ce odihnea în tihnă prin galbenele coli,
Păstrat ca micşuneaua din dragoste culeasă.
Din fiecare carte un mort are să iasă
Cu gândul lui de-atuncia şi haina lui de ieri.

Dar lunei cărturare zădarnic e să-i ceri
Să'şi curme dorul slovei şi setea de cetire.
Apleacă fruntea albă pe vechea mea Psaltire,
Urmându-i stihuirea cu 'n deget diafan;
Scandează versul tainic în ritmul unui an

Şi veac de veac se 'nchiagă pe pagini....
Cine oare
— O simt — şi-ascunde, vie, privirea arzătoare?
Ce suflet de pe vremuri a revenit stingher?
Ce umbră se 'ntrupează în umbra din ungher?—
Din razele de lună au scăpărat scântei:
Patriarhal, în cârjă, se 'nalţă Dosoftei.
Păinjenişul vremii cu mâini uscate rumpe;
Se-aprind, ca nestemate, odăjdiile'i scumpe,
Şi barba pieptănată pe piept i se desface,
Şi dreapta şi-o ridică în biblic semn de pace....
Şi pacea şi vecia şi luna sunt cu el.

— Ai fost „deplin călugăr şi blând ca şi un miel;
Adânc din cărţi ştiut-ai", — dar azi ţi-e moartă slova,
Păstorule de inimi ce-ai păstorit Moldova.
Pentru-ai tăi fii nemernici nu-ţi părăsi tu raiul:
Noi ţi-am uitat credinţa şi sufletul şi graiul.
Jelim goniţi departe de ţara Domnului,
Ca 'n valea blestemată a Vavilonului.
Vă plângem datini sfinte şi, tu, cinstită ţară,
Pe care o credinţă şi-un neam le înălţară...
Pământ sfinţit cu moaşte în fiecare cută
Şi — pomenind mândria şi jertfa lor trecută —
Cu cruci pe la răspântii, în lanţ ca şirul salbii....
Bătrâna ţară, unde, 'n al râurilor albii,
Ca pietre aruncate prin vad din loc în loc,
Găsea trudituI suflet metoc lângă metoc,
Şi unde mânăstirea — precum o cloşcă bună
Sub aripa ei caldă toţi puii îşi adună
Când vede că se-apropie hrăpareţul erete —
Iţi găzduia credinţa cu neclintit perete....

In Probota, — cetatea simbolică şi vie,
«Cu zid înalt de pace şi turnuri de frăţie» —
Şi ca o lumânare de ceară de albine

Iți mistuiai ființa să luminezi mai bine.
Curat ca și dimia bătută 'n râu la piuă,
Senin la gând ca raza când stă să fie ziuă —
Creșteai cuprins de rugă și plin de taine mari,
Și'n sfintele amurguri, prin brazii seculari,
Ori unde'ți duceai pașii dădeai de Dumnezeu....

Și văd iar primăvara, citite Dositeu,
Și cerul dimineții lucind: cristal de apă,
Cu norii: turturele ce 'n soare se adapă....
Și simt iar clipa clară a visului tău, când,
Ca un izvor de munte din stâncă izvorând, —
Din ritmul unei inimi și-argintul dintr'o zi,
Intâiul vers, psalmistul, pe buze îți trezi...
Cu limpezimi sfioase de început de lume,
Suna în tine viersul și încă n'avea nume;
Creștea tăcut cuvântul cu rost și cu răgaz —
De ce ai rupt, Părinte, al rimelor zăgaz?
Nu'i nici o poezie să fie ca tăcerea....

Atunci grăi cu glasul mai dulce decât mierea:
„Eu am adus în țara ta rumânească limbă
De bun neam și ferită de la o cale strâmbă".

Și cum pieri cuvântu-i așa pieri și el —
Doar luna prin hrisoave umbla încetinel.

Ghenadie Cozianul.

Redobândind trecutul, tăcuse-a lui voroavă
Când se-auzi afară un sgomot de potcoavă.
Sub picurarea lunii prin frunze de salcâm,
Pe-un cal mărunt de munte venea, pe caldarâm,
Cu barba de zăpadă a Sfântului Nicoară,
Ghenadie Cozianul la mine 'ntâia oară.
Desprins din ce icoană, cu monahală rasă,

Cu ochii supți, ca fața lui palidă și trasă, —
Curatul, cuviosul și cărturarul stareț.

— Părinte, veacul nostru'i viclean și pismătareț;
Prin alte vremi mai bune credința ta îți plimbă.
Cu stihuri scoase de pe „moscovitica limbă",
Cum vrei să lupți, bătrâne, cu Bergson și cu Kant?
Azi un copil de școală ca tine'i mai savant.
„Frumoasă 'ți fu voroava și cuvioasă foarte",
Dar nu uita că „vremea — o spui — aduce moarte".
Dar nu; nu poți pricepe. Atât de tare crezi
Incât, plecând în veacu-ți, mă binecuvântezi.

Te văd în soare-apune ieșind de prin chilii
Când toaca toacă vremea de a te umili,
Și când o rază cade ca o Bună-Vestire
Să poleiască crucea din vârf de mânăstire.
Pe ceruri porumbeii albesc spre porumbar....
Dar tu, visând la aripi ce 'n ochi nu mai apar,
Presimți în juru-ți cerul — al stelelor năvod.
Biserica ți-arată pe vechiul Voevod,
Ce-o ctitori în umbră de munte și de brazi:
Ce mică odihnește pe palma lui! — Dar azi
Vezi zugrăvit doar iadul pe zidul schitului,
Cum urlă blestematul în gura chitului, —
In flacări cum se sbate de draci înfipt în furcă
Acel ce sfântul nume al Domnului îl spurcă, —
Scrâșnind din dinți, păgânul în foc cum se prăvală,
Cum verzi și roșii demoni să'l prindă dau năvală
Și cum îi fierb trufia smintită în cazan....
Și crezi în sărăcia acestui iad uman!

Acum de slujba serii cucernic te gătești:
Ai sărutat cu-evlavie icoane 'mpărătești
Și stai în strana naltă citind la Molitfelnic —
Dar ce nălucă 'n tine revine 'n zbor sfielnic,

In tine ce iubire se 'nalță ca o iasmă
Și'ți umple anii searbezi cu-a nopților mireasmă?
Prin afumata boltă transpare cerul veșnic;
Un licurici palpită în fiecare sfeșnic;
Tămâia aburează ca pajiști de păduri;
Făcliile 's mesteceni cu stele 'n frunzături....
Și iată-te pe scoarța 'nflorită a poienii,
Purtând la gât colanul de brațe al Ilenii.
Simți vălurându-i părul molatec, ca o gârlă;
Simți tremurând tot trupul ei tânăr de șopârlă....
Și te ferești cu groază și faci o cruce mare:
„Mă scapă de ispită, Prea Sfântă Născătoare!"
Și vezi în straiuri albe, la dreapta Domnului,
Pe cei ce lepădară dulceața somnului
Și așternutul moale și trupul de femee,
Ca la altar pe lespezi îngenunchiați să stee,
Pe cei în care crucea ca un copac crescu,
Pe cei în care oaia lui Dumnezeu păscu,
Toți Binecuvântații ce adormiră ca să
Se scoale din țărână, în rai la ei acasă
Pe iarba luminată de pene de arhanghel...
Și'ți adâncești nădejdea din nou în Tetravanghel.

Vestește aleluia *un dangăt larg de clopot,*
Răspunde aleluia *al Oltului lung șopot,*
Și aleluia *piere pierdut din stâncă 'n stâncă...*
De'i stins în zare svonul, în inimi cântă încă
Și ca un zbor de aripi se suie cum suia
Vuind prin înserare ale... aleluia!

Și te închini, în tine slăvind făgăduința,
„Căci silnică'i iubirea dar tare e credința".

Ion Pillat

AMINTIRI DIN VIAȚA DIPLOMATICĂ

I. In drum spre temnița dela Petropavlowsk.

Din pricina armatelor bolșevice, către sfârșitul anului 1917, la Iași, situațiunea devenise foarte încordată.

România suferise dela aliații moscoviți toate mișeliile, toate mizeriile, toată batjocura.

Dar în războiul cumplit ce încinsese lumea, se hotăra soarta noastră. Legați de război, nici o sforțare nu era cruțată. După câte îndurasem, ni se cerea mai presus de toate, răbdare. Și atât cât un popor poate să rabde, am răbdat. Am răbdat, înghesuiți pe un petec de pământ între Siret și Prut, suprapopulat de mii de refugiați, luptând cu boala și foamea, cu oastea în refacere și înăbușiți de o armată de aproape un milion de soldați ruși, cari, în debandadă, părăseau acum frontul în înțelegere cu dușmanul, revărsându-se, puhoi, spre miază-noapte, jefuind și distrugând totul în drumul lor.

Pe când, îngrozită, populațiunea românească megieșă implora ajutorul și salvarea, care numai dela noi îi puteau veni, armata noastră, neclintită la datorie, era amenințată în existența ei de anarhia provocată de Ruși.

In acele clipe de chin și îngrijorare guvernul dela Iași ia cea mai îndrăzneață hotărîre, poate, din tot decursul războiului: din preajma liniei noastre de apărare dela Siret, desprinde trupe, le întoarce cu spatele la front și le îndreaptă în urmărirea hoardelor cari, în văpăi de incendiu, treceau Prutul în Basarabia.

Pentru prima dată, după mai bine de un veac, oastea

română pune piciorul pe vechile ţinuturi ale Voevozilor moldoveni ocupând centrele de aprovizionare pentru armată şi liniile de comunicaţie.

La Petrograd, presa bolşevică clocotea. La întruniri şi în ziare, se denunţau cu violenţă, excesele săvârşite de «Oligarhia românească» şi de «Armata ei de mercenari», împotriva «tovarăşilor». Dintre toţi aliaţii, [Românii fiind singurii în contact direct cu trupele bolşevice pe front, ura era contra lor mai îndârjită.

Intr'o asemenea atmosferă nu e de mirare că s'au produs la Petrograd incidente. fie cu supuşi români, fie cu membrii Legaţiunii, în urma cărora am interzis ofiţerilor noştri de a se arăta în uniformă pe stradă. Prietenii, colegii şi necunoscuţii chiar, ne sfătuiau prudent, să nu mai eşim în oraş, şi chiar să părăsim Rusia. Dar era oare aceasta cu putinţă? Puteam noi să fugim, şi să fugim, unde?... In ţară nu mai era chip. Să ne izolăm? Să nu mai ştim ce se petrece, să nu mai căpătăm nici o informaţiune?

Eram siliţi de meseria noastră, de necesităţile vieţii curente, îmboldiţi de curiozitate şi poate chiar împinşi de atracţia tainică pe care primejdia o exercită, uneori, asupra noastră, să rămânem şi să perseverăm.

De altfel cu revoluţia ne obişnuisem. Văzusem atâtea! Trecusem prin atâtea! Viaţa noastră nu era oare amestecată cu ea? Zgomotul focurilor de tun ori de puşcă şi ritmul mitralierelor nu ne mai impresionau. Le auzeam din casă, pe stradă, la răspântii, răsunau de ele oraşul. Nici nu ştiai de unde vin, necum să te fereşti.

Legaţia noastră din *Zakharievska* era situată în apropierea căzărmilor de unde porniseră, răzvrătite, într'o dimineaţă frumoasă de Martie şi în sunetul muzicilor, regimentele de rezervă; unii dintre soldaţi îşi agitau armele şi şepcile; alţii trăgeau focuri de armă în aer. Fără a fi în

dezordine, ei păreau dezorientaţi şi cereau ofiţerilor, cu cari se întâlneau pe stradă, să pornească alături cu ei. Plecaseră, îndreptându-se către *Liteniy-prospect*—colţ cu strada noastră— pentru a pune mâna pe arsenalul Direcţiei Artileriei. Nu cred că ştiau ce vor face în urmă şi care va fi programul lor viitor.

De partea cealaltă, eram vecini cu *Palatul Tauridei*, unde se ţineau şedinţele Dumei. Mai departe, către Neva, se găsea Institutul *Smolny*, fost pensionat al domnişoarelor din noblețe, devenit în urmă Cartierul General al sovietelor bolşevice; aşa încât Legaţiunea era o fereastră deschisă spre revoluţie. Chiar în faţa noastră căzuseră, loviţi de gloanţe rătăcite, primele victime ale revoluţiei din Martie; trecători nevinovaţi.

In aceleaşi zile, pe străzi şi pieţe, o mulţime imensă de oameni în şiruri lungi, nesfârşite, păşea, încet cu o gravitate religioasă. In capul cortegiului, strâns şi ordonat, erau purtate, flamuri mari roşii cari, în mers, legănate, se atingeau fraternizând. Pe flamuri, în alb, slove ruseşti şi caractere ebraice. Nici o icoană, nici un preot.

Era procesiunea uriaşă a îngropării morţilor revoluţiei în capitala Rusiei; — aceaşi Rusie care, eri încă, fusese ţara *pogromelor*, a popilor şi a metaniilor...

Imi reamintesc multe scene văzute, dintre cari unele m'au impresionat puternic şi pe care le copiez în cele ce urmează, de adreptul din însemnările mele.

9 Martie 1917.

Mă duc să văd pe sora Reginei noastre, Marea-Ducesă Kiryll, care locuia împreună cu familia sa, dincolo de Neva către *Teatrul Marinsky*. Voiam să aflu dacă toată familia era în viaţă, dacă nu li s'a întâmplat celor ce o compuneau nimic şi să mă pun la dispoziţia lor, în caz când le-aşi fi putut fi de vre-un folos.

In cartierul nostru nu se ştia ce se petrece dincolo de apă.

Dela primele cotituri văzurăm că nu putem urma intinerariul obișnuit: străzi baricadate și pustii, pe alocuri aglomerații de nu se putea trece, pocnete de pușcă, lume fugind zăpăcită în toate direcțiunile. Facem un ocol. Indreptându-ne către Teatrul Marinsky, văd ca o geană de lumină: se mistuia în flăcări casa contelui Friederichs, cel mai înalt dregător al Curții Imperiale.

Ajungem la Palatul Marelui Duce. Toată familia era sănătoasă. Marea Ducesă, pe deplin stăpână pe sine și cu mult curaj; putui transmite știrea la Iași.

A fost mai greu însă la întoarcerea acasă. Abia părăsim Palatul, că suntem salutați de o salvă de focuri dinspre Piața Marinsky. Cârmim la dreapta: altă salvă. Șoferul ia la stânga; acolo ne primesc focuri de mitralieră. Eram imobilizați; dar nici stând pe loc nu eram mai la adăpost. Strigai șoferului:

— Ia drumul cel mai scurt, la noroc.

Inserase. Automobilul, deși purta fanionul român—aliat —atrăgea par'că împușcăturile. Eram oare bănuiți? Ajunși la cheiul Nevei trăsura fu literalmente încadrată de gloanțe. Șoferul și ajutorul lui săriră, fugind să se adăpostească sub bolta unei case. Rămăsei singur.

Această scenă s'a repetat de două ori. La colțul cheiului cu *Voskresensky-prospect* suntem luați în primire de focul a două mitraliere așezate pe casa din față. Ne mai având încotro, coborîm cu toții și, furișându-ne pe lângă ziduri, încercăm să ajungem pe jos la Legație, care era în apropiere.

La un moment dat, șoferul se împiedică: lovise ceva cu piciorul. Era un soldat rănit, care zăcea cu trupul îndoit, văitându-se cu glas slab și tărăgănat: «Oh, mati, oh, mati». Il ridicăm. Mai încolo zărim un grup de soldați făcând roată: în mijloc doi dintr'ai lor zăceau răniți. Focurile conteniseră. Favorizați de întuneric, transportăm răniții în automobil, și ajunși în sfârșit la Legație, le dăm primele ajutoare.

9 Noemvrie 1917.

Tropot de cai, pocnet de puşcă, larmă. O patrulă de cazaci călări. De pe acoperişul unei case se trage asupra lor. Caii se poticnesc şi, într'o alunecare, sunt trântiţi la pământ ca lighioaele vânate la goană. In pripă se închid uşile şi obloanele. Călăreţii dispar, lăsând în urma lor trei cai. Pe pavajul străzii singuratece par umflaţi. Prin geamul ferestrei dela Legaţie văd un Cazac cu braţul drept după gâtul unui civil care'l sprijină; cu mâna stângă se ţine de piept; iar şapca, tot pe-o ureche, îi acoperă chica bălaie.

11 Noemvrie 1917.

Mie nu-mi era îngăduit să pun în practică ideia poate ingenioasă a Principelui Juri Trubetzkoi, care, în propriul său palat, intrase în pensiune... la servitorii săi, constituiţi de către dânsul în *soviet*. Graţie cuvântului magic, uşile depozitelor de provizii se deschideau ca prin minune şi hrana îi era asigurată lui şi «tovarăşilor» săi.

In cartierul nostru proviziile lipseau câte odată. Mă duceam atunci să prânzesc la *Yacht-Club*, pe strada *Morskaia*, ceeace îmi permitea să mai răsuflu şi să aflu ce se petrece în partea oraşului. In ziua aceea trăsurile şi automobilele nu circulau. Insoţit de-o ordonanţă, soldat din marina noastră, care ştia bine ruseşte, coteam tocmai colţul lui *Nevski-prospect*, când furăm opriţi de un cordon de sentinele, *junkeri* (cadeţi) din şcoala de infanterie care apărau, din ordinul lui Kerensky, oficiul poştal din faţă. La celălalt căpăt al străzii, pe piaţa *Sft. Isaac* erau postaţi marinarii bolşevici, unii adăpostiţi la hotelul Astoria, alţii... la picioarele autocratului printre autocraţi, prin drept divin şi mai ales prin firea lui, statua Ţarului Nicolae I., un anahronism în bronz.

După parlamentări îndelungate, unul din cadeţi ne permite să trecem:

— Pe răspunderea D-voastră, ne zise el.

Nu facem 20 de paşi şi împuşcăturile reîncep dinspre Sft. Isaac. Cadeţii răspund. Gloanţele plesnesc pe pavaj, sparg geamurile şi înseamnă, cu găuri cenuşii, zidurile caselor. Un automobil blindat iese pe poarta oficiului poştal, îndreptându-se către piaţă şi este primit cu focuri. Deşi ne găsim pe stradă, nici unul din noi doi nu este atins. In momentul însă când intrăm, pe din dos, în curtea clubului, un glonţ venind din partea cadeţilor, care se înşelau, probabil, asupra naţionalităţii marinarului nostru, izbeşte în poarta de fier, găurind-o şi rănind la picior pe fiul *dvornicului*, ascuns în spatele ei. Intrăm în club.

Incepută astfel, ziua aceasta sfârşeşte lugubru. Automobilul blindat, rămânând în pană, cei din lăuntru se coboară să examineze motorul. Marinarii din garda roşie se strecoară, lipindu-se de ziduri, înaintează până la automobil şi-l împresoară. Sub ochii noştrii, cari privim pe ferestre, servanţii maşinii sunt masacraţi.

Pentru a vedea mai bine, împreună cu principele Karageorgevici, fratele defunctului Rege Petru I al Serbiei, mă duc pe veranda Clubului, unde se prânzea în serile de vară. O canapea şi, pe perete, un portret mediocru al Ţarului Nicolae al II-lea, preşedintele de onoare al Clubului, constituesc singurul mobilier al verandei.

Marinarii înteţesc focul, pe când, treptat, al cadeţilor slăbeşte. Strada se umple de bolşevici, cari ajung la poarta clădirii poştei. Se aud pocnete de armă dinăuntru, strigăte, urlete. Vedem cum trupuri în uniformă sunt aruncate de sus, pe fereastră, în curte, bălăbănindu-se în aer.

Dar observatorul nostru este descoperit, ori, poate, numai suspectat. Cum stăm în genunchi, pitulaţi, două gloanţe sparg un geam deasupra capetelor noastre: un glonte găureşte zidul, celălalt străpunge ochiul stâng al potretului împăratului. Ne refugiem în apartamentele de jos ale Clubului. Drama era pe sfârşite. O rumoare de mulţime viermuind pe stradă, glasuri, ocări, invective: într'un pătrat, încadraţi de marinari cu puşti, o ceată de copii este mânată la moarte:

Convoiul de cadeţi, palizi şi tăcuţi, trece... In laşitatea generală, fermecaţi de vorbitorul romantic Kerenski, ei făcură singurul gest de rezistenţă, apărând Poşta, în aşteptarea trupelor de ajutor ale Guvernului, care n'au mai venit niciodată.

Prinsese a înserа. Era vremea mesei. In spatele nostru în sala de prânz, auzim un zgomot ca de ceva trântit jos. Paşi pripiţi, glasuri alarmate de servitori... Pe parchet zăcea înţepenit trupul *junkerului* cu care parlamentase ordonanţa mea, cu câteva ceasuri mai înainte: marinarii aruncaseră cadavrul în Club, pe fereastră. Intre buzele învineţite ale feciorului de vre-o 18 ani, spuzeau clăbuci de sânge. Făcuse şi el gestul romantic şi murise apărându-şi jurământul. Fu pus pe targă şi acoperit cu o pătură.

— Poate părinţii vor veni să-şi reclame copilul...

In seara aceia, nimeni nu se atinse de masă... Eram la priveghe de mort...

■

Dintre toate ambasadele, aceea a Franţei era cea mai apropiată de noi.

In cei patru ani, cât a durat misiunea mea în Rusia, (februar 1914 — februar 1918) s'au perindat la Petrograd trei ambasadori francezi.

Primul, Paléologue, diplomat de carieră, fusese numit odată cu mine pe lângă Ţarul Nicolae al II-lea. Avusesem prilejul să-l cunosc mai înainte la Sofia, unde, ca mai în toate capitalele mici, între diplomaţi, trăind mai mult în cercul lor, se stabilesc mai lesne relaţiuni cordiale; şi, deşi pe acele vremuri, ţările noastre aparţineau unor constelaţiuni politice diferite, am strâns de pe atunci cu Paléologue legături de prietenie.

La Sofia ca şi la Petrograd, gustam conversaţiunea lui plăcută, variată, plină de reminiscenţe literare şi istorice, presărată de anecdote şi portrete vii ce caracterizează câte

odată, mai bine o situaţiune, decât o expunere amănunţită; Paléologue era şi literat.

Studiul său despre Dante şi mai ales acel despre Vauvenargues, fusese apreciat în Francia. El scrisese şi mai multe romane. Predominanţa literară a spiritului său îi uşura partea stilistică a meseriei noastre.

El era înzestrat cu o aplicare firească spre acele subiecte cari erau de natură a produce mai mult efect şi sensaţie şi a satisface gustul literar. Stăpânirea desăvârşită a formei şi arta cu care reuşia să gradeze efectele, menţineau totdeauna viu interesul, în cele scrise de dânsul. De sigur, pentru un diplomat, scrisul meştesugit nu înlocueşte nici recunoaşterea fără greş a terenului politic, nici aprecierea justă a situaţiunilor, nici iscusinţa în vreo negociere dificilă, cari pot contribui la îndrumarea politicei externe.

Dar forma are şi ea prerogativele ei, şi se creiază, pe nevrute, un fel de drept de precădere. In noianul de rapoarte şi comunicări ce primeşte zilnic Departamentul afacerilor străine, scrisul frumos atrage preferinţa şi contribue poate chiar câte odată să obţie mai multă crezare.

Familiarizat cu analiza psihologică a caracterelor, Paléologue avea un gust deosebit pentru scrutarea mobilelor intime ale personagiilor. Chiar cu amicii săi, atunci când bănuia că se iveşte vre-o reticenţă sau reservă, el recurgea la adevărate „puneri în scenă" pentru a desluşi rostul lor. El avea o egală atracţiune pentru efectele teatrale ca şi pentru a descoase individualităţile complexe, întortochiate, în cari se încrucişau însuşiri protivnice: amestec de perfidie şi de laşitate cu aparenţe de sentimente nobile, fizionomii prefăcute şi compuse,—gesturi şi atitudini falşe, dar istorice, de comediant. Când prilejul îl punea în preajma vre-unui personagiu care juca un rol, a vre-unui rege ca Ferdinand al Bulgarilor, atunci se punea la pândă, cerceta toate actele lui, urmărindu-l pas cu pas, fără a-i lăsa răgaz, informându-se de ori unde şi de la toţi cu o pasiune

întărâtată, până ce, satisfăcut, îl ţinea, însfârşit: înfipt cu un bold pe o tăbliţă, cu un teanc de însemnări clinice alături, gata să-i scotocească până şi măruntaele.

Graţie poate naturii lui artistice, el găsea câte odată, printr'o simplă intuiţie, ceace alţii se străduiau să găsească cu ajutorul cugetării, raţionamentului. Am observat aceasta în două împrejurări. Paléologue a fost unul din cei dintâi, dintre colegii mei, cari a presimţit izbucnirea revoluţiei în Rusia; şi n'a greşit nici atunci când, cu toate asigurările ce veneau din partea guvernului provizoriu al Principelui Lvow, el a zărit neputinţa ruşilor de a duce, în aceeaş vreme, războiul şi revoluţia. Nu a greşit pentru că în Rusia, revoluţia, în cele din urmă, a ucis războiul.

Deşi avusese de notat păţania unui predecesor al său, care, în calitate de ambasador al Franciei, pe vremea Ţarismului intolerant, a trebuit să-şi părăsească postul pentru simplul — dar caracteristicul motiv — că intrase în relaţiuni cu membri din nuanţa liberală a Dumei (cadeţii), Paléologue nu s'a sfiit să lărgească cercul cunoştinţelor sale printre Ruşi, fără să fie stingherit de precedentul creiat.

In chestiunile noastre, prietenia ce ne lega, nu împedica să se ivească divergenţe de păreri între noi, şi adesea îi făceam învinuirea că, în calitatea sa de reprezentant al alianţei franco-ruse, apăsa prea mult accentul pe Rusia, privind România prin prizma rece de la Petrograd.

Dacă ar fi să se ghicească, de la cari dintre oamenii trecutului i-ar fi plăcut să se inspire, ca scriitor şi ca diplomat, căci, în persoana lui, aceştia se confundau printr'o transpunere a impresionismului literar în politică, —ar fi pronunţat numele Vicontelui de Chateaubriand, fost şi el în misiuni diplomatice, şi al Marchizului de Montebello, unul din predecesorii lui la curtea Ţarului Alexandru al III-lea, al cărui gust pentru fast, atitudini şi solemnitate au lăsat o amintire de strălucire în saloanele din Petersburg.

Paléologue a fost primul dintre diplomaţii aliaţi în Rusia, care, după căderea regimului ţarist, a fost sacrificat de

către revoluţie, pentru motivul că întreţinuse relaţiuni prea strânse cu familia imperială şi cu oamenii trecutului, iar Kerensky, care i-a cerut rechemarea la Paris, a interpretat-o, într'un discurs public, ca un succes al politicei noului curs revoluţionar.

După plecarea lui Paléologue, Albert Thomas, cunoscutul socialist şi ministru al muniţiunilor în guvernul. Briand, a fost trimis la Petrograd în misiune specială, ca reprezentant al Republicei.

Prima preocupare a lui Thomas a fost să revoluţioneze.. ambasada: mobilierul Ludovic al XVI, încadrat de tapiseriile „Gobelins", a fost suit în pod. Birourile, dosarele, maşinile de scris, telefoanele invadează saloanele de stil. Peste tot, secretari, tălmaci, specialişti, gazetari, dactilografe mişună ca într'o uzină de . . . propagandă. Printre ei, neobosit, şeful: cu privirea plină de duh sub ochelari, cu plete şi o barbă nedisciplinate, Thomas are înfăţişarea unui preot misionar. El dictează, scrie, telefonează într'una rapoarte memorii, discursuri, interviewuri.

Totdeauna vesel şi de o veselie molipsitoare, el aducea un curent de aer proaspăt în cancelariile diplomaţilor de carieră, învechiţi în procedeuri şi „chinezării", ca şi în mentalitatea lor. Apreciat de toţi colegii, el plăcea tocmai prin stângăcia lui în noua sa meserie, de care, el însuşi şi cu mult spirit, făcea haz cel dintâi.

In cele câte-va luni cât a fost la ambasadă, Thomas n'a neglijat nici o sforţare pentru a apropia cercurile socialiste ruseşti de cauza aliaţilor şi a găsit la unii dintr'înşii, şi mai ales la Plekanoff un sprijin preţios: la bolşevici însă o ură neîmpăcată, care ţine încă. Asupra lui Kerensky înrâurirea lui a fost covârşitoare şi a contribuit, mai ales în chestiunea războiului, să mlădieze doctrinarismul ministrului rus. Amintirile istorice ale războaielor purtate de armatele Revoluţiei franceze, cari au dus la o analogie pripită, n'au fost însă suficiente pentru a creia o asemănare

reală între soldaţii francezi dela 1792 şi „tovarăşii" din 1917. Le-au lipsit acestor din urmă mai ales trei lucruri: patriotismul, avântul şi . . . victoriile. Rolul de căpetenie al lui Thomas a fost de-a căuta să menţie cât mai mult Rusia în război; reuşita misiunii lui nu atârna însă numai de dânsul. Dacă în mod general şi în urma întorsăturii cari au luat'o lucrurile, a fost la aliaţii noştri din occident o idee nimerită de a trimite personagii socialişti la Petrograd, voi avea prilejiul să vorbesc altădată.

Faţă de România Thomas a avut totdeauna un interes priceput şi sincer şi vizita pe care l-am rugat să o facă la Iaşi a lăsat la noi o amintire de caldă simpatie.

Noulens a fost cel din urmă ambasador francez la Petrograd. Deprins cu afacerile statului, fost ministru de Război, cu o judecată cumpănită ce pornea dintr'un bun simţ sănătos, duşman firesc al oricărei politici de inspiraţii şi, înainte de toate om rânduit şi de ordine, Noulens, venind direct dela Paris, a avut nenorocul să cadă la Petrograd, într'o zi de mare dezordine şi de zăpăceală generală, în Iulie, când maximaliştii au încercat lovitura lor nereuşită. Nu puteai să ieşi din casă, necum să te prezinţi guvernului, ai căruia membri de altfel, afară de Kerensky, care se afla pe front, se refugiaseră şi şăteau pituliţi în localul comandamentului militar de pe *Dvortzoi-Ploşed* de frica bolşevicilor—şi tot frica de adversari, pe de altă parte, a împiedicat mişcarea acestora să reuşească încă de atunci.

Cu venirea lui Noulens, ambasada reintră în ordine: mobilierul îşi reia locul de onoare şi graţie prezenţei Doamnei Noulens se creiază acolo un centru de agreabilă ospitalitate colegială.

Nu voi rezista la plăcuta datorie de a exprima de pe acum recunoştinţa mea faţă de Noulens, care, în împrejurări grele pentru mine, s'a arătat nu numai un coleg afectuos şi sincer dar şi un om de inimă, dând dovada unui înalt

sentiment de curagioasă demnitate, după cum se va vedea în paginile ce urmează.

■

In urma evenimentelor dela Iaşi şi a situaţiunii din sudul Rusiei, începând din Decembrie 1917, comunicaţia directă cu ţara era tăiată. In ultima telegramă ce primisem dela Brătianu, el făcea — în termeni afectuoşi şi măgulitori — apel la tot ce mai puteam da pentru ţară. Mă asigura de deplina sa încredere, dar partea finală a telegramei lăsa să se întrevadă o despărţire fără termen şi... Dumnezeu să te ţie. Nu mai rămăsese decât legătura anevoioasă prin telegrafia fără fir a turnului Eiffel din Paris şi, graţie doar amabilităţii lui Noulens şi a facilităţii ce ne procura vecinătatea, mai puteam afla câte ceva din ţară.

In luna Decembrie ziarul *Novoia Jizn* (Viaţa Nouă) de sub direcţiunea lui Maxim Gorki, publică un comunicat în care se invoca arestarea în România a lui Roşall, preşedinte al Republicii soldaţilor şi marinarilor din Kronstadt, şi represiunea exercitată de către autorităţile române împotriva revoluţionarilor, fapte care contribuiau a înăspri la extrem relaţiunile ruso-române. Dacă, spunea comunicatul, România nu răspunde satisfăcător la cererile guvernului rusesc, acesta va recurge la măsurile cele mai energice.

La 20 Decembrie 1917, apăru în *Pravda*, organul oficial al guvernului bolşevic, o notă adresată Ministrului României. In termeni violenţi, *nota protesta contra ocupării de către trupele noastre a Leovei, în Basarabia, pe teritoriul republicei Sovietelor*. Ni se imputau excesele făptuite de România împotriva armatei roşii, ni se cerea retragerea imediată a trupelor noastre şi liberarea «tovarăşilor» arestaţi. Nota sfârşea ameninţând cu represalii şi făcând direct responsabil «persoane» *«oricât de sus puse ar fi ele în erarchia oligarchiei româneşti»*.

Aluzia era transparentă. Cum maximaliştii nu puteau să-şi răzbune pe guvernul dela Iaşi, nu era nevoie de mare per-

spicacitate pentru a înţelege că ameninţarea era îndreptată împotriva mea personal. Ştiam că, în privinţa ameninţărilor personale, bolşevicii se ţin de cuvânt. Din discuţiile cu colegii mei în privinţa perspectivii ce mă aştepta, reieşia că alternativele sunt două... şi cea mai rea nu era închisoarea.

Corpul diplomatic se afla faţă de bolşevici într'o situaţiune echivocă. Locuind în Capitala Rusiei, cum îl apucaseră vremurile, el nu recunoştea Guvernul Sovietelor, şi nu intrase nici în contact personal, nici în corespondenţă directă cu guvernanţii zilei.

Cu toate ameninţările ziarului *Pravda* şi, socotind că menţinerea frontului era prima datorie, am cugetat că se cuvine să evităm tot ce ar fi putut contribui la înăsprirea situaţiei. Am luat hotărîrea să răspund şi, convocând la Legaţie pe unul din ofiţerii misiunii noastre militare, care ştia bine ruseşte, i-am dictat răspunsul meu.

Intâmpinarea mea, releva, în treacăt, tonul nepotrivit al notei ruseşti şi arăta că tocmai purtarea soldaţilor ruşi în retragere, cari comiteau acte anarhice şi jafuri în dauna populaţiunei paşnice a ţăranilor noştri, dictase măsurile luate de Guvernul Român, indicate şi de nevoia de a se aproviziona frontul. Cât despre incidentele dela Leova, ele îmi erau complect necunoscute din pricină că ni se interceptase orice legătură cu România. La sfârşit, exprimam părerea că, ori cum ar sta lucrurile, datoria reprezintanţilor diplomatici este, nu de a înăspri raporturile, ci de a contribui la aplanarea conflictelor, veghind la păstrarea bunelor relaţiuni între aliaţi. Nota, nesemnată, era scrisă într'un ton calm, stăpânit.

Trimisul meu se prezintă, a doua zi, la *Smolny*, şi, cerând să vadă pe *Trotzky*, îi citi textul întâmpinării mele, tradus în ruseşte, limbă neîntrebuinţată în relaţiuni diplomatice, pentru a scoate orice aparenţă de caracter oficial demersului meu. La sfârşit, dictatorul bolşevic ceru şi obţinu să i se lase întâmpinarea, declarând totodată că răspunsul *«nu era satisfăcător»*.

In ziua următoare, întâmpinarea mea apăru, redată exact şi integral, în *Pravda*, fiind înfăţişată însă ca un răspuns în scris adresat oficial Guvernului Sovietelor.

Asemenea travestiri erau întrebuinţate adesea de bolşevici, cari pe vremea aceea nu neglijau nimic pentru a arăta masselor că erau într'adevăr recunoscuţi oficial de către Statele aliate.

Mărturisesc că, în zilele cari au urmat, m'am făcut vinovat de o intenţiune maliţioasă, pe care, dealtfel, am destăinuit-o colegilor mei.

Bănuind că de-asupra capului meu atârnă eventualitatea unei arestări, mi-a venit în gând că ar fi mai izbitor şi că ar sublinia încă mai mult violaţiunea de drept internaţional ce se premedita la *Smolny*, dacă, odată cu mine, ar fi fost arestaţi şi ceilalţi reprezentanţi ai Statelor aliate. Şi în ziua de 30 Decembrie st. v., am poftit la prânz la mine, pe Noulens, pe Francis, ambasadorul Statelor Unite, pe Marchizul dela Torretta, reprezentantul Italiei, pe Destrée, Ministrul Belgiei, prieten politic al Ministrului socialist Vandervelde şi pe Lindley, însărcinatul de afaceri al Angliei, pe care îl cunoscusem ca Secretar al Legaţiunii britanice la Sofia; mai erau de faţă câţiva ofiţeri englezi şi personalul meu.

In tot timpul prânzului, foarte vesel, glumele n'au încetat şi, de câte ori ni se părea că se sună la uşe, ne întrebam dacă ora fatală a unei invitaţiuni colective nu sosise dela *Smolny*.

A doua zi, pe la 11 dimineaţa, mi se telefonează de la Ambasada Angliei, că Lindley doreşte să mă vadă fără întârziere. Il primesc imediat şi, după primele cuvinte, îmi spune:

— Scumpe Ministre, vin să-ţi fac o comunicare; eşti în mare primejdie.

Scoase apoi din buzunar următoarea telegramă, pe care mi-o remise:

„*Brest Litowsk 319|31|12, în Capitală. Smolny.*
„*Autoritatea militară română a tăiat divizia 49 de In-*
„*fanterie de restul armatei, a lăsat-o fără aprovizionare*
„*şi a arestat pe ofiţerii austriaci care se găseau ca oaspeţi*
„*ai diviziei: A dezarmat un întreg Regiment.*
„*Propun arestarea imediată a Legaţiunii României şi*
„*a Misiunii Militare, precum şi adresarea unui ultimatum*
„*guvernului român pentru încetarea imediată a tuturor*
„*exceselor. Vă rog răspunaeţi imediat.*—Trotzky".

— Cum vezi, îmi spuse Lindley, eşti ameninţat de o mare primejdie. Vin să-ţi propun să te refugiezi la Ambasada noastră. Cred că nu ai altceva mai bun de făcut şi că nici timp de pierdut nu este.

Mulţumii călduros amicului meu pentru azilul ce-mi oferea, fără să pot însă primi propunerea lui.

— Judecă şi D-ta, îi zisei. Eu nu sunt un simplu particular, ci reprezint ţara mea. Apoi, nu pot părăsi Legaţiunea, la voia întâmplării: Am un personal numeros, o întreagă colonie în care sunt femei şi copii şi socotesc că datoria mea e să rămân, neclintit, la postul meu.

Rugându-mă să păstrez cea mai desăvârşită discreţie în privinţa interceptării telegramei şi a izvorului de unde îi fusese împărtăşită, îmi strânse mâna cu afectuoasă emoţiune şi plecă.

In seara de 31 Decembrie era prânz mare la Legaţiune; ajunul anului nou.... Poftisem, în afară de personalul meu, pe ofiţerii misiunilor noastre, cari treceau, prin Petrograd, spre Londra şi Paris.

Rugasem oaspeţii să vină pe la orele 9, pentru ca prânzul să nu se prelungească prea târziu peste miezul nopţii. Cei dintîi invitaţi tocmai soseau—între ei era şi Locotenentul Craiu din misiunea ataşatului militar—când uşile camerei unde mă găseam se deschid cu violenţă, iar servitorii şi ordonanţele se năpustesc, strigând:

— Bolşevicii au venit să aresteze pe Domnul Ministru.

Prin uşa principală, prin aceea a cancelariei, prin bucătărie, din toate părţile, pătrund în apartament soldaţi strigând: *„Poslanik, Poslanik"* (Ministrul). Auzind zgomotul paşilor lor în salon, deschid uşa: Foiau, îmbrăcaţi cu mantale şi căciuli mari de blană, vre-o 80 de soldaţi... miros de iuft şi de mahorcă.

In ruseasca mea stricată, întreb:

— Ce doriţi?

— Am venit să arestăm pe Ministrul României, răspunse un soldat bărbos.

— Eu sunt. Aveţi hârtia?

— Nu, dar va fi adusă de un tovarăş.

— Bine. Când va sosi hârtia, voi fi gata să vă urmez.

Trecui în camera de culcare şi dădui ordin să mi se pună într'o mică valiză câteva obiecte necesare şi cărţi de citit.

După vre-o 10 minute, sunt chemat în biroul meu. Dintr'un pâlc de soldati se desprinde un tânăr cu înfăţişarea simpatică, îmbrăcat într'o uniformă îngrijită, dar fără insemne, ca şi tovarăşii lui, şi-mi citeşte pe ruseşte textul reprodus aci în traducere:

ORDIN

Smolny 31 Decembrie 1917

„Din ordinul Guvernului Comisarilor poporului, Ministrul României, Constantin Diamandy, este arestat pentru a fi închis în fortăreaţa Petropavlowsk, împreună cu tot personalul diplomatic, consular şi cu misiunea militară.—Lenin".

— Aţi înţeles? Stiţi ruseşte? mă întrebă cititorul.

— Nu ştiu bine, dar cred că am înţeles.

Intorcându-se atunci către Johann, curierul Legaţiunii, care se afla lângă dânsul şi care, conform uzului, era îm-

brăcat într'o uniformă strălucitoare, pe umeri cu epoleţi largi ca de general, îi zise, întinzându-i hârtia:

— Traduceţi.

Johann Madisson, Estonian nemţit, din provinciile Baltice, de serviciile căruia nu avusesem să mă laud în timpul din urmă, avu un răspuns demn de un personaj istoric:

— Sunt slugă şi nu traduc ordinul de arestare al stăpânului meu!

Pe un ton răstit, bolşevicul cu înfăţişarea simpatică, strigă, făcând un gest ameninţător către Johann:

— Arestaţi pe acest om; el este un contra-revoluţionar.

Johann fu înşfăcat.

Sufragiul meu, care ştia că masa era comandată pentru orele 9 şi căruia, probabil, întâmplarea neaşteptată îi strica toate socotelile, se apropiă de bolşevic, care, deşi purtând acelaş costum ca şi ceilalţi, se arăta a fi şeful lor, de vreme ce era ascultat, şi îi şopti la ureche, că înainte de a merge... acolo, Domnul Ministru trebuia să stea la masă cu invitaţii săi.

Auzii pe bolşevic răspunzând:

— Ministrul poate mânca repede, dar nimeni n'are dreptul să şadă la masă cu el.

Impunerea acestui nou protocol, conform căruia, oaspeţii mei ar fi trebuit să stea de o parte şi să mă privească mâncând, mă supără.

Pe un ton enervat, spusei tare, ca să fiu auzit:

— Nu primesc. Sunt gata să vă urmez, şi, cu aceste cuvinte, trecui în camera de alături ca să-mi iau valiza, având grije să închid uşa după mine. Acolo, găsind pe una din ordonanţele noastre, scrisei repede cu creionul, pe un petic de hârtie, următoarele cuvinte în franţuzeşte:

„Sunt arestat şi voi fi condus la fortăreaţa Petru şi Pavel".

Dădui ordonanţei biletul, însărcinând-o să'l ducă imediat la Ambasada Franţei. Camaradul îl mototoleşte şi vărându'l în gură ca pe un hap, se furişază printre soldaţi.—

In salon, însoţitorii noştri, patru la număr, ne aşteptau cu puştile şi revolverele în mână.

Coborârăm scările cu toţii.

Vestea se răspândise repede. Din toate apartamentele, prin crăpăturile uşilor, se ivesc capete curioase.—Auzeam şoapte de compătimire. O femeie ducea batista la ochi.

Automobilul porni cu noi, împreună cu cei patru soldaţi care ne păzeau.... Cheiul, apoi podul...

Imi reaminteam priveliştea fortăreţei, văzută de atâtea ori de pe celălalt mal al Nevei, de pe cheiul englezesc al Ambasadelor. Cu zidurile ei în muchii, înegrite de vremuri, lângă care curgeau, lin, apele măreţe ale fluviului, cu săgeata ei aurie, înfiptă drept în creştetul cupolei şi care, din depărtare, sclipea la razele soarelui, fortăreaţa avea înfăţişarea unui castel oriental de pe vremea Sarazinilor. Ştiam din cele citite şi din cele ce mi se povestiseră că, undeva, acolo, se ţin, închise ca într'un mormânt, tainele politicei ruseşti.....

Văzusem fortăreaţa sub aspectul ei de sărbătoare. In incintă — la dreapta — biserica Sf. Apostoli Petru şi Pavel, sub lespezile căreia zac, ingropaţi, Impăraţii din dinastia Romanoff. Acolo, nu de mult, asistasem la solemnităţi şi Te-deumuri. Rânduri de soldaţi stăteau aliniaţi în ţinută de paradă, cu cămaşa stânjenie prinsă la o parte. Clopotele sunau puternic asurzitor, toate privirile erau aţintite, în odăjdii, ieşiau preoţii ca să întâmpine cu metanii pe Ţarul tuturor Rusiilor, înconjurat de cortegiul aurit al fastului imperial...

Dar, ajungem la poarta citadelei. Soldaţii dau parola. Poarta scârţâe greoi pe ţâţâni. Automobilul apucă..... la stânga.

Idrici. **Constantin Diamandy**

STROFE PENTRU LUMINĂ

Şi se făcu lumină....
Şi iată-te stăpână
Pe cei ce-aveau să fie stăpâni pe 'ntreg pământul.
Şi iată-te 'mpreună cu ei, pornind de mână
Ca să-i deprinzi cu focul, cu ploaia şi cu vântul....

Şi le-arătaşi albastrul însângerat de soare,
Pădurile cu cedrii şi munţii cu cărbuni,
Câmpiile cu grâne, şi mările cu sare,
Livezile cu poame şi iarba cu căpşuni...

Şi le-arătaşi viaţa multiplă-abia creiată
Şi din pământul umed, treptat, treptat, cum naşte
Şi pasărea ce sboară, şi peştele ce 'nnoată,
Şi lupul rău ce urlă, şi mielul blând ce paşte.

Şi le-arătaşi putinţa refugiului prin peşteri,
Şi trestia să-şi facă colibele pe lacuri,
Şi cremenea cu care lucrară primii meşteri
Oţelul pentru suliţi şi lemnul pentru arcuri.

Şi le-arătaşi minunea ce'nfiorează noaptea
Pe cei ce stau cu ochii ţintiţi în luna plină
Şi taina 'mpreunării rostită 'n ziua-a şeaptea
Şi le-arătaşi urmaşii...
Şi se făcu lumină!..

Ion Minulescu

CRONICA INFORMATIVĂ

Cazul Doctorului Puțureanu

Subt aparențele unei îndulciri a moravurilor, se repetă în ora de față un fenomen, pe care satisfacția de a trece drept civilizați, a semenilor noștri, ne obicinuise să-l atribuim excluziv unui trecut urât, abandonat de insistențele istorice ale cărturarului modern. Sunt insinuări leneșe ale timpului nesupraveghiat, pasări fugare încăpute în aerul nostru din greșală, pe care câteodată suntem datori să le verificăm și să le atribuim faunei adevărate.

S'a vorbit, cu accent, de virtuțile noi, pricinuite de studiul științelor în sufletul servitorilor ei. Aceștia au blamat spiritul bisericesc, îndărătnic în fața cercetătorilor cu drepturi recunoscute de a se îndoi de adevărurile lui imutabile. Stării morale religioase, dispusă a considera în încercarea liberă de gândire erezia și să o condamne ca o insultă adusă lui Dumnezeu, i s'a opus starea morală științifică și obiectivismul laic al inteligenții.

In realitate, s'a schimbat numai terenul: personagiile, în costume varii, sunt aceleași întrupări de pasiuni. Omul de știință — vreau să zic: omul rezultat al studiului științii — e tot atât de intolerant ca episcopul din secolele catolice și cu atât mai vehement și mai dârz în intoleranță cu cât obiectul furiilor lui e mai apropiat, în spațiu, de el.

In realitate, tendința tuturor atitudinilor și ideilor noi, odată încăpute pe mâna specialiștilor, este și astăzi să devie invariabile doctrine și corpuri. Sectele cele mai persecutate, care au în trecutul lor martiri și frumuseți morale, imposibil de reeditat la două vârste deosebite ale aceleiași vieți istorice, capătă de la succes și de la puterea acordată de succese, îndrăsneli și excluzivisme, menite să le asigure stăpânirea perpetuă a terenului pe care s'au manifestat. Poate că dintr'un punct de vedere pur științific apucă-

turile aceste coincid chiar cu momentul falimentar, cu începere de la care noua doctrină îmbătrâneşte şi devine o piedică în drumul progresului normal. Vreau să spui că ştiinţa unei epoci ajunge, graţie luptătorilor ei, o biserică şi că oamenii de ştiinţă, ankilozaţi în preceptele primitive, sfîrşesc prin a compune un cler care îşi apără cu sălbătecie, digestia, privilegiile, domeniile şi prestigiul.

Omul de ştiinţă şi, mai cu seamă, specialistul, se închistează la un moment al evoluţiei lui în coaja noţiunilor câştigate, şi se odihneşte: spiritul lui deprimat reprezintă maximum de cunoştiinţă la care se poate parveni. Indată ce un om de ştiinţă mai neliniştit, mai viu şi nemulţumit cu maximul epocii, umblă să deranjeze lâna saltelelor pe care au adormit, solidari, confraţii, adormitul devine agresiv cu picioarele şi atunci se deslănţuieşte lupta, acea luptă folositoare ştiinţii şi omenirii, în timpul căreia ştiinţa recunoscută şi oficializată, cu toate forţele ei, organizate pentru înăbuşire prin constrângere şi calomnie, dă inevitabil înapoi.

Nu vom face niciun reproş acestui mecanism al eroismului noilor veniţi; el e inevitabil şi constituie condiţiunea de tinereţe şi de optimism a intelectului, care, între o înfrângere şi o victorie, merge totuş înainte şi trece, din mânile unei generaţii pe plecare, văpaia sfântă în mânile generaţiilor sculate. E jignitoare însă forma ce se mai dă şi astăzi acestui soi de război, pe care ipocrizia culturală îl credea terminat. La descoperirea Neo-Salvarsanului, D-r Doyen publica articolul faimos şi ridicul «606 = O» în *Le Matin*. Descoperirea serului Puţureanu dă prilejuri unui medic de tuberculoşi să-şi întindă competinţa şi vanitatea blesată pe nesfârşite pagini de ziar.

La Olăneştii Olteniei, un sat depărtat în Vâlcea, trăieşte un pustnic al ştiinţei, doctorul Puţureanu. De douăzeci de ani, acest izolat de ambiţiile vicioase ale multora din confraţii săi, urmăreşte într'un laborator improvizat subt casă, nişte probleme ciudate, care pe confraţii lui satisfăcuţi şi instalaţi pentru o rumegare definitivă, nu-i turbură şi nu-i lasă gânditori.

Este într'adevăr, să faci o jertfă pe care poate că, din punct de vedere al egoismului existenţii, contimporanii nu o merită câtuş de puţin; să renunţi la posibilităţile politice

incalculabile ale situaţiei tale, să renunţi la limuzină la mondaneitate, la gazetărie şi la toate deşertăciunile decorative ale timpului tău; să vrei să rămâi simplu şi singuratec.

Doctorul Puţureanu întreţine în persoana lui această jertfă, consimţită de toate pornirile lui de om sănătos, fără să se fi plâns cuiva de decepţiile sale de cercetător şi de timpul pierdut în ipoteză şi între himere. Din medicină nu şi-a făcut drumul sigur care duce la onoruri şi avuţie. In meseria lui de medic, Craiovenii îşi aduc aminte, pe cei bogaţi şi susceptibili de maladii literare, care bântuiesc pe opulenţii fără căpătâi, oridecâte ori rămân singuri, la crepuscul, fără parteneri la poker, i-a neglijat întotdeauna; şi tocmai această clasă socială procură unui medic care ştie să exploateze nazurile şi să jongleze cu persoana lui profesională, putere şi situaţii în Stat. Doctorul Puţureanu a primit însă întotdeauna să-şi întrerupă studiile pentru a scăpa de suferinţă un trup de om sărac, şi numeroase sînt cazurile când, odată cu reţeta, doctorul lăsa pe masă şi banii cu care bolnavul plăteşte pe farmacist.

Se degajază din această conduită nu prea obicinuită, a unui medic, altceva decât că practicantul ei e un savant autentic şi un bărbat neasemănat de onorabil şi de bun?

Şi, totuş, acest om identificat cu ştiinţa lui, a fost arătat ca un impostor, ca un şarlatan şi ca un escroc, iar autoritatea medicală constituită l-a clasificat suspect turburător de sieste, pentrucă şi-a permis să descopere un tratament poate că foarte imperfect al tuberculozii şi, ceeace-i mai bizar, să vindece şi tuberculoşi.

Medicina oficială ajunsese la dogma tuberculozei incurabile—o dogmă de ordinea infailibilităţii papale —şi deci la consecinţa ei naturală, că cine îşi va permite să afirme contrariul trebuie excomunicat.

Când a început vâlva descoperirii doctorului Puţureanu, medicii l-au mustrat deocamdată pentru un număr de nerozii: că neglijează să ţie registre, că nu are fişe cu coloane tipărite, tip A. tip B. sau tip W., cu linii transversale pe rubrici şi că nu le prevede cu câte o foaie de hîrtie carbon. Apoi, i-au adus învinuirea că nu dă o reprezintaţie la Teatrul Naţional cu compoziţia serului său şi că nu-l împarte gratis, pe calea Victoriei; şi s'au supărat pe D-rul Puţureanu, ieşit din ermitagiu după 20 de ani de umbră, unde a lucrat singur cu nădejdea lui, că nu ţine socoteală de carta lor de vizită, că nu-l emoţionează autorita-

tea lor sportivă. Starea de seninătate a doctorului, care, biet, își cunoaște lumea și o prețuiește la valoarea ei exactă, a supărat pe medicii de salon și calomnia medicală a curs ca o gârlă de imondice. Colegii lui au mers până la impertinența că Doctorul Puțureanu face un vulgar oficiu de șarlatan, ca să scoată bani dela naivi. O anchetă discretă îndreptată în acest sens a dat rezultatul că: din 300 de bolnavi în tratamentul d-rului Puțureanu, la Olănești, 30 erau căutați cu plată și..... 270 gratuit!

Dar pentru noi alta e problema decât serul și eficacitatea lui și în acest fapt medical, noi căutăm ceva mai puțin și ceva mai mult. Că serul vindecă sau nu, că creștinismul a izbutit sau nu să înfrățească lumea, nu ne privește. Ceeace primează terapeutica, e aci importanța morală a faptului științific. Poate să fie permisă, *mai ales la noi* condamnarea unui efort cultural de 20 ani, fără o repercusiune brutală asupra educațiunii? Este de ajuns ca serul doctorului Puțureanu să fie ineficace, pentru ca aplicarea cumplită a savantului care l-a urmărit să nu reție și să nu impuie? Dacă în artă prețuiește numai rezultatul, care-i operă de revelație pură, în știință și în toate disciplinile întemeiate pe muncă și stăruință, mijlocul are o valoare mai importantă chiar decât scopul zădărnicit; căci, independent de rezultate, munca intră în patrimoniul național al civilizației.

— Voi fiți fără grijă, tineri ingineri, chimiști sau numai lucrători, încovoiați cu speranță și cu un vis profesional, pe uneltele voastre. Doctorul Puțureanu, care v'a dat o pildă glorioasă de abnegare și tenacitate, nu este pungașul prezintat pe grătarele detractorilor lui din medicină și presă; tipul lui social e o achiziție superioară pentru țară. Continuați efortul vostru penibil, lent și admirabil, fără descurajare. In jurul vostru nu este numai indiferență sau numai ură. Că izbutiți sau ba în muncile voastre, voi rămâneți dascălii noștri de voință biruitoare binecuvântați.

T. Arghezi

IN SÂRMELE GHIMPATE

Pe insulă răsună...

Pe insulă răsună un poligon de trageri...
In sufletul meu ochii erau odată ageri
Erau o rândunică ieri,
Şi se târăsc acuma fricoşi pe înserate...
Ce-aştepţi, sărmane suflet, în sârmele ghimpate?
Nu-ţi vine rândul nicăieri.

Intreabă-te mai bine ce vei mânca diseară
Când o să vie foamea pe pâinea de secară —
O, pâinea ce se dumică.
Aşi face ca şi Essau şi-aşi linge 'n bliduri lintea,
Căci simt că nemâncarea m'a umilit şi mintea
Mi-o rupse şi mi-o sdrumică...

Ah, ochi secaţi pe lacrimi ce-ar izbucni în trâmbă,
Priviţi: căzutul soare şi-aruncă raza strâmbă
Şi insula se 'ntunecă;
Pe înmiite valuri ca zale de inele,
Corabia — peniţă cu vârful către stele —
Ca melcul lin alunecă.

Oraşului Stralsund.

De la ferestrele cazărmei priveam în serile de Mai
Cum, îndoindu-i arcul în depărtarea lină,
Cu luna te diademai,
Cum, pe-asfinţitul zilnic şi schimbător de-apururi,
Iţi profilai înaltele contururi
De aur şi rugină,

Cum degete dibace, pline de migăleli şi poezie
Puneau praf rar de fildeş, de cretă şi de-orez
Pe-un cer de ţiplă străvezie,
Cum semiluna, — geană pierdută de-o cadână —
Plutea ca'n basme otomane până
Lua simbol de crez...

În câte feluri fermecate se ridica pe ceruri zarea...
Ne da apusul ceea ce nu ne da robia:
Năluca, sborul, depărtarea...
Ardeau atâtea pajişti în vatra înserării.
In aerul supus desgrăniţării
Plutea melancolia.

Nelămurită şi bogată, o, ţară a făgăduinţii,
Cânta în tine pieptul — o, dor de libertate,
Scrâşneau în tine dinţii...
Dar flamurile negre ştergeau în urmă cerul
Şi rămâneai, oraş, doar Temnicerul
Sub largi bolţi deşertate...

Acum Octombrie'şi munceşte stârnite vânturi boreale.
Tu stai în miezul nopţii, sub visul larg de stele,
Cu felinarele reale,
Şi tremuri, luminându-ţi singurătatea mută,
Sub vântul care mâine o s'asmută
Talazurile grele...

Dar colo spre ostrovul Rügen e-o noapte fără de hotar
Doar un grăunte palid se-aprinde şi se şterge
— O casă de pescar? Un far? —
Un dig opreşte valul şi'l face să murmure,
Răsare cornul lunii pe pădure,
Şi Noaptea 'n noapte merge...

Noaptea de Crăciun.

Deschid spre stele geamul rece
Şi mă isbeşte vântul,
Pe cer stau candele răzleţe
Păzindu-ne mormântul.

Ostrovul unde locuim
E alb acum la chip:
Căzu o insulă de nea
Pe una de nisip.

O mare fără de lumini
A îngheţat sihastră
Şi se 'ncovoaie-un câmp de stele
Pe lespedea-i albastră.

Se odihneşte-acum acel
Cuvânt al mărilor
In veşnicul desnodământ
Al zbuciumărilor...

Ce limpede e noaptea. Firea
Nu poate să'şi ascundă
Acea tăcere care-o face
Grozavă şi profundă...

Spre ţărmul meu, spre ţara mea
Când voi ajunge, când?..
Şi steaua care-a dus pe magi
Aşteaptă tremurând.

Strivite 'n straturi groase zac
Steluţe cristaline
Prin vis îmi spune-omătul mut:
— Fii rece ca şi mine.

Iar când mă rog cu ochi de om
Aud un glas pierdut,
Ameţitorul gol de sus:
— Ca mine fii tăcut.

Horia Furtună

1917/18. In lagăr la Stralsund.

JUSTIȚIA IN ROMÂNIA MARE

1. Modul greoi în care se face şi astăzi distribuirea Justiţiei în ţara noastră nu mai poate dăinui. Voci din ce în ce mai numeroase se ridică din toate cercurile, atât ale Juriştilor cât şi ale profanilor, cerând îndreptarea şi arătând că problema nu aşteaptă decât voinţa care să o rezolve. Nu atât în oamenii noştri, în bună parte şi ei vinovaţi, cât mai ales în sistemul nostru de procedură stă cauza principală a quasi-denegării de dreptate în care trăim.

O procedură care înlesneşte putinţa ca un proces să dureze ani de zile, e întocmai ca un tratament medical care ar lungi boala pacientului. Cu un asemenea sistem de procedură, un debitor care achită la termen, apare ca un fenomen; din momentul ce i se oferă mijlocul mult mai comod şi mai practic, de a-şi trimite creditorul la proces şi de a-l tărăgăni ani de zile până să-i plătească, şi atunci mai puţin chiar decât ar fi trebuit să-i dea la scadenţă, plata la termen apare ca o naivitate.

In această stare de lucruri trebueşte căutată explicaţia numărului incomparabil de procese, în continuă creştere în ţara noastră. Debitorul cu o doză de uşurătate morală, este ademenit să recurgă la inexactitate şi incorectitudine sub egida justiţiei îngăduitoare, unde şicana şi reaua credinţă sunt oblăduite uneori până la complicitate. Nu doar că judecătorii ar dori acest rezultat; dar fie printr'un spirit de *laissez faire, laisser passer* semioriental, fie mai ales din neputinţa legală de a împiedica triumful incidentelor şi al şicanelor; faptul grav este că am ajuns acolo unde ne găsim.

Mersul Justiţiei a devenit mai lent decât al unui gheţar. A câştiga un proces în ţara noastră, echivalează astăzi,

mai întotdeauna, cu o pierdere, căci pe deoparte banii, la cari aveai dreptul, ți-au fost ținuți ani de zile de către debitor, iar, pe de altă parte, ai fost silit la cheltuieli însemnate pentru ca, la urmă, judecata să-ți acorde pomana unor cheltuieli de judecată derizorii — și pentru ca, pe deasupra, să te alegi cu nervii obosiți și poate că și de-a binelea bolnav.

Ce trebuește făcut pentru ca această stare de lucruri cu adevărat scandaloasă să înceteze cât mai grabnic și în mod definitiv?

Cred că îndreptarea trebue să pornească dintr'odată în 3 direcțiuni: a *personalului*, a *organizării magistraturii* și a *sistemului de procedură*.

2. A devenit aproape banal să repeți că învățământul nostru juridic a rămas înapoia vremei.

Trăim la Facultatea noastră de drept încă sub sistemul *învățământului integral*. Disciplinile juridice toate sunt turnate împreună cu acelea ale științelor de Stat, pe capul bieților elevi care — dacă sunt conștiincioși — rămân absolut năuciți sub balastul materialului colosal, iar dacă sunt ușuratici găsesc, tocmai în confuzia acestor materiale, prilejul să se învârtească și să nu facă nimic serios.

Cei muncitori sunt victimele noastre; rețindin toate câte ceva provizoriu, și cad istoviți la sfârșitul examenelor, inchizitoriale, menite să vădească nu atât ce știu cât ceea ce nu știu și nu au știut candidații. Cei ușuratici se strecoară prin nesfârșitul șirag de examene, argumentând față de profesorii de Drept pur, că s'au înscris la Facultate numai pentru a putea intra în administrație, comisari de Poliție de pildă, iar față de cei de Științele economice, că urmăresc visul de-a deveni juriști...

Că nu vor ieși nici una nici alta și că vor fi totuși de amândouă felurile în viața socială și de niciunul este singura alternativă adevărată.

De asemenea trăim la Facultăţile noastre de Drept sub regimul *învăţământului dogmatic pur.*

Dela înălţimea catedrelor se toarnă nemiluit cu pâlnia şi cu tulumba lichidul abundent al teoriilor de drept, fără să ne preocupăm câtuşi de puţin de capacitatea vaselor receptoare. Numai pe ici colea, câte o încercare fără sistemă pentru a sili pe elevi să prelucreze şi să aprofundeze singuri materialul.

Slabele începuturi de seminarii nu fac decât să mai mărească dogmatismul, punând numai într'o infimă măsură la contribuţie activitatea şi iniţiativa personală a studentului.

Despre o stăpânire a Dreptului din punctul de vedere al practicei, al ciocnirilor lui cu viaţa reală; despre un studiu al Dreptului, prins în conflictele de interese; despre Dreptul în mişcare, nici pomeneală, deşi Dreptul, pe lângă că este o ştiinţă, mai este şi o artă, ca Medicina, Chimia etc., şi este, mai ales, o ştiinţă aplicată.

3. Remediul acestei stări de lucruri se impune cu scindarea încă dela început a studiilor Facultăţilor de Drept în mai multe secţiuni, în orice caz în secţiunea Dreptului pur şi în aceea a *Ştiinţelor de Stat.* [1])

In acest chip vom putea da atenţia cuvenită atâtor ramuri stiinţifice diverse, astăzi complect neglijate, cum ar fi Sociologia, Morala, Politica, Ziaristica etc. pentru secţia Ştiinţelor de Stat, Dreptul special (agrar, al muncei, etc.), Medicina legală etc., pentru Secţia Dreptului Pur [2]).

---

1) Pe lângă cursurile pentru studenţi cred că trebuesc introduse, tot sub egida Facultăţii, cursuri elementare de Drept şi de Ştiinţe de Stat pentru viitorii funcţionari inferiori. Trecând prin atmosfera universitară, viitorii funcţionari vor conserva desigur ceva din demnitatea academică, din spiritul critic, desvoltat în prelegerile universitare, iar contactul cu elemente superioare le va da mai multă siguranţă de sine în mijlocul curentelor sălbatice sau demagogice în care vor trăi în viaţa socială.

2) O combinaţie inteligentă de cursuri comune va complecta cultura generală pentru candidaţii fiecărei secţiuni.

Se impune, în al doilea rând, reînfiinţarea de *Cursuri practice* alături de cele teoretice.

In Universităţile americane, Dreptul teoretic se bucură de o consideraţiune secundară, toată atenţia fiind îndreptată asupra Dreptului aplicat, concepţie tot atât de extremistă şi deci greşită ca şi a noastră, îndreptată în sensul opus. Aceste cursuri de *Drept practic* vor avea un rol asemănător cursurilor de clinică dela Facultăţile de Medicină.

Am propus, şi nădejduiesc că se va admite, ca pe lângă profesorii actuali, însărcinaţi cu ţinerea cursurilor teoretice, să fie învitaţi magistraţi superiori şi advocaţi distinşi pentru şedinţe de Drept practic. Invitările s'ar face pe câte un period de 3 ani, pentru ca prin reînoirea continuă a personalului, cursurile să fie neîncetat însufleţite de curentele moderne, de tendinţele noi în jurisprudenţă, şi predarea lor să fie rezervată elementelor care ar sta în practica Dreptului numai în rândurile de frunte.

Acestor invitaţi li s'ar conferi titlul de *Profesori extraordinari* şi ei vor fi plătiţi şi de către studenţi şi de către Facultate. Câtă emulaţie şi ce viaţă mereu reîmprospătată s'ar aduce astfel în mediul universitar, este uşor de închipuit.

Absolvenţii facultăţii, — licenţiaţii de astăzi, — înainte de a obţine titlul de doctor, — necesar în viitor pentru magistratura Tribunalelor şi pentru advocatura înaintea instanţelor superioare, — ar urma să continue practica, începută încă de pe băncile şcoalei, ca *asesori* pe lângă instanţele prime, deci ca elemente auxiliare ale justiţiei.

Deasemeni, intrarea în magistratură, ca şi în advocatură, va trebui să fie neapărat precedată de acest stagiu efectiv în viaţa Dreptului aplicat.

Pentru examenul şi teza de doctorat urmează să se lase câmpul cel mai liber candidatului pentru desvoltarea şi manifestarea înclinărilor şi aptitudinilor lui pentru specializare.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ
P-33.095
Reinv. 1968

4. Cu privire la organizarea magistraturii, motive de ordin *moral* şi *economic* impun iarăşi o prefacere radicală.

Desigur că idealul ar fi ca orice instanţă să fie constituită dintr'un număr de judecători cât mai mare, pentruca astfel cauzele aduse înaintea lor să fie privite pe toate laturile.

Faţă însă cu lipsa momentană a unui număr suficient de elemente bine pregătite şi bine selecţionate pentru a îndestula întreaga ţară mărită; faţă şi de greutăţile financiare ale Statului de a plăti cum se cuvine un număr aşa de mare de judecători, nu ne rămâne altceva de făcut decât să revenim în ce priveşte organizarea Tribunalelor la *sistemul judecătorului unic*, introdus pe vremuri prin reforma d-lui Toma Stelian, iar pentru Curţile de Apel şi Casaţiune să se reducă simţitor numărul constitutiv al complecturilor.

Trebuie însă, în acelaş timp, găsit mijlocul de a înlătura relele, pe care sistemul judecătorului unic, de odinioară, le-a relevat. Lipsa de deliberare provoacă adesea ori scăderi în valoarea juridică a hotărârilor. Acest rău se va putea obvia în viitor prin introducerea *asesorilor* de care vorbesc mai sus, toţi licenţiaţi, cei mai mulţi doctoranzi în Drept, aduşi în Tribunale pentru desăvârşirea studiilor.

Acordându-li-se acestora dreptul de a asista pe judecător, cu rol consultativ, precum şi dreptul la opinie separată, care ar urma a se preda în plic Preşedintelui, vom creia deliberări, iar pe de altă parte vom posibilita surprinderea şi selecţionarea de talente viitoare. In acelaş timp judecătorul, rămânând stăpânul unic al hotărârei, se va obişnui a câştiga curajul răspunderii, azi împărţită.

Nu numai Judeţătorii de instrucţie dar şi Procurorii vor trebui să fie pe viitor chemaţi a lua parte la distribuirea justiţiei în pricinile în care n'au anchetat.

De asemenea, menţinerea Judecătorilor Sindici cu un rol aşa de limitat şi de străin de meseria juristului, este un lux; ei vor trebui înlocuiţi cu sindici profesionali. Tot ca

un lux trebuie socotită și cerința legală ca *Portăreii* să fie titrați în drept.

La Curțile de Apel un complect de 2 consilieri și în caz de divergență de 3, este suficient.

La Casație un complect de 5 consilieri este deasemenea suficient. In acest chip vom face libere atâtea energii, din cele de elită, pe care le-am putea întrebuința cu folos în noile țări eliberate, în locul străinilor neprieteni. La rândul lor, noile țări eliberate nu vor mai fi nevoite, ca astăzi, să primească și elemente neselecționate, unele chiar de contrabandă, care în vechiul Regat nu fuseseră în destul de calificate pentru a fi primite în magistratură, dar care le-au fost trimise la cererile stăruitoare ale fraților eliberați, cum e cazul în Ardeal.

Firește că înainte de a fi trimiși în noile provincii, magistrații trebuie să primească o grabnică dar și severă pregătire în dreptul provincial, pentru a nu se mai prezenta acolo în condițiunile de inferioritate de astăzi. Când în Germania s'a introdus Noul Cod Civil, în toate centrele mari s'au ținut asupra noilor dispoziții, cursuri la care asistau, cu rândul, magistrații și advocații, din toată țara, dela Tribunale până la Inalta Curte de Casație. La fel trebuia făcut și la noi, atât pentru magistrați cât și pentru advocații cari vor să treacă în noile provincii; Dreptul nu se relevează, ci se învață; iar faptul politic al Unirei nu ne poate face să știm și ceeace nu am învățat.

Dacă Statul are dreptul de a mobiliza în timp de război aproape întreaga societate pentru a o trimite la cel mai mare sacrificiu, al vieței, el are desigur, același drept de a mobiliza energiile în momente excepționale cum sunt acelea prin care trecem. Pe lângă armată și administrație, întregul corp didactic și al magistraturii trebuia mobilizat îndată după Unire și distribuite valorile în toate colțurile țărei mărite, mai ales în cele expuse. Ne-am fi înfățișat, noi cei din Regat, în alte condițiuni cu totul, în fața fraților eliberați. Dar așa suntem noi, procedăm ușuratic în

chestiunile delicate şi cu o scrupulozitate ridiculă în problemele secundare.

Fireşte că Statul ar fi trebuit şi trebuie să facă sacrificii mari pentru a înlesni acestor elemente sarcina grea ce li se impune în interesul Patriei; dar mult mai la locul lor ar fi fost şi sunt atari sacrificii decât atâtea altele nesăbuite care s'au făcut şi se continuă din nenorocire a se face.

Prin aplicarea sistemului preconizat mai sus, pe lângă *economia de personal* s'ar realiza *mari economii bugetare*, care ar permite o aşa de mare *urcare a salariilor* încât magistratura să poată deveni o adevărată carieră, o carieră de elită care ar atrage elementele cele mai valoroase, şi nu ar fi, ca astăzi, un prilej continuu de privaţiuni neîngăduite. E bine să se ştie că *în ţara defectelor* dar şi *a virtuţilor uriaşe*, care e vechiul Regat, avem magistraţi cari, pentru a-şi păstra nebănuită şi neispitită conştiinţa, mănâncă, din lipsă de mijloace, odată pe zi!

Acest scandal trebuie să înceteze neîntârziat; altfel, vom pierde şi elementele bune pe cari le mai avem, fără putinţa de recrutare a altora pe viitor.

5. Intrarea în magistratură trebuie să fie îngăduită numai după împlinirea stagiului de asesoriat, intrarea în Tribunale trebuie să fie condiţionată şi de obţinerea titlului de doctor în Drept.

Selecţionarea se cade a se face print'un examen, mai ales asupra *dreptului practic;* la apreciere va sluji şi raportul instanţei unde a funcţionat, ca asesor, candidatul.

Numirile, dintru început, să nu se poată face decât *la ţară* şi aceasta în ordinea clasificării.

Dacă am dat ţăranului în mână arma votului universal, deci putinţa de a dispune de soarta patriei, trebuie să ne pornim cu toţii, cei buni, asupra sufletului lui, atâta timp neglijat şi umilit, pentru a-l trezi, a-l lumina, şi a-l îmbuna.

Numai trimiţând rând pe rând la sate tot tineretul nostru

bun şi entuziast din toate specialităţile, în administraţie, în justiţie, în învăţământ, în medicină, în cler, în armată etc., vom face să încolţească lumina şi în bezna satelor noastre atât de uitate până acum şi vom suprima scurt fătul monstruos ale demagogiei. Dreptatea adevărată şi la timp dată, e cel dintâi dar pe care îl putem face poporului românesc.

6. Sistemul actual al înaintărilor trebuie, de asemenea, repede revizuit ca întemeiat pe umilinţă şi ipocrizie, ca să nu zic pe nedemnitate.

Inainte, când n'aveam inamovibilitate în magistratură, judecătorul era mai independent decât astăzi. Lucrul pare curios şi totuşi este adevărat. In acea vreme, dacă apăreau la bară doi advocaţi cu influenţă politică, magistratul se uita la cel din dreapta, se uita şi la cel din stânga, şi făcându-şi socoteala că şi unul şi celălalt l-ar putea da afară, n'avea altceva mai bun de făcut decât să-şi împlinească datoria pentru ca, şi dacă va cădea, să cadă cel puţin cu conştiinţa împăcată că şi-a împlinit datoria.

Astăzi, în aceiaşi situaţie, magistratul priveşte la dreapta, priveşte la stânga, şi îşi zice: nici unul din voi nu mă poate da afară, căci sunt inamovibil; îşi pune însă imediat, în sine, întrebarea utilitară:

«Care din ei doi m'ar putea mai repede înainta ?»

Odată răspunsul dat şi alegerea făcută, dreptatea şi independenţa s'au dus. Canditatul, la înaintare, se agaţă de pulpana hainei celui pe care şi l-a ales, se urcă în cârca lui, ca să-l ducă sus, şi, în schimb, devine omul lui; ba lasă chiar să se ştie aceasta, pentru ca astfel să servească şi el la rândul său pe protector, procurându-i şi trecere şi clientelă. Firește că nu aceasta e majoritatea cazurilor, dar şi ce spun eu aci nu e doar basm ori închipuire, este lucru real şi rău care trebueşte cât mai grabnic îndreptat.

Infiinţarea consiliului superior al magistraturii, cu prerogativa de a face recomandări, n'a îndreptat întru nimic situaţia de mai sus, cel mult a mai complicat procedura.

înaintării şi prin aportul ipocriziei. Ministrul — prin urmare influenţele politice — a rămas ca şi mai înainte a tot puternic; s'a dat doar Ministrului putinţa de a se apăra de orice răspundere pentru numirile proaste, aruncând vina întreagă pe consiliu, căruia i-a smuls şi care a lăsat să i se smulgă recomandarea; iar consiliul la rândul lui, fiind o adunare, e lipsit ca atare şi el de orice responsabilitate.

7. Se impune să introducem două feluri de înaintări: înaintarea în leafă, — *gradaţia* ca la corpul didactic, şi înaintarea *în rang*.

Odată cu trecerea timpului, greutăţile magistratului cresc şi ele; întemeierea unei familii, copiii, boalele etc., formează cortegiul inevitabil al surprizelor vieţii. Din moment ce te serveşti, independent de meritul lui, de un magistrat, dar te serveşti, trebuie să-i măreşti şi leafa, amăsurat cu trecerea vremii, spre a-l pune în situaţie să facă faţă nevoilor. De aci condiţia *gradaţiei*, a creşterii în mod automatic a lefii, prin trecerea vremii. Prin acest sistem cum recunoaşte cu drept cuvânt colegul şi prietenul meu Andrei Rădulescu, vom evita atâtea umilinţe şi cerşeli de înaintare, pe care le întâlnim astăzi.

A doua înaintare este aceia *în rang*. Aceasta, în schimb, trebue făcută numai după criterii *severe* şi pe cât se poate *de sigure* şi *obiective*. Luarea în consideraţie a activităţii magistratului trebue să constituiască criteriul de căpetenie. Nu poţi ţine pe oameni sub presiunea examenelor toată viaţa. Acest sistem chinezesc al examenelor nesfârşite n'a dus nicăeri la ceva bun; chiar în Franţa unde găseşte cea mai largă aplicare, el începe să fie părăsit în toate ramurile vieţii intelectuale. Este cunoscut că Francezii abuzau de memoria şi de nervii candidaţilor ca nici un alt popor european. Socot însă că avem la îndemână alte mijloace mult mai simple decât examenele, pentru a surprinde elementele de elită. Fiecare magistrat să fie de pildă, obli-

gat să înainteze la sfârşitul anului *un tablou cu hotărârile pe care le-a dat în acel an, cu menţiune despre soarta pe care au avut-o hotărârile lui în instanţa superioară.* Să mai fie obligat să *prezinte şi copii după hotărârile lucrate de el în acel an, întovărăşite şi de concluziunile avocaţilor.*

In dosarul fiecărui magistrat vom avea prin urmare oglindirea exactă şi întreagă a activităţii lui. Pe baza acestei activităţi şi a altor lucrări ştiinţifice pe care le-ar mai avea, *o Comisiune instituită pe lângă fiecare Curte apelativă,* plătită special pentru această muncă şi compusă, pe lângă magistraţi, şi din reprezentanţii Baroului şi ai Universităţii, va face recomandările de înaintare şi clasificările.

Consiliul superior n'ar avea de controlat decât respectarea formelor, iar Ministrul ar face numirile după aceste raporturi, *fiind obligat să motiveze* respingerea recomandărilor făcute de comisiuni.

Inamovibilitatea, care astăzi este un scut numai pentru magistrat, ar deveni în sistemul de mai sus o garanţie şi pentru societate. Demnitatea şi independenţa magistratului ar deveni astfel o realitate, căci ar dispărea motivele cari îl obligă astăzi să alerge după bunăvoinţă. Firește că şi în acest sistem se vor comite abuzuri; firea omenească învăţată la rău nu se dă învinsă cu una cu două; dar numărul abuzurilor va fi foarte redus şi va deveni, probabil, cu timpul, o excepţie.

8. Recunosc că prin acest sistem, pe măsura asigurării independenţii magistratului, odată cu prestigiul va creşte şi puterea acestuia, în mod vertiginos. Recunosc iarăşi că unii, poate că chiar mulţi dintre dânşii, temperamente mai slabe sau pornite, vor fi înclinaţi să confunde onorurile şi autoritatea cuvenită situaţiei lor sociale ca un drept al lor personal. Puterea ameţeşte şi popoarele, necum firile slabe.

Trebuie, de aceia, paralel cu garantarea inamovibilităţii

şi a independenţii, să se avizeze la luarea de măsuri de apărare împotriva samavolniciei şi atotputerniciei. Nu numai pentru tăgadă de dreptate, pentru părtinire sau rea credinţă cum este astăzi, dar chiar pentru o simplă nedelicateţă, un magistrat trebue să poată fi cenzurat. Existenţa acestui drept de cenzurare, îi va ţine pururea trează amintirea că puterea pe care o are în mâinile sale nu e a lui ci a ţării, iar cinstea de care se vede înconjurat, mai presus decât persoanei sale, e datorită rangului şi situaţiei sociale cari i-au fost încredinţate.

Pe lângă fiecare instanţă trebue să existe comisiuni de cenzură pentru magistraţii instanţei inferioare. Ele nu trebuie să fie compuse numai din pairi. Magistratura nu se poate bucura în această privinţă de aceiaşi autonomie ca şi Universităţile. Acestea din urmă n'au decât o autoritate morală iar părerile emise la cursuri nu obligă pe nimeni, rămânând supuse discuţiunilor şi criticei. Magistraţii, dimpotrivă, deţin o porţiune din puterea materială a Statului iar părerile lor devin hotărâri, cărora toţi trebue să li se supuie. Şi cum cei cari deţin puterea sunt de obicei înclinaţi să o deţie întreagă, neştirbită şi cât mai puţin controlată, se impune ca în constituirea comisiunilor de cenzură să pătrundă şi alte elemente de cât cele colegiale.

Firește că, în acelaş timp, va trebui să punem pe magistraţi la adăpostul resentimentelor celor înfieraţi de dânşii în exerciţiul atribuţiunilor lor precum şi să-i ferim de pericolul de a fi în continuu şi pentru orice capriciu târâţi înaintea acestor comisiuni şi distraşi dela datoria lor.

9. In ce priveşte personalul inferior, nu cred să existe cineva care să nu ceară încetarea, cât mai neîntârziat, a ruşinii de a se ţine în serviciul Justiţiei un personal neplătit şi care în mod oficial este îndemnat a întinde mâna spre a trăi din bacşişuri.

Printr'un sistem inteligent de supra-taxări la formalităţile de procedură, la falimente, la autentificarea actelor, la

administrarea tutelelor, a averilor puse sub sechestru, direcţiuni în care o muncă şi un control mai serios decât cel de până acum ar deveni binefăcător, vom găsi fonduri suficiente pentru a plăti şi pe asesori şi personalul inferior al grefelor, al arhivelor şi al registraturilor.

10. Vin la buba cea mare a justiţiei noastre, la procedură.

Procesul este o boală, şi boalele trebuiesc grabnic lecuite, altfel devin endemice şi ruinează cu siguranţă şi pe cei atinşi şi întregul organism social. De aceia, prin viitoarea procedură va trebui urmărit cu stăruinţă neînduplecată gândul de a grăbi cursul judecăţilor.

Procesul trebue, în al doilea rând, să devie o luptă legală iar nu un război de viclenii şi surprize. De aceia se impune ca încă dela începutul conflictului, părţile, după o primă înfăţişare, ca în dreptul austriac, pentru luarea interogatoriilor şi a declaraţiunilor, — să fie obligate a prezenta în termen scurt, în scris, apărările şi a arăta probele de care înţeleg a se servi. Sancţiunile să fie aşa de tari încât nerespectarea acestei cerinţe să ducă la pierderea dreptului din lipsa de probe în acea instanţă, iar în instanţa a doua să nu fie primite probe care s'ar fi putut administra la începutul procesului. Probele se vor administra prin urmare toate înainte de pertractarea cauzei în sedinţă, rolul asesorilor poate deveni şi aici salvator, iar acela al Preşedintelui Tribunalului, cu adevărat important. După ce părţile şi-au prezentat în scris temeiurile şi au arătat şi mijloacele de probaţii pe care se razimă; după ce s'au comunicat în termene scurte, cererile şi apărările reciproce, asesorul va prezenta Preşedintelui un raport asupra cauzei; acesta va încuviinţa sau va respinge probele putând la nevoe să invite şi pe părţi spre a i se da lămuriri. Afară de cazuri excepţionale, asesorul va fi cel delegat cu ascultarea martorilor, facerea de cercetări la faţă locului etc.

Termenele şi şedinţele nu trebue să mai fie de acum

încolo ocupate cu procedurile antemergătoare judecăţei şi cu discuţiunile nesfârşite asupra lor. Când procesul se va înscrie în şedinţă publică, aceasta va fi pentru a se judeca neapărat. Părţile vor fi invitate la judecată iar nu ca astăzi pentru a auzi amânări nesfârşite. Pe rol, nu vor figura decât pricinile gata de judecată.

Printr'un întreg complex de măsuri practice şi energic aplicate se va putea ajunge cu siguranţă la împuţinarea proceselor.

Aşa, se impune în primul rând reprimarea şicanei atât în intentarea de procese temerare cât şi prin rezistarea cu rea credinţă la dreptul celeilalte părţi. Tribunalele deţin în mâna lor averea, onoarea şi chiar viaţa noastră; de ce să nu aibă şi dreptul, când sunt izbite de reaua credinţă sfidătoare, să se constitue imediat ca procuror să dea cuvântul părţilor asupra acestui incident ridicat fie din Oficiu fie de partea atacată în acest chip nelegal şi să pedepsească?

Trebuie, în al doilea rând, să penalizăm o bună parte din acele manifestări îndrăsneţe, caracterizate astăzi ca fraude civile, cum e înstrăinarea averii în frauda creditorilor, simulaţiunile frauduloase, păcălirea cumpărătorilor, substituirile prin insolvabili, ascunderea sarcinilor şi a litigiilor etc. etc.

Se impune iarăşi restabilirea părţii câştigătoare în toată întinderea dreptului, lezat prin stăruinţa nejustificată a adversarului într'un proces nedrept, deci condamnarea la daune integrale—la bani, nu numai moratorii ci şi compensatorii, la cheltuelile ocazionate de proces, între care să intre obligatoriu şi un *onorariu minim* fixat de lege, independent de convenţiile dintre părţi şi advocaţi şi care să treacă în hotărâre, în sarcina părţei care pierde procesul.

Tăindu-se apoi dreptul de opoziţie, cel puţin pentru reclamant, scurtându-se termenele de citaţie, apeluri, etc. care contrastează în mod flagrant cu mijloacele de investigaţie şi locomoţiune ale vremii, lărgindu-se dreptul de execuţie provizorie, introducându-se executarea pe loc în

materie de contravenţiuni cu dreptul de apel şi la pedepsirea agenţilor abuzivi, vom tăia cu siguranţă *boala procesivităţii* care, la noi, din cauza procedurii actuale, a devenit un adevărat *pericol social*.

Nimeni, afară de debitorii de rea credinţă, nu profită pe urma ei, nici chiar advocaţii; advocatura serioasă nu trăieşte şi nici nu trebuie să trăiască din pricini scandaloase şi nici din patronarea abuzurilor de drept.

Scurtând şi împuţinând procesele, vom însănătoşi viaţa economică, vom restabili încrederea în transacţiuni, atât de zdruncinată şi în severitatea şi promptitudinea Justiţiei, calităţi atât de jinduite, astăzi. Numai aşa vom putea vorbi de o justiţie efectivă; lipsa ei şi întârzierea de a o provoca poate constitui un dezastru.

S'a zis şi repetăm cu toţii mereu dictonul că: „Justiţia est fundamentum regnorum". Ne-am obişnuit însă să operăm cu prea mare uşurinţă cu atari dictoane fără a ne da osteneala să le pătrundem adâncimea şi importanţa. Tot aşa operam pe vremuri cu dictoanele purtate cu uşurinţă din gură în gură, că „Armata e scutul naţiunii" că „Reţeaua de căi ferate este sistemul circulator al organismului social" etc. Puţini sunt cei cari şi-au dat seama, pe vremuri, de profunzimea acestor adevăruri; experienţa şi durerile care au urmat mai pe urmă i-au învăţat pe toţi şi i-au făcut să simţă adânc adevăratul lor înţeles.

Nu trebue să aşteptăm ca tot experienţa să ne facă să pricepem şi profunzimea dictonului privitor la Justiţie; efectele acestei cxperienţe ar putea deveni fatale. In multe părţi ale ţării lumea fuge deja dela justiţia Statului pentru a-şi căuta dreptatea în justiţia privată, a arbitrilor. Pentru cine simte ce blam se aduce justiţiei oficiale prin asemenea gesturi, manifestarea lor îşi câştigă întreaga ei semnificaţie.

Em. N. Antonescu
Profesor de Drept civil la Facultatea Juridică din Bucureşti.

REÎNTOARCERE

Tot mai ades prin somn mi-aduc aminte
De Îngerul la porți străjuitor
Și dau, în vis, ocol grădinii sfinte,
M'ating de ziduri, bat cutezător...
Dar nu'mi arată poarta, ca 'nnainte,
Focosul Cheruvim flăcărător.

E besnă 'n tot și somnul se lungește.
Trăesc și mor, dar nu mai mă trezesc
Și 'n van cat poarta, bâjbâind orbește,
Nu-i semnul după care s-o găsesc...
Arar un foșnet; sufletu-mi svâcnește:
E Îngerul?... și neclintit pândesc...

Și stând, fățiș, în besna mea hoină
L'aștept să 'nnalțe brațul înarmat
Cu paloșul de fulger și lumină...
Când m'ar trăsni, isbind înviforat,
Tot ași putea să'l rog de jos, din tină,:
«Te du și spune-i că m'am înturnat.»

V. Voiculescu

O DATORIE

Ca o încoronare a muncii şi a patriotismului mai multor generaţii, soarta cea deapururi dreaptă ne-a hărăzit o România-Mare.

O România-Mare însă, în care ar dăinui sistemul de viaţă, tolerabil, până la un punct, pe vremuri, ar fi o nepotrivire absurdă. Ţară fertilă, aşezată ca o punte spre a lega şi transmite civilizaţia din Apus Răsăritului, a căruia proaspătă vigoare de viaţă aşteaptă un plan de organizare şi un ideal spre care să năzuiască, România are neîndoelnica menire de a fi cel mai înaintat focar de lumină al Apusului.

Pe lângă o România-Mare dar, o România nouă.

Ce trebuie pentru aceasta? Apoi, nimic mai mult decât ceeace se predică, de o vreme, pe toate cărările, dar se predică numai: trebuie *suflet.*

Ne trebuie sufletul entuziast şi idealist, sufletul care înalţă o aceeaşi ţintă luminoasă sus de tot, aşa de sus încât din toate colţurile s'o zărească licărind toţi fiii pământului nostru. Şi literatura nu e oare comoara sufletului celui mai neprihănit?

Literatura presupune însă literaţi; şi iarăş ştim cu toţii că, la noi, a fi scriitor e tot una cu a te gândi îngrozit la ziua de mâine, cu a-ţi ucide talentul prin ocupaţii nepotrivite, în nădejdea, rareori realizabilă, de a-ţi strânge visurile în volum. Câtă durere, câte decepţii şi câte renunţări!...

Şi, totuşi, e cea mai poruncitoare datorie grija aceasta pentru sufletul neamului, manifestat întâiu şi lămurit apoi prin literatură; avere, inteligenţă, cultură, sunt clădiri şu-

brede de nisip câtă vreme la temelia lor nu stă sufletul idealist şi dornic de adevăr.

Să se valorifice talentele literare dându-se vigoare proaspătă de viaţă acelora cari au desnădăjuit şi să se ia seama că, aici ca oriunde, condiţia esenţială, care hotărăşte calitatea rezultatului, este munca statornică şi planul bine cugetat care adună jertfele—până aici împrăştiate—într'un mănunchiu impunător, înzecindu-le puterea.

Stat, Academie, instituţii de editură, societăţi literare, oameni de bine, toţi laolaltă să creieze o Instituţiune, una dar puternică, înzestrată cu aceeaşi unică ţintă: înălţarea şi valorificarea talentelor literare.

Grea operă şi care oferă largă şi spinoasă carieră celor chemaţi, celor pătrunşi de dragoste şi de dor de muncă dreaptă şi curată!

Sunt în ţara noastră multe Instituţii şi mulţi oameni de bine, cari, pentru asemenea scop superior şi odată asiguraţi că obolul lor merge unde trebuie, şi-l dau cu drag şi prisosinţă.

Pentru realizarea unui asemenea ideal, „Cugetul Românesc" se simte dator să-şi depună contribuţia.

Al. Alimăneştianu

CĂLĂTORIM, CĂLĂTORIM.....

Păşim înfrigurați, din clipă'n clipă
— Parc'am păşi dintr'un sicriu într'altul —
Şi — ca'n azurul biblic subtilul heruvim —
Vâslind în timp cu àripe de suflet,
Călătorim, călătorim, călătorim.....

Ne-am smuls din sborul tulburelor vremi,
Învăluiți de-al cerurilor aier,
Ca'ntr'o faşe,
Şi'nfricoşați de propriu-ne vaier,
Cu suflet nou dar gârbov sub povară
Obscură de trecut
Necunoscut,
Ce-i fuse dat în spate s'o tot poarte,
O rupem orbi la goană şi nu ne mai oprim
Căci sântem un avânt: spre moarte
Călătorim, călătorim.....

Tot înflorim
Cu galeşe şi roze primăveri.....
Simțim în suflet mugurii pocnind.....
Dar ne'nmormântă floarea troienind
In primăvara galeşă din suflet....
Vin toamnele rodirii şi-ale morții:
Se sbat prin suflet àripi ruginii
De foi ce cad,
Căci dat ne-a fost asemeni lor să fim,
Şi-asemeni lor — cum clipele ne scad —
Călătorim, călătorim, călătorim....

Incet,
Ne'nmormântăm în flori de primăveri
Cu abur miresmatec de tămâie....
Ne 'nmormântăm în negură de toamne
Cu lacrimi mari de suc plângând din roade
Şi suspinând din foaia care cade...
Noi înflorim, ne stingem şi rodim
Ca să 'nflorim din nou şi să rodim,
Şi 'n simfonii de zumzete de lumi
Călătorim, călătorim....

Şi sufletul îşi cară greu în spate,
Imbătrânit 'nainte de-a se naşte,
Povara de trecut
Necunoscut,
Ca nişte moaşte,
Inmormântat în primăveri şi 'n toamne,
Rodind şi aiurind
Spre veşnicia-adâncului „Departe",
Călătorind, călătorind, călătorind
Trecutul mort să-şi înmormânte 'n moarte....

Vasile Munteanu

PAGINI VECHI

Opșteasca tânguire.

De câte ori trec peste hotare către Apus și revăd vreo țară, căreia veacurile i-au fost mai puțin vrăjmașe decât țării noastre, din asemuirea pe care, fără voie, gândul o face, îmi naște în suflet un simțimânt de amărăciune și de descurajare.

Pentru a ne regăsi nu la înălțimea aspirațiunilor gândirii contimporane, dar chiar la nivelul Occidentului actual, drumul de străbătut e atât de lung, atât timp pierdem pe căi greșite, și în frământări primejdioase, atâtea patimi rele ne stau împotrivă, atâți mișei ne amăgesc.

In contra acestui simțământ, un singur leac cunosc. El nu m'a înșelat nici odată, căci mi-a îngăduit totdeauna aprecierea exactă a energiei și a capacității neamului nostru pe care n'o dă nici distanța dintre noi și societățile mai părtinite de vremuri, nici poticnelile și rătăcirile vremelnice. Dreapta lor măsură ne-o înfățișează spațiul parcurs de Români, de când s'au refăcut stăpâni pe destinele lor. Ea reiese limpede ori de câte ori ne reamintim de unde am plecat și privim unde suntem.

Intru cât mă privește, nu știu nimic mai înviorător decât cercetarea apropiatului nostru trecut, căci dacă conștiința relelor de față constitue o condițiune necesară progresului, nimic însă nu întinde mai puternic resortul energiei omenești decât credința în izbânzile viitoare, întemeiate pe biruințele deja dobândite.

Cu cât mai nenorocită apare starea țării până în prima jumătate a veacului, cu atât mai rodnică se arată munca celor cari au îndrumat-o pe noile căi.

Iată de ce în vremurile de față și întorcându-mă din străinătate am resimțit nevoia de a răsfoi hârtii mai vechi. Ajutat de noroc, mi-a căzut sub ochi o scriere intitulată: «Opșteasca tânguire», compusă la 1818 și care cred că merită a fi comunicată cititorilor D-v.

Ea aparține astfel celei mai mizerabile epoci a istoriei noastre moderne, când urgia domniilor străine și a invaziunilor repetate aduseseră țara în cea mai cumplită jale. Ea urmează de aproape anii, când generalul Langeron călătorea cu busola prin câmpiile noastre pustiite nerecunoscând satele decât după iarba mai verde unde fuseseră vetrele lor; ea este aproape contimporană cronicarului, *care zice că foile pravilei sunt de piele pentru ca mai ușor să se poată întinde în cotro vrea judecătorul;* e din vremea, când nelegiuirile abia mai lăsaseră «bieților țărani ticăloasele suflete în trupurile lor dosădite de necazuri». Data ei este aceea a fugei lui Caragea, penultimul Domn fanariot; stăpânitorul cel mai lacom dintre câți s'au preschimbat pe malurile Dâmboviței.

Opera o cred inedită și numele scriitorului ei necunoscut, dar simțimintele sale îmbrăcate cu un arhaism plin de poezie, cultura clasică pe care o dovedește limba și stilul său, versurile sale cari sună cu acea melodie duioasă a cântecilor bătrâne, dau preț chiar din punct de vedere literar acestor rânduri scrise într'o epocă când manifestările literaturei noastre ciscarpatine sunt atât de rare și atât de slabe.

«Cum că țara românească pururea a înotat în necontenite nevoi ne adeverează însăși istoria ei; dar până ce n'au început să vie domni din Fanarioți, cu toate neprietenestile îmbulzeli, eram mai mulți buni întru simpatriotismos.

«Iar după ce au început domniile din Fanarioți cu mijloacele lor cele politicești, prin faptele lor cele diavolești încet, încet ne-au supus cu totul vrerilor lor, ne-au înpominat cu totul necazului, ne-au înjunghiat sub sarcinele dă-

rilor, ne-au slăbit braţul armelor, ne-au răcit dragostea patriei, ne-au umplut pe toţi de pismă, ne-au stricat unirea şi c'un cuvânt ne-au adus la o tirănie mai mult decât pe noroadele cele din Africa şi America. Strămoşii noştri prin biruinţă ne-au câştigat slobozenia, noi şi părinţii noştri prin pizmă şi prin neunire am adus ţara la cea mai rea stare şi tirănie.

«Această tirănie ce ne-o pricinueşte Fanarioţii de o vom mai suferi mult, vai, ticăloşia ţărei.

«Nu numai în curgerea vremei de şease ani, tiranul Caragea alt nu a lăsat bieţilor patrioţi ţărani decât numai ticăloasele suflete în trupurile cele dosădite de necazuri.

«Acest nelegiuit tiran Caragea nu s'a arătat mai puţin întru neamul românesc decât Xerxe cel mândru al Persiei sau decât Dionisie cel tiran al Siciliei. Tirania acestuia a derăpănat pe norodul cel prost, mândria lui şi pompa familiei lui prin afront foarte scăzuse cuviinţa boerilor celor mari. Cu mijloacele lui cele diplomaticeşti ca un balaur şi hiară sălbatică au supt toată averea din ţară împreună şi cu sângele multor nevinovaţi şi alte multe şi nenumărate mijloace au întiit povaţa sfetnicilor Mării Sale D-lui Post. Vlahutz şi D-lui Logf. Belu, cărui suntem toţi patrioţii datori să-i mulţumim scârţiind din dinţi pentru căci prin sfaturile Dumnealui Măria Sa au pipăit durerile norodului şi s'au sigurăzit viaţa din primejdie, lăsând skiptru şi fugind ziua namiazul mare, după ce d'abia cu suflet ne-au lăsat; încă şi până la cel mai mic lucru au luat, să le fie spre îngropare, numai doară vulturul lui rămase carele le era foarte trebuincios ca să le scoaţă ochii pe drum. Şi noi ca nişte ticăloşi şi slabi fără de a-l întreba de această pornire, l'am lăsat. O! noi cei slăbănogi, câtă dreptate aveam nu numai ca să-l poprim, ci încă şi morţii eram datori să-l dăm, ca pe un lup mâncător de norod şi prin vărsarea sângelui lui să răsbunăm inimile noastre. Cu toate suspinurile săracilor, blestemele văduvelor şi lacrimile tinerilor, strigă înaintea lui D-zeu şi or unde va merge, or unde va

sta ca pe un rău îl vor întâmpina şi ca nişte fulgere vor trăsni înaintea lui, pentru care nimic nu mă îndoesc că sfârşirea vieţei lui fericire nu va avea.

«Dar pentru ca să izbândim necazul nostru trebuia înşine şi cu primejdia vieţii noastre, să ridicăm viaţa tiranului şi vrăjmaşului nostru şi această faptă o punem pildă mare neamului nostru şi groasnică frică fanarioţilor.

«Insă la această pe norodul cel prost nimic nu-l învinovăţeşte că toată fericirea norodului atârnă de grumaji cinstiţilor boieri otcârmuitori ţărei, care poartă neputinţele norodului şi au să răspunză înaintea înfricoşatului D-zeu pentru ticăloşia lor. Drept aceia d-voastră, cinstiţi boieri, să îngrijiţi pentru folosul patriei, de acum înainte prin unire pururea să vă arătaţi împotrivitori celor ce voesc derăpănarea patriei.

«Ajunge pisma. Nu ca barbari să ne înpismuim, ci să urmăm părinteştele privilegiuri, bine îndreptând şi otcârmuind ţara. Să ne aprindem de focul cel părintesc şi să micşorăm puterea Grecilor.

«Eu de aşi avea meşteşugul condeiului lui Demosthene şi al lui Xenofont mai mult şi mai adevărat aşi scrie şi aşi plânge ticăloşiile patriei, iar d-vs. cu smerenie şi din adâncul sufletesc m'aşi ruga să lucraţi cele de folos patriei. Nu aşteptaţi la îndemnul părintelui Mitropolit, ci înşivă vă uniţi la o laltă, puind şi aceasta în lucrare ca să înconteneascâ de a mai fi Mitropoliţi greci şi atunci adevărat putem aştepta fericirea patriei; iar nu să aşteptăm la Monitorul franţuzesc. Monitorul zice cum că împăraţii se adună la o laltă pentru fericirea Europei şi izbăvirea din tiranie şi această Adunare o numesc sfântă. Ce fel de sfinţenie nu putem pricepe, în vreme ce Caragea mai cumplit decât un tâlhar au jefuit ţara şi hotarele cele dimprejurul nostru îl primesc cu braţele deschise. Apoi ce fel de sfântă adunare? Nimeni nu poate pricepe.

«Incă lasă şi pe oarecare mumbaşiri să-i ocrotească oamenii, să-i împlinească cererile şi să-i plătească şi datoriile tot din ticăloasa ţară.

«Boeri simpatrioţi,
Până când de Fanarioţi
O să fiţi aşa supuşi ?
Iată prilej bun aveţi
Cereri porţii să faceţi,
Să nu fiţi ca până acuşi.
Prin unire să îndemnaţi
Pisma lor s'o micşoraţi,
Din mândrie să-i slăbiţi,
Toţi sunt hoţi, furi şi tâlhari,
Vulpi viclene de Fanar
Rău de ei să vă feriţi.
Aveţi patriotismos,
Privind 'nainte folos,
Ţării pildă să lăsaţi.
Toţi sunt pizmătăreţi câini,
Vulpi viclene din vizuini,
Diavoli chiar împeliţaţi.
O, vai, ţară ticăloasă,
In stare eşti, să te jelim,
C'ai rămas friptă şi arsă
Şi nimeni nu te căim.
Cine vine te hrăpeşte
Fără milă, fără dor,
Mici şi mari te jăfueşte
Cu dări grele câte vor.

O ticăloasă Dakie,
Fii tăi plâng cu suspin,
Că se văd în tiranie
Şi'n mâini de vrăjmaşi străini.
Să te plângem toţi cu jale
Ca un pom neîngrădit
Şi ori care trec pe cale
Rup, te frâng, te lasă, te uit».

Scriitorul cunoaşte bine şi resimte adânc şi vechia strălucire a biruinţelor strămoşeşti şi amărăciunea vremurilor de faţă, datorite «pismelor şi neunirei dintre boieri».

El compătimeşte cu ticăloşia «bieţilor patrioţi ţărani». Patriotismul său luminat deplânge hotărîrile energice, cari s'au luat la fuga lui Caragea şi nu se încrede în făgăduelile Sfintei Alianţe şi a Congresului dela Viena, ci n'aşteaptă izbândirea necazurilor decât dela unirea boierilor pământeni, pe cari-i conjură să «se aprindă de focul cel părintesc şi să micşoreze puterea Grecilor».

Accentele sale calde abia au fost atunci auzite de «cinstiţii boieri, otcârmuitorii ţării, de ai căror grumaji atârnă toată fericirea norodului şi care poartă neputinţele lui şi au să răspundă înaintea înfricoşatului Dumnezeu pentru ticăloşia lor», şi, deşi autorul lor nu e cunoscut, din Istorie vedem că el n'a dat altă manifestare mai bărbătească simţimintelor sale. Ele însă erau deja ecoul unei conştiinţe naţionale redeşteptată de însuşi excesul răului şi pe care trei ani în urmă Domnul Tudor era să o întrupeze cu atâta putere şi cu atâtea urmări în scurta, dramatica şi glorioasa sa epopee.

Ion I. C. Brătianu

FILOLOGIE

Probleme noi în cercetările linguistice.

Limba este — după cea mai scurtă şi mai precisă definiţie — comunicarea gândurilor prin rostire.

Dintre cele trei elemente care constitue această definiţie, cele două din urmă au stăpânit cercetările lingvistice din veacul trecut şi de la începutul secolului nostru. Procesul fiziologic al rostirii şi procesul psihologic al gândirei au preocupat aproape exclusiv pe cercetători.

Ştim cu toţii ce avânt a luat, cu deosebire de la E. Sievers încoace, *fonetica*. Şi azi există filologi care exagerează rostul ei, crezând că ea este mai mult decât o ştiinţă ajutătoare a lingvisticei şi închipuindu-şi că prin ajutorul ei se pot înţelege înseşi tainele graiului omenesc.

Alţii au crezut că pot deslusi aceste taine pe cale *filosofică*, urmărind limba la izvorul ei, gândirea. De la Wilhelm von Humboldt încoace „filosofia limbii" a devenit o disciplină înfloritoare. In locul aplicării nefireşti a regulilor logice asupra gramaticii, filosofii au izbutit să explice unele fenome lingvistice cu ajutorul *psihologiei*. Dar nici psihologia nu poate fi decât o ştiinţă ajutătoare a lingvisticei, căci gândirea nu-i decât una dintre condiţiile hotărîtoare ale graiului omenesc. Exemplul lui Wilhelm Wundt ne arată cât de unilaterală este încercarea de a explica orice fenomen lingvistic pe cale psihologică. Monumentala sa operă „Die Sprache", atât de bogată în amănunte şi idei nouă, n'a putut afla aprobarea întreagă a lingviştilor. M. Meillet în *Linguistique historique et linguistique générale* (Paris, 1921, pag. 6) scrie: «Nu există nici un fapt lingvistic care să nu se întemeieze pe un fapt psihologic.

Câțiva savanți au voit să găsească în psihologie explicarea tuturor faptelor lingvistice; iată o greșală gravă, care pleacă de la un punct de vedere just.» Iar H. Schuchardt, într'una din ultimele sale lucrări (*Exkurs zu Sprachurspung* III, p. 194) scrie: «Și eu recunosc în scrierea lui Wundt o operă grandioasă, pe care nici un lingvist nu are voie s'o ignoreze; ea mi se înfățișează ca un tăvălug uriaș, care înaintând cu pas egal, turtește totul în calea sa, spre a putea face un drum solid și neted"!

Fonetica și psihologia sânt, pentru cel ce vrea să înțeleagă limba omenească, științe auxiliare indispensabile; ele nu ajung însă pentru explicarea tuturor faptelor lingvistice. Căci nu ajunge a urmări „gândul pe buze omenești" spre a înțelege graiul uman în toate manifestările sale. Pentruca gândul rostit să nu fie un simplu monolog, ci grai omenesc, se cere ca el să realizeze însuși scopul fundamental al vorbirii: înțelegerea între oameni.

La întrebarea: cum se naște o transformare fonetică? ne poate da, până la un oarecare grad, răspunsul fonetistul;—la întrebarea: cum se poate fixa o astfel de transformare fonetică prin generalizare asupra întregului material lingvistic? răspunde în cele mai multe cazuri psihologul;—rămâne însă întrebarea: cum se pot propaga astfel de inovațiuni de limbă asupra unei comunități întregi de indivizi grăitori? La chestiunea aceasta va avea să răspundă sociologul.

Sociologia, știința veacului al XX-lea, va trebui deci să devină și ea o știință auxiliară a lingvisticei, ca și fonetica și psihologia. Cel ce, în timpul din urmă a deschis cu mai multă stăruință această problemă nouă în cercetările lingvistice, este eminentul profesor de la Paris, A. Meillet, care în cartea citată (p. 232) argumentează astfel: „Dacă mediul în care se desvoltă limba este un mediu social, dacă obiectul limbii este de a permite relațiuni sociale, dacă limba nu s'a păstrat decât prin aceste relațiuni, dacă în sfârșit, limitele limbilor tind să coincidă cu cele ale

grupelor sociale, e evident că pricinile de care depind faptele lingvistice trebuie să fie de natură socială şi că numai considerarea faptelor sociale va permite să substituim, în lingvistică, determinarea unui proces examenului de fapte brute".

Considerarea momentului social în studiul limbei nu este un lucru nou. Chestiunea fusese pusă însă astfel de H. Steinthal, încât cel mai de seamă teoretician al şcoalei „neogramatice", H. Paul, o combătu cu vehemenţă. Plecând dela constatarea că limba nu există ca ceva autonom, în afară de om, ci se naşte în momentul când gândul nostru se exteriorizează prin rostire, şi dispare în momentul când închidem gura, Paul combătea pe cei ce făceau din limbă un obiect de studiu al „etno-psihologiei". Discuţiile sterile, cari urmară, în loc să îmbrăţişeze problema însăşi, se învârteau în jurul unor abstracţiuni filosofice. Fr. Mauthner (*Die Sprache*, p. 119) le caracterizează în mod nimerit în modul următor: „Paul a văzut şi a descris mai clar şi mai bine decât oricine albia şi picăturile râului; râul însuşi nu-l cunoaşte şi nu-l numeşte niciodată. Steinthal stă la marginea râului, cuprins de admiraţie, priveşte la râu şi tăgăduieşte existenţa matcei lui, pe a cărui ţărm stă. Paul nu vede râul de picături; Steinthal nu vede picăturile din cauza râului. Istoric, Paul priveşte evoluţiunile limbei şi nu observă acel sensorium commune, către care etnopsihologul Steinthal întinde amândouă mânile. Amândoi au dreptate şi — se ceartă cu cuvintele limbii ce formează obiectul certei lor, cu cuvinte de toate zilele, care, în cursul discuţiilor lor chiar, îşi schimbă forma şi înţelesul". Iar Meillet (op. cit. p. 16) are următoarea foarte adevărată reflexie: „Limba este eminamente un fapt social. S'a zis adesea că limbile nu există în afară de subiectele care le grăesc şi deci că nu avem dreptul de a le atribui o existenţă autonomă, o fiinţă proprie. Aceasta e o constatare evidentă, dar fără importanţă, ca cele mai multe propoziţii evidente. Căci dacă realitatea unei limbi nu e ceva substanţial, existenţa ei rămâne neîndoielnică".

Dat fiind că limba e vorbită de oameni, fiecare cu individualitatea sa mai mult sau mai puțin pronunțată, fiecare cu felul său propriu de a gândi și cu inteligența sa particulară, este firesc ca limba să varieze de la om la om. Graiul nostru se schimbă, uzându-se, ca orice instrument, prin întrebuințare; el se schimbă fiindcă, vorbind, noi imităm pe alții, iar darul nostru de imitație, oricât ar fi de desvoltat, nu-i perfect; pentrucă noi redăm cu organul nostru de rostire impresii acustice, iar urechea și gura noastră au imperfecții; pentrucă mintea noastră interpretează adesea cele auzite altfel decât le înțelesese vorbitorul.

Cât timp «gramatica istorică» forma preocuparea de căpetenie și aproape exclusivă a cercetătorilor limbii, deosebirile acestea (care se vădesc în mod limpede când comparăm limba strămoșilor noștri cu a noastră) erau scoase mereu la iveală, iar ideea că limba e supusă unor necontenite evoluțiuni a devenit un loc comun și o întâlnim exprimată în fruntea celor mai multe manuale de lingvistică.

Ceea ce e de mirare însă nu este faptul că limba se schimbă, ci că ea se modifică atât de puțin. Uimitor nu este că un Român din București vorbește altfel decât un Roman din Roma lui Augustus sau decât un Român din Sighetul Marmației, ci că Bucureșteanul de azi rostește—dela depărtarea de două mii de ani—*de carne*, întocmai ca răstrămoșul său roman, și că el se poate înțelege fără greutate—dela distanța de 800 km.—cu concetățeanul său din Sighet.

Conservatismul acesta admirabil, care a înfruntat douăzeci de veacuri; legăturile de sânge care conduc desvoltarea limbei în același sens peste șiruri duble de munți și peste granițe politice despărțitoare,—iată două fenomene de care lingvistica va trebui să ție seamă cu mai multă stăruință de aci înainte și a căror deslegare tot sociologia este chemată a ne-o da.

Deosebirile între indivizii grăitori și trebuința de a creia forme noi pentru îmbogățirea limbii ca mijloc de comu-

nicaţie produc inovaţiunile unei limbi; necesitatea de a se înţelege între sine face ca la membrii aceluiaşi grup social să existe o necurmată împotrivire faţă de aceste inovaţiuni. Grupări mai mici, în jurul unor anumite centre administrative, culturale, religioase, comerciale, etc. produc *dialectele geografice;* aceleaşi interese zilnice şi profesionale dau naştere, la cei ce duc acelaş fel de trai şi au aceleaşi îndeletniciri, *dialectelor sociale*. Alături de acestea există însă *limba comună* şi *limba literară* care redau graiul grupului social, în înţelesul cel mai larg al cuvântului, *naţiunea.*

Conservatismul unei limbi se explică prin conformarea omului la legile sociale, care-l împiedecă de a se depărta de făgaşul tradiţional, iar desvoltarea limbii se caracterizează prin lupta necontenită între inovaţiunile individuale şi rezistenţa colectivă împotriva lor.

Sextil Puşcariu

ȘTIINȚĂ

Despre moartea aparentă și diversele forme ale Fricii

Toată lumea știe astăzi că ființele viețuitoare, adică plantele și animalele, sunt într'o luptă continuă pe care Darwin a numit'o *„lupta pentru trai"*. Din lupta aceasta nu supraviețuiesc decât foarte puține care ajung să se reproducă; majoritatea pier înainte de a ajunge la complecta lor desvoltare. Astfel se explică pentru ce din miliardele de ouă de pești nu ajung decât foarte puține la maturitate, căci, dacă ar ajunge toate, în câțiva ani n'ar mai încăpea peștii în ape. Lupta aceasta nu este dată, cum cred unii, numai între ființele viețuitoare unele cu altele, luptă care duce la frică și la moarte reală, ci ea se dă mai crâncenă între ființele viețuitoare și mediul ambiant, căldura prea mare, gerul, umiditatea etc. Unul din mijloacele de luptă ale ființelor viețuitoare cu intemperiile, este și *moartea aparentă*.

Formele de moarte aparentă sunt felurite și aparțin la cauze de ordin felurit: *anchistarea, revivescența, hibernația, moartea aparentă prin accident, simulată și reflexă din cauza fricei*, etc... Ele ajută ființelor viețuitoare se poată rezista intemperiilor celor mai teribile.

In bălți trăesc diferiți protozoari cari în timpul săcetos își contrag organele de locomoțiune, iau forma sferică și secretează la suprafața corpului lor un învăliș datorită căruia pot rezista intemperiilor celor mai grele. De îndată ce ploaia sau vântul le transportă din nou în bălți, învălișul se desface și ele își reiau toate manifestațiunele vi-

tale care încetaseră. Ţara cea mai săcetoasă de pe suprafaţa pământului este regiunea *Payta* din Peru. Acolo plouă numai din 7 în 7 ani şi cu toate acestea speciile inferioare aquatice nu se stâng datorită acestei morţi aparente, numite *anchistament.*

Anguilulele (viermi nematosi), *rotatorii* şi *tartigradele,* în vreme de săcetă, devin imobile şi par absolut moarte; moartea nu este însă decât aparentă; elementele lor anatomice au păstrat o viaţă latentă, care revine la manifestaţiuni normale sub influenţa umidităţii. Forma aceasta de moarte aparentă numită *revivescenţă* se poate observa uneori după doi ani de desicaţie. S'a experimentat cu *Macrobiotus* (arahnid tartigrad) uscat la o temperatură de 125°; îşi reia în urmă activitatea vitală în contact cu umiditatea.

Animalele, care petrec iarna amorţite şi cufundate într'un fel de moarte letargică (somnul *hibernal*), ca ariciul, liliacul etc., stau imobile, înghemuite pe ele însăşi. Circulaţia şi respiraţia se slăbeşte, temperatura se coboară. In timpul acesta nu se hrănesc, şi trăesc pe socoteala grăsimii pe care au acumulat-o în timpul sesonului călduros. Când gerul dispare ele revin la viaţa normală. Şi la om se obsearvă uneori un fel de moarte aparentă.

Moartea aparentă accidentală.

Câţi oameni n'au fost puşi in sicriu şi îngropaţi de vii cu credinţa că sunt realmente morţi, pe când ei nu erau decât în aparenţă. In moartea reală încetează definitiv totalitatea actelor vitale pe când în moartea aparentă nu este decât o suspendare a funcţiunelor circulaţiunii şi respiraţiunii sau o slăbire, fără ca proprietăţile vitale ale ţesuturilor să fi dispărut.

Astăzi se poate uşor recunoaşte moartea reală de cea aparentă, dacă injectăm sub pielea cadavrului *fluoresceină*, o substanţă colorantă foarte puternică. In caz de moarte

aparentă culoarea se împrăştie cu mare răpezeciune în tot corpul, iar, după două minute, epiderma şi mucoasele se colorează intensiv galben, ca la gălbenarea acută.

Moartea simulată şi reflexă.

Dintre animale, omul şi maimuţele pot simula moartea, căutând a înşela duşmanul lor prin aceea că iau atitudinea unui cadavru.

Thompson povesteşte de o maimuţă care stătea în copac şi vedea cum ciorile, în mod regulat, seara şi dimineaţa, în fiecare zi, îi mâncau hrana. Cu toate crîşniturile ei de dinţi ciorile nu se speriau. Intr'o dimineaţă, maimuţa păru grav bolnavă, închise ochii şi îşi lăsă capul atârnând în jos, rostogolindu-se aproape de strachina ei cu mâncare, unde rămase ţapănă ca un cadavru. O cioară continuă să mănânce din strachină fără să se deranjeze câtuşi de puţin. Deodată, maimuţa sări, se aruncă asupra ei şi o strivi.

Mai sunt şi alte animale, afară de om şi maimuţe, cari simulează moartea, de exemplu unele miriapode care, când viaţa le este în pericol, se rulează ca o coardă de ceas şi stau în nemişcare; de asemeni, multe insecte: la cea mai mică primejdie se prefac că sunt moarte, rămânând, mai multe ore, imobile.

Byrhidele (insecte), când le atingem, sau când sunt ameninţate de o primejdie, îşi contrag antenele şi picioarele, luând forma unei mase hemisferice imobile. *Dermestes* se opreşte de asemeni la cel mai mic sgomot pe care'l aude şi rămâne imobil până trece primejdia.

Graber povesteşte despre o specie de *Rhynchites*, că era atât de sensibil, încât era deajuns să se vorbească aproape de el, ca să-şi piardă cumpătul şi să cadă jos, ghem de pe frunza pe care stătea. Larvele de licurici încetează de a se mai mişca şi de a răspândi lumină, îndată ce sunt atinse.

Este suficient — spune Holmes — de a scoate din apă o *Ranatra* (insectă aquatică, hemipter), pentru a o pune într'o stare de înţepenire şi imobilitate care durează de ordinar mai multe minute şi une ori trece peste o oră. Picioarele pot fi aplicate exact pe corp, aşa încât insecta să pară a fi un bastonaş.

Moartea aparentă a acestor insecte nu este tributară psihismului, nu este simulată cu voinţa animalului, ca aceea pe care o simulează uneori omul sau maimuţa; ea este un fenomen involuntar, reflex, dovadă că chiar insecte decapitate se pot aduce în starea această de mobilitate reflexă. Holmes a constatat că Ranatra, chiar dacă i se taie capul şi prototoraxul, devine rigidă când se excitează printr'un şoc slab (lovitură slabă), şi tot el spune că se poate obţine acelaşi simulaţiune normală cu arahnide (painjeni) cărora li s'a distrus creierul.

Moartea pe care o simulează animalele în natură, o putem provoca în mod experimental. Celebrul jesuit *Athanasius Kircher*, profesor la colegiul Roman, a scos în anul 1646 o carte cu un titlu foarte bizar: *Ars magna lucis et umbrae*. In capitolul intitulat *De imaginatione gallinae*, el descrie următorul experiment: Dacă se leagă împreună picioarele unei găini şi se pune pe pământ, ea va căuta, la început, să se deslege prin mişcări ale corpului şi bătăi din aripi; după ce a constatat că ori ce tentativă este inutilă, ea stă liniştită (în nemişcare). Trageţi atunci pe pământ o linie dreaptă cu cridă, plecând dela vârful ciocului; puteţi să-i deslegaţi picioarele, ea nu va căuta să fugă, chiar dacă o excitaţi să se mişte.

Această experienţă este în genere cunoscută sub numele de *Experimentum mirabile* a lui Kircher. Incercarea de explicaţie a jesuitului este remarcabilă prin originalitatea sa. Găina — spune el — se simte captivă, caută la început se devie liberă; exasperată însă că nu poate, după o sforţare zadarnică, rămâne în nemişcare.

După ce a fost deslegată însă, stă tot nemişcată, fiindcă vede linia trasă cu crida, luând-o drept o sfoară pe care, în imaginaţia ei vie, o consideră drept legătura cu care este legată.

Această experienţă a fost reluată mai târziu de către *Czermark*, într'un memoriu prezentat Academiei de ştiinţe din Viena, în 1872, intitulat *„Nachweis echter hypnotischer Erscheinungen bei Thieren"*.

El reuşeşte a imobiliza găina fără ai mai lega picioarele şi fără a-i mai trage, cu creta, o linie în dreptul ciocului. El credea că această stare de imobilizare este o stare *hipnotică* sau un somn momentan.

Dar cu această hipoteză nu se explică pentru ce respiraţia este accelerată şi ochii mari deschişi, pentru ce pasărea este incapabilă de a se mişca dacă o atingem, şi pentru ce creasta şi bărbia rămân foarte palide. Toate acestea nu sunt manifestaţiuni ale somnului.

Preyer a fost cel întâi care a demonstrat că această stare este rezultatul fricei şi a numit'o *Cataplexie*. Incă de pe cînd eram elevul lui la Iena, el făcea numeroase experienţe, punând în cataplexie: găini, porumbiei, cobai, broaşte, şopârle şi raci. In toate aceste cazuri, cataplexia urma unei escitaţiuni tactile puternice, neaşteptată, spontană şi neobişnuită.

Şi animalele mari se pot pune în cataplexie. Boii şi caii, când se incarcă sau se descarcă de pe vapoare, li se înfăşoară corpul cu o cingătoare lată şi pe timpul cît se ridică în sus, cad în nesimţire.

Frica fizică

Frica paralizează animalul şi nu-i permite nici să fugă nici să se apere; stăpânirea voinţei asupra muşchilor este suspendată.

Nu numai escitaţiunile tactile pricinuiesc cataplexia ci şi acele vizuale: când caii văd tigrul, ei tremură şi sunt in-

capabili să fugă; când şoarecele vede pisica, cuprins de spaimă, se opreşte în nemişcare; când ochii pasării se întâlnesc cu ochii şarpelui care se îndreaptă spre cuibul ei, de frică, devine imobilă. Uliul, dela distanţă, înainte de a se lăsa pe pământ, fascinează puiul de găină cu ochii lui şi-l ţine în nemişcare până se apropie de el de-l prinde în ghiare.

La om frica are consecinţi mai fatale.

Dubois povesteşte că doi fraţi fură muşcaţi de un câne turbat; unul din ei a trebuit să plece imediat în America, neavînd timp să se mai gândească la el. Reîntorcându-se după 20 de ani, află dela o persoană că fratele său murise de turbare; el a fost atât de viu afectat de această noutate, încât căzu bolnav şi muri prezentând toate simptomele oribilei boli.

Frica se menţine prin ereditate la toate animalele, dela cele mai inferioare, ca *amoeba*, până la om. Prin o educaţie mai îndelungată, de mai multe generaţiuni, ea poate să dispară.

Se ştie că maimuţele sunt dintre animalele cele mai fricoase: fug indată ce văd omul; cu toate acestea maimuţele din India (Semenopithecus netellus), pe care Indienii le adoră şi respectă ca pe ceva sfânt, au devenit atât de obraznice, încât intră prin grădini şi jăfuesc totul, pradă locuinţele, scotocesc prin dulapurile Europenilor, le ia carnea de pe masă şi din mâni. Un misionar povesteşte că odată, neavând ce să le ofere acestor maimuţe obrasnice, ele săriseră pe el să-l lovească, dacă nu s'ar fi apărat, la timp, cu bastonul.

Frica morală şi superstiţia

La om frica sufere modificaţiuni profunde conform cu educaţia individuală; un copil crescut într'o familie de superstiţioşi, speriat de mic cu tot felul de strigoi şi stafii, va deveni cu mult mai fricos decât un altul, educat într'o

familie care nu dă crezare fenomenelor supranaturale şi care. din contra, ridiculizează credinţa în misticism.

Frica variază dela om la om după gradul de cultură şi după concepţia ce şi'o face fiecare despre viaţă şi moarte.

Unii oameni au păstrat despre viaţă şi moarte credinţele strămoşeşti. Pentru aceştia sufletul este o fiinţă particulară imaterială care stăpâneşte corpul atâta vreme cît el trăeşte şi nu-l părăseşte decât la moarte, pentru a continua să trăiască într'o altă lume.

Lumea pământească nu este, pentru ei, decât trecătoare. Speranţa lor este într'o lume viitoare, mai fericită, în care îşi vor revedea amicii şi pe toţi acei care le sunt scumpi şi pe care moartea i-a răpit. Asemenea oameni *nu au frică* de moarte; din contra, ei o aşteaptă cu mulţumire.

O concepţie despre moarte

Există însă o categorie de oameni care, deşi au pierdut credinţele strămoşeşti, au reuşit să clădească în locul lor o concepţie ştiinţifică despre lume, despre viaţă şi despre moarte. Pentru aceştia, sufletul nu este decât suma funcţiunilor cerebrale, care s'au desvoltat paralel cu organul lor anatomic (creerul). Viaţa nu este decât un schimb continuu între distrugerea şi reconstrucţia unităţilor chimice ale protoplasmei. Moartea fiind încetarea vieţii, ea nu este decât încetarea acestui joc de construcţie şi distrucţie a moleculelor protoplasmice.

Când cineva are asemenea concepţii despre viaţă, nu poate să-i fie frică de moarte; ştie că, după moarte, va deveni ceea ce a fost înainte de a se naşte. Unii cetitori, poate, vor exclama: dar aceasta este o concepţie materialistă! Da, materialistă, dar trebuie respectată; fiind o concepţie despre lume, nu se învaţă, ea se cucereşte. Nu ne putem apropia concepţia altuia despre lume, căci ea este rezultatul unei culturi şi a unor meditaţiuni îndelungate şi personale; a încerca această ar fi întocmai ca şi cum am îmbrăca o haină

străină îngustă. Fiecare trebuie să muncească să se deprindă cu încetul a se ridica pe picioarele sale proprii, să vadă cu ochii săi proprii şi să se ridice la convingerile sale propii.

In fine, este categoria acelora, ce şi-au pierdut credinţele strămoşeşti, fără a le fi înlocuit cu o concepţie ştiinţifică modernă.

Aceştia pun cel mai mare preţ pe viaţă şi se cutremură la ideea morţei. Pentru ei cancerul, alienaţia mentală sau ori ce altă boală incurabilă este preferată morţii, iar între pedeapsa cu moartea şi munca silnică pe viaţă, o preferă pe cea de-a doua.

Toată neliniştea, toată frica de moarte este datorită concepţiei falşe pe care o au despre lume; şi, fiindcă nu cunosc fenomenele biologice cele mai elementare, ei sunt cuprinşi de frica de moarte, căci nu'şi dau samă că, pe măsură ce omul se apropie de sfârşit, instinctul de viaţă slăbeşte şi el. Nu se pătrund de ideea că, odată încetaţi din viaţă, nu vor simţi alt-ceva, decât ceeace au simţit înainte de a veni în viaţă.

Ca ori ce alt instinct, frica fiind rezultatul eredităţii şi al adaptaţiunii, o putem, prin educaţiune, dacă nu extermina, cel puţin atenua. Pentru aceasta trebuie ca copii să nu fie lăsaţi într'un mediu de persoane superstiţioase cu credinţi supranaturale care nu pot avea de cât o influenţă pernicioasă asupra desvoltărei lor făcându-i superstiţioşi şi fricoşi.

Prof. Dr. N. Leon

PICTURĂ

De ce moare impresionismul.

Sensibilitatea omului, excitată de existența unui fenomen, îl îndrumează spre explicația lui prin analiză, cu scopul ca să'l conducă la concluzii lămuritoare. Arta prezentului cu activitatea ei de uzină prosperă, conține un îndemn, pentru noi firesc, în acest sens. Intr'adevăr, pictura actuală ne oferă spectacolul unei eflorescențe bogate — dacă am prețui valoarea ei artistică în raport cu cota comercială stabilită pe piață și cu numărul expozițiilor; avem peste o sută pe an cu cel puțin câte 60—70 de tablouri fiecare. Valoarea artistică a acestei expansiuni picturale, privită în totalitatea ei, o aflăm întrebându-ne cum este ea?

Procedând astfel, ajungem să fixăm concepția și tendințele nouei mișcări artistice.

Incepem cu o constatare, spunând că ni se pare caracteristic faptul, pentru definirea calităților sufletești ale celor mulți dintre artiștii noștri, că și-au așezat temeiurile artei lor în limitele celei mai impersonale concepții artistice, pe care au produs'o timpurile moderne; aceea a impresionismului.

*

Intențiile artistice ale impresionismului au fost înțelese, la origine, ca o reacțiune împotriva intelectualismului academic, a simbolismului literar introdus în pictură de către pictorii oficiali înzestrați cu simț gramatical și filosofic. Tradiționalismul calapodului artistic moștenit de ei, stabilise valoarea eternă a unei capo d'opere picturale, între limitele celor doi poli ai planiglobului pictoricesc: Rafael și Velasquez. Pictura oficială fu așezată cu suficiență doctă

pe meridianele zonelor temperate, dintre cei doi poli, de către fanfaroana lor inteligență care și aflase secretul valoarei în sine supreme a operei de artă. Pictorii ajunseseră foarte culți: pictau tablouri de istorie care nu erau tablouri și nici istorie, nefiind decât simple narațiuni pictate, povesteau în imagini și colori scene din viața indivizilor sau popoarelor unde se găseau de toate, minus reflectul vieței, pictau cu placiditate fără religie, tablouri religioase, alegorii și simboluri, pe care nu le pricepea nimeni, și dacă unele nume se înseamnă, cu merit în istoria artelor, aceasta se datorește calităților lor picturale.

Impotriva acestui convenționalism academic care evita să privească natura în față, luându-și subiectele din cărțile de literatură și istorie, pastișând mediocru tecnicește pe maeștrii trecutului, după reguli de compoziții eclectic combinate, executându-și tablourile în invariabila lumină de nord a atelierului, colorate în tonul sosului de pătlăgele roșii, au reacționat întâi pictorii dela Fontainebleau și Barbizon. Ei lucrau, acolo, la orice oră din zi și aproape numai în plin aer, liberați de sclavia cugetării, în luptă numai cu plenitudinea naturei. Acestui curent i-a trebuit multă luptă până la răzbatere la suprafață, existând subteran și sacrificând discret cultului naturei.

Desăvârșitorii acestei stimulări a sentimentului pentru natură — venit dela Jean-Jacques Rousseau — au fost impresioniștii. Nerecunoscuți, la început, în justele lor intenții și considerați revoluționari de către tagma teosoficei picturale, au sfârșit prin a se revolta de fapt. Dacă pictura pontifilor artei oficiale consta în zugrăveli și tapițerii, compuse savant pe teme istorice sau mitologice puerile și teatrale în sentiment, și pe deasupra ininteligibile din cauza abuzului elementelor zise intelectuale îmgrămădite laolaltă, impresioniștii nu voiau să fie de fel intelectuali și nici măcar sufletește angajați în opera lor. S'au coborît, din îndârjire, la nivelul moral al popoarelor primitive cu o viață reflexă în esență, strâmt limitată, și la care *sentimen-*

ţul şi *acţiunea* stau în nemijlocită legătură: gândirea nealterând întru nimic excitaţia sensorială. Impresionistul şi-a zis: sunt pictor fiindcă ochiul şi mâna mă determină pictor prin aptitudini de apercepere şi exprimări speciale mie.

Iată deci toată arta picturii redusă la excitaţie optică şi acţiune manuală, ca să ajungă la purismul pictural care constitue titlul de glorie al impresionismului.

Impresionistul nostru şi-a mai zis:

Primele sensaţii din natură, primite de ochi fiind cele de coloare, voi picta petece de coloare, de mărimi şi siluete deosebite. Pictând astfel, în faţa tabloului ochiul privitorului va reacţiona ca şi în faţa naturii şi va recunoaşte în ele un om, pom, cal sau felinar fără ca pictorul să-l determine prin volum sau formă, a cărora existenţă o stabilim cu alt simţ decât cel vizual.

Intelectualitatea lui, artistul impresionist nu şi-o va evidenţia în operă; ci ea îi va sluji la sistematizarea tehnică necesară exprimării variatelor sensaţii optice. Aceasta constitue, aparte, o ştiinţă meticuloasă şi savantă, consistând din acordul colorilor complimentare în interiorul tonului general, adică a coloarei dominante din tablou, coloarea locală, a obiectelor din natură, în plin aer, fiind distrusă de influenţa luminei solare. Descoperirile lui *Chevreul*, expuse în cartea sa: *De la loi du contraste simultané des couleurs et de l'assortiment des objets colorés*, au înlesnit pictorilor cercetarea problemelor optice şi au pasionat mai ales pe impresioniştii *Manet*, *Monet*, *Renoir*, *Pissaro*, *Sisley*, *Cézanne* etc. Rezultatul e o teorie bazată pe legea colorilor complimentare, după care orice coloare a prismei reclamă alături de dânsa pe celelalte două reunite şi este exaltată de această vecinătate; adică: roşul în vecinătatea imediată a verdelui, care şi el e un amestec de galben şi albastru; galbenul în vecinătatea violetului, care-i un amestec de roşu şi albastru, — şi invers. Alăturarea — juxta-punerea — acestor colori în locul amestecului lor, deslănţuie puterea lor expresivă. Aplicarea strictă, sistematică a acestui

procedeu a dus dela sine pe *Georges Seurat* la tehnica divizionării tonului.

Cum vedeţi, se urmăreşte o despersonalizare completă ce duce la anihilarea *individului* şi care dacă ar fi posibilă, artistul nu ar depune în opera sa măcar atât: *calitatea şi cantitatea temperamentului.* Noroc că talentul impresioniştilor a fost superior doctrinei lor.

Naturalismul coloristic al operei lui *Grigorescu* şi *Andreescu,* mai ales, liberase pictura română — multă, puţină câtă exista — de convenţionalismul picturii făcute în atelier. Învăţămintele extrase din opera lor au călăuzit îndrumările artiştilor plecaţi în străinătate. Dacă curentul acesta şi cel următor, al realismului, e reprezintat prin câteva personalităţi răsleţe, în schimb impresionismul — cu toată amploarea numărului de pictori, — e lipsit de strălucire. Exceptând pe d-nii *Dărăscu, Steriade, Mützner, Bunescu,* pe opera cărora ne vom plasa intenţiile acestui articol, restul celor 101 artişti stăruesc într'o pictură de termen mediocru prin lipsa lor de temperament şi ignoranţa cunoştinţelor tehnice.

Impresioniştii francezi, în ciuda concepţiei artistice a despersonalizării în artă, a obiectivismului vizual, au fost temperamente cu un puternic sentiment al vieţii. Negăsindu-şi posibilităţi de exprimare conforme, în formulele tehnice tradiţionale, ei au căutat şi au găsit una nouă, vioaie şi personală, pentru perceperea de noi efecte vizuale — fugitive, fiind momentane — din natură. Această intenţie implică o stenografie picturală, care fatal a dus la schiţă, însă la o schiţă organizată coloristic. Această organizare, bazată pe o mecanică optică sigură, a permis fixarea evenimentului personal care consista în prinderea efectului de lumină şi coloare, singur interesant pentru pictor, cu un verism coloristic necunoscut până la impresionişti. Diferenţiarea de lumină e aşa de completă, la ei, că ne dau până şi impresii de timp şi temperatură.

In lucrările cele mai reuşite ale impresioniştilor noştri făcute în ţară, coloarea şi lumina îşi pierd vibraţia lor iar înfăţişările din natură prind o coloraţie mată, parcă văzute printr'un văl, şi se exprimă printr'o materialitate inconsistentă, de pildă: lucrările d-lui *Steriade* expuse în 1921, şi ale d-lui *Bunescu* expuse în 1919. Paleta d-lui *Dărăscu,* când ne înfăţişează vederi din ţară, din luminoasă cum e în lucrările făcute în străinătate, devine pe dată mohorâtă.

Ori, impresionistul rămas închis în limitele concepţiei lui şi fără să fie o potenţă coloristică, se află în ipostaza legumei din cutia de conserve faţă de leguma rămasă pe tulpină.

Această constatare implică o explicare. Să o încercăm: ţara noastră nu oferă condiţiile naturale de lumină şi atmosferă, propice acestui gen de artă. Atmosfera licăritoare cu sclipiri solare, a ţinuturilor franceze, datorită mării ce-i scaldă litoralul, noi nu o avem. Situaţia geografică determină aceste condiţiuni de atmosferă şi lumină în sens optic, propice speculaţiunilor coloristice.

Căci lumina cu jocul ei capricios în jurul făpturilor şi obiectelor din natură, constitue singurul motiv al artei impresioniste. Este semnificativ că afară de Franţa numai pe înălţimile munţilor Alpi, *Segantini,* graţie atmosferei reci, de o transparenţă de cristal, a izbutit a fixa reflexul lumine. solare aşternute peste imaginile unei transfigurate realităţii

Obiectele din natură, din ţara noastră, se proiectează cu o neteziciune de volum, formă şi coloare pline de expresivitate. Impresionismul însă le disolvă pe acestea conform teoriei colorilor complimentare. Din această cauză reprezintările din tablou devenind impersonale, ni se înstrăinează prin aspectul lor incomplect.

Insă, tocmai de acest aspect al realităţii, pe care îl avem integrat cu plenitudinea înfăţişării lui caracteristice şi individuale în sensibilitatea noastră, noi nu ne putem lipsi. Impresionismul ne dă numai o faţetă colorată a aspectului sub care ne apar făpturile lumii.

Despersonalizării preconizate de concepţia impresionistă, i se opune *individul* din noi. Artistul simte că individualitatea, înlăuntrul sau în afara eului său, e o realitate fără care arta lui e zadarnică. Fie acest sentiment, fie condiţiunile naturale, cum sunt cele invocate mai sus, fie tradiţiile artistice locale, fapt este că, afară din Franţa, acest curent nu a dat naştere la opere definitive, care să egaleze în importanţă artistică lucrările iniţiatorilor.

Azi impresionismul e pretutindeni părăsit. Rămân de pe urma lui, ca moştenire, învăţăminte technice, de o valoare nepreţuită. Depărtarea de impresionism ce se îndeplineşte în toate domeniile artistice însă suscită o nouă întrebare.

Care va fi arta care să corespundă sentimentului de viaţă actual?

Francisc Şirato

MEDICINĂ

Putem întineri?

Cel care a văzut murind un om îşi poate da mai bine seamă de grozăvia morţii, de cât acela care vede omul mort. Trecerea dela viaţă la moarte, te pune într'un timp foarte scurt, în faţa a două stări pozitive ale trupului nostru—viaţă de o parte—moarte de alta.

Cum luăm fiinţă, de ce creştem, pentru ce îmbătrânim şi pentru ce murim?

Sunt atâtea probleme, pe care omul şi le-a pus de când există ca animal cugetător, şi pe cari a căutat să le lămurească, cercetându-le din ce în mai amănunţit, mai metodic, mai ştiinţific, cu mijloace mai perfecţionate.

Dar, în general, dacă înţelegem naşterea unei fiinţe şi creşterea ei, nu ne putem explica îmbătrânirea şi mai ales moartea, pe care nu o putem concepe, care ne revoltă, care irită în noi instinctul vieţii, prea desvoltat, şi care produce oroare în orice suflet, cât de primitiv.

Nu există om care să nu se cutremure în faţa unui cadavru, care să nu se întristeze trecând pe lângă un cimitir —tragică adunare a unei lumi dispărute—sau la simpla privelişte a unui cortegiu funebru—formalitate sinistră a unei societăţi învechite.

Imbătrânirea, cu sfârşitul ei obligator: moartea, a încremenit pe poeţi, a desperat pe romancieri, a făcut pe filozofi să emită explicaţii fanteziste, numai pentru a da satisfacţie sufletului nostru turburat de această idee.

Religiile predică resemnarea în faţa inevitabilului şi au inventat, pentru a linişti pe „cei ce cred fără a cerceta",

renașterea într'o viață viitoare, mai bună, mai frumoasă și eternă.

Știința însă nu se poate mulțumi cu ipoteze fantastice.

Ea cercetează fenomenele vieții în intimitatea lor, dela organismul cel mai simplu la cel mai complex—omul—bazându-se pe cercetări și experiențe riguroase. Viața, în definitiv, nu-i decât un complex de fenomene fizico-chimice, cari se petrec în organismul ființei viețuitoare. Cât timp aceste fenomene se desfășură în condițiuni normale, viața își urmează cursul regulat, după legile naturii, organismul trecând printr'o fază de desvoltare, de maturitate, de îmbătrânire, inevitabile ori cărei ființe, viața ființei fiind condiționată de mediul în care trăiește și de cauze interne cari joacă un rol tot atât de important ca și cauzele externe.

Pentru ce unii oameni trăiesc mai mult, pentru ce alții trăesc mai puțin, în afară de cauzele accidentale și patologice, cari suprimă viața mai de vreme?

Cari sunt deci particularitățile constituțiunii, rațiunile bătrâneței și cauza morții naturale?

Știința n'a ajuns încă să explice deplin toate aceste chestiuni, în jurul cărora există un mare necunoscut.

Nu putem cunoaște încă natura intimă a decăderii organelor noastre, căci în afară de cauza banală a intoxicațiilor mai există și altceva.

Organismul omenesc este compus din organe, acestea din țesuturi diferite, țesuturile din celule, celula fiind elementul primordial al oricărei ființe viețuitoare. Mai multe celule la un loc, formează un țesut, fiecare cu atribuții bine determinate, dintre cari două sunt la baza tuturor—*țesutul conjunctiv*, care formează baza oricărui organ, și *cel epitelial*, care se îmbracă în aspecte diferite, în vederea a diferite funcțiuni. Din combinația mai multor țesuturi, rezultă organul diferențiat în vederea unei funcțiuni bine determinate iar organele toate, cu funcțiunile lor, colaborează la constituirea organismului întreg al omului și la manifestările lui vitale.

Când toate organele sunt normale, când funcţiunile lor nu sunt turburate, când sângele—adevăratul canal de întreţinere al întregului organism,—are grija nutriţiei tuturor celulelor, viaţa continuă, dezvoltându-se.

Şi se desvoltă cu atât mai mult cu cât excreţiile se scurg în afară în mod normal şi cu cât secreţiile interne se varsă în mediul organic interior.

In organismul omenesc, prin însuşi faptul activităţii lui fiziologice, rezultă o mulţime de substanţe, unele necesare nutriţiei miliardelor de celule, cari constituesc corpul uman, altele cari nu mai servesc la nimic şi trebuesc eliminate din organism, pentrucă altfel vatămă, altele în fine, cari, intrând în circulaţia generală, contribue la echilibrul economiei interioare, pentru o bună desvoltare a facultăţilor fizice şi intelectuale.

Aceste ultime substanţe rezultă din elaborarea glandelor cu secreţie internă, adică a acelor glande cari secretă totul înăuntrul organismului, nu în afara lui.

Din buna funcţionare a diferitelor glande cu secreţie internă rezultă desvoltarea normală fizică, şi intelectuală.

Dacă una din aceste glande suferă, în organism se produc turburări mai mult sau mai puţin mari, după gradul de intensitate al leziunii sau al importanţei pe care o are glanda în organism.

Pe de altă parte, organismul, prin felul lui de acţiune, produce substanţe vătămătoare, cari sunt eliminate pe diferite căi. Cu toate acestea însă, o parte oarecare este reţinută în organism, care suferă o intoxicaţie lentă progresivă. Astfel economia întreagă se încrustează de diferite substanţe dar mai ales această încrustare se face la nivelul pereţilor vasculari.

Fiinţa evoluiază, se transformă continuu şi, din modificările neîntrerupte petrecute dela naştere, se produce uzura organelor, turburări în secreţia glandelor, cari, pot merge până la atrofia lor, încrustarea vaselor, intoxicaţie lentă, toate contribuind la îmbătrânirea fiinţei vieţuitoare şi apoi la moartea ei naturală.

Pe o cale mai ştiinţifică se poate spune că îmbătrânirea noastră rezultă din lupta care se dă între celulele conjuctive ale corpului nostru, celule simple, contra celulelor diferenţiate, specializate, luptă care se termină, prin triumful celor dintâi.

Bătrâneţea deci însemnează triumful elementului primitiv contra elementului diferenţiat. Este triumful brutalităţii, al anarhiei, care duce la dezorganizarea tuturor funcţiunilor.

In această luptă, glanda cu secreţie internă, numită *tiroida*, pare — după unii — că varsă produsul ei de elaborare, care moderează activitatea celulelor conjuctive, iar o altă glandă, *testicului*, prin secreţia ei internă, ajută celulele nobile să ţină piept invaziei conjunctive, îmbătrânirii.

Testicului e glanda, care pe de o parte are o *secreţie externă*, al cărei produs e spermatozoidul, cu rolul bine stabilit al reproducerii, iar pe de altă parte, are o *secreţie internă* — prin celulele aşa numite interstiţiale, care, intrând în sânge, influenţează organismul întreg, dându-i energie. In testicul stă izvorul vieţii individului şi al speciei, în această glandă rezidă energia vie a inteligenţei omeneşti. Şi proba doveditoare o formează eunucii haremurilor, scopiţii ruşilor, cari fiind castraţi (prin extragerea testiculului) sunt lipsiţi de secreţia internă şi prin aceasta suferă transformări radicale ale fizicului, au vigoarea micşorată, sunt anemiaţi, sunt nişte adevăraţi decăzuţi fizici, intelectuali şi morali.

Se citează cazul poetului Abéilard, care n'a mai putut scrie o strofă după ce a fost castrat la 40 de ani din ordinul crudei Héloisa!

Glanda interstiţială din testicul deci, întreţine aspectul fizic, vigoarea inteligenţei, stimulează activitatea cerebrală, energia musculară şi focul dragostei. Ea varsă în curentul sanguin un fel de fluid vital, care ridică şi întreţine energia celulelor noastre şi răspândeşte în organism voia bună, dorinţa de muncă şi de viaţă sănătoasă.

Omul deci valorează ceia ce valorează glandele lui in-

terstiţiale. Atât timp cât aceste glande funcţionează şi varsă produsul lor în circulaţia generală, corpul omenesc se desvoltă şi sburdă de viaţă. Dacă însă se extrag aceste glande, corpul degenerează.

In decursul anilor, glandele interstiţiale se atrofiază, se reduc în secreţia lor internă. Bătrânii dar, se castrează fiziologiceşte de oarece glanda interstiţială a lor nu mai funcţionează.

Aci stă cheia îmbătrânirii corpului omenesc şi nu în fermentaţiile intestinale toxice, pe cari le acuza şi combătea cu iaurt Metchnickof, nici în depăşirea prescripţiilor higienice. Declinul glandei interstiţiale, al glandei tiroide etc. dă drum liber revoluţiei elementului brutal intoxicant, care uzează organele şi funcţiunile lor, reducând din ce în ce pe omul fizic şi intelectual. Pentru ce trăim, noi oamenii, animale atât de superioare, atât de complexe, prea puţin? Puţin mai ales faţă de alte fiinţe cu mult mai jos în arborele genealogic decât noi. Aşa *Peştii* trăesc până la 250 ani, papagalii, elefanţii 100 de ani, iar omul, în mediu trăeşte până la 80 de ani! Cu toate astea sunt cazuri cunoscute, de oament cari au depăşit 100 de ani, au trecut 114 ani, 146 ani (Drakenberg), 152 ani (Thomas Porr) şi fundatorul mânăstirei din Glasgow, Kentigern, care a murit la 165 de ani!

Prin urmare există probe că până la o moarte naturală organizmul omenesc poate rezista peste vârsta de 100—150 de ani.

Desigur că adevărata cauză reală a longevităţii stă într'o particularitate a constituţiei intime a unor organe, cari au influenţă directă asupra duratei vieţei noastre.

Şi aceste organe sunt glandele cu secreţie internă, în special glanda interstiţială din testicul, ca şi glandele cu acelaş rost din ovar.

Pornind dela aceste constatări, diferiţi cercetători s'au gândit cum ar putea reînoi aceste glande uzate, dar cu rol aşa de important. Cum ar putea să împiedice îmbătrânirea şi deci să depărteze pe om de moarte.

Marele fiziologist Brown Séquard (1889) a avut cel dintâi ideea de a da suc de glande cu secreţie internă, celor cari aveau lipsuri.

In ultimul timp doi cercetători *Voronoff* şi *Steinach* au căutat să rezolve această problemă, recurgând la mijloace deosebite pentru a ajunge la acelaş rezultat.

Voronoff transplantează un testicul de la un animal tânăr la altul de aceiaşi speţă bătrân şi în decreptitudine. Rezultatele sunt din cele mai frumoase. Animalul bătrân suferă o adevărată *reînviere fizică*, căpătând vigoarea tinereţei, puterea reproducerei sexuale pierdută, regularea sănătoasă a tuturor funcţiunilor organizmului.

Steinach, în afară de transplantări, cari i-au dat rezultate prin operaţie, leagă *canalul deferent*, canalul prin care se scurge în afară secreţia externă a testicului.

Şi, consecutiv acestei legături, glanda testiculară degenerează, se atrofiază, în timp ce glanda pubertăţii, interstiţială, cea cu secreţie internă, cu totul separată deşi în acelaş organ, se hipertrofiază, se măreşte şi secretă în abundenţă produsul, în circulaţia generală. După 18—20 de zile de la operaţie, animalul recâştigă din greutatea pierdută, părul căzut creşte, probele cu femele sunt identice cu ale animalului tânăr. Legătura se face numai într'o singură parte, pentru ca reproducerea să poată continua.

Steinach a prelungit viaţa la şoareci cu 40 de luni. Iar la doi oameni bătrâni de 66 ani, făcându-le legătura canalului deferent, a obţinut rezultate surprinzătoare: o adevărată renaştere, constând în revenirea puterei musculare, a energiei de muncă, a plăcerii de viaţă, a funcţiunii sexuale.

La femei, după ce a sterilizat ovarele cu raze X, a implântat ovare, obţinând rezultate mulţumitoare dar nu atât de satisfăcătoare. Reîmplantarea la om, pune problema într'o lumină foarte delicată, de oarece testicului tânăr nu se poate găsi de vânzare în piaţă, fără ca interesul vital al individului să nu fie atins profund.

Cât priveşte operaţia lui *Steinach*, pare mult mai logică şi mai naturală.

In definitiv, această chestiune a întineririi constă în împrumutul pe care trebue să-l facă organismului bătrân un organism tânăr, sub formă de glandă interstiţială.

Toată viaţa noastră, din punct de vedere fizic şi intelectual, este în funcţie de secreţie internă.

Vigoarea e rezultatul unei secreţiuni interne, normală şi intensă.

Să dăm organismului ceeace îi lipseşte din această secreţie internă.

Vom opri învazia asupra celulelor nobile, vom întreţine schimburile reciproce în organism, vom înceteni îmbătrânirea şi ne vom depărta de moarte. Pentru câtă vreme? In nici un caz nu vom ajunge la nemurire. Viaţa are limitele ei, peste care nu poate trece nici genialitatea dătătorilor balsamului întineririi.

Dr. Marius Georgescu

LITERATURĂ

Cum se scrie românește.....

Ion, roman de d-l L. Rebreanu (2 vol. Ed. *Viața Românească).* De observat, poate, înainte de toate că *Viața Romînească* și în materie de ortografie caută să împace dela războiu încoace pe toată lumea, adoptând în revistă scrierea cu *î* și în editură însemnarea aceluiaș sunet, cu *â*. Cât despre roman, se știe că el a fost premiat de Academie și acest unic titlu literar al autorului i-a făcut în presă, o primire cu chiote și cimpoaie.

D-l Rebreanu a fost minunat inspirat din punctul de vedere al librăriei, acordând eroului său numele votului universal, care se poartă cu plăcere, de când partidele politice au cârmit-o spre stânga. Propriul său nume, care se articulează pare-mi-se Liviu, se restrânge și el, la o inițială incertă. Numai la dedicație distonează, în atmosfera de cioareci și năduşală, în care și-a învelit autorul pruncul artistic, numele de Fanny. De altfel toată opera e bine chibzuită în sensul ei economic.

De ce însă și Academia și presa au luat, în rândul al doilea, pe *Ion* drept un miracol literar ar fi o chestiune deosebită, căci numai calitatea de Ion și de căciulă nu conferă valoare artistică unei lucrări. Răspundem fără întârziere, că nimeni nu mai știe să scrie și că Academia și presa trec printr'o criză de gândire, comparabilă numai cu deprecierea valutei.

A scri începuse să aibă un înțeles înainte de 1916. A scri b...a=ba, b...e=be, b...i=bi este a scri, evident, dar a scri așa sau a rîncheza sau a umbla pe bicicletă e cam acelaș lucru. Când oaia zbiară se scrie, desigur, oaia zbiară, dacă verbul e corect și în București și la Năsăud, și a scri că oaia zbiară nu este literatură și nu este artă. Căci, a scri e mai mult decât funcția de a învârti litere și de-a zgîria cuvinte, și cine îndrăznește să facă literatură trebuie să se obrăznicească până la artă, căci într'alfel zbiară.

Ştim, fără îndoială, că anume critică este satisfăcută numai de faptul că-i vei vorbi de oaie şi de brânza ei; dacă oaia paşte lângă un sat din comitatul Braşovului şi brânza ei se vinde în Banat, prestigiul celui ce-o spune prin scris, şi nu într'o scrisoare de negoţ, dar într'o carte, sporeşte.

Literatura e un adaos, nou în permanenţă, la materia primă, oferită de-a gata în natură; scrisul este menit să complinească materia cu un accent personal, să o transforme, să facă din oaie altceva decât oaie şi din brânză să scoată mai mult decât brânză. Ne ţinem la oaie şi brânză, ca să fim în cadrul autorului lui *Ion*. A scri ca d-l Rebreanu nu este cătuş de puţin a scri, este a lipi cu pap pe geamuri, ilustraţii din „Universul literar". Omul ia foaia, foarfeca şi papul, şi lipeşte. Proza d-lui Rebreanu şi proza uşierului de redacţie sunt la fel, plus gramatica şi punctuaţia — şi din nefericire, tiparul. Mă rog, o mostră luată la întâmplare:

Ion nu răspunse. Amândoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opintea, iuţea paşii câte o postată bună, pe urmă se oprea singur şi răsufla pornind iarăş singur înainte.

Ţăranul, pe marginea şoselii, mergea cu paşi mărunţi, învârtea biciul deasupra capului şi îndemna calul din când în când cu câte un «hi, cinoş, hi!» dar fără să se mai uite la învăţătorul care, cu un zâmbet îngheţat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumerire apăsătoare.

Din vârful dealului se deschidea o privelişte măreaţă.

Valea Bistriţei se deştepta...

Jos în faţă...

Aşa e scrisă toată cartea pe unde apuci să intri, şi asta se chiamă literatură. In rândurile citate, îngerul bleg care le poartă, nu are o tresărire, o enervare; el trece cu maţele tîriş prin praf şi doarme.

Un *scriitor* nu scrie că Valea Bistriţei se deştepta; căci aşa au scris toţi proştii şi el ştie că a repeta prostiile nu este a scri. El nu scrie privelişte măreaţă şi nu scrie că această privelişte măreaţă se deschidea, pentrucă atunci când scrie el e înfrigurat, pasionat şi nu se mulţumeşte să îmbăleze natura. Ţăranul, pe marginea şoselii, mergea cu paşi mărunţi...

Platitudine de plăcintărie şi mediocritate totală. Ochi mort, minte somnolentă. Un artist se spânzură şi nu dă la tipar asemenea rezultate. Demnitatea literară îţi impune un rol

activ în spectacol, o atitudine în cuvinte, o frântură în imagini, o iuţire şi o abreviare lapidară, un ritm — o mie şi una de sarcini pe care trebuie neapărat să le răstoarne *scriitorul.* Ceva să umble prin fundul cuvintelor, să le reînsufleţească, să le croiască un destin, să le stăpânească şi să le comande. Limba nu poate să fie o magazie şi un depou de unelte sterpe ca dicţionarul, decât în cărţile proaste.

O carte în care ţi-e cu neputinţă să treci peste 27 de pagini câte am avut puterea să îndurăm, în *Ion,* nu este cartea unui scriitor. O carte în care de-a lungul acestui imens număr de pagini nu găsesc o invenţie, o surpriză, o lumină, nimic care să mă intereseze cu toată marea mea bunăvoinţă, e-o carte de funcţionar de registratură, nu de scriitor. Şi sunt dator să-i cer ceva scriitorului, de vreme ce însăş găina şi însuş puricele izbutesc să mă intereseze. Dacă vrabia îmi provoacă o infinitate de surprize prin ţinuta, prin chochetăriile ei, măgulind un bălegar, să nu-i cer măcar cât ei scriitorului, care clocește un roman şi este distins cu un premiu de către Academie? să ştie să se întoarcă în vocabularul şi în subiectul lui?

Ţăranii pe care-i exploatează pana inferioară a d-lui Rebreanu au cântece, au cuvinte, au duh, au cuţit şi fluier la brâu. Ia pune-i să povestească şi vezi-i aşa se comportă ei în znoavele lor, ca nişte mortăciuni? Cuvântul lor e atât de incolor, atât de molâu, atât de fără mîzgă, şi se întinde aşa, ca o ninsoare de tărâţe înfinită? Nu are zdruncinuri, concentrări, raccourci-uri şi sărituri? Aşa trebuie să se scrie după războiu, aşa literatură să se facă? Autorul lui *Ion* a căzut într'o putină cu clei în care se zbate şi când vrea să iasă cade înapoi şi reîncepe. *Ion* merita un titlu mai adecuat: Musca şi sosul.

Cineva cu care stam de vorbă, enervat de nămolul şi drojdiile literare ale d-lui Rebreanu, cineva care pretindea că avusese răbdarea să citească ambele volume—ceeace cred că nu a izbutit să facă nimeni din câţi au aplaudat pe autor, cu atât mai vârtos Academia —singurii cititori integrali ai lui *Ion* au fost, cel care l-a scris, şi cel mai mult, încă unul, Fanny—acel cineva mi-a dat sfatul scabros să citesc romanul întreg, socotind că dacă m'aş obicinui să mănânc mălai prăjit pe băţ de chibrit asta ar însemna că mălaiul la chibrit e delicios.

In toată arta lucrurile se petrec însă ca în piaţă, pe gustate; îmi ajunge un vârf de cuţit ca să judec despre burduful întreg, fără să fiu obligat să ingurgitez tot conţinutul.

Scriitorul care nu este în stare să facă ce face negustorul, ca să-mi placă marfa lui dela gustare, — nu e un scriitor —şi dacă gustarea e proastă, cum a fost cazul cu d. Rebreanu, totul e netăgăduit prost.

Nu mai pomenim mirosul de şoareci care te desgustă din primele pagini nici de gândacii pe care i-am simţit pe limbă, morţi în tocătura d-lui Rebreanu.

Ni s'ar face imputarea unei severităţi exagerate. Ni s'ar puteà răspunde, că odată ce d. Rebreanu e Român iar eroul lui, Ion, calităţile sunt suficiente pentru mulţumirea sufletească a cititorilor şi pentru încoronarea autorului. Măcar munca de-a fi tăvălit prin cerneală 552 de pagini trebueşte răsplătită. Dacă nu l-am consacra, columba d-lui Rebreanu n'ar mai încasa nimic, ghişeul său sufletesc ar rămâne gol, ca într'o gară rurală şi ar fi păcat să nu ne folosim de clientela ţărilor alipite ca să vindem literatura chelnerilor noştri literari. Dacă se va mai adăoga că autorul are nevastă şi copii, nu mai rămâne decât să scoatem batista şi să ne pornim cu toţii pe un mare hohot de jale. Partida e în felul acesta câştigată şi... hai, băeţi, să scrim şi să tipărim şi să ne facem limba de ocară!

Ţăranul, el, are o limbă; poporul românesc are o literatură, a lui, orală, de-o exemplară frumuseţe. Dacă scriitorii români nu pot să scrie mai bine decât vorbeşte şi cugetă săteanul, literatura lor e cu totul de prisos. Să le cerem mai puţin; să se aşeze măcar la nivelul artistic la care stau cântecele, basmele, ţoalele şi urcioarele lui; ceeace nu însemnează de loc că arta scriitorului Român consistă în a face în scris pe Brumărescu şi în a ismeni şi reproduce. Măcar atât spirit de invenţiune cât are săteanul, care nu candidează la Academie şi nu-şi face din distracţia lui o profesiune şi un ifos, trebuie neapărat condiţionat scriitorului român, pentru ca acesta să parvie să scoată *altceva* din limba lui decât ţăranul.

Când iei căruţa din Obor şi te duci să cumperi ovăz pe Ialomiţa, străbaţi un şir de sate şi o gloată de situaţii foarte interesante, care sunt viaţă şi nu literatură. Până la Pantelimon, pe o distanţă de 2—3 kilometri, ai citit 20 de volume în genul Rebreanu, faţă de care tomurile d-sale se prăpădesc ca un scrum. Dacă literatură s'ar numi numai actul de-a aglutina privelişti şi personagii şi de a le pune într'o carte, literatura ar fi numai decât dedesubtul realităţii, pe care

copistul şi anecdotistul le adună în sac, private de viaţa lor. Şi acî încep, ni se pare, şi vocaţia şi talentul şi arta: să substitui vieţii materialelor în libertate o viaţă esenţială, concentrată, compatibilă cu constrângerile şi disciplina artei. In dozajul acestei vieţi, în felul cum o dozează, în abilităţile, violenţele şi farmecile pe care le pune în joc, se vede artistul şi în raport cu această singură muncă de zămislire, care n'ar fi nici numaidecât o muncă şi ar fi mai mult inspiraţie subită, se cunoaşte artistul.

A umbla haplea după subiect şi a-l înfăţişa pe sutele şi miile de hectare, unde el trăeşte slobod, este a scri 500 de pagini şi a face literatură ca d-l Rebreanu. In acest caz, e mai plăcut, mai sănătos şi mai recomandabil să iei o brişcă din Obor şi să dai o fugă până la Bojdani.

Incapacitatea de-a inventa, de-a vedea strâns şi de-a reproduce viu sau a crea din nou, a dus pe contimporanii noştri mai tineri la o formulă de concesiuni reciproce, într'adevăr comodă: a scrî româneşte. Nu importă cum scrii, este destul să scrii româneşte ca să fie bine. Formula se mai poate simplifica: este de ajuns să scrii cu cerneală roşie.

Înţelegeţi ce gras pulsează laşitatea autorului când toate dificultăţile acestei arte, pe cât de delicată pe atât de tragică, a scrisului, se elimină şi se rezolvă în uşurinţa grafică depune slove pe hârtie. Prostului şi mediocrului i-a venit în ajutor—crede el—şi starea de spirit a Românului de dupn războiu, justificată de situaţii precise, de-a naţionaliza proă dusele şi de-a iubi mai de aproape ceeace este românesc-

Dar cărbunele şi petrolul pe care le scot din pământul. patriei mele, au caloriile şi densităţile valorificate pe toate pieţile şi în toate laboratoriile lumii, iar grâul meu românesc la Marsilia, la Rotterdam şi New-York este primit ca un bun obştesc. Pământul românesc îşi face toată datoria, el este şi românesc şi şi-a câştigat şi-o autoritate universală. La ce mi-i bună însă o literatură care, deşi românească, produce gogoşi şi muşte? Această literatură a limbii noastre, trebuie să meargă, în liniile ei verticale, de concert cu literatura mondială. Bâlbâiţii şi gângavii literilor noastre trebuiesc, n'am zice aruncaţi afară din grădinile limbii, dar înfricoşaţi, ca să cugete mai bine când scriu şi să nu ia cuvântul în deşert, căci loc pentru deşertăciune şi afaceri nu este în artă nicăieri.

Numai prostimea culturală îşi închipuia că arta e o cra-

vată și literatura o umbrelă; și numai industrializarea prin tipar și expediție a cărților, dând autorilor putința să trăiască din scrisul lor într'alte țări, a stricat concepția profetică și călugărească a literaturii. Artă fără suferință nu există și trebuie bine lămurită starea de declasare socială în care se așează benevol artistul, pentru ca începătorii să nu sufere decepții prea tardive, la o vârstă când schimbarea macazului din fuga trenului cere un eroism excepțional — și pentru ca scriitorii înăraviți să-și modereze instinctul de-a culege bancnote pe dîra imaculată a razelor de lună.

Tendința de-a degrada rolul aproape mistic al artistului în lume, de a-l încuraja să calce cu nesocotință răsadele îngrijite de geniul artiștilor cu o sfințenie veche—va fi energic reprimată în revista de față. Ne însărcinăm să salvăm din haosul de banalitate literară actuală, noțiunile ce se sting și așezându-le la o laltă să facem din ele o constelație ce nu trebuie pierdută niciodată din vedere. Și dăm toată asigurarea că ne luăm rolul în serios.

Este o probitate literară cum este și o probitate comercială. Literatura limbii românești nu are ce face cu lipsa de respect și de religiozitate a calfelor și ucenicilor ei. Și a fi bun Român în literatură este a scri frumos românește — și original.

T. A.

TEATRU

Hamlet

Intr'o sală cu stăruință plină la toate reprezintațiile, se iscă întrebarea: Place atât de mult si de ce poate anume să placă *Hamlet?*

Probabil că publicul nu-și pune asemenea întrebare; ca în toate celea, el urmează dâra. Cititorul de ziare, fie că-l rostește Șexpir sau Shake Speare—e adevărat că ar fi putut să fie și mai lung—știe că autorul lui Hamlet nu-i contestat de nimeni și nici pus, barem, la îndoială. El a fost recunoscut pe deplin de toți criticii de artă, de la d. Iosif Nădejde până la d. Prodan, și întemeiat astfel, pe autorități, spectatorul merge la teatru ca glonțul, sau după o ortografie mai veche, ca glontele.

Apoi, piesa e spectaculoasă și sensațională. Fantoma grăitoare a Regelui Danemarcei, înmormântarea Ofeliei, teatrul din sala Tronului, duelul—și unde mai pui că urmărești, în viața lui intimă, pe un rege în carne și oase, foarte interesant într'o democrație, chiar la începuturile ei. Și cam toată piesa se petrece, relativ la culoare, la uniformă și la lume multă, ca o Bobotează din vremurile bune.

Publicul intelectual, care s'a învățat să citeze proverbiala nerozie „To be or not to be" ca Uite popa, nu e popa, își satisface la rândul lui, și grăuntele de morbideță cu silueta albă, cu flori pe brațe, a Ofeliei, bolnavă de alienație mintală, în contrast cu silueta neagră a lui Hamlet, literat și improvizat nebun.

Dar nimic mai misterios ca pricinile succesului. Are succes o piesă pentru că nu s'a mai jucat și are succes altă piesă pentrucă de 300 de ani este jucată mereu! Și ce s'ar face omenirea fără divinități literare!

Fie-ce epocă are un Hamlet, după cum fiecare județ un Prefect. Hamletul epocii noastre ar fi d. Aristid Demetriad, despre care am auzit că este cel mai tare dintre Hamleții români din ultimii 20 de ani.

— Să-l vezi pe Demetriad în Hamlet!

— Dacă nu l-ai văzut pe Demetriad în Hamlet n'ai văzut nimic! Pentru provincialul venit în București, d. Demetriad este ca un tutun superior și ca o Bodegă cu electricitate.

Asemenea exclamații te primeau, profesor sau colonel, ori decâte ori soseai în capitală cu ordin de serviciu sau din îndemnul lui Cupidone. Și Hamletul d-lui Demetriad ajunsese foarte celebru și uzual. Un om mai slab de înger decât artistul nostru și-ar fi identificat, într'o criză supremă de conștiință de sine, rolul cu ființa lui civilă și ca d. Grünberg—Ruleta, ar fi semnat Hamlet Demetriad.

Dar interpretul Prințului Danemarcei nu e dintre aceștia. El a continuat să-l joace cu o modestie admirabilă și să dea numai pe

departe să se înțeleagă că ar fi cea mai perfectă întrupare a numitului Prinț. Ceeace-i într'adevăr, bizar și nu lipsit de un comic savuros, este tocmai această facultate, cerută actorilor, ca o condiție neapărată, de către orice critică respectabilă, de a se confunda cu personagiul inventat de autori—și care s'ar numi sinceritate. Intr'un teatru de pisici acel motan va fi mai talentat care va lătra mai exact, ca personagiul câinele.

N'aș putea jura de ce ne-a plăcut și de ce ne-a displăcut Prințul d-lui Demetriad, căci, ca să ne exprimăm cu o nuanță, fără să riscăm o părere precisă, din care s'ar putea ghici sau că ne-a displăcut sau că nu ne-a plăcut, ne-a plăcut până la displăcere și ne-a displăcut până dincoace de sensația deplină...

Un mare critic teatral, care odată cu posibilități critice incomparabile, a introdus în viața artistică obiceiul agreabil ca direcțiile să plătească ziariștilor specializați în arta dramatică bacșișul, scria nu de mult, despre D-na Marioara Voiculescu în *l'Enfant de l'amour*:

«D-na Marioara Voiculescu a suferit înaintea noastră umilințele, disperările, spaimele amantei și mumei cu accente și schimbări de fizionomie, cărora nu se poate rezista. Puterea sa de emotivitate, am putea spune, e în creștere și fizicul marchează turburările lăuntrice prin aspecte care înfioară, cu o precizie ce ține de virtuozitate».

Evident că nu știi ce să apreciezi mai mult: limba românească sau expresia elogiilor din acest extras. Dar nu de asta e vorba. D-na Voiculescu pare, în rândurile criticului, că a jucat nu atât *l'Enfant de l'amour* cât *La Mère la Colique*.

Ce să spunem? Nefiind critici, nu am putut urmări la Hamlet poziția și dimensiunile intestinelor și ne găsim cu totul afară din criteriu. Tot ce anatomicește am fi putut observa la d. Demetriad, este poate că membrele D sale inferioare—are și d. Demetriade ceva inferior — erau cum să zicem? O lecuță cam strâmbe. Dar la actori totul este posibil.

T. A.

CITIND PE ALȚII...

„Moralitatea *în județul nostru, în urma măsurilor sanitare luate, a scăzut simțitor*". (*Steaua*. Chișinău).

■

Critica.

Două afirmări categorice într'una și aceiași chestiune. E vorba de *Pleacă Berzele*, piesa d-lui Minulescu:

Prima: „*Desigur că d. Minulescu nu-și revendică nici meșteșugul de autor dramatic, de a cărui lipsă păcătuește într'o largă măsură, de la primele replici până la ultima cădere a cortinei*". («Indreptarea» 12 Ianuarie 1921).

A doua: „*Un singur lucru nu i se poate contesta: ...că are însușirile tehnice depline cari caracterizează un mare talent de teatru*". («Steagul» 12 Ianuarie 1921).

■

Reportaj literar.

«Schije de fier au retezat complet capul nefericitului șef de atelier și, lovindu-l cu putere de perete, l-a sfărâmat, împrăștiind creierii pe jos. Corpul fără cap s'a sbătut aprox. un sfert de oră, până a intrat sub inghețul morții». (*Cuvântul*: Brăila 1 Ian. 1922).

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Literatura relativității

Lorentz, Einstein, Minkowski. *Das Relativitätsprinzip* (B. G. Teubner, 1920. Lipsca. 146 pag.) Redactorul revistei „Mathematische Annalen" Otto Blumenthal, a avut nimerita idee de a strânge într'un volum memoriile științifice fundamentale în care și-au găsit pentru întâia oară expresia lor, principiile relativității. Primul memoriu este extras din „Teoria fenomenelor electro-optice în corpurile mobile" publicată de fizicianul olandez Lorentz în 1895 și care e punctul de plecare al cercetărilor teoretice actuale. In al doilea memoriu publicat în 1904, datorit tot lui Lorentz, se găsesc, sub o formă aproape complectă, toate faptele analitice concentrate în grupul lui Lorentz și interpretarea lor fizică (contracțiunea și timpul local).

Urmează apoi memoriile fundamentale ale lui Einstein: „Zur Elektrodinamik bewegter Körper" din 1905, care conține principiul relativității restrânse și apoi lucrarea complectă „Die grundlage des allgemeinen Relativitätstheorie" publicat în 1916, amândouă în Annalen der Physik.

Uvrajul mai conține încă câteva mici articole ale lui Einstein precum și vestita conferință a lui Minkowski, ținută în 1908 la Congresul Naturaliștilor germani din Colonia, în care Minkowski arată pentru întâia oară forma analitică elegantă a teoriei relativității restrânse, dacă se ia drept cadru al fenomenelor Universul în loc de spațiul absolut al lui Newton. Pentru a fi complectă, colecția ar fi trebuit să conțină și memoriul publicat de Minkowski în „Göttinger Nachrichten" și „Mathematische Annalen" asupra teoriei electrodinamicei și a opticei.

Cartea are un caracter exclusiv de specialitate; analiza ei exterioară dă însă un istoric riguros al teoriei relativității.

H. Weyl. *Raum, Zeit und Materie.* (J. Springer. Ediția IV-a, 1921. 198 pag. Berlin). Lucrarea profesorului de la Școala Politechnică din Zürich trebue, de sigur, considerată ca lucrarea de ansamblu cea mai de valoare care s'a publicat până acum asupra noilor teorii relativiste. Începând cu studiul critic al geometriei și cu expunerea geometriilor neeuclidiane și in par-

ticular a ideilor geniale ale lui Riemann, care sunt cea mai bună introducere in mecanica relativității, autorul expune întreaga mecanică newtoniană și aceea a fenomenelor electromagnetice, prezentând în sinteze admirabile teoriile lui Maxwell, Lorentz și Mie pentru a ajunge la ultimele teorii ale lui Einstein. Cartea este înțesată de fapte și rezultate: teoriile moderne ale tensorilor, cu numeroase exemple alese din ramuri variate ale Fizicei matematice, sunt expuse fără prea multă sistematizare pedagogică, dar cu mână de maestru specialist. Cartea conține și o expunere a cercetărilor originale ale autorului, asupra legăturii dintre metrica universului și Electricitate, analoagă cu acea stabilită de Einstein între gravitație și aceiași metrică.

E păcat însă că uvrajul se resimte prea mult de caracterul său original de „Vorlesungen". Cartea trebue lucrată cu creionul în mână și cu multă osteneală. Ea conține tot materialul necesar unei inițieri serioase în teoria iui Einstein, e însă departe de a prezenta o sinteză științifică, menită să însemne o dată în desvoltarea științei.

A. Eddington. *Times, Space and Gravitation.* (traducere franceză; ed. J. Hermann, Paris 1921, cu o prefață de P. Langevin 250+150 pag.) Cartea tânărului profesor de la Cambridge a fost primită de întreaga lume științifică, drept o adevărată revelație a unui talent literar și filosofic de primul ordin. Ea e împărțită în 12 capitole și un prolog și conține o expunere de înaltă vulgarizare științifică a noilor idei relativiste. Eddington este un relativist convins; el a fost acela care a organizat și condus faimoasele expediții astronomice din Brazilia și St. Re spre a verifica una din consecințele noilor teorii. Spre deosebire de cartea lui Weyl, opera lui Eddington poate fi citită și de un intelectual având însă o cultură științifică și filosofică generală.

Prologul este o convorbire între un fizician experimentat, un matematician pur și un relativist și tratează despre geometrie. Din discuțiunea generală reiese că noțiunile de lungime, de spațiu și de timp au un caracter net subiectiv și că exprimă anumite raporturi între materie și om.

In primul capitol, care are drept motto, celebra frază a lui Descartes „Que pour examiner la vérité, il est besoin une fois en sa vie de mettre toutes choses en doute autant qu'il se peut", autorul examinează prin exemple numerice experiența lui Michelson și relativitatea timpului.

Capitolul al doilea tratează despre relativltate și are tot caracter filosofic. In capitolul al III-lea, autorul introduce noul invariant al universului „intervalul" și dă oarecari informații

asupra diverselor sisteme de coordonate întrebuințate în matematici. In capitolul următor, intitulat „câmpurile de forță" Eddington expune principiul delicat al echivalenței care este la baza relativității generale. Capitolul al V-lea face o expunere a diferitelor feluri de geometrii puse în legătură cu metrica universului. In celelalte capitole până la cel din urmă, autorul intră în detaliile tehnice ale Mecanicei noi, expunând și teoria lui Weyl. Ultimul capitol intitulat „Asupra naturii lucrurilor" este o încercare filosofică personală asupra naturei universului, la lumina noilor idei.

Cartea este atrăgător scrisă. Traducerea franceză făcută de D-l Rossignol este excelentă și a fost însoțită de un adaos analitic în care se găsesc expuse, sub formă tehnică, detaliile matematice ale teoriei. Ideea d-lui Eddington de a despărți expunerea în două părți, una scrisă în limbaj curent, iar cealaltă cu ajutorul stenografiei matematice, este cât se poate de ingenioasă și bine venită pentru marele public. Adaug că partea doua nu se găsește decât în ediția franceză.

Tr. L.

Revue de France 15 Decembre 1921.—*Marcel Prévost* sfârșește *Billet à Françoise* început în No. trecut și intitulat: ***Crise de pudeur ou crise de morale?*** Fin și cu libertatea elegantă de spirit și de stil care constitue gloria moraliștilor francezi, Causeria lui Prévost are o nuanță ușoară de scepticism relativist, gen Montaigne. Prévost discută pentru Françoise — o prietenă, imaginară poate, din copilărie — tema de mai sus, propusă de dânsa, alarmată de ...«... discontinuitatea creiată de războiu între tradiția părinților și tendințele copiilor».

Datorită condițiunilor actuale de viață, fetele capătă, de timpuriu, o precisă cunoștință de viață — fie și numai teoretică; ele sunt pe deplin edifcate de atâtea lecturi și spectacole revelatoare, iar gustul lor pentru dansuri, sporturi și costume... revoluționare nu mai aduce roșeața 'n obraji decât doar mumelor cu concepții înapoiate. Constituie această stare de lucruri o simplă criză de pudoare, sau chiar o criză de morală?

După ce distinge *pudoarea* de ***virtute***, ilustrând copios perpetua mobilitate în timp și spațiu a celei dintâi (anecdota cu tânăra indigenă din Egipt care „...neavând altă haină decât o cârpă ce-i acoperea șoldurile, se grăbea, la trecerea vre-unui European, s'o întrebuințeze pentru a-și acoperi fața...") — autorul ajunge la următoarele concluzii:

I) In epoca noastră se manifestă, incontestabil, o criză de pudoare.

II) Pudoarea e variabilă, virtutea e imutabilă. O criză de pudoare deci, nu implică, în chip necesar, o criză de virtute.

III) Alarma mamelor nu-i justificată. Tipul „tinerei ignorante" şi al convenţiunilor de modestie şi de „sainte-nitoucherie" a dispărut. Pudoarea devine din ce în ce mai *realistă*, nerespectând decât *esenţialul.*

Fernand Vandérem, în obişnuita sa cronică *Les Lettres et la Vie*, discută condiţia cerută pentru decernerea premiului Nobel, partea literară: „Va fi dat aceluia care va fi produs opera cea mai înaltă *în sensul idealist*"--şi socoteşte că fondul acestei expresii echivalează cu „exaltare binefăcătoare a sufletului". In legătură cu A. France, analizează cartea lui *Paul Gsell: Propos d'A. France. Les matinées de la villa Saïd*, manifestându-şi, evident, preferinţa pentru capitolul în care A. France are în faţă pe un convorbitor ca Rodin.

Urmează o analiză elogioasă a romanului, delicat şi viguros, al lui *Louis Hémon: Maria Chapedelaine*, smuls din viaţa franceză a Canadei.

Despre *Vestigia Flammae*, ultimul volum de versuri al lui *H. de Régnier*, spune: „Cu toate inegalităţile sale, ne arată pe poet aşa de stăpân pe arta sa şi cu atâta vitalitate în inspiraţie, încât ar putea fi invidiat de mulţi dintre cadeţii săi".

Pentru *Aimer*, piesa lui *Géraldy*, numai elogii entuziaste.

Revue hebdomadaire (17, 24 şi 31 Decembre 1921) conţine primele trei capitole din studiul lui *Albert Thibaudet* asupra lui *Flaubert;* lecţii făcute la Upsala, Geneva şi Lausanne.

In primul capitol (17 Dec.) cercetează minuţios condiţiunile de mediu oferite copilului, în vecinătatea continuă a cadavrelor ce se perindau la spitalul din Rouen; sprijinit pe citate din bogata lui *corespondenţă* (parte inedită), analizând influenţa lui Musset Chateanbriand, Michelet, Byron etc. în scrierile lui de tinereţe şi la formarea spiritului său, Thibaudet reuşeşte, cu mijloace simple şi fără prestigiul ştiinţific din studiul lui Emile Hennequin de pildă, să reconstituie şi să urmărească evoluţia sufletească a lui Flaubert. Toată desnădejdea şi dispreţul lui de viaţă de pildă, ca şi infinita lui adoraţie pentru artă se văd, perfect sintetizate, în aceste rânduri scrise la 13 ani: „Si je n'avais dans la tête et au bout de ma plume une reine de France au XV-e siècle, je serais totalement dégoûté de la vie et il y aurait longtemps qu'une balle m'aurait délivré de cette plaisanterie bouffonne qu 'on appelle la vie".

Ceeace mi se pare însă nou în acest început de studiu este tocmai analiza operelor din tinereţe — azi uitate — conţinând, în germene şi cu exploziuni juvenile, oroarea lui Flaubert pen-

tru „burghez“ și chiar pentru viață. (Les Baladins“, „La peste à Florence“, „Agonies“, „La danse des morts“, „Mémoires d'un fou“, prima redacțiune, din 1843/5, pentru „Education sentimentale“ etc.).

In al doilea capitol (24 Dec.), Thibaudet ne dă un studiu episodic asupra femeii care a întârziat mai mult în viața lui Flaubert, Louise Colet. Cu 11 ani mai în vârstă, frumoasă și ambițioasă, dar cu un fond de vulgaritate, după credința lui Du Camp, ea întâlnise pe Flaubert la 1846, în atelierul sculptorului Pradier, de-abiă sosită la Paris... pentru exploatarea unui talent sărac de muză de provincie. Literata însă era *femee*, și încă pasionată și absorbantă, iar Flaubert, care curând își «literarizează» iubirea, ar fi dorit ca Louisa să fie „un hermafrodit sublim“. De aci, scene penibile și un desnodământ dureros cu ocazia căruia se deslănțuie tot ceeace era brutalitate în Flaubert și meschinărie în Louise Colet.

Al treilea capitol (31 Dec.) tratează despre prietenia statornică a lui Flaubert cu Louis Bouilhet — autor de poeme elegante și de drame onorabile, de la finele romantismului — despre prietenia șubredă cu Maxime du Camp — inteligent, seducător și voluntar, apoi despre rarele evenimente — în genere neînsemnate—ce-au precedat călătoria lui Flaubert în Orient și, în fine, locul pe care această călătorie îl ocupă în viața și opera lui.

La 1845 sfârșise *Éducation sentimentale*; întreg anul 1846 va fi întrebuințat pentru o bogată lectură, mai ales clasică; Flaubert studiază, sârguitor, stilul clasic, al lui La Bruyère în deosebi, pătrunzându-i tainele, însușindu-și-l. Stilul acesta, laborios și personal, se recunoaște de îndată în „Voyage de Bretagne“, rod al călătoriei cu Du Camp în Bretania și al colaborării lor. Scrie, într'un elan de inspirație, *La tentation de Saint Antoine* și vede năruindu-se visul lui de artă în fața desaprobării categorice a celor doi amici ai săi. Cam în aceeaș vreme ideea din *Madame Bovary* apare: vestea sinuciderii unui doctor Delamarre—elev al Doctorului Flaubert—înșelat de nevasta lui neurastenică. Această temă îl pasionează; o visează continuu, străbătând, cu Du Camp, Egiptul, Palestina, Syria, Grecia și Italia. Foarte chinuită călătorie, cu nostalgia vieții sedentare dar studioase de la Croisset, cu veșnica schimbare de decor, neprielnică visului și cu nepotrivirea, mereu mai gravă, cu vioiul și adevăratul călător Du Camp. Visând la pacea laborioasă din Croisset, scrie plictisit lui Bouilhet: „Je continuerai à vivre comme un ours, me moquant de la patrie, de la critique et de tout le monde“. Și, ca să se vadă mai

bine starea sufletească a meditativului rătăcit în inima prea coloratului Orient, să citãm şi următoarele rânduri din «Amintirile» lui Du Camp:

„A la deuxième cataracte, il s'écrie: J'ai trouvé. Eurêka! Eurêka! Je l'appelerai Emma Bovary. Et plusieurs fois il répéta, il dégusta le nom de Bovary en prononçant l'o très bref".

No. din 24 Dec. ne aduce şi «*Discursul pronunţat la inaugurarea monumentului lui Flaubert*» (în grădina Luxembourg) de către *Paul Bourget*. Autorul studiului pătrunzător din „*Essais de psychologie contemporaine*" nu se mulţumeşte cu un simplu panegiric entuziast, conform cliseului, ci stabileşte şi ilustrează notele esenţiale ce alcătuiesc fondul sufletesc al lui Flaubert: avântul liric al sensibilităţii, pus în slujba scalpelului analizei. Următoarea frază este de cel mai bun şi mai exact Bourget:

„A cette besogne de laboratoire qui transforme la sensibilité même en outil d'intelligence, quel genre littéraire se prêtera, sinon le roman?".

Dar liricul, sufocat, va geme din când în când: „De l'air, de l'air". Crezul estetic al lui Flaubert, consistă — după Bourget — în 1) Ştiinţa compoziţiei, 2) „Prezenţa" adică viaţa proprie a personagiilor şi 3) Stilul, minuţios şi de-o puritate ce nu mai există decât la clasicii secol. XVII-lea.

Maurice Barrès şi „inteligenţa franceză".

Maurice Barrès, care în anii din urmă, s'a afirmat şi ca stăruitor om de acţiune în serviciul propagandei naţionale şi culturale (un fel de d'Annunzio mai pozitiv şi mai puţin belicos...), a ţinut într'o şedinţă a Camerei (Ianuarie 1921) un discurs de natură a revolta, prin.... bizareria lui, mentalitatea obişnuită a Parlamentului nostru, dacă—ferească Dumnezeu!—i-ar fi dat să asculte ceva analog.

Romancierul a înţeles că există mijloace mai proprii chiar decât cele strict literare, pentru o acţiune în mare, folositoare naţiunii şi, implicit, civilizaţiunii.

Convingător şi cald, Barrès protestează împotriva nedreptei distribuţiuni a budgetului, în dauna laboratoarelor şi cercetătorilor ştiinţifici; pledează pentru acordarea de mijloace de către particulari, în folosul a cât mai multe, mai variate şi mai bine distribuite instituţiuni de cultură. Savanţii, modeşti şi timizi—când sunt veritabili—n'ar mai dori nostalgic Parisul, ci şi-ar stabili activitatea în colţul care i-a născut, radiind lumină, înălţând „media umană" şi ameliorând anonimii. S'ar creia astfel adevărate familii ştiinţifice.

E un detaliu din palpitanta luptă de întrecere—pe toate tărâmurile—ce se dă, după războiu, între Franţa şi vecina ei. (*R. hebd.*—31 Dec. 1921).

V. M.

ROMANTICA INDUSTRIALĂ

Când şi-a făcut sfinţi, dogme, adevăruri şi superstiţii, omul căuta o morală. Câteva secole stau pline în vitrina istoriei, de cele mai ciudate invenţii. Din două materiale, cerul şi închipuirea, străbunii civilizaţiei de faţă au fabricat mii de chipuri de a învăţa şi de-a fi susceptibili. Neadormita lor indiscreţie culturală i-a determinat să caute esenţele necunoscutului, slujiţi de singurul instrument, de cele mai multe ori în deviaţiune, al intelectului pur. Problema jezuită: dacă un călugăr are mai multe drepturi să fie ispitit de o femee frumoasă decât de una urâtă, putea să mobileze un veac întreg fără să supere pe nimeni dar interesând pe toţi. Luther, Calvin şi semenii lor s'au pasionat de-opotrivă cu Papii de un lucru de nimic, care a provocat războaie şi volume. Romantismul adevărat, nu cel de literatură şi de necesitatea clasificărilor didactice, izbucneşte şi dezoleză în timpurile liturgice şi ale interpretărilor cărţilor sacre.

Romanticii literaturii sunt numai un succedaneu al romanticei vechi şi romanticei-mume. Ei au fost mai mult romanţioşi decât romantici, cum o arată şi costumul epocii, şi mai mult diletanţi ai fanteziei; nişte şefi de orchestră pentru cântatul muzicii făcute şi trăite de alţii. Sutana se scurtase în pelerină şi barba manifesta tendinţa de-a se subţia în barbişon.

Un om cu o viaţă de un mileniu ar fi asistat viu la transformarea lentă a motivelor romanticei religioase. In locul dogmelor omul a pus într'o bună zi şurubul, cuiul, piuliţa, sârma, fierul pătrat şi rotund, socotit în milimetri, subtilizat, placa laminată, geamul, sita. Apoi veni, invazia metalelor organizate şi a organelor armonice în funcţiuni simetrice: lăcăte, broaşte; într'un ungher de turlă bătea de mult prevestitoarea voce a orologiului, cântarul vremii, ca o excepţie acceptată. Intrarea locomotivei în câmpia cu fragi şi iepuri, a fost ca o nouă papalitate pentru regatul recent al fanteziei fierului, concurent cu Spiritul Sfânt al vaporilor de apă. Roata dinţată apăru în toată

splendoarea mesianică a mecanicei aplicate. Roata dințată și helicea corespund cu Pavel din Tars și cu Sfântul Ion Gură de Aur. Și totul deveni fontă, oțel, aramă, asbest și cauciuc. Pentru lacrimile de ulei ale motoarelor, poetul descoperi și un bumbac deosebit.

Fulgerul alb al electricității, fugar de-a lungul fibrelor izolate, aduse Buna-Vestire a luminii renăscute. Carburatoriul se făcu inima noilor mașini; sfinți pe vremuri, astăzi mașini; o mașină de fiece îndeletnicire. Mașina urmează pe om întâi ca un câine, și i-o apucă apoi înainte. Viața fără mașină, viață fără morală. Mașina le-a permis nepoților lui Knox și să zboare. Telefonia cu glasul ei ultra-terestru și strigoi, telegrafia fără fir, ca un mesaj al stelelor cuvântătoare, cinematograful, toate razele, undele iradierile și efluviile...

Uzina! Mașini care fabrică mașini. Uneltele zămislina alte unelte. Inginerii — și după ei muncitorii, adunați pentru vecernia industrială în temple de oțelării. Un tânăr lânos cu ochelari, sfiit ca un mucenic, scoate la tribună, sinteza unor drepturi noi din urletul minereului în luptă cu voința nebună a inginerului cuminte. O nouă lume și o chibzuire nouă. Născocită de oameni, mașina judecă pe oameni și-i osândește. Și toată societatea care și-a murdărit cât de puțin mănușa fină cu petrol și benzină, primește pe omul negru ieșit din muntele de cărbune și din cisterne ca pe un învățător, fără să-și amintească nimic din tot ce a trăit și a învățat. Limuzina de 50 de cai putere a determinat miracolul interpendenței dintre stăpân și slugi.

Ciocănitorii de fier purced să mântuiască lumea, cuprinși de un fior de înaltă tensiune, cu o sinceritate și cu o credință la fel cu a diaconilor Reformei—și ei vor vărsa sânge și vor profana trecutul, trist întodeauna, al jucăriei omenești, ca toți reformații. Romantica industrială e în toi.

Iar în mijlocul acestei lumi și al acestor aventuri se ivește un temperament, al tânărului-celui-mai-de-curând-sosit. El nu are niciunul din sentimentele predecesorului său. Studios și distrat, el nu s'a gândit încă, până la 20 de ani, să dăruiască un buchet de garoafe unei fete și să lăcomească sensualitatea virginală, relevată ochiului atnt, de peizajul palid și alb, ascuns între urechia diafană și pieptănătura castă a domnișoarei trecătoare. Și nu a tresărit încă în sărutarea respectuoasă a unei mâni ce i s'a întins cu simpatie.

Numai cu 40 de ani mai devreme, el ar fi arborat

pălăria lui Garibaldi, ar fi cântat cu mandolina subt fereastră şi ar fi îndrăznit în aburul nopţii o aventură. Astăzi persoana lui fizică e frigidă şi personalitatea lui sufletească absentă. Mai frumos ca toţi înaintaşii lui, e mai metalic şi mai dur. Mintea lui e preocupată de formulele în care un X apare de câteva ori. Rezistenţa materialelor are pentru el o atracţie aproape sexuală. Sufletul lui visează o maşină... frumoasă. La ce va sluji această maşină, la lichefiat lumina sau la cristalizarea umbrei, încă nu se ştie. Poate că tânărul de lângă mine, care urmărea zborul unei muşte, gândeşte ca un descoperitor. Uneori închide ochii şi surâde: a cugetat la un electron sau e amuzat de o moleculă. Dacă s'a încruntat este sigur că se supără de randamentul mediocru al pistoanelor actuale. El reflectează la o mie de alternative şi posibilităţi, care toate exclud ridicula mecanică a biologiei şi inaugurează, pentru alte generaţii, împărăţia strictă a maşinei totale.

Tânărul cel-mai-de-curând-sosit nu seamănă cu noi, care mai ştim câteva cântece şi mai ne lăsăm ademeniţi de câteva slăbiciuni. El învaţă carte pentru că-i place şi nu se sileşte să-i caute valoarea socială. Nu se plânge şi nu va dori. Inteligenţa lui, sensibilă ca o balanţă, e rece ca materia din care a fost construită. Copil matematic al unei Madone blindate, spiritul lui a supt o idealitate stranie din sânii-i de nikel şi aluminiu.

C. R.

DIN ZILELE UNIRII

Răpirea Bucovinei, ca şi a Basarabiei, s'a făcut într'o vreme când, în urma unor vechi tradiţiuni culturale, ideia unităţii politice şi a solidarităţii naţionale prinsese rădăcini adânci în sufletele Moldovenilor. Aceiaş obârşie, acelaş grai, aceiaş doină, aceleaşi datini şi obiceiuri, aceleaşi suferinţe şi umiliri în trecut şi aceleaşi nădejdi şi aspiraţiuni în viitor veniră să nutrească şi să întărească aceste idei şi să le întipărească adânc în conştiinţa vie a neamului. Această conştiinţă s'a manifestat în mod demn şi hotărât cu prilejul grelelor încercări prin cari trecea Moldova în 1774. Atunci Austria cerea Porţii o fâşie din pământul moldovenesc pentru a-şi deschide un drum de comunicaţie între Galiţia de curând răpită dela Polonezi şi între Transilvania subjugată de mai înainte, cumpărând consimţământul Turcilor pentru această cesiune de teritoriu, cu bani grei şi cu daruri sclipitoare. Când veni însă la delimitare, Austria hrăpăreaţă nu se mulţumi cu fâşia îngustă de pământ pe care o ceruse, ci cuprinse în «cordonul» blestemat întreg ţinutul Cernăuţilor şi cea mai mare parte din ţinutul Sucevei, cu vechea cetate domnească, cu gropniţele descălicătorilor din Rădăuţi, cu mormântul lui Ştefan-cel-Mare din Putna, cu un cuvânt, pământul cel mai bogat în amintiri istorice, însuşi leagănul ţării Moldovei.

Impotriva acestui act samavolnic de ciopârtire şi împuţinare a hotarului străbun se revoltă conştiinţa naţională a strămoşilor noştri din acele cumplite vremuri. Boerii, clerul, târgoveţii şi poporul în frunte cu însuş Domnul ţării, Grigore Vodă Ghica, se ridicară ca un singur om, cerând cu stăruinţă ca „Poarta să-i apere în contra unei pierderi

atât de importante" şi arătând că „partea ocupată a Moldovei întrece în îmbelşugare şi valoare toată cealaltă parte a ţării". Ei nu uitară de a aduce aminte Turcilor, că, în baza vechilor capitulaţiuni, Poarta n'avea dreptul de a înstrăina nici o palmă din pământul ţării. Din nenorocire însă Poarta nu ţinu seamă de protestările Moldovenilor şi semnă convenţiunea de cesiune *fără consimţământul* acestora. Declaraţiunile de mai târziu ale părinţilor noştri nu puteau înlătura aceste protestări şi nici nu puteau avea putere legală, fiind stoarse dela o populaţiune robită şi desbrăcată de dreptul ei firesc de a se rosti liber asupra soartei sale politice.

Aşa fiind, populaţiunea românească din Bucovina a considerat totdeauna nul şi neavenit actul de cesiune din 1775 care i-a fost impus cu de-a sila, deşi împrejurările politice nu-i permiteau de a face declaraţiuni formale în acest sens. Protestări mute însă n'au lipsit. Popa Andrei din Videşte refuză de a depune jurământul şi fugi peste cordon în Moldova liberă. Pilda lui o urmară mai mulţi stareţi mânăstireşti şi clerici de seamă, din cari unii ca Meletie Brandaburul, fiul unui târgoveţ din Suceava ajunse chiar Mitropolit al Moldovei. Boerii cei mai de frunte optară, în semn de protestare, pentru cetăţenia moldovenească şi se retraseră aproape cu toţii peste cordon, în Moldova liberă.

Dar şi populaţiunea rămasă în ţara răpită nu lăsa să treacă nici un prilej potrivit fără de a-şi manifesta neîncrederea sa faţă de nelegiuita stăpânire străină. In 1790, Românii bucovineni cerură despărţirea ţărilor de Galiţia, fiindcă „datinile, obiceiurile, religia şi limba" sunt cu desăvârşire deosebite de cele ale populaţiunii galiţiene. In 1848, Bucovinenii aduceau aminte stăpânirii austriace că ţara lor este ruptă din Moldova, cereau conservarea caracterului ei istoric şi se presentară Impăratului în numele unei ţări, care „deşi mică, totuş era reprezentanta unei naţiuni, a naţiunii române". In 1862 ei ridicară capul de zimbru în stema Bucovinei, iar, în 1877, studenţimea română

dela Universitatea din Cernăuţi trimise, cu ocazia morţii lui Ghica Vodă, la Iaşi, o telegramă în numele Bucovinei „*detrunchiate*". Dela 1900 încoace, protestul contra stăpânirii străine îmbracă forma propagandei pentru „*unitatea culturală a tuturor Românilor*" care trebuia să premeargă unităţii politice ce s'a înfăptuit de curând, aceasta fiind în împrejurările de atunci singura manifestaţie politică posibilă. Propaganda aceasta avea menirea de a pregăti sufletele pentru actul desrobirii ce era să vină.

Roadele acestei propagande, întreţinută de intelectualii bucovineni cu toată puterea conştiinţei lor naţionale, s'au putut vedea la izbucnirea războiului mondial, când cu toţii ne dădeam seama că ne găsiam în faţa deslegării definitive a problemei naţionale în sensul aspiraţiunilor noastre seculare. Atunci sute de intelectuali bucovineni trecură în Regatul liber pentru a se înrola în armata română. Unii dintre ei, ca fericitul Ion Grămadă, Lascar D. Luţia şi alţii, amestecară sângele lor cu cel al eroilor dela Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, pentru a pecetlui pentru vecie actul desrobirii noastre.

Rândurile refugiaţilor sporiau mereu prin cetele de voluntari bucovineni din Rusia cari, alături de camarazii lor transilvăneni, manifestară pe Piaţa Unirii din Iaşi, în faţa lumii, că vor să învingă sau să moară sub steagul român liberator. In Iaşii tuturor nădejdilor şi aspiraţiunilor înalte, apăru în ziua de 6 Octomvrie 1918, celebrul manifest al Românilor bucovineni şi ardeleni aflători pe teritoriul regatului român, prin care ei declarau că:

1. Doresc să fie liberaţi de sub jugul monarhiei austro-ungare şi sunt hotărâţi să lupte prin toate mijloacele şi pe toate căile ca întregul element românesc să fie constituit într'un singur stat naţional şi liber sub domnia dinastiei române. Războiul între noi şi monarhia austro-ungară nu se va sfârşi până când nu vom întrupa idealul nostru naţional integral.

2. Nu recunosc monarhiei austro-ungare dreptul de a se-

ocupa de soarta Românilor din Ardeal şi Bucovina, deoarece veacuri dearândul i-a ţinut în cea mai ruşinoasă robie. Toate încercările de federalizare ale casei de Habsburg sunt gesturi disperate ale unei împărăţii osândite să se descompună şi să piară. Starea Românilor din monarhia vecină o va decide biruinţa oştirii române şi voinţa întregului popor românesc, pe care o va consfinţi hotărârea congresului de pace generală la care vor lua parte şi reprezentanţii oficiali ai României eliberatoare.

3. Cer ca întreg teritoriul locuit de majorităţi covârşitoare româneşti din monarhia habsburgică să fie liberat şi anexat regatului român aşa cum este prevăzut în tratatul de alianţă al României cu puterile Înţelegerii.

4. Toate declaraţiunile Românilor din Bucovina şi Ardeal contrare acestor aspiraţiuni naţionale le consideră ca stoarse cu forţa de autorităţile duşmane şi aceste declaraţiuni nu vor putea duce în eroare opinia lumii care cere dreptate şi libertate pentru toate neamurile asuprite".

Declaraţiunile aceste au fost aduse la cunoştinţă M. S. Regelui României, guvernului român şi reprezentanţilor puterilor aliate din Iaşi. In ele se manifestează pentru întâia dată voinţa liberă a Românilor bucovineni, neînfluenţată de teroarea austriacă.

Soarta celor rămaşi acasă în Bucovina era din cele mai triste. Bănuiţi de iredentism, maltrataţi, umiliţi, arestaţi şi spânzuraţi fără judecată, ei îndurau chinurile iadului, ca nişte mucenici ai nestrămutatei lor credinţe naţionale. De şase ori ocupară armatele Ţarului biata Bucovină, spre groaza populaţiunii nu atât de Ruşi, cât mai mult de răzbunarea Austriacilor. Intr'o vreme guvernul din Viena hotărîse să vândă Bucovina republicei ucrainene pentru un milion de tone de grâu precum ne destăinueşte un mare cotidian german, bine informat.

Indată însă ce apăru *manifestul împăratului Carol* din 17 Octomvrie 1918, prin care Austria urma să devină «*în sensul dorinţii popoarelor sale, un stat federativ, în care*

fiecare popor să formeze o comunitate de stat proprie cuprinsul teritoriului său», ajunseră şi cei rămaşi acasă în situaţiunea fericită de a-şi manifesta în mod liber voinţa lor politică şi naţională.

In 22 Octomvrie 1918 apăru primul număr al gazetei *Glasul Bucovinei*, în care 14 intelectuali români în frunte cu profesorul Sextil Puşcariu, semnară un manifest inimos arătând că „*voiesc* să rămână Români pe pământul strămoşesc şi să se ocârmuiască singuri, precum o cer interesele româneşti". Ei pretindeau ca împreună cu fraţii lor din Transilvania şi Ungaria să-şi croiască viitorul care le convenea *în cadrul românismului*. In numărul 2 al aceleiaş gazete apăru şi apelul pentru „*constituanta*" Bucovinei care fusese convocată pe ziua de 27 Octomvrie în Cernăuţi, pentru a vota următoarele moţiuni:

I. Reprezentanţii poporului român din Bucovina, întruniţi azi, în 27 Octomvrie 1918, în capitala Bucovinei se declară în puterea suveranităţii naţionale constituantă a acestei ţări româneşti.

II. Constituanta hotăreşte unirea Bucovinei integrale cu celelalte ţări româneşti într'un stat național independent şi va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu Românii din Transilvania şi Ungaria.

III. Spre a conduce poporul român din Bucovina şi a-i apăra drepturile şi spre a stabili o legătură strânsă între toţi Românii, constituanta institue un consiliu naţional de membri. Acest consiliu se va reprezenta prin mandatarii săi şi la conferinţa de pace, şi în afară de el nu recunoaşte nimănui dreptul de a hotări sau trata asupra poporului român din Bucovina.

IV. Constituanta respinge cu hotărîre orice încercare care ar ţinti la ştirbirea hotarelor Bucovinei, doreşte însă să se înţeleagă cu popoarele conlocuitoare.

Catastrofa de pe frontul italian sili pe Austriaci la capitulare, determinându-i să primească toate condiţiunile impuse de aliaţi. In haosul acesta indescriptibil reuşiră, pentru

scurtă vreme, cete înarmate de Ucraineni să terorizeze populaţiunea Bucovinei cu jafurile şi prădăciunile lor. In faţa acestei critice situaţiuni, Românii bucovineni cerură intervenţia armatei române, care intra triumfătoare în Cernăuţi în ziua memorabilă de 11 Noembrie.

Intre timp se reîntoarseră la vetrile lor şi refugiaţii şi voluntarii bucovineni, pentru a se înţelege cu cei rămaşi acasă asupra măsurilor politice ce trebuiau să fie luate fără întârziere. Scopurile urmările de unii şi de alţii fiind comune, uşor s'a putut ajunge la o înţelegere. Şi aceasta rezidă în hotărîrea de-a convoca pentru ziua de 15/28 Noemvrie 1918 în Cernăuţi *„Congresul General al Bucovinei"* pentru „stabilirea raportului politic între Bucovina şi Regatul României". Congresul era compus din reprezentanţii consiliului naţional român, din delegaţia Nemţilor şi Polonezilor şi din reprezentanţii comunelor rutene de dincolo de Prut. In urma discuţiunilor ce au urmat şi a declaraţiunilor solemne, Congresul a votat cu mare însufleţire următoarea moţiune:

„Congresul general al Bucovinei, întrunit azi Joi, în 15/28 Noembrie 1918, în Sala Sinodală din Cernăuţi, considerând:

Că, dela fundarea Principatelor Române, Bucovina, care cuprinde vechile ţinuturi ale Sucevei şi Cernăuţilor, a făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s'a închiegat ca stat;

Că în cuprinsul hotarelor acestei ţări se găseşte vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropniţile domneşti dela Rădăuţi, Putna şi Sucevita precum şi multe alte urme şi amintiri din trecutul Moldovei;

Că fiii acestei ţări, umăr la umăr cu fraţii lor din Moldova şi sub conducerea aceloraşi domnitori, au apărat dealungul veacurilor fiinţa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară şi a cotropririi păgâne;

Că în 1774, prin vicleşug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei şi alipită cu de-asila coroanei Habsburgilor;

Că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferinţele unei ocârmuiri străine, care îi nesocotea drepturile naţionale şi care prin strâmbătaţi şi persecuţii căuta să-i înstrăineze firea şi să-l învrăjbească cu celelalte neamuri, cu care el voieşte să trăiască întocmai ca frate;

Că, în scurgere de 144 de ani, Bucovinenii au luptat ca nişte mucenici pe toate câmpiile de bătălie din Europa sub steag străin pentru menţinerea, slava şi mărirea asupritorilor lor, şi că ei, drept răsplată, aveau să îndure micşorarea drepturilor lor moştenite, izgonirea limbii lor din viaţa publică, din şcoală şi chiar din biserică;

Că, în acelaş timp, poporul băştinaş a fost împiedecat sistematic de a se folosi de bogăţiile izvoarelor de câştig ale acestei ţări, fiind despoiat în mare parte de vechea sa moştenire;

Că, cu toate acestea, Bucovinenii n'au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, aşteptat cu atâta dor şi suferinţă, va sosi, că moştenirea lor străbună, tăiată prin graniţe nelegiuite, se va întregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ştefan, şi că au nutrit veşnic credinţa că marele vis al neamului se va înfăptui, când toate ţările române dintre Nistru şi Tisa se vor uni într'un stat naţional unitar;

Constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi, când după sforţări şi jertfe uriaşe din partea României şi a puternicilor şi generoşilor ei aliaţi, s'au întronat în lume principiile de drept şi umanitate pentru toate neamurile, şi când, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia Austro-Ungară s'a zguduit în temeliile ei şi s'a prăbuşit şi toate neamurile încătuşate în hotarele ei şi-au dobândit dreptul de liberă hotărîre de sine, primul gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către Regatul României, de care totdeauna am legat nădejdea desrobirii noastre.

Drept aceia, noi, Congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a ţării şi fiind investiţi singuri cu putere legiuitoare, în numele suveranităţii naţionale,

Hotărîm unirea necondiţionată şi pentru vecie a Buco-

vinei, în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României."

Hotărîrea Congresului fu comunicată telegrafic M. S. Regelui, guvernului român şi legaţiunilor străine din România. O delegaţiune de 12 membri, aleasă de Congres, plecă la Iaşi pentru a prezenta M. S. Regelui actul unirii necondiţionate a Bucovinei cu patria-mumă. Conducătorul delegaţiunii prezentă actul unirii cu următoarea alocuţiune:

Majestate,

„Aducem Majestăţii-Voastre, Rege al tuturor Românilor, inima unei ţări întregi. Această ţară a avut vechi temeiuri curat româneşti, pe vremea când păstorii români străbăteau munţii galiţieni şi când cu plugari români se colonizau satele din ţara Haliciului. Spre aceste locuri româneşti s'au îndreptat mai întâi voevozii descălicători, venind din Maramureş ca să facă ţară nouă pentru neamul lor.

Acolo la noi, la Rădăuţi, s'au amestecat în pământ oasele întemeietorilor Moldovei. Acolo, la noi, în Suceava, s'a aşezat cel dintâi Mitropolit pentru toate ţinuturile acestei domnii a Românilor. Acolo, la noi, în Putna, ctitoria lui Ştefan, cel mai mare din înaintaşii Majestăţii-Voastre, şi-a ales veşnicul loc de odihnă al oaselor lui trudite, nu numai pentru apărarea naţiei sale, ci şi pentru aceia a creştinătăţii răsăritene întregi, şi a apusului creştin, în faţa căruia sta, zăgaz nebiruit, vitejia lui. Acolo, la noi, arta de clădire moldovenească a serbat în ziduri, unde azi clopotele bătrâne sună pentru unirea noastră cu partea rămasă liberă a ţării, cele mai mari triumfuri ale ei.

Această ţară, Ţi-o închinăm Măriei Tale, noi toţi, nu numai urmaşii vajnicilor luptători români de pe vremuri, cari n'au uitat nici odată din ce trup naţional fac parte, ci şi reprezentanţii tuturor neamurilor, care cu vremea au venit să se aşeze sub blânda şi omenoasa oblăduire a Domnilor români ai Moldovei şi cari ştiu că România de

azi a moştenit toate bunele tradiţii ospitaliere ale acelei Moldove.

Acum 144 de ani ne-a desfăcut de Moldova o pace încheiată între Turci, cari n'aveau dreptul să ne înstrăineze, şi între Austriaci, cari, înainte de a călca graniţa moldovenească, nu se îngrijiră de a întreba pe locuitori de voia lor. Astăzi puterea lor nu mai este, şi nici umbra de legitimitate pe care a creat-o un tratat cumpărat cu bani, nu mai există pentru a se păstra un hotar fără sens, pe care nici odată, în chip liber, n'am declarat că-l acceptăm.

Plecaţi mai puţini, ne întoarcem acum mai mulţi. Sufletul cel vechi e neschimbat şi l-ám transmis oaspeţilor şi fraţilor noştri de alt neam, cari împreună cu noi vin înaintea Majestăţii-Voastre. Nu e cucerire a armelor, ci întoarcere la vatră a fraţilor dispăruţi cari în Majestatea-Voastră regăsesc pe părintele de mult pierdut şi mult dorit".

M. S. Regele şi Guvernul român, luând act de hotărîrea unanimă a Congresului general al Bucovinei, decretară în ziua de 15 Decemvrie 1918 că «Bucovina, în cuprinsul graniţelor sale istorice, este şi rămâne deapururea unită cu Regatul României." Tot atunci, Guvernul român luă dispoziţii tranzitorii pentru administraţia şi justiţia în provincia nou alipită. Decretul lege asupra unirii Bucovinei cu vechiul Regat al României s'a ratificat de corpurile legiuitoare în şedinţa din 29 Decemvrie 1919, în unanimitate prin aclamaţiuni, învestindu-se cu putere de lege. Astfel s'a încheiat un proces istoric care rămăsese deschis timp de 144 de ani. Rămâne în seama bunilor Români, însufleţiţi de un patriotism larg şi luminat, să grijească, pentru ca unirea teritorială, dobândită cu atâtea sbuciumări şi sacrificii, să fie complectată şi prin unirea sufletească a generaţiei care a văzut aevea visul de aur al neamului nostru.

Cernăuţi, 31 Decemvrie 1921. **I. Nistor.**

BĂTRÂNII

Ienăchiță Văcărescu.

Lăsând în vremea veche și stareț și vlădică —
Lin, ca un vas-fantomă ce ancora 'și ridică
Și navighează noaptea cu luna: proector,
Având-mă pe bordu-i ca singur călător,
Tăind cu prora Timpul mai neted ca un lac,
Mi se oprise casa pe țărmul altui veac.
. . . . . .
In jurul meu nimica nu se schimbase, dar
Șosea cu zarvă mare, rădvan de Hospodar,
Cu Arnăuți la scară, cu Mumbașiri călări,
Cu cai din Crâm, în goană, suflând foc viu pe nări...
Plesnesc cu trosnet bice și surd pocnesc pistoale.
In țăr'nă cad cu fruntea țărani cu piepturi goale.
A tras în dreptul casei rădvanul sub copac.
Coboară Banul Mare cu 'naltul său calpac,
Cu fața sa prelungă, cu ochiul lui deștept,
Și barba-i castanie ce'i fâlfâe pe piept.
La nimeni nu se uită, posomorât, mahmur,
Și de sub blănuri scumpe de jder și de samur,
La brâu îi vezi hangerul smălțat cu pietre rare.
Il suie slugi plecate ținându-l de subsuoare;
Ii trag cu grijă cisma, papucii îi aduc;
Ii pun în mâna'i albă mătănii și-un ciubuc
Cu imamea de fildeș și lemn de iasomie —
Și până'n filigene cafelele să vie,
Smerite, îl așează pe un divan turcesc.

— Plecat mă'nchin în fața-ți, slăvite Văcăresc,
Tu, ce-ai lăsat în țară ca sfântă moștenire,
Urmașilor: o pildă — și patriei: cinstire.

In Mai, când luna nouă își strecura caicul
Prin pomii mahalălii, privea mirat calicul

La calul tău cel negru trecând trufaș, în trap,
Cu șea suflată'n aur pe verdele-i valtrap.
Doi robi arapi, în urmă, fugiau cu bețe'n mâini
Să'ți apere pulpanul caftanului de câini.
Descălecai, în grabă, sub un umbrar de nuci;
Loveau cu palma robii în naltele uluci;
O mână nevăzută, din dos, trăgea zăvorul —
Și te găseai în raiul grădinei, pe pridvorul
Cu lună ce pe masă îți întindea ca dar
De borangic de raze un nepătat ștergar...
O fată, lângă tine, 'n șalvari și fermenea,
Cu ochi de căprioară și obrăjori de nea,
Pe care'n dungi de umbră juca al genei fir,
Purta în păr surgiucul cu piatră de zamfir.
Părea, ținând o roză în mână, sub turban,
Sultana rătăcită al unui vers persan...

Și tu, Arhon vel Bane, cu degetele'n barbă,
Mai grav ca mortul care se scoală de sub iarbă,
Asculți oftând cum cântă de-o biată turturea.
Taraful, melodia în taină o reia;
O 'nalță ca o minge vrăjită și o lasă
Să cadă în tăcerea grădinii ca 'ntr'o plasă;
Pe rând lăuta, cobza și naiul, o descântă —
Și dragostea ș'aleanul iubitei care cântă,
In vis ca într'un scutec te'nfășură treptat...

Din somnul tău de piatră, de ce te-ai deșteptat?
Ce vrei la mine, spune, ce dor ți-a dat viață,
Căci cine mult iubește, în groapă nu înghiață,
Și cine mult suspină, și după moarte-i viu!

Și el — ca pentru sine — răspunse: Nu mai știu...
Departe mi-este veacul și vremea ta mi-e grea...
Dar, alb, mă urmărește un sbor de turturea,
Și'n umbră dacă piere zăresc ca o lumină
O floare — numai una — ce arde în grădină.

E turturea, e floare, nălucă e?... nu știu
De n'o culeg, se strică — și moare, de o țiu.

O lacrimă, prelinsă pe mătăsoasa'i geană,
Îi turbură privirea picând în filigeană...
Și glasul lui se stinse ca glas de muezin
Prin somnul cel mai dulce când zorile revin
Din drumul lor în noapte...

Dinicu Golescu.

...Când iată, fără veşti,
A și intrat în casă Dinicu din Goleşti,
Cu barba-i de cărbune și ochii lui de jar;
Păşise pragul vremii ca un uşor hotar.

— Boiere, drept la cuget și bun la Dumnezeu
Bine te văd aicea.
Și el îmi spuse greu:
— Deşi suntem cu inimi și cu moşii vecine,
Am colindat Evropa și moartea, pân' la tine.
Să m'odihnesc, mă lasă, de-atâtea țări și mări;
De nu's poet, în brâu-mi, port totuși călimări.

— Poet nu-i cel ce scrie, poet e cel ce-a mers.
E cel ce'și lasă pasul să sune ca un vers
Pe drumuri pietruite și pe poteci de lut,
Voios că merge singur drept spre necunoscut;
Pribeagul, ce porneşte cu soarele de mână
Și bea, în palmă, cerul, plecat pe o fântână;
Milogul care n'are în traistă nimic,
Doar foamea lui ceea mare și un coltuc prea mic,
Și'și taie cu privirea, ca dintr'o jimblă bună,
Felii de câmp cu soare, sau miez de codru'n lună.
Poet e cel ce naşte cu pasu-i universul.
Pe lângă-un drum-tovarăș, ce prețuește versul!

Şi orice cale'i dragă de poţi găsi în ea
In zori: o rază nouă — şi seara: altă stea...

Golescule, tu care întâiul ai deschis
Ca un copil cămara Apusului de vis,
De ce nu pot culege cu inima ta nouă
Lumina dimineţii ca un polei de rouă
Pe-oraşele străine cu nume greu de spus,
Când iarăşi diligenţa porneşte spre apus —
De ce nu pot ca tine să intru la «Şenbrun»
— Fântâna cea frumoasă — cum zici, în graiu-ţi bun,
Păşind sfios nisipul greblatelor alei.
De portul tău exotic se minunau femei
Cu pălării de paie şi şaluri de mătase,
Râdeau cu ochi albaştri privindu-te curioase,
Şi la plecare fete nebune, în caretă
Iţi asvârleau — ca păsări — volane din rachetă,
Sau întrebau, în grupuri, mirate, cine eşti —
Tu, le zâmbeai, cu gândul la parcul din Goleşti.

— Grăieşti — mi-e tare teamă — ca un stihuitor
Nu te 'nţelege, iartă-l, bătrânul călător.
Mă întrerupse dânsul în chip «politefsit»
Şi-am înţeles din vorba-i ce mult l-am plictisit.
Uitasem în avântu-mi că, Mare Logofăt,
Cu poezia nouă era cam îndărăt
Şi, înghiţându-mi viersul de-acuma fără rost,
Priveam cum mă priveşte Golescu ca p'un prost...

— Eu Constantin, boierul cinstit dela Goleşti,
De-am străbătut întinsul cetăţilor crăieşti,
N'am părăsit pământul iubit al ţării mele
De dorul altui soare, de dragul altor stele.
Când am văzut nevoia şi jalea dela noi,
Am fost în lumea largă să aflu gânduri noi,
Să'mi altoiesc un suflet rămas din vechiul Râm,

Sălbăticit de vremuri pe rodnicu-i tărâm.
N'am căutat, mă iartă, ca un poet nebun
Văzduhul şi pământul în ochii mei s'adun —
De m'am purtat prin ţara atâtor împăraţi,
E ca s'aduc în mine un suflet viu la fraţi.
Văzându-mi stângăcia a râs străinul tot,
Batjocorindu-mi chipul greoi de fanariot —
Şi de s'a strâns în juru'mi, pe pieţe, ca la urs,
Ce-am învăţat rămâne şi râsul lor s'a scurs
Ca Argeşu'n zăvoaie cu apele lui mari.
Am adormit în pace la umbră de vlăstari
— Vlăstarii poartă umbra căzutului copac —
Aţi isprăvit voi oare ce-am început să fac?

Aveţi, e drept, Apusul întreg în pălărie;
Aşi vrea mai bine'n creer şi 'n cugete să fie.
De ce ai vrut, urmaşe, din groapa mea să vin
De ai nemţească haină, dar suflet bizantin?
Pe mine de sta moda Fanarului, visam
Un suflet ca o floare ascunsă dup'un ram;
Un suflet proaspăt, dornic de roade ca pământul.
Strămoşii-i dăruiră, cu legea lor, cuvântul;
De mic îl botezară cu lacrimi şi amar
Ca greu să cântărească pe-al cerului cântar;
L'a 'mbălsămat cu cimbru şi flori de busuioc
Pământul ţării mele, să'i fie de noroc,
In el câmpia, lunca şi munţii să se-ascunză;
Ca un păstor ce zice doar codrului din frunză,
Cât îl atingi, un sunet fermecător să dea;
Un suflet nou şi totuş bătrân ca ţara mea.....

Anton Pann.

Tot mai priveam prin veacuri domnescul lor rădvan
Când, nas în nas, la poartă, dădui de Anton Pann.
Purta, ca'n moda veche, giubea şi antereu,

Pe jos urcase dealul și gâfâia din greu.

— In casa ta azi versul Protipendadii-a fost,
Ingădue s'o calce și snoava unui prost.
Te miri c'o știu și pe-asta? Nepoate le știu toate.
Ș'apoi de vin ca sania pe tălpi și nu pe roate
E că 'ntâlnii de vale pe Ban — și arnăuții
Lui m'au ferit — luând-o — de grijile căruții.
De astfel de belele la noi nu scapi nici mort,
Când te-a născut norocul la gura unui cort.
Dar să lăsăm necazul la ușă cu tichia,
Și află că din groapă de ies să'ți turbur via
E că aici mă chiamă o judecată mare.
— O fi cea de pe urmă? rostii cu-o tremurare.
— N'ai grijă, din cer Domnul cu-arhangheli n'o să iasă,
Ci nobila Gutuie, a poamelor crăiasă,
Trimis-a după mine să stau dovadă vie
La cearta dintre Ceapă și Strugurul din vie.
Am în «Povestea vorbei» cu deamănuntul spusă
Și pricina și jalba și jalea lui nespusă
Când fu «bubosul Strugur de lemne spânzurat».
Prea cruda lui pedeapsă pe-atunci m'a bucurat,
Dar, de când în mormântu-mi beau veșnic numai apă
(Ș'aceasta doar când ploaia, binevoind, m'adapă)
Am început să judec mai dulce vin și must.
— Morala după moarte e-afacere de gust,
(L'am întrerupt) eu, totuși, nu te credeam bețiv.
— Nepoate, veacul nostru era mai milostiv,
Și darurile viței au fost blagoslovite.
La voi, zâmbiri și butii le văd cam istovite
De când pe vechea vorbă ați pus o haină nouă.

Am și strigat, strângându-l de mâinile-amândouă:
— Bine-ai venit! — Pe finul isteț al lui Pepele,
De ani l-așteaptă casa copilăriei mele.
Am găzduit întrânsa, pe rând, pe toți poeții—

Ca plată mi-au pus lacrimi în ochii tinereții.
Din fagurii iubirii mi-au dăruit durerea,
M'au învățat, nătângii, s'o prețuesc ca mierea.
Mi-au îngrădit simțirea în țarc sărac de spin,
Să-și behăie dorința în ritmuri de suspin.
Ei mi-au schimbat stejarii în sălcii plângătoare,
Și cu băsmiri de lună și de privighetoare,
Mi-au smuls din ceruri până și sborul ciocârliei
Ce înfipsese 'n soare săgeata veseliei.
O, Anton Panne, oaspe ce 'n țară n'ai pereche,
Tu singur poți cu gluma ta — floare la ureche —
Să înfloreşti în inimi de plâns amar și ură,
Pe mărăcinii vieții a râsului răsură.
Povestitor al vorbei, calif peste silabe,
Ședeai, ca într'o mie și una nopți arabe,
In mahala, sub părul bătrân, la cafenea,
Istorisind zăbavnic cum vorba îți venea
Cu boaba de mătănii ce deșirai în mână.
In ochii tuturora te 'ntâmpina stăpână
Aceeaș bucurie ce 'n gâturi hohotea,
Și pilda snoavei tale nu se nesocotea.
La țară, cu Moș Albu oprit la șezători,
Svârleai la fete 'n poală un pumn de ghicitori,
Și cum, prin grâu, chiar Domnul a rânduit cicoarea,
Sădit-ai, printre oameni să fie zicătoarea.
O, «music» blând, ce'n strană cântai smerit la îngeri,
Când isonul căzuse armonios de plângeri,
Doar tu, suiai la ceruri cu râs de melodie...

— Nepoate, vorba multă la om e sărăcie.
Pe Nastratin ascultă-l, deși a fost păgân,
Căci dacă versul trece, proverbele rămân.

Și, pe când glasu-i încă auzu'mi stăpânea,
Se îndreptă spre ușă, făcând o temenea.

Ion Pillat

CRIZA MORALĂ MONDIALĂ

II.

In pictură, acelaşi lucru. Avem de câtva timp o foarte îngrijită revistă de artă „Ilustraţiunea", care se ţine în curent cu toate manifestaţiile artistice ale lumii întregi. In numărul din urmă se înfăţişează manifestări de-ale picturei celei mai recente. Sunt lucruri extrem de interesante; între altele, opere ale unor Francezi cari însă, în cea mai mare parte nu sunt Francezi de rasă. Căci Francezul este un popor aşa de cumiate, aşa de tradiţionalist—şi prin aceasta se menţine Francezul: altfel Franţa, de câţi duşmani este înconjurată de toate părţile, cu câte încercări de a o distruge au fost îndreptate asupra ei, ar fi dispărut de multă vreme nefiind răzimată înnainte de toate pe această bună cumpănă, pe această normalitate sănătoasă a vieţii straturilor populare adânci, fie mica burghezie a oraşelor, fie ţerănimea care a prefăcut această frumoasă ţară într'o adevărată grădină. Cea mai mare parte din reprezintanţii modernismului acestuia exasperat, care nu este pe marginea nebuniei numai pentru că nu este onest, vine din alte rase decât cea franceză, rase exaltate, trăind pe supt alt soare, cu efecte dezastroase asupra materiei cerebrale ţinute sub focul cumplit al astrului celui mare.

Şi mi se pare că, în pictura „modernă", ceeace este mai oribil, e deformarea femeei. Apar monştri femenini cu gâtul plecat, cu un ochiu sus şi cellalt jos, cu un ciudat nas care taie ca o lovitură de sabie figura dela dreapta la stânga, cu o gură care se pare că va atinge coada ochiului, cu întortochieuri de mâni şi de picioare care nu se pot recunoaşte ce sunt, pentru că şi piciorul şi mâna au exact aceeaşi formulă.

Dar în acelaş număr din „Ilustraţiunea" sunt picturi ale unui ilustru artist german contimporan care se chiamă Kokoshka şi nu e mai German decât cum sunt Francezi Spaniolii sau Americanii cari fac o anume pictură în Franţa; acesta are un tabou reprezintând o „Familie". Dacă „Familia" a fost satisfăcută de portretul înfăţişat, este fără îndoială familia cea mai gata de sacrifiicii pe toate terenurile, care s'a întâlnit vreodată pe faţa

pământului. Nu numai că toţi membrii sunt îngrozitor de urâţi, atât de urâţi încât, dacă ar exista în fiinţă, ar trebui expulsaţi şi închişi într'un fel de insulă pustie, dar toţi sunt zugrăviţi pe acelaşi plan fiindcă, se vede, unul din mijloacele de fumuseţă în arta cea nouă este şi acesta de a suprima perspectiva. Pictorul modern spune: ce vreau eu este, nu impresiunea voastră generală, ci impresiunea mea individuală: eu aşa văd lucrurile, şi D-voastră trebue să primiţi impresiunea mea! Unde am ajunge dacă fiecare ar vrea să impuie impresiunea lui individuală! Orice operă artistică sau literară este un act social: dacă te închizi acasă la d-ta, poţi să zugrăveşti ce vrei, dar, când ataci ochiul meu, eşti dator ochiului meu cu ceva, şi individualismul d-tale nu poate sfărâma toate criteriile după care se conduce gustul meu. Dar din domeniul acesta al femeilor cu capetele strâmbe, al tablourilor de familie cu mai multe caturi arta aceasta nouă a pătruns şi în domeniul religios. Tot în „Ilustraţia" se dă o reproducere a celei mai extraordinare figuri a Mântuitorului, aşa încât să prefere cineva osânda Iadului. Isus are un ochiu de un fel şi altul de alt fel, nu în ce priveşte culoarea, ci în ce priveşte liniile; în partea de jos a figurii atârnă ceva care poate fi o barbă, dar poate fi şi orice voim, un apendice capilar, sau o înşirare de macaroane.

Toate aceste lucruri, absolut ridicole, au şi o parte tragică. Noi am apucat vremea când verbul era admis, când se concepea şi necesitatea adjectivului şi nu mergea nimeni la puşcărie pentru un adverb; când figura umană era alcătuită din altceva decât din cuburi aşezate unul lângă altul, când aveam respect pentru indivizii cari se chemau Phidias şi Praxitele, Michel Angelo şi Rafael, astăzi total demodaţi. — Marinetti propunea chiar să se dea foc muzeelor, căci până atunci nu scăpăm de blestemul lor şi nu ajungem să înfăţişăm viziuni interioare absolut originale; dar să ne gândim ce o să fie când acest gen de artă va domina.

Să ne închipuim o umanitate care şi-ar fi pierdut legăturile de odinioară, în care omul nu s'ar mai sprijini pe om, în care aşezăminte vechi s'ar socoti fără nici o valoare, iar aşezămintele noi nu s'ar puteà consolida—căci aşezământul creşte din fiinţa noastră cum creşte coralul din fiinţa vie ce trăieşte în adâncimile mării şi o produce; el este un produs al sufletului nostru, nu o clădire exterioară în care să venim şi să ne mutăm ci o emanaţie a sufletului colectiv. Dacă se adaugă pe lângă aceasta şi educaţia aceasta prin figuri şi educaţia aceasta prin literatură, ce se pregăteşte pentru omenirea viitoare, care va

avea, fără îndoială, să suporte sarcini mult mai grele decât ale noastre? Noi am avut, de nevoie unii, cu vinovăţie alţii, oribila funcţiune de distrugători ai unei civilizaţii vechi; ce n'am distrus cu puşca, ce n'am sfărâmat cu tunul se sfarmă dela sine de pe urma vibraţiilor nemai pomenite ale marelui război, dar totul trebuie să fie construit din nou, cu materiale în mare parte inferioare, în împrejurări mai grele, cu mai puţină solidaritate, mai puţină frăţie dela om la om, în mijlocul revoluţiilor, atentatelor, comploturilor, în strigătele de durere ale tuturor celor ce nu-şi află un rost în lumea nouă pe care au visat-o aşa de frumoasă şi o văd supt toate înfăţişările unui Iad cum trăia numai în viziunile poeţilor din evul mediu.

Mergem oare către înlocuirea rasei noastre, — care orice s'ar zice de etnografi şi antropologi, este cea mai superioară formă a rasei omeneşti, — mergem spre înlocuirea acestei rase care a dat minuni de cugetare şi de artă, prin fantaţiile bizare, cu caracter instinctiv, ale rasei galbene sau prin stângacele alcătuiri brutale ale rasei negre? Omenirea nu este nesfârşită. Chemarea a fost în noi şi trebuie să o păstrăm, afară numai dacă nu vrem să cedăm locul nostru raselor manifest inferioare. Dela descripţie trecem la explicaţiune pentru ca de aici să ajungem la mijloacele de îndreptare.

De ce a ajuns umanitatea unde a ajuns acuma? Fără îndoială şi din cauza comoţiei extraordinare pe care a produs-o un război condus cu toate mijloacele tehnice care, dacă ar fi ştiut acei cari le-au inventat la ce scopuri vor fi utilizate, ar fi sfărâmat în mâna lor epruveta şi instrumentele de fizică şi chimie din cari era să răsară un blăstăm aşa de cumplit pentru omenire.

Dar nu este numai aceasta. Dacă se uită cineva puţin în urmă o să vadă că omenirea, cu o sută de ani în urma noastră, a făcut o foarte mare greşeală, ale cărei urmări le suferim noi acuma, dar pe care acei cari au făcut greşeala nu puteau să le prevadă de loc.

Omenirea s'a schimbat prin efectele Revoluţiei franceze, care pentru mulţi este un fel de ideal către care trebuie să se sforţeze toate popoarele, şi nenorocirile Rusiei se datoresc, fără îndoială, acestei tendinţe, traduse însă în o rasă inferioară, şi mă întreb dacă şi pentru Francezi, una din cele mai fine rase, nu se putea ajunge şi fără ororile revoluţionare la acelaşi folos pentru omenire, dacă adică pornirile sălbatece ale brutelor n'ar fi înnăbuşit pornirile tot aşa de bune, ţintind spre acelaşi ideal, din inimile cele mai iubitoare; Revoluţia, a făcut a foarte

mare greşeală că a distrus anume forme tradiţionale care erau de cel mai mare folos omenirii. Innainte de dânsa omenirea era împărţită în clase. Când vorbeşte cineva de aceste clase, de breslele, de întovărăşirile medievale, care s'au păstrat până în pragul timpurilor noastre, zice: ce sclăvie! Cine cunoaşte însă ce erau breslele în Apus, dar măcar ce erau ele la noi, ştie că nu erau o sclăvie, ci *o familie mai largă*. Breslele aveau biserica lor, ospeţele lor, prietenii între cei de o vârstă, iubirea celui mai bătrân pentru cel mai tânăr; întrai ucenic, şi, dacă erai om de ispravă, puteai sfârşi prin a lua pe fata stăpânului, moştenind întreprinderea, pe care ocrotitorul tău o întemeiase ori o moştenise şi el, dela unul mai vechiu decât dânsul. Era în această alcătuire o viaţă morală. O întreagă poezie, o întreagă artă şi desvoltarea generală a omenirii nu se explică decât prin existenţa unei alcătuiri în acelaşi timp cu caracter social şi cu caracter moral. Am umblat şi eu prin unele catastife ale breslelor de odinioară şi am văzut cine erau băieţii de ţară cari veniau la ele; mi-am putut da seamă cum de-a dreptul trăiau până ajungeau la rândul lor maeştri; am intrat prin bisericile solide şi frumoase unde s'au păstrat darurile acelora cari făceau parte din comunitatea religioasă şi parcă a trecut şi prin sufletul meu o undă de bunătate în contact cu această lume care n'a perit dela sine, ci a fost ghilotinată şi ea, în tocmai cum au fost ghilotinate persoane individuale care au suit treptele eşafodului. Dar se zice: n'a fost oare foarte frumos din partea Revoluţiei franceze că a sfărâmat toate barierele, că a deschis toate drumurile, că a permis ori cărei puteri să se manifeste şi să ajungă oriunde? In teorie, da, e foarte frumos, dar, dacă se cercetează viaţa umanităţii de când a rupt vechile legături tradiţionale, care erau în relaţie şi cu religia, cu ce este mai intim, mai curat şi mai sacru în sufletul omenesc, se va convinge cineva de un lucru: că am făcut, fără îndoială, mari descoperiri în domeniul tehnic, descoperiri care nu se puteau face în secolul al XVII-lea sau al XVIII-lea când se puneau anumite piedici din partea cutării corporaţii pentru a nu se strica un anumit echilibru; se întâmpla atunci, de sigur, foarte adeseori, ca o putere mai slabă să fie ocrotită şi să ajungă unde nu trebuia; dar, de când s'au rupt toate separaţiile care existau odată între oameni şi care, dacă despărţiau un grup uman de altul, apropiau pe acei cari făceau parte din acelaşi grup, a fost ca un fel de salt frenetic al oamenilor ieşiţi din toate legăturile lor. Individul nu era nici pe departe pregătit să găsească dela dânsul

ceeace nu i se mai dădea de asociaţia moştenită în care îl aşezase soarta. E foarte frumos lucru să scoţi de-odată din-tr'un mediu de familie, cum se face în America, pe un tânăr de patrusprezece ani şi să-i spui: acum du-te în lume. Foarte mulţi îşi cuceresc un loc, dar acolo în America, şi mă întreb, dacă s'ar face acelaşi lucru în condiţiile cu totul schimbate de pe continent — căci sufletele noastre nu sunt aceleaşi — când s'ar deschide casa părintească şi s'ar arunca băeţi, sau şi fete de această vârstă ca să-şi caute un loc în lume. Câţi l-ar căpăta într'adevăr, măcar aşa cum l-ar căpăta ceva mai târziu, supt îngrijirea devotată a familiei? S'a rupt marea familie umană la 1789, şi a început un secol de fier, de descoperiri, ştiinţifice şi industriale, de transformări de tot felul, însă n'a putut să se găsească, nici până în momentul de faţă ceva care să înlocuiască legătura morală a trecutului. Atunci, pentru a înlocui aceste legături morale, s'au căutat *forme.*

Morala, care se desfăcea din viaţa societăţii de odinioară, care era un eflux al acelei vieţi, care venia din desvoltarea vitalităţii unei societăţi întregi, a fost în secolul al XIX-lea altceva: forma în care a fost comprimată societatea. In loc ca morala să vie din viaţă spre carte, ea a venit din carte asupra vieţii şi numai ce vine din viaţă asupra cărţii are valoare, iar ceeace vine numai din rândurile cărţii asupra vieţii nu izbuteşte nici odată să fie o realitate bine făcătoare. Am avut în secolul trecut *idolatria* formei: ne-am închipuit că, dacă am pus anumite formule tipărite cu litere alese, cu citaţii din alţi filozofi, cu aceasta am făcut fericirea omenirii. E o foarte mare greşeală. Pe când odinioară cartea era o manifestaţie a vieţii, în care nu se închidea nimeni, ci pleca dela această constatare a vieţii cuprinsă în carte pentru a căuta viaţa reală dincolo de margenile cărţii, noi am avut un fel de fetişism al cărţii cu forme culturale, cu norme administrative, cu legislaţii din domeniul social, cu circulări filantropice, cu dogme morale. In domeniul moral, cu Biserica, fie ortodoxă, fie protestantă, mai ipocrită decât a noastră, fie catolică, mai pompoasă, în unele privinţi, decât ortodoxia noastră, am crezut că formele unei religii, pe care şi literatura şi ştiinţa şi şcoala o urmăriau în cele din urmă refugii pentru a o distruge, pot înlocui viaţa morală—religioasă puternică de odinioară. Evident că, atunci când a venit războiul, când formele acestea au fost lovite, când s'a sguduit viaţa deprinsă să nu creeze ea însăşi forme morale, n'am mai avut elasticitatea trebuitoare pentru a înlocui aceste forme. Era în noi atâta moralitate, câtă grijă de averea aproa-

pelui este în oamenii unei închisori. S'au sfărâmat porţile închisorii şi au ieşit cei închişi acolo, hotărâţi să facă tot ce le îngăduiau puterile şi corespunde tendinţii de năpăstuire sălbatecă a omenirii după războiu, fiecare aruncând, în dreapta şi în stânga, pe care încearcă să-i stea în cale, fie acela şi cel mai iubit prieten de odinioară, fie şi ruda cea mai apropiată, în patima de a prinde cât mai multă bogăţie, chiar dacă nu ştie ce face cu dânsa decât a deveni ridicol. Căci ce este altceva defilarea de astăzi a automobilelor îmbogăţiţilor de războiu decât cel mai comic spectacol? Pe omul rămas la locul lui nu-l râde nimeni, dacă vrea să râdă însă cineva din toată inima, n'are decât să se aşeze în Calea Victoriei, când este o alergare de cai la Băneasa: va admira tot ce poate închipui mai caricatural în nepotrivirea omului cu situaţia în care se vede cocoţat, dela felul cum şi-a împodobit automobilul până şi la hainele persoanelor, până la indescriptibila atitudine pe care o au pe pernele scumpe ale acestor trăsuri. Când s'au desfăcut legăturile pur materiale, de forme, cari n'au valoare s'a ajuns astfel, în chip firesc, la haosul de acum.

Se va pune însă întrebarea: din acest haos cum s'ar putea să iasă cineva? Căci convingerea mea este că omenirea nu poate să meargă, oricât şi-ar închipui cineva că din aceasta vor rezulta creaţiuni pe care nu le-au apucat alte timpuri, fără o viaţă sănătoasă. Atunci ce e de făcut? Este o întrebare mult mai importantă, atingând omul dinnăuntru, decât toate discuţiile care se fac azi în ce priveşte formele şi formulele. Vor fi fost vremuri în care schimbarea formei ar fi avut însemnătate şi imitarea formulei ar fi produs rezultate, dar acum nu e aşa. *Grija cea mare, în momentul de faţă, este grija omului lăuntric.* Atâtea persoane discută în jurul Constituţiei viitoare şi-şi închipuie că extraordinare schimbări vor veni de pe urma acestei reglementări. Astfel de schimbări au însă o importanţă mult mai mică acum. Deunăzi constatam un lucru: toate formulele au fost încercate după războiu: dela sălbateca formulă rusească a prefacerii unei societăţi, dominate despotic supt Ţari, într'o societate comunistă care a devenit iarăşi despotică supt Ţari cari nu poartă uniforma de odinioară, ci una ceva mai murdară şi cu o aparenţă ceva mai vulgară decât a stăpânitorului de odinioară, dela încercarea bulgărească de Internaţională Verde, care este deocamdată indigenă, cu Camerile de judecată a morţilor şi propunerea unor ciudate mijloace de

mutilare a funcţionarilor cari şi-ar fi permis oarecari malversaţii; dela frământările constituţionale ale Germaniei până la sforţările pe care le face toată burghezia din Italia, din Franţa şi din Anglia, fiecare cu metodele sale deosebite, de a schimba haosul acesta în lucru din nou ordonat, capabil de desvoltare normală, s'au cheltuit toate formele şi ele toate n'au dus absolut la nici un rezultat. Oamenii se găsesc tot în aceiaşi stare în care se găsiau în momentul când s'a isprăvit războiul cel mare.

Ce însemnă aceasta? Inseamnă—o repet—că formele poţi să le schimbi cât vrei, nu ajungi la nici un rezultat; este o înşelare de sine să alerge cineva după ele. Lucrul de căpetenie este schimbarea omului dinnăuntru, pentru ca să nu mai vadă, drept scop principal al existenţei sale, anume plăceri individuale şi pentru ca, în acelaşi timp, să renunţe la această năpustire asupra oricui pentru a-şi atinge scopurile sale. *El trebuie să fie din nou capabil de a trăi alături de alţi oameni.*

Multe definiţiuni s'au dat moralei, dar cred că morala se reduce la urma urmei la aceste două puncte: întâiu să trăieşti în aşa fel încât fericirea ta să nu împiedece fericirea altora din jurul tău, ci, din potrivă, să o ajute şi arice spor al fericirii d-tale să fie un spor şi pentru fericirea altora. Este şi foarte practic, căci nu cunosc om cu adevărat fericit care să fie încunjurat de nenorocirile altora, chiar când n'are nici o vină la nenorocirea lor: orice nenorocire omenească se răsfrânge asupra fericirei celui care se găseşte în mijlocul ei şi nu este fericire cu adevărat omenească dacă nu mângâie pe cei mai nenorociţi oameni din preajma ei.

Şi, al doilea, mi se pare că din esenţa moralei face parte şi alt element: să se ţină seama de cât a putut să adaoge fiecare epocă pentru desvoltarea unui ideal omenesc superior. Nu numai, prin urmare, să acordezi fericirea ta cu fericirea altora, dar să înnalţi filozofic noţiunea însăşi de fericire până unde au dus-o cei mai distinşi cugetători ai omenirii. Lucrul acesta trebuie neapărat să-l ajungem. Şi cum? Intâiu prin totala schimbare a şcolii. Cred că răul cel mare de care sufere lumea în momentul de faţă este şcoala ireală, şcoala care învaţă lucruri fără de folos, lucruri rele, pentru că storc vigoarea generaţiilor, ţinându-le încătuşate în acele oribile închisori unde se merge fără condamnaţie şi unde mulţi merg la moarte, atâţia la nebunie şi un număr şi mai mare la degenerare, care se numeşte şcoala modernă.

Cu cât sunt mai desvoltate, mai pedagogic organizate, cu

cât programele sunt mai variate şi mai înnalte, cu atât are cineva mai multă siguranţă de a ajunge la o scădere a vitalităţii omenirii. Şcolile nu fabrică oameni, personalităţi trăite în contactul cu natura, ştiind ce să facă şi cu lucrurile care-i încunjură şi cum să se poarte cu oamenii în mijlocul cărora trăiesc; şcolile aruncă în lume înfirmi, obosiţi şi răi.

In vechile şcoli religioase era altfel, era o atmosferă morală care încunjura pe fiecare, era o interpretare morală, dacă voiţi religios egoistă şi supt multe raporturi, în urmă faţă de desvoltarea cugetării şi a ştiinţelor, dar care *traducea materialitatea materiilor în unele elemente sufleteşti.* Şcoala modernă, cum a creat-o Revoluţia franceză, totuşi pe baza şcolii iezuite din secolul al XVIII-lea, care aceia încă era superioară şcolii laice create dela 1789 înnainte, şcoala aceasta consideră, după teoriile filozofilor din acelaşi secol al XVIII-lea, pe un elev întocmai ca pe altul şi pe fiecare elev ca o tabula rasa, ca un aparat receptiv. Innaintea aparatului receptiv vin întâiu treptele formale; fiecare trebuie să primească porţiunea sa, cu răsplată când reuşeşte să o asimileze, cu pedeapsă în cazul contrariu, şi atunci când se mântuie şcoala primară şi acel lung şir de opt ani al şcolii secundare—care pentru mine, şi poate şi pentru alţii, a fost cel mai cumplit chin al vieţii, se trece la Universitatea de formule, unde sunt profesori cari nu-şi cunosc elevii, nu ştiu cum trăiesc studenţii lor, o Universitate care nu urmăreşte nici odată pe foştii ei ucenici ca să le dea o încurajare şi să simtă bucurie pentru succesele lor. Marea familie universitară din evul mediu, care trăieşte în America şi în momentul de faţă, n'a existat nici odată la noi, în Europa.

Ştiţi ce impresiune îmi face cel ieşit din şcoală? Impresia unui atlet care, în momentul când stă să parcurgă stadiul, când ar avea nevoie de muşchi de oţel şi de toată libertatea mişcărilor sale, apare încărcat ca un hamal cu rezultatele programului pe care l-a învăţat, şi ar fi silit să alerge până la capătul carierei astfel încărcat. Cultura nu este ce porţi în afară; cultura este ceeace creezi înnăuntru din elementele pe care le-ai asimilat perfect. O notă pentru asimilarea cunoştinţelor nu există în programul nici unei şcoli, pe când nota pentru îngurgitarea lor nemasticabilă, aceia există. Cu cât îşi creşte cineva indigestiunea de ştiinţă cu atât este un elev mai bun şi intră în viaţă cu un stomah admirabil ca de struţ enciclopedic.

Atunci, să facem o altă şcoală.

Vechea şcoală a catehismului înaintea unei bisericuţe era

lucru sfânt. Nu cunoştea treptele formale dascălul ce cânta la strană—azi există şi dascăli cari zbiară de pe catedră—dascălul acesta, şi de cântări şi de învăţătură sau şi preotul, dacă era mai tânăr, în pridvorul bisericii unde preda catehismul şi o mulţime de lucruri foarte folositoare care ţineau locul şcolii primare din timpul nostru. Pe urmă elevii mergeau la gimnaziul unde se spune că, într'adevăr, se cam învăţa şi conjugarea verbului: *tipto, tiptis*, bat, baţi, după vechi datini medievale, dar cei cari mergeau la gimnaziul grecesc erau puţini, şi cea mai mare parte rămânea numai cu învăţătura căpătată în pridvorul bisericii. Un Francez, Doussault, care a fost la noi, pe la 1860 a zugrăvit asemenea bisericuţe cu şcolarii învăţând în pridvor şi el vorbeşte foarte înduioşat de spectacolul copacilor de April ninşi de floare şi supt umbra copacilor, plouaţi de petalele care cădeau, dascălul, sau părintele, cu copilaşii în jurul lor, învăţau carte. N'aveau nici o notă de purtare, deşi, fără treptele formate, trebuie să fi fost une oriun zgomot infernal. Şi vechii noştri meşteri de pe vremuri, şi vechii noştri negustori, au crescut supt regimul acesta şi în vremea aceea ei se puteau ţinea faţă de concurenţa străină, iar când a venit şcoala metodică, ea a creat oameni cari cad la cea d'întâiu ciocnire cu concurenţa străină, fiindcă din afară vin, totuşi, oameni, pe când noi dăm exclusiv forme.

Lucru îngrijitor pentru viitorul nostru: noi nu creăm forţe luptătoare, şi câtă vreme nu vom crea forţe luptătoare într'o omenire care nu face decât să lupte, pe viaţă şi pe moarte, noi suntem, cu toată strălucirea noastră aparentă, un popor menit peirii. Un bun elev, îndobitocit de trei şiruri de şcoli, acela fără îndoială nu va învăţa realitatea vieţii care îi lipseşte, dar copilul zdravăn, inteligent, cu încredere într'însul, este în stare să câştige mai răpede decât cu toţi pedagogii din lume tot ce îi trebuie pentru a îndeplini misiunea sa în viaţă. Şcolarii noştri sunt striviţi de povara învăţăturii unor lucruri pe care sufletele lor nu le pot primi. Suflete enciclopedice nu s'au născut nici odată şi acela care învaţă bine la toate este un dobitoc, pentru că fiecare suflet omenesc are anume afinităţi şi el pierde din ceeace poate să facă atunci când jertfeşte de acolo ca să primească lucruri pe care alcătuirea sufletului lui îl împiedecă de a le primi. Se poate întâlni un om care să aibă în acelaşi timp tot ce trebuie pentru a urmări problemele abstracte, şi viziunea vieţii ca să înţeleagă studiile despre om, şi simţul verbului, care trebuie fără îndoială pentru tot ceeace este exerciţiu literar şi gust, pentru tot ce este legat de artă? e o

nivelare prin strivire a ce se ridică într'un domeniu fără ca această strivire să ridice ceeace nu se poate ridica, acolo unde puterile sufleteşti nu dau nimic. Da, nu se mai *găsesc astfel de oameni cari, în loc să primească formulele unei morale în care nu cred, să fie în stare, din sănătatea lor luptătoare, să creeaze ei o morală în care ar crede pentru că ea ar fi un rod al vieţii şi al luptei lor.*

Şi mai e încă un lucru: şcoala însăşi creiază, prin distincţiunea notei pe care o dă, prin cărţile pe care le împarte, prin cununile pe care le distribuie, crează acel element de individualism care se gândeşte numai la sine şi cu siguranţă constituie o mare piedecă în desvoltarea umanităţii viitoare. Cel mai sfânt lucru pe care îl poate face un profesor la catedra lui nu este să dea celui ce poate încrederea în sine, care o are şi fără cuvântul profesorului, ci mai ales este să nu dea celui ce nu poate conştiinţa întregii sale mizerii şi nenorociri. A mângâia pe cel slab şi a împiedeca trufia celui tare, aceasta înseamnă a face într'adevăr nu numai o operă pedagogică în şcoală, dar şi o operă morală în societate.

Să se deprindă, de acolo din şcoală, a se cunoaşte unul pe altul; să se deprindă a se ajuta unul pe altul, a avea milă unul de altul şi să părăsească şcoala, nu ca oameni gata să lovească unul în cellalt ca să ajungă mai repede, ci ca oameni doritori de a merge solidari pentru folosul lor, pentru folosul patriei concurând la scopul superior al omenirii.

Fără şcoala creînd oameni sănătoşi, fără lupta dreaptă între oameni sănătoşi cari să alcătuiască din viaţă o nouă morală, vom grămădi forme peste forme fără ca umanitatea nenorocită, la capătul unei încercări zadarnice de un veac şi zguduită de comoţiunea celei mai teribile tragedii să poată ajunge la acea sănătate care asigură viitorul rasei şi care singură poate să preserve civilizaţia acumulată.

Fiecare din noi are un rost în aceasta: să căutăm, unde suntem şi nu e loc destul de umil unde să nu se poată face acel bine, să căutăm apropierea omului de om, să căutăm a înlocui formele zădarnice care duc la individualismul desfrânat prin realităţile adânci ieşite din desvoltarea normală a puterilor omeneşti şi singure capabile să creeze din nou o cultură omenească vrednică de ce am moştenit fără ca, până acum, să ne arătăm vrednici.

N. Iorga.

CLIPA DE FAȚĂ

O, lume luminoasă, dinamică și tristă,
Adevărat să fie că timpul nu există?

Suntem noi, față 'n față, o Cer proptit de zare,
In alba și adânca și-albastra confruntare.
Tu ții în tine ziua cu stele nevăzute,
Eu țiu în mine vremea cu clipele trecute.
Și-uitându-mă în mine desfac un magic drum
Și nu mai știu ce'i mâine, ce'i eri și ce'i acum:
Am visuri care nu știu de's încă ori au fost;
Am îndrăsneli și doruri pitite 'n adăpost;
Am plânsete-alinate pe care le păstrez;
Am poezii create, pe care le creez;
Am mai trăit odată cutare zi ce vine:
Să știe oare timpul mai multe decât mine?

Un ornic alb ca luna sub geamul lui curat
Mă înțelege parcă și simte-adevărat;
Și'n cușca'i din perete, urnește de-ani sătul
Un soare trist de alamă în formă de pendul.
— Tu taci, cu tot tictacul tău tors și tactios,
Bătrâne ceas, dar totuși eu văd pornind în os
Deschisă și deschisă, prăpastia căscată
In unghiul viu ce'l lasă ritmata ta lopată;
Și, văd, ca 'n vis, de-asupra-ți, un alt pendul bizar
Cu limba 'n sus spre ceruri bătând imagina;
Și ochiu-mi prelungește în X nemărginit
Tăioasa forfecare a timpului tihnit.
—O ceas, ce ronțăi vremea cu dinți de ferătrău,
Poți oare spune care e ceasul bun și rău?
Risipitoare mână, ce-mi numeri pietricele
De sunet gol pe drumul călătoriei mele,
Din care urnă plină de vuet și de pace
Arunci câte-o clipită încolo și încoace?
Și unde strângi tu setea și 'ndestularea noastră,

Prielnica ispită şi inspirarea-albastră,
Şi-atâtea morţi şi visuri, blesteme şi poeme,
Tu, care eşti stăpânul împărţitor de vreme?
Alene când te legeni în fiecare zi,
Simţi tu nevoia noastră de-a fi şi de-a sfârşi;
Sau,— limbă fără clopot, ciocnită doar de aer,
Şi, inimă ce n'are nici piept nici dor, nici vaer,
De goluri ameţită, te duci încetinel,
Lăsând pe fiecare să'şi poarte timpu'n el..

Ah, simt că şi drumeţ sunt, şi'ndrumător, şi drum.
Şi nu mai cred în nimeni când văd la tine cum
La fel împarte vremea de zbucium şi de pace
Compasul şchiop şi negru al celor două ace:
Compas ce nu se'nfige în viaţa pământească
In nici o fericire s'o ia şi s'o oprească,
Şi când ţi-aud tictacul mărunt, mărit, măreţ
Cum îmi sfărâmă timpul din suflet cu dispreţ....
Natura merge paşnic şi fără de răgaz,
Dar tu te-opreşti într'una pe-al clipelor talaz
Cu gesturi rituale şi ritmul învăţat
Şi-arunci sămânţa vremii spre timpul devastat.
O, zmalţ rotund, zadarnic te'ncerci să mă deochi
Când mă priveşti deodată cu doisprezece ochi,
Simţi tu că e doar clipa de faţă'n faţa ta?
Pendulul dela dreapta la stânga zise: Da.

Şi eu rămas cu clipa de faţă drept în faţă.
—O, clipă, numai tu eşti adevărată'n viaţă.
Sub limpedea ta pază, sub ochiul tău lumesc,
Simt cum se desfăşoară şi cum se depăşesc
In mine gândul tainic, afară spaţiul trainic
Şi cum străbat întâiul, prin ele, ca un crainic.
Dar timpul unde-i, timpul amic şi curgător,
De care fruntea noastră se rezema uşor?
E'n clipa ce se naşte când altă clipă moare
In piept, în ochi şi'n lume? E'n viaţa vie care
Se'ntoarce ca o cange ce vajnic se agaţă
Cu frica ei de moarte de clipele de faţă?....

Conoara vieţii mele o port în gând şi'n glas,
Trecutul nu mai este acum, dar mi-a rămas.

Trecutul mă cuprinde încet de subțioară
Când clipa lângă mine prin zile se coboară.
Trecutul este clipa de față ce păstrează
O altă clipă, moartă, spunându-i că e trează.
Căci, înviat de gândul căzând ca un accent,
Cât poate fi, trecutul e numai în prezent.

Pe fie ce petală poți să miroși o floare,
Căci se 'noește clipa cu fie ce suflare,
Și'n fie ce iubire poți fi din nou uimit,
Căci te aduce clipa copil și re'noit.
A fost vre'o rană veche? Dar rana nu-i decât
Atunci când amintirea ți-o strânge iar de gât,
Căci spre-a gusta viața cu ochi mirați și duși
Uitarea șterge gestul și lacrima ce avuși.
Intotdeauna'i clipa și nu e decât clipa,
Visarea o lărgește și o grăbește pripa:
Sunt clipe de durere înceată care curg
Incet cum curge noaptea din rana din amurg,
Și clipe fumegoase ce se'mbulzesc mereu
Ca norul ce se sparge picând în heleșteu,
Și-astfel, spre-a-mi face visul și a-mi tămuri ființa,
Am clipa asta'n care se-aprinde conștiința.

Dar când îmi șterge somnul vedeniile vii
Și-mi plimbă sub pleoape întâiele stafii,
Când clopotul vorbirii, al luptei și al idilei
Rămâne cu lumina în amintirea zilei,
Și când, ca și o floare, gândirea mi-o închid,
Simt cum se pierde timpul îmmărmurind în vid.
Căci nu putem atinge cu lene sau nesațiu
Concretul vis de-afară, ce se numește spațiu
De cât în punctu-acesta deștept, deschis, vioi,
Ce șade ca o clipă de-apururea în noi,

Și care'n scoica-albastră a cerului insistă,
O lume luminoasă dinamică și tristă...

S'a refăcut lumina în mintea mea unică:
O, gând, cu pumni de fulger și sbor de rândunică,
E pretutindeni clipa acolo unde sânt,
Cu mine se desface minutul pe pământ,

Beţia mea e mare şi îndrăsneala mare
Şi nimeni nu mă'ntrece pe-a timpului cărare.
Ah, morţii sunt cu morţii dar viii sunt cu viii:
Sunt viu în nesfârşita chemare a câmpiii,
Sunt viu şi simt în mine şi'n marea sărbătoare
Ce largă este clipa aceasta uimitoare.
Mă simt în tot, în toate: Un fluture buimac
Prin care trece clipa de faţă ca un ac,
Un fluture ce are putinţa să-şi ia zborul
Cu-o aripă: Trecutul, şi alta: Viitorul,
Dar care vieţueşte pe-o floare mişcătoare,
Pe floarea cu petale de lună şi de soare,
Neştiutor de luncă, de-azur şi luminişuri;—

Sunt val ce se înalţă cu două povârnişuri,
Alunecând cu vântul pe toată faţa mării,
Suind-o, coborând-o, lăsând-o zbuciumării,
Dar cu-un fronton de spumă în dantelări de mărmuri
Pe creasta ce se schimbă în sborul ei spre ţărmuri:

Un pictor ce trăeşte în propriul lui tablou
Şi-l simte fără titlu, neisprăvit şi nou;
Un pictor care ştie că'n colorata dramă
El şade'n mijloc singur pe pânza fără ramă
Că visul lui nu poate clinti lumina toată,
Căci îl priveşte spaţiul cu faţa speriată,
Şi, vrând să afle tâlcul şi rostul minunat
Al teoriei care la viaţă l-a chemat,
El simte ochii'n clipa de faţă că-i pătrund
Sub pensula de aur a soarelui rotund;—

Peniţa care scrie pe pagina de faţă
Şi lasă inspirarea să curgă ca o viaţă
Prin vârful ager care cu umedu-i sărut
Desparte versu-acesta de versul nevăzut;—

Corabia ce tae vestmântul mării ud
Plutind spre pomi, spre poame, spre păsări şi spre sud
Şi care-şi simte clipa de faţă drept la proră
Tot una de departe de-apus şi de auroră;

Sânt cea din urmă rază de soare călător
Ce se roteşte'n lume prin somnul tuturor:

Când adormi pe unul, pe altul îl trezi
Tot una de departe de noapte şi de zi;—

In vremea care vine şi trece necurmată
Sunt piersica ce'ntinde,— isteaţă ca o fată
Ce vrea să aibe două iubiri într'o lumină,—
O faţă în spre soare şi alta spre tulpină,

Dar tinereţea vie ne ţine de o mână
Pe când de alta moartea ne trage spre ţărână.
Şi va veni şi timpul când voi cădea din viaţă
Alăturea, în lumea schimbărilor la faţă.
In sânul vremii, alţii s'or întreba mereu
Ducându-şi mai departe lumina vieţii;— eu
N'am să mai intru silnic şi fraged ca un ghimp
Cu clipa mea de faţă în uriaşul timp,
Ci, netezit pe frunte, cu ochiul orb, căzut,
Imi voi strica cu'ncetul podoaba mea de lut.
Ca'n urma pietrii grele ce cade 'n ape-adânci
In urma minţii mele, inelele pe brânci
Porni-vor să-şi lărgească pustiile băieri
Ca să cuprindă timpul ce nu e nicăieri.

Pe steiurile înalte va lăcrima de ger
Albuşul lunei albe alunecând pe cer...
Pleca-vor doritorii de-abis şi de stamine
Să vadă alte stele pe mările străine:
Şi limpede va creşte în nopţile încete
Canopus, tămâioara cu flăcări violete...

Cu scoarţa lui de scorii şi mări de peruzea
Se va urni pământul prin vremuri. Eu voi sta
Mocnind în destrămare, în glod şi în abisuri,
Acoperit cu noaptea înaltă peste visuri.

Horia Furtuna

MEDALION

Alexandru Ciurcu

Prea puțini oameni au putut să moară, așa ca plecarea lor să pară o continuare... De obicei, viața se sfârșește. De obicei oamenii cad. Într'un punct care va marca finalul, se prăbușesc peste ființa lui, așteptată la trecătorile timpului îngustat, lespezile destinului. Omul intră deodată în tragedie și strică seninătatea eternității cu o suferință și cu o scârbă de naufragiat, batjocorit de marele diavol azuriu din natură.

Despre Ciurcu nici nu se poate spune că a murit, acum când s'ar părea că se întoarce. Zborul lui a fost atât de încordat și atât de sus, în cât, ca despre pasărea ridicată în ceruri, pe care ai urmărit-o dispărând, nu poți ști dacă a lunecat oblic înapoi sau s'a pierdut înlăuntrul tăriei, în clipa în care nu s'a mai văzut. Probabil că de la plantele, pe care le-a crescut la Copăceni și dela pământul în brazda căruia, zilnic întinerită, călca în fiece dimineață, Alexandru Ciurcu căpătase însușirea de-a trăi cu încrederea, cu siguranța și cu naivitatea lor.

Ciurcu a fost un poet primitiv de câmp, care duce aratrul și cântă. Rareori o viață a putut să fie mai frumoasă și mai neatârnată ca a lui. Ziua plugar și noaptea scriitor, el și-a împărțit mintea între secerișul bucatelor și semănatul gândirii, ferit de numeroasele meschinării ale cetății, care pricinuiesc perversitate, politică și perfidie și fac din oameni niște caricaturi. Între soare și luceafăr, el descoperea zilnic numeroasele pretexte de-a fi simplu, liniștit și onest — și proza lui purta o neîncetată mireazmă de miriște și de grădină, care-i împrumutau farmecele curate.

O viață ca a lui s'ar cuveni tuturor scriitorilor și artiștilor, micșorați în firea lor și cu sufletele gârbovite de povara unui salariu. Când în coșnița cu struguri, adusă pe piață, scriitorul își va pune și manuscrisul pentru tipografie, gândirea lui va fi mai vitejească și sinceritatea mai pură, și în tovărășia vitelor și a legumelor sensibilitatea lui va fi mai folositoare și mai umană...

Alexandru Ciurcu înfățișează în presa românească tipul ziaristului care trebuie recăpătat, de convingeri și de onestitate profesională. În el au persistat până 'n ultima secundă a vieții, principiile luptătoare pentru libertăți. Ciurcu nu a făcut parte din acea elită a presii, care mai târziu pipăia pricinile și efectele unui elogiu în buzunar și care a povîrnit balanța judecăților după greutatea pieselor daralei. Într'o privință, efigia lui morală se aseamănă cu a celuilalt țăran aristocrat, Petre Carp, untarul.

Familia lui Ciurcu va putea simți aleasa mândrie, de-a fi avut în ascedență pe unul din bărbații cei mai frumoși ai timpului și mai superiori ai rassei.— **T. A.**

INTR'O SÂMBĂTĂ

Nimerisem ca zi de drum tocmai o sâmbătă. Cu nici un preţ birjarii din partea locului, toţi de aceeaş lege, nu înhamă sâmbăta. Ca să poată împăca interesele profesionale cu poruncile legii lui Moise, fie-care birjar tocmeşte cu ziua un Român care înhamă şi mână o zi numai pe săptămână.

In gara Paşcani lume multă şi numai câte-va trăsuri pentru mânăstiri. Mă opresc în faţa unui imens *landou* deschis — măreaţă ruină rămasă din echipajele ce străluceau odinioară pe la curţile boereşti din Moldova.

Mă uit ca la o piesă istorică. Pe oblon se disting slab încă urmele unei monograme, sub o coroană princiară, deşi noul proprietar aşternuse câteva straturi groase de un verde spălăcit scriindu-şi iniţialele mari în trei culori: A. I. L. — Aşer Iuster Lupu.

Pielea poclitului era înlocuită c'o pânză neagră cătrănită, plușul pernelor cu'n dos de saltea vărgat, iar în locul covoraşului dela picioare un ţol sdrenţuit şi îmbâcsit de noroiu uscat.

Ochisem un loc gol pe capră, lângă vizitiu.

— Pardon! scuzaţi! nu face pentru matali să staţi acolo sus, tocmai pe capră, îmi spune politicos domnul Aşer Iuster Lupu, apăsându-mă uşor pe umăr.

Deşi nu înhamă şi nu pune mâna pe bani sâmbăta, proprietarul landoului, ţine să conducă în persoană îmbarcarea călătorilor şi aşezaree bagajelor, după anumite reguli birjereşti bine stabilite.

Pardon! poftiţi vă rog aici în fund. Iacă avem loc pentru trei persoane corpolente, iar pe scăunaş şi pe capră loc încă pentru patru indivizi. Nu stă frumos şi nici nu se cade o persoană ca matali să meargă sus acolo cu toţi indivizii.

După multă discuţie am reuşit să-mi cuceresc locul pe capră, deşi fusesem repartizat în categoria persoanelor şi nu a indivizilor.

După ce s'a încărcat complect această antică arcă a lui Noe, s'a pus greoae în mişcare, la comanda birjerească de *viiio!...* prelungită prin o şuerătură puternică.

Cei patru cai costelivi, înhămaţi buziş, se opinteau trăgând din răsputeri trăsura greoae hurducată fără cruţare prin hopuri, cumpănită pe arcuri ca o corabie veche săltată pe valuri. Sgomotul asurzitor de ferărie veche se îngâna cu'n geamăt sfâşiitor, ieşit parcă din scârţâitul tuturor încheiturilor ruginite ale bătrânului landou.

Incepusem a urca în pas domol dealul cel mare al Paşcanilor când mi-am întors privirea în urmă, spre larga vale a Siretului. In aerul limpede al dimineţei soarele, care se'nălţa pe albastru văzduhului, poleia cu razele-i de aur fâşii de ceaţă păinjinite încă în fundul văilor adânci.

De la o vreme încep să-mi examinez vecinul de pe capră: un moşneag mărunţel, cu obrazul sbârcit, cu pielea neagră lucitoare, cu mustăţile şi sprincenele albe, sburlite — un cap de indian bătrân.

Imbrăcat jumătate ţărăneşte şi jumătate nemţeşte: poalele lungi ale unei jaghete înverzite îi acoperea o parte din iţarii strânşi, încreţiţi pe nişte picioruşe subţiri.

— Cum te cheamă moşule?

— Pe mine? Iordachi Brănel. Dar îmi mai zice şi Bogdan, după numele boerului la care am slujit în tinereţă.

— Câţi ani ai moşule?

D'apoi mai ştiu? Că's bătrân tare, ţin minte de mult, din vremea robiei.

— Tocmai de pe atunci eşti moşule?

— Poi cum! eu doar am apucat în viaţă patru împăraţi?

— Cari împăraţi?

— Intâi şi întâi am apucat pe Mihalachi Sturza care o deschis graniţa de-o venit Jidovii. Al doilea-i Grigore Ghica cel ce ni-o desrobit. Al treilea-i Cuza cel ci o dat locuri

la oameni şi al patrulea ista de-acuma, Carol, de-o făcut războelu cu turci.

— Şi zi, moşule, ai fost rob?

— Poi cum, fireşte, dacă am copchilărit la curţi boereşti. Am fost de casa Bogdăneştilor, boeri de starea întâia. Pe mine m'o făcut mama la curtea din Şendreni, că mama era roabă la Coana Casuca Bogdănoia. De mic copil m'o dat la grajduri de îngrijeam mânjii. Apoi când m'am făcut mare am intrat ca surugiu; îmbrăcam haine turceşti şi porturi ca arnăuţii, cum se purtau pe-atunci.

— Şi cum o duceaţi ca robi? era rău tare?

— Auzi vorbă! cum rău conaşule? că era de-o mie de ori mai bine ca acuma. Ne hrănea bine, ca să fim graşi, că avea *tot interesul* boeru ca să tragem greu la cântar când ne vindea.

Cum, întreb eu nedumerit, vă vindea cu cântarul?

— Fireşte, că doar costa doi galbeni oca de ţigan pe vremea ceea.

Ce spui moşule, adaug eu râzând, se vindea carnea de om cu oca?

— Ei, apoi îmi pare rău că mai vorbesc, doar nu-s copchil sunt om bătrân, credeţi-mă când spun o vorbă. Să cântărea până şi copii de ţâţă. Doi galbeni oca de ţâgan, atâta să plătea pe-atunci. Cantaragiul avea şi el de fie-care suflet câte jumătate de sorocovăţ. Numai pe cei cu meserii alese la curte, ca bucătarii, lăutarii, nu-i vindea cu cântarul ci îi plătea aparte după meşteşugul lor.

Şi moşul Iordache Brănel îşi înăspri glasul, încruntându-şi sprincenile cu supărare faţă de neîncrederea ce i-o arătasem. După ce smuci hăţurile c'o mână îşi vărsa năcazul pe cai şfichuindu-i cu vârful biciului.

Ca să-l mai îndulcesc la vorbă îi dau o ţigară. Moşul o ia cu două degete şi o aşează binişor după ureche.

— Dar trăsura asta a cui o fi fost moşule, că pare a fi boerească.

— Apoi cine n'o ştie, că-i tot din cele rămase de la Bogdăneşti. Erau la curte vre-o opt trăsuri felurite. Asta-i din landourile cele mari aduse de boer de la Vieana. Birjarii din Târgul-Neamţ pândesc şi ei când se desfac gospodăriile vechi de pe la cârciumile boereşti şi pun mâna pe câte-o trăsură ca asta.

— Şi chiar cu asta ai umblat în tinereţă, moşule?

— Numai vre-o şase ani, că am avut să trag eu cu trăsura asta o poznă mare şi de-aceea am fugit de la Bogdăneşti.

— Ia spune moşule ce poznă, încerc eu să-l ispitesc.

— Boerul nostru, conu Iorgu Bogdan o avut un ficior, pe conaşul Costel.

Când s'o născut, eu am fugit la Eşi după doftor, călare pe dişalate în puterea nopţei de-a crapat calu sub mine.

Şi până s'o făcut mare conaşu Costel ţinea la mine ca la ochii din cap. Când s'o întors de la învăţătură, de la Paris, era slab ca un ţâr şi galben cum îi turta de ceară. De frică să nu dea în oftigă l'o fost adus la aer de munte, la mânăstirea Varatic, în casa maicei Agafia, o rudă a Bogdăneştilor. După câte-va luni s'o lecuit de oftigă dar s'o bolnăvit de inimă. Că maica Agafia creştea o nepoată de suflet, ca ucenică la ascultare, sora Glafira, o mândreţă cum nu se afla alta. Cum s'o făcut de-o ajuns lucru la una ca asta nu ţi-aş putea spune, dar într'un miez de noapte, conaşul Costel cu sora Glafira au fugit din mânăstire. Pe mine m'o împins pacatul să-i duc cu trăsura asta până în ziuă la Suceava unde-au trecut graniţa.

Când s'o aflat de întâmplarea ceea, boerul foc şi pară împotriva mea. M'o întins la falangă de mi-o dat o bătae soră cu moartea. De-atunci am rămas cu vătămătură până în ziua de azi. După ce m'am sculat de pe boală mi-am luat lumea în cap şi-am tot slujit prin străini.

Numai după ce mi-o murit baba şi băietul, care-o fost lăutar, m'am tras iar încoace în partea locului.

— Ei, moşule, şi până acum n'ai găsit un loc bun unde să intri?

— Hei!... apoi ce caut eu? să găsesc un stăpân, un boer bun cum erau odată, să-l slujesc cu credinţă, să mor la curtea lui şi să zică şi el după ce-oi închide ochii: D-zeu să-l ierte pe Iordachi Brănel, c'o fost slugă credincioasă. Dar vezi că lumea s'o schimbat'; de când o căzut boerii şi s'o ridicat tot de iştealalţi, lume măruntă, îi greu de trăit.

Şi moşneagul, oftând adânc, din fundul inimii, îşi puse hăţurile sub genuchi, şi tacticos, îşi aprinse ţigara.

— Vezi trăsura asta hodorogită? Ce lume am dus eu cu ea odată. Ce boerime, ce viaţă era pe-atunci! Cu asta îl duceam pe conul Mihalachi Cogâlniceanu la fabrica lui de postav din Târgul Neamţului; altfel de oameni erau pe atunci! Ce lume duceam pe vremea ceea spre mânăstiri, şi acuma..... Clătinând din cap, moşneagul se opri, aruncând cu silă în pulberea drumului mucul de ţigară lipit pe buza de jos.

In vârful dealului făcurăm un popas lung ca să răsufle caii obosiţi şi albi de spumă. Şi pentru că moşul Iordachi Brănel se apucase de meşterit bucşa unei roţi ce să legăna, m'am coborât şi eu de pe capra trăsurei.

Lungit pe pajiştea umedă încă de roua dimineţei, sorbind mireasma brazilor tineri, priveam de sus, de pe culme, bogata vale a Moldovei cu dulci înclinări de costişe smălţuite în mozaicul lanurilor de semănături. In dimineaţa aceea albastră şi umedă, în strălucirea soarelui ce se'nălţa măreţ, buchetele de sălcii păreau în depărtare insule de verdeaţă pierdute în marea holdelor de aur cald. Prin ceaţa argintie, care mai fumega în spirale, sticlea apa Moldovei pe prundul ce se pierdea în zare.

.... Şi cum stam în liniştita sfântă a naturei, pe marginea ţarinei roditoare, scormonită mereu de alte mâini, hrănind o altă lume în veşnica curgere a vremii, moşneagul mărunţel fost rob al Bogdăneştilor şi vechea lui trăsură, îmi apăreau ca singure rămăşiţe din altă lume ce-a fost odinioară prin locurile aceste, păstrând în ele închisă taina trecutului uitat.

Jean Bart.

MAMĂ....

A'mmugurit tot sufletu-ți — ca viu!—
Pe ramul oțetarilor vânjoși
In primăvara proaspătă când viu
La groapa ta și-a mulților strămoși.

Voinicii oțetari, aceștia sânt
Cei ce s'au smuls din sufletu-ți plăpând
De-ți cresc de-acuma lacom pe mormânt
Și cerului străin pe rând te vând....

Să-ți fi 'nflorit din suflet tufănele,
Să crească blând și fragede ca tine,
Să mai suspini o viață încă 'n ele,
Căci floarea, mamă, știe să suspine....

Din groapa ta se'nalță ca un fum
Dintr'un prea sfânt jertfelnic de aramă....
Miroase-a suflet aerul pe drum,
A suflet bun și dureros de mamă....—

Cum mă privesc copacii de ciudat
Cu ochii lor de muguri proaspeți, cruzi!
Cu mâini vânjoase m'au îndepărtat
Și-acum mă 'ngână, mamă.... nu-i auzi?

Din nopți de veghe 'n care-ați tăinuit,
Cu ison grav de crivăț ori de vânt,
Ce știu copacii, mamă? Ce-ai șoptit
Urechii lor cu gură de mormânt?

Sânt fiii tăi sălbatecii copaci!
De gem copacii, gemătu-i al tău....
Ei dacă tac, și tu, de-asemeni, taci....
Ei sunt ai tăi, eu nu mai sânt al tău...

Târzia toamnă-a sufletului tău
O simt în mine, totuși, palpitând
Și viața mea dispare ca 'ntr'un hău:
De-am fost, nu știu de când și până când...

Vasile Munteanu

CONVORBIRI RELATIVISTE [1]

Intâia convorbire.

Un filosof, un inginer, un profesor, un cetăţean curios.

Filosoful. Domnilor, sunt fericit să vă anunţ un eveniment de o importanţă epocală: printr'o nouă teorie cosmologică, un fizician evreu, Albert Einstein, a reuşit să dea o nouă explicaţiune a universului, zdruncinând din temelie tot edificiul imposant al Ştiinţei de până acum.

Cetăţeanul curios. Ceea ce-mi comunici d-ta este foarte interesant. Mi se pare că ar fi nemerit să rugăm pe un specialist să ne ţină o conferinţă asupra acestei chestiuni. Săptămâna aceasta o avem prinsă cu conferinţele d-rei dr. Vibranti asupra «Filosofiei Seleniţilor» dar săptămâna viitoare (scoţându-şi carnetul), de pildă Miercuri, suntem dispuşi să ascultăm teoriile lui Einstein.

Inginerul. Imi pare rău că ocupaţiunile mele profesionale mă împiedică să iau parte la această interesantă conferinţă. Mărturisesc de altfel că mi-ar plăcea chiar să mai aştept puţin până când această nouă teorie va dovedi că poate avea aplicaţiuni practice. Şi, fiindcă este universală, aşi fi încântat ca ea să mă ajute la rezolvarea crizei actuale a transporturilor.

---

1) O expunere doctrinară a teoriei relativităţii, aşa de abstractă prin natura ei şi de subtilă în esenţa ei, nu poate fi urmărită cu usurinţă: ochii se împăejenesc repede şi atenţiunea încăpăţânată se dă până la urmă bătută. De aceea am socotit că, în cadrul unei reviste de cultură generală, va fi mai potrivită forma euristică literară. Introdusă în ştiinţă de Platon, folosită de Galileu, ea este din nou pusă la ordinea zilei de diferiţii comentatori ai teoriilor actuale, printre care citâm pe Eddigton, profesorul de Astronomie dela Cambridge.

Filosoful. Nu împărtăşesc punctul d-tale de vedere unilateral. Această atitudine este împotriva progresului; nici o descoperire nu a putut dintr'odată deveni industrială. Gândeşte-te că electricitatea a trebuit să gesteze peste două mii cinci sute de ani, pentru a ajunge la splendidele aplicaţiuni din epoca noastră.

Inginerul. Am fost rău înţeles. Eu nu contest utilitatea cercetărilor teoretice; îmi dau de pildă bine seama că cercetările abstracte asupra conicelor făcute de geometrul grec Apollonius, au ajutat mai târziu pe Kepler şi Newton să descopere legile mişcării corpurilor cereşti. Tot aşa recunosc că astăzi nu am avea telegrafia fără fir dacă fizicianul englez Maxwell nu ar fi stabilit de mai 'nainte o teorie a electricităţii.

Eu însă nu am timpul şi nici chemarea să mă ocup de aceste chestiuni, cari cad în sarcina profesorilor de Universitate. Diviziunea muncii şi respectul specializării nu numai că nu împiedică progresul, dar dimpotrivă, este un factor esenţial al acestuia. Idealul meu este o cronometrare raţională a vieţii....

Cetăţeanul curios (deschizând uşa unui tânăr înalt, ras, cu ochelari şi păr abundent). Ah, iată pe colegul d-voastră dela Universitate.... Nu sunteţi dispus să ne ţineţi o conferinţă, Miercurea viitoare despre teoriile lui Einstein? In saloane se vorbeşte astăzi foarte mult despre aceste chestiuni cari, după informaţia d-lui inginer, sunt de specialitatea d-voastră.

Profesorul. Imi pare rău că nu pot răspunde amabilei d-tale invitaţiuni pentru Miercurea viitoare, fiindcă în acea zi trebue să controlez, cu un colaborator al meu, numărarea termenilor bruţi din cele zece ecuaţiuni gravitaţionale ale lui Einstein. Cred că socotelile vor fi migăloase fiindcă numărul acestor termeni trece de zece milioane. Aşi putea însă sta acum puţin de vorbă cu dumneavoastră asupra acestei teorii, mai ales că am plăcerea să văd aci şi pe bunii mei prieteni, filosoful şi inginerul.

Cetăţeanul curios. De acord. (Adresându-se inginerului). Cred că vei consimţi şi d-ta să ne folosim de această ocaziune neaşteptată. De altfel fiindcă prezenţa d-tale mi se pare necesară, sunt dispus să plătesc timpul pierdut, (cu generozitate) după tariful de acord al lucrătorilor dela Atelierele Căilor Ferate Române.

Inginerul. Accept, cu condiţia să alegem ca loc de convorbire Berăria Căpitanu, unde îmi beau halbele dela şase la şapte, în fiecare seară.

(Pleacă cu toţii împreună).

ABSOLUT ŞI RELATIV

A doua convorbire

Aceeaşi.

Cetăţeanul curios. Domnule profesor, să-mi fie îngăduit a vă mărturisi că ocupaţiunile mele profesionale sunt sporturile şi politica. Vă rog să binevoiţi a ţine seama de lipsa mea de antrenare ştiinţifică.

Filosoful. Imi daţi voe şi mie, domnule Profesor, a vă supune o observaţiune prealabilă. Răsfoind câteva cărţi bine reputate, cum sunt de pildă *Raum, Zeit und Materie* a profesorului Weyl din Zürich sau traducerea franceză a cărţii lui Eddington *Espace, Temps et Gravitation,* mi-am dat seama că teoria lui Einstein cere, pentru a fi deplin înţeleasă, o solidă educaţie matematică. Am văzut că e vorba de un nou calcul diferenţial absolut şi de o nouă stenografie matematică, calculul cu indici. Noi nu vă cerem să ne introduceţi în aceste savante construcţiuni ale spiritului omenesc. Ele sunt portativele şi notele cu cari d-voastră înregistraţi acordurile minunate din simfonia naturii, acele armonii ale sferelor cereşti despre cari ne-a vorbit Pitagora. Am dori să prindem *melodia* sau mai bine zis, să asistăm la un fel de «interpretare instrumentală» a acestei poere intelectuale.

Profesorul. Înțeleg foarte bine ideea dumitale. Din nenorocire, profesioniștii necesari pentru aceasta, vulgarizatorii de azi, sunt niște simpli flașnetari. E greu să găsești laolaltă aplicare, talent și, în același timp, o educație profesională adequată.... Mai ales pentru o teorie cosmologică modernă care, prin natura ei, are o complexiune fizică, matematică și filosofică.

In întreaga literatură universală nu cunosc decât o singură operă de acest gen, vrednică de a fi luată în considerare. Este *De rerum natura* a lui Lucrețiu, genialul și nefericitul interpret al doctrinei lui Epicur.

Filosoful. Așa este. Opera lui Lucrețiu este „Poema atomilor" (Visător). Cine va scrie odată „Pastorala Electronilor"?

Inginerul. Eu cred că nu e nevoe să complicăm problema și cu considerațiuni artistice.

Cetățeanul curios. De acord. Domnule Profesor, am auzit mereu vorbindu-se de spațiu absolut și de principiile relativității. Ce deosebire este între absolut și relativ?

Profesorul. Noi, în știință, spunem că un element, obiect, concept sau lege este absolut atunci când existența și natura sa sunt independente de condițiunile speciale în care el este determinat; altfel, el este relativ.

Din punct de vedere logic, orice obiect material este absolut, întâi fiindcă există și al doilea, fiindcă natura sa obiectivă este inaccesibilă și deci independentă de observație. Dimpotrivă, percepțiile noastre, din întregirea cărora se alcătuesc conceptele, sunt prin natura lor subiective și relative.

Printr'o gândire specifică a gândirii sale, omul a fost totdeauna înclinat să atribue și *unora din conceptele sale* un caracter absolut. Câteva exemple:

In epoca lui Aristot, omul credea că pământul este imobil; deasupra sa se desfășoară cerul — «procul a terris fulgentia templa»—, iar dedesubt, rădăcinile sale tenebroase —«subsedit fundus ut faex»—. Poetul antic spunea:

Mundus est ornata ordinatio, cujus cardinem robustum et immobilem Habet tellus

Din această concepţie, numită în filosofie teoria realismului naiv, a rezultat în mod firesc, ideea unui cadru permanent şi neschimbător al lumii, în care se frământă cu o regularitate divină, atomi de materie, de aer şi de eter. Această locuinţă eternă şi invariabilă a Universului este spaţiul absolut al antichităţii.

Tot aşa şi cu timpul. Condiţiunile vieţii noastre şi, în special, periodicitatea diurnă şi anuală a vieţii noastre planetare, au condus pe om în chip firesc la ideea unei durate uniforme a vieţii: viaţa universului e o clepsidră în care firele omeneşti se scurg uniform din fiinţă în nefiinţă. Independent de frământările noastre atomice ceasornicul bolţii înstelate cu cingătoarea sa zodiacală, se roteşte cu o regularitate mecanică în jurul osiei, întocmai ca roata unei mori împinse de curentele alternate şi eterne ale vieţii.

Omul a creiat astfel o noţiune de *timp absolut* din rotaţia aparentă a bolţei cereşti, tot aşa cum a creiat noţiunea de *spaţiu absolut*, din imobilitatea aparentă a pământului.

Cetăţeanul curios. Nu am înţeles destul de bine. Să luăm un exemplu: Coloarea obiectelor este desigur o noţiune relativă, fiindcă cerul e albastru ziua şi întunecat noaptea. Dar coloarea îndeplineşte cu toate acestea condiţiunile absolutului: întâi există, şi al doilea, este şi ea, în natura sa obiectivă, independentă de observaţiunile noastre.

Profesorul. Coloarea este o noţiune relativă fiindcă *acelaş obiect* poate avea, în condiţiuni diferite de observaţie, *colori diferite.* Coloarea, concepută în general, e o *noţiune abstractă*, dar nu şi absolută, fiindcă ea nu are o existenţă obiectivă. Numai pentru orbi, ea ar putea căpăta un înţeles absolut.

Inginerul. Atunci, deosebirea însăşi între absolut şi relativ nu este.... absolută?

Profesorul. De sigur, şi tocmai aceasta este cheia noilor teorii relativiste. Până acum, omenirea n'a ştiut că suferă

de un fel de daltonism spaţial şi că nu poate percepe decât un singur fel de spaţiu, pe care l-aşi numit spaţiul absolut.

In evoluţia sa progresivă, ştiinţa a arătat însă că spaţiile sunt infinit de variate ca şi colorile. Fiecare aglomerare de materie, fiecare cosmos are un spaţiu propriu al său, după cum fiecare corp are coloarea sa proprie. Spaţiul aceluiaş cosmos poate apărea diferit, dacă e observat în condiţii diferite, după cum un obiect poate avea mai multe colori în împrejurări variabile.

In ziua în care s'a descoperit că spaţiul nu este unic, dogma spaţiului absolut a căzut: omul a discernat astfel prin dibuiala ştiinţei, o calitate nouă a materiei.

Cetăţeanul curios. Doresc să ştiu în ce mod ştiinţa ar putea stabili că sunt mai multe feluri de spaţii.

Profesorul. Tot aşa cum un orb ar putea descoperi că sunt mai multe feluri de colori.

Cetăţeanul curios. Dar asta cum se poate?

Inginerul. In stadiul actual al ştiinţei experimentale, lucrul e posibil. După Maxwell, lumina este produsă de oscilaţiunile eterului; oscilaţiunile luminoase au o frequenţă foarte mare şi o lungime de undă foarte scurtă; deabia 0,1—0,8 microni (miimi de milimetru). Aceste oscilaţiuni se propagă în toate direcţiile ca nişte unde, cu o iuţeală colosală de 300.000 km. pe sec. sunt perceptibile de retina umană şi ne dau astfel sensaţiile luminoase.

Dar în afară de oscilaţiunile luminoase există şi alte oscilaţiuni ale eterului, însă *invizibile* cum sunt de pildă oscilaţiunile electromagnetice, de lungimi de undă mult mai mari (între 1 metru şi 30 kilometri) produse de aparatele de telegrafie fără fir. Aceste oscilaţiuni cari se propagă şi ele cu iuţeala luminei nu se văd, dar pot fi foarte bine auzite la telefon dela distanţe considerabile; putem chiar, prin rezonanţă, să cunoaştem lungimea de undă a fiecărei transmisiuni radiotelegrafice.

Profesorul. Iată deci soluţia: De oarece nu există nici o diferenţă între oscilaţiile luminoase şi oscilaţiile radioelec-

trice, ne putem foarte bine închipui acelaş tip de aparate de recepţie telefonică şi a oscilaţiilor luminoase, cu ajutorul cărora „să auzim" prin rezonanţă colorile, fiindcă fiecare coloare e caracterizată printr'o lungime de undă anumită.

Filosoful. Exemplul colorii este instructiv, fiindcă ne arată cât de îngustă este temelia cunoştinţelor noastre concrete. Omul nu are, de sigur, dreptul să afirme că există numai un singur fel de spaţiu, tot aşa după cum orbul nu e în drept să afirme că există o singură coloare.

Observ însă că acest exemplu a fost o simplă diversiune care nu ne spune cum s'a descoperit varietatea spaţiilor. Făcut-a cineva experienţe concludente în acest sens, există vre-un aparat înregistrator al spaţiilor, analog cu acela al undelor din telegrafia fără fir?

Profesorul. Experienţe s'au încercat. Matematicianul german Gauss, a făcut în 1832 măsuri geodezice de triunghiuri terestre foarte mari; geometrul rus Lobatchewsky s'a gândit să considere triunghiuri imense formate din punctul terestru de observaţie şi două astre cereşti. Toate aceste încercări nu au dat însă nici un rezultat. Celebrul matematician Poincaré a demonstrat chiar că omul nu va putea niciodată să descopere prin experienţă directă natura spaţiului.

Cetăţeanul curios. Daţi-mi voe să dau atunci drumul perplexităţii mele.

Din convorbirea noastră de până acum, am înţeles că Domnia-voastră daţi o mare importanţă unei deosebiri care există între absolut şi relativ. Vă mărturisesc că explicaţiunea dată nu mă satisface pe deplin. Nu insist însă fiindcă mi se pare că oamenii nu s'au putut înţelege niciodată asupra chestiunilor metafizice.

Aşi putea totuşi exprima starea gândirii mele, spunând că înţeleg ce este ralativ dar nu pot înţelege pe deplin ceeace este absolut.

Profesorul. Aceasta este în însăşi natura lucrurilor. Relativul poate fi definit cu ajutorul percepţiilor concrete,

deci e perfect inteligibil, pe câtă vreme absolutul nu poate fi definit decât adăugând acestora şi o ipoteză.

Sentimentul de nesiguranţă şi nesatisfacere logică deplină pe care-l resimţim imediat ce ieşim din relativ, este cel mai sigur argument al relativiştilor contra absolutiştilor.

In neputinţa ei de a lămuri acest mister al vieţii, Ştiinţa nu împărtăşeşte nici scepticismul integral al unei concepţii pur relativiste, nici realismul ontologic al unei doctrine absolute. Ea a luat un drum de mijloc, împărţindu-şi materialul său de studiu în postulate apriorice şi în legi deductive pe cale logică şi experimentală. Inchizând astfel în postulate enigma absolutului, ştiinţa îşi asigură evoluţia sa printr'un proces lent de acţiune reciprocă între lege şi postulat, care precizează treptat conturele grosolane ale ipotezelor sale.

Pe această cale, ea e nevoită să-şi prefacă postulatele, de câte ori valul faptelor noi învinge stăvilarul dogmei absolute sub care realismul naiv îşi adăposteşte credinţele sale.

Cei ce merg pe unda valului sunt relativiştii; cei ce stau îndărătul stăvilarelor, absolutiştii. Fiecare progres în gândirea omenească aduce astfel din nou pe tapet această controversă permanentă şi pe când relativiştii ca şi absolutişti îşi schimbă cu convingere rolurile, relativiştii prezentului fiind absolutiştii viitorului, Ştiinţa, senină şi curioasă, împinge mai departe, pe noi tărâmuri, explorarea fecundă a nemărginirii.

Cetăţeanul curios (cu satisfacţie). Am înţeles de ce n'am înţeles.

Inginerul. N'am înţeles ce voiam să înţeleg.

Filosoful. Să ne mulţumim astă seară cu acest preludiu şi să-l rugăm pe Domnul Profesor să ne pregătească două disertaţiuni, una asupra varietăţii spaţiilor şi alta asupra legăturii dintre spaţiu şi timp.

Profesorul (distrat). De sigur.

Tr. Lalescu.

VECERNIE.

I-atât de bine-aci în ţintirim
Când eu şi cu tăcerea ne 'ntâlnim.

Visez păşind încet printre morminte
Şi bolta cerului îmi pare un clopot
În care timpul bate clipe sfinte.....

Subţirii nori călătorind în fugă
Sunt fumul de tămâie-al înserării
Şi'n strana primitoare, largă-a zării
Colinele'ngenuche pentru rugă...

In jurul meu cu-aşa cucernicie
Îmbracă plopii-odăjdii de-asfinţit
De parcă firea toată-acum slujeşte
Ingenuchind, în veşnicie,
O slujbă sfântă, ca'ntr'un schit...

Cu ochiul meu umil ca un sărut
De credincios pe o icoană,
Imbrăţişez priveliştea tăcut...

Mi-e sufletul împărtăşit cu firea
Mi-s gândurile toate o'nchinare...
Pe creştetul meu simt nemărginirea
Plecată ca o binecuvântare...

Iar când venind dinspre cetate
Din turlele bisericilor vechi,
A prins să îmi răsune în urechi

Ecoul rugăciunii de vecerne,
Il simt pe Dumnezeu prin mine cum se cerne.
Cădelniţez priviri înspre amurg
Şi'ascult cum lacrămile clopotelor curg....

Vintilă Russu Şirianu

MIZERII...

Să ţi se scuture preşul de şters picioarele în cap, în fiece zi, de la toate geamurile, şi mai ales la deschiderea Camerii, când te grăbeşti pentru *Te-Deum*.

Să opreşti la văxuitorul de ghete, şi să te dai jos din automobil cu pieptul plin de decoraţii ca un prestidigitator, ca să te cureţi. Emoţionat şi confuz, ţiganul să te scuture cu peria de uns, mânjidu-ţi plastronul şi cravata.

In biserica Mitropoliei, trecând prin faţa Majestăţii Sale să-ţi iei poziţia şi să saluţi ceremonios, fără să ştii pentru ce Majestatea Sa închide ochii şi-şi stăpâneşte un surâs. Şi să nu te mai poţi mişca din loc din pricina unei scame lungi de la covorul locatarului, ce-ţi gâdâlă înghiţitoarea, pe când corul cântă «Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără-de-moarte: miluieşte-ne pre noi».

Să umbli cu vax pe piept în tot timpul solemnităţii. Să nu se găsească oglindă în care să te vezi nici colegi care să-ţi spuie: «Du-te acasă şi-ţi schimbă cămaşa: unde te-ai murdărit?». Să te chieltueşti în zâmbete, în vorbe de spirit şi în genuflexii fără efect şi băgând de seamă că nimeni nu mai face caz de verva ta cunoscută şi de persoana ta importantă să te îngrijorezi, să te schimbi la faţă şi să te întrebi: «Ce s'a întâmplat cu mine, că par'că m'am prostit?»

La spargerea solemnităţii, să mai faci o încercare de contact cu cercurile care simţi că te-au eliminat şi imagi-

nând o frază strălucită, să te apropii de Suverană, foarte respectuos, dar să o calci cu stângăcie pe coada mantalii.

Să-ţi fie cu neputinţă să-ţi mai ceri măcar iertăciune şi să pleci plouat.

Iar peste 3 luni de zile să scoţi un ziar republican, convins că ai căzut în disgraţie din pricină că te-ai vădit om de principii şi de idei, şi pe baza acestei convingeri să formezi un partid cu consecinţe incalculabile, să dai lupta electorală şi să cazi.

Să treci în istoria politică a ţării ca un precursor şi Parlamentul să voteze urmaşilor tăi o pensiune de recunoştiinţă pentru spiritul tău independent. La moartea ta, oratorul cel mai vehement să proclame, în stil indirect, şi cu transparenţe, bravura ta radical-socialistă.

Să găseşti zilnic în faţa uşii etajului I, la care stai, gunoaie, fulgi şi maţe de pasări, coji de ouă, sticle cu lichide stricate, borcane vechi cu eticheta «Extern», murături mucede, pere putrede, coji de pepeni şi vată maculată, de bandaje.

Să găseşti şoareci în apartament, în canapele, în bibliotecă şi în aşternut, din care unii morţi şi pe jumătate descompuşi.

Să ţi se primble pe gulerul pardesiului câte o ploşniţă ori de câte ori vei sta de vorbă cu cineva într'o chestiune vitală.

Să ţi se primenească zilnic patul şi în fiece noapte să te scoli ciupit de sute de păduchi. Să umble tifosul exantematic şi să-ţi fie frică în permanenţă de el, fără să te îmbolnăveşti niciodată.

Coropijniţile, urechelniţele şi gândacii de bucătărie blonzi să-şi construiască în salteaua şi în perinile tale cuiburi —

pentru ca, adormind, să te deştepţi în zgomotul unui lent rumegat şi universal pilit de materiale moi.

Ace cu vîrful în sus să-ţi colinde patul.

Să visezi că mănânci spărturi de sticlă, cioburi de fontă, cercuri ruginite de putini, brice şi dinţi de fierăstraie.

Să vrei să te scoli din aşternut şi să nu poţi niciodată, împiedicat în păretele cu faţa către care dormi. Să ai iluzia că eşti îngropat de viu şi asupra acestei absurdităţi să răsară soarele şi să te deştepţi dormind pe scaun, în closet.

Să chemi doctorul şi să-ţi diagnosticeze dubla pneumonie, de care să zaci 11 luni şi să nu mori.

Să vrei să scrii şi condeiul să ţi se încovoaie în mână, ca un vierme.

Să vrei să citeşti şi cărţile să refuze să ţi se deschidă.

Să te uiţi la ceas şi să-i vezi limbile învârtindu-i-se continuu—şi să auzi orele sunând neîntrerupt unele, după altele şi amestecate.

Să te rogi la Dumnezeu să te ierte şi icoanele să se întoarcă la ruga ta pe dos.

Să-ţi dai târziu seama că ai început să vezi cu nasul, să auzi cu degetele şi să guşti cu urechia—şi să te aplici, ca să-ţi corectezi această extravaganţă, la un studiu de experienţe. In timpul lor, organele tale să se vădească disarmonice şi independente de hotărîrile tale: gura să te insulte, ochiul să-ţi joace în pleoape ca nişte ochi de sticlă, mâna să ţi se ridice şi să te cârpească. Să iei un pahar cu lapte şi să ţi se verse în cap.

Să vezi în jurul tău scaunele pornind la plimbare, încet ca niște oi și masa de lucru păşind ca bivolița, liniștit.

Să-ți crească bătături cât ouăle la toate degetele picioarelor.

Gura să-ți pută a hoit, nasul a saladă cu puțin usturoi, urechile a morcov fiert iar picioarele să-ți fie firește parfumate a cozonac.

Să-ți curgă ochii și să-ți fie mâna umedă și lipicioasă ca peștele vechi și să fii cochet.

Să porți până la vârstă bătrână o pensulă ridiculă cânepie, în vârful bărbiei, și să crezi că ți-a stat bine și că ai fost în tinerețe frumos.

Să fii un sentimental, îndrăgostit în permanență și să nu îndrăznești să-i spui iubitei «te iubesc», fiind peltic.

Să fii amorezat, gelos și cocoșat.

Să te știi frumos, să ai părul și fruntea lui Goethe, mâna lui Henry IV, piciorul lui Louis XV, o inteligență gustoasă și totul să fie în deșert, din pricina subsuorilor.

Să-ți găsești batistele și prosoapele curate din dulap, murdărite, după fiece spălătură. Un sucub pervers să-și sufle guturaiul putred în toate rufele tale, cu regularitate.

Să fii om de Stat și la cincizeci și cinci de ani să nu-ți fi găsit încă figura, cu toate că principiile ți le-ai organizat. Să umbli 6 luni ras ca un vizitiu bătrân, 6 luni cu barba până la urechi, 6 luni cu cioc și 6 luni cu mustățile tunse englezește, și la fiece 6 luni să-ți faci câte o fotografie mărime naturală și să o expui în vitrină, la fotograf; căci niciodată n'ai știut cum îți va sta mai bine, în automobil, ca șef de viitor partid.

Să fi suferit ani îndelungaţi regimul puşcăriilor polare, ca intelectual revoluţionar, să fi publicat de mult aceste suferinţe ca să nu le ignore nimeni; iar la Văcăreşti să tremuri, să înveneţeşti şi să bâlbâi în faţa unui gardian care, ştiindu-te deţinut politic, te salută cu veneraţie şi-ţi strigă «Trăiţi!» tocmai când te-ai speriat.

Să faci curte, cu perucă, şi să-ţi sară, vorbind, proteza dentară.

Să-ţi fie cuţitul întotdeauna ştirb, furculiţa împletită şi lingura găurită ca să tai anapoda, să 'nfigi ridicul şi să-ţi curgă ciorba la banchete pe piept.

Să găseşti gândaci şi muşte în toate mâncările la fund şi când ţi-o fi foamea mai mare să scoţi din gură fire de păr, de care să tragi câte un minut.

Să-ţi servească ochiurile la birt un chelner cu ochiul umflat şi supurent, pâinea cu degitele unsuroase scoase voluptuos din găurile nasului, şi să nu poţi face şi răspunde nimic, chelnerul fiind sindicalizat, votând după regimul universal şi găsindu-se apărat, de la Marx încoace, de toţi bărbaţii politici şi de toţi sociologii, printre care să te numeri şi dumneata.

Să-ţi aibă scaunul pe care şezi, un picior mai lung şi încălţămintea cu care calci o talpă mai groasă.

Când deschizi umbrela să te lovească spetezele şi să te întorci de pe scară chior.

Să găseşti seara acasă, cotoare de ţigară străine în scrumieră şi nevasta dumitale să nu ştie nimic.

Să vrei să-ţi mângâi câinele şi să te mârâie; pisica, şi să se zborşească; copiii şi să fugă; nevasta, şi să se îndepărteze, pentrucă s'a citit într'un ziar politic că eşti un satir.

Să ai o corespondenţă imensă şi întodeauna indescifrabilă.

Pe toate hârtiile când vrei să scrii, să găseşti invariabil imprimată inscripţia «Sunt un măgar» şi să fii silit să înjuri.

Să dai drumul robinetului de apă şi să curgă tărâţe.

Să te uiţi în oglindă şi să te vezi cu barbete şi să te întrebi cine eşti.

Să te refuze birjarul şi să te dea jos din tramvai, sub cuvânt că eşti hoţ de buzunare.

Să-ţi sune clopoţelul toată ziua şi toată noaptea şi să nu fie la uşă nimeni.

Să trăsari din somn de pocnetul unui foc de revolver, oridecâteori adormi.

Să-ţi trosnească toate mobilele din casă, să-ţi fluiere şi să-ţi cânte toate uşile şi sertarele, iar când vei voi să te scapi ieşind, să-ţi scârţîie ghetele.

Să-ţi fie nevasta literată, inteligentă, urîtă şi şoldie şi să te certe că încă nu ai ajuns membru al Academiei.

Să te întâlneşti la diverse ore cu câte 10 oameni care să te fixeze cu insistenţă şi, oprindu-se în loc, să se uite lung după tine, fără să descifrezi în expresia feţii lor nimic.

Să te întorci dela ospăţ şi să dai în buzunarul pardesiului de un pahar cu cifra familiei la care ai mâncat şi ai ţinut un discurs.

Să-ţi aduci aminte că solicitând un serviciu dela ministrul Demetriescu, i te-ai adresat cu vorbele «Domnule Pompilian».

Să te plimbi prin grădinile publice şi să-ţi auzi numele strigat, fără ca să te cheme nimeni.

Toţi nasturii dela pantaloni şi haine să-ţi lipsească într'o zi — şi limba, cu şireturile, dela ghete.

Să-ţi fie sete şi să-ţi aducă o cană cu cocă.

Pălăriile din dulap să nu ţi se mai potrivească: una să-ţi cadă pe urechi, alta să-ţi stea pe creştet.

Într'o zi să-ţi fie costumele cu mult prea largi şi a doua zi cu mult prea strîmte, ca şi încălţămintea.

Să vezi portretele veneraţilor tăi părinţi că scot limba la tine şi într'o pictură să-ţi găseşti bunicul, fost colonel, smulgându-şi firele de păr, ale unui neg crescut pe tablou.

Să-i spui fecioarii pe care o adori, că o iubeşti şi fecioara să-şi caute în unghii. Să insişti, şi să observi că adormise.

Să te interneze în spital pentru otită, să te schimbe în patul altuia şi să fii tratat de rinichi, şi să te supui, socotind că aşa cere ştiinţa. Iar într'o zi de operaţie, să te trezeşti din cloroform cu piciorul tăiat de-asupra genunchiului. Şi totul, graţie unor greşeli în registre.

Să te doară măselele un an de zile şi dentiştii să nu te creadă, obiectându-ţi că eşti maniac.

Să ai în cap numeroase proiecte geniale şi ţinând, o conferinţă, să vezi ridicându-se, unul câte auditoriul, înaintea expunerii celui de-al doilea proiect din unsprezece.

Să te pizmuiască săracii de avere şi să te urască bogaţii pentru idei revoluţionare şi să n'ai niciun franc şi nicio idee.

Cinstit până la stupiditate să, te bucuri de reputaţia unui escroc. Să fii blând şi să n'ai cu cine, toată lumea fiind încredinţată de răutatea ta bestială. Jalea ta să provoace râsul, gluma ta să mâhnească şi să întristeze. Să cauţi atunci să te însori prin mica publicitate şi să ţi se ivească o văduvă israelită cu 8 copii sănătoşi.

Să găseşti în buzunare scrisori de dragoste şi propuneri galante. Să te duci la întâlnire şi să mănânci bătaie.

Să-ţi fie dulcele acru, acrul amar şi săratul iute, şi să-ţi fugă apa când o bei.

Să-ţi umble stoluri muştele prinprejur.

Să vrei să te împuşti şi să nu-ţi ia foc revolverul. Să vrei să te spânzuri şi să alunice sfoara. Să vrei să te otrăveşti şi să-ţi administrezi un purgativ. Să-ţi înfigi cuţitul în grumaz şi cuţitul să ţi se îndoaie. Să vrei să te arunci pe fereastră şi să dai cu ochii de proprietar, care amenin-ţându-te cu degetul, îţi aduce aminte că murdăria e oprită. Şi să trăieşti încă 20 de ani, căci o să mai fie nevoie de dumneata.

T. Arghezi.

RAPSODIA SOARELUI

O, răstignitule din fiecare-amurg
Ce te 'ncovoi pe jarul tău încenușat
Ca 'ntr'un cuptor adânc de-aramă,
Când seara 'mprăștiată pe pământ
E par'că spuza ta cernută'n vânt,
O, răstignitule din fiecare-amurg,
De ce nu 'ncremenești odată'n zare?
Să nu mai vie noaptea peste noi,
Să nu mai meargă nimeni la culcare;
Destul de-adânc e somnul de apoi...

Torentu-ți cald de s'ar opri 'n deșertul lumii,
Ne-am desmorți în valuri brațele 'nghețate
Ca spicele din noaptea humii;
Ne-am înălța spre tine fruntile 'nspinate
Să le 'nflorești cu rozele mândriei;
Și nici un vânt nu ne-ar mai smulge-aceste flori
De-ai învia din racla ta de nori
Și-ai scânteia mereu în zările câmpiei;
Pământu-ar fi o scară de culori
Și-am forfoti de tine însetați
Ca roiurile de albine;
Iar ochii nu ne-ar mai clipi sub tâmpi
Ci ar privi în râpi adânci cu tine,
Sub ziua ta noi n'am ști zilele cum curg,
Și anii n'ar mai fi trecuți sau viitori
Căci n'ar mai fi nici pentru tine-amurg sau zori...

Dar cum?
Să nu mai vie noaptea niciodată?

Și nici odihna ce ne picură din stele
Tăcerea 'n cugetele noastre grele?
Să nu mai vie visul, albul crin
Ce-l pune somnu 'n cupa noastră cu venin?
O, nu...
Mai bine du-te, soare,
Și lasă luna să ne-apară pe poteci
Ca'n ochii turmelor pierdute un păstor;
O, lasă-ne dormind să așteptăm
Popasul sufletului nostru călător,
Și s'auzim sunându-și cheile uitarea
Ce ne deschide 'ntotdeauna paradisul
Când ne cufundă somnu'n negru-i coridor.
O, lasă noaptea să ne fie călăuză
Pe marginile marilor abise,
Să nu ne prăbușim în ele fără vise...

Urmează-ți, dar, calvarul început,
Căci Timpul, tainicul războinic,
Chiar dacă 'n zarea nopții te-a pierdut
Însângerat ca pe un scut,
Te va 'nălța în zori de zi din altă zare
Spălat de sânge 'n roua dimineții,
Și te va ridica din nou vibrant și cald
Ca și un scut fulgerător al vieții.

Șerban Bascovici

PÂLNIA ȘI STAMATE

Roman în patru părți

I

Un apartament bine aerisit, compus din trei încăperi principale, având terasă cu giamlîc și sonerie.

In față, salonul somptuos, al cărui perete din fund este ocupat de o bibliotecă de stejar masiv, totdeauna strâns înfășurată în ciarciafuri ude.... O masă fără picioare, la mijloc, bazată pe calcule și probabilități, suportă un vas ce conține esența eternă a „lucrului în sine", un cățel de usturoi, o statuetă ce reprezintă un popă (ardelenesc) ținând în mână o sintaxă și... 20 de bani bacșiș... Restul nu prezintă nici o importanță. Trebuiește însă reținut că această cameră, veci-nic pătrunsă de întunerec, nu are nici uși, nici ferestre și nu comunică cu lumea din afară de cât prin ajutorul unui tub, prin care uneori iese fum și prin care se pote vedea, în timpul nopții, cele șapte emisfere ale lui Ptolomeu, iar în timpul zilei doi oameni cum coboară din maimuță și un șir finit de bame uscate, alături de Auto-Kosmosul infinit și inutil....

A doua încăpere, care formează un interior turc, este decorată cu mult fast și conține tot ceeace luxul oriental are mai rar și mai fantastic... Nenumărate covoare de preț, sute de arme vechi, încă pătate de sânge eroic, căptușesc colonadele sălii, iar imenșii ei pereți sunt, conform obi-ceiului oriental, sulemeniți în fiecare dimineață, alteori mă-

surați, între timp, cu compasul pentru a nu scădea la întâmplare.

De aci, prin o trapă făcută în duşumea, se ajunge, din partea stângă, în o subt-pământă ce formează sala de recepție, iar din partea dreaptă, prin ajutorul unui cărucior pus în mişcare cu manivelă, se pătrunde într'un canal răcoros, al căruia unul din capete nu se ştie unde se termină, iar celălalt, la partea opusă, într'o încăpere scundă, cu pământ pe jos şi în mijlocul căreia se află bătut un țăruş, de care se află legată întreaga familie Stamate....

II

Acest om demn, unsuros şi de formă aproape eliptică, din cauza nervozității excesive la care a ajuns, de pe urma ocupațiilor ce le avea ca consilier comunal, este silit să mestece, mai toată ziua, celuloid brut, pe care apoi îl dă afară, fărămițit şi insalivat, asupra unicului său copil, gras, blazat şi în etate de patru ani, numit Bufty.... Micul băiat, din prea multă pietate filială, prefăcându-se însă că nu observă nimic, târăşte o mică targă pe uscat, în vreme ce mama sa, soția tunsă şi legitimă a lui Stamate, ia parte la bucuria comună, compunând madrigale, semnate prin punere de deget.

Aceste ocupațiuni îndeajuns de obositoare, îi fac cu drept cuvânt, să caute să se amuzeze şi atunci, ajungând uneori cu îndrăzneala până la inconştiență, se uită tustrei cu benoclul, printr'o spărtură a canalului, în Nirvana (care se află situată în aceiaşi circumscripție cu dânşii, începând lângă băcănia din colț, şi aruncă în ea cu cocoloaşe făcute din miez de pâine, sau cu coceni de porumb. Alteori, pătrund în sala de recepție şi dau drumul unor robinete expres construite acolo, până ce apa, revărsându-se, le-a ajuns în dreptul ochilor, când cu toții trag atunci, de bucurie, focuri de pistol în aer.

In ce priveşte personal pe Stamate, o ocupație care îl

preocupă în gradul cel mai înalt, este ca să ia seara prin biserici, instantanee de pe sfinţii mai în vârstă, pe cari le vinde apoi cu preţ redus credulei sale soţii şi mai ales copilului Bufty, care are avere personală. Acest negoţ nepermis nu l-ar fi exercitat pentru nimic în lume Stamate, dacă nu ar fi dus lipsă aproape completă de mijloace, fiind silit chiar să facă armata când era abia în vârstă de un an, numai ca să poată ajuta, cât de curând, pe doi fraţiori nevoiaşi ai săi, cu şoldurile scoase prea mult în afară, cauză pentru care fuseseră daţi afară din slujbă.

III

Intr'una din zile, lui Stamate, ocupat fiind cu obicinuitele sale cercetări filozofice, i se păru, o clipită, că a pus mâna şi pe cealaltă jumătate a „lucrului în sine", când fu distras de o voce femeiască, o voce de sirenă, ce mergea drept la inimă şi se auzea în depărtare, pierzându-se ca un ecou....

Alergând de urgenţă la tubul de comunicaţie, Stamate, spre marea lui îmmărmurire, văzu cum, în aerul cald şi îmbălsămat al serii, o sirenă cu gesturi şi voce seducătoare, îşi întindea corpul lasciv pe nisipul fierbinte al mării.... In luptă puternică cu sine, pentru a putea să nu cadă pradă tentaţiei, Stamate închirie atunci în grabă o corabie şi, pornind în larg, îşi astupă urechile cu ceară împreună cu toţi matrozii...

Sirena deveni însă tot mai provocătoare... Ea îi urmări pe întinsul apelor, cu cântări şi gesturi perverse, până ce o duzină de Driade, Nereide şi Tritoni, avură tot timpul să se adune din larguri şi adâncuri şi să aducă pe o superbă cochilie de sidef, o inocentă şi decentă pâlnie ruginită.

Planul de seducţiune al seriosului şi castului filosof, putea fi astfel considerat ca reuşit. Abia avu el timpul să se furişeze la tubul de comunicaţie, când zânele mării

îi şi depuseră, graţios, pâlnia în preajma locuinţei sale, apoi uşoare, sglobii, în râsete şi chiote nebune, dispărură cu toate pe întinsul apelor.

Confuz, înebunit, desagregat, Stamate abia putu să apară cu căruciorul prin canal.... Fără a-şi pierde însă cu totul sângele rece, asvârli el de câteva ori cu ţărână asupra pâlniei şi după ce se ospătă cu puţină fiertură de ştevie, se aruncă, din diplomaţie, cu faţa la pământ, rămânând astfel în nesimţire timp de opt zile libere, termenul necesar ce, după procedura civilă, credea dânsul că trebuia să treacă, pentru a putea fi pus în posesiunea obiectului.

După această trecere de timp, reluându-şi ocupaţiunile cotidiane şi poziţiunea verticală, Stamate se simţi cu totul renăscut. Niciodată nu cunoscuse el până atunci divinii fiori ai dragostei. Se simţea acum mai bun, mai îngăduitor şi turburarea ce o încerca la vederea acestei pâlnii îl făcea să se bucure şi totodată să sufere şi să plângă ca un copil... O scutură cu un otrep şi după ce îi unse găurile mai principale cu tinctură de iod, o luă cu sine şi, cu legături de flori şi dantele, o fixă alături şi paralel cu tubul de comunicaţie, şi, tot atunci, pentru prima oară, istovit de emoţie, trecu odată printr'ânsa, ca fulgerul, şi îi fură o sărutare.

Pentru Stamate, pâlnia deveni de atunci un simbol. Era singura fiinţă de sex femeiesc cu un tub de comunicaţie ce i-ar fi permis să satisfacă şi cerinţele dragostei şi interesele superioare ale ştiinţei. Uitându-şi cu totul sacrele îndatoriri de tată şi de soţ, Stamate începu să-şi taie în fiecare noapte, cu foarfeca, legăturile ce-l ţineau ataşat de ţăruş şi, spre a putea da frâu liber dragostei sale nemărginite, începu să treacă din ce în ce mai des prin interiorul pâlniei, făcându-şi vânt în ea de pe o trambulină construită expres, şi coborându-se apoi în mâini, cu o iuţeală vertiginoasă, pe o scară mobilă de lemn, la capătul căreia îşi rezuma rezultatul observărilor sale în afară.

IV

Fericirile mari sunt totdeauna, de scurtă durată... Intr'una din nopţi, Stamate, venind spre a-şi face obicinuita-i datorie sentimentală, constată cu uimire şi desamăgire că, din cauze încă nepătrunse, orificiul de ieşire al pâlniei se strâmtase într'atâta, încât orice comunicaţie prin el era imposibilă. Nedumerit şi totuşi bănuitor, se puse la pândă şi a doua noapte, necrezându-şi ochilor, văzu cu groază cum Bufty, urcat sus, gâfâind, fusese lăsat să intre şi să treacă. Petrificat, Stamate, abia avu puterea să se ducă să se lege singur de ţăruş; a doua zi luă însă o hotărîre supremă.

Mai întâi îşi îmbrăţişă soţia devotată şi după ce îi dădu în grabă o vopsea, o cusu într'un sac impermeabil, în scopul de a păstra mai departe, intactă, tradiţiunea culturală a familiei. După aceia, în mijlocul unei nopţi reci şi întunecoase, luă el pâlnia şi pe Bufty şi, aruncându-i într'un tramcar, ce tocmai trecea la întâmplare, le făcu vânt cu dispreţ în Nirvana. Totuşi, mai târziu, sentimentul patern învinse, şi Stamate, graţie calculelor şi combinaţiilor sale chimice, reuşi să facă cu timpul, prin puterea ştiinţei, ca Bufty să ocupe acolo un post de sub-şef de biurou.

Cât despre eroul nostru, Stamate, pentru ultima oară cătând prin tubul de comunicaţie, mai privi odată Kosmosul cu ironie şi indulgenţă.

Suindu-se apoi pentru totdeauna în căruciorul cu manivelă, luă direcţia spre capul misterios al canalului şi miş când manivela cu o stăruinţă crescândă aleargă şi astăzi, nebun, micşorându-şi mereu volumul, cu scopul de a putea odată pătrunde şi dispărea în infinitul mic.

Urmuz.

CHESTIUNI NAȚIONALE

Românii din Peninsula Balcanică

Aromânii, cu toate că n'au avut nici o speranță că se vor uni cândva cu frații lor din regat, au apărat cu toate acestea cu căldură cauza sfântă a neamului nostru și au arătat o dragoste neclintită pentru patria mamă, chiar atunci când interesele lor îi împingeau aiurea și când helenismul cu cultura sa și cu trecutul său le deschidea brațele.

Lupta pe care au dus-o ei pentru păstrarea individualității lor etnice, pentru creiarea de școale, pentru numirea de episcopi și pentru întrebuințarea limbii lor în biserică a fost o adevărată epopee eroică. Aproape toți primii învățători ai neamului au fost de multe ori aruncați în temniță, au fost terorizați în fiecare moment și au fost socotiți nu de puține ori ca turburători ai liniștei publice. Nimic totuși nu i-a putut înfrânge, nimic nu i-a putut descuraja.

Acest fel de a vedea și de a lucra al Aromânilor a găsit în mod firesc un ecou și un sprijin în România care încă din anul 1862 a început să se intereseze de elementul românesc din Macedonia, Tesalia, Epir și Albania. Sforțări mari, sacrificii nenumărate a făcut România modernă pentru *redeșteptarea prin școală și biserică* a conștiinței naționale printre Aromâni.

Școalele primare se înmulțise ajungând până la numărul de aproape *una sută* de băeți și de fete cu 5500 elevi și eleve, cu 125 institutori și 60 institutoare. Și școale secundare de băeți și de fete se înființase, *patru* la număr, cu 300 elevi și eleve cu 35 profesori, 11 profesoare, 12 institutori și institutoare.

Pe tărîmul bisericesc însă propaganda românească a întâmpinat cele mai mari greutăți; și nu de puține ori, dominațiunea clerului grec asupra creștinilor din fosta Turcie, cari nu aparțineau naționalității helenice, a fost o calamitate cu mult mai de temut decât dominațiunea turcă.

Și de câte ori acest nenorocos element românesc, care

a arătat totdeauna o admirabilă statornicie în credința ortodoxă, n'a încercat să dobândească o biserică autonomă! In zadar însă s'a trudit, căci clerul grec s'a opus totdeauna mișcărilor de emancipare religioasă și națională a Aromânilor; mai cu seamă Patriarhul ecumenic ducea o politică de netoleranță și de violență contra acestora, aducând două motive: întâiul, *dogma unității limbii liturgice*, al doilea, *dogma unității șefului religios*, amândouă lipsite de seriozitate, căci întâia, nu este ridicată nicăieri de Biserica ortodoxă în dogmă (fiecare om putând să se roage lui Dumnezeu în limba sa) a doua e nefundată, căci în însuși imperiul turcesc dinaintea războiului balcanic erau patru patriarhi.

Lupta dusă cu atâta curaj și abnegațiune n'a dat un rezultat favorabil pentru Aromâni, căci guvernele otomane n'au putut trece peste cerbicia și nedreptatea Patriarhilor ecumenici.

Ceasul mântuirii lor însă n'a sunat nici după cele două războaie: balcanic și mondial. Chiar astăzi Aromânii, în dorința lor de a'și perpetua existența națională, întâmpină greutăți, pe față sau în ascuns, din partea statelor sub a căror hegemonie sunt. Dar mai ales din partea Sârbilor greutățile sunt cele mai mari. Toate școalele și bisericele române din Macedonia sârbească, afară de biserica română din Monastir care a fost deschisă acum de curând, sunt închise. In Grecia avem numai 15 școale deschise, cele din circumscripția Megleniei sunt încă închise. Deschise sunt și cele două școale comerciale: cea superioară din Salonic și cea inferioară din Ianina, la care funcționează 15 profesori. In Albania, unde ne bucurăm de o mare bunăvoință și de o prietenie sinceră avem numai două școale deschise; alte 4 urmează să se deschidă acum: ele au fost închise din cauza evenimentelor prin care a trecut această țară, către care Statul român trebue să-și îndrepte într'un mod serios atențiunea. In Bulgaria este deschisă numai școala din Sofia; acum este vorba să se redeschidă și școala din Giumaia de sus. In total funcționează azi în Peninsula Balcanică aproape 85 institutori și institutoare români.

Guvernului României Mari îi incumbă datoria sfântă de a lucra stăruitor n sensîul ca elementul românesc din dreapta Dunării să se bucure de toată libertatea pentru existența și desvoltarea sa națională, căci, cum s'a zis cu drept cuvânt: «Ori unde sunt Români și interese românești de

orice natură, România are un cuvânt de zis şi o datorie de împlinit. Aceasta este chemarea ei; şi locul pe care-l ocupă la gurile Dunării, între Orientul şi Occidentul Europei îi arată şi calea ce are de urmat şi putinţa de realizare a acestor mari interese».

In adevăr, a nesocoti o populaţiune românească, împrăştiată în întreaga Peninsula Balcanică, de peste 700 mii suflete, cu însuşiri remarcabile de ordin moral, intelectual şi, cu deosebire, de ordin practic, care este mai bine pregătită decât oricare alta din această peninsulă şi care poate să dea concursul cel mai preţios pentru apărarea şi promovarea diferitelor interese politice, culturale, economice şi comerciale pe care le are România Mare în Orient, ar însemna a face cea mai mare greşală şi a nesocoti cel mai mare folos.

Ceva mai mult, s'ar comite o crimă, dacă s'ar lăsa să se desnaţionalizeze o populaţiune românească de origină, de limbă şi de simţiminte: toate sforţările trebuie să tindă la păstrarea caracterului ei etnic şi a culturii ei româneşti. A socoti în neamul tău peste 700 mii de oameni mai mult, mai ales dintre cei vestiţi prin spiritul lor de întreprinderi negustoreşti şi recunoscuţi ca un element de sârguinţă, ordine, bogăţie şi de un devotament incomparabil, este un noroc aşa de mare, încât a renunţa la ei ar însemna a da dovadă de cea mai mare lipsă de prevedere şi patriotism.

Pe de altă parte, să sperăm că şi guvernele statelor balcanice care au avut virtutea şi priceperea de a ajunge prin propriile lor forţe la *realizarea idealurilor lor naţionale* şi sub a căror stăpânire se găsesc Aromânii, vor dovedi că-şi înţeleg interesul, asigurând supuşilor lor Aromâni *libera desvoltare şi conservare a individualităţii lor etnice*, şi că şi-l vor îndeplini.

Iuliu Valaori

LITERATURĂ

ZAMOLXE, (Mister Păgan *)

DE

LUCIAN BLAGA

Blaga e un îndrăgostit al naturii. O iubeşte cu admiraţia instinctivă a strămoşului său cioban, capabil să petreacă ore întregi de nemişcare cu ochii pierduţi în zare şi cu urechea aţintită la murmurul apei, la zumzetul musculiţelor şi la şoaptele pădurii; şi o iubeşte cu sufletul zbuciumat de întrebări al filosofului, uimit de armonia cerului înstelat şi a stropului de rouă ce-l reflectă pe un fir plecat de iarbă. Când poetul filosof vrea să ne apropie de zbuciumul sufletului său, atunci ne duce în mijlocul naturii, care îi descopere atâtea frumuseţi, încât el devin izvor nesecat de comparaţii:

Despre Dumnezeu nu poţi vorbi decât aşa:
îl întrupezi în floare şi-l ridici în palme,
îl prefaci în gând şi-l tăinueşti în suflet,
îl asemeni cu'n izvor şi-l laşi să-ţi curgă lin
peste picioare,
îl prefaci în soare şi-l aduni cu ochii;
îl închipui om şi-l rogi să vie'n sat,
unde-l aşteaptă toate visurile omeneşti.
Arunci grăunţe între brazde şi zici:
din ele creşte Dumnezeu.

Trebue să ai, firește, ochiul îndrăgostitului, pentru ca în orice părticică a naturii să vezi măreţia firii întregi, pentru ca ideea Dumnezeirii s'o poţi coborî, fără de a o banaliza şi profana, în unda ce trece alinătoare peste picioarele tale, dorite de răcoreala ei. E o răsturnare cutezată a imaginii moştenite despre omul ce se prosterne la picioarele Dumnezeirii, posibilă numai dacă pe Dumnezeu îl concepi nu

*) Raport citit la Universitatea din Cluj pentru decernerea premiului de 6cco lei, instituit de Ministerul Artelor.

de-asupra firii, ci în fire, în toate ale ei, chiar în imperfecţiile ei, în lupta după perfecţie pe care natura ne-o desvălue la tot pasul.

Pentru Zamolxe, păgânul, Dumnezeu nu e o fiinţă supranaturală, Măreţia lui nu consistă în atotputernicia şi în firea sa atotştiutoare, ci tocmai în îndemnul nepotolit de a face mai mult decât poate:

> Te zbuciumi vecinic dibuind
> să faci minuni cum n'au mai fost,
> dar braţele nu-ţi sunt aşa de tari
> precum ţi-e visul de înalt.
> Atât de des tu cazi înfrânt
> şi nici nu bănueşti furtuna de lumină ce-ai creat-o!

Pentru-ca imaginea *acestui* tragic Dumnezeu să fie completă, Zamolxe şi-l închipue *orb*. Puterea oarbă a naturii, care se manifestă într'un vecinic zbucium după desăvârşire, e deci personificată — căci omul şi-a închipuit totdeauna pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea sa — într'un bătrân orb, pipăindu-şi cărarea printre spini. Iar noi, oamenii, văzătorii? Noi sântem copiii lui şi fiecare îl purtăm de mână. Noi suntem destinaţi să luăm pe micii noştri umeri soarta marelui Orb.

Pentru această învăţătură, care cerea oamenilor o sforţare necurmată spre ajungerea mai-binelui, Zamolxe a fost bătut cu pietre şi alungat din oraşul în care Magul păzea vechea religie tradiţională ştiind că Tracii lui

> Dac'ar trăi cum a râvnit Zamolxe
> s'ar mistui ca focul.

Insă şi de astă dată se adevereşte că:

> Un profet
> Nu e nimic, dar un profet *lovit* — e mult.

Şi iată că abia *după ce* Zamolxe a fost alungat dintre ai săi, poporul începe să rumege învăţătura lui. Magul nu avea dreptate să nesocotească vulgul, căci în adâncul sufletului nepricepător al masei e ascunsă cea mai sfântă însuşire omenească: dorinţa de a se jertfi pentru o idee mare. Chiar între soldaţii înarmaţi, care aveau să străjuiască pe bieţii zei în templul lor „văduvit de credinţă" se gă-

sesc mucenici ai învățăturei cele nouă. Dar dacă Magul se înșelase asupra sufletului mulțimii, el e în drept să despreţuiască înțelepciunea ei. Viclenia Magului triumfă, născocind următorul plan infernal: spre a salva credința în vechii zei, el răspândește faima că Zamolxe însuși e un zeu. Ast-fel oamenii se vor mulțumi să aducă jertfe statuei lui, în templul îmbogățit cu un idol: *Oamenii divinizând pe Zamolxe, îi vor uita învățătura.*

In vremea aceasta Zamolxe, fugind de pietrele celor ce nu l-au înțeles, căutase liniștea singurătății, care „îi mângâia până la uitare amintirile rănite". In cei șapte ani petrecuți în peștera ocrotitoare, învățase să se resemneze de a mai ferici lumea și depăna numai pentru sine firul filosofiei sale. Dar firea lui de profet îl ispitește din ce în ce mai puternic „să reintre în patimile oamenilor": privind stelele căzătoare pe bolta cerească, i se pare că și „el se întorc în lume". Lupta sa sufletească se manifestă în vedenii. Mai întâiu i se arată un moșneag care ține în mână o cupă. Socrate vine „de unde nu e timp", de unde „vin numai visurile și marii visători". El îi spune:

De ești izvor *trebue* să curgi spre mare.

„Ce vină ispășește? îl întreabă Zamolxe, iar Moșneagul, care duce la gură cupa cu otravă, răspunde: „Una singură: n'am stat nici odată la îndoială".

A doua viziune, un tânăr cu plete lungi și coroana de spini pe frunte — Hristos — îi arată că fructul e copt și așteptat de cei dornici de a-l culege:

Zamolxe: Dar ce vrei cu coroana ta de spini?
Tânărul: Seamăn ghimpi sub Calea-laptelui
și aștept să răsară dureri,
dureri multe
și așa de adânci, ca fiecare din ele
să-și zică:
„sânt frumoasă".

In sfârșit apare umbra lui Giordano Bruno, legat pe un rug.

Zamolxe: Cine te-a ridicat pe rug?
Cel de pe rug: Cumpătatul veșnic treaz...
Zamolxe: Nu-l știu.
Cel de pe rug: E: toți și nimenea. E cel ce te oprește

să istoveşti un gând.
La drumul jumătate te înlănţue
Şi-ţi strigă: „Destul, nebunule!"
căci vezi, *un gând întreg* e o năpastă.
Ci eu îmi zic:
Năpastă? Fie!
Sus, omenire, către cer,
sau viermii să te roadă în mormânt!

Zamolxe se întoarce la ai săi — şi-i află în oraşul îmbrăcat în haine de sărbătoare, ridicând o statue *zeului* Zamolxe, fericiţi că astfel a scăpat de zbuciumul învăţăturii lui şi că au făcut pace cu Marele preot. Acesta are o vorbă crudă pentru profet:

Du-te! Dar zilele când s'or mici de frig
şi foamea te va roade,
îţi îngăduim să te'ntorci,
din când în când,
necunoscut — ca cerşetor...
Rămăşiţele ce prisosesc
de la altarul tău
...le vei primi din îndurarea mea.

Zamolxe, văzând că vrăjmaşul său e însăşi statuia ce avea să-l divinizeze, o doboară cu pumnii. Mulţimea necunoscându-l, îl omoară cu însăşi bucăţile statuei sale sfărâmate.

Ideea aceasta, căreia nu-i lipseşte nici adâncimea, nici originalitatea şi care cuprinde un admiral conflict tragic, e sâmburele „misterului păgân" cu care ne surprinde gingaşul poet Blaga. Cuvântul „mister" trebue înţeles în sensul de dramă cu subiect religios, cum se reprezentau în evul mediu la anumite zile din an. Pentru concepţia filosofică pe care o desvoltă, poetul are nevoe de personagii „păgâne" şi i-o împrumută lui Zamolxe, potrivit ca erou, tocmai fiind atât de palid conturat istoriceşte Ideea de a ne înfăţişa în cel dintâiu poem dramatic românesc, care părăseşte feeria basmelor naive şi se avântă în regiunile vecinicului uman, un colţ de viaţă daco-tracică, mi se pare cât se poate de fericită.

Cei ce au încercat până acuma în literatura noastră să reînvie epoca anteromană, din lipsă aproape complectă a datelor, au făcut apel de obiceiu la sentimentul nostru de

mândrie națională, împrumutând câteva elemente din portul figurilor păstrate pe columna lui Traian și forțând partea vitejească a luptătorilor lui Decebal. Notele acestea exterioare sau stridente și declamatorice nu puteau conveni artistului discret Blaga, care abia odată, în treacăt, dacă ne vorbește, prin rostul ostașilor de dorul lor de a fi duși în lupte cu dușmanul țării, în loc de a fi întrebuințați ca străjeri de temple. El caută aiurea elementele ce vor alcătui fondul local al poemului său.

Țara Tracilor este colțul de pământ binecuvântat, în care ne găsim noi, urmașii lor, țara cu drumurile lor pietroase, asemenea unor chitare: „cu cât mai vechi, răsună mai frumos", țara cu „cu amurgurile reci" de toamnă care fac „din fiecare frunză de stejar un clopoțel de aramă", țara păraelor pline de păstrăvi, a vinului și a mierii. De acceea un tablou ce va înfățișa un colț de viață tracă va arăta un cules de vii; de aceea la altarul zeilor se jertfește păstrăvi și miere și la întâia întâlnire, Zemora îl învață pe Zamolxe cum să prindă un roi sălbatec de albine.

Un sclav străin, care vine din regiunile portocalilor cu fructe roșii se miră de zeii cu „coarne boureşti" și de iarna, când „cerul roește fulgi de nea", dar el găsește totuși că soarele din Italia lui „se aseamănă așa de mult cu cel de-aici, c'aproape crezi că-i unul și același".

Strămoșii noștri au trebuit să fie păstori, așa precum au fost urmașii lor în toate vremile. Caprele lor se plimbă cu ugerile atât de pline, încât laptele pică din ele pe iarba grasă, ca o jertfă binecuvântată adusă zeilor. Ciobanul, chinuit de remușcări de a fi aruncat cea dintâia piatră asupra lui Zamolxe, plânge îngropându-și fața în lâna creață a oilor, iar câinii păstorilor pribegi ling urmele de sânge ale rănitului profet. Copilașii, rugându-se zeilor, sfârșesc rugăciunea lor ast-fel:

Și iezii mai ales
să mi-i fereşti pe stânci
de râpele adânci,
Tu, groaznic Ne'nțeles.

Tracii sânt prezentați în mijlocul naturii, copii înțelegători ai tainelor ei. Acest lucru îi bate mai ales la ochi sculptorului grec venit să cioplească statuia lui Zamolxe:

Aicea nu mă simt împrejmuit de oameni,

Ci-aşa de mult în mijlocul naturii,
încât mă mir că ei nu au mănuchi de muşchi pe cap
în loc de păr — ca stâncile...

Legătura aceasta intimă cu natura, poetul o personifică chiar în acea delicioasă şi adorabilă figură a Zemorei, faţa magului „proaspătă ca dimineţile de toamnă", trecând pe dinaintea noastră ca o zână sprinţară. Ea iubeşte iarba şi soarele, ca lăcusta săltăreaţă, îşi usucă la soare sandalele muiate în roua dimineţii, aude cum râde pădurea şi ştie s'o facă să râdă, iar pe oameni îi cunoaşte după semnele imprimate în lut. Deşi castă, ca Diana, ea ştie cât de tulburătoare e frumuseţea ei:

Zamolxe, tu eşti foarte tânăr
şi eu-s frumoasă, dar să nu te sperii...

Dar natura nu are numai soare şi flori, ci şi nopţi fioroase şi fulgere. Copii ai naturii, Tracii sunr superstiţioşi. Ei cred în pricolici, în „vâlvele reci din mine de aur", în rodul mai bogat al viţei subt care s'au îngropat stârvuri de om şi sunt capabili să fie fanatizaţi de ciobanul care propovăduieşte noua credinţă:

Pentru trimisul lui Zamolxe — ori şi ce!
Zi: „umple-ţi părul cu răşină" —
şi dacă trebue îmi voiu aprinde părul
ca să ai o faclă'n miez de noapte,...
zi „aruncă-te în ţapă" —
şi mâne voiu fi ciugulit de pasări ca un strugure.

In aceste din urmă două versuri cred că avem aface cu o aluzie la tradiţia despre credincioşii lui Zamolxe, care, după Herodot, îi trimiteau în fiecare an un mesager, aruncând pe unul de ai lor în aer şi prinzându-l în suliţe. Incolo, tot mediul trac e evocat prin arătarea câtorva din trăsăturile caracteristice ale ţării şi ale poporului nostru însuşi. Doar ici şi colo dacă poetul lasă sbor fantaziei sale întregitoare şi introduce elemente romantice spre a potenţa nota de simpatic în care îmbracă pe strămoşi, precum este legenda lui Madura, plăsnuitorul doinei, poetul ce-şi omoară sufletul, legând harpa sa, când nu mai poate cânta, de coada unui cal splinatic.

„Misterul" lui Blaga nu este propriu zis o piesă de teatru. Cred că despre acest lucru autorul şi-a dat singur seama,

când a evistat s'o numească chiar „poem dramatic". Cele mai dramatice scene s'au petrecut înainte de începerea poemului, precum e bunăoară alungarea profetului de poporul neînțelegător. Acțiunea e psihologică, ea se petrece în sufletul lui Zamolxe; poetul întrebuințează chiar de la început cel mai puțin „scenic" mijloc ca să ne-o arate, monologul. Intriga consistă doar în născocirea vicleană a Magului. Incolo, pe primul plan, apare totdeauna ideea filosofică despre dumnezeire, iar pe al doilea plan avem o serie de tablouri menite să alcătuiască fondul de pe care ea se reliefează mai puternic. Personagiile sunt figuri în aceste tablouri și trec pe dinaintea ochilor noștri, nu atât ca să ajute la desfășurarea acțiunii, ci mai mult ca să contribue la creiarea unei anumite dispoziții de misticism și feerie.

Cred totuși că dacă poetul va găsi un director de scenă de mare talent, care să dispună de toate mijloacele unei montări moderne, poemul lui poate fi și reprezentat. Blaga a pus unui regisor abil o problemă dintre cele mai interesante și i-a ajutat la realizarea scenică a tablourilor prin indicații, care denotă că el are în măsură mare și viziunea descrierilor sale. Și nu mă gândesc numai la parantezele cu indicații scenice, ci chiar la versurile sale, din care se desprind uneori imagini și atitudini de o rară plasticitate: In răsvrătirea sa, după întâiul nesucces, Zamolxe invocă cerul să rostogolească apele sale asupra prostiei omenești; dar în loc de acest potop, scurgerea în zilelor petrecute în singurătate, s'a așezat, peste sufletul său răsvrătit „un prund de'nțelepciune».

Contrastul între pacea aceasta și tentațiile ce-l ispitesc din nou se arată prin următoarele versuri:

> Nălucile-mi apar mai multe azi:
> Sânt chinuri care muşcă'n pietre.
> Aldată nopțile-mi erau un leagăn de odihnă,
> iar ziua lucrurile dinprejur se prefăceau în mine
> într'un vis atât de liniştit,
> că reci și jilave şopârlele veneau
> să caute soarele
> pe picioarele mele goale.

In templul zeilor păgâni Zamolxe vrea să arunce iară, „semințe pentru porumbii Orbului", Magul „ți se sfredelește cu privirea până'n ochii gândului". Ciobanul lunatic, vede pe tulburătoarea lui atât de aproape, încât

O ating cu degetele dacă vreau.
Sub unghii am lumină din lumina ei.

Poemul dramatic al lui Blaga are multe calităţi: o idee originală ca sâmbure, din care desprind o înălţătoare credinţă că totul în lume a menit să plăsmuiască mai-binele, desăvârşirea ce cumpăneşte însoţit chinurile facerii; o serie de tablouri zugrăvite artistic cu evocarea discretă a unui mediu plin de farmecul vechimii şi o bogăţie neobicinuită de frumuseţi de amănunt.

Un singur lucru îi lipseşte, în măsură mai mare ca volumelor sale de până acum: proporţiile. Pentru un poem dramatic, care voeşte să răscolească în noi cele mai ascunse taine ale sufletului, Zamolxe are proporţii prea mici. Ca şi în volumele sale de versuri anterioare, şi de astădată Blaga s'a mulţumit mai mult cu schiţarea unui subiect, desbrăcându-l de tot ce ar putea părea umplutură şi arătându-ne ideea în toată puritatea ei. Ideea aceasta răsaré curată, ca apa cristalină de izvor, dar ca şi aceasta, curge într'o şuviţă prea subţire ca să poată desvolta toată puterea ascunsă în undele sale.

Blaga e un concentrat, un înfocat adept al economiei, pe care în artă o crede o condiţie esenţială. De aceea şi în limba sa el apare adesea ca un înnoitor, cu împărecheri de vorbe neobicinuite, dar care cruţă multe circumscrieri greoaie: „Ghicitoarea ta e *ciută* de'nţeles". Spre a indica cum Tracul se consumă trăind, portul are următoarea construcţie hazardată, dar de o limpezime desăvârşită: „Tracul nu trăeşte, el se *trăeşte*".

In actul final e un tablou scurt, de o pagină, intitulat „Umbra". Rostul lui în piesă este dispensabil şi, de sigur, un autor dramatic cu rutină scenică s'ar fi sfiit să introducă un decor nou pentru cele 15 versuri—dintre acestea două constau din câte un singur cuvânt—care alcătuesc monologul lui Zamolxe. Poetul l-a introdus însă, vădit, de dragul următoarelor trei versuri, de un adânc înţeles:

Iată şi umbra mea;
n'am înţeles-o niciodată:
eu o arunc şi totuşi e mai mare decât mine.

Citeam deunăzi observarea unui critic literar, care urmărind literatura nouă, constata că îi lipseşte aşteptatul aport de note deosebitoare, pe care noile provincii ar fi

să-l aducă scrisului nostru tradiţional. Se aştepta ca Ardealul şi Bucovina să vină cu ceva nou, ieşit din plămădirea în suflet românesc a culturii germane, ca Basarabia să aducă ceva ce aminteşte puternica individualitate a scriitorilor Ruşi.

Mi se pare că Blaga, un admirator vechi al literaturii germane, este unul din aceşti poeţi, care aduce o notă nouă în literatura noastră. Nu mă gândesc la câteva amănunte, cum este acel „zeii-şi chiamă singuri marele amurg" ce aminteşte pe „Götterdämmerung", devenit celebru prin Wagner. Nici chiar la forma prea puţin obicinuită la noi a versurilor albe asimetrice. Asemănarea cea mare a Zemorei cu Rautendelein a lui Gerhardt Hauptmann poate să fie o asociaţie în mintea mea şi nu o reminiscenţă în sufletul poetului. Dar însuşi genul poetic ce şi-a ales şi felul de a dramatiza o problemă filosofică îşi găseşte analogii mai multe în literatura germană şi în cea nordică decât în oricare alta.

Cu toate acestea Blaga rămâne Român până'n adâncul firii sale, precum Român a fost Coşbuc, care totuşi e atât de adânc influenţat de poezia germană şi aproape exclusiv de ea. Şi de oare-ce am pomenit numele lui Coşbuc, fie-mi îngăduit să mai relevez o asemănare între cei doi poeţi: amândoi, venind din Ardealul în care intelectualii vorbesc cea mai săracă şi cea mai conruptă limbă românească, neau dau în versurile lor o limbă de o curăţenie cristalină în care neologismele lipsesc aproape cu desăvârşire şi care fără nici o forţare a cuvintelor noastre de toate zilele, exprimă cele mai adânci idei, cu aceste cuvinte uzuale moştenite din părinţi, pe care le înnobilitează prin fericite împerecheri şi prin noile nuanţe de înţeles ce ei le împrumută.

Sextil Puşcariu

PAGINI VECHI

Despre N. Bălcescu.

Un preț deosebit are orice document, care contribue la cunoașterea mai de-aproape a vieții lui N. Bălcescu, unul din cele mai nobile suflete ale atât de bogatei generații a renașterii noastre naționale și care s'a stins la Palermo înainte de vreme, ars de focul entusiamului său, Stingându-se a lăsat opere de o valoare morală atât de superioară, încât durerea pentru pierderea lui în floarea vârstei (la 16 Nov. 1852, la 33 de ani și jumătate) nu se șterge nici odată din sufletul Românilor cari cunosc și înțeleg trecutul neamului.

Un asemenea document a fost dăruit în zilele trecute Academiei Române de D-na General Cristescu, între alte câteva hârtii vechi.

N. Bălcescu, din pricina rarei înălțimi sufletești la care trăia și care îi era recunoscută (ce mirare pentru zilele noastre!) de contemporani, aceștia îl înconjurau cu o atmosferă plină de afecțiune deosebită. Aceasta se arată din scrisorile rămase de la acei contemporani și din multe manifestări publice. Moartea lui a fost socotită ca un doliu național și Alecsandri a cântat durerea neamului în «Bălcescu murind»: «De pe plaiu'nstrăinării»..... etc.

Scrisoarea, care se publică aici, este una din manifestările acelei iubiri a contemporanilor. Ea este scrisă și adresată la Palermo poste-restante de A. G. Golescu (Arăpilă) din Dresda, la 15 Dec. 1852—adică o lună după moartea lui Bălcescu, rămasă necunoscută prietenului, care îi trimetea mângâeri pentru suferințele boalei lui și informații pentru «Iliada» lui despre *Achillele Daciei noastre.*

Dresda 15 Dechemvrie 1852.

Dragă Bălcescule, amu întărdiatu cu respunsul pentru că nu sciamu nimica sigur să 'ți scriu, de te voi putè vedè undeva, și cându; acum, după atâta așteptare, a trebuitu să'mi iau mĕsurile ca să trecu iarna la Berlin. Cu multă părere de reu am aflatu singurătatea in care ai rĕmasu să petreci de iarnă și mĕ miru cum a pututu să te lasse soruta singuru. Imi zice Stefanu că doresci să vie unul din tinerii nostrii din Parisu să petrécă cu tine în Sicilia. Bine ar fi de s'ar putè, cu tóte că un bărbatu nu plătesce nimic la bólă, si nici cum nu póte tine locu de o sororă. Stefanu însĕ totu are să te viḍiteze pentru o sĕptămână sau doo, si eu totu nu'mi amu perdutu tótă speranța, însĕ pentru mai târḍiu.

Te plângi dragă de egoismul lumiĭ; dar ce folosu? un egoismu óre care este nedeslipitu de personalitate si nu se póte stîrpi din inima nóstră; atâtu numai se póte cere, ca nici odată acea simțire personală să nu ne facă miscători de reul altora. Alminteri, chiar societatea ce stă între noi, simpatie, dragoste sau devotamentu, adică partea nóstră din inimă ce o dăm altora, nu este decâtu un schimbu adĕvăratu, schimbu de simțiri si de mulțumiri recipróce. Appoi, posiția ta cere griji si sacrificiuri multe, lucruri anevoie de asteptatu, chiar cându ai fi străbătutu lumea aceasta semănându, cum am ḍice, inima ta prin inimile ómenilor. Dar simțibilitatea ta paremise că mai multu în sfera ideelor s'a informatu și s'a desvoltatu și s'a consumatu, și scii bine că cine se dă jertfă ideelor n'are să astepte reciprocitate întru acea jertfire, care tocmaĭ pentru aceea, cu atâta mai mare și mai nobilă este, sub condiție, însĕ, de a ne bucura din tótă inima întru acésta si de a nu asteptà nici odată dela ómeni ceea ce nu le amu dat loru nici odată: deplină jertfire a personalității nóstre.

Ia'ți dar, dragă, inima în dinți, și rabdă cu bărbăție necessitățile ființei omenesci; căci nu folosesci cu nima fă-

cându'ţi inimă rea. Lassă pe ómeni în voia domnului si te întórce mai bine către acela ce stă mai presusu de câtu ómenii şi de câtu tótă făptura luméscă, căci în acela vei găssì màngăerea ce cauti. Starea ta numai cu o climă dulce, viaţă lină şi neturburată, inima cătându dreptu către D-zeu, numai asiè se póte uşiura iar nu frămătândute de giaba în dorinti si nerăbdări. Ce'ţi mai passă tie de plăcerile lumii? Si dacă nu ti-au surîsu acelle plăceri atunci cându inima omului este un volcanu, dece mai multu acum? Usiurarea stării talle êncă odată, stă mai multu în mâna sa decâtu în a doctorilor, căci clima dulce, viaţă liniscită şi conscintă fericită, ţile poţi tóte procura, numai să vrei, *cu o vointă bărbătească*, auḑi tu?

Aceste tóte ţi le spun din sufletu, ne putêndu a ajuta în altu chipu nici sciindu cându şi cum o să te mai vĕdu. Mĕ întrebi de voie, dacă amu căpătat'o: pîne acum nici n'am cercatu, dar veḑêndu mai târḑiu că se póte căpăta cu înlesnire voi cerca. Despre tipăritul cărţii telle să nu fii îngrijitu căci si de voi fi eu la Parisu si de n'oiu fi, totu se va găsì cine să îngrijéscă de corecturi, si poti să fii încredinţatu că cartea ta nu va remânè netipărită. Apropos de istoria ta să scii că am găsitu si in cabinetul de stampe din Dresda portretul celu formosu al lui Michaiu; dar pelângă acésta, si altele care nu le vĕḑusemu în cabinetul din Parisu: precum portretul lui Vasilie domnu al Moldaviei cu inscripţia acésta | Illustrissimus Atq celsissimus princeps ac Dominus Dominus (sic) *Basilius* D. G. (adică Dio-gratia) Terrarum Moldaviae Princeps & Abraham Westerveldt pinxit

Wilheh^s. Hondius sculp: cum privilegio S. R. M.
Gedani MDCLI

Si altul al lui Cantemir fórte formosu şi cu inscripţia acésta | Démetrius Cantemirius Palatinus Moldaviae |

Si altul al lui Brancovénu Bassaraba cu inscripţia acéstă | Ioannes Constantinus Bassarabas Cantacuzenus de Brancovean furst des H. Röm-Reichs und der Wallachen | (si acesta formosu),

Si mai multe alle lui Sigismund Bathori si al lui Georgius Rakoczii (princeps Transilvaniae Moldavie, Dux, Comes, Palatin? *Transalpinensis?* Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc.)

iar mai cu sémă uu portretu *fórte fórte* formosu a unui blestematu de fanariotu cu inscripţia acésta | Constantinus Scarlat Moldaviae princeps |?

1. *Musas Augusti colit*
2. *aemulus ille volente*
3. *per populos dat jura*
4. *viam que affectat olympo*

} şi grecesce ΘΕΙΑ ΧΑΡΙΤΙ

auḑi blestematul? şi portretul de ḑece ori mai formosu decât al lui Michaiu! Să nu fie Mavrocordat? pentrucă are semnu si capu de bou şi corbu.

Eramu să mai roscolescu şi prin alte cartóne pentru că stampele sunt fórte rissipite si fără nici o ordină aici, dar nu s'a pututu pentru că cea mai mare parte a cabinetului stă închissă pînă s'o sfârşì museul cel nou. Dar nu credu să mai fie ceva interessantu pentru noi.

Adio, blestematule, si fii cu minte. Al teu.

A. G. Golescu.

Adresa pe plic: Monsieur Nicolas Balcesco,
Palerme en Sicile. Poste restante.

Ion Bianu

ARTĂ PLASTICĂ

Elementul de agrement în artă.

Sensibilitatea diletantului transformă arta în agrement al vieţei, ori de câte ori vine în atingere cu ea. Nota de agrement, din opera de artă, el o extrage, ca musca dulceaţa din coaja de pepene, printr'un fel de instinct natural. Atâta timp cât activitatea lui rămâne închisă în ţarcul familiei, diletantul e inocent şi inofensiv. Devine o primejdie socială îndată ce îşi manifestă, domenical, competenţa artistică în sălile de expoziţii, teatre sau concerte. Preferinţele lui sentimentale exprimate în public sunt dezastruoase în consecinţe. Importanţa lui creşte nemăsurată şi subit. El se constitue, atunci, în practică factor cultural. Artiştii onorează printr'o genufluxiune pe onor. public preţuitor, amator şi cumpărător. In familia lui cu siguranţă că există un diletant competent în materie, dacă nu-i chiar el acela. Competenţă, e adevărat, adunată de pe maidanul locurilor comune: gazeta ce cultivă reportajul artistic. Cu gesturi potrivite de circumstanţă, această competenţă este aruncată ignoranţilor în obraz. Propagată, ea roteşte în cercuri din ce în ce mai largi ca piatră svârlită în baltă. Actual, pentru simplul motiv că natura ne-a dăruit cu ochi, gură, urechi, mâini şi picioare, suntem cu toţii foarte pricepuţi în ale artelor. Diletantul este tipul reprezentativ al publicului amator de senzaţii artistice pe care şi le satisface ocupându-se mai mult de persoana, de cravata artistului, decât de opera lui.

Diletantismul este străvechiu, ca vechime de existenţă indatabil. El s'a ivit, în domeniul artei, a doua zi după zămislirea unei lucrări cu caracter artistic. Fenomenele na-

turii excită sensibilitatea omului, imaginaţia lui se aprinde la confruntarea elementelor naturii între ele: volumul, forma coloarea şi, atuncea se inventează ornamèntul în arta poporană. Omul a cunoscut întâiu utilul, frumosul mai în urmă. A deprins aşi împodobi unealta şi haina. Frumosul se suprapune utilului, la origine. Primul artist desinează un ornament. Urmaşii, copişti în gen, sunt diletanţii. Ei formează totuşi mediul, cu preocupări artistice, interesaţi la gloria primului artist pe care el o reflectă şi asupra lor. Căci pe diletant îl apropie vanitatea şi îl depărtează neputinţa în esprimare de artist.

Pentru stadiul actual, al artei noastre, este caracteristică înclinarea pentru elementul de agrement. Mai evidentă în arhitectură. Intr'adevăr, toată arhitectura este în funcţie de ornament, la noi. Arhitectul, cu ornamentul, violentează atenţia şi satisface curiositatea mahalagiului de gen estetic, amândoi, dealtfel, nevinovaţi ca pruncii, întrucât priveşte estetica. Impopoţonarea clădirilor de oraş cu ornamente luate dela monastirile Văcăreşti, Antim, Horezu etc., şi lipite pe ziduri, fără plan şi intenţie artistică, numai gust estetic nu denotă. Intre aspectul de prescură al casei Kalinderu din str. Renaşterii şi a „villelor de oraş" din Bucureşti, nu este mare deosebirea. Rostul ornamentului e decorativ ca intenţie artistică, animează o suprafaţă, nu o distruge însă, cum este cazul la arhitecţii noştri. Oricum, arhitectul lucrează cu suprafeţe, şi din ele trebue să-şi scoată efectul urmărit. Opera de artă, fie de arhitectură, sculptură sau pictură etc., se prezintă ca o unitate în aspectul ei general, ei se subordonează o altă unitate principală sau centrală care formează sâmburele fructului artistic. O suprafaţă, o faţadă sau un perete interior, ca să rămânem la arhitectură, se parcelează pentru obţinerea unui echilibru între părţile constituente. Ornamentul se subordonează acestui echilibru. Insuşi aspectul general al unui palat sau case e determinat de cerinţele artistice şi practice ale vremei. Ori, arhi-

tectul nostru substitue detaliul, chiar constructiv nu numai pe cel ornamental fondului artistic, inexistent aproape pretutindeni.

Meşterii cari au clădit palatele de la Mogoşoaia, Potlogi etc., sau monastirile dela Horezu, Cozia, ştiau aceste lucruri pe cari arhitectul nostru le ignoră. Cunoştinţele technice în ale meseriei de construcţie propriu zise nu contează, ori cât ar fi ele de vaste, în categorisirea operei de artă ce trebue să fie fapt. Numai calităţile artistice o determină. Obiecţiunei ce ni s'ar aduse că talentul artistic al poporului românesc se vădeşte strălucit tocmai în podoabă şi ornament, ripostăm că, cele susţinute de noi relativ la primordialele condiţiuni ale operei de artă se întrunesc în casa ţărăneaccă şi chiar la o fotă.

Condiţiile technice, în care apare revista, nu ne permit să ilustrăm constatările noastre spre demonstrare «de visu» prin alăturarea a două exemple reuşite — casele Iarca şi Dr. Minovici, de pe şoseua Kisseleff, ambele lucrări ale d-lui *Grigore Cerchez* — de o sumedenie de lucrări din parcurile Ioanide şi Filipescu. O plimbare prin Bucureşti, e edificatoare în sensul expus.

Din orice operă de artă se degajează un sentiment sau, în tot cazul, o idee. Inainte încă, de-a pătrunde în sensibilitatea şi conştiinţă, sculptura ca şi arhitectura, acţionează asupra noastră prin realitatea celor trei dimensiuni pe care le prezintă volumul lor: o casă este în fond un cub şi o statue sau columnă este un cilindru, ca să aşezăm realitatea într'o teoremă. In mijloacele de realizare a unei opere de artă plastică intră şi geometria, chiar multă. Rodin a spus'o convins. Sculptorii noştri nu ajuns acolo; afară de rare excepţiuni: care sunt d-nii *Paciurea*, *Storck*, *Han*.

Realizarea artistică la majoritatea sculptorilor noştri e numai de desfătare dactilă. Sensibilitatea lor artistică rezidă în buricele degetelor lor. Contactul cu huma le excită dexteritatea dactilă. Toată sensibilitatea tactilă şi dexteritatea

dactilă se concentrează în modelajul obiectelor. Şi astfel ei modelează, în humă, o alternanţă de convexităţi şi concavităţi în care se prind în joc schimbător lumina şi umbra, după situaţia sursei de lumină. E aceasta o preocupare de gen impresionist, corespunzătoare impresionismului pictural. Din sentiment pentru agrement, la alţii, aceştia sculptori de gen clasic, modelajul împrumută formelor lustruiala statuetelor de industrie artistică din vitrina magazinului O. H. Müller, din calea Victoriei.

Când sculptorul nostru se aplică să exprime o idee, o face confuz, cu ajutorul cărţei de gramatică elementară. Cu interjecţiunile „în, din, prin, spre", etc., întovărăşite de câte un substantiv: mizerie, alte lumi, foc, lumină. Un pumn de nămol fasonat de mâna sculptorului se chiamă pe latineşte, câteodată „ad astra" iar un cap de babă „de profundis". Alteori substantivul e singur materializat sub „Melancolie", „Reverie" etc., niciodată însă prin „Ţîcneală". Agrementul este în cel mai superlativ grad evidenţiat în statuiile publice sau particulare. Personajul reprezintat fie poet, militar, publicist, om politic este înconjurat de unelte şi atribute ale meseriei respective pe care sculptorii le numesc simboluri. O liră sau o coală de hârtie determină calitatea poetului, un şorţ cu grăunţe pe gazetar, pentru militari, arsenalul armatei furnizează destule condimente, omul politic este din belşug atribuit cu din toate aceste atribute.

Agrement peste totul, fără măsură şi echilibru. Or, aceste amândouă sunt legi pe care sculptura le-a împrumutat de la arhitectură în serviciul căreia a robit timp de secole. Un cap, fie chiar de expresie, o figură etc., înainte de a le modela, le construeşti. Intre construcţie şi modelaj există o relaţie ca între substantiv şi adjectiv, ca să vorbim ca d-lor prin pildă gramaticală. Sculptorii noştri sunt departe de triunghiul de compoziţie în care Rodin a închis *„le penseur"* sau de cilindrul care cuprinde pe *Venerea dela Milo.*

Loviturile de pensulă sau de daltă, la pictor sau sculptor, sunt ca şi izbiturile de stil la scriitor expresia unei întregi game de sentimente: dela iubire până la revoltă sau ură. Temperamentul unui artist se vădeşte mai cu seamă prin technică. Generaţia pictoricească actuală chioteşte sau chiuè. Cum vede un luminiş de pădure, pictorul trage un chiot, aşează galben şi verde pe paletă, parcurge repede gama acestor două colori. mai pune niţel albastru şi peisagiul cu pomi şi cer pe deasupra, e gata. Ce fel de peisaj? Care loc anume? Ce ar afface. Dacă tabloul e pictat în coloare verde reprezintă o pădure, dacă gama este albastră reprezintă marea etc. Se ştie că, în pictura impresionistă nu are importanţă *ce* pictez, ci *cum* pictez. Răspundem: prost. Pictura ilusionistă a impresionismului devine ilusorie la d-lor, din cauza insuficienţei technice, şi de aceea, în zadar am căuta o relaţie între colori, dacă relaţiile între obiecte este exclusă prin formula technică. Sunt simple schiţe cu toate defectele diletantismului care ne prezintă cu preferinţă tot ce este dulceag, moale sau numai plăcut la vedere. Sentimentalism de „Foae verde, verde şi iar verde"...

Sentimentul pentru agrement se mai manifestă şi prin preferinţa pentru peisajul cu caracter geografic cosmopolit. Un sentimentalism de comis-voiajor. Azi e Italia la modă, la rând după: Bretania, Midi, Provence, Bavaria, Algeria, Egiptul, Grecia. Că preferinţele acestea s'ar putea explica economiceşte, aci, pentru noi, nu are importanţă; marfa căutată şi vânzarea ei facilă nu-i determină valoarea nici când. Intenţiile noastre critice, se înţelege, nu jicnesc fondul artistic din opera D-lor *Cornescu, Dărăscu, Dumitrescu Ştefan, Iser, Pallady, Ressu, Tonitza, Theodorescu-Sion*, etc., dela societatea „Arta Română" şi nici pe D-nii *Pătraşcu, Steriade* etc., de la „Tinerimea Artistică" dar, vizează concesiile făcute de unii dintre d-lor prostului gust public şi mai ales sutele de pictori cu miile de pânze din expoziţiile ultimilor ani.

Cel puţin atâta, cât a realizat artistul-ţăran în casa, ceramica şi ţesătura sa, cerem şi artiştilor noştri: gust artistic. Artistul cultivat ne datoreşte însă mai mult.

Căci, oricare ar fi valoarea decorativă sau technică a detaliului cuprins în opera de artă, el nu înalţă valoarea acesteia în sine. Părţile bune dintr'o lucrare nu pot forma decât obiectul de discuţie al profesioniştilor care admiră, unilateral, un ornament, o coloare, o linie şi le şi pot gusta, izolat. Artă „en detail" nu există. Opera de artă, prin forţa ei pe care o numim artistică, înghite greşelile de detaliu şi există prin totalitatea ei. Când aceste detalii, valoroase, izolate fiind, le găsim ca expresie a unui sentiment de agrement, ne aşezăm în gardă. Arta din agrement nu cere decât talent manual şi nu este pentru cel care o practică sub paravanul artei absolute, decât prilej e petrecere, de onoruri şi recompensă bănească.

Arta vine spre noi integrală, ne cucereşte sau o respingem şi constitue un tot absolut, susceptibil de critică dar rezistent ca piatra, la analiză.

De aceea, tragem o linie de demarcaţie.

Francisc Şirato

MEDICINĂ

Mijloace moderne de tratament

I. *Radiumterapia.*

Au frământat pământul, ani dearândul doi cercetători—soţii *Curie*—l-au frământat între degete, l-au trecut prin sitele cele mai fine, atât de fine, încât abea au putut extrage dintr'o tonă de minereu câteva centigrame de o substanţă miraculoasă cu putere neînchipuită şi nesfârşită timp de secole. Fiecare grăunte din această materie nouă, scos din măruntaele pământului, formează un soare mic, dar de putere neistovită, ale cărui lumini întunecate nu se sting şi ale cărui raze nevăzute pătrund cu forţă extraordinară.

Acest foc invizibil arde tot ce întâlneşte în cale, distruge chiar când el a fost luat din locul în care îşi întindea flacăra mistuitoare şi nevăzută....

Pare că vorbim din basme şi din lumea minunilor, cari în vremea noastră nu se mai fac.

Cu toate acestea minunea s'a săvârşit şi ea a devenit o realitate. Ne-a fost dat nouă, muritorilor de azi, să asistăm la realizarea unei minuni, la descoperirea *Radiului* şi mai mult decât atât, la aplicarea lui cu rezultate admirabile în tratamentul celor mai crude şi neiertătoare boale.

Dar ca atâtea alte mari descoperiri, aceia a radiului a fost determinată de un lanţ întreg de alte descoperiri tot atât de importante.

Inceputul descoperirei *Radiului* se întrezăreşte prin 1896 când *Henri Becquerel* găseşte că sărurile de *Uraniu* au proprietatea de a emite raze, comparabile razelor X. Această descoperire se făcea în timpul când razele lui Roentgen sau razele X—şi ele izvorâte din alte descoperiri anterioare

—erau bine studiate şi aplicate cu succes în medicină. Razele X sunt nişte raze invizibile, produse în nişte tuburi electrice speciale (tuburile lui Crookes) capabile de a lumina şi ataca unele substanţe şi de a impresiona plăcile fotografice, dar mai ales remarcabile prin puterea lor deosebită de a pătrunde prin toate corpurile fie opace, fie transparente.

Punându-şi mâna între tubul producător al acestor raze şi un ecran de platino-cianură de bariu, a văzut pe acest ecran, umbra scheletului mânei: aşa s'a născut *radioscopia*. Substituind ecranul cu o placă fotografică, s'a obţinut imagina negativă, scheletul alb pe un fond negru: iată *radiografia*.

Aceste două procedee aplicate în medicină au condus la *radiodiagnostic*, unul din mijloacele cele mai moderne în punerea diagnosticului la diferite boale.

In anul când *Becquerel* descoperea proprietăţile iradiante ale sărurilor de Uraniu, razele X îşi începeau viaţa medicală în tratamentul depilărei (Schiff şi Freund), al lupusului şi al cancerului.

La 1898 D-na Curie, Academiciana de azi, găseşte aproape în acelaş timp cu Schmidt, că în afară de Uraniu mai există şi alte săruri, cum sunt sărurile de toriu, cari emit raze şi le şi numeşte *substanţe radioactive*.

Cu ajutorul unor instrumente de măsură, foarte delicate, D-na Curie cercetează toate metalele şi metaloidele cunoscute, precum şi un mare număr de stânci şi minerale.

Ea descoperă astfel că unele minerale, cari conţin săruri de uraniu sunt de 2—3 şi 4 ori mai radioactive decât uraniul metalic.

Aceste minerale (pechblenda, calcolitul, antunitul) o putere radioactivă aşa de mare din cauză că trebue să conţină o materie foarte radioactivă, şi-a spus D-na Curie, şi dacă e aşa, se poate extrage prin procedeele obicinuite ale analizei chimice.

Atunci D-na Curie, ajutată de Pierre Curie, soţul ei şi-au întovărăşit sforţările, reuşind să extragă dintr'o mie de kgr. de minereu, câteva centigrame dintr'o substanţă ex-

extraordinar de radioactivă, *Radiul*, un nou element chimic, pe care l-au izolat în stare de sare pură.

Lucru interesant e că radiaţia radiului are aceiaşi acţiune ca şi radiaţia razelor X asupra plăcilor fotografice şi asupra elementelor celulare vii.

Natura acestor radiaţiuni ne este dezvăluită: se ştie că unele din cele trei feluri de raze ale radiului, numite razele gama, cele mai importante dintre razele emise de substanţele radioactive, sunt de aceiaşi natură cu razele X, şi amândouă sunt de aceiaşi natură cu razele vizibile şi invizibile ale spectrului solar.

In afară de *radium* şi *polonium* s'au mai descoperit de atunci încoace şi alte substanţe radioactive, precum sunt *actinium* (descoperit la 1899 de Debierne), *radiotorium* (descoperit de Hahn la 1906), *ionium* (descoperit de Boltwood în 1907) etc.

Uraniul şi *toriul* există în cantităţi mari şi servesc astăzi ca metale industriale (luminarea prin incandescenţă etc.), celelalte *metale radioactive*, sunt în cantitate foarte mică şi singurul care a putut fi obţinut ca sare pură, *radiul*, a fost studiat de către *Danlos* ca agent de tratament al bolilor de piele. Aci se schiţează origina leacului celui nou, *Radiumterapia*, mijlocul cel mai modern de tratament, care împreună cu *Radioterapia*, e chemat să pună stavile celei mai teribile boale, care stinge atâtea energii omeneşti: *cancerul*.

*

In ultimul timp aceste două cuvinte au pus stăpânire pe întreaga acţiune medicală: *radiul* şi *cancerul*. E asaltul cel mai măreţ pe care Terapeutica l-a dat desnădăjduită, în contra unei boale, care nici azi nu ştim cum se naşte în corpul omului.

S'au încercat toate leacurile, şi tot ce medicina de la Hipocrat încoace ne-a pus la îndemână a fost îndreptat contra acestei boale otrăvitoare; dar fără rezultat.

Chirurgia, care dădea multe speranţe, nu face decât să oprească într'un loc boala, pentru ca mai curând sau mai târziu, să apară într'alt loc, mai grozavă şi definitivă.

Cu toate acestea, dacă boala e prinsă la început şi cancerul e operat mai înainte ca otrava să se fi întins în cotiturile ascunse ale canalelor cari irigă corpul, rezultatele operatorii sunt din cele mai bune.

Din nenorocire, canceroşii se prezintă la consultaţii în faza când chirurgia rămâne neputincioasă. Numărul mare de morţi prin cancer devenind înspăimântător, a pus lumea ştiinţifică şi medicală într'o grea încercare, din care—după statisticile cele mai noi—a eşit cu mari speranţe—într'o victorie apropiată.

Chestiunea radiului e strâns legată de tratamentul cancerului, care a ajuns o problemă socială de mare importanţă. Aşa se şi explică faptul că ţările mari şi civilizate se întrec în dobândirea a cât mai mari cantităţi de radiu, cari nu se pot măsura decât cu gramul, dar se plătesc cu milioane.

Astăzi toată lumea vorbeşte de Radiu, a auzit de tratamentul cu Radiu, de efectele miraculoase ale Radiului, fără ca să se cunoască exact ce este cu radiul şi cu ceilalţi corpi radioactivi, ce fel sunt aceste iradiaţiuni, cari sunt proprietăţile corpilor radioactivi, ce fel de aparate slujesc în terapeutica radioactivă, care este acţiunea radiului asupra ţesuturile sănătoase şi care asupra ţesuturilor bolnave, asupra tumorilor şi în special asupra cancerului.

Corpurile radioactive şi prin urmare *Radiul*, împrăştie trei feluri de radiaţii cari sunt botezate de Rutheford cu numele de raze *alfa, vita, gama*.

Caracterul comun al acestor raze este că se propagă în aer şi în vid. Ele se compară cu razele obţinute prin descărcarea electrică într'un tub de raze X. Insă pe când razele X sunt produse cu ajutorul unei mari cantităţi de energie, razele radiului sunt emise *spontan* fără ca ele să fie influenţate de vre'o cauză exterioară.

Din cele 3 feluri de raze, cele denumite gama sunt asemănătoare razelor Roentgen din tuburile lui Crookes.

Acestea sunt razele întrebuinţate în medicină. *Radiul* şi împreună cu el toate corpurile active, sunt capabile să producă numeroase efecte fizice şi chimice.

Astfel diferitele feluri de raze excită fosforescenţa unui mare număr de substanţe ca platino-cianura de bariu, săruri alcaline, etc. Debierne a constatat că pielea mâinilor devine luminoasă sub influenţa razelor de radiu. Ele mai au proprietatea de a colora un mare număr de substanţe ca sticla, porcelanul cuarţul, diamantul, dar în acelaş timp pot provoca şi reacţiuni chimice, spre exemplu transformarea oxigenului în ozon, descompunerea apei în elementele ei constitutive: hidrogen şi oxigen.

Proprietăţile pe cari le posedă corpurile radioctive de a emite spontan anumite raze, au dat aparenţa că sunt în contradicţie cu legea conservaţiei energiei, azi însă se ştie în mod sigur că aceste substanţe suferă transformări profunde. Legile de formare şi de distrugere ale substanţelor radioactive au fost studiate pentru trei mari familii de corpi radianţi: *familia uraniului*, din care *radiul* e cel mai important, *familia toriului* şi *familia actiniului*. Nu ne vom întinde asupra teoriei acestor transformări, dar vom arăta numai câteva apte ca să ne dăm seama de origina acestei radiaţii.

Astfel dintr'un gram de radiu lipsit de toate produsele de transformare, o mică parte a atomilor lui se distruge spontan în fiecare moment, producând un gaz numit *emanaţiune*, apoi o radiaţi[illegible]*lfa* şi o radiaţie *vita* foarte slabă.

Radiul se transformă astfel foarte încet şi distrugerea lui trece pe nesimţite, pentru că în 1730 de ani el nu pierde decât jumătate din greutatea lui. Dacă radiul este pus într'un vas închis, gazul *emanaţie* producându-se mereu se acumulează, nu poate ieşi, se distruge pe loc, dând naştere la o serie de corpi solizi, impoderabili: diferite *radiuri*, care nasc unele din altele depunându-se pe pereţii vasului. Până acum se cunosc Radiu A, B, C, D, E, F. Ultimul, numit Radiu F sau *polonium*, închide seria radio-

activă cunoscută de derivaţi ai Radiului. Distrugându-se *poloniul*, se reduce la plumb, care pare că reprezintă ultima serie de corpi, cari derivă din uraniu.

Radiul metalic a fost izolat în 1910 de către D-na *Curie* şi *Debierne*. El este un metal care nu poate fi păstrat în aer fără să se altereze. In acest mod nu poate fi aplicat în practică. In medicină e întrebuinţat sub forma de *săruri de radiu*.

In medicină se întrebuinţează mai multe săruri din diferitele famili de corpi radioactivi. Aşa din *familia toriului* se întrebuinţează *mesotoriul*, care conţine puţin radiu şi are aceiaşi acţiune terapeutică ca şi el. *Mesotoriul comercial* se reduce la jumătate din activitatea lui în timp de 20 de ani, apoi începe să dispară, pierzând câte o jumătate din valoare la fiecare 6 ani. Această variaţie de intensitate are inconveniente din punct de vedere practic.

Am văzut că *radiul*, *toriul* şi *actiniul* au puterea să emită continuu, dar în diferite grade, gaze radioactive, denumite *emanaţiuni*.

Aceste emanaţiuni se degajază în cantităţi diferite din sărurile celor trei corpuri indicate. Ele au proprietăţi comune şi anume: amestecate cu un alt gaz, îl fac pe acesta conducător de electricitate, pot difuza în gaze, sunt solubile în apă şi în alte lichide, fapt foarte important în legătură cu radioactivitatea apelor minerale.

Prezenţa emanaţiunilor de radiu în apele minerale a fost constată în 1902 şi 1903 de către I. I. Thomson şi Adamsen în Anglia. In 1904 Pierre Curie şi Laborde au căutat emanaţia de radiu în diferite izvoare minerale găsind, o cantitate importantă la Bad-Gastein, la Plombières etc.

Emanaţia de radiu este de altfel împrăştiată în toată natura. Unele nomoluri cum sunt cele de la Dax, Tekirghiol, Lacu Sărat etc. conţin emanaţiuni de radiu.

Sărurile radioactive, pentru a fi întrebuinţate în medicină sunt puse în nişte aparate. Cele mai cunoscute sunt *tuburile lui Dominici*, şi altele în formă de ace. de diferite mărimi; Ele sunt de sticlă, acestea la rândul lor puse într'un

tub de aur, de argint sau de platină. Aceste tuburi conţin în general 5—25 miligrame de radiu element. Acest sistem de tuburi, cu pereţii de diferite metale şi diferite grosimi, permit filtrarea radiaţiunei. Aceste aparate sunt aplicate pe piele sau pe mucoase şi prin diferite învelişuri se opresc razele secundare, cari sunt mai mult sau mai puţin iritante pentru ţesuturi.

Emanaţiunea de radiu se întrebuinţează în medicină în tuburi, în ace, aparate plate, sub formă de ape radioactive pentru injecţii, etc.

Razele Becquerel şi razele X au acest caracter cómun şi foarte interesant că lucrează asupra unui organizm şi produc modificări considerabile numai un oarecare timp după iradiaţie. Există o perioadă latentă în care nu apare nici o turburare manifestă; ea poate fi foarte scurtă sau se poate prelungi mai multe zile, după natura radiaţiunei, a intensităţi, a expunerei, a organismului iradiat.

Radiaţiunile substanţelor radioactive produc efecte diferite după felul celulelor; ele au un fel de *acţiune electivă*.

Sensibilitatea ţesuturilor la radiaţiuni este cu atât mai mare cu cât sunt mai bogate în celule de reproducere şi din această cauză are o acţiune electivă asupra unora din tumori, ale căror celule se înmulţesc foarte activ. Apoi ţesutul conjuctiv este mai rezistent decât ţesutul epitelial al pielei.

Radiul aplicat pe piele produce o uşoară iritaţie care poate merge până la arsuri grave şi profunde, după doză şi durata expunerei.

Astfel radiaţiunile au acţiune asupra sângelui, a splinei, asupra glandelor reproducătoare, slăbind acţiunea spermatozoidului sau chiar omorându-l. Dar cu atât mai eficace şi mai puternic lucrează asupra ţesuturilor bolnave, cari rezistă mai puţin decât ţesuturile sănătoase.

Cunoscându-se toate aceste fapte, prin cercetări de ani, s'a angajat întrebuinţarea radiului în tratamentul bolilor de piele, cu rezultate strălucite; în ginecologie, în bolilele sân-

gelui, în tuberculoză, în bolile glandelor cu secreţie internă, în afecţiunile sistemului nervos, în rumatizm, şi în mai mare măsură, în tratamentul cancerului sub toate hidoasele-i forme.

Rezultatele suprinzătoare în tratamentul *cancerului*, au deschis calea cercetărilor mari şi au stabilit epoca radiaţiilor în medicină. Cu tumorile de rea natură s'a ajuns în chiar inima imensului domeniu al tratamentului prin raze pătrunzătoare şi—astăzi putem spune că nu numai că sperăm, dar că am început să fim proprietarii pământului făgăduit.

Cucerirea este departe de a fi isprăvită, dar suntem pe calea cea sigură. Astăzi cancerele superficiale ale pielei, ale sânilor, ale uterului, al limbei, al amigdalelor, ale rectului, sunt tratate cu succes şi dau un sprijin netăgăduit chirurgiei. Fibromele uterine se topesc în faţa razelor, care mistuesc în drumul lor tot ce întâlnesc bolnav.

Cancerile inoperabile devin operabile după câteva şedinţe bine conduse; hemoragiile mari uterine, produse de atâtea cauze, sunt oprite uneori de o singură şedinţă de radiu; nevralgii rebele, sciatice teribile sunt vindecate complect după o singură sau două şedinţe de radiu. Boli grave din sânge, cari nu aveau tratament, sunt astăzi tratate cu succes şi cu ameliorări evidente de terapeutica radiantă.

Multe sunt bolile tratate prin emanaţiunile de radiu, multe se vor vindeca. Radiumterapia este în plină evoluţie, dar rezultatele finale se întrezăresc. Cancerul va fi vindecat curând prin tratamentul cu radiu şi aceasta va fi una din cele mai mari victorii pe care spiritul omenesc a câştigat-o în luptă cu duşmanii corpului uman.

Medicina modernă poate să-şi înscrie de acum numele D-nei Curie în rândul *nemuritorilor*, căci a dat omenirei această metodă care în semn de omagiu a fost numită în medicina nouă a zilelor noastre: *Curieterapie*.

Dr. Marius Georgescu

TEATRU

Fluieratul în teatru.—Până a relua greul contact cu autorii și cu interpreții—extrem de succeptibili și unii și alții și deopotrivă de geniali—cronicarul de teatru se vede constrâns la câteva pipăiri și sondagii pe la periferie, la o introducere lentă și insinuantă, la o apropiere de scopuri prin aluzii. Căci cronicarul, prin esența lui bârfitor și nemulțumit, se îndreaptă spre un viespar de temperamente iritate.

Actorul își simte cronicarul ca rinocerul pe vânător, prin vânt, după mirosul ierbii de pușcă, invenție ce nu se datorește totuși unui pahiderm. Dacă nu-l poate pune jos sau lăsa lat, cum se spune în limbajul efectului de artă, actorul este sigur că va fi cel puțin atins de alica fulgerătoare a domnului din stal, trimis să fie ochiul scrutător al gazetei.

Un cronicar cu respect de oameni, începe prin a umbla de-a'ndoasele, ca să nu deștepte neliniștea persoanelor rase, în templul cărora cutează să intre: Ca să fie pur și stângaci, el își freacă o jumătate de ceas picioarele pe grătarul și prețul de la ușă. Apoi tușește, apoi examinează vopseaua pereților cu o distracție și cu o sfială calculată. E politeța lui, de-a grăi de obiectul vizitei lui, cât mai târziu.

De fapt, ce caută un nepoftit acasă la domnii actori și autori? Și un nepoftit nou adaogă la rândul nepoftiților toleraţi nevoia unei modalități noi de toleranță, o vopsea care sporește paleta de compoziție a unui rol.

De aceea ne-am întreba deocamdată, așa din senin, pentru că vine vorba de teatru și nu ținem să fixăm dintr'o dată vorba, preferând-o alunecată—de ce nu se mai fluieră la teatru?

Nu vi se pare monoton acel torent uniform de aplauze, care primește și piesele bune și respinge și piesele proaste? Nu vi se pare prea bine crescut publicul nostru, care a uitat să fluiere?

Cu puțină bunăvoință, am ajunge la rezultate interesante. In loc să-și împreune ritmic palmele ca să rezulte zgomotul special al aplauzei, auditorul va scoate o singură mână din buzunar, se va ridica în spatele fotoliului vecin și... va fluiera. Și după ce a fluierat un singur spectator bine intenționat, se pornește orga întreagă și fluieră toată lumea.

De când a murit fluierul, o piesă slabă revine pe afiș cu încăpățânare, chiar în fața sălilor goale. Autorii exploatează față de direcții argumentul cu publicul satisfăcut, pe când o bună sirenă ar transa toate diferendele dintre excelența autorilor și timiditatea proverbială a directorilor....

Fără fluier toți domnii care au încercat fiorii dumnezeiești ai cortinii ridicate, pot să-și puie deopotrivă titlul de „autor dramatic" pe cutia de scrisori. Fluierul tot ar fi un criteriu într'o epocă în care complezența publicului e întovărășită.... ssst!—încet!—de marea camaraderie teatrală a presii.

Pe timpurile fluieratului s'au putut vedea, de pildă, celebrități în fașă dispărând definitiv din arena culturală grație celor două degete, indexul și inelarul, duse la gură și apăsate pe limbă cu mijlociul strâns în palmă. Ca să facem o definiție, fluierătul e violența aeriană aplicată unui organism impertinent. Și fluierul e și artistic și natural căci evocă inflexiunile violonceline ale vântului.

De când nu se mai fluieră, viața artistică și intelectuală curge mediocră și sterilă și dascălii de proporțiile d-lui Mihail Dragomirescu, pot să debiteze de la tribună gugumănii falacioase, nerozii bombastice, pe care orchestra spontană a fluierăturii le-ar face imposibile pe vecie.

Cititori simpatici, fluierați! Fluieratul e aperitivul simțului critic. Fluierați cu entuziasm, cu pasiune, cu tinerețe... — **T. A**

Episcopul Gherasim.—A murit, pe munte, între brazi, calugări și șoimi acel prelat incomparabil care a răzvrătit acum vre-o 10 ani Sinodul.

Un profesor de teologie procurase cândva unui ieromonah cu studii niște medicamente profane, pe care i le-a adus aminte când, ridicat la rangul de Mitropolit, fostul ieromonah refuzase profesorului beneficiul de a se lăsa condus. Profesorul păstrase toate rețetele și biletele fostului bolnav și-l ajutase din răsputeri și cu speranțe solide, să obție împărăția spirituală a țării. Răzbunarea imprudentă a profesorului desvălui un putregai mare, în fața căruia s'a relevat uimită candoarea monahicească a episcopului Gherasim. Acesta lua situația în serios și reedita pentru moderni momentele vechilor gâlcevi interesante, puerile și simpatice din sinoadele primitive.

Pentru Gherasim călugăria cerea o interpretare literală. Nu încăpea în mintea lui, foarte hrănită și foarte vie, putința ca un călugăr—paracliser sau episcop—să fie mai puțin decât o universală castitate și în aventura unui mitropolit galant el s'a simțit chemat să intervie ca un trăsnet al cerului amenințător. Cuvântările din Sinod ale Episcopului Gherasim Safirin au avut accentul blestemelor lui Moisi și din liturghie lui Vasilie cel Mare, afinate de cultivarea clasicilor greci și latini, familiari spiritului ciudat al episcopului. Aceste cuvântări, rostite într'o limbă uitată, dau literaturii noastre, care a trebuit să le ignore, modele suave de stil.

Folosul încăierării sinodale din 1911 nu a constat în demascarea câtorva figuri urîte ci în descoperirea unei valori sufletești de calitatea lui Gherasim, care disprețuind rolul de surdo-mut într'o situație preponderentă în Stat, și-a lăsat mitra scânteietoare la Episcopie, și-a luat scufia de călugăr și pantofii și s'a întors în mănăstire.

Moartea fericitului Safirin Gherasim e moartea ultimului prelat adevărat al Bisericii românești din Vechiul Regat și despre el cronicile nu vor greși când vor povesti că a murit precum s'a fost născut, într'o feciorie. — **T. A.**

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Revue des Deux Mondes (15 Decembre 1921. — 1 Februar 1922).

Maurice Paléologue (No. din 15 Dec.) continuă cu seria II-a a Memoriilor sale: *„La Russie des Tsars pendant la grande guerre"*, însemnând zi cu zi evenimentele războiului și observațiile sale, adânci și precise, dela 1 Ianuarie până la 24 Februarie 1916 incl. Sunt pagini de o sobrietate elegantă și de un adevăr, uneori dureros, cari aparțin, cu egale drepturi, Istoriei războiului mondial, Psichologiei rusești, ca și Literaturii. Persoanele, cu caracter perfect conturat, devin, deseori, adevărate personagii, și chiar simplele siluete capătă epitetul propriu ce le diferențiază. Evenimentele conțin un element palpitant de viață trăită. Tragica retragere a armatei sârbești cu chipul măreț al regelui Petru și cu chipul, de un eroism aproape mistic, al voevodului Putnik, conciliabulul revoluționar de la Kerenski, unde se discută „raportul" actualului Lenin și se hotărăște înlăturarea dinastiei și încheierea unei păci „democratice", „starețul" Rasputin și scandalurile religioase ce se petrec sub ochii credulu ai Țarului șovăelnic și bolnav, un scurt istoric al problemei agrare și uvriere din Rusia, activitatea inteligentă și patriotică a ministrului de externe Sazonow, impunerea baronului Sturmer — un simplu om de paie — ca președinte al consiliului de miniștri de către „camarila" lui Rasputin, amănunte asupra vieții și caracterului marelui duce Mihail Alexandrovici care se căsătorise — fără voia Impăratului — cu văduva cochetă și ambițioasă a unui ofițer, solemna deschidere a Dumei, în prezența Țarului, cu tot ceremonialul, neliniștit și mistic, al ortodoxismului, silueta fină a generalului Wrangel și — ceeace ne interesează în deosebi — accelerarea tratativelor cu România în vederea intrării în acțiune, promisiunea ce ni se dă că se va ține la dispoziția noastră o întreagă armată rusească și toată neliniștea cercurilor diplomatice din Petrograd, pricinuită de neutralitatea noastră — iată ce conțin paginile „Memoriilor" din acest număr. Sunt crâmpee vii, smulse din frământarea războiului, dedesubtul cărora se simte clocotul gloatelor rusești.

In numărul din 1 Ianuărie, *D-l Paléologue* ne dă jurnalul său dela 25 Fevr.—23 Aprilie 1916, tocmai epoca Verdun-ului. Intr'o profuziune de amănunte anecdotice, de note asupra psichologiei rusești, prânzuri de gală, conversații politice și particulare, amintiri literare, caracterizări și necrologuri, disting câteva chestiuni de interes eminent:

Prăpastia dintre masele rurale ignorante și superstițioase și clasele superioare e ilustrată cu câteva fapte reale și cu câteva amintiri din Korolenko și Veressaiew. In nuvela *Eclipsa* a lui *Korolenko*, țăranii ruși, înfricoșați de o eclipsă solară, sunt pe cale să extermine pe niște astronomi ce se instalaseră cu telescoapele prin apropiere. Neștiutor, „mujicul" își închipue că medicul trimis să combată o epidemie, a venit, de fapt, s'o propage, din ordinul Guvernului. Și atunci, pune foc spitalului, pradă laboratorul și bate, ori chiar ucide pe medic. (E și subiectul unei nuvele de Veressaiew). Parcă-i un salt de câteva secole de la o clasă la cealaltă... Această stare va fi, în bună parte, răspunzătoare de nenorocirile de mai târziu.

Tocmai pe vremea aceasta (1 Martie) este situată vizita lui Filipescu la Petrograd; în cercurile diplomatice, aceeași neliniște înfrigurată așteaptă intrarea noastră în acțiune.

Cu ocazia unei audiențe la Țar, D-l Paléologue găsește prilejul să-i schițeze caracterul: „...La simplicité, la douceur, la faculté de sympathie, la fidelité de la mémorie, la droiture des intentions, la mysticité, une faible confiance en soi et, par suite, le besoin constant d'un appui extérieur ou supérieur".

Asupra romanțelor rusești („élégiaques, berçantes ou pathétiques") în legătură cu firea rusească, D-l Paléologue transcrie un episod din Gorki.

Psichologia criminalului rus, care trece repede la un fel de căință mistică, e ilustrată, deasemeni, printr'o anecdotă dintr'un roman de Dostoiewski.

Chestiunea Poloniei face obiectul mai multor întrețineri și reuniri politice ori particulare. Un „mujic" se roagă:

„Puis il redevient immobile. Mais sa physionomie n'en est que plus expressive. Une lueur phosphorescente, extatique baigne ses yeux pâles, qui semblent voir réellement quelque chose d'invisible".

Din când în când vești fericite de la Verdun, bine venite pentru a înviora scepticismul rusesc.

In numărul din 15 Ianuarie, se ocupă aproape exclusiv de vizita D-lor Viviani și Thomas la Petrograd. Pe alocuri, ca de obicei, note și anecdote: în vorba foarte frecventă „nitchevo", D-l Paléologue găsește un reflex al caracterului sceptic național; Rasputin se împărtășește alături de Țarină, pe care-o sărută pe

frunte,după ce aceasta-i sărutase, pios, mâna; firea visătoare a Rusului şi calitatea visului său, ce-l decide adese la acte fulgerătoare şi de neînţeles, se bucură de ilustrare printr'o anecdotă din Dostoiewski. (Fraţii Karamazov) etc.

Misiunea celor doi ambasadori era de-a reclama un contingent de 400.000 de Ruşi pentru frontul occidental, de-a decide pe Sazonow să fie mai larg în negocierile cu România şi de-a obţine promisiuni în favoarea Poloniei. Iarăşi prânzuri, vizite, audienţe, discursuri... Rezultatul însă a fost mai mult moral decât material.

Émile Fabre, administratorul Comediei Franceze, publică planul adoptat pentru celebrarea celui de al treilea centenar al lui Molière (No. din 15 Dec.); începând cu 1 Ianuarie 1922 se joacă, pe prima scenă a Franţei aproape întreg repertoriul molieresc, excluzându-se doar: *Don Garcie de Navarre*, *Psyché*, *Les amants magnifiques* şi *Mélicerte*.

Foarte controversată a fost chestiunea punerii în scenă, mai ales din pricina diverselor „maniere" experimentate în ultimele decenii (Antoine, Gémier, Copeau etc.); comitetul de iniţiativă a adoptat, în principiu, ambele tendinţi esenţiale—una, tradiţionalistă, păstrând cu îngrijire culoarea locală; alta, modernizând teatrul trecutului prin toate mijloacele puse la îndemână de tecnica actuală—hotărând pentru fiecare caz în parte. — Aşa, de pildă, pentru comediile aproape tragice, ca *Tartuffe*, se respectă toate indicaţiile textului, reconstituindu-se decorul, costumele şi, pe cât se poate, interpretarea primitivă, aceasta şi din respect pentru actorul şi regisorul Molière; pentru celelalte piese, conţinând, în genere, mai multă fantezie, ca *Sganarelle*, *M. de Pourceaugnac* etc., s'a dat curs liber tendinţelor de modernizare, zugrăvindu-se decoruri noi, conform gustului actual. Rămânea chestiunea delicată a numeroaselor „divertissements" din opera lui Molière — balete, prologuri pompoase, muzică etc. — cea mai mare parte fiind simple concesiuni consimţite gustului regal; s'au păstrat, cu titlu de exemple, numai baletele ce încheie *Le Sicilien*, *L'amour médecin*, *M. de Pourceaugnac*. S'a luat şi iniţiativa unei expoziţii molieresti, în chiar saloanele "Comediei", conţinând întreaga „literatură" legată de Molière: portretele şi busturile autorului precum şi rarele amintiri directe: cele două ceasuri ce i-au aparţinut, o carte cu autograf şi fotoliul în care a jucat rolul lui Argan şi în care se odihnise puţin înainte de moarte. De asemeni, s'a făcut apel la toate cercurile artistico-literare ce puteau contribui la comemorare şi s'au trimis invitaţii în străinătate.

Un Conseiller de Balzac. Le Lt.-Colonel Périolas par *Marcel*

Bouteron et Auguste Le Sourd (No. din 15 Ianuarie).

Acest Périolas, cunoscut până acum doar dintr'o simplă dedicație a lui Balzac și din câteva rânduri pline de elogii și de iubire ale acestuia, a deșteptat curiozitatea cercetătorilor. Intr'adevăr, s'au și găsit 14 scrisori (alte câteva, ale lui Balzac, lipsesc) ce permit reconstituirea unei corespondențe și implicit, a unei prietenii frumoase; prima scrisoare datează din 1832, ultima din 1845; ale lui Balzac, laconice dar afectuoase; ale colonelului mai lungi, respirând o dragoste și o grije părintească pentru romancier, pentru care nu-și precupețea nici admirația, nici serviciile, nici sfaturile.

Interesul acestei corespondențe este și altul decât acela de a fi vestigiile vieții unui mare scriitor. Din ele se capătă și o nouă confirmare a vechei teme: Balzac hărțuit de editori și creditori.. In calitatea sa de etern „noircisseur de papier", Balzac avea revolte de desgust, firește: „..Il faut toujours écrire, être toujours neuf, jeune, ingénieux, et achever mon histoire de la société moderne en action".

Romancierul realist, culegător de fragmente autentice de viață, se întrevede, de-asemeni; și dacă Balzac nu și-a isprăvit până la moarte proiectata sa serie „*Scènes de la vie militaire*" (nu există decât *Les Chouans* și *Une passion dans le désert*), apoi nu e vina colonelului, care, vechi războinic sub stindardul Revoluției și al Imperiului, purtat pe la Moscova și Wagram, și-ar fi îndeplinit, de sigur, obligația de informator prețios, pe care și-o asumă într'una din scrisori.

O comedie într'un act de *Turgheneff: Le déjeuner chez le maréchal de la noblesse* (1849—1851). Câteva poezii lirice de *André Rivoire*. René Doumic, note de teatru la premiera lui *Paul Géraldy* (Aimer). Inceputul unui studiu documentat și greoi al lui *Victor Giraud* despre *Maurice Barrès*. Continuarea studiului lui *J. Boutenger* despre *Rabelais*. L'exemple de *Claude Cochin* de *A. Beaunier*. *Saint-Saëns* de *C. Bellaigue*, etc.

La Revue hebdomadaire. (7, 14, 21 și 28 Ianuarie, 1922).

Le laboratoire de Flaubert, așa se intitulează cap. IV din studiul lui Thibaudet. (No. din 14 Ian.); e gândit și documentat; însemnătatea lui e dublată de însăși însemnătatea obiectului tratat: epoca cea mai fecundă a maturității lui Flaubert.

Călătoria în Orient cu Du Camp avusese două efecte: desgustul pentru Orientul ce invită la poetizare și aversiunea, mereu mai puternică pentru Du Camp, care, dotat cu inteligență practică și cu talent mediocru, părea sortit să ocupe culmea situațiilor sociale; pentru fervența artistică a lui Flaubert, arivismul încordat al prietenului era o umilire și, poate, o remușcare.

Agonia lungă a dragostei cu Louise Colet durează încă; singur credincios ul și modestul Bouilhet știe să-și acordeze sufletul cu al maestrului.

Thibaudet desbate aici „una din problemele cele mai interesante cari se pot pune“ : elaborarea (între 1852—56) a romanului *Madame Bovary* și psichologia autorului, la această epocă. Thibaudet bifurcă problema:

1. S'a adoptat cu ușurătate (P. de Juleville, Brunetière, Descharmes în *Flaubert avant 1857)* afirmația că, în *Madame Bovary*, am avea triumful unei înverșunate lupte a autorului împotriva propriei sale substanțe sufletești; această operă naturalistă, au spus criticii (și Flaubert a acreditat-o prin nesfârșitele sale lamentații din *Corespondență)* s'a smuls, cu prețul dureros al tuturor chinurilor și îndoelilor, din sufletul romantic inițial. Din această considerație s'a născut și subtila teorie a *bovarysmului* (Jules de Gaultier), care n'ar fi decât „facultatea de a te concepe altfel decât ești“.

Această dureroasă dedublare psichològico-literară, admisă unanim de critică, este nefirească, după Thibaudet. Scrisorile lui Flaubert, concepute târziu, noaptea, de muncitorul epuizat, nu dovedesc nimic prin lamentațiile lor și prin explozia de ură împotriva platitudinii subiectului din *Bovary*. Apoi, sub raportul literar ca și sub cel psichologic, distingerea unui stil și a unei naturi firești de un stil și o natură artificială, e o eroare. Viața e mai bogată decât ne închipuim: de sigur că *Madame Bovary*, exista, virtual, chiar în sufletul romantic al lui Flaubert, ca o posibilitate a căreia înflorire aștepta împrejurări favorabile.

Dacă pui problema astfel, e lesne să identifici starea sufletească a lui Flaubert, în epoca Bovary, cu stări sufetești manifestate mai puțin categoric, anterior. Și atunci, constați că, pentru el, „literatura a fost întotdeauna o religie, dar o religie tristă“. Creația ușoară, inspirată și entuziastă, a disprețuit-o.

Dacă ne gândim la meschinăria subiectului din *Madame Bovary*, constatăm că nici aici Flaubert nu e în desacord cu firea lui permanentă, iubitoare de formalism estetic: „Ce qui me semble beau, ce que je voudrais faire, c'est un livre sur rien, un livre sans attache extérieure, qui se tiendrait de lui-même par la force interne de son style, comme la terre sans être sur terre se tient en l'air. Les œuvres les plus belles sont celles où il y a le moins de matière“.

Mai mult încă: în prima *Éducation sentimentale*, scrisă la 24 de ani, toate liniile directorii ale romanului de mai târziu sunt indicate (Jules, eroul, e un estet laborios). Deci, între *Madame*

Bovary și antecedente, e continuitate și nu soluție de continuitate.

2. Atitudinea *impersonală* din *Madame Bovary* înseamnă oare o ruptură cu opera *personală* anterioară?

Thibaudet găsește că această idee a fost exagerată până la absurd. Limita dintre personal și impersonal e fragilă și șovăitoare, căci orice confesiune lirică va conține un roman, iar reciproca e tot așa de adevărată: orice roman, este într'o măsură, o confesiune lirică. Dacă n'ar fi decât creația personagiilor, care implică trăirea prealabilă a fiecăruia dintre ele și tot ar fi sdruncinată ideea naturalismului pur al romanului; „*Madame Bovary*, c'est moi", scrie Flaubert.

Acest adevăr trebuie exploatat până la ultimele consecințe: virtual, Flaubert a purtat totdeauna în suflet o *Madame Bovary*, ca un produs al temperamentului său. Cu 10 ani înainte de elaborarea romanului scria:

„Le grotesque triste a pour moi un charme inouï; il correspond aux besoins intimes de ma nature bouffonnement amère. Il ne me fait pas rire, mais rêver longuement".

Acest *grotesc trist* turnat în forme estetice, care rezumă viața, care conține, în germen, romanul întreg, pe care Flaubert și-l atribuie lui însuși și care caracterizează atitudinea lui filosofică, dovedește existența lirismului înduioșat în *Madame Bovary*. Și, mai e ceva: multiplicitatea variată a personagiilor din roman, cu Binet la un capăt al gamei, cu Emma la celălalt, nu implică inexistența lirismului; întotdeauna (dovezile sunt nenumărate), Flaubert a dovedit această aptitudine pentru *viziunea simfonică*; de pildă: „...je humais à la fois l'odeur des citronniers et celle des cadavres" etc.

Iată cum *Madame Bovary*, rămânând icoana fidelă a provinciei franceze în sec XIX, este simultan, rodul direct al unui suflet personal: e o confesiune discretă a unui artist și a unui critic: și aceasta o așează în punctul artei eterne.

Capitolele V și *VI* din studiul lui *Thibaudet* (No. din 21 și 28 Ianuarie), conțin caracterizarea romanului și a personagiilor din *Madame Bovary*. Din cochetărie artistică, poate, Flaubert se declarase împotriva înscenărilor din romanul *construit conștient* al lui Balzac, de pildă. Asta nu-l împiedecă să facă din Bovary un model de roman, o personificare definitivă a genului, chiar sub raportul compoziției. Totuși credincios din instinct genului, Flaubert exclude orice *lovitură de teatru* din roman care apare astfel ca o simplă narațiune biografică, în aparență, a vieții lui Charbovary, iar în fond a mai multor vieți ce se pătrund; e, mai curând, biografia vieții umane însăși.

Desvoltarea romanului se face organic, necesar, fatal, prin îmbogățirea concentrică a temei inițiale, nu prin adițiuni ulterioare. Toate datele romanului există, virtual, în simplicitatea temei propuse: *romanul vieții* și al *amorului*: tonurile luminoase există încă (vor dispărea în *Bouvard*), echilibrând aproape pe cele negre.

Construcția romanului e de-o simplicitate clasică: două cercuri concentrice — existența familiei Bovary la Tostes, apoi la Yonville—cel de-al doilea nefiind decât doar transpunerea în realitate și 'n viață a virtualităților celui dintâi. Orășelul Tostes, cu viața lui, e o simplă *schiță*; Yonville e un *tablou* cu același subiect.

Personagiile: Emma, veritabilă eroină de roman (aproape toți ceilalți vor fi *contra-eroi*) e un caracter complex: sensualitate, imaginație—vulgară însă—naivitate, adică tocmai ceeace putea satisface instinctul de poet și facultatea de critic lui Flaubert. Era ca toate țărăncile normande...„ qui gardent toujours à l'âme quelque chose de la callosité des mains paternelles".

Caracterul Emmei dictează caracterul romanului: roman al amorului sensual ca *Manon Lescaut* roman al romanescului ca *Don Quichotte*, Madame Bovary este încă și romanul destinului, cum e *Candide*. Această complexă întrunire de note face ca romanul să conțină aceeași *umanitate* ca și *Faust*: „La disproportion entre le rêve et la réalité, la tristesse et la désillusion qui suivent les ambitions de science, d'amour ou d'action, ce qui a fourni à d'autres littératures les types de Don Quichotte et de Faust, a fourni, dans le pays de La Fontaine et de Voltaire, le type d'Emma Bovary et n'a fourni que celui-là".

Charles Bovary întrupează toate notele sufletești — bunătate imbecilă, pasivitate totală, satisfacție neghioabă că există — cari făceau din burghezi niște odioși pentru Flaubert. Fiecare detaliu din existența lui poartă stigmatul platitudinii și existența lui însăși e o crimă... E un fel de rezervor de „idées reçues":

„La conversation de Charles était plate comme un trottoir de rue, et les idées de tout le monde y défilaient, dans leur costume ordinaire, sans exciter d'émotions, de rire ou de rêverie".

Cei doi amanți: Léon, un Charles Bovary mai tânăr, mai bine educat și cu veleități naive de artă; Rodolphe, un egoist brutal. Iată cum se rezolvă durerea lor, în prima noapte pe care Emma o petrece în mormânt:

„Rodolphe, qui, pour se distraire, avait battu le bois toute la journeé, dormait tranquillement dans son château; et Léon, là-bas, dormait aussi".

Bournisien, abatele, ca toți ceilalți, e furat de ritmul pră-

bușirii vieții; prin el se năruie o instituție întreagă: Biserica. *E un fragment de umanitate care se disolvă*, în *Madame Bovary*. Dar, ca un contra-efect, întrevedem o altă umanitate care, fără scrupule, se ridică pe ruinele cele dintâi: în primul rând, Homais, farmacistul; în imbecilitatea lui, Homais triumfă fiindcă posedă o calitate pozitivă esențială: inteligență practică. Flaubert posedă simțul comic al prostiei umane și Homais nu e mai prejos de Tartuffe, sub raportul calității comice.

Lheureux e al doilea triumfător; cel dintâi se îmbogățea sustrăgând, fraudulos, clientela doctorului Bovary, iar Lheureux, ruinând pe Emma. Ambii reprezintă o întreagă societate ce se ridică, fără să aleagă mijloacele fiind, printr'asta, în ritmul epocei.

Este tocmai ceeace dă romanului o concluzie pozitivă, în ciuda teoriei lui Flaubert, care credea că, niciodată, arta nu trebuie să conchidă. Cuvântul din urmă la *Éducation sentimentale* era negația credinței în viață, a vieții; dar tocmai viața cere ca din naufragiul romanului *Madame Bovary* să triumfe doi reprezentanți ai vitalității însăși: Lheureux și Homais.

Julien Ochsé publică (No. din 7 Ianuarie) un portret al contelui Robert de Montesquiou, scriitorul mort de curând; portretul încearcă o reabilitare a ironistului temut, a estetului, ale cărui manii nevinovate au fost ridiculizate în chip exagerat. Ca și Barbey d'Aurevilly sau Villiers de l'Isle-Adam — membri ai unei rase de artiști dispărute — R. de Montequiou socotea că, în afară de poezia lui chiar, poetul trebuie să se diferențieze de contimporani printr'o personalitate proprie și o atitudine originală, începând cu costumul și sfârșind cu ultimul gest.

Și, totuși, în ciuda detractorilor, avem de-aface cu un scriitor de talent, a cărui operă așteaptă consacrarea posterității (*Perles rouges*, *les Têtes couronnées*, *Délices du Capharnaüm*. *Diptyque de Flandre*, *Tryptyque de France* etc.), cu un artist de gust și cu o personalitate morală autentică.

Casa lui R. de Montesquiou era împodobită cu tot felul de obiecte de artă, alese și așezate cu gustul sigur al specialistului, gust care-i va permite să impună capriciului modei, cu voința fermă a premergătorului, dela vasele Gallé până la atâtea nume de pictori, actori, dansatori.

Autorul portretului ne înfățișează pe Montesquiou ca pe un îndrăzneț, care nu se teme de răspunderea ce și-o asumă prin proclamarea adevărului. Opinia publică însă, tolerează cu greu o asemenea atitudine. Memoriile lui sunt așteptate cu nerăbdare, și, de către mulți, cu spaimă.

A propos du tricenténaire de Molière: „Courteline et Sacha Guitry", de René Benjamin (No. din 21 Ianuarie). Acești doi meșteri ai râsului francez contimporan, ar fi, după Benjamin, posesorii moderni ai câte unui grăunte din geniul lui Molière.

Comicul lui Courteline e amar, dureros, descinzând direct din *Le Misanthrope* și *Georges Dandin*; avem de-a face cu analistul prostiei umane simpatice, veșnic înșelată; Courteline însă n'o dușmănește înverșunat (ca Flaubert) și nu se sfiește să se lase înduioșat de durerile ei. Comedia lui e o galerie de tipuri mărite, idealizate, compuse cu trudă conștiincioasă.

Ce-l distinge de Molière, este stilul: din burghez, familiar — cum era la Molière — devine vulgar, dar lipsit de pitoresc, la Courteline; apoi, acesta e un *intelectual*, a cărui reflexiune se învederează în fiece replică, pe când Molière era un *actor* cu viziunea dinamică a ansamblului.

Comicul lui Sacha Guitry, dimpotrivă, este spontan, juvenil, nepăsător și descinde direct din farsa lui Molière — *Les fourberies de Scapin*, *Le Malade imoginaire*, etc. — Scrisul conștiincios și chinuit al lui Courteline, Sacha Guitry îl ignorează; fără să fie gândit, comicul lui țâșnește vioi și liber, apropiindu-se de improvizație; în schimb, câtă mișcare, câtă vervă îndrăcită la acest comic, care e și actor, ca Molière!

Oricum, ambii reprezintă, ca și genialul lor străbun, personificări autentice ale *spiritului* francez; au dovedit-o Nemții, fluierând, acum doi ani, la Berlin, una din piesele lui Courteline....

Georges Bergner în „Après trois anneés d'Alsace française" (No. 7 Ianuarie) ne dă informații asupra mersului unificării politice și culturale în vechea provincie reîncorporată. Asistăm și acolo la ciocniri de sentimente, idei și mentalități, agravate de firea susceptibilă a Alsacianului și de anume manifestări pripite din interior.

O dominație germană de jumătate veac a lăsat urme, care nu se vor șterge decât cu vremea; și lucrurile merg destul de greu: sunt și acolo partizani ai *particularismului* (regionaliștii), și partizani ai *asimilării* totale și imediate. De aceea, fiecare detaliu, contribuind la sporul unificării efective, e discutat, combătut din principiu, și trebuie o grije infinit de delicată pentru evitarea incidenteler supărătoare. Se ridică însă, alături de aceste delicate deliberări, o generație nouă. **V. M.**

Ultima piesă a lui Bataille, *La Possession* (4 acte), nu-i primită cu explozii de osanale de critica franceză....

René Doumic, nu mai face nici măcar obișnuitele rezerve elogioase pentru îndemânarea tec-

nică a autorului (cum se 'ntâmpla cu *Tendresse* sau *L'homme à la rose*): „Acțiunea se târăște penibil de-alungul celor 4 acte, într'o incoherență posomorâtă".

Este, totuși, ceva excepțional în „*La Possession*": neverosimilul... O tânără de 20 de ani, Jessie, care simte vocația irezistibilă a *demimonde-ului*, e smulsă din brațele unui bătrân de temeritatea impetuoasă a unui vechi tovarăș de copilărie, care are proasta idee să-și reclame dreptul de logodnic, acordat pe vremuri. Jessie, sboară cu îndrăgostitul, dând cu piciorul, deocamdată, unei *situații* strălucite. Lipsă de bani, hărțueli, adulter, sinuciderea soțului etc... și cariera galantă a Jessie-ei nu va fi fost decât întreruptă. Acelaș bătrân generos îi va oferi vila lui, pentru îndulcirea restriștii....

„Un peu de retard, un peu d'aventure, et tout finit bien: il n'y a qu'une inconvenance de plus dans le théâtre comtemporain", sfârșește Doumic. (*R. des Deux Mondes*, 15 Januar).

Cam acelaș lucru, dar cu mai multă violență, îl spune François Mauriac (*La R. hebd.*—21 Januar).

Muzeul lui Pierre Loti, din Rochefort, în plin Occident, înviază un colț de Orient colorat și bizar... E un *raccourci* al unei vieți și al unei opere. Dubla personalitate a lui Loti—aceea de fiu al pământului Franței, păstrător al poeziei tradiționale și al vestigiilor decorative și arhitectonice naționale, alături de visătorul însetat de exotism oriental — se reflectă nestânjenit, simbolizându-se în hibrida înjghebare a locuinței sale. In fond însă, e acelaș suflet duios care se ostenește să prelungească cele mai fugitive impresiuni, cari l-au mișcat ori fermecat. Așa, de pildă, camera, în care mama și mătușa lui și-au dat sufletul, stă, până azi, neatinsă, păstrând atmosfera ultimelor clipe ale unor existențe scumpe; din peregrinațiile sale pe Oceanele Răsăritului, Căpitanul de fregată *Viaud* a adunat cu patimă tot ceeace, ulterior, îi putea aminti locurile pentru care sufletul său s'a chetuit în admirație nemărginită. Și astăzi, dintr'un vechi salon de familie, cu portrete de la 1860 pătrunzi brusc într'o pagodă japoneză, contimporană cu *Madame Chrysantème* (1886); un salon *Louis XVI.* o sală *Renaissance*, o sală chineză, zugrăvită în culori aprinse de aur și de sânge — de când cu *Derniers jours de Pékin* (1900/2) — și, în fine, alt salon, acesta *Louis XI*, în care Loti avea capriciul nevinovat de a reînscena unele din acele «joyeusetés du roy Loys le onzième», povestite în *Contes drolatiques* de *Guez de Balzac*. Aceasta, la parter și'n primul etaj.

Al doilea etaj rezervă surpriza unei *moschei*, cu coloane gen Alhambra și Damasc, întrunind neliniștea locurilor de-

rugăciune musulmane cu fumul de mirodenii, cu bogatele covoare pentru îngenunchere, cu căptușeli de faianță, cu sacra fântână orientală, cu marmura pavajului și cu acele obeliscuri, pe care sunt săpate straniile hieroglife orientale; peste tot, o profuziune de bibelouri... O *sală gotică* apoi și chiar turla unui *minaret*...

Decorul oriental amintește, plastic, impresiunile din *Aziyadé Fantôme d'Orient, Désenchantées*, și atâtea din eroinele nefericite ale Orientului vor fi rătăcind în moscheea sensibilului lor prieten.

Lesne ne putem închipui aspectul compozit al unei așa de curioase înjghebări arhitectonice: dela ogivele artei gotice și până la eleganța plină de elan a minaretului, nimic nu lipsește; dar ridicolul acestei incoherențe este îmmormântat într'un bogat vestmânt de iederă.

Curtea nu e mai prejos: palmieri, bambuși, un rodiu din Tahiti, o profuziune de plante agățătoare exotice, ca la tropice ascund un basin cu jet-d'eau de cea mai ortodoxă tradiție franceză. Și, în această transplantare de ținut tropical, vagabondează, leneș, două broaște țestoase, una, *Suleïma*, adusă la 1870, din Algeria, de tânărul elev-marinar.

In acest mediu heteroclit, scriitorul, bătrân acum, își savurează amintirile, redactându-și (împreună cu fiul său *Samuel Viaud*) jurnalul, ce promite să aibă dimensiuni colosale, *Suprêmes Visions d'Orient*.

Temele muzicale în opera lui Flaubert.

Romantismul francez, păstrătorul bunei tradițiuni a sufletului național, adică iubitor de idei clare și de viziuni plastice, s'a mulțumit să facă din muzică un simplu accesoriu erotic, de un gust îndoelnic.

Străin prin natură și prin educație de orice sensibilitate muzicală, Flaubert suporta muzica în chip penibil — când o suporta; căci i se întâmpla s'o evite furios, cum a făcut, de pildă, cu ocazia unei vizite la D-na de Chenonceaux, care avusese nefericita idee de a-l delecta cu un solo de violoncel. Iar într'o scrisoare adresată nepoatei sale cere, în batjocură, o sonată pentru piano și corn de vânătoare.

Temele muzicale persistă totuși în întreaga operă a lui Flaubert, ca o necesitate romantică; nu s'a sfiit însă să afirme că... „La plastique est la qualité première de l'art.“; iar ritmul Odelor lui Horațiu îl face să întrevadă conturul leneș al șoldului sclavelor din Grecia.

Această înclinație congenitală de a răstâlmăci sensația sonoră în sensație plastică sau în gest — ori numai simpla preferință acordată acestora din urmă — se verifică atât în operele din tinerețe („Un parfum à sentir“. „Rêve d'enfer“, Quidquid vo-

lueris"), ca și în creațiunile maturității sale literare: reprezentația „Luciei de Lamermoor", în „M-me Bovary", veleitățile muzicale ale lui Frédéric și M-me Arnoux, în „Education sentimentale", etc.

Descrierea cântecului D-nei Arnoux însă, este, după Turghenief, mare admirator al romanului, o notă discordantă și falsă; M-me Arnoux ar trebui să cânte *altfel și altceva*, iar autorul ar fi trebuit să precizeze numele cântecului, căci altfel vagul acesta e cam comic.

Rareori, muzica va constitui la Flaubert un *resort psichologic*, (de pildă, M-me Arnoux și Rosanette, în acelaș roman, caracterizate prin metafore veritabil muzicale); Maupassant, Rod, M-me Lucie Delarue-Mardrus vor trage ultimele consecințe din această încercare.

(André Coeuroy, *Revue musicale*, 1-er Janvier 1922).

René Maran, laureatul Academiei Goncourt pe 1921 pentru romanul său „Batouala", rupt din viața indigenilor africani, în timp ce se lasă crunt executat de „La nouvelle Revue française" și de „La Revue bleue", publică („Revue hebd." din 31 Dec.) fragmente dintr'un lung poem, în care cântă, cu versuri naive și duioase, uneori mișcătoare, prietenia lui — mai mult decât literară, se pare—cu Francis Jammes; e o elegie ce ne amintește, pe alocuri, dureroasa evocare a detaliilor trăite puternic ce alcătuiesc, în fond, viața, din elegia I a lui Jammes însuși („Deuil des primevères"), dedicată lui Samain.

„Tu me diras: Veux-tu, prions sur ces fleurs bleues...

Alors, comme un enfant se penchant sur un puits,

Humble, tu léveras ton vieux chapeaux."...

In același timp, *La Vie* (1-er Janvier 1922) își aduce aminte de niște versuri trimise, în preajma războiului, de scriitorul negru, pe atunci necunoscut, și le publică; sunt poeme scurte, în cari elevul Maran dela liceul din Bordeaux își cântă nostalgia lui pentru „Les pays chauds" — chiar titlul poemelor — și în care melancolia desrădăcinatului african — deși va fi fost tragică în mijlocul exuberanței latinilor săi camarazi — rămâne palidă și fără expresie.

Totuși, din ambele poeme, se înalță ca o mireasmă de nostalgie a înstreinatului ce și-a pierdut sufletul primitiv; sunt accente de o așa de dureroasă delicatețe în versurile Africanului, încât, de sigur, autorul prefeței la „Cromwell", și creiatorul lui „Quasimodo" ar invidia contrastul. — **V. M.**

Nuova Antologia—Rivista di lettere, scienze ed arti—Roma.

Partea literară — ca de altfel foarte des, dela un timp încoace—a bătrânei reviste romane, nu-i prea valoros reprezintată.

«Clementina Caputo», nuvela

«napoletana», a *Matildei Serao*, pe care o aduce acest număr, nu sprijină întru nimic opera prozatoarei de mare renume. E povestea unei femei din familia sentimentalelor mândre, a sensitivelor cu credințe îndărătnice în facticele concepții de soliditate morală și demnitate. E un fel de victimă a «bovarismului». Clementina, frumoasă și săracă, iubește un bărbat care e un «băiat frumos» și nimic mai mult. Fără să fi depășit marginile libertăților admise, (fuseseră aproape logodiți) bărbatul, Arturo Aiello, o părăsește la primul prilej ca să se însoare cu o femee bogată.

Măcinându-și suferința în tăcere, Clementina sfârșește prin a ceda insistențelor mamei sale, o ființă vulgară, și se mărită cu un milionar cocoșat. Până aci fusese numai suferința amoroasă, acum intră în joc și demnitatea.

Conflictul sufletesc al Clementinei, culminează în clipa când Artur intrând prin surpriză în casa ei, reușește să-i fure îmbrățișarea. Clementina îl gonește se închide în odaia ei și se sinucide.

Și atât. Matilda Serao nu parvine să salveze romantismul uneori chiar naiv, din bucata aceasta, nici să facă interesante locurile comune sufletești și de situație. In general, nu e Matilda Serao pe care o cunoaștem din alte multe pagini de proză. *Luigi Grilli* publică versuri muzicale.

Cesare de Lollis, profesorul dela universitatea din Roma semnează un articol asupra lui Flaubert, cu prilejul centenarului marelui prozator francez, articol cu însușiri eminente. Un just rezumat al diverselor definiții: „cu G. Flaubert nu se afirmă o nouă fază a romanului. dar proza franceză, rafinând sensualismul artei „chateaubriandiane" atinge un grad de perfecție, în care bogăția romantică se contopește cu perfecția clasică". Un caracter esențial al operei lui Flaubert e unitatea ei, care dă putința să rezumi artistul și filosoful. Flaubert, hotărât romantic în primele lui tentative (Chant de la Mort, Smarh etc.), în toată opera lui de maturitate face satira, ori mai bine tragedia iluziilor romantice umilite de realitate. Lollis definește *bovarismul* prin donquichotism.

Cu deplină claritate, interesant, cu o precisă competință, Lollis analizează pe aceste baze toată opera lui Flaubert, filosofia lui, estetica lui, geneza psihică a rezultatelor asociind expunerea cu o sumă de lucruri, care aduc o reală contribuție la critica și istoria literară universală.

E și o analiză și o sinteză a flaubertinismului, ca să zicem așa.

Excelente articole de critică și informații.

La Nouvelle Revue Française (Ianuar 1922).—*Jules Romains* semnează un articol asupra *psi-*

canalizei, cum rar ne e dat să întâlnim chiar în cele mai bune reviste ale apusului.

Pe lângă faptul că pune la punct doctrina lui *Freud*, cu o precizie și o claritate desăvârșită, face o sumă de observații acidulate și scăpărătoare asupra publicului și a specialiștilor, în legătură cu răsunetul pe care l-a avut teoria psicanalitică.

Tot «sezonul» trecut, spune Romains, Einstein a fost «cu furie» la modă în Franța. Iarna aceasta, e «sezonul Freud». Acele «tendances refoulées» fac zgomot în saloane. Cucoanele își povestesc ultimele vise, nutrind speranța că vreun interpret îndrăsneț va descoperi în ele «tot soiul de abominații». Un autor dramatic a și găsit timp să fabrice piese „freudiene" —pentru circumstanță.

Și așa mai departe.

Nerozîile acestea, zice Romains, n'ar merita să fie semnalate dacă n'ar fi decât «un travers de la bonne société», dar aceste mici accese se reînnoiesc periodic în Franța, de trei secole, ca niște epidemii de gripă, și la aceasta nu contribuie numai diletantismul celor «mondeni». Specialiștii înșiși observă, cu o încetineală nepermisă, ceeace se petrece acuma și într'o bună zi cedează „à la vogue, comme à une panique". «Institutul» se mișcă trei luni după *Je sais tout*».—Jules Romains trece apoi la examinarea serioasă a psicanalizei. Lucrările lui Freud și ale școalei sale, au fost grupate chiar de el în jurul noțiunii și sub rubrica de *psicanaliză* care înseamnă: analiza conținutului psihic al ființei umane. E un lucru *nou*, complex, cu totul altul decât tradițională «analiză psicologică». Originalitatea și interesul psicanalizei, metodă de investigație, stă în aplicația ei, nu în formule.

Citind pe Freud, capeți o siguranță: că știe ce este acea «materie psihică», a atins-o, îi cunoaște sensul.

Experimentația freudiană implică ideea următoare: observația curentă ne pune în fața unui aspect psicologic al ființei umane care e compus în două feluri, ca un corp chimic și ca o față, o mimică.

E vorba, pe de-o parte, să se desprindă elementele aspectului acesta, pe de alta, să se disolve o aparență mincinoasă și să se învingă forțe care caută să o susție. Psicanaliza, considerând cel de al doilea sens, în care *eul* a compus ca o mimică, găsește două căi care îi îngăduie accesul la adevărul eului. Prima e acea a *actelor „manqués"* al căror tip e *lapsus*-ul și a *visurilor*.

In momentele acelea, supravegherea eului asupra lui însuși scade, sistemul lui de apărare tot așa, minciuna se desvăluie. De aci urmează o întreagă teorie, cu totul nouă, a visurilor și a lapsus-ului.

Cealaltă cale de cercetare este mai apropiată de metodele experimentale, consistând în a provoca „stări de detentă“ ale eului, și în a îmmulți prin mestesug, clipele în care el se supraveghează mai puțin. Ca mijloc psicanaliza întrebuințează interogatoriul.

Psicanaliza, ca teorie a nevrozelor, se reazemă pe ipoteza următoare: Simptomul *nevrotic*, ca si *visul* și «*l'acte manqué*», este, o isbucnire de ajutor a tendințelor care nu-și găsesc rezolvirea în viața reală și normală. Viața socială a omului nu-i permite să-și realizeze decât un număr oarecare din dorințele și tendințele sale. Ei bine, cele năpăstuite de *veto*-ul social vor fi *comprimate* de *eu* și vom avea acel «*refoulement*», care e de două feluri: unele comprimări trec numai în *visărie*, altele (bună oară dorința de a-ți omorî fratele) sunt gonite în *inconștient*. Și acum, dinamismul lăuntric al „refoulement“-ului va provoca nevroza, a cărei terapeutică— freudiană — constă în simpla *lămurire* a acestor lucruri, în judecata pacientului.

Psicanaliza, teorie psihologică generală, are ambiții prea vaste, spune Romains. Aci începe *aventura* lui Freud, căci teza lui fi aceasta. Toată activitatea noastră psihică, normală sau anormală, se rezumă în *jocul tendințelor* și, în ultimă analiză, toate tendințele se reduc la baza celei *sexuale*, la «*libido*».

Napkelet (Răsăritul) revistă bilunară, Cluj. Dintre revistele maghiare care apar, într'un destul de mare număr în Ardeal, Napkelet e desigur cea mai vecină cu o reală valoare culturală.

Și prin spirit și prin cadru exterior, amintește una din cele mai bune reviste ale ungurilor *Nyugat* din Budapesta, la care scria *Ady*, atât de prețuitu poet maghiar al începutului de secol.

Dintre publicațiile neromânești de peste Carpați, e singura care își dă silința să fie la curent cu mișcarea culturală apusană.

N'are—propriu zis— o atitudine politică-socială, ca celelalte publicații ungurești dar faptul că urmărește revistele române, ba chiar a luat inițiativa unei antologii de poeți români, din cari a și publicat câteva traduceri, dovedește o vădită intenție de apropiere cu noi și prin asta aduce un real serviciu atenuării șovinismului absurd al publicisticei maghiare din Ardeal.

Afară de redacția alcătuită din *Tabéry*, *Ligeti* și *Kádár*, sunt câteva pene de talent care colaborează la Napkelet: *Bárd*, un rafinat, *Bartalis*, dramaturgul bine cunoscut și fantezistul *Kaczér*. Tot aci și-a publicat sociologul și politicianul *Jászi* amintirile despre tratativele de la Arad, cu comitetul Partidului Național. — **V. R. Ș.**

Apr. 1103 1922

ALEGERI...

Un prieten întors din alegeri povesteşte:

Am plecat cu trenul în prima zi de alegeri pentru Cameră. In gara de Nord, vagoanele ticsite. Abia mă pot strecura pe culoar, unde rămân strâns încadrat de doi cetăţeni corpolenţi. Ii privesc pe furiş: eroi ai zilei de azi, în exerciţiul funcţiunii. Vrednici urmaşi ai epicilor luptători electorali de pe vremuri, cei doi vecini ai mei au pe feţele lor congestionate un aer pontifical de-o comică gravitate şi respirarea uşor spirtoasă deocamdată, iar toată atitudinea lor e ofensivă.

Mai departe, prin înghesuială, o familie întreagă de cetăţeni alegători: meseriaşi, mici negustori. Nu ţi-aşi putea spune de ce-mi părură aşa de aşijderi unii altora cu toţii: parc'ar fi fost acelaş chip reflectat într'o mulţime de exemplare, printr'un sistem de oglinzi de bodegă.

Pleacă trenul.

Vecinul din dreapta îşi înalţă capul şi, din senin, cu o voce mohorâtă, răcneşte: — Trăiască Crucea!

Ca un ecou câteva voci din culoar răspund:

— Trăiască. *Se auziră şi câteva murmure.*

La un capăt al vagonului, aproape de uşe, un tânăr cu aspect de învăţător „ţărănist", şi de sigur, cu nădejdi ministeriale, se adresează vecinului, înălţând vocea:

— Cum îţi spuneam... De-aia a luat Brătianu puterea. Tezauru' dela Moscova e al lui. Să mă scuipi de n'or mobiliza vre-o 10—20 de regimente, să-i aducă auru' îndărăt. Ascultă vorba mea: o să ne lăsăm oasele şi p'acolo, pentru ciocoi.

Vecinul meu, ca să-mi atragă discret atenţiunea şi găsind, probabil că ar fi o prea mare îndrăsneală să-mi facă

cu cotul, mă striveşte semnificativ cu un bocanc bine potcovit, pe vârful piciorului şi zbiară: Trăiască Crucea!

Ecoul ce răspunse, fu şi el, mai puternic. Câteva murmure slabe. Incurajat, vecinul: Secera... de cap să vă fie!

Glasul viitorului ministru rosteşte: Vedea-ţi-aşi crucea la cimitir.

— Ia nu vă legaţi de cruce că-i sfântă, se răsteşte un cetăţean mai bătrân (şi cu convingeri *liberale, se vor gândi cititorii...)*

— Sfântă! O fi aia dela biserică, da nu asta boierească.

— Crucea-i cruce.

— Ce spui, soro! A boierilor e de aur, da a noastră'i din plumb dela 907. Tot una e? Şi să ştii dela mine, că aşa s'au vorbit ciocoii: câte cruci, atâtea tidve 'n băţ.

— Mă, dacă nu taci, opresc trenul şi te arestez. Bolşevicule, socialistule...

Prezenţa mea ciocoiască, apropierea şi mai ales oarecare prudenţă inspirată de statura „ţărănistului", potoli puţin furia războinicului guvernamental, reprezintant al ordinei. Dar, refuzând să lase auditoriul sub impresia discursului „opoziţiei", cu glasul şi mai întărâtat, argumentează:

— D'aia mor Ruşii pe uliţi, d'aia-şi mănâncă de vii copiii, d'aia-şi vând nevestele, că le-a apus crucea şi se'nchină la seceră ca tine...

—Ba o să ne fie frică de crucea ta de hârtie. Secera 'i pâine, mă...—Eu ştiu una: mă 'nchin la cruce, nu pup secera ca tine, reteza-ţi-ai gâtleju 'n ea.—Prohodite-ar crucea.

Crucea, secera, secera, crucea, replicile se aruncă dela grup la grup şi dialogul interminabil dintre aceste două pacifice unelte, sfârşeşte cu marea şi ireproductibila înjurătură. Politica e în plină funcţiune.

Doi pumni bine conformaţi se ameninţă de-asupra capului meu. Dar, ca şi prima oară, furia vecinului se potoleşte, pumnii cad.

Indurerat, ascultam în tăcere această înfricoşată luptă, în care se hotărau într'un vălmăşag de patimă şi de in-

conştienţă, destinele ţării. Şi mă gândeam la partidele noastre politice, la programe, la discuţiuni cumineţi şi cinstite..... Cei doi eroi ai înfierbântatei discuţiuni de principii, *întrupau grotesc şi caricatural două partide politice, reduse la o simplă semnificaţie fetişistă...*

Apare conductorul.... Dintr'un compartiment, (vagonul era de cl. I) doi evrei cu bilete de cl. II se strecurau plouaţi, turburaţi de eşecul micului gheşeft... Intru şi ocup un loc, mulţumit că penibila obsesie a conversaţiilor politice din culoar va înceta.

Întreruptă puţin de intrarea mea, discuţia noilor mei tovarăşi de compartiment reîncepu:

—Nişte brute toţi, domnule; ţăranii au bani de-i pot mânca şi cu lingura. Şi-apoi, proşti! Iacă, nu mai departe, alaltăieri; mergeam cu popa prin sat, la mine, şi întâlnii pe unu' care zicea că-i cu noi. Fă-ţi cruce-atunci, îi spusei, şi începu domnule, crucea de jos în sus.

Acest doct rechizitoriu împotriva ţăranului mă face să privesc pe vorbitor: Un domn bine hrănit şi frumos încălţat.

O tocătură măruntă de dialoguri, teorii, combinaţii:

— Iţi spui eu: dările-alea nu le mai plătim. Au găsit ei soluţia; nu plăteşte nimeni un ban mai mult.

— Păi atunci cine plăteşte?

— Statul! Sânt averi destule, apoi societăţile...

— Ia lasă c'am mai auzit eu vorbele-astea; să vezi ce-o să mai plătim...

— Să plătească ţăranu', că el mi-a luat moşia.—Dările ca dările, dar valuta, frate. — Valuta, i-am dat de hac. —Cum? — Ai să vezi...—Dar cu expropierea ce faceţi? — Ai să vezi. — O să văd. — Sigur. O să-ţi spui planul nostru după-acuma, aşa crezi D-ta? Şi să dai fuga cu el la jurnal, să spuneţi că voi aţi scăpat ţara.

— Auzi, să puneţi voi candidatura lui Dumitrescu, ăla care!...—Parcă Mitache-al vostru 'i mai breaz.—Te rog.... — Ce ţi-i rudă? — Zice că Mihalache-i ţigan. — Ţigan? — Da, ţigan, numai că 'umblă cu lupu', în loc să umble cu ursu'...

—Ei, ți-a dat ceva?—Nimic până acum, dar mai aștept. — Ce-ai făcut cu polița-aia, ți-au preschimbat-o? — Mai întrebi? Altfel, 100 de voturi le-ași fi rupt!?...

Dela un timp conversația se specializează tot așa de luminoasă și de decisivă ca înainte, mai numai asupra țăranului. Din culoar se ridicau, din când în când, stoluri de hohote, de înjurături și salve de huiduieli... Și mă'ntrebam ce-i preferabil: fețișismul inconștienților de pe culoar sau spoiata imbecilă și sinistră a îmbogățiților din compartiment?...

— Da, țăranul, talpa țării care ea vă hrănește cu sudoarea sa, pe această talpă o iubesc și voi iubi-o întotdeauna—își isprăvi gafa oratorică un declamator.

— Talpa mea de gheată-i talpa țării, mai curând decât țăranul — glumi un spiritual.

— Țăranu-i un incult și o brută — rosti un sentențios.

Trenul se oprește. Deschid fereastra, ca să nu-mi mai văd tovarășii de drum și să nu-i mai aud... In stație un furnicar de lume: O jumătate de sat pornea la vot. Un pâlc se apropie de vagonul meu, se oprește și ascensiunea pe acoperișul vagonului începe... Munciți, obosiți, cuminți, țăranii se duc la vot, cum s'au dus deunăzi la război, fără fraze, fără discursuri. Dialectica secerii și a crucii li-e necunoscută; limbagiul savant al semnelor, născocit în special pentru ei, le rămâne străin.

—Ce faci, Nea Ghiță, te duci la Găești? întreabă unul, care tocmai încalecă marginea vagonului, pe moșul din vârful acoperișului.

—Ce să fac, nepoate. Ci-că ne amendează dacă nu mergem să votăm... Asta ne mai trebuia... Să iei omul dela munculița lui și să-l porți pe drumuri... Bătu-l-ar Dumnezeu p' ăl care ne-a mai adus și drăcia asta.

Bătrânul de pe acoperiș făcea, fără să știe, aluzie la votul universal.

C. R.

MÎHNIRI

E trist diaconul Iakint
Şi temerile lui nu mint.
Fur şi tâlhar întru Hristos,
El printre fraţi trecu sfios.

Trupu-i bălan, de osândit,
Cu Pravila s'a răzvrătit
Şi făcând cruci, bătând mătănii
Se simte stârv între jigănii.

Toţi sfinţii zugrăviţi în tindă
Cu acuarelă suferindă,
Ai cinului monahicesc,
Scrutându-l îl dispreţuiesc.

Căci pe când schivnicii cu toţii
Se pedepsesc amar, ca hoţii,
Cu post uscat şi ascultare,
Jertfind în săptămâna mare,

La el, azinoapte, în chilie,
A 'ntârziat o fată vie
Cu sînii tari şi coapsa fină
De alăută florentină.

Şi Dumnezeu, ce vede toate,
In zori, la cinci şi jumătate,
Pândind să iasă, prin perdea,
O a văzut din cer pre ea.

T. Arghezi

ORGANIZAREA STATULUI MODERN ŞI DEMOCRATIC

Statul român trece după ultimul război printr'o adâncă prefacere. Azi, după trei ani de aşteptare, începe de fapt consolidarea României întregite. De acum credem că este la locul ei o cercetare a condiţiilor de viaţă a Statului modern, căci ele pot fi călăuzitoare la îndrumarea viitoare de Stat a României mari şi noui.

Vom găsi de sigur în cei aproape 50 de ani de luptă pentru o organizare modernă a vieţei noastre de Stat multe puncte de sprijin; credem însă că experienţa dobândită în acest timp şi nevoile mari aduse de războiul general, cere o vedere întreagă a temeliilor noastre de Stat.

Prefacerile mari şi puternice nu se fac însă dintr'o zi într'alta. Statul modern astfel cum iese din ultima conflagraţie generală este de fapt urmarea unui proces lung. A găsit primele sale manifestaţii în reformele religioase, care au încheiat evul mediu, în desfiinţarea feudalităţei care se sfârşeşte în Occident cu revoluţia mare franceză, apoi în războaiele lui Napoleon cel mare şi cu toate prefacerile din secolul al 19-lea pentru a sfârşi prin ultimul război, care a dat pentru trei sferturi din continentul nostru, aspectul lui aproape definitiv.

Principiului naţional proclamat de revoluţia din 1879 ca temelie a statului modern, i-a trebuit mai bine de un secol de lupte pentru a-şi croi drumul şi a ajunge la o victorie desăvârşită. In mod sigur însă, el *a progresat* şi azi, după ce s'a întins aproape asupra tutulor statelor europene, duce lupta sa victorioasă în Asia şi Africa.

Războiul Crimeiei a făcut cu putinţă viaţa naţională a Statului român modern, apoi cel franco-austriac a adus liberarea Italiei, cele dela 1866 şi 1870 unitatea germană, cel dela 1877 şi 1912 libertatea aproape desăvârşită a popoarelor balcanice şi în sfârşit ultimul război general a fost dat pentru a aşeza o viaţă mai dreaptă pentru naţiuni.

Repeziciunea cu care acest principiu şi-a găsit aplicarea lui, ne îngăduie să nu mai arătăm cât este el de indispensabil pentru viaţa statului modern. Ultima prăbuşire a imperiilor care reprezentau trecutul, Austro-Ungaria, Turcia şi chiar Rusia, cari au vrut să se împotrivească acestei nevoi puternice, este o pildă că un aşezământ puternic al unui stat civilizat şi în propăşire nu se mai poate dobândi de aci înainte decât lăsând traiul liber al popoarelor de aceiaş limbă, de aceiaş fire şi cu aceleaşi năzuinţe. Prin această prizmă trebue să judecăm unele încercări de a schimba mersul spre propăşire al omenirei şi ultimile sforţări sterpe şi nebune ale celor din urmă reprezentanţi ai unei lumi ce s'a dus.

Dar ori care ar fi fost cauzele interne, cari au pornit revoluţia mare, principiul naţional a tras după sine pe cel democratic. *Fără democraţie, Statul naţional nu poate trăi.*

Popoarele nu pot fi conştiente de nevoia unui trai liber, afară dacă mai întâi nu sunt doritoare ele însele de unul liber în propriile lor State.

Principiul cu care pornea revoluţia mare: libertate, egalitate, fraternitate, la noi mai simplu, mai creştin, dar şi mai precis şi mai real: *dreptate şi frăţie* a fost, prin sporirea energiei interne şi asigurarea unei propăşiri paşnice, cea mai puternică pârghie pentru întărire şi viaţă naţională.

Cum va putea un Stat să-şi chezăşuiască traiul paşnic, dacă nu-şi sporeşte puterea în toate direcţiile prin sporirea la maximum a energiei întregului său popor, prin ridicarea lui din adâncimile cele mai mari, prin împărtăşirea în toate activităţile care formează viaţa atât de activă şi de complexă a Statului modern?

Avem o pildă în propriul nostru trecut în renaşterea naţională a României moderne. Înfăptuirea unităţei naţionale nu s'ar fi putut face fără o continuă democratizare a ţărei. Revoluţia naţională de la 48 pleca deodată cu lupta pentru desrobirea din afară şi cu aceia pentru desrobirea masei celei mari, roabă sub clăcăşie, fără drepturi şi numai cu sarcini. Şi, treptat, fiecărui pas înainte în câştigarea drepturilor noastre naţionale, îi corespundea altul în dobândirea libertăţei şi dreptăţei pentru masa cea mare a poporului român.

După Unire, împroprietărirea dela 1864.

Odată cu statornicirea organizaţiei noastre de Stat prin întronarea unei dinastii permanente, România şi-a dat prima constituţie liberală. După războiul neatârnărei din 1877 şi proclamarea Regatului, o nouă modificare a constituţiei a lărgit dreptul de vot; iar România Mare s'a înfăptuit deodată cu votarea reformelor constituţionale: votul obştesc încorona opera democratică începută la 1848 şi cu atâta continuitate dusă până azi, precum actele de unire dela Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia încoronară, prin unirea dela 1859 şi războiul dela 1877, prima încercare de desrobire din afară, începută de marea generaţie a renaşterei dela 1848.

Am insistat asupra acestei legături strânse între naţionalism şi democratism fiindcă ea ne va uşura tâlmăcirile ce vom da mai jos, convinşi că naţionalismul este o condiţie esenţială a traiului Statului modern, şi că el nu poate să-şi dea roadele decât prin democratism. Astfel că democraţia nu mai trebue azi considerată ca pornită numai din vreun sentiment de altruism, de umanitarism, dar ca urmare directă şi neînlăturabilă a acestei vieţi normale a popoarelor civilizate.

Odată stabilit acest punct de plecare, el călăuzeşte în mod sigur cercetările omului de Stat pentru găsirea soluţiilor ce trebue să servească la organizarea temeinică şi firească pentru înlesnirea vieţei—cum ziceam—atât de complexă şi de intensă a Statului modern.

Condiţiile acestei organizări ies tocmai din analiza acestei vieţi de Stat, iar soluţiile ies din aplicarea la fiecare ramură de activitate a principiului de democratism, având ca scop întărirea sub toate formele ei a energiei naţionale.

Energia unui Stat, deci forţa lui de resistenţă şi de acţiune, este dată de tăria lui sufletească şi de cea materială. Cum sufletul unui Stat este acela al poporului său şi acesta din urmă este rezultanta conştiinţei naţionale şi cetăţeneşti a fiecărui locuitor al lui, tăria sufletească este astăzi aceia pe care numai educaţia prin cultură i-o poate da.

Cea de a doua tărie depinde de energia pe care acel Stat a ştiut să şi-o asigure prin propăşirea economică a întregului său popor.

Aceste două activităţi, economică şi culturală, formează viaţa reală a Statului modern, şi au luat, în contrazicere cu

ceeace se întâmpla altă dată, un rol covârşitor în existenţa oricărui popor.

Ele nu se pot însă desvolta dacă o organizaţie bine chibzuită nu asigură pacea dinăuntru şi din afară atât de indispensabilă oricărei propăşiri.

Statul modern se organizează deci politiceşte pentru ca la adăpostul acestei organizări, printr'o viaţă naţională, economică şi culturală cât mai intensă, să poată contribui la propăşirea civilizaţiei generale.

Organizaţia de Stat iese astfel rezolvată în mod firesc din condiţiile acestei vieţi reale ale lui sub cele două forme principale arătate mai sus. Pentru ca ea să poată da roadele necesare trebue să împlinească condiţiile esenţiale de aşezare a organizărei de stat pe o bază democratică pentru ca numai astfel să poată asigura libera propăşire a statului naţional respectiv. Numai o desvoltare materială în cadrul unei economii în realitate naţionale, şi numai o cultură naţională, adică aplicarea culturii generale pentru desvoltarea însuşirilor naţionale asigurând o viaţă reală naţională va da putinţă traiului naţional absolut indispensabil Statului modern.

Astfel că viaţa naţională şi politică a Statului este o consecinţă a vieţei sale reale sufleteşti şi materiale; ea este mai mult forma, care dă Statului, pe de o parte siguranţa din afară, pe de alta putinţa unei propăşiri economice şi culturale înăuntru.

Rolul Statului modern pornit din această concepţie a unei triple activităţi politice, economice şi culturale, devine astfel diferit de acela, mai mult negativ sau pasiv, de altădată. El este pozitiv, de construcţie, de îndemn şi de ajutorare.

Vom examina sub aceste trei aspecte condiţiile cele mai favorabile pentru o propăşire cât mai rodnică a Statului.

Mai este oare nevoe să arătăm că aceleaşi condiţiuni se pun şi pentru România Mare? Că neamul românesc izolat în acest colţ al Europei, are nevoie mai mult ca ori care altul de sporirea energiei sale sufleteşti prin propăşirea unei culturi adaptate firei lui, şi a energiei sale materiale printr'o economie cât mai adaptată însuşirilor vii ale poporului român şi bogăţiilor moarte ale teritoriului său?

România Nouă trebue să facă o sforţare mai puternică în aceste două direcţiuni, fiindcă ea întruneşte azi patru ramuri ale poporului nostru care au crescut la lumina a

patru culturi diferite, din care trei căutau să-i strâmbeze caracterul său latin, şi sub regimul unor economii naţionale, care nu numai că nu îngăduiau Românilor să participe la viaţa lor economică, dar care dădeau o îndrumare în opunere cu condiţiile de aşezare şi de trai ale poporului nostru.

De aceia Statul României Mari, trebue să aibă *o acţiune pozitivă pentru a reda neamului nostru condiţiunile firesti ale traiului său.* El trebue să-şi îndeplinească în aceste timpuri, mai mult ca oricare Stat, cele trei acţiuni pe care le arătam mai sus, ca formând viaţa Statului modern. Şi cu cât caracterul naţional a căutat să fie strâmbat pentru trei ramuri din poporul nostru, cu cât prin urmare şi „dreptatea şi frăţia" au fost suprimate pentru cele mai mult ca trei sferturi ale poporului român cu atât şi acea nevoie de viaţa democratică, pentru a restabili drepturile şi puterile de propăşire ale celor mulţi, se impune mai puternic de aci înainte. Numai astfel România Mare, va putea să-şi îndeplinească pentru civilizaţia europeană şi în deosebi ca pionier al ei în Orient, menirea frumoasă ce i-o dau şi însuşirile poporului său şi condiţiile naturale excepţionale în care trăeşte.

După cum arătam mai sus, condiţiile esenţiale ale propăşirei popoarelor şi Statelor moderne sunt cele naţionale şi democratice. Deci organizaţia Statului pentru a putea să-şi îndeplinească triplul rol amintit, trebue să aibă la temelie aceste două mari principii, care, de fapt, într'un Stat cu majoritatea covârşitoare a poporului de un singur neam, se confundă. O organizaţie democratică nu poate fi decât naţională, fiindcă ea să bazează pe împărtăşirea întregei mase naţionale la viaţa Statului.

Intrebarea pusă mai sus se reduce deci, la atât: care trebue să fie organizaţia democratică pentru ca să corespunză condiţiilor celor mai lesnicioase de propăşire a Statului în cele trei ramuri de activitate ale sale?

Trebue dar, ca dela început să ne lămurim asupra înţelesului ce trebue să dăm cuvântului *democraţie.*

Această lămurire este şi mai necesară în timpurile de nedumirire în cari trăim, şi în cari prin domnia poporului ar vrea să se înţeleagă dictatura şi tirania de jos, după înlăturarea atotputerniciei celor de sus.

Un Stat democratic este acela care îşi are viaţa sa de toate felurile aşezată pe împărtăşirea întregului său popor,

de jos până sus. Această organizare democratică este bazată pe două mari principii, pe care cu atâta prevedere şi cuminţenie revoluţia română din 48 le-a pus înainte: pe *dreptate şi frăţie.*

Dreptate pentru egala îndreptăţire a tuturor, chiar şi a celor mai slabi, la foloasele vieţei obşteşti, la libertăţile şi drepturile pe care Statul civilizat le dă cetăţenilor săi; *frăţie,* ca prin solidaritate, în opunere cu dictatura de sus şi de jos, să se ajungă la colaborarea tuturor energiilor folositoare în viaţa obştească. In democraţia modernă, în opunere cu cea din vechime, solidaritatea, înfrăţirea, dă treptelor sociale o altă temelie decât cea de până ieri, care mai dăinueşte încă azi. Treptele sociale cari despărţeau lumea în pături orizontale şi grade de ierarhie în Stat, se vor transforma în despărţiri verticale (în adâncime) în care oamenii din ce în ce mai mult, se vor deosebi, nu prin naştere şi dreptul moştenit, dar prin rolul deosebit şi folositor ce-l vor îndeplini în Societate, în colaborarea unanimă şi activă, pe care solidaritatea şi înfrăţirea le vor cere cetăţenilor unui aceluiaş Stat.

Şi în mod firesc Statul modern este reprezentat printr'un parlament care are la baza lui votul obştesc, adică solidaritatea şi înfrăţirea într'un singur colegiu al tuturor cetăţenilor lui.

De aceia cei ce au vrut să întroneze tirania de sus sau de jos, au înlăturat principalul mijloc de solidaritate naţională: votul obştesc.

Dela acest principiu de bază pleacă organizaţia Statului modern care tocmai fiindcă este aşezată pe o temelie atât de largă, şi care cuprinde viaţa complexă şi atât de intensă a unui popor atât de numeros, trebue să formeze un tot bine chibzuit, armonic cu forţele sale adaptate şi echilibrate pentru fiecare rol de îndeplinit.

După cum am văzut, Statul este reprezentat prin parlamentul votului obştesc, care tocmai pentru a reprezenta cât mai bine voinţa naţională, trebue să ţie seamă de schimbările ei şi deci să fie periodic.

Statul este însă permanent şi deci viaţa lui la fel. Nevoile trebue să fie incontinuu urmărite şi îndeplinite; de aceea aceste interese permanente ale Statului ar fi periclitate, dacă continuitatea sesiunilor n'ar fi asigurată pe de o parte printr'o reprezentanţă permanentă a Statului, independentă de schimbarea parlamentului şi, pe de alta, dacă

servirea intereselor obştesti ar fi şi ea la anume momente, suspendată. De aci nevoia de un şef al Statului, care va da această reprezentare şi de o putere executivă, care va îngriji continuu de îndeplinirea nevoilor obştei.

Ca într'o armată numeroasă şi cu atribuţii variate, regimul votului obştesc şi în genere cel democratic cere o şi mai temeinică organizare şi coordonare a diferitelor activităţi pentru ca viaţa complexă a Statului să poată cu înlesnire şi cu folos funcţiona.

Parlamentul, în numele naţiunii, dă directivele prin opera legislativă şi urmăreşte prin controlul ce face asupra reprezentanţilor puterei executive în parlament activitatea ei în trăsurile ei cele mai mari. Controlul ceva mai depărtat al aplicărei legilor, este lăsat, în ceeace priveşte relaţiile între cetăţeni şi cele între Stat şi cetăţeni, puterei judecătoreşti, care pentru această competinţă, trebue să fie cât se poate de sine stătătoare.

Fiecare din cele trei puteri, legislativă, executivă şi judecătorească, trebue să fie astfel organizată pentru ca, ţinând seamă de organizaţia democratică a Statului, să-şi poată îndeplini cu înlesnire şi cu toată priceperea necesară rolul ei.

Dacă parlamentul, pentru a reprezenta în realitate voinţa şi solidaritatea naţională, are nevoie să fie bazat pe votul egal al tuturor locuitorilor ţărei şi să fie periodic, apoi tocmai din aceste condiţii esenţiale şi-ar trage şi slăbiciunile lui, dacă el nu ar fi ajutat în opera cu caracter tehnic, pe care are s'o facă, prin legiferare. Votul obştesc poate aduce cunoştiinţa nevoilor, voinţa naţiunei în manifestaţiile sale generale, dar nu poate aduce decât în parte cunoştinţele speciale şi experienţa pe care o viaţă parlamentară mai îndelungată singură ar aduce-o. De aceea este nevoie ca această sarcină grea şi complexă să fie completată printr'un consiliu legislativ, care să pregătească, fără a stânjeni libertatea de acţiune a voinţei naţionale, partea tehnică şi să coordoneze întreaga operă legislativă proiectată cu cea în fiinţă.

Tot astfel, prin o a doua citire într'un Senat în care să fie reprezentanţi ale diferitelor ramuri de activitate ale vieţei de Stat, se va da şi mai multă temeinicie operei legislative complexe, necesară Statului modern.

Într'un Stat democratic însă acest corp nu mai este un corp ponderator sau conservator, ci având aceeaşi origină

democratică a votului obştesc, va veghea ca specialistul să n'aibă putinţa de a stânjeni voinţa naţională, ci pe aceea de a atrage băgarea de seamă a parlamentului asupra greşelilor ce ar face din neştiinţă. Precum Adunarea Deputaţilor reprezintă în reducere, prin reprezentarea proporţională, diferitele păreri şi curente ale voinţei naţionale, tot astfel Senatul va reprezinta în mijlocul acestor păreri, în reducere, viaţa reală a Statului sub diferitele ei forme: viaţa specială şi viaţa locală. După cum vom vedea mai jos, cu cât descentralizarea va fi mai completă, cu atât va fi mai mult nevoie, pentru a asigura unitatea Statului, ca în Senat să se adune şi reprezentanţii acestei vieţi locale.

Nimic nu poate compromite mai mult democraţia, decât sterilitatea parlamentului votului obştesc. Grija celor ce înţeleg absoluta nevoe a vieţei democratice a Statului, să fie de a lua toate măsurile pentru a asigura rodnicia instituţiei care reprezintă în primul rând democraţia: parlamentul.

Cu cât voinţa naţiunei trebue lăsată liberă în manifestarea ei şi consultată în mod periodic, pentru a se solidariza cât mai mult cu mersul Statului, cu atât puterea executivă trebue să aibă caracter de stabilitate şi specialitate, pentru a îndeplini nevoile complexe ale vieţei intense a Statului modern.

Dar tocmai fiindcă această viaţă are nevoi multiple şi speciale, Statul democratic, care trebue să se bizuiască pe activitatea de tot felul a cercurilor celor mai depărtate, mai adânci şi mai speciale, nu mai poate concentra în mâna lui toată activitatea; el trebue să facă împărţirea muncei, descentralizând puterea executivă şi pe suprafaţă, pentru a satisface nevoile colţurilor celor mai depărtate, şi în adâncime, pentru a mulţumi cererile cele mai variate ale vieţei complexe de Stat de azi.

Cea dintâi acţiune se face prin descentralizarea administrativă, comuna şi judeţul, cea de a doua prin acţiunea de sine stătătoare acordată instituţiilor speciale de Stat, ca: universitatea, biserica, instituţiile economice şi sociale de interes general.

In această concepţie Statul este un organism unitar, în care aceste activităţi locale şi speciale, făcute tot în numele lui, sunt ca viaţa proprie a celulei într'un organism vieţuitor.

Rămăşiţele, unele medievale, altele izvorâte din lupta contra unui Stat vrăjmaş sau asupritor, ce găsim în provin-

ciile desrobite, ne duc să insistăm asupra diferenței ce există între descentralizarea bazată pe o diviziune a muncei și autonomia medievală și de luptă.

In cea dintâi găsim o colaborare armonică și bine chibzuită a tuturor forțelor convergente într'un același scop; cea de a doua reprezintă lupta organelor locale sau speciale contra celor centrale, luptă care n'are ce mai căuta în Statul național așezat pe votul obștesc. Acesta, având parlamentul, nu are nevoie de autonomie pentru a înlătura încălcarea drepturilor ce s'ar face dintr'o parte sau dintr'alta.

Dar cum să fie organizate aceste două feluri deosebite de descentralizări?

In cea administrativă propriu zisă, până în colțurile cele mai depărtate, Statul nu mai poate centraliza cunoașterea nevoilor, rezolvirea lor repede și controlul execuției. El hotărăște prin legile și directivele generale ale puterei legislative și administrative centrale de Stat, cadrul cel mare al vieței organismului, lăsând celulei respective viața sa proprie. Tot ce este trai propriu local trebue să fie lăsat în grija celor interesați, adică colaborărei cetățenilor.

Și aci, ca în puterea centrală, execuția trebue să fie permanentă și specializată, dar controlul parlamentar și central fiind prea depărtat pentru această viață locală, el este lăsat unor organe elective locale, consiliilor comunale și județene.

Aceste organe elective, ieșite și ele din votul obștesc au însă și ele un dublu rol: unul de control asupra modului cum se gospodăresc interesele comunității. Acest control fiind însă în cadrul lăsat de legile generale de organizări existente, nu are nici un caracter politic, ci numai gospodăresc, cum s'a spus mai sus. De aci reprezentanța minorității, iar nu proporțională, adică nu oglinda curentelor voinței locale, ci numai prezența obligatorie a controlului celor de o altă părere. Tot ca o urmare a aceluiași caracter, aceste organe trebue să cuprindă reprezentanți ai vieței locale sub toate formele ei și deci și a vieței economice și culturale.

Consiliile elective au pe lângă rolul de control asupra puterei executive și pe acela de a înfăptui legislația cu caracter local, în cadrul legilor generale ale Statului precum și de a organiza mijloacele materiale necesare în limitele aceluiași cadru.

Dacă aceste organizaţii elective locale, care prin integrarea lor formează o mare parte a intereselor generale, ar rămânea izolate, nefiind solidarizate în destul prin cunoştinţa nevoilor generale ale Statului, sau ar tinde la autonomia vătămătoare de care vorbeam mai sus, sau ar fi expuse să nu-şi împlinească menirea. Ca să se coordoneze şi solidarizeze viaţa acestor organe cu aceia a Statului este nevoie, după cum am arătat mai sus, ca ele să găsească în parlament prin Senat, o participare a lor la această viaţă generală. Deci în compunerea Senatului chemat să reprezinte sub toate aspectele ei viaţa Statului, trebue să ia parte reprezentanţii unei activităţi descentralizate din ce în ce mai mult.

Această organizare este impusă de viaţa intensă a Statului modern, dar ea ne este impusă nouă şi ca o urmare a condiţiilor în care se găseşte Statul nostru, până ce îşi va face completa lui consolidare. Trebuind, pentru nevoia unei vieţi active, să dăm o libertate cât mai mare activităţei locale, în această primă perioadă, pentru a înlătura primejdia unor forţe centrifuge ce s'ar putea ivi, este nevoie şi mai mult de această solidarizare în parlamentul naţional a acestei vieţi locale răspândite pe toată suprafaţa ţărei. Intr'un Stat cu o majoritate naţională covârşitoare avem să ne temem de acţiunile răsleţe şi izolate, nici odată însă de acelea ce vor întruni la un loc reprezentanţii reali ai întregului popor locuind Statul român.

Statul odată descărcat de rezolvirea şi execuţia în amănunte a tutulor atribuţiilor locale, îi rămâne să se îngrijească de interesele mari, de acelea ale întregei obşti locuind pe întreaga întindere a ţărei. Dar şi aci, dacă Statul ar încerca să ia asupră-şi — cum a făcut-o în vechiul regat — toate atribuţiile speciale cerute de viaţa complexă şi intensivă a Statului modern, el ar lăsa multe interese speciale în suferinţă, neavând nici căderea, nici priceperea pentru a le satisface. El trebue să fie şi aci îndrumătorul, coordonatorul, controlorul acestor activităţi speciale, ajutându-se de iniţiativa privată bine organizată. Activitatea culturală şi economică a Statului nu se poate face fără această descentralizare în adâncime, sau mai bine zis fără această împărţire a muncei.

Statul trebue ca în aceste ramuri de activitate să se rezeme pe colaborarea impusă, după felul lor, mai mult sau mai puţin departe, a instituţiilor speciale de interes general.

In activitatea culturală şi economică, Statul trebue să-şi păstreze rolul de apărător al intereselor generale, fără însă a avea pretenţia de a fi specialistul a tot ştiutor. El nu este nici Statul dela 1850 al lui „laisser faire, laisser passer", nici Statul care ia asupră-şi întreaga activitate, omorând orice iniţiativă specială a individului, transformat într'un nou rob.

Rolul Statului este deci de a organiza pe baze legale şi în mod oficial, instituţii de cultură şi economice, în care el, colaborând mai mult sau mai puţin activ, după treapta la care ele se găsesc, să poată îndeplini şi sarcina constructivă a Statului modern. Aci el trebue să lucreze interesându-se de aceste instituţii, cari se vor bucura de libertatea de acţiune necesară rolului lor economic şi cultural. Statul va avea rolul mai mult de ajutor, de coordonator de controlor, în numele intereselor obşteşti. Universităţile şi în genere instituţiile de învăţământ superior, Biserica, Consiliile superioare economice, Camerile de Comerţ, Industrie, Agricultură, Muncă, Asociaţiile profesionale de toate felurile, Centralele cooperaţiei, iată organele de colaborare ale Statului pentru această activitate mai mult sau mai puţin descentralizată, dar în ori ce caz specializată.

Aci însă avem de făcut o deosebire între instituţiile culturale şi cele economice. Acestea din urmă sunt mai totdeauna pornite de iniţiativa privată şi pot să găsească în această iniţiativă putinţa unui trai material propriu. Aci colaborarea Statului va fi mai activă şi mai intimă cu cât ne vom sui mai sus; chiar pentru apărarea unor interese generale, Statul poate să-şi rezerve exploatarea unora din instrumentele mari ale economiei naţionale, ca reţeaua principală a mijloacelor de transport, factori de energie, unele monopoluri, etc.

Ca urmare a treptatei scăderi a participărei Statului, ajungem prin regia cointeresată la iniţiativa privată, care adesea ori este a individului izolat. Statul bine organizat trebue să găsească în toate aceste instituţii bine îndrumate prin legile lor de organizare, organele de informaţie, de control şi chiar de ajutorare pentru îndrumarea unei vieţi economice naţionale, temeinice.

Acest rol de amestec şi îndrumare a Statului în limitele compatibile cu o viaţă economică normală, este impus

şi prin principiul naţional şi democratic pus la temelia Statului modern. El trebue să fie apărătorul atât al intereselor economice naţionale faţă de robirea din afară, cât şi pentru a opri pe cea internă, când libera concurenţă ar pune piedici desvoltărei normale a întregului popor. Păstrând instrumentele mari ale economiei naţionale în mână sau sub acţiunea lui, el poate să le puie şi la dispoziţie intereselor mai slabe şi împiedice ca acestea să fie distruse.

Activitatea culturală a Statului, educaţie, învăţământ sau biserică, nu poate fi atât bazată pe iniţiativa privată ca mai sus. Statul modern are drept una din principalele sale meniri pe aceea de a se îngriji de sufletul poporului său. El trebue să ia asupra lui o parte importantă a sarcinei materiale a acestei activităţi. Dacă el, în această sarcină, cere colaborarea unor instituţii speciale, o face din neputinţa lui de a putea, cu o organizaţie administrativă şi mai mult birocratică, să înlocuiască instituţiile speciale de cultură. Statul cere deci acestor instituţii, pe care tot el le organizează, să ia asupra lor îndrumarea acestei ramuri de activităţi. Ca şi în descentralizarea administrativă, Statul cedează atribuţiile de Stat unor instituţii speciale.

Biserica este într'o situaţie specială fiindcă, izvorâtă din nevoile sufleteşti ale omului, deci culturală, ea are la baza ei iniţiativa privată. Statul, care nu se poate dezinteresa de modul cum sufletul cetăţeanului său va fi condus, va căuta să o ajute şi să o întărească, pe baza principiilor puse mai sus.

Odată astfel organizat şi desărcinat, de atribuţiile locale şi speciale, Statul rămâne cu atribuţiile lui centrale propriu zise, pe care le putem rezuma în activitatea sa politică, activitate care, după cum am arătat mai sus, trebue să dea forma necesară pentru ca viaţa reală de Stat, cea economică şi culturală, să se poată desvolta.

Statul rămâne astfel cu atribuţiile lui veritabile de interes obştesc, adică ale întregului popor şi ale întregului teritoriu.

Puterea executivă a Statului român în această concepţie e limitată la cea următoare:

1. Apărarea intereselor din afară, (Ministerul de Externe) şi prin Armată (Ministerul de război).

2. Asigurarea Administraţiunei interne, la adăpostul că-

reia va putea propăşi în pace activitatea economică şi culturală (Ministerul de Interne).

3. Indrumarea generală economică a activităţei de Stat (Departamentele economice, Comerţ şi Industrie, Agricultură, Comunicaţii şi exploatarea marilor instrumente ale economiei naţionale).

4. Indrumarea şi încurajarea culturei şi educaţiei naţionale (Ministerul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor.

5. Asigurarea mijloacelor financiare pentru viaţa de Stat şi monopolurile de Stat (Ministerul de Finanţe).

6. Asigurarea respectărei şi aplicărei legilor prin justiţie, care de fapt însă formează a treia putere în Stat şi care nu depinde de puterea executivă, decât prin numirea personalului şi înfiinţarea instanţelor necesare.

Cu descentralizarea arătată mai sus, rolul Statului modern rămâne de un ordin mult mai general şi mai înalt. El, de fapt, păstrează pentru viaţa administrativă, economică şi culturală, numai rolul de îndrumare, ajutorare, coordonare şi supraveghere.

Acţiunea Statului se poate astfel împărţi prin natura ei în două mari categorii:

Una cu caracter mai mult pasiv, ca administraţia internă care este chemată să asigure pacea internă, ca armata pentru organizarea liniştei din afară, ca justiţia pentru asigurarea mijloacelor materiale necesare vieţei publice. Cealaltă, cu un rol mai activ, mai constructiv care dă Statului modern o immixtiune mai mare în viaţa de tot felul a comunităţii; el este, prin puterea legiuitoare, îndrumătorul, coordonatorul, iar prin puterea executivă caută să ducă la îndeplinire toate îndrumările necesare vieţei complexe a unui Stat civilizat. Atât de tare s'a întins această activitate, încât o parte din atribuţiile Statului, care, făceau parte din prima categorie, a trecut şi în a doua. Intre acestea sunt toate măsurile de gospodărie comunală şi judeţeană şi în folosirea chiar a armatei pentru întărirea culturală şi economică.

Am arătat mai sus cum Statul trebue să lucreze, pentru a-şi îndeplini sarcina lui pozitivă de construcţie, cum trebue să colaboreze în iniţiativa privată bine organizată şi bine coordonată. Cum el trebue să se servească de această organizaţie ca să culeagă nevoile, să găsească din această colaborare soluţiile şi cum prin aceste instituţii de toate

gradele să păşească la o execuţie şi mai repede şi mai sigură a măsurilor luate. Astfel că Statului şi deci departamentelor economice, în afară de exploatarea ce-şi asumă pe socoteala lui proprie, nu le rămâne decât o înaltă supraveghere, pentru stârnirea activităţei când ea lâncezeşte, pentru ajutorarea ei când este slabă, pentru îndrumare când ea rătăceşte; în sfârşit, de coordonare şi control pentru apărarea intereselor obşteşti, atunci când ramura respectivă interesează un cerc mai larg de activitate.

Ministerul deci îşi schimbă caracterul de până aci. Partea birocratică, propriu zis administraţia, caută să se apropie cât mai mult de cel interesat prin descentralizare şi descongestiune. Descentralizarea va lăsa această sarcină administraţiilor locale sau instituţiilor speciale controlate, descongestiunea va proceda prin trimiterea organelor, până azi centrale, în regiuni mai apropiate de cei ce au nevoie de o aprobare.

Astfel administraţia centrală a Ministerului rămâne supravegherea superioară a acestor organe descentralizate şi descongestionate. Activitatea centrală tehnică sporeşte însă, dar prin coordonarea diferitelor ramuri de activitate tehnică, azi încă răsleţe şi îndrumarea lor în legătură cu interesul obştesc. De pildă, unui Minister economic îi revine azi ca în Consilii superioare economice, prin institute tehnice, zootehnice, agricole, industriale, etc., prin legătura ce ele fac între viaţa practică şi descoperirile mereu transformate ale ştiinţei, să pună în folosinţă, cât mai completă bogăţiile moarte şi vii ale ţărei.

Aceleaşi principii fiind aplicate întregei vieţi de Stat, limitând în realitate rolul acestuia numai la interesele generale, propăşirea nu va putea fi decât mai lesnicioasă, sarcinile Statului mai reduse, şi acesta concentrând grija în realitate pentru chestiile de Stat, va putea cu mai multă înlesnire şi desăvârşire să-şi îndeplinească menirea.

Dar odată puterea executivă organizată într'un tot bine echilibrat şi armonic, cum trebue înţeles într'un regim democratic regimul controlului naţiunei prin regimul parlamentar al votului obştesc? Cum se împacă nevoia stabilităţei şi specializărei pe care o cere execuţia, cu aceea a amestecului periodic al voinţei naţionale aduse de alegerile generale?.

Unul din principalele inconveniente aduse de acest din

urmă regim, este slăbirea stabilității, a puterei executive ce o poate aduce regimul parlamentar bazat pe majoritate. De aceea legătura între cele două puteri trebue pricepută și bine limitată pentru ca prin amestecul de atribuții — mai cu seamă sub regimul votului obștesc — execuția să nu fie slăbită.

Parlamentul are controlul puterei executive pe trei căi: prin alegerea membrilor guvernului din sânul majorității parlamentare și răspunderea lor în fața parlamentului, prin controlul permanent ce acesta are, prin dreptul de interpelare, asupra activității acestor Miniștrii, aleși de Rege în acord cu parlamentul, și în sfârșit prin votarea budgetului, care dă guvernului putința materială de a conduce.

In aceste condiții trebue ca parlamentul să nu se poată amesteca direct în puterea executivă, ci numai prin controlul pe care el îl face Miniștrilor aleși din sânul său. Aceștia trebuind, în mod normal, în regimul parlamentar, să fie aleși de șeful Statului din majoritatea parlamentarilor, și deci să aibă încrederea ei, sunt de fapt un fel de comisari ai puterei legislative pe lângă puterea executivă permanentă. Și nici nu pot împlini alt rol, fiindcă, întocmai ca și majoritatea din care fac parte, ei sunt vremelnici, și deci nu pot avea nici experiența pe care o dă timpul, și, de cele mai multe ori, nici specialitatea și chiar cunoștința de detaliu a serviciului în capul căreia vin pentru întâiaș dată; va fi dar o iluzie de a crede că un Ministru poate juca rolul pe care îl are un director general în capul unei instituții în care a trăit zeci de ani și în care, deseori, a trecut prin toate gradele ierarhice.

Acesta fiind singurul rol ce-l pot avea Miniștrii și deci guvernul, și activitatea Miniștrilor parlamentari trebue să fie țărmurită în aceste limite și asigurată și mai mult stabilitatea puterei executive.

In acelaș sens trebue interpretat și controlul prin interpelare al parlamentului, care se întinde asupra activității Miniștrilor.

In ceea ce privește controlul ce parlamentul face prin votarea budgetului și controlul aplicării lui, iarăși el trebue bine precizat și redus la acel ce în realitate poate fi executat spre a nu stânjeni mersul al administrațiilor publice. Și aci trebue înțeles acest control ca unul executat în linii generale și în deosebi asupra guvernului, neavând parlamentul putința să se transforme într'un organ contabil, rol ce revine

Curţei de Conturi, ca o emanaţie a celor 3 puteri din Stat.

Separaţia puterilor este unul din principiile de organizaţie ale Statului modern, dar, negreşit, această despărţire nu trebue să fie înţeleasă în sensul unei neputinţe de colaborare a trei factori, cari de fapt au unul şi acelaş ţel, al aşezărei şi al înlesnirii vieţii de Stat. Astfel de caracter trebue să aibă puterea judecătorească pentru a-şi îndeplini sarcina ei în viaţa Statului.

La noi i s'a dat de fapt acestei puteri o îndoită însărcinare — şi credem că bine i s'a dat: aceea de a garanta aplicarea legilor, nu numai între particulari, dar şi între aceştia şi Stat, chiar în chestiuni de ordin administrativ în care interese individuale ar fi izbite; adică principiul de-a considera Statul ca orice particular, pentru a-l sili să fie cel puţin tot atât de scrupulos ca orice alt cetăţean al lui în aplicarea legilor. De aceea şi el este trimes să se judece, nu ca în Franţa la juridicii speciale, dar ca în Anglia, la instanţele obişnuite. Odată fixat acest punct de plecare, justiţia va avea un control indirect asupra parlamentului pentru ca el să se ţie în limitele constituţiei pe care nu are dreptul să le schimbe decât după anume reguli.

Aprecierea constituţionalităţii legilor nu este o încălcare a puterei judecătoreşti asupra puterei legitime sau executive, ci o atribuţie firească a celei dintâiu.

Tot astfel interpretarea legilor este lăsată puterei legiuitoare şi nu justiţiei, care nu poate aplica decât legea.

Din ce în ce mai mult, se naşte tendinţa de a despărţi puterea judecătorească cât mai mult de cea executivă, prin inamovibilitatea şi alegerea personalului făcută de organe ale puterei judecătoreşti.

Odată ce am arătat care sunt atribuţiile în Statul democrat parlamentar a celor trei puteri, rămâne a se vedea cum ele sunt coordonate şi reprezentate prin şeful Statului. Ce caracter ia dânsul în această organizaţie?

Statul parlamentar al votului obştesc, nu impune regimul republican şi poate să'şi asigure un trai democratic tot atât de bine sub regimul monarhic constituţional. Anglia, Italia, România, Belgia sunt pilde, pe când Statele-Unite, reprezintă în regimul republican a tot puternicia preşedinţilor, care poate creia greutăţi ca acelea aduse de Wilson, pe care nu le-ar fi avut cu un rege constituţional, dar nerespunzător.

Deci, indiferent de caracterul său special şi foloasele aduse ţărei, regimul monarhic ne-a dat stabilitatea atât de necesară şi Statelor mici şi mai cu seamă în regiunea sbuciumată în care trăim.

Ce trebue să fie şeful unui Stat constituţional democratic? El are din câte-trele atribuţiile: Unele sunt efective, altele de formă. Ca putere, el colaborează cu puterea legiuitoare, fiindcă decretează legile şi poate să refuze sancţiunea lor; nu are deci un rol pozitiv, dar unul negativ, de frână când găseşte că se fac schimbări nechibzuite. Tot astfel constituţia, stabilind atribuţiile lui, el se va putea opune la revizuirea ei.

El este şeful puterei executive, căci de fapt el numeşte şi revoacă miniştrii. Este poate rolul lui principal, dar nu poate face aceasta decât în limita voinţei naţionale. Putând disolva parlamentul, poate consulta ţara, dar la urmă guvernul lui nu poate funcţiona dacă nu are şi voinţa naţională la spate. Şi aci are deci un rol de conservaţie, asigurând şi continuitatea când guvernul sau parlamentul nu mai există, căci Statul nu-şi poate opri viaţa.

In ceeace priveşte puterea judecătorească, el nu are decât un rol de formă prin darea justiţiei în numele lui, dar darea justiţiei în limita legilor este cu totul afară de acţiunea lui.

Astfel că organizaţia democratică cere ca intervenţia şefului Statului să nu intre în joc decât atunci când s'ar produce o soluţie de continuitate, sau când se ating bazele organizaţiei pe care Statul şi le-a dat. El este şi trebue să fie sentinela, care nu opreşte mersul şi viaţa Statului democratic, expansiunea voinţei naţionale, dar care, ca judecător sus pus şi imparţial, aduce înaintea voinţei naţionale, conflictele ce s'ar fi născut între factorii activi chemaţi să conducă viaţa Statului: parlament şi putere executivă sau chiar parlament şi voinţă naţională.

Rolul şefului neräspunzător al Statului fiind astfel bine precizat, negreşit că stabilitatea nu poate fi decât de folos şi deci regimul monarhic, ereditar e o asigurare de pace internă.

Vintilă I. Brătianu

BĂTRÂNII

Eliade, Cârlova şi Alexandrescu.

Dar roate uruiră şi bice au pocnit —
A cui caleaşcă-albastră de lună s'a oprit?
Ce vechi poet se 'ntoarce cu cai înaintaşi
Ca să revadă ţara umililor urmaşi,
Şi părăsind în groapă a oaselor speteze,
A hotărît la noapte la noi să ospăteze?
M'am repezit la scară— Nu'i un poet: sunt trei.
Şi-un câine e cu dânşii. O fi?... da, da, sunt ei!
Eliade mă priveşte cu ochi de Sburător,
Alexandrescu vine cu câinele Azor,
Şi prins în uniformă ca 'ntr'un corset de fată,
Sfios, îmi dă Cârlova o mână inspirată.

In anul una mie opt sute şi trei zeci,
Cu patru cai ce 'noată în praful lunei reci,
Porniriţi din Târgovişti ca să'mi sosiţi acum —
Vă rog, poftiţi 'năuntru să v'odihniţi de drum.

Era, ca azi de albă, aceeaş noapte 'n ţară,
Când zurgălăii voştri de ducă se 'nălţară —
Colinele muntene păleau în şir pe cer,
Mijea ca o nălucă un munte grănicer.
Argintul viu în jghiaburi cursese cu susur.
Işi poleiau toţi plopii destinul lor obscur,
Şi sate în lumina aceasta uimitoare,
Se văruiau deodată ca pentr'o sărbătoare...
Un han, din vreme 'n vreme, cu straşina în lună,
Visa că Grigorescu pe pânză o să'l pună.
Se iconeau o clipă: hangiţa 'n rama uşii,
Pe lângă focuri joase — ca umbre — cărăuşii,
Şi, desjugaţi, plăvanii greoi schimbaţi în piatră...
Piereau apoi în zarva dulăilor ce latră.

Prin ramuri revărsată încolo și încoace,
Pe drumul mare, luna vă nöscocea băltoace
Și vă stropea trăsura cu picuri argintii...
Dar voi, păstrând în suflet ruinele pustii,
Și urmăriți de gândul trecutului unic
Din câmpenescul farmec neculegând nimic,
Vedeați numai ruine domnind voevodale...
Și bolți în surpătură pe necioplite dale,
Și taini̯țe zidite pe vremi de meșteri mari,
Și clopote de-aramă turnate de-alămari,
Și curți domnești cu turle, clopotniți, paraclis —
Vă răsăreau vedenii în lună și în vis.
Eri: stemele domniei — azi: un sălaș de stâne...
Au înfruntat năvala urgiilor păgâne,
Când buciumând străjerii chemau la metereze
Tot ghioace nestrujite în brațe pururi treze,
Și'n piepturi tari, mândria de a muri Român.
Azi unde sunt vitejii, când pietrele rămân
Ca semne că aicea fu Scaunul și scutul?...

Târgoviște, adio! Te 'ntunec cu trecutul.

Toți trei pe-aceeaș lră, cetate, 'ți cântă slova —
Eliade-Rădulescu întâi, și tu, Cârlova,
Rostirăți la porunca despotică de-a spune:
«O, ziduri, residența vegherilor străbune...
«O, ziduri întristate, o, monument slăvit...»
Și iată că, pe gânduri, deodată ai șoptit,
Alexandrescu, 'n mână cu fruntea ostenită
«Culcat p'aste ruine, sub care adâncită
E gloria străbună și umbra de eroi»...

Ș'aceeaș poezie se tânguia în voi.

La masă beam acuma ceai blond din samovar.
De n'ar fi fost obrazul lor palid ca de var
Și ochii de odată ca sticla, n'ai fi zis

Că şi-au cernut ţărâna prin cel din urmă vis.
Erau atât de tineri că mă simţeam bătrân.
Smerit şedeau ca'n strană. Am început să 'ngân
Zărind prin geam tot câmpul sub lună revărsat:
«Şi apele dorm duse şi morile au stat».
Dar cum tăcea Eliade privindu-mă, tăcui.
De versurile vieţii să fie-aşa sătui?
Şi lui Alexandrescu strigai cu glas ce bate:
«A turnurilor umbre pe unde stau culcate,
Spre ţărmul din potrivă se'ntind, se prelungesc».
Iar el, nedându-mi vreme nici stihul să-l sfârşesc,
Mă întrebă de cine-i, căci nu gândise încă
Puternica poemă cu rimele de stâncă,
In care ritmic Oltul loveşte ca un val...
Şi când i-am spus de cine-i — o, visul triumfal
Ce-i străluci în ochii înfiguraţi la vestea
Că pentru veşnicie va scrie, el, acestea...

Dar noapte...
Nor pe ceruri...
Când se făcu lumină
Pieriseră cu umbra lăsându-şi ceaşca plină...
Şi buchisea iar luna pe raftul meu de cărţi
Prin tomuri brăcuite, prin stampe şi prin hărţi.

Donici.

Dar luna, vezi, cu ochii 'mpăinjeniţi de somn,
Lăsând în umbră steme şi chipuri vechi de Domn
Şi praful să se cearnă pe hronic şi ceaslov,
In raza-i — ca 'ntr'o mână — luă cartea lui Krilov...
«Nu vreau, ia seama, luno, azi versuri muscăleşti».

Un glas glumeţ, de-afară strigă: «Te păcăleşti»!
Şi uşa o deschise larg Donici, dând cu palma,
Şi după el intrară, înghesuiţi, de-avalma,
La mine, ca 'ntr'o casă pe care-o calcă hoţii,

Mugind, sbierând, lătrând și miorlăind, cu toții,
Târâș, pe brânci, în salturi, pe labe, sau în sbor,
Puhoi grozav, ce crește din tindă 'n foișor
Și greu se strânge 'n scară și'n sală se desface
— Rămaseră afară doar «două poloboace» —
Val viu de blăni și pene, cu ghiară, plisc sau colți,
Strivindu-se de ziduri, lovindu-se de bolți —
Pe mobile, pe scoarțe, ușor sau anevoe,
Se revărsase Arca potopului lui Noe.

De groază înlemnisem și păru'mi sta măciucă,
Privind la Rac, la Broască, la săltăreața Știucă,
La Leul ce vânează, la Ursul din priseci,
Cum Șoaricele iese cu un Guzgan din beci,
Momița cum se strâmbă la chipu-i din oglindă,
Cum Veverița, sprinten sărind din grindă 'n grindă,
Pe scrinuri și pe mese răstoarnă toate cele,
Și cum își taie sborul Liliac și Rândunele,
Zăream doi Câini: o javră de casă și-un dulău,
Vulturul și Paingul sosiți de pe Ceahlău,
Pe stâlpul etajerii un Șarpe incrustat
Cu ochii de rubine și trup de matostat,
Și printre oi bârsane, doinind «oiță bâr»,
Pe bățul păstoriei proptit: un Lup nazâr.
Un Greier și-o Furnică pe-un șal zoreau cât pot;
Râdea Bursucul, Vulpei «cu pufișor pe bot»;
Măgarului, cu ifos cânta Privighetoarea;
Și ca 'ntr'un bloc de stâncă sculptându-și nemișcarea,
Un Elefant, de tronuri și de măriri sătul,
Mai măsura vecia cu-al trompei lung pendul...

Neputincios, în jâlțu-mi de spaimă sgribulit,
Priveam cu desnădejde acest potop cumplit
Și 'n gândul meu tot una de greu afuriseam
Și fabula și luna ce iscodea la geam...
«Ce vreți, cinstite fiare?» abia putui să 'ngân.
Pe Donici dând deoparte, răspunse-un urs bătrân,

O namilă cât uşa, cu şaptele-i cojoace,
Crescut în fund de codri şi neştiind să joace.

«O, fiule, n'ai teamă, la tine mult n'om sta,
Căci, ori cât de bogată ar fi odaia ta
In colb de cărţi uitate pe rafturi în şirag,
Un fagure de miere ne este mult mai drag,
Cules în zori, pe rouă, din guri de buturugi:
Un fagure din care lumina zilei sugi,
Pe când se 'nalţă zornic prin ramuri, ca un nor,
Surorile albine în roi sbârnâitor...
Ori cât ar fi de moale, mătăsuri şi covoare
Nu sunt ca iarba verde în răsărit de soare,
Când raza lui e-arcuşul ce-atinge într'o doară
Pădurea ce răsună ca lemnul de vioară,
Când codrul tot tresare să'şi scoale cântăreţii...

Noi am venit la tine să judecăm poeţii.
Nu te 'ngrozi, căci fabuli — ştiu bine — n'ai scris încă;
De fabulişti ne plângem: obrazul ni-l mănâncă;
Găsiră, vezi, cu cale să ne prostească neamul.
Răbdarăm toate: lanţul şi jugul greu şi hamul —
Nu vrem să ne-altoiască cu sufletul lor mic,
Ne-au învăţat braşoave şi fapte de nimic;
Ne-au judecat pe semne cu proprie măsură,
Căci numai Omul minte, blesteamă, strică, fură,
Slugarnic cu cel tare şi bici cu cel mai slab...
Ce inimă întrece pe-a calului arab?
Ce mână ţese pânza mai fin ca un paing?
Credinţa unui câine nici sfinţii n'o ating!
Şi nu cunosc pe lume neveste sau fecioare
Să aibă ochii galeşi ai bietei căprioare...
Deşi nu's «doctor» încă şi n'am urmat vre-un curs,
Pe voi nu'mi schimb năravul şi pielea mea de urs.
Nu vrem — poetul fie maestru cât de mare —
Să râdă toţi ştrengarii din clasele primare

De vorbele neghioabe ce ne şoptiţi cu tâlc...»

Privi urât la Donici ce tot tăcuse mâlc,
Se scărpină la ceafă şi mormăi 'nainte:

«Vezi, fiule, voi oameni, nu ştiţi decât cuvinte.
Ca şi copiii care prind fluturi vii pe pagini,
Le-aţi ţintuit în suflet cu sboruri de imagini
Şi jocul lor de aripi nebun şi ne'ntrerupt
V'ascunde noaptea sfântă ce doarme dedesupt.
Noi ascultăm — stăm zile la pândă, nopţi întregi,
Ca să culegem glasul ce tu nu-l înţelegi;
Stăm, urmărind tăcerea ce vrea să ni'l ascunză
Sub fiecare piatră, sub fiecare frunză.
Adulmecăm pădurea, poiana, iarba naltă,
Sămânţa care creşte şi muşchiul ce tresaltă,
Şi muntele ce 'nalţă spre cer a lui spinări,
Şi câmpul care fuge sporind din zări în zări.
Vezi, peştii ascultă apa şi pasările vântul,
Sobolii orbi, cum bate ca inima pământul...
Fiinţa noastră toată e-o vastă ascultare:
Urechea ne lărgeşte fireştile hotare
Şi ni le duce până în cap de univers...
Ce cată 'n van poeţii subtili cu al lor vers
Cu ritmuri jucăuşe şi cântec de silabe —
Găseşte trupul nostru greoi în patru labe»...

Scurt se opri cu ochii holbaţi la luna plină,
Ce prelingea pe geamuri o miere de lumină,
Şi ursu 'n două labe şi cu priviri aprinse,
Spre galbena comoară tot botul îşi întinse.
Dar supărată, luna, făcându-se văpae
Şi măturând cu raza'i întreaga mea odae,
Imi şterse ca fantasme lighioanele lui Donici...
Îşi potoli mânia şi se-adânci în hronici.

Ion Pillat

LITERATURĂ

— DIALOG TEATRAL —

Rhyanei.

El.—(scrie la birou).

Ea —(intrând pe uşă). Bună ziua... Te deranjez?

El.—(tresare, o priveşte o clipă). Ah!... (revenindu-şi). De loc, de loc... intră.

Ea.—Pari mirat?

El.—Nu, nu!... dar vii aşa de rar! (cu sinceră emoţie) De câte ori vii la mine sunt emoţionat fiindcă mă gândesc la acele anecdote istorice sau închipuite, în cari un trubadur e vizitat pe neaşteptate, în sărăcăcioasa lui mansardă, de vre-o regină capricioasă...

Ea.—Oh! ce frază!... (scurt) nu sunt regină.

El.—Ai putea fi totuşi... Eşti majestoasă, rece...

Ea.—Eşti prost!... şi apoi odaia ta nu e mansardă... e o cameră luxoasă cu birou, divanuri, bibliotecă frumoasă.

El.—Frumoasă fiindcă îţi plac cărţile dintr'însa...Scoate-ţi pălăria.

Ea.—Nu, nu rămân... Sunt numai în trecere.

El.—O rază de soare între nori de plictiseală.

Ea.—(nervoasă). Plictiseala e pentru mine când vorbeşti aşa... Incetează te rog.

El.—(voind să fie ironic). Opreşte atunci un ftizic să respire aer!

Ea.—Vrei să plec? (pauză; apropiindu-se de birou). Ce scriai?

El.—Revăd romanul.

Ea.—Scrii de mult la el?

El.—De totdeauna...

Ea.—E gata?

El.—Gata? Nu!... Nu-i găsesc sfârşitul. E un roman adevărat şi deci imaginat. Aş voi să mă opresc la un sfârşit

cât mai ciudat, cât mat fictiv, şi fireşte cu atât mai aproape de realitate.

Ea.—(curioasă) Nu cunosc nici o pagină din el?

El.—Nu cunoşti?... Straniu!

Ea.—Vrei să-mi citeşti ceva?... Uite îmi scot pălăria.

El.—Eşti generoasă cum nu m'ai obişnuit să te cunosc. Dar nu-ţi citesc, fiindcă îmbucătăţit şi-ar pierde tot efectul. Cine bea ceaiul cu linguriţa?

Ea.—Găseşte-i un sfârşit şi termină-l.

El.—Sfârşitul!... vezi, simt o ciudată plăcere, amânându-l. Mi se pare că odată cu el ar trebui să smulg din mine, dacă nu tot sufletul dar cel puţin o fâşie, cea mai curată, cea mai frumoasă, cea mai sinceră. Şi asta doare! Un fumător când se decide să se lase de fumat, începe prin a rări numărul ţigărilor; aşa şi eu, de mult m'am decis să termin romanul dar iată că mă lenevesc cu voinţă; abia de scriu o pagină pe zi, şi fără să vreau sfârşitul întârzie...

Ea.—(trântindu-se pe divan) Titlu are?

El.—Da... Carnavalul!

Ea.—Şi subiectul?

El.—Dragostea! (Ea face un gest) Da, ţie nu-ţi plac romanele de dragoste. Ăsta e însă romanul *meu* de dragoste... (pauză) Şi subiectul e banal. Doi tineri se iubesc cu pasiune, cu credinţă, şi mai presus de toate cu „tăcere". Fiindcă amândoi dintr'un neînţeles sentiment de mândrie, de voluptate sau de încăpăţânare, nu-şi mărturisesc dragostea. Mi-a plăcut să fac o curioasă apropiere între sufletele eroilor mei şi obişnuitele măşti de carnaval. Iată explicaţia titlului!... Subt împestriţarea de culori, sub larma sgomotelor de râs şi veselie, cine poate bănui ce ascunde o mască de carnaval? Or, în imensul carnaval al vieţii, eroii mei poartă pe suflet câte o mască, în vreme ce jocul lor reciproc e un şir neîntrerupt de atitudini intelectuale, de gesturi sufleteşti, unele caraghioase, altele dureroase, uneori triste, alte ori vesele, dar totdeauna false, cu înălţări de piscuri în gândire, cu înjosiri animale în intenţii, în sfârşit, jocul lor voit e o adevărată mascaradă, o petrecere de carnaval fantastică, bolnavă, nefirească, colorată în jocuri de umbră şi lumină...

Ea.—(râzând) Clinchete de spadă, şi focuri de pistol?

El.—Aşa e!... Nu ştiu... vor fi poate indispensabile, ca tot ce e banal.

Ea.—Pare a fi interesant.

El.—Pare, numai?... mai mult decât ţi'nchipui!... Cunoşti *Carnavalul* de Schumann? Toate capitolele romanului, corespund unui paragraf din Simfonia reumaticului Schumann.

Ea.—Suferea de reumatizm?

El.—(râde) Reumatizm sentimental... (pauză) Eroul meu e Pierrot, e Arlequim, e Florestan, fiindcă rând pe rând, întruchipează aceste măşti din vechea farsă italiană sau din obişnuitele carnavale...

Ea.—Şi dânsa?

El.—Ea e Coquette, Chiarina, Estrela, Colombina şi mai presus de toate Rhyana.

Ea.—E un nume indian?

El.—Dimpotrivă—un diminutiv.

Ea.—Şi nu sări nici un moment muzical din toată partitura?

El.—Nu. Celelalte, punctate toate cu geniu, formează fiecare un Intermezzo.

E «*Valsul nobil*», în ritmul căruia sufletele lor dansează încăpăţânarea nemărturisitelor dorinţi; e «*Promenada sentimentală*», bemolizată în raze de lună; sunt acele faimoase «*Lettres dansantes*», în cari scânteiază toată ironia, toată melancolia corespondenţii lor sufleteşti; e „*Chopin*“ arpegiat şi agitat ca o furtună, în care melodia susură precum o fântână îşi argintueşte plânsul, îndurerată de nepăsarea cerului şi a stelelor pe cari le oglindeşte totuşi. Oh! şi el oglindea în ochii lui nemărginirea dragostei, pe care dânsa se încăpăţâna să nu i-o mărturisească... Cerul e departe de oglinda fântânei... Pricepi?

Ea.—(cu gravitate) Cu ce patimă vorbeşti?

El.—(continuă din ce în ce mai aprins) Şi amândoi îşi bat joc unul de altul şi de ei înşişi... Pe amândoi îi mână un sentiment de frică instinctivă; aceaşi care te opreşte pe marginea unei prăpăstii să faci un pas mai mult... Atunci, firesc, sunt numai gesturi scurte, abia schiţate, înţepenite, frânte, aşa cum uneori pe întuneric când auzi un zgomot sau o mobilă care trozneşte, un sentiment de frică îţi paralizează respiraţia şi mişcările, înţepenindu-te... Doar urechia, singură mai percepe simfonia tăcerii... Şi sufletele lor, ele numai, îşi ascultau reciproc tăcerea iubirii... Înţelegi?

„Mais nul n'a voulu faire le premier pas“...

Ea.—„Voulant trop tomber *ensemble* à genoux!“.

El.—Văd că înţelegi... Şi nu-ţi zgârie nervii acest „voulant trop tomber ensemble“?... E de o încăpăţânare aşa de orgolioasă, aşa de falsă, aşa de voită... E literatură...

Ea.—Ți-e necaz?

El.—Firește!

Ea.—(râzând) Dar de vreme ce totul se petrece într'un roman, și încă un roman imaginat.

El.—Tocmai... Crezi tu, că literatura o întâlnești astăzi numai în romane? (pauză... brusc) De pildă, tu... ești o ființă reală, și cu toate astea, ce faci în viață alta, decât numai literatură?

Ea.—(nervoasă) Eu?... Ce rost am eu în discuția de față?... și apoi exagerezi ca-n totdeauna...

El.—Știi bine că nu exagerez. Ești toată un caleidoscop de aparențe, o copie fidelă a tutulor eroinelor din romanele ce citești.

Ea.—(râde silit) Oh! Oh!

El.—Nu râde—Mi-a plăcut să te copiez... Rhyana mea e o intelectuală, dar numai în aparență; Rhyana artificializează sentimentele, tocmai fiindcă le are prea firești, prea naturale, Rhyana e numai pasiune. Dar jocul ei e chibzuit ca al unui animal de pradă căruia îi place să-și atâțe victima și s'o amăgească, fiindcă e sigur de ea. Rhyana joacă teatru, dar cu multă circumspecție, de frică — o frică subconștientă —să nu se trădeze. Altfel și-ar călca mândria în picioare. Jocul ei e căptușit cu hipocrizie; e un burete îmbibat cu veninul răutății, din care stoarce la răstimpuri picătura ucigătoare. Pentru dânsa asta se cheamă: voluptate. Pentru mine: voința de a fi rea...

Ea.—Poți afirma unde sfârșește voluptatea și începe răutatea? Nu... Poate că sentimentul răutății—el însuși e o voluptate?

El.—Te aperi, fiindcă te recunoști în Rhyana. Dar, fie! îți dau dreptate... E o voluptate însă, care o face să sufere, fiindcă Rhyana iubește... Nu-i așa că-ți seamănă?

Ea.—Aproprierea e numai în imaginația ta.

El.—Și în realitate.

Ea.—Vrei să glumești?

El.—De loc. (cu oarecare violență) Și tu ești artificială... Nimic din ce faci nu e al tău; totul e împrumutat, e trucat, e pastișă, fiindcă gesturile și atitudinele tale sunt în flagrantă contrazicere cu sufletul și gândurile. La tine nimic nu-i sincer, e totul falș, aparent, voit, *e literatură*...

Ea.—(cu înfrigurare) Dar tu ai creat-o pe Rhyana cu imaginația, și ai creiat-o așa cum ai vrut pentrucă desfășurarea logică a evenimentelor, intriga și conflictul sufletesc

al romanului, o cer. Ai creat-o pe Rhyana ciudată şi nefirească, fiindcă ea nu cedează...

El.—De unde ştii? Am s'o fac să cedeze...

Ea.—Oh! de ce?... (aproape sincer) Rhyana nu trebuie să cedeze...

El.—Nu trebue? Vezi, e strigătul inimei; nu trebue, fiindcă în locul ei ai face la fel.

Ea.—Iar eu?... eşti încăpăţânat.

El.—Atunci pentru ce să nu cedeze de vreme ce-l iubeşte? Rhyana, în fond, e cinstită ca şi tine. Sufletul ei e ca o apă limpede peste care pluteşte un covor verde de muşchi. Dă verdeaţa la o parte şi vei privi până în fundul apei.

Ea.—(enervată) Dar de ce să nu cedeze eroul tău? de ce să nu mărturisească el?

El.—Cine îţi spune că el nu mărturiseşte?... Eu dovedesc tocmai că în iubire există şi o altă sinceritate: a tăcerii. Teama de ridicol e grozavă: Sunt clipe în cari îţi dai seama că orice mărturisire prin vorbe, ori cât de sinceră ar fi ea, e imposibilă. Atunci pentruca să nu treci drept caraghios în ochii fiinţelor iubite, ca să nu vezi cum adevăratele afecţiuni se schimbă în milă, sau compătimire, preferi să'năbuşi în tine orice simţimânt şi renunţi de-a mai încerca să bâlbâi realitatea sufletului... Aşa şi cu eroul romanului meu.

Ea.—(ca dintr'o altă lume) Eroul tău e un voluptuos!...

El.—Găseşti? Ah! cum într'o singură vorbă îţi înfloreşte sufletul!... Nu, nu e un voluptos! E un laş, dacă mândria de-a iubi în tăcere, poate fi numită laşitate. Sunt oameni al căror suflet contrazice obişnuita banalitate, a mărturisilor de dragoste, aşa cum le înţelege toată lumea.

Ea.—Şi foarte bine fac!

El.—Atunci, pentru ce vrei să mărturisească el? Crezi că o declaraţie de iubire trebuie mărturisită numai decât prin vorbe? Un gest, o timiditate, o falsitate în glas, o privire, sau chiar o indiferenţă dictată de mândrie, nu sunt de-o mie de ori mai elocvente decât orice altă dovadă palpabilă?

Ea.—Ai dreptate... Dar ai creiat-o pe Rhyana ta, după chipul şi asemănarea lui.

El.—Să-l înţeleagă atunci! Sinceritatea lui e sobră în gesturi, timidă în expansiuni, înăbuşită în durere. Dar tu nu cunoşti sinceritatea tăcerii şi nu bănueşti că sunt oameni cari poartă grămezi de tăcere în sufletul lor, ca un pământ ce ascunde aur!

Ea.—E frumos ce spui, dar mi-e ciudă când te aud vorbind astfel de voi, ca şi când noi femeile n'am purta în suflet aceleaşi sentimente.

El.—Voi femeile! Sunteţi un lux inutil pe care şi l-a permis Dumnezeu într'un moment de lubrică şi vicioasă senilitate. Voi trăiţi în funcţie de sex, şi atâta tot!

Ea.—Eti un monstru.

El.—Şi tu un înger!

Ea.—Dar n'au şi ele un suflet?

El.—(cu amărăciune) Uneori... E sufletul lor, câteodată, o poemă cu nuanţe de-o rară delicateţă, cu subtilităţi fine, cu dantelări de sentimente şi frivolităţi trecătoare... Nimic însă din tot ce e mare şi etern! Sufletul femeilor, îl asemăn cu o lampă de petrol, demodată. Lumina i-e dulce, aurită, intimă, dar dacă nu iei seama, fitilul creşte şi lampa fumegă...

Ea.—Înţeleg, are nevoie de un păzitor, ca să nu fumege?

El.—Firește! Dealminteri, o lampă care arde luminând o odaie goală, pustie, ce rost are? Pe cine luminează?... (pauză; brusc) Rhyana cedează,—asta e sfârşitul...

Ea.—(cu necaz) E idiot şi banal!

El.—Se poate?... Dar aşa vrea iubirea...

Ea.—Mă desgusti!... Mereu acelaş cântec.

El.—Mereu, mereu, fiindcă e etern, fiindcă e înţelesul şi raţiunea de-a fi a omenirii întregi, fiindcă e însăşi viaţa... Înţelegi că...

Ea.—...înţeleg că faci din Rhyana ta o păpuşă.

El.—Care te supără pentrucă te recunoşti într'însa.

Ea.—Te înşeli... eu în locul ei n'aş ceda.

El.—(isbucnind) Vezi?... Ştiam eu!... Ştiam, eu bine.

Ea.—Ştiai ce? Mai întâi confunzi realitatea cu fantezia... In sufletul Rhyanei se dă o luptă. E lupta între frică şi curaj, între certitudine şi îndoială, între tristeţă şi speranţă, între lumină şi întuneric, între viaţă şi moarte... Gândurile îi fâlfâie ca nişte steaguri zdrănţuite de gloanţele împrejurărilor peste armata sentimentelor ei ce fug în desordine...

El.—O armată fugărită, în dezordine, se predă!

Ea.—Ştiu ce vrei... Vrei ca'n romanele ieftine, eroina să sfârşească mărturisindu-şi dragostea?

El.—(tremurând) Poate!

Ea.—(scurt) Nu!... Mi-aşi jertfi viaţa mai de grabă, dar nu mi-aşi călca mândria, (oprindu-se... apoi) dacă aşi fi în locul ei!

El.—Te urăsc!...

Ea.—De ce?

El.—(apucând-o de mâini)—Fiindcă mă exasperează prefecătoria ta... (Ea face gest simulat de uimire) Ei da!... Degeaba te miri!... Ştiu bine că mă înţelegi... Nu vezi că mă înebuneşte calmul aparent cu care te încăpăţânezi să treci prin viaţă, înăbuşind în tine tinereţea, entusiazmul, vioiciunea; sugrumând tot ce-i frumos, tot ce ar trebui să ţâşnească din fiinţa ta, impetuos şi strălucitor ca o fântână arteziană, viaţa şi înţelepciunea firii.

Ea.—(fremătând)—Vorbe!...

El.—Nu vorbe, nu!... Iubire!..

Ea.—Ah! lasă-mă, mă strângi prea tare... Mă doare.

El.—Dar pe mine!... Nu mă doare crezi, când te privesc şi înţeleg farsa oribilă, desgustătoare, cinică, prin care vrei să desminţi, tu, natura şi legile eterne ce-o conduc?... Pentru ce nu vrei să fii femee...

Ea.—(râde silit) Ha! Ha!... Nu-ţi mai place varietatea de nuanţe şi capriciozitatea atitudinelor mele sufleteşti!... Auzi, auzi!... Tu care fugeai după originalitate!

El.—Oh! dar tocmai asta mă face să sufăr şi mă ucide, că vrei să fii originală şi reuşeşti să fii pervertită; vrei să fii simplă şi nu eşti decât o păpuşe rea şi egoistă, înzorzonată cu sentimente nefireşti, voite!

Ea.—Ei da! Ei da! Aşa e!... Ai dreptate!... ai dreptate!... mă cunoşti... Sunt aşa!... mai susţii acum că Rhyana, închipuită de fantezia ta trandafirie, îmi seamănă? Haida-de! Rhyana ta e o biată femeie ca toate femeile... Mi-e milă de ea!

El.—Taci, taci!... (o priveşte uluit) Vino-ţi în fire! mă înebuneşti! (cade pe un divan acoperindu-şi faţa în palme. Ea îl priveşte cu compasiune, se apropie de el şi îl mângâie pe păr).

Ea.—De ce te frământi când mă cunoşti aşa de bine! Eu aş vrea să te înţeleg, aş vrea să cred ca tine, dar nu pot... Dece să ne certăm pentrucă fiecare avem (pauză mică) alte concepţii literare?... (cu insinuare calmă). Părerea mea e alta... Eu cred că aşa cum ai înţeles'o tu pe Rhyana—şi văd că ai înţeles'o bine—ea nu poate să-l iubească... (el face un gest) nu protesta! Lasă-mă să sfârşesc.. Rhyana nu poate să-l iubească, sau nu vrea şi e tot una!... Rhyana e prea mândră, prea liberă cu gândul şi cu sufletul, ca să nu se simtă jignită în amorul ei propriu de superioritatea lui... Dimpotrivă, Rhyana caută mai de grabă sămânţa unui sentiment de ură care să încolţească în sufletul ei, motivând astfel încăpăţânarea ei în faţa bărbatului care n'a

ştiut s'o iubească, aşa cum trebuie... Nu! pentrucă a făcut dintr'însa o păpuşă, zmulgându-i viaţa ce palpita sănătoasă şi nealterată în fiinţa ei, ca să i-o înlocuiască cu o alta falsă, hipocrită, senzuală, exalată ca nişte vapori pestilenţiali din noroiul celor mai otrăvitoare scrieri şi romane, pe cari i le-a pus, voit, la îndemână...

El.—(după o pauză) M'am gândit la asta... Aşa ar fi, dacă ea n'ar fi înţeles că prin gestul acesta, el a voit s'o apropie, s'o facă să-i priceapă iubirea, dându-i să citească filele cărţilor din cari se înalţa întreg sufletul lui pe care i-l închinase...

Ea.—(cu o emoţie crescândă) Chiar de ar fi cum spui, gândeşte-te, ai creat-o pe Rhyana prea mândră, prea mult ambiţioasă şi intelectuală, ca să nu se simtă rănită de victoria lui, şi să-i cadă în braţe mărturisindu-i că-l... (se opreşte).

El.—(repede)... că-l iubeşte?

Ea.—(dă afirmativ din cap).

El.—Vezi, ţi-e frică să rosteşti cuvântul acesta fiindcă şi tu eşti convinsă că-l iubeşte.

Ea.—Poate...

El.—Ei bine!... Atunci sfârşitul romanului e ăsta... Ea cedează! Il presimt...

Ea.—(hotărâtă, rece) Nu!... Tu presimţi, şi eu sunt sigură... Nu!... Ai să te convingi, de altminteri, că e mai bine cum spun eu, deşi poate nu e logic... Nu cedează, fiindcă Rhyana îl iubeşte cu o voluptate...

El.— ... Rea.

Ea.—Rea!... ai dreptate, rea fiindcă suferinţele şi şovăelile lui dospesc şi fac să-i crească iubirea, aşa cum drojdia dospeşte pâinea...

El.—Numai atât...

Ea.—Ba nu!... O şi chinuesc în acelaş timp.

El.—Şi amândoi suferă!... dar până când?

Ea.—Până la sfârşit.

El.—Şi sfârşitul?

Ea.—(aprinzând o ţigare, pentru a-şi da o oarecare contenenţă).

El.—(nerăbdător) Sfârşitul?

Ea.—(privindu-l) Se omoară el!

El.—(îngrozit) Se omoa...

Ea.—(ţintindu-l cu ochii) Se omoară, el!

El.—(aiurit) Oh!... eşti crudă!

Ea.—(calmă) Ţi-e milă de cititori.

El.—(neînțelegând) De cititori?...

Ea.—E o lovitură frumoasă... Romanul tău ar câștiga...

El.—(revenindu-și) Romanul! Ah!... Ai dreptate!...

Ea.—Firește!...

El.—De ce te prefaci... De ce nu vrei să înțelegi, că...

Ea.—(scurt) Să înțeleg ce?

El.—(respirând greu) că se iubesc amândoi deopotrivă...

Ea.—Înțeleg, înțeleg... Masca însă nu trebue să cadă! În carnaval măștile petrec împreună, și nu se cunosc. În zorii zilei, se despart, obosite de petrecere, și cel mult se bănuesc numai... Oh! tu de ce nu vrei să înțelegi voluptatea jocului! (râde).

El.—(cu gândul aiurea) Gestul e laș!... să renunți cu atâta ușurință la viață, fiindcă te învinge o femeie?...

Ea.—Laș?... Oh! de ce? «Fiecare sinucidere e un poem sublim de melancolie» spunea nu știu care autor... Nu găsești că e minunată gândirea lui? Câtă desnădejde trebuie să fi încercat un om, și ce dureros trebuie să-l fi prăbușit împrejurările, ca să aibă curajul să se omoare. E curajul de-a pleca singur din viață, care, ori cât de meschină și de rea ar fi, tot e frumoasă și dulce de trăit... E o măreție atât de dureroasă în gestul sinuciderii, încât numai două feluri de oameni sunt capabili să-l facă: nebunii și înțelepții.

El.—Eroul meu e un nebun?

Ea.—(râzând) De ce n'ar fi un înțelept? (se ridică obosită, se îndreaptă spre bibliotecă. În timpul ăsta el trage sertarul biuroului din care scoate un revolver. Ea cu spatele la el, lângă fereastră, foiletează o carte) Frumos l'ai legat...

El.—(jucându-se cu revolverul, fără să fie văzut) Laforgue?... Un sentimental incorigibil...

Ea.—Un Pierrot cu lacrimi în suflet, cu zâmbete pe buze...

El.—(cu dispreț) Un idiot (pauză mică). Îi cunoști versurile?

«Ah! que ne suis-je tombé a tes genoux!
«Ah! que n'a tu défailli à mes genoux?
«J'eusse été le modèle des époux
«Comme le frou frou de ta robe est le modèle des [frou frou»

Ea.—(cu spatele mereu) Și nu îți plac?

El.—Ba da!... Avea talent!... Ce zici? Dacă ar sfârși cu versurile astea eroul romanului meu, înainte de a face gestul „sublimei melancolii"?

Ea.—Bravo... origininal!...

El.—(râzând nervos) Găsești? Ha! Ha!... Nu e prea căutat?

Ea.—Literatură!

El.— ... aplicată!

(Ea se întoarce și-l vede jucându-se cu revolverul).

Ea.—(izbucnește în râs) Ha! Ha! Ha!... va să zică realitate?

El.—(pune țeava revolverului în piept, și apăsând trăgaciul)—Fantezie! (se prăbușește... Ea, cu râsul înghețat pe buze, scoate un țipăt de pasăre rănită... Apoi îl privește așteptând să-l vadă ridicându-se... Clipele cad grele...)

Ea.—(înăbușit) Ah! Ce-ai făcut?... (se apropie) E o glumă?... Ridică-te... (Îl pipăie și se umple de sânge) Oh!... e adevărat!... (cu putere) Te-am mințit... (aplecându-se, îl zguduie și îi țipă înspăimântată 'n urechi) Te-am mințit... (cu durere și pasiune) Te iubesc!... Știai că te iubesc!... Nu vreau să mori pentru mine... Nu vreau! Te-am mințit!... Răspunde-mi... ești al meu!

El.—(stins) Pentru totdeauna!

Ea.—(sughițând de plâns) Iubirea mea!

El.—E frumos, nu? De ce îți smulgi masca... Petrecerea continuă... Oh! strici tot efectul sfârșitului...

Ea.—Nebunesc... Pentru ce ai făcut asta, pentru ce? Știai cât te iubesc.

El.—(greu) Pentru că și eu...

Ea.—(sorbindu-i vorbele) și tu...

El.—(zâmbind) voiam să fiu original.

Ea.—Ah! ești cinic.

El.—Ești bună... (schimonosindu-se) Oh! oh! oh!

Ea.—Te doare?

El.—(ducând mâna pe inimă) mult... mult de tot...

Ea—Viața mea!... Suferi?... Suferi?...

El.—Mai puțin de cât ți-ar place...

Ea.—(isbucnind în plus) Oh! acoperindu-l cu trupul ei plânge cu desnădejde).

El.—(cu o ultimă sforțare) Ce faci? plângi?... Lacrimile îți roșesc obrazul... Sunt corosive... Obrazul tău, dulce, ca lumina lunei! Nu plânge... e banal!... fii cochetă!

Ea.—Te iubeam... Te iubeam...

El.—(în agonie ultimă) Știu, știu... dragoste... literatură... etcetera... (moare).

Ea.—(plânge teatral).

Theodor Solacolu

Gvardeniția. Aprilie 1917

ÎN SÂRMELE GHIMPATE

Muri în lazaret.

Muri în lazaret Pioară
Și mergem să'l înmormântăm.

E Primăvară!...
E 'ntâia oară
Când plecăm
Din temnița în care un an am stat închiși.
Un mort e-acum prilejul de-a fi 'n oraș trimiși
O, Primăvară,
Te urmăm!...

Da, l'am văzut odată, vorbea cu vocea stinsă.
Pe-obrazul lui subțire o lacrimă prelinsă
Se furișase. Presimțea?
In jurul nostru Rușii de frig se sgribuleau
Și buzele huleau
Și ceasul iernii asfințea.

Dar azi Prier
In insula aceasta a răzbătut prin ger
Și spre-a-i serba sositul triumfal
Și spre-a ne da lumina de zări ne'ncătușate:
Un pic de libertate din larga libertate. —
Departe într'un spital
Pioară
Cu slova lui pioasă și nume de vioară,
A trebuit să moară.

Podarii trag otgonul...
Pe valul bătător,
Prin vânt șuerător
Se-apropie pontonul
Legat și plutitor.

Pornim pe cântătoare și zbuciumate ape
Și, Stralsund, silueta ți-o văd mai de aproape.

— Prin ce ochian de sticlă, prin ce ochi de copil,
Din care amintire cu relief puternic
Apari, săpat în piatră pe marea de beril,
Oraș—ce'mi dai fiorul dezlănțuirii și-l
Strecori cu-atâta artă în traiul meu nemernic ?
In limpedele aer, curat ca după ploaie,
Mai roșie se 'nalță cazarma sângerie,
Săgeata catedralei împunge mai vioaie
Văzduhul; lămurite de-un cer ce le despoaie,
In șir stau albe case pe-un țărm de feerie.

In largă panoramă catargele stau spuză
In amuțite docuri, dar cubicul siloz
E gol de sigur... Nimeni nu stă să mai auză
Sirena depărtării. In portul de ceruză
Adoarme cea din urmă visare de matroz.

Spre țărmuri pluta noastră se trage fără cârmă
Pe funia făcută din cânepă și sârmă.

Pescărușii albi cu țipăt pliscuesc pe mâlu 'ntins
Ca pe-un ipsos lins de valuri, lipicios și neatins.

Verde-negru când în clipot, când în șopot ascuțit
Pleacă valul lin să tae cerul larg ca un cuțit.

Și o lotcă albă lunecă pe cipciitul mării
Legănată 'n sărbătoarea libertății și a zării.

Podarii trag otgonul
Și valul jucător
Și vântul curgător
Și-ngână 'n ison zvonul
Pe podul plutitor.

O, moara lui Ruysdael din pânze olondeze
— Colo, ca inima în partea stângă —
Tăindu-și umbra 'naltă, romantică, semeață
Cu negrele-i speteze
Pe cerul nou și neted, — alături de viață...

O, moara nemişcată, în calea mea drumeaţă
Colo, în partea stângă...

Molcom pluta noastră lunecă pe cipciitul mării
Legănata 'n sărbătoarea libertăţii şi a zării.

Trecutul trai de-asupra mea tremură trezit,
S'au spart în zări aevea visările de rob,
Cu ochiul dus în gene, de orizont mă reazim
De-un orizont cu pierderi întinse şi cu luciu, —
Şi trag în piept cu poftă din aerul marin,
Un aer cu mirezmă de alge şi de sare:
Intinerit şi proaspăt, fluid şi sănătos, —
Şi un surâs de ghiaţă îmi răcoreşte dinţii.

Pe ţărmul mării Negre reci şi cântăreţe
Mi-am început — nu pot s'o uit — copilăria:
Cântarea mea de leagăn fost-a vijelia
Şi m'am jucat cu valurile săltăreţe.

Tot ce mi s'a sădit în piept odinioară
Incepe învelişul vremilor să-l frângă
Şi'n jurul meu, deasupra mea iar se strângă
Precum încep pe unda verde şi amară
In roate albe pescăruşii să se plângă...

Se'mpodobea pe-atuncea viaţa cu mirarea
Lucea pe braţu-mi rumenit în soare, sarea,
O, dimineaţă! O, argintul meu din glas,
Tu spumă albă, voi meduze de atlas, —
Şi până 'n zări departe: marea, marea, marea!...

Horia Furtuna

Aprilie 1918. In captivitate. Insula de nisip Dänholm din Mar Baltică în faţa oraşului Stralsund.

SCRISOARE DIN TAHITI

Papeete, 10 Octomvrie 1919.

Deschide-ţi atlasul şi caută în imensitatea Pacificului, la 17° sub Ecuator, un punct abia perceptibil, însemnat „Tahiti". Ei, bine! de-aici, din această insulă depărtată şi fermecătoare, îţi scrie prietena ta vagabondă. Cine ar fi spus că, părăsind Iaşii, într'o zi, mă voi trezi pe coastele Oceaniei? Oricum, soarta ne păstrează surprize stranii.

Sunt trei săptămâni de când am debarcat la Papeete — portul şi oraşul unic al insulei Tahiti — după 14 zile de călătorie pe apă. Plecasem din San Francisco. Pacificul, contrazicându-şi numele, n'a fost de loc pacific, şi corabia noastră, nu prea mare, ne-a legănat violent în toate sensurile. Totuşi nu m'am îmbolnăvit, ceeace mi se 'ntâmplă pentru prima oară în peregrinările mele marine. Societatea de pe bord era plăcută şi interesantă, fiind compusă în bună parte din ofiţeri neo-zelandezi şi australieni şi din doamne dela „Crucea Roşie". Mai era, de asemeni, o colonie franceză alcătuită din episcopul din Tahiti, un înalt funcţionar la posesiunile franceze din Oceania, un turist, pornit, ca şi mine, în căutarea necunoscutului şi o tânără pereche, cu care m'am împrietenit cald, al căreia soţ venea să ia conducerea unei însemnate plantaţiuni de cocotieri. Cu toţii s'au purtat fermecător faţă de mine, m'au primit ca pe-o vrednică aliată şi m'au invitat de îndată la masa lor. Să asculţi vorbindu-se franţuzeşte, mi s'a părut ca o muzică frumoasă şi am încercat iluziunea dulce că mă aflu mai puţin departe de ţară. Viaţa, în timpul unei lungi călătorii pe apă, este mai ales monotonă. Zilele se urmează, una fiind mereu asemeni celeilalte. Cea mai mare parte din vreme este ocupată de prânzuri şi de numeroase colaţiuni; restul îl petreci în contemplarea infinitului apei ce scaldă depărtările zărilor. In afară de stolurile de peşti sburători de o culoare albă ca laptele, cari se avântă cam până la un metru deasupra valurilor, n'am mai întâlnit nici

o altă vieţuitoare. Către Ecuator sbuciumul mării deveni furios: torente largi de ploaie răcoriră puţin aerul ce ajunsese greu ca plumbul; mai ales nopţile deveniseră de nesuferit în cabine.

Ni se vestise, pentru a 12-a zi de călătorie apariţia celei dintâi insule de corali. E o sensaţie într'adevăr unică, aceea de a zări din nou pământul, după ce o vreme, te înstrăinaseşi de el. Disdedimineaţă se desenă în zare o linie cenuşie, apoi, încet-încet, conturul insulei se lămuri. Era un atol, adică o insulă de formaţiune coraliferă. Pământul era la nivelul apei şi cocotierii păreau că răsar deadreptul din valuri. Marea era albastră ca peruzeaua, iar ici-colo se iveau din apă fâşii de coral alb, întocmai ca o bordură subţire. Spre centrul insulei se vedea laguna—mare interioară de o culoare verzuie. Era un tablou de neuitat, dintre cele mai frumoase ce văzusem. Cum îl lăsai în urmă îmi pusei întrebarea de n'a fost cumva doar un miraj.

Ajungând la Papeete, m'am instalat cu perechea amintită mai sus în aceeaşi locuinţă. Doamna suferise grozav din pricina mării şi simţea nevoia câtorva zile de odihnă, înainte de a continua călătoria spre insula lor, la 244 klm. de aci. Oraşul nu e tocmai mare; numără cam la 5000 de locuitori şi se întinde dealungul Oceanului pe fondul munţilor din spate. Locuinţele sunt acele mici „bungalow" foarte primitive, împodobite de o verandă cu grilaj, care le împrumută un aer oriental. Ele sunt împresurate de grădini în care cresc bananele, arborul-pâine, arborul *mangul* şi par îmmormântate deabinele într'o mare de flori şi de verdeaţă. Pentru modesta sumă de 5 fr. pe zi, suntem stăpânii exclusivi ai unei case întregi; de menaj ne îngrijim noi trei, fiindcă indigenii n'au slăbiciunea servitului. Lumea e foarte matinală la Papeete: se deşteaptă înaintea soarelui. La ora 5, când de-abea se crapă de ziuă, tot oraşul e la târg. E o întâlnire generală acolo, fiind singurul loc şi singura vreme când se poate face aprovizionarea. Perindarea trecătorilor prilejueşte un spectacol plăcut; e un amestec de indigeni, de Chinezi şi de Europeni. Femeile *Maoris*, cari trec drept cele mai frumoase de pe lume (e o părere pe care nu mi-o însuşesc) se îmbracă cu un larg capot alb; îşi înoadă părul la spate şi poartă nişte pălării împletite de mâna lor din foi de *pandanus*. După ureche îşi prind întotdeauna o floare şi, de obicei, circulă cu picioarele goale chiar pe bicicletă, care, aci, este încă la modă. Târ-

gul e foarte pitoresc; mai ales colţul în care se vinde peştele e de o rară bogăţie de culori. Găseşti toate nuanţele: tonuri de verde de smarald, de albastru de peruzea, tonuri de roşu şi de galben punctat cu negru. Fructele, de asemeni, nu sunt cele dela noi; găseşti fructe exotice cu nume bizare ca: *papaya, goyava, manga* şi în fine veşnica banană. Climatul este delicios; e o căldură uniformă, foarte suportabilă, care pentru mine e o voluptate. Nopţile sunt de o neasemuită frumuseţe, cu cerul acesta nou, mai strălucitor şi mai bogat constelat decât al nostru şi cu *Crucea Sudului*—mai luminoasă decât *Carul-mare* dela noi. Zilnic facem lungi plimbări prin văile interioare, unde vegetaţia este minunată. Este veritabila *junglă* tropicală, o împletitură de cocotieri, de bananieri, de portocali, cu feregi aborescente şi cu liane. Aerul este îmbibat cu mireasma *frangipanei* şi *antiare-ei*, floare originară din Tahiti, puternic aromată. In văile acestea tăcerea este adâncă; nici o pasăre nu se vede sburând; doar din când în când se alintă prin aer fluturi mari negri.

Vairao, 24 Octomvrie.

Reiau această scrisoare la 100 km. de Papeete, unde am venit să gust, în toată puritatea ei, culoarea locală. Iată-mă într'o căsuţă de bambus cu acoperiş de foi de *pandanus*, chiar pe ţărmul Oceanului. Deoparte, pădurea de cocotieri se cufundă în mare; de cealaltă o miniatură de insulă de corali de un alb pur se iveşte la suprafaţa apei: Stăpânul locuinţei mele e un domn cu pielea bronzată care n'are, drept vestmânt, decât un fel de brâu roşu cu care şi-a încins mijlocul. Este şeful districtului şi-l chiamă Fatimai. Femeia lui e D-na Amaura. In fiecare dimineaţă ea-mi împleteşte câte-o cunună de iasomie sau de *tiare*, pe care mi-o aşează pe păr, după obiceiul locului. Am deprins să-i spun „naha-naha, mararu", adică: „e foarte frumos, mulţumesc". Mă hrănesc cu mâncările bucătăriei tahitiane, pregătite în cuptoare indigene, pe pietre arse până la alb, ca pe vremurile preistorice. Menu-ul se compune din peşte, banane sălbatece şi din *tarro*, speţă de legumă făinoasă aducând pe departe la gust cu cartoful nostru. Totul se udă cu lapte de *eveo* care este excelent, mai ales în cafea.

Seara, bărbaţii pornesc la pescuit: ei trec în pirogă, ţi-

nând într'o mână o torţă aprinsă şi în cealaltă o lance cu care ţintesc peştele. Toată marea e luminată de un licăr roşu: e o privelişte foarte impresionantă. Decorul este aşa de fantastic încât mă întreb adesea dacă nu-i un vis şi dacă aceea care se află în această stranie ţară e chiar Marinetta ce se plimba mai deunăzi pe străzile Iaşului...

Mă gândesc adese la ce s'o fi petrecând de cealaltă parte a pământului, la voi. Aci trăieşti ca într'un fel de Nirvana, înstrăinat de viaţă. Nu există jurnal local, iar curierul din America şi Australia nu trece decât la 32—35 de zile odată, aducându-ne noutăţi... învechite. Uneori am impresia că locuiesc o altă planetă...

Alături, Fatimai şi Amaura se gătesc de culcare; fiindcă de ei nu mă desparte decât un perete *à-jour* de bambus şi fiindcă nu vreau să le împiedec somnul, sunt nevoită să-mi sting lampa şi să mă culc şi eu, cu gândul dus, totuşi, departe, spre ţară şi spre voi...

Marinetta Stănculeanu

VIS RĂTĂCIT

Codri de 'ntuneric auie 'mprejur.
Unde e, lumină, licărul tău pur?
Vaiete de buhnă în adâncuri sună,
Verzi şi ageri ochi de haită căpcăună
Mă ţintesc din noapte: suliţi otrăvite.
Mlaştina flămândă pasul mi-l înghite.
Vreau să prind, orbiş, un razim, dar domoală
Mâna mi-amorţeşte 'n besna grea, de smoală;
Vreau să fug: şerpi — landră — îmi înoadă glesna;
Vreau să strig, dar gura mi-o astupă besna...
Codri de 'ntuneric auie 'mprejur —

Unde, unde-i, Doamne, zarea de azur?

Nichifor Crainic

ISMAIL ŞI TURNAVITU

Ismail este compus din ochi, favoriţi şi rochie şi se găseşte astăzi cu foarte mare greutate.

Inainte vreme creştea şi în Grădina Botanică, iar mai târziu, graţie progresului ştiinţei moderne, s'a reuşit să se fabrice unul pe cale chimică, prin syntheză.

Ismail nu umblă niciodată singur. Poate fi găsit însă pe la ora 5½ dimineaţa, rătăcind în zig-zag pe strada Arionoaiei, însoţit fiind de un viezure de care se află strâns legat cu odgon de vapor şi pe care în timpul nopţii îl mănâncă crud şi viu, după ce mai întâi i-a rupt urechile şi a stors pe el puţină lămâie... Alţi viezuri mai cultivă Ismail în o pepinieră situată în fundul unei gropi din Dobrogea, unde îi întreţine până ce au împlinit vârsta de 16 ani şi au căpătat forme mai pline, când, la adăpost de orice răspundere penală, îi necinsteşte rând pe rând şi fără pic de mustrare de cuget.

Cea mai mare parte din an, Ismail nu se ştie unde locuieşte. Se crede că stă conservat într'un borcan situat în podul locuinţei iubitului său tată, un bătrân simpatic cu nasul tras la pressă şi împrejmuit cu un mic gard de nuiele. Acesta, din prea multă dragoste părintească, se zice că îl ţine astfel sechestrat pentru a'l feri de pişcăturile albinelor şi de corupţia moravurilor noastre electorale. Totuşi Ismail reuşeşte să scape de acolo câte trei luni pe an, în timpul iernii, când cea mai mare plăcere a lui este să se îmbrace cu o rochie de gală, făcută din ştofă de macat de pat cu flori mari cărămizii şi apoi să se agaţe de grinzi pe la diferite binale, în ziua când se serbează tencuitul, cu scopul unic de a fi oferit de proprietar ca recompensă şi împărţit

la lucrători... In acest mod speră el că va contribui într'o însemnată măsură la rezolvarea chestiunii muncitoreşti... Ismail primeşte şi audienţe însă numai în vârful dealului de lângă pepiniera cu viezuri. Sute de solicitatori de posturi, ajutoare băneşti şi lemne, sunt mai întâi introduşi sub un abat-jour enorm, unde sunt obligaţi să clocească fiecare câte 4 ouă. Sunt apoi suiţi în câte un vagonet de gunoi de-al primăriei şi căraţi cu o iuţeală vertiginoasă până sus la Ismail, de către un prieten al acestuia, care îi serveă şi de salam, numit Turnavitu, personaj ciudat, care, în timpul ascensiunei, are urâtul obiceiu de a cere solicitatorilor să i se promită corespondenţă amoroasă, contrar ameninţă cu răsturnarea.

Turnavitu nu a fost multă vreme decât un simplu ventilator pe la diferite cafenele murdare, greceşti, de pe strada Covaci şi Gabroveni. Nemai putând suporta mirosul ce era silit să aspire acolo, Turnavitu făcu mai multă vreme politică şi reuşi astfel să fie numit ventilator de Stat, anume la bucătăria postului de pompieri «Radu-Vodă».

La o serată dansantă făcu cunoştinţa lui Ismail. Expunându-i acestuia mizera situaţie în care a ajuns din cauza atâtor învârtituri, Ismail, inimă caritabilă, îl luă sub protecţiunea sa. I se promise să i se servească de îndată câte 50 de bani pe zi şi tain, cu singura obligaţiune pentru Turnavitu de a-i servi de şambelan la viezuri; asemenea, să-i iasă înainte, în fiecare dimineaţă pe strada Arionoaiei şi prefăcându-se că nu-l observă, să calce viezurile pe coadă spre a-i cere apoi mii de scuze pentru neatenţie, iar pe Ismail să-l mângâie pe rochie cu un pămătuf muiat în ulei de rapiţă, urându-i prosperitate şi fericire...

Tot spre a place bunului său prieten şi protector, Turnavitu ia odată pe an formă de bidon, iar dacă este umplut cu gaz până sus, întreprinde o călătorie îndepărtată, de obiceiu la insulele Majorca şi Minorca; mai toate aceste călătorii se compun din dus, din spânzurarea unei şopârle de clanţa uşii Căpităniei portului şi apoi, reîntoarcerea în patrie...

In una din aceste călătorii, Turnavitu, contractând un guturaiu nesuferit, molipsi la înapoiere, în aşa hal pe toţi viezurii, încât, din cauza deselor lor strănuturi, Ismail nu îi mai putea avea la discreţie ori cum. Fu imediat concediat din serviciu.

Fire afară din cale sensibilă şi neputând suporta o atare umilinţă, desperat, Turnavitu îşi puse atunci în aplicare funestul plan al sinuciderii după ce avu însă mai întâi grijă să îşi scoată cei patru dinţi canini din gură...

Inainte de moarte se răzbună grozav pe Ismail, căci punând să i se fure acestuia toate rochile, cu gaz dintr'ânsul le dădu foc pe un maidan. Redus astfel la mizerabila situaţie de a rămâne compus numai din ochi şi favorit, Ismail, abia mai avu puterea să se târască până la marginea pepinierei cu viezuri; acolo căzu el în stare de decrepitudine şi în această stare a rămas şi până în ziua de azi...

Urmuz.

ARMENIA LITERARĂ

Un colaborator armenesc al revistei Băncii Crisoveleni *Vremea Nouă*, Garabèt Ciomac, face în ajunul Paştilor româneşti o profesiune de credinţe literare, care nu puţin aduc aminte predilecţiile eroicului său neam pentru fructele unui efort uman particular şi preferinţe, ridicate de înţelepciunea populară, până la rangul de gust şi de estetică naţională.

Pentru stupiditatea sentenţioasă din articolul său, autorul trebue, din motive clinice, cu blândeţe trecut cu vederea, numitul Garabet Ciomac fiind născut guşat exophtalmic, cu alte cuvinte guşat boboşat. Bolnavii acestui gen de suferinţă, grăieşte patologia, prezintă un tremur, mai ales la membrele superioare, sunt iritabili, persecutaţi, halucinaţi stau locului cu greutate, din pricina unei mâncărimi şi fierbinţeli generale.

Tratament: Băşică cu ghiaţă pe guşă. Uitarea învăţului cititului, care la cretini se confundă cu facultatea de-a scri româneşte şi derivă în necesitatea irizistibilă de-a imita.

Evoluţie: Deces prin înăbuşire, datorit ferocităţii indomptabilei neputinţe. — **T. A.**

DECEBAL

— Tăinuirea comorilor —

Cu fruntea 'mpovărată de gândurile morții
Trecea furiș prin noapte spătosul rege dac...
Destinul lui svârlise greșit, cu stânga, sorții.

In fund, ca o făclie aprinsă 'ntr'un cerdac,
Pe zarișteа de piscuri se înfipsese luna
Privind, încremenită, cum regele ortac

Se duce pe coclauri să'și tăinue cununa!
O mână de prieteni și-un pâlc de slujitori
Purtau comoara celui învins pe totdeauna

Și vechile odoare, ca stelele în nori,
De-a latul năsăliei tânjiau închise 'n lacre;
Se 'ncovoia spinarea atâtor purtători

Sub târgile cu aur, argint și scule sacre...
Ardeau departe 'n șesuri cetățile de vii,
Veniau pe vânt talazuri de fum și neguri acre

Cu bucium surd de lagăr, nechez de bidivii...
...Și cum călca 'n hârtoape, din fruntea lui plecată
I-alunecase stema în mâinile-i pustii

Mai grea decât o stâncă diu munte despicată...
Purta doar însuși leșul rostogolitei țări
In palmele-i strivite, la groapa 'ntunecată!

Tăind pieziș costișa pe fire de cărări
Pașia domol tăcutul alai de 'nmormântare
Și șchiopăta eroul ștergându-se în zări,

Nevolnic ca o biată străină arătare.
Şi cum din spate luna-l bătea necontenit
Doar umbra-i la picioare mai rămăsese mare,

Lungită peste malul spânatec şi teşit...
O umbră uriaşă ce dăinue şi-acuma,
Svârlindu-şi speriosul contur neliniştit

Incoace peste veacuri, parc'a 'ncrustat-o huma.
Târziu ieşiră 'n vaduri pe-o plavie de râu
Ce se sbătea 'n zăgazuri învălturându-şi spuma,

Cu ape abătute şi valuri puse 'n frâu.
Acolo, în prundişul din albia secată,
Subt aspra priveghere a negrului călău,

Săpau în taină robii o hrubă larg căscată,
Mormânt grozav asemeni unei adânci genuni
In care să încapă o Patrie 'njunghiată...

.....A fost cumplită clipa când stema din străbuni,
Simbolul marei Dacii s'a prăvălit din toartă
Sunând a gol în fundul boltitei văgăuni...

S'a năzărit de-odată că 'nfrântul rege poartă
In loc de cap o hârcă rânjită dureros,
Pe care 'ntipărise sentinţa-i crunta soartă,

Iar mândrul cap cu plete ar fi sub stemă jos,
Căci n'a putut s'o lase vădană nici în groapă.
Ucişii robi ţipară în urmă fioros...

Şi iar se 'ntoarse 'n matcă nedomolita apă,
Ducându-şi peste taină bulbucii spumegaţi,
De-asupra hulei veşnic nestrăbătută clapă...

Imprăştiase spaima pe toţi... Intărâtaţi
Lătrau morţiu căţeii pământului în borte,
Că pân'la ei sub lespezi, tot mai apropiaţi,

Răzbiau năprasnic paşii greoaelor cohorte.

V. Voiculescu

ANTICHITĂŢILE MICENIENE [1]

„Şi zăceau printre vasele şi mesele răsturnate; şi toată sala era mânjită de sânge. — Şi auziam vocea Casandrei, fiica lui Priam, pe care Clitemnestra o sugruma alături de mine".

Omer.

Pentru antichităţile miceniene, muzeul din Atena e unul din cele mai bogate tezaure ale lumii. E acolo, frumoasă şi deslușită, toată epoca de mărire dintre secolul al 16-lea şi al 11-lea înainte de Iisus, epoca Aheilor lui Omer, cari stăpâniau Argolida şi cărora, după spusa lui Stais, li se datorește zidirea palatelor din Micena şi Tirint.

Micena e o pagină mare din istoria universală a artei, pagină care sta ascunsă în mormintele Atrizilor. Descoperirea ei înseamnă lămurirea lumii lui Omer, realitatea ei.

Pausanias, istoricul grec care a trăit până la moarte în Roma, avea însemnat, din spusă veche, că mormintele

---

[1]) Autorul lucrării subt presă, *Peste Mări şi Ţări* din care va apărea în curând primul volum, şi împărtăşim cititorilor noştri un extract, este fericitul însoţitor al A. S. R. Prinţul Moştenitor Carol, în călătoria întreprinsă în jurul pământului, Colonelul adjutant N. Condiescu.

Isprava tînărului Prinţ, care înainte de a domni pe Moşia românească ţine să cunoască Planeta în întregimea ei, seamănă cu un basm, care durează aproape întreit cât povestirea vestită a celor o Mie şi Una de Nopţi orientale; căci începută în Februarie 1920 ea străbate toate anotimpurile şi sfârşeşte în Octombrie.

Călătoria se reprezintă cu o linie care pornind din Constanţa, intrarea Ţării Româneşti din partea universului. străbate Atena, Egiptul, Marea Roşie, Ceylanul, Indiile, China, Insulele Formoze, Japonia, Honolulu, America, Pacificul, Anglia, Franţa, Italia, şi se întoarce, după ce a învăluit cu firul ei pământul, la obârşie.

E o călătorie de care puţini au avut noroc. Colonelul adjutant Condiescu urmează pe Prinţ pretutindeni, şi în caetul său de note face însemnare de tot ce-l emoţionează, şi pricinile de emoţie au fost nesfârşit de numeroase. Prin extractul aci publicat, cititorului abia i se deschide gustul pentru cartea de subt tipar. Ea se cuprinde în trei volume, editate de *Fundaţia Culturală Principele Carol.*

Atrizilor s'ar găsi în acropola cetăţii Micena. Călăuzit de această însemnare, arheologul Schliemann a început să sape pământul Argolidei, şi 'n 1876, dădu în acropola Micenei, *„cea bogată în aur"*, peste mormintele cele de faimă. Cinci la număr. Pe al şeaselea l-a descoperit grecul Stamatakis.

Sicriile, păstrau în ele nouăsprezece schelete. În cel d'intâi sicriu erau trei femei, în al doilea un bărbat, în al treilea trei femei şi doi copii, în al patrulea două femei şi trei bărbaţi, în al cincilea trei bărbaţi, iar în al şaselea doi bărbaţi.

Scheletele se odihniau de mii de ani pe un strat de pietre acoperit cu aur. Lângă morţi şi peste ei — aur, aur, numai aur...

Schliemann era convins că, descoperise mormântul lui *Agamemnon*, «regele regilor».

Istoria tragică a legendarei familii regale, se lămuria într'adevăr, după atâtea mii de ani. Victimele Clitemnestrei: Agamemnon, Eurimedon, Casandra, erau acolo sub grămada de aur.

Gabriele D'Annunzio a folosit artistic descoperirea lui Schliemann, în *„La Città morta"*, universala tragedie italiană. Fatalitatea antică i-a slujit drept pricină. Subiectul piesei l-a schiţat mai întâi în «*Focul*».

Cu puterea lui de mare stilist şi cu savanta lui închipuire, D'Annunzio descrie impresiunile eroului piesii în momentul descoperirii mormintelor:

«Un şir de coşciuge, cincisprezece schelete, alături pe un pat de aur, cu feţele ascunse sub măşti de aur, cu frunţile încununate cu aur, cu piepturile acoperite de aur; şi pretutindeni, peste ei, alături, la picioare, o risipă de aur, asemeni frunzelor căzute dintr'o pădure de basme. Ceva măreţ. O strălucire orbitoare. Cea mai minunată comoară pe care moartea a strâns-o vreodată în tăcerea şi întunericul din pământ. Intr'o clipă, sufletul meu străbătu miile de ani, pătrunse adânc înfiorătoarea legendă şi simţi cruzimea vestitului măcel. Cele cincisprezece schelete, erau acolo, cu toate mădularele lor, ca şi cum ar fi fost aşezate acum, îndată după sfârticarea lor, prea puţin arse de flăcările rugului stins în pripă».

Iar despre Casandra:

«Era acolo, culcată pe frunze de aur, cu trandafiri şi fluturi de aur pe veşminte, cu diademă pe frunte, cu pietre scumpe la gât, cu degetele încărcate de inele. Un cântar

de aur, cu care se drămuia destinul fiecărui om, nenumărate cruci de aur, înfăţişând frunzele laurului, o împresurau cu strălucirea lor, iar cei doi copii ai ei, Teladamos şi Pelops, acoperiţi şi ei cu aur, zăceau alături, ca doi mieluşei nevinovaţi...»

E greu să se ştie, spun arheologii, dacă Schliemann descoperise pe Atrizi. Stais spune că, după aurul şi obiectele din morminte, scheletele sunt ale unor regi dintr'o familie care va fi domnit cu mult înainte de epoca istorică a războiului troian.

Arheologii au rânduit într'un interior de o splendidă decoraţie micenianâ, toate lucrurile scoase din pământ de fericita sapă a lui Schliemann.

Fiecare mormânt stă într'o vitrină. Jos pe pietre e scheletul. De-asupra dulapului de sticlă, la înălţimea pieptului, sunt aşezate obiectele din mormânt: diademe, pieptare, brăţări, măşti, cupe, piepteni, inele şi frunze... toate, aproape toate, din strălucitor aur micenian. Puţine lucruri sunt de argint şi de ivoriu.

Asemeni Egiptenilor, Grecii din antichitate credeau că în viaţa de apoi, mortul are aceleaşi nevoi şi aceleaşi obiceiuri ca şi pe pământ. De aci, grija de a-i îngropa cu toate obiectele de cari s'au folosit în viaţă. Multe din podoabele de aur înfrumuseţau pe din afară sicriile păstrătoare de comori. Diademele cele mari şi grelele pieptare de aur erau prinse în cuie. Urmele găurilor se văd lămurit.

Măştile sunt impresionante. Ele se aşezau pe capacul cosciugului şi înfăţişau chipul morţilor. Unele sunt slabe, osoase, măşti de tragică suferinţă, altele pline, bărboase. Când te uiţi la ele, aştepţi parcă cu teamă să vezi ridicându-se încet pleoapele ochilor vii şi să desluşeşti cu spaimă figura cutărui rege atrid sau a cutărei regine.

Cupele sunt de o rară graţie. Stais descrie elegant cupa din Iliada ce va fi fost a lui Nestor: «Susţinută pe un picior înalt, cupa are prinse de ea două mânere cari se rotunjesc dinspre bază spre gura de aur a vasului. Fiecare mâner are o porumbiţă cu aripile desfăcute...»

Intr'unul din morminte, de-a dreapta şi stânga mortului, în dreptul mâinilor, s'au găsit două cupe de aur cu bogate decoraţiuni în relief.—Asemănarea formelor şi a motivelor decorative, face să se creadă că sunt lucrate în acelaş atelier, dacă nu de mâna aceluaşi meşter. Un antic Cellini. Pe cea d'întâi cupă e săpată fin o vânătoare de tauri săl-

bateci; iar pe ce-a de a doua, taurii domesticiţi sunt puşi la muncă.

Vase de aur şi de argint pentru libaţiunile sacre, în felurite forme, oglinzi de bronz artistic cizelate; inele, brăţări, colane, lame de brice, pietre gravate, peceţi, cărăbuşi, ornamente de aur şi de ivoriu, tot ce-a slujit de podoabă morţilor, în trecerea lor prin viaţă, stau acolo ca mărturii preţioase ale bogatei vieţi miceniene. Ele dovedesc un înalt simţ artistic pentru acea îndepărtată epocă de legendă, dar şi o vădită influenţă egipteană atât asupra artei, cât şi asupra credinţelor privitoare la viaţa de apoi.

Pietrele de pe morminte sunt sculptate greoi.

Pe trei din ele, într'un chenar în spirală, e săpat un luptător care stă într'o veche bigă grecească trasă de un cal vioi. Inaintea vechei căruţe, stă un alt luptător. Mai jos, două animale. Par a fi ogari în goană. Pe o altă piatră, două animale se urcă într'un pom.

E o sculptură primitivă, departe mult de fineţea cu care sunt cizelate lucrurile de aur din morminte.

Stais spune că sculptura în piatră nu era apeciată în epoca de aur a Micenei.

Obiectele din această epocă s'au găsit şi la Tirint, Vafio, Menidi, Sparta, Troia, Teba, Kampos, Salamina şi Creta. Ele sunt tot aşa de răbdător rânduite şi catalogate.

In sălile laterale sunt aşezate antichităţile premiceniene şi o colecţie egipteană.

Din toate resturile acestei îndepărtate epoci, se desluşeşte îngrijorarea omului de atunci, asemeni celuia de acum, în faţa nepătrunsei taine a morţii. Iluzia continuării vieţii *dincolo*, a rămas în felurite chipuri, aceeaş. Ea a format pârghia de sprijin a tutulor sforţărilor omeneşti. Ideia reintrării în noaptea veşnică, oprirea pentru totdeauna a gândului, fără aduceri aminte, şi fără putinţa continuării într'un fel a conştiinţei de sine, n'a putut fi primită de om.

Prin strădania transmisă din generaţie în generaţie pentru cunoaşterea marei taine; prin moştenirea tot mai sporită ce-o lasă urmaşilor; prin îndărătnica statornică cu care slabele mâini omeneşti reclădesc pe ruine, reînviind cu fiecare cărămidă zidită legenda meşterului Manole; prin înfrigurarea cu care se ia înapoi pământului tot ce el a îngropat în cursul vremilor şi mai presus de toate prin năzuinţa de-a crea, omul continuă să trăiască şi după trecerea lui în împărăţia umbrelor. Da. Viaţa răsbate prin negura morţii

şi trăeşte mai departe în lumina veciniciei, prin ea, prin creaţiunea ei.

Piatra cioplită în umezeala cavernelor, mărturiseşte, tot aşa de puternic, ca şi pasărea de fier care poartă pe om prin văzduh, că Prometeu va sfârşi prin a birui.

Nicolae M. Condiescu

TIPOGRAFI ŞI SCRIITORI

Intre numeroasele mijloace de explotare a scriitorilor, unii editori adoptă tertipul reproducerii fără indicaţa sursii.

Publicaţia *Orizontul* a tipărit o poezie a colaboratorului nostru T. Arghezi, uitând să numească revista din care a desprins-o şi dând, vizibil intenţionat, cititorului impresia mincinoasă că între publicaţie şi autor sânt legături de cerere şi ofertă. Dacă actul *Orizontului* nu se chiamă cumva hoţie, probabil că el trebue numit bună camaraderie şi salutat.

Un domn din Bucureşti cumpără maşini de tipar cu care treeră zilnic, nesupărat, bucatele străine şi se instalează editor de literatură fără o redacţie de scriitori şi fără cheltueli de autor. Proprietatea unei maşini îi asigură D-lui în chestiune proprietatea limbei şi scrierilor româneşti, ba stăpânirea tuturor literaturilor din lume, editorul român fiind complect iresponsabil şi susträgându-se de la orice îndatorire.

Intr'o organizare profesională a scriitorilor – necesitate de numeroase ori discutată în deşert – actul de a tipări o lucrare şi de a face reclamă pe afiş cu nume de scriitori care n'au cu tipografia d-tale nici-o legătură, şi cărora nu li se cere măcar consimţimântul atunci când este de rigoare tariful, ar fi judecat de un juriu recunoscut competinte şi editorul condamnat să despăgubească. *Orizontul*, care face negustorie cu marfă furată din toate limbile şi plăteşte un salaor ca să-i opereze cu foarfeca, n'ar mai putea nici să apară.

Ar fi de dorit ca noul parlament să se îngrijească de proprietatea literară, ca de toate celelalte proprietăţi, din toate cea mai incontestabilă şi mai sacră – şi în studiile pe care îi dorim să le facă, să ne „poftească să-i prezintăm şi studiile noastre în această chestiune. Francezii au putut să valorifice proprietatea lor literară chiar în conferinţele dela Versailles. — **T. A.**

STRĂBUNUL

Mă trag, de bună seamă, din neamuri de păstori.
Strămoşii mei, sălbateci cu trupuri de haiduc
Şi suflet de fecioară, umblau rătăcitori
Cu turmele... Şi, parcă, aminte-mi tot aduc...

... Imi tot aduc aminte de locuri neumblate,
De văi şi de coline, de umbre şi lumini...
In mine simt adese chiuituri şi, poate,
Gâlgâituri de sânge vărsat printre străini...
Şi-mi tot pluteşte 'n suflet un miros veşted, stins
De maldăre de iarbă ce-au mai lăsat doar urma...
Imi creşte 'n suflet floarea unui întreg cuprins
Bătut de pasul vostru ce rătăcea cu turma...

Urcaţi şi azi la munte, mânaţi de primăveri,
Tot ascultând susurul vieţii 'n mii de guri.
Şi 'ntunecaţi la faţă de-apusu-atâtor veri
Voi coborâţi şi astăzi cu toamna prin păduri...
Căci eu zăresc adese, în negre nopţi de veghe,
Un licăr de opaiţ pe-o culme ce-a apus
In negura din suflet... Invăluiţi în zeghe,
Voi faceţi roată 'n juru-i, tăcuţi, cu gândul dus...
In mine cresc sălbatec păduri întregi de spini
Şi flori de câmp prin care îmboboceşte fraga...
Eu ştiu un colţ, bătrâne, în care tu suspini
Şi stai şi azi la pândă, tot aşteptându-ţi draga...

Te port aşa în mine de cine ştie când...
Veghindu-ne, durerea alături ne-o trăim,
Cu visul meu te legeni, te 'nalţi cu al meu gând,
Şi tot nu ne cunoaştem, bătrâne anonim...
Ţi fuse dat durerea-mi s'o 'ngâni elegiac
Cu aiurări uşoare din fluier ori din foi...
... Eu să gândesc la versuri nescrise şi să tac,
Iar tu să paşti, de veacuri, nevinovate oi...

Vasile Munteanu

CULTURĂ

Un mic lucru mare: Cartea de cetire

Tipărim multe cărţi, şi ne-am putea lipsi, fără pagubă, ba une ori şi cu un adevărat folos, de atâtea dintre acelea care, pentru motive de modă sau de simple interese personale, văd tiparul, care e atât de scump tocmai ca să nu-l risipim ca mai nainte. Dar iată cartea de cetire, cea adevărată şi corespunzând nevoilor sufleteşti şi nevoilor materiale de astăzi ale poporului nostru întreg, lipseşte încă.

Deci e vorba de cartea de cetire, pe care o înţeleg eu? De sigur şi de aceia care se întrebuinţează în smeritele lăcaşuri unde învaţă cei mici ai naţiei.

Odată, când nu se năpustise asupra noastră pretenţioasa pedagogie germană, cu normele ei abstracte, bune pentru un elev şi pentru altul şi capabile de a fi aplicate şi de un fel de învăţători şi de altul, când „treptele formale" nu se intrebuinţau pentru a se face ca, fără merit şi fără demnitate, dela un capăt al ţării la altul în acelaş ceas să se facă automatic exact aceaşi lecţie, când se ştia un lucru: că pe lângă traducerile dintr'o limbă în alta sunt şi traducerile dintr'un suflet naţional în altul şi cele dintâiu fără cele de-ale doilea n'ajung pentru a face inteligibilă şi aplicabilă o doctrină, erau cărţi de cetire neasămănat mai bune decât cele de acum.

Dacă în volumul frumos tipărit pe velină şi împodobit cu multe stampe foarte bine făcute al unui Ionescu lipsia varietatea şi adesea competinţa textului, iar stilul era de o claritate banală, „învăţătorii asociaţi" de pe la 1870—80 au crescut mai multe generaţii cu o carte escelentă supt toate raporturile. In tiparul îngrijit al bătrânului Socec erau bucăţi de literatură, versuri, naraţiuni, erau pagini de istorie, explicaţii tehnice, noţiuni de ştiinţe naturale, cum le dă azi, cu

o deosebită frumuseţă de formă, numai d-lI. Simionescu, cum le dădea ieri revista „Natura“ a d-lor Ţiţeica şi Longinescu, erau recomandaţii practice şi sfaturi de conduită morală.

Pe atunci nu pătrunsese eresia că stilul scriitorului de vocaţie — n'aş zice: de meserie, fiindcă e urât şi chiar injurios — e „greu“ şi deci el trebuie „pedagogisat“, ca şi cum copilul n'ar înţelege în carte pe omul matur pe care-l înţelege perfect în viaţă şi l-ar vedea bucuros *împuţinându-se* înaintea lui şi pentru dânsul. Nu se expurgau de emotivitate paginile literaţilor, şi astfel mi s'a întâmplat în clasa a doua primară dela Botoşani să capăt, pe lângă o aspră corecţiune acasă, după cererea profesorului-preot, nu ştiu cât timp de stare în genunchi „la tablă“ plus atingerea cu „banca afurisită“, pentrucă, la întrebarea, teribilă ca trâmbiţa judecăţii celei de pe urmă: „unde-i *ce*“ (adecă: cetitul), eu isprăviam cu ochii în lacrimi povestea mamei care, plângând fără încetare pe copilul pierdut, l-a văzut în vis împovărat de greutatea ulciorului plin de lacrămile ei. Am pătimit mult pentru această înfrângere a disciplinei şcolare aşa cum o înţelegea aprigul mieu dascăl, dar nu mi-a părut rău, fiindcă bucata era aşa de frumoasă!

Azi, cartea de cetire o face oricine, în tot felul de tovărăşii, unul scriind, altul adunând, un al treilea — cel mai important la aprobare—iscălind. Iar copiilor li se vorbeşte, într'un stil fără vigoare, cu un fond fără seriozitate, adesea şi cu o morală de un detestabil utilitarism, de-a dreptul corupător—pe lângă ilustraţii cari fac concurenţă caricaturilor —li se vorbeşte, zic, de lucruri pe cari le ştiu şi ei, adesea mai bine chiar, de lucruri care nu le trebuie, de lucruri în care nu e nimic nici din experienţa pe care o aduc ei, nici din scopul pentru care sunt pregătiţi.

E astfel *cea d'intâiu din cărţile inutile*. Şi, în loc de o Biblie, mai utilă, aş cuteza să zic, decât cea sacră, în vechile ei forme, nu totdeauna uşoare de înţeles, în loc de o carte care să fie păstrată cu sfinţenie şi după anii de ucenicie, nu numai ca o plăcută amintire, ci ca un zilnic în-

dreptariu, şcolarii au în mână *o formă menită a-i învăţa că tot învăţământul tot o formă şi numai o formă este.* Căci acesta e marele rău pe care-l face şcoala de azi: că osebeşte viaţa, grea, dură, amară, dar cât de puternică şi duioasă, de cultură, care ea, este zâmbitoare, lesnicioasă, plăcută, prietenoasă şi — nulă.

O schimbare nu poate întârzia, şi ea trebuie să fie *totală.*

Iată ce mi se pare, mie care nu sunt un pedagog, dar m'am luptat cu viaţa şi am crescut copii, că trebuie să cuprindă o asemenea carte:

Să cuprindă de sigur enciclopedie, cunoştinţile timpului, dar în rândul întâiu *pe acelea care pot fi folositoare vieţii practice.*

Nimic mai demoralizant decât paginile zădarnice în care se vorbeşte de lucruri care niciodată nu pot fi folosite în viaţă. După războiu, mai ales, nevoile omenirii sunt aşa de mari—şi unele din ele cu totul nouă— în cât orice pagină trebuie să aibă înţelesul ei de imediată aplicare.

O carte de cetire ardeleană, a d-lui Ciura şi a asociaţilor săi, nu despreţuieşte a vorbi copiilor de profesiunile pe care le exercitează părinţii lor. A găsi în cartea întâia, în cartea unică pomenirea acestor îndeletniciri modeste este de sigur un îndemn la lucru spornic şi o lecţie de modestie. Ea taie puţin din acele nemăsurate şi desorientate ambiţii care sunt una din marile nenorociri ale momentului de faţă.

Oricât de cuprinzătoare, oricât de practică, această carte nu va ajunge la scopurile cărora li e menită, daca nu va cuprinde *poezie.*

Înţeleg şi altceva decât poezia în versuri. Înţeleg chiar altceva decât întreaga literatură poetică. In orice se spune de un suflet în adevăr distins poezia *este;* e inherentă oricărui subiect, pe care-l înalţă, îl înobilează, *îl umanizează.* Nimic nu poate apropia pe copil de învăţătură mai mult decât *această* poezie. Morala ea însăşi nu poate pătrunde în sufletul lui decât aşa: în funcţiune de poezie.

O asemenea carte poate fi şi a întregului popor fără multă cărturărie, a maselor populare adânci.

In adevăr, dacă studiile marelui istoric german Lamprecht au dovedit, pe baza desemnurilor copilăreşti, că fiecare fiinţă omenească reproduce în scurta ei existenţă fasele prin care a trecut civilizaţia umană, tot aşa anumite fase, dincolo de care nu trece psihologia celui neformat prin şcoli înalte, rămân în cugetarea acestuia. Viaţa i-a dat experienţă, încercările ei i-au îmbogăţit simţirea, i-au format caracterul, dar faţă de natură, faţă de umanitatea din care face parte, el rămâne copilul ce a fost.

In provinciile alipite, atâţia n'au făcut şcoala primară românească. Ei nu cunosc pământul naţiei lor, trecutul ei, înfăţişarea fraţilor, cari nu trebuie judecaţi după câţiva oameni răi sau uşori. *E o necesitate de Stat, faţă de anume propagande, mai ales, să li se dea aceste cunoştinţi.* Şi mijlocul e gata indicat: *marea şi smerita carte de cetire a poporului român.*

Să fie *una pentru toate ţinuturile României unite.* Măcar pe acest teren să nu se facă regionalism,—şi din motive de interes personal! Să *grupeze în serii logice toate cunoştinţile necesare,* care nu trebue să apară răzleţite. Să *nu impuie sentimentele naţionale şi patriotice* — cum facem în cărţile de şcoală pentru Unguri, vorbindu-le de Tudor Vladimirescu!— ci *să le suggereze.* Poeziile de recitat, cu vociferări exagerate pe o teorie banală, sunt stricătoare: copilul se crede plătit cu atâta pe o viaţă întreagă. Asemenea simţiri gingaşe trebuie să se desvolte singure, discret, în adâncul sufletului pus în mişcare pentru ca să ajungă cândva la ele.

Liga Culturală se gândise cândva la o asemenea lucrare. S'a dovedit că ar întrece cu mult mijloacele societăţii. Azi din mai multe părţi trebuie să ne unească jertfa şi munca pentru a da în cele mai bune condiţii de redactare şi execuţie această carte a cărţilor.

N. Iorga

FILOZOFIE

Filozofia idealului: Cugetul putere creatoare.

Cunoştinţele ce le avem despre obiectele lumei externe sunt productul impresiunilor pe care aceste obiecte le fac asupra simţurilor noastre.

Cu toate acestea, cu puţină luare aminte, vom înţelege că reprezentaţiunile pe cari le obţinem astfel nu pot constitui în nici un fel imagini, fie ele oricât de puţin exacte, ale lucrurilor la care se raportă.

Ele sunt într'adevăr, produse de simţurile noastre. Şi ar trebui ca această cunoştinţă sensibilă să iasă oare cum din sine însăşi spre a puteà da o idee de lumea din afară de ea şi de noi: o asemenea afirmaţiune nu ar avea nici un înţeles.

Aşa cum este, cunoştinţa sensibilă prin urmare nu ne poate da nici o informaţiune asupra naturei intime a isvorului său extern şi necunoscut. Şi totuşi mintea, fără putinţă de îndoială opune percepţiunilor sensibile, existenţa unor obiecte externe, obiective.

Nu intrăm aci în arătarea modului cum cugetul omenesc creiază astfel, prin virtutea minunată a logicei realităţile lumei externe. Admitem din contra, de la început, pentru uşurinţa expunerei, existenţa acestor realităţi distincte de eul nostru cunoscător.

Se va recunoaşte astfel, spre a întrebuinţa formulele obicinuite, un spirit care percepe, un obiect perceput şi percepţiunea însăşi a acelui obiect.

Cunoştinţa sensibilă ar fi productul întâlnirii dintre inteligenţă şi lumea externă.

Cunoştinţa logică derivă apoi în mod natural din această cunoştinţa sensibilă. Spiritul extrage aceea ce este comun unui grup de imagini concrete de acelaş fel, adună şi cuprinde dintr'odată prin acte instantanee de gândire elementele generale astfel obţinute, dând naştere la sinteze ale înţelegerii noastre, pe care le numim noţiuni generale, abstracţiuni, concepte sau raţiuni logice; prin însuşi faptul elaborării raţionale se determină anume raporturi între noţiunile astfel constituite; ele se clasează în scări convergente de generalizare şi pe calea aceasta se construiesc sistemele de cunoştinţă.

Cu toate acestea, în mod logic, o noţiune, o abstracţiune nu poate cuprinde nimic mai mult decât datele concrete din care a fost extrasă (abs-trahere); ea nu poate fi decât un palid rezidiu al imaginilor sensibile. Existenţa şi valoarea sa depinde prin urmare în totul de experienţa concretă şi variază cu ea. De aceea o clasificare întemeiată numai pe date vechi de observaţiune nu poate fi nici odată definitivă, ea trebuind să evolueze necontenit, adaptându-se noilor cunoştinţi şi descoperiri survenite ulterior.

Dar, într'o asemenea ipoteză, nici o cunoştinţă umană nu s'ar puteà, în realitate, constitui; totul ar depinde de fluxul capricios al evenimentelor externe; spiritul nostru nu ar găsì nicăieri un punct de sprijin şi, purtat de mulţimea nedefinită şi înşelătoare a lucrurilor, ar rătăcì în lume ca o epavă pierdută pe un ocean fără ţărmuri: nu s'ar puteà constituì nici măcar ideea de certitudine.

In asemenea condiţiuni nici un fel de cunoştinţă nu ar fi cu putinţă, căci orice cunoştinţă presupune ca dat ceva sigur dela care se porneşte.

Intuiţiunea imediată pe care o avem despre cunoştinţa noastră raţională ne dovedeşte însă cu prisosinţă că sufletul omenesc refuză, revoltat, să'şi însuşească o asemenea concepţiune.

Căci cugetul simte în adâncurile sale puterea nestrămutată a unor convingeri, care-i servesc drept lumini călăuzitoare; prin ajutorul lor el poate înaintà cu preciziune şi prudenţă în noianul realităţilor concrete, poate trage consequenţe logice din experienţa sigură astfel organizată şi, în fine, poate domina sau chiar schimba cursul evenimentelor externe.

Omul posedă aşa dar, prin cugetarea sa, facultatea de a avea „certitudini". Aceasta este de altfel şi toată mândria sa de fiinţă gânditoare.

Care este însă izvorul raţional al acestor credinţe ultime şi nestrămutate? Cum se explică astfel posibilitatea Ştiinţei? Iată întrebarea fundamentală pe care şi-o pusese Kant acum mai mult de un veac şi şi-o pune încă azi—cu acelaş răspuns—întreaga filozofie contimporană, simţind intolerabila slăbiciune a scepticismului.

Problema ar fi insolubilă, dacă intuiţiunea prin simţurile externe ar fi simplă, aşa cum apare la prima vedere şi cum am presupus-o mai sus.

In realitate, analiza logică distinge în cunoştinţa sensibilă

a obiectelor lumii din afară două elemente bine definite: în primul rând o *materie intuitivă*, rebelă oricărei rânduiri care ar face cu putinţă prevederea, şi, în al doilea rând, o formă *pur inteligibilă* cu care spiritul învesteşte materia cunoştinţei şi o cuprinde în cadre inflexibile.

Cea dintâi este *calitatea* sensibilă, liberă de orice localizate: culoarea ca sensaţiune subiectivă, sunetul, mirosul, gustul, tactul, sensaţiunea organică, etc.

Cea de a doua e *cantitatea* pură, spaţiul şi timpul ştiinţific, forma propiu zisă cu cele trei dimensiuni obicinuite şi scurgerea de timp, calculabilă, în care apare fixat orice fenomen.

Materia sensibilă vine, spre a întrebuinţa o figură curentă, din afară: ea e productul experienţei concrete prin aşa numita activitate a obiectelor externe asupra simţurilor noastre. Forma, din contra, nu poate avea aceiaşi origine. Orice cunoştinţă externă ne este într'adevăr dată în spaţiu şi timp; nici nu putem înţelege fără contradicţiune existenţa vreunui obiect extern care să nu fie în spaţiu şi în timp. Suntem astfel constrânşi să admitem că aceste forme nu sunt produse ale experienţei sensibile, ci dimpotrivă, o condiţionează.

Această idee a fost exprimată de Immanuel Kant în mod definitiv atunci când a afirmat, cu preciziune, că spaţiul şi timpul sunt formele *a priori* ale cunoştinţei sensibile.

Spiritul introduce prin urmare o oarecare ordine în materialul de cunoştinţă ce-i vine „din afară", impunându-i anume cadre ale sale, ideale şi fixe. Aceste cadre sunt fixe, căci a se admite că spaţiul şi timpul, forma şi numărul, pot fi concepute în chip deosebit de minţi deosebite, echivalează, orice s'ar spune, cu enunţarea unei contradicţiuni.

Iată cum o analiză mai pătrunzătoare a cunoştinţei noastre şi în special a intuiţiunei sensibile poate descoperi dela început un element stabil. Impus de spiritul care percepe, acest element nu mai variază odată cu experienţa lui zilnică şi poate servi de temeiu sigur construcţiunilor pe care, după cum am văzut, logica umană încearcă să le elaboreze. Adevărurile privitoare la forma pură a spaţiului şi a timpului prind astfel un caracter de certitudine, de care raţiunea nu are dreptul a se îndoi, fără a se pune în contradicţiune cu sine însăşi.

De altfel toate cunoştinţele care se perfecţionează şi cu ele întreaga Ştiinţă, evoluiază în sensul matematizării, ca un ideal necesar al oricărei cunoştinţi sigure.

Aceasta e puţin însă: Analiza este departe de a-şi fi atins tot ţelul, căci uşor se poate înţelege, că din faptul că obiectele externe apar învestite cu formele de spaţiu şi timp, naşte pentru spiritul nostru necesitatea de neînlăturat de a concepe şi oarecari raporturi între acele obiecte. Chiar ideile de multiplicitate şi unitate, care cuprind în sine ideea tuturor raporturilor posibile, nu se pot concepe decât pentru obiecte de cunoştinţă întinse în spaţiu, şi înşirate în timp.

Dacă într'adevăr, printr'un mare efort de gândire, încercăm să ne închipuim cunoştinţele lucrurilor în afară de spaţiu şi de timp, ajungem să înţelegem că ideile de multiplicitate şi de unitate nici nu ar mai exista într'o asemenea lume, devenită pur cailtativă. Toate individualităţile s'ar confundà într'o intuiţiune imediată haotică, în care nu ar mai fi cu putinţă să distingem ceva de altceva, pentru că totul ar fi simţit şi nimic *înţeles:* am fi foarte aproape de intuiţiunea duratei pure a lui Henri Bergson.

Fără spaţiu, adică fără volum, fără planuri, linii, puncte, fără contururi ,individualitatea distinctă a obiectelor s'ar desfiinţà; dacă le-am despuià apoi şi de timpul în care ele fiinţează calculabile, bine delimitate în durată, astfel încât să se poată distinge ceeace este de ceeace a fost ,nu ar mai rămâne decât o intuiţiune informă a unui număr nedefinit de calităţi topite unele într'altele: orice posibilitate de deosebire ar dispăreà în mod absolut.

Singur aşa dar spaţiul, care arată obiectele ca întinse, delimitându-le, şi timpul, care tot deodată le dislocă, spre a spune astfel, prezentându-le ca succesive în conştiinţa noastră, creiază posibilitatea „individualului" în natură. Dar fără nici o putere de distincţiuine, fără multiplicitate şi unitate, ideea de relaţiune nu ar mai cuprinde nici un înţeles.

„O relaţiune nu se poate într'adevăr concepe decât între doi termeni. Se poate prin urmare afirmà că conceptul de relaţiune naşte în cugetul omenesc din faptul că lumea externă este tăiată prin formele *a priori* ale spaţiului şi timpului într'o vastă multiplicitate, ca o pulbere nenumărată de individualităţi distincte.

Orice relaţiune va fi aşa dar, dacă o luăm în sine şi desbrăcată de conţinutul ei pur inteligibilă, ca o derivare din ideile *a priori* de spaţiu şi de timp. Cum însa ea se raportă la ceva, la fenomene sensibile, va avea şi un cuprins intuitiv *a posteriori.*

Relaţiunea luată în sine, confundându-şi felul de a fi

cu acel al spaţiului şi timpului, va fi ca şi acestea obiectivă, necesară şi universală; numai conţinutul său va fi, cum este firesc, contingent şi variabil.

Putem afirmà aşa dar, că ideea de relaţiune este o realitate certă, pur inteligibilă şi necesară întrucât rezultă din activitatea formelor inteligibile ale sensibilităţii.

Ca o urmare, toate fenomenele naturii sensibile sunt dominate de ideea de relaţiune: toate ne apar ca neapărat individualizate, dar, în acelaş timp, înzestrate cu anume legături între ele.

Toate relaţiunile care se concep şi se stabilesc astfel între lucruri se reduc, după adânca observaţiune a lui Leibniz, la legea raţiunii suficiente, sau, potrivit expresiunii lui Schopenhauer, la legea cauzalităţei, în înţelesul general al acestui cuvânt.

O asemenea lege este aşa dar impusă naturii cunoscute de însăşi activitatea de înţelegere a cugetului cunoscător. Ea nu poate rezulta din experienţa sensibilă, pentru că această experienţă tocmai o presupune. Este cu alte cuvinte, *a priori* întocmai ca spaţiul şi timpul, formele *a priori* ale realităţilor sensibile.

Vom puteà, prin urmare, găsì întotdeauna antecedentele cauzale echivalente fenomenului pe care-l numim efect. Aceleaşi cauze trebue ca întotdeauna, în aceleaşi condiţiuni, să producă aceleaşi efecte. Nu poate nimic existà fără o raţiune suficientă.

Iată dar o nouă certitudine cu caracter absolut a cunoştinţei; graţie ei spiritul nostru introduce o ordine nestrămutată în fluxul variat al fenomenelor naturii sensibile şi face astfel cu putinţă „prevederea", care este scopul Ştiinţei.

Intreaga metodă experimentală, aflată la baza Ştiinţei moderne, este astfel un product al legii logice a cauzalităţii. Indată ce un fenomen a fost înţeles, stabilindu-se raportul cauzal cu antecedentele sale, nu mai rămâne decât să se determine cu mijloace matematice, pe baza observaţiunilor sensibile, prin măsurări, termenii raportului astfel stabilit, spre a se ajunge la cunoştinţa ştinţifică desăvârşită.

Astfel, nu numai cunoştinţa sensibilă, precum am văzut, dar încă şi înţelegerea fenomenelor, adică, Ştiinţa, devine în principiu posibilă.

Totuşi tot n'am desăvârşit încă analiza activităţii de cunoaştere a spiritului uman.

Cu ceeace s'a spus până acum, nu am înțelege însuși rostul activității raționale și, în special, al activității științifice. Știința reală, așa cum trăește și evoluiază în conștiința vie a oamenilor de Știință este, prin esența sa, activitate și mișcare, ca orice alt element de viață; această mișcare nu a fost încă explicată. Fără un ideal de cunoștință globală, care să impună rațiunii, nici o activitate științifică nu ar avea, într'adevăr, înțeles.

Cum există un asemenea ideal? Care sunt caracterele sale?

Spre a păși la lămurirea răspunsului de dat acestei întrebări, se va observà mai întâi că Știința ia drept temei cunoștința fiecărui obiect, ca o entitate distinctă. Se înfățișază astfel spiritului precum am spus, o pulbere de fenomene juxtapuse, cari prin cunoștință se leagă și se sistematizează în construcțiuni logice, astfel încât să se poată ajunge la prevederea fenomenelor, tot sensibile și individuale, care se vor întâmplà în viitor.

Dar rațiunea umană propune ceva mai mult decât o asemenea cunoștință exclusiv sensibilă, sfâșiată și frântă în bucăți. Ea nu se mulțumește, într'adevăr, numai cu simple previziuni, oricât de cuprinzătoare ar fi, căci asemenea operațiuni, dacă ar fi izolate și fără conducerea ce le-ar da un ideal superior, nu ar putea răspunde decât satisfacerii unor interese materiale, fără sens și fără valoare. Rațiunea tinde să se înalțe cât mai sus cu putință peste tot ceeace se petrece în experiența reală, îmbrățișând cu o privire tot ceeace a fost și tot ceeace va fi sau ar putea să mai fie vreodată. In acest caz nu mai ia de obiect al preocupărilor sale realitățile sensibile, ci încearcă a-și da seama de toate posibilitățile, legându-le într'un mare mănunchiu unitar. Rațiunea tinde astfel a condensa într'un singur act de înțelegere, întreaga lume, ca o singură totalitate.

Pentru această operațiune, cugetul omenesc, făcând cu totul abstracțiune de realitățile concrete, materiale, intuitive, nu speculează decât asupra ideii în sine de raport și, prin generalizare, ajunge, în mod logic, la înțelegerea integrală a lumii, nu numai sensibile, ci posibile, în înțelesul cel mai larg al acestui cuvânt.

Ca un scurt și singur exemplu, să luăm ideia de cauzalitate eficientă, indiferent de fenomenele concrete cărora se aplică. Dacă ea este impusă de rațiune, precum am văzut mai sus, atunci, din cauză în cauză, trebue să ajungem la o serie infinită sau la o cauză globală. Generalizând astfel toate

aspectele cuprinse în ideia de raţiune suficientă ajungem la un ideal de înţelegere unitară a lumii luată ca un tot al tuturor posibilităţilor.

Se va observă însă, că o asemenea vedere a unei naturi unitare care cuprinde toate existenţele posibile nu poate avea decât o semnificare pur ideală. Jocul raţiunii, în acest din urmă caz, nu consistă într'o generalizare a unor cunoştinţe concrete experimentabile, ci se ia ca obiect însăşi ideia de raport cu partea ei formală de pură înţelegere; aci nici nu mai poate fi vorba de vre-o previziune, ci de satisfacerea unei nevoi superioare, care izvorăşte din felul de a fi al raţiunii însăşi.

Idealul, numit în acest înţeles transcedental, nu este aşa dar nici tangibil; nici realizabil. El e un simplu concept-limită, ca un ţel ultim pe care activitatea raţională a cunoştinţei şi-l pune înainte, spre care cugetul omenesc, cu dorul adevărului astfel sădit în el, priveşte fără încetare, de care mereu se apropie dar pe care nu poate spera — şi nici nu trebue — să-l atingă vre-odată în realitate.

Idealul ne stă astfel pururea înainte, ca un miragiu, dar un miragiu binefăcător, căci el este nervul însuşi al oricărei activităţi intelectuale. Graţie lui se naşte în om setea de adevăr care-l caracterizează şi care dă o semnificaţiune şi o valoare morală vieţei; el este resortul ascuns care insuflă inteligenţei elanul mişcării sale şi-i dă putinţa de a cunoaşte; el apare ca însăşi condiţiunea cea mai de seamă a oricărei gândiri în genere.

Fără el nu numai nici o Ştiinţă, dar încă nici o cunoştinţă, nu ar fi, în realitate, posibilă; inteligenţa umană nu ar fi capabilă de nici un progres, în sensul absolut al cuvântului; purtată, la noroc, de fluxul imaginilor intuitive concrete, este o întrebare dacă ar mai putea avea chiar şi numai rolul receptiv al unei conştiinţe clare de înregistrare; negarea idealului ar fi desfiinţarea ideii însăşi de cunoştinţă.

■

Ca o concluziune la tot ce precede, putem ajunge la credinţa că logica umană, departe de a fi jucăria pasivă a elementelor externe de cunoştinţă, după cum s'a observat încă dela început, le supune, din contra, propriilor sale legi şi, îndreptându-le în direcţiunile pe care le impune propria sa constituţiune, le domină în toate manifestaţiunile lor. Omul nu este aşa dar sclavul evenimentelor din afară ci, din contră,

natura din afară intră în întregime în cadrele pe care inteligența cunoscătoare i le imprimă.

Rânduirea admirabilă a tot ceeace există în afară de noi nu este în realitate decât rânduirea proiectată în afară a rațiunii noastre însăși; printr'o operațiune, care o caracterizează, ea plămădește singură, ca un product specific, obiectivitatea și, printr'aceasta, creiază întreaga lume externă cunoscută. In acest sens, se poate spune, fără a se altera întru nimic adevărul curat, că întreg universul, întreaga organizare a naturii, pe care o constatăm în tot ce există, desfășurarea tot mai amplă și mai complicată a organismelor, ca și mersul regulat al sistemelor cosmice în spații, este opera fecundă a constituțiunei noastre logice. In înțelesul arătat, steaua care ne apare la un număr incalculabil de kilometri de distanță, este, după observațiunea lui Schopenhauer, ca și spațiile infinite ele însile, pe cari le contemplăm cu atâta smerită umilință, parte din noi înșine, întrucât în noi și prin noi se manifestă puterea rațiunii creiatoare: sunt exteriorizări logice prin obiectivare a productelor propriului nostru cuget.

Înțelegem astfel cum putem avea certitudini. Adevărul există, de sine stătător, prin virtutea formei însăși a cunoștinței. Inteligența umană are izvorul său de viață în idealul pe care și-l creiază singură cu necesitate; căci ea concepe ideia unei naturi unice și generale, care pune în acțiune întreg mecanismul cunoștinței. Urmând acestui impuls, cunoștința procede la studiul fiecărui fenomen din natură pe măsură ce acesta se prezintă simțurilor. Condusă de firul logic care-i stă mereu înainte și care se numește principiul rațiunei suficiente, Știința umană caută și făurește puncte de reper, orientându-se mai întâi în multiplicitatea confuză și nedefinită a impresiunilor care-i vin din afară. Astfel se creiază obiectele externe, bine delimitate în spațiul și timpul calculabil; iar odată cu matematizarea relațiunilor ce comportă între ele se obține o cunoștință științifică perfectă a fenomenelor naturii luate fiecare individual. Și astfel, cunoștința omenească se îmbogățește mereu și construește cu muncă și răbdare un edificiu imens, de o arhitectură tot mai largă și mai amonioasă, împinsă de un elan neînvins care pornește din propriile sale adâncuri, de necesitatea ideală de a cuprinde dintr'odată cu înțelegerea sensul profund al existenței totale. Un asemenea ideal, quintesență a tuturor posibilităților, se înalță prin natura sa până la culmi deapururi inaccesibile pentru orice experiență. El este însă

realitatea cea mai din urmă a cugetului şi izvorul nesecat al oricărei activităţi intelectuale. Iar avântul, care, după frumoasa expresiune a lui Titu Maiorescu, ca un dor etern, porneşte din el şi se îndreaptă spre el, este focarul nestins de viaţă, cu atât mai fecund cu cât a fost mai fecund în trecut.

Caracteristica acestei întregi concepţiuni filozofice este credinţa nestrămutată în adevăr. Spre desfăşurarea lui tot mai largă trebue să meargă în mod necesar întreaga evoluţiune a inteligenţei umane. Aci stă puterea cea mare a idealismului intelectual, oricare ar fi forma specială sub care s'ar înfăţişà.

Cu aceasta însă nu s'a spus încă totul.

Să nu aibă oare omul decât o singură asemenea credinţă, Adevărul? Aceiaşi metodă de cercetare care s'a aplicat cu privire la cunoştinţa teoretică trebue întrebuinţată încă în alte două domenii. Ce valoare poate avea impulsul neînfrânt al sufletului către Frumoş? Tot astfel, ce temeiu să se dea credinţei omeneşti în Binele moral?

Aceiaş materie de cunoştinţă, care, intrând în cadrele spaţiului şi timpului se înfăţişà cu aspectul cunoştinţei teoretice, ia, când se manifestă într'un altfel forma recunoaşterii frumosului. Ştiinţa are ca obiect datele intelectuale; arta se raportă la fenomenele de intuiţie. Cu această deosebire, paralelismul între cele două domenii se susţine dela sine.

Intocmai cum spaţiul, timpul, principiul raţiunii suficiente, idealul cunoştinţii totale nu pot fi înţelese ca „producte ale experienţei sensibile şi sunt, din contra, elemente *a priori*, tot aşa cunoştinţa estetică îşi găseşte de asemenea izvorul în felul special de a fi al raţiunii. După cum, mai departe, un adevăr ştiinţific are o valoare obiectivă şi universală şi nu poate fi conceput ca trebuind să se schimbe dela un spirit la altul, tot astfel o apreciaţiune justă a unei opere de artă se impune prin propria sa autoritate oricărei inteligenţe capabile de a o înţelege. In fine „sentimentul unui frumos etern, cu manifestări tot mai adânci şi mai felurite, constitue acea nevoe specială, care frământă sufletul oricărui adevărat artist spre un ideal tot mai înalt, vecinic urmărit cu pasiune, deşi niciodată nu e înfăptuit în integralitatea sa. Se ajunge astfel la afirmaţiunea existenţei unui frumos absolut, care nu se „vede", dar se înţelege, şi care, în fapt, e un impuls în necontenită amplificare şi este izvorul nesecat al creaţiunii artistice.

Aceleaşi observaţiuni, în fine, trebuie făcute şi în domeniul practic pentru simţul moralităţii. Adevărul este intelectualitate; frumosul e intuiţie şi emotivitate; binele se manifestă în sinteza lor, ca voinţă liberă şi deci raţională. Omul ştie că are o „datorie", indiferent de scopul pe care-l urmăreşte în viaţă pentru sine şi aceasta constituie caracterul specific al moralităţii. Dar o asemenea cunoştinţă este şi ea tot *a priori*. Este, într'adevăr, cu neputinţă de înţeles cum recunoaşterea unei obligaţiuni „necondiţionate", aşa cum această idee serveşte de temeiu eticei şi, mai de parte, dreptului, ar puteà fi un fruct al experienţei sensibile şi utilitare. Cazul din urmă ar puteà da cel mult ideea unui folos cât mai rafinat, dar neîncetat personal: în acest caz moralitatea însăşi, care e o realitate necontestabilă pentru raţiune, ar rămâne neexplicată. Înţelegerea existenţei unei „obligaţiuni", nu poate veni prin urmare decât din cunoaşterea mecanismului constitutiv al raţiunii.

Plato, în acelaş sens, făceà din Bine, Just şi Frumos, idei inteligibile eterne, spre deosebire de cunoştinţele materiale, sensibile şi trecătoare; căci, spre a aprecia dacă-ceva este bine, just sau frumos, trebuie, gândeà marele cugetător, să avem mai întâi în minte ideea de bine, de just sau de frumos. Dacă ne amintim că el făcea acelaş raţionament şi în privinţa adevărurilor matematice, înţelegem cât de adevărat este că întreaga cugetare mai înaltă din timpurile noastre trăeşte încă pe bazele aşternute cu atâta măestrie de filozofia elenă!

Recunoaşterea unei datorii desinteresate, ca un ţel ultim al activităţii umane duce astfel la justificarea unui ideal pur inteligibil şi absolut de moralitate, care se impune activităţii noastre raţionale şi care renaşte, mereu mai îndepărtat şi mai greu de ajuns, îndată ce omul şi-a putut închipuì o clipă că l-a atins. El constitue consolaţiunea şi tot deodată mândria supremă a persoanei umane, în lupta grea dar fecundă care este însăşi condiţia neîntreruptă şi esenţa vieţii. Care ar mai fi, într'adevăr, puterea şi rostul sufletului, dacă el nu ar avea convingerea nestrămutată despre însemnătatea capitală a binelui în lume?

Mai rămâne o singură întrebare spre a desăvârşi schiţa încercată aci: ce legătură comportă cele trei mecanisme de cunoştinţă astfel analizate? Nu cumva cele trei idealuri sunt în realitate aspecte felurite de activitate raţională, privită numai din puncte de vedere deosebite?

Din punctul de privire al cunoştinţei teoretice este evident, într'adevăr, că ideile de bine şi de frumos, devenind obiecte de cercetare raţională, se rezolvă în ideea de adevăr. Intreaga filozofie nu este decât o încercare de asemenea reducţiune. Privind, pe de altă parte, lumea prin prisma intuitivă estetică, vom observà că celelalte două idealuri: cel teoretic şi cel moral se subordonează la fel celui artistic.

Contemplarea frumosului se deosebeşte într'adevăr prin aceea că ea duce la o confuziune perfectă a sufletului în întregimea sa cu o operă de artă: Adevărul, din contra, îndată ce a fost găsit, cuprinde, ca şi binele, incitaţiunea neîntreruptă de a fi lărgit şi adâncit printr'un nou efort de activitate. Se poate astfel spune că, în fapt, sentimentul pe care-l avem despre o operă de artă este un repaos absolut, în care orice avânt activ încetează o clipă, când sufletul rămâne plin numai cu simpatia artistică. Frumosul ar aduna, prin urmare, în sine şi ar condensa, ca să spunem astfel, tot efortul posibil, dând simţimântul fericit al idealului înfăptuit în întregime şi sintetizând astfel, în cuprinsul trecător al unei clipe oare-cum fără durată, tot adevărul şi tot binele posibil ca o realitate unică superioară: acesta şi este înţelesul care se dă în artă contemplaţiunii pure şi absolute a frumosului.

In fine, pătrunzând cu analiza încă dintr'un ultim punct de vedere, cel practic al acţiunii, se va putea determinà un raport de subordonaţiuni al celorlalte două idealuri faţă de cel moral. In acelaş sens Plato făcea din Bine, ideia supremă, iar Kant recunoştea Primatul Raţiunii practice.

Cunoştinţa morală se deosebeşte de aceea teoretică a realităţii ca şi de intuiţia frumosului prin forma specială de necesitate pe care o cuprinde: e, precum s'a arătat, cunoştinţa unei obligaţiuni". Orice om simte că „trebue" să urmeze dela sine imperativului care, din intimitatea fiinţei sale raţionale, îi desemnează calea propriei sale demnităţi.

Ştiinţa şi arta au de asemenea, ce e drept, câte un imperativ al lor: unul este strugenţa de sine stătătoare şi pun intelectuală a adevărului, celălalt este necesitatea cu care ne prinde armonia sentimentală a frumosului. Aceasta este însă altceva decât datoria de a le practica. Din acest din urmă punct de vedere, al acţiunei, idealul moral îşi subordonează pe celelalte două: raţiunea ne impune obligaţiunea de a le cultivà. Idealul moral se arată astfel cu un element special, imboldul necondiţionat la acţiune, care le cuprinde şi pe celelalte.

Imperativul conştiinţei morale este punctul de atingere între lumea logică, a idealului, fixă, strictă, intagibilă şi absolută, şi lumea pe care o numim reală şi care este schimbarea neîntreruptă tot mai amplă, dar fără nici un sfârşit posibil.

Imperativul moral este aşa dar superior celorlalte, întocmai după cum realul este superior purului inteligibil. Prin el, ca o ultimă explicaţiune, se creiază realitatea. Voinţa este astfel tot una cu viaţa, iar viaţa devine din nou obiect de cercetare a adevărului, de creaţiune a frumosului, de înfăptuire a binelui. Printr'o minunată întoarcere, mintea este iarăşi îndreptată spre conştiinţa concretă; ea îşi reîncepe ciclul activităţii; astfel idealul este creiator al realităţii. Realitatea se înfăptueşte şi se va înfăptui mereu dela sine, prin virtutea idealului, care nu poate fi decât pur logic, deci în veci imutabil.

Iată-ne astfel ajunşi la înălţimea supremă la care se poate ridică raţiunea omenească. Toate raţiunile trebue să găsească aici o ultimă raţiune. Nu se poate înţelege o raţiune suficientă a raţiunei din urmă. Nu s'ar mai putea pune mai departe din nou întrebarea: pentruce. S'a atins cunoştinţa absolută. Şi, după dreapta apreciere a lui Kant, ar fi de neînţeles să se ceară mai mult unei filozofii care pretinde că a atins hotarele din urmă ale cugetului însuşi!

Acum, dacă încercăm a lămuri pe scurt caracteristica concepţiunii aci schiţate, se va observă că trăsăturile ei caracteristice sunt însăşi semnele după care se recunoaşte idealismul oricărei filozofii.

Se va notă astfel, mai întâi, afirmarea unor concepte ideale, care au o valoare cu totul specială din punctul de vedere al realităţii. Inteligibilul, idealul, adică aceea ce constitue însuşi adâncurile intime ale cugetului nostru, domină atot stăpânitor cunoştinţa materială şi sensibilă. Nu se recunoaşte oare aici ideea platonică dătătoare de realitate materiei amorfe, acelui μὴ ὄν care este însăşi negaţiunea existenţei?

Şi, odată cu aceasta se va reţine încă afirmarea evoluţiunii eterne a tuturor lucrurilor îndreptată neîncetat către realităţile supreme. Tot ceeace este tinde astfel spre idealul de adevăr, frumos şi bine, pe care raţiunea pură îl pune înainte ca un scop ultim şi o explicaţiune definitivă a existenţei. Logica umană este ca o oglindă care ar proiectă înainte la infinit, pe razele sale, imaginea, spre care creaţiunea universală este fericită că nu încetează a se îndrepta, deşi nu o prinde efectiv nici odată.

O a două notă caracteristică ce decurge din doctrina idealului este credința fecundă într'un sens și un scop al existenței noastre, și ca o consequență, în obiectivitatea logică a adevărului, a frumosului și a binelui. Constatarea exactă a unei realități, întocmai ca aprecierea justă a unei opere artistice sau a moralității unei acțiuni umane, are o valoare universală și se impune cu necesitate tuturor cugetelor îndeajuns de desvoltate spre a o înțelege. Sugestiunile strâmte ale utilitarismului în morală, opiniunile subiectivismului estetic neînțelegător, ca și orice afirmare în genere a scepticismului în domeniul principiilor cunoștinței se arată astfel cred, în toată nefasta lor nepricepere și sterilitate.

Tendența victorioasă a tuturor aparențelor în mișcare, pe această lume, spre un ideal logic imutabil se manifestă de altfel dela cugetarea cea mai abstractă până la activitatea de toate zilele a omului. Savantul sincer care crede în importanța solemnă a adevărurilor pe care încearcă să le descopere, este, în practică, un mare idealist; tot asemenea artistul care încearcă, fără încetare, înfăptuirea tot mai desăvârșită a visului său creiator; idealist este, în fine, în înțelesul cel mai curat, orice om cu adevărat cinstit, care găsește în sine mai curată și cât mai intensă, spre o țintă tot mai înaltă puterea mândră de a-și desfășura activitatea într'o viață cât

Se înțelege astfel cum persoana omenească, departe de a se lăsà purtată de înrâurirea nesigură a evenimentelor externe, trebuie să găsească în sine seninătatea și puterea: căci ce este fluxul neîncetat al tuturor realităților sensibile altceva decât exteriorizarea logică, printr'o întoarcere asupra sa însăși, a cugetului însuși? Omul poartă în sine, ca virtualitate, perfecțiunea supremă. Sub influența bine făcătoare a aspirațiunilor celor mai nobile activitatea umană găsește putința de a se desfășura într'un progres neîncetat spre mai bine, sigură de sine și de tot ce o înconjură. Idealismul este o filozofie fecundă prin excelență. Sub o formă sau o alta, se poate spune că el este pretutindeni izvorul creiator a tot ce este și a fost vre'odată operă umană: toată mândria și toată demnitatea omului, ca ființă rațională, se explică și se justifică astfel.

Mircea Djuvara

ARTĂ PLASTICĂ

Sentiment şi sentimentalism.

Mijlocul de unificare sufletească menit să facă posibilă o aşezare socială, oamenii l-au găsit în sentiment. Totuşi, acest ciment social este alterabil şi suferă, din timp în timp, în compoziţia sa psihică, prefaceri, şi atunci, vorbim de sentimentul vremii.

In viaţa practică, omul politic îl cunoaşte şi îl foloseşte; numai omul prins în mărunte preocupări personale îl ignorează. In faţa unui sentiment concretizat însă, printr'o acţiune oarecare, el reacţionează—mai slab sau mai puternic, după temperament. Repercusiunea unui sentiment asupra noastră, mai este în raport şi cu forţa lui şi mai ales cu puterea cu care e afirmat prin exprimare.

In artă nu poate fi altfel. Opera artistică este ciobul de oglindă în care, ni se pare că surprindem imaginea, oarecum, concretizată a sentimentului, infinit variată în nuanţe. Această calitate nu este, însă, în mod natural, legată de subiectul tratat. Sentimentul în opera artistică e independent de subiect, prezent sau absent. Se depune indiferent şi necondiţionat de subiect, în mod inconştient fiind o facultate sufletească ce nu suferă ingerinţele voinţei. Unii din artiştii noştri cred dimpotrivă.

Când d-l *Verona*, de pildă, în faimosul său tablou «Pâinea cea de toate zilele» ne înfăţişează alături de o legătură de merinde, o ulcică şi un urcior, pe un bătrân ţăran care, după ce probabil s'a închinat, dus pe gânduri, cu capul aplecat în jos cuprins de meditare, în loc de pofta de mâncare explicabilă după atâtea ceasuri de muncă — boii dejugaţi, pasc — pictorul, în fond, ni se înfăţişează pe sine

filosofând asupra problemelor sociale. Omul, oricare i-ar fi condiția socială, ales de pictor ca subiect al unui tablou, nu se prezintă decât în două ipostase: activ sau inactiv. In acțiune, rolul său estetic în tablou este secundar, fiindcă adevăratul subiect al tabloului este *acțiunea* pe care omul o îndeplinește, nu omul chiar. In acțiune, se vădește caracterul muncii, iar în repaos acel al omului. Atunci, organismul nefiind în mișcare, caracterul fizic individual, se evidențează prin expresie. Țăranul d-lui Verona, în loc să-și vadă de treabă, să mănânce, pare că meditează asupra temei «of doamne, grea mai este viața», cu codrul de mămăligă în mână. Este aceasta prin sentiment, o variantă țărănistă, a atitudinii legendarului Hamlet cu legendara hârcă, în scena cimitirului, debitând monologul «a fi sau a nu fi». Hamlet când filosofa la marginea groapei, era la locul și în rolul său, de pierdevară atins de microbul sentimentalismului intelectual contractat la Universitate. Țăranul însă, are atitudini definite și simple, el muncește, bea, iubește —șade tolănit sau doarme. A face sau a nu face ceva aceasta nu este o întrebare pentru el, ci o stare. Așa trebue văzută o situație și de către artistul plastic. Nehotăritul, nedefinitul unei acțiuni nu învederează nici un sentiment; învederează doar sentimentalismul literar al artistului care, cu mijloace streine meseriei lui vrea să ne sugereze ceva ce nu este.

Altă pildă este: «Inmormântarea unui grănicer» tot de d-l Verona. Pe o coastă de deal, urcă în amurg de toamnă și în cortegiu, un gornist, un țăran cu coliva, altul cu crucea, încă unul în fața căruței în care se află preotul, și coșciugul, urmat de alți doi țărani. Ne întrebăm prin ce se vădește calitatea de soldat-grănicer al defunctului din coșciugul închis. Unica figură în uniformă e aceea a gornistului cu goarna la gură. Uniforma e cea comună soldaților de infanterie. Atunci, dar, ce se *vede* e o înmormântare calificată mai mult literar prin titlul sentimental al tabloului. Dar, citind titlul, desigur, ne gândim la soldatul mort în

serviciul patriei, la hotar, departe de părinți, rude, logodnică poate. Un cronicar «artistic» dela vre-o gazetă ar auzi poate chiar notele jalnice suflate de gornist. Toate aceste sunt triste, într'adevăr. Dar nu prin aceeace ne reprezintă tabloul, cât prin aceea ce nu se vede, prin aceea ce ne sugerează titlul tabloului care, ne suscită asociații de idei și imagini ce ne sunt familiare din novelistica literară — variabile și ele după temperamentul și lectura fiecăruia din noi. Literatura ne-a fasonat sentimentul estetic, în mod platonian: nu ce reprezintă tabloul ne emoționează, ci aceea ce ne putem închipui privindu-l.

In Pinacoteca noastră se află un tablou de d-l *N. Vermont* intitulat «Orfanii». La colțul unei străzi, iarna, doi copilași cerșesc. Copilașii sunt durdulii și binișor îmbrăcați prin urmare sunt orfani de curând și de extracție socială nu tocmai mizeră. Ne întrebăm, înduioșați: vor rezista micuții, viitorului plin de privațiuni acerbe, ce-i așteaptă? Este însă, din punct de vedere artistic, o altă întrebare de formulat: după ce se cunoaște *în tablou*, starea civilă, ca să zicem așa, a copilașilor? Ne-o arată titlul tabloului, altceva nu. Pentru noi, tabloul înfățișează doi micuți cerșetori. Titlul «orfanii» îi împrumută însă o savoare sentimentală specială.

Mai există și alt procedeu de influențare asupra sentimentalității prevenite, prin lecturi, a amatorului de emoții de gen estetic. Acesta este mai sensorial și se servește de mijloace plastice deci din domeniul specialității sale artistice. Il cunoaște și d-l *Kimon Loghi*. Domnia-sa pictează, cu predilecție scene din povești cu zâne clorotice, feți frumoși cu gesturi teatrale, convenționale ce-și plimbă spleen-ul într'un mediu, tot teatral conceput, cu lacuri, lună, nori, stânci, castele, etc. Fauna și flora din tablourile d-sale au un caracter nedeterminat în corelațiile lor de volum, formă și culoare, probabil ca să mărească impresia lucrului supranatural. Ca să obțină acest rezultat d-sa trebuia, ca să fie consequent cu opera d-sale de imaginație, să renunțe cu

totul la reprezintarea fenomenelor naturale înlocuindu-le cu o viziune a sa personală, cu totul necondiţionată de loc, epocă, specie, etc. Adăogăm, pe dată, că lucrul este imposibil, de altfel.

Neînfăţişându-ne lucruri pe care să le cunoaştem din proprie experienţă, artistul riscă să rămână neînţeles. Or, tocmai, prin elementele plastice cunoscute simţurilor noastre respective, noi suntem dispuşi să primim şi faptul extraordinar al basmului care ni se înfăţişează ca verosimil graţie acestor elemente. D-l Loghi înlocueşte literatura scrisă cu literatura fenomenelor naturale, pe care le aglomerează în tablou, ca elemente purtătoare de sentimente. Aceste elemente le găsim şi la ceilalţi pictori discutaţi până acum, d-l Loghi însă, excelează prin abuz. Elementele, toate, cât şi procedeul artistic, artiştii le-au găsit în arsenalul literar al scriitorilor romantici şi romanţioşi.

In sculptură încă, şi mai accentuat, ni se prezintă acelaş spectacol de rătăcire — sentimentală. Exemplele sunt mult mai numeroase decât în pictură. Ne vom mulţumi cu unul ca să complectăm ilustraţiile temei ce ne-am propus.

D-l *I. Iordănescu* ne prezintă o scenă din timpul marelui războiu concepută ca o nuvelă picturală în genul «Immormântărei grănicerului» de d-l Verona. Un car cu boi, încărcat cu coşciuge aşezete transversal în trei rânduri, unele peste altele, boii îi conduce un soldat care — heureuse trouvaille — se propteşte, în mers, de o cruce ca de un băţ; un preot merge în fruntea convoiului care urcă o colină. Scena e reprezintată în figuri libere. Pe lângă obiecţiile ridicate de noi împotriva tratării de asemenea subiecte în arta plastică, aci mai adăogăm obiecţia imposibilităţii materiale. Inchipuiţi-vă că un amator ar comanda sculptorului să-i execute acest subiect în mărime naturală. Ar fi o monstruozitate. O scenă, în sculptură, cu figuri libere care se desfăşoară în timp şi în spaţiu nu se poate reprezinta. Cu greutate se poate în *bas-relief* care este puntea de trecere dela scluptură la pictură sau desen. O reprezin-

tare plastică e fatal limitată, în spaţiu, de deschizătura unghiului format de conul vizual al privitorului. Pictura şi sculptura cu toată parietatea în concepţii nu pot împieta, una în domeniul ceilalte—ele având mijloace de realizare —material, tecnică, etc.—diferite şi pe care nu e locul să le discutăm acum.

Rezumăm, spunând că un sentiment nu se poate *reprezinta* în artele plastice care, prin esenţa lor sunt reprezintative, după cum nici calitatea morală a unui subiect. Artistul plastic nu are posibilitatea, ca literatul, de-a caracteriza un subiect sufleteşte: «*sărmana* păsărică» şi «*dulcea* garofiţă» nu se pot reprezinta. Incercând acest lucru, conştient sau inconştient, artistul recurge la ajutorul elementelor literare, prin amănunte evocative, asociaţii de idei, noţiuni purtătoare de sentiment. Toate acestea fiind elemente ce nu se pot reprezinta, ci doar *pricepe*, artistul părăseşte domeniul meseriei sale şi atunci ne întrebăm, dacă artistul se simte dotat cu talent literar de ce nu ni se împărtăşeşte direct prin scris? Ar face-o mai complect poate.

Artiştii *narativi* citaţi şi necitaţi din ţară şi străinătate, au fost victimile—atunci când lucrările lor prezintă şi calităţi profesionale— epocei în care au crescut, aceea a romantismului literar şi a străduinţelor zadarnice de a lărgi dincolo de marginile firesti ale meseriei lor, încărcătura sentimentală a operei de artă specială.

Or, sentimentul se sugeră privitorului independent de voinţa artistului prin acel element de viaţă internă care furnisează artistului plastic un ritm, un stil, (nu o stilizare care e cu totul altceva) în care se ascunde acea virtualitate secretă, pe care artistul, deşi nu o ignorează, nu o poate, totuşi, guverna după voia sa. Neexistând această facultate la un artist, el nu o poate înlocui cu nimic. Şi mai ales, nu prin sentimentalism literar.

Francisc Şirato

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

C. Hogaș. — *Pe Drumuri de Munte — In Munții Neamțului*, cu o prefață de M. Sadoveanu. Iasi, Viața Românească, 1921.

E, de sigur, o carte unică cel puțin la noi; și, mai ales pentru literatura nesinceră și anti-stilistică a zilelor noastre, sinceritatea lirică și arta stilistică a lui Hogaș e o consolare și o nădejde.

De când batem cărările oarbe în căutarea oazelor de impresii *nemaiîncercate*, ni se pare că firea s'a 'nvechit și, pentru a o rezugrăvi, dibuim cu penelul sufletului prin tot felul de culori combinate chimic. In realitate, firea își păstrează măreția ei statornică și calmă îmbiindu-ne să-i înveștmântăm nuditatea în haina colorată și caldă a sufletului nostru.

Ar trebui, poate, strigătul autoritar din gura profetică a unui premergător, un strigăt de întoarcere la natură și la contemplație, care să rezolve dintr'odată complicata problemă de arhitectonică sufletească la care poezia noastră muncește laborios, cu sporul lui Sisif... Ne trebuie o orgie de pastorală și de simplicitate rustică, de rătăciri ale ființii și gândului prin meleaguri fără ceasornice — deci fără ore fixe, fără fabrici — deci fără exasperarea muncii cotidiane, un fel de baie de poezie georgică și bucolică pentru a remedia — terapeutic inclinația către introspecțiune subtilizată, care, accelerată frenetic spre absurd, va înceta curând să mai fie inteligibilă...

Atunci când avântul liric va înceta să se mai hrănească din materialul vlăguit de stoarcerea atâtor reeditări de emoții, mereu mai alambicate, când, datorită unor noi condițiuni de existență socială, sufletul chematilor va redeveni hoinar și liber ca paserile codrilor și va asocia uruitului uzinelor și murmurului durerii umane, zumzetul proaspăt și *direct* al miilor de guri prin cari natura își șoptește, guraliv, ființa, atunci poezia, continuând să fie o subtilă arhitectonică sufletească, dar înviorată de seva veșnic tânără a naturii, va trăi cele mai fericite vremi ale ei.

Până atunci... să citim cartea bătrânului nostru prieten Hogaș... Nu știm secretul înțelepciunii cu care dascălul din Piatra-Neamț, a rămas un simplu și modest dascăl din Piatra-Neamț. Răsplata însă și-a găsit-o, desigur, în neasemuitele sale veri de excursii, în acea voluptate incomparabilă de a-ți trăi, departe de orice influență socială,

viața ta sufletească în toată plenitudinea ei. Căci lirismul complex al lui Hogaș nu s'a putut nutri din măduva nici-unei creațiuni literare; paginile sale au frăgezimea bobului de rouă în diminețele senine; sunt paginile naturii, devenită slovă, și culeasă de-o mână dumnezeiască.

In Munții Neamțului este o confesiune lirică sub forma unor impresii de călătorie; cele cinci capitole au câte un titlu mai mult sau mai puțin expresiv (*Floricica, Spre Nichit, Părintele Ghermănuță, Singur, La Tazlău).* Cu excepția celui dintâi capitol, *Floricica*, un prețios fragment de viață trăită, o dragoste nobilă, povestită duios și cu discrete accente tragice — în care răsbate încă ecoul vieții de societate, celelalte capitole povestesc peregrinațiile și gândurile acestui monah al singurătății.

Contemplativ senin — Hogaș e înzestrat cu toate originalitățile acestuia: drag de singurătate, drag de rătăcirile fără țintă prin meleagurile visului și-ale firii, sentimentul naturii. De mult nu ni s'a vorbit cu un mai pătrunzător accent de sinceritate de această «liniște senină», de acest «soi de beatitudine cerească», ce răsplătește eroismul de-a fi renunțat, fie și efemer, la societate. Vreme de zile întregi petrecute în creierul munților, gospodărind ca oamenii primitivi, nutrindu-se cu ce-l apucase vremea și părându-i rău că nu poate ospăta cu ce-a mai rămas în fundul desagilor săi... «vre-un nevoiaș de rege sau împărat» — Hogaș simte acea neturburată împăcare cu sine, pe care noi n'o mai cunoaștem (*Singur*).

Itinerariu n'are; călare pe „Pisicuța", se lasă'n voia savantelor cunoștinți geografice ale acesteia:

„Și legănat, cu desagi cu tot ca o limbă de ceasornic, de eterna gebea (*mers în buiestru*) a Pisicuții, scurtăm încet și fără țintă drumul către necunoscut."

Și iarăși se socotește de invidiat, de cutare rege sau împărat, care nu descoperise cheia tuturor fericirilor:

„Ce frumos ar fi înlocuit ei atunci coroanele lor de nestemate cu o largă și neagră pălărie colbăită; ce lin n'ar fi străbătut ei poate la gebea pe spatele vre-unei Pisicuți meleagurile pustii ale bunului Dumnezeu".

Acest hoinar fără țintă pe meleagurile singurătății este înzestrat cu cel mai subtil și mai direct *sentiment al naturii.* Acesta presupune o expansiune lirică ce dă iluzia încorporării tale la natură:

„...Și nu te-ai simțit prin urmare, nici topindu-te subt o rază de soare sau o mângâere de vânt, nu te-ai putut întrupa nici în norul alb, ce plutește pe înalte și albastre aripi de vânt".

Natura devine ea însăși lirică și susceptibilă de acele înscenări vii, pline de culoare armonioasă și proaspătă, ca niște imense fresce sen-

timentale, prin cari străbate un fior larg de cuviosie și de înduioșare... Aștepți preotul divin care să oficieze misterul grav al firii, cu gestul larg, cădelnițând... Sunt, mai ales, trei asemenea tablouri, însufleţite, impresionante, pline de aer și de perspectivă. După atâtea ieftine afirmaţiuni poetice, cari au spoit firea cu suflet și-au tot pretins că un *gând* obscur îi conduce destinele, paginile convingătoare ale lui Hogaș sunt o satisfacţie.

Unul dintre cele trei tablouri s'ar putea numi „Ploaia" (*Singur*) „Soarele păşise demult, acum, peste creștetul stâncii mele de adăpost și înălțimile din apus își prelungeau repede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă... O puternică suflare de vânt trecătoare și iute, ca un glas de pieire, strecurându-se printre frunzișuri, se stinse tânguios și jalnic în nesfârșitul umbros al depărtărilor... Uraganele umplură jgheaburile largi ale munţilor și, ca niște imense puhoaie vijelioase, se rostogoleau prăpăstios la vale... etc. etc..."

Cu totul altă *tonalitate* are al doilea *tablou*, zugrăvind reînvierea firii după ploaie:

„Iar a doua zi, când mă deșteptai și-mi aruncai privirile peste împrejurimi, firea întreagă mi se păru ca răsărită atunci, pentru întâiași dată din sânul adânc al apelor creaţiunii... etc. etc..."

Cel de-al treilea *tablou* s'ar puteà numi «Amurgul:»

„Amurgul începuse a se rădica din adâncuri... Iar între piscurile înalte ale munţilor, ce se răsfăţau încă în pulberea de lumină roșietică a celor din urmă raze ale apusului, văile tupilate întunecau priveliștea, ca atâtea pete imense de umbră viorie".

Și, când în această atmosferă picură bătaia depărtată a clopotelor dela Schit, înţelegem perfect gestul acesta:

„Fără voe, îmi descoperii capul și, în imensitatea deșartă, tăcută și plină de umbră, ca spre rugăciune, plecăi fruntea mea în faţa răsăritului..."

Singurătate, rătăcire fără ţintă, simţ al naturii, toate acestea se întrunesc armonios în sufletul contemplativului Hogaș; în schimb, defectul ce însoțește obișnuit asemenea calităţi, nu există. Căci omul *singur*, își apare sie-și ca orchestrant al imensului înconjurător, și-și simte proporţiile umflate până la absurd; de aci *poza romantică*, manifestată prin limbă pretenţioasă, imagine manierată și tot felul de variaţiuni pe tema egotismului îndurerat și sensibil, ce nu poate suporta societatea. La Hogaș? E atâta bună-voie, atâta familiaritate de bătrânel înţelept și sfătos, atâta sinceritate directă! El se simte, în mijlocul proporţiilor maiestoase ale firii, mărunt, posesor al unei «eternităţi de ridicul» și de-aceea nu pierde niciodată prilejul pentru a situa o bine-venită auto-persiflare, care-i întrerupe cu o scânteiere de glumă fraza oratorică și înfiorată...

Aceste țâșnituri spontane de umor, ca și cele câteva magistrale portrete semănate de-alungul descrierii *(Floricica, părintele Ghermănuță* etc.) și care sunt, în genere, ca niște medalioane săpate în sălbătăcia decorului, variindu-l, înviorându-l, nu fac decât să sporească intensitatea avântului liric și interesul. Acesta e și secretul lui Odobescu în acel *Fals tratat de vânătoare*, mozaic incomparabil de note variate; apropierea însă se oprește aici, căci Odobescu e mai *estet*, dar mai puțin poet, și vice-versa.

O simplă sugestie, de obicei, introduce discret nota de umor:

„—Sărmane om, sărmane lut netrebnic și pieritor!... cugetam eu *mergând la gebea.*"

Sau — aducându-și aminte de-o veche excursie cu un botanist— pe când își potolea setea cu *oxalis acetosella*:

„Află, doctore, *ziceam eu păscând*, că de va fi să-mi scriu vreodată amintirile..."

Citiți cu atenție din josul pag. 99 („Intr'o clipă....") până'n susul pag. 101 („....cu tot calabalâcul meu de visătoare filosofie...") și veți vedea ce armonios, firesc și *necesar* se încadrează pastelul, cu mișcare largă și frază oratorică, între două scânteieri, abia simțite, de umor...

Cărții acestui incomparabil artist și poet i s'ar datori un studiu amănunțit, care să vădească înrudirea cu *umorul* și cu *firescul stilistic* al năzdrăvanului de la Humulești, precum și cu *pitorescul estetic* al lui Odobescu; va trebui să se analizeze calitatea acestui lirism — încă odată — *nou, în literatura noastră*, cel puțin, și stilul acesta oratoric, ritmând, cu efecte onomatopoetice, mișcarea largă și complexă a sufletului. — **Vasile Munteanu.**

Giovani Papinni, *apologist a lui Crist.*

Unul din rarele cazuri moderne de conversiune religioasă, manifestată în chip public. Louis Gillet, în pagini pline de adevăr și de expresie, cercetează felul în care prea cunoscutul scriitor, critic și polemist italian și-a manifestat, viguros și crud, nemulțumirea provocată de condițiunile de existență ale vieții moderne. Dărâmătorul de idoli din „Crepusculul filosofilor", teoreticianul ateismului din „Un om sfârșit" (1912), amoralul desgustat de toată putreziciunea și turpitudinea vieții moderne e o pildă ciudată și prețioasă de caracter rectilin și consecvent cu rezultatele sbuciumatei sale vieți interioare.

Ca un Pascal modern, Papini a fost chinuit de setea tragică a „certitudinii", și a încercat, în chipul cel mai dureros, sentimentul mizeriei umane; de aci nevoia de a dărui cu ceva umanitatea, detașând-o de materie, făcând-o «mai pură, mai perfectă, mai îngerească,

mai divină»; „în termeni religioşi, ideia ateului s'ar tălmăci prin grija pentru «salvarea sufletului».

De la această stare de suflet şi până la creştinism, calea nu este lungă. Şi Papini a străbătut-o, nu se ştie în urma cărui accident, ducând cu sine instinctul războinic, revolta, ,misantropia şi toată setea de absolut a inadaptabilului.

Nu-i un tratat de exegeză această „Vita di Cristo" (1 vol. în — 16, 633 pag. Florenţa, 1921); literatura siropoasă a scriitorilor religioşi precum şi erudita morgă universitară nu sunt pe gustul autorului. E o operă inspirată, lirică, de liberă interpretare a Evangheliei; conştient de utopia oricărei încercări de cronologie a vieţii lui Christos, şi socotind că o asemenea carte trebuie să fie, în primul rând, superioară sub raportul literar—ceeace asigură, de altfel, longevitatea scrierii respective a lui Reann — Papini, într'o serie de meditaţiuni avântate ne oferă spectacolul unui credincios prosternat, care ne împărtăşeşte reflexul imaginii divine în sufletul său, şi emoţiunile sale pe măsură ce se desfăşură dumnezeiasca poveste a lui Christ.

Invectivele violente la adresa vieţii moderne nu dispar însă nici de aci; Papini le-a adus cu sine... creştinându-le; aşa, cutare tiradă împotriva banului, „cea mai spăimântătoare invenţie a omului" şi continua nădejde într'o justă intervetire a *valorilor* umane, pe care o aşteaptă dela creştinism.

Catolicismul lui Papini beneficiază şi de o altă veche idee a ateului: sfârşitul lumii; torturat de această idee a „judecăţii din urmă" care se apropie, apologistul invită omenirea ca, după ce a experimentat atâtea forme de viaţă: arta, raţiunea, banul, etc., să adopte, ca linie de conduită, iubirea.

Aceeaşi pasiune arzătoare, aceeaş sete de perfecţiune, ca'n paginile lui Pascal; sunt însă şi scurte poeme în proză, mai calme, mai duioase —cum e *Ruga către Christ*, ce amintesc sub raportul literar vestita *La prière sur l'Acropole* a lui Renan.

Teatrul german contimporan.

Constitue obiectul unei schiţe a lui Paul Colin. Cercetarea activităţii vecinului aşa de vigilent şi de bine informat, întrucât îl priveşte, e un lucru de a căruia importanţă şovinismul intelectual francez nu şi-a dat încă bine seama. Cu atât mai bine este venită această schiţă, insuficientă de sigur; şi curiozitatea e că, în aceeaş vreme, Pierre Lafue publică şi el un articol intitulat: *Tendinţele intelectuale ale tinerimii germane.*

Publicul francez a rămas, în genere, la teatrul lui Sudermann, Ompteda şi G. Hauptmann; rari sunt aceia cari se pot mândri c'au

auzit de teatrul lui Wedekind și de activitatea înoitoare a regisorului Max Reinhardt. Dar și Wedekind, distrugătorul teatrului convențional, a căruia ironie tragică s'a nutrit cu creațiunile geniului scandinav — și Reinhardt — distrugătorul clișeelor interpretării realiste și descoperitorul lui Alexander Moissi, sunt socotiți astăzi ca simpli premergători.

Mișcarea de primenire a teatrului continuă impetuos, interesând până și masele populare; scena, secondată de formidabila presă germană, a ajuns supremul mijloc de propagandă; așa se face că *Expresionismul*, această nouă atitudine estetică, a reușit să aprindă entusiasmul unui cerc mult mai larg, decât s'ar bănui.

Inainte de-a schița caracterul teatrului, se cuvine să ne informăm despre arta *punerii în scenă*, al cărei avânt o face să egaleze aproape importanța piesei însăși. Pretutindeni, revolta împotriva formulei estetice realiste care tindea la identificarea decorului cu fotografia ori cu miniatura și a interpretării cu clișeul. De aci, numeroase tendințe către o nouă artă de *Inszenierung*, toate având o notă comună: decorul nu va mai «*reprezinta*» nimiç; rolul lui va fi mai complex, mai *spiritualizat*: acela de a crèia o atmosferă care să se acordeze cu piesa și să o sprijine armonios. Pentru aceasta se recurge, obișnuit, la o extremă simplicitate, degenerând uneori în stilizare; regisorul, întocmai ca pictorul expresionist, e liber să diformeze, mărindu-le sau micșorându-le, elementele asupra cărora vrea să atragă atenția, fără să asculte de altă regulă decât de aceea a instinctului și intuiției sale despre valorile și importanțele lor relative. Vom avea astfel un decor vesel, altul comic, sinistru ori glacial.

Pentru acest decor, *culoarea* devine un element vital, contribuind în chip decisiv la determinarea tonalității sentimentale a piesei. Iată câteva dintre cele mai de seamă nume de regisori fiecare cu nota lui distinctivă: Berthold Viertel, Otto Liebscher, Ludwig Berger, Gustav Hartung etc.

In acest decor se reprezintă piese expresioniste ce-i egalează noutatea. Lăsând la o parte teatrul lui René Schickelé și Fritz von Unruh, care e mai mult un «théâtre d'art», frate bun cu teatrul lui Hofmannsthal, Hebbel, Wedekind, Gogol, Paul Claudel, Shaw etc. va trebui să se citeze teatrul lui Franz Werfel, Kasimir Edschmid, Oskar Kokoschka și, mai ales, teatrul lui Karl Sternheim, Georg Kaiser și Walter Hasenclever; cu acești trei din urmă, teatrul expresionist german culminează.

Sternheim e un cerebral, în toată puterea cuvântului. Teatrul lui reprezintă caractere (s'a citat numele lui Molière) desbărate de toate trențele convenționale de localizare, expunându-și cu brutalitate și fără nicio concesiune toată nuditatea lor schematică... Sternheim este

în veșnică urmărire a «Corpilor simpli» ai psichologiei: tot ceeace ar putea să placă, să miște, *chiar să intereseze* pe spectatori este îndepărtat sistematic; se păstrează doar nota psihologică dominantă, *adâncă*, esențială.

Kaiser aduce, în schimbul *cerebralității* lui Sternhein, un puternic instinct dramatic, mânuind cu abilitate de prestidigitator un vârtej de evenimente.

In fine, Hasenclever, pe lângă tehnica lui Kaiser, posedă și avântul liric; când nu degenerează în verbalism, lirismul asesta ajută la puternica expresie a vieții interioare, ca în piesa *Jenseits*, piesă în cinci acte și numai *cu două personagii*; și totuși, ajutat de decor interesul nu lâncezește o clipă, iar marele public german este din ce în ce mai cucerit de această formulă modernă: expresionismul. Patruzeci de orașe și *o sută de teatre* sunt astăzi în mâinele învingătorilor.

Un poet bulgar: Ivan Vazoff.

Cel mai mare poet din literatura bulgară; așa, cel puțin afirmă D-l *N. Dontcheff* într'un foileton publicat în *Écho de Bulgarie* (21—22 Febr. a. c.) și intitulat „Țăranul în poezia lirică a lui Vazoff".

A fi cel mai mare poet al literaturii bulgare nu înseamnă de loc a fi un poet mare; autorul foiletonului de altfel se și ferește de asemenea afirmațiuni categorice, rămânând în cadrul exclusiv al relativităților bulgare. O singură dată invocă un nume străin, încercând o foarte nefericită apropiere între Vazoff și... Carducci. Punctul de contact care prilejuește apropierea celor doi poeți, este faptul că ambii au cântat *boul*.

Studiul sumar și superficial al lui Dontcheff, mărturisește mai mult admirația mișcată a acestuia pentru Vazoff decât genialitatea poetului bulgar. Reținem totuși următoarele constatări pozitive, însemnate mai ales din punctul de vedere al mentalității poporului bulgar, decât din punctul de vedere al artei:

Ivan Vazoff a trăit în neîntreruptă comuniune de suflet cu neamul bulgar, participând direct la toate bucuriile și durerile lui; tot ceeace a scris a fost smuls din viața neamului și trecut prin sensibilitatea ce vibra la unison a poetului; astăzi, când naționalismul artei a ajuns un desiderat proape ininteligibil, un fel de mit adorat, dar uitat, ceeace se întâmplă cu Vazoff este semnificativ și poate, chiar instructiv.

Obiectul *exclusiv* al poeziei lui Vazoff este viața bulgară cu legendele, tradiția, istoria, ocupațiile și preocupațiile ei; cele mai deseori însă, eroul adus pe scenă este țăranul bulgar, un fel de țăran idealizat ale căruia virtuți sunt: răbdarea resemnată, perseverența activă, dragostea de muncă, credința religioasă și eroismul pe câmpul de bă-

taie; un erou taciturn şi cu bun simţ practic, fără calităţi imaginative.

„Virtuţile ţăranului îl umplu de bucurie (pe Vazoff); e fermecat de bunul simţ şi de spiritul său inventiv, se închină în faţa muncii sale înviersunate, cântă sufletul său vast şi liber cum sunt câmpurile, binecuvântează nădejdiile sale într'o recoltă bogată. Poetul îşi uneşte glasul cu al ţăranului ce înalţă o rugă lui Dumnezeu".

O poezie naţională şi patriotică aşadar, fără să fie şovinistă—după cum ne asigură autorul studiului; şi dacă asupra calităţilor artistice ale acestei poezii nu ne putem forma o convingere, asupra semnificaţiei ei pentru poporul bulgar suntem lămuriţi pe deplin: e una din multiplele manifestări ale patriotismului bulgar şi ale conştiinţei sale de neam unitar, viguros, cu virtuţi naţionale încă intacte şi cu o vitalitate tinerească plină de făgădueli. — **V. M.**

Literatura Relativităţii.

Max Born. *Die Relativitätstheorie Einsteins.* J. Springer, 1921. Cartea d-lui M. Born caută să fie în literatura germană o carte de popularizare ştiinţifică asupra teoriei lui Einstein. Este scrisă conştiincios dar fără relief filosofic, în genul cărţilor lui Ch. E. Guillaume „Initiation à la Mécanique" sau aceea a lui Lecornu „La Mécanique et les faits". Informaţia ştiinţifică este însă foarte serioasă şi destul de clar expusă, aşa încât cartea poate fi recomandată cu folos profesorilor de ştiinţe şi studenţilor cari doresc să aibă o primă iniţiare în teoria relativităţii.

P. Lenard. *Über Relativitätsprinzip, Äther, Gravitation.* G. Hirzel, Lipsca 1921. Savantul fizician german ia poziţiune contra teoriei relativităţii generale şi propune o altă teorie a dinamidelor din care s'ar compune atomii materiali. Această broşură a dat naştere la o polemică vie şi interesantă între Einstein şi Lenard, din care au eşit învingătoare ideile lui Einstein.

Fr. Adler. *Ortzeit, Systemzeit, Zonenzeit.* Wien, 1920. Vestitul şi nenorocitul om de stat austriac s'a ocupat pe timpul cât a stat închis, cu teoria relativităţii şi a dat la lumină această lucrare. Este o analiză a cinematicei lui Einstein şi Lorentz care poate interesa pe oamenii de specialitate.

Ludwig Schlesinger. *Raum, zeit und Relativitätstheorie,* 40 pag. B. Teubner. Lipsca 1921. D-l Schlesinger, fost profesor la Universitatea din Cluj, a avut prilejul să ţină în primăvara anului 1920, la Mayence, câteva conferinţe despre teoria relativităţii; aceste conferinţe sunt conţinutul broşurii de faţă. Expunerea este elementară şi nu reclamă decât cunoştinţele ma-

tematice secundare pentru înțelegerea textului. E o carte de inițiare bună mai ales pentru acei cari cad ușor victima concretului.

Alexander Moszkowzki. *Einstein.* (Einblicke in seine Gedankenwelt) 240 pag. F. Fontane. Berlin, 1921. D-l Alexander Moszkowski trebue să fie un estet în genul D-lui G. de Pavlowski, și a vrut să imite pilda celebră a lui Eckerman introducându-ne în misterul intimității unui nou gen al omenirii. Comparat rând pe rând cu Goethe, Zaratustra, Pitagora și încă o duzină de eroi ai omenirii, Einstein este descris într'un stil fa diez, cu o sforțare elogială care învinge nervii cei mai răbdători. In esență aflăm că Einstein este de origină evreu din Ulm „die Stadt die das höchste Bauwerk in Deutschland besitzt"; firește că orașul în care a văzut Einstein lumina zilei, în Martie 1879, trebue să aibă și el o distincțiune oarecare. Familia lui a trăit viața nomadă a Evreilor internaționali, cutreerând orașe și țări; așa se face că Einstein a făcut școala primară la Ulm, gimnaziul la München, universitatea la Milano și școala politechnică la Zürich. A isprăvit prin a fi cetățean elvețian „cives Europal" unde, după vreo 10 ani de muncă obscură ca funcționar la un birou de patente, a atras atențiunea lumii științifice printr'o îndrăzneală de concepție neobișnuită. Profesor asistent la Zürich, el urcă deodată și vertiginos culmile gloriei în câțiva ani de zile și e ales membru al Academiei de științe din Berlin și chemat profesor la Berlin alături de Max Planck.

Din cartea lui Moszkowski, reiese că Einstein este un modest savant burghez, amabil și puțin cam timid, pasionat de știința lui și care se recreiază de plictiselile celebrității, cântând la vioară și gândindu-se mai departe la stihurile științei. Idei foarte sănătoase are Einstein și despre învățământ, și despre votul femeilor și despre lucrul manual; și a mai avut încă una foarte bună: a refuzat să iscălească faimosul manifest al celor 93 intelectuali germani.

Cu toată bombasteria stilului nefiresc, cartea lui Moszkowski poate fi citită cu folos de un mare număr de cititori.

Rudolf Lämmel. *Wege zur Relativitätstheorie.* 75 pag. Stuttgart. Kosmos, 1921.

Harry Schmidt. *Das Weltbild der Relativitätstheorie* 128 pag. P. Hartung, Hamburg, 1920.

Aceste cărți pot fi date ca prototipul unui mare număr de cărticele de vulgarizare, scrise pe înțelesul tuturora ca să nu fie înțelese decât de acei cari știu despre ce e vorba, și în care se expun ideile fundamentale ale teoriei relativității. In special cartea lui Schmidt se bucură totuși de o oarecare favoare pe lângă marele public și a fost tradusă în mai multe limbi. — **Tr. L.**

La nouvelle Revue Française (1 Februar 1922).

Un număr omagial, consacrat aproape jumătate lui *Dostoievsky*.

Cele trei articole pe care le complectează două scrisori ale scriitorului rus, sunt poate cele mai interesante pagini care s'au scris cu prilejul centenarului nașterii lui.

Obiecția de căpetenie care i s'a adus lui Dostoievsky — în numele logicei noastre *occidentale* — spune *Gide*, este caracterul irațional, nehotărît și de multe ori aproape iresponsabil, al personagiilor sale.

Ni se spune că el reprezintă, nu viață reală ci *cauchemar-e*.

Aceasta e fals, dar să admitem că ar fi așa, să nu spunem, ca *Freud*, că e mai multă sinceritate în visele noastre, decât în acțiunile vieții, să ascultăm mai bine chiar pe Dostoievsky:

„De ce, când te deștepți și intri din nou în lume, simți mai întotdeauna și câte odată cu o rară vioiciune, că visul, părăsindu-te, duce cu el ceva ca o enigmă *neghicită* de d-ta?.." (*L'Idiot* t. II, p. 185).

Și acum, să aplicăm ceeace spune Dostoievsky despre vise, la cărțile lui (bine înțeles, fără să le comparăm cu absurditatea unor anume vise).

Când *ne deșteptăm din cărțile lui*, chiar atunci când judecata noastră refuză să le dea un asentiment total, simțim că a atins un vag și tainic punct „care aparține vieții noastre *adevărate*".

Gide crede că putem găsi aci explicația acelui refuz al unor anumite inteligențe, în fața geniului lui Dostoievsky, refuz în numele *culturii occidentale*. E în adevăr ușor de observat că în întreaga noastră literatură occidentală, romanul, afară de rare excepții, nu se ocupă decât de relațiile oamenilor *între ei*, dar aproape niciodată de raporturile individului *cu el însuși* ori cu Dumnezeu.

Caracteristica de căpetenie a operii lui Dostoievsky, tocmai aceasta e. La el viața *intimă* e mai importantă decât raporturile oamenilor *între ei*.

Aci poate să fie secretul care îl face atât de mare, așa de important pentru unii, atât de nesuferit pentru alții.

Gide nu vrea să spună că occidentalul, ar fi o ființă care trăiește numai cu un *costum*, o ființă pur *socială*, dar se pare că un anume fel de probleme, de tulburări lăuntrice, de patimi n'au ce căuta în romanul occidental. Minunea înfăptuită de Dostoievsky e că fiecare din personagiile sale, există întâi în funcție de el însuși și că fiecare ființă intimă, cu taina ei particulară, ni se prezintă în toată problematica ei complexitate, minunea e că problemele acestea *trăiesc în personagiile* lui, se luptă, se cionesc și se *umanizează* ca să agonizeze ori să triumfe.

Romanul lui Dostoievsky, nu

e nici odată *abstract:* ideile nu există la el decât în funcţie de individ. De aci *relativitatea* dar şi *puterea* lor.

Iată bunoară pe Hippolyte din *l'Idiot.* El nu ajunge la ideea despre Dumnezeu, providenţă şi viaţă veşnică, decât pentrucă ştie că *va muri* peste câteva zile ori câteva ceasuri.

Iată un altul, din *les Possédés,* care edifică o întreagă metafizică (cu germen nietzschean) în funcţie de sinuciderea lui şi fiindcă *trebue* să se omoare într'un sfert de oră, ascultându-l vorbind, nu mai ştii dacă gândeşte aşa pentrucă trebuie să se omoare sau se omoară fiindcă gândeşte aşa.

Deaceea romanele lui Dostoievsky, cu toate că sunt din cele mai încărcate de idei, nu sunt nici odată abstracte, ele vibrează de cea mai intensă *viaţă,* personagiile nu devin *simboluri,* nu părăsesc *umanitatea.*

Al doilea articol, e un studiu desvoltat, al gânditorului rus *Leon Schestov*: Dostoievsky şi lupta împotriva evidenţelor. E în adevăr o lucrare cum nu se poate mai interesantă. Cadrul unei simple note nu permite o urmărire amănunţită dar ceeace am spus mai sus va face inteligibile câteva mici indicaţii.

Schestov spune că principalul duşman al lui Dostoievsky este *conştiinţa comună.* Opera lui e o desnădăjduită sforţare de a răsturna *evidenţele invinicibile.* Indrăsneala lui te face să te întrebi dacă e serios ori îşi bate joc înfăţişând absurdităţi şi imposibilităţi, pentru judecata comună.

Ei bine Dostoievsky îşi permite să se îndoiască de *dreptul* judecăţii noastre de a *judeca posibilul şi imposibilul.*

Pe el îl atrage neaşteptatul, acel „poate", subitul, capriciul, obscurul tocmai aceea ce nu există din punctul de vedere al bunului simţ şi al ştiinţei. La *Kant* ştiinţele judecau posibilitatea *metafizicei,* la Dostoievsky *metafizica judecă ştiinţele pozitive.*

In cel de al treilea articol, *Jaques Rivière* complectează explicaţia incomprehensiunei de care s'a lovit Dostoievsky în Franţa: odată ideea personagiului întregită în spirit, romancierul are două feluri de a lucra: ori să insiste asupra *complexităţii* lui, ori să-i sublinieze *coherenţa.* Şi Dostoievsky a lucrat totdeauna în primul fel.

Revue Bleu. (7 Ianuar 1922).

Profesorul *Emile Legouis* încheie studiul său asupra lui *Rudyard Kipling.*

In câteva trăsături limpezi, fără speculaţii de critică literară propriu zisă schiţează un Kipling viguros, un soiu de *champion* al energiei spiritului *britanic.*

E o sferă de apreciere poate prea strâmtă, dar baza operii lui Kipling, e prinsă totuşi în linii sigure şi clare.

Este drept că autorul acelor

minunate volume ca „Jungl's boock", „Plain tales of the hills", a incomparabilului „Kim", tinde, dela primele lui versuri şi până la ultimul volum de povestiri, să exprime *geniul englez*, dar pornind de aci opera lui desfăşoară perspective imense, care îmbrăţişează *umanitatea întreagă*.

Desfăşurarea aceasta constitue poate una din cele mai interesante laturi de analiză, din literatura engleză contimporană. Studiul lui Legouis e un foarte bun punct de pornire.

Pentru Legouis, *Kipling* e: „le chanteur de son clan, le poète de sa tribu". El îşi adoră Dumnezeul *naţional*. Pentru rasa lui, Kipling e: „le chantre de l'impérialisme".

Aceasta explică imensa popularitate, de care se bucură printre compatrioţii săi, dar cum s'a putut ea întinde şi la celelalte popoare?

Prin aceea că în slăvirea virtuţilor particulare, care au constituit puterea patriei lui dela originea ei: spiritul de aventură care o poartă pe toate mările; în celebrarea omului puternic, a iniţiatorului, a pionului, avântat spre descoperiri din dragoste de văzduh larg şi primejdie; într'un cuvânt în cântarea aceasta a individului energic, vânjos la suflet şi trup, Kipling a pus un suflu de amplă poezie epică, o artă primitivă şi intelectuală în acelaşi timp, o forţă de viziune şi descripţie care-l fac interesant şi emotiv tot deodată.

Literarische Zentralblatt für Deutschland. (Ianuar 1922).

In anexa critică-informativă (*Die Schöne Literatur*) a publicaţiei germane, profesorul *Richard Dohse*, consacră un articol lui *Gustav Kohne*, cu prilejul celei de a 50-a aniversări a naşterii poetului.

Dramaturg. poet, romancier, povestitor, *Gustav Kohne*, descinde dintr'o veche familie de ţărani din ţinutul păduros al Germaniei de Nord, Lüneburg.

Trebue accentuat că ceace îl face reprezentativ pentru cercetarea critică în general şi preţuit sub un anume aspect, în aceea germană, e calitatea de *bard naţional*, nu în strâmtul înţeles al unei producţii patriotice ieftine ci în acela al unui *epicism* grefat real pe însăşi viaţa cotidiană a poporului. Mai mult, în unele opere, *Kohne* se ridică chiar la calităţi care îi deschid poarta *universalităţii* artei.

A debutat ca dramaturg. Deşi cele ţtrei opere dramatice de căpetenie „Der Vorsteher von Holtebauk", «Konrad Barko» şi «Um das Gevissen», dovedesc o sigură mânuire a temei, o remarcabilă putere de caracterizare, înfăţişând interesant şi fidel atmosfera vieţii ţăranului german, Kohne s'a impus în genul epic. Aci a avut o repede evoluţie care l-a consacrat *poet popular german*, «cu toate însuşirile caracteristice» cum spune Dohse.

Rămasă în afara oricărei in-

fluențe moderne, arta lui Kohne «vibrează în glia patriei», zugrăvește națiа germană, cu răvna răbdătoare a observatorului, cu emoția caldă a patriotului.

Puterea de observație și de intuire, desenul sigur al atmosferei, sunt însușiri pe care Kohne le dovedește în primele romane de mai mare întindere:

«Erhart Rutemberg» și «Der siebte Sohn».

Talentul său evoluând serios și sănătos, dă mai târziu lucrări ca «Ellernbrook» ori «Hooge-Veld», în care însăși tehnica, se ridică la *romanul de teză*, înfățișând probleme sociale politice, religioase și morale.

Iată bunăoară *leit*-motivul din *Hooge-Veld*:, «De vrem să fim un popor, trebuie că fim întâi *oameni*», care credem că sugerează un oarecare indice de personalitate.

Kohne e desigur un gânditor simplu, sănătos, fără stridențe intelectuale ori poradoxe îndrăsnețe care constitue ceeace se chiamă: un virtuos al ideeii. De aceiași calitate e și arta lui. Poate din pricina aceasta nu e unul din valorificații de întâiul plan, în Germania, poate de aceia opera lui a străbătut foarte puțin în piețile literare străine.

Sigur e că își va avea locul lui în istoria literaturii germane, alături de cei din aceiaș *familie*: *Rosegger, Anzengruber, Jeremia Gotthelf*.

Un amic al lui Baudelaire.

Ernest Raynaud lămurește într'un articol din *Mercure de France*, un fapt unic, foarte curios, din istoria literară a Franței.

E vorba de Gustave Vavasseur, prieten, amic literar, ba chiar rodnic sfătuitor al lui Baudelaire și poet de o foarte mare fecunditate, și reală voloare, despre care, autorul lui *Les Fleurs du Mal*, spusese acum șase decenii: «il y a un poète là!», care timp de 40 de ani n'a încetat să scrie, pe care Normandia întreagă îl sărbătorise în viață, după moarte îi ridică statuie, în 1920 îi serbă centenarul... și despre care Parisul *nu știe nimic*.

Mai mult, însuși Rémy de Gourmont scrisese chiar în Mercure de France (octombre 1896) un articol despre el, articolul trecuse neobservat, în 1903 fusese inserat în *Epilogues*, încă din 1899 Le Vavasseur avea statuie în Juilly, autoritățile și cetățenii normanzi veniseră să-i aducă prinosul și omagiile lor... iar Gourmont nu știa nimic! Și Gourmont era normand!

Le Vavasseur eră normand în toată puterea cuvântului: «N'am văzut în viața mea un om atât de pompos și așà de sincer normand» spunea Baudelaire iar le Vavasseur spunea modest: «normand până la absurd».

In adevăr, cu o hărnicie și o răbdare de orologier, le Vavaseur a lucrat 40 de ani la ci-

zelarea unui vers solid și delicat în același timp ca să-și cânte *pământul* pe care-l iubia cu patimă religioasă.

A fost un cântăreț al Normandiei și aruncând ochii în opera lui te convingi de îndată că a știut s'o cânte cu farmec și vigoare. Calitatea inspirației e la înălțimea formei.

A scris în toate genurile. Despre seria *odelettes*-elor și sonetelor lui, Raynaud spune: «elle doit etre mis hors de pair» și: «des joyaux».

A cântat rasa lui întreagă, normandul:

Je ne suis qu'un joueur de flûte,
mais, parfois,
De ma poitrine sort une note
profonde;
Si j'ai chanté les rois qui font
trembler le monde,
J'ai célébré les dieux qui font
trembler les rois.

A cântat peisagiile, lucrurile animalele. Iată-l cântând... gâsca:

Elles battent de l'aile en se faisant
des signes;
Je ne conprends pas bien leur
langue mais je crois
Qu'elles passent leur vie à médire
des cygnes.

Și alte versuri, de vibrare clară ca o dorință sonorizată:

Dans les sentiers divins marcher
à pas comptés,
Poursuivre obstinément le secret
des antiques,
Prendre, sans se bercer du rêve
des mystiques,
La ligne et la couleur pour des
réalités;

Cam aceasta e schița rapidă a «necunoscutului» despre a cărui *Vire* și *Virois* Baudelaire spusese: «un chef-d'oeuvre», pe care, în ziarul lui intim îl pune între cei mai buni amici literari și îl așează în rând cu Gérard de Nerval și Théophile Gautier.

Amiel și pluralitatea locuțiunilor. Cred că nimeni nu l-a întrecut pe Amiel în ușurința de a reda la sfârșitul unei lecturi impresia imediată cu toată vioiciunea și forța ei. Amiel pare că găsește imediat, ori mai bine că posedă în chip firesc acel echilibru între pricepere și judecată, la care ceilalți nu ajung decât mai târziu, sau niciodată; obiectivitatea care la alții paralizează efortul aci aduce numai decât reculegerea necesară. In momentele acelea, privirea lui cercetătoare și claritatea formelor cari i se înfățișează, te fac să gândești la un om care, aplecat pe microscop, privește un câmp de cristaluri. Despre La Fontaine, Rousseau, Chateaubriand, Hugo, Quinet, Daudet, Sainte-Beuve, Taine Renan, Amiel nu ne-a spus decât lucruri cari stimulează gândirea.

Critic literar, Amiel, avea darul cel mai prețios: precizia în nuanță și în stil. Era un mare scriitor de câte ori trata un subiect anume și individual; încolo era nuanțat dar prea docil față de panta care-l antrena:

„18 Julie 1877.—Am descoperit într'un roman un personagiu care are ticul sinonimelor. Și

mi-am spus: Păzește-te, că și tu aluneci într'acolo. Căutând nuanța exactă a gândului tău, parcurgi claviatura sinonimelor și de multe ori condeiul tău trebue să le aleagă...

„Expresiunea unică este o îndrăzneală care implică încredere în sine și privire limpede. Pentru ca să ajungi la trăsătura unică, trebue să nu ai îndoială, iar tu te îndoiești mereu".

Amiel face aci aluzie la una din cele mai complexe dificultăți de care se lovește spiritul. Clasica vorbă a lui La Bruyère trebue să rămâie obiectivul ideal al ori cărui scriitor demn de acest nume, dar marelui artist literar i se prezintă ca o normă: el îl practică din instinct și tot din instinct consimte la sacrificiile necesare.

Pentru alți scriitori, cari nu sunt artiști, dar psichologi, din naștere, a recurge la pluralitatea locuțiunilor" este o ispită cu atât mai mare cu cât le apare ca o datorie esențială: aceia de a nu mutila gândirea. Ei se dedau atunci la un joc— din punct de vedere literar, cel mai periculos care poate fi— care nu consistă în a viza centrul țintei lor după ce mai întâi l-au determinat, ci, fiind convinși că acest centru se deplasează mereu, îi dau târcoale cu expresiile lor acumulate.

(*Du Bos:* Revue de la Semaine)

Directive literare.

Plume au vent (No. 1 din «nouvelle série») publică un articol al lui *Jan Royère* care preconizează «arta creiată de Baudelaire, ilustrată de simbolism» și pe care—spune el—«noi râvnim s'o înoim» printr'o tradiție astfel înțeleasă:

«Tradiția noastră asupra unei poezii vitale și țâșnite din *virginul azi* se opune absolut acestui clasicism la modă, căci artei pe care simboliștii au luat-o, dela Baudelaire și Mallarme, dela Rimbaud, Verlaine și Laforgue, i-au îmbogățit tradiția franceză și aceasta a fost marele lor țel. Moréas aclimatează arta noastră în secole romane și clasice; Kahn o face să pătrundă în pustiuri și în mulțime, în palate nomade și în acelea ale visului, Verhaeren îi ilustrează miturile antice și moderne; Stuart Merill nutrește legenda cu ea; Vielé-Griffin și Henri de Régnier îi anexează Hellada, mama noastră și Claudel îmbogățește teatrul cu ea.»—**V. R.Ş.**

Revue de France.

D-l Raymond Recouly publică de mai multă vreme o serie de amintiri și cercetări în legătură cu războiul european, sub titlul *Les heures tragiques d'avant-guerre;* ultimul capitol (No. din 1 și 15 Ianuarie a. c.) dintre cele apărute până acum, este consacrat exclusiv *României și intrării sale în acțiune.* (După documente inedite și secrete).

In primul rând autorul se ocupă pe larg de consiliul de coroană ținut la Sinaia în 3 August 1914; obiectul discuțiunilor

a fost clarificarea situației noastre față de cele două părți adverse și fixarea atitudinii noastre viitoare, cu atât mai mult cu cât membrii consiliului se găseau în fața unui fapt pozitiv și de o mare gravitate: invitația celor doi Împărați, de cari eram legați prin alianță, de-a participa imediat la război.

După câteva sumare considerațiuni asupra mentalității politice din România, D-l Recouly dă o serie de portrete ale șefilor politici ce-au participat la consiliu (P. Carp, D-nii T. Ionescu, I. I. C. Brătianu, I. Grădișteanu, Al. Marghiloman, etc.), precum și un rezumat al discuțiunilor, al căror rezultat a fost respingerea invitației austro-germane (sprijinită de Regele Carol și de P. Carp). Autorul manifestă multă simpatie pentru chipul cinstit și înțelept al primului nostru rege, iar personalitatea D-lui Tache Ionescu e investită cu dimensiuni uriașe—un fel de „vates" eroic.

Odată cu ecoul victoriei dela Marna opinia publică și politică a țării este îndreptată definitiv încotro trebuia. România adoptase o atitudine neutrală; era dar sarcina Antantei de-a o decide să renunțe la atitudinea adoptată. Dacă lucrurile însă mergeau mai lesne cu Italia—a căreia hotărîre depindea doar de înțelegerea dintre Anglia și Franța—situația se complica în ceace privește România, fiindcă demersurile celor două puteri occidentale se ciocneau de opoziția fermă a Rusiei, ale căreia magnifice planuri în Orient ar fi fost contrazise de o Românie-mare, ce-ar fi întunecat strălucirea Slavilor din Balcani.

Odată cu dezastrul ei militar, Rusia se gândi la concesiuni. Tratativele încep și continuă cu febrilitate; D-l Blondel, ministrul Franței la București oferă Transilvania, în schimbul intrării în acțiune, când, pe neașteptate, Rusia ne oferă acelaș lucru, în schimbul simplei *neutralități binevoitoare*. Există în acest sens un schimb de scrisori între D-nii Diamandy (ministrul nostru la Petrograd) și Sazonow (ministrul de externe al Rusiei).

O nouă serie de lupte și discuțiuni politice se deschide prin venirea la București a noului ministru german *Von dem Busche;* în ciuda acțiunii conrupătoare întreprinse de acesta, opinia antantofilă a țării se manifestă, din nou, violent: la trecerea generalului Pau, e un delir de simpatie. Insă datoria șefului de guvern era să se sprijine pe fapte sigure și să zăgăzuiască pornirile impetuoase ale opiniei publice; aci stă cheia enigmaticei D-sale atitudini, așa zise, șovăelnice; în această chestiune D-l Recooly se arată ferm și înțelegător, ca și în chestia cedării grânelor noastre Germaniei, în 1915:

„L'Angletere avait acheté, en 1915, la récolte de blé de la

Roumanie, ce qui équivalait à lui consentir un emprunt. Les Allemands, l'année suivante, ne manquèrent pas de demander que la Roumanie leur cédât une partie de ses céréales, dont ils avaient grand besoin. M. Bratiano, pour avoir l'air de tenir la balance égale, afin de ne pas découvrir trop tôt son jeu, dut y consentir."

Din pricina insuccesele Rusiei, chestiunea intervenţiei României se pune din nou; dar Sazonow ne refuză Cernăuţiul şi concluzia D-lui Brătianu este „La Russie veut demeurer maîtresse du Pruth, afin de nous ensserrer entre elle et la Serbie". Pe de altă parte, intervenţia Bulgariei, dezastrele Rusiei, întârzie hotărîrea României. In primăvara lui 1916, tratativele devin şi mai active, iar prin Iulie se cunoşteau condiţiunile D-lui Brătianu, precum şi consimţământul Rusiei.

In fine, la 14 August, se ţinu la Cotroceni consiliul de coroană care decise intrarea în acţiune. D-l Recouly e bine informat dintr'o dare de seamă făcută în seara aceleeaşi zile de către unul din asistenţi. Cei trei şefi germanofili ai vremii (Carp, Maiorescu, D-l Marghiloman) fură neînduplecaţi. Discursul precis şi documentat al D-lui Brătianu, adeziunea necondiţionată a D-lui T. Ionescu, imprecaţia violentă, brutală chiar a lui P. Carp—căruia însuşi D-l Recouly îi recunoaşte „quelque tragique beauté"—discursul lui Maiorescu („compliqué", „entortillé"), al lui Costinescu, atitudinea ireproşabil românească a Regelui, sunt povestite sobru şi inteligent.

Dacă, sup raportul diplomatic, intervenţia noastră a fost magistral pregătită, D-l Recouly afirmă că, sub raportul militar, s'a dovedit mai puţină îndemânare (de pildă, împreciziunea convenţiei noastre cu Ruşii, de cari ne temeam).

Articolul sfârşeşte prin cuvinte frumoase la adresa atitudinii noastre pe vremea ocupaţiei (D-l Recouly vizitase Iaşii) şi prin exprimarea unei calde simpatii.

J. Tiersot: Molière et les plaisirs de l'île enchantée.

E vorba de contribuţia lui Molière — director al trupei de teatru subvenţionate de rege — la strălucitele serbări dela Versailles, în 1664; ansamblul acestor serbări s'a numit „Les plaisirs de l'île enchantée", titlu împrumutat din *Orlando furioso* al lui *Ariosto*, câteva din episoadele căruia alcătuiau punctul central al serbării. Planul serbării (se da în cinstea D-rei de La Vallière) prevedea trei zile; contribuţia lui Molière şi a trupei sale a fost mare. Scena era în aer liber, în mijlocul parcului ingenios, rafinat şi geometric al lui Le Nôtre. Muzică, tablouri şi procesiuni alegorice, în cari figura chiar Regele; punerea în scenă, cu multă fantezie şi lux, a câtorva epi-

soade din *Orlando furioso*... Mai presus de toate însă reprezintarea piesei lui Molière, „La princesse d'Elide" — piesă graţioasă şi idilică, în care Molière se revelează ca precursor al unui gen ce se va naşte în curând: *opera*—asigurară succesul serbării. Deşi în chip nedesăvârşit, pentru prima dată totuşi, în *La princesse d'Elide*, se asociază organic muzica şi cuvântul pentru exprimarea adecuată a sentimentului de iubire. Lucrul se credea cu neputinţă, ba era chiar de batjocură; se întrebuinţa argumentul reluat mai târziu de St Évremont şi întrebuinţat, uneori, şi astăzi: această împerechere a muzicii cu poezia este nefirească.

Planul celor trei zile de fastuoasă distracţie regală n'avea de fapt decât un singur element de continuitate: amorul, ca sentiment aproape exclusiv cântat şi reprezintat, care, de altfel, în cadrul primăverii superbe a anului 1664, era şi preocuparea tuturor asistenţilor.

Serbările se prelungiră însă, iar în cele 4 zile ce urmară s'au reprezintat o bună parte din comediile lui Molière, aşa încât s'ar putea vorbi de o „săptămână Molière".

In *Les lettres et la vie*, *F. Vaudérem* se ocupă de cele două centenarii la ordinea zilei (Molière şi Flaubert), de Memoriile lui *Antoine*, de cele două premii, *Goncourt* şi *Fémina-Vie heureuse* etc.

Fundaţiune americană pentru gândirea şi arta franceză.

O doamnă americană, cu concursul unui grup de financiari americani, instituie 12 burse a câte 6000 fr. anual, pentru încurajarea tinerilor scriitori, pictori, sculptori, gravori, decoratori şi muzicanţi francezi; bursa se acordă pe câte doi ani.

Doamna, George Blumenthal, dintr'o familie alsaciană şi soţie a unui mare bancher din New-York, cu o incomparabilă delicateţe de suflet, a declarat celor ce-o felicitau, că are certitudinea că, încurajând arta franceză, serveşte arta şi civilizaţiunea universală, care, şi astăzi, tot în şcolile artistice franceze se plămădeşte.

Intenţia fondatoarei este de a încuraja mai ales promisiunile tinere, nădejdea de mâine, nu pe artiştii consacraţi. Pentru 1920 au fost acceptaţi la concurs numai candidaţii cari au făcut războiul şi a căror manifestare a suferit deci mai mult; câştigătorii burselor de literatură au fost Jacques Rivière şi André Thérive.

Anul asesta vor fi acceptaţi la concurs, fără distincţie, bărbaţi şi femei până la 35 de ani. In comitetul de onoare figurează, între alţii, preşedintele şi cei trei mareşali ai Franţei. Juriile pe specialităţi, sunt astfel constituite încât păstrează o egală distanţă atât de academismul oficial cât şi de spiritul de avangardă. — **V. M.**

Mai 1104 1922

„LITERATURA NOUĂ“

De câtva timp, se readuce în discuţie o veche mare nerozie, care nu se bucură măcar de calitatea stupidităţilor utilitare. Până acum vre-o câţiva ani s'a vorbit de simbolism şi decadenţă. Astăzi, aceste cuvinte fără sens, tocite subt pana insignifiantă a mulţilor scribi de literatură, reapar în formula „poezia nouă“.

Dacă reeditorii ei ar fi cu toţii de calibrul subdivizionar, nici nu am încerca o relevare. Dar de-asupra acestor ţăndări, surcele şi rumeguşuri, care se reclamă de autoritatea tăctorului de lemne, stă cel mai simpatic şi mai înzestrat din câţi rotari are mişcarea intelectuală. Numim pe d-l Iorga şi credem că elogiul nostru n'are să fie interpretat injurios de către fierbintele scriitor al unei limbi în vâlvătaie.

Diverşii purici ai grădinii literare actuale se refugiază în frumoasa d-lui Iorga barbă, oridecâteori n'au nimic de spus şi aceşti purici, lătrători şi scriitori, n'au de spus niciodată nimic. Pe crâmpeie de Iorga brodează, cu citat în cap, diverşi diletanţi şi rataţi, închipuindu-şi, în stârpiciunea lor vanitoasă, că fac parte din Iorga şi război adversarilor pe care d-l Iorga binevoieşte să şi-i aleagă. Incercători de literatură neizbutită, ei devin pe neaşteptate îndrumători: chirurgi şi medici, din coxalgici şi eczematoşi: o transmutare instantanee totală.

De altfel, un mare dubiu public planează asupra chestiunii poeziei iar unii, şi nu puţini dintre cititori, nu se pot hotărî cum să gândească între o poezie atrăgătoare şi o critică lipsită de talent şi lecuitor doctorală. Dubiul merge până sus, şi ca să vorbim întreg, până şi'n detractorii cu meritele literare ale d-lui Iorga. Adevărul este că de când combate „poezia nouă“ d-l Iorga nu a ridicat în faţa ei o piedică, echivalentă cu un argument, între „poezia nouă“ şi ochiul cititorului d-sa nu a putut aşeza o

imagine capabilă să o înlăture sau măcar să o umbrească. Şi de bună seamă, căci d-l Iorga e un artist care simte frumuseţea „poeziei noi". Ea îl supără nu prin absenţa sensibilităţilor autentice. Ea nu-l jigneşte măcar prin libertăţile exagerate şi nici tonul de familiaritate universală al „poeziei noi" nu-l indispune pe d l Iorga. Poezia nouă îl impresionează displăcut pentru motivul, ca să zicem aşa, de tradiţie imediată, şi mai cu seamă — nu ştiu cum ne-am exprima mai încolăcit şi cu o mai catifelată perfidie — pentrucă aşa numita poezie nouă, în care se recunoaşte o tenacitate veche cât lumea, s'a produs şi a recoltat cu totul în afară de controlul unanim al d-lui Iorga.

Se întâmplă că în fundul râpilor şi 'n creştetul munţilor se reproduce de veacuri câte o floare, pe care savantul o descoperă după încheerea celui de-al doisprezecilea volum al operilor sale complecte de botanică, integral clasificată. Cam enervat, învăţatul îi acordă un nume minor, o învrăsteşte nouă şi o aruncă într'o notiţă apendiculară. Nu-i chiar atât de nouă poezia nouă cât sunt mai cu seamă noi poeţii acuzaţi de poezie nouă. Cu vederile sale largi în multe probleme, d-l Iorga în materie de poezie se păstrează pentru cunoştiinţe şi amici.

Mie unuia, nu este vorba, că atitudinea definitivă *a d-lui Iorga îmi place. O guşti în orice caz mai mult decât oportunismul câte unei calfe de critic, care ştie să ocolească dificultatea de-a călări pe două spinări, una gârbovă şi cealaltă verticală, comandându-şi la păpuşar un al doilea ins aparent identic sieş, de mucava. La un moment dat al vieţii lui literare, de contemplare a poeziei tip-Victor Eftimiu şi după neîncetate tăgade şi imense munci morale răbdate, criticul simte că intuiţiile l'au trădat şi îşi alege subit din duzină, şi după ce duzina a crescut, un oarecare „poet nou", pe care îl decretează justificarea curentului până la el tăgăduit. Ceeace se poate caracteriza şi cu o expresie nouă: lichelism literar — sau: lichelism divin.*

Prin ce oare ar putea să fie nouă poezia nouă? Prin limbă? Prin sentiment? Prin plagiat?

Că se află ceva nou *în poezia timpului prezent nu este totuş neadevărat: vecinul e mai tânăr şi tinereţea lui este mai recentă. Noul acestei poezii a fost determinat de învechirea clişeelor anterioare, trase în mii de exemplare şi neprimenite la timp: nimic nu se ştie primeni la timp; într'altfel nu s'ar putea învechi nimic. Secretul poeţilor noi e simplu: ei lucrează pe alte clişee, pe nişte clişee născocite sau nu de dânşii toţi, însă altele decât acelea din piaţa comună: amar va fi de ei când şi aceste noi clişee vor fi fost scâlciate. Atunci în locul poeziei noi se va impune o poezie* mai *nouă.*

De altfel toată lumea ştie, pentrucă toată lumea pricepe mai bine în trecut, că toţi poeţii care au marcat un nivel descifrabil în cota literaturii, au scandalizat pe câte cineva la timpul lor. Atât numai; că astăzi se scandalizează persoane mai multe şi necontenit mai multe, progresiv cu sporirea tipografiei şi-a exemplarelor de abecedar. Acum 30 de ani strămunii mei nu s'au scandalizat în România de Eminescu sau în Franţa de Baudelaire. Paşnici râşniţari în Asia Minoră sau bravi halvagii la Monastir, ei n'au învăţat limba română, ca să o scrie şi să o concureze, sau pe cea franţuzească, decât prin vlăstarul lor actual. Astăzi, Eu *mă scandalizez.*

Că se află ceva nou în toată poezia timpului de faţă, în cărţi, în teatru, pretutindeni, este, într'adevăr, adevărat. Şi acest nou e considerabil — nu vreau să exagerez nimic — căci el nu e numai un nou de clişee ci e şi un nou interior, un sâmbure nou, aşi zice un stil. Limba românească începe să aibă piezişuri, măsuri şi transparenţe, şi o manufacturare nouă. Analizaţi numai cretinismul sincer al criticii uimite. Criticii de meserie sînt aproape disperaţi. Ei nu înţeleg cum s'a făcut şi cum se face că ştofa limbii, la care ling ei molcom de câteva decenii şi o îmbălează, începe să aibă inflexiuni de mătase şi chiar pentru potenţa lor labială o suculenţă neobicinuită. Docili catâri ai

grosului bun simț, ei ar trebui cel puțin să răcnească a bine dacă nu să și jubileze: dar trecutul lor îi ocărăște și criticii profesioniști au și ei punctul lor de onoare, acela de a muri precum au trăit, catâri, îndeosebi atunci când sânt și catâri universitari. Ei nu se mulțumesc să accepte cu generozitate și cu entuziasm. Ei își fac probleme, ca să analizeze și să piardă timpul cu o similitudine de savanterie; ca să deprecieze ceeace nu-i la îndemâna omului de a disprețui. Arsenalul lor se găsește risipit în fața lucrului nou și inevitabil; calapoadele lor se vădesc zadarnice și ridicule: ei le apără totuș. Aripile încolțite la călcâiul zeului zburdalnic, li se par anatomicește imposibile și corul dascălilor și paracliserilor se vaetă că miracolul se chiamă găină.

In câteva considerații stă toată povestea literaturii.

Ca să ne întoarcem — d-l Iorga, care e un istoric, pricepe foarte bine că dacă toate celea curg și se schimbă, numai poezia singură nu trebuie obligată să se fixeze locului trunchi. Ar fi și o proastă pildă de vitalitatea inteligenții românești, ca toată lumea să scrie la fel cu Mihail Zamfirescul. Noutatea e o condiție ce se impune insului înainte de toate, necum să nu fie poruncită literaturii. Ce-ar mai fi istoria pentru d-l Iorga, care și-a concentrat în frumusețea ei nobilele sale pasiuni, dacă toate popoarele și toți împărații s'ar fi mișcat la fel, după un tipar, preocupați să nu supere pe contimporanii primului părinte. Dar d-l Iorga fără să admită identitatea și maimuțăreala istorică, se preface că i-ar conveni în literatură căprăria; poeții să facă pasul pe compânii, cu palma pe vipușcă și să 'ntoarcă toți capul odată, pentru onor literar.

Subsemnatul Cugetul Românesc roagă pe d-l Iorga să-și formuleze doctrinele, dacă poate, în chiar paginile publicației de față, ce i se pun toate la dispoziție, cu preocuparea de-a lichida, odată pentru totdeauna, chestiunea poeziei noi. Dacă cu cinci mii de cuvinte unul nu-i în stare nici să bâlbâie, iar altul știe să exprime simțiri neobicinuite

şi să cârmească în interiorul lor rigid, acest ultim rezultat departe de-a constitui o vinovăţie, este pentru limba ce le cuprinde o înavuţire, o creştere, o complicare.

Nu-i aşa, că fiecare îşi alege cuvintele lui proprii din limbă, ca plantele care îşi iau individual, pentru desvoltarea particularităţilor, numai cât le trebueşte din pământ şi lumină? Natura se vădeşte mai complexă şi mai inteligentă decât critica literară: pe un metru pătrat de pământ mama Safta cultivă zece plante cu mirosul tare, absolut distinct, măghiranul, busuiocul, calomfirul, cimbrul, mărarul, ismă, melisa, leuşteanul, usturoiul şi livănţica — şi mai încap în metrul pătrat alte douăzeci de parfume deosebite, toate hrănite excluziv din acelaş gunoi. Mama Safta se bucură de grădina ei. Să fie d-l Iorga sincer ofensat că limba românească se mai poate scri şi altfel decât de către poeţii Vlahuţă şi Coşbuc? Acest soi de judecată nu poate aparţine d-lui Iorga. D-l Iorga a apucat să comită greşala de-a vorbi într'un fel. Suntem siguri că, aşezat şi proporţionat cu problema, D-sa va bine-voi să facă o corectură de opinii. Insuş d-l Iorga e altceva decât un scriitor nou al unei noi poezii, care se bârfeşte? Intr'o limbă sunt mai multe soiuri de limbi şi din momentul în care se face despărţirea limbilor e vorba de suflet, de individ, de capacităţi înăscute: aci critica literară umblă în întuneric şi trebue să se resemneze, nu mai interpretează: primeşte sau refuză. Dar refuză pentru că e nou — şi atunci nu mai e vinovat obiectul ci contemplatorul.

Cred că este ca şi dovedit că noutatea limbii nu are nou decât aspectul nou al aceloraşi cuvinte, puse să comunice unele cu altele şi să se împrumute între ele, aşa încât un critic superficial nu le mai recunoaşte. Evident că în această circulaţie a torentelor subterane ale limbii prin sedimentele vechi ale vorbelor, este nevoe şi de puţin meşteşug: oare să fie vre-o ispravă demnă de luat aminte dacă la compunerea ei nu a participat şi meşteşugirea?

Mai e nou în poezia nouă, alt lucru, şi acesta destul

de vechi, numai că profesat intermitent în literatură, de nimereală. Căutând aurul şi 'n aer, nişte poeţi au născocit chimia—şi de aci 'nainte, până la materiile colorante şi până la sinteze, fiecare chimist a exploatat izolat câte un punct al chimiei.

E nouă în poezia nouă, atitudinea, concentrarea, părăsirea subiectului din tactica veche, care se naşte ca o artificie, descrie o curbă luminoasă şi se stinge. Până într'un timp, toate povestirile începeau cu A fost odată şi toate rugăciunile se terminau cu Acum şi pururea ... amin. Poeţii au observat că rugăciunea se mai poate exprima şi altfel. Până într'un timp, orice bucată literară era obligată să cuprindă un epizod: literatura faptelor diverse şi a invenţiilor istorice, dela roman la teatru. Poeţii au observat că din opera poetică poate să fie sustrasă o parte care să fie mai caracteristic poetică şi, din evoluţie în evoluţie, ei au ajuns la exploatarea supraconcentrată a sensibilităţii: fabula a fost din ce în ce mai abandonată şi înlocuită cu exploatarea imaginilor, cu intensificarea sentimentului: şi, grad cu grad, poeţii au parvenit la o stare de vaporozitate a ideii, care le permite să părăsească şi metrica şi însăşi rima .... Dacă impresia câştigă, dacă puterea sentimentului câştigă şi metrul şi rima pot să fie fără pagubă înlăturate. Ori, şi în aşa zisa poezie nouă ca şi în aşa zisa poezie clasică, singur talentul interesează.

O! de sigur că ceeace-i la unii o stare naturală a firei lor proprii sau o preocupare de arhitect, poate cădea la alţii în simplă imitaţie sau în manieră. Slavă Domnului că literatura „nouă" românească prezintă şi exemplare de acest soi—şi lucru edificator şi sugestiv pentru teza noastră, acelea sînt cele mai acceptate. Impotriva acestui fel de-a fi nou d-l Iorga îşi poate arunca toate pietrele: ele nu izbesc în literatura nouă ci în mediocritatea cea nouă. Insă mediocritatea veche e atât de numeroasă şi atât de grandiloventă, încât se cade să fim cu multă luare aminte sfioşi....

C. R.

ÎNTOARCERE ÎN ȚĂRÂNĂ

De prin adâncul nopții vin cocorii
Pe care i-am văzut plecând
Și cu tăcerea gândului și-a orii
Vorbele lor le-auz de pe pământ.

Vin înapoi din raiuri felurite
Și lumea 'ntreagă-a stelelor străbat,
Vechi credincioși ai turlei părăsite
Și ai bisericii sărace dintr'un sat.

În sufletul, bolnav de oseminte
De zei străini, frumoși în templul lor,
Se iscă aspru un îndemn fierbinte
Și simt sculate aripi de cocor.

T. Arghezi

MEȘTERUL

ACTUL I

In lumină de noapte ruinile unui templu antic. Surpăturile de pietre vechi, din care au crescut buruieni sunt legate cu tulpinile unor molifți bătrâni fără culoare, într'o transparență de ceață care dă impresia unui fund adânc de ape. Rar o stea clipește și se stinge în cerul pe care îl simți nedeslușit. Câte odată fosforescențe alunecă pe vârful molifților spre rădăcini și se sting ca un puls al vieții. Aceste lumini sunt reci, «sunt din altă lume». În blocurile de piatră se luminează câte o făptură care vorbește cu glas îndepărtat venind din fundul trecutului—glas de piatră—așa cum zeul din pământ se simte bine că vorbește dintr'un piept de bronz ce a fost aurit. La ridicarea cortinei se văd și lucrătorii adormiți, unii în culcuș de paie—cu fața spre cer—îmbrăcați în haine albe cum purtau țăranii—alții înfășurați în zeghii cafenii. Din început o bufniță țipă, un câine urlă. După o pauză lungă—noaptea e sfâșiată de aceleași sunete. Blocul de piatră în fața scenei începe să vorbească — e:

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Miezul nopții și-a însemnat clipa
Scurgându-și nevăzutul nisip
In firul razelor ce pogoară din stele,
In firul razelor cu care e legat pământul de haos. (pauză)
Pasăre a înțelepciunei — și tu câine al mormântului,
Soli ai puterilor noastre,
Tăceți, căci glasul vostru și-a îndeplinit menirea.
Tu, bufniță cu ochi de aur, urmează-ți vânătoarea,
Lătrătorule, nu mai e nevoie să răcâiești țărâna;
Duhurile vestite își pornesc judecata.
De trei ori la ceasul acesta negru
Zidurile le-am prăbușit cu un tunet
Adânc ca glasul de durere veșnică
A celor ce suferă veșnicia subt pământ.
(încet s'au aprins lumini în pietre)
Omul vrea să ridice un nou locaș de închinare
Și orice înălțare nouă înseamnă dărâmarea celor ce au fost.

Faunul

Noapte bună, cumințenia pământului.
Picioarele mele de țap se împleticeau în rugi
Cu mure, din care am cules dulci ca noaptea brumată.
Noapte bună încă o dată.
Urechile mele ciulite
Le îndrept ca să le scutur de rouă,
Le ciulesc ca să-ți culeg cuvintele.
Și eu am fost dumnezeul trecător al unor oameni,
Aicea templul meu ruinat
Îl mai ținea piatră peste piatră
Vița de vie sălbatică
Și mușchiul verde catifelat.

O Făptură

Ca un sobol — mă ridic din adâncul vremii.
Am ros de trei ori temeliile nou ridicate,
Gingiile mele au sfărâmat colții de piatră.
Peste un ceas — când trec păsări călătoare
Cu țipăt lung subt steaua care e osia lumilor—
Zidirile noi vor fi dărâmate.
Am să ling varul crud ca laptele neînchegat
Ca să trăiască numai trecutul,
Copacii a căror coroană domnește de veacuri
Și templul străbun al zeilor statui.

Altă Făptură

Viu din fundul apelor moarte,
Ajutorul meu e împotriva a tot ce ia viață.
Ca un vânt rece în primăvară
Ce omoară mugurii rodului,
Ca o boală ce înghiață copii,
Vin să vă dau ajutorul meu.

Cumințenia Pământului

Un Dumnezeu *despre care nimeni nu știa în vechime*
Vrea să își desvăluiască a tot puternicia
Și pe acest petec sălbatec de codru

Unde prin truda nemernicilor oameni
Hotărât-a să ridice mânăstire.

FAUNUL

Oare nu credinţa lui a ucis pe fraţii mei
Centaurii ce tropoteau — zburlindu-şi coame roşii.
Nechiezatul lor s'a stins — copitele lor de argint
Nu mai foşnesc de atuncia frunze înroşite,
Nu mai spulberă nici zăpezile de argint.

INTĂIA FĂPTURĂ

Asemeni şi voevodul domnitor,
Răsucind ghioaga şi trimeţând-o în frunte,
Crapă creştetul zimbrilor fioroşi,
Care până acum păzeau sfinţenia pădurilor.
Mugetul lor sburleşte frunzele.
Şi trunchiurile, care în sfinţenia pădurilor
Se înălţau ca falnice coloane de templu,
Azi mor subt lovitura piezişe a topoarelor.
Şi mor — şi în cădere cad din frunteà lemnului
Cuiburile de vultur, în care creşteau pui cerului nostru.

CUMINŢENIA PĂMÂNTULUI

Tainele firii sunt furate de oameni.
Boii la care se rugau eghiptienii
Sunt astăzi injugaţi, şi îmboldiţi despică brazde.
Ori care din dumnezeii vechi va fi prins.
Fratele nostru focul şi sora apa
Au ajuns smerite slugi.

ALTĂ FĂPTURĂ

Şi dumnezeul eghiptean e înjugat.

FAUNUL

Oamenii nu ne mai iubesc când nu ne tem.
De mult nu au mai aprins jertfă pe lespedea tocită,

Ploile au spălat urmele cărbunilor.
Femei cu ochi de cărbune şi trup de lapte
Veneau să'mi asculte cântecul de trestii
Şi se desbrăcau în ochiul meu de apă —
Azi îşi ascund în vesminte pântecele lor scânteietoare.
Şi privirile noastre, flămânde de acea frumuseţe, mor.

CUMINŢENIA PĂMÂNTULUI

Orice viaţă înseamnă o moarte.
Pierim pentru tot ceea ce se naşte.
Amintiţi-vă că adevărata veşnicie
O descoperise numai stăpânul vremii,
Acel moşneag care îşi înghiţea copii
Dar şi pe el îl amăgi soarta,
Il amăgi înlocuind un prunc printr'un bolovan înfăşat
Şi de-atunci taina nefiinţei
Azvârle făpturile şi gândurile
Intr'un joc fără milă — pe care nu-l învinge
Decât cel ce dărâmă, cel ce ucide, cel ce nu rodeşte.

O FĂPTURĂ

Oare lucrătorii adormiţi
Nu ascultă prin vis cuvintele noastre?

CUMINŢENIA PĂMÂNTULUI

In faţa veşniciei noastre viaţa lor e vis,
Ei trec şi se şterg prefăcuţi în uitare şi ţărână.

ALTĂ FĂPTURĂ

Ei, acest vis al nostru,
Sfărâmă chipul nostru.

INTÂIA FĂPTURĂ

Pentru pietre viaţa oamenilor e un vis
Şi totuşi ce groaznic vis. — Aceşti cioplitori
Din făptura mea vor săpa podoabe de flori.

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Din mine vor face o temelie.

ALTĂ FĂPTURĂ

Ciocanul lor va bate răni și mie.
(către faun)
Crezi că vei fi mai fericit — aceeași batjocorire
Nu îți poate fi făcută și ție în nemurire?
Trupul tău negru și vânjos,
Pieptul tău de aramă, care strângea fecioare,
Crezi că nu va hohoti umilit de a lor înălțare?

FAUNUL

Subt dărâmăturile veacurilor îngropat
Nu mă vor găsi.

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Ai uitat
Că, în lumina soarelui, adormim neputincioși, greoi
Și atunci muritorii sunt vis ucigător pentru noi.

FĂPTURILE

Să îi ucidem noi acum când dorm ca niște stânci,
Să îi ucidem. Colții mei adânci
Au să sfărâme oasele lor trudite
Cu însuși zidurile ce, surpându-se, vor fi rostogolite.

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Cei ce dorm sunt lucrători nevinovați,
Îi uciderți — vor fi înlocuiți cu alți frați.
Înlăturați pe cel ce duce gândul lor.

FĂPTURILE

Care e?

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Meșterul — meșterul clăditor.

FĂPTURILE

Unde este?

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

E plecat lângă iubita lui,
Nu auziți doina fluerului?
Când ceilalți dorm — meșterul veghează;
Lumina dragostei lui îi e pază.

FĂPTURILE

Ce e iubirea?

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

E primăvară
In piept.

FĂPTURILE

Noi suntem reci ca ghiața și în vară.

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Doina s'a oprit —
O înfiorare fierbinte se întinde —
N'o înțelegi? E dragostea lui crescută!

ALTĂ FĂPTURĂ

Meșterul iubește.

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Cum nu a iubit om vre-o dată
Meșterul e cuprins de iubire curată.
(pauză)

Faunul

Fără sgomot — paşi omeneşti se apropie.
Nevăzutele inele ale vrăjii
Se sparg profanate de omul nou,
Care pentru un Dumnezeu ucis pe cruce
In prea mărirea credinţei născută prin moarte
Se îndârjeşte să turbure sfărâmător
Pacea în care dormeau nerănite de daltă
Atâtea înfăţişări de zei.

O Făptură

Paşii celui plin de dragoste se apropie,
In fericirea lui pământească — stăpân.
Zadarnic de pe întinsul mlaştinilor
Au încercat să îl atragă focurile jucătoare
Trimise de iele.
Nu încearcă să culeagă aceste stele,
Care par la apropierea mânii şi a dorinţei
Dar care poartă pe cel ce le doreşte,
Il poartă în drumul nesfârşit dintre mână şi dorinţă.

Altă Făptură

Şi copacii şi mărăcinii drumului
Îi agaţă veşmintele şi îl opresc
Să asculte fiorul frunzelor ca să tremure.
Plângea de dor — of, şi pentru plâns îl urăsc.

Faunul

Lasă-mă să îl străpung cu coarnele,
Sângele lui să-mi fie cea de pe urmă podoabă
Pe lespedea din care vântul a suflat cenuşa.
Oamenii vor crede că a fost muşcătura unui lup sătul
Sau ramurile de pe fruntea cerbului nebun.

Cuminţenia Pământului

Nu.

FAUNUL

De ce?

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Ai omorâ omul dar gândul nu îl omori.

ALTĂ FĂPTURĂ

Pașii lui când se apropie cutezători,
Lasă-mă să îi sap un viclean mormânt,
In care să cază, cum în cursă
Alunecă une-ori prefăcuta vulpe.
Lasă-mă să îl atrag în pământ,
Ca o lipitoare să îi sorb sângele
Și să îl scuip în rubine
Sau să stropesc cu sângele rășina care picură din brazi.

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Nu putem să îl înlăturăm decât prin putere
Care să fie la fel cu voința lui,
Dar care să îi pătrundă slăbiciunile voinței,
Cum un junghi de oțel trebue să găsească în pieptarul de oțel
Locul prielnic, și să alunece să deslege viața.
Astfel cum nu ne poate ucide el
De cât întrecându-se,
Nu putem să îi încercăm înlăturarea,
De cât omorând nu omul, ci dorul desăvârșirii,
Omorând încrederea, împiedecând înfăptuirea,
Legând neviețuirea noastră de fericirea celui ce dorește
[înfăptuire,
Pentru ca fie-care lovitură ce dă pietrii noastre
Să fie întâi lovitură în inima lui,
Pentru ca fie-care înălțare a gândului nou
Să fie adânca lui scoborâre.

ALTĂ FĂPTURĂ

Pietre suntem, nu putem să luptăm decât împotriva pietrelor,
Ziduri e tot ce puteam învinge.

CUMINȚENIA PĂMÂNTULUI

Lupta nu între noi și meșter vom încinge,
Vrășmaș fie însă gândul său
Împotriva sufetului său.

FAUNUL

Oare crezi că astfel va învinge cel rău?

ALTĂ FĂPTURĂ

Sufletul meșterului? dar spune-mi
Cumințenie, spune-mi ce este sufletul.
Am văzut putrezind atâtea leșuri,
Am găsit în pieptul lor mărunțae de tot felul,
Și bucata de carne grețoasă zisă inimă
Am găsit'o plină de vermi — dar suflet, suflet
Nu am aflat nici o dată.
O și ași vrea în nopți reci, câte o dată,
Să strâng în fălci sufletul pe care îl caut;
Mi-ar încălzi sfârâind gâtlejul de ghiață,
În care nu bag de cât sânge înghețat.

Lumina albastră a lunei pornește să bată din ce în ce mai tare—subt razele ei faunul intră în pământ—făpturile împietresc. Ca o fantomă se arată meșterul. Din lucrătorii adormiți, unul geme — altul zice: *ce noapte grea și ce visuri rele.*

Meșterul în mâini cu flori, pe care le sărută, înaintează ca într'un vis. Privirile lui caută să pătrundă mai mult decât întunericul nopții. Un lucrător țipă: *meștere, se dărâmă zidul!* Florile scapă din mâna meșterului și lucrătorul își continuă somnul. Cortina cade.

Adrian Maniu

NEURASTENIE

In sanatoriul de var
urâtul şerpuie'n perdele,
şi soarele ţesut în ele
s'a prăfuit, uscat şi rar
şi de prisos, — şi-atât de clar,
stagnând în nemişcarea mată
în care părul tău apune
pe gândul închegat pe chip,
cu linii suple de cărbune,
treptat, ca vremea grea şi'nceată
dintr'un ceasornic de nisip...

...Şi 'n care tu ţi-ai nimicit,
în şoaptă, glasul de-altădată,
iar sufletul ţi l-ai strivit
ca'n foi de biblie uscată,
de nu mai ceri trecutul chip
din iaz de-oglindă secetoasă
pe care-apleci fără priviri
un plâns de salcie pletoasă.

1916. **I. Vinea**

AMINTIRE

In zilele calde, când soarele umple văzduhul, mă întorn cu gândurile spre un oraş de mare. Un drum se desface din vălmăşagul portului şi urcând pe lângă împrejmuiri lăsate de vremi, se pierde în sus. Acolo, pe colinele uşortărăgănate, alburii, hoinăriam cu băieţii de potriva mea. Creşteau din loc în loc tufe întregi de burueni şi scaeţi lungi, pe ale căror flori albastre se aciuiau bondarii de aur. Cu ce râvnă bucuroasă ne apropiam! Şi, când îşi luau sborul, goniam şi goniam după ei, până ce obosiţi de mult alergat cădeam sub vreo umbră stingheră. Dincolo de marginea cheiului se întrezăria o parte din apele azurii; mai aproape lângă noi se întindeau cimitire—morminte ovreeşti cu lespezi aruncate la pământ ca din întâmplare şi morminte turceşti, arătând mulţime de stâlpi în piatră cu vârfurile ici-colo în chip de turbane poleite. Străluciau toate în prisosul de raze şi de jur-împrejur, parcă din însuş tremurul luminii, izvora un zvon neîntrerupt de vietăţi fără număr, prin care lămuriam deabia şi un glas de porumbei. Când şi când îl auziam, domol şi îndepărtat:

„Dicuuuhtù, dicuuuhtù..."

Şi cu toţii, în zăduful dupănămezii aromitoare, îngânam ca prin somn:

Dicuuuhtù, dicuuuhtù..."

De văzut nu se vedeau porumbeii. Cântau undeva peste zidurile vechi de întăritură; iar dincoace ochii se opriau ţintă asupra unei pajişti străjuite oarecum de chiparoşi, în mijlocul căreia dintre frunzişuri răsăria un chioşc înalt. Mirat şi îndelung mă uitam la ostrovul acela de neaşteptată verdeaţă, pe când, în răstimpuri, slab ajungea:

„Dicuuuhtù, dicuuuhtù..."

Nu ştiu cum, fără voe, porumbeii şi chioşcul prindeau a statornici în gându-mi oarecare legătură; se împreunau laolaltă într'o singură icoană. De unde năştea? Vreo impresie îndepărtată din basme ori din visuri? Poate să fi fost chiar aevea. Parcă mi-aduceam aminte... da, da, mi-a rămas de pe un cadru ce-l văzusem: într'un adânc liniştit de grădină se ridica un chioşc şi pe tinda chioşcului o fată în veşmânt supţire de argint; faţa-i întoarsă, nu-i se deslusiau trăsăturile; şi în juru-i sburau stoluri de porumbei.

Am întrebat, dacă nu înfăţişa acelaş chioşc cunoscut dinafara zidurilor oraşului:

— Acelaş, cum era însă altădată. Îi zice şi azi chioşcul Şeihului. Şi fata lui, Iasimé, s'a dus de mult.

— A murit?

— Nu, n'a murit. Porumbeii cântă şi acum, dar s'au retras şi ei, porumbeii nu mai sboară încoace...

De atunci în colindările mele pe dealuri deseori mă opriam cu ochii spre chioşcul Şeihului. Nespus mă atrăgea, şi mi-era oarecum şi teamă. Din ce în ce, tiptil şi cu grijă înăintam, păşind ca spre un tărâm din alte lumi, până când într'o zi putui osebi de-aproape năuntrul acela verde împresurat de chiparoşi. Acolo era chioşcul sculptat în lemn; sub el, ceva mai jos, o boltă se deschidea într'un perete şi în cuprinsul bolţii o fântână cu gura de marmoră. Nu-i se auzia curgerea — nici un murmur cât de mic, parcă n'ar fi fost vie; se simţia doar în aer prospeţimea-i răcoroasă, prin care atârnau în plete galbene cu reflexe aurii crengi de mimoză, şi nalbe în potire — potire vineţi, şi florile roşii — aprinse de rodii ca nişte păsări feerice stau încremenite în tăcerea luminoasă.

Mă gândeam: va fi intrând careva pe-aici? Chioşcul părăsit, Iasimé dusă de ani şi ani fără să fi murit, porumbeii cari nu se mai aproprie... Privind mai cu dinadinsul, văzui pe arcada fântânii săpate nişte semne ca de horbotă în aur; desigur, slove, cu un înţeles, care singur ar fi putut între-

deschide poarta împrejurărilor de taină. In adevăr, aflai pe urmă, că redau cuprinsul unui vers arab:

„De scrisul ursitei, oricât te-ai feri, nu ai scăpare".

Inscripţia fu pusă de Şeih, asta se ştia; dar cine era Şeihul şi dincotro venise, nici unul n'ar fi putut spune. Şi se mirau toţi, de chioşc şi de însăşi persoana-i ciudată. Intr'un uşor anteriu lung de mătase, cu brâul stacojiu şi cu cialmaua tot stacojie înfiptă până pe sprâncene, se arăta numai din timp în timp; şi atunci rar îşi întorcea faţa-i palidă, ale cărei trăsături erau întipărite de neînţelesul unei tristeţi enigmatice; călca încet, parcă şi-ar fi numărat paşii, cu ochii la pământ; se opria, mormăind în sineşi, lua de jos vreun fir de paiu, îl rupea în două, şi iarăş înainta, urmărit de umbra nedumeririlor. Să fi fost un vrăjitor? Să fi scos el în deal, ca pe nişte simple amăgiri, şi chioşcul şi grădina, prin puterea vreunui farmec? Dar fata Iasimé? Să fi avut şi ea un rost de nălucire? Nu-i mersese vestea în tot locul? O frumuseţe ca aceea nu putea fi ascunsă. Imbia dela sine închipuirile şi mulţi o îndrăgiau din auzite, cum zice o vorbă arabă: câteodată urechea îndrăgeşte, înainte ca ochiul să vadă; şi dacă unii o zăriau din departe în chioşc, ca pe o neatinsă minune, cu atât mai vârtos ar fi dorit să ştie de culoarea ochilor ei strălucitori şi de lumina zâmbetului şi de unduirea părului bogat şi de purpuriul umed al buzelor ispititoare. De ce o ţinea închisă? Ea inde ea necontenit, să nu iasă nicăeri. Intr'un rând Şeihul, scăzându-şi vocea în mlădieri de mister, zise: „Unul singur e Profetul şi grăeşte prin gura zodierilor"; şi-i vorbi pe departe de o neagră prevestire ce-i venise dela aceştia: cum ar fi s'o aibă în pază pe Iasimé până la o vârstă, că împreună cu iubirea ei are să vină şi pierderea. Apoi de teamă că i-ar fi dezvăluit prea mult, Şeihul închise ochii şi cu mâinile ridicate şopti: „Mare şi puternic e Allah!" Şi Iasimé rămase înainte cu porumbeii, de-i mai ţineau tovărăşie, sburând albi ca şi sufletul ei alb în alba lumină;

iar năvile călătoare din larg, mişcarea portului, viaţa întregului oraş, care se deştepta în larma dimineţii şi se potolia iar către seară, ce erau toate pentru ea decât numai o părere!

Uitându-se de pe chiosc la întinderea cimitirelor, o izbiră într'o zi cu nebănuit înţeles cuvintele Şeihului; poate şi de aceea rânduise el această apropiere cu morţii, ca să-şi amintească Iasimé primejdia de iubire. A cui iubire? Avea ea pe cine să iubească? Însăşi mărturisirea gândului stârnia un dor nesfârşit; odată cu trezirea căruia, văzu pe toţi porumbeii în sperioase şi grăbite bătăi de aripi sburând încolo, fără de întoarcere. Ea nu le pricepu fuga, cum nici pe sineşi nu se pricepea. Nu mai era aceiaşi. Aştepta ceva, în prada unei mari nelinişti, unei exaltări de neastâmpăr; când pe înoptate răsări dintre chiparoşi un tânăr frumos, cu chipul urzit ca din razele de lună: „Vino, vino, vino!...“ simţi adânc în sufletul ei un ecou, în care tremurau, şi adierea parfumată a grădinii şi ropotul apelor şi suflul depărtărilor întunecoase: „Vino, vino, vino!...“ Şi deasupra chemării, învăluindu-o, străbătură muzici resfrânte ca din tării, în fel şi fel de organe, sunau măiestre prin aer — muzici line, de vis, copleşitor de dulci.

„Auzi, tată, muzicile, cum vin şi cântă...“

Şeihul o privi lung şi plin de milă. Îi se păru bolnavă de multa singurătate; cu un licărit straniu de înfrigurare în ochi. Se luă după ea în grădină, unde fu atrasă, răpită cu totul de vrajă:

„Iasimé, Iasimé!...“

N'o vedea nicăieri, dar muzicile acum le auzia şi el, scăpătând mai încete, mai stinse după dealuri.

In tăcerea gândurilor mi-aduc aminte şi azi, fără să înţeleg, de chioşcul Şeihului, de Iasimé plecată şi plecaţii porumbei, şi de tânărul ivit... cine va fi fost şi muzicile ce vor fi prăznuit ele în cântarea lor?

M. Beza

fericit să înfăţişeze un tip vechiu ori să introducă modificări de detaliu în modelul cunoscut. Uneori el face aceasta fără înţelegerea deplină a lucrurilor şi fără sufletul care se cere şi, fireşte, aceasta se simte de 'ndată.

In Iaşii uitaţi şi trişti de astăzi, de unde atâta cuget nobil închis în strălucitoare opere de artă a pierit şi se duce mereu cu ruina monumentelor în anii de amar şi cu înnoirile nefericite, pe una din străzile mai rar străbătute, în vecinătatea Teatrului Naţional, se înalţă biserica Sfântului Ion Botezătorul, ctitoria lui Miron Barnovschi şi a lui Vasile Lupu.

In vestmântul ei alb de var curat care acopere, după cine ştie câte alte tencueli nelegiuite, vechea zugrăveală, biserica de mânăstire (acesta a fost rostul ei pe vremi) stă paşnică într'o ogradă liniştită, cu copaci umbroşi, cu chilii sărăcăcioase.

Un cetăţean cucernic, cunoscut pentru binefacerile sale, a obţinut voia, în schimbul banilor daţi pentru reparaţii, de a ridica în cuprinsul mânăstirii o clădire fără stil pentru o proectată şcoală de cântări bisericeşti, un cavou modern al familiei sale precum şi voia de a hotărî, unde anume îşi va aşeza, în ctitoria Lupului, Domnu! Dumitriu Iaşi icoanele domniei-sale cunoscute, unde iarăşi va trage cu bidineaua, ca maestru de scrobeală, dungile late de încadrare ale picturei celei vechi pe care tot domnia-sa, cu harul pe care îl dă evlavia, va şti cum să o spele şi ce anume să păstreze din ea.

Intr'un fel poate că tot e bine şi aşa. Arhitectul înoitor dela Trei Ierarhi a fost odată pe aci, ne spunea Domnul R., cucernicul proteguitor al artei şi eu mă gândesc ce noroc a avut mânăstirea că i-a apărut renumitului meşter prea săracă pentru a merita să fie dărâmată.

Pe din afară nu a mai rămas nimic din zugrăveala care aci, ca mai pretutindeni în veacul al XVI şi al XVII, a acoperit pereţii; tencueli şl ruinări succesive au acoperit ori distrus totul. Cu formele ei îngroşate, cu acoperişul schimbat, mânăstirea păstrează limpede caracterele unei biserici cu pridvor, pronaos şi naos fără despărţituri de zid intermediare. Interiorul şi-a pierdut de mult şi el bogăţia şi caracterul. Pereţii goi sunt bidineliţi cu nesuferita culoare cenuşie care imită marmura. Strane noi şi urâte, covoare de târg pe jos, abia câteva candele mai vechi.

Amvonul de formă poligonală înfăţişază pe fond de aur

vechiu pe Maica Domnului, pe Isus Hristos şi sfinţi, stilizaţi fără măsură şi fără bunul gust al stilizărilor cu adevărat de artă, cu chipurile neînsemnătoare şi fără distincţie.

Va fi copia grecească din sec. XVIII a vechiului amvon din sec. al XVII-lea, ori o prefacere a acestui lucru mai vechiu.

In boltă, deasupra corului, Isus Hristos — Pantocrator — binecuvintează cu dreapta, ţinând globul în mâna stângă; e îmbrăcat în mantie albastră cu dedesubtul roşu viu şi are căutătura blândă. In pendentive evangheliştii cu atributele. Pictura executată *al fresco* este spălată de curând; se deosebesc însă multe reveniri târzii, la draperii bunăoară, cari sunt grele şi fără eleganţă. Culorile apoi sunt de o calitate puţin simpatică, searbede şi reci. Pictura cea veche nu a apărut încă aşa cum a fost. In bolta pronaosului Maica Domnului cu braţele deschise şi chipul surzător; draperiile sunt naive şi revenite, barbar conturate de vreo prefacere.

O asemenea zugrăveală şi în altar, d'asupra fierestrii, unde este înfăţişat Dumnezeu-tatăl şi Isus Hristos cu crucea în braţe. O mână grosolană, un spirit lipsit de orice pricepere a conturat icoanele, închizându-le în cercuri de albastru de scrobeală, completând de multe ori câmpul cu verzături şi stele galbene.

Biserica aceasta închide însă în cuprinsul ei o comoară artistică, şi anume un număr de icoane foarte frumoase, lucrate cu meşteşugul şi în genul unora din icoanele cele mai vechi ale Trei Ierarhilor şi aşa cum se poate vedea încă una, zugrăvită pe zid, la Arnota lui Matei Basarab.

Cele mai frumoase din acestea de la Sf. Ioan Botezătorul sunt cele împărăteşti de la iconostas, care înfăţişează pe Isus Hristos, Maica Domnului, Sf. Nicolae şi hramul Sf. Ioan Botezătorul. De luat în seamă întâi pregătirea materială a suprafeţei care va primi pictura.

Suportul de lemn (de tei mai ales) este acoperit cu un strat de ciment mai grosolan, constituit din gips legat cu un fel de gumă şi cu amestec de călţi, pentru mai multă rezistenţă. Grosimea acestui strat de ciment variază între 1 cm. şi 1 cm. 1/2.

Urmează apoi perfect legat cu acest prim strat un al doilea ciment mai fin, constituit din praf de marmură legat şi el cu gumă.

Stratul acesta de al doilea, foarte bine netezit, slujeşte

drept suprafață de pictat și pe el pictorul așează în technica *a tempera*, singura de care s'a slujit, culorile lui foarte reduse ca număr, roșu, cinabru, verde, etc

Culorile sunt amestecate cu gălbenuș de ouă și frecate întru'un alcool anume care le dă multă strălucire, îndată ce au fost aplicate și s'au uscat. Ca de obicei, și icoanele acestea au fost, îndată după zugrăvire și în mai multe rânduri mai târziu, date cu un vernis în care elementul principal este untdelemnul. Strălucirea, pe care o dobândesc icoanele în acest chip, dispare relativ ușor și întunecă mai târziu pictura, printr'o ușoară alterare a însuși acestui vernis.

Aurul este aplicat în foi și așa de bine că nicăieri nu s'a deschis și nici nu s'a fracționat. El formează în icoanele de la Sf. Ioan pretutindeni fondul cu o neuitată nuanță de frunză de toamnă, străbătută de lumina soarelui, o nuanță nespus de fină care ia metalului reflexele lui roșcate și reci, dându-i în schimb altele de culoare vegetală de o rară transparență.

In afară de aurul acesta de frunză de toamnă care este întrebuințat și în zugrăvirea vestmintelor, întâlnim încă trei culori: un fildeș încălzit și luminat pe dedesubt de aur și care este folosit în înfățișarea chipurilor și a mâinilor, un roșu de purpură, ușor și curat și un verde de piatră prețioasă, umbrit fin de tot și dogorit și el de aurul care-l întemeiază și de vecinătatea roșului de purpură.

Cu adevărat interesantă stilizarea înțeleasă, ca metodă, ca logică și bun gust, înfățișată în aceste icoane, stilizare tipică de altfel icoanelor de acest gen ale vremii. In arta contimporană și mai ales în practica picturală bisericească se înțelege astăzi prin stilizare o siluire a naturii în înțelesul că meșterul schimbă proporțiile, lungește făpturile, dă anumite atitudini, încovoaie picioarele, lungește la exces brațele și mâinile, într'atât că ajunge ca făptura stilizată să nu înfățișeze mai nimic din realitatea cu care se prezintă în natură.

Stilizarea aceasta rezemată cu înlesnire pe o teorie necercetată și neadâncită se împacă prea bine cu necunoștința totală a vieții. Pictorul lucrează fără model și se dispensează de cunoștința anatomiei; stofele le face pe din afară și acestea ajung să semene a tinichea vopsită, ori să nu mai semene a nimic. Făptura omenească se mistuie cu totul pentru a face loc unei aparențe colorate, lipite de

zid ori pe suportul picturei, înţepenită ca atitudine şi neavând absolut nici o expresie, nici o viaţă. Şi aceasta fără a mai vorbi de culori care sunt pământii, murdare, fără nici o strălucire, fără viaţă, ele însăşi de cea mai simplă compunere şi fără nici o acţiune una asupra celorlalte în cazul juxtapunerii normale în fresca bisericească tradiţională.

Fără a merge mai departe la izvoarele picturei noastre bisericeşti, la frescele neimitabile de la Probota, Dragomirna şi cu deosibire la cele dela Sucevița, neîntrecute, ori la Hurezi, Colţea ori la paraclisul Mitropolitan din Bucureşti, ajunge cineva să ia seama la icoanele acestea dela Sf. Ion Botezătorul din Iaşi, lucru cunoscut, fiindcă şi icoanele portative şi frescele murale au fost, în biserica bizantină şi biserica noastră şi în cea rusească şi sârbească, lucrate în acelaşi spirit şi mai totdeauna şi de aceiaşi artişti. Iţi dai de 'ndată seama că stilizarea aplicată aci cu metodă şi înţelegere a constat întâi dintr'o foarte judicioasă preţuire a locului, pe care trebue să-l ocupe icoanele în decoraţia bisericei şi a efectului pe care avea să-l producă aurul cu transparenţa de frunziş de toamnă, armonizat cum este cu căldura şi strălucirea roşului de purpură, sprijinit la rândul lui pe valoarea gravă a verdelui umbrit.

In al doilea rând problema reducerii adâncimii şi a numărului planurilor înfăţişate de perspectiva naturii la un singur plan, condiţie esenţială a picturii decorative a fost şi ea rezolvată cu deosebit tact artistic. Foarte limpezi indicaţii lămuresc bine reducerea aceasta a adâncimii reale la un singur plan şi de multe ori (cum este cazul în icoana Sfântului Nicolae din biserică) un peisagiu analizat (munţii, câmpia, râul, constituesc fondul). Mintea alcătueşte îndată şi fără trudă, sintetic, peisagiul ale cărui elemente sânt indicate şi în genere reface în sens invers, în sensul adevărului însă, aceea ce meşterul, de dragul stilului şi din nevoile decoraţiei, a analizat cu atâta măestrie şi claritate.

Pictorul a aplicat anume naturii, pe care se vede bine că a cunoscut-o anatomiceşte şi cu intuiţia de artist, analiza unui spirit raţional care a abstras şi ales din elementele alcătuitoare ale naturii, pe care o înfăţişa (planurile perspectivei, jilţul împărătesc, trupurile şi vestmintele) pe cele esenţiale, stabilind chiar între ele o gradaţie în reprezentare şi dând cuvenita importanţă fiecăruia din ele. Astfel spaţiul este redus la un singur plan cu indicaţii uşoare şi sugestive ale planurilor cari lipsesc.

Materia jilţului este mistuită şi indicată simplu printr'un singur element, pe care îl desvoltă închipuirea noastră; trupul, bine cunoscut ca anatomie, este mai complet indicat şi aci stilizarea se reduce mai mult la alterarea uşoară a proporţiilor, pentru a obţine mai multă eleganţă şi cât mai puţin relief, aşa cum se cere în această pictură bisericească şi în pictura bisericească bizantină în genere, unde figurile seamănă mai mult cu enluminuri de carte de rugăciuni, de manuscripte.

Vestmintele au moliciune (se simte calitatea materiei) şi ele îmbracă trupul cu maiestate, păstrându-şi însă şi înfăţişarea şi calităţile lor firesti. Chipurile în sfârşit şi expresia lor sunt totdeauna frumoase, dacă nu sânt caracteristice; ochii vorbesc, zâmbesc şi sufletul străbate prin ei până la privitor.

Stilizarea ca atare, destul de complexă în sine, se reazimă pe o prealabilă analiză a elementelor naturii (formă, culoare şi materie). O idee de nobleţă şi de cucernicie, de lux şi de eleganţă conduce pe artist în tot timpul cât îşi zugrăveşte opera şi, condus de această idee, el reface din elementele, pe care i le oferă analiza, concepţia care-l mulţumeşte, natura ne mai fiind stăpânul ochiului şi minţei sale, deoarece preocupările de stil sunt precumpănitoare.

Linia devine mijlocul său principal de expresie ajutată de culori reduse mult la număr, trei ori patru şi întrebuinţate după technica impresionistă, prin juxtapunere, potrivit celei mai vechi tradiţii bizantine şi celui mai abil meşteşug în asemenea cazuri.

Stilizarea stă cu deosebire în armonizarea liniilor figurii a liniilor draperiilor, a formei jilţului împărătesc, în aşa chip că totul constitue o muzică de linii fermecătoare pentru un ochiu educat şi care impune în genere oricărui privitor.

Tonurile, la rândul lor, puţine la număr, sunt supuse unei armonizări savante, cu toată aparenţa de simplitate a meşteşugului, şi aceasta d'a doua muzică se înfrăţeşte admirabil cu aceia a liniilor.

Nicăeri însă, pentru nevoile acestei stilizări îndoite, natura nu a fost uitată: se simte cunoştinţa unei realităţi, pe care meşterul nu a pierdut-o niciodată, mai ales în acest de-al XVII-lea veac, când datorită influenţei apusene, realismul se introduce cu multă autoritate şi din ce în ce mai insistent în pictura rusească. Aşa-s toate icoanele dela Sf. Ion şi cercetarea lor interesează nespus.

Uşile altarului înfăţişează pe arhanghelii Mihail şi Gavril. Aci stilizarea este mai nepăsătoare şi figurile sunt mai comune. Peisagiul este însă plin de poezie, câmpia, cu deosebire, care se desfăşoară în spatele arhanghelului Mihail.

Icoanele de sus ale tâmplei prezintă mai mult interes, au mai multă libertate, mai ales acelea în care sunt zugrăviţi apostolii, în picioare, înfăşuraţi în mantii drapate, simplu şi cu expresii felurite. Culorile au mai multă vioiciune; meşterul a socotit cu aşezarea icoanelor şi lupta tonurilor cu întunericul pe care trebue să-l învingă.

In pronaos două alte icoane asemenea celor împărăteşti, Maica Domnului şi Isus Hristos, strălucitoare în armonia lor de linii şi culori.

Altarul cuprinde, alături de o evanghelie cu text grecesc şi românesc (Constantin Brâncoveanu?), legată în argint, o icoană a Maicii Domnului cu Isus Hristos; splendide broderii pe mânicile hainei, un jilţ de lemn sculptat, mâinile cu degete lungi, fine, haina de purpură luminată cu aur la cute.

Icoanele acestea toate aparţin meşteşugului secolului al XVII-lea şi anume şcoalei ruseşti din Moscova. Ştim că Vasile Lupu în grija lui de a realiza în Trisfetitele Iaşilor monumentul cel mai glorios al ţării, a intrat în legături cu Moscova. In 1638, domnitorul a chemat la Iaşi pe meşterii Sidor Pospeico, Iacov Gavrilov, Deiko Yacovlev şi Proka Nikitin (Silviu Dragomir, N. Iorga-Relations Russo-Roumaines).

Pictura rusească de icoane nu trebue judecată cu măsura şi cu ochiul format de pictura apuseană. Sunt mai de grabă necesare pentru justa ei apreciere cunoştinţe de artă japoneză şi cunoştinţa vaselor greceşti pictate fiindcă întâlnim şi aci, şi în pictura rusească de icoane însuşiri şi năzuinţi comune, aceeaşi artă de a desface siluetele, aceeaşi lungire a proporţiilor, aceeaşi absenţă de relief, aceleaşi tipuri generale şi aceleaşi peisagii rezumate (L. Réau-Peinture d'icônes en Russie). Asemănările acestea nu sunt întâmplătoare şi anume înrudiri dintre arta japoneză şi cea rusească sunt limpede constatate, deşi au altă explicaţie socotesc, decât aceia dată de L. Réau în articolul citat.

Trebueşte ştiut apoi că perioada moscovită a fost precedată în istoria artei ruseşti de perioada kieviană (sec. XI-XIII) şi de perioda novgordiană (XIV şi XV). Icoanele

din perioada kievianã sunt mai de grabã adevărate icoane bizantine; se întâlnesc însă foarte rar şi aparţin, ca spirit, epocei macedonice. Cele mai frumoase icoane ruseşti aparţin perioadei novgorodiene şi anume secolului al XIV-lea şi începutul celui de-al XV-lea.

Novgorodul era în legături strânse pe acea vreme cu Bizanţul renaşterii Paleologilor. Arta dela Kahrie-Djami, dela Mistra şi dela muntele Athos, cu realismul ei pitoresc în concepţie şi technica impresionistă în execuţie, au trecut în Rusia, întemeind o pictură monumentală bisericească, ce face gloria trecutului său. Stilul acesta monumental a trecut în pictura icoanelor, care aveau să constitue iconostasul, atunci întâi închipuit ca un perete despărţitor al altarului de cor. De aci, la celelalte icoane portative.

Nici odată în pictura rusească nu s'au întâlnit, mai târziu, însuşirile icoanelor novgorodiene şi ale unui meşter ca Roublev (Rubliof) al vremii aceleia. Ştiinţa şi simţul proporţiilor, tactul coloraţiei şi simţul ritmului se întovărăşiau ca nicăeri pentru a da naştere unui dramatism naiv şi savant, în acelaşi timp, în care graţia, simplitatea şi emoţia răsar uimitoare din gruparea siluetelor şi prin puterea liniei.

Influenţa renaşterii italiene în perioada ei premergătoare este evidentă şi destul de cunoscută şi calea pe care s'a putut transmite artei bizantine (cruciadele, legătura cu Dalmaţia).

In secolul al XVI-lea Moscova dobândeşte locul întâi în mişcarea artistică şi în pictura de icoane. Intre timp se introduce însă în domeniul acesta influenţa occidentală aşa de greu de împăcat cu stilul bizantino-rusesc original, şi având un caracter aparate de acela al picturii apusene.

Inrâuririi crescânde a occidentului i se împotriveşte un curent naţional şi tradiţionalist care isprăveşte prin a fi învins, târând în căderea lui şi pictura rusească. Şcoala din Moscova a avut însă (înainte de căderea ei, în secolul al XVII-lea) un moment fericit la care a contribuit, se pare, şi legătura, prin Mitropolitul Gheorghe Movilă, cu arta moldovenească a secolului a XVI-lea şi de la începutul celui de al XVII-lea.

Inflorirea artei moldoveneşti ţine puţină vreme; ea izbuteşte însă să împace minunat şi tinereşte fondul bizantin tradiţional, acela dela Muntele Athos în special, cu influenţe ale renaşterii italiene venite pe calea Poloniei, a Ardealului şi poate şi direct. Inrâurirea picturei novgoro-

diene a existat cu siguranţă şi rămâne a fi cercetată de aproape.

Momentului acesta fericit, singurul în arta rusească a sec. XVII-lea îi aparţin icoanele amintite dela Sf. Ion Botezătorul, ca şi cele vechi dela Trei Ierarhi împreună cu vechea frescă de acolo. Decăderea şi industrializarea artei începe îndată şi semne s'ar putea deosebi chiar în aceste lucrări aşa de frumoase. In pronaosul şi în pridvorul Sfântului Ion Botezătorul se mai întâlnesc alte patru icoane, înfăţişând pe Sf. Ion, Sf. Ilie şi Isus Hristos. Icoanele acestea sunt cu mult mai noi, ale meşteşugului grecesc al veacului al XVIII, de bună seamă, fără gust şi fără simţ artistic. Făpturile cu mişcări violente şi atitudini nefireşti, draperia este complicată şi învârtită în cute cu intenţii savante, mâinile osoase şi strâmbe.

Iată în sfârşit şi o icoană iscălită a D-lui Dimitriu-Iaşi care a revenit la Agapia asupra unora din picturile lui Grigorescu şi care a zugrăvit acolo, cum se ştie, una din uşile altarului; contribuţia vremii noastre, cunoscuta contribuţie artistică în pictura bisericească de care nu mai îngrijeşte nimeni.

In ţara noastră, unde cea mai mare parte a titlurilor de noblеţe — monumentele de artă — s'au ruinat şi se ruinează pe zi ce trece, se mai adaugă încă o pagubă care însemnează în acelaşi timp şi scăderea artistică a vremii.

Iată despre ce este vorba. Cu mari sforţări, cu zelul stăruitor al câte vreunui cuget cuvios ori al unui întreg sat se adună pe 'ncetul o avere dăruită ridicării ori înoirii unei biserici.

Meşteşugul arhitecturii bisericeşti a pierit însă aproape cu totul la noi; oricum, nu mai rămâne nimic nici din credinţa care înalţă sufletul, care în această direcţie, este condiţia unei opere de seamă şi nimic din priceperea meşterilor vechi de asemenea locaşuri.

Oraşele stau în frunte cu neînchipuită lipsă de gust şi de cuviinţă. Cutare mare port al ţării înfăţişază cele mai pretenţioase clădiri de biserici cu nişte cupole imposibile şi totul în culori triste şi cu un aer de ruină şi de pustiu pe care-l poartă dela întemeiere încă. Obiceiul de a se imita oraşele, faptul că meşterii vin de acolo, au introdus şi la sate bisericile înalte, fără proporţii, cu turlele prea subţiri ori prea umflate şi cu formele lor neînţelese.

Abia terminată biserica din zidărie, aleargă pictorii pentru a zugrăvi interiorul. Obișnuit, sume mari de bani sunt la îndemână și bieții oameni, cari au îngrijit de ctitorie, ar primi orice sacrificiu ca să aibă un lucru de seamă.

Aci zugravi, pictori se aseamănă nespus de mult; unii au mai multe pretenții, alții mai multe cunoștințe empirice, nimeni însă nu se gândește la esențialul necesar pentru asemenea lucrare, credința ea însăși. Cu toții consideră lucrul la o biserică drept simplă muncă de meșteșugar cu plată și care potrivește abilitatea lui și râvna după plata primită. Destul că bisericile se zugrăvesc pe un cap, iar înoirile de zugrăveală sunt și mai dese dela o vreme.

Rezultatele nu mai interesează pe nimeni, deși foarte păgubitoare. O tonalitate cenușie-pământie este nota generală a unei asemenea picturi. Culorile nu au nici o strălucire și nici o calitate; reci, ele se ceartă una cu alta, ori nepăsătoare una de alta par'că nici nu ar face parte dintr'aceiași plăsmuire. Descoperi apoi siluete, lipite de zid, cu înfățișeri copiate fără înțelegere și fără simț artistic din amintiri de școală.

Toate, lucruri făcute pe dinafară; din viața și intimitatea construcției nu se deosebește nimic. Veștmintele, draperiile fără nici o însușire. Despre expresii nici vorbă.

Stilizarea însă întrece temerile; lucru cu adevărat barbar, ea nu se reazimă nici pe respecul naturii nici pe cunoștinți reale de stil și, mai ales, nici odată pe știința armonizării liniilor și a culorilor.

In Școala noastră de Arte-Frumoase stăruie direcția modernă în studii; pictura bisericească nu a fost niciodată studiată cu temei; pictura românească, vechea noastră frescă nu este cunoscută așa cum trebue să o cunoască un meșter.

Mult, puținul cât se învăța acum câțiva ani se datorește zelului și cunoștințelor domnului Costin Petrescu, singurul care a lucrat cu inimă în această direcție.

Studiile făcute de elevi în străinătate nu au fost niciodată îndreptate cu metodă și stăruință în direcția picturii bizantine, bizantine-italienești, bizantino-sârbești și rusești. Pictura bisericească este socotită ca o anexă cu totul secundară a picturii decorative, ea însăși secundară față de cea de portret și de compoziție clasică.

Cu această fundamentală lipsă în educația artistică și fără a fi văzut vreodată Constantinopolul, Ravena, Daphni, Sicilia, ori lucrările dela Novgorod și Kiev, fără a fi cu-

noscut vreuna din paginiie de glorie ale trecutului nostru: Sucevița, Dragomirna, Moldavița, Probota. etc., fără stăpânirea cel puțin a noțiunilor technice de nevoie, fiecare elev al școalei noastre de Arte-Frumoase, încă din anul I, este invitat, și el îndrăsnește să zugăvească biserici după slabele indicații ale zugravilor de meserie și după propria lui închipuire.

Primarul statului, preotul căruia, în treacăt fie zis nu i-a spus nimeni o vorbă despre artă în întreg învățământul seminarial ori universitar, episcopul au a întări această operă cu îndreptățirea cuvântului lor.

Pentru meșterii cu oarecare renume există și o teorie a artei bizantine, alcătuită din vechi prejudecăți și din observări grăbite, necesar incomplete, studiul bizantinologiei fiind așa de tânăr de fapt. Problema artei bizantine se îndreaptă doar acum, în ultimii cincisprezece ani, spre rezolvarea ei dreaptă și întemeiată.

Așa se face că în lumea noastră lipsită mai de orice înțelegere artistică, bisericele sunt pustiite de cunoscuta zugrăveală fără viață, fără frumusețe și fără nici un stil. Așa a fost cu chip ignorarea averii noastre de artă și așa a fost cu putință să ne vină un meșter, învățat cât se poate, dar care nu știa nimic de sufletul nostru și așa de puțin din arta bizantină glorioasă (descoperită mai târziu), și să dărâme la pământ minunea dela Argeș și aceea dela Trei Ierarhi pentru a ne dărui opera necontestatului, dar nedoritului lui meșteșug de artist apusean al vremii noastre.

Singura scăpare este trecutul. Nu poate ființa învățământ artistic în România, cu năzuința de originalitate mai ales, fără cunoștința adâncă a trecutului nostru artistic și a îndepărtatelor lui isvoare. Nicăeri în țările cu munca organizată și cu drumul limpede hotărât, viitorul nu a fost lăsat pe seama întâmplării ori a sugestiilor și înrâuririilor venite de ori unde.

I. D. Ștefănescu.

PRIMĂVARA

Imboldiți de sfântul Soare,
Din oborul somnului
In cirezi șerpuitoare
Ies toți boii domnului.

El boarul lor se pune,
Dând în lături porțile
Și mi-i scoate la pășune
De prin toate borțile.

Și cu roșu mi-i boiește
Curățind copitele,
Mi-i înseamnă și grijește
Să nu-și piardă vitele

Și mi-i poartă prin grădină
Latură cu latură,
Boii roșii pasc lumină
Până ce se satură,

Apoi, după ce colindă
Curtea și cărările,
Înșiruți ursuz pe-o grindă,
Își soresc spinările

Și mișcând, pân' pe 'nserate,
Coarnele 'mpungacile
Au uitat că nemâncate
Îi așteaptă vacile.

V. Voiculescu

AVANSARE

Se îmmulţiseră iar criticile contra Marelui Cartier şi protestările împotriva copleşitorului număr de ofiţeri din elita plutocrată, plasaţi la «Eşalonul I-iu»; în Parlament, generalul Lambru se indignase contra omletelor monstre ale popotei Marelui Cartier, cu mai multe clase, după grad, pungă şi protecţie şi cu un Lt.-Colonel sedentar, cu Steaua cu spade, drept Oberkelner, aşa încât, toate svonurile cari se colportau de gurile rele, aţâţate de invidia celor obligaţi să facă o cură scumpă de fasole de «Binder», «Traian» sau «Azuga», stricau liniştea marilor «învârtiţi» cari cu teamă pomeniau de «măturoiul» ce i-ar putea goni de la prăjitura cotidiană şi cafeluţa popotei din «Str. Carol» la borşul problematic de pe front.

Rămaşi de vorbă, într'un fund de cancelarie, doi locotenenţi, unul scurt şi gras, ochi bulbucaţi, celălalt cu faţa suptă, brăzdată de cutele adânci ale blazatului high-life, ambii în tunică nouă, formă franceză, curelărie de patru degete la brâu, cureluşă peste umăr, alămărie, eghilete, decoraţii, brăţară de aur la mâna stângă, comentau svonurile fumînd, primul un «Pelişor» cu carton aurit «20 carate», celălalt o havană:

— Mon cher, mergem la Bucureşti: cu Rusul s'a isprăvit, nu se mai bate «tavarăşul», chiar de l'ai injecta cu unt de naft concentrat. Ce mai alabala, Neamţu ne-a tras cacialmaua! Să facem pace este cea mai bună soluţie ca să rămâie barem de prăsilă din «talpa ţării».

Nu! Pentru demnitatea patriei, în faţa istoriei, două ipoteze ne-au rămas. Prima: demobilizăm rezerva; ceilalţi rezistă cu disperare. După ce vom fi făcut mormane de cadavre duşmane, formăm un careu, cu Regele la mijloc şi pierim până la unul. Regele ia cianură de potasă!

A doua ipoteză: ne retragem ca un singur bloc peste Prut, Curtea, guvernul, *noi*, mergem în Franţa, în Japonia, în America, unde o vrea fatalitatea şi, mai târziu, la masa verde, ne vom spune cu tărie cuvântul nostru care va fi ascultat.

— Care va să zică formula «*Decebal*» şi «*Anabasis*»! Săracul Plutarch!...

— A propos: n'ai citit manifestul către Rege al lui Argetoianu, Ionaş Grădişteanu? Iscăleşte A. C. Cuza, Takiştii!... E revoluţionar, mon cher! Să-ţi citesc finalul:

«Iar dacă — mintea noastră refuză a concepe — nu vom putea pătrunde în coprinsul palatului constituţional, atunci, Sire, răspunderea nu va fi a noastră, căci nu vom alege mijloacele pentru a dărâma un guvern care ne batjocoreşte ţara, printr'o acţiune ce n'are nume în cartea păcatelor"...

— Dar Margot, ce o fi făcând?

— Mon cher, momentele sunt serioase. Ai putea să laşi glumele!... Ascultă! Se vorbeşte şi de noi în manifest: «...incuria care domneşte la Statul Major General"...

— Să ştii că'ţi pune coarne Margot cu Makensen!

— Mon cher, eşti insuportabil. Toate le iei în zeflemea! Măcar atunci când e vorba de interesul nostru ai putea fi serios! Pricepe omule că Partidul Muncei, cu Dr. Lupu, cu Trancu-Iaşi, Iunian a cerut audienţă la Vodă! Se duce cu un maldăr de acte şi ne atacă direct, cu nume proprii!

Şi, întorcând spatele, locotenentul cel scurt şi gras, cu briliantul trecut la degetul cel mic—pentrucă în inelar nu mai încăpea — se duse, îngândurat, să privească feroce pe geam, dincolo de splendida arătare a laşului pudrat de brumă şi soare, peste «Cetăţuia» cu turla ca un vârf de Kohinoor, linia albastră a dealurilor ninse, cari lin se înlănţuiau senine până în Ceahlău şi pe front.

.....«La d-l Colonel, în sala cea mare să poftească domnii ofiţeri!» răsună prin culoare glasul grăbit al ofiţerului de serviciu, trezind din reverie pe cei doi locotenenţi.

— Asta ce o mai fi mon cher?

— «Măturoiul», Mişule!

Prin culoare sgomot de uşi trântite, de pinteni, siluete de ofiţeri ieşind din toate cancelariile, toţi în ţinută, urcând scara spre sala de sus.

Cu ezitări, nedumeriri, îngrijoraţi, cei doi prieteni urcară şi ei, strecurându-se, în sala de raport. Aci numai ofiţeri superiori şi toţi maiorii din avalanşa nouei promoţii; dar ofiţeri inferiori numai ei doi. Colonelul cel mare strângea cu efuziune mâna coloneilor spunând un lung «Mersi»; trecând apoi la locotenenţi-colonei, repeta acelaş călduros «Mersi», cu aceeaşi strângere de mână. Maiorii proaspeţi aşteptau ţepeni, cu pieptul bombat, cu un surâs cristalizat.

pe faţă, iar când şeful se apropia de ei, pe rând, lipind scurt călcâiele cu un «zang» argintiu al pintenilor, fiecare rostia fraza sacramentală: Am onoare să mă prezint maior Popescu...» pe care colonelul o întrerupea printr'o strângere de mână şi un «Mersi» stereotip.

— Măi, Mişule!... Asta ce o mai fi?!

— Să mă ia dracu de pricep!

— Nu ştiu, mon cher, ofiţeri inferiori văd că numai noi doi suntem...

— Mişule, hai s'o ştergem!

— S'o ştergem, dar cum? Ne vede!

— O tulim englezeşte!...

Dar era prea târziu: cu un şi mai binevoitor surâs, d-l Colonel, cu mâna întinsă, se apropiă şi de cei doi locotenenţi.

— Am onoare să mă prezint Locot. Ixopol.

— Mulţumesc! Mulţumesc!

— Am onoare să mă prezint, Locot. Ygrekyde.

— Sunt foarte mişcat, d-lor, că dintre toţi ofiţerii inferiori numai d voastră aţi avut gentileţa să mă felicitaţi de ziua mea.

Şi colonelul, revenind în mijlocul sălii, spuse emoţionat: «Domnilor, aceasta este ziua cea mai fericită a vieţei mele»! şi, făcând stânga'mprejur, ieşi.

.....In capul primelor avansări la gradul de căpitan, figurau locotenenţii Ixopol şi Ygrekyde. Coroana României cu spade, o luaseră din prima lună de când au fost mutaţi la Cartier.

Henri Stahl

ÎN SÂRMELE GHIMPATE

O înmormântare.

Aprilie 1918. In captivitate, în insula de nisip Dänholm din Marea Baltică în faţa oraşului Stralsund. Locotenentul Pioară murise în lazaretul oraşului. Câţiva ofiţeri români eram trimişi să fim de faţă la înmormântare.

Uscatul. Continentul dur
Cu talpa cizmei îl izbim;
O, clipă clară de azur
De ce ne tragi spre ţintirim?

Sânt liber! Largă-i bucuria
Cu care 'n urmă tot dărâm
Şi calc vânjos şi beat tăria
Pietrişului pe caldarâm.

Văzduhul şi pământul par
Că's două raiuri suprapuse:
In cel de jos mergând, tresar,
Dar inima în cel de sus e.

Oraşul ne primeşte falnic
Cu trotuarele amândouă;
Un corb întârziat şi jalnic
Işi caută o lume nouă.

Se duc în ghemuri prea-curate
Ca puful albii nori nomazi,
Dar ploile mănoase toate
Ne sânt făgăduite azi.

Albastru pentru ochi uimiți,
Ca pe Bucegi e slobod cerul,
Dar jos copacii rânduiți
Își culcă umbra cu echerul.

O, felinare, colțuri, trepte, —
Pe voi grădini și pe voi case
Inalte, văruite, drepte,
De câte ori n'alunecase

Privirea mea odinioară...
Orășenesc tărâm, abea
Acum te văd întâia oară
Și simt că ochiul te iubea.

Vin străzile cu orizonturi
Amețitoare la răscruci;
Copii, pe maidan în ghionturi
Se 'mping să sară pe uluci,

Se luptă trupuri costelive,
Se strâng în opintirea trântii,—
Vin străzile cu perspective
Amețitoare la răspântii.

La o vitrină sub o creangă
De-alun cu panglici, înșirate
Stau, ca 'n poveștile lui Creangă,
Cinci pâini, dar negre și uscate.

Un Neamț dintr'un balcon își leagă
De noi privirea lui de gâde,
Alăturea de el, dulceagă
Ibovnica-i bălae râde.

La o fereastră o bătrână
Ce-și știe fiul în război

Şi-a pus obrazul într'o mână
Şi plânge dus privind la noi...

O linie ferată 'şi tae
O cale cu 'negriri de fum.
Sub slaba soarelui văpae
Păşeşte repede pe drum

O fată cu obrazul rece
Ascuns de-un guler ros de liber,
Pe un canton năvalnic trece
Un stol de porumbei. Sânt liber!

...Dar am ajuns pe nesimţite...
Şi clopotele îşi alungă
De-asupra caselor trezite
Talanga lină, largă, lungă.

Şi-a 'ntins blajină azi capela
Pe mortul în străini, a:ilu-i
Doi preoţi ruşi încep rar dela
Eternul: Gospodi pomilui.

In uniformă de cenuşe
Aşteaptă plictisiţi afară
Câţiva soldaţi în front, la uşe
Aşteaptă dricul şi-o fanfară.

E cunoscuta slujbă. Corul
Afirmă, peste-a morţii rană,
Că's fericiţi — e trist decorul —
Aceia fără de prihană...

Tămâia, după rit sbură.
In dor de mort sau dor de ţară.
O pleoapă ici-colă bură, —
Şi apoi fanfara militară

Vesteşte ca un pristav din
Ţinutul cel adevărat
Că trece moartea iarăş prin
Oraşul împrimăvărat.

Un cârd solemn de gură cască
Porneşte lângă noi în cete:
Vin invalizi urâţi cu cască,
Copii şi, mai ales vin fete

Ce chihotind pe sub castani
Se uită repede 'napoi;
Strengari de treisprezece ani
Le strigă tare pentru noi.

Un nume 'n aer fluturând
Insufleţeşte primăvara:
Şi vreau să merg poetizând,
Şi vreau să cred că pentru Clara

Cu chipul de pariziană
A scris Verlaine subtilul «Green»
Că Greta este Ghoeteană,
Că Elsa e din Lohengrin.

Cu ochii blânzi ca două rime
E una, — alta în obraz
Cu brumăria frăgezime
A piersicilor, face haz.

Se sparge 'n râsetul copilei
Cristalul unui surd imbold.
Ce fină e 'n răcoarea zilei
Imlădierea dela şold.

Noi le privim, privim ca 'n vis
Făpturile acestea stranii...

Femeia! Corpul «ei» s'a 'nchis
In forma dăltuită-a stanii,

Ea 'n dulcea născocire-a lirei,
Umplu cu armonii deşerturi,
Ea, cu îndemnu 'nlănţuirii
Ne fură viaţa pe trei sferturi.

Noi le privim şi nu pricepem
Sau am uitat de bună seamă;
Va trebui din nou să începem
Chinuitoarea melodramă...

Dar oare ce-ar împiedica-o
De ne-ar iubi acum o fată?...
Ce-ar fi să vie Viaţa ca o
Oglindă de demult uitată...

Dar ne sosesc pătrunzător
Miresmele de cimitire...
Am mai venit pe-aicea, or
Sânt înşelat de amintire?

Vezi: cimitirele 'ntre ele
Sânt toate asemănătoare
Ca lacrimile când cad grele,
Ca mâinile când cer iertare:

Un trup cernit îşi plânge rana
Citind cu ochiu 'nebunit
Şi necrezând ce spune stana
Cu nume proaspăt aurit,

Aceleaş zmălţuite poze
Lipite'n crucile de straje,
Şi galbenul de pe mimoze
Pe ruginitele grilaje...

Începe slujba 'n jurul gropii,
Şi frunţile se-apleacă goale,
Şi soarele îşi joacă stropii
In lutul afânat şi moale

«Pământul ţării să-l săruţi»!...
Vom săruta pământul ţării, —
Şi ne uităm o clipă, muţi,
In tainele fărămiţării...

Da: Veşnica lui pomenire!...
Dar mintea ne e 'ntraltă parte;
E primăvară 'n cimitire:
Covor de flori crescut pe moarte...

Ghirlandele de porcelană
Aşteaptă parcă dela soare
Ceruta rază diafană
Ce le vor face muritoare.

In aria de după-amiază
O rândunică dă târcoale,
Ţâşneşte viu ca o sfârleză,
Şi 'noată 'n unde şi 'n spirale.

Şi din cununa de mesteacăn
Ce 'mprospătat-a rămureaua,
Cu dragostea ei vrea să treacă 'n
Auzul nostru turtureaua.

Natura slobod îşi încearcă
Podoaba'i nouă, plină, deasă,
Cu câte-un semn ne 'ntreabă parcă,
Şi vrea să fie înţeleasă.

Trei salve. Fetele surprinse,
Râzând se-acoper pe urechi;

Ce dor de a trăi se-aprinse
In gingăşiile lor vechi...

— Destindeţi-vă, nori de ghiaţă,
Pe cerul baltic, aprilin,
Aicea pe pământ e viaţă
Şi pieptul meu de viaţă 'i plin,

Acoperi toată lumea vie,
Albastră boltă de cobalt,
Cu cirrus alb în lenevie
Plutind pe-al păsărilor salt.

Cu suprafeţi catifelate,
Roindu-şi germenii puzderii,
Din pene şi din frunze bate
Solia tare-a primăverii.

Intinerirea. Ariparea.
Ochi mângâiaţi, piept inspirat;
Şi sufletu se-azvârle 'n marea
Văzduhului ca un pirat,

Improspătata împărtăşire
Din taina veşnic anuală
Ne intră 'n sânge cu uimire
Senină, largă, orchestrală...

— O, rază palidă, ce mori
In auriri de chihlibar
Pe bulgării de ger din nori,
Pe floarea mică din răvar,

Culoarea zilei ştiu că minte
Când tristă mâine va purcede
Azi trupul meu şi-aduce-aminte
Se 'nalţă, se încrede, crede.

Se va deschide iar frumoasă
O cale către anii strânși
Vom fi și noi curând acasă,
Vom mângâia obrajii plânși,

Și viața, viața cu lumini,
Vom suge-o 'n simțurile pline
De mii și mii de rădăcini
Setoase, aprige, haine.

Ah, sfânta și unica zi
De 'nfrigurată sărbătoare...

■

Un semn de santinelă. Și
Plecăm. E ora de plecare.

L'au îngropat... O, soare, soare
Prea grabnic pleci în spre apus
Căci mi se pare, mi se pare
Că mai era ceva de spus...

...Și la fereastră o bătrână
Ce'și știe fiul în război
Și-a pus obrazul într'o mână
Și plânge dus, privind la noi...

Horia Furtuna

IMPRESIUNI DIN AMERICA

Vapoare mari cât o insulă, sute de vapoare, mii de vapoare, şuerături ascuţite cari nu mai sfârşesc, un cer limpede, o lumină intensă, nemiloasă, un râu larg ca un braţ de mare, un braţ de mare care curge ca un râu, şi profilat aspru pe zare, un oraş imens de turnuri gigantice: New-York.

Inainte chiar de a părăsi transatlanticul, ai simţit că eşti pe pragul unei lumi noi, cu o altă civilizaţie, cu o altă scară de valori şi de mărimi.

Şi după ce ai izbutit în sfârşit să treci vama bănuitoare, poliţienească, aspră, care vrea parcă să apere America de orice atingere cu Europa pângărită, după ce ai pătruns, pierdut într'un milion de „semeni" grăbiţi, de care te simţi încă foarte străin, în oraşul de turnuri, ai călcat asfaltul străzilor strâmte şi vântoase între acei munţi perpendiculari de oţel şi de piatră şi te-ai minunat că mai zăreşti încă, sus, sus de tot, la două sute de metri de-asupra capului tău, o fâşie subţire de cer, te apucă dorinţa să cauţi cheia psichologică prin care să explici cel puţin în parte, acest oraş straniu.

Şi din noianul de impresii căpătate, două par a fi cele fundamentale, în jurul cărora vin de se orânduiesc celelalte: mărimea şi un fel de vehemenţă stridentă, deşi ordonată, de lipsă de măsură calculată.

Da, scara mărimilor e alta decât în Europa; însăşi natura pare a lucra cu o mână mai bogată şi mai darnică; din golful New-Yorkului cu apele sale atât de largi, cu Hudsonul atât de impunător şi adânc ca marea, se desprinde deja acea impresie de mărime anormală, de „gigantită" şi tot odată de neutralizare, de simplificare a amănuntelor şi a liniilor care este una din notele caracteristice ale privelişteî americane, dacă nu chiar „leit motivul" esenţial.

In Europa trăim într'o lume condiţionată, limitată de contingenţe produse cu încetul de forţe materiale şi sufle-

teşti cari au crescut oarecum împreună „pari passu", influenţându-se reciproc, astfel că din acest joc de acţiuni şi de reacţiuni, s'a născut o lume în care această normă a relativităţii „măsura" este însuşirea caracteristică.

Oraşele în care se oglindeşte firea popoarelor vor exprima şi ele, fiecare cu accentul său personal, acest simţ fundamental al proporţiei şi al istoriei. Va fi o adaptare a oraşului la cadrul natural şi omenesc în care se află, o relaţie tacită dar adâncă între oraş şi pământul pe care se ridică, o relaţie prescrisă înlăuntrul oraşului între case şi străzi, între înălţimea unora şi lărgimea celorlalte. O normă va fi fost stabilită, ca rezultat al unei lungi experienţe, produsul unor vechi obiceiuri. Va fi o interdependenţă ascunsă dar strânsă între trecătorul de pe stradă şi locuitorul din casă, nevoile şi mulţumirea fiecăruia vor fi ţinute în seamă.

In America, aceste îngrădiri, aceste contingenţe, aceste norme mediocre, poate, dar armonioase, şi-au pierdut puterea. Nu mai domneşte spiritul relativităţii, a compromisului, ci acela al absolutului logic utilitar. Singura relaţiune esenţială. va fi aceia a mijloacelor cu scopul propus, succesul va consta în economia cea mai mare a mijloacelor în raport cu rezultatul dobândit. Contingenţele omeneşti, sufleteşti, dispar, problema este simplificată, concentrată şi intensificată. Un oraş nu ne va mai arăta ca în Europa, un fel de „modus vivendi" aproximativ de piatră şi cărămidă, între mentalităţi, nevoi, veacuri deosebite. Nu, oraşul american va avea caracterele unei probleme matematice rezolvite în piatră şi oţel, şi o problemă matematică va fi întotdeauna un ce absolut, o afirmaţie categorică, străină compromisurilor.

Pe un teren foarte scump, într'un oraş unde s'au îngrămădit oamenii şi societăţile organizate pentru exploatarea bogăţiilor nemărginite ale noului Continent, problema economică va fi deci de a trage venitul cel mai mare posibil din fiecare metru pătrat de teren. Dacă nu poţi zidi în lărgime, vei clădi în sus, altă limită n'ai decât cerul şi puterea de rezistenţă a traverselor de fer. De vecinul tău, de bietul om ce trece pe stradă, pe strada pe care o vei transforma într'un fel de puţ şi de coridor al vânturilor, n'ai să te preocupi. Căci şi vecinul este slobod, dacă are capitalul trebuincios, să ridice şi dânsul un turn ca al tău şi mai înalt decât al tău. Acela va învinge, acela va căpăta chiriaşi mai numeroşi şi mai buni, care va fi ridicat turnul

cel mai practic, cel mai luminos, cel mai atrăgător. Iar cei cari se îngrijesc de treburile oraşului se bucură văzând cum se ridică spre o mai mare glorie a Zeului Negoţului şi al Bogăţiei, temple tot mai impunătoare, cum nici un popor până acum nu s'a încumetat să clădească. Din acele turnuri mândre, mi-a rămas încă vie amintirea acelui „Banker's Trust Building" care se termină (la catul al 47-lea mi se pare) printr'o piramidă de lespezi enorme; iar din vârful acestei piramizi lucrate ca un altar uriaş, iese fumul clădirii, şi ai zice fumul rugei şi al jertfei oferite lui Mammon-Baal de bancherii semiţi dinăuntru pentru ca să le binecuvânteze isteţimea şi îndrăzneala.

Prin pasiunea concentrată a acestui utilitarism care nu se mai ascunde, ci se proclamă ca binefăcător, Mântuitor şi Mesia al vremurilor nouă, prin această intensitate a pasiunei strigată de fiecare stradă, de fiecare piatră, scrisă parcă, chiar pe feţele trecătorilor, New-Yorkul ne mişcă, ne descoperă o nouă întruchipare a frumosului şi a poeziei.

Căci, ce este poezia dacă nu o simţire intensă, o patimă născătoare în noi de puteri nevisate, de gânduri neînchipuite şi desvăluitoare de comori ascunse, pe care nu le bănuisem?

Străzile asurzite de sgomotele suprapuse ale automobilelor (vr'o două sute de mii în New York), ale tramvaielor şi ale trenurilor suspendate, turnurilor uriaşe din partea dinspre port, casele mici de cărămidă aparentă, defigurate de scările de incendiu exterioare, din cartierele de reşedinţă, toate ne împărtăşesc aceeaşi credinţă:

„Puterea omului întrece orice margine, poţi orice odată „ce ai voit cu destulă putere şi dibăcie. Natura nu este „decât roaba blândă a omului şi-i aşteaptă numai porunca „pentru a-i da ceeace cere. Omul este Rege şi acela care „va şti să vrea mai bine va fi Regele Regilor şi a lui va „fi Impărăţia Pământului şi a Cerului, fiindcă Dumnezeu „iubeşte pe cei tari, pe cei cari izbutesc..."

Simţi că aci, în relaţiunea dintre om şi natură, accentul pe om, pe primul termen al relaţiunei, e mai tare ca în Europa. In continentul nostru şi mai ales în societăţile agricole din centrul şi din răsăritul Europei, omul a rămas legat de pământul ce-l nutreşte, fiind el însuşi un fel de produs mai excepţional al solului, un soiu de animal mai deştept, dar tot supus, ca dobitoacele câmpului, capriciilor naturii, sătul sau flămând după cum vor fi hotărît vântul

şi ploaia. La New-York însă nu se mai poate tăgădui omului atot puternicia lui. Ce ne şopteşte Parisul sau Londra, ne strigă New-Yorkul, omul a învins, Prometeu şi-a rupt toate lanţurile şi nimic nu-l va mai putea răpune.

Fiecare American e născut şi crescut într'o atmosferă de triumf fără pereche—victoria minţii omeneşti asupra naturii din lumea nouă — o victorie câştigată în mai puţin de un veac şi care a făcut din pustietăţile sterpe ale unui continent imens, împărăţia cea mai bogată şi cea mai puternică pe care a văzut-o vreodată omenirea. Munca pionierului a fost răsplătită mai presus de toate aşteptările. Şi aceasta este temelia puternică a optimismului american, a încrederei sale fără margini în maşinismul şi în progresul omenesc.

Şi nu trebuie trecută cu vederea nici importanţa rolului jucat de împrejurările politice pentru întărirea şi înrădăcinarea acestui optimism. Pe când Europa a întrebuinţat timp de sute de ani dearândul toate invenţiunile industriei moderne în sângeroase războaie civile şi internaţionale, cu scopul de a *distruge*, fie vechi organizaţiuni sociale, fie vechi graniţe, numai odată în acest răstimp, a văzut America pe teritoriul ei, cheltuindu-se astfel energiile omeneşti. Pe când deci la noi, progresele materiale n'au fost însoţite de vr'o îmbunătăţire în împrejurările politice, aşa că acest contrast a determinat mai mult o creştere a scepticismului şi a pesimismului în ceiace priveşte putinţa unei propăşiri adevărate a omenirii, în America laturea *constructivă* a geniului omenesc a fost în evidenţă aproape fără încetare şi progresul generalităţii cetăţenilor şi al ţării este o realitate prea vădită şi a-tot-covârşitoare ca să poată fi tăgăduită, şi ca credinţa în progresul nesfârşit să nu fi devenit una din bazele esenţiale ale psicologiei, articolul fundamental al crezului fiecărui American.

Este drept că, cel puţin pentru European, această închinare prea desăvârşită, prea „ştiinţifică", la utilitarismul exclusiv, dă oraşelor americane şi o înţăţişare de încercări provizorii şi de artificialitate. Par a fi prea des, nu rezultatul firesc al împrejurărilor sociale locale, ci nişte jucării aruncate peste noapte de vr'un uriaş distrat pe plaiurile întinse ale lumii noi.

In afară de câteva părţi mai vechi ale Bostonului, sau ale New-Yorkului, străzile, casele au peste tot acelaş as-

pect de regularitate ştiinţifică şi de noutate aproape agresivă. La aceasta contribue mult însăşi calitatea atmosferei americane care nu cunoaşte (sau numai prea rar) cerurile line, lumina blândă şi acele neguri subţiri şi opaline ale Franţei şi Engliterei, de atâta preţ pentru a îndulci liniile prea accentuate, culorile prea vii, şi a da farmecul vremii şi al misterului, clădirilor şi priveliştilor întrezărite sub acel văl discret.

Peisagiul american cu „articulaţiunile" sale puse în plină lumină de acel cer neiertător, cu violenţa culorilor sale, are ceva naiv, nemeşteşugit, care ne duce gândul înapoi spre acele „images d'Epinal" stângace ale copilăriei noastre. Sau ne-ar aminti de acele femei care se oferă prea repede, care nu mai ascund nimic înainte chiar de a fi fost rugate, de frică parcă să nu fie rugate...

Totuşi în această lume nouă unde frumuseţea este încă prea des jertfită unui utilitarism impunător, dar prea tiranic, Americanii au izbutit să atingă culmea artei şi a desăvârşirii, în gările şi în băncile lor. Fiecare popor superior va fi cuprins odată de o pasiune destul de generală, îşi va însuşi cu destulă convingere o credinţă, încât să dobândească puterea de a întrupa într'o formă desăvârşită pentru admiraţia posterităţii acest moment de adâncă unitate sufletească. Şi astfel precum Grecii ne-au lăsat Partenonul, altarul Zeiţei Cuminţeniei, precum Apusul şi-a exprimat în veacul de mijloc misticismul în catedralele care îl împodobesc şi astăzi, tot aşa au ştiut Americanii să ridice Locomotivei, zeiţei care a învins distanţele enorme ale noului continent, şi Aurului, marelui magician, care ca un nou Moise a făcut să curgă bogăţiile din stâncile aspre ale Americei, temple demne de tăria credinţei şi de vigoarea recunoştinţei lor.

Aci găsim, într'adevăr, nu numai „uriaşul", ci uriaşul împreunat cu armoniosul, „uriaşul" înobilat prin „măreţ". Gările americane sunt, într'un stil şi mai grandios, cam ce erau în frumuseţea tinereţei lor, termele romane ale lui Diocleţian şi ale lui Caracalla. Pe o scară mai mare, vedem aci aceleaşi proporţii măreţe şi senine, aceleaşi bolţi măestre, aceiaşi pereţi de stuc alb şi de marmură, aceleaşi dale de marmură sclipitoare şi lucie. Nimic nu ne dă să bănuim că s'ar fi întrebuinţat materiale mai puţin nobile, sau mai trainice ca piatra şi marmura. Peste tot se revarsă,

dulce, lumina electricității ascunsă sub brâul bolților. Și o gară mare ca Union Station din New-York, de unde pornesc căile ferate cari brăzdează în toate direcțiunile, dese ca o pânză de păiajen, un continent de două ori mai mare ca al nostru, va cuprinde nu două săli, trei, ci va fi un întreg oraș de marmură, cu niveluri suprapuse. Va adăposti chiar prăvălii de toate felurile, unde călătorul va găsi tot ce i-ar putea folosi pentru o călătorie oricât de lungă. In Europa o atmosferă de grabă, de fum și de gălăgie stridentă pare a face parte din atributele obligatorii ale unei gări. In America dimpotrivă, pacea și liniștea sunt desăvârșite, aerul este curat. Nici măcar cufere nu trec prin sălile imaculate, căci călătorii le încredințează unor societăți de transporturi, care le poartă grija și le duc până la tren prin niște subterane ascunse. Iar din lăuntrul stațiunii trenurile nu se aud, nu se văd și nu li se simte mirosul. Intre sălile de marmură și cele care duc spre peron sunt mari porți de bronz, ca cele dela Panteonul lui Agrippa din Roma, care se deschid, câte una odată, discret și tăcut, numai atunci când pleacă un tren.

Băncile seamănă cu gările, (cel puțin sălile în care este primit publicul; biurourile însă sunt deseori așezate în caturile de sus ale acelor turnuri de care vorbiam mai înainte). Regăsim aceleași proporții nobile, aceleași motive romane, aceiași pereți de marmură albă și vânătă, aceeași atmosferă de liniște, de tăcere și de reverență aproape religioasă.

In mijlocul încercărilor aproximative, al clădirilor excesive, iată deci ceva definitiv, ceva desăvârșit: „Partenonul" drumului de fier, „Trianon-ul" băncii, dovada în piatră și fier (mult, dar care nu se vede) că poporul american face și el parte din rândurile marilor națiuni constructoare și organizatoare, că sunt Romanii zilelor noastre.

Numele arhitecților Bossom, Goodhue, Whitney-Warren, Trowbridge, Hartings merită să rămână în amintirea noastră ca acelea ale făuritorilor unei noi forme a Frumosului.

N. H. Lahovary

VREME...

Cu morţi şi vii, cu zori şi cu amurg
Pe valurile tale eu
La vale curg,
O, vreme, vreme,
Şi-adâncul tău, şi-adâncul meu
Greu geme...

Tu, vreme, vii adesea viforos
Şi unduind în cercuri sbuciumate:
Tu vii ca apa, vreme, care-a ros
Zăgazele nădejdii de cristal,
De bate-acum în sufletu-mi, o, bate
Ca'n mal...

Vâlvoarea ta mă fură... Incotro?
De ţi-ai întoarce drumurile... O!...
Imi uruie urechile şi 'n cap
Imi ţiuie încrucişări de vânt
Ca la răscruci pustii... Aşi vrea să-ţi scap
Şi'n inima lui Dumnezeu să-mi sap
Mormânt...

Dar, năpădind din susul 'nalt — de unde? —
Vii mare, pânditoare din bulboană
Şi sufletul mi-l sbuciumi, vreme, 'n unde,
Mi-l smulgi, înebunindu-mi-l, la goană...

Mă porţi aşa, izbindu mă de stânci,
De simt că lutul sufletului geme,

Că omul trist ce-am fost căzu pe brânci...
De-ai fi un zeu te-aşi adora 'n genunchi,
O, vreme....

De veci
Voi adormi pe valurile-ţi reci...
Şi nu mă voi mai şti de sânt ori nu,
Când tu,
Legănătoare şi adâncă,
Mă vei purta prin haos fără vad,
Ca pe-o vioară veştedă de brad
Sonoră încă...

PE GÂRLA....

Amurgul aşterne cărare de taină
Zâmbirii de cântec svonit dinspre târlă...
Pletoasele sălcii îşi clatină gândul,
Să-şi scuture visul pe gârlă....

Pe gârlă, la vale aleargă şi gându-mi
In albii de stropi de lumină să moară:
—Un bob de'ntuneric—clătindu-se'n undă,
Se'ndreaptă pe iaz, către moară...

Şi gârla coboară din tainiţi de codri,
Şi curge... şi curge... şi visele curg...
Visează sulfina... visează drăgaica
Un vis liniştit de amurg...

Vasile Munteanu.

SCRISORI DE PE PACIFIC

Noua-Zelanda, Tasmania.

Noua-Zelanda, 5 Februarie 1920. Ultima ta scrisoare din 20 August 1919 nu mi-a sosit decât aseară; după cum vezi i-au trebuit mai bine de şase luni până să mă ajungă în vagabondările mele. In cele din urmă a sfârşit prin a mă găsi în Noua Zelandă. Pentru a-ţi arăta cât sunt de mişcată de buna şi credincioasa ta afecţiune îţi răspund de îndată.

In toamna trecută îţi scriam pe larg din Tahiti; am petrecut trei luni de vis în această minune de insulă, admirabil zugrăvită de Loti, ale cărui pagini de altfel, prin magia lor, mi-au îndreptat paşii către ea. In acelaşi timp am colindat şi prin insulele din împrejurimi, străbătând marea pe acele nesuferite *goelete* ce se clatină şi te sguduie de eşti gata să-ţi dai sufletul. Mai ales călătoria în insula Naiatea (patria exoticei soţii a lui Loti, *Narahu*), unde am petrecut o lună, găzduită de prieteni francezi, a fost de neuitat. Vreme de 18 ore, la dus ca şi la întors, am stat lungită pe coverta unui cargo-boot infect (pe scândura goală, fireşte), între indigeni beţi, Chinezi bolnavi de rău de mare, între oi şi piei netăbăcite; pentru asemenea călătorie indigenii se mulţumesc să ia cu dânşii proviziunile trebuincioase, o rogojină pentru dormit, precum şi un anume recipient, folosit în timpul crizelor răului de mare... Iată concepţia de confort la 16° sub Ecuator.

Sunt trei săptămâni de când am debarcat în Noua-Zelandă, după 11 zile de plutire pe apă, dintre cari cele din urmă fură foarte agitate. O briză glacială ce sufla dinspre Polul Sud, clătinându-ne corabia, mă făcu să regret amar soarele dulce şi delicios al tropicelor. Coasta puţin muntoasă a acestei insule dela antipod se ivi în negura unei dimineţi, cenuşie, tristă, osoasă.

Wellington, unul din marile porturi şi Capitala insulei, are aspectul unui oraş englezesc în aşa măsură, încât

îmi venea să cred că mă aflu în Englitera. Totuşi tipul englez de aici se deosibeşte de cel din Europa. New-Zelandezii au căpătat cu timpul o caracteristică particulară. Cei mai mulţi sunt oamenii cu părul foarte deschis la culoare, cu ochii albaştri, dar cu faţa arsă de munca şi de sportul în aer liber.

Ca ocupaţie, coloniştii aceştia cresc vite de muncă şi turme de oi, cari le asigură o viaţă sănătoasă şi îndestulată.

Am rămas câteva zile la Wellington (unde, în afară de un muzeu *Maori*, nu e nimic de văzut) pentru a face anume cumpărături — o manta de ploaie şi o cuvertură pentru drum — indispensabile în ţinuturile acestea, precum şi pentru a-mi hotărî itinerariul. Aşi fi dorit să dau o raită pe le South-Island, care aminteşte, pare-se, Şviţera şi Norvegia, dar mi se dădu de veste că-i tare frig acolo, deşi suntem în plină vară; firește, mi-am luat seama. In schimb, am suit cursul faimoasei *Wanganui-river*, unul dintre colţurile cele mai pitoreşti şi mai poetice ale Nouei-Zelande. Timp de trei zile am fost stăpânită de un farmec greu de spus. Fluviul şerpuieşte între maluri înalte până la o mie de metri şi căptuşite pân'n vârf cu o vegetaţie virgină, minunată şi de nepătruns. Sunt arbori indigeni cu ramurile întortochiate fantastic, formând masive compacte între cari se avântă silueta sveltă şi graţioasă a feregilor arborescente, cu foi imense, de forma unei umbrele. Totul este îngropat într'o împletitură neasemuită de liane, de plante agăţătoare, de muşchi şi de trestie. Din interiorul pădurii răsbate până la noi ciripitul straniu a mii de păsări; încolo, nimic care să amintească viaţa. Eram învăluiţi de singurătate şi părea că ne găsim pe tărâmuri încă nestrăbătute de picior omenesc. Socotesc priveliştea aceasta printre cele mai frumoase ce mi a fost dat să văd.

Deocamdată m'am instalat la Notorna, loc de un renume universal pentru eficacitatea apelor sale; sunt aici băi de noroi fierbinte, cari, pe lângă nepreţuitul lor dar vindecător, îl au şi pe acela de-a anticipa supliciile Infernului... Notorna este o regiune eminamente vulcanică, cu solul sbuciumat de forţe subterane; de pretutindeni isbucnesc coloane de aburi. Sunt pe aici nenumăraţi geyseri (mai puţin impresionanţi decât cei din America), lacuri în fierbere, cratere din care ţâşneşte noroiul şi terase colorate de stratele diferitelor minerale depuse. Dar lucrul cel mai ciudat dintre toate sunt cele două sate indigene adunate în jurul

geyserilor ce le servesc de cuptor construit de-a gata pentru gătirea bucatelor.

Indigenii *Maoris* sunt astăzi fiinţe supra-civilizate; nu dai decât peste *gentlemeni* şi *ladie*, gătite europeneşte; totuşi vestigii de-ale vechilor obiceiuri mai găseşti încă. Aşa de pildă, majoritatea femeilor măritate au buzele şi bărbia tatuată, ceeace face un efect grotesc la un cap împopoţonat cu o pălărie la modă. Un alt obicei bizar este de a-şi freca reciproc nasurile, în loc de „bună ziua", ceeace este foarte amuzant. Oricum, e un salut mai higienic decât sărutarea noastră. Am avut prilejul să asist la dansuri, în cinstea cărora indigenii îşi arborează pe trup costumele lor de odinioară, compuse dintr'o simplă rogojină foarte mlădioasă, împodobită cu pene de pasăre de un colorit superb. Am văzut dansuri de război şi dansuri pentru îndepărtarea duhurilor rele, cu care prilej lustrul civilizaţiei noastre se şterge, pentru a desvălui impetuosul instinct canibal.

Este, într'adevăr, demn de văzut ceeace au făcut Englezii, în timp de 80 de ani, dintr'un ţinut sălbatec, îngropat într'o vegetaţie continuă şi situat la capătul lumii. Pretutindeni, ramificaţii de cale ferată, spitale, biblioteci, şcoli (pentru 12 elevi, guvernământul deschide o şcoală); până şi'n cele mai mici sate se găsesc hoteluri de o curăţenie fără cusur, cu un salon confortabil, cu mese acoperite cu argintărie şi flori, aşa cum nu găseşti nici în cele mai mari hoteluri din Bucureşti. Inainte de război, întreţinerea costa mai nimic, iar acum, triplate, preţurile sunt totuşi modeste.

Tasmania, 24 Martie 1920. Incă un popas! Acum patru zile am debarcat în Tasmania, ţară pitorească şi plină de farmec, unde, oameni şi lucruri, au un aer vechi şi a parte. O atmosferă de singurătate şi de pace învăluie parcă insula aceasta îndepărtată. Codri de eucalipt şi de mimose uriaşe îmbracă munţii, iar pe coastele dealurilor şi pe câmpii, la infinit, se întind, paşnice, livezile de meri încărcaţi cu fructe mari, roşii şi ispititoare—fructele acele ce alcătuesc principalul produs indigen pentru exportul în Englitera.

Viaţa e numai linişte şi calm, aici; trenul ce traversează insula, cu o viteză de 20 Klm. pe oră, se opreşte până şi'n gările cele mai neînsemnate, după rugămintea călătorilor. Totuşi, ţara aceasta minusculă e guvernată ca un regat;

ea îşi are miniştrii ca şi parlamentul său şi este unul din cele şease state din *Commonwealth.*

Afară e o vreme radioasă, care-mi aminteşte frumoasele zile ale lui Septembrie, în ţara noastră. De altfel pe această parte a globului e toamnă, ceace face ca plimbările în *coach* să fie delicioase. Sunt bogate în senzaţii stranii plimbările prin aceste desişuri exotice unde, din timp în timp, zăreşte sborul paserilor exotice: coţofene indigene, papagali etc. Regiunea *Hobart* este de o frumuseţe ce-ţi dă iluzia unui colţ de Tyrol.

Săptămâna viitoare mă înapoiez la Melburn; Capitala Australiei are un aer destul de măreţ — clădiri impunătoare, parcuri frumoase; din păcate însă e aşezată pe un teren cu totul şes. La dreptul vorbind, adevărata Metropolă a acestui continent este Sydney, un fel de Londră în miniatură cu un cer mai puţin posomorât şi cu o vegetaţie tropicală—squaruri plantate cu palmieri şi alei de ficus. Portul e la înălţimea faimii sale; nenumăratele canaluri mărginite de vile cochete sunt răpitoare. Dar cetăţile, mai ales cetăţile acestor ţări noi, neînsufleţite de un trecut istoric, mă lasă cu totul rece; ceace mă ispiteşte însă din ce în ce mai mult sunt insulele tropicale ale Pacificului, aceste adevărate raiuri, a căror excelentă căldură, a căror dulce singurătate şi minunată verdeaţă îmi place infinit.

Şi totuşi închipue-ţi, rogu-te, încotro e pe cale să mă mâne fantezia mea călătoare: spre Noua-Guinee, unde se mai găsesc, pare-se, canibali autentici.... Apoi Fiji, Tonga, Samoa....

Maria Dr. Stănculeanu

BĂTRÂNII

Bolintineanu.

Şi aşteptam poetul de mult ce nu mai vine...

Un ornic miezul nopţii bătu cum se cuvine;
De vale câini urlară, la moarte cum se urlă;
Ţipă o cucuvae pe a capelei turlă;
Neliniştit perdele foşniră 'n luna plină,
Şi 'n strania, spectrala şi palida lumină,
Mă întrebam, cu versu-mi ce mort o să desgrop...

Ce ne'nţeles de-aproape ai răsunat, galop!
Şi totuşi, cât se'ntinde în lună drum de deal,
Nici nor de praf nu suie, nici călăreţ, nici cal.
L'aud în curte parcă şi nici în zare nu-i...
Au cine-aleargă astfel purtat de ritmul lui?
Ce blestem, din mormântul cu cruce pusă strâmb,
Il mână ca vârtejul pe şes, pe deal, pe dâmb?
Ce babă cu descântec de moarte l-a împuns?
Nu'l prind cu ochii încă şi 'n suflet mi-a ajuns...

Flămânzi cu dinţii muşcă din lună, vârcolacii...
Afară, ca de viscol, se clatină copacii.
Castani şi plopi de spaimă au frunzele crispate
Şi'n groaza lor şi-asvârlă, lungi, crengile pe spate,
Căci iată-i: Mihnea, calul şi fuga—negru bloc—
Pe drum bătut în cremeni, ţâşnind din limbi de foc,
Potcoavele tus-patru când cad deodată, grele...
Şi'n urmă 'n transparenţa ce duce pân'la stele
— De lună zugrăvită şi de Raffet gravată,

Alunecând piezişă prin nori de plumb şi vată,
Desfăşurându-şi friza de oase şi strigoi —
Tăcuta cavalcadă a morţilor spre noi.

Am tresărit ca omul, din somn, când se deşteaptă:
O mână-mi atinsese, de ghiaţă, mâna dreaptă
Şi sângele în vine îmi îngheţă de ger —
Căci parcă rupt din ceata stafiilor din cer,
Stătea Bolintineanu în faţa mea, aici,
Cu fruntea: zid de umbră, cu ochii: licurici
Ce-şi aprindeau din besnă scânteia de fosfor,
Străluminând obrazul livid din jurul lor.
Un semn făcu — se şterse, cu calu-i, călăreţul...
Ca aburele bălţii când suflă băltăreţul,
Se risipiră morţii, se prăbuşiră 'n groape...

Tăcerea mă cuprinse, o pipăiam aproape.

Sus „ca un glob de aur" blând luna strălucea
Pe nori, înalte corturi cu pânzele de nea.
Ce Domn semeţ le 'ntinse sub steagu-i neînfrânt?
Dar tabăra nălucă se clatină în vânt,
Şi iată se închiagă sub raza lunei pline
O legendară armie din umbre şi lumine —
Intregul cer se umple cu oastea lui Mihai.
Sclipeşte coiful, scutul, zăbala dela cai;
Străfulgeră prin noapte baltagul şi topuzul;
Şi cum în toamnă creşte pe şesuri cucuruzul,
Aşa răsar din umbră, sporind în rânduri mute,
Vitejii de-altădată, hotar nedrept să mute...
Credinţa lor e-aceeaş în ceasul bun sau rău:
Sunt mari Călugărenii, dar sfânt e Mirăslău!...
Eroică legendă, eşti Muma lui Ştefan.
Destinul când ne frânge sub pumnul lui avan,
Dela fereastra naltă a vechiului castel
Ne dai puteri, legendă, să ne luptăm cu el,

Căci visul tău rămâne pe vremi biruitor.

Se-ascunde iarăşi luna în vânăt giulgiu de nor.
Trecutul se destramă şi negurile cresc.
Şi 'nchid cu-a lor perdele lunarul dom ceresc.

Bolintineanu unde-i? Sunt singur în odaie.

Mureşanu.

Un sgomot surd de ropot, tăcerea o 'ntretaie —
Din depărtări afunde se-aud mulţimi în mers.
Atâtea mii de şoapte nu fac decât un viers,
Se umflă ca un fluviu, crescând din om în om.
Cum freamătă furtuna prin frunza unui pom,
Acum răsună totul în aspră vijelie.
Ca tunetu 'n pădure, un glas adânc învie
Şi norii dă să spargă — şi norii grei se sparg. —
In faţa mi, ca pe-o hartă deschisă, 'n lung şi 'n larg,
Se-arată tot Ardealul cu munţi şi cu coline,
Desvăluindu-şi codrii şi apele lui line,
Ogoarele, câmpia, păşunile bogate,
Cetăţile de piatră şi albele lui sate
Ca miei priori pe iarba cea verde-a primăverii...
Ardealul! Tot Ardealul în soarele 'nvierii!

Ca un puhoi de apă ce după ploi s'a scurs,
Din Retezat vin bacii în sarică de urs.
Mioarele, cârlanii rămas-au sus, la stâni —
Azi bâta ciobănească e ghioagă 'n a lor mâni
Şi doina pastorală e chiot groaznic azi.
Ca 'n vremi bătrâne 'nvie pădurile de brazi?
Pe plaiuri iar se mişcă în mers greoi stejarii?
Nu — din Parâng coboară în haită Poenarii.
Prin stânci rostogolite, pe râpe şi poeni,
Călări vin falnic Moţii din munţii Apuseni

Să prindă — ei, vulturii — regescul corb, în plisc.
Şi buciumul lor sună prelung din pisc în pisc,
Din vârf în vârf se-alungă ecoul până tace,
Immormântând chemarea din vremurile dace,
Trezind năvalnic visul ce n'a murit de-atunci ...
Şi iată visul creşte pe lanuri şi pe lunci,
Pătrunde viu în case şi 'n inimi fără frică.
Cu mic şi mare, sate de-avalma se ridică;
Pornesc bărbaţi, neveste şi fete şi flăcăi —
Se umflă de mulţime poteci, drumuri, căi;
Pământul tot îl spală înfricoşate ape,
Rostogolind în ele topoare, furci şi sape ...
Dar preoţi blânzi, cu cârjă şi cruce, merg în cap —
Păstori albiţi de vremuri sub negrul lor potcap.
Cu domnul călăuză, ei duc poporu-ales
Spre zarea libertăţii şi-al Blajului drag şes.
Lucind, ca pentru Moise pe-Horeb, ţinutul sfânt ...

Atuncea Mureşanu ieşi ca din pământ
In ochi purta el singur a lor priviri ce ard
Şi graiul tuturora în glasul lui de bard.

«Având ca bronz toţi munţii, drept limbă neamul meu,
Şi-o singură credinţă în el şi 'n Dumnezeu,
Turnat-am cu-al meu suflet în al iubirii clocot
Să sune mântuirea Ardealului, un clopot.
El sună clar pe Crişuri, el sună pe Târnave,
Să scoale inimi moarte şi suflete trândave;
El cântă sus pe Someş, el cântă jos pe Olt,
Unirea să 'nflorească ca rujile în volt ...
Pe Câmpul Libertăţii obezile sunt sparte —
„Deşteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte“ !

M'am deşteptat din somnu-mi? — doar luna umblă vie
Prin paginile roase din vre-o antologie.
„Legende naţionale! An patru zeci şi opt“ !

Cu versuri împlinite cum este fructul copt...
O, lună, pentru cine te 'mbeți cu mustul lor,
Cu-avântul și nădejdea înaintașilor...
In patria de astăzi credeau ei, în trecut —
Azi nu mai cred urmașii în ceeace-au făcut.

Alecsandri.

Bătu din nou pendula pe marmura consolii, —
Și desgropându-și fruntea de fildeș din «in folii»,
Își înălță lin luna albastru-i lampadar:
Parc'aștepta sosirea cuiva...
Și ca un dar
De raze, ce s'ar frânge în picături de cântec,
Se revărsă 'n odaie un luminos descântec
De zurgălăi ce sună în trap vioi de cai...

Să văd pe cel ce vine, pe geam mă aplecai:
In chiote, ca vântul făcând opt murgi să sboare,
Pe-un drum bălțat de lună, sub crengi tremurătoare,
Goneau căruța poștii, trei surugii călări.
Nici n'apucasem bine să mă cobor pe scări
Și'n fața-mi sta poetul senin: Alecsandri:
Cum îl pofteam în casă, cu mâna mă opri:
«Nu—vreau să vii cu mine pe lună până 'n luncă».

Dorința-i mă cuprinse cu tainică poruncă.
Se clătină pământul sub roate și fugi...

Sburam acum alături mânați de surugii.
In vânt veneau miresme de fân—și tot mai bine
Se deslușea o apă ca zumzetul de-albine
Ce'n negru nor și-adună întărâtatul roi.
Intrasem sub frunzișul bătrânului zăvoi —
Și sălcii se 'nchinară cu fruntea la pământ,
Când se opriră caii sforăitori în vânt,

Tot scuturându-şi salba de sunet rând pe rând...

«N'auzi — îmi spuse bardul — Siretul meu cântând?
El duce jalea «doinii» în valurile-i grele;
El înfloreşte spuma-i cu «mărgăritărele»,
Sădite de iubire şi rupte de noroc;
El strânge «lăcrămioare» la piept şi 'n crudu-i joc
Le svârle veştejite de dor, să se resfire:
Ca'n lacrimile limpezi să crească «suvenire» —
Pe el lăsându-mi versul sa cadă ca o plasă,
Am prins Moldova toată în mreaja-i de mătasă.
Păduri de brad, fâneţe şi lanuri mari de grâu,
Foşnesc, nălucitoare şi vii, în al meu râu.
Apleacă-te—pătrunde vrăjita lui oglindă:
Privelişti se alungă şi altele colindă,
Din zori de-argint şi până în aurit amurg,
In rama lui de sălcii, «pastelurile» curg,
Desvăluind privirii obrazul ţării drag».

Se 'nfiorase lunca la glasul lui de mag
Şi Argeşul, sub lună, se 'nfioră şi el,
Mişcându-şi solzii lucii pe-al undelor inel.
— Biet râu de munte, care nici când n'avuse parte
De un poet să-l facă nemuritor în carte,
Râu bun al cărui nume răsunător şi dulce
Pe nimeni nu găsise în vers slăvit să-l culce.
Şopti: «Siretul nu e, sunt eu — dar când vorbeşti
Zăvoiul din Florica e lunca din Mirceşti.
Simt apa-mi curgătoare şi zarea-mi că se schimbă,
Şi valu-mi glăsueşte moldovenească limbă.
O, graiul cel mai dulce din ţările române,
De când pe lira de-aur l-ai înstrunat, stăpâne!»
Şi-o salcie pe maluri: «Aşa e» a şoptit...

Alecsandri acuma de braţul meu proptit,
— Sub plute argintate lăsând poştalionul

Să-şi risipească umbra şi să-şi destrame svonul —
Porni pe o potecă tăind de-a curmeziş.
Sub frasini mari, prin frunze ne tot bătea pieziş
O minunată ploaie de lună-amestecând
Zăvoiul meu aevea ca lunca lui din gând...
Atunci, deşi în toamnă, simţii că luna Mai
Imbobocea de dorul iubitului său grai.
Năluca primăverii deodată prinse viaţă:
Se-acopereau vlăstarii cu-o tânără verdeaţă;
Parfumuri pădureţe, sălbatice, adânci,
Se ridicau din ierburi şi'n noapte îşi dau brânci,
Se înălţau pe vânturi şi se lungeau ca fiare
Să prindă iar pământul bătrân în a lor ghiare —
Şi pasări cântătoare au isbucnit în viers...
Alecsandri prin luncă urma tăcutu-mèrs,
Cu capu 'n piept, pe gânduri, cu mâinile la spate —
Şi tremura natura de vis şi voluptate
Când umbra lui regească, trecând, o atingea,
Melancolia clipei fugare mă 'nvingea,
Cu toată primăvara domnind izbăvitoare...

Se auzi departe, clar, o privighetoare.

E-aceeaş care cântă pe groapa lui uitată:
Pe morţi numai natura nu-i uită niciodată.
Gândeam. Pe-aceeaşi creangă aceleaşi pasări vin
Ca să-i împărtăşească, în Mai, în cânt divin,
Şi dacă omu-i lasă sub iarba lor pustie,
Ca s-o 'nflorească singur liliacul nu 'ntârzie.
Poete, faima minte şi bârfitorii mint.
Steluţa doar anină o lacrimă de-argint
De ramura plecată pe cruce ca o soră...
Tu, care eşti pierdută în alba aurorâ,
Stea dulce şi iubită a sufletului, tu
Redă fiorul vieţii acelui ce-l pierdu!...
Dridri de mult uitat-a iubita-i siluetă,

La piatra lui nu vine, azi, nici o «biondinettă».
Dar când secerătorii, sub ulmi, se 'ntind de-amiază,
In umbra fermecată Rodica îl visează,
Strângând la sân copilul din flori, cu păr bălai...
Şi toamna, când coboară pe un picior de plai,
Din Vrancea, din Moldova şi din Ardeal, lungi turme,
Mioriţa năsdrăvană, uitând de a lor urme,
Lăsând suspin din fluer în zare să se frângă,
Rămâne nemişcată Păstorul ei să-şi plângă...
Şi meşterul Manole, care-şi zidi iubirea
Să crească peste veacuri în soare mânăstirea,
Ne mai găsind prin lume, ca s'o jertfească, alta —
Rapsodului închină mistria grea şi dalta,
Lui ce-a înălţat în ţară, mai trainic să rămână
Ca zidul sfânt: Balada şi Doina română.

Alecsandri sub sălcii se depărta încet...

Ion Pillat

NOAPTE

Sub balconul de stamină,
Inspirat de luna plină,
Indrăgit, un greer cântă,
Serenadă frântă,
Unei flori de levănţică,
Din ghitara lui cea mică...

Moi miresme de sulfină,
Fân cosit şi iasomie
Fac o rimă fină
De parfum,
Pentru versul lunei clare,
Aşternut pe albul drum.

In livadă, pe cărare,
Ninge floare de cais...
Intr'un cuib, privighetoarea,
Cântă 'n vis...

Vintilă Russu Şirianu

ETICA REVOLUȚIONARĂ

O numesc revoluționară, fiindcă răstoarnă noțiunile morale dominante, rodul evoluției istorice a conștiinței umane. In locul lor se încumetă a pune de altfel, principii noi, ceea ce îi dă aparența afirmativă a unei noui Etici positive. Dar ideia de bază, analizată în ultimele ei consecvențe, duce teoretic la o anihilare logică, iar obiectiv la nimicirea vieții sociale. Pe de altă parte, critica acerbă, destructivă a construcției morale existente lasă în spirit cel puțin îndoiala în valabilitatea lor.

E atâta opera de negație sub aspectul unei formule de refacere a vieții sociale, încât atmosfera de idei și de sentimente ce înconjoară etica revoluționară o așează în strânsă legătură cu cercul teoriilor cari alcătuesc familia intelectuală a Scepticismului.

Etica revoluționară pleacă dela exagerarea unui fapt și a unui principiu. De aci două tipuri în filosofia practică contimporană.

Faptul care isbește, ca stare de natură, în una din concepțiile etice revoluționare, este egalitatea naturală și lupta pentru dominație între oameni, derivată din lupta pentru existență.

Principiul inspirator al altei concepții este egalitatea dreptului la viață și la libertate pentru toți oamenii.

Exagerarea ideei scoase din primul fapt de natură, se găsește formulată în scrierile lui Nietzesche: „Așa vorbi Zarathustra" mai special „Genealogia Moralei", „Voința

Puterei", „dincolo de bine şi de Rău" „Anti-Christ", etc.

Exagerarea ideei egalităţii duce la conceptia egalitarismului propovăduit de un aşa zis Socialism „înaintat", de o formă a Comunismului care a încercat să se realizeze ca *bolşevism* şi, în special, de *anarhism.*

Lăsând la o parte discutarea şi respingerea primei forme a eticei revoluţiunare, vom schiţa aci pe a doua, care porneşte dintr'un punct de plecare deosebit de al lui Nietzsche.

Filosofia morală a lui Nietzsche admitea inegalitatea dintre oameni, ca ceva firesc, o menţinea, se întemeia pe dânsa. Baza şi structura ei aveau caracterul aristocratic. Morala revoluţionară, crescută din exagerarea principiului egalităţii şi libertăţii, aspira la podoaba altui epitet: al democraţiei.

Nu privesc din Socialism, Comunism sau anarhism decât laturea etica, întrucât în construcţia cugetării lor integrale se găseşte tendinţa de a valorifica noţiunile morale curente şi de a croi normele unei noui vieţi *social-umane.* Căci precum există o etică a inegalităţii şi absolutismului aristocratic al forţei, există şi o etică a egalităţii absolute şi a lipsei totale de îngrădire a libertăţii prin legi şi cârmuire.

Forma cea mai tipică a spiritului revoluţionar etic, ieşit din concepţia egalitarismului libertar absolut şi care se prezintă în mod frapant ca negaţie a oricărei îngrădiri şi limitări a voinţei şi personalităţii umane prin dispoziţii venite din afară, dela o autoritate, este *anarhismul* — indiferent dacă el este prezentat de **Proudhon** pe baza principiului socialist ori cel desvoltat, înaintea lui Proudhon, de **Godwin** pe bază comunistă; ori anarhismul zugrăvit de fantazia unui **Bacunin** şi **Cropotkin**, sau fie şi cel formulat de **Caspar Schmidt**, numit *pendonimic*, de **Max Stirner** în *„Unicul şi proprietatea sa"*, care accentuând factorul egoist şi instinctual extrem, ie aproape caracterul concepţiei nietzscheane.

O distincţie e totuşi necesară între două *înţelesuri acordate* noţiunei: *anarhism.*

E un înţeles *idilic* al anarhismului care presupune posibilitatea existenţei unei omeniri ideale, cu oameni perfecţi, din toate punctele de vedere, perfecţi ca bunătate, inteligenţă, moralitate, ordine, sociabilitate, umanitate, dreptate; o omenire, în care toate vor merge după norma celei mai desăvârşite organizări, spre binele şi fericirea tuturor în comun şi fiecăruia în parte, fără a fi însă nevoie de vre-o organizare, în sensul de azi al cuvântului, fără legi, făurite de o putere legiuitore; fără judecători, cari să aplice legile în judecata conflictelor şi neînţelegerilor dintre oameni, căci astfel de cazuri nu vor exista; fără administraţie şi putere executivă care să dea sprijinul supravegherei şi sancţiuni la executarea legilor; fără stat, cu un cuvânt.

Maşina alcătuirii sociale va funcţiona dela sine, fără păzitor, fără conducător, fără control din partea nimănui din afară, fără autoritate publică de nici un fel. Incidente de neînţelegeri între oameni nu se vor ivi, căci oamenii—şi ca inteligenţă şi ca sentimente—vor fi adaptaţi în mod perfect la rolul lor respectiv în viaţa colectivă.

Fiecare va fi liber să facă ce va voi, fiindcă fiecare va voi şi va face numai ceea ce e drept, bun, convenabil şi lui şi sistemului de viaţă comună, a totului social din care face parte; hoţia, minciuna, egoismul, amăgirea, lenea, lăcomia, crima, nebunia, sub nici o formă, nici declarată, nici ca „scrânteală" funcţională, ascunsă sub aparenţele normalului, vor fi imposibile în desfăşurarea manifestărilor realităţii sociale.

Organism perfect ideal şi al indivizilor şi al societăţii, funcţionând perfect normal şi impecabil, în toate privinţele, iată punctul de bază al supoziţiei unei stări a omenirii, în care şi statul şi autoritatea, cu legile şi coerciţiunea lor din afară, devin inutile şi superflue. Această concepţie de vis idilic, cu atât mai frumos că lasă fiecăruia libertatea de a şi-l crea după dragul fantaziei sale, îşi ia numele de *anarhism* din cauza înţelesului etimologic al cuvântului grec *an-arhia*, compus din privativul *a* si αρχή, guvernământ.

E aşa de frumos acest vis, dar aşa de utopic încât aparţine mai mult poeziei decât ştiinţei. Dacă se va realiza vre-odată, într'un viitor a cărui depărtare, căutând posibilităţile astronomice, s'ar putea calcula cu milioanele de ani, e o chestie de credinţă, isvorîtă din ideea ce-şi face cineva despre natura omenească şi despre condiţiile şi limitele evoluţiei ei.

Nu avem să discutăm această fantazie, a cărei plăsmuire, ca să fie făptuibilă, presupune atotputernicia cârmuirii interne, impecabilă ca un automatism perfect, înlocuind şi făcând superfluă acţiunea impulsivă şi coercitivă a unei cârmuiri din afară.

Dacă se va realiza şi când se va realiza, vre-o dată ea va însemna autonomia morală, întronată în locul eteronomiei, pe toată suprafaţa globului, şi în toate sufletele fiinţelor omeneşti, de la cetăţeanul luminat de azi al Statelor civilizate, până la membrii cei mai întârziaţi ai atâtor rase diferite, fără a excepta pe negri, pe sălbateci, pe antropofagi.

Ar însemna armonizarea morală, universală, prin unificarea concepţiilor despre bine şi rău şi adaptarea acţiunilor la orientarea lor ideală, până la automatism.

E permis negreşit să visăm un astfel de paradis al vieţii pământeşti. Nu e nici un păcat a-l închipui, a-l isvodi în minte, a-l zugrăvi, a-l înfăţişa ca ideal. Asta o face dealtfel orice am însufleţit de dorul propăşirii societăţilor omeneşti. Dar starea socială ideală, plănuită astfel de fantazia morală, dacă e privită în structura şi funcţiunea ei politică, nu se înfăţişează ca o *armonie* şi *ordine perfectă;* şi aceasta ar şi trebui să fie, de drept, numele ce i s'ar cuveni, ca indicare *pozitivă* a fiinţei ei reale. Denumirea de anarhică pentru acea epoca depărtată, astronomică, a societăţii ideale, ar aminti inutil o negaţie, care se raportează la o stare de luptă, de un anahronism incompatibil cu starea de spirit şi de fapt a timpului. Termenul de anarhism se potriveşte însă astăzi, ca indicare programatică a unui sistem de idei pus pe un steag de luptă în

contra mijloacelor de a menţine ordinea publică şi de a realiza condiţiile unei vieţi colective posibile, prin autoritatea legilor şi statului.

Ceeace va menţine societatea viitoare şi armonia perfectă, nu va fi faptul că va lipsi cu desăvârşire orice mijloc extern de a o menţine prin autoritate, ci faptul că în organizaţia morală a sufletului omenesc va exista *o putere interioară* de călăuzire imperativă şi autoritativă, care face superfluă impunerea din afară.

La creiarea acestei cârme morale intime, anarhismul nu contribue cu nimic. Opera de lărgire şi de adâncire a simpatiei omeneşti, până la prefacerea ei în sentiment de dreptate, de umanitate şi într'un fel de instinct normativ al ordinei şi equilibrului social, nu-l interesează. Asta e grija altor concepţii despre natura omenească şi treaba altor programe de progres social.

Atitudinea anarhismului nu este de educator şi de reformator, în limitele legior evoluţiei, ci de negaţie; iar opera lui, o operă de răsturnare şi de distrugere. E negarea şi distrugerea autorităţii publice, sub toate formele mijloacelor de menţinere a ordinei sociale, sintetizate în organizarea de stat.

Este la mijloc credinţa, exprimată cu atâta naivitate de geograful *Elisée Réclus* că natura omenească, în fondul ei primitiv este radical bună, cum credea şi **Rousseau**, si că e destul să lipsească influenţa perturbătoare a piedicelor autorităţii din afară, pentru ca să-şi ia drumul desvoltării ei fireşti spre bine şi perfecţie morală, care ar duce în mod fatal la creiarea societăţii ideale a viitorului fără legi şi guvernământ?

Iluzie veche, de mult distrusă de experienţă şi ştiinţă. Este necunoaşterea cauzelor naturale ale originei organizării sociale?

Necunoaştere a rolului biologic exercitat în conservarea şi desvoltarea socială de diferitele forme ale autorităţii cârmuitoare? Necunoaştere a sprijinului reciproc ce şi-au

dat autoritatea şi morala, în o bună parte a operei de conducere a intereselor şi de socializare a instinctelor făcută împreună în colaborare armonică?

Din iluzie naivă la unii, din ignoranţă la alţii, din temperament revoluţionar la toţi, anarhismul pune în mod special, accent în cererile sale pe înlăturarea organizării sociale a Statului.

Discutarea mai amănunţit a diferitelor forme de anarhism şi respingerea lor logică, ne-ar duce la desvoltări cari ar lua prea mult loc în această revistă [1]).

Nimicirea logică a unei absurdităţi nu e o garanţie că ideea ei a dispărut sau va dispare din mintea omenească. Ii trebuia dialecticei raţionale confirmarea experienţei. Dar cu toate că experienţa a probat cu argumente sângeroase, de un tragic înspăimântător, ridicolul macabru al concepţiei, nu cred că starea de suflet care i-a dat naştere, să fie stârpită pentru totdeauna din sufletulul omului.

Cel care şi-a luat asupra-şi, cu un curaj anormal, explicabil numai prin înconştienţă, sarcina de a dovedi prin experiment *in anima vili* a unui popor, hipoteza posibilităţii egalitare a unei societăţi, este **Lenin** (Vladimir Ilici Ulianof). El a luat, ca linie de bază a aşezării societăţii egalitare, clasa proletară. A suprimat pe cât a putut, şi şi-a dat toate silinţele absolutismului său înverşunat, tot ce se află în organizaţia socială a timpului, d'asupra clasei proletare, începând dela burghezie în sus. Nu degeaba şeful Bolşevismului a fost asemuit unei ghilotine care gândeşte... *„cu o logică de topor"*. Experienţa s'a început în 1917. Şi care e rezultatul azi, în anul 1921? Ideia democratică a egalităţii şi libertăţii sociale desăvârşite, fără cârmuitor şi cârmuiţi, a devenit în organizaţia *dictaturii complicate a sovietelor* o înjghebare de guvernământ despotic mai crâncen decât ţarismul. Şi întreaga Rusie împreună cu că-

[1]) Să se vadă detalii în volumul de *Etică*, ce va apare în curând, la Cap. *Etica Revoluţionară*.

peteniile sovietelor, ţipă în toată presa mondială că piere şi imploră mila omenirii *nebolşevizate* ca să n'o lase să moară!

Sinisitră comedie criminală a unui teoretician neisprăvit şi neinteligent, improvizat în om politic, lipsit de acel talent de cârmuitor pe care îl dă simţul realităţii sociale!

In faţa unui astfel de spectacol, în care aberaţia unei concepţii teoretice e dusă în aplicaţiile ei concrete pe calea dezastrului, până la ultimele ei consecvenţe sinistre, orice discuţie pentru respingerea teoriei egalitarismului absolut, derivat şi izvor al anarhismului, devine de prisos.

Utopiile, când rămân în cărţi şi în capete, sub formă de visuri, pot fermeca sau tulbura conştiinţele, şi dacă dau naştere la acte, în sfere restrânse individuale, pot contribui în mică măsură, privită pe scara socială, la devieri dela normala echilibrului public.

In gradul în care rămân în sfera plăsmuirilor fantaziei şi creaţiilor teoretice, ele pot servi ca mijloc nevinovat de amuzament şi de exerciţiu dialectic.

Numai din cauza tendinţei lor de a influenţa, în mod firesc, motivele activităţii practice, am crezut necesar a ne ocupa aci cu unele din ele, spre a le înlătura din calea operei de construcţie a unei ştiinţe positive despre bine şi drept.

I. Găvănescul

PAGINI VECHI

Două pagini vechi cu tâlc şi pentru vremile noastre.

1. Organizarea acţiunii pentru Unirea Principatelor s'a început de tinerii români emigraţi aflători la Paris îndată după sugrumarea mişcării naţionale şi liberale dela 1848. Intâiul act — pe cât ştiu — al acestei organizări este o *Propunere* scrisă de poetul G. Creţianu cu data: Paris 14/26 Fevruarie 1858. După propunător au subscris alţi nouă, dintre cari unii au avut o influenţă hotărîtoare nu numai asupra Unirii desăvârşite la 1859 după celebrele lupte în Divanurile ad-hoc dela 1857 şi în Adunările elective dela 1859, dar şi asupra conducerii şi înălţării ţărei mai târziu.

D-l G. Creţeanu, Ministru plenipotenţiar, fiul poetului cu acelaşi nume, a dăruit Academiei originalul preţiosului act găsit între hârtiile părintelui său.

Iată întreg textul împreună cu subscrierile de sub el:

Propunere

Văzând încrederea ce toată ţara are în Românii din Paris şi datoria fiecăruia din noi.

1.—Propuiu ca fără întârziere să începem a lucra prin toate mijloacele noastre spre a ajunge la *unirea* şi *independenţa României constituată democraticeşte;*

2.—Pentru ca puterea noastră să fie concentrată, propuiu să se aleagă un comitet ecsecutiv care va lucra într'o unire cu democraţiile streine, după programul ce se va face.

Paris, 14/26 Fevruarie 1851.

G. Creţianu
N. Ces. Zătreanu, C. Boliac, P. Teulescu, D. Brătianu, G. G. Maghieru, [Al.] Odobescu, I. C. Brătianu, D. Florescu, [C. A.] Rosetti,

2. Se făcuse Unirea Principatelor la 1859, trecuse cei şase ani ai domniei lui Vodă Cuza atât de bogate în fapte, se aşezase la 1866 — după vechea dorinţă a tuturor — Domnitorul dintr'o dinastie străină, se făcuse războiul Independenţei, se proclamase Regatul şi se încoronase Regele României. Totuşi pe la 1883 ambiţiuni nestăpânite şi pofte nesăturate se mişcau de unii în vechea Moldovă şi se şopteau sau chiar se strigau prin ziare mai mult anonime vorbe urîte de separatism: Moldova a Moldovenilor. Dar chiar peste un pătrat de secol mai târziu s'au auzit şi s'au scris vorbe fără cumpăt şi socoteală despre Suedia şi Norvegia! Aşa se întâmplă când oameni nestăpâniţi de înţelegerea intereselor mari ale patriei şi ale neamului le supun pe acestea intereselor, ambiţiilor sau chiar nerăbdărilor şi ideilor lor strâmte şi mici.

Din frământările dela 1883 a rămas între altele un document caracteristic: la D-l G. Sion dela Bacău se afla în anii trecuţi o scrisoare autografă a răposatului D. Sturdza către prietenul său Dimitrie Pruncu, pe atunci Prefect la Iaşi. Scrisoarea are data 15 Ianuarie 1883 şi într'ânsa răposatul D. Sturdza, coborîtor dintr'una din cele mai mari familii ale Moldovei şi unul din cei mai devotaţi muncitori în serviciul ţărei, scrie următoarele despre mişcarea separatistă de atunci, dela Iaşi:

«Văd că în Iaşi s'a arborat drapelul separatismului, căci a vorbi după aproape un pătrat de secol de Moldoveni şi de Munteni, aceasta este un ce de neînţeles, ori cât de mare să fie animozitatea şi nemulţumirea în contra ori şi cărui guvern. Nu mă mir de oameni cari şi-au perdut cărarea şi cari în tulburări şi nelinişti, în agitaţiuni şi în răsculări pot afla mijlocul cel mai practic de a târâi mizeria lor morală şi materială. Dar mă mir mult de bărbaţi sinceri şi onorabili, cari nu văd prăpastia în care se asvârlă orbeşte. Am însă o convicţiune profundă, bazată pe observaţiunea faptelor şi a luptelor ţării de un timp de trei zeci de ani şi mai bine. Ţara noastră are un viitor, căci altfel nici nu i-ar fi fost dat a face progresele care a făcut. Acest viitor este în mâna lui Dumnezeu, şi oamenii cari vor, cu ştiinţă sau din neştiinţă, să-l dărâme, se vor lovi de un ce, care este mai presus de voinţa noastră a tuturora».

Ion Bianu

FILOLOGIE

A făgădui marea cu sarea.

In toate limbile există expresiuni prin care se caracterizează o promisiune exagerată, imposibil de împlinit. Sallustius zicea despre Catilina că *maria montesque polliceri cœpit*, adecă „a început să promită mările şi munţii". Aceeaşi expresie o întâlnim la Italieni: promettere mares e montes, la Portugezi: prometter mares e montes etc. Mai obicinuită era în latineşte locuţiunea: *montes auri polliceri*, care se regăseşte în cele mai multe limbi moderne, astfel franc. promettre des montagnes d'or, span. prometer montes de oro, germ. goldne Berge versprechen, rus. sulitĭ zolotyja gory, etc.

Aceeaşi imagine hiperbolică stă la baza unor expresii ca *das Blaue vom Himmel versprechen* „a promite albastrul din cer", la Nemţi, sau *eget földet igér* „făgăduieşte cerul şi pământul", la Unguri.

Adesea locuţiunile acestea sânt ţintuite în memorie printr'o rimă, bunioară la Italieni: *promettere Roma e toma* sau la Portugezi: *prometter mundos e fundos.*

La Români expresia obicinuită e: *a făgădui marea cu sarea*, sau *marea şi sarea*, une-ori complinit prin *şi Oltul cu totul* sau *făgăduieşte marea cu sarea şi-i dă ce nu curge pe apă.* Cf. Zanne, Proverbele Românilor, I. 211-212. Ea e curentă la toţi Românii din Nordul Dunării, lipseşte însă la cei din Peninsula Balcanică şi n'am mai aflat-o la nici un alt popor.

Avem dar a face cu o expresie originală românească, remarcabilă din mai multe puncte de vedere.

Dacă privim mai de aproape expresiile citate din alte limbi, vedem că obiectul făgăduelii este sau un lucru mare, pe care e imposibil să-l dăm fiindcă nu ne aparţine: marea, munţii, cerul, pământul, — sau un lucru atât de preţios, încât de asemenea nu-l putem avea şi deci nici da altuia, aurul munţilor. Din aceste elemente la noi întâlnim

tocmai „marea", atât de departe de Români. Şi mai curios este însă că obiectul extrem de preţios nu e aurul — care se găseşte în munţii noştrii — ci tocmai „sarea", care în regiunile în care locuim azi, pe ambele versante ale Carpaţilor, e atât de obicinuită, încât e o marfă aproape fără preţ.

E deci evident că locuţiunea aceasta nu s'a putut naşte în locurile pe care ne găsim astăzi, ci aiurea, în nişte ţinuturi mai apropiate de mare şi lipsite de sare. Cred că aceste regiuni nu pot fi decât ţinuturile din partea vestică a Peninsulei Balcanice.

Intr'adevăr, în întreagă Serbia veche şi nouă, sarea lipseşte aproape cu desăvârşire şi ea e adusă cu mare greutate dela litoralul dalmat, unde se extrage din apa sărată a mării. In regiunile acestea apropierea cuvintelor „mare" şi „sare" are un rost, acolo într'adevăr sarea este un obiect atât de scump şi de căutat, încât a o făgădui cuiva putea trece de ceva neobicinuit. Mai ales preţioasă trebue să fi fost această sare pentru păstori, la prepararea brânzeturilor şi indispensabilă lor şi vitelor lor pentru traiul zilnic.

Ştim că tocmai în regiunile acestea a existat odinioară o populaţie românească numeroasă, care pe la sfârşitul evului de mijloc a jucat şi un rol politic remarcabil. Sânt Morlacii şi Vlahii pomeniţi atât de des în documente, a căror ocupaţiune principală era păstoritul şi transporturile de mărfuri. Cu caravanele lor mari de cai ei duceau în oraşele dalmate produsele lor păstoreşti, mai ales lână şi vestitul „caseum valachicum" şi se întorceau în interiorul ţării mai ales cu sare.

Astăzi rămăşiţile acestor Morlaci şi Vlahi sânt slavizate cu desăvârşire. Până acum vreo sută de ani se mai găseau urme de limba lor în insula Veglia, iar astăzi altă ramură a lor, emigrată pe vremuri, mai vorbeşte româneşte în cele opt comune din Istria, care conservă încă graiul strămoşesc. In regatul iugoslav însuşi nu se mai păstrează decât numiri de locuri şi de persoane de origine românească şi ici şi colo câteva rămăşiţe din limba lor de odinioară. Astfel bunăoară, la ciobanii din regiunea Zadar, care numărându-şi oile, două câte două, mai întrebuinţează până azi numărătoarea de origine românească: *do, pato, şasto, şopce, zeci* (cf. P. Skok în „Archiw f. slav. Philologie", 37 (1918), No. 1-2).

Din numirile de localităţi şi cele de persoane, păstrate în documente, putem conchide cu siguranţă că dialectul românesc pe care îl vorbeau aceşti Morlaci şi Vlahi era asemănător celui dacoromân, iar nu celui aromân. Legătura strânsă ce există între dialectul istroromân şi cel dacoromân şi deosebirile fundamentale ale acestora faţă de dialectul aromân (macedo-român) ne arată şi ele că între Morlacii şi Vlahii din Jugoslavia şi Dacoromâni au existat legături strânse şi o comunicaţie neîntreruptă mult timp după ce Aromânii s'au rupt de corpul celorlalţi Români, emigrând spre sud. Cred chiar că Morlacii şi Vlahii de odinioară nu au pierit numai prin slavizare, ci s'au împuţinat şi prin emigraţiuni. Aceste emigraţiuni i-au dus, în vest, până în Veglia, Croaţia, Istria şi Craina. O parte însemnată pare a se fi lăţit spre nord, ajungând să se confunde cu masa compactă a Dacoromânilor, cu care stăteau în comunicaţie.

Aceşti Vlahi vor fi adus şi locuţiunea „a făgădui marea cu sarea" în părţile noastre. Rima a menţinut expresia, care nu prea avea de altfel mult înţeles în regiunile, unde poate se va fi zis „a făgădui Oltul cu totul". Cealaltă complinire, pe care o găsim la Iordache Golescu, „şi-i dă ce nu curge pe apă" pare a fi o explicare a însuşi cuvântului „sare".

De sigur că dintr'o expresie idiomatică e riscat a trage concluziuni asupra vechilor aşezări ale Românilor. Totuşi când aceste deducţiuni curg în mod firesc şi sânt în consonanţă cu aceea ce ştim din istorie şi cu alte speculaţiuni lingvistice, ele pot forma un argument mai mult. Într'adevăr, fenomene ca rotacismul, care leagă pe Istroromâni de Dacoromâni şi desparte amândouă aceste grupe de Aromâni, nu poate fi explicat nici el altfel decât dacă admitem că punctul lui de plecare a fost la Românii din apropierea Albanezilor — deci tocmai la aceşti Vlahi — care par a ne fi transmis şi câteva influenţe slave, care nu se potrivesc cu dialectele sudslave de Est, ci cu cele mai de Vest. Chiar şi câteva instituţiuni, pe care le găsim la curţile întâilor domnitori munteni arată, precum a dovedit Jireček, o vădită legătură, nu cu Bizanţul şi Bulgarii vecini la sud, ci cu Croaţii şi ţările vestice.

Sextil Puşcariu

ARTĂ PLASTICĂ

Olăria poporană şi olăria de artă.

Cu atentă curiositate olarul, cu pieptul păros şi picioarele pline de huma frământată adineaori, priveşte, în revărsat de zori, la învoltarea unei flori. Latele-i palme cu degete groase şi arcuite se împreună, instinctiv, într'un gest ce par'că cuprinde, sintetic, forma vasului ce i-a fost inspirată de priveliştea făpturei din natură. Impresionată de întrupările naturii, sensibilitatea lui reţine elementul esenţial: *forma.* Din imaginaţie, olarul, plămădeşte în humă forma unui vas pe care o târzie civilizaţie de dexteritate artistică o va transforma în simbolic potir. Palmele mânei lui prind firul de apă, ţâşnit din stâncă, şi'i inspiră o nouă formă. Iar seara, lângă jarul cuptorului, privind cele două jumătăţi de dovleac, golite de dulcele lor, el descoperă forma strachinei. La fiecare pas sensibilitatea lui se impregnează de imaginile naturei, pe care însă, nu o copiază niciodată. Creator, el transpune revelaţiile naturii în viziuni minunate, surprinzătoare fiind prin variaţie. Urmele degetelor, de pe vas, le dispune în fericite raporturi de reciprocitate şi inventează *ornamentul.*

Orice făptură din natură, se mai distinge de alta, pe lângă formă, şi prin *coloarea* sa. Coloarea exaltă şi împlineşte senzaţia vieţei ce o primim din contactul cu natura. Insuşi raiul, fără coloare, se preface în negru iad. Mare decorator prin sensibilitate, olarul, improvizează raiul pe o ulceă, taler sau strachină: câteva linii îi sunt suficiente. Strachina olarului transilvănean înfăţişează o grădină miraculoasă; flora pământului e transpusă ornamental şi exuberant pe toată suprafaţa talerului sau strachinei. Dragostea lui pentru podoabă, ornamentează în smalţ admirabil şi coloare intensă, de preferinţă albastră, toată suprafaţa în dispoziţiuni liniare variate, deşi nu adequate formei. Imaginaţia lui variază la infinit o temă florală expresivă, în aplicaţii personale a unei simetrii lipsite însă de rigiditatea schemelor compuse geometric.

Olarul din Oltenia, mai ales, este unic. Nimeni ca el nu ştie să exprime cu un gest al mânei un sentiment şi o viziune ornamentală plină de distincţie şi delicateţă. Ornamentaţia este totdeauna adoptată formei vasului fără să o distrugă cum i se întâmplă olarului transilvănean. Motivele decorative cari propiu zis nu sunt nici florale, nici geometrice ca formă ornamentală, fiind plăzmuiri abstracte în acest sens, sunt pline de sentiment şi fără inutilităţi în intenţiile şi scopurile pur decorative. Forma vasului este evidenţiată şi rămâne, în toată puritatea ei, existentă, tocmai prin discreţiunea cu care e aplicat ornamentul. Compositor excelent, el simte şi cunoaşte rolul expresiv al suprafeţelor albe în ansamblu şi obţine, astfel, o unitate în concepţia totală a elementelor plastice ce compun vasul: forma, ornamentul şi coloarea. Grijuliu de a se exprima expresiv, el nu cunoaşte afectaţia, nu se scrutează şi nu *construeşte* un ornament pe o schemă arhitecturală; îşi cunoaşte calea şi merge drept la ţintă cu o siguranţă instinctivă, naturală.

Arta ceramicei din Occident s'a găsit, la un moment dat ameninţată de epuizare. Sèvres, Saxa, etc., se repetau în reproduceri superficiale a modelelor şi stilurilor moştenite; iar încercările noui, făcute de către fabricile de ceramică n'au isbutit decât să mărească aglomeraţia de bibelot-uri de o stupiditate pretenţioasă în intenţiile decorative. Olăritul trecut în fabrici degeneră şi deveni marfă. Şi cum prostul gust al mulţimii urbane e atras de podoabă, industria a produs marfă, ieftină şi ca preţ, care să corespundă acestui gust. Un obiect e mai dorit nu atât pentru frumuseţea ce emană din proporţiunile lui simple sau din graţia cuprinsă în conturul formei lui, cât pentru accesoriul decorativ, deplasat şi vulgar.

Sosi, atunci, momentul unei reculegeri. Proletarul artist urban obicinuit să dispreţuiască pe simplul olar a fost silit să recunoască superioritatea acestuia, cu respect, în cele din urmă. Opera olarului purcese a fi studiată din punct de vedere ştiinţific şi artistic, constatându-se că arta poporană ne poate servi de model şi stimulent al facultăţilor noastre artistice epuizate de rutină.

Elementul ornamental plin de savoare rustică, prin sentiment, a fost luat, afinat în liniile lui şi aplicat cu premeditare artistică pe suprafeţele vasului ce trebue decorat,

ţinând seama de individualitatea obiectului, adică, de necesităţile scopului căruia-i corespunde.

Curentului poporanist, general secolului al XIX, i-a fost rezervată şi această reîntoarcere a ceramicei la origine.

La noi, deşi nu am avut intervenţia dezastruoasă, prin activitatea şi influenţa ei asupra gustului public, a industriei de ceramică indigenă, am suferit, totuşi, din cauza comerţului ce-a introdus produsele streinătăţii, aceleaşi efecte.

Din cercuri luminate s'au luat în diferite rânduri iniţiativa creierei unui curent în sensul unei afirmări artistice pe baze poporane. Architectul *G. Sterian* s'a străduit mult pe vremuri. Iniţiativa Soc. „Arta Românească" nu a izbutit să treacă la o activitate înfăptuitoare. In schimb, câteva întreprinderi pur industriale au pus în practică, în diferite domenii, ideea ce prinsese putere corespunzând unei cerinţi sufleteşti generale, care trebuia să devie modă în urmă.

Azi, toată lumea vorbeşte despre arta românească poporană şi o apreciază în toate domeniile sale.

Aceste note, limitate la ceramică, vor pomeni fabricile dela Cocioc şi „Troiţa" din Bucureşti, ale căror produse au fost mai răspândite şi mai apreciate. Ambele nu au făcut decât să exploateze acest curent devenit, la oraşe, general: căci ele prezintă publicului o manufactură tecniceşte inferioară în calitate; nici smalţul nu are strălucirea şi profunzimea produselor poporane şi nici factura manuală nu prezintă eleganţa sobră şi proporţionată a fenomenelor rustice.

Greutăţile pe care le întâmpină orice întreprindere la începutul ei, desigur, că nu le ignorăm dar, cerem chiar în interesul reuşitei o desinteresată aplicare, într'ale meseriei, cel puţin.

Considerate artisticeşte lucrările celor două întreprinderi, pomenite mai sus, nu se pot susţine, ele, aşezându-se când vor să producă „olărie de artă românească" pe un teren fals. Intr'adevăr, artiştii cari semnează cu monograma lor produsele olăriei „Troiţa" ne înfăţişază opera lor ca pe o simplă pastişare a motivelor poporane din diferite ţinuturi ale ţării sau de peste graniţe. Este fals să crezi, că un artist trecut prin Academii de Arte-Frumoase şi care şi-a format şi rafinat educaţia artistică prin intermediul alambicului estetic brevetat de către cultura seculară se poate transpune sufleteşte în starea omului primitiv, în sentimentul

său plastic. Unui artist modern îi este imposibil acest lucru şi interzis prin naşterea sa, prin educaţia sa, prin mediul în care trăeşte şi care imprimă sensibilităţii şi raţiunii sale chiar, alte concepţii despre viaţă, alt sentiment, alt ritm de formă, coloare etc. O cucoană îmbrăcată ţărăneşte, tot cucoană rămâne, chiar dacă ar lepăda pantofii Louis XV din picioare şi-ar renunţa la fierul de frizat.

Şi-apoi, un artist care merită acest nume în virtutea unei *personalităţi proprii, bine definite,* să nu aibe ca scop artistic decât anihilarea sa sufletească aplicându-se la imitaţii, la zămislirii puerile, cari vor rămâne, totuşi, stângăcii voite, naivităţi artificial provocate? La ce va ajunge? Fatal, la un manierism de diletant, de care la un moment dat, numai snobismul se poate declara satisfăcut. Noi, vom prefera acestor contrafaceri, totdeauna, strachina ţărănească, fiind primitivă prin *sentiment*, iar nu prin *intenţie*. (De altfel e şi mult mai ieftină, ca preţ, nefiind „olărie de artă"). Un artist care, renunţă la sentimentul plastic sădit de natură în sufletul său, ca să facă simplă operă de copist, săräceşte arta şi pe sine prin creaţii vane. Pastişa, oricând, duce la discordarea, la disolvarea sentimentului plastic şi în consecinţă la impotenţa sentimentală şi spirituală, la o moleşeală a voinţei şi-a gândirii, iremediabile.

Dar, pe artistul modern ce cade în aceste erori de sentiment şi raţiune ni-l închipuim discordat sufleteşte, ştiindu-l neurastenic. Il vedem şezând în biroul său cu păreţii şi jeţurile tapisate cu ţesături naţionale înconjurat de oale, ulcele şi străchini. Intrerupând satisfăcuta contemplare a pantofilor săi de forma fierului de călcat rufe, capul frizat englezeşte, se apleacă obosit pe masă, iar degetele-i nervoase, la care luceşte sticlos un „brillant", construeşte pe *hârtie* o formă de vas de „artă naţională".

Afară, natura îşi desvălue misterul formei, coloarei şi luminei şi copilul ei — artistul — nu o vede.

Francisc Şirato

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

M. Sadoveanu. *Cocostârcul albastru.* „Viața Românească". Iași, 1921. 14 lei. 204 p.

Stăpânindu-și perfect arta, reușind să realizeze pe deplin formula impusă de personalitatea D-sale, D-l Sadoveanu îmbogățește literatura românească cu cele două creiațiuni ce alcătuiesc volumul de față: „Cocostârcul albastru" și „Bulboana lui Vălinaș". In aparență numai, ele sânt deosebite ca produse ale unor viziuni diametral opuse: cea dintâi, o manifestare lirică de mare putere și de-o finețe infinită, cea de-a doua, o pură realizare epică, prezintând o intrigă strânsă, redată cu mijloace simple și dramatice. Aceasta numai în aparență; căci, de fapt, între „Cocostârcul albastru" și „Bulboana lui Vălinaș", nu există decât o dozare nouă a acelorași factori ce-au produs pe cea dintâi.

Cocostârcul albastru e o succesiune de momente sufletești: amintiri, întâmplări auzite sau văzute, povestiri dramatice, descrieri; dedesuptul acestui mozaic — unele fragmente ale căruia au o intrigă a lor, o rotunjime ce le individualizează aproape — simțim pâlpâitul domol al aceluiași suflet cald, discret, visător, meditativ, iscoditor, nițel obosit. Această prezență o simți ca o obsesie, iar ochiul atent și cercetător al poetului te urmărește până și dealungul momentelor epice, cari, din această pricină, își pierd individualitatea, sunt transfigurate, devenind simple vestminte plastice pentru ochiul și sufletul unic ce veghează hipnotic.

Sufletul acesta trăiește cu-o putere halucinantă; nuanțat și adânc, va renunța la deosebirea lumii actuale a realităților cotidiene de lumea magică a visului, a amintirii, a iluziunii: va fi o singură lume, interioară și sbuciumată, fluxul și refluxul căreia ajunge la urechea și la ochiul cititorului, ca din depărtări mari, cu asperitățile tocite, cu culorile prea vii penumbrite, cu conturele aproape întretopite.

Sunt 16 asemenea momente, numerotate și purtând deasupra o scurtă notație ce reproduce, în raccourci, motivul respectiv, tonalitatea dominantă a fragmentului; toate aceste notațiuni seamănă cu versetele simple din Biblie, ori îți amintesc refrenele cântecelor stinse demult. („Departe, frate, departe", „Erau niște oameni triști

și simpli", etc.) Autorul are grije să ancoreze această peregrinare a visului său într'o epocă anume: aceea premergătoare războiului nostru, când, mobilizat, primise ordinul să ia comanda unui detașament de completași .... „într'un colțișor necunoscut al Moldovei, cu numele Cucuieți". Din capul locului, decorul capătă o nuanță de realitate modificată de magia visului:

„Într'o vale îngustă, în rovina unui pârâu, găsii satul. Un vânt fantastic va fi prăvălit de pe culmi casele cucuete cândva sus și zâmțuind zarea".

Urmează descrieri din lagărul improvizat al completașilor, «...niște oameni triști și simpli»; pretutindeni, vigoarea concentrată a sufletului meditativ colorează realitatea: «Erau fantastici *oamenii* mei, cu căciulele negre de campanie în cap și cu opincile umplute cu paie în picioare. Stăteau liniștiți și nu spuneau nimica»- etc. Apoi după o anecdotă scurtă cu Țiganul Bengoiu:

«Iar se făcuse tăcere; Bengoi se șterse trist în umbră; și iar prinseră a bate cazmalele în mal, cu îndărătnicie, — căutând parcă comoara ascunsă în huma rece de uriașii care au trăit pe pământ înaintea noastră».

După descrierea locuinții și portretul gazdei, pe când asculta «...pe gânduri fantastica muzică a văzduhului», Profira Cârlan, gazda, îi «povesti cu plăcere lucruri înfricoșate»: povestea Ilenii Chirilă, o veche vrăjmașă, care-și ucisese bărbatul; apoi, o împletire de anecdote, descrieri de peisagiu desprimăvărat, convorbiri cu «oamenii» Companiei, toate, purtând aceeași pecete a sufletului liric ce le mistuie, transfigurându-le.

Fragmentul X, «...O arătare stranie, un mesager de departe...» ne istorisește o întâmplare ciudată din copilărie, aruncându-ne în plină magie a amintirii:

«Țiuie [Austrul] la ferestre și bubue în sobă. Sună parcă și 'ndepărtările trecutului și mă ține treaz noaptea, chemând din țintirimul lucrurilor duse fantasme și icoane de acum douăzeci de ani». Copil, se furișase cu pușca, în baltă; pe când, stângaci, se lăsa inițiat într'ale vânătoarii de un «mașinist» neamț, întâlnit întâmplător, încremeni ...«...căci pe cellalt mal ședea și un cocostârc ciudat cu penele de culoarea mărilor, cu pliscul lung, fin și ascuțit».

Acest cocostârc de culoarea visului și a iluziunii, e un simbol și o culminație, lămurind întregul proces de altoire a visului la realitate, ce reprezintă bucata.

Încă o poveste din bătrâni, cu o scurtă licărire a patimei sălbatice de dragoste, însângerate de omor; apoi alta, cu o răfuială târzie între doi dușmani vechi, și, iarăși, un crâmpei de minunată amintire: «Furtuna, demonul singurătății ...». Învăluit de «farmecul vechiului

basm», autorul se trezește din nou, «... aievea, ori, în amintire, în făgașurile misterioase ale Barnarului, între codri de brad, pe potecile care coboară dela Dorna». E o călătorie prin munți, în tovărășia călăuzei Brahuza, pe vreme de cumplită furtună; în ochii lui Brahuza, neam de hoț, licăresc fatalitățile trecutului și o furtună «tăcută și tainică» îi crește în sufletul ațâțat — ne spune autorul înfiorat de presimțirea unui atac. Această corespondență dintre furtuna ce bântuie codrul și cea iscată în sufletul Munteanului, sobrietatea plastică și viguroasă a descrierii, e de o înaltă semnificație pentru întreaga creațiune, lămurind — ca și neașteptata apariție a «cocostârcului albastru» în tainițile amintirii — procesul acesta de continuă oscilare între vis magic și realitate vie, întru a cărui realizare se complace sufletul liric al autorului.

Lucrurile fiind astfel privite, întreaga succesiune de momente — disparate în aparență — capătă o motivare și o unitate superioară, iar sensibilitatea fină și discretă se desfășoară lin, croindu-și haină plastică în cadrul amintirii ori în cadrul unor scurte încordări epice transfigurate de lirism.

Mai reținut, mai complex, recunoaștem totuși pe poetul din „Cântecul amintirii", „Povestea cu Petrișor", «Prisacă dealtădată», «Printre Gene» etc., poetul acelor suave colțuri ale trecutului copilăriei cu întâmplări zărite prin prisma unui bob licăritor de lacrimă furișată.

Bulboana lui Vălinaș, redusă la o simplă semnificație anecdotică ar cadra perfect în cursul desfășurării „Cocostârcului albastru", ca un moment epic cu pronunțat accent de lirism — cum sunt și celelalte două-trei povești tragice de iubire. Căci nu avem de-a face cu o desfășurare implacabilă de realități sufletești, perfect obiective; „Bulboana lui Vălinaș", nu e, ca atare, o exemplificare pură a genului «nuvelă», care presupune realism direct și independent de tonalitatea sufletească a autorului. Aci, dimpotrivă, preferințele D-lui Sadoveanu se văd limpede în alegerea personagiilor, în caracterizarea lor, precum și 'n natura intrigei ce se desfășoară. Recunoaștem pe D-l Sadoveanu, care a scris — cu mai puțină perfecție — povestea romantică a lui «Ion Ursu» și «Petrea Străinul».

«Bulboana lui Vălinaș» e un conflict între două personagii ce se vrăjmășesc din pricina dragostii pentru aceiaș fată: notarul Scovarză, ce-și dă aere de târgoveț și nu înțelege că dragoste cu sila nu se poate — și Ilie Bădișor, plutaș sprinten de pe Bistrița, simplu și hotărît ca undele apei care-i poartă plutele, mânat de o pasiune severă și tăcută, aproape mistică. Mădălina, copiliță suavă și mlădie, ascunde în suflet o patimă covârșitoare și ferbinte pentru cel din urmă. Notarul, luat în râs de fată și de lume pentru neghiobia patimei sale, se gândește la omor; din ciocnire însă, învinge Bădișor,

celălalt ispășind vina tragică de-a nu fi înțeles destinele dragostii.

Intriga, simplă și desfășurată admirabil, e un vechi motiv, prin care D-l Sadoveanu manifestă preferința pentru încordările aprige ale patimei. Cele trei personagii active, Scovarză, Bădișor, Mădălina — și mai ales aceste două din urmă — au ceva caracteristic, care le idealizează poetic, singularizându-le; în frăgezimea suavă a sufletului lor de eroi primitivi, descoperim iarăși o veche inclinație a D-lui Sadoveanu. Celelalte personagii (Popa Costache Uliță-Ferbinte, Talianu, Petrea Țarcă, Alecu Deșca) sunt decorative și pitorești, colorate cu mult mai puternic decât o desfășurare strict realistă ar fi cerut-o; de altfel, în acest sens, chiar începutul nuvelei e caracteristic: «Aveau niște nume și niște porecle, care de care mai strașnice.»

Atmosfera de lirism care învăluie și încălzește «Bulboana lui Vălinaș» se vădește neîndoelnic și în pasagiul de încheiere. Suntem la îmmormântarea lui Scovarză; Bădișor, vibrând încă de groaza păianiei din ajun, privește pe Mădălina:

«O privea prin negură și i se părea că tot se depărtează de el, pe când buciumile sunau cântece de mort, ca 'n vremuri străvechi, când nu erau în munți nici surtucari, nici fierăstrae.»

Henri Bordeaux. *La maison morte.* (Ed. Plon).

„Un drame paysan", după cum îi spune foarte bine autorul, și încă o dramă aproape romantică. Sufletul personagiilor are o nuanță exotică (Bordeaux ne-o explică prin încrucișarea cu sângele maur al Sarazinilor), deși suntem în regiunea *Maurienne* din Savoia, la poalele Alpilor. O veche civilizație medievală dăinuește încă în acest mediu păstrător de tradiții patriarhale:

„La Maurienne eut de tout temps sa civilisation à elle, qui se transmet encore aux veillées où se racontent fabliaux, légendes et mystères".

Claude, fiul țăranului chiabur Jean-Pierre Couvert, se căsătorește cu Maddalena, italiancă de peste munți, care adaugă atmosferei mohorâte a familiei nota de vioiciune cochetă a neamului ei. Benoît, cumnatul, ursuz la început, e cucerit de veșnica panglică roșie ce împodobește, provocător, părul Maddalenei, și incestul e gata. Consecința imediată e uciderea lui Claude de către frate-său, Benoît; consecința finală e disolvarea treptată a vechei și prosperei familii Couvert: Mama, Pétronille, moare ca o sfântă, chinuită de inimă rea; tatăl, istețul și hotărâtul Jean-Pierre, se îngroapă în mânăstirea Hautecombe, lăcașul prinților de Savoia, îngropând, odată cu sine, taina spăimântătoare pe care o descoperise; fiica și fiul mai mare al Maddalenei se călugăresc, înrolându-se în compania propagandiștilor

catolici pentru China, iar fiul mai mic își caută moartea 'n război. Cu toții înăbușesc eroic oroarea păcatului ce apasă sufletul familiei.

Maddalena, învinsă de remușcări în sfârșit, își ia lumea 'n cap și e ucisă de-o avalanșă; iar criminalul, după ce rezolvă averea 'n bani, *păstrând însă casa*, pleacă în lume și i se pierde urma; banii vor servi pentru binefaceri, iar casa va rămâne pustie și blestemată, în bătaia vânturilor sorții.

Bordeaux ne promisese o dramă țărănească; generos, ne rezervă, pe deasupra, surpriza unei drame polițiste, romanești și tendențios-optimiste. E o dramă țărănească, doar fiindcă-i jucată de țărani, idealizați și aceștia, simplificați ca niște cadre de biserică; ce le lipsește e că nu sunt și *oameni*, pe lângă țărani... Ei nu trăesc decât pentru satisfacția ciudată de-a juca „drama" lui Bordeaux: sunt prea actori și prea ascultă de capriciul dramatic al autorului; altfel, nu ne-am putea explica neamestecul lor în nici una din treburile specific țărănești. Autorul însă, s'a dispensat de analiză sufletească și drept motivare anticipată, ne-a dăruit o frază:

„Je sais qu'il faut s'attendre à tout avec les gens de Maurienne, qui est un pays de sortilèges et d'extases, de diablerie et de mysticité, où les imaginations sont ardentes et élaborent d'étranges projets".

Pe lângă dramă a unor țărani de operetă *La maison morte* e și o dramă polițistă. Severele deducțiuni ale autorului avocat-vânător, care vânează cerbi în Maurienne și asistă, pe timpul vacanțelor de la tribunal, la desfășurarea dramei — sunt ireproșabile și nesuferite.

Drama e romanescă din pricina psihologiei arbitrare pe care o practică ramancierul; apoi, din pricina diversității scenelor pe cari se joacă: un act în Savoia, cu tot accesoriul de vis patriarhal al tradiționalismului, altul în tranșee (prilej binevenit pentru descrieri în consecință: atac, bombardament, elogii patriotice etc.), un episod în China etc; însăși tema, așa cum e prezintată, e romanescă: această *casă moartă* e într'adevăr moartă, oricât ne-ar momi autorul: „Un esprit l'habitait etc..."; iar sistemul acestei ispășiri în familie, tinzând la solidarizarea morală a descendenților cu ascendenții, e romanescul însuși... Că din aceste date se putea face un roman, firește; autorul însă n'a făcut.

Dar ceeace e mai supărător, e că Bordeaux ține să coloreze sfârșitul dramei cu un misticism surâzător, senin, optimist. Atâta fericire crescând pe atâta ruină fumegătoare! Autorul însă *așa* vrea... O temă asemănătoare a fost tratată de *Zola* în *L'argent*, dar, ce deosebire! Acolo era o necesitate imanentă; aici, un postulat dulceag și arbitrar... Aceasta se vede perfect din ultimul pasagiu, simbolic, al romanului: privind „les covasses" — focurile ce mistuie ierburile rele, pentru pregătirea ogorului — autorul se gândește la sacrificiul

ispășitor al familiei Couvert și visează reconstituirea căminului (mai erau niște membri prin America...):

„Si les covasses purifient la terre, comment toutes ces lampes allumées ne chasseraient-elles pas les ténèbres? Comment l'oeuvre de justice ne serait-elle pas satisfaite par toutes ces expiations volontaires qui attestaient, dans l'épreuve, la solidarité de la race et ses puissances de rachat?"

Această „operă de justiție".... imanentă e un ison vechi al unui și mai vechi cântec...—

Jérome et Jean Tharaud. *La randonnée de Samba Diouf.* (Revue des deux Mondes. 15 Februarie — 15 Martie 1922).

Un roman cu un singur personagiu: Senegalezul Samba Diouf din satul Niômi, în regiunea Dakarului. Intrigă — în înțelesul curent — nu există: Samba Diouf, Negru cu sufletul rudimentar, e smuls din mediul natal și transplantat pe frontul francez; tot romanul consistă în confruntarea eroului cu noui condițiuni de viață, din ce în ce mai deosebite de acelea în mijlocul cărora se născuse și în notarea modificărilor succesive, pe care sufletul conservator al acestuia le suferă efemer.

Din aceste date se puteau face două lucruri: un roman, în care opoziția dintre două mentalități, două civilizații să fie speculată romantic, ori un roman psihologic, stil Bourget, cu analize complicate la nesfârșit.

Frații Tharaud n'au făcut propriu-zis nici una, nici alta: opoziția de care vorbeam e mai mult constatată, discret, fără complicațiuni speculative; iar psihologia personagiului, adevărată și adâncă, este indicată simplu, lapidar, fără intermediar. Și tocmai în această simplitate, care se mărginește, aproape exclusiv, la redarea descriptivă a lucrurilor, reușind să dea iluziunea unei supreme obiectivități, consistă arta superioară și originală a romanului. Exuberanța de culoare artificială care însoțește obișnuit, redările de suflete și de peisagii exotice este cu totul străină fraților Tharaud; o culoare sobră, veritabilă și nu contrafăcută, se desface, în schimb, dela sine din descrierile de peisagii, fără intervenția imaginilor luxuriante:

„La nuit tombait. Dans la forêt, les rayons de la lune, filtrant à vingt mètres du sol à travers le dôme serré des feuilles et des branches, éclairaient les fûts gigantesques des acajous, des fromagers, des ébéniers, des bois de rose et des kaïlcédrats." Sau:

„Déracinés par les eaux et par cette furieuse poussée, les palmiers de la berge se couchaient sur le fleuve, offrant leurs troncs rugueux au repos des jeunes caïmans et leurs palmes abandonnées au courant semblaient des algues flottantes. L'obsédant parfum de jasmin

qu'envoyaient les lianes fleuries, se mêlait par bouffées aux odeurs pe l'huile chaude et de la fumée du bateau."

Același simplitate directă, concentrată, expresivă, în construirea sufletului lui Samba Diouf; în sufletul acesta rudimentar se strevăd limpede resorturile din al căror joc se nasc acțiunile și reacțiunile sufletești, se alcătuesc imaginile și noțiunile:

«Ils vont nus, pensa Samba Diouf, mais ils bâtissent bien!»

constată eroul nostru, străbătând un sat de Negri dintr'un trib ce-i era necunoscut; operația de definire, procesul de abstracțiune merge apoi mai departe:

„Ils vont nus, mais ils bâtissent bien, et ils boivent du vin de palme."

Ideile ce solicită conștiința lui Samba Diouf se pot număra pe degete; sentimentele — șterse și fără o acțiune imediată asupra deciziunilor — de asemeni. Și totuși, în sufletul acesta de o primitivitate săracă, animalică, ghicim pâlpâitul vieții.

Iată, de pildă, iubirea lui Samba pentru indigena Yamina, care-l înșeală în lipsa lui: indignarea și durerea lui Samba sunt fără expresie și fără acțiune asupra imaginației și voinței; el primește vestea aceasta aproape cu indiferență, fiindcă, ne mai trăind în apropierea Yaminei, o uitase. Reintors, faptul că găsește pe Yamina cu un copil din flori, nu-l impresionează: după tocmelile de rigoare, Samba se decide, totuși, s'o ia de nevastă.

Simțim în Samba un reprezentant al unei trepte anume a umanității și claritatea cu care ne este îngăduit să privim la jocul mobilelor și motivelor din sufletul său necomplicat de civilizație e și o însemnată contribuție la psichologia umană în genere.

Stilul e de o preciziune matematică, limpede și concis; dintre mijloacele de expresie poetică, Tharaud întrebuințează pe cel mai simplu — contrastul — înlăturând, aproape cu totul, metafora, imagina. Intreg romanul e, de fapt, o serie de confruntări între două planuri sufletești contrastante, cel rudimentar al Negrilor și cel evoluat al Europenilor; pentru aceasta Tharaud procedează prin suprapunerea de tablouri zugrăvite sobru și de situațiuni redate prin simpla notațiune a esențialului. Procedeul acesta se vădește mai ales în trei cazuri:

Administratorul posesiunii se adresează în franțuzește delegației unui sat de Negri, făcând apel la sacrificile lor pentru Franța, patria comună; interpretul, un Negru, tâlmăcește discursul în limba indigenă, deformând ideea și adaptând-o la sufletul indigen:

«Le commandant Toubab (alb) a dit: la guerre des Toubabs français n'st pas encore finie. Ils ont tué des ennemis qu'on ne peut plus ompter, mais il en reste beaucoup à tuer.» etc.

Al doilea caz: în plin Occident și în plin război rafinat și calculat, Negrii, ascultând de impulsul unui sentiment nostalgic, de care nu-și dau bine seama, dansează sălbatec, ca'n brusa africană.

In fine, chiar sfârșitul romanului: Samba Diouf, reîntors cu un braț mort din raita pe care-o dăduse prin țara „Tubabilor", fără ca sufletul să-i fi fost întru nimic modificat, se îndreaptă, într'o seară, către casa Yaminei, reintrând, printr'asta, în viața pe care războiul o întrerupsese brutal; în aceiași seară, ultimii supraviețuitori Negri dintre camarazii lui de arme cădeau pe front, în Apusul de care nimic nu-i lega:

„Alors, d'un geste décidé relevant son m'boubou sur son épaule, il prit le chemin qui conduisait à la maisonnée des Sédi....

Ce même soir, là-bas, sur l'autre bord de la mer, Bambaras, Toucouleurs, Ouolofs, Mandingues, Soninkés, Bobos, Gouros, Baoulés, Yakoubas, tout le 113-e bataillon noir s'élançait une fois de plus à l'assaut des Alamans. Et Samba Sarr le chamelier et le caporal Lamine Cissé, seuls survivants de la 7-e escouade où avait servi Samba Diouf, tombaient ensemble, frappés du même obus, sur la terre des Toubabs." — **Vasile Munteanu.**

Atmosfera intelectuală în Germania.

In Germania de azi e o producție de *biografii*, de-o abundență la care nu ajunsese până acum nici o epocă. Biograful devine un foarte de seamă personaj.

Lucrul e fără îndoială semnificativ. Observând cu puțină atenție mecanismul care pune în mișcare viața intelectuală a republicei din Europa centrală, se poate urmări mentalitatea socială, care e desigur, creatoarea indirectă a acestui fapt.

E limpede că cititorul vrea să știe *cu cine are a face*, vrea să cunoască *omul*, înainte de a se hotărî să creadă în valoarea lui de *artist* ori de *gânditor*.

Atât de trainicul *anonimat* al gândirii — până acum — piere, opera de artă nu mai e suficientă față de ea însăși.

Odată faptul acesta constatat ca urmare logică a unei alte constatări, rămâne să i se urmărească pricinile.

Imprejurările par să fie cei dintâi factori determinanți. Publicul contimporan pare că spune: idei avem destule, *oameni* căutăm, ori mai bine zis *omul nou*.

E un soi de *messianism* care dă aspirațiunilor, o credință naivă parcă, o nerăbdătoare așteptare a omului ce va să vină.

Și totuși, amintindu-ne de epoca dinaite de război, putem afirma că acest caracter al mentalității germane, nu e de dată tocmai atât de recentă.

De atunci încă, există, destul de desvoltat, un fel de *pragmatism*, de vitalism spiritual, pentru care ideile sunt niște *mijloace* pe care omul le folosește, ca să-și organizeze viața, făcând un soi de *triaj* în elementele psihice, și afirmându-și hotărît voința de *a fi el însuși*. Mai mult: ca să se poată aprecia o idee, trebue dată individului fiindcă, în timp ce ideile se schimbă, se disting între ele, el rămâne unica realitate profundă.

Odată lucrurile acestea schițate, abundența bibliografiei biografice se explică foarte clar. Oare biograful refăcând în sens invers ceeace creeatorul operei de artă ori de gândire, au făcut înaintea lui, nu lucrează tocmai în acest sens de *umanizare*, de integrare în individ a obiectului creiat?

Astfel, în Germania de azi problema artei biografice, a metodelor ei, determinarea scopurilor ei, cu toate chestiunile de amănunt, e în plină vogă.

Nu e deci de mirat că se discută pagini întregi, bunăoară despre o nouă biografie a lui Goethe, pe care o încearcă F. Gundolf (*Goethe*-Ed. Bondi Berlin) cu atât mai mult, cu cât personalitatea marelui poet, viața lui, e una din cele care constitue adevărate *tipuri* biografice.

James Joyce.

E vorba de *James Joyce* al cărui nume, dacă în piața literară străină, ori chiar cea engleză e puțin cunoscut, apoi la noi e desigur cu desăvârșire nou. E în adevăr un caz curios, cu totul original din multe puncte de vedere. Joyce va fi pus în galeria figurilor literare *engleze*, el e însă irlandez și catolic de veche obârșie și această Irlandă care indică oarecare afinități cu Franța, Spania și Italia, e cu totul străină de Anglia, de care nici măcar comunitatea limbei n'o apropie.

Necunoscut până ieri, «Nouvelle Revue Française» îi consacră dintr'o dată un lung si foarte interesant *articol de fond*, semnat de Valéry Larbaud, care ne spune că pentru unii scriitori care l-au urmărit, Joyce e *cel mai mare scriitor* din cei cari scriu azi în englezește, egalul lui Swift, Sterne, Fielding. Mai mult, se poate spune că prin opera necunoscutului de ieri, «Irlanda face o sensațională intrare în înalta literatură europeană».

Iată e partea cea mai curioasă a împrejurărilor în care se prezintă Joyce în arena literară a occidentului: Sunt mai bine de doi ani de când, a ajuns la o extraordinară notorietate printre literații generației sale, iar publicul englez și american abia încep să audă de el, *niciun critic nu s'a ocupat de opera lui*, în timp ce profesioniștii scrisului vorbesc de el și de opera lui, cum ar vorbi oamenii de știință de Freud sau Einstein!

Partea aceea din publicul cetitor care a auzit până acum de Joyce, i-a asociat numele și opera în foarte ciudate judecăți: când «Little Review» din New-York i-a publicat lucrarea de căpetenie *Ulysse*, Societatea «pentru stârpirea viciului», a declarat-o «operă pornografică» și a urmărit redacția revistei prin poliția corecțională.

S'a întâmplat cu Joyce, ceeace s'a întâmplat cu Flaubert, Baudelaire și Walt Whitman ale cărui volume au fost declarate «materie obscenă» și netransportabile de către Administrația Poștelor Statelor Unite.

Nu mai puțin aventuroasă soartă a avut opera lui Joyce în Anglia. Colecția de nuvele *Dubliners*, după diverse dificultăți care l-au făcut pe autor să intervie chiar la Palat, după ce editorul i-a cerut depunerea unei cauțiuni, fu înstârșit imprimată. Insă în ziua când Joyce veni să-și ridice exemplarele, editorul îi comunică, spre uimirea lui, că *întreaga ediție fusese cumpărată în bloc* și imediat arsă chiar în tipografie. Un singur exemplar fu lăsat, pe care Joyce îl primi ca dar dela generosul necunoscut.

S'ar putea înșira și alte amănunte senzaționale asupră apariției acestui scriitor și a operei sale.

Credem că cele spuse sunt prea îndestulătoare ca să excite curiozitatea tuturor celor ce se interesează de mișcarea intelectuală a lumei. Din acest punct de vedere «Nouvelle Revue Française» pe lângă legitima consacrare, îi face și un imens serviciu, practic vorbind. Publicul francez e desigur cel dintâi care acționează cu generozitate sub impulsul unei chestii care-i excită curiozitatea.

Dacă împrejurările în care se prezintă scriitorul nu sunt lipsite de originalitate, opera lui se înfățișază plină de această calitate.

Chamber Music, muzică de cameră, e modestul titlu pe care îl poartă întâiul volum (apărut în 1907) al lui Joyce. Micile poeme pe care le cuprinde, a căror temă e dragostea, reînoiesc o mare tradiție, aceea a cântecului *elizabetan*, unul din aspectele epocei celei mai glorioase a Angliei, adesea covârșit însă de strălucirea dramaturgiei. Shakespeare a ornat unele piese cu grațioasele cântece de acest fel și genul a avut maeștrii de preț. Joyce, știind să fie modern în sentiment și expresie, a reușit să-l împrospeteze fără să cadă în pastișe.

Al doilea volum, apărut abia în 1914, *Dubliners*, e o colecție de 15 nuvele. Personagiile se desprind minunat reliefate și aventura cu arderea primei ediții se datorește de sigur faptului că ele sunt *prea bine* reliefate, prea luate „sur le vif" dintre tipurile prea cinstitului oraș, care n'a vrut să fie eternizat cu atâta precizie. Spiritul original al autorului prinde schițele sale printr'o tehnică care a făcut pe unii să vorbească de *naturalism*, amintind pe Flaubert și Maupassant. Valéry Larbaud crede că judecata e grăbită, Joyce aducând un prea mare aport de personalitate proprie ca să poată fi numit continuator de școală ori gen.

A portrait of the artist as a joung man, e al treilea volum. Sub forma unui roman, Joyce reconstituie copilăria și adolescența unui *artist*. E vizibil, o autobiografie. Ceeace interesează în primul rând, spune V. Larbaud, e faptul că în această carte extraordinară, Joyce e definitiv, ca fel de a concepe, realizare, ca spirit, e el însuși și numai el.

Numele eroului e Stephan Dedalus. Patronul lui e Sf. Ștefan, *protomartirul*, numele lui de familie e Dedal, adică numele *arhitectului Labirintului*. Personagiul e deci totdeodată *real și simbolic*. Acesta e un procedeu caracteristic la Joyce. Cartea, printr'o sinceritate de înaltă intelectualitate, prin calități formale neîndoioase, a avut mare suces printre literați. Criticii, englezi și protestanți, au spus că e o carte «extraordinar de rău crescută»... din aceleași pricini. Joyce a scos pe acest Dedalus din el însuși dar în acelaș timp *l-a creiat*. E o calitate esențială aci. Ca tehnică *monologul interior* și *conversația*, substituindu-se din ce în ce naratiei, cetitorul e *introdus* adânc în personaj, îl urmărește, asistă la producerea stărilor sufletești. Aci e forța lui Joyce.

Trecând peste o dramă publicată în acest răstimp, ajungem la opera, până acum, principală a scriitorului: *Ulysse*.

Intâia curiozitate a cărții e că, cele 800 (opt sute) de pagini cuprind povestirea unei singure zile, nici aceea întreagă: dela 8 dimineața la 3 ore din noapte.

Romanul acesta e original și ciudat. Cu aceeași curioasă îmbinare de cel mai pur realism și cel mai simbolic înțeles Joyce construește aici romanul simbol al vieții noastre de acum; e cotidiana și tragicomica odissee a modernului de azi.

Alcătuirea lui e de o stranie minuțiozitate, ridicată pe o schelă centrală care corespunde ca semnificație și succesiune tehnică istoriei anticului Ulisse și fiului său Telemac. De aci titlul de *Ulysse* cu toate că numele vechiului erou elen, e abia amintit de patru ori. Descripția „zilei" unui modern e făcută prin două personagii: Leopold Bloom — adică Ulisse și Stephan Dedalus — adică Telemac. La braț cu ei, sau cum spune V. Larbaud, plasați în ei ca în două vehicule, asistăm la „ziua" omului de azi, în cea mai veridică a ei formă. Planurile în care e construit romanul sunt panouri care corespund aproape exact cânturilor din *Odisseea* iar înțelesul capitolelor de asemenea.

Ceeace dă lucrării o neobișnuită autenticitate și prin aceasta putere și adâncime, e arta cu care Joyce a reușit să construiască semnificația Odisseei, transpusă în cel mai brutal cotidianism modern: romanul de o zi începe acasă la Bloom: sculare, bucătărie, anticameră, W. C. unde fac proecte literare, la măcelar, redacția unui ziar, o înmormântare și în fine într'o casă de prostituție. — **V. R. Ș.**

La Revue hebdomadaire.
(4 Februarie—4 Martie).

Studiul lui *Albert Thibaudet* asupra lui *G. Flaubert*, în continuare: *Salammbo*. (No. din 4 Febr). Urmărită de justiție (chiar de pe când se publica în *Revue de Paris*), bucurându-se de un enorm succes în public, Madame Bovary a prilejuit, prin noutatea formulei întrebuințate cele mai absurde și mai imbecile observațiuni critice. Așa, criticul revistei „L'Illustration", *Charles Texier* se înduioșează de soarta bietului Charles Bovary și regretă că autorul nu i-a acordat mai multă distincțiune în maniere și un pic de inteligență mai mult, căci atunci „...Charles Bovary mourant, foudroyé par la douleur, restait dans le souvenir du lecteur comme le martyr du foyer domestique, comme un ami dont on se souvient toujours."

Iar *Charles de Mazade* în „Revue des Deux Mondes" (1857) scrie că Flaubert prinde doar anumite aspecte exterioare și că personagiile sale sunt cel mult niște caricaturi.

Dar, după cum în călătoria sa prin meleagurile Orientului, purta în suflet viața provinciei franceze și visa la viitoarea „Madame Bovary", tot așa, întors în Franța, Orientul i se impune cu prestigiul miragiilor îndepărtate. După ce se gândise câtva timp la povestea unei egiptene, „Anubis", se fixează la un roman din viața cartagineză. *Salammbo* este, de sigur, un roman istoric; Flaubert însă nu se simte obligat să rămână la formula romantică de idealizare a lui Chateaubriand sau Hugo. Făcând parte din școala ilustrată de Renan, Taine, Leconte de Lisle, situațiile istorice au pentru Flaubert un caracter de viață trăită, lucru care se vede dintr'o splendidă scrisoare adresată lui George Sand:

„J'ai été batelier sur le Nil, *leno* à Rome du temps des guerres puniques, puis rhéteur grec dans Suburre où j'étais dévoré des punaises. Je suis mort pendant la croisade, pour avoir mangé trop de raisin sur la côte de Syrie. J'ai été pirate et moine saltimbanque et cocher. Peut-être empereur d'Orient".

Pentru romantici, romanul istoric era mai mult un pretext de lirică expansiune sentimentală, căpătând și un puternic accent de simbol. Flaubert va căuta doar motive pitorești intens colorate, pe care să le trateze în deplină libertate din punctul de vedere al stilului. Tocmai de aceea se adresează antichității cartagineze, ca fiind cea mai puțin cercetată și având, întru câtva, o existență independentă în viața antichității. Din aceeași pricină, Flaubert se va feri să introducă în romanul său viziunea statului roman, ceeace ar fi determinat înglobarea vieții cartagineze în ansamblul universal, interzicând printr'acestea

posibilitatea unei interpretări exclusiv artistice, formale.

Şi totuşi Flaubert a fost chinuit îndelung de psichologia personagiilor sale şi de dorinţa verosimilităţii istorice: dovadă cele 98 de volume citite serios şi călătoriile de studiu întreprinse; iar corespondenţa sa mărturiseşte în repetate rânduri neputinţa de a-şi *trăi* personagiile.

Ca şi Emma, Salammbo face parte din familia sensualelor plictisite şi însetate de aspecte şi senzaţiuni noi. Dar, pe câtă vreme Emma trăieşte intens şi real, Salammbo ne apare ca o subtilă fantomă de vis. Totuşi, Faguet n'are decât în aparenţă dreptate, când găseşte că atât Salammbo, cât şi Mathô, îndrăgostit până la halucinaţie nu sunt analizaţi psichologiceşte; Salammbo, tot aşa de bine ca şi Yseult din romanul breton, reprezintă nu atât realităţi psichologice ca „Mme Bovary", ci mai mult concretizări de influenţe subtile de dincolo de pragul conştiinţei:

«La magie nous ouvre ici un monde qui n'est pas celui de la psychologie, un monde subliminal qui n'st pas notre monde individuel. Flaubert, ne pouvant demander à la psychologie l'intérêt de son roman l'a été chercher précisément dans ces régions souterraines et musicales, si bien apparentées au vieil Orient».

Stilul lui „Salammbo" aminteşte energia concentrată a stilului lui Voltaire şi Montesquieu, pe deoaparte, iar pe dealta suflul oratoric al frazei lui Chateaubriand.

Mai mult chiar decât cu prilejul romanului «Mme Bovary», se deslănţuiesc acum urgiile criticei. Sainte-Beuve scrise două articole, cari astăzi ne par meschine. Discuţiile contradictorii durează încă. O bună parte din critica literară nu se poate împăca definitiv cu acest roman ce aminteşte mai mult decât oricare altul originile epice ale „romanului" ca gen.

L'Education sentimentale era, în intenţia lui Flaubert, un testament al întregei sale experienţe sociale. Venind după «Salammbo» — viziune epică de un interes pur artistic — „L'Education sentimentale» reprezintă a doua faţă a personalităţii lui Flaubert: spiritul critic.

După succesul lui „Bovary", Flaubert se decide să părăsească întru câtva sihăstria „laboratorului" său din Croisset şi să trăiască intens viaţa socială. „L'Education sentimentale" este tocmai rodul acestei existenţe şi reprezintă o epocă; de altfel, se pare că Flaubert a ţinut seamă şi de recomandaţiile criticei ştiinţifice de pe la 1860 (Taine), căutând să-şi înzestreze romanul şi cu un interes documentar.

L' Education ca şi *Bovary* ne oferă spectacolul trist al unei epoci şi al unui „Credo" social

în disoluţiune: romantismul. Personagiile, obosite şi decepţionate, „se agită în vid“ — după vorba lui Brunetière — fiind furate de curentul evenimentelor şi incapabile de reacţiune. Întocmai ca Charles şi Emma Bovary, Frédéric Moreau este şi el un ratat al vieţii; deşi, în fond, mediocru, Flaubert se fereşte să-l caricaturizeze, dotându-l chiar cu oarecare distincţiune şi finеţe. Cele două puncte cardinale ale vieţii lui Frédéric sunt: visul şi iubirea; „om al tuturor slăbiciunilor“ — cum îl numeşte chiar Flaubert — viaţa lui alternează între visuri de iubire, fiind cucerit *întreg* când de unele când de altele. Ambiţii literare, ambiţii politice, cele trei iubiri esenţiale ale vieţii lui (Rosanette, Mme Arnoux, Mme Dambreuse) totul se spulberă la suflul rece al vremii şi eroul nostru îşi trăieşte mai departe viaţa lui de pasivitate placidă.

L'Education este o cronică a anului 1848 după cum *Rouge et noir* este o cronică a anului 1830; vom găsi ca atare un tablou al revoluţiei şi portrete de revoluţionari-tip (Deslauriers, Sénécal, mai ales Dussardier).

Importanţa acestui roman în evoluţia genului respectiv este capitală. A schiţa ironic existenţe omeneşti în disoluţie va fi tocmai îndeletnicirea lui Maupassant, Zola, Huysmans.

După La *Tentation de Saint-Antoine*, poem dramatic, mistic şi religios, pe care Taine îl găseşte plin de interes, pe care Renan îl laudă în chip public, iar Emile Hennequen îl pune alături de *Faust* — Flaubert va încerca zadarnic să scrie teatru. *Le Sèxe faible*, *Le candidat*, cad rând pe rând. În noianul de planuri pentru creaţiuni viitoare, paralel cu satira cruntă din *Bouvard et Pécuchet*, Flaubert mai dă totuşi la iveală minunatele sale *Trois Contes* — una dintre creaţiunile sale caracteristice, cu prilejul cărora asistăm la desfăşurarea lină şi spontană a tuturor instinctelor de milă umanitară, pe cari şi le stăvilise în suflet până acum estetul şi criticul.

Maurice Donnay: *Molière et nous amis les Anglais*. Ernest Delahaye: *Comment j'ai connu Verlaine et Rimbaud*. Guy de Pourtalès: *De «l'esprit européen» dans la littérature*. Sacha Guitry: *Parler de Molière?*. *etc*.

Despre critică. D-l Gabriel Brunet schiţează sumar felul în care D-sa înţelege critica literară; e un gest de reacţiune împotriva abuzului de erudiţie încetăţenit în patria literelor de sec. XIX decepţionat şi sceptic, în numele metodei istorice. Opera literară analizată ingenios, explicată riguros, uneori clasificată ştiinţific, ori cel puţin intercalată într'o serie, care-i indica izvoarele şi influenţele — era depusă, în cele din urmă, ca orice lucru mort, în muzeul producţiunilor literare ale tre-

cutului. Conform cu metoda istorică, lectorul era invitat să se refugieze în trecut, să se identifice cu substanța cutărei epoci, renunțând, pentru câtăva vreme, la viața sa proprie, actuală.

Acestei critici literare, care așează o prăpastie între viața actuală și trecut, D-l Gabriel Brunet îi opune critica literară „care menține opera trecutului în viața prezentului"; pentru aceasta admite două lucruri:

a) Identitatea sufletului omenesc, dealungul epocilor Istoriei; diversitatea acestor epoci se reduce la un ansamblu de condițiuni de existență, diferit dela epocă la epocă, ansamblu ce provoacă manifestarea mai accentuată a unor anume facultăți sau a unor anume altora.

b) Orice capodoperă veritabilă este un tezaur de ***umanitate***, conținând substanța sufletului uman, întotdeauna identic.

Așa stând lucrurile fosilele literare ale criticei istorice intervin în viața actuală, ca *forțe veșnic vii și active*, afirmându-se ca factori directori și modificatori ai vieții. Aceasta e cu putință, din pricină că oricare ar fi facultatea dominantă ce e provocată să reacționeze de condițiile specifice ale epocei, ea își va găsi întotdeauna corespondentul respectiv într'o veritabilă creațiune literară; ceeace înseamnă că viața unei opere, adică „aspectele succesive ale acțiunii sale dealungul veacurilor", apareca o *continuă creiare*, prin scoaterea în evidență când a unui caracter constitutiv, când a altuia, în legătură cu necesitățile epocei.

Criticul va fi doar... „mediatorul între opera de altădată și viața de astăzi", iar critica... „un organ de vivificare a capodoperelor literare".

Democrația și războiul Franței. Sub acest titlu un membru al Institutului Franței, Gustave Fagniez, publică o serie de reflexiuni amare cu privire la rezultatul războiului și păcii democratice pentru care s'au jertfit un milion și jumătate de vieți franțuzești.

Invingătoare'n război, Franța e înfrântă la masa verde. Pricina acestui eșec ar fi datorit, în bună parte, «educației democratice» a factorilor răspunzători; căci numai așa se explică galanteria cu care Franța —în numele unui foarte obscur și nebulos ideal democratic—a renunțat la garanțiile ce i se cuveneau de drept, după războiu, și a recunoscut *ipso facto* unitatea unei Germanii sub același amenințător sceptru prusac.

Astăzi situația politică și morală a Franței este, întrucâtva, tragică; nevoită să lupte pentru recunoașterea unor drepturi câștigate prin sânge, se vede acuzată de imperialism:

«Et comment une nation, à qui la victoire ne rapporte même pas la sécurité, peut-elle être soupçonnée d'en attendre la prépondérance?». —**V. M.**

Iunie 1105 1922

PUBLICUL ŞI PRESA

Să notăm un fel de fenomen.

In vreme ce valorile comerciale mediocre au sporit cu mia la sută; în vreme ce nisipurile de aur, după retragerea undelor de sânge, au clădit bancuri statornice în cele mai mizere limanuri; în vreme ce toate şantierele muncii sociale s'au înavuţit şi cele mai provizorii bordeie se reclădesc cu turnuri; în vreme ce cârciuma, cafeneaua, circul şi teatrul cunosc neaşteptate opulenţe (chelnerul: capitalist, actorul şi clownul transmutaţi în baroni şi prinţi) ţărmul de farmece al literaturii stă, dinaintea soarelui, sterp.

Niciodată cartea n'a însemnat mai puţin ca azi, niciodată scriitorul nu s'a vădit mai inutil—scriitorul, preotul limbii, cel exaltat de domnii senatori şi deputaţi teoretici—niciodată nu s'a citit mai puţin. Consecinţa cea mai crudă a războiului o suferă invalizii şi orfanii literaturii: Cine afirma cu o convingere agresivă că războiul civilizează şi alege?

Nimeni nu mai citeşte. Ediţiile încep să fie scurse cu greutate şi editorii încep —în sfârşit!— să aprecieze durerile autorilor.

Scriitorii, şi cei mai cotaţi în piaţa librăriei, se văd refuzaţi de toate casele editoare. Exemplul cel mai recent ni-l aduce d-l Agârbiceanu, care cu două manuscrise voluminoase în ghiozdan, bate la uşile editorilor în deşert. Literatura care mai prinde trebuie să fie strict pornografică. A circulat pe subt masă în Capitală, o broşură de patru pagini, care cânta în versuri, nici măcar lubricitatea brută. Domni cu studii înalte, cu pantofi de lac şi cu monoclu o căutau numai pentrucă broşura numea organele pe rostirea lor vulgară. E, probabil, o perversitate analogă aceleia, care face ca, la oraşe, boii stâlciţi în bătaie la ţară, să fie adoraţi în pictură şi, la Universitate, profesorii în redengotă, să recomande

în literatură, deliciile cioarecului şi ale extractului de oaie ţurcană.

In ultimele zile s'a împărţit în public următorul afiş. Se discută, cu aprindere, tocmai libertatea presii.

Fetele la 16 ani. „Dintre cele două perioade critice, pe care le are femeia în viaţă, cea dela 16 ani e cea mai turburătăoare, cea mai plină de farmec.

„Ochii turburi rămân fixaţi în gol, iar sânul fraged şi crud e răscolit de suspine neînţelese. Simţiri pe care ele nu le pot pricepe, cuprind inimioara fetei de 16 ani, şi o dorinţă nebună, mii de dorinţi, îi agită febril fiinţa.

„Pentru a întruchipa această minunată trezire a simţurilor, pentru a putea uni sensualitatea nedefinită încă, cu perversiunea instinctivă a femeei, pentru a reda setea de iubire, de iubire pătimaşe fără alegere şi fără de gând la consecinţe, Pina Menichelli, marea artistă italiană, a dat filmului unul din capodoperile cinematografice moderne: «Vârsta Critică», ce se rulează de Luni 3 Iulie 1922, la Cinema «Apollo» şi la frumoasa grădină «Arena Blanduzia» din str. Paris No. 7.

„In filmul montat cu o artă superbă, joacă şi popularul artist Livio Pavanelli. Monopol S. A. R. P. I. C.“

Ziarul, nici el nu este, relativ, mai cumpărat decât cartea. Tirajul neînsemnat al marilor cotidiane, pentru un popor de 16 milioane de perechi de ochi, s'ar putea explica prin formatul hârtiei, care slujeşte la împachetat. Cele mai răspândite ziare nu trec în zilele lor meritorii peste o vânzare de 60.000 de foi, şi atunci este nevoie de o gâlceavă de generali care au comandat armatele în război şi îşi servesc reciproc epitetele inspirate dela dezerţiune şi trădare. In ultimele luni au dispărut şi din Capitală şi din Ardeal câteva ziare. Maşinile tipografice treeră aiurea decât în presă şi literatură: chitanţele, facturile, formularele, poliţele sunt singurele opere de artă care le hrănesc.

Acum doi ani s'a cilit ceva mai mult decât anul trecut. Anul acesta se vând numai cărţile obligatorii, didactice şi presimţim un an când cursurile se vor face de mimi şi echilibrişti. E surprinzător că individul devine incapabil

să stea cu sine însuș pe o carte; concentrarea este pentru contimporanii noștri o pedeapsă și fiecare dintr'înșii evadează camera, biuroul, casa, unde acum 10 ani familia întreagă începuse să citească.

Pe un om de cultură această situație trebuie neapărat să-l jignească. La începutul oricărei isprăvi a insului, a tovărășiei și a societății a stat întotdeauna o idee, o carte. Cartea este, poate, înainte de toate, un mijloc de autocontrol, pentru pondera judecății, pentru aprofundarea analizei, pentru confruntarea cititorului cu constelațiile mari ale cugetării. Să fi devenit moralmente atât de puternici, atât de siguri de dânșii contimporanii noștri, în cât să nu mai simtă nevoie de un canon și să nu mai caute plăcerea tradiției în îmugurirea ființei lor abstracte pe o ramură întinsă dintr'o lumină depărtată?

Omul de intelect este pornit în turbarea lui să bată generațiile cu biciul și să le împovăreze cu impozitul forțat al culturii.

Dar nu e cumva locul să ne punem și altă întrebare? Este literatura actuală pe gustul cel bun al cititorului și mulțumește, oare, presa curiozitatea lui atâtată de niște timpuri iuți și acre?

Ce află *de fapt cititorul în literatura curentă? Aceleași poze se repetă pretutindeni, în toate cărțile și revistele. Scriitorul morfolește un fapt divers, care de cele mai multe ori are savoarea unei bomboane de săpun; aș îndrăzni să scriu: a unui supozitor. Scriitorul iese la țară, sau se plimbă prin mahala, în toate scrierile lui. Fie că-și caută florile în hârtia altora, fie că le ia, cum se zice, „din viață", sau din imperiul sărăcăcios al invențiunii — el izbutește mai totdeauna să dezintereseze... Tineri și mai bătrâni, acestor simpatici fabricanți de cărți le lipsește nivelul, poate de nevroză, poate de energie, al timpului lor. O carte care iese azi, pare scrisă și tipărită cu 30 de ani mai de vreme și*

dacă, în principiu, cartea ar trebui să depăşească hotarul vremii, în realitate prezentul trebuie să comunice neapărat cu interiorul ei, o carte trebuie să se afle în atmosfera ceasului în care a fost compusă.

Se pare că publicul este prea conştient de absenţa geniului la scriitorii care-l poftesc să-i citească şi nu le acordă nici-o autoritate. Se pare că publicul acesta ticălos nu mai poate să fie simţitor decât la lucrul rar, la o esenţă cu totul tare şi nouă.

In această privinţă ziarul stă neasemănat de prost. Presa cotidiană, care ar putea răspunde mai bine de cât cartea aşteptărilor de sensaţii aspre ale cititorului, a parvenit la o formă de expresie şi inteligenţă, care nu mai permite mişcarea creerului şi a sentimentului. Pagini imense cenuşii, ca poteca mizeriei, articole ca praful lent al carelor cu nuiele, duse pe drumurile de humă plumburie ale bălţii.

E un desechilibru regretabil. Publicul nu mai tolerează flaşneta, pe când scriitorii au rămas la nobilul ariston şi ziariştii la fonograf. Publicul ar simţi pare că nevoia unei orientări, unei puternice orientări.

Atari probleme muncesc fără îndoială şi pe alţi confraţi, care le rezolvă cam după cum îi taie capul. Citim, de pildă, în ultimul număr al revistei Flacăra, *încercări de-a satisface publicul cu orice preţ, în genul afişului reprodus mai sus. Reproşând Sulamitei că a evitat, fată săracă, propunerile proprietarului şi prilejul de a se procopsi, poetul Minulescu îi spune, cu un accent oportun, împrumutat din sensibilitatea unei directrice de institut special :*

Dar tu minte n'ai avut
Şi când Regele *te-a vrut* ...
Sulamita, Sulamita...
Pentru ce-ai fugit de Rege
Şi-ai fost proastă?...

Dacă aci trebuie să ajungă cititorul, soluţia e găsită şi să nu ne mai întristăm. Scriitorul viitorului culturii româneşti va copia fidel pe carnet literatura pereţilor acoperiţi cu inscripţii şi va trimite la tipar.

C. R.

CĂLĂUZA *

Plutea pe apă luna, de valuri tremurată,
Împrăştiind pe unde corola-i desfoiată.
Plutea 'naintea prorei, tăcuta călăuză,
Luminând cărarea cu trupu-i de meduză,
Punea pe valuri creste de-argint — prelungi surdine —
Înăbuşind vâltoarea ascunselor destine
Şi întinzând pe punte pologul ei de vise.
Pluteam ţinând pe urma-i...
Pe şlepuri aţipise
Şi şoapta şi cântarea... O nesfârşită vrajă
Înmărmurise trupul şi orice gând de strajă
Şi-acoperise bordul şi trupa, adormite,
Cu-un somn greoi din care, arare, aiurite,
Mai tresăreau voci stinse, visându-se la case.
Vegheam... Pe ţărm, sub sălcii, cădeau în apă, plase
De umbră şi reflexe de solzi, tremurătoare
Intreţeseau, prin ochiuri, suveici scânteietoare;
In gestul lor pescarii încremeneau o clipă
Privindu-ne şi plasa o reafundau în pripă;
Fecioare despletite, cu părul curs pe spate,
Spălau, în apă, valuri de in, imaculate,
In îngânări scăzute şi triste de litanii;
La cotituri mulţime de scuturi şi de cranii
Roiau, vibrând pe apă, spre noi ciudate zvonuri;
Corbi rari pluteau pe zare ţinându-le isonuri...
Ne'mpresurau nelinişti... Un aer de trădare
Imi răscoli în minte sinistra întâmplare

---

* din „Inscripţii pe un scut şi-o targă".

Din Ctesifon... în juru-mi privii... nici pomeneală
De călăuz... în zare Coroana boreală
Mai flutura cununa-i din ce în ce mai ştearsă.
Pluteam în gol şi 'n faţă încins, de piatră arsă
Rânji căscându-şi gura canalul lunii pline.
Eram vânduţi!... şi 'n calmul destinderii depline
Intrezării deodată cum pierdem aurora
Cum apucăm canalul şi-alunecăm cu prora,
Prin neaua luminoasă a nesfârşitei ierne,
Spre hruba de 'ntuneric a nopţilor eterne.

Pe Dunăre 1916.

Perpessicius.

ACTUL II

Tabloul I

Acelaş loc devenit, cu prea puţine schimbări, natural şi firesc în lumina zilei. Lucrătorii îngenuchiaţi. Instrumente primitive de muncă. Domnitorul în mantie largă neagră — se simte din întreaga sobrietate că el e Domnul. Iese când şi când din groapă un asin încărcat cu coşuri de pământ. Se aud neîncetat ciocanele cojind piatra, soarele scînteiază supărător de tare ca înainte de furtună. Suita Domnitorului în zale, fără nici o gâteală poartă arcuri înalte. În fund s'au înălţat movile de pământ negru scos din temelii, pe care, alături de cioburi vechi, se văd şi câteva resturi de oseminte omeneşti.

DOMNITORUL

Păzitorii lăsaţi de noi nu au văzut
Rău făcători
Dărâmători.
Pricina pentru care zidul a căzut
De trei ori,
Meştere, nu poate fi decât vina ta;
Ai ales un loc unde pământul nu e trainic.

MEŞTERUL

Zidurile vechi durează — cum au putut sta?
Surparea celor noi are un înţeles tainic.

DOMNITORUL

Iţi simt desnădejdea.

MEŞTERUL

Credinţa încercată de trei ori nu se stinge.

DOMNITORUL

Ai vrut ceva prea măreţ.

MEŞTERUL

Ca să am ce învinge.
Numai aşa însemnăm ceva pe lume
Şi ne osebim de ceilalţi muritori.
Credinţa ta însăşi vrea renume
Şi vreau ca însuşi Dumnezeu
Aplecându-şi soarele ca un ochi pe lucrul meu
Să recunoască cel mai frumos lăcaş.

SOLDATUL

Abia'nceput
Şi se dărâmă!

MEŞTERUL

Tacă cel nepriceput.

DOMNITORUL

Să schimbăm locul.

MEŞTERUL

Nu se poate!
O slavă trebuie să întrupeze slăvile toate;
Aici e cel mai frumos colţ de ţară,
E cel mai albastru cer în vară,
Iar spre sfârşitul iernii aici întîi
Pomii au flori argintii.
De aici se vede şi muntele şi apa
Şi pădurea în care creşte bradul
Şi ogorul în care taie sapa:
Toate frumuseţile la un loc se întâlnesc.
Aici — acii trebue să răsară semn împărătesc.

Nici o floare nu naşte decât unde trebueşte.....
Zidul cel vechi peste care cel nou se năruieşte,
Zidul trainic al trecutului — arată lămurit
Că şi înaintea noastră alţii au găsit
Bun locul, în care pentru viitor clădim.
Noi nu alegem, noi găsim.
Am rătăcit prin multe ţării, înainte de a mă opri
In ăst loc, în care piatra înrudită cu muntele va înflori
Insoţită cu apa — va scânteia.
Ar arăta-o veştedă şi moartă orice altă lumină,
In orice altă parte nu aşi fi năzuit a mă încumeta
În surparea muncii mele să vreau iar mai mult.

DOMNITORUL

Fie, meştere, voia ta deplină.

CĂLUGĂRUL

Fie deplină voia ta.

SOCOTITORUL

Mai trebuesc bani,

DOMNITORUL

Am dat şi voi mai da,

MEŞTERUL

Imi trebue ascultarea tuturor;
Lângă credinţa mea cer supunerea lor.

LUCRĂTORII

Meştere!

MEŞTERUL

Fraţilor!

DOMNITORUL

O singură dată
Cu fapta sau vorba de-ar fi neascultată
Gândirea sau măcar bănuiala poruncii lui
Dorinţii lui —
Vă aşteaptă..

LUCRĂTORII

Mărite...

DOMNITORUL

Vă aşteaptă moartea.

CĂLUGĂRUL

Şi al iadului
Blestem striveşte pe cel ce se împotriveşte,
Când o casă pe pământ cerului se pregăteşte,
O casă Domnului care aici nu are adăpost.

MEŞTERUL

Negru Vodă — în gândul meu nu a fost
Dorinţa să silesc tovarăşii prin spaimă.

DOMNITORUL

Cel ce nu lucrează, strică a Domnului faimă;
Datoria muncii o are tot muritorul.
Pentru toţi trebue să îşi muncească plugarul ogorul,
Pentru toţi, trebue să fie gândul celui înţelept.
Munca e o datorie — şi numai aşa e un drept.

CĂLUGĂRUL

Numai o astfel de muncă e dumnezeiască.

DOMNITORUL

Cel ce dă sufletul nu poate să se târguiască
Totul pentru toți! Numai așa vom vedea în splendoare
Lumina.

CĂLUGĂRUL

Lumina crucii strălucind în soare.

DOMNITORUL

Toate jertfele trebuiesc săvârșite.
Doamna mea vă trimite
Pentru înălțarea casei Dumnezeiești
Toate guivaerurile, toate podoabele pământești.
Cred că pilda aceasta va ajuta.

CĂLUGĂRUL

Stăpâna, dăruind podoabele, arată cât de mult le prețuește
Instreinându-le trupului, sufletul își impodobește;
Fericirea înseamnă a jertfi — Bogăția înseamnă a da.

SOCOTITORUL

Și dacă zidul iar se va dărâma...

MEȘTERUL

Vom face tot ce în puterile noaste e îngăduit,
Vom face mai adânci și mai trainice temelii.

CĂLUGĂRUL

Pace vouă!

DOMNITORUL

Cu bine copii. (lucrătorii îngenuchiază din nou.)

MEŞTERUL

Inapoi la lucru — scoborâţi în pământ
Numai aşa ne vom putea înălţa spre cer.
(Conduce pe Domnitor).

UN LUCRĂTOR

Meşterul ar vrea să fim robii lui,
Aţi auzit cuvintele Domnitorului.
Ca şi când noi am purta vina netrăiniciei...

ALTUL

Ca şi când nu l-am asculta

ALTUL

Şi n'am trudi
Noi cu palmele — el cu gândul — şi
Noi săraci — el bogat şi slăvit.

ALTUL

Măgarul ăsta e mai iscusit
Decât voi. El rabdă şi poartă blajin pământul.

ALTUL

Cine vrea, fie măgar.

ALTUL

Cine vrea, poartă pe sfântul.
Nu e timp de ocară, frate,
Toţi suntem robii vieţii — socoate
Că şi cel al cărui loc îl râvnim,
Cel subt a cărui poruncă noi clădim
Poartă lanţurile unor poveri mai grele ca a noastră.
Noi muncim în ziua asta albastră.
El şi noaptea de gânduri e chinuit.

ALTUL (râzând)

Noaptea iubeşte — eu l'am pândit
Şi ştiu — meşterul nostru iubeşte.

ALTUL

Cu adevărat,
Iubirea nu poate fi un păcat.

ALTUL

Ştim, dar noi suntem prea osteniţi ca să iubim.

ALTUL

Când o să isprăvim...

ALTUL

Nu mai isprăvim!

ALTUL

Dă-mi o lopată. (pauză; cioplitul continuă)
Sudoarèa curge şiroae.

ALTUL

Sapă şi te răcoreşte.

ALTUL

Şi nu mai cade ploaie...
Nu-i spor şi pace.

ALTUL

Pământul răsună.
Dăm iar de pietre. Băiete, adună

Țărâna. Nu m'ar mira de loc să fie
O comoară vrăjită aici în temelie;
O comoară — un cazan — după sunet se arată
Dați-mi tărnăcopul.

ALTUL

Ia în lopată
Bulgării — și mai ado un urcior de apă.

ALTUL

Fraților, temelia vuiește subt sapă.
Dacă e comoară vrăjită, pământul ne înghite.

MEȘTERUL (Inapoiându-se)

Săpați mai adânc. Orice zidire
Se înalță cu atât mai mult
Cu atât începutul ei pornește din mai jos,
Ca rădăcini pe care nu le desprinde furtuna
Nici cutremurul, nici vremea.

INTÂIUL LUCRĂTOR (din pământ)

Am ajuns atât de departe,
In cât abia ochiul meu vede sus ochiul de lumină
Și glasul tău ostenește până la mine.

ALTUL

Am săpat mai adânc decât un mormânt
Și întâlnesc tot timpul pietre înflorite de ciocan,
Scrise cu litere latine,
Din cazmaua lovind cremenea săreau scântei

MEȘTERUL

Insăși munca luminează
Pentru ochii tăi.

Acesta e înțelesul scânteilor.
Urmează.

INTÂIUL

Meștere, înăbușim. Huma e umedă ca la o fântână
Și nisipul l-am trecut — pașii se afundă — ne scufundăm...
(se aude dărâmarea pământului)
Pământul s'a prăvălit să ne îngroape.

ALTUL

O mână!
O mână neagră iese din șanțul blestemat

UNUL

O mână de mort.

ALTUL

Nu-i adevărat!
Are ghiare lungi.

ALTUL

O mână care iese din pământ,
O mână neagră nu poate fi de sfânt!
Nu aveți frică.

ALTUL

Mâna din care zidul se năruia
Se mișcă iar.

ALTUL

Isbește mâna rea.
O auzi, vuiește — ca și când ar plânge...
Uitați-vă, mâna neagră e ruginită sau e sânge?

MEŞTERUL

Legaţi-o cu funii — şi încordaţi-vă la smucit.

ALTUL

Urniţi, opintiţi. Alt val de pământ s'a năruit!
Mâna e a celui afurisit,
Incornorat şi cu nasul turtit.

Lucrătorii scot la iveală statuia de bronz a unui faun ce trebue să amintească pe cel prieten cu Cumințenia Pământului.

MEŞTERUL

Nu vă spăimântaţi — ceeace vedeţi nu e diavol,
E numai aramă neagră turnată.
Acest ţap om — a fost dumnezeul templului aici odată,
Făurit de oameni care atât de meşteri erau,
Incât la frumuseţea scornită de mâna lor, se închinau.

UNUL

E verde ca o frunză — coclitul, şi ca o rană ruginit,
Strâmbă urâtul necontenit din gură

ALTUL

Meştere, ce frumuseţe poate fi într'o pocitură?

MEŞTERUL

Şi în rău — şi în păcat, frumuseţea poate scânteia.

ALTUL

Când îl priveşti fior te ia.
Meştere, ochii lui ţintesc spre noi!

ALTUL

Ido!

ALTUL

Este diavolul. Un strigoi.
Subt noroi priviți-i copitele de țap
Și coarnele — are coarnele satanei pe cap.
De râsul lui se sguduiau temeliile.
El dărâma vuind încercările.

MEȘTERUL

Tăceți. Zâmbetul lui de acum mii de ani
Nu râde de noi — nu poate să ne umiliască.

UN SĂPĂTOR

Când am dat de el voia să mă strivească,
Atât apăsa, răsturnat de-a curmezișul luminei.

ALTUL

Ții minte că întâi când am săpat
Am găsit un șarpe și l-am tăiat.
Se svârcolea până în soarele sfințit;
Alt semn, pe urmă oale de lut am găsit, pline cu scrum.
Le-am spart. Și dăm de ăst tâlhar acum.

ALTUL

Îmi e cunoscută înfățișarea lui. De ce îl privesc
De ce îmi pare că l-am mai văzut.
Cu cât mă mir mai mult,
Îmi pare și mai cunoscut.
Pare un vis din altă viață.
Dar peste amintire plutește o ceață.
Un singur cuvânt — să îl spuie — și mi-aș aminti
Unde l-am mai văzut!

MEȘTERUL

De mii de ani doarme aci!

ALTUL

Jumătate om, jumătate animal — un dumnezeu.

MEȘTERUL

In fiecare om se strevăd apucături de dumnezeu și fiară.

ACELAȘ

Acum pot să jur că nu-l văd acum întâia oară.
Dacă ar vorbi — mi-ași aminti tot ce, râzând, caută să
[tăinuiască!

CĂLUGĂRUL

Il vom sili să vorbească.

MEȘTERUL

Bucurați-vă că l'ați aflat.
Statuia ceasta subt a vremii neagră verdeață
Și în rugina sângelui mort — poartă vis de viață.

CĂLUGĂRUL

Nu-ți face ție chip cioplit
Nici de dumnezeu nici de satană.

UN SĂPĂTOR

Mie mi-a făcut idolul o rană! (pauză)
O fi veninoasă? mă prinsese subt toată greutatea!

MEȘTERUL

Ce măreață a fost antichitatea!
Când vom ajunge să întrecem pe cei ce-au trăit.

CĂLUGĂRUL

Intr'un cuptor — cât mai în grabă topit
Prin foc — focul iadului va fi curăţit
Şi atunci din clocotitoarea aramă
Vom face clopot care cucernic chiamă
Şi pe cei păcătoşi la ocrotirea Domnului.

MEŞTERUL

E atât de măiestrit lucrat — e păcat.

CĂLUGĂRUL

Cum, tu spui
Că e păcat — tu care ridici mânăstirea!
Pe el, tocmai pe el să-l sileşti să sune mântuirea!
Cugetă din însăşi diavol să faci
Clopot — să-i ajuţi să fie îngeri pe draci

ALTUL

In vârful celei mai înalte turle
Să plângă clopotul

ALTUL

Cu limba celui ce ştia să urle
Să schimbi blestemul în bine-cuvântare

CĂLUGĂRUL

Domnul v'a lăsat să-l turnaţi pentru turla cea mare!
Sufletul lui negru printr'altul curat îl vom înlocui

LUCRĂTORII

Când l-am găsit s'a dărâmat zidul vechi;
Oare cel nou de acum poate dăinui?

MEŞTERUL

(Către călugăr) Crezi că făptura lui se'mpotrivea?
Dar nu are suflet.

CĂLUGĂRUL

Nu avea!
Dovada — o simţi din zădărniciile ce ţi se potriviau!

MEŞTERUL

Pază, pentru izbândirea domnului un suflet clădirile vreau?
Cine va fi? — Răspunde-mi.

CĂLUGĂRUL

Alege!
Cuvântul tău prin voia puternică e lege!
Tremuri...

MEŞTERUL

Voinţa mea mă spăimântează!

UN LUCRĂTOR

Oprim lucrul — se face de amiază;
E vremea la care ni se aduc ale gurii.

CĂLUGĂRUL

Din bătrâni se spune: Pentru ca furii
Şi duhurile rele să nu dărâme un zid,
Meşterii cei buni închid
In piatra care trebuie să dăinuiască
O umbră.

UN LUCRĂTOR

O umbră omenească?

ALTUL

Să prindem umbre!

CĂLUGĂRUL

Eu vă spun înainte:
Cel căruia îi luaţi umbra moare curând.
Luaţi seama la cuvinte.
Meştere, care e al tău gând?

MEŞTERUL
(în el însuşi un gând se adânceşte temelie.)

Acum pricep graiul de aramă.
Îl aud — vino.

UN LUCRĂTOR

Pe cine chiamă?

ALTUL

Cu cei din altă lume vorbeşte.

CĂLUGĂRUL

Doamne, voia ta se împlineşte.

UCENICUL

Aşa, i s'a mai întâmplat.
L-am găsit într'o dimineaţă leşinat
Lângă mlaştina ce noaptea poartă stele picătoare
Şi ziua stelele nuferilor spre soare.
Din buze îi curgea sânge înspumat.
Ce-a văzut — niciodată n'a vrut să povestească.

MEŞTERUL

Zidul...

LUCRĂTORII

Cu ochii închiși începe să privească!

MEȘTERUL

Zidul are să ție de aici înainte
Cum durează străvechile morminte.
Zidul are să ție — zidul are să ție,
O să-l păzească o umbră vie.

CĂLUGĂRUL

Eu nu pot desface înțelesul celor ce spui,
Ce vrei să faci.

MEȘTERUL

E voia Domnului!
O umbră vie, pentru ca să-mi pot urma menirea.
Pe temelii de vis — să se razime clădirea.

UCENICII

Ce vrea să facă?

LUCRĂTORII

Meștere, ce vrei?

MEȘTERUL

Cea mai curată dintre femei,
Cea mai iubită dintre soții,
Cea care va venii întâi
In pietre o voi zidi!

UCENICII

De ce o ființă vie?

MEȘTERUL

Ce e mai măreț și mai bun
Jertfi-voi

LUCRĂTORII

Meștere!
Meștere! E nebun!

MEȘTERUL

Eu nebun? fiindcă nu mă puteți înțelege...
Vreau! Și cuvântul meu e putere și lege.
Știți ceeace Negru Voevod a orânduit.
Mă ascultă supus — toți cei cu care am îndrăznit
Să încep zidirea acestui locași.
Nebun! dar priviți icoanele de mine zugrăvite,
La care o lume îngenuchiază,
Urmăriți împletitura lespezilor cioplite,
De care meșterii se minunează
Și cel ce mă poate întrece cu cumințenia lui
Să ceară locul meu Voevodului.

UCENICII

Te iubim ca pe un stăpân — dar munca e zădărnicie,
Nu are razim.

MEȘTERUL

Razimul — o să vie!
Cred eu pentru voi.

MUNCITORII

Noi muncim pentru gândul tău.

MEȘTERUL

Munciți pentru un gând,

Dar şi gândul e o trudă.
Din braţele voastre curge sudoare,
Dar nu numai palma obosită doare;
Şi gândul chinueşte. Mare peste om e cel ce suferă mai [mult rău

LUCRĂTORII

Noi nădejdea o pierdem

MEŞTERUL

Eu o aştept să vină.
Cerul s'a schimbat în lumină.
Departe vârful brazilor adiază
Şi apele Argeşului schinteiază.
O aştept pe cea mai frumoasă şi mai bună.
Umbră vie a omului.

LUCRĂTORII

Ce vrea să spună? Ce vrea să spună?

Furtuna ca o noapte coboară — fulgerele scapără prin nori de piatră şi cresc pentru o clipă ca nişte copaci de argint.

MEŞTERUL (pe schele)

Doamne, poate nu e nevoie de jertfa făgăduită.
De ce s'o îmmormântez pe cea nepăcătuită,
De ce să ucid pe cea iubită?
Doamne, pe munte odinioară ai arătat
Unui părinte să îşi jertfească fiul iubit
Şi în clipa în care tatăl ridica un cuţit
Tu de durerea de a te preaslăvi, tu l-ai iertat.
Doamne, dacă nu-i nevoie, împiedică venirea ei.

OAMENII

Vine furtuna — sboară porumbeii.
Se înalţă vulturi. Acolo în zare,
Unde râul de argint e tot mai mare,
Subt cerul care s'a întunecat,
— Un fulger — l-am văzut.

MEŞTERUL

Fii binecuvântat,
Fulger, braţ de foc, dacă spargi norii de furtună.

UCENICII

Să ne ascundem — trăzneşte şi tună.

MEŞTERUL

Doamne, îndepărtează paşii ei
Doamne, trimite ploaie de scântei
In calea ei, dacă nu trebuie să vină.
Cerul e negru — verde coclit şi de rugină,
Ca şi chipul de aramă din pământ.
Doamne sfinte — Doamne sfânt. Ziditorule,
A tot făcătorule — fără să fac astă jertfă nu aşi putea
Să-ţi ridic cea mai mândră zidire întru mărirea ta?
Oare sufletu-mi să se întunece din luminarea cerească?
Doamne, ia oasele mele şi fă-le piatră.
Ia fruntea mea, să fie boltă,
Braţele mele, să proptească greutatea,
Sufletul meu, să îţi cânte dreptatea.

CĂLUGĂRUL (apare)

Cele începute nu trebuie să se oprească.
Meştere, oare şi tu încerci cea ce e greu să-l ocoleşti?
Tu ai o singură menire — să clădeşti, să clădeşti.
Numai astfel moartea devine nemurire.

MEŞTERUL

Lucrători, veniţi — e iarăşi vreme de lucrat;
Furtuna se apropie — căci fulgerul s'a depărtat.
Umbra vine — căci cerul s'a înseninat.

(cortina)

FIOR

E gol ca ochiul unui mort
spațiul căzut sub cer,
și'n sânge ca un luptător.

Peste crângurile lămurite
în văzduhul care s'a lărgit
vântul leagănă soarele
ca pe o floare. —

Tu vezi de-acum apusul până'n fund
unde mărăcinișul roșu
macină miresmele.

Ascultă sunetele rupte
din lumea 'ntinsă ca o strună
pe care mersul cel rotund
alunecă.

Plâng simțurile
mint vedeniile —

Tu lasă noaptea să te împrejoare
ca pe un sâmbure nedescuiat
ce-și ține taina lui neputincioasă
sub coaja care s'a înfiorat.

I. Vinea.

MEDALIOANE

Duiliu Zamfirescu

Solidaritatea ciudată a trunchiului cu vlăstarul, a făcut ca fiului, ucis într'un duel mai idiot decât cele obicinuite, să-i urmeze în mormânt părintele, otrăvit cu ciuperci... Știu că s'a dat și o versiune medicală morții lui Duiliu Zamfirescu, dar legenda va păstra ciuperca veninoasă, ca un final mai iconografic decât decesul prin funcțiunile unui ficat stricat. Căci poetului îi șade în toate timpurile mai bine să moară din pricina unui vegetal, care ar fi putut să fie o floare.

Necrologul lui Duiliu Zamfirescu nu s'a deosebit prin nimic, în presa românească, de lauda pripită, evazivă și proastă, care însoțește marșul funebru al unui deputat de rând, și am putut găsi chiar în presa aproape literară, atitudinile de bravadă ale celor câțiva mucoși, cu un caș fiziologic la gură și pleoape, care întreține, după război și într'o valută morală scăzută la nulă, rubricile informative, cu ifose de pedanterie primară.

Poate că dacă în loc de Duiliu, poetul s'ar fi numit Marin sau Dumitru, zborul libelulelor care îi caracterizează poezia, s'ar fi orientat într'altfel și cititorul nu era să fie obsedat de atât atlaz și atâtea mătăsuri câte îi plăcea scriitorului cu sonorități adriatice să brodeze unui auz august. Unele poezii ale lui seamănă cu batistele de bal, în care o marchiză de porcelană consimte să-și încredințeze o lacrimă de diamant; altele, cu niște lampioane. La șoldul înalt al cântărețului, drapat în mantaua studentului cu mandolină, strălucește o spadă ageră, care nu se știe dacă înfățișează amatorului de aspecte mai mult decât o teacă fină cu peruzele. Lama ei se înfățișează febrilă și într'ascuns netăioasă.

Dar Duiliu Zamfirescu are locul lui sigur în literatura românească, asemuitor rolului francuzesc al lui Gautier. Grija lui de limbă, de simplicitate compusă respectul lui de cuvânt, împins la exces și manierism, acurateța lui gânditoare sunt însușirile unei aristocrații ce năzuește la o arhitectură cu liniile lungi pe dinafară.

El nu a fost nici când boem și nespălat, palmele lui au fost întotdeauna uscate, unghiile lui fără căpușeli de mocirlă și trupul lui s'a ferit de mâzgă și de sudoare. La fizic și la intelect, Duiliu Zamfirescu a luat baie zilnică și rufărie proaspătă. Carnea lui a trăit sănătoasă și cu voinicia rassei fără bube și degenerescențe și haina poetului a fost întotdeauna aleasă și călcată.

Toate aceste auto-corecțiuni indică un tip de civilizație și cultură și le însemnăm cu gândul la esteticii riguroși, pestilenți sau rânceziți, cari la moartea unui poet autentic își scot ciubotele și ciorapii și își expun cu agrement și entuziasm emanațiile personale.

Despre poetul ca și despre insul Duiliu Zamfirescu, contimporanii păstrează o impresie de curat și de fraged: (mozaic și în topit) rămase în cărțile lui, ca niște icoane și ca niște covoare. Rog ștergeți picioarele.

Take Ionescu

S'a scris atât de mult și din atâtea părți asupra marelui atâtător de oameni și de pasiuni dispărut, în cât o pagină nu adaogă nici nu scade arhiva necroloagelor cu nimic. Toată lumea care l-a contestat, care a jignit și insultat gingășiile lui Take Ionescu simțitoare și la calomnie și la adorație, a căzut în fața doliului, de acord cu preoții cultului conservator-democrat.

Dacă totuș înscrim numele lui în paginile acestei reviste este ca să facem o constatare aproape dureroasă. Din sutele și poate că miile de prieteni politici, literari și gazetărești ai lui Take Ionescu, nici unul nu a fost în stare să înjghebeze un manuscris demn de figura lui. Să fie pentrucă l-au iubit mai puțin decât li s'a părut sau pentrucă toți închinătorii lui Take Ionescu au fost mai prejos de cureaua încălțămintelor sale?

Pe mormântul lui Take Ionescu, care a sprijinit numeroși scriitori și a provocat promovarea în presă a nenumărați ziariști, s'ar fi cuvenit să se așeze lespedea mare a unui articol puternic, tăiată în liniile întâlnite ale piramidei. O simțire adevărată ține loc, la moartea unui prieten mare, chiar de talent.

Această simțire absentă nu a putut să fie înlocuită cu banalele fraze ale elogiului postum, însoțit de fotografie. Prietenii politicii ai lui Take Ionescu, au fost ceeace au putut să fie, în necesitatea lor de a se acoperi cu lumina marelui șef. Răscolitor de mulțime, Take Ionescu a trăit în izolare morală și a închis ochii izolat.

D-l Iorga, care-i un om neasemănat de bun, a scris pentru prohodirea mortului, elogiul bunătății lui Take Ionescu. Pentru ce s'au sfiit să grăiască despre această însușire a omului, partizanii cari s'au folosit de milostenia ei din belșug? Ei nu și-ar fi pricinuit nici un neajuns, mărturisindu-se, în taina morții, creaturile lui Take Ionescu. Căci, spre deosebire de toți *oamenii noștri politici, care se slujesc de alți oameni numai ca să-i lepede după ce s'au folosit de validitățile lor, adevărul este că Take Ionescu nu a* lepădat *niciodată pe nimeni și că s'a mândrit cu bărbătescul curaj de-a-și susține prietenii cu energie împotriva tuturora, nepăsător la insinuare, la reacredință ca și la satiră, și de-a-i susține cu atât mai mult cu cât erau mai mici și mai slabi.*

E o însușire, ce singură ar merita monumentul de piatră proiectat deunăzi de zece subscriitorii. Ceeace dorim, după ce ziua scrisului frumos a trecut, este ca monumentul să ție loc, la ceasul lui, de tot ce nu s'a putut rosti pe hârtie—și să însemneze prin alegerea ce se va face în persoana sculptorului chemat să înfățișeze pe Take Ionescu, o lucrare de artă adevărată.

T. A.

MELODIE

La geamuri umbra nopții se înclină;
și lumânarea, nară de lumină,
soarbe
dinspre fereastră umbra nopții oarbe...

Într'un ungher
un biet țânțar s'a deșteptat
asemeni unui clopoțel stingher,
îndepărtat,
ca plânsul auriu al unei stele
printre perdele...
El dă contururi noi odăii mele...

Pereții care au plecat în sbor
au lăsat în urma lor
drum deschis
oricărui vis...

Și iată, dar,
din țiriit subțire de țânțar,
voiu făuri fiori ca niște fire,
din țiriit subțire,
— painjenișuri lenețe, rețele
pentru prins stele,
— din plânsul auriu al unei stele ...

Al. A. Philippide

DOUĂ SCHIȚE

PROOROCUL MOȘ GAVRIL

Iarna îi era greu, iarna nu-i plăcea lui moș Gavril. Nu din pricină că era frig și că el n'avea lemne, nu de asta. Dar, iarna, moș Gavril era nevoit a trăi cu oamenii și între oameni, a trăi cu aceste ființe atât de ciudate care nu cunoșteau nimic din ceeace Dumnezeu a destăinuit lui moș Gavril, odată, în noaptea aceea când bătrânul Prut vuia din răsputeri, amenințând pe cineva.

Vara era bine. Vara, moș Gavril pleca la malul Prutului și trăia acolo, cântând din fluer, cu ochii închiși, sau mormăind ceva, ce nu 'nțelegea nimeni, ce înțelegea numai el, proorocul Dumnezeului Mare ce sta acolo sus, în ținuturi îndepărtate, pe tronul său mare de aur, împodobit cu diamante mari cât boabele de fasole, înconjurat de garda sa de heruvimi și arhangheli, cu săbii de argint și aripi de aur. Murmura ceva moș Gavril, stând de vorbă cu bătrânul Prut. Și bătrânul surâdea la vorbele lui, surâdea cu mii de surâsuri, de soare răsfrânt în straiele lui lucitoare.

Și din când în când la convorbirile lor lua parte și bătrâna moară pe care o sguduia neastâmpărata sa nepoată, roata, prea tânără și prea vioaie pentru bunica moară care ofta și gemea de mișcările vijelioase ale nepoatei sale.

Prutul, moș Gavril și bunica moară se înțelegeau între ei de minune.

Lucrul acesta, nici un om din sat, fie popa Procopie, fie învățătorul care a cetit mai multe cărți mari și e atât de învățat încât poartă ochelari albaștri, nici un om din sat nu-l înțelege.

Da de unde?

Deși popa o fi cetit Biblia, nu se pricepe la nimic.

Când—cu zeci de ani în urmă—moș Gavril a venit la dânsul și i-a spus că Dumnezeu l-a ales pe el, moș Gavril, ca să fie și el prooroc mare și de aceea nu poate să se împărtășească din mâinele popei, ale omului de rând, popa a zâmbit doar și i-a spus lui Gavril că e un prost și un nătărău.

„Prost!? — se gândea moş Gavril — Bine că tu eşti deştept".

Lui Dumnezeu nu-i place popa. Dumnezeu i-a vorbit despre asta lui Gavril într'o noapte.

Şi are dreptate Dumnezeu; are mare dreptate.

Popa! Poftim! Joacă cărţi, bea! Cineva a spus că şi dansează. Bun popă! Când se apucă de ţigare nu o lasă toata ziulica.

Parcă aşa trebue să fie popii lui Dumnezeu?

Popa e duşmanul lui moş Gavril, fiindcă simte că moş Gavril îl denunţă pe dânsul în faţa Domnului.

De aceea popa a şi scos din Biblie paginile celea în care e scris despre proorocul Moş Gavril.

Popa înşeală lumea, dar va veni cândva ora prevestită şi Dumnezeu se va arăta oamenilor şi va spune tot, tot adevărul. Şi atunci el, Gavril, va înlemni pe popa şi îl va izgoni din sat.

Dar învăţătorul!

De câte ori împăratul trimetea solii săi în sat ca să-l caute pe proorocul moş Gavril şi să-i ceară sfaturi despre binele statului, învăţătorul minţea şi le răspundea că în sat nu se găseşte nici un prooroc.

Odată, moş Gavril a venit totuşi să vorbească cu solii împăratului, dar învăţătorul l-a înşelat zicând că solii aceştia nu sunt soli, ci d-l inspector şi d-l revizor şcolar.

Ah, vicleană e lumea asta, foarte vicleană. Şi Dumnezeu e foarte supărat pe ea, precum i-a şi spus odată lui moş Gavril.

Şi bătrânul Prut spune acelaş lucru şi, din când în când, rupe mânios bucăţi de ţărână, ca s'o pedepsească; şi îneacă oamenii şi casele.

Grea iarnă! Zăpadă mare. Ger. Un ger nemaipomenit!

Moş Gavril pleacă în casă şi cântă copiilor din fluier. Le povesteşte despre lucruri minunate, care se găsesc în cer, despre grădinile Domnului nemărginite, unde se plimbă la umbră sfinţii şi proorocii, mâncând plăcinte cu mere, şi sboară păsările aurii cântând cu glasuri dulci.

Numai de casele popei şi învăţătorului se fereşte moş Gavril, deoarece şi în Biblie se spune că omul sfânt trebue să se ferească de cei răi.

Moş Gavril locuia într'o colibă la marginea satului.

N'avea nici o rudă şi trăia ca un sihastru.

Şi într'o zi, a simţit moş Gavril că îi era greu să se

mişte şi nici nu poate să se ridice de pe paiele patului.

In colibă era frig, dar moş Gavril nu simţea. Lui îi era cald, prea cald.

Şi iată, s'a deschis deodată uşa colibei şi a intrat unul din arhangheli cu aripi de aur şi cu sabie de argint ca să-l poftească la masa mare a Domnului.

Şi l-a luat de mână şi l-a dus pe scara cea mare şi largă de aur care ajungea până la tronul cu diamante, pe care şedea Dumnezeu în veşmintele sale presărate cu stele şi cu luni.

Şi în faţa proorocului său, moş Gavril de pe malul Prutului, s'a sculat Dumnezeu de pe tron şi l-a luat pe moş Gavril de mâna dreaptă şi l-a pus între El şi Ioan Botezătorul.

Şi începu Dumnezeu să-l întrebe pe proorocul său, ce e cu popa, cu învăţătorul. Şi i-a povestit lui Dumnezeu moş Gavril totul, totul, totul.

Dumnezeu l-a ascultat cu mare luare aminte şi după aceea a poruncit să i se aducă Biblia cea mare, adevărată, nestricată de popa Procopie, şi arhanghelii au deschis cu furcile lor paginile mari de aur cu litere de argint şi a văzut acolo moş Gavril şi numele său între alţi prooroci mari ai Dumnezeului preamărit...

CAND LUMINEAZĂ SOARELE

Ea veni pe la mine, într'o zi scânteietoare de primăvară, când oraşul uriaş era cufundat în valurile aurite ale soarelui, şi în odaia mea de lucru, pe parchet, luceau pătrate înguste de lumină, aruncate de ramele ferestrelor. Am cunoscut îndată sunetul soneriei, scurt şi energic.

Ea întotdeauna sună aşa. Eşii. Era ea; înaltă, sveltă, graţioasă, îmbrăcată în mătasă neagră, cu buchetul mic de viorele la piept. Dar nu mai vedeam lucirea cunoscută a ochilor ei albaştri. Ochii ei erau stinşi. Am înţeles că s'a întâmplat ceva.

— Ce e cu tine?

Dânsa după un moment de ezitare, răspunse încet:

— Nimic.

In cabinetul luminat de razele soarelui, observai faţa ei mai palidă ca de obicei, mai galbenă decât eri. Sub ochi i se întipăriseră umbre.

Se aşeză pe divan, într'un colţ şi, aranjându-şi rochia foşnitoare, îmi spuse:

— Lucrează. Văd că ai de lucrat. Dar dă-mi o carte. I-am dat un volum de versuri al unui poet tânăr şi m'am aşezat la lucru. Din când în când, o priveam pe furiş; citea, şi faţa ei era plină de durere şi nedumerire. Când la urmă mi-am întors capul spre ea, dânsa privea pironit pe fereastră, cu chipul duios, cu ochii deschişi mari. In trăsăturile feţei palide, în colţişorul buzelor, citeam atâta tristeţă, că lăsai masa de lucru şi mă apropiai de ea.

— Ce e cu tine? Spune-mi!

— Nu ştiu — şopti ea şi mă privi cu ochii plini de lacrimi. „Plec. Te deranjez".

— Ba, nu, de loc, — minţii eu — sunt liber acum: am isprăvit lucrul.

— Atunci să mergem să ne plimbăm puţin.

Ieşirăm din casă.

Tramvaiele roşii alergau vuind greu şi sclipind în oglindirea soarelui. Automobilele negre, galbene, vinete, cafenii, şi trăsurile curgeau. Necontenită, deasă, multicoloră, mulţimea. Pălării, jobene, şepci, cocarde, pene albe, pene negre curgeau, curgeau, se amestecau într'un izvor. Pretutindeni, în priviri, în zâmbete, în mers, se simţea viul primăverii.

— Ne vom duce undeva cu trăsura — îmi spuse ea.

Profilul trist şi îngândurat, sprîncenele subţiri, încruntate, îmi spuneau că prietena mea e năpădită de un gând mare şi de neînlăturat. Cu trăsura, dealungul palatelor vechi, trecurăm tăcuţi.

Trecurăm un pod enorm, cu felinarele ca nişte policandre mari; trecurăm prin faţa bisericei mahomedane, cu turnurile albe şi subţiri ale minaretelor. La un colţ cu afişe mari, birjarul se opri, aşteptând să treacă tramvaiul, mulţimea de trăsuri şi de automobile. Pe dinaintea noastră treceau fete tinere, cu cărţi în mână, vorbind între ele de ceva foarte vesel, râzând cu hohote. Le priveam cu plăcere. Priveam chipurile lor rumene, pline de viaţă, înflorite de primăvară, ascultam vocile lor răsunătoare, pline de nepăsare, şi de odată am simţit privirile aţintite ale vecinei mele.

— La ce priveşti cu atâta plăcere?

Era, în vocea ei ceva care mă neliniştea.

— La dânsele... la eleve...

— Da? — Ea tăcu puţin. Iţi plac atâta fetele tinere?

— Ştii că nu prea.
— De ce?
— Mi-e urât cu ele.
— A! Va să zică la o femeie cauţi numai veselie?
— Nu! Incă nu.
— Nu eşti logic.
— Nu ştiu. Poate.
— Da, eu îţi spun că nu eşti logic!
— Las' să fie cum vrei.
— Nu cum vreau. Da cum e în realitate. Ştii ce? haidem înapoi.
— Unde?
— Acasă.
— La mine.

Ne-am întors înapoi, în tăcere adâncă. Din când în când, îi prindeam privirile ispititoare, serioase, triste.

Tăcurăm până la peronul casei sale.

— Dacă vrei, îţi dau o ceaşcă cu ceai—rosti ea şi adăugă, subliniind: dacă nu-ţi va fi urât cu mine.

— Dimpotrivă.

In casa elegantă şi aromată, ca şi stăpâna, în casa plină de flori, de tablouri, de portrete şi de nimicuri creiate de gustul graţios al femeii, era mai întuneric decât pe strada împrimăvărată, plină de soare, de zâmbete de vioiciune. Işi scoase pălăria în faţa unei oglinzi mari. Luându-şi pălăria din cap, o puse pe masă şi se apropie de oglindă, privindu-se trist şi tăcut.

Şi în clipa aceea am observat cum începe să se veştejească chipul ei gingaş, şi sub ochi şi pe la tâmple câteva cute fine deabea se reliefau.

Şi îndată am înţeles totul. Pricepui cauza tristeţei, izvorul lacrimelor care îi umpleau obrajii: prietena mea *se vestejea.*

Şi tocmai pentru aceasta, dânsa începu să-mi fie mai scumpă, mai aproape şi dragostea mea să-i fie mai apăsătoare.

Dânsa mă privi. Făcui o faţă indiferentă, ca şi cum nimic nu observasem, nimic nu înţelesem. Se apropie de mine şi-i văzui ochii albaştrii, lucind în lacrimi.

Câteva clipe mă privi tăcută.

— Tie, îţi plac mult fetele tinere?
— Ţi-am spus.
— E adevărat?
— Adevărat.

— Bine, te cred. Bagă de seamă: te cred. Ei acum haidem în sufragerie.

Şi m'a luat de braţ cu încredere, cu duioşie. Am părăsit-o când în ungherele odăii se adunaseră umbrele uşoare ale amurgului. Treceam prin strada zgomotoasă, privind cerul trandafiriu, cum se strângea din ce în ce primind culoarea ametistă. Gândul meu nu-i părăsea chipul gingaş, frumos, şi atât de mişcător în irosirea care l-a cuprins, şi-mi răsuna în urechi glasul ei melodios şi transparent.

O iubeam adânc, o iubeam mai mult ca niciodată, dar în dragostea mea căzuse o picătură fierbinte de compătimire şi ceva bolnăvicios simţea sufletul meu.

Eram vesel că a trecut ziua luminoasă de primăvară, că a venit amurgul şi mă gândeam cu durere că mă aşteaptă atâtea zile la fel.

Aşa se întâmplă uneori în zilele de primăvară, când luminează soarele...

Leon Donici

PĂŞEA VIAŢA..

Greoi şi leneş scaldă trista ploaie
Costişe verzi de munţi fumegători,
Iar crestele se deapănă spre zare
Şi—vinete—se 'ncalecă spre nori...

In umbra singuratecă şi calmă
Miroase vag a veştede sulfine
Şi sufletu-mi e numai amintire....
....Un schit al amintirilor de tine...

Iţi sorb mireasma sufletului tânăr
Din cupa amintirii visătoare,
Şi din căuşul roz al sărutării
Atât senin reverşi... atâta floare...

Incet, ca un suspin, adoarme ploaia,
Se redeşteaptă codrul de jugaştri
Şi-i bucurie proaspătă în calmul
Din depărtarea munţilor albaştri...

...Tot alintându-şi umedele sălcii,
Se 'ndreaptă apa iazului spre moară
Şi 'ncununaţi de-un imn de curcubee
Nasc munţii visători a mia oară...

Livada-i poleită de lumină
Şi stropi de visuri scutură fâneaţa
...Iar peste culmi păşea, învestmântată
In strai sărbătoresc şi nou, viaţa...

LA TINE....

Mijeau sglobii steluţele sfioase
Clipind şiret pe bolta de satin,
— Ca fluturi de argint sclipind la soare
Pe moalea lor mărămă de senin...

Alunecase secera de lună,
Molatec legănându-se 'ntre ulmi.
Înțelesei că-o taină se petrece
Pe 'nfiorate creștete de culmi...

Păru, atunci, un uger larg, de aur,
Din care mâini ascunse mulg lumină,
Nutrind steluțe palide, asemeni
Cu blânde floricele de sulfină...

In urmă apăru — simțeam în aer
Neliniști, glas de sunete, fiori —
Un clopot de sidef cu ape-ape
In vânăta-i clopotniță de nori...

...Târziu, mai rămăsese—punct sfielnic,
Duios ca ochiul blând al unui înger —
O floare cu petale de lumină
Crescută la tulpina unui sânger...

...Și-atâta fum de visuri răspândise,
Și-atâta svon de tinere suspine
Din bulgărașul ei de smirnă 'nflăcărată,
Că eu gândii, deodată-atunci, la tine...

Gura Teghii, 1919.

Vasile Munteanu

ANNA MAŠIMOVA

Noaptea era rece ca o casă nouă. Oraşul atât de bine întocmit în străzi şi locuinţe drepte, aşeza în mijlocul lumei un vast proect de spital în care să se ucidă în deajuns cerul. Frigorifere mişcau arborii dealungul gardurilor ghimpate şi o pasăre ţipa rar dintr'un fund de parc, ca un sfârşit de operaţie.

Când am trântit poarta grea de tablă ruginită am stins cu ea lumina dela etajul pe care îl părăsisem tocmai, şi într'un întuneric proaspăt păşeam în strada deşartă.

Spun într'un întuneric proaspăt, într'o noapte nouă. Aceea a ochiului meu stins. Vedeam sau nu cu el? Copil, n'am ajuns niciodată să nu văd. Inchideam ades ochii ziua'n amiezea mare. In locul golului pe care îl aşteptam şi pe care n'am ajuns niciodată să-l întrezăresc — nimicul să fie atât de interesant ca să nu ne fie accesibil? — o pestepunere de ceruri care omeneşte vor fi fost ale lui Dante.... Curbele lor desemnau toate culorile complimentare ale negrului, dela acela care clocoţeşte în sângele închegat până la cel ce odihneşte pe lumea cealaltă a stânjineilor. Brîie de mărgele minuscule îngroşeau cercurile ca nişte pajişti de caleidoscop. In centru, un ochi ca cel de pe perdelele negre ale catedralei Sf. Gheorghe din oraşul meu de naştere. In vreme ce popi jidoveşti cu tichiile în coarne, aşa cum mi-au speriat adesea somnul din icoanele bunicului, încălecau pe aceste ceruri de zodiac închipuit.

Acelaş lucru mi se întâmpla acum. Numai că sângele pe care pansatul de adineaurea nu-l aţipise încă, trecea surd pe sub iadul ochiului meu rănit, un Lete în miniatură umflat neaşteptat de ploi apocrife...

Păşeam încet. Nu fiindcă mă temeam să nu văd. Dar fiindcă într'adevăr vedeam prea mult, călcând aiurea, în lumea aceea din lăuntru a ochiului meu bolnav. Cum se făcea că în faţa acesteia cealaltă dispăruse de nu mai vedeam de loc cu ochiul sănătos? ... Păşeam încet pe pajiştile ilusorii ale cerurilor lui Dante... In ele fiinţa mea lua proporţii, le umplea cum ai umple noaptea o oglindă.

La sensaţiile acestea se adăogeau altele. Auzeam, sub sgârietura care sângera, ţesuturile venind unele către altele, întin-

zându-se, alipindu-se, crescând înde ele. Luam contact aşa dar cu părţi din mine şi în frigul care creştea, în singurătatea care încolţea în mine ca un grăunte de nebunie, nu era de mirare că-mi simţeam puţin şi mânele aparte...

Nu mai încape îndoială, toată făptura noastră e o adaptare a retinei, un caz al văzului. Povestea Ciclopilor nu e o minciună grecească. Erau aşa, fiindcă aveau un singur ochi. Ce am fi noi să nu avem niciunul?

Intre timp, apa Moldavei, înceată într'acolo, era o mână neagră care, la marginea oraşului vechi, la marginea nopţei, spăla într'o doară periile scărmănate ale tufelor care dedeau în primăvară. Dealurile cu linii schingiuite de trăsnet şi de vremi şi pe care depărtarea le alunga către un fel de cuminţenie a cerului, erau, în încăperea ochiului meu, spinările unor mistreţi ce fug de năpârleală!..

Mai departe stelele verzi, mazăre vărsată dintr'un lighean, şi cerul, — ce n'ar putea fi cerul?..

Dar de dincoace oraşul îmi intra prin urechi cu zarvă stinsă. Firme începeau să răsbească şi cartierul jidovesc se apropia de mine cu misterul unui drumeţ în sdrenţe. O placă de lemn, cu chenar daurit odihnea drept în faţa mea deasupra uşei scunde. In mijlocul ei o sfântă ambiguă, punând problema... sexului, era opera vreunui zugrav care ca si maestrul Titian îşi va fi avut drept model femenin fratele...

Tot atât de nelămurită—dar de data aceasta datorită vremei care nivelează şi nopţei,—era cupa care în mâna stângă putea tot aşa de bine să fie ramura de măslin din dreapta...

Nimic însă nu putuse coborî în nehotărît numele zugrăvit în iniţiale roşii, cu subtitlul negru, al dugheanei cu băuturi

Anna Mašimova
Lekery

la fereastra căreia lumânări de ceară se pierdeau printre liqueururi şi geamuri de sibică.

Dar la umbra templului celui nou se dărâmau case de lemn ars şi grinzi putrede se încovoiau în bolţi înnegrite Patru care cu gunoi şi praf de cărbune pătau curtea potcovarului Josef Waltr cu patru catafalce. Sta decimalul Zelmei Ruth în faţa dugheni prin geamul căreia, cârpit cu mucava, s'ar fi văzut fundul mormânit cu scândurele de vânzare. O şoaptă venea din singura căsuţă albă ascunsă după un uluc, pe care un patrat văruit scotea în faţă

Adolph Shranker
Copic Drinks

între două steaguri sioniste. M'a atras mormăitul din lăuntru. Cuvântul englezesc de afară îmi da prilej de întrebare. In odăiţa înnecată în fum şi duhnet, un cuer şi trei flăcăi în haine nemţeşti pe trei scaune fără spetează aşezate ca un trifoi. Am întrebat ce e cu vinul de pe firmă. Evreul m'a măsurat cu ochi ca două ciupituri de vărsat. Mi-a spus ceva în idiş. A trebuit să înţeleg că la adăpostul unui comerţ presupus e ascunsă o ligă.

Şi mulţumit că un ghetto e în stare să mă facă să văd... şi cu ochiul teafăr am păşit mai departe spre partea aceea a cheiului, unde în coasta uliţei Cervina, aşezată deoparte mustrător, cade pe brânci ca un câne bătrân, în umbra Restaurantului Kohn, Sinagoga cea veche. Prin ferestrele cu gratii, nici o licărire. Conul acoperişului e o scufie de noapte ce pleosteşte urechile în toartă a două abside. Naiuri plângătoare sânt olanele care lunecă pe margini, de pare că grămezile de cărbune şi moloz de pe jos e tot ce a curs pentru oameni din sfinţenia din lăuntru.

Vroiam să mă îndrept spre casă. Oraşul murea cu totul şi nu ştiam încă pe unde să o iau mai deadreptul.

Dela colţul pe care îl lăsam în dreapta o femee însă venea spre mine. Trecea pur şi simplu strada, sau se simţea atrasă de partea unde mai vedea o vietate. Avea într'adevăr aerul că e în căutarea unui tovarăş de drum. O pisică sări între noi de pe un grilaj. Era ca o presentare. O privirăm amândoi. Cu această trăsură de unire eram faţă în faţa cu o fată simplă în broboadă şi păr ruginiu, uşor desfăcut către umerii ce se mişcau cu un tic nervos. Paşii înceţi cu care se apropia de mine pare că voiau să-i balanseze fiinţa şi să o redea unui ritm normal. Se opri locului ca printr'o forţare de a pironi în faţă-mi o năvală din lăuntru.

Doi ochi ca porumbele înţepau un chip a cărui mobilitate se abţinea la colţul unor buze subţiri şi rele. O frunte îngustă şi un nas lung desăvârşiau asprimea unei figuri semite. In umbra zidului, dea lungul căruia acum mergeam, ea căuta să-mi deslueascâ nu faţa, dar un amănunt aş zice, care o chinuia. Să fi fost pata roşie care era ochiul meu stâng?

Am crezut că pot intra într'o vorbă pe care o doreşte, întrebând de drum.

— «Da nu ştiu, da de unde vrai să ştiu»? ţipă un glas gâlgâit ca şi când urma cu mine cearta cu un altul.

— „Iertaţi-mă, dar sânt strein şi am socotit...

— „Da nu ştiu, da de unde vrai să ştiu. Şi eu sânt streină. N'a vrut să mă omoare?

— „Nu cumva!“ tresării cu bucuria că nu o vedeam purtându-mi vreo pică.

— „Iţi pare bine c'a vrut să mă omoare“?

Fata făcu un pas brusc spre mine. Parcă în întuneric ar fi vrut să mă scruteze, să mă descopere, să mă ia de umeri şi să-mi strige o vină care era şi a mea:

— «Şi nimeni, nimeni în toată uliţa. Ţi'nchipui Sâmbăta mare, Sâmbăta voastră, că-i creştin. Ştii Lambe Vasilof, cu taraba în piaţa Muzăului.

Glasul urca vârfuri ascuţite. Săgeţi de sticlă mă căutau. Crima altuia má învăluia pe mine. Eram fără cruţare complicele lui Lambe!

—„Pss, Pss, Pss“! iartă-mă, da îm plac „pisicele“...

— „Avea pisici“?

Dar până să sfârşesc întrebarea ea dădu buzna pe trotoarul celălălt, unde lângă un salcâm o altă pisică torcea ca o bobină neagră lumina felinarului. Alergă cu ea în braţe spre mine.

— „Sânt aşa de calde animalele astea. Femeile nu sânt aşa decât lăuze.... Bărbaţii încalte.. reci! O, mâna lui când m'a apucat de gât.“

Femeia îmi cuprinse cu mână demonstrativă braţul. Se vâra în mine. Frigul dealtfel creştea şi o turlă vecină tăia aerul cu trei sloi de ghiaţă. Ceaţa care mai adineauri era ca respirarea unei ape, fumega acum din cerul jos ca aburii dintr'un vas cu leşie.

—«Venea des în prăvălie. Îi place whisky de când a fost chelner la Londra. Îl bea fără sifon. Nu, că să mă ia dă nevastă. Pss! Pss! Pss! Uite fuge! Iartă-mă, da-m plac pisicile!»

Şi cu mâna dreaptă înşfăcă spinarea felinei care se folosea de clipa destăinuirilor ca să o sbughească. O dâră de sânge pe pielea încreţită cobora în lumina unui geam din stradă, până la un ghimpe închegat în podul palmei. Când pisica fu redată braţului stâng un zâmbet desfăcu dinţi mărunţi şi parcă stripeziţi de zarzări crude.

— „La drept vorbind eu îi ştiam gândul. N'a mai făcut aşa cu fata dogarului? Nu spuneam nimic, că-mi făcea vânzare. Da-i pândeam ochii. În seara asta a venit mai de vreme. Nu că să hotărîm: «Anna Mašimova, fii fată dă'nţeles. Că-ţi trece vacul. Nu-ţi miroasă a bărbat?» Şi cu coatele pe tarabă mă privea blestemat. Clopotele voastre sunau

tocmai şi vroiam să închid dugheana. Cu o înjurătură să'ntoarse către biserica de unde veneau glasuri si paşi de creştini. Că asta-i strică tot cheful. Şi că dracu i-a pus pă popi să aprindă lumânări la ceas întunecat. Intr'un târziu mi-a cerut încă o sticlă de whisky. Să o bem împreună. I-am făcut pofta. Nu mă temeam. Nu-i un om zdravăn. Aşa ca D-ta. Aş fi jurat că eşti el adineauri. Apoi, că să-i dau un lichior, ştiu şi eu care, că n'auzisem de când sânt. Nu că ştie el raftul. Şi împleticindu-se, dădu de-a bâjbâitelea printre sticle. Mă atinse cu cotul. Il priveam cu spatele. Când cu o sticlă smulsă dintr'un colţ lovi în ţăndări lampa care lumina pe tejghea. O mână îngheţată îmi cuprinse grumazul. Trupul meu da să se frângă de o strânsoare nebună. N'aş fi bănuit atâta putere în braţe aşa de uscate...»

Şi fata rămase mută. Ochii se rostogoliră parcă din adâncuri de prăpastii. In fundul lor vedenia se mişca. Parcă urmărind-o, faţa nervoasă se crispa să o tâlmăcească. Privirile mergeau în ochi fioroşi de beţie, mânele le apucau pe ale lui, gura muşca din gât din haină, pieptul se svârcolea de frică şi desnădejde, genuchi, glesne, frunte şi umeri, toate frământau o fiinţă muncită, ca, în vânt, umbra unei tufe pe pământ.

— «A vrut să mă lege la gură, să mă înnăbuşe. Colţul tarabei îl simţeam ca un cui în ţâţă. Când a văzut că nu poate să mi-o ridice, mi-a sfăşiat cu cuţitul rochia. Ia te uită!»

O sdreanţă atârna în dreapta. Fusta era numai fâşii. Cu o nerusinare smintită fata, uluită la împrospătarea scenei, îmi desfăcu un genunchi scrijulit şi o pulpă voinică, numai sgârâeturi şi vânătăi.

— Am ţipat cât am putut. Dar bazmaua mă înnăbuşa. O bazma ca asta dăla piept a Dumitale. O muşcam cu dinţii. I-am apucat degetul ăl mic. Cu o gură care duhnea tot mai aproape de a mea, îmi strigă atunci că de nu îl las vără cuţitul. Eram acum lipiţi unul de altul. Puterile mă părăseau. Intre el şi mine o lamă sau cingătoarea lui mă apăsa. Mă gândeam cu frică şi uitam că braţele lui erau acum amândouă în jurul meu, că mijiocul mi se rupea, sta să cadă. Doi ochi aşteptau. Mă vedeam în ei prăbuşindu-mă. O clipă, îmi spuneau ei, şi eşti a mea. Ochii.. beţi de aşteptare.. holbaţi de bucurie... Cine începuse să mi-i toarne în orbite? Mă frigea plumbul lor topit... O secundă, şi mă înnecau. In întunericimea în care mă năruiam, mintea mea avu un licăr: ochii, ochii lui! Mâna mea stângă scăpa

tocmai de sub înşfăcare. Unghiile îmi luciră ca cinci ace. Le înfipsei strânse pe toate. Un ţipăt de parcă toţi căţeii pământului ar fi eşit la lună! Nătângul se rostogoli. O tidvă auzii în urma mea, cum dă la o parte sticle de lichior. Căci am trântit uşa după mine şi în stradă am fugit de ţipătul lui.»

Din prăpastia cu vedenii ochii Annei Maşimova veneau în sfârşit la mine. Se ridicau încet şi o faţă chinuită se odihnea pe realitatea mai bună a unei înfăţişeri streine. Lumini cuminţi se întorceau din funduri de orbite. Cu mânele apucându-mi braţele „Ha!“ făcu Anna, ca bucuroasă de o revenire la lumină. Dar până să ajungă acolo buzele ei murmurau subconştient:

— „Ochii, ochii lui... cam ca ai Dumitale; cu cearcăne, da, cu cearcăne... Da ce? şi ochiul, ochiul stâng?

Vocea începea să tremure, o nouă crisă parecă îi răvăşea minţile. O mână îmi apropia cu frică ochiul stâng:

— „Da ce... nu cu cumva.. ochiul.. ochiul lui stâng!.. Da da, aici, aici am nimerit... Simt locul... Da, ochiul lui...

Mâna îmi umbla pe pleoapa strivită, îmi pipăia duios cearcănul vânat.

— Sărmanul ochi... te doare... spune... Ţi-am făcut rău.- Ce ai avut cu mine.. Mă ştiai evreică.. şi habotnică... Sărmanul ochi... iartă-mă... să ne iertăm.. să fim oameni... să nu mă mai omori...

Femeia lipită de mine mă înfăşura cu trupul, cu mângâierile. Palmele ei mi se strângeau de umeri... Vorbele cădeau galeş, sensuale... Ochiul meu stins revenit la dureri ascuţite vedea numai scena povestită. In mijlocul ei femeia sgâria. Ii simţeam unghiile în vreme ce mă căsneam s'o am. Orbit în felul acesta mă miram că n'am ştiut mai de mult că-s Lambe Vasilof!.. Şi în locul lui, aidoma lui, o poftă beată mă mâna spre femeia care cerea împăciuire. O iubiam bună şi rugătoare, o iubiam slabă în fapta care ne doborâse pe amândoi. O forţă perfidă mi se strângea încet în vine. Şi patima îşi urca spre ea într'ascuns triumful.

— „Da, da, aceleaşi haine, acelaş trup.. îşi mormăia fata în aceiaşi buimăcire ca şi mine. O dublă nebunie ne unea.

Trupurile noastre îndreptate unul în faţa altuia de o dorinţă care singură se cunoaşte pe sine erau acuma una. Anna se potolea încet, încet într'o aşteptare fericită. Mânele ei, după ce îmi umblase pe umeri pe braţ, pe piept, îmi strângeau acum mânele.

Simţeam contactul lor ca de pe o altă lume. Căci umflate de un frig umed, îngheţate şi obosite, plesnind în întinse mânuşi de piele roşie şi lăsate în jos într'o nedumerire de manechin, mânele mele erau acum două pendule stătute.

Fata le căuta, la început mirată de absenţa lor înmănuşată, apoi întărâtată să le regăsească vii, să aprindă în ele sângele ce o năpustea spre mine. Două pârâiaşe moi le lovea şi frământa cu o viaţă iscoditoare, ce nu isbutea să le însufletească.

Aş fi vrut la fel să îndrept spre dânsa, prin fluidul degetelor toată para care în trup, în inimă poate, se mistuia. Un neastâmpăr misterios se pierdea până să ajungă la periferie. Era una din acele voinţi care se sbat şi nu se pot realiza în vis,—bulboanele care se plămădesc şi sparg, şi umblă cu nişte glasuri dedesuptul apelor mlăştinoase.

Ce zăgaz, de spaimă ori de necunoscut, mintea mea punea la acest capăt al fiinţei, unde o întrerupere cu mine însu-mi mă despărţea de dornicia mea şi a tovarăşei de noapte?

— «Da ce, cum...» făcu dânsa în sfârşit, n'ai mâni... ai..., ai mâni artificiale?...

Cuvintele cădeau ca un pumn într'o statue. Două braţe picau sec. Era desigur ceeace aşteptam, sugestia, revelarea, afirmarea categorică... Biruit de tot frigul pe care noaptea şi fata aceasta îl pusese în mine, cu cele din urmă răsputeri pe care mi le mai ierta emoţia, aiurit încercam să ridic în mânele ei calde două mâni îngheţate, mânele altuia...

Fata mi le pipăia acum cu spaimă şi desnădejde. In gândul ei sdruncinat asociaţiile găseau porţi deschise. Un desgust i se urca încet pe linia pieptului. O simţeam îndepărtându-se.

Moarte, mânele pe care nu mi le mai bănuiam ale mele, încercau acum mai mult ca oricând, mai mult ca oricând în zadar, să cuprindă mijlocul care se strecura. Lambe Vasiloff se istovea în dugheană...

— „Mâni artificiale, arti-fi-ci-a...le..." făcu un glas subpământean, şi cele două mâni calde mi le lăsară să bălăbănească pe trupul pironit.

Şi cu un vaer scurt, Anna Mašimova se înfăşura în noapte.

Praga, 1922.

Dragoş Protopopescu.

JUCĂRII DE VARĂ

Se fugăresc în fraged aer
Miresme vii şi se încaer,
In salturi de parfum.

Aleargă şerpuind pârâul
Jucându-se de-a prinsa
Cu drumul care 'ntins-a
Bătrânu-i pas ca să-l ajungă,
Dar grâul
In cale i-se pune
Moşneagului de drum
Şi râde a minune
Cu capul dat pe spate
Şi braţe ridicate...

Din depărtare-un pitpalac
La vrăbii strigă:
«Eu pot cânta, eu pot dar tac»
Dar vrăbiile din fânaţ
Ferindu-se de laţ
Şi tot mâncând sămânţă multă,
Din guşe râd şi nu-l ascultă...

Un murg cu ochi de căprioară
Legat în pajişte de-un pom,
Se tot roteşte ca o moară
Să-şi prindă umbra dar nu poate
Şi-atunci zănatec ca un om,
O bate cu copita...

Vintilă Russu Şirianu

SCRISORI DE PE PACIFIC

Noua-Guinee

16 Aprilie 1920. Iţi scriu de pe corabia care mă duce spre Noua Guinee —ultima mea fantezie vagabondă. *Marsina* — mică, nici două mii de tone — este totuşi destul de confortabilă. Locuiesc într'o cabină de pe punte, împreună cu o tânără călătoare ce merge la nişte rude, într'o insulă de canibali. Plecarea din Sydney, într'un sfârşit de după amează, a fost frumoasă. O infinitate de braţe de mare mărginite de vile cochete şi de grădini graţioase, deschise la dreapta şi la stânga marelui canal ce conduce la mare — totul părea aurit de razele apusului de soare. Abia ajunşi în largul mării, corabia începu să se clatine violent. Cei mai mulţi pasageri se retraseră prudenţi în intimitatea cabinei lor. Făcui şi eu la fel. Sărmana mea tovarăşe îşi începu călatoria prin a suferi teribil. Cinai culcată.

17 Aprilie. Altă zi.... Marea e lustruită ca o oglindă; spre vest, coasta Australiei se întinde înaltă şi păduroasă. Pe alocuri se văd câte 3—4 şiruri de stânci ascuţite desemnându-se în adâncime. Sala de mâncare e cufundată în tăcere. La masa mea — eu o numesc a surdo-muţilor — nu se aud alte sunte omeneşti decât, din când în când, „trece-mi te rog untul" etc. Vecinii mei — bărbaţi în cea mai mare parte — nu sunt de loc interesanţi cu tăcerea lor, încăpăţânată parcă.

18 Aprilie E o duminecă britanică, uricioasă şi monotonă ca ploaia. O zi cenuşie pe întinderea neagră a mării; oscilaţiunile corăbiei sunt totuşi slabe. Seara, la 7 şi jumătate, ajungem la *Brisbane* — capitale provinciei Gueensland — care-şi are, ca toate capitalele australiene, parlamentul şi, lucru de care ei sunt tare mândri, o „Art Gallery" care-i o oroare!! Peste tot, o minunată abondenţă de vegetaţie tropicală.

24 Aprilie. Iarăşi patru zile de mare înfuriată: talazuri enorme, în cari corabia se adâncea ca într'o prăpastie; totul părăia, se rostogolea, aluneca. Cu rare excepţii, toată

lumea a fost bolnavă de moarte. La masă, doar câţiva lupi de mare aşteptau să fie serviţi, ceeace se făcea cu mare dificultate. Şi Oceanul devenea din ce în ce mai tumultuos! Câteva din cabinele de jos fură inundate; valurile ajungeau până la puntea superioară. Dar noaptea! Era un „cauchemar" fioros. Sgomotul devenea o simfonie infernală. Uneori corabia se culca pe-o coastă şi trebuia să mă ţin strâns de bară ca să nu fiu aruncată din pat. A treia zi de-abia, reuşii să mă ridic şi să trec în salon. O doamnă, într'un drăguţ kimono de mătase albastră se odihnea întinsă pe o canapea. Tocmai ni se servise dejunul, când, o rostogolire a corăbiei răsturnă farfuriile cu mâncare. Masa se plecase în partea doamnei cu kimono, care, îmbrăcată sumar cum era, se pomeni cu o avalanşă de farfurii, de sosuri, un vas cu muştar.... Incercai să-i viu într'ajutor, dar fui svârlită ca o minge la celălalt capăt al sălii, aşa de violent încât îmi rănii piciorul. Iată una din plăcerile particulare ale călătoriilor marine! Totuşi e bine s'o fi încercat şi pe-asta.

A doua zi, întrunire generală pe punte, pentru a ne răcori la adierea uşoară a brizei. Suntem la 10° sub Ecuator; soarele începe să devină arzător. Vecinii mei îşi desleagă limba; sub aparenţa lor simplă şi aspră, sunt oameni cari au văzut multe. Vecinul din dreapta are pasiunea florilor şi mai ales a orhideelor; colindă ţinuturile exotice în căutarea de varietăţi rare, pe cari le colecţionează pentru plăcerea lui. E un gust fin pe care nu i l-ai fi bănuit dintr'odată. La stânga, am pe un bătrân căpitan de vapor care-mi vorbeşte de Galaţi şi de Sulina; în acest mediu străin şi îndepărtat, e duios să auzi pronunţându-se nume din ţara ta. In faţa mea e un inginer care exploatează o mină de aur într'o insulă pierdută, în care el e singurul alb.

Căpitanul îmi arată Carul-mare la marginea orizontului. In cerul austral, constelaţia aceasta îmi pare cu totul ştearsă şi vederea ei, aşa de familiară ochilor mei, îmi aduce adieri de altă dată, umplându-mi sufetul de un dor imens.

In dimineaţa asta, o mică serbare pentru aniversarea unui vestit regiment australian. Căpitanul spune câteva cuvinte, după care se cântă cântece patriotice. Nu pierd din ochi pe cei câţiva Nemţi prezenţi. Unul are figura imobilă — o mască turnată'n bronz; altul are un aer încurcat, ne ştiind prea bine încotro să-şi îndrepte privirea, iar al treilea aplaudă după fiecare cântec; în cele din urmă cântă

şi ei în cor cu toată lumea imnul „God save the King".

Luni 26 Aprilie. Către 4 ore după amiază, un căpitan de vapor ce şedea alături de mine pe punte îmi spuse, arătându-mi orizontul: „Iată pământul, Doamnă". Privesc, dar nu zăresc nimic. Ochiul său obicinuit, de marinar, deosebia pământul în ceeace mie mi se părea că sunt doar nori. Puţin câte puţin însă, la dreapta şi la stânga noastră, pământul se conturează. La dreapta, Noua-Irlanda, la stânga, Noua-Britania, sau — cum se numiau înainte de războiu — «Neu Mechlenburg» şi «Neu Pommern», ţinând de arhipelagul Bismark. Sunt coaste muntoase căptuşite cu păduri, zărite ca printr'un văl albastru. Peisagiul se precizează pe măsură ce înaintăm. Plantaţiuni de cocotieri, aliniate minunat, coboară până la nivelul apei. Pentru mine, e o decepţie: totul are o notă prea civilizată; m'aşteptam la un aspect cu mult mai sălbatic.

In faţa noastră se deschide golful dela *Rabaul*, străjuit de două stânci, aproape de aceeaşi înălţime: Mama şi Fiica. Abordăm pe întuneric. Umbre nelămurite se agită. Când reflectorul corăbiei fu proiectat pe chei, o întreagă trupă de indigeni se înfăţişă ochilor noştri miraţi. Mai întâi, un batalion de poliţie locală; drept uniformă, o cârpă albă în jurul mijlocului de abanos şi o beretă de marinar pe cap. Dar totuşi, ce mai aer marţial! Apoi se ivesc alţi indigeni, împopoţonaţi de sus până jos cu coliere din dinţi de câine, cu aripi, pene, flori strălucitoare şi cu piepteni de lemn în pletele lor lânoase şi bogate.

Coborând pe ţărm, tovarăşea mea şi cu mine intrăm ca într'un parc. O lună plină ne luminează calea. O luăm pe o alee întunecoasă, strânsă între două şiruri de brazi înalţi cu acele plecate la pământ şi înfruntăm aşa necunoscutul. Licărirea şovăelnică a câtorva prăvălioare chineze şti împrumută acestor locuri un aer de mister şi dă o aparenţă cadaverică figurilor spânatece ale acestor fii ai „Imperiului Ceresc", nemişcaţi după tejghelele lor. Ceva mai la vale, auzim un sgomot de tam-tam şi de voci şi ne prinde o frică puerilă care ne'ntoarce din drum. Căldura este delicioasă, mângâetoare şi-ţi împărtăşeşte beţia aceea pe care întotdeauna o încerci în ţinuturile soarelui.

Marţi, 27 Aprilie. Mă scol cu noaptea 'n cap, ca să mă bucur de răcoarea zorilor. Ies din corabie şi, după câţiva paşi, sunt în oraş. Am aceeaşi delicioasă impresie de grădină. Inaintea mea se'ntinde o imensă peluză mărginită de

munți și presărată cu căsuțe — «bungalows» — proaspete: unele sunt birouri ale Administrației, altele magazine și, în fine, restul, locuințe particulare. Alei — asemănătoare cu minunile poveștilor — de *manguieri* cu frunzișul bogat și întunecos și de brazi duc la grădina botanică—superbă colecțiune de arbori și de plante ce-mi răpesc privirile.

Și'n acest decor splendid se mișcă o lume care desăvârșește frumusețea tabloului; sunt personagii cu chipul de aramă, de bronz și de abanos, încinse cu brâie colorate violent. Au umerii largi și mușchii sculpturali; buzele și limba lor sunt de cel mai pur „vermillon", datorită mestecării unei anumite nuci de palmier, tăvălită în praf de coral. Câteva figuri de tot tinere, dar cu părul alb de-abinelea, îmi atrag privirile: ca măsură de curățenie — așa mi se spune — își spoesc, din când în când, capul cu var. Uneori, din cochetărie, își spoesc și mutra — ca elegantele noastre, acum câțiva ani — cu violet, cu verde și cu galben, și-i o plăcere să-i vezi. Ca atitudine — sunt foarte grațioși; au gestul lent și niște poze încântător de plastice. Să-i privești cum înaintează domol pe sub bolta nemișcată de foi de palmier, cum își mănâncă, așezați la rădăcina unui copac, prânzul lor frugal, sau cum taie cu un cuțit enorm, iarba peluzelor—e un tablou care nu se uită! Nu se uită, dar nici nu se poate spune...

Miercuri 28 Aprilie. Colecționarul de orhidee îmi propune, mie și tovarășei mele de cabină, o plimbare în automobil; primim cu bucurie. Un drum strâmt dar bun aleargă mai întâi dealungul unor plantațiuni de banani și de cocotieri, apoi pe măsură ce înaintăm, vegetația devine mai luxuriantă (mai mult chiar decât în Tahiti); e un desiș inextricabil, o împletire nebună de arbori și de liane. Și noroade de păsări cu pene pestrițe însuflețesc cu ciripitul lor pustietatea ținutului. Fluturi magnifici — unii foarte mari și catifelați cu negru și verde de smarald—alții, mici, colorați uniform și lucitori ca smalțul.

Joi, 29 Aprilie. O surpriză plăcută: mi s'a dăruit un admirabil specimen de pasărea raiului — Noua-Guinee e patria lor — și creasta unui porumbel dintr'o speță rară. Domnul care mi-a oferit un asemenea dar excepțional n'a acceptat nici o remunerație bănească; rău îmi pare că n'am o broderie românească! I-ași întoarce darul...

In dimineața asta plecăm și ne oprim la minuscula insulă ***Matapit*** — lungă abia de un klm. Tot satul vine să

ne salute, cu mâinile pline de scoici felurite. Făcusem provizii de tutun pentru schimb, dar primitivii aceştia au dat de gustul metalului nostru uricios: „One Mark"—vestigiu unic al dominaţiunii germane — atât cere fiecare pentru marfa lui, şi aceste două cuvinte anglo-germane alcătuesc tot vocabularul lor. Femeile şi fetele se adună în jurul meu: pălăria mea tahitiană cu cununi de scoici le atrage şi le aţâţă curiozitatea; o ating şi — pe cât înţeleg după jocul figurii lor expresive—doresc să ştie de unde-o am.

Sydney, 26 Mai. Din nou la Sydney. Am vizitat institutul orbilor de aici: ateliere mari şi frumoase unde se acordă şi se repară piane, se împletesc rogojini, se fac perii, saltele etc. Directorul îmi spune că pe vremea „Vetrei Luminoase", era în corespondenţă cu Carmen Sylva. Câţiva soldaţi orbi au deschis un magazin de ceai, la care au alăturat un «tea room», în care servesc cu schimbul doamne dela Crucea Roşie. Poimâine plec spre Fiji.

24 Aprilie. Câţiva copii se apropie de noi cu braţele pline cu flori de hibiscus, de frangipană şi de laur roz — ca să ne împodobească. Patru băieţaşi cu ochii strălucitori se ocupă de mine; mă împodobesc ca pe un idol, încingându-mi cu flori mijlocul, gâtul, pălăria. Par apoi încântaţi de isprava lor.

Aci, femeile sunt, în genere, mai puţin *decorative* decât bărbaţii; îşi taie părul scurt de tot şi nu-şi gătesc capul ca stăpânii lor; de asemeni — ceeace-i foarte uricios — poartă o bluză cu mânicile bufante introdusă de misionari, ca fiind mai convenabilă pentru bunele moravuri. Cea mai mare parte dintre ele îmbătrânesc înainte de vreme şi, îmbătrânind, devin hidoase; întâlnii, astfel, o adevărată vrăjitoare, cu craniul chel ca'n palmă şi fără alta vestmânt care să-i acopere uriciunea, decât o îngustă centură. Satul cu case de bambus e grupat pe cele două laturi ale sediului Misiunei. Misionarul e «Deutsch», dar e foarte amabil şi are un chip atrăgător. De douăzeci de ani stăruie în ţinutul acesta sălbatic dela Tropice, semănând cuvântul lui Christ. Vorbeşte idiomul local şi, pe lângă cuvântul lui Dumnezeu, îşi învaţă enoriaşii să scrie, să citească şi să numere, ceeace-i o muncă nerodnică se pare, fiindcă şcolarii se grăbesc să uite totul după părăsirea şcolii. El ne spune că copiii indigeni sunt plăpânzi şi slăbuţi din pricina hranei neîndestulătoare. Ca trup, micuţii Melanesieni sunt mai puţin desvoltaţi decât copiii albi. Pastorul vor-

beşte frumos franţuzeşte şi amintirile pe cari mi le povesteşte îmi dau nostalgia Europei. Îl invit la masă pe bord.

28 Aprilie Ancorăm într'un golf al Nouei-Britanii. Mă plimb prin sat, care nu-i departe de coastă. Trece un indigen cu nasul străpuns de o bară de coral şi-mi surâde; apoi altul, cu obrazul punctat cu albastru şi portocaliu; apoi altul, cu un arabesc pe frunte. Pe prispa unei colibe stau doi bătrâni; loburile urechilor le coboară până la umeri.

1 Mai. Părăsim *Rabaul*, pe o ploaie tropicală; cad torente de apă, în cascadă, ascunzând peisagiul cu o pânză deasă şi de nepătruns. Pe bord, oaspeţi noi; guvernatorul coloniei, generalul J., îşi are cabina alături de-a mea. Noul meu vecin la masă e un plantator din insulele Solomon, care duce cu dânsul o colecţiune de obiecte indigene. Îmi dăruieşte 4 săgeţi lungi, frumoase, dar greu de transportat.

Luni 3 Mai. Patruzeci şi opt de ore de călatorie liniştită ne-au dus la *Samarai*, insulă cu o suprafaţă de 50 de acre, răsărită din adâncimile Oceanului, tocmai la mijlocul strâmtorii mărginită de China — calea care uneşte Australia cu Extremul-Orient. O mare albastră încercueşte — ca un inel de peruzea — acest uscat minuscul, iar marea, la rându-i, e mărginită de coasta Nouei-Guinee şi de o infinitate de alte insule verzi. E o priveliştе de o frumuseţe izbitoare. Ne ies înainte localnici, cu un costum mai sumar încă decât la Rabaul. Bărbaţii — adevăraţi Adam — n'au adoptat, ca vestmânt, decât o foaie de cocotier, înlocuind tradiţionala frunză de viţă a strămoşilor noştri. Toată vanitatea lor cochetă se concentrează, pare se, asupra urechilor, cari sunt căptuşite, de sus până jos, de mici inele lucrate din solzi: unii şi-au atârnat de nas câte 5—6 asemenea bijuterii. Femeile sunt delicioase. O fustă de baletistă din fire de iarbă încinsă sub pântece şi un tatuaj complicat, prelungindu-se până la obraz, alcătueşte toaleta acestor Doamne. E o modă cochetă şi ieftenă. Un drum adăpostit de cocotieri înconjoară insula în 20 de minute; fetele tinere, pe cari le întâlneşti plimbându-se la umbră, sunt ca nişte fermecătoare apariţii. Nu sunt, în totul, decât vreo 60 de Europeni, locuind în nişte căsuţe îngropate în verdeaţă şi flori.

Maria Dr. Stănculeanu

BĂTRÂNII

Cel din urmă.

Mă părăsise bardul venit de pe Siret.
Pe drumuri împietrite de-al nopților polei
Suna tot mai departe un râs de clopoței...
Mă re'ntorceam spre casă eu singur. Raza lunii
Sculpta cu daltă vie în relief alunii,
Făcând din steiul umbrei să scapere scântei.

— Vei răsări în calea-mi, din noaptea de sub tei.
Tu, dureros de dulce poet, să mi te-apropii ?...

Și teii troenită și tremurară plopii.
Glicina de pe ziduri, măceșul din pervaz
Legară liane scumpe și roze de Șiraz,
Iar casa mea bătrână reînălță prin veacuri
Castelul singuratic la margine de lacuri...
Și ca o lipsă mare m'atinse nemurirea
Acelui ce'n luceafăr își înghiață privirea.
Și ramurile toate bătură lung în geam,
Iar codrul și cu mine alăturea plângeam.

Pustiul și urâtul mi-erau din nou stăpânii —
Pieriseră în noapte și în trecut Bătrânii,
Lăsându-mă mai singur și mai stingher pe lume...

Le mai plângeam plecarea și-i mai chemam pe nume,
Când, prin ferestre, ziua lăsă pe-al meu covor
O floare de lumină svârlită din pridvor —
Și soarele deodată aproape îmi era,

Și 'n față-mi Grigorescu șezând pe canapea.
Da, i-am văzut bastonul de lemn de corn, surtucul
Și pălăria moale păstrată 'n cap (uitucul!)
Și zâmbetul acela și mâna lui și ochii,
Ce-au desbrăcat natura cum alții fură rochii
Ca să privească goală pe fata ce-o iubesc.
— «Nu te jeli, îmi spuse, poeții 'mbătrânesc.
Cuvintele de aur menite sunt pieirii:
Ca gâze efemere în raza amintirii
Revin, sclipind în juru-ți, din ce în ce mai rar,
Și-o bună dimineață le vezi într'un sărtar,
In acul unui critic uscând pe-o filă ruptă...
Cu legile uitării umane nu da luptă.»
— «De moare ce e sunet, coloarea ta rămâne
— L'am întrerupt — Maestre, e azi și va fi mâne,
Eternă ca natura, din care tu o iei,
In spațiu: pe-a ta pânză — și 'n timp: în ochii mei
Poeții pot să plece când ținem vrăjitorul:
Tu singur le-ai fost fapta, lumina și decorul».

Dar el zărind o schiță de-a lui cum sta 'n perete,
Surâse arătând-o: «De-ași mai trăi, băiete,
N'ași mai picta cu pensuli de păr, ci ași privi
In rana lor firească priveliștile vii.
De ce să strici o pânză când ai un cer de vară?»
...Și se sculă și ochii păliți îi scânteiară:
«Închide casa, trage obloanele și vină...
Ne-așteaptă drumuri albe și-o țară de lumină.
Te suie 'n carul rustic cu pașnicii lui boi,
Te culcă în sulfină, în fân și în trifoi,
Căci pentru tine câmpul ți l-am cules drept pernă,
Și, drept umbrar albastru, ți-am împânzit, eternă,
O boltă pe sub care de-acum ne-om adânci».

Se mântuise casa când vorba își sfârși...

In legănarea lină a roților de lemn,

Călătoream agale sub magicul îndemn
Al pictorului care crease România.
Mai mică, tot mai mică, se depărtase via
Și 'n urmă dispăruse ..
Mergeam acum, nu știu
Pe Topolog, pe Trotuș, pe Mureș sau pe Jiu,
Căci apa lor tot una de limpede rămâne,
Când oglindește vraja colinelor române
Cu procesiuni de sate prin lungi livezi de pruni
Pornite din îndemnul uitaților străbuni.
Nici muget, nici talangă, nici cel mai slab ecou...
Părea tăcuta vale un liniștit tablou,
O pânză zugrăvită de razele de soare,
In care orice linie trăia nemuritoare,
Și 'n calma ei lumină de vis și de amurg
Privit-a Grigorescu cu ochi de demiurg.

Și se făcu deodată un drum, sus, pe mușcele...
Veneau domol — ca blocuri de nea ce mișcă grele —
Rumegători, plăvanii cuminți, și'n vârf de car
Țăranul care poartă pe umeri cerul clar.
Și 'n praful înserării cădelnițând albastru,
Alături de căruțe trecură în buiastru,
Purtând în mână plosca de nuntă, călărețiii....
Am întâlnit, pe-o coastă, cu șatra lor lăeții
Cu trup de bronz, cu sdrențe, cu urși și cu măgari,
Și, la popas, cu boii ei pâlcuri prin stejari,
Cu albe coviltire o tabără de care...
Și am văzut iar hanul pustiu la drumul mare
Și sub umbrar de șiță de ierni derăpănat,
Drumeți, ce-și beau necazul, și-un murg de stâlp legat..
Și iată casa veche cu nalbe la ferestre,
Impodobit, pridvorul cu scoarțele de zestre,
Copila gânditoare, ce coase la gherghef,
Cu ochi de peruzele și mână de sidef...
Și iată, cu căpșorul lăsat în mâini pe spate,

Mlădie ca o creangă în soarele ce-o bate,
In vâlnecul ce-o strânge ca trasă prin inel,
In mers de ciută, fata cu vaci și cu viței...
Și iată, sub cireșii din deal, cu mâna goală,
Șezând sfioasă fata cu flori căzute 'n poală:
Prin înflorite ramuri privește 'n vale țara.
Rodica e? Ileana? sau poate Primăvara?...

Dar dealuri povârnite se împingeau spre munte,
Când am zărit cioporul de oi alunecând și 'n frunte,
Cu bâta după spate și cu căciula sură,
Ciobanul ce coboară pe plai ca din pictură,
Ca să înșire 'n suflet — mărgele laolaltă —
Priveliștile toamnei din munte pân'la «baltă»...
Atunci, din mari, ascunse și ne 'nțelese legi,
Același sus la Rodna, același pe Bucegi,
Cu dacică opincă și piept de legionar,
Stând viu în fața noastră dar totuși legendar,
Puternic ca o stâncă și verde ca un brad,
Trăi păstorul mitic și ultimul nomad....
Deasupra lui: doar cerul, ca temelii: Carpatul,
Jur împrejur: o țară dealungul și dealatul...
Proptit tăcut în bâtă, cu ochi pierduți în gol, —
Din pusta lui Petőfi la stepa lui Gogol,
Svârlea piezișa-i umbră pe dealuri și câmpii.

De pretutindeni glasul pământului grăi:

«In zori de zi te 'nalță la cer cu ciocârlia,
Cu soarele ce-apune să 'mbrățișezi câmpia,
Te-așterne pe podgorii ca umbra unui nuc,
Deschide 'n codru verde cărare de haiduc,
Pe plai să pești alături de stele printre oi,
Si-adormi cu gârla leneș sub plute în zăvoi,
Să fii un măr de aur în mărul plin de mere,
In clopot să fii cântec și în amurg tăcere,

Să creşti în grâu cu grâul şi 'n inimi cu iubirea —
Ca vorba ta să cheme în noi nemărginirea,
Ca să păstrezi în tine, ca 'ntr'un imens muzeu,
Cu floarea cea mai mică de crâng, pe Dumnezeu,
In ţara Cosinzenii ce-aşteaptă încă 'ntreagă
Un gând s'o cucerească şi-un suflet s'o culeagă.»

Ion Pillat

CÂNTEC PENTRU LUMINĂ

I.

Noaptea era înstelată
şi celelalte cum au mai fost.
Pomii au plâns frunză galbenă
în acest an, întâia-dată.

Tot atunci câinii au lătrat a sfârşit
şi miorlăitul pisicilor m'a întristat adânc.
Fiindcă n'am priceput nimic, am coborât nelămurit
să culeg în stradă lacrima cerşetorului copil
s'o dăruesc ochilor mei.

Plânsul cerşetorului l'am adus în casă —
dar cântecul de faţă putea să fie mai luminos
dacă uitam să-l scriu, aşa
cum s'a petrecut cu încheerea de mai jos:

II.

O, dacă cerşetorul copil
Nu avea lacrima lui
N'aşi fi avut s'o cer nimănui
lacrima.

Sergiu Dan

UN SCRIITOR NOU

COLONELUL N. M. CONDIESCU.

Incepe să se arate şi la noi răbdarea pentru notorietate şi acceptarea noviciatului pentru meşteşug. De unde toate precocităţile maladive erau geniale la 17 ani, extraordinare la 18, fenomenale la 19 şi sterpe la 20, iată-i venind către noi din turnurile înalte în care au studiat, oamenii vîrtoşi ai maturităţii. Ieri îi cunoşteam ca pe nişte personagii cultivate în materia gustului, putând să strămute o discuţie pe mai multe terenuri şi uimindu-ne uneori cu reflecţii care trădau obiceiuri îndătinate de gândire şi rafinamente. Azi, dintr'odată, ei se afirmă scriitori şi scriitori de meritul cel mai vădit.

Colonelul N. M. Condiescu ne aduce o carte surprinzătoare, din Grecia şi Eghipet şi mai ales din teritoriile pân'aci necunoscute ale cosmosului său propriu. La aroma foarte evocativă, pătrunzătoare, a mărilor şi ţărilor străbătute cu Prinţul Carol, se adaogă, amplificându-o, suculenţa atmosferii sufleteşti a fericitului autor. Peste mări şi ţări, cum e intitulat volumul, autorul ancorează în realitate la ţara luxuriantă a personalităţii sale.

Pierre Loti, care a purtat şi el uniforma, spada şi pana, de-a lungul lumii, are în opera lui accentul permanent al pubertăţii de internat, care cântă la pian, brodează, pictează flori şi scrie. In mâna lui toată natura este de consistenţa trestiei încovoiate, cu miezul gol. Cartea colonelului Condiescu, e cu totul altceva. Cuvântul său e dinţat, fraza lui merge cu precizie viguroasă, uleiuri generoase îi lubrifică mecanismul. In tot ce vede şi scrie se ghiceşte bărbatul; simţirea autorului stampează. El arată luna cu un gest de îndrăgostit care o fură. Vântul în mânile colonelului Condiescu e o fiinţă vie. Pietrele bat ca nişte inimi. Pământul are grai, putere şi voinţă. In cartea d-lui Condiescu natura nu zace pasivă, ca odalisca literară, cu ochii languroşi, din cele mai multe cărţi, ci acţionează, cugetă şi spune.

Ca un vârtej se desfoaie volumul şi mergi cu spirala lui, sedus ca elastica lui frumuseţe. Şi nici melancoliile pregnante ale autorului nu se sustrag puternicului lui optimism şi toate stările sufleteşti din cele vre-o 250 de pagini ale cărţii sunt ca nişte rugăciuni şi ca nişte ofrande ale unui voevod voinic, care se împărtăşeşte cu Domnul, călare.

Pe neaşteptate, D-l Condiescu se certifică scriitor din dinastiile cele mai bune.

Indemnăm publicul să citească volumul colonelului Condiescu: e o datorie, răsplătită de un mare agrement. Negreşit că e supărător pentru profesioniştii penei să le afirmi că noul venit îi întrece. Dar e cazul colonelului Condiescu: de multă vreme nu a ieşit din tipare o carte comparabilă cu volumul său.

Şi e abia primul volum, al epocii sfielilor şi al îndoielii. Trebuie să aplaudăm tare pe autor, pentru ca în al doilea volum făgăduit, să se cuprindă toată impetuozitatea, neîmpiedecată, a individualităţii lui remarcabile, relevată în Grecia şi Egiptul celui dintâi.

T. A.

WILLIAM BLAKE

O ciudată figură, mai ales pentru timpul când se ivise. Poet şi pictor deopotrivă, rămase necunoscut în viaţă, cât şi ani mulţi în urmă. Doar când veniră Prerafaeliştii, dintr'un simţimânt de firească simpatie îşi întoarseră luarea aminte spre Blake şi-l scoaseră la iveală. Intr'o măsură contribuise şi el însuşi la nesocotirea-i din partea publicului prin felul cum înţelegea să-şi publice cărţile. Părea să aibă — ca şi William Morris mai târziu — un dispreţ pentru sistemul tipăritului; de aceea inventase el unul, după care textul se îmbina cu desemn de ornamentaţie în ceva armonic, cam în genul manuscriselor iluminate din Evul Mediu. Numărul exemplarelor era foarte mărginit, nu mai mult ca vreo douăzeci-treizeci. Astfel au ieşit toate scrierile sale, afară de poema *French Revolution* şi de *Poetical Sketches*, tipărită din îndemnul şi cu cheltuiala unor prieteni. Acest dintâi volum cuprinde un număr restrâns de poezii, cele mai multe fiind cântece descriptive, de o prospetime cu totul nouă timpului său—adică sfârşitul veacului al optsprezecelea. Şi chiar dacă în stilul formalismului obişnuit mai cheamă aci muzele de prin umbrele munţilor, din albastrul văzduhului, ori din afundul mărilor totuşi le spune mustrător:

Cum de-aţi lăsat iubirea antică, pe care barzii din vechi o căutau'n voi! Tânjind, se mişcă rar coardele! Constrâns e sunetul, notele-s puţine!

Afară de urme din Ossian şi poate din Chatterton, se pot recunoaşte în versurile sale accente, căderi de cuvinte şi ritmuri din poeţii Elisabetani. Instinctul său de poet osebit l-a împins către Shakespeare, Ben Jonson şi Spencer. Contactului cu maeştrii trecutului s'a adaos pregătirea-i de pictor în studierea unor artişti ca Raphael, Michelangelo, Dürer, cât şi monumentelor vechi din Westminster Abbey. Mai ales cufundarea aceasta liniştită, contemplativă, dealungul veacurilor în tainele artei gotice, a fost mult prielnică sufletului său pornit din naştere spre misticism. Când era copil, eşind odată afară din Londra, văzu pe un pom o mulţime de îngeri. Intors acasă, povesti tatălui, care l-ar fi bătut să-l vindece de asemenea

bazaconii, dacă n'ar fi mijlocit mamă-sa; de atunci îşi duse viaţa retras în sineşi, fără a fi părăsit de năluciri — cum mărturisea el-însuşi, fiind în legătură zi şi noapte cu soli ai cerurilor. Aşa că la el, dintru început, arătările din lume, contururile, culorile, prinse cu nesăţioasa uimire a vârstei tinere, servesc de cadru şi veşmânt al unor vedenii lăuntrice. Spune el „Dimineţii“:

O, sfântă fecioară, îmbrăcată în alb curat, deschide porţile de aur ale cerului, şi răsai; deşteaptă zorile ce dorm în tărie... ;

iar «Luceafărului»:

Tu înger bălaiu al serii, acum când soarele odihneşte pe munţi, aprinde-ţi strălucitoarea torţă a iubirii; pune-ţi cununa de raze şi zâmbeşte patului nostru de seară, zâmbeşte îndrăgostirilor noastre!

Apoi în oda închinată «Toamnei»:

O, toamnă încărcată cu roade şi pătată cu roşul strugurilor, nu te du, şi stai sub streşina mea umbrită; aci poţi hodini şi-ţi poţi întona cântecul voios după fluerul meu nou, şi toate fiicele anului vor juca! Cântă acum cântecul molatic al roadelor şi florilor.

Blake intră negreşit în categoria poeţilor vizionari. Cu ochii duşi într'aiuri, la obârşia şi ţinta din urmă a vieţii, el a rămas neatins de rosturile, de volbura trecătoare a întâmplărilor dimprejur. De aci farmecul volumelor *Songs of Innocence* şi *Songs of Experience*, pe cari le publică apoi împreună, cu inscripţia sub titlu:

Arătând cele două stări contrare ale sufletului omenesc.

Ce ar fi înţelegând oare prin aceste cuvinte? Să nu pierdem din vedere, că Blake e un susţinător al Revoluţiei Franceze; dar în deosebire de alţi doctrinari, el preamăreşte imaginaţia şi în lumina ei ajunge să vadă oriunde în lume — ceeace pe altă cale văzuse şi Spinoza — ceva dintr'una şi aceiaşi pornire dumnezeească, pe care o numeşte energie. Ea n'ar fi la oameni decât expresia unei simple bucurii, cum o întâlnim în vârsta copiilor. Spune în *Icoana Divină:*

Indurării, milei, păcii şi iubirii se roagă toţi în păsuire; şi acestor virtuţi de încântare le aduc mulţumiri.

Intr'o poezie corespunzătoare, caracteristic intitulată *Abstractul Omenesc*, iată ce devin sentimentale fireşti de mai sus:

Mila n'ar mai fi, de n'am face pe careva sărac; şi îndurarea n'ar putea să existe, de-ar fi toţi fericiţi ca noi. Şi frica deolaltă aduce pace....

Astfel în o serie de poezii el pune în vădit contrast norma raţiunii reci, amorţite în fel şi fel de tipare, cu zbucnirea liberă a sufletului, care întinde orizontul şi cheamă în cuprinsul simpatiei şi celelalte vietăţi fără nici o precădere, toate fiind imagini ale unor însuşiri divine. Dacă Blake se întreabă cine a făcut mielul, cu atât mai uimit stă în faţa tigrului:

Tigrule, tigru, aprins de strălucitor în pădurile nopţii, ce mână, ce ochiu nemuritor putut-a să creieze grozava-ţi simestrie? In ce adâncime sau ceruri depărtate ardea focul ochilor tăi?....

Deşi stăpânit de o concepţie filozofică, în multe din poeziile sale parcă însuşi sufletul unui copil ar fi cântând' spontan şi simplu, cu aceeaşi neînţeleasă putere ce dă forma şi mireazma unei flori. Nu e grija de actualitate. El caută să pătrundă dincolo de aparenţe. Şi străduinţa, cum zice el, de «a vedea o lume într'un grăunte de nisip şi un cer într'o floare sălbatică», duce printr'un fel de revelaţie la neaşteptate adevăruri. Ceeace alţii în urmă vor ajunge să înţeleagă după lungi şi obsitoare discuţii, Blake ne dă în două şiruri din *Versurile Gnomice:*

Great things are done, when men and mountains meet;
This is not done by jostling in the street.

Traducere:

Lucruri mari se fac, doar când oamenii şi munţii se întâlnesc; ci nu se fac prin îmbulzirea pe stradă.

Adesea arătările din lume nu-s pentru Blake decât nişte simboale în cele mai însemnate găsind un înţeles ascuns; ca, de pildă, în *Sun-Flower*:

Ah, sun-flower! waary of time,
Who countest the stept of the sun;
Seeking after sweet golden clime.
Where the traveller's journcy is done;
Where the Youth pined awai with desire,
And the pale Virgin shrouded in snow,
Arise from theier graves, and aspire
Where my Sun-flower wlshec to go.

Traducere:

Ah, floarea soarelui! obosită de timp, ce numeri paşii soarelui; tânjind pentru dulcele tărâm de aur, unde-şi mântue drumul călătorul; unde tânărul covârşit de dor şi palide fecioară în linţoliu de nea, se înalţă din morminte, şi tind încotro floarea-soarelui a mea doreşte să meargă.

Versurile respiră atâta milă pentru tinereţea ce se ofi-

leşte de setea iubirii nepotolite! In partea sexuală, cât şi în oricare alta, dorinţa e sfântă, şi năbuşirea ei, după Blake vătămă; caşi apa stătătoare, clocește miazme otrăvicioase. Religia şi morala îndeobşte nu fac decât să ticluiască o seamă de legi, cari strâng în mărginirea lor abstractă şi încătuşează, dacă nu chiar neagă de multe ori, însăşi desfăşurarea vieţii. Intr'o poezie de câteva rânduri găsim următoarele:

Trandafirul modest întinde un spin, oaia smerită un corn amenințător; pe când albul crin se va desfăta în iubire, nici un spin, nici o amenințare nu-i vor păta frumuseţea strălucitoare.

Acest crin ar fi simbolul vieţii, cum o concepe Blake. Cetind în Swedenborg între altele, cumcă «echilibrul tuturor lucrurilor este din acţiune şi reacţiune», el adaugă în chip de comentar: «Dumnezeu şi răul sunt ambele bune şi cele două contrarii împreunate». De aci apoi, după-ce trece cu totul peste dualismul tradiţional, ajunge la ştergerea hotarelor între orice deosebiri morale şi proclamă, cu un veac înainte de Nietzsche, un bine mai presus «Dincolo de Bine şi de Rău» în cartea sa *The Marriage of Heaven and Hell.* E scrisă, afară de introducere, în proză— o proză vie, sifidătoare, bogată în râs ironic şi paradoxe. Răsturnând înţelesul din Biblie, prin cer înţelege constrângerea pasivă, raţiunea îngustă, care vrea să pue stavilă energiei sufleteşti. De aci şi slăvirea impulsiunii, cu tot ce atârnă de ea, în multe din zicătorile cărţii, unde scurte linii precise luminează câteva din ideile poetice şi unde noţiunile contrare adesea se întreţes laolaltă:

Ceeace se dovedeşte acum, a fost odată închipuit.
Creaţia unei mici flori e munca veacurilor.
Cine dovedeşte şi nu trece la fapt, hrăneşte ciumă.
Mai degrabă omoară un copil în leagăn, decât să creşti dorinţi neîmplinite.
Inchisorile sunt clădite cu pietrele legii, bordelurile cu cărămizile religiei.
Drumul excesului duce la palatul înţelepciunii.
Mândria păunului e gloria lui Dumnezeu.
Nu există virtute, fără călcarea celor zece porunci.

Incă, acela ce-şi înfrânează dorinţele, nu poate fi credincios lui Isus, în care Blake vede tipul pasionatului imaginativ. Şi pe această cale îndrăzneaţă, primejdioasă cetitorilor nepregătiţi, înaintează el în poemele, aşa zise profetice, unde sborul imaginaţiei, scăpând atingerea cu realitatea, se perde în simboale, cari în nelămuritul şi pâcla misticismului lor, sunt nişte născociri personale anevoe de împărtăşit altora.

M. Beza.

Din CARL SANDBURG

1. Butoni.

Priviam o hartă de război întinsă ca reclamă în faţa unei redacţii.
Butoni, — unii roşii alţii galbeni, unii vineţi alţii negri, — erau mutaţi pe hartă încolo şi încoace.

Un băieţandru vesel şi cu pistrui pe faţă
Urca o scară, zvârlia o glumă cuiva din mulţime,
Apoi împlânta un buton galben cu două degete spre vest,
Şi 'n urma celui galben muta şi unul negru cu două degete spre vest.

(Zece mii de bărbaţi şi de băieţi se zvârcolesc în noroi de sânge pe-o margine de râu,
Cu rănile deschise, cu urletul morţii 'n gâtlejuri, cerşind zadarnic un picur de apă).

Cine-ar putea spune ce preţ plăteşte omenirea pentru mutarea cu două degete spre vest a doi butoni, aici în faţa redacţiei unde râde vesel către noi băieţandrul cu pistrui?

2. Ucigaşi.

Eu vă cânt vouă
Domol ca un părinte copilului său mort,
Şi aspru ca un bărbat
Cetluit în obezi.
Sub soare astăzi
Sunt şaisprezece milioane de oameni
Aleşi pentru dinţii lor strălucitori,
Pentru ochii lor ageri şi picioarele lor vânjoase,
Şi pentru sângele tânăr şi cald ce le curge prin vine...

Şi un fluid roşu se varsă pe pajiştea verde
Şi fluidul roşu pătrunde în neagra ţărână
Şi cei şaisprezece milioane ucid... ucid... ucid.

Eu nu-i pot uita nici ziua, nici noaptea:
Imi vâjâie 'n cap şi cer să-mi aduc de ei aminte;
Imi bat în pereţii inimii şi eu le răspund,
Şi răspund caselor şi nevestelor şi bucuriilor şi visurilor lor.

Eu mă trezesc în miez de noapte şi simt miros de şanţuri
Şi-aud pe cei ce dorm în rânduri —
Căci şaisprezece milioane de inşi dorm sau veghiază 'n întuneric
Unii adormiţi pentru totdeauna,
Alţii aşteptând s'adoarmă şi dânşii,
Prinşi în vâltoarea marei tragedii,
Mâncând şi bând, trudindu-se... în munca nesfârşită de-a ucide —
Şaisprezece milioane de oameni...

3. Războaie.

In războaiele de ieri: tropot de copite şi ropot de paşi.
In războaiele de azi: vuiet de motoare şi foşnet de pneumatice.
In războaiele de mâne: roţi fără zgomot şi şuier de bice nevisate încă de mintea omenească.

In războaiele de ieri: pleznete de săbii scurte şi izbituri cu lancea în faţă.
In războaiele de azi: tunuri cu tragere lungă şi ziduri zdrobite, tunuri scuipând metal aprins şi bărbaţi căzând grămadă câte zece, douăzeci deodată.
In războaiele de mâne: metode noi de-a ucide 'n tăcere, tunuri noi tăcute, nevisate încă de mintea omenească,

In războaiele de ieri: regi certându-se şi mii de oameni urmându-i.
In războaiele de azi: regi certându-se şi milioane de oameni urmându-i.
In războaiele de mâne: regi doborâţi în ţărână şi milioane de oameni urmând idealuri mari, nevisate încă de mintea omenească.

4. Iarba.

Ridicați cadavrele grămadă la Austerlitz și Waterloo,
Aruncați pământ pe ele
Și lăsați-mă să-mi văd de lucru:
Eu sunt iarba: eu acoper totul.

Și ridicați-le la Gettysburgh,
Și ridicați-le la Ypres și Verdun;
Aruncați pământ pe ele
Și lăsați-mă să-mi văd de lucru —
Vor trece doi sau zece ani
Și călătorii-și vor întreba călăuza:
Ce loc e-acesta?
Unde suntem?

Eu sunt iarba —
Lăsați-mă să-mi văd de lucru..,

Traduse de **Vasile Stoica**

NOTĂ. Carl Sandburg (n. 1878) e unul dintre cei mai originali și mai puternici poeți americani ai zilelor noastre. Copil al unui biet muncitor suedez, a trecut prin o foarte grea școală a vieții. A fost rând pe rând hamal, vizitiu, cărămidar, zugrav, muncitor agricol, lucrător la linia ferată (meseria tatălui său), soldat, și abia cu multă greutate și cu multă întârziere a putut dispune de mijloace ca să facă studii la Lombard College din Galesburg. Întâiul său volum, „Chicago Poems" l-a publicat abia în 1916, și a avut un mare succes. De atunci viața de mizerii a încetat și Sandburg s'a închinat complet literaturii și propagandei ideilor socialiste. In 1918 apare al doilea volum al său „Cornhuskers", iar în 1920 cel din urmă „Smoke and Steel". In poezia sa zugrăvește cu predilecție viața claselor de jos din orașele americane. E adeseori crud, inestetic, chiar vulgar, însă întotdeauna e de o rară putere imaginativă, plin de o milă pătimașă față de cei săraci și de o sălbatecă revoltă față de cei bogați. Forma adoptată de dânsul e mai mult un fel de proză ritmată, care se acomodează ideilor ce cuprinde, — ceeace atât dânsul cât și alți poeți americani au învățat dela Walt Whitman. Poeziile mai sus traduse au fost scrise în 1916. — V. S.

ARTA PLASTICA

Problema artei plastice actuale.

Mişcarea vie în arta plastică din România, în ultimul deceniu, îşi are importanţa ei incontestabilă prin faptul existenţei ei chiar, întâiu, apoi prin întinderea terenului, pe care ea se aplică acţional: al picturii, al sculpturii, şi pe tot domeniul aşa ziselor arte minore. Iar interesul pe care a ştiut să-l deştepte în public îi constitue un merit aparte. Artiştii plastici îşi au şi ei, azi, preţuitorii lor; după cum scriitorii, muzicanţii şi artiştii dramatici îşi au pe ai lor, mai de mult.

Pare că, conştiinţa de sine a poporului românesc se trezeşte, cu încetul, şi pe teren artistic Nu se putea altfel, fiindcă rolul politic ţinut printre celelalte neamuri conlocuitoare în graniţele ţării cere, imperios, un corolar cultural şi pe tărâmul artistic. Şi arta plastică este doar un factor cultural de primul ordin, ea exprimându-se în limba universală a formelor şi colorilor, accesibilă orcărei naţiuni, când se vorbeşte frumos, eloquent şi mai ales emoţionant.

Emoţionantă, opera de artă va fi şi comunicativă: artistul desprinde din complexul vieţii şi naturii un fragment, însufleţindu-l cu generositate din căldura fiinţei şi idealităţii sale.

Calea e anevoiasă, dintru'ntâiu, totuşi trebue să se pornească cu hotărîre pe ea, odată; e o cale de comunicaţie desăvârşită, fiind directă.

In sensibilitatea noastră, opera de artă se integrează nemijlocit, dintr'odată, neavând nevoe de tâlmăcire cum este cazul cu cartea. Un tablou sau o sculptură este un organism compus dintr'un corp şi un suflet, din o limită externă şi o ilimită internă: materia (fenomenele naturii) este vasul ce conţine esenţa sufletească: sentimentul.

Spectacolul oferit publicului de aspectul mişcării artistice preface însă toate cunoştinţele sale despre *Frumos* în contrariu. Pregătirea insuficientă adusă din şcoală—suficientă ca să-i turbure naivitatea naturală — îl face capabil, cu

limită, să conceapă un Frumos absolut şi peste toate formal. Dela piramida egipteană însă şi până la turnul Eiffel concepţia acestui Frumos formal a evoluat continuu. Rezultă că Frumosul ca şi Adevărul sunt relative şi în funcţia vremurilor. Cu desvoltarea conştiinţii la om, calitatea materială, formală e împlinită de o calitate morală, la caz şi nevoe chiar suplinită. Frumosul concret, sensorial se complineşte prin Frumosul abstract, totuşi existent pentru simţire. Sentimentul, totdeauna altul, e schimbător, relativ şi deci în raport de timp şi împrejurări.

Arta actuală nemerind la o răscruce de epocă nu se poate evidenţia dela început sentimental distinct. Epocile de prefacere socială, de transiţie, au fost totdeauna caracterizate prin tamponarea curentelor deosebite, până la aşezarea, oarecum, definitivă pentru o epocă, a sentimentului vremii care nu este altul decât cel social dominant. Că în decursul acestor vremuri se ivesc, izolate la început, mai dese pe urmă, semnele prevestitoare ale celor viitoare, este ştiut. Arta fiind oglinda timpurilor, ea le reflectează potenţat.

Limitându-ne câmpul vizual vom contempla o singură faţetă a aspectului general al artelor plastice contimporane.

Numeroasele expoziţiuni de artă, şi în special cele de pictură şi sculptură, ce s'au perindat în ultimii opt ani pe dinaintea aiuritului public, au îngrijorat prin calitatea lor, în majoritate inferioară, şi pe cei ce se cred chemaţi prin situaţia ce ocupă în Stat de oficiali îndrumători ai culturei artistice.

E momentul să spunem că această stare de lucruri a fost de noi relevată întâiu, încă de acum câţiva ani. De atunci alarma a fost repetată, la diverse ocazii, de noi precum şi de către alte conştiinţe artistice. Azi, toate codaurile din cuprinsul artistic vuesc de clamoarea strigătului de alarmă al momentului suprem.

Recunoaşterea primejdiei în care se află cultura plastică implică o incitaţie spre o acţiune corespunzătoare de salvare. Semnalarea primejdiei de industrializare a fost făcută de artişti numai cu acest scop, făcând apel la conştiinţa artiştilor, fiindcă salvarea nu putea veni decât dela ei. In atitudinea dârză, negativă din cronicile publicate în ultimii ani, adoptată de conştiinţele pictoriceşti, o minte trează ar fi putut recunoaşte impulsul unui ideal, viu sub armura grea a criticei combative cu orice preţ, faţă de oricine nu

năzuia să devină o entitate artistică. Pare că lucrul repetat cu dârzie se fixează în conştiinţa oamenilor şi sfârşeşte prin a fi luat în consideraţie dacă nu din convingere sau o mai bună cunoaştere a lucrului, cel puţin memorial.

Să luăm aminte, ne vesteşte grav apelul lansat de profesorul pictor Strâmbu, către artişti, încă de acum câtva timp, în care îi invita la o acţiune de îndreptare spre *„genul superior de artă* — ce este compoziţia — *şi care a fost neglijat în timpul din urmă şi înlocuit cu lucrări uşoare şi de vânzare*". La acest apel, transformat apoi, şi pus în fruntea catalogului ca *„lămurire asupra expoziţiei de schiţe în compoziţie*" deschisă la Maison d'Art, în luna Mai s'au raliat, prin iscălire, pictorul D. Serafim şi sculptorul D. Mirea, toţi trei profesori la şcoala de Arte-Frumoase din Bucureşti.

Nu însă spre rezultatele nule ale expoziţiei se îndreaptă intenţiile scrisului nostru, cât asupra ideii care a dus la înfăptuirea ei.

O stare de lucruri în general mizeră se poate oare remedia printr'o simplistă hotărîre, generoasă în intenţie, însă falsă în aplicare? Este de-ajuns, oare să fim convinşi de necesitatea de a nu *neglija* compoziţia, pentru ca „lucrările uşoare" din pictura actuală se devină, dintr'o dată lucrări importante?

Profesorii cari au luat iniţiativa mişcării spre compoziţie au înţeles, prin aceasta, să pornească lupta împotriva artiştilor impresionişti căci, în definitiv, în ei loveşte bâtul profesoral simbolic disimulat în prefaţa catalogului.

Este de considerat, înainte de toate, dacă pictura ce se face la noi e de proastă calitate şi embrionară, fiindcă cultivă aşa zisele lucrări uşoare, sau fiindcă aparenţa uşoară, dar totuşi coloristic *organizată*, pe care o cere—pe lângă cunoaşterea problemelor artistice puse de impresionism—organismul unei opere de artă impresionistă nu a fost realizată.

Privită astfel chestiunea, şi lăsând talentul afară din discuţie, vom stabili că artele plastice în realizările lor cer o profundă cunoaştere a meseriei. Meserie care îşi are gramatica şi sintaxă ei; implicit deci şi compoziţia. Ea trebue ştiută. Or, tânărul artist descins din atelierul şcoalei de Arte-Frumoase cunoaşte şi încă incomplect, gramatica elementară a meseriei lui. Intrând activ în mişcarea artistică el se găseşte desorientat.

Tânăra generaţie de artişti a nimerit în plină mişcare impresionistă.

Artiştii combatanţi în lupta vieţei sunt pătrunşi de *sentimentul vremii* lor, îi simt ritmul şi luptă să-şi puie sufletul în armonie cu el. Invăţăcelul constată cu stupefacţie că el este altul decât cel din mediul scolastic. Stupefacţia lui e tragică în proporţii. Din epoca studiului academic, el nu cunoaşte decât înfăţişarea tridimensională a aspectelor din natură, înfăţişare, pe care el nu o regăseşte în arta contimporană. Natura e pusă acum în alte limite de concepţie artistică: a dematerializării, a depersonalizării materiale. Concepţie cu totul opusă celei cunoscute lui. Mijlocul prin care se credea că se poate atinge acest ultim scop artistic este *noul* găsit de ei: *lumina* şi *atmosfera*. In consecinţă, opera de artă se preface într'un bloc de lumină şi atmosferă; toate relaţiile corporale se disolvă în acest *tot*.

Invăţăcelul nu-l vede, căci toate formele din lăuntrul lui curg, se disolvă, se topesc şi contopesc în lumină şi atmosferă, pe când, el, nu le cunoaşte decât parţial şi izolat, o lume făcută din bucăţi. Impresionistul o atomizează dizolvând detaliul formal în massa totală coloristică. (Monet, Renoir, Pissaro). Pentru tânărul artist, obiectele din natură există izolate unele de altele într'o perspectivă liniară de succesiune în lăţime şi profunzime; perspectiva aeriană o ştie doar din auzite.

Lumina şi atmosfera provoacă zilnice, momentane schimbări, caleidoscopice în coloare. Opera de artă impresionistă fiind lipsită de înfăţişarea concretă a lucrurilor, ea era fatal lipsită de orice sentiment static. Acum tânărul pierde şi acest sentiment, pe care îl avea venind din şcoală şi rămâne mobil sufleteşte şi pradă neînţelesului impresionist, educat fiind cu altă percepere vizuală decât o comportă concepţia artistică şi tecnică impresionistă.

Din procedeul tecnic prinde, maimuţăreşte numai atât, în cât să rămână iremediabil superficial. Aplicându-se artistic, el rupe construcţia organică a corpurilor fără să izbutească să o înlocuiască cu o ţesătură coloristică, pentru ca tabloul să rămâie cum nu se poate altfel un tot organic. (Signac, Seurat, Toroop). Lipsite de ţesătura organică coloristică, lucrările impresioniştilor noştri rămân simple notaţii coloristice, schiţe cari în afară de petecele de coloare divers colorate, fără cheag între ele, nu mai oferă nimic.

In artă suntem *noui* prin prefacerea sufletească a gene-

raţiilor ce se succed. Artistul impresionist este conştient fugar în faţa oricărei preştiinţe a fiinţei lucrurilor, el e numai oglinda care primeşte imaginea naturii, pe care o reflectează insensibil.

Toate noţiunile materiale de linie, formă, coloare proprie a obiectelor se anihilează în relaţie cu lumina solară, prin simplul fapt al aperceperei vizuale, care esclude intervenţia combinativă a memoriei, a preştiinţei despre individualitatea lucrurilor din natură.

El nu caută sufletul, ci numai înfăţişarea lucrurilor iluminată solar. Unitatea corpului se topeşte în Cosmos-ul care pentru el e lumina. Astfel îl vrea, întreg, luminos, strălucitor.

Aceleaşi concepţii au fost transmutate în sculptură prin Rodin care a fost cel mai mare reprezentant al ei. Am văzut că, pentru artistul impresionist, tot universul este în continuă mişcare şi de schimbare deci în aspectul său, că numai *momentul* este fixat prin singularizarea primului moment vizual. Opera de sculptură impresionistă încearcă reprezintarea aspectului în *timp* şi a întregului complex de lucruri din natură, puse în *spaţiu*.

O succesiune de aspecte ale unui eveniment întâmplat unui singur individ sunt condensate şi reprezintate astfel ca totalitatea aspectelor diverse ale evenimentului să fie exprimată într'un singur moment. Exemplificând sentimentul plastic, la o mişcare a corpului, Rodin, fixează mişcarea în momentul decisiv de transmutaţie în mişcarea următoare. Un om în mers e reprezintat în momentul când un picior nu s'a deslipit încă de pe pământ, iar celălalt încă nu s'a lipit de pământ: adică condensarea a două mişcări într'un singur punct. (Sf. Ion Botezătorul, Cetăţenii din Calais).

De aceste lucruri sculptorii noştri sunt cu totul streini, ei n'au nimic comun cu impresionismul sculptural, decât oarecari apucături de modelaj tecnic şi titlurile simbolice.

Nu este aci locul să examinăm în complexul ei concepţia artistică şi tecnică impresionistă, fiindcă, deşi numărul pictorilor impresionişti, la noi, e considerabil, valoarea operei lor nu este, în raport cu numărul lor. Dintr'o confruntare a spuselor noastre cu lucrările impresioniste reiese că lipsa de calitate se datoreşte între alte cauze şi necunoaşterei sau nepriceperei principiilor călăuzitoare. Şcoala lăsându-i streini de preocupările artei contimporane, ei nu au ajuns să le cunoască cu toate exemplificările luminoase

—de facto—ale lui Manet, Monet, Renoir etc., sau la noi, aşezaţi la distanţa cuvenită ale lui Dărăscu şi Bunescu. Şcoala i-a educat într'un spirit strein vremurilor şi nici nu i-a învăţat meseria înfăptuirii unui tablou organizat în părţile lui constituente.

Trecerea dela aceste „lucrări uşoare" pe care nu le-am putut realiza la lucrări de compoziţii, se poate oare efectua aşa, dintr'odată, după dorinţă şi comandă?

In definitiv, impresionismul corespundea — sunt cincizeci de ani dela ivirea lui în Franţa—unui sentiment al vremii, al vremii democratice moderne, evident prin tendinţa de egalizare şi anihilare a individului în massa socială. Transpus în pictura impresionistă, acest sentiment se exprimă prin anihilarea aspectului formal, individual, al obiectelor în massa fluidului de lumină şi atmosferă. In sculptură, prin fixarea momentului transitoriu dintre două situaţii sau mişcări ale trupului. Este aceasta vremea aparatului *instantaneu* ce fixează un moment al caleidoscopului cosmic, comparabil în literatură cu instantaneul sentimentului în poezia simbolistă. Clipele, orele, zilele, anii şi secolele se scurg în infinit şi, din această perindare, artistul impresionist alege o zi, din această zi, un ceas şi din ceas o clipă pe care o fixează, ca să o eternizeze în opera de artă.

Or sentimentul vremii e vădit în artă prin imboldul către o apropiere sau depărtare de natură. Că această apropriere — pe calea lentă a evoluţiei de secole — sau depărtare are, la vreme, diferite cauze, se înţelege dela sine.

Ivirea creştinismului a fost semnalul unei ruperi dela sânul naturii. Identificarea omului antic cu natura încetează. Prin huma trupului străbate din ce în ce mai distinct glasul *sufletului* său. Intre cer şi pământ el bănueşte existenţa unei divinităţi spirituale. Spiritul este totul, este pretutindeni şi nu e nicăieri. Cuprins de nostalgia unei fiinţări spirituale, artistul bizantin îşi închipue o *abstracţiune*, negând existenţa trupească. Orgia mistică ajunsă la paroxism (Grünewald) în evul mediu, e stăpânită, în timpul Renaşterii, de *puterea* sentimentului (Mantegna, Donatello, Michelangelo, Dürer) care dă viaţă nouă, clocotitoare, formidabilă ficţiunilor abstracte, bizantine. Spiritul e rece, insezisabil şi numai căldura sentimentului însufleţeşte trupul mort. Conştiinţa originei sale divine, omul acum o are. Flăcările sensualismului romantic isbucnesc în limbi de vâlvătae (Geri-

cault, Delacroix) scuturând şi slăbind cătuşele formale ale clasicismului academic al lui David, Ingres. Puterea sentimentului se mistue şi trupul cade istovit, dominat de *raţiune*. Epoca intelectualismului umanist înţelege toate, iea parte la toate manifestările vieţei, raţional. Forma lipsită de suflet împetreşte. (Chenavard, Gleyre, Carstens).

In căutarea Frumosului absolut, artistul a rătăcit pe multe căi. Artistul grec îl credea existent în frumuseţea formală a făpturii omeneşti ca find cea mai nobilă întruchipare dintre vieţuitoare, divină deci. Bizantinul îl căuta în esenţa spirituală a sufletului, liber de povara materială. Artistul Renaşterii îl credea găsit în puterea sentimentului care trebuia să dea viaţă trupului mort şi inform al bizantinului. In fine artistul timpului actual, din ultimii ani, recunoscând că trupul este vasul ce conţine esenţa divină a sufletului caută contopirea lor, prin exprimare omogenă a acestor două elemente eterogene.

Impresionistul de acum patruzeci de ani, a încercat însă, şi el, o soluţie unilaterală, căutând Absolutul în contopirea tuturor fenomenelor materiale.

Cu paşi de gigant am străbătut muzeul Artei, însemnând momentele de apropiere sau depărtare a artistului de natură, ca să ajungem la al doilea punct al discuţiei: Compoziţia.

Compoziţia nu a fost „neglijată" pentru „lucrări uşoare şi de vânzare". Aceste lucrări uşoare au corespuns unei concepţii artistice conţinută în spiritul vremii. Şi această concepţie are valoarea ei în raport cu calitatea artistică, atunci când e exprimată definitiv în opera de artă. Nu există concepţii artistice inferioare sau superioare, există doar opera, care să fie una sau alta, prin calitatea expresivă a realizării. Preţuirea depinde de epoca—şi mai ales de constituirea noastră sufletească—în care trăim ca, un Millet să crească în valoare peste un Raffael, de pildă. Sentimentul vremii este *colectiv, individuală* e numai *forţa* cu care exprimă fiecare artist acest sentiment.

Că Impresionismul, la noi, nu a dat roade, dar că a avut chiar efecte dezastruoase, se datoreşte faptului că el a rămas neînţeles în concepţia sa precum şi lipsei de cunoştiinţi tecnice. Ce i-a mai împedicat pe impresioniştii noştri să-l înţeleagă a fost lipsa de intuiţie şi talent.

Căci, ceeace îl deosibeşte pe artist de ceilalţi muritori

nu este sentimentul şi ideia, ci calitatea lor. Şi nici ele, tocmai. Desigur că mulţi oameni, de diverse meserii, simt tot atât de puternic şi adânc ca şi artistul, dar nu au facultatea accidentală de-aşi formula simţirea în creaţiuni plastice purtătoare de sentiment.

In compoziţie se caută *„aranjamentul general şi sentimentul si ideia ce exprimă. In deobşte, echilibrul şi armonia sunt preocupările primordiale într'o compoziţie şi artistii în căutarea lor trec peste orice consideraţii de ordin reprezentativ"*, după cum spune d-l Strâmbu; asta nu înseamnă încă operă de artă sau că acesta e singurul drum posibil de-a o putea face. Aceste principii nu sunt speciale numai compoziţiei, ele putând fi baza oricărei opere de artă. Compoziţiile pot fi excelente, ca atare, fără ca, prin aceasta să aibe vre-o calitate artistică. Din nenorocire istoria artelor stă mărturie acestei afirmări şi chiar aceea a artelor româneşti.

Dar, compoziţie este în fond orice operă de artă, în plastică: portretul, natura moartă, peisajul, etc. Naturile moarte şi peisajele lui Cézanne nu sunt mai puţin compuse ca să răspundă principiilor de compoziţie—enunţate de d-l Strâmbu şi înţelese răstrâns, la figuri — decât barca lui Dante de Delacroix. Numai academismul scolastic mai poate face deosebire pe categorii de medicamente spiţereşti: unul pentru tifos, altul pentru holeră etc. Şi, mai este ceva, nu se trece peste „orice consideraţii de ordin reprezentativ" pentru obţinerea „echilibrului şi armoniei plastice", ci pentru exprimarea cât mai desluşită a sentimentului sau haide, să zicem, şi a ideii, elementele reprezentative sunt transformate în conformitate cu sentimentul sau ideia.

Sună altfel, mai convingător, aşa.

Trinitatea profesorală crede că poate interveni în chip arbitrar în evoluţia vremurilor. Evoluţia artistică este condiţionată de evoluţia sentimentului vremii şi se face în afară de injoncţiunile academice. Tot istoria o dovedeşte. Că această evoluţie se operează, şi la noi, independent de Academii, o dovedeşte existenţa grupării de artişti din societatea „Arta Română". Majoritatea personalităţilor, din această grupare nu a luat, decât în treacăt, contact cu Impresionismul, adoptând dela el numai unele învăţăminte tecnice. De concepţia artistică însă, au rămas neatinşi. Ei sunt în ritmul vremii de azi şi caută să dea expresiune unui *sen-*

timent de decisiune şi *afirmare sufletească* în opera de artă. Prin concepţie sunt în opoziţie faţă de impresionism.

Dacă profesorii ar fi remarcat acest lucru nu mai lansau apelul. Dacă au văzut în impresionism o decadenţă a meseriei, îi asigurăm de contrariul. Insuficienţa profesională era la bază, existentă. Dar, dacă înţeleg să provoace un reviriment în ale meseriei să-l prepare în interiorul tăinuit al atelierului de şcoală. Să facă operă de dascăli, cultivând conştiinţe artistice gata de luptă, dar nu de parvenire, cari să nu râvnească o situaţie socială posibilă, sub aureola de artist ; cari să-şi facă din artă un cult şi cultului altar în sufletul lor.

Avem nevoie de suflete tari, dârze în faţa vieţei şi umile în faţa artei. Simţim nevoia de a ne pleca respectuoşi în faţa unui *om* şi *artist* totdeodată.

Francisc Şirato.

GERMANIA DE AZI

Considerațiuni preliminare. — Aspecte. — Omul german. — Arta. — Drumul spre Răsărit.

Mai mult ca oricând am avea nevoie de cunoașterea elementelor dinamice ce străbat popoarele Europei, pentru a privi cu ochi cât mai liniștiți, cât mai siguri, acest mare complex pe care, ca un etaj nu tocmai solid și cu multe încăperi, sunt clădite statele.

Ziarele, de cele mai multe ori, ne aduc informațiuni de bursă și îngenuchiază înaintea politicei zilei, vorbesc despre politicieni ca de niște cazuri abstracte, neînsuflețite, impun chiar cu vreun bluff, apropiindu-se în felul acesta de un soi de Americanism, care până în clipa marelui războiu n'a fost în stare să infecteze corpul bătrân al continentului nostru. O inconștiență zdrobitoare se năpăstui asupra oamenilor, așa că uitară că nu se trag din maimuță, ci din familia unui Dumnezeu creștin și iertător. Și în multe rânduri s'a putut constata că statele erau subminate de un pumn de oameni și de presă, fără ca popoarele să aibe cu adevărat dreptul de a spune: Statul sunt eu.

Suntem prea mâhniți de cruzimea zilelor, pentru a încerca o jonglerie cu fraze fără bază și cu fantezii apocaliptice. Nu vom străbate zece pași înainte prin haosul care se desfășoară dincolo de frontierele țării noastre, dacă nu vom căuta să ajungem la o pricepere a stării vitale și a conștiinței popoarelor cu care suntem în legătură. Pornind însă dela postulatul acesta și silindu-ne a pătrunde în acel asalt de forțe și îndurări necunoscute ce se desprind de sub pojghița politicei zilei de azi, de mâine, ne vom apropia de adevăr. Un popor nu e o formulă, o definiție, nu e un cuvânt țapăn sau înghețat, (cum nici arta nu e formulare, ci o îndesare și un fluviu al vieții). Ni deci necesar să constatăm, fără a ne opri la drepte sau [illegible] cauze politice, fără a urmări focarele diferitelor tratative de pa[illegible] Vom sta alături și vom privi Germania, țara cea mai populată a Europei centrale, poporul ce dela 1870 și până la 1918 s'a plecat prea supus în fața puterei exteriorizate a Kaiserilor, producând în același timp pe un Wagner, un Nietzsche, un Marées, cari aparțin omenirii.

Azi Germania muncește, muncește mult, dar deseori ca un om obosit. Cu toate că industria ei n'a îndurat suferințele vreunei invazii dinamice și uzinele, dinamurile, motoarele lucrează, corpul acestei

țări e departe de însănătoșire. Și, fiindcă mai toți locuitorii au un tărâm pentru desfășurarea cunoștințelor și a lucrului, se înțelege de sine că și criza ce acolo desrădăcinează în mare parte forțele, are o altă înfățișare decât drumurile ghimpoase, străbătute acum de Anglia și Franța. Germania e țara învinsă, micșorată, lipsită azi de multe izvoare de materii prime ce înainte îndestulau o mare parte a industriei. Nu e o țară nimicită, ca Austria. Oamenii ei se simt vinovați față de falimentul născut în mijlocul lor și se luptă cu idei ce ar putea să-i salveze de decăderea morală și fizică pricinuită de războiu. E adevărat că crimele din Belgia și din nordul Franței nu sunt îndestul cunoscute, că foarte puțini au măcar o idee vagă de groaznicele fapte săvârșite de fosta lor armată față de întreaga pulsație a poporului francez. Nici un cotidian nu scrie un cuvânt despre distrugerea consecventă a uzinelor franceze, despre toate faptele acelea, lipsite de orice temei și de umanitate, săvârșite din ordinul generalilor idolatrizați.

Acum câtva timp Wilhelm Hausenstein, demnul urmaș al lui Meier Graefe în cunoașterea artei moderne, a scris despre emoțiile sale, trăite cu ocazia asistării la transportul soldatului necunoscut italian prin Arezzo. De data aceasta Hausenstein împărtășește părerea că Germanii nu sunt un popor democratizabil, adăugând încă următoarele: „La acel „milite ignoto" Germanii n'au ajuns încă. Pentru partea fără nume din națiunea lor ei au un simțământ sentimental, nu activ —pentru acea parte fără nume, care e forța cea mai bună a națiunii. Ei și azi încă strigă: „Ludendorff". Cu așa ceva se compromit ca națiune". Și mai departe: „In toate țările mi-așî putea închipui o noapte sau o zi ca aceasta cu un „milite ignoto", chiar în Rusia, nu însă în Germania, care e incapabilă de a vedea în anonimitatea eroismului poporului un sens național și o înfățișare națională. De aceea se vorbește de individualismul german". Hausenstein e aspru. Dar cuvintele lui tot apar ca niște felinare pe o șosea necunoscută. Și de aci, o sumedenie de concluzii ne duc la inconștiența față de martirul pricinuit unui alt popor în urma dictaturii stupide a lui Ludendorff.

Dar ar fi bine să-i privim odată prin alți ochelari decât aceia ai presei noastre, des inspirată numai de bulevardele Parisului, să ne uităm la dănșii pe străzile Berlinului și ale Münichului, să-i ascultăm, să însemnăm păsurile lor, fără a calcula cauzele istorice și wilhelmiste. Sunt fapte reci și desbrăcate de orice fantezie care îi domină zilnic, îi duc prin multe mizerii. Acum vreo doi, trei ani națiunea aceasta se plângea mult. Azi tace. Nu fiindcă îi merge mai bine, dar fiindcă s'a deprins. Pentru a primi pâinea la brutar, tot cu cartela se prezintă copiii slabi și lipsiți de sânge. Lipsa de energie și de putere e în mare parte o urmare a blocadei Aliaților. Mortalitatea copiilor a fost mai mare ca oricând și micuții rămași

pe urma „timpului sever" s'au ales cu șira spinării încovoiată și supțiată. Scumpetea nu se poate descrie, de oarece din zi în zi prețurile se urcă. (Carnea se plătește cu 160 mărci kilogramul. Azi poate chiar și mai mult). Alimentele sunt cele mai multe prea costisitoare pentru funcționarul mijlocaș, așa că se hrănește cu pâine și cu supe. Am vorbit cu mulți din oamenii aceștia timizi și nu-mi aduc aminte să-i fi văzut vreodată veseli. Citesc și ei ziarele cu cotarea dolarului la burse și dau din cap, fără interes pentru o idee nouă, pentru simțăminte netrăite încă. Ordinea publică, de bine de rău, se menține, debandadele sunt organizate numai pe sub mână, în dosul cortinei mișcărilor comuniste. Ca și la noi, țăranul și comerciantul au cuvântul cel mare, iar funcționarii, profesorii universitari, artiștii, scriitorii și întreaga intelectualitate suferă batjocura desconsiderării înaintea proletariatului. Lefurile funcționarilor publici cresc treptat, dar fără a fi socotite după valoarea atât de redusă a mărcii germane. Centrele polițienești ale orașelor sunt tapetate cu anunciuri înfricoșătoare, pe care veșnic e scris același motiv cu omoruri și recompense de atâtea sute de mii de mărci pentru prinderea sau denumirea ucigașului. (La München, chiar în gară, călătorul e luat în primire de asemenea placate, tipărite cu litere ce parcă stau să-i scoată ochii). Nemulțumirea crește pretutindeni și grevele se prelungesc, aduc pagube enorme. In Februarie al anului acesta, din cauza marei greve din Berlin, oamenii au murit în spitale, fără ajutor, fără căldură, fără lumină, fără apă. In capitala lui Ebert nici un autobus, nici un tramwai nu se mișcă din loc, cadavrele rămaseră neîngropate timp de câteva zile. Locomotivele fură părăsite de mecanici în mijlocul liniilor, așa că din cauza gerului aspru pagubele provocate de îngheț trecură într'o zi de mai multe milioane. — Nu se iau în seamă necazurile nimănui. Basinul Saarului și Silezia sunt pierdute. In iarna trecută lipsa de combustibil era atât de mare, încât cele mai multe hoteluri au rămas neîncălzite. Casele particulare erau mai întotdeauna pătrunse de frig sau de mirosul infernal al lignitului. Una din cele mai grele ierni trecu prin Germania, în timp ce căile ferate erau bine îndestulate cu cărbuni, așa că iuțeala și preciziunea circulației trenurilor rămase aceeași ca înaintea războiului. Neîntrerupta livrare a cărbunilor pentru Franța și lipsa lor în Germania a adus cu sine mari schimbări și a influențat mersul întregei industrii. In deosebi, industria chimică. Exploatarea puterei apelor pare a fi o salvare. Azi, în provincia Baden, o mare parte din trenuri sunt puse în mișcare prin electricitate. Călătorind prin Bavaria, vezi, așezați dealungul liniilor, stâlpi roșii pentru conductele electrice. Prin sudul Germaniei, în regiunile lacurilor, întrebuințate de uzine pentru câștigarea multor milioane de volți, coloniile lucrătorilor au laut proporții de nedescris

Intr'o localitate de lângă Walchen-See toate fetele și văduvele s'au măritat în scurt timp, iar comuna s'a văzut nevoită a înființa un îndestul de însemnat impozit pentru oficierea căsătoriilor, ne mai putând birui față de multele cereri. Administrația căilor ferate înregistrează mereu în bilanțul ei sume pasive de multe milioane și de nenumărate ori s'a vorbit în Reichstag de vânzarea lor și de admiterea unor concesiuni față de grupul industriașilor, care susține și „partidul poporului" — adică „Volkspartei" — primit în coaliția guvernului pentru înlesnirea unui împrumut extern al industriei. O serioasă îmbunătățire a stărei financiare și sociale din Germania va fi posibilă de abia după realizarea acestui împrumut. Până atunci cântecul dureros și lamentabil al valutei europene nu va înceta. Suferințele războiului sunt înlocuite de suferințele păcii. Intrând într'un magazin din Germania, târguești un obiect pe un preț care e rezultatul a 5—8 feluri de impozite. Neapărat că, mărginită de asemenea concluzii materiale, toată viața e zdruncinată până în măduvă. In magazinele mari din orașe prețurile au un sens numai pentru noii bogătași și pentru străinii cari admit orice sumă, călătorind bine și luxos. Iar mijlocașul german privește cu gura căscată pe acești oameni înarmați cu dolari, ca pe niște animale exotice, săturate cu hrana ce pe drept se cuvenia copiilor lor. Nemărginita depreciere a mărcii pe piețele străine a ridicat multe glasuri pentru înființarea comerțului liber. Printre luptătorii cei mai aprigi ai acestei cauze se numără și Lujo Brentano, marele profesor și inovatorul multor idei însemnate pe tărâmul economiei politice. Se speră ca printr'acest nou regim se va ajunge la o mai urgentă realizare în privința unui echilibru admisibil al valutei, creanțele străinătății având astfel posibilitatea de a intra mai ușor în țară, acoperind o parte din multele valori ce o părăsesc pentru plata datoriilor față de Aliați, fără a readuce cea mai mică compensație.

Am trăit printre Germani și am găsit întotdeauna un număr foarte neînsemnat de temperamente cari ar admite un nou război, fie acum, fie mai târziu. Cei mai mulți își dau seama că slăbiciunea și încercarea ratată din anul 1848, de a așeza națiunea peste interesele statelor mici și a unităților de neam din cuprinsul Germaniei a semănat nenorocirea din 1914, că prea neînsemnata propagandă și generalizare a intențiilor definite atunci în biserica Sf. Paul din Frankfort, a fost una din cauzele elementare ale dezastrului suferit. Nu aș dori să spun aci prea mult, dar știu că mulți adepți ai naționalismului cumpătat nu au fost niciodată reprezentanții ideei pangermaniste, ci s'au revoltat numai în contra decăderii naționale a socialiștilor și a comuniștilor, în contra batjocoririi durerilor populației și a jertfelor aduse de soldați în timpul războiului. In cazul acesta există chiar o

înrudire cu fascismul cumpătat — nu cu acela care a provocat scandaloasele fapte din Bolzano. A fi patriot nu însemnează: Pan-Germanism!

Pentru Germania de azi, mai mult încă decât pentru celelalte state ale Europei, o politică pornită din rădăcinele cele mai sănătoase ale culturii poporului, din cugetul și din spiritul neamului va fi o necesitate, care după câtva timp nu se va mai putea ocoli. Poporului german nu-i trebuește o luptă pentru independența intelectului față de politică, ci o politică tare, având cugetul ca bază.

Omul german n'a fost niciodată inițiat în politică, întreaga sa fire se simțea respinsă de ea. N'avea nici o picătură de talent pentru politică. Nici azi nu e altfel. Încă înaintea războiului toată propaganda artificială pentru Germania a dat greș, fiind condusă într'un mod prea puțin iscusit, brutal și aproape copilăresc. O recomandație bună pentru țara aceasta a fost numai propoziționea laconică stabilită de concurența engleză: Made in Germany. Țara „poeților și a gânditorilor" nu avea în privința aceasta nici o părere și poporul ei n'a luptat niciodată pentru înfăptuirea unui ideal isvorât din recunoașterea necesităților naționale. A fost condus de bâtele și de legile unui fanatism retoric ca o turmă dusă la tăere. O singură excepție se întrevede în cauzele războiului din anii 1813-1815. Altminteri, deseori am găsit între ei chiar tipul omului nepolitic. (S'ar putea afla oare o definiție mai precisă a faptului acesta în priceperea așa de vastă și de răspândită a muzicei, în creațiunile geniului muzical german? Poate! Căci contrastele cele mai mari din orizontul lumii moderne sunt muzica și poliția. Și politica e—faptul nu se poate contesta—un fel de poliție).

Nu e o coincidență că teoria Pragmatismului a apărut pentru prima oară în rasa anglo-saxonă, că Henry Bergson, un fiu al misticului popor evreesc, e părintele Unanimismului—tot așa și drumurile paralele ale intensificărilor cuprinse de industria germană, pe de o parte, și de știința și arta germană, pe de altă parte, apar foarte firești. Căci în sufletul Germanului găsești ascuns în dosul unui „da" un „nu". In nici un popor — afară de Evrei—dualitatea între corp și suflet nu ia proporții atât de mari. Exagerările timpului gotic sunt un vechi argument pentru precizarea acestei concluzii. O cheie pentru multe lacăte din domeniul acesta e și astăzi cea mai sinceră mărturisire a elementului gotic din sufletul german, adică propoziționea lui Faust: „Două suflete port în pieptul meu"! Și cum Mefistofele nu e chiar încarnația răutății, ci numai veșnica negațiune interioară a vibrațiilor vieții, fiind totdeodată imboldul ce duce pe om înainte, dualismul din oamenii mari, pe cari Germania i-a produs a deschi drumuri noui. (Mă gândesc aci la descoperirea atmosferei „dionisiace" în cultura elenă de către Nietzsche, la toate teoriile Expresionismului).

In răstimpul multor secole din istoria omenirii s'a putut constata că mai întotdeauna popoarele înfrânte s'au apropiat mai mult de Religie şi că imaginaţiile şi ideile transcendentale au avut un mediu prielnic în mijlocul lor. Pierderea atâtor avuţii a fost şi pentru Germani un nou îndemn religios. Idealul Creştinismului, în general, n'a pierdut din vaza sa pe urma războiului. In Germania a câştigat chiar teren. Admiţând chiar teoriile „Supraomului" şi crezând în măreţia acestei utopii care nu e decât o continuitate organică a filozofiei idealiste germane dela Kant şi până în zilele noastre, soldaţii de pe câmpul de luptă, întreaga populaţie, chinuită de groaza morţii aşa de apropiate, a trăit încă odată mângâerea supremă a cugetului creştinesc, a recunoscut adevărata misiune a filozofiei, care trebue să clădească o scară spre un excelsior, nu definiţii, nu un sistem de istorie naturală ca acea „Naturphilosphie" a lui Wilhelm Ostwald, care reduce valoarea individualităţii pe pământ. In Germania Rudolf Eucken, bătrânul filosof din Jena, nu numai că indică cu o superioritate neîndoelnică locul de frunte a lui Christos în istoria gândirii omeneşti, dar prevesti pentru Creştinism un nou viitor. Toată mişcarea pacifistă şi activistă din Germania şi din alte ţări i-a dat dreptate, cel puţin pentru un timp oarecare—luând în seamă greaua luptă contra materialismului de toate zilele.

Mişcarea de înfrăţire a Activismului a desgropat din nou o zonă de simţăminte în jurul valorii etice a artei, a pus întrebările: Care e rolul artei pe scena omenirii de azi? Care e misiunea literaturii? Şi s'a răspuns ferm: Arta trebue să-l readucă pe om la tot ce e omenesc, adică bun. Arta trebue să rupă convenţionalismul civilizaţiei şi trebue să fie—indirect şi fără o sforţare exterioară—o revoltă a spiritului în contra lâncezirii fără culoare, în contra plăcerilor prea mici şi nedemne de fiinţe, cărora li s'a dat în mână cârmuirea pământului.

De aci o punte uşoară ne aduce la tendinţele artistice apărute în Germania în timpul războiului şi în urma revoluţiei—şi ar fi bine să nu uităm că arta e oglindirea cea mai clară a înfăţişării oricărui popor.

Fără a zdrobi mentalitatea şi toată gama de simţire a Impresionismului şi a Simbolismului, curentul expresionist apăru cu multă reclamă, cu gălăgie, cu tobe şi cu fanfare de tinichea. N'ar fi fost nevoe de strigătele nebune ale revoluţionarilor, de toată încălzirea artificială pentru a arăta oamenilor că arta aceasta a eului activ, însufleţit, poate chiar într'o extensiune inversă faţă de întregul naturii, aducea cu sine multe posibilităţi noi. In general, definiţia Expresionismului e opusă aceleia a Impresionismului. Impresioniştii au creat, redând natura, desigur, filtrată prin personalitatea artistului; expresioniştii redau mai întotdeauna o viziune interioară sau modulează natura,

pentru a întări expresia proprie, pentru a ajunge la o spiritualizare cât mai intensă, la o muzicalizare a artei; cu alte cuvinte: pentru a preface materia în duh. Un exemplu: ca și vechii sculptori ai epocei gotice, ei nu sculptează un om care se roagă, ci o încarnare, un simbol al rugăciunii. În scopul acesta se servesc de exagerări de linie și de culoare. Încarnația rugăciunii unui pictor sau sculptor expresionist va fi prin urmare figura unui om cu brațe enorme, degete noduroase ridicate spre un cer arzând, cu ochii ieșiți din cap, cu picioarele înnodate de suferințe. Aceleași figuri cu mâini enorme le întâlnim în vechia artă plastică de pe catedralele Franței și Germaniei. (Memento: Și Statua lui Victor Hugo de Rodin are brațe cu mult prea mari; în cazul acesta tot pentru a întări gestul în mod mai hotărîtor). Deci Expresionismul a existat întotdeauna. L-am regăsit în timpul lui Homer, la Tintoretto, într'un fel genial și neîntrecut în pictura lui El Greco, în poezia lui Goethe, în nuvelele și în dramele lui Kleist, în arta realistă a marei poete Droste-Hülshoff, chiar la François Villon. Acum însă a fost vorba de un program și de manifestări foarte condensate în privința aceasta. Literatura expresionistă a ignorat psichologia, al cărei faliment față de suflet și de puterile metafizice l-a constatat la naturaliști, a desbărat limba de dificultățile formelor vechi și a întrebuințat, în deosebi, comparații, simboluri și metafore colorate cât mai drastic, desemnate cât mai colțuros și mai radical pentru spiritualizarea oamenilor și a materiei. În fond, prefacerea aceasta în duh și în idei n'a fost posibilă decât cu elemente romantice, lăsând la o parte erotica. Un expresionist ar scrie tot ca și François Villon: „Lorsque les loups vivent de vent"... Arta acestor poeți e foarte de aproape înrudită cu poezia D-lor Adrian Maniu, Ion Vinea, B. Fundoianu. Filozofia expresionismului a fost conturată cu linii mari și superbe de către Ernst Bloch în cartea sa „Geist der Utopie", care pentru prima oară a descris puterea extazului, a însuflețirii, a rugăciunii, indiferent către care Dumnezeu, către ce fel de ideal sau idol, cuprinzând în acelaș timp prima deslegare a complexelor etice și filozofice din istoria interiorizată a muzicei. Cei mai de seamă reprezentanți ai Expresionismului sunt: în poezia lirică Thedor Däubler, Franz Werfel, Ludwig Rubiner și Iwan Goll; în dramă, înaintea tuturora, Frank Wedekind, pateticul Fritz von Unruh și Paul Kornfeld, un scriitor plin de înflăcărate și sinistre melodii; iar în proza literară: Kasimir Edschmid, autorul câtorva nuvele bruscate, dar sănătoase și de o culoare străvezie și oțelită, Leonhard Frank, Alfred Lemm, Robert Musil, Karl Sternheim, Max Krell, Robert Müller ș. a. Deasupra tuturora se ridică însă geniul lui Alfred Döblin, marele scriitor epic, care singur poate fi așezat astăzi alături de Norvegianul Knut Hamsun.

Hamsun e mai monumental, deseori mai elementar, concentrându-şi şi limitându-şi forţele, pe când Döblin, dotat cu toată vigoarea posibilă pentru a exprima ceeace simte, e mai baroc, mai încurcat, câte odată greu de priceput, dispunând de ritmuri şi asonanţe plastice şi de nervi ca de sârmă, încât uneori arunci cartea sa din mână, pentru a scăpa un moment de cruzimea covârşitoare a motivelor. Döblin e autorul unui roman chinezesc, „Die drei Sprünge des Wanglun", conceput parcă de un creier şi un suflet ce nici nu cunoaşte Europa, de un Chinez în China — cu toate că autorul nici n'a fost pe acolo. In 1920 apăru romanul său „Wallenstein": două volume pline de sucul pământului, de brutalitatea vieţei în războiu—o capodoperă cu proporţii extraordinare şi cea mai mare înfăptuire a literaturii germane de azi.

Până în ultimul timp personalităţile curentului expresionist s'au menţinut la înălţime. Totalitatea mişcărilor expresioniste şi activiste a dat însă cu mult înapoi. Talentele mari se disting de cele mici. Şi e bine aşa. De acum suntem mai depărtaţi de învălmăşeala vocilor multe şi contradictorii. Azi pentru a admite Expresionismul nu e nevoe de negarea valorii Impresionismului. Rătăcind prin toiul noului curent, Germanii au recunoscut de abia mărimea singuratecă a simbolistului Stefan George. Furia Expresionismului a murit. După câţiva ani nu se va mai citi nici un program al curentului acesta, dar arta lui Franz Marc, proza lui Döblin şi poezia altora vor rămâne, nu fiindcă alcătuesc fanatice proectări ale eului timpului nostru, dar pentrucă sunt bucăţi de viaţă ce cuprind o lume proprie şi individualizată.

Comparată cu creaţiunile altor timpuri, arta Europei contimporane nu însemnează prea mult, aşa că, în cadrul producţiunei architecturale, Germania are un loc de frunte, fiind reprezentată prin Behrens, Messel, Muthesius, Schuhmacher, ş. a. Intregul aspect al architecturii e bine determinat, simplu şi viguros. (Nu e aci locul de a vorbi mai pe larg de însemnătatea liniei mari, architecturale, concepută mai ales de mai sus numiţii, faţă de apucăturile ornamentale din Italia şi Franţa).

Constatând cele câteva excepţii ce se ridică genial deasupra nivelului obicinuit şi gândindu-ne la imensa producţiune artistică din Franţa şi Germania, la lipsa adâncimii, nu ne mai mirăm de marea înstrăinare culturală între aceste ţări, apărută în urma războiului. Germanii au căutat întotdeauna să înveţe dela alte popoare şi de nenumărate ori Franţa a fost pentru cugetul lor un loc de pornire, o impulsiune, o inspiraţie chiar.

Din pricina valutei azi nu mai găsim cărţi noui franceze în Germania. Intr'adevăr: clasicii poporului galic se tipăresc de câtva timp la Berlin, la Viena, la Leipzig. Se vând chiar cu mult succes. Dar

faptul acesta nu ajunge pentru cunoaşterea mai de aproape a spiritului unei naţiuni. In Franţa se citesc cărţile „parisianului“ Heine şi traducerile minunate ale lui Nerval. Atât! Altminterea orice apropiere culturală a dat greş. (Vizita lui Einstein la Paris şi frumoasele însemnări făcute de Anatole France pe vremea călătoriei sale prin Germania nu sunt argumente contra tristei stări a lucrurilor. Invingătorii au refuzat să figureze în reviste lângă gânditorii şi poeţii învinşilor. Excepţii sunt: Anatole France, Rolland, Gide, Duhamel, Bărbusse şi câţiva alţii).

Inversă a fost situaţia faţă de Rusia, învinsă şi ea, zdruncinată, ticsită de tendinţe înflăcărate şi transcendentale, îndepărtată de Pragmatism, de Utilitarism, de tot ce e anglo-saxon. Ruşii au avut nevoe de ajutorul Germaniei. Ei şi-au instalat de câţiva ani edituri mari la Berlin, („Ladischnikow“, „Russischer Verlag“) au tipărit jurnale ruseşti în oraşe germane, au înfiinţat colonii de zeci de mii de oameni în capitala Reichului, au făcut teatre şi varieteuri în Germania, recunoscând înrudirea între teatrul lui Brahm şi a lui Reinhardt cu teatrul din Moscova. Au căutat o legătură economică cu Germanii, s'au încrezut în spiritul lor administrativ, în puterea de muncă a industriei germane. Ruşii nu au conducători technici. Nu au tocmai ce le trebueşte şi ceeace posedă Germanii.

După ce Aliaţii au înlăturat o apropiere de Ceho-Slovacia, de Polonia şi de celelalte state ale Europei centrale, în Germania îndreptarea cugetului întregului popor spre Rusia şi răsăritul îndepărtat începu.

Poporul acesta a avut întotdeauna un suflet deschis pentru tot ce e exotism şi cultură răsăriteană. Goethe, Rückert şi poeţii Şcoalei Romantice au fost acum o sută de ani reprezentanţii cei mai caracteristici ai unui curent întreg, care descoperi, nu numai pentru Germani, multe frumuseţi necunoscute pe atunci. In desfăşurarea culturală germană din secolul trecut, elementele de artă asiatică au avut însemnătatea unor ferestre ce se deschid spre o mare largă. E adevărat că splendoarea desemnurilor şi estampelor japoneze a fost recunoscută definitiv de abia după ce englezul Beardsley a devenit un revelator pentru Europa. Dar capodoperile literaturei asiatice, operele filozofice ale lui Confucius, povestiri arabe, chineze, indiene, au fost traduse şi citite deseori. De mult s'au înfiinţat societăţi buddiste.

In ultimul timp răspândirea Buddismului s'a făcut în mod consecvent. Institute editoriale se ocupă exclusiv cu literatura asiatică. In vara anului trecut eroul Germaniei se numia Rabindranath Tagore; oamenii s'au molipsit de boala tagorismului. (In urma faptului acesta editorul său a scăpat de faliment). In ferestrele librăriilor, ori unde te uiţi: cărţi de Gogol, Leskow, Dostoiewski, Tagore, Litai-pe, La-ot-se, Dschuang-dsi, Kakuzo.

O cultură europeană se întoarce iar la leagănul străvechi, la patria mumă a spiritelor. Niciodată nu s'au scris atâtea volume despre arta și cultura asiatică! Țările apusului stau în umbră! De acolo vin ordonanțele păcii din Versailles! Din răsărit vine soarele pentru omul german.

Poezia lirică a lui Franz Werfel, înainte așa de creștinească, azi e pătrunsă de idei și de simțiminte buddiste. Mulți din scriitorii germoni nu mai țipă: s'au lepădat de Expresionism ca de un pardesiu ușor, intonând cântece încete și îndurerate, asemuitoare parcă rugăciunilor indiene.

In presă, coloanele rezervate chestiunilor rusești stau în frunte. Nu se citește numai despre mizeria din Rusia, despre deprecierea rublei, despre boala lui Lenin. Ideea complexului rusesc, ideea fixă a poporului nenorocit prin foamete, noile muzee din Moscova și din Petrograd sunt comentate cu multă atenție. Se vorbește mult de întinsele ținuturi ale Rusiei, pe care plugul german le va desface pentru roadele viitorului. Și luând în considerație toate aceste trăsături de pe chipul Germaniei de azi, nici cartea filozofică a lui Oswald Spengler „Untergang des Abendlandes" nu ne mai surprinde ca o încercare vagă, fără temei. E o oglindire a spiritelor, o îndrumare și o utopie care poate însemna mai mult decât o realitate rece ce în toate zilele se poate apuca cu ambele mâini.

Călătoriam în vagoane de clasa III-a și a IV-a dela un mic oraș german la altul, când în zilele Paștilor ziarele anunțau săvârșirea tratatului de la Rapallo. Am discutat cu comercianți, cu funcționari. Celui din urmă țăran îi râdea fața când vorbia de speranțele sale, prinse de noua acțiune germană în Rusia. Nimeni n'a fost surprins. Nimeni n'a văzut în alianța aceea economică ceva nefiresc sau ceva neașteptat. Spiritele erau deștelinate pentru acest drum. Terenul era preparat. Odată trenul meu se apropia de localitatea Mindelheim, pierdută parcă în singurătate, când din fereastra unui vagon un simplu lucrător într'o bluză albastră întinse brațul spre răsăritul soarelui, zicându-mi: „Noi germanii *într'acolo* mergem"!

București, Iunie 1922. **Oscar Walter Cisek**

FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL

Duminică, 9 Iulie. Inaugurarea, subt prezidența Prințului Moștenitor, a „Fundației culturale Principele Carol", instalată în frumosu-i local propriu din str. Dr. Kalinderu.

In asistență, impresionează atitudinea modestă a D-lui Iorga, întors în ajun din Paris, față de obrazele mult mai puțin culturale, care se înghiesuiesc în primele rânduri ale invitaților, ca să fie foarte bine văzute de Președinte. Ici figura întru totul aristocratică a Mitropolitului Miron, dincolo personagiul grotesc al unui Doctor celebru în istoricul stârpirii peștelui din apele românești, adunarea e un extract sintetic al întregei lumi culturale din Capitala țării.

Trei miniștri, al Finanțelor, al Instrucțiunii și al Comunicațiilor, de un tonaj puțin obicinuit, vor asculta aluziile foarte transparente ale Prințului Carol și ale profesorului Mugur, la indiferența organelor competinte pentru cultură.

Lucru excepțional, n'au fost rostite, într'adevăr, decât două discursuri și acestea de către conducătorii autorizați ai instituției. Directorul general al Fundației, d-l G. D. Mugur, într'o limbă frumoasă și cu o culanță verbală de orator dispunând de toate resursele, catifelează fondul, pe care își va tăia liniile aspre Prințul. E interesant de reținut din istoricul Fundației, schițat de d-l Mugur, că ideea unei acțiuni culturale intense i-a venit Prințului Carol în Indii.

Discursul Prințului a părut rostit de către un critic social informat și nemulțumit, mai repede de cât de către un moștenitor de Coroană. A surprins plăcut în tonul discursului impresia că țara va cunoaște la tronul ei un viitor Rege, care rupe cu tradiția protocolului strict, a ochilor închiși. Formule fericite prin concentrarea, expresia și conținutul lor au caracterizat discursul princiar.

Sentimentul unanim cu care a plecat gânditor auditoriul, este că Fundația Culturală Principele Carol va lucra crâncen cu voința neînfrântă a folosinții reale culturale, fie că oamenii politici vor sprijini-o, fie că-i vor pune piedici.

De notat că Fundația și-a creat de pe acum câteva mii de debușeuri de librărie inexistente până azi—și că în vre-o 35 de zile de funcționare embrionară a distribuit aproape un milion de cărți românești.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

C. Hogaș. *Pe drumuri de munte. Amintiri dintr'o călătorie.* 249 p. 15 lei. „Viața Românească". Iași, 1921.

In munții Neamțului, primul volum de amintiri din călătorie al visătorului senin și poznaș C. Hogaș era în fond, o manifestare lirică de mare putere și originalitate; *Floricica*, idila fragedă ca petalele ghioceilor primăverii, *Ghermănuță*, acest erou de epopee eroi-comică al schiturilor, precum și celelalte câteva chipuri pe cari Hogaș le înviase, își săpau conturele, ca niște medalioane, pe un fond când duios, când sublim, temperat de humor. In acest chip pasteluri, reminiscențe, reflexiuni, portrete, totul se echilibra, trăind organic și vădind concepția de viață a unui contemplativ complex care reușise să unifice primitivismul sălbatec cu mentalitatea evoluată a omului cult și cu acuitatea simțului de observație epică.

In volumul de față (conținând excursiunea lui Hogaș la schiturile Almaș, Horaița, Horaicioara, Văratec, Sihla, Sihăstria, Săcu, Agapia și prin satele și munții Neamțului până la Șarul Dornei), iluzia de superioară unitate artistică e distrusă de exagerarea până la caricatură a câtorva factori în dauna celorlalți: minunatul echilibru din primul volum e desființat de un prea mare număr de anecdote humoristice și de o mult mai puțin intensă viață sufletească. Lirismul în stil mare, care—în ciuda glumelor presărate artistic—rămânea impunător și de o biblică gravitate — e mistuit de veșnica atitudine de diletant amuzat a autorului. Liricul, devenit mai puțin adânc și mai puțin vibrant, a devenit, în schimb, mai sociabil și mai observator de suflete.

Lucrul acesta se bănuește din capul locului; chiar existența unui tovarăș de călătorie — veșnic luat în răspăr — e semnificativă. Meditațiile singurateculuí primitiv din primul volum, devin aci conversații glumețe și spirituale; oamenii întâlniți în cale sunt portretizați viu, deși frăgezimea duioasă a Floricichii precum și pitorescu părintelui Ghermănuță lipsește. Atât târgoveața din valea Sabasei, cât și Axinia, Munteanca sprintenă ca o șopârlă, Jupâneasa Zamfira cu ochii căprii, Ion Rusu, uriașul năstrușnic din Gura Dârmocsului, Halunga „omul cel mai monosilabic din câți există", toți trăesc mai mult în funcție de buna dispoziție a autorului, ceeace le reduce, întrucâtva valoarea de existențe pur obiective: rămân umbre colorate bogat cari, proiectate de buna dispoziție a autorului, o întrețin la rându-le cu zestrea lor de pitoresc.

Din pricina aceluiași desechilibru prin care humorul se deformează

până la simplă glumă ori caricatură, iar lirismul e redus la o simplă atitudine afirmativă—mijloacele firești de exteriorizare întrebuințate de autor în primul volum devin aci procedeu vizibil; astfel autopersiflarea, binevenită în primul volum, aci, exagerându-se, nu se mai justifică: în primele pagini, pline doar de informații și de afirmații, costumele pestrițe ale călătorilor noștri atrag atenția drumeților și frizează ridiculul.

In această ambianță de glumă spirituală, auto-persiflarea devenită procedeu își pierde efectul binefăcător din primul volum—unde echilibra duioșia și sublimul, temperându-le—și devine ea însăși o glumă nejustificată, uneori supărătoare; nu-l mai credem pe autor când ne vorbește despre „sărmana sa ființă" și despre ceeace ne este dat „nouă, pigmeilor", observațiuni cari sunt, în ambianța lor, pur și simplu retorice.

Tot așa de puțin motivate sunt în acest al doilea volum viziunile de personagii mitologice și mai ales biblice, în cari autorul strămută pentru o clipă umila existență a personagiilor reale, cu cari vine în contact; părintele Ionică îi evocă pe „Patriarhul Abraham" care trece prin închipuirea autorului „cu lunga lui barbă și cu sacrii lui perciuni". Oricât de sugestive ar fi evocările de soiul acesta, ele rămân izolate și nemotivate, fiindcă atmosfera de lirism evocativ și fabulos nu se menține unitar. Acelaș lucru se poate spune despre „mâna colosală" pe care autorul și-o închipuie organizând, nevăzută, aparențele lucrurilor, iar observațiile de soiul acesta; „nu știu dacă regii egipteni mâncau sardele de cutie", cari sunt, în sine, niște glume foarte istețe, rămân totuși, în cadrul lor, simple anahronisme.

Lipsite de înalta semnificație artistică a primului volum, paginile lui Hogaș sunt totuși o lectură binefăcătoare prin sănătatea sufletească ce le aureolează; conțin apoi fragmente de adevărată creațiune, mai ales acelea ce înviază chipurile Axiniei și ale lui Ion Rusu, amintindu-ne întru câtva cele mai frumoase pagini din „In munții Neamțului"; iar ca pildă de humor de o calitate superioară trebuesc citate paginile din urmă: Halunga dă explicații asupra cursului Bistriței, cu cotiturile și primejdiile ei, însoțindu-și vorba, puțină și iute, cu o lecțiune gravă de intuiție: basmaua, carnetul, „colțunii" și „botinele" pe care și le scosese din picioare, figurează — frumos așezate pe masă — câte un detaliu din cursul Bistriței—Colțul Acrei, Toancele, Cheile. Apoi:

„Și înhățându-mi fără veste pălăria din mână...

— Aici-s Chetroșii, zise el așezând-o la locul cuvenit".

Până când autorul nu mai poate răbda:

„Și repezindu-mă la masă începui a lua iute și pe rând lucrurile de pe ea și a le trânti la pământ la picioarele gazdei noastre care-și ștergea cu batista lacrămile râsului.

Na, ziceam eu la fiecare trântitură. Na! iaca Colțul Acrei, iaca Toancele, iaca Cheile Bistriței,—cât despre Chetroși, care erau închipuiți prin pălăria mea, îi lăsai în pace, aninându-i în cui".

Dmitri Merejkowski. *Decembriștii.* (14 Decembrie). Ed. Bossard, Paris, 1921.

Fiecare din romanele lui Merejkowski este situat la câte o răspântie a Istoriei. Procesul de descompunere a unui întreg sistem de viață, procesul de creiare a unui altuia nou, sunt analizate atent și minuțios. Două forțe elementar de puternice și contrastante se ciocnesc, deslănțuind adevărate catastrofe sociale și prilejuind plămădirea unor idoli noi. Așa se întâmplă. de pildă, în *Iulian Apostatul* și în *Leonardo da Vinci*; moartea zeilor păgâni și cutropirea creștinismului proletar — în cel dintâi, precum și târzia renaștere a unui păgânism relativ, modificat de veacurile de viață creștină ce-l precedaseră — în cel de-al doilea — iată două contraste istorice cu urmări incalculabil de bogate în evoluția neamurilor omenești. Istoria nu oferă însă asemenea contraste decât atunci când e privită dela înălțimea abstracțiunii ce elemină sau contopește nuanțele, sau când e privită din depărtare. Altminteri, saltul dela o extremitate de viață la alta — în cazul nostru, creștinismul și păgânismul—este interzis Istoriei în aceeași măsură în care este interzis Științelor-Naturale. O infinitate de trepte intermediare, de nuanțe ce se modifică reciproc își iau sarcina de a umple prăpastia dintre cele două extremități contrastante.

Inzestrându-și cele două romane citate cu câte o asemenea antiteză de fond, Merejkowski, printr'un admirabil simț al nuanțelor, prin zugrăvirea plastică și sugestivă a unor scene de detaliu, precum și prin concentrarea atențiunii asupra unei figuri, întrucâtva centrale (Iulian și Leonard), cu semnificație simbolică, în sufletul cărora cele două elemente contrastante se ciocnesc, se macină între ele, se modifică și se precipită— evită aparența supărătoare a unui contrast violent, care n'ar fi fost plauzibil în artă, după cum nu este nici în Istorie.

Decembriștii—mai mult o narațiune istorică, complicată prin amestecul ideologiei autorului, decât un roman — se înrudește ca formulă cu romanele precedente. Contrastul istoric este însă mai puțin impresionant, fiind mai local. Intr'adevăr, e vorba de o șovăelnică încercare de a introna republica în ziua de 14 Decembrie 1825, când trebuia să se jure credință țarului Nicolae I. De aci, două tabere: țarul autocrat cu curtenii și cu tot cortegiul de moșteniri tradiționale — de-o parte, iar de cealaltă revoluționarii: Galitzin, Ryliev, Obolenski, Pestel, Trubetzkoi. Adversarii au însă ceva comun, apar-

ținând aceleeași rase: pasivitatea, incapacitatea de a lua hotărîri repezi și — fiindcă e vorba de revoluție — chiar sângeroase.

„Hotărîrea activă exista la norod, în armată, la membrii tineri ai Societății secrete [revoluționare], dar nu exista la conducători. Aceștia o dorință aveau: să sufere, să moară, dar să nu se manifesteze activ".

Cu toții se pierd în discuțiuni nebuloase, iar unul dintre eroii ciudatei „revoluțiuni imobile" e chinuit de întrebarea dacă-ți este permis să iubești „cerul și pământul la un loc", dacă nu prejudiciezi cumva dreptul tău la o fericire cerească, dorind prea arzător înfăptuirea unei fericiri — fie și obștești — pe pământ. La ultima întâlnire clandestină a revoluționarilor se discută aprins dacă vărsarea de sânge poate fi justificată cândva, chiar atunci când o faci în numele idealului celui mai curat altruist. Pretutindeni, o lipsă de simț al realității, care e, dealtfel, un caracter etnic.

O revoluție democratică pornită sub asemenea auspicii, trebuia să ducă la dezastru. Cei cinci inițiatori, sunt spânzurați, iar restul—între ei, Galitzin, care se'ncearcă zadarnic să apară pe primul plan al pseudo-acțiunii din roman — deportați în Siberia. Toată lumea-i fericită că a dat o pildă viitorimei și că poate suferi martiriul, că poate *ispăși*.

Romanul e construit prin juxta-punere narativă și nu printr'o determinare activă venind din interior; iar personagiile — însetate de ideal nebulos și mai mult creștin decât social—vor fi având cel mult o realitate logică, în nici un caz însă una artistică.

Marinka doar — logodnica și apoi soția lui Galitzin — trăiește intens, cu întreaga ei candoare și frăgezime sufletească și trupească, simbolizând Rusia în ceeace are ea mai frumos: sacrificiul de sine.

Ideologia social-teologică, de care vorbeam mai sus, nu aparține numai eroilor romanului; autorul însuși și-o însușește, speculând-o în chip supărător pe propria-i socoteală; sunt multe pagini de disertație retorică și nebuloasă asupra necesității de-a inaugura pe pământ o speță de regim divin, a căruia esență rămâne ascunsă pentru cititor. — **Vasile Munteanu**

Bernhard Diebold: «**Anarchie im Drama**». (Frankfurter Verlags Anstalt A. G.)

Evoluția dramei moderne din Germania e imaginea etică a crizei timpului nostru. Pe când irlandezul Bernard Shaw injectează piesele sale de teatru cu o veșnică negațiune satirică, pe când Paul Claudel e în literatura franceză poetul scenelor mistice, dar cuprinse de o liniște binefăcătoate. În Germania curentul expresionist a adus cu sine o revoluție întreagă, a spart clădirea dramei vechi și s'a îndepărtat mult de sensul obicinuit al deznodământului eroico-tragic. Schimbarea radicală în structura dramei germane și toată îndreptarea

spre expresia primară a însufleţirii n'a fost însă posibilă fără începutul şi fără influenţa suedezului Strindberg. Cartea lui Diebold, criticul ziarului «Frankfurter Zeitung», e de cea mai mare importanţă pentru fixarea locurilor de frunte ce Strindberg şi Wedekind ocupă în desfăşurarea literaturii noi, e totdeodată prima operă critică asupra Expresionismului, văzută în linii mari, şi după lucrarea capitală a lui Alfred Kerr «Die Welt im Drama» cea mai însemnată culegere de idei asupra subiectului mult tratat al dramei moderne. Pe când Kerr domineză cu câteva cuvinte, Diebold e slujitorul fanatic al cauzei sale, e luptătorul care ne spune că anarhia din drămele timpului a fost necesară pentru teatrul viitorului. Stilul autorului, care acum doi ani, era necunoscut, iar azi e o celebritate, loveşte, construeşte punţi, despică motivele ca un cuţit. Cele patru personagii principale ale preumblărilor sale prin lumea dramatică sunt Frank Wedekind, Strindberg, Karl Sternheim, pe care el îl numeşte un «Grandseigneur», şi Georg Kaiser, ale cărui piese sunt aproape desemnuri cubiste, pline de mişcări repezi şi ascuţite, alcătuind o atmosferă teatrală construită parcă din sârmă, oţel, sticlă şi dintr'un Platonism ciudat, apropiat de multele tendinţe de divinizare a omului de toate zilele. Strindberg e tatăl teatrului nou, iar trilogia sa «Către Damasc» e numită de Diebold primul germene roditor al Expresionismului, care aduce pe scenă o întunecare mistică, isvorâtă din transmutarea sufletului, din sunete înfricoşate şi indescriptibile, în cea mai mare parte însă din biografia autorului. In felul acesta începe lungul şir al dramelor biografice ce sunt deseori numai o înşirare simbolică de apariţii, procesiuni nocturne, certuri mici şi gălăgioase între bărbat şi femee, formând împreună o temelie vagă pentru concluzii extremiste, transcendentale, erotice. La Strindberg martiriul pe pământ nu cunoaşte margini. Pentru exagerarea elementului tragic nu-i mai ajung însă mijloacele simple ale teatrului vechi. Iar Frank Wedekind, clownul care plânge în dosul cortinei lumii noi, dar putrezite încă din rădăcini, moralistul imoralist şi primul zdruncinător al vieţii burgheze, scrie întristat piesele sale în care potenţarea extremă a momentelor negative şi mincinoase din viaţă ne atacă, zdrobind conventionalismul şi «morala» veche. Căci pentru „eroul" caraghios din piesele lui Wedekind morala nu mai e expresia etică a dreptăţii, ci o cerinţă a societăţii, pentru a face afaceri, pentru a-şi mărita fiicele cât mai bine. O mască enormă cade. Şi Wedekind e biografic, sentimental chiar, — dar numai urechi ascuţite îi aud sentimentalităţile. Personagiile sale, artişti de circ conţi decăzuţi, oameni de menajerie, copii în vârsta pubertăţii, femei ce nu sunt altceva decât nişte animale de rasă, — cu alte cuvinte: tot ce stă dincolo de orizontul bunului cetăţean — apar pentru a

blama burghezimea. Un spirit irațional și instinctiv rupe rațiunea lumii vechi, pentru a desface un drum nou. Sternheim și Kaiser se pot aprecia, numai pornind dela Wedekind. Sternheim e în acelaș timp un Bernard Shaw în format mai mic, mai mărginit. Diebold precizează toate acestea într'un mod surprinzător. El vede în Fritz von Unruh pe cel mai tare din tinerii autori dramatici ai Germaniei, îl urmărește pe Hasenclever, care odinioară a scris frumoasa dramă „Der Sohn", pe drumul său către pantomimă, descrie viziunile patetice ale lui Paul Kornfeld și se ocupă de toți autorii caracteristici ai curentului „însuflețirii și strigătelor". Vorbește și de credința sa, clădită pe legea fiecărui artist adevărat: veșnică luptă și veșnică biruință.

Herbert Ihering: *Der Kampf ums Theater.* (Sibyllen-Verlag, Dresden 1921). Cartea aceasta a cunoscutului critic teatral din Berlin vrea să urmărească drumul scenei germane spre cea mai sinceră expresie a dramei, înfățișând, printr'o admirabilă caracteristică a actorilor și a tendințelor de regisorat din Germania, imposibilitatea independenței înscenărilor față de baza determinată de operele scriitorilor. Ihering e, prin urmare, un adept al nouei cauze a decorurilor simplificate, cum se pot vedea în teatrele lui Jessner și al lui Fehling. Pentru el Max Reinhardt, care acum vreo câțiva ani se apropiase mult de idealul lui Richard Wagner de a contopi muzica cu înscenarea, cu jocul fiecărui artist, stă pe planul al doilea. Criticul descrie chiar excluderea individualității scenice a lui Reinhardt de către cei mai buni actori ai săi. Unde marele actor Werner Krauss pierde din vigoare, — rare ori se întâmplă aceasta — acolo începe de abia influența lui Reinhardt. De câte ori însă Krauss e la înălțimea marelui său talent, spiritul celebrului regisor nu mai există. Puterea regisorului Jessner constă în temperamentul său extraordinar prin care evită oricând o reducere a valorii cuvântului, o subțiere a gravității sale interioare, sugestionând astfel publicul, încât acesta uită că tot jocul scenic se petrece numai pe câteva trepte. Jürgen Fehling, dimpotrivă, redește în felul său puterea creatoare și imaginația asistenței din sală. La Reinhardt publicul a găsit totul gata. Directivele luate de Jessner și Fehling sunt deci de cea mai mare importanță pentru apropierea teatrului de dramă. Autorul crede în energia ce se desprinde din figuri, în forța cuvântului pronunțat. Tema principală e tratată pe scurt, cu mijloace prea șterse, pentru a echilibra cu lungul șir al portretelor artiștilor și regisorilor, dintre care acele ale actorilor Krauss, Klopfer și Kortner sunt cele mai vii. După părerea criticului acesta, reprezentarea dramelor expresioniste a adus cu sine o însănătosire și o redeșteptare a teatrului, chiar

atunci când atmosfera sufletească creată de autori n'a putut fi realizată pe deplin. Căci a lupta pentru un teatru al individualizării concentrate a personagiilor, a se impune pentru teatrul sufletului e o datorie față de înfăptuirile dramatice ce vor răsări în viitor. (Ihering scrie aceasta, numai fiindcă nu atribue apucăturilor mistice, muzicale și pantomimice ale autorilor expresioniști importanța cuvenită. Drama lui Strindberg e imposibilă fără procesiuni, culori gradate, muzică, fără monumente de o indescriptibilă zăpăceală, care-l transportă pe spectator în motive nedefinite. Iar Kaiser, Hasenclever, Sorge și atâția alții au introdus chiar un paralelism intens în literatură, cunoscut în artă numai din pictura Primitivilor italieni, din operile lui Holder etc. Până în prezent un teatru expresionist fără *efecte* puternic exteriorizate n'a existat.) — **Cisek**

Die Neue Rundschau. (Juni 1922). Publicațiunile periodice din Germania au mult de suferit în urma crizei economice. In primăvara anului acesta vreo 170 de ziare și reviste au încetat să apară. Criza fatală a Expresionismului a influențat decisiv neîncrederea publicului față de produsele artei noi. Cu toate astea «Die Neue Rundschau», care, fiind editată de decanul editorilor germani, S. Fischer, a fost în epoca evoluției noi în literatură forumul personalităților superioare și independente, azi a rămas aceeaș ca mai înainte: cea mai valoroasă revistă literară din întregul cerc cultural german.

In ultimul număr Ștefan Zweig, cunoscutul poet și esseist vienez, publică nuvela «Phantastische Nacht», scrisă într'un stil independent de curentele actuale având un conținut cam resfirat, nelegat. La el „Noaptea fantastică" e un conglomerat de simțăminte ciudate și de apucături ale unui om bine crescut, degenerat și blasat, care prin diferite coincidențe găsește iar o legătură primară cu lumea ce-l înconjoară. Nu putem pronunța un «da» sigur față de situațile desemnate, cunoscându-l pe Zweig ca creatorul câtorva povestiri de o rară mișcare sufletească ce se desprinde dintr'o concentrată formă exterioară. In nuvela aceasta autorul e de multe ori numai literat. In traducerea poetului expresionist Alfred Wolfenstein găsim aci trei poezii elegiace de Shelley scriitorul Irlandei, așa de cumpătat în mijloacele întrebuințate, cu toate că găsește denumiri pentru multe motive fluide ce alcătuesc parcă imaginea unei fântâne cristaline și umbrite. „Paris Stern der Dichter" se numește o fantezie țesută de Iwan Goll în jurul Parisului și a Poeților săi lirici de azi. Alsacianul Goll, care trăește la Paris, scriind tot așa de bine franțuzește ca și nemțește (vezi

revista „L'esprit Nouveau", Paris) a reușit de data aceasta să exprime prin imagini foarte vii și de un colorit minunat, plin de reflexiuni și de mișcare aproape cinematografică, întreaga atmosferă a noii poezii franceze pornită din inima caldă a Parisului. Și caetul acesta, ca și cele din urmă, conține însemnate notițe politice asupra vieții culturale din Germania, reunite în „Chronik Werenwags" un pseudonim al unui prozator spiritual, satiric și decis, precum și o critică asupra povestirii „Geburt" de Mechtild Lichnowsky, semnată de redactorul revistei, Rudolf Kayser, și caracteristică pentru principiile sale și atitudinea față de literatura nouă.

Der Neue Merkur. (März, April 1922; München). In general această revistă müncheneză, condusă de Efraim Frisch, un bun cunoscător al literaturii rușești, urmează aproape aceleași directive ca și „Neue Rundschau". E poate însă și mai temperată, departe de simțăminte ușoare și lirice, are mult interes pentru evoluția spiritului evreesc din Europa, pentru Rusia și Franța. André Gide colaborează regulat. (Proza literară, bine reprezentată prin Robert Müller, Max Krell, frații Heinrich și Thomas Mann, Alfred Döblin, Arnim T. Wegner ș. a. Poezia lirică din aceste caete e mai slabă, fiind deseori producțiunea mai multor autori celebri care azi scriu proză rimată sau versuri, în care lirismul vechi duce o luptă imposibilă cu expresii înstrăinate sufletului. Critica de artă economia politică și filozofia, stau la nivelul cel mai superior al timpului. Iulius Meier-Graefe și Wilhelm Hausenstein, I. M. Keynes și Lujo Brentano, Ernst Bloch și Ludwig Klages sunt, pe tărâmul străbătut de ingeniozitatea lor, personalități cunoscute pretutindeni. Această revistă, puțin citită în cercurile noastre cu interese literare, merită o deosebită atențiune.

Conținutul ultimelor două numere e un profit al tendințelor zonei de spirit, schițată mai sus în câteva cuvinte. In numărul de Martie, englezul Keynes vorbește despre revizuirea tratatului de pace, propunând o moderare a pretențiilor, desigur, simpatică cititorului german, iar Wilhelm Hausenstein, criticul de artă care s'a îndreptat în ultimul timp contra exagerărilor de divinizare din jurul „amicilor lui Ferdinand Hodler", face în paginile jurnalului de călătorie „Italienischer Herbst" descrierea unei călătorii de toamnă prin Italia, caractei rizând câteodată cu puține cuvinte toată imaginea artistică a localităților văzute. Din orice poziție vedem că Hausenstein nu e numai un cunoscător sigur și un om înconjurat veșnic de lumea simțămintelor sale proprii dar și un stilist neîntrecut

care mânuește o limbă precisă și solidă. In acelaș caet găsim numele filozofului Ernst Bloch înaintea câtorva «anecdote filozofice», («Philosophische Anekdoten») cari nu sunt simple întâmplări, ci preumblări spirituale, pline de comparații aforistice, constatări severe, extrase din momentele petrecute zilnic. In numărul de Aprilie, Alfred Döblin, medic și poet, sincer, dar brusc ca aproape întotdeauna, ne dă o schițare a concluziilor sale despre viață, numind-o «Die Natur und ihre Seelen.» Pornind dela felul materiilor și dela speciile directivelor noastre interioare, ajunge la o înfățișare a însuflețirii întregului univers. Tot aci nuvela „Geschichte des Erben" de Rudolf Borchardt ne face să pricepem, de ce acest autor e mult lăudat de unii cunoscători, dar foarte puțin citit. Căci stilul său, deseori chipul unei dureri surdinizate, conturat de o restrângere și o nobilă mărginire a sunetului loviturilor puternice, e lipsit de o sonoritate plină și de dinamica naturală a limbei. Borchardt, care a tradus admirabil, congenial chiar, «Vita Nuova» de Dante, întrebuințând termeni arhaici, pare manierat, tratând subiecte moderne cu mijloace vechi și prea intenționate. Poeziile „Schutt" de Gofried Benn sunt variațiuni proprii, dar neînsemnate, încărcate pe scheletele ritmurilor lui Franz Werfel. Acest număr mai cuprinde articolul, „Eroberung der Bühne durch die bildende Kunst" de Wilhelm von Scholz, autor dramatic și cunoscut luptător pentru reîntoarcerea Naturalismului și a Simbolismului la tipul dramei. Scholz precizează puterea absolută a cuvântului pe scenă față de decor, lumină, muzică. Fiind și regisor al teatrului din Stuttgart, el se apropie cu părerea sa de alte tendințe actuale, cari impun prin lăsarea la o parte a înscenării fastuoase și a masselor enorme, întrebuințate de Max Reinhardt.

Cisek.

Comicul lui Molière.

Critica sec. XIX—dela Sainte—Beuve la Brunetière—s'a complăcut în contemplarea, unui comic molieresc trist ca însăși viața lui Molière. Această concepție este rezultatul foarte discutabil al criticei aproape exclusiv biografice mai sus numite; opera literară era socotită ca un reflex reîndoelnic al vieții fericite sau nu a autorului, de aci, tristețea comicului molieresc. Este oare legitimă o asemenea concepție?

Iată cum D-l *Gabriel Brunet* răspunde la această întrebare: Desigur că opera lui Molière e un foarte minuțios repertoriu al tuturor viciilor și infirmităților morale ale umanității; de aci însă nu se poate deduce în chip necesar *tristețea* comediei sale; ar însemna să falsifici rațional impresiunea de

adâncă și totală veselie pe care o ai citindu-l sau privindu-l. Eroarea se înlătură însă dacă se face distincție între noțiunea de *tristețe* și cea de *tragic*.

Poți să ai foarte limpede viziunea tragicului etern al vieții și totuși să renegi orice nuanță de tristețe. Contemplând drama aceasta crudă pe care o jucăm cu toții, Molière învinge tragicul evenimentelor precum și propria-i durere, iar emoțiunea lui se rezolvă într'un râs liberator; e una dintre cele mai semnificative victorii ale spiritului uman asupra durerii de-a exista. Atitudinea lui Molière în fața vieții și a umanității vicioase e aceea a unui spectator care contemplă hohotind greșelile de *joc* ale unor actori; de aceea, comicul lui Molière este *dincolo de milă* (ca întreaga artă clasică dealtminteri.)

Întregul *comic* al lui Molière e clădit pe cel mai important principiu al vieții: adaptarea. Actele de neadaptare ale ființii umane la schimbările vieții provoacă râsul, întocmai ca greșelile de joc ale actorilor. Sunt numeroase felurile de *neadaptare* din cari se alimentează comicul lui Molière; ele se pot grupa precum urmează:

1) Neadaptarea prin neglijarea situației prezente (un asemenea caz se află în *L'Etourdi*).

2). Incapacitate de adaptare (Este cazul D-nei Pernelle care nu se poate adapta la concepția unui Tartuffe impostor).

3). Sforțări neputincioase pentru adaptare (în *Dépit amoureux*).

4). False mijloace de adaptare la realitate (*Le Bourgeois gentilhomme*).

5). Falsa adaptare satisfăcută de sine. (Sganarelle în *Mariage forcé*).

Orice intrigă comică se reduce în fond la o serie de neadaptări la realitate sau adaptări la o falsă imagine a realității. Această falsă imagine a realității poate fi impusă personagiului de factori exteriori, străini de caracterul său—comicul de intrigă, ori poate fi o consecință organică a însuși caracterului său — comicul de caracter.

In ambele cazuri deci, comicul țâșnește din același izvor generator: neadaptarea. Molière însă nu s'a sfiit să tragă ultimele consecințe din intuiția sa asupra comicului neadaptării: chiar infinitatea durerii umane participă, ca material, pentru extragerea acestui comic, într'adevăr *tragic* și *profund*. Molière a transmutat toată substanța vieții în substanță comică. De aici vine caracterul de *universalitate* al comicului său.

Acest comic al desadaptării este intensificat printr'o foarte curioasă întrebuințare a *bovarysme-ului*; personagiul nu falsifică numai imaginea realității exterioare ci chiar propria sa imagine: *se concepe altfel de cum este* (Le Bourgeois gentil-

homme, de pildă). Acest ponos al personagiului comic molieresc se vădește, în deosebi, atunci când e vorba de amor.

Contemplând viața întreagă și punând-o la contribuție Molière îndrăznește să introducă în comedia lui și personagii cari încetează să fie mediocre, ca Alceste sau Tartuffe; în acest caz comicul lui Molière este de o finețe supremă. Doar personagiul lui Don Juan este cruțat de efectele comice ale desadaptării; aici comicul este lateral și episodic.

Iată de ce comicul lui Molière fiind *tragic* (prin participarea *întregei* vieți), rămâne totuși un comic pur prin superioritatea dominatoare a sufletului lui Molière față de *spectacolul* vieții. (*Mercure de France*). — **V. M.**

Tendințele intelectuale ale tinerimii germane.

D-l Pierre Lafue schițează sufletul tinerimii culte a Germaniei de după război, punându-l într'o foarte curioasă lumină de misticism religios. Față de comoțiunea provocată de război, popoarele au reacționat în sensul notelor dominante ale sufletului lor iar, pe de altă parte, au căutat să extragă din această formidabilă experiență un maximum de învățăminte pentru viață. Procesul este foarte complex și pătrunderea mecanismului lui e pasionantă; pe câtă vreme opinia cultă a Franței capătă, pe zi ce trece, mai multă neîncredere sceptică în capacitatea inteligenței pure de a guverna statul și face concesiuni aptitudinilor practice ale specialiștilor — Germania se află în plină efervescență mistică—religioasă, adoptând soluțiunile cele mai improprii ale unui spiritualism vaporos.

Efortul brutal și susținut al unei Germanii militarizate și disciplinate își găsește azi un complement fatal: asistăm la o întoarcere sufletească spre orientul tuturor aspirațiunilor vagi derivate în bună parte din nelămuritul instinctelor; e o tendință irezistibilă către ocultismul care rezolvă problemele intelectuale prin exaltări mistice.

Această tendință spirituală devine cuvânt de ordine până și'n politică; pretudindeni se vorbește de nevoia unei «primeniri totale» a vechei stări de lucruri, iar mijlocul adoptat în genere este reîntoarcerea cu fervență la vechea credință creștină. La congresul «tinerimii comuniste», ținut la Kiel, în Ianuarie 1921, un orator—fierar de meserie—exclamă: «Trebue ca înainte de toate să ne salvăm sufletul». Programele sunt socotite ca reminiscențe inutile ale vechiului regim și disprețuite.

Aceasta fiind tendința fundamentală, manifestările ei sunt multiple și diverse, vădindu-se atât în religie cât și'n literatură. — **V. R. Ş.**

Sept. 1106 1922

DIN AMINTIRILE ALTORA ȘI ALE MELE

Domnului Ion I. Pillat
Redacția „Cugetul Românesc"

Scumpe Ioane,

Fiindcă cei care se cade să scrie s'au lăsat grei, **ai stăruit** *să dobândești de la alții material pentru Revistă. Intru cât mă privește mă execut, ca să nu contribui a descuraja stăruința într'o țară care are atâta nevoie de această însușire. Îți trimit deci amintirile alăturate în care am expus rostul venirei lui I. C. Brătianu la Sibii în 1850.*

Ți le trimit astfel cum au fost scrise acum doi ani, fără a avea răgazul necesar pentru a le reciti și a le complecta cu note și acte ce nu-mi stau la îndemână.

Dorind să-ți dau cât mai întreagă satisfacție, termin scrierea mea prin cuvintele „va urma", sincere în momentul când le scriu.

Pentru a fi însă și mai sincer și fiindcă e vorba de „amintiri", să-ți spun că C. A. Rosetti pretindea că toate articolele lui I. C. Brătianu se terminau prin «va urma» și că directorul „Românului" nu izbutea nici odată să le obțină sfârșitul.

Cu asemenea făgăduială și cu asemenea explicație se pot aștepta cititorii „Cugetului" la acea urmare care ar dori-o. Cu dragoste

Ion I. C. Brătianu

Dorna, 20 Aug. 1922

I.

După 1848

Revoluția cea mare îndrumase pe căi noui evoluțiunea politică și socială a Franței, dând corp ideilor de libertate și de democrație, pe care fără voe epopeea napoleoniană le răspândise în Europa. După 1815 avântul nouilor concepții fusese vremelnic comprimat, dar încă dela 1830 burghezimea franceză

rupsese frontul Sfintei Alianțe și la 1848, ca unda unui val, revoluția de la Paris se întinsese peste continent.

Cu caracterele lor proprii, impuse de situațiunea fie-cărui popor, revoluțiunile din 1848 erau pretutindeni manifestarea ideilor de libertate și de democrație.

Zăgazul Rusiei autocratice oprise valul la granițile ei. Iar în urmă prin îndemnuri cominatorii și hotărâtoare pe Sprea, prin baionete și tunuri pe Dunăre, Nicolae Pavlovici asigurase zdrobirea mișcărei în restul continentului, afară de Franța.

Nici la Paris însă incoherența tinerei republice nu era să îi îngăduie viață lungă și în curând în locul ei se întronă cesarismul bonapartist. Astfel regimul napoleonian, care în desvoltarea lui ulterioară, determinată de condițiunile esențiale existenței sale, era să devie temei al refacerii Europei prin înfrângerea egemoniei rusești la Sebastopol și prin sprijinirea aspirațiunilor naționale, se înfățișa la înființarea lui ca desăvârșirea operii de reacțiune și deci stânjenirea încercărilor de emancipare ale anului 1848.

Gonite din țările lor, căpeteniile revoluționare se întâlniseră în Franța republicană, cu ajutorul căreia sperau să reînceapă lupta cât mai neîntârziat și mai bine organizată. La Paris luară astfel contact exilații de pretutindeni. Ei socoteau ca în primii ani ai deceniei a cincea, cu puteri de astă dată unite, să asigure izbânda libertății.

Anevoe își închipuie generațiile actuale credința entuziastă și manifestarea ei înflăcărată cu care Ion C. Brătianu și amicii săi socoteau că începe pentru omenire o viață nouă de frăție și de libertate. Chiar tonul cuvântărilor și al scrierilor lor răsună azi ciudat celor care n'au pătruns rostul cursurilor contemporane de la Collège de France la care se adăpaseră și în care se oglindesc simțimintele și concepțiunile lor. Ei priveau firește înfrângerea lor ca un incident nenorocit, dar repede trecător și credeau să realizeze fără întârziere opera de emancipare națională și socială care e încă în elaborare azi, după 70 ani de lupte și de evoluții progresive.

Această înfrângere însă evidențiase necesitatea ca de astă dată împotriva absolutismului solidarizat să se unească toate puterile ce'l puteau doborâ.

In special Românii, cum era firesc, căutaseră mai deaproape înțelegere cu Polonii și cu Ungurii.

Cu primii ea era ușoară și prin natura situațiunelor respective ale celor două popoare și prin relațiile de simpatie ce existau încă dinainte între conducătorii efectivi ai revoluției române

şi iubitul lor profesor de la Collège de France, Mickiewicz, marele şi autorizatul reprezentat al emancipărei Poloniei.

Cu Ungurii problema era mult mai anevoioasă. Atât apăruseră de greu de soluţionat raporturile create de aspiraţiunile simultane de emancipare de la Pesta şi de la Bucureşti, încât în cursul revoluţiunei de la 1848 pe când Racoviţă, nepotul Goleştilor, se lupta în Munţii Apuseni alături de Avram Iancu, iar Ion C. Brătianu cu fruntaşii ardeleni puneau temei unor relaţii care erau să ţină cât viaţa lor, — Bălcescu încerca fără succes la Pesta înţelegerea cu Kossuth iar Caracaş, prietenul din tinereţe până la bătrâneţe al lui Ion C. Brătianu, înainta călare prin Oituz până la Tg. Ocna în Moldova, ca aghiotant al lui Bem, în luptă contra Ruşilor.

Unde era drapelul adevărat al libertăţii? la Pesta sau la Viena?

De fapt pentru Români nici la una.

Totuşi la Paris sub presiunea realităţilor duşmane, cele două emigrări română şi maghiară se pătrunseseră de nevoia unei înţelegeri.

Firește marea piedică pentru realizarea ei era Ardealul. Nici Românii, nici Ungurii, nu voiau să renunţe la aspiraţiile şi la pretenţiile lor.

O comisiune mixtă compusă din delegaţii ambelor emigrări fu însărcinată cu căutarea unor condiţiuni de acord. Din partea Românilor fură desemnaţi: Ion C. Brătianu, Alexandru Golescu-Negru şi Bălcescu, din partea Ungurilor: Iuliu Andrassy, Ladislas Teleky şi H. După laborioase discuţii ei ajunseră să convină că cele două mişcări naţionale să nu se combată, hotărând ca situaţia Ardealului să fie rezolvată în urmă printr'un plebiscit.

Gravă trebue să fi apărut atunci situaţia Ungurilor pentru ca delegaţii lor, reprezentanţi ale celor mai de seamă familii aristocratice, să convină la o asemenea înţelegere, căci chestiunea Românilor din Ungaria înfăţişa pentru Maghiari un caracter deosebit, care şi astăzi după definitiva ei rezolvare, o face atât de penibilă pentru relaţiile dintre Bucureşti şi Pesta.

De sigur revendicările române au atins, mai puţin decât oricare din celelalte pierderi ale Ungariei, condiţiunile esenţiale ale existenţii şi ale propăşirii unui Stat Maghiar. Intr'adevăr nici unul din statele, care şi-au constituit nouile graniţe în detrimentul vechii Ungarii, nu conţine în teritoriile sale locuite de element etnic unguresc proporţiuni mai scăzute

de populaţiune maghiară relativ cu neamul statului respectiv. In ţinuturile României Mari, afară de câteva oraşe, populaţiunea maghiară propriu zisă e în pronunţată minoritate. Secuimea, singurul element rural compact, pe lângă că nu se indentifică complect cu restul Ungurilor, constitue o insulă izolată în o mare românească aşa de însemnată, în cât nici o dreaptă judecată nu poate admite nesocotirea unui interes românesc atât de covârşitor.

Astfel din punct de vedere obiectiv nouile graniţe româneşti, şi după distanţa lor dela Pesta, şi prin elementele etnice ce conţin, sunt acele cu care noul Stat maghiar ar trebui să se împace mai uşor, dacă într'adevăr în el ar domni o nouă atmosferă de reală democraţie.

In Ardeal sub înfăţişarea lor de lupte naţionale se ciocnesc tot deodată două concepţiuni sociale şi politice: una rezemată pe rămăşiţile istorice ale unei feodalităţi transformată dar nu înlocuită de organizarea modernă, cealaltă isvorâtă din condiţiile dictate de actuala viaţă democratică a întregei omeniri.

Stăpânitoare prin cucerire, minoritatea maghiară şi-a impus în cursul veacurilor privilegiile ei feodale majorităţii româneşti şi le-a transmis, în parte chiar aceloraşi familii, oligarhia care a constituit până azi guvernele Ungariei. E o stare sufletească uşor de pătruns, aceea creeată de durerile care pot să întunece vederile politice ale claselor diriguitoare ale Ungariei de până acum, când văd castelele ancestrale din turnurile cărora, o mie de ani, strămoşii au stăpânit ţara şi locuitorii, sub guvernarea satelor româneşti dimprejur. Asemenea procese sufleteşti nu se pot rezolva fără ajutorul timpului şi nu e lesne de admis ca cel puţin pentru generaţia actuală atari pretenţiuni să se topească neîntârziat la contactul realităţilor. Mai de vreme e de crezut că sub înrâurirea curentelor democratice, care din ce în ce mai intens şi mai general au cuprins toată lumea, orientarea politică internă a Ungariei nu se va putea desvolta nici dînsa într'alt sens şi că atunci problema relaţilor cu Bucureştii nu va mai fi privită de la Pesta prin meterezele castelelor din Ardeal ci prin necesitatea marelor interese comune hotărîte de desvoltarea unei vieţi de pace şi de civilizaţie ale întregului basin dunărean.

După 1848 Maghiarii, strânşi între atotputernicia moscovită şi absolutismul centralist german de la Viena, fuseseră siliţi, în restriştea exilului, să-şi dea seama de realităţi şi să primească discuţiunea chestiunei ardeleneşti. Fără îndoială că

plebiscitul, admis de ei în principiu, n'ar fi fost lesne de realizat. Veacurile imprimaseră procesului dintre Unguri şi Români un caracter care greu i-ar fi îngăduit o soluţie definitivă pe căile pacifice. Oricât de anacronice ar fi ajuns, clădirile seculare nu se dărâmă fără sguduituri şi elementele, pe cari Evul Mediu le comprimase în sânul Austro-Ungariei, ca şi acele ale Turciei, nu-şi puteau redobândi fără comoţiuni libera şi firească lor orientare.

Unitatea noastră naţională constituia un proces politic pe care, fără şă-şi dea seama, îl definea lapidar guvernatorul austriac Wohlgemuth, la 1850, când voind în chip ironic să arate inanitatea Daco-Românismului, el zicea :

«Dacă poporul român se simte în stare de a restaura din puterile sale un stat dacoroman, el nu are de cât să cerce, să înceapă. Planul de executat este simplu: o armată bine deprinsă de cel mai puţin 200.000 soldaţi valoroşi, însoţiţi de artileria corespunzătoare cu câteva sute de tunuri, o constelaţiune europeană favorabilă, un aliat puternic, ca să poată declara dintr'odată război Austriei, Rusiei şi Turciei. Dacă Românii vor ieşi victorioşi dintr'un război ca acela, ca să poată dicta ei condiţiunile la încheierea păcii, atunci toată lumea îi va lăuda şi admira ca restauratorii imperiului dacoroman».

Cât de clar a tras el în aceste cuvinte programul politic al Românilor şi cât de profetice ne apar ele astăzi!

Totuşi o clipă după 1848, precum şi alta la 1866, iluziunea unei soluţii paşnice a fost permisă şi pe temeiul ei exilaţii români şi unguri au început fie-care, printre conaţionalii lor, să organizeze o nouă mişcare revoluţionară.

Intr'acest scop Ion C. Brătianu a şi fost delegat de comitetul român din Paris să restabilească contactul cu amicii politici.

El veni la Sibii în primele zile ale lui August 1850 cu îndoitul ţel de a reîncepe o mişcare în Muntenia şi în Ardeal.

In Ardeal Românii erau îndureraţi, întărîtaţi, dar nedumiriţi.

Fioroasele urme ale luptelor în potriva Ungurilor erau încă proaspete şi erau vii resimţimintele aprinse de ele.

Nu trecuseră nici doi ani de când înfrângerea revoluţiei ungureşti apăruse Ardelenilor noştri ca un triumf şi o liberare şi de când toată nădejdea şi devotamentul neprecupeţit se îndreptau către «Drăguţul de Impărat» simbol şi chezăşie a vremurilor noui.

Dar într'acest scurt interval de timp decepţiunile fuseseră crude. Cu toate simţimintele patriarcale de bun despot ale lui Wolgemuth şi cu toate foloasele materiale ale unei admi-

nistrații riguroase, asupririle absolutismului și ale pangermanismului apăsau dureros pe grumajii poporului, care din belșug își vărsase sângele, socotind că luptă pentru libertate și pentru de o potriva indrituire cu celelalte neamuri. Sub un regim de biurocrație militară și de stare de asediu intrigile și persecuțiile polițienești austriace înlocuiseră sălbăticiile și nelegiuirile maghiare. Jandarmii din nou instituiți primiau 4 fiorini, când cei pe care îi arestaseră erau condamnați la un an închisoare, și 60 fiorini dacă li se aplica pedeapsa cu moarte. Iar în circulări cu caracter oficial căpeteniile clerului catolic a tot puternic enunțau maxime ca acestea: «Cei mai mari vrăşmaşi ai societeții sunt Cultura superioară și Știința.»

Cei mai aprigi și mai eroici apărători din ajun ai Habsburgilor erau nesocotiți și pedepsiți. Fostul prefect Axent fusese mai multe săptămâni în închisoare, chiar Avram Iancu fusese arestat, ziarul lui Bariț fusese suprimat.

Mai târziu, după 1866, sub primejdiile crescânde și sub stomparea vremei, asprimile absolutismului austriac apăreau Românilor ca părintești, în contrast simpatic cu dușmănia stăpânirei ungurești care urmărea distrugerea lor etnică; dar în primii ani ai politicei de ingratitudine austriacă, ea revolta conștiințele și pregătea terenul pe care se puteau apropia mișcările revoluționare ale popoarelor din monarhie.

Ion C. Brătianu alesese Sibiul ca reședință fiindcă acest oraș era, sub regimul austriac, centrul politic al Ardealului și fiindcă prin el trecea pe atunci drumul de uscat cel mai de seamă al Bucureștilor spre Occident. De aci se putea astfel mai lesne face legătură cu amicii politici din Ardeal și din Principat.

Ca motiv al prezenței lui în vecinătatea Câinenilor, Ion C. Brătianu putea invoca relațiile cu frații și surorile sale din Ostrov, Pitești și Tigveni. Totdeodată la Sibii și în satele din împrejurimi Brătianu afla vechi cunoscuți și oameni de încredere ai părintelui său, cu care acesta, ca crescător de herghelii, de cirezi și de turme, fusese în legături de afaceri lungi și amicale.

Înștiințate de sosirea lui, surorile sale mai în vârstă: Anica Furduescu și Maica Maximila, stariţa dela mânăstirea din Ostrov, veniră în grabă să 'mbrățișeze pe fratele lor cel mai iubit cu tot dorul aprins în sufletele lor de dramaticele împrejurări ale revoluției și ale exilului după care nu știau dacă erau să-l mai revadă. Ca să-l alinte ele îi aduceau țesături și dulcețuri casnice și 30 de ani în urmă bătrâna noastră mătușă Anica, și dânsa retrasă la mânăstirea din Văleni după crude doliuri,

ne arăta cu înduioşare între puţinele obiecte ce-şi rezervase în chiliuţa ei călugărească piepteni de baga ce-i dedese fratele său la Sibii şi pe care o viaţă întreagă îi păstrase ca pe nişte scumpe odoare, cu fina şi stricta îngrijire cu care îşi ţinea dânsa toate ale ei şi care când îi intrai în casă, îţi da impresia ce îmi închipui că trebue să aibă omul călcând cu încălţăminte europeană peste pragul delicatelor locuinţe japoneze.

Iar la reîntoarcerea de la Sibii, pe drumul neşoseluit şi prăpăstios care cobora dealungul Oltului, postalionul mânăstiresc, cu două femei în lacrime, ducea ascunse sub pernele trăsurei braşoveneşti publicaţiunile şi proclamaţiunile revoluţionare.

Sibiul, capitală a Ardealului, era reşedinţa guvernatorului Wohlgemuth. Ion C. Brătianu după obiceiurile conspiratorilor îşi avea două locuinţe: una în casele doctorului Fribel, cealaltă în casele lui Grigore Matei, unul din cei dintâi şi puţin numeroşii Români care aveau case în oraş, unde până de curând ei nu avuseră drept a poseda imobile. In prima locuia şi un tânăr impiegat de la cancelaria guvernatorului, în care Ion C. Brătianu află o inimă caldă pentru ideea naţională şi un ajutor întru realizarea ei.

Nicolae Barbu înlesnea în special circulaţia scrierilor de propagandă pe care Ion C. Brătianu în secret reuşise a le imprima şi care trebuiau remise bărbaţilor de încredere însărcinaţi cu răspândirea lor.

Imprimarea şi răspândirea acestor scrieri nu era uşor de realizat, fiind dat că poliţia austriacă era una din cele mai strajnic organizate de pe vremea închizitorială a lui Metternich.

Colaborarea lui Barbu era în deosebi preţioasă prin faptul că el era însărcinat, la cancelaria guvernatorului, să primească şi să distribue numeroasele legiuiri, ordonanţe şi circulări prin care regimul centralist din Viena căuta să dea o nouă organizare monarhiei. Mulţumită acestei însărcinări expediţia scrierilor revoluţionare se făcea în pachetele care conţinuseră corespondenţa oficială şi cu toate formele ei exterioare, astfel că, în drumul lor, actele de propagandă revoluţionară nu puteau întâmpina decât respectul funcţionarilor imperiali sub ale căror priviri ar fi ajuns.

Activitatea personală a lui Ion C. Brătianu se desfăşura deci în bune împrejurări speciale, în ţară şi în Ardeal. Aci el intrase în raporturi cu bărbaţii reprezentativi ai neamului şi propaganda sa intensă şi discretă pătrundea fără a fi stânjenită.

Din parte-le, Ungurii procedau la organizarea lor, dar cu

mai puțină discrețiune, mai ales în ținuturile secuești, și deșteptau astfel atențiunea polițienească prevenită și de știrile primite de la Paris.

Din nenorocire pentru ambele propagande, veștile ce veneau din Occident erau din ce în ce mai neprielnice: reacțiunea bonapartistă se întemeia tot mai puternic în Franța și imposibilitatea revoluțiunei se vădea tot mai limpede pe întreg continentul.

La 1 Septembrie 1850 Galhau fiul, membru al parlamentului prusian, bine informat despre situațiunea de la Paris, și în curent cu scopurile urmărite de revoluționarul român îngrijorat ca și părinții săi de primejdiile ce ele comportau scria lui Brătianu la Sibii:

«Vous ne nous dites pas jusqu'à quel point vous avez l'espoir de voir ceux que vous êtes allés chercher, vous ne dites pas si vous resterez à-bas longtemps.... Outre la sagesse et la circonspection je vous recommande de ne pas vous engager à la légère dans des opérations qui peuvent vous compromettre. Je sais que vous n'êtes pas soucieux des intérêts matériels de la vie et que la poésie ou la bonté de votre coeur vous entrainent plus loin qu'il ne faudrait.... Vous permettez à mon amitié ce langage doctoral.»

Nici împrejurările locale nu înlesneau în țară reînceperea mișcărei.

Sorți de izbândă nu se arătau aspirațiunilor revoluționare deprimate prin desbinările tot mai violent manifestate între conducătorii emigrații și comprimate în primii ani ai domniei lui Vodă Știrbey, bărbat cu capacitate de guvernământ și însușire de voință neasemuite cu acele ale fratelui său Bibescu.

In asemenea condițiuni generale și locale începerea unei acțiuni devenise o primejdie fără folos care ar fi compromis elementele de luptă și cu ele posibilitățile pentru viitor.

Cu durere dar fără desperare Ion C. Brătianu se vedea astfel silit să pună capăt misiunei sale și să se reîntoarcă la Paris de unde atârna în primul rând îndrumarea situațiunilor politice și unde prin urmare se putea exercita acțiunea cea mai eficace.

La începutul lui Ianuarie 1861 el se pregătea de plecare, și chiar își luase rămas bun de la surori, când într'o zi, la cancelarie, Barbu auzi că se semnalase ca suspectă prezența unui boier român în Ardeal; și că poliția fusese invitată să cerceteze și să-l urmărească. Misterios și turburat, Barbu veni la Brătianu și-l vesti de primejdie.

Fără întârziere și fără șovăire, potrivit firei sale, Brătianu se duse la poliție pentru a-și relua pașaportul, declarând că sfârșindu-și afacerile familiare care îl aduseră la Sibiu și neobți-

nând autorizarea de a reintra în Țară, voia să se reîntoarcă în Franța. La poliție i-se refuză cererea.

Imprejurările se precipitau și se agravau.

Un Român, numit Tăbăcaru, aflându-se din întâmplare în anticamera poliției, auzi în camera de alături pe comisarul sas Kirchner zicând: «Iezt gehe ich etwas essen, dann wieder in's Amt, ich habe Befehl bekommen den Brătianu fest zunehmen».

Tăbăcaru, ieșind tiptil din poliție, merse în grabă mare la Brătianu, pe care nu-l găsi acasă, dar unde află pe Barbu, căruia îi comunică cele auzite.

Barbu știa că Brătianu își lua masa la Hotelul «Curtea Mediașului» în urmă Bonfert, unde de obicei se întâlneau intelectualii români și de unde în împrejurări aproape identice fugise Bărnuț la 1848. In goană alergă acolo și dela ușă strigă lui Brătianu să fugă numai decât, căci poliția îl urmează. Brătianu se repede la locuința sa de-a doua, își iea minimum de bagaj necesar și se face nevăzut, plecând în ascuns la Cluj.

In fuga sa Brătianu se feri de a mai trece pe la casa Fridel și lăsă în seama lui Barbu hainele ce le avea acolo.

La Cluj, la comandamentul militar se afla un general de origină lorenă, în legături de familie cu bătrânul Galhau, prietenul din Prusia Renană al tânărului revoluționar român.

Brătianu, pentru orice eventualitate, ceruse lui Galhau o scrisoare de introducere către ruda sa din Transilvania și grație acesteia fu amical primit de comandantul austriac.

El îi expuse cu intenționată indignare nedreptatea ce comisese poliția din Sibiu, când nu voise să-l lase să părăsească o localitate unde nu mai avea nici un rost și de unde chiar condițiile de trai îl sileau să se depărteze.

Generalul interveni călduros și, grație stărei de asediu, Brătianu primi dela comandantul militar autorizațiunea de plecare pe care i-o refuzase poliția.

Fără a da vreme la noi complicații și investigații, Brătianu părăsi Ardealul; și prin Pesta și Viena se îndreptă la Vaudrevanges lângă Saarlouis la amicii săi De Galhau.

Aici, el se odihni vreo două săptămâni la căminul lor ca și părintesc pentru dînsul, aflând în afecțiunea lor o alinare la amărăciunele soartei, care, după o jumătate de an de trudă fără isbândă, îl exila din nou pe malurile depărtatei Seine, după ce din câmpiile Sibiului și ale Făgărașului, revăzuse plin de nădejdie și cu dor sporit piscurile munților în ale căror văi din spre miază-zi, se născuse și copilărise.

Până să regăsească, la orizontul din Florica, priveliștea lor măreață și iubită, I. C. Brătianu era sa înfrunte ani lungi de pribegie, de sforțări și de închisoare.

El nu putu să se reîntoarcă în Țară decât la 1857 pentru a formula la divanul adhoc «cele patru puncte ale *Unirei*» și a continua lupta pentru desăvârșirea lor.

Trecuseră 30 de ani de la aceste evenimente.

In 1881, Ion C. Brătianu era Președinte al Consiliului, după războiul Independenții și proclamarea Regatului, când o ladă cu efecte de îmbrăcăminte sosi de la Sibii.

Imi aduc aminte veselia cu care fui întâmpinat când întorcându-mă de la liceu intrai în sufragerie în cap cu o capelă, cu fundul lat și bordurile largi, cum se purta la 1850 sub numele de «joben».

De-altfel masa noastră era de obște voioasă precum era întotdeauna și numeroasă.

La capetele ei stăteau părinții iar pe laturi pe lângă trei, patru oaspeți zilnici se așezau șepte copii și guvernanta. Firea tatălui, alintătoare și glumeață, se desprindea în clipele de răgaz ale mesei, căreia marele număr de tineret îi imprima caracterul lui de veselie, temperată de seninătatea liniștitoare a mamei precum și de acea atmosferă de autoritate și de respect care nu părăsea pe Ion C. Brătianu nici în cele mai intime și familiare relații ale sale și care iradiau din ființa sa ca și farmecul ei seducător.

După prima ilaritate stârnită de apariția lui se cercetă rostul anacronicului «Joben» și se află că el venise cu o scrisoare și o fotografie de la Sibii: Barbu după 30 ani trimisese pălăria și fotografia hainelor părăsite atunci.

Tata ne povesti împrejurările în care se despărțise de dânsele, iar ca răspuns Președintele Consiliului Regatului asigură o pensiune colaboratorului conspiratorului de odinioară.

Fotografia hainelor se află și astăzi în biblioteca de la Florica.

«Jobenul» a rămas în casa părintească din București până la invaziunea germană, când a pierit cu tot conținutul ei.

La drept, pălăria își trăise veacul căci, perdută în trudele începuturilor și regăsită în vremea primelor înfăptuiri, ea se sfârșea în ultimul act al jertfelor impuse de realizarea unității naționale.

■

Pe o măsuță așternută cu alb, într'o chilie a Vălenilor, din bătrânul codru de fagi de pe Topolog:.... Trei piepteni de baga, între dinți cu vată proaspăt premenită.

Intr'o cutie rotundă de piele galbenă, căptușită cu catifea violetă:.... Un «joben» demodat cu părul sburlit, cu fundul lat și cu bordurile largi.

Acestea sunt amintirile vizuale ale copilăriei mele ce au redeșteptat pe acele ale faptelor pe urma căror s'a îndeplinit punctual în curs de trei sferturi de veac programul atât de precis enunțat de Wohlgemuth în 1850.

Ion I. C. Brătianu

Florica 1920

MEȘTERUL

ACTUL II

Tabloul II

Aceiași scenă. Cerul roșu dă repede în noapte. Zidul e neașteptat de mult înălțat.

UNUL

Pietrele se îmbucă una pe alta
Inaintează ca niște dinți — zidirea.

MEȘTERUL

Pietrele mușcă iubirea — grăbiți-vă, tovarăși,
Aduceți alte pietre iarăși,
Curajul să nu-l sfarme simțirea.
(lucrătorii desnădăjduiți, abătuți)
A rămas o mână albă ca o floare
(sărutând-o) Crin îngeresc din care viața
Fuge odată cu prinderea vieții în tot zidul,
Mână albă, desmierdătoare
Ce te cufunzi în valurile de piatră!

UN LUCRĂTOR

Ții minte mâna neagră a celui din pământ?

MEȘTERUL

Mână albă îmmormântată pentru gând.
Tu ai să aperi, tu ai să clădești,
Tu care ai știut să fii bună și să iubești....
Cântărețul își închide dragostea în vers spre nemurire,
Eu mi-am îmmormântat-o vie în zidire.
Albă — între pietre albe zidită,
Ca o floare albă, în zăpezi acoperită.

LUCRĂTORII

Dacă isprăvim şi ăst şir nimic nu se mai zăreşte.
Am muncit atât de greu!

MEŞTERUL

Zidul trăieşte,
Zidul are viaţă, zidul e însăşi iubirea mea.

UN LUCRĂTOR

A înoptat.

MEŞTERUL

Lucraţi.

ALT LUCRĂTOR

A răsărit o stea.

ALT LUCRĂTOR

A căzut o stea.

ALTUL

Ne dor braţele, suntem istoviţi.

ALTUL

Nu mai sunt pietre.

MEŞTERUL

Trebuie să găsiţi;
Lucraţi tâlharilor — lucraţi neodihnit.

LUCRĂTORII

Ne zicea fraţi înainte.

MEŞTERUL

Pietre vreau.

LUCRĂTORII

Inima lui s'a împietrit.
Au rămas numai pietre vechi!

MEŞTERUL

Aduceţi altele, n'aţi auzit?
Lucraţi! dar nu, duceţi-vă culcaţi-vă, însăşi mâna mea
Trebuie să desăvârşească munca toată.
Torn în mâna deschisă şi îngheţată
Var — şi aşez deasupra piatra grea.
Doamne de ce e piatra aşa grea?
Eu aud degetele care se strivesc,
Sângele ei se plămădeşte cu molozul....
Numai prin suferinţă bietul om
Poate să întreacă săvârşirile celorlalţi?
Suferinţa mea e acum în fiecare piatră.
Tu, calfă blestemată ce trânteşti bolovani,
Nu înţelegi că pe obrajii iubirii mele,
Pe pieptul ei de piatră albă şi moale
Apasă sălbatic pietrele tale greoi cioplite?
Incet — încet — abia să se simtă
Aşterne-se cele mai uşoare pietre,
Cele săpate ca o frunzătură înflorită,
Subt care să se bănuiască zâmbetul ei,
Zâmbetul ei, şi vorba ei — străbătute.

(Rămâne singur. S'au aprins toate stelele)

Iubire, în tine e singura înviere.
Când lipesc urechia de pietrele calde în noapte,
Calde de soare de peste zi,
Vreau să îţi ghicesc şoapte, ţie care eşti rece.
Aud în frunte bătăile inimii tale

Durerea peste sufletu-mi nu trece
Ca un nor peste stelele din a robilor cale.
Iubito — durerea e temelia pe care azi zidul s'a înălţat
Spre cer.
Tu ai priceput că dragostea mea pentru tine
Cu gândul meu te-a unit, iubito,
Ca o icoană înfiptă în tulpina falnică a unui cer,
Ca o icoană înfiptă într'un copac,
Pe care rana coajei, crescând, a coperit-o.
Vai, uneltele blestemate
Nu mai pot sparge tencuiala întărită!
Aşi fi vrut să te mai văd măcar o clipită;
De ce îmi spui şi tu că nu se poate?
Ascultă — numai tu să asculţi şi vântul întunecat:
Dumnezeirea nu poate să fie mânioasă împotrivă-mi;
Amintirea ta vreau să fie sfinţenia gândului nou;
Fiecare stâlp din aste ziduri
Se va înălţa subţire ca mijlocul tău.
Ferestrele vor avea adânca-ţi privire;
Turnurile au să fie ca braţele tale răsucite de chinuri
Şi tăcerea subt bolţi va suspina.
Razele, pătrunzând pe ferestre,
Au să fie părul tău despletit;
Altarul larg ca un şold de mamă
Şi sufletul tău — luminiţa din altar.
Iubito, iubito, de acum nu mai eşti de cât un gând,
Gând care înalţă, gând care făureşte,
Gând care ca dumnezeirea înfăptueşte;
Iubito, tu ai dat viaţă prin moartea ta.

(pauză)

Un Ucenic

Meştere!

Meşterul

Ce vrei?

Ucenicul

Să îţi stau ajutor, nu mă goni.
Tu eşti cel care munceşti ca să înveţi a clădi
Am venit să te ajut — îţi ştiu inima frântă.

MEŞTERUL

Nu e adevărat — ce e?

UCENICUL

O pasăre cântă...

MEŞTERUL

Adu o torţă — acum văd.

UCENICUL

Un cuib strivit,
Un cuib în care pui de păsărică au murit,
Când au fost luate pietrele — uite sânge...

MEŞTERUL

Apropie lumina.

UCENICUL

Pasărea plânge.

MEŞTERUL

Pasărea a purtat în gura ei roşcată
Fiecare bucată de tină a cuibului,
L-a frământat ca pe un sân femeiesc
Mic şi l-a agăţat pe pieptul stâlpilor vechi,
După ce l-a umplut cu puf smuls pieptului ei.

UCENICUL

Meştere!

MEŞTERUL

Un sân de dragoste strivit în picioare!
Cuibul sborurilor mai înalte ce e oare?

UCENICUL

Pasărea își va clădi alt cuib în primăvară!

MEȘTERUL

Casa clădită din piepturile noastre, soarta o doboară.
Plângi, pasăre — plângi, cântecul tău e frumos ca o floare.

UCENICUL

A tăcut — a fost o privighetoare;
Nu o să se mai întoarcă! Cine știe...

MEȘTERUL

Durerea o leagă ca și o iubire
Și o târăște înapoi — o să revie...

CĂLUGĂRUL

Fiule, abia ajung în plină noapte să-ți dau știre.
Că dacă nu a fost rătăcire ce ai făcut
Domnul îți va răsplăti.

MEȘTERUL

Nu te-ai temut
Că îți strivesc țeasta cu o lopată
Când îndrăsnești să pomenești de răsplată?
Crezi tu că măcar acolo în rai
O fericire atât de mare ai să îmi dai
Pre cât durerea mea este de groaznică?
Dar ce poate fi mai mare ca iubirea,
Iubirea ei pe care o omor?

CĂLUGĂRUL

Iubirea tuturor.

MEŞTERUL

Iubirea tuturor!
Iubirea care are nevoie de ziduri ca să fie
Iubirea care se închină şi posteşte,
Iubirea care prin canoane trăieşte...
Când totul dau, ce îmi puteţi da voi mie?

CĂLUGĂRUL

Meştere, ia seamă!

MEŞTERUL

Iubirea mea,
Două inimi, atât cerea.

CĂLUGĂRUL

Tu n'ai simţit că alintarea ta
Vine din munca ce iubirii tuturor clădeşti?
Tu n'ai simţit că numai astfel nu e grea
Piatra pe pieptul celei ce iubeşti?
Toţi mor — tu ţi-ai trimis mai repede iubirea în spre rai,
Ai întrebat ce capeţi: tot ce dai! (pauză)

MEŞTERUL

Am dat prea mult.

CĂLUGĂRUL

Prea mult nu-i vorbă sfântă
Şi ce-ai făcut nu e atunci decât omor! Răspunde ce e?

MEŞTERUL (în extaz)

Zidul, zidul cântă!

Pe vârful zidului privighetoarea cântă jalnic cu glas din ce în ce mai tare — de îl aştepţi din clipă'n clipă să se spargă).

Cortina.

Adrian Maniu

INCHISOAREA

Pe la 6, își face intrarea convoiul, între baionete, al noilor deținuți. In rândul celor ieșiți în fiece dimineață pentru a fi cercetați la Parchet sau judecați, se adaogă seara numărul arestaților din ajun. Unii dintr'înșii intră cu călcătura sceptică și distrată a celui care a mai fost și a mai văzut. Zâmbetul lor afirmă o familiaritate ceremonioasă cu portarul Ilie, care de 15 ani păzește în acelaș loc, cu obrazul fraged și mustața încolăcită scurt, cavoul uriaș al fostei mânăstiri. Ochii lor revăd satisfăcuți, zidurile, bolțile ce se succed, pe drumul podit cu bazalt, clopotnița cu ciori negre pe capete albe de heruvimi de tencuială — și pe pardoselile curate dintre atâtea clădiri, văruite proaspăt, ei recunosc cu o ușurare un confort, nebănuit în mahalaua de mlaștină și mortăciuni de acasă.

Alții au intrat aci, acum pentru întâiaș dată. Demoralizați de câteva nopți petrecute la Poliție și de înghesuiala prin smârcurile îndelungate ale distanții, între gardieni și soldați, au ajuns inconștienți și ridiculi. Ei sunt ca dopurile smulse dela sticla lor, care au astupat șampanii și coniacuri și trebuiesc potrivite pe sticle de oțet și gaz. Sosesc ca niște fantome, bolnave de nebunia tăcută a misterului. Înșirați ca pe o sfoară, grupul lor merge când pitit, când sculat mai sus decât îngăduie statura, și în obscuritatea care-i deformează, ei par schițați cu cărbuni cenușii și mâzgăliți, după iconografia bizantină, pe un părete foarte vechi și fără dimensiuni, de biserică ruinată, fără turle.

Datina cere ca intrând, procesiunea să se descopere, ca în fața unui altar. Ei par neofiții unui cult impresionant, care se închină la ceasornic. Noii sosiți sunt chemați la realitate de vocea injurioasă a „Prrimului de noapte". Cuvântul, rostit cu dublu *r* indică puterea șefului gardian. Primul de noapte e un personaj încălțat cu jambiere, fudul de ghetele lui cu nasturi și cu tocuri înalte subțiri. In ve-

riga lui sună o sută de chei şi, ca un simbol, prin verigă trece biciuşca. Primul de noapte are toată înfăţişarea mândră a unui călăreţ descălicat. Călcâiul lui înaripat joacă mărunt, solidar cu agerimea pantalonului croit pe reliefuri şi biciuşca îi bate pulpa ca o flagelaţie de trufie. In faţa lui stă dimpotrivă, răscăcărată, arătarea molâie a unui gardian bălan imberb, cu pleoapele bătrâne, cu gâtul pântecos, cu şoldurile dărăpănate, care suge în obrocul mânii ţigara, trecută, pe la spate, din gura sălcie a unui deţinut în gura lui de spân.

Când Primul începe să ia „în primire", la lumina unei vâlvătăi imense de şomoiage de grăsimi, prestigiul lui imens se ştirbeşte pe registru. Paginile catastivului sunt scrise cu o caligrafie gătită de mâna cu unghiile răsfăţate, ale grefierului cu zulufii frizaţi.

Geniul grefierului lucrează iniţialele ca nişte broderii, inventând în cursul textului, gulere, picioare şi căciuli de fantezie. Litera *B* în registrul Cancelariei se răsfaţă ca un episcop catolic. *M* dansează cu pene de struţ la cap, într'un stol de fluturi, realizaţi din zboruri de puncte. Singura care refuză să se supuie ingeniozităţilor artistice ale grefierului e litera *O*, ca o gaură şi ca un colac — şi tot ce poate complica simplicitatea covrigului acestei majuscule, e o pulverizare exterioară de molecule de susan, care-i dă înfăţişarea bizară de verigă cu păr.

Ca să izbutească lectura numelui lui Gheorghe Trişcă, zis Şmecherul, zis Napolion, Primul repetă silabele şi le gângăveşte, în ilaritatea depărtată a grefierului, din uşa cancelariei, care cu un ifos răzimat ironic de Adonis, îşi freacă un cârlionţ lăsat pe frunte mai lung. Iar ca să puie cruce numelui strigat, căruia îi răspunde un „zent!" de curs secundar, venit cu volubilitate din grupul prizonierilor — Primul duce la gură şi înmoaie de mai multe ori, buricul unui creion aplicat pe registru, rămânându-i gura violetă şi amară, ca şi cum ar fi mâncat unsoare de copite.

Mişcare generală... După ce s'au aşezat rândurile şi a început strigarea, iată sosind la lumina pâlpâie, dintr'un întunerec de uşi zguduite, capul unui amiral, cu trese late de aur. De loc grăbit, însă energic în pasu-i artistic, se apropie Directorul, bosumflat şi ţanţoş. Fascinaţi de aurul sclipitor al galoanelor dela şapcă, noii sosiţi au o viziune despre cum ar fi să se petreacă Judecata din urmă, în ceruri închise cu zăvoare şi cu apel nominal. Ei trăiesc o

repetiţie generală de Apocalipsă, străbătuţi de-o emoţie sfântă care le dă intuiţia că toţi au avut dreptate, şi Popa de-acasă, şi Jandarmul şi Subcomisarul şi Judecătorul de instrucţie. Prin urmare, din veac totul e aranjat iar Poliţia şi Parchetul merg mână în mână cu Infernul şi cu Dumnezeu. Şi fiecare îşi zice fără cuvinte şi numai în sentiment, stupefiat de acest mare acord universal:

— M'a luat dracul!

Şi când gardienii, din spatele frontului de arestaţi, şoptesc, zărind pe Director şi îndreptându-şi repede ţinuta:

— Vine Ţiganul!

Noii sosiţi mestecă reflecţia că şi îngerii profesează porecla şi calomnia.

Directorul se înfăţişează ca un ţigan adevărat. La culoarea pielii, care nu dă loc la nici-o îndoială, se adaogă expresia, tonul, grimasa de mare parvenit. Ochii lui refuză să se uite, gura lui refuză să stea sau să se mişte normal, nasul lui refuză să primească ideea că ar avea două nări şi că suflă ca organele identice de prin prejur. Figura lui, în genere şi în detaliu, exprimă o nemulţumire fără motiv şi fără scop. Par'că aerul îi pute, îi înţeapă ochii şi îi otrăveşte limba. Par'că Directorul ar voi şi să fie şi să nu fie, plictisit că este şi desgustat că n'ar mai fi. Persoana lui i se pare mai presus de cunoştinţă, ca într'o filosofie — şi carnea lui, înecată de puroaie, ce se vădesc la pleoapele umflate de-o conjunctivită neagră, la colţul vânăt al gurii, la grumazul constelat cu buboaie variate, are sensaţiile unei plămădiri superioare, ceva cam între Patriarhul din Constantinopol şi Regele Italiei.

Fiinţa Directorului face ocolul într'adins al curţii pe lângă ziduri şi apare din fund, între cele două rânduri, de deţinuţi, ca să guste o intrare triumfală de dramaturg. In cor, deţinuţii strigă:

— Trăiţi!... iţi...

Unele glasuri au rămas în urmă, pentrucă au început să vocifereze, prin surprindere, prea târziu. Urechia Directorului e supărată, ca auzul unui şef de orchestră.

Acum Directorul se vede întreg, dela cap până la vârful picioarelor, ca trupul scump al d-lui Burileanu, care, ca să nu i se ascundă niciuna din frumuseţile sale splendide, şi-a croit pentru calea Victoriei o vitrină specială cu roţi de cauciuc şi motor. Directorul sosește să facă cercetarea.

Directorul îşi proclamă gulerul lustruit, hainele călcate

cu dungă, ghetele de lac, ce-l strâng îngrozitor, inelele gigantice din degetile înmuiate în briliante cu aur.

Cercetarea domnului Director privește mai ales două categorii de oameni noi: recidiviștii și neofiții. Vocea lui mustră de o potrivă, în cuvinte nescrise, evocatoare de Dumnezeu, de Mamă, de Organele anatomice ale sexului slab și ale propriului său Sex, și pe cei cari au mai fost și pe cei abia sosiți. Și interegatoriul lui e nemilos, relativ la familie, la rangul ei social, la studii și funcțiuni, cu scopul de-a stabili contrastul cu pușcăria și o lecție individuală de morală. Indiferent dacă răspunde sau nu, indiferent de ce răspunde și de felul cum răspunde, noul venit este, în sfârșit, bătut în calitate de nou venit iar recidivistul în calitate de recidivist.

Bătaia consistă într'un asortiment de palme ajustate, trimise în figura clientului cu îndoitul efort al brațului și al pieptului ce-l împinge. Intâia palmă este expediată cu o mare putere mecanică pentru motivul că individul se găsește sosit în închisoare. A doua palmă e puiul viguros al celei dintâi. A treia palmă este dată pentrucă pălmuitul s'a ferit. A patra palmă rectifică pe a treia. A cincia palmă este chemată de a patra. A șasea palmă stabilește ritmul și cu douăsprezece palme se obține simetria.

Inelele Directorului au jucat rolul boxului blindat, vasalul rămâne vânăt, însângerat și strivit. Inchisoarea are în fund o infirmerie.

Un tânăr svelt, îmbrăcat corect, chiar cu oarecare lux, într'un costum de mătase cânepie, se afirmă la interogatoriu contabil într'o Bancă și își arată în termeni politicoși mirarea că se găsește arestat. La primirea celei dintâi palme figura lui fină, încadrată de procesiunea lungă a hoților de buzunare, exprimă o stupefacție negrăită. Crezuse că e o eroare. După a doua palmă, dată cu răgazul necesar indicației că nu trebuie să se mai înșele el izbucnește în hohotul de plâns al uimirii desnădăjuite și în acest moment cumplit, și ca o supremă chemare de leagăn, sufletul lui, strîns până la pruncie, îngână cuvântul: Mamă!

Domnul Director dă drumul palmelor următoare. Etica lui e revoltată de un bărbat în toată firea, incapabil să suporte bătaia, care chiamă ca să-l ajute icoana mă-sii.

Observația Directorului are succes. Hoții îl aprobă cu veselie, ceeace iscă o atmosferă de colegialitate de clasă între convoiul deținuților și funcționari.

Detinuţii, în mare parte cu picioarele goale, sunt întinaţi de noroiul cenuşiu al şoselii străbătute. Câte o pâine jumulită de coajă pe drum, iese din câte o subsuoară peticată. Ferfeniţa pantalonului a ajuns pe un picior gol la genuchi, iar pe celălalt a rămas la nivelul unei încălţăminte abstracte. Câţiva ţărani, neturburaţi în seriozitatea lor mută, privesc şi ascultă cu un aer de prinţi liniştiţi în opinci, scufundaţi în căciuli.

Două femei fac un grup osebit în convoi. Una e urâtă, cu înfăţişarea de brută monstruoasă a tuturor muierilor din închisoare, lipsite de orice graţie şi la care sexul, comparabil cu o rană, cu o gâlcă, cu un zgîrci, sau cu un intestin, nu comunică fizicului lor nici o atracţie, ochilor nici o scânteiere, pasului, mişcărilor nici o poezie. Burdufuri de hoit prost, saci de vicii abjecte şi de atrofii, femeile închise, recrutate din slugile hoaţe, nu prezintă nici un interes; perversiunea lor aparţine întodeauna cretinismului şi niciodată însuşirilor de rafinament femenin.

Cealalta, e o fată ca de vre-o 17 ani, pe jumătate goală în cârpele sfâşiate, în care este ipotetic îmbrăcată. O privire aproape frumoasă, animată de un accent halucinat, se strecoară printre genele prinse în gălbenuşul umed al permanentelor urdori. Gura ei, spintecată ca de brici, e îngropată de-asupra bărbiei. Când surâde, cu cochetărie, printre gingiile vinete fără dinţi, i se străvede limba, ca un limbric bălos în cuibul lui fetid. Părul ei, galben ca polenul, contrastează cu figura murdară, stropită pe pomete. Ochii ei caută atenţia absentă a primului gardian, cu moletierele verzi şi tocurile subţiri.

Sculaţi în zdrenţele pieptului, bumbii sânilor dau, într'o duhoare de vechi spălături de vase, impresia virginităţii trupului ei neastâmpărat şi hidos. Răspunsurile-i sunt recitate cu o aiureală zâmbitoare şi cu cinismul candid al unei inocenţe primitive. E ca un mânz degenerat, care gesticulează artificial şi s'a trezit vorbind. Se deduce din povestirea ei, că a servit 5 ani gratuit familia numeroasă a unui bătrân cârciumar albanez, ca fată 'n casă, ca bucătăreasă, ca spălătoreasă şi ca guvernantă şi că în gospodăria stăpânului ei s'a simţit fericită. Domnişoara cânta la piano *Tosca* şi ea o asculta, transportată, cu lingura de supă în braţe. Văzându-i carnea înmugurită, instinctele penisulare ale bătrânului evoluau libidinoase. Într'o seară, pe când familia era la cinematograf, ea s'a văzut silită să-l

refuze, în vreme ce, gâfâind, patronul îi strecura în palmă darul, scos din tejghea, al unei hârtii de 2 lei. Însă nobilul orgoliu albanez, rănit, s'a răzbunat. Acuzată de furt, copila fu arestată. Într'un avânt de tinereţe inconştientă, buzele ei arse de mizerie, fac o destăinuire. Deţinuta ar fi preferat pe fiul cârciumarului, un tânăr frumos şi elegant, cu părul creţ de berbec, care scrie poezii.

Directorul o ascultase cu şapca lui de amiral dată pe ceafă, fără să o „plesnească" măcar odată..: La o fereastră de sus luminată, apar culorile unui papagal. Şi o voce leneşă, de sirenă, cântă din cadrul ferestrii:

— Mişule, vino la masă...

E doamna Directoare, groasă, în capotul de catifea verde cu pieptul galben şi cu o creastă roşie de mătase în cap, gravidă de 6 luni. Atenţie respectuoasă, vocile tac, atitudinile se 'ndreaptă. Directorul se 'ntoarce transfigurat către fereastra dintre frunze. Sirena s'a ascuns cu o intenţie de farsă şi din pervazul ce-o maschează îngână:

— Cucu!... Mişule!... Cucu!

Şi când Directorul deschide uşa, ea, de pe scară, împunge cu deştiul şi face din întunerec:

— Bum!

Pâlcul întreg şi-a luat porţiile de palme, apelul e terminat, noii sosiţi încep să se desmeticească şi o comandă îi clatină din loc şi-i duce 'n faţa celei de-a doua porţi, a temniţii adevărate, o poartă imensă, de lemn gros, încadrată de bolta cu ceasornicul. O poartă mai scundă se deschide din poarta mare înlăuntru, ca un fund şi fiecare deţinut intră în negura ei, ca pe gaura cheii. E gangul de sub clopotniţă, unde convoiul face al doilea popas, pentru percheziţii, închis între două porţi, poarta pe care convoiul a intrat acum şi poarta încă neatinsă, prin care se vor scufunda definitiv în temniţa mare.

La o masă cu lampă uriaşă şi registru aşteaptă în coate un alt gardian, a cărui menire este să înscrie conţinutul buzunarelor. Alţi gardieni caută buzunarele. Un rând de lanţuri monumentale şi cătuşe decorează umbra uriaşă a gardianului de serviciu.

Interogatoriul reîncepe. E amuzamentul suprem al celor ce primesc. Şi prima întrebare, după un discurs de injurii colective, retuşate de înjurătura individuală, aşezată sau după cuvîntul întrebător sau la mijlocul frazei sau la sfârşit, dacă întrebarea e scurtă, este monoton aceeaş:

— Când ai mai fost *pe-aici*? ...Pe tine te cunosc...

Că a mai fost, că n'a mai fost: fiecare nou-sosit spune că *vine* pentru întâia oară şi fiecare iese la percheziţie bătut, din nou.

Contabilul bătut de Director şi-a calculat situaţia şi a luat hotărîrea să se acomodeze cu orice preţ. El şi-a formulat speranţa timidă că procedând ca la Bancă, prevenitor şi gentil, nu ca faţă de un client ce-şi preschimbă poliţa, dar de un deputat care intră să-şi incaseze preţul permisului obţinut — călăii lui se vor simţi obligaţi la o atitudine ceremonioasă. Ceeace-l preocupă evident este să dea acestor psicologi impresia că el nu e un hoţ ordinar, că nu seamănă cu nici unul din tovarăşii lui de drum, asupra cărora contrastează panamaua şi costumul lui de *soie écrue*, şi că în definitiv el nu e câtuş de puţin vinovat; că o năpastă l-a copleşit pe neaşteptate, ajutată de pisma unui director de serviciu, din pricina unei dactilografe.

E de altfel punctul de vedere, sincer sau prefăcut, dar în deobşte sincer, al tuturor deţinuţilor. Nici unul nu-şi explică arestarea şi deţinerea şi noţiunile tuturora sânt obscurate, fie din cauze morale congenitale de paralizie a unui sector de sensibilitate, fie din cauza covingerii exacte că dacă ei au furat ceva alţii au furat şi fură mai mult, fără să-şi piardă libertatea. In mintea lui desorientată fiecare hoţ citează hoţiile mai mari, autorizate de onoruri şi de situaţii sociale şi se mângâie cu concepţia că furtul e starea normală vie a Societăţii. Şi faptul că judecătorul îl întreabă numai despre furtul lui, cu excluziunea oricăror alte furturi bine cunoscute de el, pe deţinut îl bucură ca o viclenie secretă cu care se găseşte de acord.

Contabilul voind să degajeze personalitatea lui adevărată, cade în exces bombastic şi vecinii lui îl batjocoresc iar gardienii cred că au în faţa lor un vicleşug nesuferit. Onoarea unui gardian de puşcărie consistă întru a nu face impresia că poate să fie prostită şi se apără de o asemenea eventualitate cu palmele, cu piciorele şi cu pumnii. Un marxist din convoi atrage violent atenţia contabilului că nu toţi cei de faţă sânt pungaşi sau vinovaţi şi că în închisoare stau şi deţinuţi de-o extracţie superioară celor ce măsluiesc registrele contabilităţii, deţinuţii politici.

Contabilul îşi cere scuze, cu desvârşire năucit de suma neroziilor ce-şi închipuie că a făcut şi de terenul pierdut în stima pungaşilor, cu care din acest moment va trebui

să vieţuiască. Se bâlbâie, se împleticeşte şi ar voi să retracteze.

Când îi vine rândul, scoate din buzunar un portmoneu de mătase albastră, cu o monogramă de aur.

— E *caramagiu*, definesc doi pungaşi de buzunare.

— De unde l-ai şterpelit? întreabă altul, observând că în tramvaie portmoneele sânt deobicei de proastă calitate şi că numai în marile restaurante circulă asemenea giuvaere.

Pipăindu-l, gardianul întreabă, ca să înscrie în registru:

— Cât ai în el?

— 900 de lei, mă rog, răspunde dulce vocea contabilului de Bancă.

La numărătoarea, făcută cu destoinicie, gardienii au găsit însă suma de 120 lei, şi-l chiamă mai aproape.

— Dumneta de-acolo, făte 'ncoace. Va să zică şi minţi?

Contabilul de Bancă încă nu a înţeles. El afirmă sus şi tare că *are* 900 de lei în portmoneu. Un torent de stoluri de palme cade pe obrajii lui uşor umflaţi de atingerile domnului Director şi hoţii dimpreună cu socialistul, participă cu aprobări unanime la bătaia fantastică a „Domnişorului." Gardianul perchezitor s'a sculat din coate, dela masă. Convoiul se retrage la pereţi şi lasă arena liberă în mijlocul încăperii, pardosită cu piatră pătrată, ca unei partide de luptă, pe când, din turla de de-asupra, bat orele de bronz lente, ca un semnal solemn de gong.

Cismele gardianului perchezitor şi-au şi pus de câteva ori botul în stomacul, în şalele şi'n spinarea tânărului contabil de Bancă. Pumnii lui l-au ajuns de repetate ori în fălci cu duritatea silexului colţuros. Inebunit, contabilul se aplică la necesităţile cele mai urgente şi se opreşte o secundă din cursa ce-l poartă într'un vârtej de picioare şi de ghionţi, ca să scuipe un albuş sanghinolent. Ochii lui spăimântaţi caută un zadarnic loc de scăpare. El ar voi să zboare, să se arunce în sus, ar voi să facă explozie ca o bombă, pentru ca botul cismelor Domnului Gardian să nu-l mai întâlnească şi să treacă prin el ca printr'un fum. Convoiul înşirat la pereţi, surâde. Când cade într'un părete, tovarăşii îl aruncă înapoi ca pe o minge cu picioare şi contabilul de Bancă, în orice direcţie ar nimeri-o şi în orice punct s'ar afla, se izbeşte neapărat de cismele celui ce-l preumblă.

Şedinţa se încheie cu o formă legală. Contabilul recunoaşte că portmoneul lui a conţinut suma de 120 de lei.

Sânt orele 8. Ultima poartă a temniţii se deschide şi

ea, în faţa bisericii din mijlocul fostei mânăstiri. Se procedează la „deparazitare.“ Contabilul ar vrea să zacă la pământ. In două ore fiinţa lui s'a transformat cu totul şi nu mai are nici amintire. Nu mai ştie cum l-a chemat şi nu mai ştie nici să plângă. I se pare atât de imposibil tot ce i s'a întâmplat încât începe să creadă că el e altcineva, un bandit bătrân sau un gardian sau o vacă sau un papuc de păslă. Intre fotoliul de puf din biuroul dela Bancă şi cismele gardianului se desfăcuseră secole şi civilizaţii. A mai avut o singură tresărire a omului vechi, când jupuindu-l de haine ca să-l înbăieze, gardianul a dat ordinul:

— La piele!

Maşina de tuns a intrat flămândă cu dinţii în părul lui negru ondulat, suculent de sănătate, şi după câteva scârţâituri palma lui trece ca'n vis pe ghiuleaua capului, aspră ca un dăsag umflat de un dovleac. Apoi, un brici muşcător pustiieşte toată podoaba bărbăţiei lui. Căzut în leşinul personalităţii, el nu aude glumele pieilor goale desfătate de duşa caldă şi nu simte în aburul întunecos al sălii imense, pătată de plămădeala de foc a unei singure lămpi cu petrol, nici gândacii mâncându-i săpunul uscat pe buric.

(*Note.—Fragment.—Văcăreşti 1919.*)

T. Arghezi

ROMANŢĂ NEIZBUTITĂ

«Şi dacă ramuri bat în geam»....
Un cântec vechi ţi-aşi scrie
Să plâng dureri ce nu le am
Şi sufletul să mi-l destram
In note de melancolie...

«Şi dacă ramuri bat în geam»....
Din doruri vechi ori proaspete
Eu ţi-aşi dura un schit ca Jammes,
Iar chipul tău să-i fie hram
Şi «eu» să-i fiu doar oaspete....

«Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii»....
....Dar nu bat ramurile'n geam....
Sunt totuşi trist că nu te am,
Că's fără frunză plopii...

Cu desnădejdi de neofit
Ţi-aşi spune câte nu mai eşti....
Melancolia mi-a murit
Şi n'am nici planuri pentru schit
Ca tu să te'ndumnezeieşti...

O, de-aşi avea un epitet,
Ori o metaforă cu «lună»!...
Cuvântul «dragă»-i prost — regret;
Eu ştiu — gândindu-mă încet —
Doar că murirăm împreună...

PRELUDIU DE TOAMNĂ

De-acum mor foile pe drum
Şi plâng copacii după ele....
Incep vecerniile grele,
Cu ceruri înecate'n fum
Şi lunga-mi veghe pe pridvor
La moartea foilor ce mor
Pe drum.

De-acum mor foile, vibrând
Din freamătul căderii lor
Adânc şi biblic — în minor...
...lar crengile trosnesc — ritmând....
Troiene de rugină-au nins
C'un miros bun de smirnă, stins
Şi blând.

Mor foile... O, plânge-le...
Şi tu eşti foaie de copac,
Surata lor, ce mor şi tac
Şi picură ca sângele....
Gândind la vânt, cum vine — greu,
Şi cum mor oamenii mereu,
O, plânge-le,
O, plânge-le.....

Vasile Munteanu.

SCRISORI DE PE PACIFIC.

Fiji, Tonga.

Samarai, 3 Mai. Reiau, dragă prietenă, scrisoarea cu impresii din Samarai. Ai crede că viaţa, în această insulă drăguţă ca un vis şi în această atmosferă de farniente, curge dulce şi fericită; totuşi nevasta magistratului, cu care fac cunoştinţă şi care mă invită la un ceai, se plânge amar. Tocmai această frumuseţe monotonă, această existenţă prea liniştită, departe de oraşele noastre înfrigurate, o apasă. Imi arată multe curiozităţi indigene — sculpturi denotând o justă intuiţie a formei — şi-mi dă, ca amintire, un baston de abanos, sculptat artistic. Puţin apoi, trimite la corabie un enorm paner cu portocale verzi, delicioase, ceeace văd pentru întâia oară.

La capătul unei alei zăresc un copac de talia unui stejar de-al nostru, încărcat cu flori asemănătoare—ca aspect şi mireasmă — narcişilor albi; nimeni nu-i ştie numele.

Tovarăşea mea de cabină şi-a găsit aici ruda, care îi ieşise întru întâmpinare. Pentru a ajunge la plantaţiunea lor—sunt singurii albii printre câteva sute de indigeni, vestiţi odinioară pentru canibalismul lor—trebuiesc 5 zile cu goeleta. Acum 40 de ani, o corabie chineză fu aruncată pe coastele insulelor acestora, *Rossell*; cei câţiva Chineji scăpaţi se întoarseră cu o altă corabie să îmbarce şi restul naufragiaţilor. Inchipuie-ţi mirarea lor când nu găsiră decât zece din cei 460 câţi erau la început! Indigenii avuseseră grije să-i prepare gustos, după moda locului.

Dinaintea celor două magazine ale insulei s'a oprit o lume întreagă de indigeni; sunt muncitori pe la plantaţiuni, cari vin să-şi cheltuiască cele 6 livre — preţul muncii lor întregi de peste an — pentru mici nimicuri de proastă calitate: tutun, cuţitaşe, cioburi de oglindă. După ce închid totul cu îngrijire în lăduţe din lemn de camfor, pleacă mulţumiţi şi nepăsători.

4 Mai. Încă două zile de mare, mereu în apropiere de coastă — şi ajungem în portul Moresby, capitala Guineei engleze. Stânci sterpe de orice vegetaţie, pe ici, pe colo, câteva „bungalows" din lemn cenuşiu, fără un copac care să le apere de soarele ecuatorial, un drum de pământ roşu semănat cu pietre ascuţite—fac un tablou de desolare şi de mizerie, cu atât mai contrastant cu luxul vegetal şi cu verdeaţa exuberantă, de care ne bucurasem până aici.

Iau drumul spre malul mării ca să ajung la satul indigen; în jurul unui puţ s'au adunat femei cu bustul şi cu braţele tatuate cu motive bizare şi purtând aceeaşi fustanelă împletită din ierburi colorate în roşu, cenuşiu, auriu. Ele scot apă — ca femeile din Nazaret — într'un fel de urnă rotundă, al căreia model trebuie să fi fost adus din Orient, odată cu primele migraţiuni în Pacific.

Puţin mai departe, începe satul. Unele lângă altele, sunt construite colibele, în apă, aşezate pe piloţi de 4—5 metri lungime; te urci la ele pe o scară şovăelnică de bambus. Dinaintea fiecărei colibe se află un fel de verandă, pe care, obişnuit, stă familia întreagă şi lucrează. Femeile modelează din argilă vase pentru apă pe care le ard apoi într'un foc de lemne. Altele stau lungite şi fumează cu un tub lung de bambus pirogravat. Bărbaţii cioplesc trunchiuri de copaci pentru pirogele lor, alţii împletesc plase. Cum mă zăresc, se precipită înaintea mea cu scoici, obiecte sculptate etc. Fiecare lucru are preţul invariabil de un shilling. Mă întorc la corabie, încărcată cu cumpărături.

8 Mai. Ajungem la Cairus, orăşel de 6000 locuitori în Australia tropicală — după 48 de ore pe apă. Un tren special, cerut de căpitanul vasului, ne aşteaptă aci, să ne conducă la „Barron Falls", una dintre cele mai mari atracţii ale continentului. Mai întâi străbatem câmpii de portocali şi de ananas, apoi drumul începe să urce şi trece peste abisuri şi prăpăstii, cari te ameţesc. La căderea nopţii de-abea, ajungem la cascadă şi, la lumina stelelor, contemplăm masa aceea de apă ce se precipită în vid cu un sgomot de tunet.

. ˙ . In drum spre Sydney; oceanul se menţine liniştit, iar noi suntem sănătoşi, vitejeşte. Ieri seară, un meteor — un enorm ghem de foc cu o coadă nesfârşită — brăzdă cerul şi căzu în mare la câteva sute de metri de corabie.

. ˙ . La Sydney timpul mi se pare prea răcoros, deşi iarna de aci e ca iarna Nice-ei sau a Neapolului; am început

prin a mă căpăta cu un guturai sdravăn şi cu nevralgii prin tot corpul. De-abea aştept să mă văd din nou sub soarele tropicelor. Peste 10 zile mă îmbarc pentru Fiji, călătorie de 6 zile, după care trec prin Samoa, pentru a relua, în sfârşit drumul Americei. Aştept veşti din ţară la San-Francisco.

3 Iulie 1920. Iţi scriu tot de pe bordul unei corăbii, în drum spre Samoa, venind din Fiji—8 zile de mare cu un popas la insulele Tonga. Scrisoarea ta m'a ajuns aseară, la Fiji, prin curierul de Sydney, tocmai cu jumătate de oră înainte de a mă îmbarca. Am savurat-o în culcuşul meu, cu sufletul plin de nostalgie; dar „răul de ţară" pe pe care mi l-a dat m'a ferit de răul de mare, de care nu ştiu dacă aşi fi scăpat altfel....

Am petrecut tocmai o lună la Suva, capitala Arhipelagului Fiji, loc încântător, dar mai puţin frumos totuşi decât Papeete. Vegetaţia e mai puţin luxuriantă şi aerul nu mai e impregnat cu miresmele tahitiene.

In schimb, am fost găzduită cu mai mult confort. Aveam o cameră excelentă, cu o enormă verandă, privind spré ocean, spre infinit. Am avut şi norocul să întâlnesc o veche cunoştinţă din primele zile ale călătoriei mele, un domn venit aci să-şi îngrijească reumatismele, care mi-a fost de mare folos la cunoaşterea interiorului insulei, unde civilizaţia noastră distrugătoare nu şi-a împlinit încă definitiv opera. Una din cele mai frumoase excursii, pe cari le-am făcut astfel a fost în susul unui râu, cu o barcă-automobil. Ar fi trebuit să mă vezi, tronând singură pe punte, printre rogojini şi perne — chauffeurul cu însoţitorii mei fiind la spatele motorului—şi alunecând între ţărmuri acoperite de palmieri şi de trestie de zahăr. Ai fi spus, o Cleopatră pe trirema respectivă — decât, fii drăguţă şi nu-mi atribui şi moralitatea ei....

Pe'nserate, ajunserăm la un stat, unde şeful însuşi—foarte important personagiu — veni să ne salute. Unul dintre însoţitorii mei îi explică, în idiomul local, că sunt şi eu o călătoare din ţări depătate, venită aci cu ţinta unică de a-l cunoaşte. Atunci, îmi puse, de îndată, la dispoziţie întreaga sa casă, iar el cu familia se retrase într'o colibă de alături. Palatul acestui potentat canibal consistă într'o spaţioasă odaie din trestie, cu podeaua acoperită cu rogojini şi despărţită în două printr'un perete *à jour*. Partea

dinainte serveşte de salon, sală de mâncare, sală de consiliu şi de recepţie, iar fundul de dormitor. După o scurtă cină rece, pe care, o adusesem cu noi, gazda noastră chemă, în cinstea mea, pe dansatoarele satului, superbe tinere, toate înghirlandate cu verdeaţă; aveau cununi de frunziş de jur-împrejurul capului, gâtului, braţelor. Stăteam lungiţi pe iarbă, şeful alături de mine, fumându-şi pipa, scuipând de jur împrejur şi spunându-mi în limba lui lucruri, probabil, galante. Dinaintea noastră frumoasele ţărăncuţe se aşezaseră turceşte şi executau diverse figuri pe ritmul unui tambur de lemn. Ritmul era perfect şi mişcările foarte graţioase. In acelaşi timp ele cântau arii pe mai multe voci. In genere, dansul consistă, la aceste triburi ale Pacificului, în mişcări ale torsei şi braţelor, picioarele rămânând imobile.

Petrecerea se prelungi până la ora 11 din noapte, când toată lumea se retrase. Domnii merseră să se culce la celălalt capăt al satului iar eu, fiindu-mi teamă să rămân singură, cerui şefului, printr'un interpret, să-şi lase fiica să doarmă cu mine, ceeace el primi cu voie bună. Paturile, o grămadă de rogojini aşezate pe iarbă uscată, ofereau un culcuş destul de moale, totuşi somnul meu nu fu dintre cele mai dulci. Toată noaptea am fost chinuită de viziuni oribile; mă vedeam pe cale de a fi friptă la frigare pentru un prânz canibal şi tresăream înfiorată de groază. Se pare că aceşti antropofagi din Fiji savurau în special sânii de fată tânără, prăjiţi înăbuşit. Am văzut furculiţele speciale, cu cari mănâncă ei carne de om şi, de asemeni nişte farfurii lungi, de lemn, în care se servea felul acesta predilect de mâncare, numit «long pig». Acum 50 de ani, visul meu ar fi devenit realitate, dar, în zilele noastre, nu mai e nici o primejdie. Zorile îmi împrăştiară temerile stupide şi mă îmbrăcai repede pentru a mă bucura de răcoarea dimineţei. Satul era delicios şi de o curăţenie meticuloasă. Bordeiele erau căptuşite pe dinafară cu frunze uscate şi pe fondul acesta închis se detaşeau admirabil plantele cu frunzişul colorat rubiniu şi roşu, cari creşteau din loc în loc, împrejurul acestor locuinţe. Pe deasupra acoperişului, cocotierii agitau enormele lor buchete de palme; pe lângă aceasta, fiecare colibă îşi avea arborul pâine şi bananierii săi. Indigenii — frumoase specimene umane, o rasă de giganţi cu pielea bronzată — circulau a lene. Ca toţi locuitorii acestor insule însorite ei nu cu-

nosc munca. Natura le dăruieşte pâinea zilnică; n'au decât să caşte gura pentru a prinde fructele cerului.

Inainte de a pleca din Suva, avusei prilejul să fac cunoştinţă cu o principesă din Insulele Tonga. Crescută de misionari, ea vorbeşte o curată englezească, apoi cântă la piano, ştie să mănânce mult mai bine decât mulţi dintre noi şi nu uită niciodată să-şi facă toaleta înainte de-a apărea la masă. E prima dată în viaţa ei, când îşi părăseşte insula, escortată de 35 de persoane. A venit la Fiji pentru a face o vizită familiei logodnicului său, fiul unui şef important, făcându-şi studiile la Oxford. Se întoarce acum acasă, cu *15 tone* de cadouri, între cari 600 de rogojini, de la viitoarele sale rubedenii. Vezi dar că lucrurile se fac în mare la prinţii canibali. Ne găsim împreună pe punte şi ea stă, împreună cu guvernanta, la masa mea. Amândouă au o poftă de mâncare formidabilă, care în Europa noastră ar însemna un adevărat faliment. Toate rasele polynesiene sunt renumite pentru voracitatea lor; şi, cum cea mai mare parte din fructele şi legumele lor sunt făinoase, cu vârsta oamenii aceştia capătă proporţii extraordinare. Femeile trecute de 30 de ani devin nişte munţi de carne. 24 de ore după plecarea din Suva, ne oprirăm în patria principesei noastre. Insula aceasta ne apăru dintr'odată, cu totul netedă şi la nivelul apei, acoperită de o intensă vegetaţie. Cobor din corabie cu principesa, care mă ia la ea acasă. In drum, toată lumea o salută şi adesea ea se opreşte pentru a răspunde frecându-şi nasul, după moda locului. Soră-sa, care ne iese întru întâmpinare, o tânără de-abea de un an căsătorită, a şi început să ia proporţiile rasei. E îmbrăcată cu o rochie albă, fără pălărie şi e încălţată cu ghete lustruite, dar fără ciorapi. Soţul ei —un mascul magnific — înrudit cu familia regală, şi-a înfăşurat în jurul taliei o bucată de ştofă care-i coboară până la genunchi, jachetă şi guler, ghete americane.... fără ciorapi. Ajungând acasă — clasica vilă de lemn înconjurată de verandă — fusei poftită în salon, piesă mobilată europeneşte, după gustul provincial: canapele şi scaune îmbrăcate în catifea verde, un piano, un minuscul harmonium, mescioare acoperite cu feţe lucrate în «point lace», cu bibelouri de duzină. De jur împrejurul camerei, portrete familiare; remarc pe mama tinerei principese, într'un portret de acum 20 de ani, foarte frumoasă femee pe atunci, cu trăsăturile fine, iar acum o masă informă. Dacă aşi fi

eu logodnicul tinerei, vederea mamei ar face să-mi treacă gustul de a mă căsători cu fiică-sa. Prietena mea princiară voia să mă prezinte reginei-suverane, măreaţă şi foarte convinsă de importanţa sa în echilibrul mondial, dar, spre părerea mea de rău, M. S. era bolnavă şi nu acorda nici o audienţă. Am fost viu decepţionată.

Seara, plecarăm pentru a poposi a doua zi într'o altă insulă tot aşa de frumoasă şi tot aşa de verde. Aceste scurte poposiri dealungul drumului sunt fermecătoare. Plăcerea de-a vedea lucruri noui nu-i compromisă de grija bagajelor şi de căutarea adăpostului pentru noapte.

„ 7 *Iulie.* Am petrecut ziua într'o altă minune de insulă, acoperită cu totul de palmieri şi de codri de portocali. Pomii erau încărcaţi cu fructe aurite, cari, în mijlocul verdeţei întunecoase luceau ca nişte sori. Aci se vând portocalele cum se vând la noi cartofii—în saci. De altfel n'ai nevoie să le cumperi; totul se reduce la oboseala de a le culege. După masă, căpitanul ne oferi ceaiul pe o plajă de coral, la marginea unei păduri de cocotieri, colţ de vis, profanat, din păcate, de societatea noastră gălăgioasă. In apă, coralul avea mii de nuanţe şi pretutindeni furnicau peşti de un albastru-indigo. La întoarcere (eram cu barca), intrarăm într'o grotă înaltă ca o catedrală pe ai cărei pereţi razele solare se frângeau în reflexe metalice.—Azi e Vineri şi mâine va fi tot Vineri; trecem din longitudinea estică în longitudinea vestică şi de-aceea câştigăm o zi; mergând în sens opus am pierde o zi.—Azi dimineaţă, două enorme balene se sbăteau la o sută de metri de corabie, provocând o mare emoţie printre călători. Tot timpul am navigat printre insule; către seară zărirăm pe un recif coralian scheletul unui vapor poştal, victima acestor bariere submarine ale Pacificului şi simbol al fragilităţii lucrurilor omeneşti în faţa forţelor elementare.

Mâine ajungem la Samoa—ţinta călătoriei mele, unde voi petrece o lună; ştii că aici şi-a petrecut o parte din viaţă şi chiar a murit Stevenson, unul din idolii mei literari. Îi plăcea ca şi mie dulceaţa, parfumul şi verdeaţa tropicelor; «Scrisorile» lui îţi vor da imagina locului şi mă vei putea urmări astfel în peregrinările mele actuale.

Maria Dr. Stănculeanu.

DIN POEZIA MAGHIARĂ

CAII MORŢEI

Andrei Ady

Pe drumul înnălbit de lună
Când trec cu turmele de nori
Păstorii tainicei tării,
Zoreşte moartea către noi
Nepotcovite herghelii.

Aduc în trapul fără tropot
Fantome mute şi călări,
Fantome triste şi călări;
S'ascunde luna tremurând
Când ies pe drumul alb din zări.

De unde vin? Nu ştie nimeni.
Intreaga lume zace'n somn.
Cu scări în vânt, pe loc rămân,
Mereu e goală câteo şea,
Un cal mereu fără stăpân.

Iar cel în faţa cui adastă
Ingălbenit s'aruncă'n şea,
Pe drumul alb de clar lunar
Il duce moartea căutând
Alt oaspe pentru alt fugar.

MYSTERIUM MATERNITATIS.

Zoltan Franyó

Când te'nfășoară focul verii pline
Și spre străine zări cu gândul sui,
Ce s'a făcut norocul meu, prin tine,
Mamă'ntre mame, nu te rog să-mi spui.

De-am fost parfum ce azi în sânu-ți zace,
Și soare aromind un rod legat?
Oh, fructul în minune s'o preface,
Iar soarele de mult va fi uitat.

De mii de ori în gândul tău născut,
De mii de ori din mână m'ai pierdut —
Și-s poate, 'n sânul unei nopți de ceață,

Ca, dincolo de zidul de mister,
Să mă reafli în alt fraged cer
Al unor ochi deschiși întâiu la viață.

Trad. de **Nichifor Crainic.**

† ION SCURTU

Câteva amintiri.

S'a stins aproape neştiut, în camera de care o boală nemiloasă îl ţintuia de timp îndelungat, unul din cei ce au pregătit sufletele pentru ziua mare a dreptăţii.

In şirul de imagini ce-mi răsar în minte, văd din depărtarea anilor, un copil palid păşind încet şi oprindu-se mereu în drum, spre treptele «Gimnaziului» din Braşov. Noi, ceilalţi, zburdam prin «Groaveri» până ce «clopoţelul» răsuna, anunţându-ne începutul lecţiilor. El întovărăşea cuminte şi cu ochii scăldaţi de iubire fiiască, pe tatăl său, profesorul Ion Scurtu, aproape paralizat, mişcându-se anevoios în cârjele sale şi sprijinindu-se din când în când pe umărul slab al copilului său ascultător.

Mai târziu, când părintele, încă tânăr, trebui şă-şi lase catedra, şi familia numeroasă se mută departe, în Braşovul vechiu, colegul meu trecea în fiecare dimineaţă pe la mine, ca să facem împreună dumul lung până la şcoală. Dar drumul acesta, pe care îl făceam împreună de două, adesea şi de patru ori pe zi, nu era numai lung, ci uneori şi primejdios. Pe vremile acelea elevii şcoalelor româneşti şi ai celor ungureşti erau în vecinice lupte. Trecând pe stradă, ne îmbrânceam regulat, nevoind să cedăm drumul unii altora, şi adesea ne încăeram, având fiecare din noi unul sau chiar mai mulţi «duşmani», pe «Livadea Poştii» şi pe «Romuri», unde se dedeau lupte adevărate, din care nu odată ne alegeam cu capetele sparte. Noi doi, fiind singurii cari, de câte ori mergeam la şcoală, aveam să trecem pe dinaintea Gimnaziului unguresc, unde primejdia era mai mare, eram nedespărţiţi.

Câte visuri frumoase n'am făcut împreună în anii lungi ai copilăriei, când zilele trec încă încet şi fiecare din ele umple viaţa cu impresii nouă! Câte discuţii aprinse n'am avut!

Odată — trebue să fi avut atunci unsprezece ani — veni în clasa noastră profesorul I. C. Panţu, de la Şcoala comercială, şi ne îndemnă să facem o colectă pentru «cel mai mare poet al Românilor», Mihail Eminescu, doborît de mizerie. Ţin minte că în ziua acea, copleşit cu totul de cele ce auziserăm despre autorul versurilor pe care abia începeam să le cetim, iubindu-le mai mult pentru armonia lor, decât pentru cuprinsul pe care nu-l înţelegeam încă, n'am scos nici un cuvânt în tot timpul lungului drum de la şcoală până acasă. De-abia înaintea porţii mele, unul din noi — nu mai ştiu care — întrebă pe celalalt:

— Dacă ar zice Dumnezeu: ai să mori tu ca să se vindece Eminescu, — ai primi?

— Indată! a fost răspunsul celuilalt.

Şi ca şi când am fi şi săvârşit fapta jertfitoare, ne-am despărţit, scăpaţi de gândurile triste care ne copleşiseră.

In anii din urmă ai liceului, când pe feţele sarbede ale copiilor încep să se desemneze linii ce vor rămânea şi când în sufletele lor încep să se accentueze trăsuri caracteristice, Ion Scurtu deveni „oratorul" nostru. Cum oratoria a fost în toate timpurile însuşirea cea mai rară la Ardeleni, facilitatea de a improviza un discurs, verva şi căldura cuvântului său, îi atraseseră stima întregului „gimnaziu superior". Mai ales că Scurtu era un naţionalist intransigent, condamnând orice tentativă de împăcare cu Ungurii, atacând pe politicianii moderaţi şi decretând lupta pe viaţă şi pe moarte.

In clasa a opta hotărîrăm să înfiinţăm o societate secretă. Toţi „abiturienţii", adică toţi absolvenţii celor trei licee româneşti, aveau să formeze un fel de frăţie de cruce, depunând un jurământ că vor lupta până la jertfa de sine pentru împlinirea idealului naţional. Ca de obiceiu, ideea plecă şi de astă dată de la Braşov. Scurtu şi cu mine am fost delegaţi să plecăm în vacanţa Crăciunului la Blaj şi la Năsăud ca să punem toate la cale. Era vremea când la noi Gherea deşteptase admiraţia pentru scriitorii ruşi. In odăiţa scundă a unei cârciumi din marginea Blajului, unde depuneam jurământul de frăţie, sau în sania ce ne ducea noaptea, pe un ger cumplit, de la Năsăud la Bistriţa, savuram tot romantismul conjuraţiilor de nihilişti ruşi. In mijlocul drumului sania se răsturnă. Plini de zăpadă pe mâini şi pe faţă, în zădar încercam să ne mai găsim un cuib cald în multele ţoale pe care ni le dădură pe drum colegii

năsăudeni. Când am ajuns la Bistrița eram aproape înghețați și numai ceaiurile fierbinți și cuvintele de îmbărbătare ale advocatului Gavril Tripon putură să ne desmorțească.

Blăjenii au fost între noi întâii care avură parte de martirajul pe care-l căutară cu toții. Clasa a opta s'a fotografiat și de-asupra grupului a înscris deviza noastră: «Venin vom bea, prin foc ne vom scălda pentru idealul nostru național». Fotografia a ajuns în mâna autorităților, ministerul din Budapesta a dat ordin să se facă cercetări severe și câțiva inși, care luaseră asupra lor vina întreagă, fură eliminați din școală.

După terminarea liceului drumurile noastre se despărțiră. Al meu mă ducea în străinătate, Scurtu rămase acasă, unde a fost, între studenții universitari, unul dintre cei mai tipici reprezentanți ai vremii „Procesului memorandului" și a «Replicei». Deprins de la Brașov, unde în fiecare an, cu toată paza poliției, izbuteau studenții să depună, în noaptea Sfântului Andreiu, o cunună cu panglica tricoloră, pe mormântul lui Andreiu Mureșianu, el a avut curajul ca student al Universității Clujului șovin, să ducă cununa și tricolorul pe mormântul lui Avram Iancu. Procesul politic și temnița erau prea obicinuite încât să oprească tineretul de la astfel de manifestări ce aveau să țină treaz sentimentul național; trecerea Carpaților era de obiceiu epilogul.

Ajuns în București, Ion Scurtu se înșiră în rândul acelor Ardeleni care au dus, ca dascăli și gazetari, opera de pregătire sufletească pentru ideea desrobirii. Oratoria sa, în țara bunilor vorbitori nu mai avea greutatea ce o avusese acasă, dar sinceritatea tonului, credința nestinsă în apropiata realizare a visului strămoșesc și statornicia luptei a făcut din el un semănător.

Cu tot temperamentul său de luptător militant, totdeauna l-au ispitit și preocupări științifice.

La începutul acestui veac, o lucrare silindu-mă să plec de la Paris la Lipsca l-am regăsit acolo, după patru ani de despărțire, pregătind cu toată temeinicia o disertație despre viața și scrierile în proză ale aceluiași Eminescu, pentru care în copilărie era gata să-și dea viața. Era în societatea acelui tânăr cu inima de copil și cu atâta poezie în suflet, Ionel Borcia, care s'a stins înainte de a putea da dovada puternicului său talent. Le-am vorbit aturci de prietenii mei de pe malurile Senei, de Anghel și Iosif, de pictorii ce aveau să întemeieze „Tinerimea artistică"

şi de necesitatea de a da un nou impuls literaturii noastre ce trecea printr'o epocă de lâncezeală. Ion Scurtu şi Ionel Borcia aveau să devină prietenii intimi ai celor grupaţi în jurul «Semănătorului».

Abia au trecut douăzeci de ani de atunci.

Astăzi nu mai trăesc întemeietorii Semătorului, Coşbuc şi Vlahuţă. Unul câte unul s'au stins Iosif, Chendi, Anghel şi Aurel Popovici, de care Ion Scurtu era mai strâns legat, în nevoia ce o simţise totdeauna de a se alipi cu tot devotamentul prietenesc de o personalitate mare. Aceeaşi necesitate de a ajuta din toate puterile pe cei cărora le aducea nesfârşita sa admiraţie, îl făcuse odinioară să fie cel mai devotat adept al d-lui Iorga şi să dedice cea mai conştincioasă muncă de cercetător scrierilor lui Eminescu.

La vârsta de patruzeci şi cinci de ani, Ion Scurtu s'a dus la prietenii săi, mai norocoşi decât ei, căci a văzut împlinit idealul pentru care a luptat cu atâta stăruinţă, nenorocit de sigur că trupul său slăbit de boală nu-l mai ierta să contribue şi la ultima faptă pe care generaţia noastră de jertfă are încă s'o îndeplinească: înălţarea sufletelor la mărimea vremilor pe care le trăim.

Sextil Puşcariu.

GEORG TRAKL

Existența lui Georg Trakl, cel mai de seamă poet pe care poporul Austriei l-a produs vreodată, pare o minune în timpul nostru, într'o epocă a crizei lirice, a tendințelor de exagerare, ce se nasc din neputința vieții sufletești, pe când mașinile, pianele cinematografelor și toată gălăgia zilei asurzesc multe urechi și le fac incapabile de-a mai auzi sunete singuratice, pornite parcă dintr'o altă lume, de care noi cu greu ne apropiem.

Sinteza vieții sale exterioare e următoarea: Născut în anul 1887 la Salzburg, străbătu o copilărie sfioasă, dar plină de enigmele întâmplărilor fără nume, rămase un singuratic, îndepărtat de programele literare ale zilelor noastre, trecând stângaci prin viață. A fost farmacist; muri în 1914, înspăimântat de cruzimile războiului și, după cum se presupune, în urma unei otrăviri cu o doză prea mare a unei doctorii calmante. Se presupune, într'adevăr. Sigur însă nu se știe nimic. Un suflet care tremura la adierea vântului, n'a putut să vadă craniuri risipite, brațe rupte, pântece desfăcute de ghiulele! Pe când era încă farmacist la Salzburg, a scris două volume de versuri, puțin, prea puțin citite, deseori lăudate de câțiva prieteni. Singurul om care a luat parte la înmormântarea acestui mare poet a fost un soldat prost, ordonanța «ofițerului farmacist», Trakl.

Poporul german a pierdut în război mulți din scriitorii săi tineri și cu mare viitor. Pe Stadler, Lichtenstein, Lods, Lemm! Dar nici unul din poeții noui, nici Pan-ul evocator, expresionist al naturii largi și colorate, adică Theodor Däubler, nici „prietenul lumii" Franz Werfel n'a ajuns la o culme absolută, de unde vocea poetului se avântă deasupra oricărei îndoeli, adică la poezia firească, organică și mare, cântată de elegicul austriac cu atâtea nepăsare izolată față de legile și cerințele timpului.

Deseori s'au făcut comparații între Trakl și Hölderlin. Și pe drept. Căci amândoi nu au avut nimic comun cu atmosfera vremii lor, amândoi sunt poeții toamnei. Hölderlin e mai simplu, iar ardoarea simplicității sale are mai multe

înfăţişeri, pe când Trakl e mai diferenţiat, mai bolnăvicios, posedând mult mai puţină unitate în întregul operelor sale. Pe lângă Goethe, Hölderlin e poetul cel mai apropiat de respirarea lumii antice, de spiritul elen.

După el numai Nietzsche şi în deosebi Georg Trakl au dat aspecte necunoscute încă unui cerc întreg de motive lirice, ce conţin toată seninătatea şi monumentalizarea străvezie a soarelui apolonic.

Dar pentru Trakl drumul străbătut până la lumina aceea liniştită a fost greu, plin de frunze veştede, muiat de ploi nesfârşite, mărginit de putregai, de seară şi de culoarea brună a toamnei. La periferia oraşelor mici se odihni, văzu cu ochi înţelegători tristul trai al oamenilor, amorţire multă, corbi mulţi. (Şi aceasta nu fiindcă ştia cine a fost Poe, Baudelaire, Laforgue.) Surioara moartă a poetului răsări din crengi veştede, şezu lângă el în nopţile, când din pădurea moartă păsări îl chemau cu strigăte sinistre. Intreaga sa viaţă n'a fost decât un văl de agonie, rupt pe alocurea, pentru a face loc unui soare arămiu şi tomnatec, pentru a duce mireasma fructelor coapte în ţinutul vedeniilor.

Invidualitatea fluidă a poetului se îndreaptă spre ţinuturile nesfârşite ale sufletului, spre o lume transcendentă, aşa că apariţiile şi visurile din înfăptuirile sale poetice ne aduc azi deseori aminte de figurile lui El Greco şi de scenele amurgite ale marelui pictor german Hans von Marées. Pronunţând numele din urmă, apropierea lui Hölderlin e şi mai evidentă. De la tablourile «Ganymed», „Baia Dianei", „Scenă din pădure" şi până la Trakl e numai un pas. Aci întreaga inspiraţie e întrupată de chipuri, ce se pierd în priveliştea amurgită a toamnei. Ca şi la Greco, materia e deseori spiritualizată, prefăcută în duh. In zona aceasta de senzaţii nu e loc pentru iubire, pentru motive erotice. O singură dată poetul trezeşte trecutul, spunând:

Când luam mâinele tale înguste,
Deschideai uşor ochii rotunji.
De-atunci e mult.

De-atunci e mult!... Pulsaţia oricărei existenţe materializate e îndepărtată din zarea tristă a acestui poet-sihastru care-şi murmura versurile monotone, fără a lua în seamă repetări de cuvinte sau disonanţe în sensul impresiilor, desemnate pe fondul aproape unic al toamnei. Oamenii sunt umbre, pe nesimţite conduse de soartă, morţii trăesc, chipul

agonic al naturii apare în orice colţ al orizontului. Câteodată expresia suferinţei e chiar mocirloasă, iar haosul negru şi nesfârşit se învârteşte în jurul făpturei neputincioase şi pasive, dar de cele mai multe ori moartea aduce cu sine o aureolă din razele amurgului.

In poeziile lui Georg Trakl tristeţea vieţei de soldat, ceaţa, frunzele căzute, oraşele mici provinciale, agonia toamnei precum şi veşnica favorizare a câtorva culori ne aduc aminte de un poet român, prea puţin cunoscut: de Bacovia! Fără îndoială, Trakl vede mai mare, mai transcendent. Deseori închegarea de motive care la Bacovia se manifestă ca o încercare vagă, la Trakl e o înfăptuire covârşitoare. Există însă între poeţii aceştia o înrudire ce nu se poate nega, mai cu seamă între poeziile rimate ale lui Trakl şi versurile poetului român. Pe când Bacovia iubeşte fanatic „violetul", Georg Trakl nu se poate despărţi de culoarea «albastră şi brună». La poetul român al desamăgirii, s'aud gorniştii în «fund la cazarmă,» iar Trakl spune: «*Singuratec un soldat îşi cântă melodia tristă.*» Citind Poeziile celor doi poeţi, răsfoind „Die Dichtungen von Georg Trakl" (Kurt Wolff Verlag.) sau „Plumb" de Bacovia, întâlnim mereu impresii asemuitoare acestora:

Singur, singur, singur,
Intr'un han, departe...

Dar pentru Trakl unele momente de desnădejde cruntă au fost un purgatoriu, din care apoi au răsărit acorduri pline de o frumuseţe incomparabilă, neîntrecută încă. Pământul tomnatec din el a născut un cer senin, chipurile fantastice au dispărut în faţa unei lumi dumnezeeşti şi curate. Bacovia a rămas în întuneric, ca şi numele său. Puţini îl cunosc, puţini ştiu că valoarea elementelor lirice din poeziile sale stă deasupra oricărei laude eftine retorice.

După toate probabilităţile, Bacovia va rămâne *un poet al României*, Trakl e în versurile sale un european, veşnic viu.

Insă în preajma singurătăţii versurile celor doi poeţi se contopesc câteodată în noi. E toamnă atunci, amurg şi amorţire dureroasă.

O. W. Cisek

INIMA MEA IN SEARĂ

Prin seară se aude țipătul liliecilor,
Doi murgi sar pe livadă,
Paltinul roșu vueşte.
In fața călătorului apare cârciuma mică pe drum.
Minunat îți plac vinul tânăr și nucile,
Minunat e beat să te clatini prin pădurea amurgită
Prin crengi negre sună clopote'ndurerate,
Iți picură rouă pe-obraz.

CĂTRE TÂNĂRUL ELIS

Elis, când mierla strigă'n codrul negru,
Va fi apusul tău.
Buzele tale sorb răcoarea izvorului albastru din stânci.

Când fruntea-ți sângerează uşor,
Lasă străvechile legende
Şi adânca tâlmăcire a sborului pasărilor.

Tu însă cu paşi molatici mergi în noaptea
Ce plină de purpura strugurilor atârnă,
Şi mai frumos mişti brațele în albastru.

Un tufiş de spini răsună,
Unde-ți sunt ochii tăi de lună.
O, de mult ai murit, Elis!

Trupul tău e o zambilă,
In care un călugăr își cufundă degetele de ceară.
Tăcerea noastră e o peşteră neagră,

Din care câteodată iese un vânat blând
Şi pleoapele grele şi-închide încet.
Pe tâmplele tale picură roua neagră,

Ultimul aur al stelelor moarte.

RONDEL

Tot aurul zilelor trecut-a,
Culoarea serii albastră şi brună:
A baciului fluere blând nu mai sună,
Culoarea serii albastră şi brună;
Tot aurul zilelor trecut-a.

APUS

Peste iazul alb
Pasările sălbatice au plecat.
Seara de la stelele noastre bântuie un vânt îngheţat

Peste mormintele noastre
S'apleacă fruntea sfărâmată a nopţii.
Sub stejari ne legănăm într'o barcă de argint.

Mereu răsună zidurile albe ale cetăţii.
Sub arcuri de spini
O, frate, ne urcăm ca arătători orbi spre miezul nopţii.

APROPIEREA MORŢII

O, seara ce se duce prin stelele întunecoase ale copi-
[lăriei,
Iazul sub sălcii
Se umple cu ale tristeţei bolnave oftări.

O, pădurea ce ochii bruni şi-apleacă lin,
Când din mâinile osoase ale singurateculuí
Cade purpura zilelor încântate.

O, apropierea morţii! Să ne 'nchinăm!
In noaptea aceasta se desfac pe perine încălzite,
Galbene de tămâe, ale îndrăgostiţilor trupuri mlădioase.

LINIȘTE ȘI TĂCERE

Păstori îngroapără soarele în codrul despuiat.
Un pescar trase
In plasa păroasă luna din iazul înfrigurat.

In albastrul cleștar
Locuește omul palid, cu obrazul proptit pe stelele lui;
Sau capul și-apleacă în somnul de purpur.

Dar sborul negru al pasărilor cuprinde mereu
Pe cel ce vede sfințenia albastrelor flori,
Tăcerea rechiamă trecutul uitat, îngeri pierduți.

Fruntea înoptează din nou pe piatra stropită de lună;
Ca un tânăr strălucitor
Răsare sora în moartea întunecată a toamnei.

HELIAN

In singuratecele ceasuri ale spiritului
E frumos, în soare să mergi
De-alungul galbenelor ziduri ale verii.
Ușor sună pașii prin iarbă; dar doarme mereu
In marmură sură fiul lui Pan.

Seara pe pridvor ne îmbătarăm cu vin brun.
Roșietică jăruește piersica prin frunziș;
Blândă sonată, râs bucuros.

Frumoasă e liniștea nopții.
Pe 'ntunecoase zări
Ne întâlnim cu păstori și stele albe.

Când toamna s'a făcut,
Se-arată o lumină rece'n crâng.
Imblânziți pribegim de-alungul zidurilor roșii

Şi ochii rotunzi urmează sborul pasărilor
Seara cade apă albă în urne de mormânt.

In rămurişul gol serbează cerul.
In mâini curate poartă ţăranul pâine şi vin.
Şi paşnic poamele se pârguiesc în cămara însorită

O ce serios e obrazul morţilor dragi.
Dar sufletul se bucură de adevăr.

P S A L M

E o lumină stinsă de vânt.
E un ulcior câmpenesc, pe care dupa amiază îl părăseşte un beţiv.
E o podgorie arsă şi neagră cu găuri pline de painjeni.
E un pridvor văruit cu lapte.
Nebunul a murit. E o insulă din Oceanul Pacific
Gata să primească Zeul soarelui. Se lovesc darabanele
Bărbaţii duc jocuri războinice.
Femeile leagănă cosiţele în desfăşurări de alge şi flori de foc,
Când marea cântă. — O, raiul nostru pierdut!

Nimfele au părăsit codrii de aur.
Se îngroapă străinul. Incepe atunci ploaie cu străluciri.
Fiul lui Pan răsare în făptura unui muncitor de pământ,
Care doarme la amiază pe asfaltul încins.
Sunt fetiţe mici într'o curte, în hăinuţe de o sărăcie ce-ţi rupe inima!
Sunt odăi, pline de acorduri şi sonate.
Sunt umbre cari se îmbrăţişază în faţa unei oglinzi oarbe.
La ferestrele spitalului se încălzesc convalescenţi.
Un vapor alb duce molimi sângeroase în susul canalului.

Sora străină răsare iar în visele urâte ale cuiva.
Odihnind în aluniș, ea se joacă cu stelele sale.
Studentul ce-i seamnă ca un frate se uită lung după
[ea pe fereastră.
După dânsul stă fratele lui mort, sau coboară vechea
[scară întortochiată.
In întunericul castanilor bruni pălește chipul preotului
[tânăr.
Grădina e în amurg. Prin pridvorul mânăstirii fâlfâe
[liliecii împrejur.
Copiii paznicului se opresc din joc și caută aurul ce-
[rului.
Acorduri finale ale unui quartet. Mica oarbă fuge tre-
[murând prin alee,
Iar mai târziu umbra ei pipăe de-alungul zidurilor
[reci, inconjurată de basme și legende sfinte.

E o barcă neagră, care coboară în seară negrul canal.
In întunecimea azilului vechi se dărâmă surpături ome-
[nești.
Orfanii morți stau lungiți lângă zidul grădinei.
Din odăi sure ies îngeri cu aripi pătate de glod.
Viermi picură din pleoapele lor îngălbenite.
Piața din fața bisericii e tăcută și mută ca în zilele
[copilăriei.
Vieți trecute alunecă pe tălpi de argint
Și umbrele osândiților se coboară spre apele suspină-
[toare.
In mormânt se joacă vracul alb cu șerpii lui.

Tăcut, peste câmpul morții, Dumnezeu își deschide ochii
[de aur.

Trad. de **Ion Pillat și O. W. Cisek**

INSEMNĂRI ASUPRA VIEȚII POLITICE AMERICANE

Participarea Statelor-Unite, pentru prima oară în istoria lor, la un război pe pământul vechei Europe, importanța lor din ce în ce mai mare în istoria lumii, sumele enorme date cu împrumut Europei, sunt atâtea motive pentru care politica internă a Statelor Unite, legată atât de strâns de politica lor externă, ne atinge acum direct. O scurtă privire asupra principalelor partide americane ar putea fi, astfel, de oarecare interes și pentru publicul românesc, cu atât mai mult cu cât revistele noastre s'au ocupat până acum prea puțin de viața politică interioară a marei Republice Federale.

In Statele-Unite, ca în Englitera și în România dinaintea războiului, se perindă la putere numai două mari partide: partidul republican și partidul democrat. Mai există, bine înțeles, și alte organizațiuni politice: progresiste, și socialiste, muncitorești, etc., dar acestea n'au decât o prea slabă înrâurire asupra vieței politice a țărei și se pare că ani îndelungați încă nu vor putea pune în primejdie monopolul de fapt al celor două mari partide de guvernământ.

In paginile ce urmează voiu încerca să arăt, pe scurt, ce sunt acele două partide, ce curente de idei reprezintă, ce interese apără, ce au în comun și cum se deosebesc, precum și cauzele atotputerniciei lor.

O schiță sumară a situației politice din vre-una din țările Apusului Europei ar fi ușoară de oare-ce, în acele țări, diferitele partide ne înfățișează de obiceiu, caracteristice destul de simple și evidente, pentru ca observatorul cel mai superficial, să le poată repede clasifica și recunoaște sub etichetele schimbăcioase, ca partide de stânga, de dreapta și partide intermediare. Iar dacă o clasificare similară ar fi ceva mai anevoioasă în Europa centrală sau orientală de astăzi, aceasta se datorește numai stărei haotice de tranziție în care se află acum această parte a lumii.

In Statele Unite însă vom întâmpina dela început elemente

noi isvorite din desvoltarea istorică a Americei, cari vor mări simţitor complexitatea studiului.

Dacă ne-am uita la o hartă electorală a Republicei, ne-ar izbi dela început, un fapt caracteristic: în loc de o hartă pestriţă cum ar fi mai toate hărţile similare din Apusul şi Nordul Europei, am avea înaintea noastră o hartă compusă numai din juxtapunerea câtorva blocuri mari şi compacte.

Peste toată regiunea de Sud-Est, dela graniţele Mexicului până la miază-noapte de Washington şi de Baltimore, peste New-York şi Boston—două avantposturi democratice tradiţionale—am vedea culoarea partidului democrat.

In schimb, culoarea partidului republican ar cuprinde noua Engliteră şi marea majoritate a Statelor dela Nord şi dela Apus. Pestriţe ar fi numai câteva State, mai noi din Nord-Vest şi de pe coasta Pacificului mai puţin hotărâte în credinţele lor politice. Şi dacă am cerceta hărţile electorale din trecut ne-am da seamă că această localizare a partidelor nu este un lucru episodic, sau de dată recentă, ci o caracteristică fundamentală a vieţei polititice americane. Statisticile electorale ne-ar arăta că de 70-80 de ani şi mai bine, acele State meridionale, au votat necontenit pentru partidul democrat.

(Majorităţile republicane din cei dintâi ani după războiul civil pot fi trecute cu vederea, de oarece erau produsul regimului de teroare impus de nordiştii învingători). Şi aceeaşi statornicie am găsit-o în Statele de miază-noapte, Vermont, Massachussets, Maine, New Hampshire, Michigan, Pennsylvania, etc, cari dau regulat, de mai bine de şaizeci de ani, la fiecare alegere federală sau preşedinţială, majorităţi covârşitoare partidului republican.

Ca să apreţuim mai bine ce deosebire implică această stabilitate între viaţa politică americană şi aceeia din Europa să ne gândim numai o clipă la nenumăratele schimbări de regim, la revoluţiunile, la transformările adânci ce le-a văzut continentul nostru dela jumătatea veacului trecut!

Aceşti doi factori, localizarea geografică a partidelor şi statornicia alegătorilor, factori necunoscuţi în acelaşi grad, în Europa, ne învederează dela început că nu putem aplica celor două mari partide americane metodele noastre de clasificare obişnuite. Fiindcă, deşi aceste partide reprezintă curente, interese şi idei, răspândite pe tot cuprinsul republicei, de oarece în fiecare Stat există o minoritate repu-

blicană sau democrată, totuşi ele au rămas încă prin origina, tradiţia şi recrutarea lor, partide regionale.

Nu le vom putea ast-fel înţelege bine dacă nu cunoştem liniile generale ale desvoltării lor şi ale trecutului lor. Firul între trecut şi prezent n'a fost rupt aci precum s'a întâmplat în prea multe ţări din Europa.

Originile partidului democrat le găsim tocmai în veacul al XVIII-lea. Liberalismul practic al partidului „whig" englez, dogmatismul sistematic al enciclopediştilor francezi şi idealismul republican al lui Jefferson, iată cele trei izvoare cari sunt la obârşia lui.

Pe când partidul «federalist» de sub Washington reprezintă oarecum un centralism mai autoritar şi poate mai conservator, Jefferson şi prietenii lui puneau mai mult preţ pe libertate, dorind să asigure cât mai bine, atât libertatea individuală cât şi autonomia fiecărui stat din cuprinsul Uniunei.

Această libertate concepută de o clasă de mari proprietari aristocraţi era de altfel o doctrină care aducea aminte democratismul oraşelor elenice din vechime, căci se împăca prea bine cu menţinerea robiei.

Dacă de fapt, deci, doctrina partidului suferea multe corective, în ceeace privea libertatea individului, tindea să devină dimpotrivă din ce în ce mai categorică întrucât era vorba de drepturile Statelor de a se ocârmui cât mai neatârnat de puterea Federală.

Acest regionalism crescând se datora în primul loc faptului că în urma imigrărei foarte însemnate ce se răvărsase dela 1820—1830 încolo asupra Statelor dela Nord şi a punerei lor în valoare, importanţa relativă a Statelor meridionale — cele mai populare şi cele mai bogate la începutul veacului, — scădea treptat şi guvernul central cădea mereu mai mult sub influenţa Nordului.

Statele dela miazăzi ştiau însă prea bine că această mutare spre nord a centrului de gravitate al Republicei era plină de primejdie pentru ele. Ele n'aveau bogăţiile minerale nemărginite ale Nordului, nu atrăgeau pe imigranţi, atât din pricina climei lor prea călduroase şi prea umede, istovitoare pentru muncitorul alb, cât şi din pricină că lucrătorii localnici fiind cei mai mulţi robi negri, atmosfera morală şi materială, pentru un imigrant lipsit de capitalul trebuincios spre a-şi cumpăra el însuşi robi, era înjositoare.

De altfel clima acestor State cu verile lor înnăbuşitoare

şi prea lungi explica robia şi persistenţa unui sistem social arhaic, care dispăruse din Vestul lumei civilizate.

Sub acest cer dogoritor îi venea greu albului să lucreze cu braţele sale. In afară de câteva regiuni muntoase mai răcoroase, împrejurările nu erau favorabile desvoltării micei proprietăţei familiare. Condiţiunile locale impuneau albului misiunea de organizator, de conducător, de capitalist şi aristocrat. Aceasta cu atât mai mult cu cât şi produsele agriculturii lor erau de o desfacere mai grea, ceeace presupunea mai multă pricepere decât vânzarea grânelor din regiunile temperate.

Un mic cultivator poate vinde uşor şi ori unde grâul sau porumbul lui, căci dacă acestea sunt produse de export sunt tot-odată şi produse de *consumaţie imediată şi locală*, pe când bumbacul şi trestia de zahăr, produsele de căpetenie ale Sudului, sunt *materii prime industriale* cari nu vor fi cumpărate decât de industriaşii ale căror fabrici pot fi situate la mii de chilometri depărtare. Astfel nu mai poate fi vorba aci de vânzare imediată, de cantităţi fie chiar minime, ci numai de operaţiuni «en gros» la bursele din centrele mari, la New-York, la Londra, la Liverpool. Pentru asemenea operaţiuni, un cultivator mic, lipsit de cunoştinţele necesare, de credit şi de legăturile trebuincioase s'ar afla într'o stare de prea mare inferioritate şi astfel, pe când în Statele septentrionale se întinsese repede proprietatea mijlocie şi cea mică, în Statele sudiste nu se fărâmiţaseră marile domenii, «plantaţiunile» urmaşilor „Cavalerilor" şi coloniştilor din veacurile precedente.

Existenţa acestei societăţi mai subţiri, mai bogate, mai obişnuite să conducă şi să porunciască explică de ce mai toţi bărbaţii politici mai de seamă ai Republicei, până pe la 1830—1840, erau originari din acele State meridionale. Washington, Jefferson, Madison, Monroe, Jackson, Calhoun, etc., făceau cu toţii parte din această mică lume aristocratică şi patriarhală, o lume care există, mai mult sau mai puţin modernizată, şi astăzi, deşi a pierdut mult din importanţa ei.

Deosebirile adânci, atât materiale cât şi morale între Sudul şi Nordul republicei deveniseră tot mai adânci în decursul primei jumătăţi a veacului trecut. Odată cu desvoltarea industrială a Statelor dela Nord prin anii 1840—1850 crescuse în acele State nevoia de materii prime ieftine pentru industriile lor. In acelaş timp, manufacturierii lor,

cari dobândiseră o importanţă şi o influenţă din ce în ce mai mare, cereau cu o insistenţă crescândă urcarea tarifului vamal spre a putea mai bine lupta împotriva concurenţei străine.

Aseste tendinţe ale Societăţei mercantiliste dela Nord nu se potriveau însă de fel cu interesele Societăţii agricole patriarhale dela Sud. Agricultorii doreau să fie lăsaţi să cumpere obiectele manufacturate, de cari aveau nevoie pe piaţa unde erau mai bune şi mai ieftine, şi să poată face negoţ liber cu străinătatea. Erau astfel pe atât de liber-schimbişti, pe cât erau protecţionişti cei dela Nord.

Pe lângă această gravă şi naturală divergenţă de interese între o societate industrială şi o lume rămasă încă în stadiul agricol, o gravă cauză de neînţelegere mai există în chestiunea robiei.

Pentru urmaşii puritanilor din Boston, pentru protestanţii rigizi din Philadelphia, pentru toate spiritele democratice şi liberale din Statele de Nord, perpetuarea robiei pe pământul „liberei Americe" era o ruşine de nesuferit.

Agitaţia pentru desrobirea sclavilor devenea din ce în ce mai ameninţătoare pentru Statele dela miază-zi şi creştea cu progresele imigraţiei—mai ales după 1848—şi după înfrângerea mişcărilor revoluţionare din acel an, odată cu sosirea unui număr mare de refugiaţi politici aparţinând partidelor europene înaintate. Spre a putea să-şi ajungă scopurile, abolicioniştii doreau să lărgească cât mai mult sfera de atribuţiuni a guvernului federal ca să poată interveni mai hotărâtor în această chestiune.

«Plantatorii» socoteau, dimpotrivă, că robia Negrilor era chezăşia prosperităţii sudului. Negrul, fire încă sălbatică şi nestatornică, nu lucra bine decât ţinut de scurt. Se mai punea întrebarea dacă se puteau desrobi acele şase milioane de sclavi fără a despăgubi pe stăpânii lor. Robii aceştia fuseseră doară cumpăraţi şi posedaţi ca ori-ce altă proprietate. Ba, esenţialul averei multora dintre agricultorii Sudului consta tocmai *în* robi. Desrobirea lor fără despăgubire însemna ruina celor dintâi.

Pentru toate aceste motive, partidul mai reprezentativ din Statele de Sud, partidul democrat, care îşi dădea bine seama că guvernul central era menit să cadă tot mai mult sub influenţa Nordului nu putea decât să opună cu tenacitate ideilor de unionism centralisator şi de liberalism social ale lui Lincoln, programul lui de liberalism vamal şi federalist şi de reacţionarism social.

O antinomie atât de completă într'o atmosferă atât de încărcată şi într'o lume atât de energică în vitalitatea ei cum era America, avu deslegarea ei firească: războiul.

Cu toate că partidul democrat perdu războiul şi fu nevoit să se plece şi să se lepede pentru totdeauna de programul lui separatist, rămase drag Albilor meridionali, fiindcă în el se întrupase rezistenţa vechei lor societăţi patriarhale care nu voia să moară şi eroismul desnădăjduit al patriei lor efemere în cei patru ani grozavi ai războiului.

Infrângerea avu însă această urmare importantă, că impunând partidului democrat moderarea şi atenuarea progresului său particularist, îl făcu astfel apt din nou de a deveni un partid de guvernământ naţional cu partizani răspândiţi pe tot cuprinsul Republicei. Devenind partid naţional rămânea totuşi partidul sudului, căci acolo păstra rădăcinile sale mai adânci şi grosul trupelor sale.

Acest îndoit caracter de partid naţional şi de partid regional va lămuri multe din anomaliile ce ni le înfăţişează atât partidul democrat, cât şi republican şi care îşi au repercusiunea asupra vieţei politice a ţării. Astfel se înţelege mai uşor statornicia extraordinară cu care marea majoritate a alegătorilor meridionali votează pentru partidul democrat şi majoritatea alegătorilor Nordului pentru partidul republican dacă privim aceste două partide, ca expresia politică a două regiuni, a două societăţi şi—de n'ar fi comunitatea de limbă şi de sânge—chiar a două naţionalităţi deosebite. Precum în Europa un om aparţine prin naştere unei naţiuni de care n'are să se mai despartă în cursul vieţei, în Statele Unite omul mai degrabă se naşte într'un partid, decât îl alege.

De aci decurg însă mai multe urmări importante. Căci, din cele 48 de State, care compun astăzi republica, Statele meridionale cari dau majorităţi statornice partidului democrat sunt numai în număr de 12, printre celelalte 36 sunt câteva fără culoare politică bine hotărâtă, dar majoritatea lor sunt credincioase partidului republican. Astfel, în chip normal, republicanii stăpânesc guvernul central, iar partidul democrat este osândit să rămână în opoziţie atâta timp cât minorităţile democratice din Statele de miazănoapte n'au devenit majorităţi într'un număr destul de mare de State pentru ca echilibrul electoral naţional să poată fi schimbat. Aceasta însă nu se întâmplă decât rar. Trebuie să fie o stare de nemulţumire quasi-generală, să

vină vremuri grele de criză industrială sau economică, sau — şi într'acolo se îndreaptă de obiceiu, nădejdiile democraţilor—neînţelegeri grave în sânul partidului republican pentru ca acea răsturnare a echilibrului normal să poată avea loc.

Dela 1860 până la 1912, partidul democrat a putut să rămână numai opt ani la Washington, iar cele două preşedinţii democratice ale lui Wilson dela 1912 la 1920, se explică prin sciziunea provocată în rândurile republicanilor de către Roosevelt, când a încercat să formeze sub numele de partid progresist un al treilea partid de guvernământ cu elementele mai înaintate ale partidului republican.

Alegerile generale din 1918 şi cele preşedinţiale au regăsit însă partidul republican consolidat şi unificat şi cu reuşita republicanilor am reintrat în făgaşul politic normal. Astfel, înfrângerea candidatului democrat în 1920 nu trebuie interpretată numai decât, cum s'a făcut în Europa, aproape pretutindeni, ca datorită politicei lui Wilson la conferinţa din Paris, trecându-se cu vederea că alegerile din 1918, care avuseseră loc înainte chiar de întrunirea conferinţei, fuseseră un succes strălucit pentru republicani. Izbânda republicanilor era asigurată în afară de orice consideraţie de politică străină.

Faptul că partidul democrat, partidul urmaşilor marilor plantatori aristocraţi ai Sudului (aristocraţi chiar de neam, de oarece mulţi se trag din cadeţii marilor familii Engleze, imigraţi în veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea), nu poate ajunge la putere decât cu ajutorul nemulţumiţilor septentrionali, mai are încă alte consecinţe oarecum paradoxale.

Pe când „elita" socială, clasa cea mai bogată, mai cultă şi mai conservatoare, deţine puterea în Statele meridionale sub numele de *partid democrat*, (după ce muncitorimea neagră a fost despuiată de drepturile sale electorale prin diferite subterfugii mai mult sau mai puţin legale) în schimb clasa echivalentă din Statele septentrionale este în marea ei majoritate republicană, iar democraţii se recrutează printre opoziţiile locale, compuse din elementele mai înaintate, lucrători, mici slujbaşi, profesori şi alţi intelectuali radicali — republicanii dela putere fiind conservatori.

Astfel partidul democrat, conservator în Statele meridionale, nu poate veni la putere decât folosindu-se de o slăbire anormală a partidului opus şi mulţumită concursului ce i să dă de către radicalii septentrionali. Este, aşa

dar, conservator ca partid regional şi partid de stânga ca partid naţional, fiindcă odată ajuns la putere, intelectualii radicali de la Nord, mai energici, mai activi, cu idei politice mai clare şi mai sistematizate decât marii proprietari rurali ai Sudului, impun programul şi directivele lor în chestiunile de interes naţional.

Tipic în acest sens a fost regimul profesorului radical Wilson: întregul lui program de politică străină, toată ideologia lui umanitară reprezentau ideile cercurilor intelectuale radicale din care făcea parte, fără a fi nici de cum isvorite din vreun curent adânc de opinii în masele partidului al cărui şef devenise. Mulţumită disciplinei stricte a partidului democrat şi pentru motivele pe care le amînteam mai sus, Wilson reuşi destul de uşor să impună vederile sale partizanilor săi, dar faptul că preşedintele Statelor-Unite rămâne şef de partid, deşi îi dă mai multă putere efectivă în lăuntrul ţărei, îi slăbeşte acţiunea sa în afară, fiindcă politica lui externă este judecată şi criticată în funcţie de politică lui internă şi cu aceiaşi asprime. De nu va fi ştiut Preşedintele să-şi concilieze capii partidului advers, la plecarea lui dela putere, (deşi directivele generale ale politicei străine americane nu se vor modifica decât în măsura îngăduită de împrejurări), tot ce va fi fost mai personal, mai nou în politica lui străină va cădea odată cu politica lui internă.

Astfel şi pentru aceste motive a fost părăsită politica străină a lui Wilson cu toate că în 1919 şi 1920 idealismul generos de care era însufleţit poporul american ar fi înlesnit mult adoptarea de către naţiunea întreagă a programului lui Wilson, dacă acesta la rândul lui ar fi putut să se ridice dela planul politicei de partid la acela al politicei naţionale. Din nefericire, precum se ştie, caracterul pizmaş şi autoritar al fostului Preşedinte nu este la înălţimea marei sale inteligenţe. N'a putut trece peste ura şi prejudecăţile sale personale şi n'a ştiut să facă pe Americani să uite că era şef de partid şi să vadă într' însul numai întruparea supremei autorităţi a statului.

Dacă am vorbit până acuma de eterogeneitatea partidului democrat nu trebuie să ne închipuim că partidul republican ar fi cu desăvârşire omogen. In realitate cuprinde şi dânsul grupări cu tendinţe foarte variate. Lăsând la o parte elementele republicane din Statele meridionale, importante numai în Tennessee şi Kentucky, şi mărginin-

dă-ne să aruncăm o privire asupra republicanilor din Statele de Nord, vom observa că, cu cât mergem dela Atlantic spre Pacific, cu atât organizaţiunile republicane tind să devină mai puţin conservatoare.

La New-York, la Boston, la Cleveland, la Pittsburgh, republican şi conservator sunt termeni sinonimi. Partidul republican este prin excelenţă partidul burgheziei, unei burghezii bogate, energice şi sigure de puterea ei. Spre apus de Chicago, lucrurile se schimbă însă: a fi republican în Statele de Vest şi de pe Coasta Pacificului nu mai înseamnă numai decât a fi conservator. Firma republicană cuprinde acolo minorităţi radicale câte-odată foarte importante. Aceasta se înţelege fără prea mare greutate.

Statele la Apus de Mississippi sunt mult mai noi, fiind locuite numai de la jumătatea veacului trecut, unele chiar nu există ca State decât de vreo patruzeci de ani. Personalul lor politic, care s'a format de abia dela 1860—1880 încoace în ţinuturi încă aproape pustii, unde totul era de organizat dintr'odată, a fost influenţat fără îndoială şi de această atmosferă de „tabula rasa" care predispune la încercări politice mai îndrăzneţe şi la adoptarea de sisteme sociale mai simpliste şi mai radicale.

De altfel populaţia acelor regiuni cuprinde o proporţie de imigranţi veniţi de curând mult mai însemnată decât aceia a Statelor orientale, cari n'au avut încă timpul să uite origina lor săracă şi umilă şi cari deseori şi-au însuşit idei mai mult sau mai puţin înaintate.

Mulţi dintre aceşti imigranţi sunt de obârşie scandinavă sau germană şi poate mai înclinaţi din fire, decât Anglo-Saxonii practici, către speculaţiunile politice şi sociale şi sistemele mai teoretice şi mai radicale.

Milwankee, oraşul cel mai scandinav şi german din Statele-Unite este totodată singurul oraş mare american care să aibă un primar socialist.

Dizidenţele republicane găsesc întotdeauna în acest «Middle» şi „Far West" adepţii lor mai numeroşi şi aripa stângă a partidului, condusă azi de Senatorii Borah, din Idaho, şi Johnson, din California, îşi are acolo cetăţuia.

Faptul că partidul republican a rămas totuşi organizaţiunea cea mai conservatoare dintre cele două mari partide americane se explică prin faptul că elementele mai culte, mai pregătite şi mai influente ale partidului se găsesc la răsărit de Chicago..

Intr'acolo sunt capul şi punga partidului şi conservatorii din Noua Engliteră, din Pennsylvania şi din New-York se simt, şi sunt, într'adevăr, prea superiori ca pregătire şi suprafaţă, republicanilor apuseni, pentru a putea primi directivele lor. De altminteri, sunt şi numericeşte cei mai importanţi, de oarece, deşi reprezintă o regiune mult mai mică decât imensul vest, aceste ţinuturi sunt mult mai des populate.

Tendinţele fundamentale ale partidului republican nu s'au schimbat mult de o jumătate de veac.

Condus cum este de marii industriaşi şi bancheri din metropolele comerciale ale naţiunei, se îngrijeşte mai ales de propăşirea economică a ţării. Tot ce ar putea să turbure sau să micşoreze această prosperitate, reforme sociale prea adânci, cheltueli de Stat prea mari, atingerea drepturilor de proprietate în veri ce formă, este proscris din programul partidului. A rămas şi astăzi protecţionist, justificând aceasta—înainte de războiu—cu argumentul că industria europeană putea să producă mai ieften decât cea americană din pricina salarilor mai mici plătite muncitorilor, iar dela războiu încoace, invoacă ca motiv scăderea valutelor europene care, pentru unele ţări ca Germania, accentuiază şi mai mult disparitatea în costul de producere.

Republicanii guvernând mult mai des, rămânând vreme mult mai îndelungată la putere decât democraţii şi reprezentând totodată şi tendinţe de guvernământ mai autoritare şi mai centraliste, au o concepţie mai mândră, oare cum mai imperială, a politicei străine a Statelor-Unite.

Democraţii sunt prea regionalişti în originile şi în obiceiurile lor intelectuale pentru a fi partidul naţionalist al republicei. Iar republicanii sunt cu atât mai predispuşi să joace acest rol cu cât marile bănci şi trusturi cari au o atât de puternică, deşi ascunsă, influenţă asupra lui, posedă interese foarte însemnate în străinatate şi mai cu deosebire în America Centrală şi în China şi doresc, precum este firesc, să se folosească de prestigiul politic al Statelor-Unite spre a apăra şi consolida cuceririle lor economice.

Această politică de expansiune economică-politică a fost osândită în termeni aspri de Wilson, care o numia cu dispreţ «politica dollarului», dar cu întoarcerea republicanilor la guvern ne putem aştepta la reînvierea ei sub o formă mai mult sau mai puţin atenuată.

Preşedintelui sunt atât de restrânse, personalitatea lui este atât de subordonată primului Ministru, încât alegerea se face într'o atmosferă de semi-indiferenţă.

Dimpotrivă, în Statele-Unite, unde preşedintele este precum amintiam şi propriul său prim-Ministru—un prim-Ministru care are această enormă superioritate asupra colegilor săi Europeni *de a fi inamovibil timp de patru ani* — alegerea Preşedintelui este actul primordial al vieţei publice. Mii de oratori şi de gazetari vor fi mobilizaţi încă cu un an înainte de alegere ca să pregătească opinia publică pentru candidatul partidului.

Cu toate legile aspre ce s'au votat pentru a se impune o limită cheltuelilor făcute în cursul unei campanii electorale, marii bancheri, industriaşii, bogătaşii partidului nu cruţă banii lor şi sumele întrebuinţate, direct sau indirect pentru propaganda partidului se ridică la un total foarte însemnat.

Partidele mici, grupările sărace, dizidenţele sunt astfel prin forţa lucrurilor eliminate dela început din lupta electorală. Se află în situaţia unui prăvăliaş lipsit de credit care ar voi să facă concurenţă unui puternic trust. Aceste grupări pot vegeta, dar sunt menite să rămână într'o veşnică şi stearpă opoziţie.

De altminteri încă alţi factori de natură mai subtilă intervin pentru a stabiliza şi mai bine viaţa politică americană. In mai toate ţările din Europa, constituţiunile şi legiuirile liberale de astăzi reprezintă rezultatul unei lungi lupte. Sunt poziţiuni cucerite pas cu pas în decursul anilor împotriva crâncenei rezistenţe a coroanei, a claselor privilegiate şi a clerului. Spiritul revoluţionar va fi astfel oarecum sădit chiar la temeliile Statului, căci însăşi legea lui fundamentală, va fi fost cândva, oricât de respectabilă ar părea ea acum, fiica radicalismului militant, sau chiar a unei revoluţiuni sângeroase. Cetăţeanul se va naşte şi va creşte într'o atmosferă de critică politică; ideia că libertăţile publice, că legea de bază a Statului oglindesc izbânzile succesive câştigate asupra părtaşilor trecutului, îl va face să privească—poate chiar fără a-şi da bine seamă de aceasta —legile fundamentale ale ţărei nu ca un „nec plus ultra", un ce intangibil, ci ca un popas pe drumul ce duce către o formă socială mai armonioasă şi mai dreaptă, o lege perfectibilă prin natura ei. Astfel va fi oare cum o datorie a bunului cetăţean de a supune Constituţia şi legile fundamentale ale ţărei unei periodice revizuiri ca să le facă

In afară de aceste două mari partide de guvernământ mai există, bine înţeles, alte organizaţiuni politice, din care cea mai importantă este cea socialistă, deşi la alegerile din urmă nici un socialist n'a reuşit să pătrundă în parlamental federal. Acest insucces este de altfel semnificativ şi învederează cât este de monopolizată de fapt viaţa politică de către cele două partide tradiţionale.

Muncitorii industriali sunt organizaţi într'o mare Federaţie a muncei care cuprinde $2^1/_2$ milioane de membri.

Preşedintele ei, S. Gompers duce de trei ani o campanie activă împotriva bolşevismului, dar influenţa politică a Federaţiei ca atare este mult mai mică decât ar fi de aşteptat după numărul membrilor ei, deoarece aceştia îşi împart voturile între democraţi, republicani şi socialişti.

In unele State agricole din nord-vest, în N. Dakota, Idaho, Utah, etc, a prins rădăcini un fel de socialism de Stat agrar propovăduit de o disidenţă republicană locală. Acest partid şi-a dat numele de «Non Partisan League». Faptul însă că în timpul războiului a fost neutralist şi germanofil şi că politica lui economică n'a dat roade bune a scăzut mult din prestigiul lui şi se află de câtva timp în regres.

Această extraordinară stabilitate şi concentrare a puterei în mâinile a numai două partide, într'o ţară imensă ca Statele-Unite care cuprind toate neamurile şi toate clasele sociale, se explică nu numai prin împrejurările istorice pe care le-am amintit, precum şi prin psichologia poporului american, dar şi prin motive decurgând din constituţia politică a republicei.

Intr'o ţară cu regim parlamentar, partidele vor tinde a se fărâmiţa în grupuri. Intâmpinăm acest proces de desagregare în mai toate ţările Europei. Guvernele, atât în Franţa, în Germania, cât şi în Italia şi în Austria sunt de fapt guverne de coaliţie, reprezintă trei, patru, sau chiar mai multe, grupări.

Prin carteluri şi alianţe bine chibzuite, orice grupare poate astfel nădăjdui, dacă nu reprezintă idei prea hotărît antipatice majorităţei locuitorilor ţărei, să ajungă într'o zi sau alta la putere.

Dar în Statele-Unife nu există regimul parlamentar. Precum se ştie, guvernul nu se formează din sânul majorităţilor parlamentare, ci este numit de preşedinţele Republicei şi este răspunzător numai faţă de dânsul. Preşe-

dintele de Consiliu de fapt este însuşi Preşedintele Statelor-Unite. Guvernul întreg, toată autoritatea Statului sunt concentrate în persoana lui.

Un partid american este la putere când preşedintele republicei este un membru al partidului. S'a întâmplat de mai multe ori ca partidul opus Preşedintelui să aibă majoritatea în congres, dar aceasta deşi stânjenea de sigur pe Preşedintele în acţiunea sa nu-l împedica de a guverna mai departe şi de a păstra în toate ramnrile administraţiunei pe membrii partidului pus în minoritate (aceasta s'a întâmplat s. p. dela 1918 la 1920).

Intr'o ţară atât de întinsă şi de populată ca Statele-Unite este greu pentru un om politic să-şi facă repede o reputaţie naţională.

Oricât de talentat ar fi el, un om politic independent sau un şef de grupare nu poate nădăjdui să se impuie destul opiniei publice ca să devină un candidat serios pentru Preşedinţia republicei.

Numai un candidat susţinut cu toate puterile de un partid mare, de un partid bogat, de un partid cu tradiţii şi prestigiu poate nădăjdui să obţie majoritatea plebiscitară de care are nevoie ca să ajungă la demnitatea supremă.

S'ar putea spune că mai multe grupări s'ar putea strânge în jurul unui nume, dar o coaliţie este întotdeauna mai şubredă decât un partid unitar şi disciplinat şi i-ar lipsi disciplina, convingerea unanimă şi entuziasmul necesar ca să determine în opinia publică un curent hotărîtor în favoarea candidatului ei.

De altfel, mai intervine un alt factor, factorul financiar spre a cimenta şi mai deplin cohesiunea marilor partide existente.

O alegere care pune în mişcare 10—15 milioane de alegători sau chiar mai mult, astăzi când şi femeile au dobândit dreptul de vot — o alegere care pasionează atât naţiunea implică o pregătire intensă a opiniei publice, prin presă, întruniri, propagande de tot felul. La Versailles, la Berna, alegerea preşedintelui se face de către adunare, sau de consiliul Federal. Adeseori este fixată dinainte de către leaderii politici într'o consfătuire intimă şi alegerea publică nu este decât ratificarea formală, din partea puterilor desemnate de constituţie, a hotărîrei luate în pacea şi liniştea unui salon.

Apoi, în Franţa, în Elveţia, în Germania atribuţiunile

tot mai bune şi mai adaptate vremurilor şi împrejurărilor noui.

Dar Constituţia Statelor-Unite n'a fost rezultatul unor lungi lupte şi controverse interne. Nu putem recunoaşte în ea succesivele capitulaţiuni ale unui guvern sau ale unei clase. Dinpotrivă, Constituţia americană a fost cugetată, înjghebată şi votată tocmai de clasa conducătoare, de clasa marilor plantatori quasi-feudali, a fost *dată* poporului american, iar nu cucerită. Sau, mai precis, am putea spune că dacă a fost cucerită, ea a fost smulsă Engliterei, vrăşmaşului din afară — deşi rudă atât de apropiată — astfel încât, tot poporul conlucrând la războiul din care a ieşit, împrejurările cari au precedat zămislirea ei au avut drept efect iarăşi, nu accentuarea deosebirilor dintre clase, ci, dimpotrivă, o mai strânsă închegare a naţiunei în jurul conducătorilor săi. Constituţia americană zămislită prin înrâurirea tradiţiilor de drept public englez şi a doctrinelor enciclopediştilor francezi, era, fără îndoială, când a văzut lumina, cel mai liberal şi cel mai desăvârşit instrument politic de acest gen.

Intr'adevăr, ce-am fi găsit în Europa, la sfârşitul veacului al XVIII-lea?

La răsărit de Rin, ţări supuse aproape fără excepţiune unor guverne despotice şi arbitrare; la apus, Franţa în prada frământărilor celor mai sângeroase, cu constituţiuni făcute şi desfăcute peste noapte; Spania şi Regatul celor Două Sicilii tot sub legile ruginite ale veacurilor trecute şi, singură, Englitera bucurându-se de binefacerile monarhiei temperate, fără însă ca legile sale fundamentale să fie orânduite şi sistematizate sub forma unei constituţiuni.

Constituţia Americană, deşi imperfectă în multe privinţe, înfăţişa astfel un progres simţit în lumea politicei faţă de tot ce se văzuse până atunci. Această superioritate, reală atunci, mai mult închipuită astăzi, a slujit mult Americanilor cari au ştiut să se folosească de ea cu o admirabilă pricepere pentru consolidarea Statului lor.

Pentru ca America să poată trăi, să poată deveni într'adevăr o naţiune mare, trebuia cu ori-ce chip găsit un principiu unificator, un steag sub care să se strângă de bună voie laolaltă şi urmaşii coloniştilor englezi şi emigranţii veniţi din toate colţurile lumei.

Acest element de unificare, nu putea fi căutat nici în comunitatea de sânge, nici într'o comună istorie. In locul

principiului etnic, trebuia găsit un principiu etic şi acesta a fost admiraţia pentru Constituţia americană, o admiraţie ridicată la rangul de cult şi care este, am putea zice, religia de Stat a Americei.

Copii de pe băncile şcoalei, emigranţii, de cum pun piciorul pe pământul republicei, sunt învăţaţi cu toate prilejurile şi prin toate căile posibile că Constituţia americană a făcut mărirea şi înflorirea ţării. In mai multe state, alegătorul, înainte de a vota trebuie să arate, în faţa unei comisiuni anume întocmite, că cunoaşte şi pricepe toate dispoziţiunile esenţiale ale Constituţiei.

Alte motive istorice explică cum s'a putut lăţi această religie civică. Revoluţiunile sângeroase din 1848 şi reacţiunea din anii următori care aduse un nou val de emigranţi întări în chip firesc admiraţia Americanilor pentru Constituţia lor. Sub pavăza ei dreaptă nu se cunoşteau aceste triste boli politice ale lumii vechi, iar emigranţii prigoniţi şi ruinaţi cari sosiau atunci osteniţi de luptele politice după urma cărora suferiseră atâta, erau, bine înţeles, prea dispuşi să primească, fără a cerceta mai departe, crezul ţării în care găseau adăpost, crezul superiorităţii instituţiunilor americane.

Existenţa robiei în Statele de sud, era, de sigur, o umbră şi încă o umbră destul de neagră, dar războiul civil, cruciata nordului în numele libertăţei şi amendamentul constituţional prin care se acordă dreptul de vot chiar negrilor, robii de ieri, întări şi mai mult sentimentele de evlavioasă admiraţie ale Americanilor şi ale noilor imigraţi pentru constituţia şi instituţiunile lor. Şase generaţiuni au fost astfel crescute şi au trăit în cultul Constituţiunei americane, un cult pe care şcoala şi presa îl întreţin şi îl propagă cu toate mijloacele lor de persuasiune.

Pe când legile fundamentale ale Engliterei se pot schimba printr'un simplu vot al unei majorităţi parlamentare poate trecătoare, pe când în Franţa, în Belgia sau în alte ţări ale Europei, o singură alegere generală poate determina modificarea întregei Constituţiuni, în Statele-Unite ea nu poate fi schimbată decât foarte anevoie şi foarte încet, asigurându-se astfel şi mai bine, atât stabilitatea socială, cât şi respectul autonomiei fie-cărui Stat al Uniunei. Modificarea constituţională ce se propune trebuie mai întâiu admisă de cel puţin două treimi din membrii celor două corpuri legiuitoare federale şi apoi desbătută din nou în

adunările celor 48 de State ale Federaţii, şi primită, în condiţiunile cerute de legiuirile fiecăruia din ele, de cel puţin 36 din acele adunări pentruca Preşedintele s'o poată promulga ca noua lege a ţării.

Este destul deci ca adunările din 14 sau 15 State să fie opuse schimbărei plănuite pentru ca reforma să nu se poată înfăptui. O rezistenţă de acest fel este cu atât mai de aşteptat cu cât este rar ca unul şi acelaş partid, fie chiar şi cel republican, să păstreze majoritatea necesară, pe tot timpul cât se discută o reformă, în trei sferturi din legislaturile locale.

De fapt, din toate ţările mari Statele-Unite au astăzi cea mai veche Constituţie şi adausurile ce i s'au făcut de o sută treizeci de ani n'au atins întru nimic structura şi spiritul ei.

Precum aminteam, mai toate schimbările aduse constituţiunilor europene s'au făptuit sau sub presiunea unei stări de spirit revoluţionare, sau chiar deadreptul prin violenţă. Astfel, atmosfera generală faţă de partidele socialiste sau revoluţionare este tolerantă. Se admite, oarecum implicit, că ele nu fac decât să continue o tradiţie veche de mai multe veacuri. Au devenit o contra parte obişnuită, am putea zice normală, a partidelor conservatoare.

In afară de Republica Sovietelor, se poate afirma că libertatea politică este desăvârşită în Europa întreagă.

In Statele-Unite această libertate există, este însă îngrădită şi supravegheată de o opinie publică bănuitoare şi intolerantă. A fi revoluţionar, a propovădui o modificare a legilor pe alte căi decât cele atât de anevoioase prevăzute de constituţie este o crimă şi se pedepseşte ca atare. Candidatul partidului socialist la Preşedinţie, în alegerile din 1908, 1912 şi 1920, bătrânul Eugene Debs, a fost osândit în cursul celei din urmă campanii electorale la zece ani de închisoare pentru că ideile sale nu erau compatibile cu respectul Constituţiei şi al legilor. Singurul socialist în Congresul din 1918—1290 (Berger) a fost exclus din Parlament şi osândit la doi ani de temniţă pentru acelaşi motiv.

Adunarea Statului New-York a exclus de asemeni din sânul ei, acum un an, pe membrii ei socialişti, nu pentru vreo vină specială, ci pentru faptul că făceau parte dintr'o organizaţie politică cu tendinţe subversive. S'a propus, chiar, nu de mult, o lege în Parlamentul Federal, prin care să

fie declarați decăzuți dela drepturile lor politice, toți acei cari ar aparține unor organizațiunii „revoluționare în activitatea sau în ideile lor." Legea aceasta ar fi scos de fapt din viața politică pe toți acei cari nu s'ar fi mulțumit cu programele și ideologia politică a celor două mari partide de guvernământ.

Această rigiditate în concepțiunea ordinei politice, acest conservatism integral se mai explică, cred, și prin alte considerațiuni.

In Europa, continent civilizat din vechime, unde bogățiile existente s'au format și s'au mărit cu încetul și provin pentru o însemnată parte din munca generațiunilor trecute, problema socială fundamentală, cea mai exploatată, fiindcă este aceea prin care se tulbură mai adânc și mai ușor patimile mulțimei, este problema distributivă.

In America, unde acum o sută cinci zeci de ani totul aproape era încă de făcut, unde acum șaizeci de ani mai tot imensul apus nu era încă decât o nesfârșită pustietate, întreaga energie, toate facultățile locuitorilor s'au concentrat dimpotrivă dela început asupra problemei primordiale a producerei. Și cine se gândește numai și numai să producă, să transforme cât mai repede pustietatea în lan de grâu, sau mină dătătoare de neînchipuite bunuri, va întări toată latura constructivă a caracterului său, toate facultățile sale optimiste și creatoare. Pe când acela care va fi preocupat mai ales de repartizarea bogățiilor existente va ascuți mai mult însușirile sale de observațiune, de critică, facultățile sale oarecum pesimiste și negative.

Și mai intervine încă și faptul că în Europa bogățiile pământului au fost stoarse naturei până aproape de zilele noastre, din greu, prin munca brațelor muncitorului, lipsit de ajutorul mașinelor. Rolul muncitorului manual în producerea bogățiilor apărea covârșitor, iar rolul capitalistului și al întreprinzătorului reeșia mult mai puțin. Și cu toate acestea, de folosirea acestor bunuri se bucura tocmai acela care părea a fi contribuit mai puțin la producerea lor.

Această nedumeritoare contrazicere, aparentă poate în ochii cugetătorului dar reală pentru mulțime, n'a existat nici odată în același grad în Statele-Unite. Punerea în valoare a două treimi din continentul american s'a făcut în a doua jumătate a veacului trecut, cu tot ajutorul nemărginit ce-l pot da omului mașinismul și industrialismul cel mai perfecționat.

Producerea de bogăţii, pe o scară mai mare de cât a văzut vreodată omenirea s'a datorit aci în chip vădit. nu atât braţelor muncitorilor cât minţei, spiritului de organizare şi capitalurilor unor oameni bogaţi şi îndrăsneţi. Importanţa binefăcătoare a rolului capitalistului a apărut astfel mulţimei, în America, cu totul sub o altă lumină. Nu i se mai putea contesta dreptul de a se bucura de o parte, fie chiar cea mai însemnată, din acele bunuri care fără dânsul n'ar fi existat.

La aceasta se mai adaugă şi faptul că în Europa, şi mai ales în Europa apusană, lucrătorul şi capitalistul au de obiceiu aceeaşi origină naţională, vorbesc aceeaşi limbă, s'au adăpat la aceleaşi izvoare religioase şi culturale tradiţionale — fie chiar într'un grad diferit — şi astfel muncitorul resimte cu atât mai mult inferioritatea lui economică, cu cât inferioritatea cea mai vădită în ochii lui, posibilităţile de a se ridica sunt mai rare.

In America, dimpotrivă, între capitalişti, personal tehnic şi muncitorime deosebirile sunt fundamentale şi multiple. In Statele din sud, muncitorii sunt, în majoritate, negrii, urmaşii robilor aduşi din Africa. Iar în Statele de miazănoapte, locul negrilor este ocupat în mare parte de imigranţi noi veniţi din Europa Centrală, şi Meridională, cari sunt priviţi de Americanii de origină ca inferiorii lor.

Proprietarul, agricultorul, maestrul, profesionistul, într'un cuvânt, clasa conducătoare, fiind, în majoritate, de origină anglo-saxonă sau nordică, vom avea o burghezime despărţită de salahorii, cari formează massa muncitorească, prin limbă, obiceiuri, datini, şi chiar înfăţişare fisică. Şi inferioritatea, subordonarea economică a emigranţilor pare aci ceva firesc.

Cu acest prilej, aş dori să rectific, în treacăt, concepţia greşită, pe care am întâlnit-o la mulţi Europeni, după întoarcerea mea din America, cu privire la importanţa rolului jucat de către emigranţi în viaţa socială şi politică a Statelor Unite. O interpretare superficială a datelor statistice este, după câte cred, de vină. Când citim că, în cei din urmă ani înainte de războiu, numărul emigranţilor ajunsese să treacă de un milion pe an, că se revărsau astfel asupra Americei sute de mii de Italieni, de Polonezi, de Unguri, de Ovrei, întrezărim un fel de Babilonie monstruoasă. Dacă cercetăm însă mai de aproape aceste statistice impresionante, găsim că această imigraţie avea drept contra

parte o emigrație care ducea înapoi spre țărmurile vechei Europe, câte odată mai bine de trei-pătrimi din numărul imigranților. In timpul războiului și dela războiu încoace, numărul emigranților a întrecut chiar pe acel al imigranților. Aceștia sunt așa dar, cei mai mulți, imigranți temporari cari merg în America pentru doi-trei ani până agonisesc câteva sute sau câteva mii de dollari. Printre acești vremelnici imigranți în America sunt și Românii din Ardeal.

Astfel, dacă statisticile din 1910 ne arătau 13 milioane de originari din străinătate la o populație de 91 milioane de locuitori, trebuie mai întâiu să ținem seamă de faptul că mai bine de 3 milioane din acești emigranți — și aceștia dau tocmai contingentul cel mare de imigranți veniți cu intenția de a se stabili — erau originari din Insulele Britanice și de nedeosebit de Americanii din naștere după câți-va ani de ședere, iar din restul de 10.000.000 o bună jumătate erau emigranți timporari.

De altminteri, dela 1910 încoace, din pricina marei scăderi a imigrației, proporția elementelor străine față de totalul populației a scăzut simțitor și va continua să mai scadă în urma măsurilor restrângând imigrația, votate de curând de Parlamentul Federal, atât din motive de conservatism social cât și pentru a menține și a întări caracterul anglo-saxon, al societății americane.

Nu trebuie de altcum să uităm că orașele New-York și Boston, care sunt pentru mulți Europeni toată America, sunt, dimpotrivă porturi mondiale, cosmopolite ca toate porturile mari, și nu reprezintă adevărata Americă. Pe când în New-York populația celor născuți în străinătate este de 22 la sută, în multe state din sud și din nord-est proporția lor scade la 4—5 la sută, sau chiar mai puțin. O mare, dacă nu cea mai mare, parte a Statelor-Unite au o compunere etnică mai omogenă decât orașele sau noile provincii ale României. Și chiar în regiunile unde emigranții sunt numeroși, de cele mai multe ori aceștia trăiesc între ei, nu știu și nu învață limba engleză, locuiesc în America, fără a face parte din America.

Influența lor directă asupra vieții sociale și politice a Statelor-Unite este comparabilă în natura ei, dacă nu în grad, cu aceea pe care puteau s'o aibă asupra vieții societății românești, grădinarii bulgarii cari veneau din Bulgaria primăvara pentru a se întoarce acasă toamna, sau tăietorii de lemne ruteni cari se lăsau în Moldova spre sfârșitul verei și petreceau iarna în pădurile noastre.

Problema emigranţilor timporari, cari reprezintă, precum am zis, mai bine de jumătate din totalul emigranţilor, este astfel pentru America nu atât o problemă socială cât o problemă poliţienească. Emigranţii, provin de obiceiu din rândurile mai sărace şi mai primitive ale populaţiei Europene. Pentru ca aceste multitudini proletare să nu tulbure ordinea socială, să nu devină instrumente primejdioase în mâna unor agitatori fără de scrupule, ci să dea o contribuţie folositoare industriei americane, trebuiesc disciplinate, trebuiesc învăţate să respecte legea. „Legea" trebuie să aibă pentru ele aproape vechiul înţeles românesc al cuvântului, de poruncă mistică ce nu se discută, de normă de viaţă dată de sus, odată pentru totdeauna. Spre a nu desorienta aceste mulţimi, legile vor trebui schimbate cât mai rar. Un copil n'ar putea învăţa alfabetul dacă forma literelor s'ar schimba mereu.

Emigrantul va fi un locuitor cu atât mai paşnic şi mai supus cu cât va fi convins nu numai că legile trebuiesc observate, dar că sunt şi bune şi folositoare lui însuşi. Educarea civică a emigrantului cu ajutorul numeroaselor organizaţiuni sprijinite de municipalităţi şi de Stat constă tocmai, în mare parte, în a desvolta în emigrant starea psichologică receptivă potrivită.

De elementele recalcitrante sau agitate se îngrijeşte poliţia. Aceasta se recrutează în mare parte din irlando-americani şi formează o admirabilă armată de oameni viguroşi, cari nu ştiu ce e frica când trebuie apărată ordinea publică sau siguranţa privată. (Se cuvine însă să adăugăm, ca să fim drepţi, că răi voitorii spun că face şantagii pe cont propriu şi primeşte cu recunoştinţă şi fără prea multă alegere toate darurile ce i se fac.)

Energia, brutalitatea chiar, cu care orice neorânduială, ori-ce turburare a păcii sociale este imediat reprimată contribuie mult, fără îndoială, să asigure respectul legilor. Mulţimea ştie că aci autorităţile nu şovăiesc şi că poliţia potoleşte lumea nu cu bâte mai mult sau mai puţin inofensive, ci cu focuri, ba încă cu mitraliere. Mai fiecare grevă îşi are pasivul de morţi. Vara trecută în cursul grevei dela minele de cărbuni din Virginia apusană, au fost împuşcate aproape două sute de persoane.

Şi, astfel, emigranţii contribuiesc nu prin acţiunea, ci prin prezenţa lor la întărirea conservatismului poporului american. Dar influenţa mediului este atât de puternică, încât înşişi

aceia, pe care ne-am putea aştepta mai curând să i găsim în organizaţiunile socialiste sau revoluţionare, votează, atunci când participă la viaţă politică, ca cei mai mulţi din Italieni sau din Polonezi, pentru partidul republican.

Ca să rezumăm în câteva linii concluziile ce ni se pare că s'ar putea trage din însemnările acestea fugare vom zice că poporul american, harnic şi stăruitor din fire, înclinat prin tradiţiile sale spre realizările practice, ostil speculaţiunilor teoretice şi construcţiunilor prea logice, mulţumit de situaţia sa economică, mândru de bogăţiile sale, nu doreşte şi nici n'ar putea să dorească să se schimbe legile sub care a ajuns la asemenea mărire. Izolarea Americei de restul lumei, lipsa unui contact intelectual şi politic intim cu alte ţări, provincialismul ei adânc, care în loc de a se atenua a crescut odată cu încrederea în puterile sale, au favorizat mult de altfel crearea acestui spirit de conservatism social şi de conformism politic.

Propăşirea materială a Statelor-Unite se datoreşte, fără îndoială, în bună parte acestei linişte şi siguranţe desăvârşite, cumpărate însă cu preţul unei stagnaţiuni sociale şi intelectuale nu fără primejdie pentru viitorul naţiunei.

De această stagnaţiune spirituală este ameninţată numai America. In schimb celelalte ţări ale lumei ar putea să tragă învaţământul cuvenit din pilda vie a binefacerilor materiale ale stabilităţei politice ce ne-o dau Statele-Unite; un învăţământ subliniat şi confirmat de pilda opusă ce ne-o arată Rusia revoluţionară, care se zbate în agonia foametei şi a anarhiei, deşi înzestrată de natură cu bogăţii tot atât de nemărginite.

Statele-Unite, acest curios contrast între o civilizaţie industrială şi materială, premergătoare cu mult, prin perfecţiunea şi puterea ei, civilizaţiei materiale din restul lumei şi o mentalitate socială şi politică ce oglindeşte încă de aproape, în multe privinţi, veacul al XVIII-lea este astăzi marea rezervă a forţelor conservatoare ale omenirii civilizate.

N. H. Lahovary.

TOAMNĂ

Am adormit cu vară 'n mine...

In zori, când plete lungi de soare
Mi-au şters alene
Somnul de pe gene,
Cu pas încet şi rar,
Am străbătut chilia albă
Cu albi obraji de var
Şi am deschis spre răsărit,
Uşa albului meu schit...

Din văgăuni, din culmi şi din păduri,
Din mirişte şi din livezi
De mai departe decât poţi să vezi,
A năvălit şi mă 'mpresoară
Mireasma-aceea rară,
Uscată, palidă şi gânditoare
Cuminte, gravă şi tulburătoare...

Am deschis spre răsărit
Uşa albului meu schit
Şi 'n prag,
Ca alte uşi cuprinzătoare,
Am deschis
Braţe largi şi primitoare.
Am stat aşa în prag
Incremenit ca o tăcere,
Am privit-o lung în faţă
Şi toamna
Mi-a căzut în braţă...

Vintilă Russu Şirianu

PAGINA ANGLIEI

Lirism englez contemporan: spre o substanţializare a poeziei.

I.

Se încearcă încă de mult o nouă versiune a adevărului poetic.

S'a spus, tot romantismul e o exasperare a eului novator. Acestui loc comun al criticei îi lipseşte numai delimitarea în diferitele... spaţii literare.

Care e, de pildă, situaţiunea în cuprinsul poesiei contemporane?

Un critic al nostru, de aşteptări atât de îndreptăţite pe cât de prematur curmate, spunea acum câţiva ani că simbolismul e o poesie a poesiei nouă. Alţii, aiurea şi la noi, sânt de acord să afirme insuficienţa lirică a poesiei vremei.

Oricât cele două formule s'ar ignora aparent, ele se recunosc în aceeaşi peiorare a unui fel modern de a scrie.

A te cânta însă pe tine nu numai în faptul interior la fiinţei tale, dar şi în cel exterior al voinţei — nu vorbim de cea didactică a doctrinei, fiindcă de aşa ceva nu mai poate fi vorba la poeţii noi, ci de cea morală, a afirmărei de sine, care face din Nietzsche un poet — e, dacă nu greşim, cea din urmă treaptă către acel lirism ultim care e însăşi pierderea în substanţa universală şi care se numeşte misticism.

Nu se caută mutual cele două atitudini şi nu se ajung surprinzător la poeţii noi?

Auzeam chiar, acum câţiva ani, dela o catedră de literatură universală la noi cuvântul atât de inteligent concesiv că „decadentismul" are un germen de clasicism întrânsul: misticismul.

Şi nu se va contesta în nici un caz că dela epoca aceea care a urcat la cer catedralele şi din senina „Legendă auree" a Arhiepiscopului de Genua, Jacobus de Voragine a culminat în cântul grav al tulburatului Dante, e vreuna

mai mistic creatoare decât cea a romantismului, mai ales de ultimă oră.

Dar lirica modernă, fie că a îmbrăţişat infinitul fie că a cultivat până le morbiditate individul, a fost acusat de intelectualism.

Calificarea e pe atât de inconsistentă pe cât e de parţială.

Ce însemnează intelectualism în poesie şi întrucât dacă ideei i se dă voe să devină emoţie ea nu constitue acelaşi material poetic pe care clasicii greci l-au predat clasicilor francezi, Niebelungii lui Wagner şi motivele de folklor celtic lui Tennyson, sau ideologismul budic scrisorilor lui Eminescu?

Care sânt poeţii „intelectualişti" şi întrucât Henri de Régnier e mai puţin liric ca Lamartine şi Verhaeren mai puţin decât Hugo, Rilke decât Schiller, Stephan Georg decât Goethe, Keats decât Wordsworth sau Yeats decât Coleridge, şi toţi aceştia la un loc mai puţin lirici decât clasicii dinainte-le?

Lirismul nu se dozează în suprafaţă, ci în adâncime. Natura lui e sinceritatea, singura-i calitate: puritatea, iar dacă e susceptibil de cantitate aceia e intensitatea. După aceste măsuri interioare, liricii de stadiu ultim resistă celor anteriori — cu condiţia, neapărat, a geniului şi cu unica diferenţă—şi aceasta ni se pare că se uită — a facturei.

Nu poate da nimeni atunci, o odeletă de-a lui Régnier pe Armonii—şi chiar Meditaţiile nesfârşite ale lui Lamartine şi cum se scutură, scoase de sub aureola programelor de liceu şi atinse cu degetul inimei uneori până şi compusele Nopţi ale lui Musset faţă de baladele lui Paul Fort?

Că la cei din urmă şi de după dânşii, factura însăşi, cu tot concisul şi sugestivul ei recomandabil e nu mai puţin semnul unei incompletudini interioare.?

Dar e, cum se întreabă în prelegerile-i Schlegel „vreo catedrală gotică sfârşită cumva? E Faust sfârşit? E Hamlet explicit?"

Se uită că tot romantismul e, în cuvântul marelui gânditor, „nesfârşire" pe când clasicismul care nu lasă nimic imaginaţiei, „sfârşire", sau după cum romancierul englez Hillaire Belloc, afirma, mai puţin doctrinar deunăzi unul e ţelul şi deci şi natura clasicismului: perfecţia susţinută, altul cel al romantismului: emoţia vie.

Atributele redau deajuns, credem, toată situaţia. Şi în umila noastră părere — oricât de.. humoristă s'ar arăta—

părintele aşa zisului simbolism nu e nici Verlaine, şi mai puţin Mallarmé, după cum nici Jean Dolent sau Sainte-Beuve ci, trecând peste Wagner şi ignorând cu... părere de rău pe Ruskin şi Mendelsohn: Coriolan al marelui Shakespeare! De ce n'a râs nimeni — lăsând la o parte genialitatea fondului, fiindcă vorbim de simpla factură — de vagul şi ilogicul celui mai eteric cuvânt cu care un om s'a adresat vreodată soţiei sale, pe scenă: «my sweet silence» („dulcea mea tăcere")? Şi cine va găsi consistent, şi nu va fi totuşi de acord cu critica modernă [1]) că unul din cele mai fragede şi vibrătoare caractere de femee în teatrul universal e această Virginie atât de convingătoare şi care totuşi, apare numai de câteva ori în faţa noastră şi trece ca o umbră de suspin prin durerea bărbată a tragediei romane.

E drept, nu există „şcoală" în poesia mare a vremurilor. Dar ceeace trebuie spus tot atât de mult e că dela întâii romantici până la cei din urmă, linia de evoluţie nu se frânge ci merge direct către adâncimele sufletului.

Iar sugestia, achisiţia definitivă şi nu întâmplătoare, stăpânită, nu nimerită, a poesiei moderne, pe care un critic englez [2]) dintre cei mai tradiţionalişti o recunoştea în sfârşit acum zece ani, e sonda care aducea la suprafaţă nelămuritul acestor adâncuri.

Tancrède de Visan [3]) numeşte simbolismul „le dernier coup de queue du romantisme". Dacă ne place imaginea nu ne'nvoim cu pesimismul ei! Nu există termen ultim în literatură. Şi atât pe cât a fost, şi mai ales: l'am priceput, de un nebulos şi efemer atât de similar simbolismului, expresionismul german, în ciuda proclamărei „comunului" în faţa „individualului", nu e decât a doua... „ultimă" dare din coadă a romantismului.

Acelaşi interiorism sugestiv, având drept conţinut ideia, dar să nu ne lăsăm amăgiţi; ideia individualisată şi într'atât de mult asimilată cu eul poetului încât, devenită impresie, ea se profilează enorm pe fondul unei inspiraţii fantastice. Cum explică cineva visionarismul, când nu caricaturismul nouei producţii: apocalipticul din „Umbra Vitae" a unui Georg Heym, fosforicul Berlin al lui Johannes Becher, eliptica bizarului Franz Werfel sau a «cântecelor de dra-

1) V. şi criticul *Middleton Murry* („The London Mercury", V, 28).
2) vezi mai departe: *E. Gosse.*
3) *L'attitude du lyrisme contemporain.*

goste» la Else Lasker-Schüler, şi nu ştim ce mesmerism la morţii lui Hasenclever şi în jurul capetelor imposibile, dar sguduitoare ale slavului Kokoschka?

Paul Stapfer [1]) spune că distanţa e aproape nulă dela drama umană a lui Euripid la Shakespeare şi nesfârşită dela amândoi la Eschil-Sofocle şi Corneille-Racine. Aceeaşi distanţare e de făcut, credem, între romantismul simbolist şi cel expresionist şi de aici, la ideologismul clasic de care şcoala germană a fost apropiată.

Intuiţionismul, cu expresia lui: sugestia n'a făcut dela Fichte la Hermann Bahr decât să-şi apropie cât mai real toate etapele sufletului. Ideia — şi aceasta vor să spună criticii individualismului — a fost fortul rebel. Intrarea în stăpânirea ei poetică a fost în deosebi truda literară dela 18 Septemvrie 1886 încoace. De atunci, lirismul francez după ce se nutrise din subiectivul „Einfüllung" şi „Gemüt" romantic s'a adâncit cu intuiţionismul bergsonian şi, în vremile din urmă, după ce a încercat să se consolideze la el acasă cu spiritul Pleiadei, se întoarce la cursa-i nordică, neuitând desigur să ia cu sine ceva din limpedele clasic al «caracteristicului» Crocian, ca să se proecteze halucinant pe cerul metafisicei germane.

Dar dela Fichte şi Novalis la Coleridge şi Wordsworth şi dela aceştia la Prefaţa lui Cromwell iar de aici la manifestul lui Moréas şi până la cartea din 1918 a lui Hermann Bahr linia lăuntrică a poesiei moderne e neîntreruptă.

Lupta a fost şi rămâne numai către adâncime şi sinceritate absolută: denunţarea subiectului, evitarea episodului, renunţarea la generalul ştiinţific, călcarea... cu părere de rău, în picioare a didacticismului de orice fel, dar mai ales al celui etic, fiindcă—a spus-o mai deunăzi ingenios un critic francez [2]) — arta numai când e imorală are nevoie să fie moralistă; apropierea, în schimb, de fondul prim sufletesc care e fondul naţional, motivul poporan, contactul prin urmare nesofisticat cu realitatea, surprinderea vieţei în clipa ei poetică: surprindere, fiindcă de aici încolo începe sofismul şi convenţionalul, iată tot efortul şi încă nu toată realisarea inspiraţiei contemporane.

O axiomă poetică s'a stabilit din răsturnarea câtorva

---

1) *Shakespeare et l'antiquité*,

2) *Jules de Gaultier* La moralité esthétique (Mercure de France CLII, 564.)

şcoale: că elocuţia unor batracieni contemplativi în tot lungul unei seri liniştite de vară o pot povesti mai mult dar o exprimă mai puţin decât o singură piatră căzută cu un suspin de bulboană în apă...

Şi s'a recunoscut în critica veacurilor un singur cuvânt definitiv al lui Mallarmé care cerea «autenticitatea» verbului poetic.

Dacă aceasta e desfăşurarea poesiei contemporane, cum se înfăţişează în lăuntrul ei poesia tânără engleză de care vrem să vorbim: poesia georgiană.

2.

Vom spune dela început că evoluţia în afară de orice şcoală, prea onestă ca să se lase modei şi sănătoasă în deajuns ca să rămână teafără de orice apriorism teoretic, tânără în frumuseţea unui neam certat cu abstracţia şi legat pe vecie cu natura, această poesie, în mersul nesilit către acel interiorism adânc şi sincer de care pomeneam, vine la timp ca să confrunte şi să confirme—şi cu aceasta să şi reabiliteze—spiritul liricei moderne.

Am vorbit de romantism, simbolism şi impresionism, clasicism şi expresionism şi n'am adăugat odată cuvântul „englez". Dacă de cel din urmă curent aproape că nici nu s'a auzit în Anglia — de Croce desigur, ca mai mult decât de orice critic continental—nici celelalte nu se poate spune să fi pasionat vreodată.

Există într'adevăr un „romantic revival" în literatura britanică. Reacţie împotriva poesiei de definiţie şi seci a veacului raţionalist, de care au spus unii că e o pată pe faţa omenirei!, romantismul lui Wordsworth e însă, în convingerea isolată dar nestrămutată a acestuia, cât se poate de puţin dogmatic. Ori câtă retragere în sine i-a trebuit poetului Baladelor, mai ales în prima sa perioadă, lupta n'a cunoscut bătălia lui Hernani; teoria, bonomă la Wordsworth, inofensivă chiar la Coleridge bine adăpat la meta fisica germană, manifestă tendinţa mai mult practică decât doctrinară de a stabili criteriul, sufletesc şi formal, al unei poesii nu romantice: dar bune.

Al doilea romantism, al lui Shelley şi Keats cunoaşte aceeaşi discuţie în jurul poesiei ca valoare umană lansată cu mai bine de trei veacuri înainte de Gosson şi elizabe-

tanul Sidney şi reluată acum în atacul lui Peacock şi apărarea ei de poetul „Prometeului descătuşat"; cum şi puţină neînţelegere iscată de capriciul certareţ al ambiţiosului Byron care, romantic născut, întârzia de dragul contrastului la perfecţia inertă a clasicului Pope.

Ca să vedem lucrul şi în concepţia istoricilor ce au urmat, o autoritate ca C. E. Vaughan numeşte «revolta romantică» engleză, câteva emancipări de natură mai mult social-politică iar H. A. Beers nu-i găseşte nimic mai violent decât—faptul ştiut dela Heine [1]) şi nădăjduim şi dela Sainte-Beuve — că e o reînviere a spiritului medieval; şi după ce îi recunoaşte ca noutate acea «adăugare la frumos a bizarului» pe care criticul Walter Pater, distinsul coleg de epocă al lui Wilde o descoperise, vede în curentul englez, prea mult relativ ca să nu-l ilustreze cu fraza usată a lui Em. Deschanel: [2]) „toţi clasicii au început odată prin a fi romantici."

Nu poate veni cu mai mult, în faimoasa-i carte, nici Arthur Symons, cel mai indicat să vadă răsvrătirile, cel mai în stare să le nască, atunci când neagă pe Pope şi refuzând să vadă „vreo relaţie fundamentală între poesia sec. 18 englez şi restul poesiei britanice" trage prin Chatterton şi Cristopher Smart puntea între aceasta şi secolul 19.

Curentul cules astfel din atmosfera vremei şi învingător în geniul creatorilor se aşterne dealungul nesfârşitei epoci victoriene şi între 1850 şi 1895 se consolidează cu trecutul evocat în înalta poesie a lui Tennyson [3]) se rafinează şi distinge cu un Browning şi Meredith, renaşte în îmbinarea prerafaelită de nou şi vechi, de grec şi gotic pe care Swinburne o sugerează unui Rossetti şi Morris şi, ca din şipotul misterios de poesie apocaliptică a depărtatului Blake, se îndreaptă spre 1890.

„Simbolismul" englez e şi mai semnificativ pentru obiectul nostru.

Afară de întâmplarea că acelaşi Symons culege de pe străzile Londrei pe „pauvre Lélian" şi-l găzduieşte cu el, la Temple, unde „l'enfant vêtu de laine et d'innocence" avea să-i spună, horaţian:

---

1) *Die Romantische Schüle.*

2) *Le romantisme des classiques*, recensat de *Brunetière.*

3) vezi şi la noi: *Iorga: Ist. Lit. Rom.* III.

Qu'importe! Ils ont raison, et nous aussi
Symons, d'aimer les vers et la musique
Et tout l'art et l'argent mélancolique
D'être si vite envolé, vil souci!

(„Fountain Court")

şi afară de nemulţumirea trecătoare produsă printre nedumeriţii confraţi de versurile cam prea continentale ale amabilului englez, afară în sfârşit de beţia desastruoasă — dar nu nouă... la poeţii engleji! — a „Piérrot-ului minutei", Ernest Dowson şi viciul nenorocit al lui Oscar Wilde, nimic violent în biografia simbolismului englez.

Revista lui Arthur Symons nu se numeşte „Decadentul" ci „Savoia".

Iar „Rhymer's Club" care, după modelul Hydropaţilor, şi altor cenacle dela Paris, strânge la el pe „revoluţionarii" dela 1890 n'a îngrijorat psihopatic nici critici, nici doctori; tot excesul lui mintal mărginindu-se la... noutatea unor mese joase la care din pipe mari veneau să-şi pufue visul aceia care, cu Yeats ca cel mai de seamă, aveau să fie: Sir Henry Newbolt, Laurence Bynion, Stephen Phillips. Laurence Housman, Sturge Moore, canadianul Bliss Carman,

Teoria, dacă există vreuna, se furişează ca de obicei în tradiţie. Definiţia simbolului, se refugiază din faţa confusiei franceze în suficienta „întrupare şi revelare a infinitului" din „Sartor Resartus". Şi doctrinarul mişcărei, criticul citat, e în stare să se mulţumească cu cea a Contelui Goblet d'Alviella („The migration of Symbols"): „un simbol ar putea fi definit ca o representare care nu ţinteşte să fie o reproducere".

Fraza lui Bacon însă, revelator de anticipativă: „poesia conformează înfăţişerile lucrurilor dorinţelor sufletului, în loc de supunerea sufletului împrejurărilor exterioare [1])" e tradiţia mare a scrisului englez în largul căreia şi paşii pe nisip ai modei se pot fixa, dacă vor, pe teren sigur.

Aşa se face poate că noua generaţie s'a recules aşa de uşor şi, confruntându-şi forţele, stăpânindu-şi elanul şi nerefuzând să se completeze în alţii, înseamnă: o nouă poesie, în loc de o nouă şcoală engleză.

Aşa se face că dela 1890 până la 1910 şapte [2]) sânt

---

1) *Propăşirea învăţăturei.*

2) V. şi *Harold Monro*: „Câţiva poeţi contemporani".

marii poeți ai Angliei și dintre aceștia numai unul simbolist pur: Robert Bridges, Thomas Hardy, Wilfrid Scawen Blunt, W. B. Yeats, Rudyard Kipling, Charles Douyhty, Alice Meynell, iar în toată această percurgere semnalul către noi refaceri nu-l dă nici un critic, nici un manifest, ci, ieșită din armia mediocrului, fâlfâirea în aer a *Dinasticilor* lui Thomas Hardy („o dramă a războaelor napoleonice în nouăsprezece acte și una sută și treizeci de scene" a cărei soartă e legată de aceea a teatrului viitor) și, în poesie *„Flăcăul din Stropshire"* a lui A. E. Housman (1896) iar, în 1911, *poemele* lui Ropert Brooc și *Veșnica Îndurare* a lui Iohn Masefield.

Pe acest drum catifelat trecerea s'a făcut la poesia georgiană.

Numele i l-a dat tradiția, care mai cultivă legi mari în Anglia, iar grupul s'a recunoscut pe calea pe care între 1910 și 1915, Antologii ca *Georgian Poetry, Oxford Poetry, Cambridge Poetry* Antologia *Imagiștilor* și a *Poemelor de azi* a *Roatelor*, anuală, strângea între două coperte câteva nume care încet, încet se dovedeau aceleași, iar „Librăria poetică" a poetului-librar Harold Monro, împreună cu „Revista Poesiei" presenta în vitrină și la șezători cu 50 de bani intrarea oameni cari se întâmplau să fie, în afară de cei citați: Walter dela Mare, Lascelles Abercrombie, William H. Davies, Gordon Bottomley, John Drinkwater, Gibson sau James Elroy Flecker.

Dragoș Protopopescu

RENAŞTEREA ARTEI POPORANE?

Este caracteristic pentru gradul nostru de cultură artistică faptul că intenţiunile cele mai frumoase, transpuse în practică, se sfârşesc timpuriu şi fără rezultat. Eşecul, totuşi, departe de-a stinge entusiasmul, prilejuieşte iniţiative noui ce sunt câteodată încercări de realizare, fără ca ele să fi izbutit încă să treacă dincolo de importanţa unor experienţe, ele rămânând sterile în consecinţele lor practice.

Este vorba de iniţiative cu scopuri de educaţie şi îndrumări artistice cu caracter naţional. Le-a lipsit acestor încercări finalul, încoronarea operei, adică succesul. Şi le-a lipsit, fiindcă succesul e legat de perseverenţa în intenţii şi de priceperea împrejurărilor speciale, în care se exercită o activitate. Aceste două calităţi sunt inerent trebuitoare oricărui fel de activitate omenească ce râvneşte la un rezultat apreciabil. In artă ele trebue să existe în măsură maximală.

Arta poporană a fost câmpul, pe care iniţiatorii şi-au exercitat, cu dragoste şi incompetenţă, activitatea, pe care o considerăm apostolică. Aci au constatat, într'o bună zi, că pe unde vine drumul de fier, nu numai că pier toate cântecele, dar că piere totodată şi toată poezia gospodăriilor rurale. De când drumul de fier aduce stămburi colorate, ţăranca nu mai toarce şi ţese, deci furca de tors, ne mai având întrebuinţare, flăcăul nu mai «încristează» alta nouă, iar cea veche este dată negustorului ca să fie vândută colecţionarilor snobi la Bucureşti. Ce tristeţă. Este trist într'adevăr că ţăranul, făuritorul şi depozitarul tezaurului artistic naţional, singurul de valoare indiscutabilă, îl înstrăinează şi se lipseşte de folosinţa lui. Amărât, poporanistul constată decăderea gustului artistic în popor şi porneşte la remediarea răului prin înfiinţarea unei societăţi de încurajare a culturei viermilor de mătase.

Dar, prin cine s'a viciat, în definitiv, gustul poporului, de cât tot prin popor, prin poporul orăşenesc. Contactul cu oraşul a fost funest prin consecinţele sale, nu

numai, în general vorbind, moralului poporului, dar a influenţat dezastruos şi asupra gustului său artistic. Cine altul decât antreprenorul de case, tapiţerul, croitoreasa, tâmplarul etc. au furnizat modelele şi mòdele ce încep a sluţi întocmirile gospodăriei săteşti. La oraş, săteanul a văzut multe şi sensibilitatea lui s'a resimţit de gusturile orăşeanului. Satul se prenoeşte cu încetul, cu o oglindă aurie, sculptată rococo sau baroc, cu o „broşă" ce iea locul salbei, iar ghetele capătă toc „luchenz", fotele se înfloresc cu trandafirii, şi macii din caetele de broderie pe caneva, dacă nu sunt înlocuite cu fuste de stambă sau chiar de mătase de croitoreasa din bariera oraşului. Săteanul pleacă de la oraş cu gustul pentru acoperişul de tablă la case şi cu crâmpeie de ornamentaţie „fiţărae" rău înţeleasă şi executată pentru podoaba prispei lui.

A fost vreodată altfel? Da, de mult, atunci când săteanul trăia în izolarea satelor. Pe atunci izolarea a născut arta poporană, crescută ca floarea câmpurilor, fără grădinar.

Azi, starea lucrurilor tinde spre o aşezare sufletească în sens invers. Orăşeanul se refugiază la ţară, în mijlocul naturei, căutând repausul şi o regenerare fizică şi morală; ţăranul se stabileşte la oraş făcând precupeţie şi chefuri; cucoana de la oraş, în vilegiatură fiind, se îmbracă ţărăneşte, iar tânăra ţărancă îşi pune brăţară de alamă şi fustă de satin verde cu creţuri şi volănaşe albe. Noi ascultăm „Rapsodia română" sau „Doina de peste Olt" cântată de «Filarmonica» iar muncitorul se delectează ascultând la gramofon „Suzana mea".

Este învederat că poporul nu mai preţueşte şi nu mai vrea lucrul popular pe care îl preţuim şi îl vrem noi, acum. Poporul e cuprins de nostalgia obiectului de esenţă superioară, a obiectului care pe noi ne indispune prin calitatea lui ordinară şi de prost gust, care pe el însă îl încântă fiindcă i se pare lucru deosebit şi fiindcă seamănă cu cele văzute în casa boierului. Preferinţa ţăranului se duce spre tot ce are aspectul de aurărie, bogăţie, spre tot ce-i este necunoscut, sclipitor şi care îi excită fantezia şi aviditatea. Şi toate acestea le găseşte la negustorul de „mardă" din târg.

Noţiunea artei poporane pentru noi, orăşenii, conţine şi convingerea că este bine şi de dorit ca poporul românesc să-şi aibe arta lui, să şi-o păstreze ca, fiind un isvor de satisfacţii sensoriale cu repercusiune morală. Noi cei ce am

avut de toate cele care îl încântă, azi, pe ţăran, le-am recunoscut nimicnicia, iar acum nu mai preţuim decât ce este simplu, sobru. Arta lui, pe care el o pierde din nepricepere a binelui, să ne-o însuşim şi la rându-ne să i-o redăm. Să-i dăm ce după generaţii de cultură şi aspiraţii false am recunoscut ca mântuitoare: arta poporană.

Aşa grăeşte poporanistul.

Pe teren practic problemul renaşterei artei poporane este mai complicat decât s'ar crede.

Ne trebue mijloace materiale enorme pentru crearea de industrii de artă.

Incercările făcute pe acest teren nu au reuşit şi nu pot reuşi, atât timp cât iniţiatorii nu au în vedere decât satisfacerea unui capriciu al modei. Căci, formele în care se evidenţează dragostea pentru lucrul ţărănesc se prezintă cu aspectul caracteristic mişcărilor modei: o adoptare lipsită de simţ critic. Creaţiile artistico-tărăniste sunt groaznic de barbare prin întruchiparea lor formală: o mobilă construită în stil *Renaissance* sau *Empire*, este înflorată cu crestături ţărăneşti combinate, de multe ori, cu ornamentaţie de mobilier bisericesc. Asemenea combinaţii, de stil şi concepţii diverse, le-am găsit iscălite de arhitecţi titraţi şi nu sunt nici decum opera vreunui lucrător, obscur în năzuinţele sale artistice. Colecţionarul avizat preferă neapărat, o ladă, un tron, un scaun autentic ţărănesc, emanaţiunilor artistice datorite fanteziei inculte a arhitectului, cu diplomă totuşi. Mobila de acest fel umple aşa numitul şi mult gustatul „interior românesc" instalat în casele-cule de la oraş.

Modei ţărăniste i se mai datoreşte şi înfiinţarea fabricelor de olărie «de artă» create ad-hoc pentru satisfacerea snobului existent pe lume, parcă anume, ca să fie exploatatul ultimei mode. Aceste fabrici imitează patima provocată pentru obiecte de către timp şi uzură, prin trucuri tecnice, care să producă amatorilor impresiunea lucrului autentic; fără să reuşească. Tot modei i se datoreşte şi bluza românească care privită, izolată în vitrină e o creaţie fericită, îmbrăcată însă nu îşi produce tot efectul, ea fiind în contrast cu restul îmbrăcămintei femeieşti. Un costum întreg creat pe principii de croială şi o ornamentaţie poporană, cu rafinare artistică, putea însemna „une trouvaille" cu un farmec, cu mult deosebit de al creaţiunilor pariziene ce ne oferă, azi, un amestec caraghios de elemente moderne

şi orientale în croiala şi ornamentaţia costumului femeiesc. De mobilierul şi obiectele de interior în gust ţigănesc ale fabricei Brumărescu abia dacă putem pomeni, la urmă, cu desgust.

Intreprinderi de felul acesta nu pot trăi, în orice caz nu pot provoca un curent popular, ele adresându-se numai amatorilor; mai ales amatorilor cu mijloace băneşti şi lipsite de gust.

Propaganda verbală şi scrisă până acum, a putut da naştere unui sentiment, dar nu a găsit o idee aplicabilă în practică. O industrie ce se aplică exploatării comorilor ţărăneşti cu caracter artistic, ca să fie viabilă trebue să se adreseze masselor. Numai massele pot susţine prin consumul lor clientela necesară. Azi simţul pentru artă în Occident, se aplică, cu artă, fabricărei de obiecte destinate unui uz practic oarecare. Prin împrăştiarea unui produs în massele populaţiei el devine nu numai rentabil, dar şi susceptibil de-a fi un produs naţional. Naţională, nu atât prin origine cât prin caracterul deosebit pe care i-l imprimă originea. Deaceea, întreprinderile, pe lângă o conducere tecnică, reclamă şi o conducere artistică care, să nu peardă din vedere că orice obiect util, deşi destinat uzului practic, poate fi conceput original prin formă şi ornament. Conducerea artistică, inteligentă şi conştientă a creat manufacturile de la Sèvres, Saxa, Copenhaga ca să pomenim dintre întreprinderile vechi pe cele mai cunoscute. Intreprinderile moderne pentru fabricarea obiectelor uzuale cu caracter artistic, destinate populaţiei, sunt mulţime în Occident.

Numai marile întreprinderi pot executa lucruri eftine şi bune. Intreprinderile mijlocii ar merge la faliment sigur, cheltuelile neputând fi acoperite, fiind vorba de producţii în massă. Şi numai prin cantitate se poate produce eftin şi intens spre a ajunge la popularizarea unui produs. Confecţionarea de către micul industriaş sau meseriaş ar acoperi abia necesităţile amatorilor excepţionali, deci el se esclude de sine de la o operă de propagandă. Ne-ar trebui industrii de mobile, ţăsătorii, olărie etc. care să ne producă mobila, casa, haina, etc. românească. Ne trebuesc meseriaşi cultivaţi în meseria lor. Ne trebuesc artişti inspiraţi, cari să creeze un stil în armonie cu viaţa românească, studiind trecutul artei poporane, însă înspirându-se de la natură. Adaptarea motivelor poporane, mecanizate, prin stilizare, după cum s'a încercat nu constitue decât o sterilă pastişe

şi imitaţie şi nu vor duce niciodată la crearea unui stil. Având la îndemână materialul folkloristic, putem studia spiritul care le-a creat şi, pătrunzându-l, să creăm forme *noui*. Stilizarea scolastică a elementelor de folklor nu duce la nimic. Numai *noul* ar mai putea excita dorinţa de posesiune, naturală la om.

Şi mai presus de toate ne trebuiesc generaţii noui de oameni cari să fi fost educaţi în spiritul unei arte simple, generaţii, puternic convinse de frumuseţea formei naţionale de artă.

Să nu vorbim deci de o artă poporană până nu o vom adopta şi sufleteşte. Dacă generaţii întregi vor produce şi alte generaţii vor cumpăra, preţui, iubi, folosi lucruri simple, veritabile în esenţa lor românească, atunci şi poporul va recunoaşte şi va reveni la frumuseţea formelor de artă părăsite şi atunci vom avea, un stil cu caracter naţional individual.

Francisc Şirato.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

O istorie a literaturii române în ungurește.

Dl. Dr. Bitay Arpád, profesor la Institutul Marianum din Cluj, publică în limba maghiară o scurtă istorie a literaturii române *), cu scopul de „a da publicului cult maghiar o cărticică cu ajutorul căreia să poată cunoaște literatura română în totalitatea și în părțile ei esențiale".

Trebue s'o spunem din capul locului : Autorul a izbutit să scrie cea mai bună Istorie a literaturii române publicată în vreo limbă străină. Concentrând materia în 124 de pagini, el a știut să curețe sămburile de tot ce era neesențial, să relifeze cu talent direcțiile principale în desvoltarea literilor române și să scoată în evidență pe cei mai principali reprezentanți ai lor. Istoric, Dl. Bitay privește evoluțiunea literaturii în legătură cu întreaga viață culturală, având înțelegere deplină pentru epocile de transiție și pentru scriitorii mai puțin strălucitori care totuși, cu munca lor modestă, pregăteau terenul pentru direcțiile nouă. Om de știință, el nu se mulțumește să-și culeagă informațiile din manuale, ci se îndreaptă la monografii și foarte adesea la izvorul cel mai însemnat pentru istoricul literar, la însăși opera literară. Din felul cum vorbește de unii cronicari, de scriitorii veacului al XIX-lea și de cei moderni, vedem că el i-a cetit și și-a format singur părerea despre scrisul lor. Foarte rar găsim câte o dată greșită—de ex. anul nașterii lui Iosif sau al morții lui Anghel—niciodată aprecieri eronate. Ceea-ce însă ne bate mai ales la ochii, este dragostea senină cu care vorbește de cei mai mulți scriitorii; cu deosebită căldură e prezentat Bălcescu, Gheorghe Lazăr, Eminescu, cu multă simpatie Vlăhuță și Coșbuc, cu admirație Maiorescu.

Cartea D-lui Bitay poate fi întrebuințată, în mâna unui profesor bun, cu mult succes și ca manual al claselor superioare ale liceelor ungurești din țară. La acest lucru s'a gândit de sigur și autorul, care adesea ajută cetitorului, prin apropieri de scriitori maghiari să memoreze o dată sau să construiască o asemănare. De multe ori

---

*) *A román irodalomtörténet összefoglaló áttekintése.* Alba-Iulia 1822. Tiparul liceului episcopesc. Un vol. 8°, p p. 128. Prețul 25 lei.

aceste apropieri sunt interesante: Mitropolitul Dosofteiu e contemporanul lui Gyöngyösi István, Antim Ivireanu, ajuns în tinereţe în robie turcească, e asemănat cu Geley Katona István, Mihail Kogălniceanu cu Széchenyi şi Deák, Stolnicul Cantacuzino cu contemporanul său Ardelean Bethlen Miklós, Miron Costin cu Zrinyi Miklós, Heliade Rădulescu cu Kazinczy, Brătescu-Voineşti cu Ambrus Zoltán, Matei Milo cu Szigligeti, Alecsandri cu Vörösmarty, etc.

Impărţirea materiei în capitole este originală. Tendinţa autorului este să dea tablouri sintetice, urmărind din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre principalele manifestări literare şi culturale. Cele 16 capitole sunt: I. Literatura religioasă. II. Cele dintâiu cărţi de legi (pravile) III. Literatura istorică. IV. Literatura de antichităţi naţionale. V. Curentul latinist. VI. Indrumătorii literari ai secolului al XIX-lea (Asachi, Eliad, Kogălniceanu, Alecsandri) VII. Spiritul critic al Junimei. VIII. Privire generală asupra literaturii române moderne. IX. Literatura populară. X. Cei mai de frunte reprezentanţi ai spiritului popular în literatură. XI. Proza română. XII. Poezia română. XIII. Drama. XIV. Studiile despre limbă. XV. Presa. XVI. Ortografia. De sigur, din enumerarea acestor titluri cu greu ne putem face o ideie asupra sistemului urmărit de autor, care îşi împarte materia când după genuri, când după direcţii literare şi care e nevoit să vorbească adesea despre acelaş autor în mai mute capitole. Dacă felul acesta de împărţire a literaturii e neobicinuit şi cu greu poate fi recomandat, nu e mai puţin adevărat că felul cum autorul îl pune în aplicare e foarte dibaciu şi îi dă prilej să caracterizeze bine anumite curente şi personalităţi şi să vorbească în treacăt chiar şi despre cei mai mărunţi scriitorii. La o nouă ediţie a cărţii sale va fi necesar să ne dea şi un indice de nume, indispensabil tocmai din cauza orientării anevoioase în sistemul său.

In noua ediţie, care de sigur va trebui să se tipărească în curând, Dl. Bitay va face bine să schimbe şi unele nuanţe în reliefarea câtorva scriitorii. Atributele cu care caută să caracterizeze pe scurt opera scriitorilor se cam repetă şi sunt cam banale. Importanţa unora dintre scriitori—de ex. a lui Anton Pann—e exagerată; în schimb personalitatea puternică a lui Dimitrie Cantemir mi se pare cam ştearsă. Nici Petru Maior nu e scos îndeajuns la iveală; influenţa lui ca istoric a fost chiar mai mare decât cea ca lingvist. Ca în toate Istoriile literaturii noastre, ni se arată marea importanţă ce a avut-o Tipografia din Buda ca răspânditoare a ideilor ce au produs renaşterea noastră literară şi educarea maselor. La Eliad aşi fi insistat mai mult asupra traducerilor pe care le dădea el şi alţii la îndemnul lui, acestea fiind oarecum expresia felului cum înţelegeau contemporanii lui să ajungă la o cultură europeană; tot astfel aşi fi apăsat

mai tare asupra reacțiunii sănătoase pornită de revistele lui Kogălniceanu. Generația dela 1840 a avut de sigur o importanță tot atât de mare în istoria literaturii române ca și Junimea, căreia Dl. Bitay îi consacră cu drept cuvânt un capitol special. In sfârșit ar trebui refăcut cu totul capitolul despre literatura populară, care în forma sa actuală nu spune aproape nimic. Bogățiile poeziei noastre populare nu pot fi tratate în felul formalist și didactic în care o face Dl. Adamescu în manualele sale.

Sunt sigur că Dl. Bitay cu cât va pătrunde mai adânc în studiul istoriei și literaturii noastre, pe care cu atât devotament și cu atât talent le studiază de trei ani, va descoperi singur părțile care trebue repetate în amănunte. Dar chiar și în forma actuală cartea sa este o operă bună. Și nu numai din punct de vedere al tratării competente a materiei, ci mai ales din altul. In țara căreia marele războiu i-a dat forma ce va dăinui mult timp, cei ce avem a trăi împreună trebue să ne cunoaștem. Cu cât ne vom ști mai bine și cu cât vom cunoaște mai temeinic străduințele strămoșilor noștri spre lumină, vom ajunge să ne respectăm mai mult unii pe alții. Acest respect mutual va face ca ochii noștri, deprinși să vadă numai în trecut, să se obicinuiască să privească în viitor.

Cu aceeași mulțumire cu care primim opera senină a D-lui Bitay am saluta o Istorie a literaturii maghiare, scrisă în românește de unul din profesorii noștri — **Sextil Pușcariu**

Const. Kiriţescu. *Istoria războiului pentru întregirea României.* Vol. I. 527 p., 35 lei. „România nouă", București, 1922.

Atât de deseori s'a spus că un război e o epoee și atâtea coarde dogite au vibrat dulceag spre preamărirea „epopeei războiului nostru", încât această epopee a ajuns o simplă expresie cu sens figurat căreia nu i se mai acordă decât un credit relativ, ca o concesie. Și totuși aveam intuiția că războiul nostru, mai mult decât altele, poate revendica titlul de epopee, prin multiplicitatea și diversitatea episoadelor pe cari le prezintă, precum și prin neașteptatul întorsăturii lui fericite, care-l aureolează cu un nimb de miraculos și de fatalitate — ca'n mărețele epopei ale antichității.

Nu ne cunoșteam războiul; cei care-l făcuserăm pe front cunoșteam în amănunțimi doar istoria unității noastre, iar marele public avea o cunoștință sumară a liniilor generale—și acelea falsificate, uneori—cunoștință absolut neîndestulătoare pentru ceeace ar fi trebuit să fie rezultatul moral al războiului nostru național: un factor hotărîtor în educația neamului. In genere, atât luptătorii de pe front cât și marele public socoteau încordarea noastră armată din 1916 ca o modestă încercare ce trebuie privită cu indulgență; cât despre

rezultatul material al războiului — întrunirea aproape a totalității provinciilor subjugate — aceasta apărea ca un fel de pomană prea generoasă a unui Dumnezeu risipitor de daruri.

Cartea în care războiul nostru să trăiască zi cu zi, sbuciumat și încordat, fericit și trist, cu paroxismul de groază al invaziei dușmane, cu paroxismul de fericire al realizării visului național ne lipsea; ne lipsea cartea care să ne prezinte războiul ca o *unitate*, în ciuda tuturor elementelor contradictorii oferite de fragmentele lui, unitate impusă de svârcolirile tragice ori eroice ale *aceluiași* suflet românesc. O asemenea carte—un monument de sârguință, de cinste și de patriotism — ar fi însemnat, pe lângă un izvor istoric de importanță epocală, și o evanghelie morală în care generațiile românești ar fi silabisit povestea jertfei înaintașilor, pregătindu-se, poate, la rându-le, pentru propria lor jertfă.

Din această operă, D-l Const. Kiriţescu, a cărui contribuție la organizarea învățământului este îndeobște cunoscută, ne dă, pe neașteptate, primul volum: cauzele depărtate și imediate ale războiului pregătirea, începuturile lui ofensive, defensiva, înfrângerea și invazia.

Cartea D-lui Kiriţescu prezintă în primul rând un interes științific-istoric; nu e o simplă îngrămădire de material cu importanță exclusiv documentară; cu toată bogăția covârșitoare a acestui material (note personale, arhive și documente oficiale și private, tipărite și inedite, precum și 153 de volume ce alcătuiesc esențialul literaturii istorice asupra războiului nostru) autorul găsește posibilitatea să exercite cele mai prețioase facultăți ale disciplinei științifice: spiritul critic și organizarea sistematică a datelor.

Din capul locului, autorul situiază formidabilul eveniment care ne-a zguduit neamul în cadrul războiului european și al istoriei noastre naționale: cartea începe, într'adevăr, cu sumare și substanțiale considerațiuni asupra stărei de lucruri din provinciile subjugate, în decursul vremilor, atât cât era nevoie pentru a se extrage anumite elemente de evoluție și anumite fatalități istorice. Raporturile noastre cu Bulgarii și cu Austro-Maghiarii sunt examinate apoi cu sobrietate și cu o evidentă preocupare de a stabili cauze și de a determina consecințe. Urmează două capitole privitoare la pregătirea noastră politică și militară pe vremea neutralității; autorul analizează cu fină perspicacitate psihologică fluctuațiunile opiniei noastre publice, subliniind curagios greșelile și discutând, prin raționamente lucide și concluzive, numeroasele probleme, pe cari împrejurările le-au impus spre rezolvare factorilor răspunzători.

Cele cinci capitole ce urmează sunt consacrate, rând pe rând, Ofensivei române în Transilvania, Campaniei din Dobrogea, Contraofensivei germane în Transilvania, Apărării Carpaților, Invaziunii—singura di-

viziune posibilă a celei dintâi părți din campania de la 1916. Metoda întrebuințată de autor pentru expunerea limpede și precisă a situațiunilor e sigură și consecventă : a) mai întâi, descrierea planului de campanie al adversarilor, cu observațiuni critice viguroase și sobre; b) descrierea situațiunei celor două tabere în momentul realizării planului de campanie; c) desvoltarea planului, cu indicarea factorilor neprevăzuți sau incidentali cari intervin, accelerând, favorizând sau întorcând mersul operațiunilor; d) repercusiunile strategice ale operațiunilor episodice. Bătăliile de la Turtucaia, Sibiiu, Brașov, Argeș etc. cu această metodă sunt tratate; liniile mari, ca și amănuntele indispensabile se desenează precis, limpede, viguros. Niciodată luxul de amănunte (autorul ne informează uneori până și de contribuția celor mai mici unități) nu ne obosește, fiindcă totul se angrenează organic. Dl. Kiriței ne dă numele șefilor militari și nu se sfiește să condamne un laș sau să consacre o glorie; și una și alta însă, o face cu epitete a căror sobrietate e garanția unei perfecte obiectivități. Aceeași obiectivitate e garantată și de numărul cel mare de citate extrase din memoriile sau din studiile diverselor personalități din tabăra vrășmașă. — Ultimele două capitole se intitulează «Agonia unei Capitale. (scene trăite)» și «Cauzele înfrângerii României», în care autorul examinează critic faptele, cu pătrundere și curaj.

Ordine, claritate, sobrietate, metodă — iată calitățile unei riguroase discipline științifice, pe cari Dl. Kiriței le pune în serviciul vastei sale informațiuni; și, pe lângă aceasta, e acea ireproșabilă obiectivitate, acel «sine ira et studio» fără de care nu se poate concepe o operă de Istorie. Oricine va citi cartea atent va admite fără rezervă cuvintele de mai jos, pe cari le cităm din Prefață:

«Lucrarea de față este o lucrare de *sinceritate*. Războiul nostru a avut aspecte deosebite: episoade înălțătoare și triste. N'am schimbat caracterul nici unuia din ele.....»

„... Cred că am făcut cu aceasta operă patriotică; patriotismul adevărat nu constă în lingușirea amorului propriu național și în ascunderea adevărului...“ continuă mai la vale Dl. Kiriței. De sigur; și acesta e al doilea aspect al cărții: interesul ei istoric-științific e dublat de un interes de pedagogie națională; dar sobrietatea și obiectivitatea — cari sunt calitățile dominante ale D-lui Kiriței — intervin și aci, scutindu-ne de neplăcerea disertațiunilor retorice. Domnia-sa și-a dat seama că faptele sunt mai elocvente decât vorbele: influența educativă a cărții va fi cu atât mai eficace asupra marelui public și a tineretului. Intr'adevăr, nimic didactic, nimic dogmatic în cartea D-lui Kiriței; totul se reduce la confruntări de fapte și de situațiuni, fără nici o indicare a concluziei morale și pedagogice:

aceasta rezultă fatal ca orice concluzie logică din premisele ei. Dl Kiriţescu crede probabil în eficacitatea educaţiei naturale în sensul lui Rousseau; în orice caz noi n'avem de cât de câştigat din această situaţie şi, împreună cu noi, cartea D-lui Kiriţescu. E cea mai bună dovadă că adevărul respectat integral e, implicit, şi moral şi educativ, fiindcă de el depinde «rectitudinea acţiunilor noastre», împiedecând „formarea de idei false". (Prefaţa).

De acest dublu aspect al operei D-sale, Dl. Kiriţescu va fi fost, cu prisosinţă, prevenit. Totuşi, credem că «Istoria războiului pentru întregirea României» e unul din rarele cazuri în care ştiinţa şi literatura se căsătoresc legitim; nu ştim dacă Dl. Kiriţescu, în calitate de om de ştiinţă disciplinată ce este, e prevenit împotriva a ceeace numim literatură, ca fiind dăunătoare adevărului ştiinţific. Nu ştim; oricum, cartea D-sale, prin sufletul cald şi frământat al cărui sbucium se simte pe alocuri şi prin unitatea impecabilă a compoziţiei sale este, pe lângă operă de ştiinţă şi educaţie, o creaţiune literară. Căci în definitiv ce e literatura decât prezentarea de icoane vii cari vorbesc sufletului, stăpânindu-l ? Şi secretul acesta, îl cunoaşte Dl. Kiriţescu Şi e de mirare cum D-sa reuşeşte să facă aceasta cu simplicitatea mijloacelor întrebuinţate, cu modestia epitetului şi cu lipsa oricărui artificiu stilistic ori retoric. De pildă:

«Aspectul câmpului de bătaie înfăţişază o impunătoare panoramă de război. E o splendidă zi de toamnă cu soare. De jur împrejur, nori de fum negru, străbătut de limbi de flăcări, fac un decor întunecat tabloului. Arde rafineria de petrol dela Râşnov, ard clădirile şi magaziile gării Braşov, vagoanele de pe linie, fabricile din vecinătatea gării. Dela Sud de Sâmpietru, cu direcţia spre Stupini şi spre vila Steriu, din câmpurile de porumb, în şiruri largi, se reped Românii la atac» etc. (Vezi întreg paragr. „Eroica luptă din câmpia Sâmpietrului", pag. 287).

«Pe frontul de sud, spre seară, grănicerii, abia debarcaţi, pornesc vijelios la atac. Intr'un avânt extraordinar, superbi, agitând arma într'o mâna şi capela în cealaltă s'au repezit ca o furtună vitejii grăniceri asupra liniilor bulgare.» etc. (p. 180).

S'ar putea cita în întregime, în sensul acesta, paragr. «Drumul Calvarului» (454), paragrafele în legătură cu luptele de la Predeal (p. 347, 340) etc. etc. Pretutindeni o povestire plină de dramatism viguros şi de culoare sobră, mărturisind existenţa unui veritabil instinct artistic:

Dintr'odată, Dl. Kiriţescu ne dă istoria, morala şi epopeea războiului nostru. Nu-i putem dori decât răgaz pentru a ne dărui al doilea — şi, probabil, ultimul — volum al operei întreprinse.

Constanța Marino-Moscu. *Tulburea.* Nuvele. Desene de Al. Moscu. 178 p. 10 lei, „Viața Românească" București.

In amintirea noastră D-na Constanța Marino-Moscu trăia ca autoarea unei dureroase povestiri din viața copiilor, „Nataliță" cu fine notațiuni psihologice învăluite într'o atmosferă caldă de intimitate sufletească, apoi ca povestitoare sobră și duioasă, care știe depăna discret amintirile copilăriei sale, în schița „Mama Leia" și mai ales în „Mama Eți"; de asemeni prețuiam mult schița penumbrită fin „Păcatele fratelui Daniil".

Cunoșteam și o nuvelă psihologică mai complexă, cu intențiuni realiste, dar plină de situațiuni false și de soluțiuni de continuitate în evoluțiunea sufletească a personagiilor: „Ada Lazu". Cam în aceeași categorie intra și schița „Datorie". Insă darul D-nei Marino-Moscu ni se părea acela de a povesti frumos și simplu amintirile sale încadrate deocamdată într'un mediu mănăstiresc ori de a schița anumite suflete curate și naive în legătură cu o afabulație sumară, pătrunsă și aceea de căldură și duioșie.

Volumul *Tulburea* confirmă, se pare aceste previziuni; „Cuptorul lui Sima", „Moștenirea", „Mai bine" încearcă să realizeze caractere pe cari autoarea nu le-a trăit și nici n'ar putea să le trăiască, fiindcă talentul D-sale nu e talentul obiectiv al epicului. De aceea, totul e palid și convențional acolo: dela inexistenta Maria din „Moștenirea", care fură averea mortului și apoi se lasă înșelată de fecioru-său, ce-i ajutase și până la „Lența" din „Mai bine", al cărei rost în nuvelă nu ne apare — din vina autoarei — ca o necesitate. Sunt și crâmpee de adevărată realizare—Andriescu, optimistul irremediabil din „Mai bine" — dar asta nu scuză lipsa de logică în construirea caracterelor și compoziția lor defectuoasă, defecte evidente mai pretutindeni.

Indată însă ce autoarea părăsește lumea conflictelor tragice și umile, pentru a-și propune să realizeze sufletul nobil și fin al Adinei Canta, lucrurile se schimbă întrucâtva. Și, dacă nu acceptăm nici aici culoarea romanțioasă a sfârșitului, simțim totuși trăind pe Adina, care-și sacrifică sănătatea și pe bătrânul Canta care-și sacrifică acareturile moștenite din părinți. Și faptul că aceste două personagii trăiesc, se datorește înrudirii lor apropiate cu sufletul autoarei.

In câteva din schițele ce completează volumul, D-na Moscu se regăsește din nou pe sine; neglijând „Tulburea", „Marseilleza" și „Tâlharul", cari sunt simple fapte diverse, fără nici o semnificație literară, ne oprim bucuroși la „Maica Epraxia"—un exemplar feminin al „fratelui Daniil" — la „La străbunica" — o întregire armonioasă la „Mama Eți" și la „Lumini și umbre"—unde autoarea notează diferența specifică dintre două suflete feminine, unul frivol, celălalt serios.

Așa fiind, așteptăm cu îndreptățită nerăbdare sfârșitul „Amintirilor Caterinei State"—din cari „Viața Românească" a publicat anul trecut câteva capitole—unde talentul feminin, liric și sobru al povestitoarei se găsește pe terenul său cel mai propriu. — **Vasile Munteanu**

Ady Endre Un *„enfant prodigue"* al literaturei maghiare moderne. O personalitate poetică intens interesantă a unei literaturi interesante și puțin cunoscute în marea piață europeană și la noi.

Celebritatea lui Ady — fiindcă e o bună bucată de vreme de când numele lui e familiar în lumea intelectuală a occidentului—e încă o dovadă că talentele ce clocotesc sub mare presiune, sbucnesc, la urma urmei, afară din marmita comprimantă a împrejurărilor.

Mort în epoca tulburărilor din 1918, Ady a avut de luptat în viață cu împrejurări insipide, dar mai ales, cu el însuși căci a fost unul din marii *„inquiets"*.

Dacă din războiul cu împrejurările s'a ales cu trofeul unei pătimașe idolatrii din partea tinerilor săi compatrioți și cu acela al unei neobișnuit de bune primiri din partea Parnasului european, apoi în lupta cealaltă de care vorbeam n'a prea avut clipe de izbândă și moartea l-a surprins piept la piept cu el însuși.

Poate, în bună parte, aci stă acea putere scormonitoare a poeziei lui.

S'a născut la vechile granițe ale Transilvaniei. După studii de drept făcute fără râvnă, la Facultatea din Debrețin, Budapesta îl atrage. Își începe viața în — pe atunci plina de mișcare și foarte prospera — capitală a Ungariei, intrând în ziaristică. In 1907 fondează una din cele mai *literare* și mai bune dintre revistele pe care le-a avut Ungaria: *„Nyugat"* (Occidentul). Însuși titlul publicației indică o tendință al cărei pion principal și pasionat a fost Ady. Poetul maghiar *adora* Franța. De câte ori i-a stat în putere, spre ea și-a îndreptat pașii de vagabond. Marile lui prietenii literare, în Franța le-a avut.

Literatura maghiară din tinerețea lui Ady — deci înainte de marele *„salt"* spre cel mai accentuat modernism — era dominată de parnasianismul cel mai sever.

Ady — temperament ciudat și capricios — s'a aruncat însă îndată și cu un desăvârșit *„abandon"* în brațele lui Verlaine. Influența poetului francez a fost puternică dar *n'a copleșit nimic din ceeace avea al lui temperamentul poetic al lui Ady*. Poetul maghiar și-a însușit—după puteri proprii—fluiditatea și subtilitatea muzicei versului verlainian, dar — după această primă fază de influențe— Baudelaire este acela care îl ajută pe Ady *să se desvăluie lui însuși*, să se găsească.

Prin caracterul extremist față de literatura contimporană cu ea, poezia lui Ady a fost și un fel de reacție.

S'a spus că sunt multe obscurități în poezia lui. E drept, fiindcă Ady e poetul instinctelor pe care le exprimă prin simbol. Sugestia e mijlocul de căpetenie de realizare poetică la el.

Una din cele mai interesante note ale personalității acestui poet: Ady, adesea stăpânit de acel turment pe care-l dă «*luxura*», a fost totuși un suflet viril — *auster* chiar, spunea un critic maghiar.

Toată frământarea aceasta a vieței lui interioare, au făcut din Ady, unul din acei veșnic tulburați cari tulbură la rândul lor, un mare neliniștit care neliniștește.

Viața îl decepționează, voința i se frânge și, nemulțumit, *prea lucid*, vlăguit de continua efervescență a unui pesimism nervos și intelectual, neliniștit de *moarte*, se îmbată cu *visul* (în felul în care te dedai *drogelor*) ca *să se uite*.

E momentul sufletesc care a provocat la Ady, acea refugiere spre o „*Ungarie*" pe care o iubea cu patimă. E chinuitul care părăsindu-și amorurile mistice și sensuale, se îndreaptă spre apa întăritoare.

Dar, te întrebi, este o *realitate* ori tot un vis această Ungarie pe care poetul o cântă într'un ton biblic, cu resonanțe de psalmi.

Spuneam că în tânăra generație maghiară, poezia lui Ady a deslănțuit o pătimașe idolatri. Oficialitatea în schimb — călcând cu conștiinciozitate pe urmele tuturor oficialităților — nu l-a înțeles.

E drept că sarcasmul caustic a lui Ady o frigea fără milă și dacă oficialitatea îți poate ierta câteodată geniul, ireverențiozitatea nu ți-o iartă niciodată.

Deși a murit la 40 de ani, Ady a lăsat nu mai puțin de 11 volume de versuri, un volum de schițe, impresii, cronici, critici și nenumărate articole.

S'au tradus poezii în diferite limbi. Reviste mari europene au publicat bucăți din Ady. S'a tradus și se mai traduc și la noi. In toate traducerile se simte însă un soiu de *jenă*. Ea vine dintr'o mare dificultate. Limba lui Ady are *maghiarisme* atât de maghiare încât multe sunt intraductibile. — **V. R. Șirianu.**

La Nouvelle Revue Française. 1-er Septembre 1922.—ne aduce un studiu serios asupra unui poet a cărui operă frământă toate capetele critice din Franța: Jacques Rivière e autorul studiului, care se cheamă *Paul Valéry, poète*.

In genere, marele public și, după el, autoritățile critice ale momentului, e obsedat de chinuitoare întrebări privitoare la personalitățile superlative ale vremii. Juriile diverselor premii instituite, cenaclurile de cafenea sau cercurile strânse în jurul unor anumite reviste țin neapărat să știe care-i „cel mai

mare"... poet, prozator, critic, om politic etc. Paul Valéry este acceptat, aproape unanim, ca cel mai mare poet francez în viaţă. Nu de mult o însemnată revistă pariziană i-a dedicat un număr cu colaborarea unor nume însemnate ca H. de Régnier, M-me Mathieu de Noailles etc.

Numele lui Paul Valéry s'a întâlnit totuşi relativ rar în publicaţiile periodice; ba chiar pe la sfârşitul secolului trecut se părea că renunţă la poezie pentru a se adânci în ciudate speculaţiuni matematice; în sensul acesta au apărut către 1898 în „Mercure de France" anumite studii, intitulate *Méthodes*. Paul Valéry încearcă să introducă metodele ştiinţelor exacte în poezie, să disciplineze instinctele artistice. Pe acest poet al abstracţiilor şi speculaţiunilor interioare ni-l prezintă Jaques Rivière în studiul său.

Paul Valéry e poetul inteligenţii, aşa cum ni-l revelează culegerea completă a poemelor sale «Charmes» (Ed. N. R. F.). Poezia este, prin definiţie, opusă judecăţii şi percepţiei (considerată ca funcţiune intelectuală), asta din pricină că poezia este sensibilizare, iar judecată logică este abstracţiunea însăşi. Originalitatea lui Valéry tocmai aci stă: concretizează ideea în stadiul ei de formaţiune, de unde, până acum, poezia se mărginea să concretizeze sentimentul prin imagine.

Acest „chantre de l'entendement"—pentru care ideile sunt „secrètes araignées dans les ténèbres de toi", sau «des soleils de soie»—cântă tainele inconştientului. El se străduieşte să surprindă ideile — în momentul lor de fermentaţie, când conturele sunt încă nesigure — ca într'un instantaneu; acest procedeu stenografic, impus de natura obiectului cântat, ca şi înfrigurata aşteptare a ceeace *hazardul* va oferi, brusc, contemplaţiunii—îl apropie de dadaişti. Ceeace îl depărtează însă, făcând din el o personalitate originală este sentimentul de revoltă cu care întâmpină starea sufletească de vag şi de incertitudine, la care-l obligă comerciul lui cu hazardul nebulos şi tiranic; poetul e chinuit de nostalgia liniilor clare şi a concepţiilor luminoase fără ca, în acelaşi timp, să poată accepta superficialitatea vechilor procedee poetice, fără să se poată resemna la evadarea din propriile adâncimi neguroase, pentru a pluti limpede — dar ieftin! — la suprafaţa fiinţei sale.

„Il lui faut à tout prix trouver un instrument de régulation, une cadence extérieure à lui-même, à quoi il puisse conformer ses délires."

Şi acest regulator exterior al delirului interior, Paul Valéry l-a găsit: e *graiul*, „le saint langage", cum îi spune el.

«Tout le problème pour lui consiste, aidé par la mécanique du vers, à rallier secrètement

les mots épars, à révéler leur latente parenté, à les engager dans une sorte de conspiration harmonique et à rétablir ainsi dans son intelligence un substitut de l'ordre et de la nécessité dont sa vacance le prive."

In acelaşi număr al revistei: *Fritz von Unruh. Fragments d'un journal de guerre*—cu o notiţă introductivă asupra autorului, semnată de J. Benoist-Méchin. Fritz von Unruh, ofiţer de carieră, şi-a notat impresiile sale de poet asupra războiului, într'un jurnal inedit până azi, din care s'au extras şi tradus paginile date de revista franţuzească. Fraza scurtă şi sacadată trădează lirismul simplu, nervos şi impresionant al unui suflet agitat de umanitarist; suntem pe vremea evenimentului de pe Marna. Neglijarea vieţei umane a căreia măreţie o asasinează inconştient războiul sângeros şi brutal, este motivul care revine mai des în sufletul îndurerat şi tragic-nedumerit al autorului, revine ca o obsesie şi ca o halucinaţie; simţi că imprecaţiile la adresa războiului nu sunt departe. Acestui fapt se datoreşte, poate, apariţia câtorva fragmente mai întâi în franţuzeşte.

In „Réflexions sur la littérature", *Albert Thibaudet* se ocupă de „Le Germanisme et la Guerre; iar cronica dramatică o semnează impresionistul fin, care altoeşte humorul galic pe un trunchiu de bonhomie generoasă şi sceptică, *Maurice Boissard*. — V. M.

Nuova Antologia (August 1922). Guido Menasci semnează un foarte elogios articol asupra lui Pierre de Nolhac, poetul şi eruditul cercetător francez care în ultimele alegeri ale Academiei Franceze a fost ales în scaunul rămas vacant prin moartea lui Emile Boutroux, gânditorul cu renume european.

Incă din tinereţe, Nolhac, ca poet şi ca om de ştiinţă, îşi îndreaptă activitatea spre Italia, în al cărei trecut bogat găseşte un câmp larg de cercetare pasionată şi un nimerit izvor de inspiraţie pentru versurile lui, cari păstrează fondul şi factura tradiţională.

Dela cele dintâi studii — şi Nolhac a fost un mare iubitor de erudiţie care a trecut succesiv prin şcolile cele mai înalte — activitatea lui s'a îndreptat spre acea luminoasă Renaştere care desgroapă din ruinele vremii spiritul şi simţul clasic.

Arhivele italiene şi-au desvăluit secretele acestui cercetător harnic până la îndârjire, şi simţul de investigaţie al lui Nolhac l-a dus la admirabile descoperiri şi la noui argumente istorice, care rămâseseră foarte vagi până la el. Cu chipul acesta Nolhac şi-a câştigat o adevărată faimă de mare specialist în domeniul Renaşterei.

Menasci socoteşte drept operă capitală a lui Nolhac: „*Petrar-*

que et l'Humanisme" în care, cu o vastă argumentare, tinde să dovedească marea recunoştinţă pe care o datoreşte lui Petrarca istoria gândirii umane, ca unuia din primii *umanişti*.

In general, toate studiile lui Nolhac sunt de o mare valoare ca bogăţie de material, iar uneori şi extrem de interesante ca însăşi motiv de cercetare, ca de pildă, *influenţa lui Tacit asupra lui Boccacio*.

Pierre de Nolhac a debutat ca poet în 1880 cu o plachetă „*Paysage d'Auvergne*" tipărită de Lemerre. In urma acestui volumaş a fost primit în vestita antologie a lui Van Bever: „*Poètes du Terroir*". „*A l'Auvergne*" şi „*Le vieux cratère*" sunt poezii devenite populare ca adevărate modele de a exprima „*sufletul pământului natal*".

In 1894, acestor versuri de rusticism indigen, li se adaugă acelea de inspiraţie italiană: „*Paysages de France et d'Italie*".

Menasci citează câteva versuri luminoase şi sincer inspirate ca cele din dedicaţia către Italia:

Terre de grâce et de clarté,
Un enfant t'est venu de France
Qui te demandait la science:
Tu lui révélas la beauté.

Sau de frumoasă descripţie ca:

Sous la forêt des campaniles
Les palais s'alignent en files
Etincélantes au couchant;
Les vols de pigeons et de grolles
S'éparpillent sur les coupoles,
Les bruits et les rumeurs t'arrivent comme un chant.

In 1904, Nolhac dă un alt volum: „*Les poèmes de France et d'Italie*" de aceeaşi formă îngrijită până la rigoare. Şi s'a spus just despre Nolhac poetul şi eruditul că este „*un humaniste doublé d'un parnassien*".

In rezumat alegerea la Academia Franceză a fost una din acele elecţiuni care aduc la lumina unei juste atenţii o operă de artă şi de ştiinţă pe care capriciul împrejurărilor o ţinuse cam alături de acel „*centru*" al marelui oraş al intelectualităţii europene. — **V. R. Ş.**

„PETROŞANI"
SOCIETATE ANONIMA ROMANA
PENTRU
EXPLOATAREA MINELOR DE CĂRBUNI
CAPITAL SOCIAL LEI 100.000.000
BUCUREŞTI — Str. Aurel Vlaicu, 22
Adr. Telegr.: PETROŞANI
TELEFON 39/77

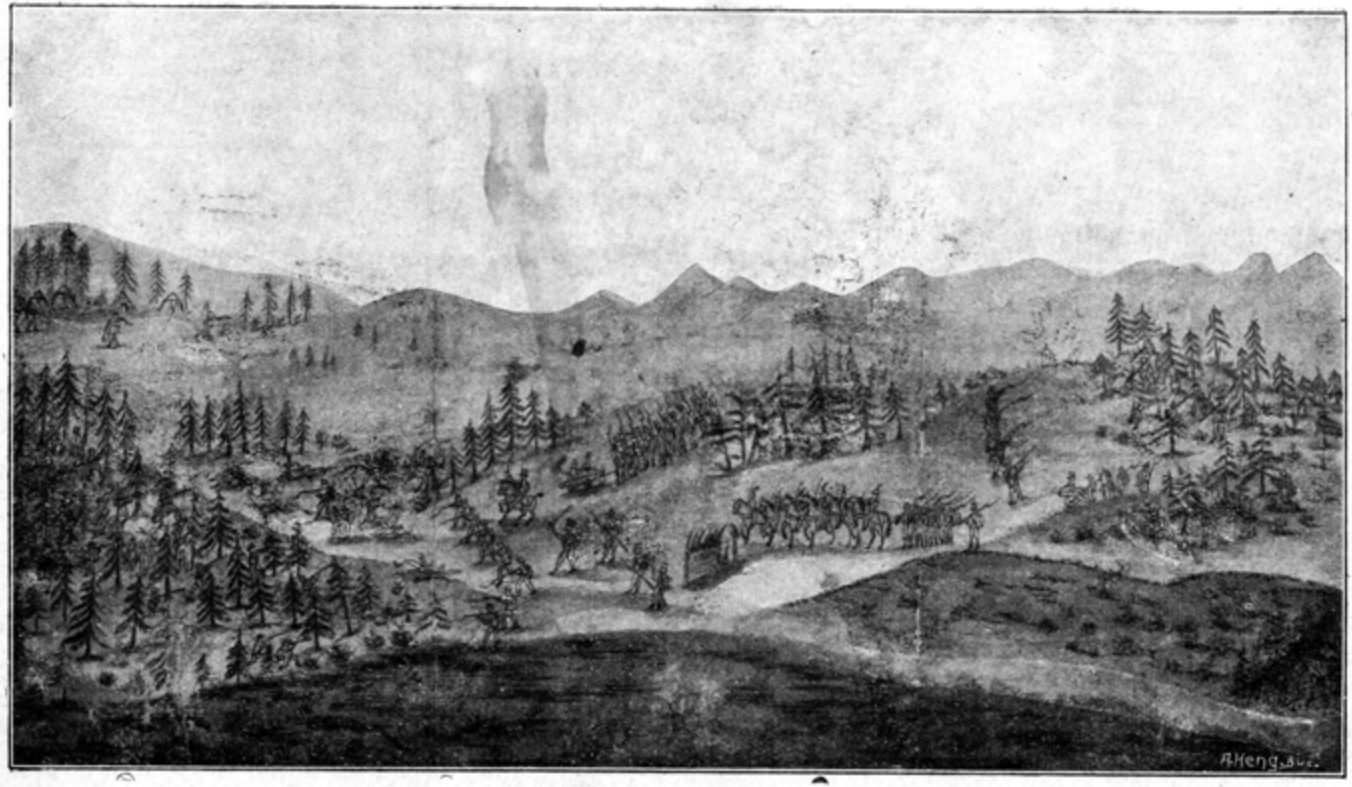

Revuluciunea dela Fântânele

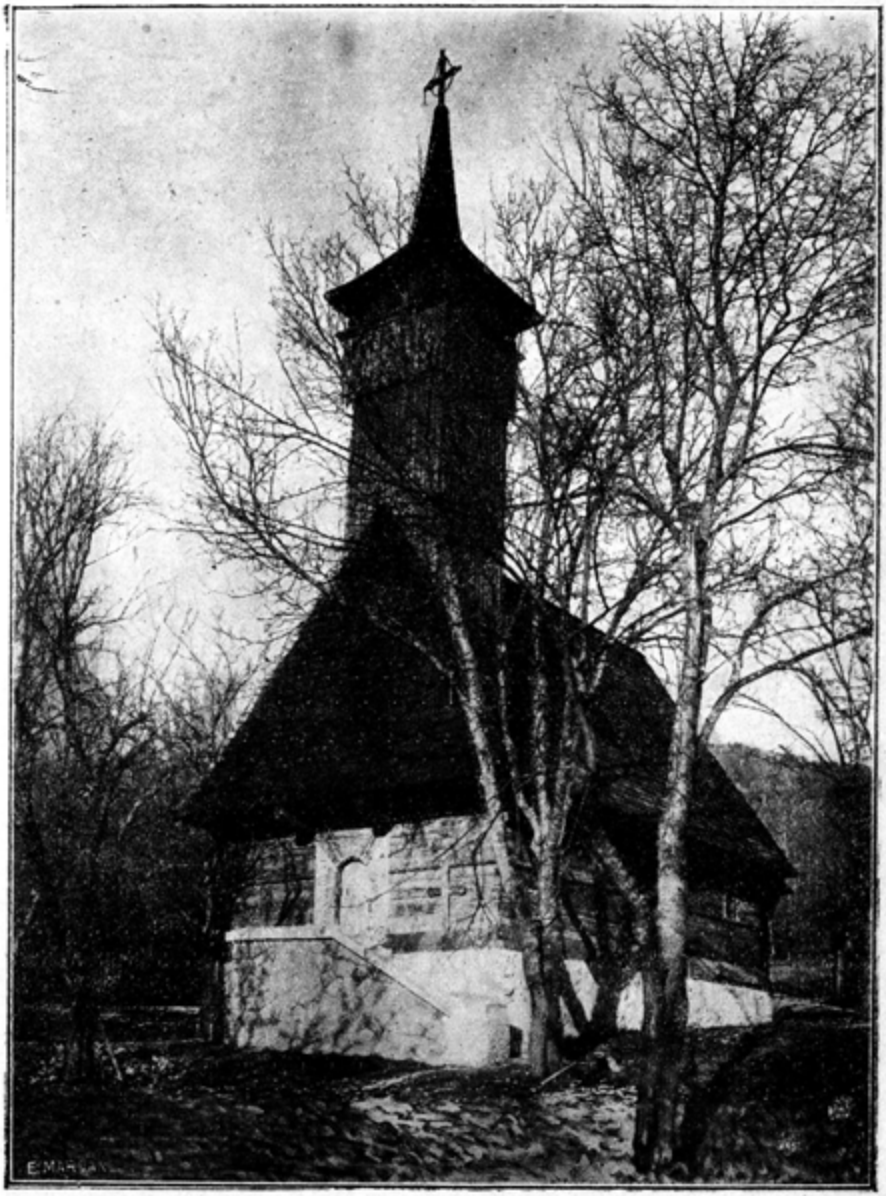

Biserica lui Horia?

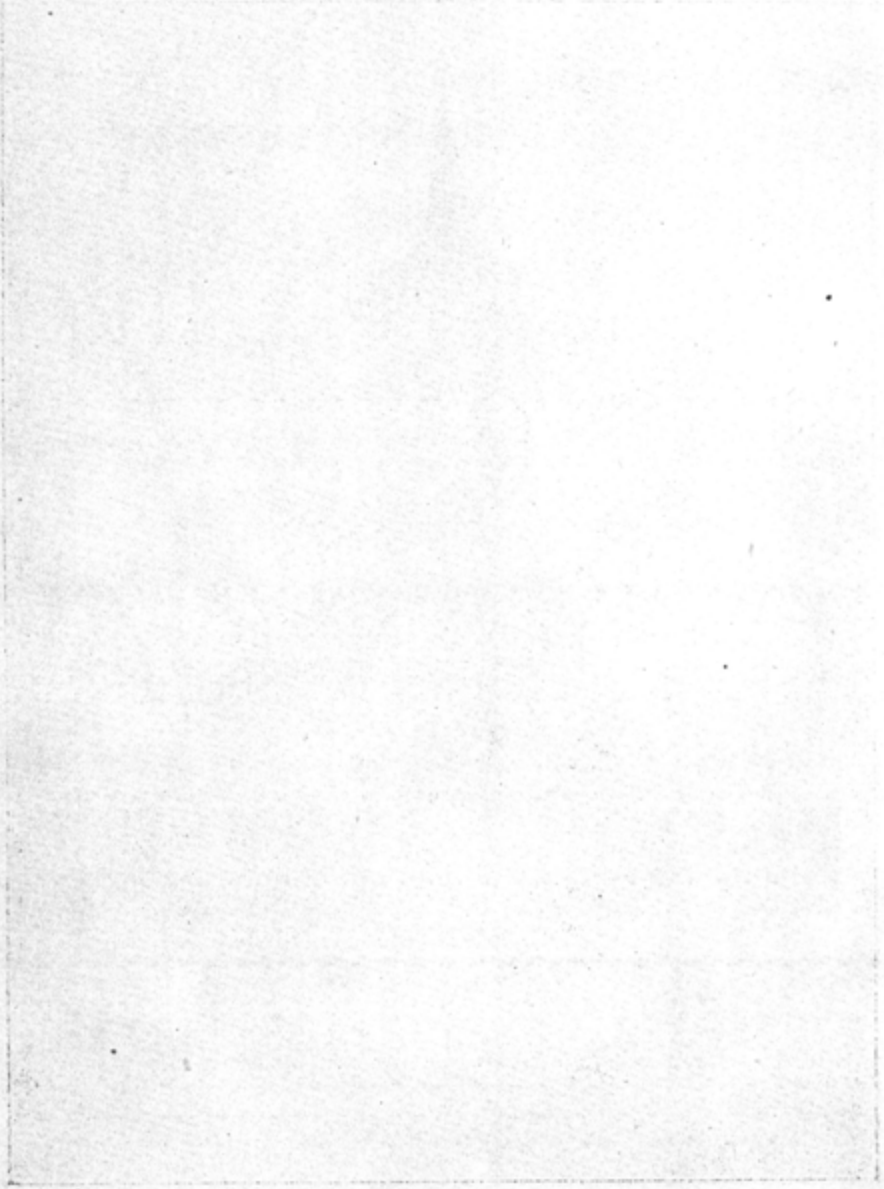

Act. 407 1922

DIN AMINTIRILE ALTORA ŞI ALE MELE

II.

Din Ţara Moţilor

Fiului meu George.

De peretele camerei mele de lucru stă atârnat un desen cu reliefuri impresionante şi perspectivă originală.

La prima vedere, pe hârtia-i îngălbenită de vreme, pare o gravură japoneză; iar privit mai de aproape, înfăţişează cu sinceritate dătătoare de viaţă şi cu mişcătoare naivitate o trupă militară, infanterie, călărime şi tunuri, surprinsă pe când străbate luminişul unor păşuni muntoase, de către o ceată de ţărani ascunşi în păduri jur împrejur. O căpetenie ţărănească, cu un ochian lung în mână, conduce atacul de pe culmea apropiată. Dintr'un pâlc de arbori, o cireadă de boi cu coarne lungi, priveşte mirată. Iar la orizont se înşiră munţi pleşuvi cu profiluri dinţate şi cu văi în care se risipeşte ceaţa, descoperind în zare codrii de brad.

De-asupra profilului culmilor, pe cer, stă scris cu creionul: „Revuluciunea de la Fântânele. Armata română, sub conducerea Tribunului Nicolau Corcheş. Unguri învinşi şi omorâţi cu toţi şi Comandantul lor Vasvari.» (1)

Aşa a semnată cu o mână de bătrân, fostul zugrav de biserici Corcheş din Câmpeni, înfăţişarea victoriei repurtată de Moţi sub conducerea lui o jumătate de veac mai înainte şi desinată tot de dânsul.

Despre această victorie, iată ce zice, în raportul său, Avram Iancu, eroul munţilor Abrudeni din 1848:

Încă înainte de focul de la Marişel am primit o ştire de la bravul centurion D. Gavril, despre reuşita vrăjmaşului şi de prefacerea în cenuşe a satelor Râul-Galatei, Jurcuţia etc. Eu am trimes îndată în ajutorul lor pe tribunul meu Nic. Corcheş cu 68 vânători şi am dat lângă el

(1) Vasvari poreclit Kossuth cel mic, era unul din cei mai înverşunaţi vrăşmaşi ai Românilor.

şi pe tribunul Jac. Olteanu de la Cetatea de Baltă. In 5 Iunie seara, Corcheş ajunse cu vânătorii la Fântânele, unde locuitorii comunelor devastate se adunaseră sub centurionii lor. Aceştia îmi făcură cunoscut, că în aceiaşi zi avuseseră o lovire glorioasă cu vre-o 400 de rebeli, pe cari punându-i pe fugă i-au gonit vre-o două ore, luându-le şi trei care încărcate cu pâini. Centurionii mai adaoseră, că şi faimosul Vasvári se afla în apropiere cu trupa principală. Preste noapte Corcheş şi subcomandantele său Olteanu se pregăteau pentru luptă. El au ales dintre bărbaţii adunaţi buni de arme şi pe cei mai vârtoşi, i-au numărat şi erau 120 vânători şi 317 lăncieri. Această trupă mică o împărţi el în 3 puncte importante, pe la care trebuia să treacă rebelii dacă ar fi voit ca să înainteze. Poziţiunea pentru ai noştrii era foarte favorabilă In 6 Iuliu pe la 11 ore a. m. vrăjmaşul se puse în mişcare. Comandante suprem era Vasvári. El avea cu totul 3000 oameni dintre care 300 prevăzuţi cu securi, pentru ca să delature din drum baricadele de lemn făcute de ai noştrii; el avea şi 5 tunuri sub comanda sa. Indată ce observară pe ai noştrii, şi deschiseră după datina lor foc violent din tunuri şi puşti. Corcheş însă ştiind că ai noştrii nici odată nu aveau muniţiune de ajuns, a comandat oamenilor săi ca să se lase la pământ, să nu puşte nici de cum, ci să aştepte pe vrăjmaş până la o distanţă de 80 paşi. In starea aceasta sub o ploaie de gloanţe din tunuri şi puşti aşteptare ei pe vrăjmaş La o distanţă anumită îi primiră cu puşcături bine ţintite, dar încă tot întinşi la pământ, pentru ca gloanţele de tun să nu-i ajungă. Din aceea poziţiune bună ei trăgeau atât de sigur încât mai nici unul nu-şi greşea omul asupra căruia ţintise. Intr'o distanţă mică de acolo stăteau femeile înverşunate asupra rebelilor pentru atrocităţile lor şi incurajau pe bărbaţii lor la luptă. Vasvári era silit să împlinească liniile de mai înainte ale luptătorilor săi cu alţi oameni din cauză că picau foarte mulţi. După un foc de tiralieri de o oară, tribunul trimise două despărţimente mici de vânători în ambele laturi ale vrăjmaşului, şi totdeodată comandă pe lăncieri la trei puncte, ca să se arunce cu asalt asupra vrăjmaşului. In 5 minute desordinea în trupa vrăjmaşe a fost generală şi ea a mai crescut prin aceaa, că acuma aruncară şi Marisielenele cât cu pietrii, cât cu frigări, imblaci şi cu alte obiecte asupra vrăjmaşului care se retrăgea în disordinea cea mai mare; aşia îşi ajutară ele pe bărbaţii lor. Măcelul a fost înverşunat. Vasvári a căzut, partea cea mai mare a oficiarilor săi şi cu aceia ca la 850 de soldaţi. în care număr se cuprind şi acei ucişi în lovirea din ziua cealaltă. Buzgo însă a reuşit ca să scape de timpuriu cu 4 tunuri şi să readune restul trupei lui Vasvári. In timpul goanei veni comandantul Gyarmati cu 300 vânători în ajutorul fugarilor; ei însă nu au mai cutezat să se întoarcă asupra noastră. Ai noştrii luară un tun cu toată muniţiunea şi cu cai, apoi tobe, arme şi altele. Pierderea noastră a fost 4 morţi şi 12 răniţi; 6 dintre aceştia au rămas schilavi. In lupta aceasta s'a distins şi invalidul Pfeifer, un German din Abrud. [1])

Acest desen e pentru mine un document preţios şi totdeodată o amintire scumpă a primei mele călătorii în munţii Apuseni.

---

[1]) G. Bariţ. Istoria Transilvaniei. Vol. 2 pag. 556-558.

Din copilărie m'a stăpânit întotdeauna dorul atavic al munţilor şi în deosebi acela al Carpaţilor noştri. Curge doar în vinele mele sângele bătrânilor pribegi din codrii munţilor Oltului şi ai Argeşului şi sunt nepotul bunicului Dincă, acela care părăsea mănoase moşii dela câmpie, simţind că se usucă şi piere, departe de munţii străbuneşti.

Din înălţimile lor evocatoare, mai limpede şi mai impunător ca de ori-unde, mi s'a arătat unitatea ţărei şi a neamului nostru, şi, din orice călătorie pe culme, m'am reîntors cu dorul sporit al integrităţei lor. Privind din crestele hotarului, nu ştiai în care parte e ţara mai românească; iar linia odioaselor muşuroae de beton, care le spurca seninătatea şi însemna graniţa veche, înfrunta dureros respectul datorit naturei şi revolta adânc simţul de dreptate.

Nici odată nu mi-a răsărit mai strălucită viziunea realizărilor naţionale, decât de pe înălţimile de peste 2000 de metri, când, în nopţile înstelate de vară, ascultam şoaptele neîncetate ale tovarăşilor de drum, în jurul jeratecului pâlpâind.

De la Suceava şi până la Cerna, nu-mi rămăsese culme mai de seamă necercetată; iar pe Negoi, pe Retezatu, pe Parângu, pe Piatra Craiului, pe Ceahlău, m'am suit de câte două şi trei ori. Ba am încă azi de gând, dacă va voi Dumnezeu, să mă reîntorc pe vârfurile lor.

Cunoşteam astfel toţi munţii graniţei vechi, dar nu văzusem pe cei Apuseni decât sub formă de siluete aburii, la zarea priveliştilor care se desfăşurau, în fuga trenurilor din Ardeal.

Şi totuşi aveam dor mare şi vechiu să mă apropriu de ei, ca de un monument sfânt de evlavie naţională.

De mic copil, numele lor răsunase la urechile mele cu epopea slăvitului lor trecut.

La 1875 amicul părinţilor mei, C. Racoviţă, petrecea iarna la Goleşti, precum noi o petreceam la Florica. Singur la moşie, el venea adesea să şi sfârşească ziua la noi, şi, după masă, seara, pe când viscolea afară, în jurul lămpei din salon, ne povestea bătăliile şi trudele la care luase parte alături de Iancul, în munţii Apuseni.

Nepotul Goleştilor ne spunea cu o indignare nestinsă de trecerea sfertului de veac, cruzimea fioroasă cu care vrăjmaşul ucidea, ardea şi jefuia.

Cu gura căscată de emoţiune şi cu lacrimi în ochi, sorbeam eroica poveste a victoriilor Moţilor; iar după culcare,

în pat, cu pleoapele închise, între vis şi realitate, vedeam desfăşurându-se bătăliile vitejeşti, în care Românii se luptau cu lănci făcute din coase sau din furci şi cu tunuri scobite în trunchiuri de cireş cercuite cu fier. Sau asistam ca şi prezenţi la iureşul lor, când călare şi cu pălării bărbăteşti în cap, nevestele şi fetele din Mărăşel se iveau în faţa honvezilor, pe când părinţii, soţii şi fraţii lor îi atacau din ambele coaste, îi risipeau şi îi nimiceau.

Iar mai târziu, la liceu, citisem şi tradusesem în franţuzeşte «Moţii şi Curcanii» minunatul imn, în care, Odobescu cânta în proza lui armonioasă şi fermecătoare rostul şi slava trecutului mai depărtat al Moţilor.

Ce român a citit şi a mai putut să uite cuvintele sale despre Horia?

..... O! negreşit, domnilor, sub grosolanu-i cojoc de oaie, sub ţundra-i neagră, sărăditâ cu găitane vinete, sub opincile-i de mun ean, îmbăierate pe glezne, sub cuşma lui mocănească cu cianace (ciucuri) de fir, — sub tot acest port al său neaoş ţărănesc, curgea prin vinele acelui puţin cioplit, dar mult semeţ mult statornic şi mult viteaz bărbat, un sânge cel puţin tot aşa de adevărat românesc, tot aşa de îmbolditor, tot aşa de patriotic, ca prin creerii celor mai eruditi instigatori şi celor mai iscusiţi apărători ai latinităţi gintei romaneşti!

Auzim toţi, lăudându-se în toate zilele, acei învăţaţi scriitori ai Ardealului, — *Petru Maior! Samuil Clain! George Şincai!* - cari mergând să studieze la Roma au cules cu religiozitate în cetatea eternă dovezile originei latine a poporului românesc şi întorcându-se acasă, printre mii de persecuţiuni, au deşteptat zice-se, în Români simţul naţional.

Dar vă întreb, domnilor, era oare trebuinţă să meargă din ai noştri la Roma, ca să facă pe poporul românesc *a fi* şi *a şti că este* o naţiune de sine stătătoare, un popor cu nume şi sânge de Român?

Să nu renunţăm, credeţi-mă, aşa lesne la darul cel mai preţios, cel mai minunat al neamului nostru, la cel mai puternic instinct de proprie existenţă, care nu a lipsit niciodată Românilor, nici la noi, aci în principatele unde am ştiut a ne prefira prin mii de primejdii, prin mii de vitejii, scăpând tot mereu fiinţa noastră proprie de Staturi curat româneşti, nici dincolo peste Carpaţi, unde opt secoli de cea mai curată şi sugrumătoare asuprire nu au făcut pe Românii ardelenii, îngenuchiaţi sub paloşul unguresc, să vorbească altă limbă şi să poarte alt nume decât acela de Român!

Acest dar l-au avut pururea Românii, şi nu trei, patru, ba nici sute de cărturari, croind la gramatici şi la etimologii, nu ar fi putut să-l insufle deodată atâtor mii şi milioane ce întocmesc obştea de rând a românimii.

Ca să revin încăodată la imaginea cu care am comparat dela început, starea simţirilor ce frământă chiar şi astăzi ţara Ardealului, voiu zice că, dincolo ca şi dincoace de Carpaţi, adevăratul patriotism românesc a trăit pururea în sânul poporului nostru — încins şi fierbinte — întocmai ca jăratecul sub spuză, şi că unicul merit ce putem recunoaşte eruditilor noştri Daco romani este acela de a fi suflat cenuşa ce ascundea şi păstra neatinsă acea scânteie neperitoare . . . . .

. . . . . .

Fie-mi dar iertat domnilor, a conchide că răscoala iobagilor ardeleni sub Horia, poartă în sine un caracter pe deplin poporan şi de aceea chiar, — îmi voiu permite a zice — mai *curat*, mai *adevărat*, mai *sincer* naţional, decât toate argumentaţiunile, mai mult sau mai puţin exagerate ale patrioţilor eruditi.

De acea, noi Românii, putem să ne mândrim cu acea mişcare spontanee a Moţilor, mai mult poate chiar decât cu teoriile şi cu controversele susţinute la sfârşitul secolului trecut,—de altmintrelea cu mare diligenţă, — de iluştrii corifei ai şcoalei transilvane.

Pe Horia şi pe miile de viteji feciori, cari s'au luptat sub dânsul, nu i-au făcut patrioţi români citirea cărţilor latineşti şi vederea monumentelor din Roma; ci—cugetele lor simple şi drepte, care le spuneau aprieat că sunt născuţi Români şi'n ţara Românească; că, după fire şi datină *unul* Dumnezeu şi *unul* Împăratul au drept să le ceară viaţa şi munca lor, pentru apărarea legii şi pentru sporirea ţărei strămoşeşti.

Dar şi mai mult, domnilor. In asemenea credinţă se scaldă încă şi astăzi tot poporul românesc, cel simplu, cel neadăpat la isvoare străine; şi aceste credinţe constitue chiar patriotismul său, patriotism înfundat, tăcut dar, mai temeinic şi mai statornic decât orice declamaţiuni sgomotoase ale patrioţilor cărturari de tot soiul.

Acel aluat vârtos cu care este plămădită firea poporului românesc am avut noi ocaziunea a-l constata, viu şi veghiat, în bărbăţia junilor noştri luptători de mai deunăzi, *Curcanii* dela Plevna, fraţi mai tineri dar ai *Moţilor* din munţii ardeleni.»

Cu asemenea reminiscenţe, lesne se poate înţelege ce dor mă trăgea spre munţii Apuseni şi cu ce sentimente pornii spre dânşii, împreună cu soţia mea, după o viaţă de om de aşteptare, în 1907.

După un popas la Sibiu şi după ce proslăvirăm la Alba umbra lui Mihai Viteazul şi martirul lui Horia, plecarăm în automobil prin Zlatna la Abrud şi la Câmpeni.

Natura şi oamenii răspundeau aşteptărilor noastre. Falnica înfăţişare a bărbaţilor şi mândra frumuseţe a femeilor se potriveau cu priveliştea. Ne bucuram de vederea portului lor, a mersului lor legănat, de auzul graiului lor ca şi de măreţia munţilor cu creste semeţe şi cu băi de aur, şi de limpezimea apelor cu paturi de pietre sclipitoare.

Automobilul nostru alerga pe drumul de ţară, în jurul căruia se petrecuseră cele mai strălucite lupte ale lui Iancu şi ale tovarăşilor săi contra sângerosului Hatvany. La Abrud şi pe înălţimile din dreapta şi din stânga, la Roşia şi la Cerneţ, se desfăşuraseră fioroasele drame şi vitejeştile izbânzi, care ne cutremuraseră şi ne înălţaseră sufletele în copilăria noastră.

Din Abrud până în munţii Bihorului tot locul e sfinţit de bărbăţia neînfrântă a Moţilor, dar adevăratul lor cuib începé la Câmpeni.

După o noapte de odihnă relativă la otelul-han al acestui orăşel, dis-de-dimineaţă ne îndreptarăm mai întâi spre Vidra şi intrarăm în casa lui Iancu, modestă, albă, cu obloanele închise, la marginea drumului pe care nefericitul erou, în ultimii ani ai vieţei sale, umbla cântând din fluer şi cu minţile pierdute.

El ca şi Horia fusese victima încrederii sale în Împărat, dar mai puţin îndurător decât nervii de oţel ai sublimului iobag, creerul cărturarului, nu rezistase trădării habsburgice.

A treia zi, după o nouă noapte în Câmpeni, plecarăm spre satul lui Horia, la Albac. Aci, ne oprirăm în dreptul bisericei de lemn, întocmită din grinzi şi bârne groase, de câte 8 metri lungime, şi cu un turn înalt ca de cetate. Pentru a pătrunde într'ânsa ne veni în ajutor un tânăr teolog, pe care îl atrăsese sgomotul motorului.

Când îi arătarăm mirarea noastră de a vedea că alături, la câţiva paşi numai, se ridicase o a doua biserică de zid şi îl întrebarăm de rostul ei, el ne răspunse că biserica de lemn data din veacul XVIII, iar că acum clădindu-se alta de zid, mai mândră (?), autorităţile reclamau distrugerea celei dintâi, de teamă de foc, şi, de aceea i-se şi hotărâse desfacerea şi vânzarea ca lemn vechiu. Dar preţuirea prea scumpă după gustul muşteriilor, o scăpase până atunci de desfiinţare.

Ne durea în suflet să aflăm că acel locaş, în care se rugaseră şi se împărtăşiseră Horia şi vrednicii lui tovarăşi în clipe hotărâtoare, era să piară, şi, îl părăsirăm cu truda în minte, cum l-am putea salva şi transporta la Florica, reclădindu-l acolo în memoria eroicilor Moţi.

Munciţi de acest gând pornirăm mai departe, la grota de ghiaţă din Scărişoara.

Drumul muntos şi pitoresc era foarte anevoios şi automobilul nostru era primul care se încumetase să pătrundă până în acele funduri ale ţinutului Moţilor.

La dus, merse el cum merse, dar la întoarcere pe un povârniş, în marginea unei râpe, o falsă mişcare a mecanicului, frânse diferenţialul, şi fu să ne prăvălească în prăpastie, dacă în repedea-i fugă înapoi, trăsura nu s'ar fi isbit de un copac şi nu s'ar fi proptit întrânsul.

Lăsând-o în nemişcare şi în neputinţă, făcurăm câţiva kilometri pe jos până în Albac, de unde, cu ajutorul unui învăţător îndatoritor trimeserăm două perechi de boi ca să

tragă a doua zi automobilul până la Câmpeni; iar pentru noi găsirăm o brișcă cu doi cai, care ne duse la conacul nostru din ajun chiar în aceeași noapte.

Pe când se preparau boii și caii, stăturăm la cină la învățător, cu dânsul și drăguța sa soție, cu preotul din sat și cu tânărul teolog, cunoștința noastră de dimineață. Dela ei căutarăm să aflăm amintirile rămase dela Horia în localitate, și să chibzuim cum am putea scăpa biserica de distrugere. Cu ajutorul preotului și al învățătorului puserăm lucrul la cale și mulțumită lor o cumpărarăm în cursul toamnei și aflarăm pe meșterul Nicolae din Sohodol, care se însărcină cu desfacerea și reclădirea ei. In timpul iernei ea fu transportată pe sănii o sută de Kilometri până la calea ferată din Turda, și, de acolo, fiind dată lungimea grinzilor, în vagoane speciale la Florica.

Pe când trenul care o ducea sosise la Pitești, autoritățile maghiare se emoționară de caracterul iredentist, ce putea lua actul nostru de pietate, și făcură, spusu-mi-s'a, o târzie și neisbutită încercare de a-l împiedeca.

Curând după biserică, veni și meșterul Nicolae însoțit de trei tovarăși dulgheri, unul și unul de voinici, cel mai mic avea 1. m 90.

Ei ridicară clădirea în parcul din Florica, pe dreapta tapșanului, pe a cărui stângă se înalță capela de piatră cu mormântul lui Ion C. Brătianu și complectară astfel pe dealul Piteștilor, comemorarea renașterei românești din tot cuprinsul Carpaților. Pentru a nu despărți amintirile acelor care au fost uniți în credință și'n luptă până la martir, Părintele Piso din Brad, a dăruit bisericei lui Horia porțile împărătești dela biserica lui Cloșca din Cărpiniș și potirul de lemn de cireș dela biserica din Mesteacăn, unde jurase Crișan.

Noi, din Albac, ne întoarserăm la conac; iar în urma noastră, a doua zi, veni și automobilul, dar rușinos, cum apar asemenea trăsuri când sunt trase de boi, și într'o stare care ne silea, pentru reparații, să prelungim cu trei zile ședereа noastră la Câmpeni.

Le întrebuințarăm făcând pe jos și cu trăsura excursiuni în vecinătate și încheind mai de aproape cunoștințe cu oamenii și locuințele dimprejur.

Nu m'am mai întors până azi la Sohodol și nu știu dacă aș regăsi impresiunea de atunci, dar am plecat de acolo cu convingerea că în el se află cele mai frumoase femei, cu ținuta lor mândră și elegantă.

La otelul-han la care stam ne coborâsem sub numele de D-l şi D-na Ionescu, dar pe când lucra la reparaţie, mecanicul automobilului spusese ferarului care îl ajuta, cine suntem, şi, ca orice ştire, aceasta se răspândise repede în micul orăşel.

Fără întârziere primii vizita câtor-va fruntaşi români. Intre cei dintâi fu nepotul de fiu al fostului Tribun Corcheş, care, bătrân de 80 ani, nu eşia din casă. Cu adevărată emoţiune, fusei să salut în mijlocul familiei sale, pe viteazul veteran care comandase la Cerneţ şi la Fântânele.

Din casa lui plecai cu mâinile pline de flori, legate în tricolor, cu un frumos urcior de peste o sută de ani, şi, mai presus de toate, cu bătălia dela Fântânele, desinată de învingătorul ei.

Desenul lui Corcheş şi biserica lui Horia sunt amintiri scumpe ale primei mele călătorii în munţii Apuseni.

De pe roata de canun, care a frânt vârtosul trup al ţăranului, fără să-i poată zdrobi sufletul de granit, şi să-i stoarcă un singur gemăt, şi, din praful drumului în care rătăcea fără rost cântând din fluer, neînfrântul Căpitan dela 1848, s'au înălţat în pateticul lor martir, două icoane sfinte ale slavei trecute din al cărei cult se trag cele mai de seamă isvoare de puteri pentru viitorul întregului neam.

M'am reîntors în munţii Apuseni peste 14 ani, după ce prin mari şi cumplite jertfe, ostaşii Regatului român făcusără să rodească în plin tot sângele vărsat în veacuri pentru aprărarea naţională.

Ţara Moţilor devenise astfel ţinut al României Mari, cum ştiam de totdeauna, ca atâtea alte generaţii, că era să fie, dar nu îndrăzneam să sper că o voi vedea.

La Brad şi la Abrud, popor numeros şi călduros ne ură bună venire mie şi tovarăşilor mei de drum şi de muncă, ca unor fraţi cu drag regăsiţi.

Batrânul Corcheş nu mai era printre cei vii, dar în gândul şi în cuvintele noastre ne reaminteam cu recunoştinţă luptele sale şi alor săi.

La Ţebea, unde a început revoluţia Moţilor, în faţa bisericei la umbra uriaşului gorun săditde Horia, ne închinarăm la mormântul lui Iancu. In rând cu bătrânul stejar creştea un tânăr şi falnic lăstar plantat de Regele României Mari,

iar lângă mormântul altă dată singuratic, odihneau rămăşiţele ostaşilor cazuţi la Halmagiu pentru întregirea neamului şi în jurul lor, în curtea prea strâmtă a bisericei, mulţimea asculta cu însufleţită evlavie cântările de binecuvântare ale preoţilor şi cuvântările de preamărire ale fruntaşilor ei.

Se întindea valea la picioarele lor şi se înălţau dealurile împrejurul gorunului lui Horia, ca un templu imens, cu moaştele martirilor în altar.

Pretutindeni în tot cuprinsul României Mari, ca puterile de viaţă ale codrului sub soarele primăverei, izbucnea intensitatea simţirilor şi energiilor naţionale sub farmecul unităţei neamului. Dar unde puteai pătrunde mai adânc măreţul înţeles al vremurilor ce ne-a fost să trăim, decât în acel ţinut al Arieşului şi al munţilor Apuseni de la Câmpia Turdei udată de sângele lui Mihai, până sus în munţii lui Iancu şi ai lui Horia?

Unde putea să răsară mai vie, mai strălucită, mai stăpânitoare, datoria ce ne impune asemenea moştenire clădită din aşa cumplite dureri şi atâta minunată credinţă?

De pe Arieş, tot atât ca şi de unde valul Oltului izbeşte în mânăstirea lui Mircea sau de sub bolta care cuprinde mormântul lui Ştefan şi de la malul neclătinat al Siretului dela Mărăşeşti te întorci mai tare în credinţă şi în nădejdi, mai drept la suflet, mai limpede în vederi, mai bărbat în hotărâre, fiindcă strălucita aureolă a gloriei lor risipeşte ceaţa deprimătoare a micilor patimi şi a zilnicelor nevoi.

Ea înalţă inimile şi oţeleşte voinţele spre dobândirea noilor realizări impuse de menirea de cultură şi de civilizaţie ce ne revine în Orientul Europei.

Ion I. C. Brătianu

MEȘTERUL

ACTUL III

Aproape în prim plan se înalță biserica în toată splendoarea ei. Nu se văd coperișurile. Ornamentele în schimb au toată vioiciunea unor flori crescute în piatră și nu numai fastul bogat al aurului. E clipa în care clădirea nouă și-a luat înfățișarea cu care așteaptă veșnicia. Ultima schelă e astfel făcută încât să suie scara în formă de terasă — și să se piardă mai apoi în cer. Decorul trebuie să dea impresia măreției — neobișnuit de mult, la nevoie exagerat chiar ca proporție. Din străvechile urme de ruină nu a mai rămas decât o bancă de piatră jumătate acoperită de un cireș sălbatic plin cu flori albe. Rând pe rând procesiuni de copii, femei, și târgoveți, trec spre intrarea în mănăstire.

UCENICUL CEL TÂNĂR

De ce le-ai zis că și mai mult poți făptui
Când ai întrecut tot ce îmi pot închipui?

MEȘTERUL

De ce? ai să înțelegi
Și fără ca din vorbe un răspuns să culegi.

UCENICUL

Tocmai pentru tine să se deștepte ura,
Ură pentru că aduci lumină!

MEȘTERUL

Azi toți cu ajutorul nostru mai bine se închină.

UCENICUL

Cuvintele tale aspre în pieptul lor
Răscolesc dorințe de omor.
Ascultă-mă...

MEŞTERUL

Ce vrei?

UCENICUL

Vreau să te opresc,
Să nu te sui pe schele — căci cei răi te pândesc.

MEŞTERUL

Să nu mă sui, să nu mă sui — dar cui o spui?
Crezi că mie îmi poţi da frică să mă sui?

UCENICUL

Meştere, nu pot să spun mai mult, căci sunt împiedecat...
Chiar Domnitorul ştie — am jurat
Un jurământ îngrozitor — pe care să-l ghiceşti.

MEŞTERUL

Şi dacă îl ştiu — tu nu ai drept să mă opreşti.
Eu trebuie să auresc crucile acolo sus
Şi să dau drumul clopotului.

UCENICUL

Dar ţi-am spus...

MEŞTERUL

Sus au rămas şindrilele — urmează-mă sau lasă-mă.

UCENICUL

Au rămas, ştiu bine,
Doar nu e nevoie de ele. (uitându-se) nimeni nu vine,
Meştere! — jurământul! — Meştere biserica se poate sfinţi
— şi fără să sfârşeşti lucrul în astă zi.

BOIERII (trecând)

Ceeace-a făcut e minunat.
Priveşte numai brâul ăsta în care bat
Aripile păsărilor de aur, în plisc cu clopoţei
Din care sunetul dumnezeesc adie.

UN LUCRĂTOR

Spunea că l-a închipuit — să fie
In amintirea păsărilor dintr'un cuib zdrobit.

ALT BOIER

Ce a făcut e blestemat.
Aţi auzit, în zid a îngropat — de vie —
Pe femeia ce dintâi a vrut să vie.

ALT BOIER

Cu adevăr, cum a fost?

UN LUCRĂTOR

Mă îngrozesc în amintire.
Glasul ei plângea — noi încercam s'o amăgim.

ALT BOIER

E aici?

UN LUCRĂTOR

Nu vrem să ştim.
Ochii ei mari de căprioară
Înţelegeau că trebue să moară.
O, dacă s'ar fi 'mpotrivit, am fi 'ncetat,
Cu pietrele am fi lovit în meşterul blestemat.
Dar nu, zâmbea; şi noi cu pietrele clădeam.
Şi când a înţeles că nu glumim, ea tot zâmbea;
Şi când a înţeles că moare — moartea-şi vrea.

Un Boier

Nu înţeleg cum poate fi pe lume
Aşa cruzime. Domnul cum o lasă!

Un Lucrător

Şi dacă aţi şti — era ca şi o sfântă de frumoasă...

Acelaş Boier

Cum de-a avut curagiul s'o zidească?

Alt Boier

Dar tatăl când trimite fiul la război
Nu-i dă el moartea? Au ce facem noi
Când ştim că, murind fiul nostru, moartea lui a ajutat
Ca să clădim o ţară... Nu zidim şi noi fără păcat?

O Fată

Îi era dragă şi a ucis-o din iubire?

Alta

Eu nu 'nţeleg — l-o fi înşelat?

Fata

Nu! — o iubea atât de mult — ori ce păcat i-ar fi iertat.

Intâia

Să rupem flori şi să le ducem la altar.

Un Lucrător

De ce rupi floarea de mărgăritar?

FATA

De ce o rup — îmi place mult. Nu vezi, e atâta de frumoasă.

UN LUCRĂTOR

Fiindcă-i frumoasă tu o smulgi, şi meşterul, fiindcă iubea,
iubirea a ucis.
Gândeşte-te o clipă la ce-ai zis.

FATA

Nu, nu vreau, lasă!

(Se aude primul cântec)
Preoţi descoperiţi purtând cădelniţi cu tămâie trec spre intrare. Lucrătorii grăbesc smulgerea schelelor.

UN LUCRĂTOR

Mai repede! Ce lucru minunat — au cine-a ajutat?
Schela de sus e aproape gata desfăcută.

ALTUL

Soseşte Domnul — împlinirea e făcută.
Meşterul sus e?

UN LUCRĂTOR (îngenunchind)

Doamne, în ţărână ne-am culcat.

DOMNITORUL (a intrat)

Acum când visul meu îl văd îndeplinit,
Vreau pentru fiecare din voi mulţumire.
Ce vreţi?

UN LUCRĂTOR

Inalta ta milostivire.

DOMNITORUL

Ce pot eu face mai bun pentru voi?

ALT LUCRĂTOR

Iți spui:
Eu vreau o casă — am clădit la destui...
Ciolanele mele îmbătrânite
Să găsească adăpost la vatra focului.

DOMNITORUL

Toate dorințele să fie auzite.

ALT LUCRĂTOR

Bani vreau, Doamne. Cu ei voi face tot ce vreau.
Bani câți ai să-mi dai, am să iau
Ca să petrec fără griji.

DOMNITORUL

Vei avea pungile. Tu ce vrei?

ALT LUCRĂTOR

Doamne, un ogor lângă un codru cu tei.
Primăvara să ascult în bălsamare privighetorile,
Vara, să văd în lan de aur florile
Toamna, să simt cum cade frunza aurie.

DOMNITORUL

Vei avea casă — bani — ogor.

ALT LUCRĂTOR

Mie o vie
In care să fiu stăpân peste butucii plini

De grei şi tămăioşi ciorchini.
Acolo să stau şi cu arcul să ochesc
In graurii şi tâlharii de îndrăznesc
Să se atingă de averea mea.

DOMNITORUL

O vei avea.
Şi tu?

ALT LUCRĂTOR

O turmă Domnul să îmi dea.
Miele albe, ce suind pe munte,
Să pară pietre ce pornesc, curate.

DOMNITORUL

Ingrijitor, tu le vei împlini acele zise toate,
Cum văd din dorinţele voastre,
Fiecare râvneşte la alt de cât este.

CĂLUGĂRUL

Asta e veche poveste — case, turme, vie.

DOMNITORUL

Atunci cin'va clădi de vă lăsaţi de meserie?

UN LUCRĂTOR

Pietrele mâinile sfâşie
De pulberea lor roşesc privirile albastre.
Cei care astfel muncesc — istovesc.

CĂLUGĂRUL

Toţi pătimim — toate obosesc — Tu te vei îngriji
De casă — şi grija, noapte şi zi,
O să te nemulţumească.

O să ţi se pară casa prea mică, (arătând pe fiecare)
Banii fugari — lupii răi — strâmt ogorul,
Mănită via. Domnitorul,
Dându-vă ce vreţi — nu poate împiedeca să suferiţi de
[ce'ţi avea.

UN LUCRĂTOR

Nu înţelegem pilda.

ALTUL

Iac-aşa,
Poate ar fi atunci mai bine, omul să nu vrea nimic,
Să fie gol, să trăiască tot cum a trăit
Adam şi Eva când din rai i-a gonit
Fără daruri fără doruri— ca dobitoace.

CĂLUGĂRUL

Nu îmi răspunde când nu mă înţelegi.
Să vrei, ce a fost, e un păcat
Pe care Domnul îl opreşte — de l-ai face.
— voi să simţiţi:
Omul trebue să iubească ceeace trudeşte;
Să îşi iubească şi sfinţească munca, neîncetat
Degeaba ne schimbăm poverile când toţi
Cu toţi suntem nefericiţi.

DOMNITORUL

Nu înţelegeţi — şi în întristarea mea zâmbiţi.

UN BOIER

Măria ta; dorul îţi e împlinit
Acum când mănăstirea se sfinţeşte
Sufletul tău se linişteşte —

DOMNITORUL

Sufletul meu este neliniştit.
Un gând nu-i niciodată împlinit.

UN BOIER ÎN ZALE (către călugăr)

Sfinte, oare nu e un păcat
De moarte — că în zid a fost îngropat
Trup de femeie vie?

ALTUL

Nu e o nelegiuire,
Printr'un atât de crud omor să pornești o zidire.

CĂLUGĂRUL

Ce nu înțelegem — nu poate fi osândit.

BOIERUL

Legate de păcat — zidurile nu s'au mai prăbușit.

ALTUL

A sărăcit întreaga vistierie.
Doamna însăși a dat sculele toate
Pentru ca minunile lumii adunate
Să fie întrecute în măiestrie.

DOMNITORUL

Acum trebue pe meșter să îl plătim.
Ce i se cade? ce să-i orânduim?

UN BOIER

Doamne, meșterul te-a înșelat;
Fără 'ndoială, meșteșugul lui e minunat,
Insă singur a mărturisit,
Atunci când ultima piatră a cioplit:
„Deacum îmi rămâne o săvârșire și mai mare".

CĂLUGĂRUL

Și nu ți-a spus care?

UN BOIER

Nu a spus care.

BOIERII

Trufie? oare când am dat tot, ce mai poate să isprăvească?

ALTUL

Și după jertfa lui — ce să mai jertfească?

ALTUL

Dacă nu minte — și îl vedeți câte a putut face
Ca un vrăjitor— și fără lucrători va lucra fără pace.

ALTUL

Dumnezeu va căpăta alt mai mândru semn de preamărire
Decât cel la care s'a cheltuit averea toată
Și privirea Domnului curată
Va trece fără a ta știre
De pe crucile aici poleite
În spre noua făptură a meșterului viclean,
După cum o albină sboară
Spre un crin, de la un fir de maghiran.

BOIERII

Domnul o să fie smuls de lângă noi.
Nu-l lăsa, mărite... gândește, în război
Și în toate nevoile, nesfârșit,
E nevoie de Cel Nesfârșit.

DOMNITORUL

Cum pot eu să împiedec oare,
Pe cel ce Domnului vrea să-i dea jertfă și mai mare?

BOIERII

Ți-a spus că tot ce stă în puterile lui face;
Azi își întrece puterile?

DOMNITORUL

In sufletu-mi zace
O durere tainică. Eu i-am zis
Atunci când după mine pentru sfințire a trimis.
Atunci când zugrăveala nu era uscată:
Meștere alege de la noi o fată,
Ridică-ți privirea și cere pe oricare;
Meștere, pentru cei uriași nimica nu e mare,
Alege. El însă cu zâmbet batjocoritor și crud
A întins brațul strigând: Zidurile aud.
Ați prins și voi înțelesul cuvintelor.

BOIERII

Meșterul e un vrăjitor.
De răsplătire se arată umilit;
Diavolul îi dă mai mult ca ce i-ai fi dăruit.
Tu nu vezi că vrea să încerce în tine
Și să ispitească tot ce e bine
Către povârnișuri deșerte?

ALTUL

In loc să-ți mulțumească, arăta să te certe.

DOMNITORUL

Unde e meșterul?

LUCRĂTORII

Nu ne întreba.

BOIERII

Nu putem spune — nu știm.

DOMNITORUL

Cum așa?
Il urâți atât de mult — și unde e, nu știți...
Unde e tovarășul vostru — de ce mințiți?

LUCRĂTORII

Oare poate cineva să iubească
Pe cel ce a îndrăznit să zidească
Acolo...

DOMNITORUL

Cu ajutorul vostru.

LUCRĂTORII

Porunceai să îi fim supuşi

DOMNITORUL

Unde este?

LUCRĂTORII

E sus de tot acuşi.

DOMNITORUL

Ce face? Nici unul nu îmi dă veste?

LUCRĂTORII

Mărite, aşează clopotul cel mare
In turlă.

CĂLUGĂRUL

E acela care
L-aţi topit din idolul în pământ aflat.

LUCRĂTORII

De batjocurile meşterului ne-am săturat.
Rădea de răsplata ce aveai să-i dai

Şi râsul lui întunecat
Suna — aşa cum acum răguşit sună clopotul.
(sună clopotul)

UN BOIER

E ca un plâns ce îşi înăbuşe hohotul.

CĂLUGĂRUL (ţipând)

Cântă a mort — în sărbătoarea sfinţirii!

DOMNITORUL

Arcaşi, să-l prindeţi şi legaţi
Când scoborâ-va, din turla mânăstirii.

LUCRĂTORII

Meşterul e păgân — Măria ta acum s'o ştie.

CĂLUGĂRUL

Nu mi s'a spovedit niciodată mie.

LUCRĂTORII

O singură dată Domnului s'a rugat
Şi atunci n'a făcut cruce. Şi a fulgerat
Cerul ca fierul — şi soţia lui pentru moarte a venit.

UN BOIER

Cu ajutorul necurat a zidit.

DOMNITORUL

Porniţi chiar acum slujba pentru sfinţire.

BOIERII

Oare ne vom curăţa prin pedepsire?

UN LUCRĂTOR

El zicea că sunt îngeri stolurile curate
De lebezi sălbatice sburate
In toamnă, spre gurile Dunărei.

ALT LUCRĂTOR

Ne-a povestit că idolii pământului sunt dumnezei
A căror putere păzea pădurile.

UN BOIER

Vezi pe ce învățături își întemeia meșteșugul?

DOMNITORUL

Aduceți-l legat.

ARCAȘII

Nu putem. Schela au tăiat-o oamenii cu securile
Și celuilalt drum spre clopot i-au pus drugul
Și l-au zidit.

DOMNITORUL

Zidit în ceruri.

BOIERII

L'au închis.

Iartă-i. E dreptate.

DOMNITORUL

E deacum ca și ucis.
Nu poate coborî.

MEȘTERUL (nevăzut de sus)

Nu vrea să coboare;

Meşterul nu ştie decât să sboare (se aude în biserică al II-lea cânt)
Soare sfânt — aripile mele de lemn
Le voi întinde ca să însemn
Întâiul sbor peste puterile mele înălţat.

BOIERII, LUMEA

Pare arhanghel — e diavol necurat...
I-au dărâmat schelele şi o să sboare.

LUCRĂTORII

Să ne ascundem — se preface în vultur.

MEŞTERUL

Soare care moare,
Eu am cunoscut plănuiala lor,
Ştiam că au să dea drumul schelelor
Ca să nu mă pot coborî — şi m'am suit,
I-am ajutat — am fost mâna minunată,
Prin care scara a fost mai repede tăiată,
Pentru că menirea mea când templul e sfârşit,
Când clopotul a sunat şi s'a oprit,
Menirea mea îmi cere mai mult, ş'acum sborul
Imi dă prilejul să fiu iar făptuitorul.
Rămas bun Voevoade — Rămas bun lucrători...
Vă temeaţi de cel cu fruntea în nori...
Rămas bun — sborul meu învinge viaţa.

DOMNITORUL

Meştere, aşteaptă.

TOŢI (îndurători)

Meştere!

MEŞTERUL

Privirea mea cuprinde verdeaţa;

Brazii — munţii albaştri — şi şesurile tremurate
Fruntea-mi stă în soare — picioarele încordate
Stau gata să împingă straşina să calce golul...
Rămas bun, pământ... Ţi-am făcut ocolu!...
Rămas bun, iubire —rămas bun, durere...
Imi deschid aripile... (pauză)

BOIERII

E tăcere
Grea, parcă plumb ar curge.

MULŢIMEA

Simt fiori — ce vrea?

Geamlâcurile se luminează, în biserică s'au aprins stelele în toate policandrele. Jos a căzut meşterul

CORUL

Cu viaţa pre moarte călcând, osana!
Lumea se apropie.

BOIERII

Din el a sburat viaţa — zdrobit, mort. A murit
E fapta şi mai mare —ce a făgăduit...
Zdrobirea întregeşte un gând.

CORUL

Osana ţie!

UNUL

Biserica trăieşte întâia liturghie.

Cortina

A. Maniu

DUHOVNICEASCA

Ce noapte groasă, ce noapte grea!
A bătut în fundul lumii cineva.
E Cineva sau, poate, mi se pare.
Cine umblă fără lumină,
Fără lună, fără lumînare
Şi s'a lovit de plopii din grădină?
Cine calcă fără zgomot, fără pas,
Ca un suflet de pripas?
Cine-i acolo? Răspunde!
De unde vii şi ai intrat pe unde?

Tu eşti, mamă? Mi-e frică,
Mamă bună, mamă mică!
Ţi s'a urît în pământ!..
Toţi nu mai sînt,
Toţi au plecat de când ai plecat,
Toţi s'au culcat ca tine, toţi au înoptat,
Toţi au murit de tot!
Şi Grivei s'a învârtit în bot
Şi a căzut. S'au stârpit cucuruzii,
S'au uscat busuiocul şi duzii,
Au zburat din streaşini colunii,
S'au despărţit de casă rândunelele, lăstunii,
Ştubeele-s pustii,
Plopii-s cărămizii,
S'au povîrnit păreţii, a putrezit ograda...

Ei! cine străbătu livada
Şi cine s'a oprit? De ce te-ai oprit?
Ce vrei? Cine eşti,

De vii mut și nevăzut ca'n povești?
Aici nu mai stă nimeni
De douăzeci de ani...
Eu sînt risipit prin spini și bolovani...
A murit și numărul din poartă.
Și clopotul și lacătul și cheea,

S'ar putea să fie Cine-știe-cine,
Care n'a mai fost și care vine
Și se uită prin întunerec la mine
Și-mi vede cugetele toate.

Ei! cine-i acolo 'n haine 'ntunecate?
Cine scobește zidul cu carnea lui,
Cu degetul lui ca un cui,
De răspunde 'n rănile mele?
Cine-i pribeag și ostenit la ușă?

Mi-e limba aspră, ca de cenușă.
Nu mă mai pot duce.
Mi-e sete. Deschide vecine.
Uite sânge, uite slavă,
Uite mană, uite otravă.
Am fugit de pe cruce,
Ia-mă 'n brațe și-ascunde-mă bine.

T. Arghezi

REVEDEREA

De-un şir de ani nu mai putea scăpa de gura neamurilor oridecâteori, venind la oraş, îl întâlneau.

— Frumos! Tare frumos din partea Dumnitale! Parc'am fi la capătul lumii, aşa ţi-e de greu să mai vii pe la noi, să ne mai vezi ce mai facem.

—Oamenii de seama Dumnitale, cu cari ai copilărit, îmbătrânesc şi tot mereu ne întreabă: Când vine odată domnul Dan pe la noi? Mult am mai da să-l vedem.

— Merii sădiţi şi altoiţi de tata, când erai copil, sunt pomi bătrâni, încărcaţi de roade, şi n'ai dorit odată să-i vezi.

— Ori cât eşti de domn acum, nu-i bine să rupi legăturile cu cei de-acasă. Cine ştie, ce se mai poate întâmpla.

— Frumos! Tare frumos din partea dumnitale: nici de data asta nu te-ai ţinut de cuvânt!

Ajunsese dela o vreme să încunjure pe neamuri şi pe oamenii din satul lui când se abăteau pe la oraş. Simţea că dojana lor e temeinică şi-i era ruşine şi greu. Nu ştia ce să le răspundă. Oamenii aveau dreptate: trecuseră douăzeci de ani de când nu mai dase prin satul în care se născuse.

Adevărat că era tot de-atâta vreme, om cu rosturile lui, cu năcazurile lui; mai era adevărat că, de câteori putea mai ajuta şi pe rudeniile rămase în sat şi că nici nu se gândi vr'odată să-i fie ruşine a sta de vorbă în piaţa mare. sau a ospăta în casa lui pe neamuri care se rătăceau rar pe la oraş. Dar simţea el bine că înstrăinarea lui de sat nu o putea plăti în ochii rudeniilor, nici cu lucrul mult ce-l avea, nici cu greutăţile drumului, nici cu legăturile ce le ţinea cu oamenii când veneau la oraş.

Simţea că o singură teamă, plină de mustrări, era temeiul tuturor înfruntărilor ce i le făceau rudeniile: e domn, se ţine sus, şi de-aceea a uitat satul. Şi mai ştia că în potriva acestei bănueli un singur leac era: să meargă să-i vadă în satul de naştere.

De aceea la înfruntările lor el nici nu cerca să se apere cu lipsa de vreme, cu drumurile grele; îi asculta ruşinat şi vinovat, şi la sfârşit le făgăduia că va merge în Dumbrăveni.

Dar iată, trecuseră douăzeci de ani şi nu şi-a ţinut făgăduiala. Nici el nu-şi putea da seama de ce. De-un singur

lucru își dădea seama: decâteori se hotăra să plece sufletul i se umplea cu o ciudată melancolie care-i distrăma voința. Și după fiecare hotărâre neîmplinită, rămânea cu sufletul pustiu și trist zile întregi.

Dar anul acesta nu mai putu să dea taga. Încă în primăvară făgădui unei verișoare să-i cunune fata.

— Mort copt, de data asta nu vei scăpa, îi zise veselă verișoara îndată ce i-a avut cuvântul.

Și n'a scăpat! La Sân'Petru, pe pardoseala curții lui, durăi o căruță dela sate; călușeii mărunți se opriră, își scuturară trupurile îndesate, sunetul clopoțeilor picură clar în aerul limpede, miros de fân proaspăt se răspândi în curte. Din căruță sări un român voinic, roșcovan, cu zâmbetul de biruință în față și în ochi.

— De-acum suntem aici, domnule Dan.

Dan, în cerdac simți un fior cald, păli, și pe-o clipă avu sensația că-i iar elev de liceu la sfârșitul anului, când venea căruța lor să-l ducă acasă. Aceeași ploaie de clopoței, același miros de fân proaspăt și același zâmbet de triumf în fața slugii care venia după el, și care părea că-i spunea „de-acum ești al nostru!"

Cununia era a doua zi de Sân'Petru; dupa obiceiul bătrân, în Dumbrăveni se prăznuia și-a doua zi. De când se coborâ din căruță, Dan umbla ca împiedicat: o neînțeleasă sfială îl oprea să calce pământul de-acasă. Melancolia ce-l încerca de câteori se hotăra să vie în Dumbrăveni îl năpădi acum să nu-l mai părăsească.

Era greu la vorbă, nu putea fi vesel, și-i era grozav de greu de sine însuși. Ce-i cu el? Ce vor crede rudeniile care se adunaseră? Se silea să zâmbească, închina din pahar, strângea mâna celor noi veniți, și se purta așa ca și când și-ar aduce aminte de toți. Dar sufletul îi era tot mai greu, deși tot mai împrăștiat.

Soarele se apropia de asfințit când putu să se strecoare în grădină, să rămână singur. Deși se mișca cu greu și dureros, ca și când la tot pasul ar trebui să rupă legături cari crescură de-odată din pământul natal și din ființa lui îndesându-se una într'alta, trecu gardul, prin același părlaz de acum douăzeci de ani din fundul grădinii, și apucă pe cărărușa pietroasă ce șerpuia, ascunzându-se mereu, printre sălcii și arini, și care ducea la râu. Voia să fie mai departe de casă, să fie singur.

Abea apucă pe cărărușe și simți o atingere cuminte și

prietenoasă pe umăr. Se opri înfiorat, privi înapoi, în jur: nu era nime. Porni din nou, şi cum se strecura pe subt arini simţi din nou aceeaşi atingere. Cuteză să se uite stăruitor, în sus: o creangă de arin îi adiase pe umăr.

Dan rămase uimit: toţi arinii, toate sălciile se uitau la el cuminţi şi prietenoase. Tot aşa îl priviau ciorile şi cotofenele din înserarea ce cobora în ramuri. Se uita la dreapta: lanurile de grâu îl priveau asemenea cu duioşie şi cu o înţelepciune care părea că porneşte din însuşi sufletul pământului.

De-odată Dan simţi că mii de braţe se întind către el, prietenoase, dulci, cuminţi, mângâitoare, ocrotitoare, şi glasuri aievea îl cheamă din dreapta, din stânga, de jos, de sus. Asculta înfiorat, şi mergea încet, cu sfială să nu se atingă de nime, să nu supere pe nime; înainta pe cărăruşa pietroasă şi zâmbea de câteori simţea atingerea prietenoasă pe umăr.

In faţă, subt ţărmul plin de răchite se auzia clipocitul lin al râului. Lui Dan îi păru că curge prin el însuşi şi-i duce sufletul departe. Il văzu luminând printre răchite şi un zâmbet de copil i se aşeză pe faţă, în ochi.

Murmurul dulce, aşa de cunoscut de parcă nici odată nu s'a despărţit de el, zumzetul gângăniilor din văzduh, din iarbă, din umbra sălciilor, fâşâitul paserilor mari de apă, şoaptele înserării ce adiau de pretutindeni, îl umplură de-odată de-o tristeţă grea. Şi ca şi când din plopul uriaş, care sfredelea albastrul cerului, plopul subt care a zăcărit de-atâtea ori în vremea copilăriei şi la care se uita acum, — s'ar fi coborât o putere mai mare de cât el şi l-ar fi luat în braţe,—aşa nu se mai putu împotrivi, şi se trânti pe iarba rară şi moale de lângă trunchiul lui.

Din toate părţile îl împresura vieaţa vecinică, şi Dan simţi vieaţa lui nespus de pustie şi de fără rost. Educaţia, cunoştinţele, ştiinţa, slujba lui, casa şi munca lui, îndeletnicirile lui, bucuriile şi supărările lui, ce-s toate acestea? Nimicuri de-o zi, prostii cu care ne înşelăm vieaţa crezând că ne-o umplem, că ne-o facem rodnică. Mama noastră, vieaţa noastră, ursita noastră iat'o: să ne cufundăm în ea, să nu ne clintim din ea. Singură ea ne înţelege, ea ne iubeşte! Şi cum sta răsturnat în iarbă, Dan avea sensaţia că sufletul lui se face una cu al pământului, cu al văzduhului, cu firea întreagă. Simţea cum creşte, cât e de mare, cât e de bun, ca tot ce-l încunjura şi, şoptindu-i cu glasuri aevea, îl cufundau şi mai mult în unica vieaţă a naturii

Lui Dan îi părea că a fost strein de sine însuşi ani ne. număraţi şi că abea acum se regăseşte. Asculta prietenii

din jurul său, singurii săi cunoscuţi adevăraţi, şi se făcea tot mai mult una cu firea ce-l înconjura cu atâta măreţie cuminte.

Intr'o clipă avu sensaţia şi plăcerea supremă: cum stă acolo subt plopul uriaş înţăleneşte şi el; din trupul lui creşte iarbă şi spice de grâu şi flori sălbatice printre răchiţile ce răsar din toate părţile din trupul lui. In barbă se împiedică gângăniile, cântă grierul, luna-l luminează ca şi pe căpiţa de fân de alături, şi se distramă în vieaţa vecinică ce-l năpădeşte şi din cer şi din pământ.

Sensaţia îi fu atât de puternică, încât deşi îl pişcau ţânţari de mână, nu cuteza s'o mişte, încredinţat că-i prinsă între rădăcinile răchiţilor ce-au crescut peste ea, din ea.

Dar de-odată se trezi din visarea lui. Ii veni în minte o amintire din copilărie: Aici subt plopul acesta i-a murit într'o primăvară un miel. Şi amintirile, ţinute până acum departe de mâhnirea lui neînţeleasă, îl copleşiră acum.

...„Ciudat lucru" îşi zise el după ce-şi revăzu copilăria scăldată în soare, petrecută pe meleagurile acestea. „Atunci nu făceam decât să culeg miere şi lumină, căldură şi imbold de viaţă din petrecerea în sânul naturii, iar acum!"

Şi Dan îşi aduse aminte de izvoarele de energie adunate în sufletul lui de pe vremea în care hoinărea pe aici. Până acum se folosi de ele.

„Ciudat", îşi zise el; „azi, după douăzeci de ani, aceeaşi natură îmi arată amara deşărtăciune a vieţii. Nu-mi mai picură în suflet decât desgust faţă de tot ceea ce ne frământă pe noi oamenii. Da, asta e, „zise el ducându-şi mâna la frunte." Asta trebuie să fie! De-aceea nu cutezam eu să mai revăd locurile acestea. Presimţeam ce-mi va spune, la vârsta de cincizeci de ani, natura. Incă sunt nevoit să lupt şi ea iată la ce mă îndeamnă: să crească muşchiul peste mine şi răchitele. Da, de-aceea mă temeam să viu aici. Pe semne, deşi departe de marea învăţătoare, presimţeam eu dela o vreme deşertăciunea vieţii. Şi, se'nţelege, cu conştiinţa acestei deşărtăciuni, nu poţi birui în lume. Instinctul..., da instinctul conservării, iată ce mă opria să-mi revăd locul natal".

Şi voinţa conştie fu mai tare decât chemările adânci din jurul său. Dan se ridică de subt plop, şi deşi se simţea greu şi surd ca de bronz porni hotărât spre casă

I. Agârbiceanu.

I M N

Viaţă!
Cine?... Cine?...
Te-a iubit, te-a blestemat mai mult,
Mai cald, mai ne'mpăcat ca mine?!...

Viaţă!
Întunerecu-ţi mă birue, mă putrezeşte şi mă 'nghiaţă...
Soarele-ţi mă coace
Şi mă creşte şi mă arde...
Renasc cu fiecare albă dimineaţă,
Cu fiecare vis de luptă, de isbândă, de mai bine...
Ca nişte fermecate coarde
Vibrează toate fibrele din mine!...

M'aprind
Şi ard,
Mă 'mbuib
Şi scad şi pier,
Cu orice fior adânc de desnădejde ori de bucurie...
Pentru tot ce tu mi-ai dat — şi mi-ai furat şi pângărit apoi....]
Cu toată ura şi iubirea mea: Viaţă — slavă ţie!!..

A. Cotruş

SCRISORI DE PE PACIFIC

Samoa

Samoa, 28 Iulie 1920. Iţi scriu din penultima etapă pe Pacific. Un an întreg m'am pătruns de delicioasa căldură, de parfumul şi de poezia acestor ţări însorite, cari întotdeauna au fost visul meu. Am văzut o lume nouă şi am trăit o viaţă nouă!

De asemeni din punct de vedere moral mult mi-a făcut bine călătoria aceasta... Călătoriile lungi pe apă în aceste mări ale Sudului relativ calme şi frumuseţea de nespus a acestor insule fermecate m'au învigorat. Mă simt mai liniştită, mai resemnată; bietele noastre existenţe sbuciumate apar aşa de meschine în faţa marei naturi!

Am debarcat acum 15 zile, venind din Fiji. Aci, ca şi'n Tahiti, mă bucur de splendoarea palmierilor; în jurul ferestrii mele înfloresc tufe de *hibisc.* In acelaşi timp am voit să gust din viaţa indigenă şi datorită consulului Americei şi soţiei sale, cari sunt foarte binevoitori, am fost introdusă în societatea samoeză. Fusei astfel prezentată unui şef de district care mă găzdui, călduros şi cordial, timp de două zile. Ajungând la dânsul dădui peste alţi douăzeci de şefi cari fuseseră convocaţi în cinstea mea, cu toţii aşezaţi turceşte în jurul casei. Trebuie să-ţi spun că o casă în Samoa este doar un terasament eliptic, înalt cam de 50 cm. şi lung de 14-16 metri cu un acoperiş din foi de pandanus, aşezat pe stâlpi. Nici porţi, nici ferestre. Zidurile sunt formate din rogojini, cari se pot ridica întocmai ca persienele noastre. Podeaua e din nisip acoperit tot cu rogojini, afară de partea din mijloc care alcătueşte un fel de arenă. După presentările de rigoare cu interminabile ploconeli, ne aşezarăm pe pământ la dreapta şefului—foarte demn personagiu—care-mi adresă un discurs de bună sosire. (Samoezii sunt cei mai mari limbuţi din lume; îşi petrec ziua ţinând discursuri..) E întâia oară, zise, când vedem în Samoa pe cineva din ţara voastră şi suntem foarte fericiţi să vă primim. Nu vă putem oferi ospitalitatea europenească, dar ne vom căsni să vă primim după obiceiurile

insulei noastre. Casa mea e casa voastră şi nădăjduesc că vă veţi complace într'însa şi că veţi rămâne cât mai mult printre noi.

După care, la rându-mi, trebui să disertez în româneşte—era dorinţa lor—disertaţie pe care o tradusei în englezeşte pentruca interpretul s'o retraducă în samoeză.

Cea mai mare parte dintre aceste personagii erau construite cu proporţii de Hercule şi, drept vestminte, n'aveau decât o bucată de stofă în jurul şalelor. Cu toţii erau tatuaţi din brâu până deasupra genunchiului cu desenuri bizare în jurul nombrilului—ai fi spus «Ochiul lui Dumnezeu»!! Unul dintre ei, care vorbea acceptabil englezeşte mă miră prin cunoştinţele sale geografice: România, îmi spuse el, e aproape de Rusia şi de Bulgaria, iar regina voastră e cea mai frumoasă regină din lume. Aveam la mine câteva cărţi poştale cu chipul reginei; la vederea lor, un cor de strigăte de admiraţie.

In vremea asta, fiica şefului—fecioara satului—pregătea băutura naţională «Bava», adică sucul extras din rădăcina unui arbust, pe care, mai înainte vreme, fecioarele satului *o mestecau* şi apoi *o scuipau* într'un vas; astăzi însă, procedeul e altul: rădăcina e fărămiţită mărunt prin mijloace mecanice; vărsând apă deasupra, rezultă un lichid de culoarea noroiului, care băut în cantităţi considerabile paralizează picioarele, fără să te ameţească niciodată. Tânăra fată umplu ochi o cupă de coco, pe care o trecu unui tânăr ce-o ajuta. Acesta o înălţă mai întâi cu un gest de sacrificiu, apoi se plecă, oferind-o persoanei celei mai simandicoase din adunare, adică mie...

Imi luai inima în dinţi şi, ridicând cupa în cinstea şefului, pronunţai cuvântul lor fatidic de urare şi o golii dintr'o sorbitură... Apoi cupa trecu din mână în mână după rangul invitatului, al cărui nume şi titlu îl striga maestrul de ceremonii. Numai decât după aceea ni se servi un prânz după moda locului. Femei aduseră fiecăruia o rogojină mare cât o tavă, acoperită cu o foaie de banan, pe care se afla tot prânzul. Iată menu-ul : pui fierţ, un fel de sărmăluţe în foi de *zarro*, umplute cu cremă de cocos, foarte gustoasă, apoi *tarro* (legume făinoase, banane coapte; fructul arboreluipâine, în loc de pâine şi apă de cocos servită chiar în nuca pomului, în loc de şampanie. Nici furculiţe, nici cuţite, nici pahare, nici şervete. Pe când mâncam, soţia şefului îmi făcea vânt. La urmă ni se dădu fiecăruia, rând pe rând, un li-

ghean şi un prosop. După un nou rând de *Bava*, cu aceleaşi închinări şi cu întreg ceremonialul de rigoare, Consulul american plecă şi rămăsei singură în mediul acesta straniu. Conversaţia continuă şi, cu multă bunăvoinţă de ambele părţi şi cu multe gesturi explicative, ajunserăm, mai mult sau mai puţin, să ne înţelegem.

Toţi şefii mă invitară să petrec câtva timp în satul fiecăruia. Unul mă 'ntrebă ce titlu am în ţara mea, dacă sunt prinţesă sau contesă; un altul, evident, foarte miop, dacă am 20 de ani!! Ei n'au noţiunea exactă a timpului, iar femeile lor, odată trecute de 30 de ani, sunt sbârcite ca merele veştede. Le-am vorbit de război şi cum murea lumea de foame, ceeace ei nu înţelegeau de loc. Cum se poate, spuse unul, în ţara voastră nu sunt cocotieri?

La una din extremităţi mi se pregătise un pat, izolat de restul încăperii printr'o pânză indigenă. Acest colţ avea aerul unei capele. Foi enorme de palmier erau aşezate de jur împrejurul patului, din podea până 'n tavan. Patul însuşi era împodobit cu frunziş şi, pe o masă, lampa era aşezată între două mari buchete de hibisc şi de frangipană. În loc de saltele, rogojini moi. Seara, fură convocaţi dansatorii şi dansatoarele satului pentru a dansa dansul *Siva*. A fost un spectacol pe care nu-l voi uita niciodată. Baletele ruseşti de la Paris şi Moscova mă impresionaseră mai puţin decât dansurile acestor primitivi. In primul rând, punerea 'n scenă era unică. Această casă la marginea Oceanului, înconjurată de palmieri înalţi constituia un decor autentic şi nici de cum banal. Asistenţii şi cei cari cântau dintr'un fel de ghitară făceau cerc în jurul stâlpilor casei, mijlocul, acoperit cu rogojini, fiind rezervat dansatorilor. O lună, cum nu există decât la tropice, lumina scena şi-i dădea un aer de poezie şi de mister, pe care nu ţi-l pot descrie. Inainte de a începe, dansatorii mă salutau adânc; dansau câte 3-4 deodată, fiecare interpretând muzica în felul său, cu un perfect şimţ al ritmului când cu mişcări încete din mâini şi din picioare, când cu gesturi înfrigurate şi cu o mimică nu întotdeauna inteligibilă, dar întotdeauna armonioasă. Cu toţii aveau o graţie şi o îmlădiere minunată; pentru ei, dansul e tot aşa de firesc ca mâncarea. Unele femei erau frumoase ca nişte viziuni. Aveau un tip special: ochi de Andaluză, păr negru ondulat şi o piele, culoare de aur vechi, pe care-ar invidia-o multe Europence; o femee din Samoa ar face senzaţie în orice salon.

A doua zi dimineaţa, mi se servi cafea cu lapte de cocos— o băutură delicioasă; iar după o plimbare pe sub palmieri, mi se dădu să dejunez: un peşte pescuit dinaintea casei, cu aripioarele albastre ca peruzeaua. Pentru după masă mi se rezerva o nouă surpriză. Către ora 4 văzui apărând o procesiune de tinere fete, în frunte cu fecioara satului, îmbrăcată cu o rochie din pânză indigenă şi încoronată cu flori; toate purtau în mână câte o lance lungă. Se opriră în faţa casei, iar oratorul satului, care-şi are un rol nelipsit în toate ceremoniile, începu să-mi vorbească. Apoi, fu rândul meu; mi se dădu o trestie, emblema oratorilor, pe care trebui s'o ţin în mână, tot timpul răspunsului meu, scurt de altfel. Fetiţele erau încărcate cu daruri, pe cari le depuseseră la picioarele mele, ca regii magi: rogojini, evantaliuri, scoici. Fiica regelui îmi dădu până şi numele ei, care sună *Tasalaotela*. Sunt de acum sora ei de cruce şi fac parte din familie. Când mi se va urî printre voi în Europa, voi putea veni oricând la noile mele rude, în Samoa! E avantagios să ai membri din familie pe ambele feţe ale pământului! Apoi, depusei şi eu la picioarele şefului, tatăl meu adoptiv, modestele mele daruri: tutun, biscuiţi, săpun, şiruri de mărgele, pe care el le distribui asistenţilor. La ei regimul comunist e în vigoare. Fiecare îşi aduce avutul în faţa şefului, care-l împarte aşa fel încât sărăcia e lucru necunoscut.

Plecai încântatată, dar cu stomacul bolnav. Mi-au trebuit două zile ca să-mi reviu. Printre Europenii de aci străinii sunt întotdeauna bine primiţi; fusei invitată chiar la masă, la guvernator, care se interesă mult de ţara noastră. Clădirea în care e instalată administraţia insulei e înălţată de scriitorul englez Robert Stevenson, care m'a decis să vizitez Samoa, după cum Loti m'a amăgit către Tahiti.

Cu vii păreri de rău mă despart de aceste insule ale florilor şi ale soarelui. Curând voi fi la San-Francisco, prin Fiji şi Tonga, şi ceeace am văzut nu va mai fi decât un miraj, mereu mai departe.

3 Septembrie 1920. Iată trei zile de când sunt îmbarcată pe *Niagara*, cel mai frumos paquebot al Pacificului. După corăbiile oribile şi infecte cu cari am navigat timp de un an, acesta îmi pare un adevărat palat plutitor. Constat că e totuşi bine să revii la o civilizaţie rafinată după ce ai trăit o viaţă semi-primitivă. Ochiului îi place să revadă argintării, saloane frumoase şi oameni bine îmbrăcaţi. Pentru cină, servită la mese mici de câte patru, toată lumea-şi face toaleta.

Englezii apar, ireproşabili în smokingul, pe care doar ei îl ştiu îmbrăca aşa de elegant. Masa e excelentă. Ni se serveşte din belşug supă de bulion, salade, sparanghel, fructe şi punch-uri răcoritoare. In timpul mesei cântă o foarte bună orhestră. După masă, ni se serveşte cafeaua şi ceaiul într'o imensă verandă, instalată confortabil şi, privind astfel marea, ai impresia că te afli la Nisa sau la Monte-Carlo; pentru a completa iluzia, nu lipsesc nici flirturile, intrigile şi cancanurile. Pasagerii sunt cu toţii Anglo-Saxoni; eu reprezint singură elementul latin.

De data asta Pacificul îşi merită numele; afară de noi, nimic nu însufleţeşte singurătatea întinsului de ape; de toate părţile bolta cerului se cufundă în prăpastia fără margini. Săptămâna aceasta repetă ziua de luni. Se pare că timpul îşi suspendă sborul pentru 24 de ore: trecem de la longitudinea vestică la cea estică.

* * * Astă-seară la 6 şi 15 am trecut equatorul şi iată-ne din nou în hemisfera noastră. Văd dispărând, cu părere de rău, Crucea Sudului în spatele orizontului şi simt că mi s'a sfârşit un capitol din viaţă. In fiece seară avem câte un concert în sala noastră de muzică. Există şi o bibiliotecă bogată, precum şi un fumoar de club.

* * * Aseară s'a dat un bal costumat destul de reuşit. Eu m'am metamorfozat în Tahitiană (un nenorocit specimen de frumuseţe tahitiană...); o rochie de pânză albă, părul pe spate şi două cununi de scoici pe cap, iată întreg costumul meu. Deşi marea este ideal de calmă şi odinitoare, mă simt totuşi obosită.

* * * Au trecut opt zile şi iată-mă aproape de capătul călătoriei mele. *Niagara* îşi continua mersul spre Vancuver, iar eu cobor la Honolulu pentru a scurta drumul spre San-Francisco. Conturul insulei Vahu (grupul Havai) se accentueaă la orizont. Apropiindu-ne, munţii apar goi, cu pete roşcate. La poalele lor se 'ntinde Honolulu cu înalte coşuri de fabrică, cu rezervorii şi hangare. Are aspectul unui port ultra modern, o părticică a Americei vaste şi comerciale. Mă întâmpină amintiri dureroase, de pe vremea primei mele călătorii când morţii de astăzi trăiau....

Honolulu, 8 Septembrie. Mă temeam de vameşii americani; cu toată rigoarea lor, se arătară politicoşi, chiar amabili. Cât de relative sunt lucrurile în lumea asta! Când am vizitat întâi Honolulu, acum atâţia ani, impresia a fost extraordinară; acum, dimpotrivă, detest străzile acestea sgomo-

toase, brăzdate de trenuri electrice, casele acestea cu multiple caturi. Totul pare modern, banal... Ah! unde sunt aleele umbroase din Tahiti și din Samoa, aceste oaze de pace cari îți fac neuitat Pacificul!

Hotelul la care am descins este cu totul unic; mai întâi o clădire principală cu sala de mâncare și saloanele, apoi vreo 40 de *bungalow*, semănate într' un imens parc tropical. Fiecare bungalow are câte 2-3 apartamente, așa încât ai iluziunea că ești la tine acasă. Eu am un dormitor, o baie și un drăguț budoar încadrat în verdeață. Totul, de-o curățenie impecabilă; la ora 5 mi se aduce un urcior de apă rece și un teanc de șervete de toaletă, ceeace-mi amintește că mă aflu 'n America. Intreaga pensiune costă 4 dolari pe zi.

*** Inchei scrisoarea pe vasul care mă duce spre San-Francisco, drum de 6 zile. Plecarea din Honolulu a fost din cele mai «înflorite»: toată lumea era acoperită de ghirlande de frangipană, de roze și de hibisc. Unii erau așa de încărcați de ghirlande, încât ai fi zis că-i înăbușe florile acelea cu culori vii și cu parfumuri tari. Ca toți Polinesienii, locuitorii din Havai au dragostea florilor; e, de altfel, singura podoabă care le mai amintește epoca primitivă, căci azi sunt cu totul americanizați. Chiar Albii și Japonezii insulei au adoptat acest obicei de-a purta flori în jurul gâtului; prietenilor cari pleacă, ei le oferă ghirlande, nu buchete.

Pe bord se află și D-ra Vanderbilt, Mr. Gould și alți câțiva miliardari. In fiecare seară, reprezentație de cinema, după care se prăpădesc Yankee-i. Timpul se răcorește, pe măsură ce înaintăm și mă gândesc că părăsesc locuri, pe cari nu le voi revedea, probabil, niciodată; plâng cu un ochi, dar cu celălalt râd, fiindcă m'apropii de țara mea și de voi.

Maria Dr. Stănculeanu.

BALADA CUIELOR

CÂNTEC DE NEBUN

In pereți cinci cuie am văzut.
Când le-am încercat două au căzut;
Două sânt prea sus: să le-ajung e greu.
Celălalt e-al meu, celălalt e-al meu.

Când deschid fereastra în odaie
Pătrunde miros oțetit de tei.
In față i-o grădină cu alei
Și pajiști. Mai departe trec tramwaye,
Câni, femei

Ieri mi-a ieșit un șoarece din nas
— In pereți cinci cuie am văzut —
L'am prins de coadă, era roș și gras
— Când le-am încercat două au căzut —

Era o fată care sta pe iarbă:
A fugit când am strigat.
— Acum scuip prin gratii și mă trag de barbă
Când plouă mă ascund sub pat.

De ce urlă noaptea 'n sobă cine știe?
— E tare frânghia, săpunul e bun —
Vorbele-s goale, viața pustie
— Tot e mai bine să nu fii nebun —

Diseară intru'n buzunarul hainei,
Pe urmă o atârn în cui.

Aşa. Oricum ar fi tot e mai bine
Să nu mă vadă doctorul când vine.
Să nu-i spui!
(Acum am vorbit cu soba).

In pereţi cinci cuie am văzut.
Când le-am încercat două au căzut.
Două sunt prea sus, să le-ajung e greu,
Celălalt e-al meu, celălalt e-al meu

Al. A. Philippide

IN BUGEAG

Priveşte'n lung şi'n lat pământul:
Covoare verzi de stepe;
Neastâmpărat se plimbă vântul,
Prin câmpul din Bugeag;
O, cine jalea i-o pricepe
Drumeţului pribeag?.....

Tot câmp şi câmp, cât prinzi cu ochii!
Iar colo peste râpe,
Ca uriaşe negre droehii,
Stau morile de vânt
Cu sdrenţuitele aripe,
Lăsate la pământ....

Sub zările nemărginite
Se'nalţă cumpeni de fântâni
Pe lângă drumuri părăsite,
Dând semn la călător
Şi parcă's cocostârci bătrâni,
Înfipţi într'un picior....

Priveşte'n lung şi'n lat Bugeagul!
Ca largul lui îmi este
Sub cer şi sufletul, pribeagul...
O, cine va 'nţelege dorul
Şi jalnica poveste
Ce'o poartă călătorul?!

I. Buzdugan

CONVORBIRI RELATIVISTE

III

Spaţiul şi Universul

(Un grup de invitaţi, în salonul unui filosof la modă. Se discută cu aprindere teoriile relativităţii; sunt şi doamne).

Amfitrionul. Vă mărturisesc că pretenţia oamenilor de ştiinţă de a monopoliza pe Einstein mi se pare exagerată, şi chiar aşi puteà spune, dăunătoare culturei generale. Lumea, turburată de magia infinitului, dă năvală în sălile de conferinţe şi în laboratoare dar se întoarce dezamăgită.

O doamnă. Ce ne interesează pe noi contracţiunea lui Lorentz şi inerţia electromagnetică?

Un profesor. Poate că aveţi dreptate. Ori cât de importante sunt în ştiinţă aceste proprietăţi, ele lasă indiferentă curiositatea publică, nepregătită încă, printr'o iniţiare concretă pentru aceste noţiuni prea technice.

Amfitrionul. De sigur. Ori ce descoperire aduce în cunoştiinţa umană, un raport nou între concepte, care nu pătrunde însă în patrimoniul public de cât atunci când poate luà o înfăţişare simplă şi sensaţională. Nu alcătuirea mecanică meşteşugită a aeroplanului ci realizarea sborului omenesc a fost trăsătura sensaţională a navigaţiunei aeriane: Intâi am voit să-l vedem pe Bleriot sburând şi numai după aceea am chemat un mecanic să ne explice alcătuirea aeroplanului.

Părerea mea e că, în teoria relativităţii, piloţii lui Einstein, suntem noi filosofii. Sborul gândului omenesc dincolo de fruntariile percepţiei sensibile, îl pilotăm noi filosofii, pe maşinile delicate ale ştiinţei experimentale.

Un inginer. In caz de accident, noi suntem aici.

Amfitrionul. (gânditor) Intâi şi întâi, trebue găsită ideea fundamentală, care stă pitită azi sub un nou an de experienţe bizare şi de tensari bizaroizi.

Invitaţii (cu o vie curiozitate). Ai găsit-o în sfârşit?

Amfitrionul. (suficient) Cred că da. De sigur că ea priveşte conceptele noastre de timp şi spaţiu, dar haina metrică sub care o înfăţişează oamenii de ştiinţă nu este atrăgătoare. Ea se poate astfel enunţa: *Cadrul fenomenelor naturale nu este spaţiul, ci universul.*

Studiul metric al fenomenelor trebue făcut în multiplicitatea cu patru dimensiuni a universului iar nu pe pânza deformatoare a spaţiului cu trei dimensiuni.

Un invitat (desamăgit). Această idee nu mi se pare aşa de senzaţională, şi nici chiar nouă. In Discours de la méthode, Descartes vorbeşte lămurit de lumea cu patru dimensiuni, şi mi se pare că au fost matematicieni, —Riemann de pildă — cari s'au ocupat în detaliu cu proprietăţile metrice ale multiplicităţilor cu patru şi chiar cu un miliard de dimensiuni.

Amfitrionul. Recunosc că formula e simplă dar nu e senzaţională. Dar, aşteptaţi puţin. E drept că şi alţi cercetători au urcat mai nainte pe potecile acestea ale cugetării; piscul însă nu a fost atins de cât de Einstein. Formula lui Descartes, a fost o speculaţie filosofică, iar opera lui Riemann o contribuţie teoretică.

Einstein este cel dintâi care a dat acestei formule un înţeles concret şi a arătat că întreaga noastră ştiinţă fizică poate şi trebue să fie aşezată în acest cadru. Realizând noua încadrare a ştiinţei, Einstein a trebuit să nimicească câteva din noţiunile cari se înrădăcinaseră mai mult şi parcă mai sigur în mintea noastră, şi să dea altora o înfăţişare cu totul nouă. Şi aci începe partea senzaţională a operei lui Einstein.

O voce. S'ascultăm!

Amfitrionul. Nu voi atinge noţiunile technice ale mecanicei, pe cari numai oamenii de ştiinţă sunt în măsură să le urmărească cu interes. Voi tratà despre conceptele fundamentale de spaţiu şi timp, patrimoniul tuturora, şi a căror analiză alcătuiă până ieri în filosofie, piatra de boltă a metafisicei ştiinţifice.

Până în veacul nostru s'a crezut în existenţa unui spaţiu absolut, fiindcă teoria cosmologică a lui Nevton, aveà un cadru tridimensional euclidian. Kant care a fost comentatorul

filosofic al epocei lui Newton, deşi a isbutit, sub influenţa ideilor lui Galileu, să prindă esenţa filosofică a relativităţii locului, nu s'a putut totuşi scutură de autoritatea lui Newton şi a crezut în spaţiul absolut.

Un matematician antipatic. Din această ambiguitate de gândire s'a plămădit noţiunea metafizică de formă sintetică a priori un fel de peşteră a conştiinţei, în care s'au rătăcit minţile tuturor celor cari au gândit dela Kant şi până acum.

Un filosof. (către matematician) Mi se pare că apreciarea D-voastră este exagerat de severă. Trebue să recunoaşteţi că acela care a definit spaţiul ca „schema omnia omnino externe senso sibi coordinandi" a exprimat exact acum două veacuri şi jumătate, obiectul nostru de discuţie.

Matematicianul. Această definiţiune este exactă dacă înlocuiţi cuvântul de spaţiu prin acel de cadru al lumei; dar atunci ea devine un truism. Totuşi sunt dispus să recunosc că în definiţiunea lui Kant se poate întrezări o parte de adevăr îmbrăcată însă într'o haină transcedentală.

Amfitrionul. Şi care este atunci, după părerea D-voastră, definiţiunea spaţiului?

Matematicianul. Această întrebare directă ar fi fost un non-sens înainte de Einstein, prin inextricabila sa complexitate. Ea are astăzi un răspuns extrem de simplu:

Spaţiul e o multiplicitate continuă oarecare cu trei dimensiuni, cuprinsă în univers.

E o noţiune de esenţă *geometrică*, întocmai ca noţiunea de suprafaţă din Geometria analitică. După cum, spaţiul are ca forme geometrice, suprafeţele şi liniile, tot aşa universul care are o dimensiune mai mult are ca forme geometrice liniile, (multiplicităţi cu o dimensie) suprafeţele (cu două dimensiuni) şi spaţiile (trei dimensiuni).

Amfitrionul. Nu vreau să deschid o discuţiune asupra lui Kant, de şi cuvântul de „formă" geometrică mi-ar puteà suggerà o replică usturătoare.

Matematicianul. Vă înşelaţi. Acest cuvânt are pentru mine un înţeles precis, cuprins în definiţiunea analitică pe care am îmbrăcat-o în haina fizică cea mai suggestivă.

Amfitrionul. Nu credeţi însă că definiţiunea D-voastră este aşa de generală, în cât nu mai e caracteristică? Ori ce alcătuire mecanică cu trei grade de libertate, orice fenomen statistic cu trei variabile independente ar fi, potrivit acestei definiţiuni, tot un spaţiu!

Matematicianul. Asemenea alcătuiri sunt spaţii în aceeaşi

măsură în care pânza e o suprafaţă şi diagrama e o curbă. Să nu confundăm structura cu substanţa...

Amfitrionul. (După o mică pauză) De sigur că formal puteţi face această identificare. Intrebarea este însă dacă ea are o utilitate practică. Cum şi ce folos ar puteà avea de pildă introducerea noţiunilor de distanţă şi unghiu în aceste multiplicităţi?

Matematicianul. Acest lucru a şi fost făcut de Heinrich Rudolf Hertz, celebrul fizician german, în lucrarea sa „Prinzipien der Mecanik" cu un folos care îi dă dreptul să fie socotit ca părintele sufletesc al lui Einstein.

Dar văd că v'aţi oprit în sborul D-voastră... filosofic şi doriţi să cercetaţi maşina, vorbiţi de unghiuri şi distanţe...

Amfitrionul. (cu un zâmbet). Fiindcă vreau să profit de competenţa D-voastră. Daţi-mi voe chiar să mă mai opresc încă puţin şi să vă pun din nou aceeaşi întrebare, sub o altă formă:

Definiţiunea, pe care aţi dat-o spaţiului e aceea a unui cadru analitic. Cum o puneţi în legătură cu proprietăţile concrete ale spaţiului sensorial?

Matematicianul. Foarte simplu: Prin introducerea pe cale convenţională, a unui element fizic extras din experienţă şi pe care noi îl numim astăzi *tensorul lungimilor* (distanţa vulgară). Acest tensor e caracterizat prin şase compunătoare numerice, numite *potenţialii* spaţiului cari se pot determina experimental şi cari definesc *metrica* spaţiului.

Aţi auzit vorbindu-se de spaţii euclidiane şi neeuclidiane. Această varietate de spaţii provine tocmai din varietatea tensorului care poate rezulta din aceste măsuri. Cea mai simplă ipoteză este de a admite că potenţialii spaţiului nu variază de la un loc la altul, adică sunt constanţi în tot spaţiul. E ipoteza logică cea mai simplă, e prima lege experimentală care se impune observaţiei noastre din cauza continuităţii spaţiului şi din cauza micei întinderi a domeniului nostru de experimentare.

Această lege a fost enunţată încă de acum 2500 ani, de Pitagora şi constitue legea metrică cea mai simplă, *legea euclidiană*. Un spaţiu, al cărui tensor este acelaşi în toate punctele sale, este spaţiul omogen şi se numeşte spaţiul euclidian. El se bucură de toate proprietăţile, pe cari le-am învăţat în geometria de liceu, studiul său a fost făcut de Greci şi din el s'au cristalizat noţiunile de corp solid, de perpendicularitate şi paralelism.

Dacă însă tensorul lungimilor variază din loc în loc, ceea ce este foarte firesc, — fiindcă de ce n'ar varia lungimile din cauza gravitaţiei când ele variază din cauza temperaturei — atunci spaţiul este un spaţiu oarecare, un spaţiu neeuclidian. Deosebirea dintre spaţiul euclidian şi spaţiile neeuclidiane, e analoagă cu aceea dintre o suprafaţă plană şi o suprafaţă curbă. Spaţiul euclidian este spaţiul linear, spaţiile curbe ale universului sunt cele neeuclidiane. Iată-ne astfel conduşi la noţiunea delicată de curbură a spaţiului care este cheia întregei generalizări cosmologice a lui Einstein.

Un invitat, Spaţiu curb? Unde e îndoitura spaţiului? De ce n'o vedem?

Matematicianul. Pentru acelaşi motiv pentru care nu vedem şi nici rotunzimea pământului. Există un orizont spaţial aparent, după cum există orizontul pământului, acel plan tangent la suprafaţa geoidului, care a făcut atâta vreme pe strămoşii noştrii să despartă lumea prin planul pământesc în iad şi paradis.

In fiecare loc al universului există un spaţiu linear tangent celui real, spaţiul euclidian pe care noi l-am extrapolat până acum *asupra întregului* univers.

Un bătrân profesor de matematici. Să zicem că ipotezele D-voastră sunt admisibile. Dar de ce să ne complicăm geometria? Cui prodest? Natura are oroare de asemenea subtilităţi!

Un tânăr fizician. Complicaţia e numai aparentă, şi aci constă tocmai puterea noilor concepţii. Spaţiul fiind o formă geometrică, *interioară* universului — aspectul instantaneu al universului într'o clipă de viaţă — este firesc a-i da aceeaşi generalitate pe care o are suprafaţa în interiorul spaţiului. Putem prin urmare din potrivă spune că tocmai acum, ne-am eliberat de ipoteza simplistă euclidiană care, transpusă în intuiţia noastră geometrică, este tot una cu afirmarea că în spaţiu nu ar exista decât suprafeţe plane!

Simplicitatea geometrică care vi se pare că dispare, nu a făcut de cât să treacă de la spaţiu la univers, de la trei la patru dimensiuni.

Matematicianul. Domnul profesor va fi şi mai nemulţumit, când va afla că teoria cosmologică refuză şi universului calitatea euclidiană. Aceasta înseamnă că nici tensorul universului care generalizează tensorul lungimilor şi care caracterizează natura universului, nu este considerat

ca invariabil în nici unul din sistemele de referenţă în care se poate face studiul metric al universului. Universul este deci o multiplicitate curbă pe care noi o confundăm numai cu universul *linear tangent în fiecare* din punctele sale, cu „universul Minkowski".

Toate teoriile cosmologice noi sunt nevoite să facă această ipoteză. Atât Einstein cât şi astronomul englez De Sitter, admit că universul are o curbură totală, extrem de mică, ce e drept, dar totuşi existentă.

Un bătrân profesor de matematici. De ce această cascadă de complicaţiuni? Ipoteza unui spaţiu curb înglobat într'un univers euclidian, nu e destul de revoluţionară, pentru a nu mai îndreptăţi — cel puţin pentru moment — o nouă complicaţie simultană, un univers şi el curb?

Matematicianul. Consideraţiuni de ordin fizic foarte simple relative la materie au împins pe Einstein la această concepţie.

Un tânăr filosof. Este totuşi o cauză adâncă care primează ori ce alte consideraţiuni şi care vă va arăta câtă prevedere architecturală are noul edificiu clădit de Einstein pentru ştiinţă.

Curbura unei multiplicităţi este expresiunea metrică sigură a „sclaviei" sale, a dependenţii sale de o multiplicitate superioară. A afirmă că universul nu are curbură, înseamnă a pretinde că dincolo de universul experienţii actuale nu mai este nimic. Aceasta ar fi o afirmaţiune absolută, deci temerară. Curbura universului e tocmai vălul care acoperă natura nepercepută de om, e închisoarea neştiinţei noastre, în care stau ghemuite dimensiunile încă necunoscute ale lumii. De sigur că veacurile viitoare vor sgâria cu fapte noi ipersfera de cristal a lui Einstein şi astfel, din aproape în aproape, vom tinde către absolut, afirmându-i tot timpul existenţa fără să-l putem atinge nici odată.

Un fizician. Aceste afirmaţiuni pot fi făcute şi sub o altă formă. In modul de vorbire al lui Hertz, se poate spune că Einstein a perfecţionat modelul mecanic al lumii întocmit de Euclide şi Newton. Dintr'un model cu trei dimensiuni, el s'a ridicat la un model *cu mai mult de patru* dimensiuni. Dacă curbura universului ar fi nulă, lumea ar fi fost un model euclidian cu patru dimensiuni, şi prin urmare ar trebui să existe un sistem de referenţă *absolut* cu patru dimensiuni, aşa numitul *eter* al fizicianilor. Progresul realizat de Einstein ar fi însemnat deci înzestrarea absolutului cu o dimensiune mai mult, lucru care fusese

făcut înaintea lui, aproape complect, de marele fizician olandez Lorentz. In realitate, Einstein consideră problema cosmologică ca o problemă de structură, prin firea ei *nedeterminată* sau mai precis cu o infinitate de variabile independente. E pueril a crede că putem prinde într'o imagine analitică de ordinul al doilea şi cu un număr finit de variabile, întreaga complexitate a lumei. *Masele ascunse* şi *mişcările ascunse* nepercepute de simţurile noastre, exercită asupra universului uman o legătură astăzi misterioasă, pe care noi o exprimăm analiticeşte printr'o curbură a acestuia. Cea mai simplă ipoteză cosmologică e atunci aceea a unei curburi constante: e ipoteza, lui Einstein şi de Sitter. Ea ne va îndestula atâta timp cât maximul sensibilităţii ştiinţifice va fi de natură electromagnetică.

Matematicianul. Vă mărturisesc că nu e obiceiul meu de a scruta viitorul îndepărtat. Discipol strict al lui Pitagora, nu vreau să înţeleg nimic ce nu e măsurabil; nimic nu e, ce nu e număr. Idealismului critic al lui Kant, eu îi opun critica metrică a străvechiului Pitagora. Să aşteptăm deci fapte noi, pentru ca prin măsuri noi, să străbatem mai departe.

O doamnă. Banală trebue să fie viaţa privită numai cu instrumente de măsură!

Matematicianul. (Stând câtva timp nehotărît). Viaţa trebue înţeleasă cu mintea şi trăită cu sufletul.

(Intr'acest timp, invitaţii se retrăgeau pe nesimţite unul câte unul Amfitrionul prins de obligaţiunile ceremonioase, pe care ori cine le are la plecarea invitaţilor săi, părăsise discuţia care ajunsese astfel la voia întâmplării).

Traian Lalescu

POEME NESUFERITE

I. Bufnița Minervei.

...trece ideia prin întuneric ca prin noapte bufnița Minervei.

Hegel.

Prin fața fermei mele tae aerul
In fiecare seară ca o vâslă
Pe-o apă melancolică, — de pâslă,
Atât de trist și-atât de omenește
O sburătoare sarbădă, cu aerul
Unui păcat ce-mi supraviețuește.

Cu cap de mort pe care par'că-o cruce
A tras cu creta cel ce ne-o trimite
Tivește'n doliu cerul, când îi duce
In spaimă de suveică vreun erete...

Cărbune stins, scăpat de mult din foale
Sânt ochii fixi, — din care-atâta scrum
A curs pe piept, pe aripe, în drum,
Că pare-o urnă care dă târcoale
Stelelor, să reaprindă doi tăciuni
Cu ei ca să tămâie mortăciuni.

Cu molia și fluturul de noapte
E înțeleasă; o cultivă liliacul...
O scarmănă de voluptăți gândacul,
Iar de prin forturi mici de mușunoaie,
După ploaie,
Ca să-i trimeată pământene șoapte

Că-are pisici sălbatece copacul
Sar cârțețe cu pântecele coapte.

Nu o atinge nimeni, toată ziua
Cu spatele la soare picotează
Și de urât nemaisfârșit visează
Că-o ghionoaie'n van îi bate piua.

Cu lupi și viezuri, ciute și cu jderi
Nu are'ntradevăr vreun legământ,
Iar dacă țipă arar e că, de sub pământ,
Îi vin din când în când tăceri.

Dar către seară, în tăria ierbii
Când licurici au prăpădit un cer,
Răzând cu sboru-i coame de vier
Sbughește din tufișu-i, și când corbii
Inchid cu'n sărutat isvoarele
Și saci de somn în câmpuri sânt mioarele,
Se'nalță sumbră din tăria ierbii
Și'n noapte vede bufnița Minervei...

2. Muștele cerului

Doucereux Callimaque, à qui, filles du ciel,
Les mouches, pour pitance abandonnaient le miel.
Ernest Raynaud.

Mă visitară azi în zori muștele cerului
Vestindu-mi că albinele, într'un caliciu
Lăsat-au neatinsă mierea, — care... nu e vreun indiciu
Că n'ar fi o esență concentrată a eterului!
— Sânt animale mici, făcute parcă din sfoară
Muiată'n păcură, și-apoi să irosească
Lăsate'n voia vântului, sânt duhuri puse'n iască
Ce ne având nimic mai bun pe lume, sboară.

Veneau ca niște stropi dintr'un cazan
In care fierbe vina sub pământului
Să ușureze-astfel povara-așezământului
Lui Pluto de atâta nefolositor catran.

Pe aripi însă-aveau polen de-odinioară
Cu care poate scăpărară crinii
Sub o copilă de Pegas, de mult, când bunioară
Năsteau pe-un drum elen alexandrinii.

Iar bâzâitul lor nu ți-amintea de plasa
Cu care-un vânzător de fructe-și țese marfa
Să o ferească zilnic de erese...
Cum zâmbetul e rudă bună cu grimasa
In bâzâitul lor, ce-a fost strident în harpa
Orfeului de-apururi par'că rămăsese.

O, picioruşele atâtor ființe peste mine!
Atâtea degete ce nu se mai astâmpără...
Ce nervi vor fi având când se răscumpără
De greul lutului în umblet de stamine,
Și ce idei,
Când mici sânt, să le'nghită porumbei..?

Antene fine, par'că să presimtă zorile,
Mișcau atâtea griji ce'n oameni nu mai dăinue,
O adiere deajuns era ca să destăinue
Că una-au fost, și poate încă sânt cu florile.

Mijlocul lor subțire ce agrafă,
Din ce fluid, l-ar prinde, — mai nimica flasc
In abdomenul sigur ca o afă
(ă te nedumireşti văzându-l: oare nasc?...

Ce lampă a lui Aladin, ce nestemate
Tăiatu-și-au vederile în prisme

Ca lumea din opt părți să se arate
Deodată'n ochii fixi, ca două aforisme...

Când, negre, le'ntrebam de ce nu-și schimbă
Vestmântul, clar îmi desfăceau bazarul
De amintiri, și'n negrăită limbă
Rosteau: ca să ne poarte, moarte, chihlibarul.

De ce înțeapă și de ce se-așează
Pe boi ca pe-o bucată de Eden
Și leneșe, de ce mai mult visează?
— Ca să vă dăm, în scris, pe La Fontaine!

De ce apoi, într'una, pe oricine
Să ponegrească'ncearcă și să'ntine,
In stare și pe Dumezeu să-l muște?
Zâmbind, mi-au spus atunci pe față: sântem muște
Fiindcă altfel era să fim albine!..

3. Omorîtorul de lebede

Mă furișez spre lacu'n care dorm
Ca niște pufuri mari muiate'n cloroform
Lebedele,
Aceste ființe ce se satură din mușchii
De salcie, dar fără care nu știi
Ce-ar fi Edele...

Fără de care moartă-ar fi poema
Nordului de-abinelea,
— O, cine le-a
Văzut făr' să socoată că trirema
Aceasta care duce-un duh de crin
De n'ar fi, n'am avea pe Lohengrin!

Ele iubesc precum iubit-am prin urmare
La opt-sprezece ani balade scandinave,
Sau cum, copil, cu degete firave,
Şi-aproape că imaginare,
Pe după-ploaie drumul dam la nave
De hârtie, pe canal, ca pe o mare.

Acuma-mi place să mi le sgornesc din trestie
Şi-apoi să mă revolt că sânt o... bestie
Pe lângă ele...
Că n'am în ochi-mi stele,
Nici gât cu mlădieri de peţiol,
Că sufletu-mi pe lângă-al lor e vitriol,
Iar trupul de-animal cotidian zăduf
E'n stare să producă'n loc de puf;
Şi că'n sfârşit, de sânt cumva poet
Nu mi-aş da duhul violet
Nici într'un triolet..

Ah, către noapte
Cu buzele-mi în şoapte
De armonii pe care nu le pot,
Ca un netot,
Mă furişez spre lacu'n care dorm
Ca nişte pufuri mari muiate'n cloroform
Şi'n visul lor venind cu'n gând urît
Le strâng de gât,
De gâtul lor plăpând,
Cu mâna dreaptă bând
Tot trupul lor divin ca pe o cupă
In care spuma stelelor mă pupă,
Şi-astfel cântând biruitor,
Cu lebedele care mor.

Dinu Lance

FRANCIS JAMMES

Simboliştii *cântă* misterul existenţii—iată o formulă susceptibilă de felurite interpretări. In fond, a cânta misterul, este a sugera certitudinea că el există şi că există aproape, la îndemâna oricui şi totuşi insezisabil. Acest chin al lui Tantal este fascinant până la halucinaţie şi adânc răscolitor de suflete. Misterul, ca fond comun al întregei existenţe sufleteşti şi fizice, este ireductibil ca absolutul ; printr'asta, simbolismul capătă o incontestabilă valoare filosofică, filosofia fiind sinteză, iar misterul, această semnificaţie pe care o au în comun toate obiectele şi toate stările de conştiinţă, oferind putinţa celei mai sintetice concepţii despre lume şi viaţă.

In acest sens, definiţia pe care *F. Brunetière* a dat-o simbolismului, care n'ar fi decât „reintegrarea ideei în poezie»[1]) ne apare adânc adevărată. Căci a gândi filozofic e una şi a gândi poetic e altceva. Simboliştii au văzut adânc şi larg prin intuiţie, au fost chinuiţi de existenţa marilor forţe ce condiţionează aparenţele şi pentru asta au *iluminat*[2]), au transfigurat aparenţele prin mister, ceeace înseamnă că simboliştii au elaborat materia primă a percepţiei lor — Parnasienii se opreau la ea — *au gândit.*

■

In sufletul lui Francis Jammes, rusticul primitiv din Orthez-ul vechiului Béarn, vecin cu Pirineii, s'a operat inconştient miracolul unei simpliste unificări a categoriilor existenţei. Francis Jammes a văzut simplu şi adânc. Dotat cu excepţională agerime de simţuri, în felul copiilor şi primitivilor, departe de isprăvile complicate ale literaturii şi civilizaţiei livreşti, poetul Elegiilor a alcătuit din precise notaţiuni ale cotidianului umil şi banal un arabesc de parfumuri îmbătătoare şi de culori vii. Iubind cu dragoste pasionată firea, bucurându-se copilăreşte de miracolul exis-

---

[1]) FERDINAND BRUNETIÈRE. Evolution de la poésie lyrique en France au XIX-e siècle. XV-e leçon.

[2]) In acest sens, *Jacques Rivière* a scris frumoase pagini despre *Arthur Rimbaud* în La Nouvelle Revue Française. 1-er Juillet— 1-er Août 1914.

tenţii lui, Jammes a mângâiat sensual conturele graţioase, culorile vii, gesturile semnificative ale florilor, plantelor, copacilor.

Ca orice sensual a izbutit să te transpună plastic în poemele lui; cutare strofă e un mugur care pocneşte; cutare alta e o floare. Poeţii au, în genere, preferinţe: îşi aleg anume aspecte din viaţă ori din natură, neglijează sau urăsc pe celelalte. Pentru Jammes distincţiunile acestea calitative nu există; le socoteşe arbitrare, de neînţeles. E ca şi cum şiar zice: eu sânt, tinerele fecioare palide ale trecutului sânt, asinii Bunului Dumnezeu sânt, Dumnezeu însuşi este, lumea florilor mărunte de câmp este de asemeni . . . Toate lucrurile din lumea interioară a sufletului, din cea exterioară a firii, din cea transcendentă a divinităţii n'au oare un caracter comun aşa de puternic, într'atâta de esenţial, în cât caracterele lor deosebitoare ne apar meschine şi neînsemnate? De sigur; toate *sânt*, iată calitatea lor comună şi aşa de adâncă, încât în pacea ei absolută nici un turburător caracter distinctiv nu pătrunde. In virtutea acestei analogii fundamentale a tuturor detaliilor existenţii, Jammes le aşează pe toate, fără distincţie, pe un acelaşi plan, iar lumea lui n'are decât o dimensiune: adâncimea care ascunde misterul comun al existenţei comune.

Odată ajuns aci, poetul se bucură şi găseşte că e fericit lucru să contempli gesturile neînsemnate aparent, dar pline de semnificaţia vieţii pe care o ascund. Cuvântul banal a fost inventat de privitorii vulgari şi superficiali ai spectacolului vieţii. Dar nimic nu e banal căci totul participă la semnificarea aceluiaşi fluid care circulă, liber şi unic în adâncimile lucrurilor, năruind hotarele şubrede dintre categorii, ca o sevă bogată a vieţii celei mari.

Deci *lumea există*, iată marele adevăr pe care Jammes îl descoperă, ridicându-l cu imaginaţia lui mitică la rangul de concepţie filosofică. Şi nu e tocmai un adevăr à la Palisse; căci, vorbind filosofic, pentru cei mai mulţi dintre noi, lumea nu există, sau nu mai există. Jammes îşi ia sarcina să demonstreze poetic existenţa lumii şi o va face prin precise notaţiuni ale *concretului cotidian* — sufletesc şi fizic. Dar detaliul notat de Jammes şi cristalizat în imagini răscolitoare va fi atât de nou, atât de caracteristic, încât *prezenţa* neîndoelnică a *vieţii* se va simţi în fiece gest, în fiece culoare.

Această unificare sintetică a Universului — suflet şi na-

tură — aşi îndrăzni s'o botez „Monism vital". In culegerea *Clairières dans le ciel*, care conţine poeme scrise între 1902—1906, se găseşte o scurtă poezie plină de semnificaţie: *L'enfant lit l'almanach.* E o naivă copilă de la ţară care contemplă în almanahul ei semnele cerului : capra, taurul, etc. :

«Ainsi peut-elle croire, petite paysanne,
qu'au dessus d'elle dans les constellations,
il y a des marchés pareils avec des ânes,
des taureaux, des béliers, des chèvres, des poissons.

C'est le marché du Ciel sans doute qu'elle lit,
Et quand la page tourne au signe des *Balances*,
elle se dit qu'au Ciel comme à l'épicerie
on pèse le café, le sel et les consciences.

Jammes a citit almanahul şi a interpretat cerul în felul tinerei ţărăncuţe. Dar nu numai cerul; simplista lui concepţie monistă a izbutit să împace toate marile noţiuni antitetice pe cari inteligenţa noastră abstractoare le-a instalat ca poli opuşi în filosofie, ştiinţă şi până şi'n viaţa practică. La Jammes, nu mai ştii ce 'nseamnă noţiuni viguros contradictorii ca *mare* şi *mic*, *înalt* şi *adânc*, *sublim* şi *umil*, aceluiaşi lucru i se pot perfect aplica ambele elemente devenite reversibile ale perechii antitetice : întregul e porţiune, porţiunea e întreg, cotidianul e etern şi eternitatea cotidiană ; infinitul mic şi infinitul mare, se confundă perfect. Suflet şi corp, forţă şi materie, viaţă şi moarte, om şi Dumnezeu, cer şi pământ—orice altă pereche antitetică din orice domeniu se confundă şi se împacă în opera lui Jammes, fiindcă ceea ce le deosebeşte este neînsemnat faţă de ceeace le apropie : participarea lor la aceeaşi *fiinţă* unică.

Poezia s'a nutrit, întotdeauna, mai ales cu puternica opoziţie a noţiunilor contradictorii ; ce e poezia lui Victor Hugo decât scânteia care ţâşneşte din formidabila ciocnire a imaginei de lumină cu aceea de întunerec, a lui Dumnezeu cu Satan, înger cu bestie, etc.? In acest sens simplista şi proaspăta concepţie a primitivului bearnez, monismul lui vital, ne apare într'o lumină de aureolă.

■

Câteva pilde. Priviţi pe Dumnezeul lui Jammes : simplu, modest,.. *inculţ*, un bonhomme oarecare; acolo în cer îşi are o întreagă gospodărie, cu mese servite de îngeri, etc.

Le Bon Dieu avait posé à terre sa canne et son chapeau. Il était habillé comme les pauvres des grandes routes, ceux qui ont un morceau de pain dans un bissac, et que la magistrature fait arrêter à la porte des villes et mettre en prison, parce qu'ils ne savent pas signer. [1])

El nu se sfieşte să acorde prietenia lui iepurelui, din care Francis Jammes face eroul unei minunate legende franciscane. Înţelege mizeriile vieţii şi le dă cea mai indicată satisfacţie. Iată lucrătoarea înşelată de „un beau Monsieur“:

Mais le Bon Dieu lui dit :
— Mon amie, j'ai préparé une jolie chambre pour vous. Allez-y, Accouchez-y. [2])

Un asemenea Dumnezeu, indulgent până la imoralitate, modest până la umilitate, neştiutor şi naiv e doar un exemplar din milioanele de mediocri, pe cari îi dispreţuim sau nu-i băgăm în seamă. E un om instalat în cer. Dar... «Non. Le Bon Dieu n'est pas en haut. Il est en bas» protestează înţeleapta pasăre dintr'un important poem dialogat.[3]) Şi iată că Jammes populează pământul cu oameni simpli, modeşti, neştiutori semănând aidoma cu Dumnezeul lor.

In acelaşi timp, cerul nu e decât imaginea pământului cu întreaga lui viaţă cotidiană. Sunt acolo case, drumuri, prăvălii ; iar oamenii îşi continuă munca începută în existenţa lor terestră ; ciocanul isbeşte nicovala, rândeaua e în plină activitate [4]), căci moartea e o simplă formalitate, iar cerul o reeditare a pământului. Jammes va proceda deci la aceeaşi semnificativă notaţiune a caracteristicului cotidian ; iată *Elegia I.*, adresată lui Samain şi trimisă în cer prin «quelque vieux serviteur d'un hameau éternel»—căci

Ta mort ne change rien. L'ombre que tu aimais
où tu vivais, où tu souffrais, où tu chantais,
c'est nous qui la quittons et c'est toi qui la gardes.

O singură deosebire poate: în cer, existenţa terestră se perfecţionează, afirmându-şi categoric calitatea, devenind mai *ca* decât înainte ; piatra e *mai* piatră şi vei putea spune cu o certitudine şi mai deplină :

---

1) *Le Roman du Lièvre.* Ed. Mercure de France. — XIV-e éd. 1918, p. 236—237.
2) *Idem* — Contes.—p. 266.
3) *Deuil des Primevères.*—Le poète et l'oiseau.
4) Cf. *Le Roman du lièvre.* — p. 25.

Ceci est un caillou, ceci este une rose.
Ceci est une femme et ceci un baiser [1])

Căci misterul fiecărui lucru coincide cu însuşi faptul existenţii lui, şi cerul desvălue întreg acest mister, punând lucrurile în lumina lor definitivă— fără a le topi materialitatea concretă:

... l'oiseau, l'arbe, la pierre avaient une clarté
qu'il ne connaissait pas, et la tuile frappée
par le soleil tombant était profonde et nette.
Ce n'était plus ce cauchemar fou et grotesque
où les choses ont l'air surprises d'exister:
Maintenant chaque chose était telle qu'elle est. [2])

Cerul e o icoană mai limpede a pământului; în acelaşi timp pământul privit de departe poate fi lesne confundat cu bolta cerească. Iată ascensiunea la cer a acelui François din *Le Roman du Lièvre* cu suita lui de animale din toate categoriile.

Ils la considéraient [la terre], à mesure qu'ils s'éloignaient d'elle domme leur nouvelle voûte éthérée. L'azur des océans y roulait de cuages d'écumes, et les chandelles des boutiques y étoilaient l'éten nue de la nuit. [3])

Dumnezeu-om, pământ-cer, iată perechi de noţiuni perfect reversibile pentru Jammes, în virtutea unui aceluiaşi caracter fundamental: existenţa lor. Acelaşi lucru, pretutindeni. Amorul sensual se confundă perfect cu cel spiritual, având un titlu comun, adică existenţa lor, care le transfigurează; întreg cotidianul umil, banal, mizerabil, trivial chiar, stă alături de pitorescul divin al naturii. La Jammes, ele trăiesc în imediată apropiere, în sânul aceluiaşi poem chiar:

La vie existait. Un paysan disait de gros mots
à une mendiante volant des haricots
Les morceaux de forêt était des pierres noires.
Il sortait des jardins l'odeur tiède des poires.
La terre était pareille aux faucheuses de foin
La cloche de l'église toussait au loin.
Et le ciel était bleu et blanc et, dans la paille,
On entendait se taire le vol lourd des cailles. [4])

---

1) *Clairières dans la ciel.* L'Eglise habillée de feuilles. VII-e éd., 1918. p. 167.
2) *Idem* p. 161.
3) *Le Roman du Lièvre...* p. 39. Caracteristic, de asemeni, între multe altele. poemul *En Dieu* din *Clairières dans le ciel.*
4) *De l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir.* Le soleil faisait luire.

In acelaşi sens, pentru Jammes nu există decât un singur regn. Oameni, animale, plante, lucruri participă la aceeaşi viaţă imensă şi unică. Simpatia lui Jammes le îmbrăţişează pe toate şi pe toţi cu aceeaşi îndurerată compătimire când suferă, de la nenorocitul paralitic şi murdar din *Le pauvre pion,* până la viţelul târât brutal la abator şi până la boul nevinovat.

Il y en a qui se casse un pied quelquefois,
alors on tue celui-là pour la boucherie.
pauvre boeuf qui écoutait le grillon qui crie
. . . . . .
pouvre boeuf qui allait il ne savait où. [1])

In această universală compătimire sunt accente sfâşietoare :

O mon Dieu! Faites que le petit veau
ne souffre pas trop en sentant entrer le couteau.[1])

Intreaga poezie *La salle à manger* din *De l'Angélus* etc. ar trebui citată pentru a se vedea în ce măsură om şi obiect participă la aceeaşi viaţă unică ; un vechi bufet, un horologiu familiar, un dulap care ţine minte glasul tatălui şi al bunicului, toate acestea trăiesc, simt, aproape glăsuiesc :

Et je souris que l'on me pense seul vivant
quand un visiteur me dit en entrant :
— Comment allez-vous, monsieur Jammes ?

Intreaga operă a lui Jammes capătă, în acest sens, o unitate superioară, purtând pecetea unei personalităţi care a privit *totul* cu ochi proprii şi a creiat *totul* după dimensiuni proprii în jurul aceleaşi concepţiuni, simpliste şi primitive, dar viguros sintetică,—a monismului vital. Trecutul participă la aceeaşi viaţă; trecutul personal al poetului — copilăria, trecutul familiar—al moşilor şi strămoşilor, precum şi întreg trecutul nobiliar al Sudului, vecin şi rudă cu viaţa spaniolă de dincolo de Pirinei, întreg *trecutul* va retrăi în actualitate, impunându-se percepţiei noastre cu tot prestigiul *prezenţei* sale. In evocarea lui, Jammes va întrebuinţa mijlocul său obişnuit : notaţiunea micilor amănunte cotidiene ; văzut prin această prismă, trecutul va pierde orice culoare

1) Cele trei piese citate aci sunt din *De l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir* şi se chiamă : Le pauvre pion, Pourquoi les boeufs... C'était affreux.

de sublim grandilocvent, devenind familiar şi uşor melancolic. In admirabila *Elegia VIII*, de pildă, Jammes evocă ziua naşterei sale:

..... Mais fais tes pas plus doux, ô delicieuse amie.
Entrons dans la maison défunte. C'est la chambre
Où je suis né. L'hiver glaçait la vieille cour.
Un coq chanta peut-être en cette aube d'amour.
. . . . . .
Je me revois tout jeune, en Octobre, à quatre heures,
quand j'étais écolier et que mon dictionnaire
avait des dates qui étaient des baisers.

Efortul de a sensibiliza viaţa trecutului se confundă pretutindeni cu mărunta notaţiune analitică a cotidianului; poetul consemnează amănunte precise, ţinând să ne fixeze atenţia şi contemplaţia asupra unei anume clipe „en Octobre, à quatre heures", coexistând cu mici evenimente caracteristice «Un coq chanta.... etc...». Trecutul nu e considerat global, ca o nebuloasă abstracţiune romantică; el e viu şi precis, iar poetul îl reconstitue meticulos, analitic. Participarea lui la viaţa unică şi eternă va fi însă cu atât mai demonstrativă. Cea mai caracteristică pildă poate, se găseşte în *Il y a par là...* din *De l'Angélus* etc.; drept cadru «un vieux château triste et gris»; altădată, stăpânii primiau în vizită cunoştinţele de prin împrejurimi:

On annonçait les Percival, les Demonville
qui arrivaient, dans leures voitures, de la ville.
Et dans le vieux salon soudain plein de gaité,
les vieux se présentaient leurs civilités.

Sub privirea marilor portrete... «aux yeux blancs» oaspeţii trecutului stăteau intim de vorbă despre lucruri modeste şi nevinovate; amintirea morţilor familiei revenea dulce şi discretă, ca orice alt eveniment cotidian. Pe nesimţite, poetul îşi cufundă trecutul personal în marele trecut anonim, îmbrăţişind cu simpatia lui dătătoare de viaţă povestea acestei „Célia qui mourut de langueur", şi toată naivitatea plină de iluzii a tinerelor copile de mult îmmormântate şi care aveau nume ciudate ca'n legende—după cum se vede în piesa *Silence* din *De l'Angélus* etc.: Célanire, Aménaïde, Athénais, Julie, Zulmire etc.

Tot ceeace Jammes va scrie în legătură cu trecutul nobiliar va purta pecetea autenticităţii vieţii trăite cotidian. Pe lângă graţia veştedă şi *veche în prezent*, a delicioaselor Clara d'Ellébeuse, Almaïde d'Etremont, Pomme d'Anis şi a

tuturor personagiilor episodice—marchizul d'Astin mai aies — nobilii lui *Henri de Régnier*, din *Le passé vivant* ni se par convenţionali şi palizi, iar viaţa trecutului, artificioasă; chiar medalioanele simetrice din seria de sonete *Les passants du passé*—în colecţia *Médailles d'argile*—pălesc.

Totuşi, trecutul nobiliar în opera lui Jammes, cu toată autenticitatea lui de viaţă trăită, are o culoare de ciudăţenie exotică, provenită din vecinătatea şi înrudirea lui cu nobleţa spaniolă, dar, mai ales, din gustul romanesc al poetului pentru exotismul scânteietor de colorat. Geneza acestei tendinţe de-a *exotiza* lucrurile e o moştenire ereditară; un moş a lui Francis Jammes a practicat medicina în Guadelupa şi a fost îmmormântat acolo; tatăl poetului tot acolo s'a născut şi şi-a trăit copilăria, pentru a veni în Franţa.. «ivre d'un rêve de verts cocos, de fleurs tendrement roses et de lueurs sonores de colibris» cum ne spune poetul, într'o meditaţie... *sur une salle à manger* din *Pensée des Jardins*. Amintirea Antilelor îl obsedează; Jammes inventează un întreg exotism fantastic şi ciudat, beat de culori şi de miresme, învăluit într'o nostalgică melancolie. Amintirea Antilelor stă alături de aceea a Indiilor, vizitate pe vremuri de un strămoş al poetului.

Nicăieri nu trăiesc mai puternic aceste amintiri ca'n *Elegia II*, această incomparabilă împletire de cotidian evocator şi de exotism melancolic. Jammes îşi analizează sufletul, închegându-şi observaţiile într'un auto-portret unic în felul lui:

> C'est en dormant sur ce vieux coffre odorant
> que mon coeur s'est peuplé de jeunes filles tendres
> et d'arbres indiens où montent des serpents.

Un suflet nostalgic şi visător, ca o împletire de „vieilles fleurs" şi «vieillottes romances»..... Şi'n poezia exotică dar, ca pretutindeni de altfel, Jammes e preocupat de expresia puternică şi fascinantă a vieţii trăite, cristalizată în amănunte caracteristice.

■

Acest cult exultant al vieţii, care circulă în adâncul tuturor categoriilor existenţii[1]), acest monism vital al con-

1) Il y a surtout la grâce qui suffit à tout admirer — scrie HENRI GHÉON. – Disposition catholique, que l'on ne s'y trompe pas! Elle n'a pas encore de nom; mais ce sera bien à tort que nous la dirons panthéiste».— H. GHÉON vorbind despre recentele memorii *De l'âge divin à l'âge ingrat*. Plon, 1921. La Nouv. R. Fr. 1-er Déc. 1921.

cepţiei sale despre lume inspiră şi toată estetica lui Jammes. Căci ce e frumosul ? tocmai această *fiinţă* a lumii cu toate categoriile ei. Arta are deci o singură ţintă — aceea de a face sensibilă şi prezentă *fiinţa* aceasta, viaţa aceasta obscură, pretutindeni existentă Jammes nu poate concepe altfel poezia; iar termenul artă e înlăturat ca netrebnic, bun pentru acei *poètes pompeux*[1]), cari fac din poezie un van artificiu complicat şi dificil.

Jammes a găsit cheea acestei expresiuni a finţei lucrurilor: notaţiunea caracteristicului; poemele sale consemnează *toate* coexistenţele momentului precis în care poetul contemplă natura, viaţa, sufletul. Sunt în aparenţă, simple poeme descriptive sau simple juxtapuneri de minunate imagini [2]), cari n'au decât o legătură, aceea că exprimă prin contemporaneitatea lor aceeaşi viaţă comună ce le însufleţeşte pe toate. Nu cunosc, în acest sens, vorbe mai adevărate decât cele scrise de *André Beaunier:*

> Jammes nu comentează, nu explică: constată. E inutil să cauţi pentru fiecare din cuvintele sale o intenţie specială, un motiv exterior. Lucrurile sunt aşa cum sunt şi n'au nici o altă valoare decât aceea pe care le-o dă însăşi autenticitatea lor. [3])

Prin acest mijloc Jammes îşi va *actualiza* amintirile lui erotice sau familiare — în *Elegii* mai ales — va chema la viaţă un întreg trecut nobiliar — ca'n *Clara d'Ellébeuse, Almaïde d'Etremont, Pomme d'Anis*—va inventa o poezie exotică specială — în *Elegii* şi 'n *De l'Angélus* etc.—şi va învia plastic toată poezia vieţii rustice [4])—*Jean de Noarrieu* — ori tot pitorescul naturii colorate şi suculente de pretutindeni, în opera sa.

Un monism vital deci—ca concepţie filosofică, iar ca estetică o confuzionare a vieţii cu arta—care are un singur rost şi o singură justificare: de a ne sugera *prezenţa* şi *eterna actualitate* a celei dintâi prin juxtapunere de notaţiuni concrete—iată poezia lui Jammes. In acest sens se

---

1) *L'almanach du poète rustique*—în *Le poète rustique*, X-e éd. 1920 p. 266.

2) Este tocmai ceeace au înţeles simboliştii prin simbol. Cf. T. de VISAN *l'attitude du lyrisme contemporain.* Paris. «Mercure de France», 1911, cap.: M. Maeterlinck et les images successives.

3) ANDRÉ BEAUNIER *La poésie nouvelle.* Paris. 1902. p. 339.

4) PIERRE LASSERE, în *Les chapelles littéraires* îi contestă însă titlul de «poet bucolic» pe care i-l acordase *Remy de Gourmont* în *Livre des masques.* I.

poate urmări o caracterizare mai precisă a fiecăruia din elementele, cari îi alcătuiesc materialul poetic—atât poezia romanescului sentimentul cât şi poezia realismului său mistic.

■

Julien Benda în *Belphégor* deplângea nenorocita inclinaţie a societăţii contemporane către Panlyrism. Unul din viciile acestei mentalităţi ar fi convingerea: *Que le „pur exercice de l'émotion en est aussi l'intellection.* [1]) Benda produce probe din filosofia lui Bergson, dintr'o sumedenie de cronicari, gazetari, poeţi; cu anume rezerve în interpretare ar fi putut cita întreg simbolismul şi întreaga operă a lui Francis Jammes.

Pentru acesta, ca şi pentru simbolişti în genere, interpretarea emotivă şi intuitivă a lumii oferă un mijloc de înţelegere a vieţii şi de expresie a frumosului. Şi Jammes, prin tâlmăcirea întregei lumi în sensul unei concepţii de o mare putere sintetică şi creiatoare, participă efectiv la realizarea idealului simbolist. O poezie mai adevărată, mai directă, mai interioară, ia locul materialismului parnasian şi interzice, pe viitor, reîntoarcerea la o formulă care i-ar semăna.

Jammes e un simplu, [2]) un naiv, un primitiv; tocmai prin consecvenţa cu care aceste preferinţe se întâlnesc în opera lui, el evită acuzaţia de afectare ce i s'a adus. «Mon style balbutie, mais j'ai dit ma vérité...—scrie el în Prefaţa celei dintâi plachete de versuri, [3]) pe care a dăruit-o publicului. —Pour être vrai mon coeur a parlé comme un enfant». Aşa fiind, singura estetică, după care trebuie judecat e a lui proprie; oricare alta l-ar supune la o neplăcută şi absurdă operaţie, analogă cu povestea lui Procust din mitul antic.

Vasile Munteanu.

---

1) Paris, 1919. pag. 91.
2) Rima *poète — bête* este absolut inevitabilă în poezia lui Jammes.
3) *Vers*, 1893.

DIN FRANCIS JAMMES

IUBESC PRIN VREMI...

Iubesc prin vremi pe Clara d'Ellébeuse,
fetița ce 'nvăța 'n pensionate
și 'n serile calde citea pe sub tei
calendare cu foarte vechi date.

Azi tot dragă mi-i; iar sufletu-mi zice
de-un basm cu azururi de sânuri bălaie.
Dar unde și când fu povestea ferice?
Crengi multe răsbiau până 'n alba-i odaie.

Se poate ca încă să nu fi murit
— sau poate murirăm pe-atunci amândoi.
La vântul străvechilor veri, spre sfințit,
în larga ogradă muriau pe-atunci foi.

De fulgii de păun — mai știi ceva?
știi, lângă scoici, în vasul cela mare?
Aflam de naufragii vechi pe mare,
când Terrei-Nove banc *i se spunea.*

O vino, vino, draga mea Clara d'Ellébeuse:
să ne iubim acuma din nou, de mai trăiești.
Grădina veche are lalele-i străvechi.
O vino, vino goală, o Clara d'Ellébeuse.

SUFRAGERIA

Dulapul cu lustru pierit e aci.
El glasul mătușii pe vremi l-auzi,
el auzi glasul bunicului meu,
el auzi glasul părintelui meu.
De-aceștia dulapul și-aduce aminte.
De crezi că doar știe să tacă, faci rău,
căci noi stăm de vorbă cuminte.

Iar cucul de lemn, şi el a rămas.
Nu ştiu pentru ce nu mai are glas,
şi nici nu-l întreb pentru ce.
Dar poate că glasul, ce-acum nu mai e,
plesni împreună cu spartu-i resort,
aşa, bunăoară, ca al unui mort.

Mai e, de asemeni, bufetul bătrân
cu miros de ceară, dulceţuri şi miere,
de carne, de pâine şi prea coapte pere.
E slugă cu dragoste pentru stăpân
căci totul păstrează în largul lui sân.

Veniră la mine atâţia amici
ce nu cred în sufletele-astea prea mici.
Zâmbesc cum cred dânşii că eu doar sunt viu
de-mi spun de la uşă, cu aer sglobiu:
— Hei, Domnule Jammes, ce mai zici?

(De l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir)

COPILA CITEŞTE ALMANAHUL

Cu ouă'n coş, copila citeşte almanahul.
Şi lângă sfântul zilei şi starea vremii, mii
de chipuri minunate i-arată Zodiacul:
Berbecul, Capra, Peştii *şi* Taurul — *ca vii.*

Şi astfel ţărăncuţei prostuţe-i vine-a crede
că peste ea, departe în stelele cereşti,
sânt târguri, ca pe-aicea, cu-asini şi cu cirede
de tauri mari, cu capre, berbeci bătuţi şi peşti.

Citeşte despre târgul ce 'n ceruri va să fie.
La Cumpene *cum foaia cu semne se 'ntorcea,*
ea-şi spune că în ceruri, ca şi la băcănie,
se cântăreşte sare şi suflet şi cafea.

(Clairières dans le ciel)

PE FIRUL TELEGRAFIC...

Pe firul telegrafic, în prima zi de toamnă,
la nesfârșit se-așează în tremur rândunele,
și simți cum inimioara de grijă bate'n ele.
Chiar cele mai micuțe, deși nu l-au văzut,
vor cerul afric care de peste mări le'ndeamnă.

.... Chiar fără ca să-l vadă! spuneam. Așa și noi
dorim în neastâmpăr un cer ce va să fie.
Stau toate, așchii negre, scrutând cu dibăcie
văzduhu,—apoi încearcă un zbor în cerc, apoi
se reîntorc cu toate la locul cunoscut.

Ce greu le e să plece din pacea din clopotnițî!
Ce frig le e în cuibul călduț de astăvară!
Ce jale pentru ele! De ce le înșelară
svârlindu-și frunza nucii, prietenoasa frunză.
Voi, pui de primăvară, azi n'o mai recunoașteți
voioasa zi ce merge sub toamnă să se-ascunză.

Așa și bietul suflet din lumea de suspine,
când vrea să treacă peste hotarul din priviri
și să ajungă cerul cu veșnici trandafiri,
se'ncearcă, stă, și, până să plece, mai revine.

(L'Eglise habillée de feuilles)

RUGACIUNE SPRE A MERGE LA RAI CU ASINII

Când voi porni spre tine, o Doamne, fă să fie
o zi cu sărbătoare de holde pe-o câmpie
ce va'nota în praf. Vreau, chiar ca'n astă lume,
s'aleg un drum pe placu-mi, ce'n voie să mă'ndrume
la Raiul unde stele's pe cer, nămiază mare.
Eu îmi voi lua toiagul, pe largul drum de care
voi merge și voi spune asinilor: Prieteni,
sânt Francis Jammes și, iată, pornii până la Rai,

căci iad nu e în țară la bunul Dumnezeu.
Prieteni buni cu cerul, veniți — le-oi spune eu —
sărmane vite, care, ciulind urechia lungă,
goniți tăunul, bățul și-albina să nu 'mpungă....

Vreau să-ți răsar în juru-mi cu-aceste biete vite
ce dragi îmi sânt fiindcă au capete pleoștite
duios, și-apropiindu-și copita lor umilă
se-opresc așa de dulce, că le tot plângi de milă.
Eu voi sosi de-o mie de lungi urechi urmat,
urmat de cei ce'n spate panere-au tot purtat,
de cei ce trag căruța paiațelor de bâlci,
ori trăsurici cu mături de fulgi și tinichele,
de cei ce duc în cârcă bidoane strâmbe, grele,
de-asinele umflate-burduf cu pasul frânt,
de cei ce poartă puturi pantalonași apoi,
căci rană 'nvinețită și plină de puroi
li-i trupul, pradă dulce a muștelor în roi.
Fă doamne, ca 'mpreună cu-acești asini să-ți vin.
Și fă ca 'n pace îngeri să ne călăuzească
spre ape, unde 'n umbră, cireșe tremur' lin,
curate ca și carnea ce râde fecioreasă —
și fă, de plec obrazul, în ăst lăcaș de har,
pe apele prea sfinte, să fiu ca un măgar
ce-ar oglindi smerita și dulcea-i sărăcie
în limpezimea vie a veșnicei iubiri

RUGĂCIUNE CA SĂ NU MOARĂ UN COPIL

O, Doamne, le păstrează copilul ăsta mic,
precum păstrezi în vânturi o iarbă de nimic.
Ce-ți face, dacă mama i înlăcrimată țipă,
să nu-l mai lași să moară acolo, peste-o clipă,
ca o nevoe care n'o poți înlătura?
De-l lași să mai trăiască pe el, va scutura
la anul, la Rusalii, potop de roze'n floare.

Dar eşti prea bun. Tu, Doamne, nu eşti acela care
pe-obrajii încă'n roze aşterne moartea-albastră;
sau, spune-mi, ai la tine odăi încântătoare
s'aşezi pe lângă mame copiii la fereastră?
De ce nu vrei aicea? Ah! Fiindcă-i sună ceasul,
Iţi adu-aminte 'n faţa copilului ce moare,
Isuse, că Tu pururi trăeşti cu Maica ta.

(Prières)

DAR CE E FERICIREA?...

Dar ce e fericirea? E poate o vâlcea
Albastră unde iepuri vânam şi eu odată.
Ce mi-i de scara de-aur şi buza 'mpurpurată,
De n'are pacea mare a Domnului în ea.

Vorbind de mine, spuneţi că Jammes îmbătrânea,
Nebănuind ce tânăr i-e focul dealtădată;
Dar vă dă sarea, turmă de iezi albia 'nţărcată,
E sarea 'nţelepciunei ce Cerul oglindea.

In cupa cea mai dulce amar găseşti pe lume
Dar nu în cupa văii albastre şi de brume
Umplută ca de-un lapte băut de Răsărit.

Ştiui să vă uit toate, iubiri ale juneţei,
Dar tot mai văd un câine prin roua dimineţei
Mergând pe sub zăvoaie spre soarele sclipit.

(La Vierge et les sonnets)

Ion Pillat

NOTA. Poeziile: *Iubesc prin vremi...* şi *Sufragerie* sunt traduse în colaborare cu **Vasile Munteanu.** Poezia: *Pe firul telegrafic...* e tradusă în colaborare cu **Horia Furtuna.**

PAGINA ANGLIEI

Lirism englez contemporan: spre o substanţializare a poeziei

3.

Acum zece ani, adică la chiar începutul epocei de care ne ocupam în numărul trecut al Revistei, admirabilul critic-poet, eruditul Edmund Gosse se întreba în faţa „Asociaţiei Engleze" care e „viitorul poesiei engleze".

Asupra decadei, deci, despre care nici azi nu există o carte de critică sau vedere de ensemblu expusă, bătrânul literat nu fără timiditate, aruncă o mână de anticipaţii care, în parte realisate, ne pot servi acum ca punte de plecare în caracterisarea poesiei georgiene.

Sub, desigur, impresia simbolismului lui Mallarmé, autorul nostru vede problema fundamentală a poesiei viitoare — dificultate care în acelaş timp e şi un ideal—în „frăgezimea de expresie".

Mai toate, temele de inspiraţie istovite, ce-i rămâne poetului decât să se alambicheze şi artificialiseze? Deci „o mereu crescândă subtilitate simbolică de expresie",

obscura vera involvans.

Idealul însă Lycophronian al manierismului şi obscurităţei alexandrine e numai primejdia—trecută cine ştie cum până 'n present — a poesiei viitoare.

Paza cea bună, la care încep şi poeţii să ia din ce în ce aminte, va fi în ceeace mai acum un veac criticul englez Hazlitt, nu fără oarecare derâdere pe atunci, numea „simpla efusiune a sensibilităţei naturale".

Calea către această pază? «O hotărîre neclintită de a nu se mai trata subiecte de un interes colectiv, al rasei în completul ei.»

Din potrivă: „microscopică observaţie de sine, intensă cultivare a eului."

Aceasta nu va întârzia să producă o cât mai gravă isolare a individului creator. Dar nici să ne întoarcem la „ciobanul cântând din flaut sub un spinişor" nu se mai poate şi a trecut pentru totdeauna vremea când era poet mare acel care verisifica:

E roşu trandafirul şi-albastră viorеaua
Şi dulci sânt amândouă şi-aidoma eşti tu.

Ci o intrare cât mai adâncă în sensul vieţei, („un studiu crescând al vieţei în înfăţişările ei de energie") va răscumpăra pe poet de completa şi... egoista trăire de sine.

Această acută sensibilisare a poesiei va duce sigur la frăgezimea de expresie. Care va fi însă mijlocul strict al fragedei expresii a vieţei, surprinsă astfel în infinitul mic al sensibilităţei autentice? Hotărît sugestia, în cea mai mare măsură.

Dacă acesta, netăgăduit, e idealul poesiei viitoare (căci zona lui Gosse e mai mult generală), care e între acest ideal şi realitatea poesiei continentale aşa cum s'a putut să o vedem, locul poesiei georgiene?

Pe blocuri de case stă el vast,
Vânturi sălăşluesc în umbră peste fruntea-i
Ţipă turbat spre depărtate singurătăţi
Unde cele din urmă case se pierd în câmpuri.

De cu seară-i luceşte Baalului pântecul roşu
Oraşele mari îi îngenuche în preajmă
Nemăsuratul număr de clopote de biserică
I se pleacă din marea neagră a turlelor.

Ca dans de koribanti urue musica
Milioanelor de care răsună străzile;
Fumul coşurilor, norii fabricelor
Urcă la el ca fum albastru de tămâe.

Vremea adie în genele sale,
Intunecată seara se înăbuşe în noapte
Furtunele dudue, ţipând ca vulturii
Din pletele-i care clatină mânie.

Dă cu pumnul lui de măcelar în întuneric.
Il scutură. O mare de foc goneşte pe stradă
Şi prăpădul văpăilor vue
De devorări, până crapă de ziua.

Ori cât vom fi trădat-o, poesia e de bună seamă „Idolul Oraşului", a expresionistului Georg Heym.

Visiunea, destul de nelămurită, e totuşi definită. Un Baal abstract, care nu are a face cu cel al legendei nici cu cel din tabloul... lui Watts, o idee a Baalului se svârcoleşte ca un boa imens, pe un fond fantastic, în cercuri de impresii nelimitate.

E o halucinare a ideei, dar, sufleteşte, e numai o atitudine.

Mai departe:
Moara umblă 'ncet, încet în fundul serii
Pe cer de tristeţe şi melancolie
Umblă într'una şi pânza cu drojdie parcă mânjită
E tristă şi slabă şi grea şi nespus de obosită.

De cu zorile braţele-i ca braţe de jelanii
S'au întins şi au căzut şi iată-le acum
Cad din nou, colo, în aerul înnegrit
Şi în tăcerea totală a naturei stinse.

O zi de iarnă suferindă se culcă în depărtări
Norii sânt grei de umblete mohorâte
Dealungul tufişurilor ce şi strâng umbrele
Rîpe duc către orizontul mort.

Sub o geană de pământ câteva colibe de fag,
Ca nişte nenorocite stau roată
O lampă de aramă atârnată de tavan
Şi-afumă la flacără zid şi fereastră.

Şi în câmpia nesfârşită, în golul aţipit
Ele ţintuesc, sărmanele cocioabe,
Cu bieţii lor ochi de geam sdrenţuit,
Bătrâna moară care umblă, umblă, umblă şi moare.

Cine moare? De ce ţintuesc casele moara care umblă? Ce-i cu «braţele de jelanii» cu «pânza nespus de obosită» cu «ziua suferindă care se culcă în depărtări»? ar întreba un spirit iscoditor pe marele şi numai puţin modernul Verhaeren. Într'o poesie care echivalează ca esenţă de procedeu cu cea a expresionismului, poetul simbolist însă aşterne pe fondul serei o stare sufletească—nu o idee—roasă de impresii.

E o epuisare a tristeţei lucrurilor dar: mai tulburătoare, deşi nu aşa de impunătoare ca ideia lui Heym, e prin exces de subiectivism, aşa cum era dincolo prin exces de ideologism, iarăşi: o atitudine.

Şi acum mai departe:

Şedeam în cer ca soarele
Deasupra furtunei; era iarnă;
Luam fulgii de zăpadă, câte unul,
Şi le întorceam făptura fragedă în sticlă.
Spălam râurile albastre cu ploae

Şi făceam din nou verzi livezile.
Prindeam pasările şi'n mâni strângeam primăvara din ele
Până ce prindeau să cânte bucurii nepământene
O sbugheau apoi pe aripi de aur
Lucind ca jucăriile unui înger.

Umpleam câmpurile cu ochii florilor
Albe ca şi stelele raiului.

Apoi, mă'ndreptai spre om; îl văzui
Tot cu gândul la moarte: tot mândru
De mânie atunci îmi luai câmpii...
Imi prefăcui trupul într'un nor
Şi'n răpăelile negre ale sufletului
Innecai deabinelea steaua pământului.

«Omul care se visează Creatorul» din volumul „*Vise* şi *Călătorii*" al *Fredegondei Shove* ajunsă de curând numai la al doilea [1]), dar o proeminenţă definită a poesiei georgiene e aleasă tot întâmplător; tema ei, numai aparent incompatibilă cu celelalte două preta deopotrivă la tratarea bombastă a lui Heym sau cea uşor maladivă a lui Verhaeren. In schimb ce găsim? O admirabilă pondere de stări interioare, dela şăgălnicia incidentului prim la bucuria ingenuă a întinerirei în natură şi de aici la transfigurarea în suprapământesc şi exultarea în divin. Apoi cu o virtuositate de simţire pe cât de susţinută pe atât de tragică, întoarcerea la realitatea inevitabilă şi prăbuşirea definitivă în nimicnicia omenească.

E şi aci idee, dar nu agitată violent în minte, ci ghicită înlăuntru, nu expusă, ci spusă în varieri de ton sufletesc. E şi aci cu atât mai mult durere, dar nu lipită ca o carte de doliu, fixă ca o pancartă, ci neprevăzută, vie, ţâşnită din bucurii pândite de decepţii.

Ceeace adică în primele două bucăţi era gândire şi înfiorare e în bucata engleză: trăire E însuşi sufletul poetului care intră de data aceasta în joc: e vieaţa, nu atitudinea lui. E de observat în legătură cu aceasta cursivitatea din cele trei strofe ale Fredegondei Shove faţă de stagnarea din celelalte. Primul vers a lui Heym ţi-l dă pe cel dintâi. Cu începutul presimţi sfârşitul elegiei lui Verhaeren. Cine va spune că acelaşi lucru se întâmplă cu a treia? E toată o surprisă şi mai ales finalul. Şi apoi, mai semnificativ

1) *Crapă de ziuă*, 1922

decât orice e—minunată cum nu ne amintim decât în genială „Melancolie“ a lui Eminescu — transiția atât de vie dela tonalitatea senină, aproape exultantă a primului vers la deprimanța celui din urmă.

Ni se va spune poate că cele două dintâi sânt... pasteluri. Cine, prevenit asupra liricei moderne se mai poate lăsa mistificat de „genuri“ și cine spune că un pastel e mai puțin un „état d'âme“ și fiind o poesie nu trebue, în ea, să evolueze?..

Când însă sufletul poetului se aplică exterior obiectului, el capătă ceva din placiditatea materiei și tot ce poate face atunci e să alunce la suprafața obiectului; să-l nareze. Când acest suflet i se aplică interior, materia e aceea care reacționează și, frământată cu mișcările sufletului, intră în neprevăzut.

Acesta e dinamismul liric, opus lirismului static. Aceasta e probabil ceiace Gosse numește dramatișmul liricei engleze, deducându-l din contactul—adăogăm, nemijlocit—al contemplatorului cu elementul energetic al vieței și devenit parcă una cu acesta. Acest dinamism dă apoi în afară noutatea în simplitate, unicul fraged al expresiei, — deajuns de evident, credem, din paralela făcută.

Dar pot fi trei poesii răspunzătoare de trei literaturi sau măcar trei procedee lirice? De bună seamă nu. Dar diferența, singura care interesează, e de grad. Și o citire comparată o indică.

Sânt în Germania și Franța poeți mult mai mari, mai înalți și mai somptuoși decât poetul englez! Dar nu știm dacă și mai adevărați.

Iată-l pe *W. H. Davies*, poetul «ultra-vagabond», descoperit de Bernard Shaw în volumul de poeme trimes dintr'un azil de noapte cu mențiunea că «dacă vrea să dea pe el o coroană și jumătate să-l păstreze, de nu să i-l trimeată înapoi.» [1])

Cântă-ți pentru soare, ciocârlie, lirica
De o mie și încă o mie de note
Cântați, privighetorilor pentru luna
A cărei lumină vă va săruta pe gât
Cântați, vrăbii, pentru ploaia caldă și moale
Ca să vă stropească penele,
Iar când vreun curcubeu e pe cer
Cântă tu, cucule: cucu!

1) Vezi și la noi *M. Beza*: Din Anglia.

Cântă pentru cele cinci ouă ale tale, sturzule dragă,
Ascuns de după nu numai o frunză;
Voi, fluieră vânt, împărăţei, merle, cântaţi
In fiece crâng, în câmpuri;
Pe când eu, care n'am ştiut să dau dragei mele
Farmece lungi, nici de două ori mai frumoase,
Voi respira în pofida ei un singur
Suspin, mai dumnezeesc decât toate.

Procedeul, vedem, e aceeaşi, aceeaşi mişcare şi sintesă! Şi cu aceleaşi „Incântări" în suflet, acest Iov al poesiei, care a binecuvântat pe Dumnezeu că i-a luat un picior, dar i-a dat în schimb darul muselor, şi care din economii de boem şi pensionar al azilurilor şi-a tipărit primul volum, vorbeşte cu arborul, cu drumul, cu cerşetorul cu care va fi dormit alături toată noaptea, şi care:

Morman de sdrenţe,
N'avea nici prieten nici duşman.
— Lucru ce nu arăta nici o faţă
Era el vreun om care
Suferise pîn'şi-a pierdut minţile?

Luna îi mai e singura avuţie, când nu e trecutul să-i amintească de o casă pe care a avut-o şi el şi unde marinarul cu faţa bătută de vânt i-a povestit întinderile şi unde, mai ales:

O dragă pereche bătrână erau bunicii
Şi buni ca toate lucrurile mute; ei vedeau în cer
Mielul pe care Isus îl îndrăgise, copil;
Credinţa lor umbrită nu a fost de vreo'ndoială, pentru ei
Moartea era un curcubeu în eternitate.
(*Copilul şi marinarul*)

Aşa de proaspătă, imediată ca un podidit de lacrimi, ţâşneşte poesia celui mai fraged şi mai direct poet englez în vieaţă. Dar nu pe el îl vom compara cu cei mai complicaţi şi înalţi lirici de aiurea.

Iată, cu părere de rău că trebuie să citâm numai bucăţile expeditive, pe mai mintalul şi prea serios uneori, totdeauna înfiorat de vedenia lucrurilor sfinte, irlandezul *James Stephens*, sprijinit ca toţi ai lui pe „dragostea de folklor, tradiţie rurală şi frumuseţile solului natal, autor al Răsvrătirilor" (1909), „Dealului Visiunei" (1912), «Cântecelor humei» (1915) etc.

Noaptea se târa pe pământ
Se târa şi nu scotea un sunet;
Până ce ajunse copacul; atunci
Il acoperi şi se furişe mai departe
Dealungul zidului, pe faţa ierbei.

Auzeam broboada ei târându-se
Şi aruncând întunecime pretutindeni
Peste cer, pământ şi aer
Şi în odaia în care şedeam tupilat.
Dar ori câte va fi făcut ea
Cu lucrurile de afară
Candela mea nu mi-a putut-o stinge.

Aşa că ne pomenirăm uitându-ne, eu la noapte
Şi ea la rându-i ţintă la mine.

Iată, dintr'un domeniu opus, pe poetul introspecţiei şi notaţiei *John Squire*, pe care situaţiunea de editor al celei mai mari reviste literare engleze «The London Mercury» l-a ridicat la rangul de „lieder" al generaţiei sale. Cu debuturi frumoase de jurnalist şi parodist s'a pomenit cântând «Râuri» pe care le-a visitat în vis şi pe care spune dânsul:

Pe toate le-am cunoscut; cu ochi înceţi
Am mers pe ţărmii lor şi le-am urmărit;
M'am îndulcit la frumuseţea lor şi le-am iubit
Oriunde mi-a călcat piciorul;
Şi alte sute, de asemeni
Ale căror nume de mult crescură în mine,
Pe care, visând în lumină ori întunerec
Le-am văzut, — deşi nu le-am văzut.

Sau povestind legenda miraculosului «Crin din Malud» care

.... E născut în glod tainic
Respirat ca o vorbă pe o râpă neagră,
Infloreşte odată pe an pe lună plină de vară,
Infloreşte odată pe an şi moare într'o noapte.

şi al cărui mister „grupuri de fragede fete goale" vin să-l pândească, sau făcând «Ode în Restaurant»! Cu acea autoanalisă care e parodia şi sinceritate care merge până la mistificare, ce se găseşte în Francis Jammes şi care e spi-

ritul poesiei franceze până la venirea unor Valéry, Larbaud, Rivoire, s'a pomenit deasemeni că constată cum:

Sub osul creştetului şi sub păru-mi
Acoperită ca un puţ otrăvit
E un ţinut...

— Vă puteţi închipui ce fel!..

De un arzător spirit de investigaţie, erudit ales şi critic abil şi în totul un suflet nesăţios şi complicat, autorul „Cuvântărilor imaginare" (1912) «Paşilor către Parnas» (1913) şi «Poemelor» (1918/19) e cel mai modern şi cel mai artificios totodată — coincidenţă şi aici semnificativă — poet englez actual.

Gradul lui de artificiositate însă, faţă de continentali, nădăjduim să se fi prins din exemplele date. Iată unul ultim, care îl pune în faţa expresioniştilor:

Era un indian, ducând o vieaţă neschimbată
Rătăcind mulţumit pe nisipul ţărmului însorit;
Culegând scoici. Intr'o zi auzi deodată un zgomot
Ciudat, nelămurit. Se uită în sus, şi amuţi.

Căci în bae unde nimic mai înainte nu fusese,
Mişca spre el marea, în magice luntre uriaşe,
Cu pânza umflată de catarge, fără o ramă,
Fluturând semnale colorate şi cocoţate sus, echipage.

Speriat, omul acesta singur şi gol
Scăpând din mână scoicile,
Cu buze'ngălbenite îngenuchè după o piatră...
Se uită ţintă, văzu: şi nu'nţelese că
Vasele lui Columb grele de destin
Tăiau la ţărm şi-acostau corăbierii.

Iată însă, dela aceeaşi revistă, mai tânăr şi tot atât de cărturar, critic de teatru şi istoric literar, pe *Edward Shanks*, autorul „Reginei Chinei" şi «Oraşului fără foc» pentru care i s'a decernat în 1919 premiul Hawthornden pentru poesie. Influenţa lui Goethe nu l-a momificat, după cum nu l-a impersonalisat aceea a cântecului poporan englez. Dacă spune:

Cucul e o pasăre frumoasă.
Cântă cum sboară
Ne-aduce veşti bune

Şi nu ne minte
Şi ca să-şi facă vocea limpede
Suge flori aromate.

în «Fête galante» cu aceeaşi simplitate urcă în concepţia dragostei ideale şi în „triumful iubirei" din sufletul prihănit al adeptelor Aristonoei curtisana, ale căror inimi.

Cum lumina îşi dă sfârşitul în cer,
Se sbat ca nişte păsările prinse în piepturi

şi pe când

Măriţi cu umbra
Se înalţă susurând imensitaţi, copacii,
Fetele, fără să mişte, fără un cuvânt, fără suspin
Işi văd venind (imaginar) îndrăgostiţii

care dispar...

Iar uneori poetul, cu visiunea strânsă de sarcasm, dar atât de mult ferită de abstractul expresionist ne sugerează „Cataclism"

Când un val uriaş tulbură oceanul rece
Şi svârle apele adâncului la cer
Ciudate apariţii zac la suprafaţă.
Vase mari stâlcite, despoiate de aur vechi şi lustru
Şi închircite de durere, monştri bătrâni de mare
Ce mânjesc apa cu boia sângerie,
Cu nemaipomenite guri urlând şi jeluindu se
Şi supărând unda cu înnotătoare şi lopeţi care se sbat.

Dar odată cu aceasta sosesc mici lucruri prăpădite,
Smuncite dela fund de aceeaşi întâmplătoare mână,
Vreo veştedă floare de mare smulsă din nisipul dedesuptului;
Care nu va mai da din aripi de lumină
Când apele-or veni încet; moartă zăcând se răsuceşte
Pe undele cleioase către ţărm.

Aceeaşi mişcare a lăuntrului sufletesc sub aparenţa celei mai imobile obiectivităţi şi la cel din urmă sosit poate nu

fără contingenţe cu expresionismul, tânărul critic musical *W. J. Turner.* [1])

Inrudit cu înfioratul Walter dela Mare — de care, ca de alţii vom vorbi cu alt prilej—acest „poet al luminei şi întunerecului" aruncă într'adevăr o atmosferă sublunară peste lucruri. O fosforescenţă — ca în Tintoretto şi El Greco, mai mult decât în maeştrii olandezi — scoate în reliefuri învăpăiate margini ascunse de suflet. Cât de direct însă ne ajunge „Musica lunei", când:

Minunat de clar e pieptul fetei
Tăind prin vad apa neagră a pământului.
Gângănii peste iezere de rouă încet dau din antene
In lumina stelelor. Tremură străvezii
Căderile de apă ale lunei şi glasuri de priveghetoare,
Intr'o priveliţte lunară atârnând deasupra pădurilor.

Incotro merge fata de lumină a lunei?
Pe trupul ei încins cu apă stelele se 'ntunecă.
Aude ea musica ce se jeleşte în gâturi subţiratece
Târâtă ca şi ea în barca de fantomă a pământului,
Trasă prin lume, depănând în tăcere
Fată şi râu şi căderile de apă ale lunei?

Şi ce imediat deasemeni vine la noi «Magicul» dintr'o «seră tăcută», unde

Liniştit ca o nestemată mare e aerul
Cu tufişuri şi foi sculptate lin înnăuntru-i
Cu stânci şi arbori şi ferige uriaşe
Şi flori cu lăuntruri aprinse de lumină
Şi apa goală ca o nimfă
Care dansează 'ntr'una firavă şi desculţă.

sau „Extazul" din:

... friza trasă în marmura cea mai albă
Cu copii care umblau pe ţărmuri după scoici.

şi dintre care:

Unul ţinea o scoică la urechea lui ca o scoică

1) „Focul negru" (1918)

aşa că:

... era musică sculptată pe faţa lui.
Ochii lui pe jumătate închişi, buzele lui întredeschise tocmai
Ca să prindă, nelămurit, legănătorul hău de coral
Al peşterilor fără număr umplute cu mări cântătoare

încât:

Toţi copiii aceştia plecau urechea, parcă la un cântec
De voci ce se sting departe, plăpânde şi subţiri
Voci prea frumoase ca vreun vânt pământean
Să-l sufle în vreun vârtej în auzul muritorilor.

Am străbătut în chipul acesta, în dreapta şi în stânga şi uneori la întâmplare, domeniul nou al poesiei engleze. Valoarea ei primă nădăjduim şi reiasă vădit din caracterizările şi confruntările făcute. Nu voim, să decretăm şi nu înţelegem că în floarea aleasă a poesiei continentale nu pâlpâe frăgezimea vreunei raze. Dar, spre a nu cita decât poesia aceea în nobleţa căreia cred cu hotărîre şi criticii engleji, cea franceză: genialul Verlaine n'are adepţi si Paul Géraldy e mărginaş. Intuitiv şi acut, ştim că Joachim Gasquet ducea pe pieptul lui soarele, cum îi spunea Contesa de Noailles şi ştim că în ciuda prăfuitelor „Inscripţii" ale lui Maurras, André Fontainas, suficient şi el de bătrân, mai are suflet de pulverisat «sur l'Allée des Glaïeuls» iar Paul Valéry e în stare să scoată din «Cântarea coloanelor», sublimul tril:

Reci şi aurii
Scoase am fost din straturi
Cu dalta ca să fim
Crinii aurii.

Din paturi de cristal
Trezite am fost;
De unghii de metal
Gătite am fost.

Luna ca s'o'nfruntăm
Luna şi soarele
Ne poleiră fără preget
Ca unghii de deget.

Sclave fără genunchi
Surâsuri fără faţă,
Frumoasele'n calea noastră
Caste se învaţă.

La fel de pioase,
Cu tâmplele legate
Şi cu urechea surdă
La povara din spate

Cu un templu pe ochi
Negre de eternitate,
Noi mergem fără zei
Către divinitate.

Dar reînvierea Pleiadei neelenisate din «Sonetele Elenei» şi revirimentul Ronsardian la cei şapte din o sută de poeţi francezi de azi e tot atât de caracteristic cât faptul că dincoace, Chaucer şi Spenser ţin de veacuri calea poesiei engleze şi, mai vigilenţi decât ori când azi, darnici cu inima, n'au lăsat-o nici în vremile ei cele mai aride, ale aşa zişilor „poeţi metafizici" fără un pic de rouă.

Astăzi, când «formula» şi «şcoala» invadează şi interiorismul sugestiv al liricei mari moderne şovăe între ideologismul afişat şi sentimentalismul voit, generaţia nouă engleză — pe lângă alte însuşiri şi cu scăderi poate ce nu ne vom da înapoi să le vedem — realisează după o veche tradiţie şi cu secretul pe care Shakespere l-a suflat omenirei, poesia adevărată, aşezând-o în centrul vieţei şi, la adăpost de atitudine, vibrătoare de spontaneitate, fragedă de sensaţie, hrănind-o cu dinamism şi mişcând-o cu vitalitate.

Dragoş Protopopescu.

PAGINI VECHI

Colecţiunile istorice ale Academiei s'au îmbogăţit cu un preţios document dăruit în zilele trecute de d-l N. N. Andronescu, advocat din capitală. Documentul este dela 1718 şi prezintă un interes deosebit atât, pentru istoria Bucureştilor, cât şi din alt punct de vedere. Iată cuprinsul lui prescurt:

La 1712, Jupâneasa Chiţa, văduva lui Iamandi, fost mare Portar, împreună cu ginerele ei Gheorghiţă Tutescul Căpitan de lefegii au zidit biserică în mahalaua Popesculuí, iar la 1718 dau acest document, prin care se determină locul unde este zidită biserica şi se spune că este zidită cu legătură ca nici ctitorii întemietori, nici nimenea după ei să *nu o poată închina nicăeri*, ci să rămână loc de rugă pentru boerii şi locuitorii numitei mahalale. Preotului Călin, care a ostenit pentru zidirea bisericii şi pentru adunarea darurilor trebuitoare la isprăvirea ei i se dă drept pe vieaţă şi coborâtorilor lui să preoţească la acea biserică.

La sfârşit, îndată după «Eu Chiţa Port (ăreasă)», ctitora principală, documentul este subscris de: *„Radul Popescu bivvel Ban mărturie"*. Este marele boer şi cronicar, fiul Hrizei vistiernicul cel chinuit şi omorît în Martie 1680 de Şerban Vodă; este autorul cunoscutei cronice anticantacuzineşti atribuită în trecut lui Constantin Căpitanul Filipescu şi care a continuat mai târziu opera lui istorică, scriind domniile lui Nicolae Mavrocordat.

Biserica zidită de Chiţa Portăreasa la 1712 — după constatările d-lui Iuliu Tuducescu—este în fiinţă cu numele de Sf. Nicolae din Văcăreşti şi se află în dosul casei cu No. 66 din Calea Văcăreşti. Inscripţia (pisania) cea veche este perdută, cea de acum spune că biserica «s'a preînoit» la anul 1851 prin Vist. Rădulescu cu ajutorul câtorva mahalagii.

Este interesant de a vedea din acest document că Românii, chiar cei mai evlavioşi, cari zideau biserici, încă dela începutul secolului XVIII se speriase de nesfârşita *închi-*

nare a bisericilor şi mănăstirilor ţerii la locurile sfinte — mănăstiri şi patriarchii — greceşti din Orientul stăpânit de Turci. Această închinare devenise cu timpul pentru locaşurile sfinte româneşti din vechile Principate adevărată robire — o despoiare de averi şi venituri — în folosul celor greceşti din Orient. Inchinarea — adică robirea aceasta — a mers însă înainte până când se ajunsese că o pătrime din pământul ţerii, sute de mănăstiri şi biserici româneşti erau stăpânite de străini. Patriotismul şi energica hătărîre a patrioţilor Cuza Vodă, Negri, Kogălniceanu au scăpat ţara la 1863 de această robie prin secularizarea tuturor averilor mănăstireşti şi prin expulsarea călugărilor greci din ţară. Aceasta a fost întâia mare expropriare «pentru necesitate naţională», după care a urmat cea dela 1864.

Documentul însuşi este un frumos act diplomatic românesc din strălucita epocă culturală a lui Vodă Brâncovanu, interesant atât prin redactarea lui cât şi prin caligrafia cu care este scris. In frunte este împodobit cu măreaţa iscălitură de întărire pusă de „*Smeritul Mitropolit al Ungro-Vlahiei Daniil*“ şi presărată cu pulbere de aur. Reproducem întreg textul, a cărui redactare bănuim că a fost dictată de însuşi Banul Radu Popescu, scriitorul cronicelor ţerei şi ale epocei lui:

Smeritul Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ Daniil.

Eŭ jupăneasa Chiţa, care am fostŭ jupăneasa răposatuluĭ lamandi biv vel Portar, dinpreună cu gînerĭ-mieŭ Ghiorghiţă Tutescul biv vel Căpitan za lificii, dat am scrisoarea noastră ca să fie de mare credinţă la mâna tuturor cinstiţilor boiarĭ mari şi mici căţ să află şi să vor mai află cu zilele de acum înainte. lăcuĭtori în mahalaoa Popesculuĭ şi a altor mahalagĭii tuturor de obşte.

Precum să să ştie că cunoscând că toate ale lumii sânt deşarte şi nefolositoare sufletului, asa din tot gândul şi pofta inimii noastre am socotit a căştigà folosul cel sufletescu.

Deci din mult puţin ce am avut din ostenințele noastre, luat-am ajutor pre atotputearnicul şi ţiitorĭul Dumnezeŭ si pre sfântul şi marele arhiereŭ Nicolae Mirălichenii, făcătorĭul de minuni, de ne-am apucat de am făcut o sfântă bisearică

din temeĭ de piatră întru acĭastă mahalà ce mai sus s-aŭ numit, care ĭaste dinaintea porţii dumnealuĭ cinstituluĭ şi de bun neaam pan Şărban Năsturel vel Ban.

De care lucru încă păn'a nu pune piatra a face bisearica, întâiŭ acăstă tocmeaală şi aşezământ am făcut cu toţi cinstiţii boĭari mahalagii, anume pan Şerban Năsturel vel Ban, i Vălcul Mogoşăscul vel Sărdar, i Mateiŭ Mogoşăscul biv vel Sărdar, i Alicsandrache Ciauşul za aprozi, i Mateiŭ Păharnicul Popescul, i Costandin vtori Armaş Popescul şi cu alţi mahalagii cu toţi de obşte, cum această sfântă bisearică să fie ohabnică şi în veaci neclătită tuturor mahalagiilor de rugă şi noao veacnică pomenire, ĭar să nu fim noi volnicĭ ca să o punem adecă să o închinăm noĭ la vre-o mănăstire nicăiri cât vom avea viĭaţă, nic după moartea noastră nimeni să nu fie volnici ca să se rădice aŭ din neamul nostru, aŭ din rudele noastre, aŭ măcar dintr'alţii streini ca să o închine la vre-o mănăstire nicăiri. Pentrucă întâiŭ cu acest aşezământ şi tocmeaală ne-aŭ priimit şi ne-aŭ lăsat boĭarii şi cu alţi mahalagii, ce mai sus s'aŭ zis, de am făcut acĭastă sfântă bisearică, ci numaĭ să aibă treaabă mahalagii şi alţi creştinĭ ce vor venì la rugă şi preoţii ceĭ ce să află lăcuĭtorĭ la sfânta besearică şi cei ce vor maĭ fi în urmă, şi ce ar căştigà, multŭ-puţin, al preoţilor să fie, nimeni să nu aĭbă treaabă cu venitu biserăicii, numai şi preoţii să aibă frica lui Dumnezŭ şi a sfântuluĭ Nicolae ca să poarte grija slujbei bisericii la vreame, şi a ne pomenì, şi toate lucrurile să le chivernisească.

Insă ĭarăş însemnăm şi ăcasta, ca să se ştie, că încă păn'a nu se înceape bisearica a să zidì, aŭ fost înţeles sfinţiĭa sa părintele Popa Calin, ce aŭ mersu la dumnealuĭ Şărban Năstrurel vel Ban, rugăndu-l de ne-aŭ zis noao de l-am priimit, duprecum arată scrisoarea noastră, care am dat sfinţii sale, iscălită de noĭ şi de dumnealuĭ vel Ban şi de alţi boĭari, de aŭ ajutat dela sfinţiĭa sa şi au maĭ căştigat şi din mila creştinilor de s-aŭ făcut taleri 271 şi s-aŭ dat la zidirea bisericii.

Deci isprăvindu noĭ bisearica de zidit şi o am şi învălit, şi încă maĭ trebuind sfinteĭ bisericĭ pe din lăuntru mult lucru, zugrăveala, tănplele, jăţurile şi alte odoară, şi noao ne maĭ dându ne în putinţă ca să putem isprăvi tot, maĭ dat-am voe sfinţieĭ sale Popeĭ luĭ Calin de aŭ strănsu de pe la unii-alţii creştinĭ milostenie, care cu căt s'aŭ înduratŭ

de aŭ ajutat după cum scrie foiţa sfinţiei sale, care ĭaste iscălită de noĭ, întru care însemnează cine ce aŭ dat milostenie de s aŭ lipitŭ şi eĭ ctitorĭ la sfânta biserică şi cu acĭastă milă creştinească şi prin stradaniĭă şi ajutarea sfinţiei sale Popei luĭ Calin s'aŭ grijit sfânta bisearică şi s-aŭ înfrumuseţat cu toate căte trebuescu sfintei bisericĭ deplin.

Deč noĭ văzând acĭastă nevoinţă a sfinţieĭ sale, încă şi cu ajutarea de milă, îl numim întocma ctitor sfinteĭ bisericĭ, şi căt va trăi sfinţiĭa sa şi orĭ-cine s'ar tragĭe din neamul sfinţieĭ sale şi vor fi vrednici de preoţie, nimeni să n'aĭbă voe să-i scoaţă dela ačastă sfântă biserică pe neamul luĭ, pentruca să se nevoĭască din toată inima a căutà de sfânta biserică. Căci pre uniĭ ca aceĭa noĭ întâiŭ iĭ dăm supt judecata sfântuluĭ Nicolae, a doao că ĭ-am dat şi zapisul nostru sfiinţieĭ sale, iscălit de noĭ şi de mulţi boĭari. Pentru căci cunoscăndu-l noĭ şi toţi boĭarii ce maĭ sus numitu a fi cu frica luĭ Dumnezeŭ şi vreadnic de sfânta bisearică, s'aŭ ridicat dela altă bisearică, şi dumnealor boiarii şi noĭ cu toată voĭa noastră l-am aşezat şi l-am priimit la această sfântă biserică.

Drept aceaĭa am dat ačastă scrisoare cinstiţilor boĭarĭ ce s'aŭ scris maĭ sus şi tuturor mahalagiilor de obşte şi sfinţieĭ sale, ca *să nu fie sfânta bisearica nicăiri supusă*, ci creştinilor de rugă.

Iar cine ar strică acest aşăzământ, să fie suptu blestemul luĭ Dumnezeŭ şi afurisaniĭa celor 318 sfinţi părinţi dela Nicheĭa, şi al sfântuluĭ arhiereŭ Nicolae, lăcuinţa lor să fie cu hulitorii dumnezeirii la un loc întru pedeapsă în veacĭ nesfărşit.

Şi când s-aŭ făcut ačastă scrisoare, fosta-aŭ mulţi boĭari care sănt iscăliţi, şi noi pentru dreaapta credinţă ne-am pus din jos numele şi peceţile, ca să se crează.

August... dni, leat 7226.

Eu Chiţa Portăreasa *Eu Mariĭa Cioranca* *Eu Viţa Mogoşasca*
Radul Popescu *Eu Gheorghe*
biv vel Ban mărturie *Cioranul* *Negoiţă Logofăt*

I. Bianu

ARTA IN CONFORMITATE CU NATURA

Intr'o sală de expoziţie a unei societăţi de pictori şi sculptori, un domn în vârstă, înconjurat de artişti, discută cu bonhomie şi îngăduială, operele expuse. De sub mustaţa-i stufoasă, sub care stă pitit un zâmbet de ironie blajină, cădeau domol, cuvintele ce au cufundat pe toţi cei de faţă, în nedumerire.

„—De ce D-v, artiştii de azi, nu mai redaţi natura aşa cum este ea? De ce fenomenele naturale îşi pierd caracterul, transpuse fiind în operă de artă, cu totul."

O simplă întrebare care răneşte de moarte conştiinţa de artist. Invinueşte opera artistului plastic de neverosimilitate şi îl vei vedea nedumerit de sensul celor spuse.

Nedumerire explicabilă când te gândeşti că, dintre toţi artiştii, cei plastici îşi petrec viaţa în contact mai direct cu imaginile naturii. Privirea lor culege din natură şi depune pe pânză, prin vârful pensulei sau creionului, imagine lângă imagine, statornicind o frântură din Univers. Formele nesfârşit de variate, ochiul lor le măsoară — am putea zice, le pipăe — pe fracţiuni de centimetri.

Şi, cu toate acestea opera artiştilor plastici să nu fie în conformitate cu natura? Intrebarea atacă nu numai această chestiune, dar în genere, şi pe aceea a creaţiunii, artistice în plinul ei.

Omul este înzestrat de natură cu toate instinctele animale, spiritul nu a izbutit să anihileze pornirile-i trupeşti. Instinctul precede spiritul în manifestare. Supremaţia spiritului — rătăcire sublimă a minţii omeneşti — născută de om, el nu a putut-o întrona nici prin sabie şi rug, nici prin post şi rugăciune.

In adâncul nepătruns dintre trup şi spirit, omul recunoaşte prezenţa sufletului ca un element necesar echilibrului organismului omenesc.

Instinctul, omul nu l-a pierdut nici în momentul când

a deprins a raţiona, îl posedă numai într'un raport atenuat potrivit organismului său superior şi este subordonat în funcţie, inteligenţii. Dela naştere încă copilul îşi întrebuinţează facultăţile senzoriale în mod instinctiv: văzând, auzind, pipăind. Ochiul şi urechea sunt primele simţuri trezite sub impresiunea colorilor formelor, şi sunetelor. Ochiul se anină de fiinţele şi lucrurile din jurul său în timpul ce urechia absoarbe sunetele. Prin mijlocirea lor, copilul învaţă a deosebi. Odată cu cunoaşterea primelor noţiuni, raţiunea se afirmă. Prin gradul de impresionabilitate şi intensivitate, sentimentul se condensează hotărând închinarea omului spre real sau ideal.

Predominarea impresionabilităţii senzoriale sau sentimentale statorniceşte calitatea temperamentului. Determinată astfel atitudinea artistului în faţa naturii se fixează pasivă prin impresiune optică şi, pasivă sau activă prin sentiment. Operei plămădite, artistul îi comunică căldura sentimentului său, prin a cărui calitate, reversibilă asupra noastră, opera de artă devine viabilă.

Sentimentul imprimă operei artistice un caracter individual, o structură concretă, formală a organismului operei, cât şi una virtuală şi atunci opera de artă este de o graţie insinuantă sau de o rigiditate severă, de o complexitate barocă sau de o naivitate infantilă.

Ca opera de artă să fie cât mai conformă cu aspectele naturii, atitudinea artistică trebue să fie şi pasivă prin sentiment. Naturalismul e o atitudine pasivă în faţa naturei. Toţi artiştii naturalişti, realişti şi impresionişti au avut-o. Această abandonare sentimentală, ca orice dragoste, îşi are preferinţe exprimate instinctiv. După cum bărbatul, în viaţă, preferă femeea blondă celei brune sau invers; după cum corpul, ţinuta, coloarea ochilor sau desăvârşirea ovalului feţei, etc. sunt atâtea elemente ce contribuesc la naşterea unui sentiment, tot aşa artistul înamorat de natură are preferinţe sentimentale pentru anumite subiecte si aspecte formale sau coloristice.

Pasivitatea de sentiment a D-lui *Grant*, de pildă, îl face să prefere natura neanimată, interioruri, natură moartă; peisagiul chiar, la d-sa e mort. Rare ori o figură izolată, se rătăceşte în tablou, unde are aceeaşi importanţă ca şi obiectele dimprejuru-i. Spectacolul oferit de natură nu-i interesează decât ochiul; sufleteşte, d-sa rămâne impasibil, indi-

ferent. Gust, desigur că are d-l Grant, însă de tapiţer. Atitudinea d-sale în faţa naturii este de o complezentă pasivitate până la nefiinţă. Tot pictor naturalist este şi D-l *Basarab*, care încearcă o plăcere naivă în faţa nenumăratelor aspecte mărunte ale vieţei de ţară şi oraş şi cu preferinţa pentru aspectele umile, pe cari le reproduce printr'o observaţie îndelungă şi îndărătnică, fără vre-o turburare sufletească.

Atitudinea D-lui *Costin Petrescu* în faţa naturii, deşi tot pasivă, are o nuanţă de doctă suficienţă. Deşi prin concepţie realist, d-sa nu pictează ceeace vede, ci mai ales ceeace *ştie*. D-sa, d. ex. ştie că soldatul român, în ultima campanie a purtat bocanc de formă franţuzească, pe care d-sa o cunoaşte în detaliu. In tablourile d-sale zac soldaţi, la pământ, la o distanţă de mii de metri — dacă am transpune scara de mărăcini din tablou în realitate — cărora li se vede forma bocancilor şi chiar cuele din talpă. Or, la asemenea distanţă deosebim abia un om de un animal. D-l Petrescu însă „vede" cuele bocancilor, nasturii şi curelele cu care sunt încinşi soldaţii. De fapt D-l Petrescu nu le vede, decât, dacă ne putem exprima astfel, în mod „intelectual." D-l Petrescu ştie care este echipamentul regulamentar al soldatului şi această ştiinţă îl ajută să „complecteze" imaginea din natură prin „erudiţia" d-sale.

Cu totul altul e realismul D-lui *C. Ressu*. Pentru d-sa natura e o revelaţie grandioasă pe care încearcă să o sugereze prin siluete mari, mari prin dimensiunile ocupate în tablou. Realizarea plastică, la d-sa, e opera puterei creatoare a sentimentului vieţei. (In tablourile cu ţărani). O dragoste creatoare îl face capabil să refacă pe pânză cu justeţă şi echilibru aspectele diverse ale naturii. In faţa vieţii şi naturii D-l Ressu nu stă nepăsător, viaţa e luptă şi chin, iar artistul suferă. Spectacolul naturii privit îndelung îl turbură şi chinueşte: peste materialitatea fiinţelor şi lucrurilor, deşi văzută cu o dură claritate, se aşterne, totuşi, o tonalitate cenuşie, ca o brumă prevestitoare de veştejire...

La periferia domeniului realist stă pictorul *Pătraşcu*, cel puţin prin concepţia formală şi coloristică dacă nu prin sentiment. In faţa indiferenţei naturii faţă de dragostea sa, el se revoltă. Printr'o sforţare năprasnică el încearcă să distrugă materialitatea obiectelor pământene ca să răzbată până la esenţa lucrurilor. Resemnat şi convins în cele din

urmă de inutilitatea sforţărilor ridică la marginea mării masivul stâncilor în toată grandiositatea lor materială ca un mauzoleu ridicat în amintirea vieţii moarte.

Când ultima iluzie se stinge în trupul rămas fără suflet al omului, el învesmântează pământul în curcubeul colorilor impresioniste, ca să moară frumos. D-l *Dărăscu*, pictor eminamente colorist, împodobeşte natura moartă pentru sufletul artistului impresionist, devenit oglinda magică în care el contemplă imaginea miresei sale moarte, natura.

Urmărind prin opera de artă o conformitate cu natura, cât mai deplină, prin suprimarea acţiunei sufleteşti, artistul ajunge la anihilarea sufletului său reducând funcţia sa de creator la aceea de copist.

Beţia provocată de sensualismul fenomenelor naturii artistul o plăteşte cu aurul sufletului său.

Francisc Şirato.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj.

După *Daco-Romania* Muzeului limbii române de sub direcțiunea d-lui Sextil Pușcariu, — *Anuarul Institutului de Istorie Națională* pe anii 1921—22, publicat de curând de d-nii Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș, profesori universitari și membri ai Academiei Române, constitue o nouă și lăudabilă manifestare științifică-literară a Universității noastre clujene.

Publicația aceasta — un frumos și bine îngrijit volum de 436 pp. — închinată augustului fondator și patron al Institutului, M. S. Regelui Ferdinand, este, după cum se exprimă editorii înșiși în dedicație: întâia lor silință întru realizarea nobilului și patrioticului gând ce a prezidat la înființarea Institutului pentru „studiul istoriei române, atât de vitreg tratată sub stăpânirea trecută" (Cuvântarea M. S. Regelui la inaugurarea Universității).

Și aceasta prin:

„Alcătuirea unei biblioteci de specialitate, pe cât cu putință mai completă, în care studenții și cei ce se vor dedica studiilor de istorie națională să găsească, în lucrarea lor, instrumentul de căpetenie fără de care astfel de studii nu sunt posibile decât foarte cu greu, acum, în Capitala culturală a României de peste munți, în Cluj;

„întocmirea unei bibliografii istorice române, prin care aceiași cercetători să fie înlesniți și ajutați în studiile lor, — bibliografie, care, alcătuită și redactată după normele și metodele cele mai nouă ale acestui soiu de lucrări, să poată fi apoi publicată și pusă la îndemână tuturor celor ce-i simțesc atât de mult lipsa;

„editarea unui Anuar, eventual și altor publicațiuni ale Institutului, în cari tinerii ce se vor pregăti și vor lucra aci să poată aduce, prin cercetări și studii, originale și meritorii, partea lor de contribuție la progresul istoriografiei naționale, în deosebi a celei privitoare la Românii din fosta Ungarie și la chestiunile ce-i pot interesa pe dânșii în particular;

„stimularea cercetărilor istorice și a interesului public pentru ele prin acordarea de premii cu subiecte date și prin recompensarea, morală și materială, a scrierilor remarcabile de specialitate și, în acelaș timp, cultivarea și răspândirea simțului istoric, prin organizarea de serbări comemorative, vizitări de monumente străbune, cercetări de localități istorice și patronare de societăți, cu caracter mai special ori mai general, în legătură cu programul de activitate al Institutului".

Ce fel d-nii A. Lapedatu și I. Lupaș au năzuit și lucrat, în acești doi ani din urmă, pentru realizarea programului acestuia, de organizațiune tehnică și de activitate științifică, al Institutului ce conduc, se poate vedea din amănuntele, pe cari dânșii le dau în această privință în prefața Anuarului, cum și din cuprinsul însuși al acestei publicațiuni — un eveniment cultural nu numai în viața nouăei istoriografii a României întregite, ci și în aceea a Universității române.

Anuarul publică mai întâiu lecțiile de deschidere ale celor două

cursuri de istorie română dela Universitatea din Cluj — cursul d-lui Al. Lapedatu, de istoria veche, și cursul d-lui I. Lupaș, de istoria nouă a Românilor.

In lecția sa — *Nouă împrejurări de desvoltare ale istoriografiei naționale* — d-l Lapedatu după ce face o scurtă privire asupra desvoltării istoriografiei române dela 1843 (când s'a deschis cel dintâiu curs de istorie națională la Români, cursul marelui Kogălniceanu la Academia Mihăileană din Iași) până la realizarea unirii noastre politice,—examinează mai deaproape împrejurările nou create prin această unire, în cari are a se desvolta istoriografia română viitoare, arătând cât de favorabile sunt, față de trecut, aceste împrejurări și ce perspective încurajătoare prezintă ele pentru cei ce se vor dedica studiilor istorice la noi, pentru Românii din Transilvania în deosebi, cari au dovedit, totdeauna, o particulară vocație pentru astfel de studii.

Vrednică de relevat ni se pare partea din urmă a interesantei și frumoasei lecțiuni a d-lui Al. Lapedatu, aceea în care d-sa ține să lămurească atitudinea științifică și națională ce va observa la catedra sa.

„Nu vreau să părăsesc această catedră — zicea d-l Lapedatu— fără a face profesie publică de atitudinea științifică și națională ce voiu observa în activitatea mea față de popoarele eterogene, pe cari soarta le-a așezat în mijlocul nostru. Această profesie se impune, cred, prin împrejurarea că la Universitatea pe care am luat-o în stăpânire, știința s'a pus, cele mai adesea, în serviciul politicei, iar politica, totdeauna, în serviciul utopicei idei de Stat unitar național maghiar, adică a desnaționalizării. Atitudinea științifică de care vorbesc nu poate fi decât una — aceea ce decurge din respectul absolut pentru adevărul istoric, oricare și ori cum ar fi el. Ce privește atitudinea națională, țin să declar că, departe de a vedea în aceste popoare niște dușmani, cum am fost noi priviți mai mult sau mai puțin de ele, le voiu considera ca menite, prin destinul lor istoric, să trăiască și să se desvolte, cu individualitatea lor etnică și culturală, alături și împreună cu noi pe acest pământ prin excelență românesc".

In lecția sa — *Factorii istorici ai vieții naționale românești* — d-l Ion Lupaș analizează, după italianul Mancini, factorii istorici cari hotărăsc desvoltarea vieții popoarelor: geografic, etnografic, religios, național, tradițional, juridic și moral. Cu toată pătrunderea și cu deplina cunoștință a trecutului românesc, d-sa explică, în cadrele acestui trecut, rolul ce fiecare din acești factori l-a avut și-l are în desvoltarea vieții noastre naționale.

Rândurile cu cari d-l I. Lupaș încheie capitolul privitor la conștiința națională, ca factor istoric de ordin moral, trebue să fie ori când, dar mai ales azi, un fel de memento pentru mulți dintre ai noștri. Căci iată ce scrie d-sa:

„In sufletul ori cărui Român să se trezească conștiința națională, făcându-i pe toți să înțeleagă că avem aceleași amintiri ale trecutului aceleași probleme ale prezentului și aceleași aspirațiuni ale viitorului. De aci urmează că simțul de solidaritate indestructibilă cu toți cei ce au trăit înainte de noi sau trăiesc astăzi în oricare parte a României întregite trebue să ne stăpânească din zi în zi tot mai mult. Acest simț și această conștiință națională să fie făclia care propoveduește pașii națiunii noastre în prezent și îi luminează cărările în viitor. Prin ea să fie chemate la viață nouă și la date nouă toate elementele constitutive ale națiunii noastre".

In *Mihnea-cel-Rău și Ungurii* (1508—1510), d-l Al. Lapedatu ne dă

un studiu complet și amănunțit, bazat pe o informație bogată și, în mare parte, nouă asupra relațiilor dintre crudul și nefericitul Domn al Țerii Românești și vecinii săi din Transilvania și Ungaria. Sfârșitul tragic al lui Mihnea e reconstituit în toate peripețiile sale și înfățișat în chip viu și impresionant. Remarcăm frumoasa traducere, în metrul originalului, a versurilor scrise de un contemporan, doctorul Ioan Salius; pentru epitaful lui Mihnea, traducere datorită d-lui V. Bogrea, care, pe lângă multele și marile sale însușiri, se vede a fi și un fin și talentat poet... Forma, totdeauna îngrijită sub raport literar, a scrierilor istorice ale d-lui A. Lapedatu e cunoscută celor ce urmăresc lucrurile acestui serios și cumpănit critic al nostru, ca să mai fie nevoie a o releva și la acest studiu, despre care, după cetirea sa la Academia Română, d-l Iorga scria în *Neamul Românesc* că e de o preciziune clasică și de o remarcabilă frumusețe literară.

Urmează cuvântările rostite la festivalul organizat de Universitatea din Cluj pentru comemorarea centenarului morții lui Petru Maior (2/15 Fevruarie 1921) de d-nii A. Lapedatu *(Petru Maior în cadrul vieții naționale și culturale a epocii)*, Ioan Lupaș *(Scrierile istorice ale lui Petru Maior)* și Sextil Pușcariu *(Părerile lui Petru Maior despre limbă)*, cuvântări în cari cunoștințele și reflexiile specialiștilor asupra vieții și operei, istorice și filologice a marelui scriitor sunt expuse cu simțămintele de pietate și recunoștință, pe cari neamul românesc le va manifesta totdeauna pentru memoria strălucitului scriitor dela începutul secolului trecut. Un frumos portret al lui Petru Maior, singurul cunoscut până acum, e reprodus la începutul acestui mănunchi de cuvântări omagiale prin cari noua Universitate românească a Daciei Superioare a ținut să le închine memoriei strălucitului autor al „Istoriei pentru începutul Românilor în Dacia".

Cea mai veche revistă literară românească e o comunicare făcută de d-l I. Lupaș la Academia Română, în care harnicul și meritosul istoric, după ce arată încercările ce s'au făcut în preajma anilor 1800 pentru editarea unui ziar românesc, se oprește asupra *Bibliotecii Românești* a lui Zaharia Karkaleki, relevând partea de contribuție pe care scriitorii ardeleni ai timpului (Damaschin Bojinca, Ivan Trifu [Maiorescu], Constantin Leca, Emanuel Gojdu) au adus-o la opera de educație și cultură națională îndeplinită de editorul și colaboratorii acestei reviste, în niște împrejurări puțin prielnice pentru o asemenea întreprindere.

In studiul ce urmează, d. Nic. Bănescu dă rezultatele prețioaselor sale cercetări cu privire la *cele mai vechi știri bizantine asupra Românilor dela Dunărea de jos*. Cu nouă mărturii, scoase din scriitorii bizantini și cu pătrunzătoare interpetare a lor, în cadrul împrejurărilor istorice din sec. XI și XII, distinsul bizantinolog al Universității clujene comprimă și completează, în acest studiu, rezultatele la care d-l Iorga ajunsese, câțiva ani mai înainte, asupra unor formațiuni politice românești în Dobrogea actuală, în dependență de imperiul bizantin, înainte de constituirea Principatului Țării Românești.

Dl Nic. Drăganu publică un întins și conștiincios studiu despre *cea mai veche carte rákóczyană* tipărită la Alba-Iulia (1639). După analiza dataliată, literară și linguistică a acestei cărți, autorul tipărește însuși textele ei, însoțindu-le de indice și glossar, ceea ce e de mare folos pentru istorici literari și pentru filologi, întru cât cartea de care e vorba s'a pierdut, din nefericire, împreună cu valoroasa bibliotecă a celui ce o poseda, răposatul bibliofil Teodorescu din Budapesta. Cei

ce cunosc modul conștiincios și scrupulos din punct de vedere științific al lucrărilor filologice ale Dlui Prof. N. Drăganu vor aprecia negreșit cu meritată laudă munca și osteneala, pe care neobositul și priceputul filolog a trebuit s'o pună la redactarea acestui studiu, care, cum ni se arată în epilog — era pe cale de a se pierde și el, ca și cartea despre care tratează.

Nu se poate releva îndeajuns importanța și valoarea studiului pe care d. Silviu Dragomir îl publică în anuarul institutului de istorie Națională, studiu în care meritosul slavist și apreciatul istoric expune, după documentele sârbești și studiile lui Novacovici, Jirecek și Kadlec, știrile cunoscute privitoare la *Vlahii din Serbia, în* sec. *XII*'–*XV*. Și studiul acesta, din care reese cât de numeros și de însemnat a fost în Evul mediu elementul românesc în jumătatea estică a Peninsulei balcanice, a fost cetită la Academia Română, a cărei membru corespondent e autorul lui, D-l Dragomir.

O interesantă lucrare e aceea a D-lui Romul Vuia despre *Legenda lui Dragoș* pregătită în seminarul de istoria veche a Românilor de sub direcția D-lui Prof. Al. Lapedatu și în care tânărul publicist și etnograf aduce noui contribuțiuni pentru explicarea originei și formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei.

Studiile și cercetările ce urmează—*Pasagii obscure din Miron Costin, între filologie și istorie* și *Dobrișan fratele Mircei-Vodă* — ale eruditului polihistor V. Bogrea se remarcă, ca totdeauna, prin bogăția extraordinară a informației și prin ingeniozitatea surprinzătoare a rezultatelor, istorice-filologice, ce ele aduc chestiunilor tratate.

Deosebit de interesant pentru istorie este lămurirea celor câte-va pasagii obscure din Cronica lui Miron Costin, adevărate rebus-uri până aci, cari sunt explicate, toate, acum, prin interpretarea lor pe baza versiunii latinești a cronicei numite, editată, înainte de războiu, de d-l Eug. Barwinski în publicațiile Comisiei istorice a României. Un exemplu: casele cele *cucinii* ale lui Vasile Vodă nu sunt altceva decât casele cele cu *cinui*, adecă pardosite cu plăci de lut smălțuite (terra cotta de fabricațiune olandeză, numite, după turcește, „cinii".

Tot așa lămurirea unor expresiuni documentare rămase neînțelese, ca bunăoară acel Navis *Olch* din o diplomă ardeleană dela 1215 și care nu e altceva decât Navis *kolk* sau *kulk* (corabie de transport), cuvânt adus din regiunea Rinului, desigur de coloniștii flandreuzi (numiți mai pe urmă Sași) veniți în secolul precedent în Transilvania. Iar *Burluic*, nume de monedă nelămurită, nu este decât *Silberling*, monetă de argint germană, de unde, poate, și italianul „berlinga".

În continuare, d. Bogrea publică câteva *mențiuni humaniste despre noi* scoase din adnotațiile lui Jacobus Dalecampius la ediția din 1587 (din Leyda) a Istoriei naturale a lui Plinius, un pasagiu *despre Moriaci* reprodus din *Storia della guerra di Candia* a lui Andrea Valiero († 1691) și câteva note — *varia* — după „Gazette" a lui Renaudot (din 25 Maiu 1631) și după „Zurneg through Albania" a lui Hobhouse și după alte publicații rare și necunoscute, tot privitoare la trecutul nostru.

După o scrisoare a lui Filaret Scriban către Șaguna și răspunsul acestuia către cel dintâiu, publicate de I. Lupaș, după câteva mărunțișuri istorice — între cari semnalăm o copie a tabloului lui Franz Francken II, dela Viena, în Muzeul din Avignon — și după un necrolog al părintelui d-r Ion Sârbu, autorul istoriei, rămasă tot neterminată, a lui Mihaiu Viteazul, urmează o serie întreagă de dări de seamă și recenziuni critice, între cari remarcăm pe acele ale d-lui

V. Bogrea, pline de prețioase contribuții științifice-istorice și filologice.

Ce privește partea din Anuar consacrată acestor dări de seamă și recenzii, scopul editorilor, cum ne mărturisesc în prefață, este să dea în ea o oglindă cât mai fidelă a activității istorice indigene prin întocmirea unui reperturiu bibliografic al întregei producțiuni istoriografice române și prin publicarea de dări de seamă și de recenziuni critice competente asupra tuturor scrierilor mai importante din acest domeniu. Lucrul, pentru cauze ce se arată, nu s'a putut face anul acesta. El însă ni se promite, în măsura posibilităților, pentru anul viitor.

Cu urări sincere pentru ducerea la îndeplinire și a acestui plan, recomandăm tuturor sprijinirea silințelor celor ce la Cluj au început o lucrare atât de serioasă și de folositoare pentru progresul și prestigiul culturii noastre istorice. Căci atât completarea organizațiunii Institutului de Istorie Națională cât și publicarea mai departe a Anuarului său nu se vor putea face, pe aceste vremuri, fără de jertfe din partea Statului și fără de sprijin, material și moral, din partea publicului. — **Cronicar**.

Const. T. Stoika. *Insemnări din zilele de luptă*. Publicate de Căpitan T. Stoika. Cu o prefață de Ovid Densușianu. Desemnuri de I. V. Popa. 131 p., 15 lei. „Tip. Profesionala." Buc. 1921.

Autorul a murit în primele luni ale războiului; a fost un visător entuziast ale cărui producțiuni poetice — tipărite mai ales în „Viața nouă" — participau generos și tinerește la înfăptuira unui gând și a unei forme nouă. Când, în 1916, goarnele sunară alarma neamului, poetul deveni războinic, iar pana, pușcă. Și ce războinic! Fără fanatismul sufletelor primare, dar și fără șovăirea intelectualului stângaci la fapte, Const. T. Stoika, într'o mână a purtat spada, cu mândrie și cu iscusință, ca un arhanghel cu privirile încruntate de grija neamului amenințat, binecuvântând, adânc și omenește înțelegător, cu cealaltă. Spectacolul acestui sbucium interior, acestui conflict surd încins între încordarea activă a soldatului iubitor de pământul părinților și contemplativitatea nostalgică a poetului—e mișcător și plin de interes.

Căci în afară de interesul pur documentar al cărții — referitor la luptele de pe Olt, psichologia soldatului nostru, mentalitatea băstinașilor de dincolo etc. — se desprinde din paginile ei, mai presus de toate, *un suflet*. Un suflet liric, care retrăiește viziunile noptilor de meditație, scriind în nelinistea hărțuielilor de fiecare clipă, pagini bine închegate și pline de expresie.

«Peste munți în zare, tu nemișcată mă urmărești în gândurile tale aprinse, și nimeni nu-ți răspunde când bați în porțile tăcute ale singurătății. Sufletul meu, aprins, se înalță cântând pe Dumnezeu care a făcut în juru-mi scut în atâtea lupte; și desprețuind moartea, care cine știe de nu mă pândește în umbră, scriu aci la umbra stejarului cu umbra rotundă, când tu poate neîncrezătoare, încerci să mă uiți...»

Pe lângă lirica nostalgică a trecutului și a depărtării, dorul de pace senină și studioasă al intelectualului, răzbate puternic pe alocuri, dăruind soldatului anume seninătate filosofică în fața evenimentelor și o foarte potrivită platoșe morală. Din certitudinea că se află în fața morții inevitabile, Const. T. Stoika extrage puteri uriașe de luptă, un fel de răspundere îngrijorată față de generațiile românești ale viitorului, dar, în același timp, un zâmbet indulgent și larg umanitarist, care-l ajută să rămână *om* față de adversar.

Paginile acestea, întrerupte cele mai deseori de încăerările războiului, mărturisesc un suflet bogat și variat; vechiul instinct poetic se deșteaptă ici și colo pentru a înălța un imn plin de vibrație soarelui... «cuptorul divin ce, ascuns în norii albi, aluneca cu maestate pe arcul nesfârșit al cerului»; ori pentru a ritma pios câteva fraze în fața trupului neînsuflețit al căpitanului Dimopol:

„În tăcerea religioasă a bisericii, mortul părea un erou culcat pe tronul gloriei. Întunericul din juru-i lungea proporțiile și silueta lui aristocratică se desena fantomatic pe lespezile crăpate ale locașului»

Pentru tot sufletul lui generos și tânăr, care s'a dat întreg unei idei și unui sentiment i se cuvin lui Const. T. Stoika omagiile gândului nostru frățesc care să nu-l insulte uitându-l; e o datorie față de el, dar e și o datorie față de neam; căci, cum spune el însuși în pagina închinată Locotenentului Ganovici—e tocmai ultima pagină a cărții—:

„Dacă toți ne-am gândi cu iubire la morții scumpi, vom putea să ne împrospătăm puterile sufletelor încercate îndestul acum."

Const. Argeșan, *Cântecele Tavernei*. Poezii. 99 p., 10 lei., „Cartea Românească". București.

Cartea de poezii a D-lui Argeșan are o copertă vopsită pestriț; se disting două lampioare ciudate, de o complicată formă geometrică, și o femee cu brațele goale până la umăr, cu rochia scurtă până la genunchi... Trist presagiu! Totuși, volumul D-lui Argeșan s'a publicat, piesă cu piesă, într'o răspândită foaie mai mult sau mai puțin literară; ace-tei eroice perseverențe, cel puțin, i se datoresc, cred, rândurile de față.

Dacă combini, într'o anume proporție, hidrogenul cu oxigen, iese apă—cu o condiție: totul să fie supus la o anume temperatură. D-l Argeșan e un chimist odios: zadarnic alătură silnic clocotul animal al vieții triviale din spelunci și lupanare de o pseudo-înțelegere filosofică și melancolică: nu iese apă. D-l Argeșan nu dispune de temperatura sufletească respectivă. Dumnealui detestă, probabil, vechile teme poetice și aleargă cu sacul la pomul lăudat: noutatea halucinantă și stranie. S'a întâmplat însă ca sacul să-i fie găurit. A cui e vina? I'robabil a Creiatorului care nu i a dat talent. Ceeace e grozav însă, e că D-l Argeșan nu bagă de seamă că i-e gol sacul și defilează triumfal cu el în spinare, ca un Don Quichotte melancolic:

„Mâine au să te ardă Carte blestemată,
Carte'n care scris-am adevărul vieții.."

Verlaine nu se pronunță așa de categoric la finele vestitului său „Prologue" din fruntea *Poemelor Saturniene:*

— Maintenant, va, mon Livre, où le hasard te mène.

D-l Argeșan își împarte cartea în trei capitole, dotând-o cu o dedicație (Cântecelor mele)—din care extrăgeam versurile de mai sus — cu o cavalerească cerere de scuze, adresată demi-monde-ului (Să nu mă'ntrebi) și cu un curios „Avatar", ca încheere, a cărui chee o căutăm zadarnic. Față de un plan așa de sistematic devenim pretențioși și cerem D-lui Argeșan bogat material poetic, organizat perfect în vederea unui maximum de emoțiune de ansamblu. Și iată ce ne dă:

În fiecare poezie e o...—nu știm cum să-i zicem, fiindcă D-l Argeșan, cu o candoare demnă de mai multă fericire, nu-și numește eroinele decât cu perifraze și cu spălăcite epitete metaforice — e o „vestală" de lupanar, ca să-i zicem ca D-lui, care face laconic o

filozofie ieftină: blazare demonică şi sensualism comun. Această *vestală* are, invariabil, „chipul palid ca de ceară", mâna „mai albă decât orice alb", degetele „reci", buze uscate de patimă „cum alte buze nu-s" şi cari mai sunt, în aceeaşi poezie (O mângâe-mă iar) şi „pline de păcat" etc.

Aceasta *vestală* cântă „vinovate plăceri", diverse „patimi" şi „păcate", „nopţile de beţie" etc., lăudându-se lasciv că „se vinde" că e „a tuturor", ori, tragic, „am s'o sfârşesc într'un spital" etc., — la care vocea mai gravă a D-lui Argeşan răspunde, cântând „fiorul primei mele-amante", mărturiseşte că „am murdărit femeea" şi că „te vreau în fiecare seară", etc,—pe scurt, lucruri picant de personale, cari — aşa cum sunt încadrate — îl privesc exclusiv.

Acestea fiind cam toate elementele poetice ale D-lui Argeşan, faceţi să intervină toate combinaţiile posibile între ele, coloraţi-le cu o melancolie nesinceră şi cu un sensualism strident şi veţi avea cele aproape 50 de poezii ce compun culegerea.

„Aceasta e viaţa — grozavul contrast" etc., se felicită D-l Argeşan; cred că e singurul care să se felicite...

Într'un asemenea decor sunt versuri şi strofe cari ne par nespus de comice sau de grotesti:

„Şi buza mea sorbit-a seva întâiei voastre tinereţi". Sau:

„Veniţi cu toate'n jurul meu
Azi mintea-mi nu socoate,
Femeilor, femeilor,
Eu vă iubesc pe toate". (Femeilor)

Adică, pe franţuzeşte:

„O, femmes, je vous aime toutes..."

Verlaine. Dédicaces. Quatorzains pour toutes. XL.

Pentru poezia „Patimă" D l Argeşan comandă la Paris (cel de-acum 60 de ani) o „linişte bolnavă" apoi urmează:

„Tot câmpul de otavă
Zăcea în lâncezeala febri'n care
Il cufundase liniştea-i bolnavă,

ţinând să ne demonstreze de ce câmpul trebuia să fie neapărat de „otavă"; apoi:

„Şi'n înserarea caldă, sufocantă,
Deşi ştiam că n'ai să-mi fii amantă,
Vream ca să-mi vii mai iute'n seara-aceea etc..

Ne gândim cu durere, citind pe D-l Argeşan, la cutare *Fleurs du Mal*, devenite aci „flori otrăvite" sau la cutare minune din Verlaine, alcătuită tot din sensualism şi tot din melancolie, dar mai presus de toate, din poezie, ca, de pildă, sonetul *Lassitude:*

„De la douceur, de la douceur, de la douceur! etc.

Ne gândim chiar la modulaţiile infinit de sugestive şi de adevărate ale lui „*Lae Chioru*", pe care — cu sau fără voie — l-a parodiat D-l Argeşan în „Cântecele Cupei" (mai ales: „Într'un han odată", „Pentru o femee", „Cântec").

Şi ne gândim, cât ar fi fost de bine să rămână D-l Argeşan la iubitele tradiţionale — la iubitele într'adevăr iubite însă — şi să renunţe la sinistrele D-sale aventuri de prin tavernele poetice, pe sub mesele cărora sucombă cu un sensual deliciu. Căci, sărăcie — în invenţiune şi versificaţie — şi poză — nesinceritate şi retorism — iată cei doi poli în jurul cărora D-l Argeşan ameţeşte, învârtindu-se.

Nu i-am dori „Cărţii Româneşti" multe asemenea succese.

Vasile Munteanu.

O altă anchetă interesantă (care probabil va deslănțui iarăși discuții ca aceea asupra secolului XIX) se deschide în publicistica literară parizianâ.

„*Revue hebdomadaire*", socotind că o cercetare a sensibilității franceze contimporane, e azi viu interesantă, a pus câtorva scriitori din tânăra generație, următoarele chestiuni:

1) Cari sunt maeștrii cărora le datoriți mai mult și pentru ce?

2) Ce influențe credeți că vor determina direcțiunile literaturei contimporane și ce gândiți anume despre secătuirea ori reînoirea posibilă a genurilor tradiționale?

Revista accentuiază interesul acestei anchete mai cu seamă prin două considerații. Una e o notație de odinioară a lui Paul Bourget: «*Stările sufletești particulare ale unei generații, sunt conținute, în germen, în teoriile generațiilor precedente*»

A doua e următoarea: ambiția unei părți întregi a literaturei contimporane este desigur aceea de a se *împotrivi oricărei influențe.* (Oare nu se accentuează și la noi — deocamdată sub formă de pretenție — aceasta?).

Pierre Benoit, sgomotosul posesor al celebrității «*Atlantidei*» răspunde: «*Până la douăzeci de ani nu mi-am recunoscut alt maestru, afară de Hugo.*»

Dar, după o firească evoluție, pe la 22 de ani, Benoit, profitând de o largă instrucție, ajunge la «*une charmante anarchie intelectuelle*» pe care o socotea drept lucrul cel mai literar, cel mai artistic, cel mai estetic din lume.

„*Am fost scos din această ridiculă stare,* continuă Benoit, *de către trei maeștri: Maurras, Bourget, Barrès.*"

Opera *literară* a lui Maurras, o lasă de o parte (așa cum a făcut însuși Maurras) fiindcă pe acest tărâm le datorește și altora tot atât cât lui.

Adevărata datorie a lui Benoit față de autorul „*Anthineei*", este *politică.* Maurras l-a învățat că e zadarnic să nădăjduești, ca biet trecător pe pământ, îndeplinirea frumoaselor lucruri anunțate în «*Plein Ciel*»*ul* lui Hugo. Visăria nu e cu putință sub amenințarea torpilelor aeriene, ori în frățietatea ordinului de mobilizare.

Maurras e *adevăratul pacifist.* „*Recunoștința mea față de Maurras,* scrie Benoit, *este în raport exact cu ura mea față de războiu, a oroarei față de sângele vărsat, întâi francez, pe urmă omenesc.*"

Și Benoit socotește punctul acesta de vedere *primordial.*

Și iată că — azi îndeobște nu prea prețuitului Bourget — Benoit declară că îi datorează *dragostea adâncă, desinteresată de a gândi.* El l-a revelat pe Stendhal, el a îndrăznit să-l numească pe Balzac maestrul romanului contemporan atunci când în general, era socotit ca un simplu *foiletonist,* el a îndrăsnit, întâiul, să-l celebreze pe Baudelaire.

Al treilea, Maurice Barrès. Ceeace i-au dat ceilalți doi, acesta a precizat cu vigoarea lui fermecătoare, spune Benoit. Ca să simtă ceeace îi datorește, adaugă autorul «*Atlantidei*», ajunge să-i repete numele.

André Maurois, humoristul fin, autorul lui: „*Silences du colonel Bramble*" și «*Les discours du docteur O'Grady,*» declară: Maeștrii? «*Deasupra tuturor: Stendhal, Turgheniew, Tolstoi*» Dintre englezi: Sterne, Butler, Meredith. Dintre francezii de azi: Anatole France, Marcel Proust.

Numele lui Proust, pomenit în felul acesta (și este din ce în ce mai des) aruncă o lumină semnificativă asupra curentului literar din

Franța de azi. Proust, ale cărui două volume: *A l'ombre des jeunes filles en fleurs* și *Du Coté de chez Swan*, au purces și în multe biblioteci bucureștene, va trebui citit *altfel* decât pe *chaise-longue*-ul monden, cu ceaiul și prăjiturile alături.

Maurois afirmă că azi nu mai eziți să-l pui pe Proust în rândul maeștrilor. Stendhal a fost Lavoisier-ul analizei sentimentelor, Proust Berthelot-ul ei și frumusețea imaginilor lui asigură trăinicia stilului său.

În privința celei de a doua chestiuni Maurois spune că *nu crede în secătuirea romanului*, gen atât de vast, ce poate cuprinde atâtea varietăți:

Ca direcție generală a mișcării literare, i se pare că *romantismul* și *naturalismul*, fiind moarte din exces, asistăm la începutul unui *clasicism relativ*.

Primejdia, ca în orice perioadă clasică, e că un stil ascuțit și desfiruit, duce la prețiozitate și la un anume aer enigmatic.

Pierre Lasserre a caracterizat foarte bine acest pericol în „*Philosophie du goût musical*". Ceeace spune el despre muzică, e exact valabil și pentru literatură:

Mi-e teamă ca tinerele noastre școli să nu se îndrepte exclusiv în spre ciudățeniile tehnice și să nu mai fie destul de convinse că artele reîntineresc la izvoarele gândirei și ale inimei".

(La noi nu e tot atât de exact aplicabilă această judecată?)

Anul acesta l-a descoperit pe Benjamin Crémieux (spune critica pariziană) ca pe unul din cei mai buni romancieri. Un debut ca *Le premier de la classe* te obligă să saluți un maestru. Regulata sa activitate critică din coloanele revistei „*Nouvelle Revue Française*" e una dintre cele mai apreciate. Iată de ce opinia lui în chestiunea pe care o schițăm, e în chip particular interesantă.

Crémieux își exprimă părerile în linii de o remarcabilă siguranță.

Generația literară născută pela 1890, spune el, a putut avea *maeștrii* până în 1914. Azi n'ar mai putea avea. Între ei și ea, războiul a surpat o prăpastie. Și dacă n'a surpat-o, însamnă să *disperezi de generația aceasta*. Întâia oară și-ar schimba lumea fața, fără ca literatura să se înoiască.

Nu-i vorba să negi admirații legitime ci să *refuzi modele perimate*. „*Suntem din alt timp decât France, Barrès, Gide, Maurras ori chiar Péguy. Ce să facem noi cu excitanți, cu un Nietzsche ori un Kipling?*"

De aci înainte *metodele* de a simți și a analiza sunt inutile. Și înainte de războiu, acestea le cerea generația literară dela înaintașii săi.

În fond toată literatura *„maeștrilor de azi"* (a acelora mai sus numiți) se rezumă în câteva formule de soiul următor: „*Trăim*?" „*Cât valorează viața noastră*?"

Aceia din generația *actuală* știu că trăiesc fiindcă n'au murit, riscând cinci ani de-a rândul, să moară, în fiecare clipă.

Totul vestește o nouă «mare epocă» literară. Ca după orice epocă sângeroasă și tulbure asistăm, înainte de eclosiunea operelor mari, la o înflorire de mici maeștrii și de fantezişti cari ating perfecția și nu *datoresc nimic precedesorilor lor*.

Ancheta continuă în Franța. Vor fi desigur discuții aprinse. Nouă trebuie să ni se pară tare ciudat că lumea e preocupată de „*asemenea probleme*"... — **V. R. Ş.**

Nov. Sec. No 8-9 192-

SOLIDARITATEA ROMÂNEASCĂ LA INCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-lea

Voiu cuprinde în această expunere desvoltarea solidarităţii romîneşti din momentul cînd asupra elementelor de solidaritate mai vechi se exercită o influenţă care vine din partea ideilor revoluţiei franceze.

Ar fi să cad în păcatul în care au căzut anume înfăţişători ai trecutului nostru, de a explica istoria Românilor prin ceva care în rîndul întîiu nu este istorie a Romînilor, dacă aş spune că Revoluţia franceză a avut o atît de mare influenţă şi asupra solidarităţii romîneşti, asupra tendinţii de a realiza unitatea romînească, încît a fost de ajuns ca la Paris să se proclame nemuritoarele principii pentru ca aceste „nemuritoare principii" să treacă asupra noastră şi să ni transforme sufletele în aşa fel încît să fim a doua zi după Revoluţie altfel decît înainte de Revoluţia franceză. Cetirea scrisorilor boierilor noştri în deosebite timpuri ni poate arăta că spiritul romînesc a rămas acelaşi dela începutul secolului al XVI-lea pînă în vremea de care ne ocupăm. Era mare şi puternic şi de viitor curentul apusean, dar nu cum a fost proclamat acolo, ci potrivit interpretării ce i s'a dat de fiecare naţie, şi fiecare naţie are atîta valoare, cîtă o dovedeşte, nu prin faptul că a primit mai curînd ideile apusene, ci după cum le-a interpretat potrivit cu nevoile ei în chip adevărat şi adînc. Ideile acestea ale Revoluţiei franceze au pătruns fără îndoială la noi şi au avut între alte efecte şi unul asupra solidarităţii noastre naţionale: ne-au strîns mai mult unii de alţii şi au pregătit mai puternic, cu mai multă energie ceasul cînd puteam fi într'adevăr unii lîngă alţii. Dar începutul e mai vechiu, şi e al nostru.

Avem astfel mărturisirea Patriarhului constantinopolitan Chiril Lucaris, dela începutul secolului al XVII-lea, despre Ardeal. In vremea aceia se exercita cu cea mai mare intensitate propaganda calvină asupra ţărilor noastre. Chiril Lucaris, răspunzînd la anumite întrebări privitoare la această propagandă calvină, a trecut în alt domeniu, politic, şi a spus că între Romînii din Ardeal şi Romînii din Principate este o legătură de iubire aşa de puternică, deşi uneori ascunsă, încît toate încercările cari s'ar face pentru a se rupe această solidaritate romînească vor fi zădarnice. Chiril Lucaris nu spunea acestea numai ca un om ce ar fi auzit ce se petrece la noi, ci el, fost Patriarh de Alexandria înainte de a trece la Constantinopol, a fost în ţările noastre, la 1620, şi a făcut şi predici la noi, în bisericile din Tîrgovişte, aşa că în calitatea aceasta era perfect informat în ceiace priveşte rosturile noastre. De sigur Chiril Lucaris călătorise şi în Ardeal şi-şi dase seamă şi acolo de solidaritatea romînească.

Va să zică lucrurile acestea erau foarte vechi şi foarte temeinice, şi un popor care nu poate să zică de dînsul că s'a creat el, poporul acesta nu e vrednic să trăiască.

In ceiace priveşte ideile Revoluţiei franceze, de sigur că ea a afişat în fruntea programului ei, alături de drepturile omului — rămânea să se adauge şi datoriile omului —, ideia de naţiune. Insă, cum am avut prilejul să spun şi altă dată, naţiunea aceasta franceză n'are înţelesul organic, de creaţiune firească, pe care-l are cuvîntul în mintea noastră astăzi, ci alt înţeles, de naţiune politică. Pentru evul mediu „naţiunea", cu un cuvînt latinesc, *natio*, însemna privilegiul constituţional; pentru Revoluţia franceză, „nation" însemnează conceptul politic în legătură cu libertatea; astăzi prin naţiune înţelegem tot ceiace alcătueşte fiinţa vie, capabilă de desvoltare după chemarea sa proprie şi mijloacele proprii ale elementelor constitutive, a unei rase. Nu era nevoie ca la Paris să se creeze naţiunea franceză din elemente naţionale pentru că naţiunea franceză se crease şi din elemente cari nu erau naţionale în sens etnografic francez: în naţiunea franceză au intrat Bretoni, Celţi neamestecaţi cu elemente romane, în naţiunea franceză au intrat Alsacieni, cari, continuînd a vorbi o limbă germană, se simţiră Franczei; în naţiunea franceză au intrat provinciile provenţale, care sunt romanice, dar nu în sensul Francezilor din mijlocul ţărei sau dela Nord, şi cari vor-

besc altă limbă; a intrat elementul gascon, pe jumătate basc. Prin urmare în Franţa nu era nevoie să se apese asupra celuilalt înţeles al cuvîntului naţiune. La noi însă era nevoie. La noi elementul naţional exista fără a fi prins într'o formă de Stat, pe cînd dincolo forma de Stat exista primind elemente care nu erau naţionale, şi, prin şcoli, prin administraţie, prin dinastie, prin tot ceiace poate ieşi din domeniul moral, crease naţia francesă. Cînd veniai la noi şi vorbiai de naţiune, de neam, imediat, în mintea Munteanului, Moldoveanului, Ardeleanului se ivia ce poate fi mai natural, adică dorinţa ca toate elementele de acelaşi sînge, vorbind aceiaşi limbă, să se găsească în aceiaşi ţară.

Că au înţeles unii ideile revoluţiei franceze ca un pretext de turburări sau de gură-mare anuţînd turburări ce nu se vor petrece niciodată, e fără îndoială, dar a fost şi o adîncă pătrundere a societăţii contimporane de nevoia libertăţii. A fost şi o convingere a acestei societăţi că pentru a trăi mai departe trebuiesc forme constituţionale asigurate. Şi-şi făceau ilusie. Eu nu sunt un constituţionalist convins: nu cred că salvarea naţiei romîneşti poate să se găsească într'un text copiat după principiile lui Lenin sau ale altui cuiva, ceva mai stîmpărat, din Apus, sau în ideile ce s'au expus în interesanta serie de conferinţe ce s'a ţinut de Institutul Social Român. Mie-mi trebuie un om de treabă, şi-mi e indiferent dacă binele ce-l face este conform cu cutare sau cutare principiu de Constituţie.

Va să zică a fost şi o pătrundere a societăţii de atunci de nevoia formelor constituţionale; a fost în acelaşi timp la noi ca şi la Greci — la Sîrbi în mai puţină măsură, ei avînd cărturari foarte puţini, iar la Bulgari, de loc.

In cursul pe care-l pregătesc pentru Sorbona, în Ianuarie, o să caut să arăt care a fost felul cum ideile apusene au pătruns la toate popoarele din peninsula bulcanică, şi cred că no să ieşim mai rău decît alţii. Din potrivă: o să se vadă cît de puţin şi de superficial au pătruns ideile Revoluţiei la alţii şi cît de adînc la noi; cum aceste idei, la noi, spre deosebire de Grecii cu cari trăiam în devălmăşie, au păstrat un caracter mai uman, pe cînd la Greci ideile acestea s'au transformat în sens strict, îngust şi antipatic naţional-şovinist.

Va să zică iată un nou element care se adaogă ca să ne îndemne să transformăm tot rostul nostru în forma de naţiune, această naţiune rămînd a fi înţeleasă altfel decît

pur politic şi numai în funcţie de libertate, egalitate şi fraternitate, ca în Apusul european. Efectele s'au resimţit îndată pînă şi în lumea călugărească, şi călugărimea, evident, nu figurează între elementele cele mai pline de iniţiativă inovatoare. Bieţi oameni trăind retraşi în schiturile sau, dacă trăiau la oraş, în mitocurile mănăstirii lor! Pînă şi la călugării aceştia a întrat ideia de unitate romînească foarte răpede. Iată Naum Rîmniceanu, la care a învăţat şi Eliad Rădulescu—şi nu trebuie uitat că el a început în forma aceasta naivă ca să ajungă în forma mai înaltă la Lazăr şi ca să se desăvîrşească prin lecturile pe care le-a făcut în literatura apuseană. Da, în Naum Rîmniceanu am avut de-odată, într'o formă naiv revoluţionară, un spirit întru toate asemenea lui Petru Maior, deşi între Naum Rîmniceanu, călugărul muntean, şi între protopopul ardelean, corector de cărţi la Buda, evident că n'a fost nici un fel de cunoştinţă personală sau prin corespondenţă. Dar tocmai aici stă interesul cînd la un popor, în medii cu totul deosebite, prin oameni cari nu samănă unul cu altul, a căror inspiraţie e total deosebită, se ivesc aceleaşi idei, manimanifestînd aceleaşi tendinţe: acesta este un fenomen mare şi îmbucurător. Cînd într'un popor poţi să vezi în chip spontaneu, şi în cea mai înaltă formă intelectuală şi în cea mai smerită formă populară, că se apără aceleaşi idei, că se vădesc aceleaşi sentimente, să ştiţi că poporul acesta se pregăteşte pentru cel mai mare lucru din istoria lui naţională. Cînd veţi vedea numai manifestarea populară fără ca sus clasa intelectuală să o poată prefăce în doctrină, îţi vine să plîngi de nenorocirea acestui popor care are forţe, dar n'are direcţie; cînd vezi ideia manifestată sus în formele celei mai înnalte metafisico-politice şi jos nu mişcă nimic, îţi vine să plîngi nenorocirea acelui popor care are directivă, dar n'are forţele trebuitoare pentru ca această directivă să fie executată. Noi am trecut prin întîia fază şi sîntem în a doua, sîntem la a doua durere: jos e atîta bunătate expusă la toate ispitele şi mînată de toate îndrăznelile, iar sus gîndul bun care este ca sămînţa plutind în văzduh fără să fie jos pămîntul în a cărui brazdă să se coboare. Trist, foarte trist! De sus trebuie să cadă într'una sămînţa sămănătorului, chiar dacă ar fi ca nici un bob să nu cadă în brazdă, dar, măcar unul dacă o cădea, şi încă va fi ceva. Datoria cui poate să arunce sămînţa viitorului este să o arunce pînă la ultima mişcare a mîinii sale obosite.

Călugărul Naum Rîmniceanu începe a vorbi de originea Romînilor. Credeţi că-l încălzia aceia că se simţia Roman? Nu, dar ca şi în Ardeal şi la noi a vorbi de Romani însemna a vorbi de un lucru comun, de un element de legătură, de un element primordial. Evident că teoria pe urmă a pornit pe drumuri lăturalnice, care au dus la absurd şi a servit ca să scuse multă lene, să îndreptăţească multe pretenţii, dar pentru moment, în afară de faptul că era nouă, ea folosia ca element de putere morală. Pe lîngă aceasta era foarte trebuitoare în acel sens că drumurile noastre, divergente, puteau fi aduse la unificare prin această ideie a originii comune. Cînd căuta să se informeze asupra trecutului, părintele Naum se adresa la opera, din veacul al XVII-lea, a Stolnicului Constantin Cantacuzino, un adevărat manual de unitate romînească. In cronica lui nu vorbeşte numai de lucrurile din Bucureşti, dar şi de cele din Moldova. Pentru dînsul Muntenia şi Moldova erau tot una.

Pentru Naum Rîmniceanu aceasta era cu atît mai mult, cu cît Domnul din Moldova în momentul acela era acelaşi ca şi Domnul Ţării-Romîneşti. Şi înainte de 1806, cînd Ruşii au ocupat Principatele, ei au realisat o formă de viaţă comună, fiindcă, de şi se păstrau două Divanuri, cu toate acestea acelaşi sistem fiinţa şi în organizarea şi în acţiunea celor două Divanuri, şi se mai exercita apoi aceiaşi influenţă a preşedintelui şi vice-preşedintelui rusesc asupra acestor două forme administrative interioare ale Principatelor. Dar la 1806, cînd Ruşii au venit reeditînd, în formă încă mai perfecţionată, încă mai desăvîrşită supt raportul protectoratului, vechea lor formă administrativă unitară pentru amîndouă Principatele, ei aveau un prieten pe care se puteau sprijini, pe care-l ajutaseră să revie în Domnie. Acest prieten, Constantin Ipsilanti, voia să fie rege al Daciei, şi mai avea o speranţă şi mai mare, căci înţelegea să influenţeze şi asupra Sîrbilor, ca să realizeze uniunea dintre Principatele creştine ortodoxe. Şi el avea destulă influenţă asupra Ruşilor pentru ca ei să-i încredinţeze conducerea principatului moldovenesc, unde mai fusese Domn, ca şi a principatului muntean unde el a avut reşedinţa lui. Numai mai tîrziu interese dela Petersburg, au făcut ca Ipsilanti să fie înlăturat, şi el s'a dus în Rusia, unde a trăit foarte onorat şi bine îngrijit în retragerea lui fiind îngropat la Chiev acela care a visat de coroana regelui Decebal.

Acuma, între vechiul stăpînitor dacic din munţii Haţegului şi Fanariotul cu anteriu şi papuci turceşti dela 1806 a fost, evident, o foarte mare deosebire. Dar e un lucru care nu-i deosebeşte: amîndoi erau în funcţiune de acelaşi instinct popular şi de aceleaşi necesităţi elementare ale unei rase. Ipsilanti niciodată n'a purtat coroana de rege, vasal al Ruşilor. Viaţa lui s'a isprăvit în felul pe care l-am arătat, dar ideia a rămas şi după aceasta. La 1812 s'a mîntuit războiul prin pacea dela Bucureşti, care ni-a luat Basarabia. Acum, chiar în negocierile de pace făcute în vederea acestei ruperi de teritoriu romînesc, este ceva care, jignindu-ne aşa de greu în ce priveşte interesul nostru naţional, rupîndu-ni jumătate din Moldova, cu toate acestea ne-a apropiat pe unii de alţii. Eram în baza aceleeşi primejdii, aceiaşi nenorocire ne ameninţa pe toţi. După ce avusem aceiaşi administraţie rusească, aveam din partea Rusiei, aceiaşi dorinţă de a ni cuprinde pe toţi supt sceptrul Ţarilor.

Ruşii au vrut întîiu să aibă şi Moldova şi Ţara-Românească. Chiar Napoleon I, într'un discurs ţinut în Senatul francez, a recunoscut această anexare. Şi atunci n'am mai fi format două Principate, ci acelaşi teritoriu de stăpînire, o singură provincie. Ar fi fost o unire în condiţiile cele mai umilite, cele mai nenorocite, împotriva cărora orice conştiinţă romînească luminată trebuia să proteste. Dar, cu toate acestea, basa materială exista şi, cînd, în negocieri care au ţinut multă vreme între Ruşi şi Turci, a fost vorba de viitorul ţărilor noastre, Ruşii au venit cu un singur teritoriu romînesc dela Nistru pînă la Dunăre pe care voiau să-l anexeze. Numai apoi, supt presiunea ameninţării francese, a campaniei lui Napoleon în Rusia, au zis: ni mulţumim cu Moldova pînă la Siret şi apoi pînă la Prut, şi, dacă ar fi zăbovit negocierile, poate că se mulţumiau şi cu nimic, cum se întîmplase şi altădată: nenorocirea noastră a fost că Turcii s'au grăbit şi că Francesii nu s'au grăbit să asigure pe Turci că vor pătrunde în Rusia şi vor împiedeca pe Ţar de a ţinea oşti la noi.

Cînd au venit Domnii cei noi, unul la Iaşi, altul la Bucureşti — la Bucureşti era Carageà, vestit mai mult prin ciuma din vremea lui şi prin stoarcerile Vistierului lui, Belu, iar în Moldova Scarlat Calimah, de neam moldovenesc, dar grecisat,— ambii represintau acelaşi curent naţional grecesc, mergînd pînă la redactarea în greceşte a actelor de stat, — şi curentul era mai tare în Moldova, de

şi şcoala din Bucureşti era cel puţin comparabilă cu cea din Iaşi. Precum apăsarea rusească îndreptată contra noastră ne-a servit prin unitatea materială pe care a realisat-o pentru scopurile noastre, tot aşa cultura străină, grecească, făcută în contra deşteptării spiritului nostru naţional, ni-a servit în oarecare formă şi în oarecare măsură pentru apropierea noastră unii de alţii. Cultura aceasta nu era deosebită dela o şcoală la alta: trăiam în acelaşi mediu cultural fie el şi străin, dascălii treceau dintr'o şcoală într'alta, precum Domnii treceau dela un tron la altul, iar ceata boierească ce întovărăşia pe Domn se muta din capitala Moldovei în capitala Munteniei. Era o singură viaţă superioară intelectuală, dar în limba Grecilor de odinioară, căci învăţământul nu se făcea în limba populară grecească, ci în limba veche care în Răsărit era aceia ce a fost latină în Apus.

Şi n'a fost numai atît. Ei, Grecii, făcînd propagandă pentru ca noi să trecem dela forma naţională romînească la cea grecească, nu se opriau la hotarul Principatelor, care n'avea importanţă pentru dînşii, cu atît mai mult, cu cît nu rîvniau numai la întinderea culturii greceşti, ci la creaţia unui Stat grecesc, şi în regiunile dunărene: pentru dînşii Moldova, Muntenia, Moreia, Constantinopolul erau tot una, cînd voiau să facă Imperiul bizantin întreg cu reşedinţa în Constantinopol, Alexandru Ipsilanti, fiul Văcărescăi, fiind Împăratul Bizanţului. Atunci hotare nu existau pentru dînşii: pretutindeni era spiritul elenic menit să aducă întemeierea acelui Imperiu înglobînd toate teritoriile creştine din Orient. Cînd dascălii greci făceau discursuri nu spuneau: „D-voastră sunteţi cetăţeni ai Statului muntean", ci „sunteţi fii ai Daciei", şi înţelegeau Dacia şi cu Moldova şi cu Muntenia, poate şi cu Ardealul.

Căci la Braşov, la Sibiiu erau companii greceşti, era o influenţă foarte puternică a spiritului elenic, aşa de puternică, încît Grecii au la Braşov, prin îngăduinţa Statului romîn, care putea s'o ţie foarte bine şi trebuia s'o ţie, o ciudată biserică grecească, care aproape n'are credincioşi, dar la care sînt alipite două moşii brâncoveneşti, Poiana Mărului şi Sîmbăta, şi o bibliotecă a Banului Grigore Brîncoveanu, care a patronat această biserică pe vremea cînd eram în devălmăşie cu Grecii.

Deci cultura elenică pentru amîndouă ţările, concepţia Daciei culturale corespunzînd Daciei politice străine a lui

Potemchin. După trecere de treizeci de ani, Dacia reapărea tot în formă străină, dar într'un domeniu deosebit decît domeniul dintîiu. Noi însă resistam în aceasta prin instinctul celor de jos, prin conştiinţa celor de sus în contact cu Apusul, unde călătoriseră, într'o lume care realisase ideia naţională şi ne făcea să protestăm în contra formelor silnice. Dar, *dacă protesti contra unei forme străine unitare, protesti într'o formă național unitară.* Aşa încît curentul acesta împotriva elenismului care ne unifica a fost un curent romînesc unificat în însuşi punctul lui de plecare, care era protestarea împotriva influenţii străine unificatoare.

Atunci era nevoie de o inspiraţie foarte puternică, de o credinţă nezguduită, de un fanatism pe care noi de aici nu-l aveam, fanatism doctrinar, de care eram lipsiţi noi, cu creşterea noastră răsăriteană, care este foarte fin aşternută peste un fond popular foarte discret: noi n'aveam entuziamul acesta dîrz, fanatismul neînduplicat care trebuie să se lovească pînă la capăt împotriva unui duşman. In Ardeal însă îl aveau, fiindcă acolo toţi luptau împotriva dominaţiei străine luptau şi în interesul naţional propriu-zis, şi în interesul politic, cultural şi social. Pentru ca bietul burghez romîn care începea să se înfiripe, să între în cetatea săsească şi să-şi aibă prăvălia, pentru ca ţăranul să ajungă să fie liber, pentru aceasta, de voie, de nevoie, trebuia să ducă o luptă naţională în legătură cu însăşi emanciparea naţională; pentru ca şi clerul să revie la vechile forme organizate pe care le pierduse, episcopul, mitropolitul trebuiau să ducă luptă, şi nu cea în margenile intereselor clerului, ci lupta cea mare prin care fiecare clasă putea să ajungă la ţintele sale. Era şi aceasta o unificare între clasele diferite, tot poporul formînd un singur element luptător.

Pe de altă parte, se adăugia pe lîngă vechea apăsare administrativă austriacă şi tendinţa unui popor conlocuitor de a înlătura orice altă cultură; aşa încît era o luptă unită pe două fronturi. Se găsiau toate cerinţele pentru ca de acolo să vie elementul de fanatism, de dogmatism rigid, intolerant, neiertător, de care avem nevoie aici.

Iată, dacă este să ne împărţim adevărat, istoriceşte, rolurile cum stau lucrurile. Părerile pe care le-am exprimat şi unii şi alţii, potrivit vremii, în trecut, nu falşifică adevărul, dar scot din trecut un element mai sus decât altul. Aveam noi din Regat tot interesul să ni scădem partea de merit;

aveam datoria chiar să ni o scădem şi să înnălţăm pe a fraţilor noştri, dar nici ei nu trebuie să ne creadă întru toate. In orice caz nu trebuie să se facă din aceasta o bază împotriva Vechiului Regat. Modestia noastră nu trebuie să devie un păcat pentru noi, ci să se recunoască, din potrivă, ca un merit. Dacă te primesc în casa mea, mică, modestă şi mă scuz că e aşa, nu şade frumos ca d-ta, să spui: da, aşa este, mică, proastă e casa d-tale! Dacă este însă să fixăm, drept, echitabil rosturile noastre, lucrurile aşa stau: ideia am avut-o şi noi, numai împrejurările dela noi n'au îngăduit ascuţişul care taie. Era acelaşi oţel de o parte şi de alta, numai că oţelul ardelean era ascuţit de războiu, al nostru, o sabie fanariotă, era doar purtat la şold şi n'avea nevoie să fie ascuţit. Aşa încît ascuţişul a venit de aiurea, dar oţelul a fost şi la unii şi la ceilalţi, şi, cînd a fost vorba să croim o cultură romînească luptătoare contra culturii elenice care ne înnăbuşia, în momentul acela s'a adaus toată virtualitatea culturală, toate puterile culturale ascunse, toate posibilităţile de manifestare culturală ale noastre în jurul teoriei lui Petru Maior. Dar nu numai prin teoria lui Maior, o formulă prin care s'a ajuns, după Gheorghe Lazăr, unde s'a ajuns. Formule se aruncă în fiecare generaţie asupra unui popor, dar cîte prind! Şi, cînd una prinde, înseamnă că ea corespundea la ceeace poate da societatea însăşi pentru a aduce formula la biruinţă.

Şi s'a mai întîmplat un lucru: clasa boierească a noastră nu era absolut în întregime rea. De alminteri erau boieri de toate felurile, boieri cari trăiau numai la Bucureşti, boieri cari trăiau la ţară, unii prin locuri mai apropiate de capitală; alţii se înfundau prin văile Carpaţilor sau cine ştie unde şi trăiau în contact cu ţărănimea. Boierimea olteană în această privinţă era cu totul deosebită de boierimea din Bucureşti: ea avea Divanul ei la Craiova şi se putea lipsi de sfaturile celor din Bucureşti. Banul avea un fel, n'aş zice de suveranitate, dar un fel de drept autonomic asupra celor cinci judeţe. Clasa boierească s'a pus imediat în serviciul ideilor de regenerare naţională, şi boierii aceştia, fiind oameni bogaţi, erau todeauna curioşi de lucruri nouă, şi pentru a le cunoaşte şi pentru a se lăuda cu dînsele,— credeţi că toţi cei ce au clădit biserici, mănăstiri, spitale au făcut-o numai din iubire, din compătimire? nu, ci foarte mulţi au făcut-o şi din dorinţa de a eşi la iveală —, călătoriau în „Europa". Venind în Apus au văzut naţia realisată cultural

şi politic, şi din aceasta au luat elementele esenţiale pentru realizarea însăşi a vieţii noi în ţările noastre.

Doriau Constituţie? Constituţia era inspirată în ambele ţări din aceleaşi principii. La 1822, cînd a fost înlăturat regimul fanariot, după mişcarea neizbutită a Grecilor şi după protestarea lui Tudor Vladimirescu, şi Muntenii şi Moldovenii au prezintat cererile lor. Cererile se asămănau pentru că aceiaşi era situaţia şi pentru că erau făcute de aceiaşi clasă. Pe de altă parte, în călătoriile lor apusene, de unde-şi luau modelul, boierii, şi de o parte, şi de alta, vedeau exact acelaşi regim.

Observaţi călătoria, aşa de interesantă, a lui Dinicu Golescu — cu unele schimbări în ce priveşte forma, ar putea să devie o carte de lectură pentru bibliotecile populare. Boier simţitor, el vede avîntul cultural, avîntul de libertate, de legalitate în alte ţări, doreşte acelaşi lucru la noi, se plînge că din vina clasei lui nu se găsesc toate aceste lucruri în ţara noastră. E cel dintîiu act de mărturisire dureroasă din partea boierimii noastre. Dar el, ca să treacă în Apus, trebuia să străbată Ardealul, Banatul. Boierii noştri n'aveau legături cu cărturarii ardeleni, deşi ele existau între Molnar, de exemplu, doctorul oculist, profesorul la Universitatea din Cluj, feciorul de preot legat de ierarhia ardeleană, şi unii Vlădici dela noi pentru tipărirea de cărţi, pentru aducerea de slove aici, pentru vinderea cărţilor tipărite de Molnar la tipografia din Buda.

Apoi s'a găsit Zaharia Carcalechi, probabil de origine macedoneană, negustor aşezat la Buda, improvizat, peste inteligenţa şi mijloacele lui, factor cultural: avînd în vedere înnainte de toate punga lui şi folosul tipografiei, în calitatea lui de „ferlegăr", cum îşi zicea, a început să împartă laude tuturor celor cari-i cumpărau cărţi, întrebuinţînd întreaga terminologie latină de măgulire, care a trecut şi în nemţeşte şi ungureşte pentru a măguli vanităţile. Carcalechi i-a lăudat pe toţi laolaltă, şi el trebuia să ajungă la ideia Daciei: pentru că avea o singură pungă pentru toţi abonaţii şi cumpărătorii cărţilor lui: făcea carte pentru toţi. Mai tîrziu a întemeiat o revistă, „Biblioteca Romînească", publicînd chipurile Domnilor romîni. Pe Ioan Maiorescu l-a pus să scrie originea Romînilor. Stampele cu care ilustra cartea, chipul lui Ştefan-cel-Mare. mormîntul lui Mihai Viteazul, etc., stampe foarte bine făcute, erau datorite unui profesor dela noi, care învăţase în Apus, Gheorghe Leca.

Revenind la Dinicu Golescu, el, plecînd cu trăsura lui proprie, cu provizia lui de dulceţi şi de tabac, s'a oprit în Ardeal, dar numai cît i-a cerut stomahul, şi el ni vorbeşte deci de sarmalele preoţilor din Săcele, căci n'a întrat în contact cu cultura romînească. Dar în contact cu vrednicia şi mândria romînească a întrat, cu voie sau fără. A trecut prin Banat, şi acolo a văzut el pentru prima oară soldat romîn, grănicer, cu caracter naţional şi foarte mîndru de faptul că e soldat romîn, fie şi în serviciul Împăratului austriac. Şi atunci şi-a zis: dacă am avea şi noi soldaţi ca aceasta! De fapt avusesem pe vremea lui Costantin Ipsilanti, însă ca oameni prinşi dintr'o parte sau dintr'alta, unde nu era conştiinţă naţională atît de puternică cum era la soldatul grăniceresc autonom de supt stăpînirea austriacă, soldat permanent, pe cînd supt Ipsilanti au fost soldaţi numai cât a ţinut războiul.

In acelaşi timp când Dinicu Golescu se pregătia de călătorie, Tudor Vladimirescu, care a condus mişcarea dela 1821, făcuse drumul Vienei. De aici iese alt curent de solidaritate romînească. Locuind în casa unui boier, Tudor se duse să reclame o moştenire. La Viena a găsit un centru de solidaritate romînească,—solidaritatea ortodoxă întîiu, din care se desfăcuseră Grecii de o parte, Romînii de alta. Erau negustorii din compania grecească, în care erau şi Greci, dar şi Romîni. Şi atîtea interese chemau pe Romînii de supt coroana habsburgică la Viena. Tudor şi-a căpătat mijloacele cu care a făcut mişcarea dela 1821 din izvoare deosebite: întîiu din existenţa clasei de panduri deprinsă a se lupta încă de pe vremea dominaţiei austriace în Oltenia, cu o sută de ani în urmă, apoi din războiul pe care supt Ispilanti l-a dus în Serbia şi din vederea la Sîrbi a unei naţii care luptă întreagă pentru scopurile ei naţionale, fără deosebire de provincie sau de clasă. Credeţi d-voastră că, dacă Tudor ar fi izbutit, dacă împrejurările nu l-ar fi silit să dea înnapoi si dacă n'ar fi fost omorît de eteriştii lui Alexandru Ipsilanti, mişcarea lui nu s'ar fi întins şi în Moldova? Credeţi că programul lui Tudor Vladimirescu, în numele unei întregi clase şi unei singure suferinţi, îndreptată instinctiv către un singur ideal, s'ar fi oprit la un hotar? Dacă mişcarea, care era olteană, ar fi prins în Ţara Românească — şi nu uitaţi că sprijinul muntenesc, în afară de un judeţ, nu i s'a dat; ostaşii din armata lui Tudor erau numai Olteni —, dacă

mişcarea, zic, ar fi prins, ţăranii, mulţi foarte dîrji, din Muscel, Argeş, Buzău, rasă fină, ori îndrăzneţii Brăileni, ori cei dela marginea Moldovei nu s'ar fi îndemnat la o mare revoluţie? Şi, pe de altă parte, pentru ca Tudor să aibă încredere că se poate ajunge la ceva, i-a trebuit la Viena contactul cu lumea din Apus prin cetirea foilor austriace şi priveliştea congresului dela Viena. Căci, cînd a fost congresul, el era la Viena: Napoleon fusese învins şi se împărţiseră teritoriile pe care le stăpînise ori le patronase odinioară, se formaseră State nouă. Atunci trebuia să se întrebe Romînul: dacă se formează State nouă, de ce n'ar fi aşa şi cu Principatele? Din pricina lui Metternich nu putea fi vorba de Bucovina şi din pricina lui Alexandru I-iu nu putea fi vorba de Basarabia, dar de Principate laolaltă putea fi vorba. Şi pe vremea lui Napoleon fusese vorba de formarea unui Stat românesc, pe care Ruşii îl voiau supt un Mare Duce, iar Austriecii supt un arhiduce. Şi Tudor, în scrisorile găsite dăunăzi, spune cam aşa: „Se îndeletnicesc cei din Viena cu schimbarea rostului lumii. Poate să fie vorba de ţările noastre. Mult a fost, puţin a rămas". Cuvinte care ar trebui săpate pe o statue a lui Tudor: „mult a fost puţin a rămas", şi satuia ar fi trebuit să i se ridice cu prilejul centenarului în Bucureşti chiar; dar nu s'a făcut.

Iată ce se cuprinde ca element de unitate romînească în chiar gândul lui Tudor Vladimirescu, omul care, modest cum a fost, a îndeplinit cu toate acestea unul din cele mai mari roluri în istoria Romînilor.

In epoca aceasta boierimea, cum am văzut, doria o Constituţie şi nu putea s'o dorească deosebită pentru Moldoveni şi deosebită pentru Munteni. Actele de la 1822—26 sînt în legătură cu mai vechi proiecte din secolul al XVIII-a. Ele n'au fost făcute dintr'o capitală sau din alta, ci din locurile unde nenorocirea exilului şi speranţele de viitor uniau pe toţi Românii. Exilul este de multe ori lucru binecuvîntat, ca orice suferinţă, în istoria unui popor. Noi n'am cîştigat marele război prin iluzia dela 1916, ci prin durerile pribegiei din Iaşi. Este o deosebire de adîncime în suflete după cum cineva a luat parte sau nu la o mare durere. Noi, cari am trăit în mijlocul nemaipomenitelor dureri care au însemnat acei doi ani, dar cari în schimb n'am văzut străinul poruncind, avem în noi o adîncime de

care ne mirăm înşine şi pe care au săpat-o aceste dureri Tot aşa cu exilul de la 1821, care a ţinut pentru unii până la 1826, mai ales pentru unii boieri munteni, foarte înverşunaţi, cari au spus: pe Domnii din 1822 nu-i recunoaştem; i-au numit aşa, boieri mai proşti ca noi; noi trebuie să fim demni; şi prin urmare au hotărît să nu iea parte — să zicem, la desbaterile parlamentare, dar s'a întîmplat ce se întâmplă mai totdeauna în lucruri de abstensiune: de oare ce n'ai nici o ţintă positivă, resortul dela o bucată de vreme slăbeşte.

In exil fugarii au stat la Braşov, la Sibiiu, la Cernăuţi ori în Basarabia. Cei dela Sibiiu şi Braşov nu erau numai boieri munteni sau, admiţînd că erau numai boieri munteni, trăiau în mijlocul populaţiei ardeleneşti ani întregi de zile; interesele lor erau solidare; umblau ştafetele: ce facem cu ţările noastre? Trebuia o acţiune de solidaritate, pentru că era vorba să se refacă o ţară. Pe urmă au venit cu sisteme constituţionale, dar iarăşi ei ştiau că poţi scrie oricîte constituţii, dar, ca să existe, li trebuie o acţiune solidară în acest caz pe lîngă Ruşi şi Turci. Prin acţiunea comună s'a ajuns la hotărîrile Convenţiei dela Acherman, dintre Ruşi şi Turci, la 1826, ca boierii din amîndouă ţările să lucreze împreună, fiind un comitet moldovean şi unul muntean, dar găsindu-se în necontenite legături de solidaritate pentru a elabora noua Constituţie. Atunci s'a făcut Regulamentul Organic.

Am spus adesea că acest Regulament nu e dăruit de nimeni: unii l-au aprobat fără să-l cetească, Turcii; alţii l-au întregit după ce l-au cetit, Ruşii. Regulamentul a ieşit însă din sforţările boierilor noştri, pe baza conştiinţei unitare a nevoilor noastre. Asachi, care era din partea Moldovei, reprezinta aceeaşi tendinţă general romînească în cultură pe care o reprezinta Eliad la Bucureşti. Conachi, care făcea poezii ce se cîntau la Bucureşti ca şi la Iaşi, era un scriitor pentru toată clasa conducătoare a Romînilor din vremea lui. Barbu Ştirbei, care era pentru comisia munteană secretar, venise din Apusul Europei, unde ideile de conştiinţă naţională unitară determinau singure soarta popoarelor. Grecul Villară, boier mare, foarte isteţ, nu putea în concepţia lui elenică, asămănătoare cu a lui Calimah şi Carageà, să considere lucrurile Ţării Romîneşti ca deosebite de ale Moldovei. Pe de altă parte formele generale ale oricărei Constituţii le dăduseră Francesii.

Şi mai era ceva: Ruşii doriau să ne anexeze, şi Chiselev, preşedintele Divanurilor dela 1828-29, care a pus în executare Regulamentul Organic la 1834, ne privia ca o singură pradă pentru mîne. Concepţiunea de gubernie a ţărilor noastre era în mintea Ruşilor de atunci, şi ei înţelegeau deci să se dea Românilor un aşezămînt astfel încît, la anexare, să poată funcţiona viaţa administrativă fără nici-o deosebire dela un principat la altul. In Regulamentul Organic este chiar un articol care spune că se pot uni ţările noastre supt raportul administrativ. De fapt Regulamentul combătut aşa de mult la 1848 cuprinde astfel în el însuşi baza viitoarei uniri a Romînilor.

Mai era ceva: tot în vederea provinciei ruseşti unitare, ca să ne rupem de Turci s'a făcut un cordon de carantină. Era un cordon grăniceresc în realitate, şi pentru carantină dădeau soldaţi şi Muntenii şi Ruşii. Carantina, de fapt, era hotarul sanitar care trebuia să pregătească hotarul politic. Generalul care comanda pe soldaţii carantinelor era un Grec în serviciul Rusiei, Mavros. Aşa fiind, interesele economice erau solidare. Domnii noştri, în unele chestiuni lucrau de comun acord, cum a fost, de pildă, în chestiunea mănăstirilor închinate Locurilor Sfinte. Şi, cum în chestiunea mănăstirilor închinate, care interesa pe amîndouă principatele, Domnii lucrau solidar, ei s'au gîndit dela o bucată de vreme: dar dacă am face un fel de unitate economică într'o legătură vamală specială între unii şi alţii? Nimic mai natural. Aşa cereau şi interesele noastre. Unirea Germaniei s'a pregătit, cum se ştie, prin unirea vamală încheiată între Statele germane.

Apoi a fost nevoie să se facă şcolile noi prevăzute prin Regulamentul Organic. Invăţămîntul nostru de acum este încă pe bazele puse de Regulamentul Organic. Spiritul este al lui Gheorghe Lazăr, Asachi şi Eliad, dar formele sînt ale Regulamentului. Şcolile primare, şcoala secundară, Universitatea, s'au pregătit atunci. Pentru aceste şcoli însă era nevoie de profesori.

Se ţipă foarte mult în momentul de faţă când vin „regăţenii" în Ardeal şi vin aceiaşi „regăţeni" sau „ţigani" în Basarabia, căci nimeni nu poate opri ca prisosul de forţe al unei părţi într'un popor să se reverse unde nu este de ajuns. „Regăţenii" aceştia or fi având apucături rele cu toate acestea, deşi foarte răi, prezintă şi avantagiul că sînt un element de unificare. Şi Munteanul a protestat într'o vreme cînd a

avut prefecţi, subprefecţi moldoveni, şi Moldoveanul, cînd i s'au trimis prefecţi munteni. Am cunoscut o femeie foarte deşteaptă, care spunea: decît să-mi trimet eu copilul la Bucureşti, mai bine îl omor. Şi acum chiar au rămas în Iaşi cercuri în care mai dăinuesc concepţii idioate ca acestea. Precum astăzi „regăţenii" îndeplinesc o funcţiune de unificare, tot aşa descălii ardeleni au îndeplinit acest rol aici în acea epocă. Atunci Maiorescu, Laurian şi atiţia alţi Ardeleni, pe lîngă cîte un Bucovinean, au venit în ţările noastre pentru că trebuiau ocupate catedrele. Cum umplem noi astăzi şcolile din Ardeal cu „regăţeni" tot aşa s'au umplut catedrele create prin Regulamentul Organic în mare parte prin Ardeleni. Gramatica romînă, istoria romană şi istoria Românilor s'au învăţăt prin Ardeleni. Şi s'a creat o întreagă generaţie de profesori cari s'au stabilit pînă şi în Văleni, un David Almăşanu, de pildă. Iată alt element de unificare.

Dar literatura pe atunci o făceau profesorii laolaltă. Principatele au ajuns o vatră de concentrare a tutulor silinţilor culturale romîneşti. Blajul a făcut şi aici şi bine şi rău. A fost o cetăţuie confesională închisă. De acolo ar fi putut veni mai mulţi, pentru că la Blaj s'au format destui profesori, dar a fost totdeauna acolo un fel de sectarism confesional care ni-a stricat. Orice confesionalism care trece peste ideile naţionale, este mizerabil, şi împotriva lui statul şi conştiinţa publică trebuie să iea măsuri de prezervare a unităţii.

Va să zică iată şi rolul şcolii. Acum dela rolul şcolii de unde pornesc în toate părţile curente, să trecem la ideia unităţii politice romîneşti.

Într'o comunicaţie recentă la Academie am atras atenţia asupra unui lucru, şi anume: cîţiva dintre boieri au ajuns, supt conducerea lui Ion Cîmpineanu — a cărui corespondenţă din nenorocire n'a ieşit pînă acum la iveală, la părerea că s'ar putea întemeia, în 1837, un stat romînesc unitar, cu Moldova, Muntenia, Ardealul, Bucovina, Basarabia.

De unde veniau aceste idei? De unde *nu* veniau? Din spectacolul vieţii unificate sub raportul economic, din spectacolul şcolii exact aceiaşi de o parte ca şi de alta. Laurian, care a început să profeseze în Muntenia, a ajuns dictator cultural în Moldova, călare pe două ţări, şi el îşi avea toate legăturile păstrate cu Ardealul. La 1848 aceşti dascăli

s'au întors doar în ţara lor, şi apoi au venit înnapoi. Nu mai erau hotare pentru spirit. În afară de aceasta se mai adăugiau două lucruri: Franţa şi Anglia se uniseră atunci în contra Rusiei în Orient, şi pretenţia lor era să schimbe viaţa întreagă în acest Orient. Dacă Franţa nu se înduşmănia îndată cu Anglia, e evident că unirea Principatelor se putea săvîrşi cu douăzeci de ani înnainte. In condiţiuni mai bune sau mai rele? În tot cazul, de o generaţie mai gospodărească şi mai practică şi de oameni mai maturi, pe cînd Unirea la 1859 s'a făcut, în mare parte, n'aş zice: de copii, dar de tineri ideologi fără practică administrativă şi cari au făcut enorme greşeli, ce puteau compromite Unirea însăşi. Boierii dela 1837 aveau toată forţa tradiţiei şi atîta idealism cît să ducă mai departe viitorul poporului lor.

Dar ei mai erau supuşi la o influenţă. Pe lîngă profesorii ardeleni aveam nevoie, pentru învăţarea limbilor, de profesori străini. Învăţămîntul acesta era îndreptat către Franţa, care nu ni-a cerut niciodată în schimb o abdicare naţională. Aveam deci nevoie de profesori de franceză şi de civilizaţie apuseană la noi, şi ei au venit. Şi acum în Ardeal este o mare nevoie de profesori francezi, şi au venit şi acum, unii cu foarte bune intenţii, cu cunoştinţile trebuitoare. Focillon şi alţii sunt elemente de legătură mult mai preţioase decât îşi închipuie atâţia. A venit deci în acea epocă un Vaillant, profesor multă vreme la noi, la Sf. Sava: nevasta sa a întemeiat o şcoală de fete, el a tipărit un dicţionar romînofrancez şi o mare operă în trei volume despre Romînia. Colson a stat pe lîngă Filipescu de lîngă Văleni. de la Drajna, şi au venit şi alţi Francesi. Ei veniau dintr'o ţară unificată şi nu puteau concepe o ţară altfel decît subt raportul unificat. Cartea lui Vaillant se chiamă „La Romanie", nu „Moldavie" sau „Valachie", şi viaţa noastră naţională este înfăţişată perfect unitar: nu e capitol care să nu fie în favoarea unităţii noastre naţionale. A fost implicat într'un complot: urmărit de poliţie, a fugit în Moldova. Colson are capitole întregi din cartea sa despre Ardeal, Bucovina, Basarabia: El a fost şi agent pentru unirea romînească: boierii munteni, nemulţumiţi în Muntenia cu Alexandru Ghica, care avea bune intenţii, dar despre care se spunea în versuri: „Alexandru Ghica n'a făcut nimica", boierii au mers la Mihai Sturdza şi l-au poftit să fie Domn al amînduror Principatelor. Sturdza, om foarte energic şi foarte isteţ, s'a plîns de suferinţile

lui din partea Ruşilor şi a spus că nu-i trebuie o coroană necontenit umbrită de aburii protecţiei străine. Într'o conversaţie în care a asistat consulul francez el a făcut această declaraţie.

Dar partidul lui Cîmpineanu avea în vedere unirea desăvârşită a Romînilor, şi am arătat că tinerii de la 1848 au dat puţin înapoi idealul romînesc. Boierilor puţin li păsa că aduc pe Mihai Sturdza, numai să fie Statul romîn unificat, pe cînd tinerii ziceau: nu, să rămîie şi două Principate, dar să fie libertate.

Unii, crescuţi la şcoala naţională, voiau unitate, ceilalţi, crescuţi în mijlocul vieţii din Apus, voiau înnainte de toate libertatea pe care o văzuseră acolo. Cîmpineanu s'a dus la Paris, la Londra în vederea unirii, şi numai faptul că s'a năruit înţelegerea Franţei şi Angliei a împiedecat realizarea acestei idei.

Cînd un popor ajunge însă aşa de departe cum ajunseserăm la 1837, îndeplinirea idealului său e numai o chestiune de timp şi împrejurări.

N. Iorga

FANTAZIE DE SEARA

Ce crudă şi sălbatecă e Seara,
Cum schimbă feţe — feţe, subuciumată,
Când rumenă, când galbenă ca ceara....
Şi, pasionată,
Ca Salomeea după ce a dănţuit
Cum o sfătuise Irodiada,
Ea-şi duce pe tipsia cerurilor prada,
Capul proorocului iubit,
Soarele îngălbenit....

Arsă, trasă de dor,
Scuturată de friguri îl sărută
Cu ură,
Apăsând ucigător
Pe rană şi pe gură,
Poftitoare, dogoritoare, mută....

Curge sângele luminos.
Seara, pătată pe sâni şi pe veşminte,
Fuge spre apus eşită din minte,
Până ce scapă din poală capul frumos :
Soarele s'a rostogolit după colină.
Rătăcind, râde,
plânge
La o laltă, până leşină.
Apoi se stinge....
Intr'un târziu, Noaptea, negrul gâde
Ridicând din umeri în urma nebunei,
Şterge de sânge
Şi 'nfige 'n cer securea lunei.

V. Voiculescu

DOMNIŢA PULCHERIA

— Povestire pentru un Abecedar —

Scriitorii sunt aleşi de Dumnezeu ca să mângâie oamenii cu graiuri noi şi cu povestiri frumoase şi ca să le facă viaţa mai dulce şi mulţumirile mai adânci.

Pe vremea când nu era tiparul, când nu era hârtie multă ca azi, când nu erau cărţi pentru toată lumea, nici scriitorii nu se prea osteneau să scrie şi nu aveau aşezare. Ei pribegeau ca şi cântecele lor fără cuiburi, din loc în loc, străbăteau ţările şi limbile cu scripca subsuoară şi pretutindeni unde se opreau, îşi tânguiau povestirile sau îşi cântau dorinţele şi suferinţa, în tăcerea poporului, adunat la desfătare şi dăruit de Dumnezeu cu minunea sfântului auz

Indată ce cântăreţul îşi ridica pe strunele viorii arcuşul, se isca în oameni nevoia neînţeleasă de a frământa pământul şi de-a se arunca spre ceruri, ca şi cum li s'ar fi deşteptat aripi năpârlite la călcâie; ei se prindeau de mâini şi de mijloc, părechi, şi jucau.

Insă povestirea era pentru ascultare şi numai pentru zbuciumul din sine. Povestirile spun şi înfloresc lucrurile întâmplate şi oamenii au fost întotdeauna lacomi să le cunoască şi să înveţe din cele petrecute câte ceva; mai ales că firea şi avântul cuvintelor, mânate cu dibăcie şi har, înavuţesc o întâmplare şi împletitura de cânepă aspră a durerii, capătă, trecută prin graiuri calde, un fir de ibrişim şi o pojghie de lumini. Când povestitorul putea să le zdruncine sufletul cu povestirea lui, oamenii se bucurau cu mirare şi ziceau că într'adevăr pribeagul cântăreţ fusese trimis de către Cel-de-sus.

Părerea celor ce ascultă este adevărată. Şi când scrie şi când grăieşte, din cântec sau din cuvinte, povestitorul se deosibeşte de alţi povestitori, prin graiul lui deosebit şi felul lui deosebit de-a înfăţişa priceperii noastre viaţa, dogorită de arşiţa inimii lui înflăcărate, nu este în stăpânirea voinţii. De aceea oamenii zic că *felul* este o taină si oamenii ştiu că toate tainele sunt ale lui Dumnezeu, pentru că omul nu poate face taine, putând să-şi dea numai seama că sunt.

Un povestitor din acele vremuri, de care vorbim, era foarte trist în toate povestirile lui şi furtunos şi jalnic în toate cântecele de dragoste şi ospăţ. O umbră se lăsa peste el şi ascultători, pe dată ce povestea, iar dacă începea să cânte se înopta ca de ploaie. Lucrurile, în vreme ce cânta el, se deslânau ca dimia lăbărţată, se veştejau opărite în lanuri întinse, ca nişte grădini fierte de păclă, se jigăreau ca penele mari de curcan jupuite cu tăişul dinţat al unui briceag ruginit. Totul se vădea zidit pe dedesubt din scrumuri, închegat din cioburi mânjite şi din cenuşe. Totul se nisipea, ca la trecerea unui fier de călcat arzător, purtat pe verdeaţa şesului nouă, de mâna uscată a relei ursitoare. Şi cântăreţul şi ascultătorii lui erau neliniştiţi, se posomorau: printre cuvintele aruncate în povestirea lui se surpau prăpăstii cu gemete şi jăluiri în fund. Cântăreţul Iosif stingea fericirea în toţi flăcăii şi mâhnea Duminicile fetelor, care totuş îl chemau necurmat la horă ca să le cânte, ca şi cum simţeau trebuinţă neastâmpărată de vorbele lui de pustietate.

Iosif cântăreţul nu era trist într'adins şi sulimenit. Firea lui părea mâhnită dela născare şi dacă Iosif simţise pornire să cânte, el cânta ca să jevrească, şi fără pricină hotărîtă.

— De ce voi fi fiind eu mereu mâhnit? s'a întrebat odată Iosif, răzimat într'o pădure şi ascultând glasul codrului clocotitor, cu fluiere şi vuiete line. De ce sunt eu numai în durere şi îngrijorare, iar copacii şi cerul şi lumina şi gătelile mari ale lumii sunt atât de ademenitoare şi de fermecate?

Şi cum sta el şi se iscodea, par'că amărît şi de scripca lui, spânzurată de ramuri, cu picioarele la bărbie, cuprinse în braţe, i se păru că aude un murmur printre mestecenii albi, de-a lungul plocatelor de frunze, aşezate unele peste altele.

Işi deschise ochii. Credea că visează. In faţa lui, venea spre el un convoi ciudat. O domniţă mică, înaltă de-o şchioapă, se uita în sus şi surâdea la el, cu bunăvoinţă. Ea purta o rochie lungă de horbote subţiri de argint, cu o coadă făcută par'că într'adins, ca să o silească a păşi încet. Se oprise puţin, pentrucă îşi pierduse o cizmă de aur, cu care o încălţau acum îngenunchiaţi şi zoriţi, zece cărăbuşi negricioşi, ajutaţi de zece viespi ca sulfina. In faţa Domniţei, pe măsură ce făcea un pas, cincizeci de meşteri păianjeni, împărechiaţi cu cincizeci de fluturi, urzeau covorul împă-

rătesc al păinjenişului alb, încrucişat cu borangicul galben. O mie de greeri, aplecaţi pe cimpoaie, însoţeau, în rânduri alaiul, iar furnicile negre, înaintea ţesătorilor, netezeau drum, acoperindu-l cu păturі moi de pământ cernut. O mie de cobze, purtate de ţânţari în mantii lungi şi străvezii ca smaraldul, ţineau isonul cimpoierilor duioşi. In clipa în care s'a zvonit că iese Domniţa, toată pădurea s'a pornit să cânte cu toate vieţuitoarele şi foile ei, ca o sută de mănăstiri adunate laolaltă: cu clopetele deslănţuite şi cu coruri de maici mici.

Iosif cântăreţul îşi zise:

— Până acum nu am înţeles ce slujbă fac atâtea jigănii şi gâze. Ele îngrijesc de făptura Domniţei... Dar nu îndrăsni să glăsuiască, să întrebe sau să se mişte, de teamă să nu facă greşală.

Domniţa veni până'n dreptul ciubotelor lui Iosif.

— Intinde mâna şi ia-mă de jos încet şi aşază-mă în palma ta noduroasă, îl rugă cu vocea ei de lăcustă Domniţa; căci am să-ţi vorbesc ceva în dreptul urechii.

Atunci, două bufniţe mari, înveştmântate în catifea, se repeziră de sus, aşezându-se pe umerii lui Iosif de priveghe. Dacă ar fi fost să-i pricinuiască vre-un rău Domniţei, cele două bufniţe — Funinginea şi Bezna — i-ar fi scos ochii amândoi, ca nişte nasturi, şi după ele ar fi căzut deasupra făptaşului de rele, vârtejul vulturilor albi, care oridecăteori îşi părăseşte Domniţa tainicul Palat din stâncile pădurii, o însoţesc, din fundul zării pretutindeni.

Pe margini, veneau în pâlcuri scroafele mistreţilor, fiecare din ele cu câte douăzeci şi patru de purcei sălbateci, şi cu ţiţele pline cu lapte; îşi făceau loc prin ramuri cu coarnele, cerbii, urmaţi de ciutele sfioase cu priviri de micşunele, pe care vitejia ţanţoşă a oamenilor cu puşcă, ştiutori de rostul lor în lume, le vânează, ca să le mănânce frumuseţea.

Abia îşi întinse palma Iosif, vrăjit de cele ce îi fuseseră, poruncite, că păianjenii şi gândacii de mătase i-o şi îmbrăcară cu pufuri. Şi când şezu pe podul pălmilor lui Iosif Domniţa i-se destăinui.

— Cu toate că străbaţi pădurile mele din copilărie, tu nu ai auzit de mine niciodată. Eu sunt Domniţa Pulcheria, aceea care face frumoase lucrurile urâte. Am venit să te întreb şi eu: de ce numai plângi şi de ce numai suferi?...

Nici tu nu ştii, bietule Iosife! Uite, ţi-am adus o oglindă. E oglinda descântată a bătrânilor cântăreţi şi a sfinţilor apostoli. Unii o pierd şi oglinda rămâne pierdută. Alţii o găsesc şi acelora le-o dau eu. Te poţi vedea într'însa întreg, dar mai poţi vedea şi printr'însa, ca printr'o sticlă de cleştar. Pune-o la ochi şi nu te mândri de ce-ai văzut...

Iosif văzu şi nu putu spune nimic în aiurirea ochilor lui, umpluţi de beţie cerească. Faţa lui se însenină şi întineri. In sufletul lui se desluşi întâia oară şoptirea fântânii săritoare a bucuriei.

— Vezi, îşi zise Iosif. Eu cercetam până acum înlăuntrul lucrurilor şi mintea nu mi-a dat niciun răspuns. Acum cunosc lucrurile pe dinafară, aşa cum sunt, şi simt că atât îmi ajunge.

Şi Iosif găsi o rostire nouă în graiul viorii lui. Puse oglinda rece în sân şi porni către sat. Era în ziua Paştilor şi sătenii, în straie albe, aflaseră minunea şi-l aşteptau, ghicindu-l după sunetul viorii ce se apropia de biserica Sfintei Fecioare.

— De aci înainte, Iosife, ai să ne iubeşti şi ai să ne desmierzi, îi strigă din uşa cârciumii, D-l Inspector Agricol, care venise cu Cocoana.

T. Arghezi.

NORII

Cerul începu să meargă cu toţi norii de odată,
Norii galbeni ca o lână răspândită pe amurg,
Frunzele prindeau în dungă adierea răsfirată
Şi o susurau lichidă ca pâraiele ce curg.

Pluta albă se ştersese tremurând pe zarea sură,
Iar vârtelniţa pe case se 'nvârti spre miază-zi,
Efemera cu plăpânda aripei tremurătură
Işi sfârşea pe podul palmei mele viaţa ei de-o zi.

Barzăunele obraznic peste flori dedea târcoale,
Greerul scrâşnea din pinteni, şi-asculta apoi ecoul,
Cucuvaia în răstimpuri hohotea huind cu jale,
Forfecând tăcerea barza îşi clocea pe claie oul.

Câinii răi muşcau din aer, clopoţei prindeau să sune,
Poduri uruiau cu tunet subt un trap gălăgios,
Boul mulţumea cu muget reîntors de la păşune,
Ceasul ţărănesc al serii se 'ntrupa religios.

Tot spre miază-zi întoarsă sta vârtelniţa pe case,
Norii vineţi însă 'n suluri lunecau spre miază-noapte,
Şapte corbi pe ceruri ca la Carul mare se 'njugase
Şi vâsliau şi ei ca şapte stele negre, câte-şi şapte.

Miorcani, 1918.

Horia Furtuna.

POETUL ALEXEI MATEEVICI

I.

In luna Martie 1888, în familia preotului Gh. Mateevici din parohia Căuşani, judeţul Tighina s'a născut pruncul numit Alexei, viitorul propovăduitor al desrobirii de sub jugul ţarist şi cântăreţ în *„limba noastră"* a durerilor şi suferinţilor neamului românesc din Basarabia.

Crescut în atmosfera patriarhală de cucernicie şi dragoste părintească, aceste calităţi se transformară mai târziu în adâncă dragoste de trecutul neamului şi iubire înflăcărată de vatra şi ţarina strămoşească.

Terminând şcoala primară din satul de naştere, Alexei Mateevici trece întâi la Şcoala spirituală şi apoi la Seminariul spiritual din Chişinău, unde este unul din cei mai plini de râvnă şi mai apreciaţi de către profesori elev şi cel mai iubit de camarazii săi. Aici în seminar, având la dispoziţie o bibliotecă bogată, Al. Mateevici a stat în intimitate de vorbă cu clasicii şi reprezentanţii filozofiei, cercetându-i şi sorbind cu sete din isvorul cristalin al poeziei lui Puşchin, Lermontov, Necrasov, Alexei Tolstoi (cel mai iubit poet al lui Aleoşa Mateevici, din care mai târziu a tradus unele din cele mai frumoase bucăţi) apoi prozatorii: Gogol, Turghenev, Leon Tolstoi, Dostoevschi, şi alţii, care i vrăjeau sufletul, purtându-l pe aripa visului în sferele imaculate şi eterne ale idealurilor neprihănite ale omenirii. Mateevici s'a adăpat şi din isvorul luminos al filozofiei creştineşti a lui Vladimir Soloview şi a criticilor literari cu tendinţe poporaniste precum erau Mihailovschi, Cernăşevschi, Dobrolinbov, Belinschi şi alţii, cari au brăzdat în sufletul lui tânăr adânci urme de dragoste către oropsiţii şi chinuiţii vieţei, de dragoste către masele poporului obijduit, şi mai cu seamă a poporului moldovenesc, ferecat în lanţurile robiei deasupra capului căruia *Muscalul* ţarului îşi învârtea cnutul biciuitor, ca în urma unei turme necuvântătoare, gonindu-l în Caucaz, spre Ural sau în Siberia.

In clasă, mai ales, la orele matematicei, cu care nu se putea împăca, cum nu se împacă apa cu focul, de multe ori era surprins de către profesor în flagrant delict cu cartea vreunui scriitor sub bancă, sorbindu-i cu ochii însetaţi paginile, ce-i avântau sufletul în alte lumi mai frumoase şi mai desăvârşite. Şi ce desamăgire amară îl cuprindea, pe când cruda realitate în fiinţa profesorului de matematici cu ochi sticloşi şi glas de piatră, îl cobora din sferele poeziei înalte, pe pământ, chemându-l la tablă pentru rezolvirea cutărei sau cutărei probleme puse clasei, de care Mateevici habar n'avea. Dar aci îi venea în ajutor dragostea colegilor săi, cari prin aşa zisele *„sparagalce"* sau fituice, renumite în seminarii, îl scoteau din încurcătură, trimiţându-i problema rezolvită, pe care el trebuia s'o scrie pe tablă de-a gata.

Dacă nu-i plăcea matematica, în schimb mare era dragostea lui Mateevici pentru limbile clasice: latina, greaca, apoi pentru limba rusă şi cea moldovenească — cetit şi cântare. Şi mai mare era plăcerea lui Mateevici, când venea ora tezei la compunere în cutare sau cutare limbă.

Aici Mateevici se simţea la largul lui pentru a-şi răsplăti pe toţi camarazii matematicieni, slabi în compunere pe care acum la rândul său îi servea, cu „fituica" tezei, compusă pentru fiecare împarte în diferite variaţii, ca să nu poată observa profesorul, că ar fi compusă de unul şi acelaş compunător.

Aici toţi camarazii îl glorificau pe Mateevici, aşteptând cu nerăbdare ora, când profesorul va cita clasei întregi ca model de tratare a subiectului, compunerea lui Mateevici. Profesorii îl apreciau foarte mult pe Mateevici, dându-i totdeauna pe toate obiectele, nota excelentă, lucrul care la scos din încurcătură cu nenorocita de matematică, la care avea nota proastă.

Terminând Seminarul spiritual din Chişinău cu nota *„cum laude"*, Alexei Mateevici pleacă la Kiev, unde se înscrie ca student la Academia spirituală de acolo.

Acolo, împreună cu alţi câţiva moldoveni basarabeni d-nii Ştefan Ciobanu, Simeon Murafa, d-l Ciugureanu (student la Universitatea din Kiev) şi colegii din România, studenţi ca şi el la Academie: Ştefan Berechet şi G. M. Ionescu (Ivanov), Alecu Mateevici şi-a început studiile şi mai serioase pentru pregătirea viitoare de misionar şi propovăduitor al cuvântului frăţiei şi iubirii aproapelui său, ca pe tine însuţi.

Acolo Mateevici, având deplina libertatea şi o bibliotecă şi mai vastă decât cea din Chişinău „s'a pus pe citit, ca beţivul pe băut" îmi spuse odată G. M. Ivanov.

În timpul acela Mateevici, trăia ca'ntr'o perioadă de beţie a cititului, citind atât de mult zi şi noapte laolaltă, încât de multe ori rămânea nemâncat zile întregi şi adeseori, dacă colegii nu l'ar fi luat cu ei la masă, Mateevici nu se putea deslega de cartea odată începută până n'o termina de citit. Mai avea o slăbiciune — se temea de apă şi de întuneric, atât de mult, încât de multe ori înoptând la vr'un camarad în oraş, Mateevici nu se mai întorcea în seara aceia la Academie, trebuind să coboare treptele scărilor spre Podol, unde îşi închipuia, că stau ascunşi bandiţi cari aşteaptă doar noaptea ca să le pună trecătorilor mâna în beregată.

Şi acolo în Academie, ca şi în Seminar, Alecu Mateevici s'a remarcat prin erudiţia sa şi seriozitatea cu care trata şi compunea tezele date de profesori, studenţilor. Profesorii puneau multă speranţă în Mateevici, sfătuindu-l în ultimii ani să rămână la Academie pentru a se prepara şi specializa într'o ramură, care îi va place, spre a putea ocupa mai târziu locul de profesor la Academie.

Mateevici însă să trăgea în Basarabia lui oropsită, după care de acolo, din depărtare, suspina în poeziile sale pe care le trimetea revistei duhovniceşti *„Luceafărul"* din Chişinău, apoi la *„Glasul Basarabiei"* şi mai târziu *„Cuvântului Moldovenesc"*, semnând în aceste reviste: „Al. M-ci", sau „Al. Mateescu".

Primele încercări de poezii în limba Moldovenească au fost în genul duhovnicesc al rugăciunelor şi psalmilor, bucăţi pline de evlavie şi traduceri reuşite din poetul lui favorit *Alexei Tolstoi*, frumoasele poeme *„Păcătoasa"* şi *„Ioan Damaskin"*, redate într'o limbă, plină de parfum arhaic bisericesc, într'o limbă pură moldovenească, potrivită cu stilul evangelic al poemelor lui Alexei Tolstoi.

Terminând Academia din Kiev, Alecu Mateevici se reîntoarce în scumpa şi iubita lui Basarabie, unde ocupă locul de preot la biserica militară a diviziei XIV basarabene şi postul de profesor în şcoala spirituală, pentru pregătirea sufletelor tinere de copii moldoveni pentru aceleaşi idealuri de libertate şi dragoste de neam şi ţară — spre care se avântă sufletul lui de poet vizionar, prevestind în cânturile sale *„venirea zorilor mai bune"*...

Aici la Chişinău, Alexei Mateevici se pune în contact mai strâns cu prietenii săi de năzuinţi — vajnicii luptători naţionalişti, grupaţi în jurul revistei „*Cuvânt Moldovenesc*“ — Pan Halipa, Simeon Murafa, N. Alexandri, Şt. Ciobanu, I. Pelivan, D-l Ciugureanu, Stârcea şi alţi colaboratori la această foae de propagandă românească.

L'am cunoscut pe Mateevici în 1912. Mi-aduc aminte şi astăzi. Era o zi frumoasă de vară, o sărbătoare.

In grădiniţa redacţiei „*Cuvânt Moldovenesc*“ din piaţa numită „*Nemeţcaia ploşciadi*“ No. 16 la umbra nucilor şi cireşilor stufoşi, unde d-ra Gavriliţia (fiica neuitatului Gavriliţa întemeetorul primelor foi moldoveneşti) desena un portret al d-lui Pan Halipa.

Venind la redacţie găsesc între alţii şi un tânăr necunoscut mie până atunci, îmbrăcat în haine preoteşti. D-l Halipa mă întâmpină cu cuvintele pipărate: „Iată şi poetastru nostru Romanaş — vă recomand — *poetul Alecu Mateevici*“, arătându-mi-l pe tânărul preot şi adăugând: *Vă rog să vă iubiţi ca fraţii, ca să le fie drag şi la alţii!...*“.

La cuvintele rostite de Halipa „*poetul Mateevici*“, tânărul academician s'a îmbujorat la faţă ca o fată mare.

L'am privit pe poet în faţă, înalt şi sprinten, ca un paltin, pe umerii rotunzi avea un cap de Crist blajin, încadrat în plete lungi castanii şi o barbă blondă, despicată în două. Pe faţa-i blândă, cu pistrui mici sub bolta unei frunţi înalte şi luminoase, sclipeau, doi ochi căprii, puţin înmuiaţi în lacrămi şi plini de o melancolie nespusă, privirile cărora păreau că lunecă de pe pământ, privind în alte lumi tainice şi fericite...

Ne-am aşezat la sfat şi depănând una după alta amintirile sale care mi le povestea despre viaţa din Academia dela Kiev, sufletul lui delicat tot mai mult se încălzea şi prindea a se desface ca un mugur la mijirea razelor primăverii. Imi spunea despre planurile sale literare, despre o lucrare ce o prepară în chestia înrâuririlor reciproce a bisericilor moldoveneşti cu cele ruse, şi mai cu seamă îl preocupa rolul jucat de măreaţa figură a mitropolitului moldovan *Petru Movilă*, care a pus temelie culturei religioase şi civile în Kiev, capitala Rusiei de sud—a Ucrainei de astăzi.

Apoi îl mai preocupau traducerile pe cari vroia să le facă din poeţii ruşi şi mai cu seamă traducerile din poetul, asemănător cu sufletul său — *Alexei Tolstoi*.

Iar din Al. Tolstoi mai presus de toate îl preocupa

atunci problema necesității *„artei pentru artă"*, sau a *„artei cu tendință"*, pusă și desvoltată cu atâta ardoare de către poetul Alexei Tolstoi în renumitul său poem: *Ioan Damaschin"*, pe care mai târziu Mateevici reușește să-l traducă atât de frumos, publicându-l în întregime în revista duhovnicească *„Luceafărul"*.

Așa între preocupările sale literare și munca zilnică de profesor și preot, Alecu Mateevici e surprins de războiul mondial în anul 1914, când ca preot militar al diviziei XIV, formată toată numai din basarabeni, a plecat pe front pentru a-și face datoria de ucenic al celui ce propovăduia iubirea de aproape, ca de tine însuți, și pentru a împărtăși suferințele și chinurile celor mulți, oropsiți, și obidiți — spre a le da în ceasul de pe urmă suprema mângâiere a mântuirei sufletelor de eroi, înainte de a trece în altă lume, aduși cu jertfe pe altarul Patriei.

In anul 1916, după declararea războiului de către România, preotul Alexei Mateevici a cerut să fie trimis pe frontul român împreună cu o parte din divizia XIV, care mai târziu a fost întreagă pe frontul nostru. Aici pe frontul românesc poetul Mateevici a asistat la epopeia neamului românesc, admirând vitejia neîntrecută a ostașului român în luptele crâncene dela Mărăști și Mărășești.

Aici, pe pământul Moldovei lui Ștefan cel Mare, văzând toată mizeria și îndurând toată gama suferinților și chinurilor fizice și morale îndurate de poporul român, sufletul poetului Mateevici tot mai mult se oțelește în credința, că mântuirea poporului român de la Tisa până la Nistru, nu va întârzia se vină cât de curând, lucru pe care îl spunea de altfel și în scrisorile sale către puținii săi prieteni din Basarabia și credința lui era cu atât mai mare și mai nestrămutată, cu cât el însăși văzuze cu ochii sfărâmarea lanțurilor robiei rusești de către scumpa lui Basarabie, care din zi în zi, în baza dreptului de autodeterminare a popoarelor, proclamat de revoluția rusă, era așteptată să se alipească din nou la sânul Moldovei sângerânde, după cari firește urmau să vină și celelalte țări surori—Transilvania și Bucovina.

Dar, din nenorocire pentru neam și țară, lui Mateevici nu i-a fost dat norocul să-și vadă visul întregirii cu ochii: în toamna anului 1917 el își dădu sfârșitul obștesc pe frontul român, alături de eroii necunoscuți, căzuți pentru mărirea patriei și întregirea neamului a cărui veșnică recunoștință a meritat-o, în lumea celor buni și drepți.

II

Poezia lui Alexi Mateevici trebue cercetată în cadrul desvoltării ei naţionale şi firesti.

E răsărită pe pământul Basarabiei robite de-o sută şi mai bine de ani, din sufletul poporului marei ţări fără de şcoală şi biserică românească dar care totuşi şi-a păstrat neclintite obiceiurile sale, limba strămoşească şi credinţa nestrămutată în trecutul glorios al neamului nostru.

In această atmosferă crescută şi mărită, floarea poeziei lui Mateevici aduce o mireazmă de trecut patriarhal, ca o floare rară păstrată din bătrâni între foile unei cărţi vechi cu tinerile vlăstare găsite intacte, cu petalele ruginite şi cu mirosul cam trecut, dar pe care găsind-o se bucura ca de-o raritate mai mult de cât atunci, când ar fi avut dinaintea lui braţe întregi de flori obişnuite şi comune, pe care ori şi ce florăreasă zilnic le vinde pentru un gologan tuturor trecătorilor, la ori-ce colţ de stradă.

Adevărata perioadă de creaţiuni, rodnică şi fecundă pentru poetul Mateevici se începe, după cum am spus, abia în anii 1916-1917, adică după sosirea lui pe pământul românesc şi luarea contactului direct cu viaţa poporului român din regat. Aici sufletul lui Mateevici a crescut şi a ajuns la maturitate şi dacă ar fi trăit, sufletul lui oţelit şi plin de experienţe, abia după război cred că avea să dea roadele gândirii sale.

După moartea lui Mateevici, în afară de poeziile tipărite prin diferite foi basarabene, a rămas un caietel mic de poezii, scrise de mâna lui proprie şi intitulate: «*Al. Mateevici, versuri, 1917, Iunie, Mărăşti, Moldova*». In acest caietel prima poezie scrisă chiar pe scoarţe este „*Cântecul de leagăn*“, care-l redăm aici în întregime şi în care poetul îi doreşte copilului legănat să crească un moldovan luptător aprig şi viteaz, străjer neînfrânt al pământului strămoşesc.

Credinţa lui mare şi sfântă, că zorile zilelor mai bune, zorile mântuirei poporului românesc de sub jugul strein şi dragostea lui mare către flăcăul voinic şi aprig luptător atât la coarnele plugului, cât şi la gura tunului, poetul si-o exprima în poezia sa, „*Eu cânt*“:

Eu cânt pe-aceei ce'n jug şi chin,
Pe-a lor spinare ţara ţin,

Care 'n *robie şi năcaz*
Voinici, puternici au rămas!
Vânjoşi, înalţi, ca fierul tari,
De soare arşi, bătuţi de vânt
Brăzdează harnicii plugari
Al ţării lor mănos pământ...
Eu *cânt, căci văd, că ele vin*
Acele zile de senin,
Eu cânt, *căci văd de-acum că piere*
A ţării vecinică durere;
Eu cânt căci *văd năcazul frânt*
Şi-aud plugari în zori cântând,
Nu doine de amor, de dor
Înviorarea ţării lor...
Şi *glasul vieţii ascultând,*
Venirea zorilor eu cânt!

Apoi, văzându-i pe aceşti viteji, luaţi de la coarnele plugului, cum se luptau ca leii la Mărăşti şi Mărăşeşti, desculţi şi desbrăcaţi, cu mâinele goale repezindu-se în foc pentru apărarea fiecărui colţişor de pământ al ţării lor, pe cari duşmanii râvneau să-l răpească, vedem cum se răsfrânge în sufletul poetului Mateevici această luptă uriaşă, ca 'n oglinda unei mări tulburate de furtună. Sufletul lui tremură de grija ţărişoarei lui, de soarta acelui ultim colţişor de pământ din triunghiul morţei Moldovei lui Ştefan cel Mare unde sta adunat întreg sufletul naţiunei româneşti spre a da ultima şi decisiva luptă a poporului românesc pentru a fi sau a nu fi!

In noaptea de 5 spre 6 zile 1917, asistând la luptele de la Mărăşti, Mateevici scrie poezia sa, plină de desnădejde: *„Văd prăbuşirea"*...

„Vă prăbuşirea unei stele,
Al nopţii mândrului luceafăr
Şi sufletul cântării mele
Smintit se sbate şi neteafăr...
Se scurge noaptea 'n sfântă tihnă,
Iar tunurile vrăjmăşeşti
Ţintesc şi bat fără odihnă
Să şteargă gara Mărăşeşti...
. . . . . .

Aşa se sbătea în zilele acele grele cu sufletul poetului — sufletul poporului basarabean, tremurând de mânie, de jale şi durere alături de sufletul Naţiunei întregi — sufletul poporului românesc.

In timpul sălăşluirii sale în ţara românească, în afară de preocupările sale de pe front, poetul Mateevici după cum se vede avea discuţii interesante cu unii dintre fraţii din regat în chestiuni literare şi a inovaţiunilor importate din streinătate.

După cum se vede Mateevici rămase aprig şi convins luptător al tradiţionalizmului literar lucrul care se poate vedea din poezia intitulată: „*Unora*", care ar forma un răspuns la această chestiune, cu refrenul „*Noi nu ne înţelegem*"... Iar pe basarabeni, prevăzând vremelnicile neînţelegeri dintre fraţi, îi previne în poezia intitulată „*Basarabenilor*" că de nu vor avea un profet al lor, „în ei viaţa va seca" şi „scoşi din al vieţii foc, vor rămânea făr'de noroc".

In poeziile: „*La Noul Neamţ*" „*Frunza nucului*", „*Pietre vechi*", poetul se stărue să învie înaintea ochilor noştri viaţa strămoşească patriarhală cu crepusculul ei glorios, cu bătrânii şi străbunii noştri, plini de înţelepciune şi demnitate naţională.

Astăzi după urma apusului lor măreţ, rămân doar ruinele trecutului cu pietre mute-grăitoare, care ne vorbesc în legende, în poveşti şi cântece despre faptele şi vitejile străbunilor, căci

„numai piatra de mormânt,
vrednică-i de crezământ"...

Sfârşind acest articol mă rezum spunând, că poezia lui Al. Mateevici merită să fie apreciată în întregul ei, aşa cum a izvorât dintr'un suflet curat, în timpul în care a început să-şi dezvolte cursul apelor sale limpezi pe pământul dintre Prut şi Nistru, croindu-şi albia proprie către marea literelor româneşti.

Şi acum încheind nu pot să nu aduc ca dovadă a frumuseţii de limbă moldovenească şi a măestriei cu care ştia poetul Mateevici să mânuiască slova strămoşească; poezia cetită de autor la deschiderea cursurilor învăţătorilor moldoveni din Chişinău în ziua de 18 Iunie 1917: Iat-o:

Limba noastră

Limba noastră-i o comoară
In adâncuri înfundată,
Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Limba nostră-i foc ce arde
Intr'un neam ce fără veste
S'a trezit din somn de moarte,
Cu viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cântec,
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere ce spintec
Nouri negri, zori albastre...

Limba noastră-i graiul pânii,
Când de vânt se mişcă vara,
In rostirea ei bătrânii
Cu sudori sfiinţit-au ţara.

Limba noastră-i frunză verde,
Sbuciumul din codri veşnici,
Nistrul lin ce 'n valuri pierde
Al luceferilor sfeşnici.

Limba noastră-s vechi isvoade,
Povestiri din alte vremuri —
Şi citindu-le 'nşirate —
Te'nfiori adânc şi tremuri.

Limba noastră îi aleasă
Să ridice slavă 'n ceruri,
Să ne spuie 'n hram şi-acasă
Veşnicile adevăruri.

Limba noastră-i limbă sfântă.
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng şi care-o cântă
Pe la vatra lor ţăranii...

I. Buzdugan.

DIN AL. MATEEVICI

PIETRE VECHI...

Banelului.

I

In Bugeac, la Căușeni
Dorm strămoșii Moldoveni :
Numai pietre de mormânt
Mai păstrează-a lor cuvânt
Și cum ieși înspre Zaim
Vezi în deal un țintirim,
Țintirimul jidovesc
Doi copaci îl străjuesc...
Mai încolo un pârău
Prin pietriș coboară greu,
Săpături destul de-adânci
Par a să zări prin stânci,
Cine știe ce-adăpost...
Chișinăul cic'a fost...
Botna seacă dă în șes
Și se pierde'n stuhul des,
Și nu-i spune nimănui
Ce-a mai fost pe-aci și nu-i.
Știm ceva dela strămoși,
Despre hoții sângeroși:
Despre Turci, despre Tătari,
Despre Hanii lor cei mari,
Știm, că Botna a fost altă,
Căușani — o curte 'naltă, —
Și domnea aici un Han,
Stăpânind pe Moldovan...
Une-ori mai dă să'nșire
Câte-un baci la povestire...
Spune vrute și nevrute
Despre pietrele tăcute. —
Știu ceva... da-i greu de tot
Să te-alegi de-aci c'un rod...
Numai piatra de mormânt
Vrednică-i de crezământ...

II

Căuşeni-s loc bătrân,
Târg tătar, lăcaş creştin,
Cine ştie ce oşteni
Au mai fost la Căuşeni:
Marmori frânte să găsesc
Şi cu scris latin, grecesc,
Mai desfunzi pe-aicea muchi
Scrise şi cu alte buchi...
Cât priveşti — tot pietre vechi
Stau de strajă, la priveghi —
Pietre mute, grăitoare
Şi în umbră şi la soare,
Drumuri şi cişmeli turceşti
Printre vii mai întâlneşti...
. . . . . .

CÂNTEC DE LEAGĂN.

Stele'n Nistru, stele sus,
Dormi: povestea mi ţ-am spus;
Stele'n Nistru 'mpădurit,
Dormi, odorule iubit,
Fie-ţi somnul uşurel
Dragul mamei, frumuşel,
Te păzească îngeraşi,
Puiul mamei drăgălaş,
Ca să creşti un Moldovan,
Mândru, falnic, năzdrăvan,
Să 'nverzeşti, ca un stejar,
Pază vechiului hotar,
Să ţi lucească'n frunte-o stea —
Doar ne-a lumină şi ea
Şi cu codru să te 'ntreci
Şi dumbrăvile să-i treci
Şi să-i baţi cărările —
Să ne sorbi durerile
Şi să treci la cela mal,
Ţara să ţi-o scoţi din hal. —

De ocară apele
Puiul mamei scape-le,
Să ne cânte zânele
Răsunând fântânele,
Să ne râdă zorile,
Să ne 'mbete florile...
Stele'n Nistru 'mpădurit
Dormi: povestea s'a sfârşit...

UNORA

I

Noi nu ne înţelegem: voi vreţi a noastră limbă
S'o înoiţi surpându-i temeiurile vechi
Şi noua latinie, măcar de-ar fi cam strîmbă,
Vă pare totuşi cântec, sunându-vă'n urechi.

Veşmântul firii noastre din pânză strămoşească
Cu tivituri de aur, de vechi argint şi flori,
Războaie 'mpodobite de-o mână meşterească,
Vă par sărăcăcioase mantale de păstori.

II

Noi nu ne înţelegem: acolo unde bate
Isvorul veşniciei frumoasei nemuriri
Vă pare că-i pustie, bordee lepădate
Şi căutaţi s'aduceţi de-ai voştri trandafiri...

Dar trandafirii voştri făcuţi-s de hârtie
Şi miroasă a leacuri luate din dugheni
În limbă doftorească a voastră latinie
Preface graiul slobod din codrii moldoveni.

III

Noi nu ne înţelegem: din sine limba creşte
Nevoie nu mai are de ajutor strein,
Din sine-şi prinde floare, din sine se'noeşte
Când nu-i atingi temeiul puternic şi bătrîn.

Destulă înflorire păstrat'a limba noastră
Din sânul maicii sale cel vechi şi sănătos

Şi nu-i mai trebui leacuri şi nici boială-albastră
Să zugrăvească Cerul cel sfânt şi luminos...

IV

Noi nu ne înţelegem: povestea nu-i de-asară,
Şi par'că ar fi să tragem şi noi învăţături.
Să nu ne-aducem graiul la stare de ocară,
Să tăvălim pe uliţi cântarea din păduri.

Priviţi: acei cu limba bolnavă, chinuită,
Cu drag şi cu mirare ne-ascultă când vorbim,
Iar cântăreţi şi meşteri cu pana iscusită
Fug de latina voastră, ca de un ţintirim...

Noi nu ne înţelegem: dar de-aţi simţi cu mine,
Ce patimi limba trage dintr'un strein puhoi:
Atuncea n'aţi urni-o din temelii bătrîne,
Atuncea mi-să pare ne-am înţelege noi!...

LA NOUL-NEAMŢ

Clipe trăite.

Clopotniţa înaltă
domneşte împrejurimea
Tihnitei mânăstiri
Şi plopii dela Nistru
privesc în adâncimea
Măreţei oglindiri.

Intrăm. Portarul — frate
ne arată găzduirea
Inalt şi somnoros.
Răcoarea ne cuprinde
şi toată mânăstirea
Ne pare—un raiu frumos...

Ne hodinim. Dar somnul
nu poate să mă fure
Şi mă mai duc prin vii...
Se coace poama... cântec
răsună prin pădure
Şi ziua-i la chindii...

Mă'ntorc... Aproape-i slujba
si fraţii se adună
De prin chilii eşind,
Chemarea îşi îndeamnă
a clopotelor strună,
Lumini în hram s'aprind...

Mă duc pe la egumen...
La slujbă se găseşte
După un somn uşor
Dar bucurie mare,
că ştiu moldoveneşte:
Bătrânu-i vorbitor.

Frumos moşneag bătrânul.
Ştiut-a şi pe tata
Şi pe bunelul meu...
Biblioteca... Veche-i...
(El totdeauna-i gata
cu ajutorul său)...

Destul îi de bogată...
A fost şi mai avută
Dar cărţi s'au mai furat.
Ii jale de-un Apostol
făcut cu mare trudă,
Dar şters de-un învăţat...

Era nerânduială...
Acuma-i mai cuminte
Monahul, pus la cărţi:
Ar să-mi arate mâne
cucernicul părinte
Din amândouă părţi...

Grăbim la slujbă... Mare-i
biserica de vară,
Frumoase zugrăveli,
Urmează proslăvirea
cântărilor de sară
In cin şi rânduieli.

In două străni frăţimea
călugărilor cântă

Şi ruşi şi moldoveni
Şi parcă-i nesfârşită
caftizma slujbei sfântă
Cântată'n două strâni...

La uşă să îndeasă
tot lume ţărănească
Tot babe şi femei,
Şi nu-s prea de departe:
din partea-mi părintească —
Apaci şi Plopi-Stiubei...

Dar vine şi sfârşitul,
se grămădesc la masă
Şi oaspeţii veniţi:
Un negustor de-aproape,
bolnavă-o preoteasă,
Vr'o câţi-va neofiţi...

Afară amurgit-a,
ferestrele-s deschise,
Un dulce ţiriit,
Ceasornicu'n perete
şi două chipuri scrise
De-un frate iscusit...

Din umbră blând priveşte
al mânăstirii stareţ,
Cinstitul Theofan,
Şi — Andronic cuviosul —
un cronicar vorbareţ
Şi bunul Moldovan...

Părintele egumen
blagosloveşte masa
Cu toţii îşi fac cruce...
La masă — peşte, vin
din pivniţe s'aduce —
E postul Adormirii...

. . . . . .

Intrerupt.

CÂND VINE VIFORUL

PIESA IN PATRU ACTE

Fragment

Cândea, urmaşul unei vechi şi bogate familii de boieri olteni, surprins de mobilizarea generală, ca simplu soldat, şi neputând îndura greutăţile campaniei, dezertează din primele zile ale războiului. Prins, e aruncat în convoiul de arestaţi al diviziei sale, în coada căreia el vede toate chinurile şi nenorocirile armatei în retragere. Descoperind drumul datoriei, el contribuie să scape de înconjurare divizia şi apoi se duce să regăsească, în plină bătălie, compania de soldaţi din care fugise şi pe prietenul său, Galu care o comanda.

ACTUL IV (Scena III)

Cândea, Galu.

Cândea. — (Apropiindu-se încet de focul soldaţilor se opreşte la câţi-va paşi de Galu) ....Galule!

Galu. — (Rămâne încremenit, ca în faţa unei vedenii) Cine? Tu? ...nu se poate....

Cândea. — Nu-ţi crezi ochilor? Crede, am venit.....

Galu. — Tu aci? De unde... Cum?

Cândea. — M'a adus un viteaz, un pădurar care şi-a pus de trei ori viaţa în primejdie, pentru mine;—am ocolit trupele vrăjmaşe care te înconjoară — şi am ajuns. (Clipe de tăcere) Galule....

Galu. — (Aproape sălbatec) Ce cauţi aci?

Cândea. — Ştiu.... văd—nu ai uitat toate neplăcerile pe care ţi le-a pricinuit nebunia mea.....

Galu. — Ce cauţi aci? Cei cari sunt aci în clipa asta, sunt pentru ca să aştepte moartea — aci e locul vitejilor, nu al..

Cândea. — Spune-ţi gândul întreg: nu al dezertorilor — o ştiu; nu sânt vrednic să stau aci — am venit numai să-ţi spun, că raportul trimis de tine prin Sergentul Braia, a ajuns la vreme, în mâinile Generalului.

Galu. — De unde ştii? spune repede.

Cândea. — S'a dat ordinele pentru revocarea atacului de mâine — primejdia e înlăturată; Divizia își continuă retragerea.

Galu. — De unde știi? — Veștile astea prin tine? spune de unde vii?

Cândea. — Viu dela Cuartierul Diviziei — Raportul tău l'am înmânat chiar eu Șefului de Stat Major.

Galu. — (Cu neîncredere) Tu?

Cândea. — Ai dreptate să te îndoiești — Ascultă-mă! Eram la Cuartierul Diviziunei în convoiul de arestați; ne-au atacat Ulanii și întreg convoiul s'a risipit — Eu singur am rămas pe loc;—în clipa aceea am întâlnit pe Braia, care de abia putea să mai meargă fiind rănit.

Galu. — Rănit?

Cândea. — Da, după câte-va clipe și-a dat sufletul lăsându-mi raportul tău.

Galu. — Viteazul. Și ce ai făcut atunci? Ai dus tu raportul la Divizie?

Cândea. — Nu.

Galu. — Nenorocitule; dar atunci... Cine l'a dus? Spuneai adineauri.....

Cândea. — A fost dus — dar nu de mine; eu nu am vrut să-l duc căci voiam să mă strecor printre rândurile vrășmase și să mă pun la adăpost ...să fug... să fug mai departe... să-mi prelungesc nemernicia; — în clipele acelea de luptă cu mine însumi, a venit, acolo, Cuartierul Diviziei un Colonel cu Staul său Major, — da tocmai ordinele pentru săvârșirea atacului prin surprindere.

Galu. — Și atunci?...

Cândea. — Și atunci s'a deșteptat cineva în mine, un altul pe care nu l'am cunoscut până azi; din pieptul meu a plecat un țipăt și m'am aruncat în mijlocul celor care trimiteau, în neștiință, mii de oameni la moarte, și i-am oprit și tremurând le-am dat raportul tău.

Galu. — Ai făcut tu asta? (Să repede către Cândea pentru a-l îmbrățișa; un simțământ îl oprește).

Cândea. — Da — dar nu eu nemernicul, fugarul — ci un altul pe care l'a îngrozit ticăloșia mea. A venit apoi Generalul și m'a îmbrățișat — ca pe un viteaz. Din tot ce am îndurat, de la începutul războiului până azi — a fost clipa cea mai chinuitoare... (Se scutură ca după un vis urît).

Galu. — (Privind cu milă la Cândea) Trebuie să fii ostenit și înghețat; treci aci lângă foc; — tremuri...

Cândea. — Nu, sînt fiorii groazei — groaza amintirei.

Galu. — Şi ce vrei să faci acum?

Cândea. — Nu ştiu — am văzut oameni murind, am văzut sate arzând; am văzut mame şi copii tărându-se, înghețați, pe drumuri. — Nu cunoşteam până azi de cât vieaţa şi plăcerile ei; am descoperit acum o altă lume — în sufletul meu a murit parcă ceva. Nu mă recunosc, şi nu'mi recunosc vieaţa... Trăiesc pare că în vis — tot ce am făcut e un vis — tot ce am văzut e un vis... fuga... arestarea... totul...

Galu. — Sărman prieten nu e vis. Trăieşti — trăieşti, din nefericire, vremuri pentru care nu ai fost pregătit; trăieşti vremurile cele grele pe care nu le-ai aşteptat nici o dată, şi la care vieaţa ta nu te-a lăsat să te gândeşti nici odată.

Cândea. — Mă gândesc acum şi cu groază — Caut.. caut... drumul; moartea nu mă înspăimântă; nu mai am nimic de pierdut; nici înainte nici în urma mea, nu mai e nimic — Am fugit de aci, mă reîntorc; Iată-mă.—Spune-mi tu, ce să fac? Sînt ca naufragiatul care înainte de a se scufunda, zăreşte, departe ţărmul — Ce să fac? (Galu stă mut). E vina mea aşa de mare, că nu mai poate fi pentru mine scăpare?

Galu. — (După câte-va clipe.) Dragul meu, vina ta nu începe de acum şi alături de tine se înşiră rândurile celor vinovaţi ca şi tine. — Sunteţi în ţara asta care n'aţi văzut viaţa, de cât ca un ospăţ neîntrerupt, ţinut pe o zi de soare; dar iată, a venit viforul, care v'a răsturnat mesele şi v'a tulburat viaţa.

Nu aţi ştiut să-i ţineţi piept. Ceasul ăsta trebuia să bată o zi, el trebuia să vă găsească vii. A bătut şi v'a găsit cu sufletele moarte. Tu, şi toţi câţi sînt ca tine — voi aţi ajutat vrăşmaşul în cotropirea ţărei.

Cândea. —Eu? Noi?

Galu. — Da — voi! Căutaţi pe fundurile văilor unde se înşiră batalioanele risipite, pe drumurile dealungul cărora moare o armată, căutaţi şi veţi găsi peste tot locul râsul vostru batjocoritor pentru tot ce a fost gând mare, dispreţul vostru pentru tot ce a fost simţimânt înălţător, şi frica voastră de tot ce a fost muncă şi sforţare — Voi! Au biruit oştile vrăjmaşului şi păcatele voastre. Vinovaţi sunt poate şi părinţii voştrii care n'au ştiut să vă facă să iubiţi pământul ăsta — pământul ăsta românesc, din care nu cunoaşteţi decât locurile unde se răsfaţă plăcerea şi unde

colcăie desfrâul. Nu-l puteţi apăra fiind-că nu l'aţi iubit niciodată cu patimă, şi acum, iată, stă sub cisma vrăşmaşului şi nimeni din voi nu-i aude ţipătul de durere.

Cândea. — (Dezesperat). L'am auzit eu; l'am auzit în ticăloşia mea; sînt gata să încep altă viaţă— sînt gata să-mi dau vieaţa pentru el.

Galu. — (Un timp — o flacără mare, brăzdează, unde-va, cerul— Se aud iarăşi tunurile).

Vezi?... Auzi?... E prea târziu... De acum numai D-zeu mai scapă ţara noastră! (Intră o stafetă).

Gh. Tătărescu.

DULGHERUL

In pimniță soarele aruncă beteală
Pe albul lemnului de rindea răzuit
Soarele risipește bani vechi de aur pe podeală
Și de argint nou e părul bătrânului izraelit.
Flămând fierăstrăul dinții își implântă
Și scuipă pulberea tărâțelor moi
Pruncul umblă deabușelea în gunoi
Bătrânul dulgher cioplește și cântă.

Dulgherul încleiește blăni și le așează să se usuce,
El face ferestre luminei și întunericului coșciuge
Iar pruncul care e mic încât mai suge
Jucându-se a știut din două surcele să lege o cruce

Privirea lui e adâncă în nevinovăție
Când înalță semnul trudei sale victorios
Abia poate crucea în mâini să o ție
Așteptând să fie om — Christos.

Adrian Maniu

Din volumul care apare

LEGĂTURA ROȘIE

Din carnetul unui drumeț

Știu în Ardeal, undeva, un sat.

Când ieși din pădure, pe drumul care urcă mai bine de un ceas culmea, un Isus de lemn te întâmpină. Parcă a plecat adineauri dintre țăranii risipiți cu secera în holdele de grâu. Pe brațe are spice coapte, flori de cicoare și maci. Iarba i-se înalță în mantie verde împrejur. Globuri de păpădie, în adierea neîntreruptă de răspântie, se sparg mereu, ca subt pașii lui. Pleci capul, ca să-l lași să treacă fără să-l vezi, și nu te miri. E atâta liniște, miresmele așa de slăvite, cerul aproape, să-l ajungi cu mâna.

Dacă ridici iară ochii, vezi în depărtare, spre Miazăzi, pe malul împădurit al Oltului, sate de sate, până sub zidurile cetății Făgărașului: Căciulata albă, Còmana sub țigle roșii, Vineția, Șerca. Prin acele părți trecusem și eu râul pe la Galați, și umblasem câteva ceasuri întins, pe jos, tăind deadreptul.

Mi se părea că viu să caut. ca sunt acum câțiva ani, pe tovarășul meu de rătăciri pe hotarele cu oveze, prin poenele cu meri sau pe la clăcile cu fete. La răstimpuri porneam chiar în fugă, ca și cum mi-ar fi fost că nu-l mai prind acasă. Il vedeam încă subt poarta cu streașină, în cămașa lui albă, încinsă bine în șerparul cu bumbi de alamă. La gât purta o legătură roșie înodată odată și cu capetele fluturând. Când era turburat de ceva, avea aceeaș mișcare smucită: își strângea și mai tare legătura peste grumazul de băiat voinic. Fața i se schimba atunci și ea numaidecât. La necaz, sprâncenele arcuite i se făceau, fără să se încrunte, o singură linie dreaptă, ochii i se micșorau și din găoacea lor scăpărau fulgere. La bucurie, avea o gură de fată mare, cu tremurări și întredeschideri pline de zâmbet încurcat. Făceam haz de el, că, după fiecare înodare a legăturii roșii își pune pe umeri alt cap.

Ședea în a treia sau a patra casă din capul satului, acolo unde șoseaua face o cotitură și coboară prăpăstios. Carele,

încărcate dela câmp, veneau pe aici mai iute şi boii rezleţi de povară se propteau zadarnic în jug şi încercau să ţie pasul, sugrumaţi. Chiar în dreptul acela cărăuşul punea mâna pe leucă răcnind la vite şi carul cotea ca azvârlit, cu trosnete din toate încheeturile. La două învârtituri de roată mai la vale drumul se netezea, şi oameni şi încărcătură treceau domol pe sub sălcii.

Pe după ochiurile de geam dela faţă, în uşa tindei casei prietenului meu se arăta atunci un cap de femee. Fruntea îngustată de marama neagră nelipsită de pe capul ei de văduvă, se brăzda adânc între ochi, iar pleoapele prindeau să-i bată ca la o ieşire din întuneric în lumina mare, sau parcă ar fi stat de vorbă cu cineva. Rămânea aşa, nemişcată şi luătoare aminte, până când liniştea se aşeza iară. Apoi ofta şi pierea după treburi.

Chemarea aceasta izbucnită şi neiertătoare, a belşugului trecut în fugă pe la poartă. o turbura până în rărunchi.

La început, când venise fată de şaisprezece ani, din gospodăria părinţilor, înstărită dar cu mulţi copii şi cu tată băutor şi mână spartă, la căminul ei înjghebat din puţine, era numai o nevastă alergătoare şi cu socoteală în toate. Cei doi băieţi avuţi unul după altul, îi îndreptaseră mintea spre viitor şi o făcuseră mai aprigă. Dar abia plecarea bărbatului la câştig mai mare decât îi da plugul, în America, o schimbase în adevăr. Pământurile, cu tocmeala oamenilor scumpi si cu grija ploilor şi a grindinei, casa cu pruncii şi cu vitele rămase toate pe seama ei, îi dăduseră o îndârjire cu totul nouă, urzită mult mai mult decât din dorul îmbogăţirii din spaima unei prăbuşiri. Muncile pe locurile ei se făceau mai la timp şi mai bine decât aiurea; grajdul şi coteţele erau mai pline, târgul unde ducea porci mai graşi, grâu mai ales, unt mai stors, ouă mai mari, îi vărsa bani buni; aurul, sosit la răstimpuri sigure, de peste nouă mări şi ţări, lua întreg drumul casei de păstrare şi al dobânzilor.

Înăuntru o frigea tot mai ascuţit aceeaş sete, să adune din toate părţile, pentru zilele negre care n'aveau să întârzie. Le avea limpede presimţul. Alerga tăcută, dela o palmă de loc la altul, dela pădure, cu jirul numai bun, la topitoarele de cânepă. plină de gânduri, fără să vadă, fără să audă. Femeile celelalte se opreau din treabă prin curţi sau se întorceau pe drum după ea, şi dădeau a mirare din cap. Iar seara, după ce potrivea candela subt icoane, se

aşeza pe un scăunel înaintea patului copiilor şi-i privea. Cel mic era la perete şi abia dacă i se zărea umbra tremurată pe zid. Celălalt, de la margine, primea toată lumina în obraz. El avea să se ridice întâiu din nevoe şi s'o ajute. De pe acum, în lipsa ei, casa îi era pe mână: paza băeţelului, gonitul găinilor din varză, dusul viţeluşelor la jghiabul cu apă. Şi în somn se vedea în el gospodarul, cu grijile. Dormea încruntat şi uneori scotea câte un strigăt de speriat uliul sau mormăia ceva despre ouăle sparte de dihor. Mama nu se înduioşa. Se scula numai, să-i pipăe de fierbinţeală fruntea şi se dădea mai la o parte, de teamă că uitătura ei îl turbură.

De unde şedea acum nu-i mai deosebea decât creştetul bălaiu şi un capăt al legăturii roşii dela gât, spânzurată pe pernă. Era slăbiciunea lui, pe care nu ştia de unde şi-o luase. De când era în stare să-şi tragă singur cămaşa pe cap, îl pomenise aşa, cu o legătură roşie pe după grumăjorul fraged. Dela târg nu-şi dorea nici ulciorase sau păpuşi de turtă dulce, nu se gândea nici la pălărioară şi opinculţe sau la o cărticică cu chipuri, ci de pe o cracă din mărul dela poartă îi striga pe drum să nu-i uite legătura roşie. Şi ea îl asculta, fără să chibzuiască, furată de nevinovata-i stăruinţă.

Veghind aşa la capătul băeţilor, a primit într'o noapte vestea grozavă, ca o lovitură de secure în moalele capului

A foşt întâiu ca un strigăt în uliţă, care n'a trezit-o destul din gânduri. Apoi nişte paşi cu tălpi ţintuite pe pietre. Şi atunci s'a sculat înghemată în picioare. S'a luminat deodată că nenorocirea, aşteptată de mult, se apropie cu mers de lup. Şi cum se uita cu ochii mari şi rătăciţi prin odae, s'a întâlnit cu privirea dreaptă a băiatului celui mai răsărit, care o urmărea din aşternut, frământând în neştire între degete un colţ al legăturii roşii.

Paşii s'au oprit subt geam, ca nedumeriţi. Câteva clipe nu s'a mai petrecut nimic. Inebunită, femeea s'a repezit la fereastră şi a înbrâncit-o în întuneric. De jos, dela scara prispei, a întrebat-o dacă e ea, Andrei dorobanţul satului. Aducea o telegramă din ţara Şvaiţărului. S'a urcat pe cuţitul de meliţat cânepă, lăsat seara la uşa pivniţei, şi i-a întins hârtia. Ea trebue că i-a luat-o năucă, poate că l-a şi mulţumit cu ceva, că a închis geamul şi că s'a tras iară în casă. Nu-şi mai aducea de mai pe urmă de nimic aminte, decât de răcnetul ei târziu şi de un cap bălaiu

în poală cu o legătură roşie la gât. Bărbatul, pornit peste apă din America, se îmbolnăvise în timpul întoarcerii, se târîse prin trenurile înţesate, până în Elveţia, şi îşi dăduse duhul pe o bancă de gară de cătun sub munte, unde fusese îngropat. I-o telegrafia pe scurt un om din sat, tovarăş de cale, care i-a povestit-o după aceea de nenumărate ori, în toate amănuntele, acasă.

Ca un copil fără tată, aşa-mi crescuse prietenul. Ira din chipul cum îl pierduse şi auzise de această pierdere, a rămas totdeauna cu o deprindere care mi-l făcea cu deosebire drag. El ştia numai atât că părintele nu mai trimetea dela un timp scrisori, de acolo din străinătatea în care se afundase. Cea din urmă plină de rânduri vesele, povestea că vine. Şi băiatul îl aştepta. Il aşteptase o lună, două, nouă. La început se aşeza în fiecare zi pe piatra rotundă, jumătate îngropată în pământ dela poartă, şi cu amândouă mâinile băgate prin gura cămăşii în sân şi petrecute pe sub pântece, stătea îndoit, privind pe drum. Mai încolo, peste ani, după ce isprăvia robotitul lui băeţesc pe la grajd şi prin arie, se rezema în picioare de stâlpul porţii şi-şi uita de sine şi de toate, cu ochii ţintă la intrarea satului. Acuma, flăcău, şi când negreşit că amintirea tatălui nu mai lucra, căuta acelaş loc şi îndrepta spre oameni şi zări aceeaş uitătură pierdută, a marei aşteptări, în care trăise. Toată făptura lui avea ceva de ascultare a unui pas depărtat, şi de plutire în altă vreme şi pe alte meleaguri. El îţi ieşea înainte cu o privire dincolo de fiinţa ta, ca o vedenie zâmbitoare şi plină de gând.

Mama îl urmărea.

Ea îi făcuse mortului depărtat, toate slujbele şi pomenile de datină. Vorbise cu lumea de «fie iertat răposatul!» fără să i se umezească cel puţin ochii, numai cu buzele strânse într'o încreţitură care nu s'a mai netezit după aceea niciodată. In alaiu de oameni cu lumânări aprinse şi în cântări de preot urcase dealul cimitirului şi fusese faţă, liniştită şi uscată, la această îngropăciune fără trup. Numai la întoarcere, înaintea Isusului din cărare, cu văluri de ceaţă pe umeri şi cu crăci cu frunze galbene pe braţe, se frânsese scurt, într'un mare hohot, cuprinsese cu o mână stâlpul troiţei şi cu cealaltă îşi smulsese marama, îşi despletise părul, şi ştersese de noroiul toamnei sfintele picioare găurite de piroane. Şi numaidecât, în văzul celor dimprejur, caşi cum acea tină i-ar fi pătruns pe vecie în plete, tot

capul negru şi tânăr i-a încărunţit. A fost ca o descărcare în afară, la apropierea de lemnul răspântiei, a durerii neomeneşti care-i apăsa de trei zile ţeasta şi i-a trecut de-atunci ca luată cu mâna. Toţi se opriseră uimiţi pe locurile unde se găseau. O lună plină, timpurie se aurea încet peste pâcla serii şi a pădurilor.

După praznic, târziu, acasă, îşi luase copilul mai mare pe genunchi şi-l privise mult, fără un cuvânt. Apoi îi desfăcuse legătura roşie, înodată cum se întâmplase, şi i-o potrivise cu grijă după gât. Îi şoptise ceva neînţeles la ureche şi-l culcase alături de celălalt. Iar de-a doua zi se şi apucase cu îndărătnicie de adus la îndeplinire hotărîrile ei.

Băiatul cel mic trebuia să fie aşezat într'un cămin de orfani, al Statului, undeva pe la hotarele Ardealului, la o zi întreagă de mers cu trenul. O rudă care fusese dată la învăţătură şi-şi făcea astăzi treaba de învăţător într'un oraşel apropiat, trezise gândul, cu venirile lui câteodată în vacanţă, în trăsura cu clopoţei, alături de soţia unguroaică, subţire, îmbrăcată în alb şi cu pălării largi de soare cu panglici fâlfâitoare. Ea se aşeza atunci pe o laviţă într'un colţ, în odaia de oaspeţi a părinţilor, şi se uita după tânărul acela cum se plimba prin lumină înalt de mai să ajungă grinda şi povestea în graiul lui învăţat şi stricat puţin de carte şi de străinătate. Oraşe mari lângă Dunăre, săli de examen cu miniştri împărţitori de diplome, excursii pe marea Ungariei, lacul Balaton, în tovărăşia zgomotoasă a întregii promoţii şi a inspectorilor, şcoala şi casa lui, averea care se aduna, mândria liniştită pentru ceilalţi şi îngăduinţa miloasă, de domn ajuns, faţă de ai lui, toate îi treceau pe dinainte. Acum, ceeace îi strălucise până şi ochilor ei de fată, se întorsese deodată şi i se arăta ca rostul cel mai nimerit pentru copil. Sfaturile cu clătinări din cap, de bătrâni sau femei din neamul ei sau cunoscuţi, că o casă fără tată nu se mai poate lipsi de două braţe, ori că-i va trebui multă alergătură şi cheltuială, ori că-şi înstrăinează de bună voie carnea şi sângele, care n'avea să mai vrea să ştie de ea, ţăranca, şi poate nici de poporul lor, n'o înduplecau. Ea ştia ce ştia, şi o ţinea una.

Băiatul cel mare avea să rămână pe lângă ea. Moşia şi casa trebuiau să fie odată numai ale lui. Frate-său, dacă pătrundea prin şcolile înalte şi îmbrăca hainele orăşeneşti, n'avea să se mai întoarcă în sat şi să apese pe costişele râpoase coarnele plugului. Avea să se mulţumească la

timpul său cu o despăgubire în bani, care era să-i prindă foarte bine la un început de gospodărie pe-acolo pe unde Statul avea să-l aşeze.

Şi a început întâiu mijlocirile pentru cel mic. Ea, care nu fusese niciodată prin cancelarii şi nu umblase mai departe de oraşul de peste deal, stătea acum cu săptămânile prin sălile de aşteptare ale judecătoriilor şi prin birouri, când aici, când colo, încălţată cu cismele mari de drum lung, sub dăsaga plină de merinde, schimburi şi mai ales de documente şi cereri de tot felul. Ursuzenia şi înăcreala funcţionarilor n'o speriau. Luase acum o vorbă tăioasă şi repede cu clipiri grăbite din ochi. Chiar dacă îi bătea cineva cu pumnul în masă şi-i ţipa să iasă, de-i săreau tocurile din călimări şi ochelarii de pe nas, ea se oprea un timp, fără să se urnească, şi apoi pornea de unde o lăsase, arătându-şi drepturile şi necazul care o îndemnau să isprăvească mai curând. Dacă era nevoe să facă o rugare, nu se sfia să tragă de mânecă pe vreun copist de lângă uşă, şi-l urmărea de peste umăr cum scrie, îndreptându-l sau întregindu-l. Când nu se înţelegea destul de bine cu vreun domn mai mare, venit de puţin de prin inima ţării, îi cerea s'o aştepte o clipă şi alerga afară, de unde se întorcea numai decât, ducând de braţ un tâlmaciu, smuls de pe sală, dela o masă sau din stradă. Zece oraşe, reşedinţe de deosebite autorităţi, o cunoşteau.

Dar la urmă a răzbit, şi într'o zi au venit din partea orfanatului în sat oamenii cari i-au luat copilul, spălat şi primenit, către alte rosturi. Il mângâiau şi plângeau ceilalaţi, parcă l-ar fi dus viţel gătit la tăere. Ea l-a însoţit până gară, călare pe lângă trăsură, prin pădurea de stejar la şi peste ape secate, şi l-a pus în vagon fără să tresară. S'a uitat numai multă vreme după tren, şi se pierduse într'atât că a trebuit să vie portarul s'o mişte din loc. Şi-a trecut atunci mâna apăsat peste ochi, a răsuflat odată adânc şi a pornit vârtej, răsturnată pe spatele calului, către casă.

Aici s'a apucat de muncă pe capete. Ca să fie mai slobodă, tocmise la vite şi în curte slugă, iar ea, cu lucrătorii năimiţi şi cu băiatul cel dintâiu, cât e ziua de mare stătea în lanuri. Ii arăta şi-l punea treptat la toate treburile. Il plimba pe la locuri şi-l învăţa de pe semne să le deosebească, ale cui sunt cele vecine, şi care e mai bun şi care mai slab. Când se întorcea dela câmp carul cu snopi strânşi vârtos de prăjină, pe punţi jucăuşe, peste râpi de

lut drepte şi fără fund, el şedea sus pe cergă, iar ea, pe lângă roţi, se arunca adesea în picioare pe butuc şi cumpănea încărcătura, aplecată năpraznic pe-o parte, şi care altminteri s'ar fi prăbuşit în gol, cu bucate, vite şi oameni. La cartofi în luncă mergea cu târna după mamă-sa care deschidea cu sapa cuiburile. Pe Olt, pe podul umblător, ţinea caii de căpestre şi le astâmpăra sforăitul şi nechezul cu mângâieri de palmă pe nări sau culcându-şi faţa pe botul lor. La pădure, cu o bardă pe puterile lui, amestecat printre tăietori şi ferindu-se de stejarii doboriţi cu dudui-turi şi trosnete, făcea crăci.

Pe la toate aceste îndeletniciri ale lui, şi pe la altele, m'a purtat mai târziu şi pe mine, curând după-ce l-am cu-noscut. Venisem în sat cu nişte surori ale maichi-si, plecate de mult în ţară, pe unde îşi încropiseră alte rosturi, şi abătute acum pe aici, ca să-şi împartă la fraţi ce li se cuvenia din moştenire de pe urma părinţilor, morţi amân-doi într'o iarnă.

N'am să uit niciodată întâlnirile acelea ale lor de învoială, când la unul când la altul, sau pe cea din urmă, din odaia primăriei. Acolo am priceput mai bine pe femee şi m'am apropiat de prietenul meu.

Se adunau liniştiţi. Erau vreo şapte, opt surori şi fraţi. Surorile, toate măritate, veneau cu bărbaţii. Mama băiatului, singura văduvă, îl aducea şi pe el: mergea acum pe şap-tesprezece ani, şi se vorbea doar de averea lui! Întâiu pe rând, cum se întâmpla, îşi dădeau bunăziua şi se aşezau pe lădoaele de pe margini, pe scaune şi pe vatră. Cei ve-niţi întâiu vorbeau despre câmp, sau întrebau cum se trăe-şte la oraş. De obiceiu povesteau şi câte ceva din viaţa bă-trânilor, de pe vremurile mai bune, când pleca tata-moşu cu cârdurile de cai ungureşti spre Ţara-Românească sau mâna turmele de oi până în şesurile sărate ale Bugeacului ori pe lângă pădurile pline de tâlhari ale Dobrogei. La întoarcere nici nu venea acasă, ci trăgea la cârciumă. Până nu ciocnea cu tot satul şi nu deşerta un şerpar de arginţi, zadarnic îl întindea soţia de mintean.

Din vorbă în vorbă şi ca pe nebăgate de seamă ajun-geau însă şi la ceeace-i rodea pe toţi: moşia. Se văeta unul, de pildă, că o duce greu, că anul acesta s'a făcut grâu puţin sau că pământul lui e pe un dos, rupt de ape când ploua şi prăfuit de soare pe vreme uscată. Se ridica atunci glasul altuia, care se plângea că nici lui nu-i merge

mai bine sau tăgăduia dreptatea celuilalt. Toţi băteau în fratele mai mic, un om foarte bălaiu, cu ochi albaştri luminoşi, care stătuse cu părinţii până la urmă, rămăsese în casă şi curte şi păstrase pentru sine cele mai multe şi bune locuri. Când soseau la el, obosiţii de luptă de până atunci, se uneau: ba că momise pe bătrâni, la cari nu mai lăsa nici să se strecoare, aproape de sfârşit, pe ceilalţi copii, să pună tot pe numele lui; ba că nu i se cuvenea nici cât îi era partea, odată ce nevastă-sa nu purtase de grija bolnavilor batâr cât de a unui străin căzut la poartă. Aceasta o scăpau ca în focul vorbei, dar era foarte socotită, ca să scârbească pe fraţii din ţară, să nu cumva să-şi facă lui vânzătoare părţile lor.

Se despărţeau de multe ori trântind uşile, după ce abia îşi spuseseră morocănoşi noapte bună. A doua zi erau însă iară toţi împreună, ca şi cum nimic nu s'ar fi petrecut, luând-o şi acum pe departe, ca să se izbească apoi ca taurii în capete. Numai câte o biată nevastă îşi trăgea mai jos pe sprâncene marama, ca să-şi ascundă o vânătae sau un cucuiu. La unele case, noaptea, după întoarcere, erau snopeli înfundate şi ameninţări cu gonitul în lume, pentrucă din împărţirea şi cumpărarea aceasta de avere, alţii se pricepeau cu minciuni sau linguşeli, să-şi oprească ce era mai gras, pe când ea, femeea bătută, tăcea în tocmeală, de dragul fraţilor, şi se lăsa dinadins jefuită. Iar a doua zi i se poruncea, nu numai să se arunce voinicos între ceilalţi, dar să nu uite să-şi arate prin colţuri sau prin tindă şi semnele, ca să nu creadă cumva oamenii că la ei acasă era mulţumire. Poate aşa, ca milogii, să mai capete ceva din dreptul lor şi al copiilor.

Dela toate aceste adunări văduva era nelipsită. Şedea mai adesea lângă uşă în picioare şi asculta. Din când în când bărbia i se mişca şi ochii îi clipeau des. Dădea atunci pesemne răspunsuri în sine, nerostite, cine ştie cărei cereri. Dacă o întreba careva de ce nu zice nimic, ridica din umeri şi se întorcea încolo, tot mută, dar poate cu privirea împânzită de lacrimi. Numai la primărie, în Duminica hotărîrii, a izbucnit.

Se îmbrăcase de sărbătoare, cernită ca totdeauna, în iia şi cu catrinţa cele noui ţesute şi păstrate pe fundul lăzii pentru înmormântare. Purta cismele cele grele cu care bătuse atâtea drumuri, după dreptate.

Când s'au aşezat toţi pe laviţele de pe lângă zid, ea a

plecat încet dela locu-i, de mână cu prietenul meu, care avea o legătură roşie nouă strălucitoare, şi s'a oprit în mijloc. Ceilalţi se uitau la ei fără să priceapă. Şi-a potrivit puţin părul care nu se vedea, pe frunte, sub marama lăsată foarte jos, şi a început să le vorbească. Curând i-a dat drumul băiatului de mână. Făcea mişcări repezi de braţe, se apleca mult către unul din fraţi cu care avea atunci ceva anume, dădea un pas îndărăt şi-şi arăta copilul întreg, din cap până în picioare, avea întreruperi şi căderi în sine, după care pornea şi mai grăbită. Şi mereu cu aceeaş vorbă iute, ascuţită şi hotărîtă.

Işi povestea pătimaş toată viaţa ei, dela mama de-acasă, de fată mai mică, mai înţărcată de iubire, şi jucărie a fraţilor, cari rând pe rând plecau, luând câte ceva din inima părinţilor şi din casă şi locuri, şi până la gospodăria sărăcuţă, unde cu trudă şi nesomn, singură între copiii fără tată, a trebuit să dreagă şi să cârpească la puţinul avut. Pe unul şi l-a rupt de lângă ea şi l-a trimis în lume, ca să-şi facă el rostul. De mult, pe locul din suflet unde-l ţinea a înfipt o cruce. Străinătate şi uitare, atât are să apuce din acea parte. Acum îl mai are numai pe acest al doilea, care e menit să ducă mai departe neamul şi să-i poarte cu cinste numele. Dar Dumnezeu, izbindu-i fără milă, i-a aruncat între codaşi. Ce folos că la casa de păstrare mucegăiau două, trei mii de zloţi, când lipsea mintea şi voinţa bărbatului, să-i bage în treburi şi să-i sporească. Uite i-a scos ieri şi-i pune înaintea lor pe scânduri, să-i ia, că nu-i trebue bani, ci temelie jos, pe care să poată călca, de pământuri şi vite. Poate cerul să dogorească cu căldură şi să ude cu ploae, pot ei să-şi bată până la sânge cele patru palme, dacă sunt ca lăeşii de pe deal, abia legaţi de sat cu un cort de căsuţă şi în colo goi şi de batjocura oamenilor. Parcă ar fi blestemaţi să tot lase în puţ după apă, cât îi ziulica de lungă, prăjina trainică şi cu cârligul bun, dar cu găleata fără fund, şi din ce se ostenesc şi asudă, din ce să fie mai însetaţi.

Cerea dela fraţii de dincolo, ca măcar ei s'o vadă şi să n'o lase să piară. Toţi ceilalţi de-aici aveau vatra şi zestrea lor, erau fruntea satului, şi părea fiecare un munte de om înconjurat de copii crescuţi şi de argaţi, destoinici de orice ispravă. Ei şi înainte îşi tăiaseră din toate felie mai groasă şi mai gustoasă decât ea, care pe-acea vreme era o proastă şi se gândea că sunt destule bărbatul şi ti-

nereţele ca să se cuibărească şi să-şi agonisească. Ce le mai trebuie lor avere, decât pentru fală? Iar ea ridica mâinile spre ei ca o cerşetoare, ca să trăiască. Aveau să aleagă între fala tuturor domnilor acestora, care azi n'o mai cunosc şi-i dau ocol de teamă să nu-i fie de vreun ajutor, şi între viaţa singurei oropsite şi stinghere din seminţia lor. Toată partea lor trebuiau să şi-o vândă ei, sau nu-i rămânea decât să alerge despletită pe uliţele satului, ţipând că fraţii înşişi au gonit-o cu plesnituri de bice în lume, şi să se aşeze deacurmezişul pe brazdele lor dinaintea plugului, ca s'o facă una cu ţărâna. Că ea n'avea decât sufletul ars şi cătrănit de necazuri, pe care nu-l putea scoate de încredinţare în văzul oamenilor, iar băiatul, jugul de vită pe după gât, pe care de mic i-l pusese.

Şi-l apucase de capetele lungi ale legăturii roşii, şi-l trăgea cât putea, sălbăticită ca pe un bou îndărătnic, de funie la stâlp.

Soarele ,care năvălia pe singura fereastră, largă cât una de şcoală, arunca tocmai în mijlocul podelei un pătrat mare alb, ca o velinţă de lână de argint, tunsă mărunt. Femeia cu zbuciumul ei, cu glasul necruţător, cu fugile şi întoarcerile de doi paşi, cu rămasul deodată nemişcată şi apoi numaidecât cu repezeala şi rotirile, cu focul ochilor, cu vânturatul pânzelor, cu azvârlirea pungii, părea să joace un sfânt danţ barbar, al pământului cu roade, în faţa luminii zeului şi în cercul preoţilor capiştei. Băiatul era jertfa, căreia avea să i se frângă acum peste ţarină grumazul cu securea.

Fratele cel mai mic a sărit atunci dela locul lui, pe aceeaş velinţă de raze. Scrâşnia încovoiat înainte, gata să muşte. De furie vorbia răguşit şi cu tuse, parcă arunca bolovani. Mâinile şi le ţinea strâns la spate şi şi-le frângea, şi le răsfira, se schingiuia singur, ca nu cumva să fie ispitit să dea. Femeia se măsura cu el, îi răspundea tăios, îl învrăjbea până la spume pe buze şi lacrimi de gene.

Slujba urma mai departe. Se încleşta şi se ciocnea acum lupta care ucide. Zeul, revărsat de jur împrejur, privea zâmbitor, cu verzile-i culmi şi cu livezile pârguite, prin deschizătura uşii şi prin sticla geamului.

L-am luat pe prietenul meu, aproape sugrumat şi dregându-şi în neştire legătura roşie, şi am ieşit afară.

Pe uliţa mare era un amestec de copii. La porţi stăteau femei de vorbă. In bătătura cârciumii se zărea rotindu-se cu fâlfâiri de cârpe culorate şi chiuituri iutea horă arde-

lenească. Am coborît pe lângă pod în vâlcea şi ne-am ţinut de cotiturile ei pe sub sălcii, sărind sau căţărându-ne. Nu puteam să vedem oameni şi nici să vorbim unul cu altul. Aşa, drumul cu greutăţile lui ne sorbea toată luarea aminte.

Dela un loc, unde malul se înalţă şi se rupe lutos într'o îndoitură scurtă, ne-am abătut printre plopii răsfiraţi, care închideau grădina dinspre râu. Fluturi mari albi zburau încet şi pieziş prin umbră, ca uitându-se peste umăr la noi, turburătorii liniştei şi ai somnului florilor. Din crăci înaintea noastră cădea pietros vreun grangure dincolo în vale. O ciocănitoare a pornit să bată limpede sus în cer, de cum ne-am arătat. Din când în când trecea cu o mică încărcătură de soare şi de aur, o albină dela o prisacă nevăzută.

La câţiva paşi curgea un jghiab de apă, pe pietriş frumos, pus cu mâna. Pe-alocuri câte-o iezătură făcea ca o părere de scoc. Stâlpi neînţeleşi, cu belciuge mici de fier, înspumau într'o adâncătură undele. In altă parte, ca un căluş peste coardele unei viori, cadrul unui stăvilar pitic răsăria cu sulul lui de scripete şi cu funia care-l ţine, robind apa şi înăbuşindu-i cântecul. M'am întors întrebând din ochi pe însoţitorul meu despre toate aceste taine. Mi-a zâmbit numai moale şi mi-a făcut semn să aştept. A scos apoi din şerpar un fluer rotund ca o pasăre şi a fluerat, dar aşa de ascuţit şi cu clocot, prin văgăuni, că o clipă toate s'au oprit şi au tăcut ca să asculte sfâşiata chemare. După aceea mi-a arătat să mă întind jos.

Până să ne aşezăm s'a şi ivit cineva departe subt pomi, în grădina vecină. Venia drept spre noi, într'un mers deşelat şi cu salturi. La gard s'a agăţat de o cracă, şi-a făcut odată vânt şi l-a sărit uşor, fără să se încurce în ghimpi. Atunci m'a zărit şi a stat locului. Era un băiat cam deşirat, strâns într'o curea îngustă peste cămaşă. Şedea puţin îndoit şi mă cerceta cu nişte ochi albaştri sperioşi, pe care-i plimba dela mine la prietenul meu. In mână avea o puşcă. Dar la un singur cuvânt al acestuia s'a apropiat alergând, cu un fel de mârâit bucuros, şi s'a lăsat lângă noi.

Gazda mea n'avea alt soţ mai bun, la toate, şi nici faţă de altcineva, inima mai deschisă.

Tată-său era pădurarul satului. Bărbaţii îi ziseseră, de când apucaseră, după numele nemţesc al slujbei lui, Feşteru, iar femeile l-au făcut mai pe urmă Fleaştoru, şi aşa a rămas. Era om vestit de veghetor şi de drept. Un pom să fi putut tăia cineva din pădure şi să-l fi cărat pe vre-o

vale furiş acasă, ferit-a sfântul: paznicul împărătesc era pe urmele lui. Sau să fi prins el, fie fost şi zece inşi la tăiat lemne hoţeşte, şi să fi tăcut, abătându-se prin vre-o strungă, sau să fi închis un ochiu la vreo făgăduială de rachiu sau de zloţi, cu Fleaştoru nu te puteai gândi: punea puşca în tine şi, vrând, nevrând, suduind sau râzând, trebuia să-l urmezi la primărie. Era aşa de neîncovoiat şi neiertător că odată, sus, în stejăriş, uitându-şi de sine şi trăgând într'un vier sălbatic, mare cât un viţel, s'a încărcat cu matahala în spate şi a venit plin de sânge şi gâfâind la primar, ca să fie pus la ştreaf, că a călcat oprelişte vânatului. Şi până nu i-a făcut notarul hârtia de vinovăţie, crucindu-se şi el alături de tot satul care se strânsese, pădurarul nu s'a ridicat de pe mistreţ. Atunci şi-a descins cureaua cu gloanţe, şi-a scos puşca de pe umăr, le-a dat pe amândouă în primirea oamenilor stăpânirii, şi a plecat să se închidă în casă, zdrobit, până în ziua înfăţişerii. Negreşit că judecata nu l-a osândit, dar despre această ispravă a lui s'a dus vestea în tot comitatul. Iar satul se făIea cu el şi, mai de drag, mai de frică, din pădure nu se clintea o creangă decât poate de vânturi şi de fulger, iar sălbăticiunele mureau numai de bătrâneţe.

Pădurarul n'avea decât pe acest băiat. Şi de inimă-rea pentrucă-i ieşise cam slab de minte, îşi lungea şederile la cârciumă, iar acasă chema pe fiul văduvei, ca să se mai mângâe legănându-l pe el pe genunchi şi vorbindu-i copilăreşte. La început îi plăcea să-i aducă zaharicale din bolta jidovului; mai apoi, să desfacă în bucăţi puşca înaintea lui şi s'o închee iară, învăţându-l tot meşteşugul, cum să păstreze iarba în corn, câte alice şi cât praf să pue în tubuleţele de carton şi cum să tragă în ţintă; şi la urmă ar fi dorit să-i găsească tot el o băiată şi să pocnească de patruzeci de ori în alaiul de nuntă, din încărcătura anume potrivită pentru acea zi.

Câteodată îl lua la pădure. Porneau când abia se îngâna ziua cu noaptea. Cerul era încă vânăt şters ca acoperit de nori. Prin vale scutura prunii vântul rece al dimineţii. Urcau prin dosuri râpa, omul cu cismele cele înalte, iar băieţii cu opincuţele de Duminică. Iarba era plină de rouă. Prin vreo adâncătură mai întârzia lânoasă pâcla, umplând-o ca de apa unui lac posomorît, cu brazi înecaţi sau cu coame de căsoae de făcut fânul. Ţineau malul, coborau poteci repezi şi săreau pârâul cu trestişuri la locuri leneşe sau cu

căderi spumegate peste lespezi şi prin rupturi de lut la câte un prăvăliş, tăiau porumburile cu flori mari galbene de dovleci şi cu mătasea abia pârlită, speriau găinuşele prin ovez. Iar când ajungeau sus la aluniş, soarele ieşise şi el deodată de după un vârf cu brazi şi pusese chenar de fir pe toate culmile îngrămădite, de care se rezema un cer limpede şi înalt. Inele de argint cădeau peste sat. Intâiul se prindea ca o cunună albă de clopotniţa bisericii. Altul fugea, roată de foc, pe apa cotită, ce ascundea pe sub punţi sau se destrăma în unde, aprinzându-le. Pe stâncăria de deasupra lor lumina mişcă pânze lungi cusute cu pietre scumpe sau învălvora cuiburi licăritoare, cu ouăle de aur ale păsării măestre. Işi scoteau pălăriile, îşi făceau cruce şi intrau în pădure.

Pădurarul îi ducea pe poteci ferite care se opreau deodată într'un tufiş şi se legau iară mai departe peste un şanţ. Ii scotea la câte un şipot, cu jghiabul până în frunzele uscate, ca să curgă, fără să sune, de-şi astâmpărau setea şi-şi umpleau căldăruşa pentru fiertura dela amiază. După umblet de câte o jumătate de ceas îndoit pe subt acoperişul scund şi ţepos al tufelor, se trăgeau într'o minune de poiană, rotundă şi boltită ca un ţest, numai iarbă moale şi rece, fără stropul unei flori. Erau acolo ca într'un turn de pază. Către trei ape se descopereau văile, cu drumuri albe şi cu sate poposite între pomi. Ca într'o pâlnie fermecată, în acel ascunziş, văzător spre toate laturile şi nevăzut de nicăieri, se strângea sunetele. Un pas ferit prin crăci, cine ştie unde, trosnea ca alături. Vre-un ţipăt scurt de vietate sau un fluerat de pasăre cânta aici ca în nişte ţevi, prelung şi legănat. O cădere de piatră auia şi răpăia ca o darabană bătută de unul din ei. Urechea învăţată a pădurarului îi spunea şi cine a făcut zgomotul şi în care loc anume. Acum pomenea numele unei zburătoare sau al unei fiare, acum se înfunda în umbră cu puşca în mână după vre-un hoţ de lemne sau de vânat. Şi băeţii rămâneau înghetaţi, aşteptând. Până când Feşteru se arăta iară, odată cu pălăria plină de bureţi, altădată cu un fagure de miere sălbatic, râzând de îngălbenirea lor şi mânându-i la vreascuri de foc. Seara la întoarcere, obosiţi de căţăratul pe tot felul de creste şi copaci, cu dăsaga plină, după vremuri, de tot alte poame, cu capul ameţit de poveştile, hazlii sau groaznice, ale puşcaşului, aşezat după mâncare, pe spate, cu mâinile sub grumaz şi păcâind din luleaua foarte

scurtă, ei nu pricepeau de ce mai plecau din acea lume nouă, făcută din singurătate şi rătăcire în voie, şi de ce din fundul grădinii trebuiau să se despartă, fiecare cu cărarea lui.

Din petrecutul acesta împreună, băeţii se legau tot mai strâns. Ei îşi aveau întâlnirile şi rosturile lor necunoscute de nimeni. Semne de oameni trăiţi în pustietăţi, o piatră pusă într'o scorbură, sau două ramuri înodate peste o cărare, vreun şuer tainic sau un ciocănit cu înţeles, îi adunau pentru te miri ce ispravă. Din vre-un zăvoiu răsuna atunci ori bocănit înăbuşit de ciocan şi hârşiit de fierăstrău, ori vre-un pocnet de armă. Văzduhul se liniştea după aceea din nou, frunzele se opreau peste gâlgâitul printre pietre şi rădăcini al gârlei şi minte de om nu se gândea că prin acele unghere două fiinţe uitate îşi gospodăreau micile vieţi de sihastru.

Aici mă adusese prietenul meu pe mine.

Am înţeles abia mai târziu pricina. Atunci mă uitam doar uimit, cum după o scurtă şedere fără vorbă, cei doi s'au îndreptat către o salcie groasă, numai gâlci şi îmbrăcată toată în curmee de hameiu, au strecurat cu grijă mâinile printre mlădiţe şi frunze şi au deschis încet o uşă de scoarţă, tăiată chiar din trunchiul uscat şi găunos, şi prinsă în ţâţâni ascunse. Din fundul găurii aceleea şi din cue bătute în pereţii dinăuntru au scos una după alta roţi de apă şi pârghii cu ciocane de lemn, cuţite în ghergheſuri ciudate, bine rândelite, şi tot felul de grinzi, de cârligele şi unelte. In mai puţin decât se poate povesti, din întreg acest amestec degetele lor dibace au încheiat ceva care se lămurea tot mai cugetat şi mai cu noimă. Două căsuţe cu acoperiş de şiţă şi cu câte o roată cu trepte pe o latură, se ridicau proptite pe butucii lor, în iarbă. Fiecare a luat una în braţe şi a pus-o lângă scoc, într'un loc unde se vedea că trebuia numai potrivită. Stâlpi cu belciuge sau cu ţepuşe aşteptau gata. Din câteva bătăi şi legături un joagăr şi o piuă îşi aruncau umbra tremurată peste unde. Iar când stăvilarele, puse dinspre gârlă şi ridicate încoace, au dat drumul şivoiu apei şi când o apăsare de mâner a pus în mişcare moara de postav şi moara de scânduri, era pe-afară o nebunie de spume, iar înăuntru, de căderi de maiuri sau de pânze de fierăstrae.

Meşteşugul îl deprinseseră jumătate dela pădurar, care avea slăbiciunea cioplitului şi a crestatului, şi jumătate dela altcineva. Despre acesta prietenul meu nu voia să vorbească, iar celălalt îmi făcea, pe la spatele lui, semne largi

şi stângace, să nu stăruim. După aceea am aflat că era fierarul satului, singurul Ungur de pe acele plaiuri. Am aflat tot atunci şi de ce nu trebuie să-l aducem în cuvintele noastre.

Tovarăşii mei au pierit apoi, unul, cel străin, cu o undiţă în susul râului, şi al doilea, cu puşca, la mal, prin dumbravă. Când s'au întors, cel dintâiu aducea într'o coşniţă de papură câţiva păstrăvi pestriţi şi scobari albi cu botul ascuţit, iar celălalt, un cocoş de munte la cingătoare. Băiatul văduvei a aţâţat un foc pe un dos întors către vale, ca să se risipească fumul prin văgăunile apei, şi-a lăsat peste flăcări un ceăunel în crăcană. De prin căuşe şi lăcriţe de lemn, lucrate cu briceagul sau cu vârf înroşit şi adăpostite în scorbura din salcie, ieşeau mălaiu, brânză, slănină, sare. Mai la o parte, pe un fund de brad, băiatul pădurarului sfâşia şi curăţa peştii cu o iuţeală şi îndemânare de lucrător la o cherhană dunăreană. Cocoşul îşi lepăda deadreptul în gârlă penele opărite şi mărunţaele netrebnice.

Eu priveam minunat şi mă dumiream în aceeaş măsură la câtă depărtare mă găseam de fierberea şi de lumea din sala primăriei, şi cum tocmai de aceea, ca un răspuns pe alte căi decât cele obişnuite, fusesem făcut martor acestei pustnicii. Intâmplări mai târzii m'au luminat şi mai deplin ce prăpastie se putuse săpa zi de zi între oamenii aceştia.

Văduva nu vieţuia decât pentru credinţa ei. Ostenelile şi le cheltuia ca să se apropie de punerea în faptă, iar statul pe gânduri, cu mâinile în poală seara acasă, sau, mestecându-şi bucăţica pe brazdă, în umbra de amiază a vreunui nuc dela bunici, ca să socotească drumul străbătut şi cele ce mai rămâneau încă de săvârşit. Mergea înainte cu aşa aprindere încât nu putea să i-se pară decât dela sine înţeles că ceilalţi îi călcau în urme, mai ales când în ele i se sfărâmau ani din tinereţea netrăită, şi nu pentru ea, ci numai pentru ei. Că aceştia s'ar fi putut să nu se fi pătruns de aceeaş datorie şi blestem al strămoşilor, sau că ea, dacă ar fi fost să se cerceteze adevărul adevărat, se închinase unui gând al ei, în care se adâncise cu cerbicie, şi pleca lui fără milă oameni şi lucruri, n'avea cum să-i încapă în minte. Câte o vorbă aruncată la vecin, ca să nu-i strice copilul, câte o carte a acestuia dată pradă focului, sau lucruleţe de tâmplărie, ticluite cu chin după planuri pe hârtie şi muncă în taină, sparte cu toporul, alte mijlociri şi punere de picior în prag pentru pricini mai grele şi primejdioase, nu-i deşteptaseră nici o bănuială. După fiecare, băiatul se supunea, şi mai ascultător decât înainte.

Dar fiecare supunere însemna o nouă înstreinare. Copleşit de casa unde se născuse şi de o mare voinţă care de mic îi pecetluise sufletul şi-l ducea poruncitoare pe căi proprii, prietenul meu nu putea să se răscoale. Nu era nici o fire care să geamă şi să se mistue neputincioasă în întuneric. El se împărţise. In afară lăsa să fie întrebuinţat şi strunit după dorinţa şi socotelile mamei. O ajuta. O întreba din ochi ce mai are de făcut. Işi recunoştea greşala, când era prins în vină de abatere către alte plăceri sau griji, şi nu se împotrivea să fie adus îndărăt. Era plin de dragoste fiiască. Atât că alături de această viaţă, după voia altuia, şi care tocmai de aceea parcă nu-l privea, el işi înjghebase alta, numai a lui, tot mai scumpă şi mai nemărginită. Unele gânduri, cunoştinţa cu pădurarul, alte mici întâmplări, îi ajunseseră, ca rândunicii câteva pae şi puţin pământ moale de primăvară ca să-şi clădească cuibul sub streaşină, la marginea cerului.

Pentru pământ, pe care-l îngrijea şi-l sporea, pentru ogoarele negre abia răsturnate sau pentru miriştile aurii cu stoguri nenumărate de pâine, nu simţea niciun fior. Lua parte neturburat la certurile mamii când li se încălca o brazdă sau când le scăpa o vită străină în grâu. El era cu gândul la poiana cu sunete şi ochiul aiurea i-se întorcea spre pădure. Lui i-ar fi fost drag să se ducă zile cu puşca subt braţ pe râu, prin luncă, sau peste câmp ori printre coltanii de piatră şi grohotişul surpat din munte. Pe el l-ar fi îmbătat de bucurie un desen greu şi nişte calcule, pe care să le tae pe urmă din lemn sau să le închee în oţel. Privirea lui se făcea atunci pierdută şi toată făptura parcă asculta o chemare şoptită. Stătea ca deslipit de locuri şi de vreme şi fura pe oricine cu o neasemănată frumuseţe, care nu era decât o revărsare de mireasmă a grădinilor lui lăuntrice.

Dupăce am ospătat haiduceşte pe o maramă în iarbă şi toate dovezile acestui traiu aparte, şi duios şi strengăresc, s'au retras în scorbură, lăsând iară locul numai o mică livadă cercuită de pomi şi spălată de râuri şi răstoace, ne-am depărtat către mijlocul grădinii şi ne-am tolănit pe subt pruni, în umbra subţire. Băiatul pădurarului ne-a spus acolo, cu glasul lui nesigur, plin de îngăimări şi de întreruperi uituce, povestea şubrezeniei lui. Şedeam toţi pe spate şi ne uitam la cer. Prin lumina din ce în ce mai caldă şi mai destrămată, treceau repede rândunici, cu ţipete

scurte, sau se roteau, fără să bată din aripile zimţuite, lin şi regeşte, ulii şi şoimi. Abia vreun zvon slăbit de larmă de copii sau de hămăit de câine, amintea despre sat. Şi în acea aromeală şi îndepărtare cuvintele de vaet ale bietului nostru tovarăş se înşirau ca fără fiinţă şi legatură cu noi, zise parcă de cobzarul nevăzut al singurătăţii, crezute numai pe jumătate şi, cu toată groaza lor, odihnitoare şi ascultate.

Acum vreo douăzeci de ani tată-său se întorcea pe înserate dela târg, cu un sac de mălaiu pe umăr. Era o toamnă de mare secetă. Foile de porumb se răsuciseră arse. Pulberi ardeiate, amestec de buruieni prăfuite de arşiţă şi de pământ cojit şi ridicat de adierile fierbinţi, înecau răsuflarea. Omul cobora, opintit, priporul, gâfâind şi leoarcă de sudoare. De după dealul dimpotrivă, peste fumurile drepte ale coşurilor acoperite de frunziş, se înălţa încet o lună, plină de aramă înroşită.

Şi în lumina aceea galbenă care începuse să ţească umbre, a prins deodată să se învârtească o horă nebună de fete goale. Numai părul bălaiu le înfăşura şi iară se despletea de iuţeală. Jucau fără să ajungă pământul. Nu le cânta nimeni decât poate ţârâitul tot mai întărit al greerilor. Se apropiau aplecate mult pe spate, ţinându-se de mâini şi rotindu-se din ce în ce mai vijelios. Pădurarul care pe atunci era abia un bărbat cu nevastă de câteva luni în casă, s'a oprit să se uite, ameţit de drum şi de vârtejul lor. Dintru'ntâiu nu se gândea la nimic. Se bucura numai de atâta mândreţe. Dar când hora s'a rupt ca să-l ia în mijlocul ei şi trei perechi de ochi albaştri şi sorbitori ca apele fântânilor adânci, şi trei guri de sânge s'au întors către el, a încremenit tot, cu părul măciucă.

Fetele râdeau şi se învârteau şi mai departe, fără zgomot. Apoi, după-ce una din ele i-a şoptit ceva la ureche, s'au risipit. Numai peste ierburi plutea puţin abur, acum resfirat, acum îngroşat de adierea serii.

Omul a stat multă vreme pe loc, fără să cuteze să-şi plimbe ochii împrejur. Iar, când şi-a săltat sacul în spate, a tulit-o devale ca ars de zece bice şi până pe risipa lui nici nu s'a mai oprit, nici n'a mai căutat îndărat. A deşertat mălaiul în ladă, greu şi roşu, cu sclipiri de aur, l-a netezit de mai multe ori cu palma, l-a strâns în pumni şi l-a lăsat să se prefire printre degete, ca înşurupat înaintea lui şi neputincios să se desfacă şi să plece. A trebuit să-l împingă nevasta de-acolo şi să trântească supărată capacul.

Două săptămâni, trei, n'a băgat nimeni nimic de seamă. Numai bărbatul se strecura până în colţul cu lada şi-şi afunda braţele până la cot în făina rece de cucuruz. Apoi se ducea cântând pe la treburi. Dar într'o bună zi femeea s'a trezit că nu e lucru curat. Oricât ar fi luat din mălaiu, mălaiul nu se împuţina. A crezut la început că numai i-se pare. Atunci a umplut troaca la porci, a făcut păsat la orătănii, a împrumutat în vecini, a dat o săculeaţă întreagă la nişte corturari. Lada parcă izvora. Nici nu se simţea.

S'a repezit deadreptul năvalnic la bărbat. Acesta a sfătuit-o liniştit să-şi vadă de necazuri şi să nu s'amestece. L-a ameniţat că, dacă n'o deslueşte, nu mai doarme nici-o noapte cu argatul diavolului subt acelaş acoperiş. A pornit pe la babe, să-i dea în cărţi şi să-i facă de farmec. Lada însă era tot plină şi mirosea, de te'mbăta, a măciniş, a măciniş proaspăt. Şi de luni de zile nu mai turnase nimeni nicio lopăţică în ea.

Omul nu sufla o vorbă. Doar ochii îi râdeau în cap. Nevestei îi trecuse acum groaza, şi crăpa numai de ciudă că nu ştie. A încercat să se ia cu binele. S'a făcut drăgăstoasă. Din nimic lua de gât pe bărbat şi i se aşeza pe genunchi. Ea, care se îmbufna când îl vedea cu chef, acum îi punea dinainte cana cu ţuică. Dar de aflat ceva, nu afla. Şi s'a frământat şi înveninat aşa în deşert, până i s'a apropiat sorocul să nască. Atunci, asupra facerii, gemând a moarte ca o vită înjunghiată, l-a rugat să-i spue, că ea altminteri se prăpădeşte. Iar tatăl care avea să fie, nu s'a mai putut stăpâni. Şi-a svântat cu mâneca cămăşii broboanele mari de sudoare de pe frunte şi i-a povestit întâmplarea din cărare; cum una din ele i-a binecuvântat sacul, să nu se mai isprăvească; şi cum l-a jurat cumplit să nu dea cuiva de gol taina.

Femeia a născut chiar în noaptea aceea un prunc slăbănog şi năuc, aşa cum a rămas băiatul până azi. Lada a secat şi ea numaidecât. Omul s'a făcut curând pădurar, abia legat de casă şi mai mult hoinar, prin codri şi între fiare. Lumea l-a ocolit cu neîncredere, totdeauna.

Nu mi mai dam seama cât am zăcut acolo înmuiat de atâtea văzute şi auzite. Dar când mi-am săltat puţin capul, în fund printre pruni se aprinsese, abia poleită şi străvezie, luna plină. Şi în acelaş timp, deasupra mea s'a pornit un urlet lung, îndurerat, din cap, ca un ison de nebunie. Era aşa de răscolitor, că am sărit în sus, îmbrăcat tot într'o

cămaşe de ace. Peste noi, în deal, cu amândouă mâinile agăţat de o cracă groasă, ca un spânzurat, băiatul pădurarului, galben, subţiat, şi osos la faţă, cu ochii alburii şi topiţi între pleoapele înfundate, cânta la lună. Şi de ce se înălţa şi se învăpăia discul, de ce şi geamătul lui se făcea mai sălbatic. Biruit de o spaimă rece de stafii am alergat spre casă, sângerându-mă de crăci şi schilodindu-mă de cioturi. Iar după mine se ţinea neîntreruptă chemarea clocotitoare către lună a slabului de minte, străbătea prin grădini, speria copiii din joacă în curţi, ridica deasupra ceaunelor capetele gospodinelor oprite din mestecat mămăliga, făcea pe cărăuşi alături de care să se închine. Şi eu treceam pe lângă toţi în fugă, fără să-mi viu în fire de uimirea lor, până am căzut cu bătăi de ciocan în piept, pe laviţa dela noi din tindă.

Abia mai târziu m'am deprins cu el. Peste zi, în afară de bâlbâit şi de uitucelile neaşteptate, era aproape întreg. Numai în amurg se schimba. Iar pe nopţile cu lună rătăcea într' aiurea, încercuit poate de nevăzuta horă a celor trei, cu ochii albaştri şi sorbitori ca apele fântânilor adânci şi gura de sânge, care i se arătase odinioară lui tată-său. Dela el am aflat atâtea pe care băiatul văduvei niciodată nu mi le-ar fi istorisit.

Chiar în capul satului, la două, trei case în sus de curtea văduvei, sta înfipt un fel de adăpost de scânduri, o şatră închisă pe jumătate, cu pereţi de lemn şi luminată de o fereastră cu flori şi de o uşă largă cu geamuri şi perdele. Era locuinţa şi făurăstea fierarului. Aci a pândit pe văduvă una din cele mai temute primejdii şi a câştigat ea cea mai sfâşietoare din izbânzi.

Omul nu fusese totdeauna ce era acum, un meşteşugar fără vatră între cei unde se aşezase, bătând în măsură cu un tovarăş ţigan potcoave şi şine de roată, sau câte un fus de car ori de moară pe o nicovală cu ciocul spart şi pe un trunchiu găunos şi ars. El avusese pe seama lui un întreg despărţimânt de şcoală de mecanici, cu sălile de desen, cu muzeul şi atelierele ei. Dar patima paharului îl scosese din rosturile bune, îl gonise dela oraş la ţară şi-i stricase viaţa. Pe soţia sfârşită de inimă rea, o îngropase cu talerul într'un cimitir uitat. Iar el plecase mai departe într'o teleguţă cu câteva boarfe şi scule, şi cu fata lui alături pe capră: două mâini harnice, goale totdeauna până la încheetura cotului, în bluzuliţa de stambă de târg

înflorită, un pas uşor şi sprinten în micuţi cipici de brad, cu un cap de lumină numai râs, pieliţă rumenă şi pietroasă, priviri de flori de cicoare şi coadă grea bălae până la şolduri.

Intr'o seară casa lor călătoare a deshămat aici. Satul le-a dat un loc şi lemn de clădit. Până în trei zile obştea se sporise cu un nou sălaş, iar copiii îşi vârau cete, cete năsucurile umede prin uşă ca să vadă foalele cât un pântece de bivol, suflând în jăratic, şi fierul pufnind scântei sub baroase. Sâmbătă seara meşterul nu dormea acasă şi tot câştigul de o săptămână intra în tejgheaua cârciumarului. Din nimic, fata gospodărea. Masa lor era masă, îmbrăcămintea teafără şi curată, ferestrele cu perdelele albe şi flori. Iar peste toate se ridica un cântec tânăr nepăsător de lipsuri şi podoabă a căpătâiului acestuia afumat de lume.

Odată cântecul acesta l-a întrerupt o bătae în uşă. Era după aprinsul lumânării. Când a deschis fata, din prag o privea cu privirea lui de aşteptare, băiatul văduvei. Venea la meşter cu o piuliţă dela poarta şoprului şi a ariei. Acesta era în toane bune şi i-a făurit alta din nou, cu nişte şanţuri şi legături, din care nu mai putea să scape drugul. Inainte să s'apuce a desfăcut un carton cu desene lucrate pe vremuri de el, ca să-şi aleagă. Şi desenele acelea l-au purtat pe băiat deseori la locuinţa de scânduri, de grinzi şi de foc, din margine.

In fierar se deşteptase amintirea profesorului de odinioară. Se spăla acum, la ceasul odihnei, cu mai multă grijă, îşi arunca de după gât şorţul scorţos de piele şi-şi scotea din dulăpior creioanele şi hârtia. Era o întrecere între el şi şcolar. Uneori se furişeau repede alături în făurişte şi tăiau bucăţi de maşină, le pileau la minghine sau le găureau la sfredel. Alteori fata le aduceau pe farfurii de cositor prăjituri nemţeşti, cu miere, şi se aşeza la masă urmărindu-le lucrul sau schimbând un cuvânt. La plecare însoţea doi paşi pe oaspe, până în drum. Intr'un rând, când noaptea era încărcată de mireasma grădinilor şi de fierberea de glas de ape, de frunzişuri şi de păsări ale primăverii, l-a dus mai departe, a venit s'o întoarcă şi el până acasă şi apoi s'au depărtat în lună pe sub sălcii, peste hotare. A doua zi văduva a găsit lângă aşternutul cu băiatul ei încă adormit în miezul zilei, opincile smorcăite de apă, cu nojiţele şi găurile pline de smocuri de iarbă. Cămaşa-i mirosea a flori, iar legătura roşie nu mai era nicăeri. S'a uitat lung la el şi a plecat fără să-l scoale.

Dar chiar în ziua aceea a stat la poartă ca din întâmplare o vecină şi, după două, trei vorbe, i-a şoptit o taină. Până a doua zi zece femei au oprit-o pe drum, spunându-i ceva, cu legănări de cap şi mâna la bărbie. Tinerele râdeau şi femeile bătrâne îşi făceau cruce. A treia zi vuia satul. Fata fierarului trecea pe uliţă, ca să cumpere vre-un lucru din boltă, cu legătura roşie înodată frumos pe braţul stâng, deasupra sânului zburdalnic sub cămăşuţă. Flăcăii urmăriseră două nopţi dearândul perechea până subt pădure.

Văduva s'a hotărît să curme scurt gluma şi vorbăria. La prânz, după-ce băiatul s'a aşezat la mescioara cu trei picioare, i-a spus, uitându-i-se drept în ochi, că sunt pe cale să ajungă de râsul satului. Şi aceasta numai de pe urma papistaşei şi trenţoasei de fete a Ungurului. Băiatul s'a sculat încet, foarte galben, în picioare. Lingura de metal din mână i-a picat, frântă fără nicio silinţă în două, coada deoparte şi căuşul de alta. Ochii lui scăpărau acele fulgere, care, când îi frigeau, puneau pe băieţi să-şi caute grăbit de alte treburi. Mama l-a rugat să facă aşa de bine să se lase iară pe scaun şi să nu se ostenească să omoare muştele de pe perete cu uitături de călău. Că doar nu se gândeşte să-i aducă în casă plodul beţivului, născut la răspântie de nouă drumuri şi nici poate s'o pue pe ea să se ajute cu calfa de ţigan ca să-i care în bătătura lor strămoşească singura zestre, burduful petecit al foalelor. Atunci băiatul s'a smuls din loc şi a năvălit răcnind, cu părul vâlvoiu, pe uşă. Femeea s'a ţinut după el până în prag, l-a văzut ieşind fără pălărie la mal, prin grădină, şi s'a întors de-a strâns masa neîncepută şi s'a aşezat lângă fereastră pe gânduri. Nici la cină băiatul n'a venit.

Dar când se înserase bine o făptură îmbrobodită în marămă a intrat pe uşa fierarului. Cu puţin înainte trecuse cel de care-i păsa şi luase pe fată la plimbarea de fiecare zi. Acolo şi-a dat abia seama cât de cuminte făcuse să calce chiar în inima viesparului, şi încă numaidecât. A găsit lucrurile şi puse la cale, pe cât le putea isprăvi un nepriceput şi fraged suflet iubitor. Băiatul se descoperise de-a doua zi tatălui, arătase că e hotărît să ia pe fie-sa şi se lega să stărue acasă, pentru învoire. Se temea de mamă-sa, dar în doi, trei ani, cât era să ţie aşteptarea, se bizuia s'o înduplece.

Văduva i-a vorbit meşterului limpede. Nu trebuia nici să se gândească măcar că vreodată ar fi primit noră în

casă pe fata lui. Şi moartă de supărare să fi urcat între lumânări dealul cimitirului, ar fi lăsat în urmă blestem cu limbă de moarte peste care nici-o îndărătnicie bărbătească n'ar fi cutezat să sară. Şi aceasta nu atât pentrucă n'ar fi găsit pe fată vrednică sau pentrucă era de altă lege, dar pentrucă dela săvârşirea din viaţă a fie iertat răposatului băiatul ei fusese juruit unui rost deosebit, pe care trebuia să-l împlinească, vrea ea ori el, sau nu. Ei de sute de ani, din neamuri vechi de plugari fruntaşi şi de preoţi, se pomeniseră pe aceste locuri, după cum o mărturiseau pietrele din cimitir şi zapisele de prin tronuri sau dela primărie, şi copiii n'aveau voe să schimbe ceeace şi părinţii orânduiau numai ascultând de porunci ale trecutului. Iar pentru păstrarea unui nume şi rotunjirea unei moşii vrednice de faima lui, o asemenea căsătorie era lucru de basm. Dacă tatăl îşi iubea cu adevărat fiica şi nu-i vrea acum ruşinea şi mai târziu nefericirea, trebue să se unească cu ea, ca să despartă la timp şi spre binele lor pe cei doi tineri. Altminteri ea ar fi făcut-o şi singură, şi fără milă.

Fierarul, înspăimântat de încurcătura în care intrase, s'a arătat gata să ajute. Mai ales că dragostea era la început şi mai lesne de desfăcut. Pentru fata lui apoi, de câtăva vreme se tot afla în treabă pe-aici şi trimetea vorbă morarul ungur din Hoghiz. Numai din cap să fi dat şi norocul fetei era făcut. Mama nu trebuia să aibă nici o grijă. Într'o săptămână îndrăgostita se putea să fie la casa ei, cu toate că la alta decât visa de trei zile încoace.

A doua zi feciorul a plecat, anevoe, dar fără nicio bănuială, cu o pereche de boi, prin Preajmăr, la Braşov, la târg. Se ducea în cârd, cu un unchiu şi alţi oameni. Au pornit noaptea pe răcoare, iar, până atunci, la amândoi, logodnicei inimii lui şi lui, le cântaseră prin zăvoiu privighetorile. Le cântaseră pentru cea din urmă oară. Peste mult mai multe zile decât se aşteptase, când s'a întors, dupăce cumpărături şi amânări meşteşugite îl cetluiseră departe, povestea lor se sfârşise. Morarul din Hoghiz îşi adusese acasă morăriţă. Fusese destul să stea câteva clipe închisă cu văduva pentru ca ţipetele şi smulsul părului şi încercarea ei de fugă să se astâmpere. Plânsă şi rănită de moarte, se supusese la toate slujbele nunţii. Numai o voe ceruse să i se împlinească, în schimb. Şi mama, după puţină chibzuială, primise.

Încă dinainte să intre în sat, băiatul ştia. De trei zile îl

aştepta pe o piatră deasupra Oltului, de unde drumul se vede două ceasuri spre câmpie şi s'aude cum isbeşte în mal cu zgomot de scânduri şi de lanţuri podul umblător, băiatul păduraralui. Numai că l-a zărit acolo, făcându-i semn cu mâna, şi nu i-a mai trebuit altceva. Vorbele lui mai încurcate decât de obiceiu, nu-i mai gângăveau vreo noutate. S'a zgârcit odată tot şi s'a uitat rătăcit împrejur, căutând parcă încotro să fugă. Apoi, îndemnat şi scotocit ce are, de ceilalţi, a mers mai departe, dar fără să se simtă, ca pe picioare de lemn. Până acasă s'a scofâlcit ca un om zăcut. Iar din curte l-a întâmpinat mamă-sa. Se hotărîse să-i răcnească în obraz toată suferinţa lui înăbuşită de atâţia ani, copilăria înjugată, tinereţea ţinută de scurt, bucuriile retezate, traiul întreg apăsat şi fără zâmbet, ca subt un acoperiş prea jos şi ferit de lumină. Apoi să rupă un par, trăsnindu-l de gard şi crăpându-şi toată pielea palmei, sau să-şi spargă ţeasta de lespezile dela scară, sau să plece în lumea largă cu dinţii sfărâmaţi şi amestecaţi unii cu alţii de scrâşnire. Dar când a văzut-o privindu-l neclintit, cu ochii foarte strălucitori, ca umeziţi, l-au prididit deodată lacrimile şi, gemând şi văetându-se tare, i-a căzut cu mâinile pe umeri.

Văduva l-a dus ca pe un copil lovit şi plâns, de subţiori pe trepte. L-a aşezat pe scaunul ei de lângă fereastră, subt icoana cu candela aprinsă. Şi-a tras şi ea un scăunel în faţa lui. Vorbea acum mai de jos, spre el, ca spre bărbat şi stăpân. Băiatul n'o urmărea, dar înţelegea că toată istoria vieţii lor, nădejdile mamii şi datoria lui îi treceau pătimaş pe dinainte. El n'avea decât ceva în minte, chipul zâmbitor, cu ochii mari albaştri în care, se dădea aproape ca să se privească, cum îl aştepta pe înserat nemişcat în potecă; coada bălae, cum o simţea bătându-i braţul când şi-l ţinea petrecut pe după mijloc şi se ducea la pas prin grădini, muşcând dintr'o gură roşie, de se'ntorcea speriat că le merge cineva în urmă şi l-a lovit pe mână.

Abia târziu a început să asculte. Dar atunci nu mai era decât ochi şi urechi. Mama scosese din sân legătura roşie, pe care el i-o dăduse fetei zălog în întâia seară. Şi-o desfăcuse aproape cu ciudă de după gât. Simţea că desface odată cu ea şi scufundă în iubire şi tot ce-l fereca de brazdă, de casă, de-ai lui. Făcea acum un nou legământ, şi i se părea de preţ, ca înmuiată în sângele lui şi dăruită pe veci unui frate de cruce. O înodase aşa de strâns peste

braţul stâng al fetei, că aceasta ţipase. Dar ori cât ar fi strâns-o, n'ar fi putut s'o doară cât îl duruse şi-l strânsese pe el. Şi iată că mamă-sa se apropia să i-o înoade iară în locul vechiu. Pe măsură ce se dădea mai încoace cu mâinile întinse, el se trăgea îndărăt a fereală. Peste grumaz, de jur împrejur, unde pielea fusese atâta vreme apărată, avea o dâră albă. Ea strălucea şi se făcea una cu lumina de-afară intrată prin geamuri. Se părea că pieptul ars de soare şi de vânt nu mai era legat cu capul, smead şi el, şi că acesta plutea singur în văzduh. Peste locul acesta mamă sa încerca să încolăcească legătura roşie şi să lipească din nou ceeace băiatul în neştire depărtase. Fata, acum nevastă, i-o înapoia. Il ruga să se împace cu soarta lor, şi s'o păstreze. In ea îşi ştersese lacrimile când, pentru norocul lui, trebuise să răspundă da, morarului, şi-şi plânsese toată dragostea lor de-o primăvară. El auzea şi-şi încetinea treptat trasul îndărăt. Iar când i-a intrat în urechi de lacrimile ei, s'a oprit împietrit şi s'a lăsat legat ca odinioară. Apoi şi-a dus un capăt la ochi, s'a îngropat în mâinile proptite pe genunchi şi s'a cutremurat aşa de suspine toată noaptea.

Eram, când mai mult împreunasem eu din crâmpee risipite decât ascultasem într'una povestirea băiatului pădurarului, pe pârtia strimtă de care, pe unde oamenii îşi coborau de pe coaste fasolea şi întâii ştiuleţi. In felul lui cu săreli dela una la alta, flăcăul a întins mâna către ceva de mine nezărit încă. Mi-am ostenit ochii într'acolo, ca o ieşire din cleştele celor auzite. Intâiu nu desluşeam decât un car plin legănându-se şi cotind prin mirişte sau pe lângă scaeţii albaştri sau pe punţi şi vârtoape. Omul nu se vedea: era îngropat sus, în foi şi păstăi. Dar pe la roţi se sălta ceva, subţire şi vânăt. Se ridica puţin dela pământ, îşi fâlfâia ca o mică fotă argintie, rămânea un timp în aer şi apoi cădea iară, uşor. Nu pricepeam. N'am priceput nici când, mai de aproape, am deosebit că făptura subţirică de pe lângă car era un cocor cu două mănunchiuri de fire albe lăsate de pe cap, pe gâtul lung, şi până pe spate.

Am aflat dela însoţitorul meu că băiatul văduvei, răsăcind cu puşca pe ogoare, curând dela patima lui, trăsese într'o mogâldeaţă de după un pâlc de lăstari de plop. Pe urmă a văzut că fusese un cocor şi că-l nimerise numai în încheetura aripei cu coşul pieptului, sfărâmându-i-o. Pasărea s'a pitit prin lanuri, jumătate sburând, jumătate fugind pe

picioarele ei lungi şi stropite de sânge şi de fulgi lipiţi de el. Cât a fost vara în toiu s'a mai văzut numai rar, pe lângă băltoace sau prin luncă după şerpi şi broaşte. Dar odată cu asprirea vremii, păsările drumeţe şi-au început rând pe rând zborul lor în pâlc spre miazăzi. Intr'un zori de zi s'au ridicat în roate line şi berzele. Iar într'o seară de vânt slab cu frunze galbene şi roşii, tot satul ascultă cu capetele în sus plânsul cocorilor nevăzuţi care se duceau. Cocorul rănit n'a putut să plece.

De-atunci, şi cu cât se golea câmpul, de secere, de coasă de custură sau de plug şi brumă, el s'a apropiat de sat. Se lua după vre-un car şi sărea să-i ciugulească din grăunţe. Sau se ţinea de vreo femee încovoiată subt o legătură, mai mare decât ea, şi-şi băga ciocul între fire şi foi. Pe ploile ţârâite şi reci se strângea subt o scorbură şi dormea acolo într'un picior şi cu capul vârît în pene. Câte odată îşi întindea aripa teafără încet, pană lungă şi lucie de pană lungă şi lucie, şi se uita nesăţios în apele ei. Aripa cealaltă îi atârna moartă. Nu mai avea niciun rost. Iarna venea. Avea să fie găsit într'o zi cu aripile deschise în cruce şi cu ciocul prea greu căzut pe-o parte, pe întâia zăpadă.

Nu ştiu dacă în mintea împâclişită a lunaticului scânteia gândul care mă înţepa pe mine. Luarea lui aminte ascuţită şi neabătută ca niciodată, dragostea cu care urmărea orice mişcare a cocorului, puteau da de bănuit. Şi el vedea mai mult decât o pasăre schiloadă şi răsnită pentru totdeauna de-ale ei. Soarta fără noroc, a prietenului pe ogoare, într'o tinereţe întârziată înainte de vreme, trebue să-i fi plutit şi lui, fie şi cât de turbure, înaintea ochilor.

Peste câteva zile am plecat din satul acela din Ardeal. Trebuia să ne sculăm în puterea nopţii şi pe un cer bătut tot cu stele scăpărătoare, să trecem prin păduri înalte şi rărite şi prin sate adormite, către gara dintre gârle, ca să apucăm trenul de dimineaţa. Un ceas şi mai bine de drum, pe loitra din stânga a căruţei cu doi telegari focoşi, a stat în picioare băiatul văduvei, şi pe cea din dreapta, al pădurarului, hurducaţi de rădăcinile groase ale stejarilor ieşite din pământul spălat sau de bolovanii vreunui puhoiu secat, pe care apa năvălea odată cu ploaia valvârtej şi zăpor de stânci şi de buşteni, şi îneca tot. Săptămâna trecută fuseseră prinşi aici un car cu o nevastă şi un băeţaş, iar hoiturile vitelor cu gâtul rupt şi ale oamenilor au fost găsite aruncate de Olt la câteva ceasuri de vale.

Mă întovărăşeau fără să zică o vorbă sau să arate din altceva că le părea rău de despărţire. La răscrucea unde drumul nostru lăturalnic se îmbina în şoseaua cea mare ne-am oprit, ca să sară jos şi să ne dea mâna. Eu n'am mai şezut apoi pe laviţa cu spătar din faţă, ci m'am lăsat în fânul moale dela spate, ca să-i mai văd o vreme. Unul se depărta urcând deşirat şi cam haplea, iar celălalt drept şi vânos, cu capetele legăturii roşii, fluturate deoparte şi de alta peste umeri, de boarea răcoroasă a dimineţei. Acela a fost drumul lui în cer. Nu mi-era dat să-l mai întâlnesc după aceea.

Vara viitoare, tocmai mă pregăteam să-mi calc iară prietenul, când peste acele locuri s'a abătut războiul şi ani de zile le-a ţinut închise cu zăvoare de sânge. Rar mai se strecura vreo veste cu câte un om învoit să treacă cu treburi dincoace. Intre acele veşti mi-a venit şi aceea care-l privea pe el.

Mulţi din cei pe care-i cunoşteam, intraseră în foc. Unii se prăpădiseră pe drumurile mocirloase ale Serbiei, iar cea mai mare parte săpa tranşee prin Galiţia sau căzuse în robia Cazacilor. Elev la o secţie de telegrafie fără fir, îşi pierduse urma în timpul unei retrageri şi băiatul mai mic al văduvei. Acesta fusese până la Budapesta, şi de acolo la Mişcolţ şi mai departe prin strîmtorile Carpaţilor, ca să-l caute. Vorbise cu camarazi de-ai lui, se aplecase peste căpătâe de răniţi greu cu obrazul rupt de fier şi fără vreo tăbliţă cu nume la cap, ci numai cu arătarea locului de unde fuseseră ridicaţi. Dar nu putuse afla mai mult de cât i se trimisese vorbă acasă. Se întorsese de pe acolo slăbită şi cu ochii în friguri. Impăratul îi luase o parte din suflet, care de bunăvoe şi înainte de vreme, alături de cei mai mulţi din clasa lui, se dusese subt steag. De când îl dase la oraş, se învăţase cu gândul să nu-l mai aibă. Acum nu-i ştia nici cel puţin limpede de rost, ca să se plătească de biata lui viaţă, risipită ca un spic plin de grindină, cu creştineştile uşurări. Venea în schimb să vegheze lângă celălalt, reazămul sigur şi ferit de primejdie. Pe băiatul cel mare legea nu i-l cerea. Pentru întâia oară l-a strâns pe acest bărbat în braţe şi i-a plâns cu hohote pe umăr.

La ei în sat, prin case şi în corturi, se aşezase statornic un regiment de Cehi, din cavalerie. Vorba era că păzesc trecătorile Oltului, în care-şi scăldau caii lor mari în fiecare zi, şi că stau acolo pentru vreo stricare de pace dela

Miazăzi. Dar oamenii nu se sfiau să spună adevărul. Ţara n'avea încredere în ei. Pe orice front fuseseră puşi n'aşteptaseră decât prilejul ca să-şi plece armele şi să se închine duşmanului. Cehii nu voiau să lupte. Şi-aici tăinuiau cu sătenii şi-i îndemnau să fugă în ţara vecină sau să spargă pe alte căi armata. Austria trebuia desfiinţată şi coroana împăratului făcută ţăndări, care să se împartă între toate popoarele asuprite.

Printre ei se găseau şi câţiva vânători împărăteşti, trimişi, chipurile, la o scurtă odihnă, dar cu rostul anume să nu piardă din ochi pe fraţii lor de arme. Maiorul, care-i comandă, trăsese chiar în casa văduvei. Calul şi-l ţinea în grajd şi ordonanţa în odăiţa din curte, fostă cămară de merinde. In fiecare dimineaţă ieşea pe dealurile dimprejur. Işi ţinea trupa straşnic. Pe vreme bună sau proastă făcea cu ea şcoală de răsboiu, marşuri, păreri de luptă sau cel puţin tragere în ţintă şi o ferea mai ales de amestecul cu şovăelnicii. Ceruse văduvei să-i lase lui băiatul cu căruţa, şi femeia fusese mulţumită că-l ştie pe lângă un singur ofiţer, şi încă cel mai cu vază şi cu locuinţă la ei.

Băiatul se arătase bun la toate. El cunoştea potecile cele mai repezi şi ascunse, se pricepea să pregătească din nimic o gustare într'un fund pustiu de pădure, să ducă o hârtie şi să vie cu un răspuns călare pe deşelate. La trasul în ţintă niciun grănicer muntean, deprinşi să ia ciuta în frunte prin Alpi, nu se putea măsura cu el. Dacă punea umărul la o roată înămolită până peste butuc, roata ieşea uşoară la loc neted. Maiorul îl urmărea cu luare aminte şi sub mustaţa lui tunsă trecea un zâmbet. Flăcăul îi plăcea. Se ajuta mai mult cu el. Il îmbrăcase acum şi în uniformă, ca să-i cruţe hainele.

Iar într'o seară a chemat pe văduvă şi i-a spus că a mijlocit ca băiatul ei să intre în batalionul lui. Văduva s'a arătat bucuroasă că domnului maior îi place să glumească cu ea. Ii părea bine şi că-l preţueşte aşa de vrednic pe fiul ei, dar acesta nu era dator să umble la oaste şi trebuia să-i ţie gospodăria. Ea şi aşa pierduse pe cineva din casă încă dela început.

Vorbind chiar, o frică oarbă o apucase. Căuta la maior şi vorbea înainte, înfierbântată. Ştia că nu se poate, că băiatul ei era la adăpost, dar cuvântul în treacăt al omului acestuia al datoriei îi implântase un cuţit între coaste, pe care numai cu privirea lui dreaptă îl adâncea mereu, şi ea cu răspunsurile fără noimă se silea să-l scoată.

Maiorul a rugat-o să se aşeze. De glumă din partea lui nici vorbă nu putea fi. Legea, de care amintea femeia, nu mai era de-o lună. Armatei îi trebuiau oameni noui şi-i căuta între cei scutiţi până atunci, fie pentru vârstă, beteşuguri mai mici sau drepturi ale părinţilor. Lui, băiatul îi căzuse drag şi tocmai de aceea, în loc să-l lase honvezimii, totdeauna în focul dintâiu, îl ceruse şi-l căpătase pentru el. Dibăcia acestuia în toate deprinderile armei vânătorilor împărăteşti îi fusese de mare sprijin. Deocamdată unitatea lui avea alte însărcinări şi, cel puţin pe timpul acesta, ea putea să-şi aibă copilul aproape şi apărat.

Văduvei i s'a oprit inima din bătae. Ochii i se împăenjeniseră. Prin creer îi scormonea ca un fier de plug. Nu înţelegea de ce-i sta înainte omul acela strein. Auzea numai scârţâitul uşei de-afară, smucită de vânt. O supăra şi soarele roşu din geam. De ce era casa ei vraişte şi unde ardea în sat? Rămăsese singură şi nu putea să strige. Să fi strigat chiar, nimeni n'ar fi venit. Uliţele erau pustii şi printre ţigle şerpuiau cu trosnete limbi de foc. Toată lumea plecase aiurea cu ce apucase să încarce. Ea avusese odată un rost, bărbat, copii. Acum nu-şi mai aducea aminte de nimic. Unde-i lăsase? Şi ce căuta în faţa ei omul acesta strein, cu haină întunecată? Intr'un târziu s'a sculat albă ca varul şi s'a dus.

De-a doua zi băiatul fusese chemat cu alţi flăcăi în oraş la asentare şi găsit bun. Intors acasă n'a avut decât să-şi schimbe portul lui de ţară cu uniforma dăruită de maior. Numai că acum avea şi cingătoare cu tesac, număr pe piept în căptuşală, loc în rând şi un nume jumătate nemţesc în condică. Sub guler, care se încheia greu, purta înodată mic şi cu capetele băgate prin gura cămăşii în sân, legătura roşie. Mamă-sa îl vedea şi nu-l vedea. I se păreau toate povestite de altcineva. Ceva se rupsese în ea. Câte odată tresărea şi sta să asculte. Apoi se lua iară cu treburile, desrădăcinată. Nu mai avea spor. Iar liniştea n'o mai cunoştea. Băiatul se uita pe furiş, după ea şi întorcea repede capul în altă parte.

După şase săptămâni a venit vânătorilor împărăteşti poruncă de plecare. Nimeni nu ştia unde. Toată seara au muncit. Şi-au pus în rânduială lucrurile, s'au curăţat, şi-au luat rămas bun dela oameni. Toţi erau streini, afară de unul. Acela unul şedea la vatră în faţa mame-sei, care-l privea, îl sorbea din ochi, se usca măsurându-l adânc, ne-

mişcat, sfâşietor, dar fără să fie în stare să scoată un cuvânt. Din când în când îi strângea mâinile în palmele ei moarte şi i-le ducea la frunte, le purta la gură, încerca să i le încălzească la piept. Târziu, când a putut să vorbească, i-a cerut iertare că a trebuit odată să-i fărâme inima. Atunci băiatul şi-a lăsat moale capul în poala ei şi a stat aşa ca un copil, uitat până la miezul nopţii, şi, după când au început să scoată din grajduri camarazii căişorii dela mitraliere.

Acolo, pe şesurile unde se rostogoleau în bubuit şi fum, marile bătălii, i-a deşertat într'o seară trenul. Abia şi-au desmorţit oasele de şedere înghemuită şi nemişcată, şi au pornit pe camioane uriaşe, prin întuneric. Vre-un sul alb de reflector se aprindea scurt, îi orbea o clipă şi apoi se depărtă scotocind şi pipăind şanţurile cu ruini şi zările. In dosul unei păduri arse şi sfărâmate, din care nu mai rămăseseră decât trunchiuri negre şi rare, au fost daţi jos. Locul era desfundat de explozii şi încurcat de sârmă ghimpată. Săreau, cădeau în brânci, se ridicau. Pe urmă au ţinut drept un mal, peste care se spărgeau mereu rachetele, plesneau şrapnelele şi ţiuiau şi se înfigeau gloanţe. Trebuiau să se găsească cu partea cealaltă din regiment, venită şi ea de aiurea, ca să împedice răsturnarea frontului. Dupăce Rusii îl rupseseră la o margine, cu ploi de ghiulele şi puzderie de valuri de asalt, acum îl împingeau de trei zile mereu îndărăt. Incă o vale să mai fi trecut înăuntru în ţară, şi trupele ar fi trebuit parte să arunce armele, parte să fugă lăsând lucrări de apărare, depozite, trenuri, oraşe mari, toate puţurile cu petrol şi cheile munţilor în mâinile duşmanului. Nădejdea era în câteva regimente proaspete şi floarea armatei. Telefoanele de câmp le căutau mereu şi, după ce le descoperiseră, le duceau acum şi le grupau tainic în spatele obositilor şi însângeraţilor sau în golurile nesimţite încă de cei de dincolo.

Noaptea aceasta chiar trebuiau date câteva atacuri şi cucerite câteva puncte care să aducă un mic popas, pentru o venire în fire a oamenilor buimăciţi şi o nouă urzeală a planului de împotrivire. Băiatul văduvei era în întâile rânduri. Sărind peste lostopane de pământ, izbit în piept de vreun lăturaş trăsnit în frunte, într'un vârtej de flăcări, de nisip şi de aburi puturoşi, aiurit de răcnete, cu mâinile şi obrazul stropite de sânge şi de bucăţi de creer, se repezise încovoiat înainte numai cu toba de granate la

şold. După o scurtă învălmăşială, Ruşii o rupseseră la fugă. Alţii răsăreau de după movile sau dinapoia maldărelor de morţi, cu braţele ridicate. Şi numai decât locul luminat de globuri albe şi de ploi de stele căzătoare, începea să fie bătut de tunuri. Trei salturi a făcut cu unda a lor lui. Două ceasuri s'au împroşcat cu foc şi cu fier. Iar, când s'a descleştat ciocnirea, hainele de pe el şi bocancii din picioare erau ferfeniţă, gâtul uscat şi oasele istovite ca după urcări de prăpăstii sau străbateri de deşerturi. Retragerea însă contenise.

Când fluturarea de lumină a miilor de guri de tun, care risipea noaptea cu zori mincinoşi, s'a topit în sfârşit în ziua turbure, a venit în schimb porunca să dea îndărăt. Vitejia şi jertfele fuseseră zadarnice. Alte linii nu ţinuseră şi rezervele duşmane care le copleşiseră aveau câteva ceasuri înainte, de marş, spre Apus peste capetele lor. Trebuiau să se deslipească cu orice preţ de frontul din faţă şi să se scurgă grabnic pe toate drumurile, până în spatele unei cetăţi, la două zile de mers.

Pe una din acele şosele largi şi prăfoase ale Galiţiei se întorcea prietenul meu cu puşca pe umăr, deschis la doi nasturi dela piept. Pe lângă el alergau călăreţi, automobile, căruţe de ambulanţă sau baterii şi chesoane. Apoi iară nu se auzea decât tropotul oamenilor. De dindărăt îi ajungea din când în când câte un obuz rătăcit. Se înfunda de cele mai multe ori în pământ şi, cu un cutremur şi o răbufneală, ieşea ţăndări, în stâlpi înalţi de ţărână şi de pulbere. Nimeni nu-i lua aminte. Manevra izbutea. Feţele ofiţerilor se mai descordaseră. Pierderile erau mai mici decât fusese teama.

Maiorul tocmai îi ajungea din urmă. Îşi călărea roibul plin şi focos pe care se înfipsese de atâtea ori în scări şi băiatul văduvei. Avea braţul stâng atârnat de gât cu o faşă albă pătată dedesubt cu roşu. Îşi arunca ochii peste soldaţi şi parcă socotea pe cei lipsă. Când se opri asupra ocrotitului lui, căutătura posomorită i-se mai însenină. Grăbi puţin calul până lângă el şi se aplecă să-i pună mâna dreaptă pe umăr. O vâjâitură ascuţită se apropia, zbuciuma văzduhul. Oamenii se făcură mici. Maiorul se uita la obrazul întors, din mers, şi zâmbitor al băiatului. Şi deodată acest obraz n'a mai fost. Trupul pe care-şi rezema braţul s'a oprit, a rămas îndărăt şi braţul s'a pomenit fără reazăm. Obuzul trecuse printre ei şi retezase capul dându-l dea ros-

togolul cu o dâră roşie lungă pe iarbă, ca o panglică desfăşurată dintr'o scumpă cutie. Mai încolo a pierit într'o băltoacă, fără să se spargă, ca şi cum nici n'ar fi avut altă menire decât să desprindă acel cap de trunchiu.

Acasă, în satul din Ardeal, ca odinioară, cu mulţi ani în urmă, văduva veghea între icoane, la fereastră. Era noaptea târziu, dar somnul n'o mai prindea aşa de uşor. Ştia o veste pe care o aştepta. De cinci, de şase, de şapte zile simţea că trebuie să vie. Nu înţelegea dece n'o chiamă nimeni la primărie. Băiatul nici vorbă că scrisese. Ii pusese schimburi deoparte şi-i pregătise merinde, cu care ar fi plecat chiar ea până unde poposise batalionul. Se mira că la ceasul acesta nu-i bătea Dorobanţul în geam. In urechile ei sunase de atâtea ori până azi amăgitoare bătaia aceea, că nu mai avea destulă încredere, că acum, când îi sgâlţâia aproape cineva cerceveaua, ea nu se scula. Intâiu nu se scula pentrucă nu credea, iar dupăce s'a încredinţat, pentrucă n'o îngăduiau puterile. Lăsa să bată şi nu era în stare să se mişte. Auzea strigătul cunoscut, şi-i era frică să nu plece omul, căci gâtul îi era închis şi netrebnic să scârţâe un răspuns.

Pe semne însă că solia era prea însemnată, de vreme ce dorobanţul a încercat dela sine uşa, a intrat în tindă şi de aci în casă. Când a zărit pe femee, a privit-o milos, a pus încet pe patul din colţ o legătură sforuită şi sigilată şi a scos din şerpar un plic mare militar. Era dela domnul Maior, care-l trimisese cu om anume. Iar ea trebuia să primească supusă ceeace Dumnezeu nu voise să-i cruţe. Răsboiul n'are ochi, să vadă şi să aleagă. Ei au fost lăsaţi părinţilor, ca să plângă. Când şi-aducea aminte ce mândreţe de flăcău se dusese şi n'avea să se mai întoarcă, i se înmuiau şi lui genunchii. Venise drept la ea ca să-i aducă vestea şi hainele. Dar era să treacă numai decât şi pe la surori şi cumnaţi şi să-o trimeată aici, ca să nu fie singură.

Văduva s'a ridicat deodată. Avea nişte ochi cum nu se pot deschide mai mari şi mai sticloşi. Apoi a răcnit înspăimântător şi s'a prăbuşit peste legătura de pe pat. Dorobanţul a pus pe soldatul care aştepta în curte plic iscălit, să alerge în vecini. Odaia s'a umplut de oameni şi de lumini. Venea fiecare, femeile cu o maramă aruncată în grabă pe creştet şi bărbaţii cu o haină pe umeri, cu câte o lumânărică aprinsă în mână. Se aşezau cerc. Bătrânele sau

rudele începeau să jelească. Şi au ţinut aşa priveghiu, pentru mortul depărtat, până dimineaţa. Mama desfăcuse hainele şi le întinsese în chip de om pe aşternut. Dar legătura roşie dela gât, pe care o găsise nedesnodată şi năclăită numai la o margine, de sânge, pusă de cineva în buzunarul dela piept, şi-o băgase pe furiş în sân. Apoi s'a amestecat cu celelalte femei.

A doua zi, în după amiaza scurtă de toamnă, un alaiu de înmormântare urca dealul cimitirului. Se ducea la o îngropăciune în închipuire, cu prapur, cu preot în odăjdii şi cu sfeşnice luminate. Prohodul cu verdeaţă şi cu mângâiere veşnică, cutremura aerul şi clocotea în ecouri pierdute peste toată valea. Acelaş nume, spus mai limpede la răstimpuri, suna ca o chemare peste toate locurile unde stăpânul lui îşi plimbase dorurile şi anii tineri. Preotul îşi petrecea la locaşul cel din urmă nu numai o oiţă sufletească, dar şi nepotul drag, şi glasul lui se ridica mişcat şi măreţ. Dar mama rămăsese în urmă. O căutau.

Ea se desfăcuse de ceilalţi şi se oprise la troiţa din cărare. Lemnul negru, cu aripile voinice lipite de cer şi pe care se aşezau la odihnă rândunicile, ţinea fără să se încovoaie, de vreme uitată, pe Isus cu toate durerile lui. Dumnezeul rănit avea numai o cracă de nuc pe braţe, cu frunzele galbene şi cu două poame pe jumătate desghiocate. Prin pleoapele apropiate, el privea dulce la darul acela nelipsit al trecătorilor în care se oglindea scurgerea colorată şi mirositoare a anotimpurilor.

Văduva s'a dat lângă lemn, şi-a făcut cruce şi a sărutat apăsat pe Isus pe buze. Apoi a scos grăbită legătura roşie din sân, i-a înodat bine capetele de un braţ al troiţei, s'a căţărat pe lemn, şi-a strecurat capul prin ochiul nedesfăcut în care se odihnise grumazul băiatului şi şi-a dat drumul în văzduh.

De după dealul dimpotrivă se ridica o lună plină roşie. Din locul acesta, ca dintre două ape în munţi, de unde se poate asculta glasul deosebit al fiecăreia, se auzea dintr'o parte cântecul de moarte al preotului, însoţit de isonul cântăreţului dela strană şi al oamenilor, iar încolo, peste grădini, un urlet lung, neîntrerupt, de nebunie.

Emanoil Bucuţa

ERINNERUNG

Pe drumul cu boschete prăfuite
seara cădea ca o altă zi,—
zarea chema turmele pustii
cu stele limpezi și povestite.

Drumul tot mai alb în tot mai întuneric,
flori se uscau undeva, — n'ai uitat
lumina pașilor în acel întuneric
și tot ce tăcând în noi a cântat.,

Și apoi luna, lacăt pe tăcerea zării
între cer și câmpuri, farmec, încuiat ;
pe gândul din ochii de culoarea vremii
pleoapele de aur cari s'au lăsat!

I. Vinea

DIN RAINER MARIA RILKE

O scenă de ghetto din Veneţia.

Domnu' Baum, proprietar de case, şef de circumscripţie, comandant de onoare al pompierilor şi câte altele încă, dar ca să fiu mai scurt: Domnu' Baum trebuie să fi tras cu urechea la vreuna din convorbirile mele cu Ewald. Nu e de mirare: casa unde locuieşte prietenul meu, la parter, e proprietatea lui. Domnu' Baum şi cu mine ne cunoaştem de multă vreme din vedere. Deunăzi însă, şeful de circumscripţie se opri din drum şi îşi ridică puţin pălăria, cam cât ar fi putut scăpa o păsărică dacă ar fi fost ascunsă sub ea. Zâmbi curtenitor şi făcu începutul cunoştinţii noastre: „Dv. călătoriţi din când în când?" „O, da"—răspunsei eu cam cu gândul aiurea, „câteodată." El continuă cu familiaritate: „Eu cred că noi amândoi suntem aici singurii cari am fost prin Italia." „Aşa",—mă silii eu să fiu ceva mai atent,—„da, atunci, se 'nţelege, e fără doar şi poate să stăm de vorbă amândoi."

Domnu' Baum râse. „Da, Italia—asta e ceva. Mereu le spun copiilor mei—să zicem, bunăoară, despre Veneţia!" Eu mă oprii: „Vă mai aduceţi aminte de Veneţia?" „Dar, vă rog, gemu el, căci era prea gras să se poată indigna fără trudă,—„cum aş putea să nu... cine a văzut-o odată... acea Piazzetta... nu-i aşa?" „Da", răspunsei, „îmi aduc aminte cu rară plăcere de plimbarea pe canal, de acea uşoară lunecare fără sgomot pe marginea trecutului." „Palazzo Franchetti," îşi aminti el. „Cà Doro"—zisei la rândul meu. „Piaţa de peşte"—„Palazzo Vendramin"—„Unde Richard Wagner"—se grăbi el să adauge un orientat: „Se 'nţelege, şi muzeul, academia nu trebuie uitată, unde un Tizian"...

Şi aşa, Domnu' Baum întreprinse un fel de examen, cam încordat. Imi pusei în gând să-l despăgubesc printr'o poveste. Şi fără multă vorbă, începui:

„Dacă treci pe sub Ponte di Rialto, pe lângă Sondaco

de'Turchi şi piaţa de peşte, şi-i spui gondolierului: „La dreapta!“ el rămâne cam nedumerit şi poate te şi 'ntreba: „Dove?“ Dar tu stărui să cârmească la dreapta şi te cobori pe unul din acele canaluri strâmte şi murdare, te tocmeşti cu el, îl sudui şi apoi, pe străzi tixite şi pe sub porţi negre şi afumate, ieşi într'o largă piaţă deşartă. Toate acestea, pentru simplul motiv că acolo se petrece povestea mea. „Domnu' Baum mă atinse uşor pe braţ:“ „Scuzaţi, vă rog, ce poveste?“ Ochii lui mici jucau încoace şi încolo, cam speriaţi.

Eu îl liniştii: „Una oarecare, stimate Domn, şi nicidecum vreuna de pomină. Nici nu v'aş putea spune când s'a 'ntâmplat. Poate sub dogele Alvise Moncenigo IV, dar se prea poate să fi fost şi ceva mai de vreme, ori ceva mai târziu.—Tablourile lui Carpaccio, dacă aţi auzit de ele, sunt pictate ca pe o catifea purpurie, străbate de pretutindeni ceva cald, păduros, şi în preajma luminilor potolite, stăruie umbre ascultătoare. Giorgione a pictat pe aur stins, învechit, Tizian pe atlas negru. Dar în vremea despre care vorbesc, erau iubite tablourile deschise, aşezate pe un fond de mătasă albă, iar numele desmierdat, pe care frumoase buze îl asvârliau în soare şi gingaşe urechi îl culegeau când recădea vibrând, acest nume e Gian Battista Tiépol.

Dar despre toate aceastea nu vine vorba în povestea mea priveşte numai Veneţia cea adevărată, oraşul palatelor, al aventurilor, al măştilor şi al nopţilor palide şi lagune care, ca niciunele din nopţile de aiurea, poartă culoarea misterioaselor romanţe.—În colţul de Veneţie, despre care vorbesc eu, sunt numai searbăde zgomote banale, peste el zilele trec la fel, de parc'ar fi una singură, şi cântecele ce s'aud acolo sânt jelanii ce cresc, dar nu se ridică, ci lâncezesc deasupra străzilor ca o învălurare de fum gros. Indată ce înserează, sumedenii de pierde-vară hoinăresc furiş pe-acolo, copii fără număr se simt ca acasă pe pieţe şi în gangurile reci şi înguste, jucându-se cu cioburi şi rămăşiţe de sticlărie multicoloră, aceeaşi din care maeştrii au alcătuit mozaicurile grave ale lui San Marco. Un nobil vine rar în ghetto. Cel mult pe vremea când tinerele evreice vin la fântână, se vede din când în când o figură neagră, în mantie şi cu mască. Unii ştiu din păţite că această figură poartă un pumnal ascuns în falduri. Cineva crede că a văzut odată, în lumina lunii, chipul unui tânăr şi de atunci se zice că acest oaspe negru şi svelt ar fi Marcantonio

Priuli, fiul proveditorelui Nicoló Priuli şi a frumoasei Catharina Minelli. El aşteaptă, — se ştie, — sub poarta casei lui Isac Rosso, apoi, când lumea s'a potolit, ia piaţa 'n curmeziş şi intră la bătrânul Melchisedec, giuvaergiul cel bogat, care are fii mulţi şi şapte fete şi dela fii şi dela fete mulţi nepoţi. Cea mai tânără dintre nepoate, Esther, îl aşteaptă lipită de bătrânul ei bunic, într'o cameră joasă, obscură, unde câte toate lucesc şi strălucesc, iar mătasa şi catifeaua atârnă moale peste vase, ca pentru a potoli flacările lor aurii. Aici se aşează Marcantonio pe o pernă brodată în argint, la picioarele bătrânului evreu şi spune despre Veneţia ca un basm care niciodată şi nicăeri nu s'a întâmplat aidoma. Spune de spectacole, de luptele armatei veneţiene, de oaspeţii streini, de tablouri şi statui, de „sensa" din ziua Innălţării la ceruri, de carnaval şi de frumuseţea mamei sale Catharina Minelli. Toate aceste expresiuni felurite ale puterii, iubirii şi vieţii, au pentru el un înţeles la fel. Celor doi ascultători totul le e strein; căci evreii sânt în afară de orice legătură şi însuş bătrânul Melchisedec n'a călcat niciodată pe teritoriul Marelui Stat, deşi lui, ca giuvaergiu şi fiindcă se bucura de stimă, i-ar fi dat mâna să îndrăznească.

In larga lui viaţă bătrânul câştigase dela Stat unele favoruri pentru coreligionarii lui cari îl socotiau toţi ca pe un părinte, dar de câte ori nu îndurase el şi răsplata acestor favoruri! Cum s'abătea o năpastă asupra Statului, se răzbunau pe evrei; veneţienii însuşi erau spirite prea înrudite cu ei ca să-i poată întrebuinţa, ca alte popoare, în comerţ; îi chinuiau cu biruri, le răpiau avuturile şi restrângeau necontenit locul ghettoului încât familiile care, în mizerie, se înmulţiau cu nemiluita, erau nevoite a-şi clădi casele în sus, aşa peste acoperişul alteia. Şi oraşul lor, care nu era aşezat la mare, creştea astfel treptat, către cer ca spre o altă mare, iar în jurul pieţii cu fântână se ridicau din toate părţile clădiri înalte ca pereţii unui teren uriaş.

Melchisedec bogatul, în ciuda vârstei lui înnaintate, făcuse concetăţenilor, fiilor şi nepoţilor o propunere care i-a pus în uimire. Voia să locuiască mereu în cea mai de sus dintre aceste case mărunte ce se îngrămădiau, în caturi nenumărate, unele deasupra altora. Această ciudată dorinţă i se îndeplini, căci, şi aşa, nimeni nu se mai încredea în puterea zidăriei de dedesubt şi aşeza deasupra pietre atât de uşoare încât vântul parea că nici nu bagă de seamă

zidurile cele noi. Bătrânul se muta astfel de două-trei ori pe an şi, odată cu el, Esther care nu voia să-l părăsească. In cele din urmă ajunseseră aşa de sus că, înnălţimea frunţii lor începea o altă lume, despre datinile căreia bătrânul grăia în cuvinte de taină, jumătate psalnidiale. Departe foarte era acum până la ei: drumul trecea printre multe făpturi necunoscute, peste trepte drepte şi lunecoase, pe lângă femei gâlcevitoare şi peste iureşe de copii flămânzi, şi multele lui piedici îngreuiau orice comunicaţie. Marcantonio, nici el nu mai venia în ospeţie, iar Esther abia de-i mai simţia lipsa. In ceasurile când fusese singură cu el, îl privise cu ochi mari şi atât de îndelung că i se părea ca şi cum el ar fi căzut atunci adânc în ochii ei întunecaţi şi-ar fi murit, iar acum începe în sânul ei viaţa lui nouă, veşnică, în care el creştinul, credea. Cu simţământul acesta nou în fragedul ei trup, sta ziua întreagă pe acoperiş şi căuta spre mare. Dar oricât de sus era casa, nu se zăria dintru'ntâiu decât coama palatului Foscari, turn, cupola unei biserici, mai departe o altă cupolă, ca încremenită în lumină, şi apoi o reţea de catarguri, grinzi şi stinghii la marginea cerului umed, tremurător.

Către sfârşitul verii, bătrânul cu toate că urcuşul îi cădea greu, şi împotriva sfaturilor, se mută din nou; căsuţa se clădise mai sus decât toate celelalte Când, după îndelungă vreme, trecu iarăş prin piaţă, ajutat de Esther, mulţi se strânseseră în jurul lui, se plecau peste mâinile lui tremurătoare şi-l rugau să le dea poveţe pentru fel şi chip de nevoi, căci pentru ei, el era un mort care se ridica din mormânt când venia plinirea cine ştie cărei vremi. Şi aşa părea să şi fie. Oamenii îi povesteau că 'n Veneţia e revoltă, că nobilimea e 'n cumpănă grea şi în curând hotarele ghettoului vor cădea şi toţi se vor bucura de o egală libertate. Bătrânul nu răspunse nimic, aprobă numai din cap ca şi cum de mult i-ar fi fost cunoscute toate acestea şi multe altele încă. Intră în casa lui Isaac Rosso, deasupra căreia se afla noua lui locuinţă şi urcă până sus preţ de o jumătate de zi. Acolo sus, Esther capătă un prunc bălaiu gingaş. După ce se înzdrăveni, îl duse în braţe pe acoperiş şi, în ochii lui deschişi, răsfrânse pentru întâia oară întregul cer auriu. Era o dimineaţă de toamnă, de-o limpeziune ce nu se poate prinde în cuvinte. Lucrările se estompau aproape fără strălucire, numai lumini răsleţe se doborau din zbor pe ele, ca nişte flori mari, se odihniau

un răstimp şi plutiau apoi sub ceruri, peste conturele trase în linii aurii. Şi acolo unde dispăreau, se zărea din locul acesta foarte înalt, ceeace nimeni din ghetto nu văzuse încă,—o lumină liniştită, argintie. Şi abia acum, după ce ochii Estherei se obişnuiseră cu strălucirea, zări ea, la marginea acoperişului, drept înnainte-i, pe Melchisedec. El se ridică cu braţele întinse şi se trudia să privească cu ochii lui stinşi ziua ce creştea încet. Braţele îi rămăseseră în aer, fruntea îi era luminată de un gând strălucit; era parcă adesea în aer, jertfă. Apoi începu să bată mătanii şi să-şi apese capul bătrân de pietrele colţuroase. Iar poporul se adunase jos, în piaţă şi privea în sus. Mişcări şi cuvinte se ridicau din mulţime, dar n'ajungeau la bătrânul care se ruga singuratic. Şi poporul vedea pe moşneag şi pe copil ca 'n nouri. Bătrânul însă continua lungă vreme să se ridice măreţ şi să îngenuncheze din nou în smerenie. Iar dedesubt, mulţimea vestea şi nu-l lăsa din ochi: văzuta-el marea ori pe Dumnezeul cel veşnic, în slava lui?"

Domnu' Baum se străduí să spună repede ceva. Nu izbuti însă imediat. „Marea de bună seamă", zise el apoi, sec, „e, desigur, impresionantă,"—cu aceasta el se vădia deosebit de luminat şi înţelegător.

Imi luai în grabă bun-rămas, dar nu mă putui stăpâni să nu-i strig din urmă: „Nu uitaţi să spuneţi copiilor întâmplarea." El stătu pe gânduri: „Copiilor? Vedeţi, nobilul acela tânăr, Antonio acela, ori cum îl chiamă n'are pic de caracter frumos, şi apoi: copilul, copilul acela! Asta nu s'ar putea... pentru copii..." „O", îl, liniştii eu, „aţi uitat stimate domn, că dela Dumnezeu ai copiii! Cum să se îndoiască ei că Esther a căpătat şi ea unul, când locuia atât de aproape de cer!"

Copii au aflat şi povestea aceasta şi, dacă-i întrebi ce cred ei, ce-a putut să vadă Melchisedec, bătrânul evreu, în extazul lui, îţi răspund fără să stea la îndoială: „O, şi marea a văzut-o."

Trad. de **Nichifor Crainic.**

BORDEIUL

EPITAF

Nu cred să fie 'n țară un alt bordeiu mai slut!
Mai hâd și cu pereții atinși de lepră parcă,
Pe-alocurea pe unde a fost odată lut.
Pe pruncii cei obraznici, aici Dracu-i înțarcă.

Și tot aici stă oare cea mai urâtă Parcă ?
Nu cred; dar cine altfel să spue-ar fi putut,
Când îl vedeai pe-o rână, trântit—ca pe o barcă,
La țărm naufragiată,—cu-aspect extrem-hirsut.

Și totuși, înlăuntru, ce traiu tihnit te-așteaptă!
Ce prompte lăicere, ce zâmbete totale,
Ce caldă 'ntâmpinare din vremi patriarhale!

La fel și'n trupu-mi gârbov, de schilodita-mi dreaptă,
E-un suflet ce zâmbește sub trista aparență,
Scutit de orice ură, amant prin excelență.

Dec. 1917. **Perpessicius.**

PROBLEMA SPAȚIULUI ȘI FIZICA

Evident, este un subiect prea larg pentru a putea fi tratat și prins în marginile strâmte ale unui articol. Din cauza aceasta nu voiu ataca decât chestiuni principale, esențiale. Mă voiu opri puțin asupra caracterelor cantitative ale spațiului evident, în lumina noilor teorii, în special în lumina teoriei relativității a lui Einstein.

Ce este spațiul? Spațiul este locul corpurilor, locul materiei. Dar indepedent de materie nu există spațiul? In vechime, în filosofia veche se credea într'un spațiu independent de materie și așa a crezut și știința până în timpurile noastre aproape. Newton vorbea de un spațiu absolut, după cum vorbea și de un timp absolut, de materie vorbea numai ca un incident al spațiului care este totul. Incetul cu încetul tendința criticistă din timpurile noastre a început să degajeze din teoriele fizice ceeace aparținea prejudecății. Unui control sever de felul acesta a fost supusă și noțiunea de spațiu. Astfel spațiul absolut a dispărut lăsând loc spațiului relativ, spațiului acesta a cărui existență nu este probată cu nimic altceva decât cu existența însăși a materiei. Prin urmare când spunem că spațiul este locul materiei trebue să înțelegem atâta: că noi prin simțurile noastre avem o noțiune fiziologică a spațiului numai pentru că avem de a face cu materia, singură care cade într'adevăr sub simțurile noastre.

Dar totuși se poate pune și așa chestiunea: în afară de materie nu există spațiu; nu avem spațiu fără materie? Da, știința spune că se poate obține vidul prin mijloace fizice foarte simple. Dar ce este vidul? Este oare spațiul acela absolut al lui Newton? Dacă am căuta să aprofundăm chestiunea, noțiunea aceasta de spațiu vid în sine, vedem că ne lipsește terenul solid pe care să pășim. Căci orice încercare de a defini mai precis spațiul vid nu ne duce la nici un rezultat. Nimicul absolut care trebuie să caracterizeze spațiul vid este cu totul insesisabil tocmai pentru că mintea noastră trebue să-și sprijine concepția de spațiu pe ceva material.

Fizicienii moderni nu vorbesc de neexistență absolută pentru a defini vidul. Ei spun atât: ceace numim noi vid este o parte din spațiu, o regiune care nu cade sub sim-

ţurile noastre sub nici-o formă. Chestiunea absenţei complecte de materie în vid nu se pune pentru a căpăta un răspuns hotărât. Deocamdată experienţele de până acum nu ne dau voe să credem în ceva material acolo unde este vid. Nu înseamnă aceasta însă că mai târziu nu se vor găsi, cu mijloace mai rafinate, fenomene pe care nu le putem găsi acum şi care să arate că în vid este totuşi ceva.

In definitiv vidul acesta s'a găsit a avea proprietăţi în fizică ce se aseamănă cu unele proprietăţi ale materiei. S'a găsit anume că vidul transmite unde luminoase, ca şi undele electrice şi că aceste unde sunt caracterizate prin anumite vibraţiuni, ondulaţiuni, ceva analog cu ceeace se întâmplă în materie pentru transmisiunea sunetului, unde materia vibrează.

De aci, oamenii de ştiinţă care au căutat todeauna să cristalizeze concepţiunile lor de fizică în forme concrete au prins spaţiul acesta vid sub o formă quasi materială. Mai întâiu, evident, fără să se gândească la materialitatea spaţiului au numit acest spaţiu vid „eter".

Incetul cu încetul acest eter a căpătat anumite proprietăţi materiale. Eterul începe să devină elastic, fiindcă vibrează. Pe urmă elasticitatea îi dă calitatea unui corp solid, s'a calculat coeficientul elasticităţei chiar. S'a ajuns astfel la o noţiune de eter aproape material, posedând proprietăţi foarte ciudate: Eterul se lăsa să fie pătruns de orişice corp, orişice materie, fără nici-o rezistenţă, însă rămânea un corp solid de o elasticitate foarte mare, care întrecea cu mult pe aceia a oţelului. I-se calculase chiar densitatea. In ultimii ani ai secolului trecut aceste proprietăţi ale eterului, contrazicătoare una cu alta, începuseră să clatine edificiul eterului fizic.

Insă propriu zis lumea ştinţifică a renunţat la eter abea în 1905 când Einstein, acela care a imaginat teoria relativităţei, a demonstrat că eterul aşa cum era el conceput până acum era în flagrantă contradicţie cu experienţe precise despre viteza luminei, şi în general cu experienţe despre viteza transmisiunilor. Incât s'ar putea spune că de la Einstein încoace eterul nu mai există nici ca ipoteză. Totuşi învăţaţii se întreabă: mai trebuie un suport pentru oscilaţiunile acestea electrice şi luminoase? Care este acest suport? Vidul înseamnă tocmai negarea oricărei materii. Trebuia altceva decât negarea aceasta a oricărei materii. In ultimii doi ani, Einstein şi Gustavnie încep printr'un consens tacit, să se îndrumeze iarăşi spre noţiunea aceasta de eter. Există

într'adevăr, în afară de materia spaţiului ceva care este absolut, imaterial, eterul în a cărui existenţă mai avem dreptul să credem pentru că eterul, acest spaţiu, acest vid, este lăcaşul vibraţiunilor electrice şi luminoase. Ori numai atâta timp voiu vorbi de neexistenţă absolută, cât timp nu prind nici-un fenomen în spaţiu. Aci prind fenomene destule pentru ca să am dreptul să cred că există ceva.

Dar lăsând de o parte această ipoteză a existenţei eterului, care de altfel nu are prea mare importanţă, pentru cele ce urmează, trec la calităţile spaţiului, care însă ating mai mult structura lui fizică şi care au dat foarte mult de gândit filozofilor.

Matematicienii au cercetat mai ales în timpul din urmă dacă spaţiul nostru fizic are trei dimensiuni. Ce însemnează că spaţiul acesta are trei dimensiuni? Naiv vorbind, cele trei dimensiuni sunt: lungime, lăţime şi înălţime.

Pentru ca să precizez am să pornesc totuş din aproape în aproape, caracterizând spaţiul cu o dimensiune, cu două dimensiuni, cu trei dimensiuni.

Dacă ne-am închipui că lumea unor fiinţe s'ar reduce la o linie dreaptă, atunci acele fiinţe nu s'ar putea deplasa decât într'o singură direcţiune. Poziţiunea unui corp din această lume faţă de un alt corp tot din această lume am putea-o determina cu un simplu număr: distanţa de la un punct la celălalt punct. Pentru că fiinţa acestei lumi nu se poate mişca decât într'o direcţiune şi pentru că poziţia obiectelor se poate determina cu un singur număr, se zice că lumea este cu o singură dimensiune.

Evident că în mod analog ne-am putea închipui o lume cu două dimensiuni. Dacă ne închipuim anume nu o linie dreaptă ci un plan, cum ar fi faţa unei mese, acolo evident fiinţele au ceva mai multă libertate de mişcare. Dar cum fixăm poziţiunea lor? Un singur număr n'ar mai fi suficient cum ar fi, de pildă, distanţa de la un punct anumit la fiinţa respectivă fiindcă există o mulţime de puncte care sunt la aceeaş distanţă de primul punct de pe masă. Iată ce imaginează matematicienii: în loc să ia o dreaptă ca adineaori, iau două drepte care se întretaie şi se fixează distanţa fiecărui punct, măsurând distanţa de la acel punct la cele două drepte perpendiculare. Încât acum sunt două numere care definesc poziţiunile unui punct. După cum vedeţi se poate numi dar lumea aceasta o lume cu două dimensiuni.

Să mergem mai departe. O lume cu trei dimensiuni este

lumea aceasta în care trăim noi şi pentru care matematicienii au trebuit să imagineze nu numai două drepte perpendiculare, ci trei perpendiculare cum ar fi colţurile unei odăi paralelipipedice. Luăm dar trei muchii perpendiculare la care se socotesc distanţele fiecărei fiinţe. Deci în lumea cu trei dimensiuni avem trei numere care definesc poziţiunea unui punct în spaţiul acesta, faţă de sistemul acela fix de axe. Acesta este spaţiul cu trei dimensiuni.

Aici se opreşte intuiţia noastră spaţială. Dar matematicienii nu găsesc dificultate, ei trec mai departe. Matematicienii îşi pot închipui o lume în care poziţiunea fiecărui individ să fie determinată nu prin trei numere ci prin patru numere, deci un spaţiu cu patru dimensiuni.

Dar veţi întreba d-voastră foarte legitim, cum s'ar putea imagina iarăşi patru drepte perpendiculare în aşa fel în cât măsurând distanţele fiecărui punct la ele, să avem într'adevăr patru coordonate, care să fixeze în mod univoc o poziţiune în spaţiu? Este adevărat că nu ne putem reprezinta în mod geometric acest lucru.

Dar pe matematicieni aceasta nu îi opreşte să zică: matematiceşte se poate imagină o lume de fiinţe ale căror poziţii să fie determinate prin patru numere şi proba că un astfel de spaţiu este logic este faptul că toate socotelile pe care le-am făcut noi pe această ipoteză nu se contrazic. Mintea noastră deci poate imagina o lume cu patru dimensiuni. Dar ei nu se opresc nici aici. Matematicienii pot să-şi închipue un spaţiu cu cinci, cu şase, cu ori câte dimensiuni.

Are vre-o aplicaţiune acest lucru?

Noi trăim într'o lume cu trei dimensiuni. Lumea fizică, spaţiul fizic este un spaţiu cu trei dimensiuni. Dar să vedem dacă într'adevăr spaţiul fiziologic nu este cu mai multe sau mai puţine? Ce înseamnă spaţiul fiziologic pe care ne bazăm noi în definitiv?

Spaţiul fiziologic îl putem percepe fie cu ochii, fie cu pipăitul, mergând, cercetând din loc în loc. O să avem unul optic, unul tactil, unul muşchiular, etc. Am să iau unul din aceste spaţii, cel optic de pildă. Este spaţiul fiziologic cel mai uşor de prins şi cel mai lesne de cercetat. Cum percep eu fiziologiceşte spaţiul acesta cu ajutorul vederii?

Mai întâi de toate ochiul meu are în dos o retină pe care se proectează lumea externă. Se poate spune deci

deodată că, retina fiind o suprafaţă cu două dimensiuni, lumea se proectează în ochi prin două dimensiuni. Totuşi lumea externă nu are numai două dimensiuni. Din ce cauză? Din cauză că pe o linie dreaptă care ar veni în perpendiculară pe ochiul meu, dacă aş avea un şir de soldaţi unul în spatele celuilalt şi dacă nu ar fi egali, eu i-aşi putea percepe şi ordona deosebindu-i unul de altul, chiar în caz de transparenţă, cu ajutorul proprietăţei de acomodare a ochiului. Într'adevăr pentru distanţe mai mari, ochiul, printr'un proces reflex, se modifică, se mişcă din felul cum era acomodat pentru distanţe mai mici, aranjându-se astfel ca să aibe imagini clare pe retină. Este un proces instinctiv care mie îmi dă dovada că în afară de cele două dimensiuni ale retinei, spaţiul fiziologic mai are o altă dimensiune. Şi nu e numai aceasta. Mai am un mijloc să cercetez spaţiul cu cele trei dimensiuni ale lui, anume: convergenţa celor doi ochi. Ochii converg într'un punct pe care îl cunosc eu în momentul acesta. Evident că altă situaţiune au ochii când converg într'un punct mai depărtat de cât când converg în altul mai apropiat. Incât a treia dimensiune o pot cunoaşte şi pe calea aceasta, cu convergenţa ochilor.

Am deci două instrumente pentru cunoaşterea aceluiaş lucru. Ei bine, s'ar fi putut întâmpla ca aceste două instrumente, acomodarea ochiului şi convergenţa lor, să nu mă ducă la acelaş rezultat, adică acolo unde acomodarea nu îmi dă nici o deosebire ci mă face să văd identic acelaş lucru, convergenţa să-mi dea o deosebire şi să mă facă să văd lucruri deosebite. Ce s'ar fi întâmplat atunci? Am fi spus că spaţiul în care suntem are patru dimensiuni. Vedeţi la ce ţine în definitiv numărul dimensiunilor în spaţiul fiziologic în care trăim noi. Dacă s'ar fi întâmplat ca organele simţurilor noastre să fie aşa fel construite în cât ele să poată diferenţia lucruri pe cari noi acum nu le putem diferenţia, am fi vorbit de un număr mai mare de dimensiuni, am fi vorbit de un spaţiu cu patru dimensiuni. Găsim conjectural lucrul acesta fiindcă avem o lume tradiţională în spiritul nostru care ne împiedică să gândim altfel decât tridimensional. De sute de mii de ani noi oamenii am trăit cu organele acestea de vedere, cu simţurile acestea, de care s'au servit strămoşii noştri.

Astfel ne-am obişnuit cu spaţiul cu trei dimensiuni şi ne este foarte greu, evident, să credem totuşi că poate fi şi altfel. Cu toate acestea, încetul cu încetul acum trebue să

facem şi sforţarea aceasta să înţelegem că spaţiul acesta cu trei dimensiuni este propriu zis o lume care nu este mai firească de cât o altă lume care poate fi cu patru dimensiuni. Ba încă spaţiul cu patru dimensiuni are chiar mai multă legitimitate de cât spatiul cu trei dimensiuni, după teoria lui Einstein.

Trec acum la ceeace pe fizician îl interesează mai mult, anume la proprietăţile cantitative ale spaţiului. Fizica porneşte măsurând şi deci şi spaţiul trebueşte măsurat pentru fizicieni, pentru-ca să aibe o consistenţă ştiinţifică. Ce înseamnă măsurătoare sau mai bine zis, pe ce se bazează măsurătoarea şi de ce este posibilă măsurătoarea în lumea noastră? Măsurătoarea se bazează mai întâi de toate pe egalitatea fiecăreia dintre două distanţe cu o anumită lungime tip. Aici se reduce toată măsurătoarea spaţiului. Măsurarea a două lungimi este bazată tocmai pe egalitatea a două lungimi cu o a treia lungime. Sunt câteva adevăruri pe care le presupunem, la baza măsurătoarei noastre, ca evidente, axiomele masurătoarei, de pildă (un lucru care este absolut evident pentru toată lumea), distanţa între două puncte rămâne veşnic egală cu sine însuşi. O altă axiomă este că două lungimi care ar fi egale cu o a treia lungime sunt egale între ele. Când spunem că două lungimi sunt de un metru înseamnă că am luat metrul l'am pus pe prima lungime, a coincidat cu ea, apoi l'am aşternut pe a doua lungime şi a coincidat şi cu aceasta. Coincidenţa amândoror acestor lungimi cu metrul mi-a arătat că şi ele coincid şi ele sunt egale. Aceste sunt axiome, nu le pune nimeni la îndoială. Dar pentru măsurătoare avem nevoie şi de alte axiome mai puţin evidente.

Anume: în spaţiul acesta în care trăim noi există corpuri care nu variază când le transportăm dela un loc la altul. Metrul nostru când este transportat dela prima lungime la a doua pentru ca să reprezinte într'adevăr tot metrul care a fost prima dată ar trebui ca el în timpul acestei deplasări să nu fi variat de loc. Este aceasta adevărat? Avem cu alte cuvinte corpuri care nu-şi schimbă forma în timpul deplasării lor? Răspunsul este afirmativ. Sunt corpuri solide care îşi păstrează forma în anumite condiţiuni. Această afirmaţiune însă nu este adevărată de cât în prima aproximaţie, fiindcă noi ştim prea bine că acele corpuri solide nu sunt complect invariabile ci şi ele au anumite variaţiuni în forma lor. De pildă căldura le

influenţează. Corpurile se dilată la căldură în general. Pe urmă sunt o mulţime de factori care pot influenţa presiunea, tensiunea, etc. Aşa dar invariabilitatea corpurilor solide este numai aproximativă. Din fericire însă pentru desvoltarea fizicei putem determina legile după care forma corpurilor solide variază, încât la toate operaţiunile noastre de măsurare putem face o corecţiune şi putem prin urmare reduce acel corp variabil cu care măsurăm la unul invariabil ideal. Aceasta aşa dar este o dificultate pe care o putem înlătura uşor. Dar vine alta şi mai mare. Făcute toate corecţiunile, presupunem de căldură, elasticitate, forţe mecanice, este observat totuşi că corpul nu rămâne invariabil când îl mutăm dintr'un loc într'altul. Aceasta o spune principiul relativităţei al lui Einstein.

Intr'adevăr, corpurile în mişcările lor când se deplasează, se turtesc în sensul deplasărei. Aceasta este una din teoremele principale ale relativităţei lui Einstein. Ei bine şi aici ne putem ajuta. Nu avem de cât să socotim turtirea aceasta şi să facem corecţiunile astfel ca să fim siguri de o măsurătoare absolută a spaţiului. La ce putem noi raporta aceste corecţiuni când noi ştim că toate corpurile se deformează în deplasare? Avem un element la care ne putem adresa: este viteza luminei care rămâne pretutindeni şi totdeauna aceiaşi. Iuţeala ei rămâne invariabilă, adică distanţa pe care o parcurge raza de lumină într'o secundă este o distanţă bine determinată de care nimeni nu s'a atins până în 1915. Ea este de trei sute de mii de km., pe secundă o ştie orişicine, fie că focarul de lumină este în mişcare, fie că stă pe loc. Aceasta s'a crezut până la 1915, fiindcă în 1915 a apărut al doilea memoriu al lui Einstein, care lărgeşte principiul relativităţei restrânse şi unde se spune că nici lumina nu ne poate da un element absolut invariabil după cum se credea ci ea îşi schimbă viteza când se schimbă genul de spaţiu unde se socoteşte această viteză.

In acest al doilea memoriu Einstein ne arată că dacă raza de lumină se apropie de unele corpuri materiale, cum ar fi soarele, ea îşi schimbă direcţia şi iuţeala. Ei bine, totuşi, această schimbare de iuţeală a luminei se poate pune în formule precise şi se raportează la iuţeala luminei în cazul când nu ar fi astfel de corpuri care s'o turbure. Intr'adevăr, se poate realiza un etalon, o unitate de măsură, cu ajutorul luminei, deşi nici ea nu este invariabilă. Ca

concluzie putem deci fi liniştiţi: oricum ar varia unitatea noastră de măsură avem mijlocul să prindem exact, să cunoaştem variaţiunea ei şi cu ajutorul acestor variaţiuni să putem face corecţiunea necesară pentru ca să avem o măsurătoare exactă.

Aşa fiind, primele măsurători, ne închipuim foarte uşor, nu au ţinut seamă de corecţiunile acestea fine. Măsurători am făcut noi din primele timpuri, din epoca de piatră. Se măsura cu pasul. De atunci am început să avem noţiunea de distanţă. Nu este în intenţiunea mea să trec în revistă tot procesul acesta de perfecţionare a măsurătoarei; vreau numai să ating puţin chestiunea dimensiunilor spaţiului în care trăim, dimensiunile universului. Să ne gândim puţin asupra lor, pornind fatalmente dela planeta pe care suntem şi lăsându-ne încetul cu încetul în spaţiul acesta să-l reperăm în raport cu noi.

Pământul este un corp rotund, care, cum foarte bine se ştie, este o sferă cu o rază de 6.700 de Km. şi cu diametrul ecuatorial de 40.000 Km. Ca să concretizez mai bine lucrul acesta a-şi putea să spun că un aeroplan care merge cu 200 Km. pe oră ar înconjura pământul în 8 zile. Cum s'a măsurat aceasta distanţă? Evident se putea măsura şi direct punând metrul unul după altul şi numărând la urmă unităţile care au încăput în distanţa totală. Dar nu totdeauna putem face măsători de aceastea directe. De pildă, distanţa dela pământ la lună pe care o cunoaştem foarte bine nu o putem măsura direct şi probabil că nu o vom putea măsura direct încă multă vreme. Totuşi matematicienii au imaginat un mod precis şi în afară de orişice îndoială, mijloace care să ne dea distanţa aceasta dela pământ la lună. Este un mijloc bine cunoscut şi întrebuinţat foarte des de către inginerii topografi. Anume: vreau să măsor distanţa dela mine până la un punct, unde nu vreau să mă duc ca să măsor direct cu metrul. Iată ce fac. Măsor în aproprierea mea o distanţă pe care o numesc bază.

Din capătul bazei acestea mă uit cu o lunetă care îmi dă în acelaş timp şi unghiul care se face între bază şi direcţia lunetei îndreptată spre punctul unde nu vreau să mă duc. Acelaş lucru îl fac şi din partea cealaltă a bazei. Atunci desenez pe hârtie în proporţiune mai mică baza şi cele două unghiuri, şi în locul unde se vor întâlni cele două laturi ale unghiurilor evident că va fi punctul pe care

îl căutam. Operaţiunea măsurării consistă acum pur şi simplu în a trage o linie dela bază până la acel punct, a măsura distanţa pe hârtie şi a o readuce la scara naturală pentru a avea distanţa căutată.

Aşa s'a măsurat, sau mai bine zis, cam aşa s'a măsurat şi distanţa de aci până la lună. Baza însă observaţi nu trebue să fie prea mică căci atunci unghiul dela vârf fiind prea mic poate să ne ducă la greşeli de măsurătoare. Baza care s'a luat în cazul distanţei la lună a fost un arc mai mare de cerc mare pe pământ. S'a găsit că distanţa dela pământ la lună este de 360.000 Km. Aeroplanul nostru cu 200 de Km. pe oră ar face 75 de zile până la lună. Lumina care parcurge, după cum ştiţi 300 000 Km. pe secundă parcurge spaţiul acesta într'o secundă şi ceva.

In mod analog s'a măsurat distanţa dela noi la soare şi s'a găsit să fie de 150.000.000 Km. Pentru a măsura distanţa dela noi la stele, a trebuit să luăm o bază mai mare de cât aceia care s'a întrebuinţat în cazul lunei. Pe pământ nu mai era nici o distanţă destul de mare pentru a servi drept bază. Baza la care s'a recurs a fost diametrul orbitei pământului. Se ştie că pământul descrie o elipsă în jurul soarelui. Diametrul acestei elipse a fost luat drept bază şi astfel s'a găsit că stelele sunt nişte corpuri foarte depărtate de pământul nostru; că cea mai apropiată din stele este la o distanţă aşa de mare că luminei îi trebuesc patru ani să vie până la noi. Adică lumina pune patru ani pentru a ne veni dela Alfa din Centaur care este cea mai apropiată stea mare.

In această ordine de idei ar trebui să vă citez altă stea care este mult mai depărtată decât Alfa din Centaur, mult mai mare, anume Betelgeuse. Aşi dori să vă dau câteva cifre fiindcă nu sunt tocmai cunoscute fiind lucruri calculate de curând. Betelgeuse este una din stelele mari de pe cer, de mărimea întâia şi face parte din frumoasa constelaţiune a Orionului. Ea se găseşte la 1100 ani lumină de pământ, adică lumina vine dela Betelguese în 1100 de ani. Este de 40 ori mai mare decât soarele; evident mult mai mare decât pământul şi anume ca să nu spun lucruri care nu au nici o semnificaţie, am să vă spun atâta doar că dacă am încerca să numărăm pământurile pe care trebue să le punem ca să umplem volumul stelei Betelguese ne-ar trebui un milion de ani, presupunând că putem număra câte 100 de pământuri pe minut.

Oare Betelguese este cea mai depărtată stea? Nu. Betelgeuse este încă una din cele mai apropiate stele. Nu putem şti cât de depărtate sunt celelalte stele. Insă ştim că noi, împreună cu soarele, împreună cu Betelgeuse şi împreună cu multe alte stele facem parte din calea lactată. Este fâşia acea nebuloasă pe care o vedem deasupra capetelor noastre în serile senine şi care este compusă dintr'o imensitate de stele, din miliarde de stele. Ştim că noi, cu soarele nostru şi Sirius şi Betelgeuse facem parte din această cale lactată. Ce formă are această cale lactată şi ce rol are ea în univers? Nu ştim. Se reduce aici toată lumea materială? Nu, pentru că în afară de calea lactată s'au observat alte grămezi de stele, ca şi calea lactată, sub formă de spirală, care pare să fie, după cercetările noi, tot nişte căi lactate, şi care pare să aibe tot dimensiunile acestei căi lactate. In cât calea lactată ar fi propriu zis una din multele unităţi din univers şi ar avea tot forma aceasta în spirală. Calea lactee ar fi o nebuloasă cum sunt foarte multe altele la fel.

Ei bine nu se sfârşeşte aici. Astronomii au şi emis o teorie că corpurile acestea în formă de spirală, glomerulele aceste de stele sunt foarte multe şi că ele la un loc formează o unitate de un ordin superior care şi ea ar fi având o anumită formă la fel cu forma altor unităţi existente de acelaşi gen. Să precizez aceasta. Pământul împreună cu planetele şi cu soarele formează un sistem, o unitate: sistemul solar. Sirius este iarăşi un sistem solar. Betelgeuse la fel. Mai multe unităţi de ordinul acesta formează mai departe o unitate de ordin superior: calea lactată. Calea lactată împreună cu altele la fel formează o unitate superioară şi aşa mai departe. Până unde? Până la infinit. Concepţiunea aceasta este foarte ademenitoare, foarte plăcută, pentru că procesul care-i dă naştere se poate prelungi şi în jos. Pământul este format din corpuri. Noi suntem parte din acest pământ şi la un loc cu el facem un sistem pământesc. Noi înşine suntem formaţi din celule cari la un loc formează corpul nostru, o unitate de ordin inferior pământului. Fiecare celulă este o nouă unitate mai mică formată din molecule şi din atomi; atomii se compun din electroni şi cine ştie dacă procesul acesta nu poate merge şi mai departe decât atât, adică dacă însă şi electronii nu sunt formaţi din alte unităţi mai mici. Cu mintea noi putem merge la infinit cu aceste diviziuni şi cu aceste suprapuneri de sisteme.

Aici vine o nouă chestiune: care sunt dimensiunile universului? Universul nostru, spaţiul în care trăim este finit sau infinit? Chestiunea aceasta nu a fost atacată de către matematicieni decât în timpul din urmă şi încă cu foarte mari rezerve. Răspunsul nu a putut fi dat în mod precis. Inainte vreme cei cari se ocupau cu chestiunea aceasta foarte frumoasă, erau filozofii care se despărţiseră chiar în două şcoli filozofice: finitiştii şi infinitiştii. Aceste două şcoli, aveau, şi una şi alta, argumente foarte puternice în favoarea finitismului, unii, şi ceilalţi, firește, în favoarea infinitismului. Finitiştii spuneau: nu putem să ne închipuim spaţiul infinit pentru că noi nu venim în contact decât cu lucruri finite. Corpurile acestea cu care noi venim în contact sunt corpuri finite. Distanţele pe care le măsurăm sunt tot finite. Infinitul nu există căci nu poate să existe ceva care nu intră de loc în experienţa noastră fiziologică. Chiar şi procesul mintal, nici acela nu este infinit pentru că în definitiv dacă examinăm noţiunea de infinit, vedem că nu are decât finitul la bază. De pildă noţiunea cea mai clară, noţiunea infinităţei şirului numerelor întregi se bazează pe faptul că totdeauna pot să găsesc un număr mai mare decât oricare altul. Am o sută, pot imagina o sută plus unul, am o mie, imaginez o mie plus unul, etc. Dar peste tot, ori cât m'aşi duce de departe nu voi avea decât un număr finit la care voiu adăoga altul pentru a rămâne tot finit. Veşnic fără sfârşit, lucrurile rămân finite. Acesta era argumentul finiţiştilor.

Dar infinitiştii spuneau că nu se poate totuşi concepe universul finit pentru că dacă universul ar fi finit ar trebui să ni-l închipuim închis în ceva, cum ar fi, de pildă, într'un sac şi atuncia, se întrebau infinitiştii, ce este dincolo de acest sac? Mai mult încă. Mintea noastă are mereu tendinţa de a prelungi totul la infinit tocmai din cauza imaginei spaţiului infinit care este implântată în spiritul nostru. Aşa în geometrie avem a face cu linii drepte care sunt infinite, tot aşa cu plane prelungite la infinit etc.

Procesele mintale care ei spuneau că sunt infinite, zic finiţiştii în fond sunt finite după cum finită este şi seria aşa zisă infinită a numerelor care deşi pare infinită este totuşi mereu compusă numai din numere finite. Finiţiştii dădeau exemplul celebrului paradox a lui Achil pe care de sigur îl cunoaşteţi şi pe care îl voiu repeta aici în scurt. Achil se ia la întrecere cu o broască ţestoasă care are înaintea lui Achil

o distanţă de un metru. Presupupând că Achil aleargă de zece ori mai repede de cât broasca ţestoasă, paradoxul demonstrează că Achil nu va ajunge niciodată broasca ţestoasă. Inadevăr cu primul pas Achile face un metru. Insă nici broasca nu a stat pe loc; a făcut şi ea un decimetru. Pe urmă Achil a făcut şi el un decimetru pentru a-şi ajunge înaintaşul. Broasca a făcut în acest timp un centimetru mai departe. Atunci Achile înaintează şi el cu un centimetru în care timp broasca face un milimetru şi tot aşa mai departe. Concluzia? Este evidentă. Dacă aşa se vor urma lucrurile, Achile nu va ajunge nici-odată broasca ţestoasă. Ei bine spuneau finitiştii se pare că este un proces infinit şi aci. Se vede totuşi clar că este vorba de un timp finit la baza acestui paradox cu pretenţiuni de infinit; partea paradoxală provine tocmai din introducerea nenaturală a procesului infinit.

In fine, această discuţiune între finitişti şi infinitişti durează şi astăzi încă. Dar în vremea din urmă au început şi matematicienii să se amestece în parte. Un astronom german Olbers încă acum o sută de ani a spus că universul nu poate să fie infinit pentru că dacă ar fi infinit, calcula el, am avea o lumină veşnică cum ar fi ziua; aceasta ar fi datorită luminii corpurilor din spaţiul infinit. Evident că concluziile lui erau pripite pentru că se poate totuşi explica infinitul spaţiului fără ca pentru aceasta să admitem lumina veşnică a zilei, presupunând numai că nu toate corpurile sunt luminoase.

Mai târziu alţi matematicieni ceva mai bine armaţi au făcut alte socoteli, ceva mai concludente. Matematicienii aceştia care au făcut socotelile acum 30 de ani au spus că dacă într'adevăr universul ar fi infinit, forţa de atracţiune a oricărui corp din acest univers ar fi infinit de mare adică corpul material care este atras în virtutea legei aceleea a lui Newton ar fi atras în toate părţile infinit de intens. Acest lucru ar da naştere unei stări nestabile în întregul univers, ceiace nu este admisibil. Starea universului pare a avea oarecare stabilitate care nu ar fi compatibilă cu forţe infinit de mari aplicate corpurilor finite. De aici concluziunea că spaţiul este finit.

Dar şi această concluziune este poate prea grăbită, pentru că se poate concepe un spaţiu infinit în care totuşi materia să rămână în cantitate finită. Nu este nevoie ca numărul corpurilor să crească şi el la infinit.

Materia ar putea deveni din ce în ce mai rară şi din ce în ce mai nebuloasă tinzând către zero în cele din urmă, ceeace este foarte uşor de închipuit de către matematicieni. Cu acest chip vom putea evita atracţiunea aceea infinită.

Nu voiu urma procesul acesta de gândire mai departe ci voiu să termin cu părerea pe care o are teoria relativităţei asupra acestei chestiuni. Se poate spune că teoria relativităţei a atacat chestiunea aceasta fără a o rezolva complect. Eu în marginile acestui articol nu voiu putea vorbi despre teoria relativităţei mai pe larg, aşa încât o să trebuiască să presupun unele lucruri cunoscute pentru ca să arăt numai care este punctul de contact între întrebarea aceasta importantă şi teoria relativităţei. Această teorie mai întâi distruge o prejudecată pe care o aveam anume că spaţiul are trei dimensiuni şi că un altfel de spaţiu fiziologic nu se poate concepe. Se prea poate, spune teoria Relativităţii, ca noi să trăim într'un spaţiu cu patru dimensiuni sau cu un număr de dimensiuni în ori şi ce caz superior numărului Trei. Aceste spaţii ar avea o anumită curbură ceeace matematiceşte vorbind ar însemna că spaţiul acesta nu este euclidian ci neeuclidian, alegând prin aceasta mai mult un fel de a vorbi decât o structură precisă a spaţiului.

In fine, e foarte probabil ca spaţiul acesta să fie finit. Să lămuresc acest din urmă punct. De ce teoria relativităţei susţine că probabil spaţiul acesta este finit? Pentru că dacă presupunem că ar fi infinit, Einstein a făcut socotelile că atuncia inerţia oricărui corp nu ar mai avea forma pe care o are astăzi. Inerţia este calitatea unui corp de a rezista când lucrează o forţă asupra lui. Inerţia aceasta nu ar mai avea forma pe care o are astăzi dacă spaţiul ar fi infinit, adică această rezistenţă la mişcare ar trebui să fie mult mai nestabilă, mai variabilă de cum este. Einstein a făcut socoteli în această privinţă, care ar avea aerul să fie concludente, prin care arată că spaţiul trebue să fie finit dacă vrem să menţinem noţiunea noastră de inerţie. Totuşi nici finitiştii—nu mai vorbim de ceilalţi—nu sunt satisfăcuţi. Argumentele einsteiniene nu sunt destul de ştiinţifice pentru ca să hotărască în privinţa aceasta a dimensionării spaţiului.

Dar, propriu zis, are vre-un sens să ne legăm de noţiunea aceasta de finit şi infinit? Oare noţiunea aceasta are o importanţă principală? Nu, zice Einstein şi dă un exemplu pe care aşi dori să-l reproduc.

Imi închipuesc o sferă pe care să trăiască o ființă turtită, o ființă care să nu se poată deplasa în afară de sferă. Sfera este deci o lume cu două dimensiuni fiindcă numai două numere determină poziţiunea unui punct pe sferă. Dar e o lume finită. Cu alte cuvinte pot să măsor cu un număr finit de metri pătraţi această sferă; sau, ca să vorbesc încă mai concret, uşor am să iau un cerc de hârtie pe care îl lipesc pe sferă; cu un număr de asemenea cercuri de hârtie voiu acoperi toată sfera. Din cauza aceasta spunem noi că sfera este finită.

Cu toate aceasta ea nu are graniţă, nu are limită. Acum pot să-mi închipui un plan pe care să aşez sfera aceasta. Pe-o masă, de pildă. In polul opus punctului de tangentă pe sferă îmi închipui un punct luminos puternic care aruncă evident lumină pe tot planul. Dacă aşez acum pe sferă un cerc din acela care acoperă toată sfera încetul cu încetul prin deplasări, lumina mea lasă, din cauza cercului, o umbră pe plan. Umbra aceasta pe plan o să fie mai mică când ea va fi aproape de sferă şi o să fie mai mare când va fi mai departe. Câte umbre de acelea ale cercului vor fi pe plan? Tot atâtea câte sunt pe sferă. Aşadar, pot să acopăr tot planul acesta cu un număr finit de cercuri ca şi sfera însă cu deosebire că cercurile care sunt aproape sunt mici şi cercurile care sunt mai depărtate sunt mai mari. Este o deosebire: cercurile în număr finit care acopăr planul întreg nu sunt constante ca mărime.

Einstein adaogă. Dacă persoana însărcinată cu măsurătoarea planului nu este decât umbra unei fiinţe invariabile de pe sferă, ea însăşi ar suferi pe plan aceleaşi deformaţiuni pe care le încearcă şi umbra cercului măsurător, încât comparând mereu dimensiunile cercului umbră cu dimensiunile sale proprii, nu se va putea da seama de deformare. Dacă unitatea de măsură ar fi tot umbra unui metru invariabil de pe sferă, operaţiunea măsurării riguroase chiar va fi incapabilă să pună în evidenţă deformarea cercurilor. Acea persoană mobilă va avea deci iluziunea că cercurile cele mai depărtate sunt tot atât de mari ca şi cercurile mai apropriate. Aşa dar pentru dânsa, tot planul acela este acoperit de un număr finit de cercuri finite. Concluziunea? Planul este finit. Noi însă care privim din alt punct de vedere planul acela spunem că este infinit. Depinde de modul de a măsura, de modul cum trăim noi, dacă trebue să numim lumea finită sau infinită.

In această privință aşi dori să sfârşesc cu un exemplu al lui Poinicaré, încă mai sugestiv. Poinicaré ia tot o sferă însă fiinţele se deplasează nu pe suprafaţa sferei ci în lăuntrul ei. In interiorul acelei sfere este un mediu care are proprietatea de a provoca contractarea corpurilor, la centru mai puţin şi cu cât ne apropriem de periferie, mai mult. Când o fiinţă din această lume sferică se deplasează spre periferie, nu îşi poate da seama de această contractare a tutulor lucrurilor în aceaşi proporţie. Tinzând deci către zero când va fi să ajungă la periferia sferei, va face paşi din ce în ce mai mici aşa că concluziunea este că nu va ajunge nici-odată la periferie. Evident că lumea aceea a sferei este o lume finită pentru punctul de vedere din afară de sferă. Insă sfera este infinită pentru toate fiinţele dinăuntru. Toate într'adevăr nu dau de nici-o margine în orişice direcţiune ar merge.

Concluziunea este aceasta, că spaţiul fizic care se degajează din noţiunea de spaţiu fiziologic este un spaţiu cu trei dimensiuni. Dar că acest spaţiu este finit sau infinit, această este o chestiune care depinde de interpretarea pe care o dai cuvântului acesta. Pentru că într'adevăr am văzut că putem prea bine să considerăm orice spaţiu infinit după cum îl măsurăm. Din această cauză este probail că chestiunea dimensionarii spaţiului trebue pusă printre problemele irezolvabile cum este problema „perpetuum-ului mobile" sau a quadraturei cercului. Răspunsul nu va putea fi dat niciodată.

Ceace reţinem din cele spuse de Einstein este că spaţiul cu trei dimensiuni este un spaţiu curb. Este aceasta un adevăr fără nici-o obiecţiune? Aceasta depinde evident de experienţele care se vor face în urmă. Dacă am întreba pe Einstein, însuşi el ar fi poate mai puţin categoric decât mulţi dintre noi. Einstein spune numai: toate probabilităţile sunt ca spaţiul în care trăim noi să fie curb, să aibă trei dimensiuni iar spaţiul-timp să aibe patru dimensiuni. Toate acestea sunt relative. Aceste afirmaţiuni înseamnă numai un pas mai departe în ştiinţa fizică, însă nu este exclus ca mâine observaţiuni mai intime, mai precise, să vină şi să înlocuiască toată teoria aceasta a lui Einstein cu ceva mai precis, mai aproape de realitate.

V. Vâlcovici

SCRISOARE DIN ORAŞ

lui Adrian Maniu.

Prietene care odată m'ai lăudat,
Iţi scriu din oraşul cel mai plouat.

Eu toată după-amiaza aceasta
Am privit dela fereastă
Cocoşul din vecini, ce sgribulit,
Işi scutura ploaia de pe creastă

Şi câinii hămesiţi şi goi
Răscolind frenetic în dâmbul de gunoi;

Pe urmă flaşnetarul cu'n picior de lemn
Al cărui pas pe uliţa pustie
Suna a piatră şi a lemn.

Şi rar, câte-o umbrelă
Care târa greu după ea pe om.
Ai fi zis, o nacelă
Intoarsă . . .

Prietene îndepărtat, toate gândurile rele
Ca nişte negre ciori,
Mi-au poposit în stol
Pe creanga sufletului gol . . .

Şi mi-a cântat mult în urechi
Ţârâit de streşini vechi
Si am gândit mult şi fără de folos,
Că toate-s de prisos.

Vezi prietene, e timpul când oamenii
Păşesc cu capul în pământ,
Când e vânt şi ploaie şi ploaie şi vânt.

Dacă ai apleca urechea
Pe ţărna jilavă,
Ai auzi cum inima pământului, bolnavă,
Rar, bate a sfârşit
Şi ai simţi că toate cele merg,
Incet spre sfârşit.

Vintilă Russu Şirianu.

IWAN GOLL

Balaurii răutăţii spânzurară tot ce era omenesc. Războiul călcă în picioare orice inimă bună. Soarele se scălda râzând în abdomene rupte de ghiulele. Pe toţi îi aştepta întunericul.

In Germania frazele umflate ce veniau din Cartierul General închideau drumul oricărui adevăr. Oamenii credeau că mor ca apărători. Muriau pentru o minciună.

Dar în sufletul câtorva înflori de-odată o lumină mare, ce recunoscu fraţii de pretutindeni. Umbra lui Walt Whitman, desprinsă de zdravănu-i trup, colindă din nou prin spitale. Atunci săbiile mâncăcioase se văzură trântite în teacă. Şi revolta supremă rupse cerul sur al războiului.

Pe atunci, în Germania ca şi în Franţa, oamenii tineri vorbeau de întâlnirea pe front a prietenilor Charles Peguy şi Ernst Stadler. Era un caz născocit de creeri torturaţi de hău, dar caracteristic pentru simţămintele unei întregi generaţii.

Destui mai trăiau, cari, scârbiţi de nedreptatea zilelor, credeau într'o minune, într'o mântuire apocaliptică. Materialismul crud îi zdrobi cu pieptul său: un munte de muşchi lipicioşi.

Şi era de înţeles că poeţii stăteau în rândul întâiu al celor răsvrătiţi, că proclamatorii înfrăţirii, luptătorii spiritului îşi recunoscură Dumnezeul lor ce n'avea nimic comun cu cele 14 Puncte ale lui Wilson.

Erau anii poeţilor. Câte versuri colţuroase, ciocănite se născură atunci, asemenea unor strigăte din ocne arzânde. Cuvintele erau lovituri de târnăcop. („Clarté" nu era pe atunci numai rezonanţa unor scandalagii, cari, loviţi se astâmpărară, văzându-şi iar de treaba lor de cismari).

Tot în timpul acela Alsacianul Iwan Goll se trezi cu sufletul strivit de război, de zidurile oraşelor. Căutase încă în 1913 înfrăţirea oceanelor prin Canalul de Panama. Avuse atâtea viziuni de lumină fluidă, văzuse soare mult, mult, mult, culoare spărgătoare de contururi, căldură sensuală

şi oameni, oameni buni. Animalele îi erau chipuri de bunătate naivă şi veşnic legată de pământ, poamele-i erau mingi de lumină explosibilă, eruptivă — ca şi merele lui Cezanne.

Potenţarea naturei îl scăpase de micimea orelor schiopătânde.

Drumul acesta avea posibilităţi, ducea spre un platou larg, deasupra căruia orizontul cânta ca o orgă uriaşă. Pădurile vâjiau în apropiere, iar mireasma florilor cădea în cascade.

O mie nouă sute şi şaptesprezece. Oamenii mureau ca lăcustele. Nervii poeţilor sunau strident ca nişte coarde prea întinse de un muzicant dispreţuitor, diabolic. N'aveau unde îngenunchia. Prin Germania Landauer şi Ludwig Rubiner, doi sfinţi, rătăciră, fără să poată sfâşia nerozia minciunei. In editurile de acolo nu era nici un locşor liber pentru Iwan Goll. Prima sa carte apăru la Zürich. Din paginile ei se ridica un plâns înăbuşit, era însă şi un fapt, un parastas pentru cei căzuţi în Europa. Aci nu putea fi vorba de Francezi, de Germani sau de Ruşi. (Acel stupid „Hassgesang gegen England" al lui Lissauer nu fusese de cât o zbârnietură de muscă). Trecând prin nesfârşitul şir al morţilor, Goll recunoscu un frate în fiecare. Din ziua aceia se trudi mereu, de a desface haina de oţel a Europei, pentru a găsi inima, ce de abia bătea. Cânta o melodie grea şi severă şi aspră dar plină de intensitate vizionară. Valori artistice abstracte nu existau aci, ci se desprindeau numai — pe planul al doilea — dintr'un postulat etic. (Apropierea spiritului rusesc reiese aci din orice atom cu toate că renumitei „psichologii" nu i se atribue nici o importanţă. De alminterea „Psichologia" suferise un faliment straşnic şi nici subconştienţa, nici meditaţiile lui Marcel Proust nu însemnau nimic.)

Intr'o ţara de învinşi, războiul trebuia să fie un element activ în literatură. Urmat de revoluţie, de acel „Deutscher Maskenball" cum o numeşte Linke Poot, (Alfred Döblin) agită şi mai mult spiritele, cari de abia pe la începutul anului trecut se liniştiră şi în literatură.

Alsacianul Goll era de-acum cetăţean francez, avea putinţa de a privi toate zbuciumările, dar nu era chiar un grăunte în moara zdrobitoare a sărăciei. Scria şi scrie tot atât de bine franţuzeşte ca şi nemţeşte şi caută să împace ce era de împăcat între Francezi şi Germani, publicând la

Paris o antologie de traduceri din literatura activistă germană sub numele de „Le cœur de l'ennemi", iar în Germania o antologie »Das Herz Frankreichs", în care se găsesc cele mai bune bucăţi din Vildrac, Jouve, Duhamel.

Cum mai toată mişcarea literară nouă (indirect chiar Bergson şi Jules Romain) porneşte de la o centralizare a lumii în om, nici Goll, un tip unic în corul cel mare, nu se putea uşor îndepărta de umanizarea haosului, ce în poeziile sale se încheagă încetul cu încetul tot mai cosmic.

E adevărat că fără liniştea lui Hölderlin, descoperită din nou şi pentru totdeauna de cei tineri, poate nici Goll, nici alţi expresionişti nu s'ar fi liniştit.

Dar în poezia lui Goll tăcerea s'a contopit cu glasul naturei din om într'un fel atât de ciudat, încât noutatea atmosferei şi a cuvântului înprospătat ne uimesc. Aerul de varieteu, în al cărui fum plutesc figurile şterse, mizeria din oraşe, („Die Unterwelt" S. Fischer-Verlag, Berlin) văzută parcă cu ochii naivului pictor-vameş Rousseau, contrastele mari între romantismul absolut şi convenţionalismul burghezului gras şi pofticios sunt pentru Goll puncte de pornire. S'ar putea spune că e aproape un paradox riscat că ceva din spiritul lui Marées şi al lui Lovis Corinth a pătruns în acest scriitor, care, altădată, cu ochi buni de copil putea vedea într'un acar, ce întoarce macazul, un dumnezeu conducător de destinuri, într'un cantonier cu steagul roşu, o personificare a bunătăţii, care ar vrea să-i asvârle în tren întreaga sa inimă caldă. In asemenea împletituri de impresii orice cuvânt prăfuit primeşte un luciu nou, o adâncime nouă.

Azi Iwan Goll, tânărul frate şi apostol, e iar pe drum. Se'ndreaptă spre alt platou, de-asupra căruia, poate, cerul va cânta ca zece orgi uriaşe.

O. W. Cisek.

DIN IWAN GOLL

LAMPAGIUL

Ingenunchiază până la mine, cetate îmbâcsită,
Sunt al tău fiu, al tău ilustru fiu:
Iţi cunosc mamele, născând pe cârpe greţoase oameni
[care ţipă,
Iţi cunosc bolnavii, ce'şi rup sfios o bucăţică din fereastra
[serii pentru sufletul lor,
Ştiu, ce-ar însemna o rândunică pentru puşcăriaşul din
[temniţă
Şi aşi lăsa bucuros fochistului beţia de absint —
O, nenorocito!
O, tu, din haosul tău te înalţă! Vreau să fiu milostiv cu
[tine!
Poate doar aşa: să intru adânc în străzile tale
Să-ţi fiu lampagiul, cu o stea în vârful prăjinei,
Să-ţi pot aprinde sufletul,
Să-ţi dăruiesc toată iubirea mea de amurg!

NEGRUL DE VARIETEU

Plânge-te cu sufletul întreg Europei!
Culcă-ţi capul pe farmecul vânzătoarelor!
Ţigaretele Manoli aţipesc aşa de albastru!
Dulce e viaţa o, frate!

Totuşi ştiu, când pianul sughite,
Şi mandoline îţi sgârie inima,
Se deşteaptă pădurea ta tropicală.
Bivoli bruni pribegesc greoi pe ţărmul pietros al râului,
Soarele striveşte verile tale de aur.

Atunci: nesfârşit de mare se face dorul tău!
Lacrimi picură în Tipperary.
Chelneri plutesc din tufişe de foc ca zeul de odinioară,
Şi ipopotamul inimii tale rage prin lume!

DIRECTORUL DE CINEMATOGRAF

Pentru o parà vi se deschide raiul. Aici e singurul raiu al lumii: 136 strada Chemnitz. La intrare literile aurii îl luminează cu glas tare.
La cassă! Doamna are inele cu briliante adevărate. Fiecăruia îşi dăruieşte zâmbetul purpuriu, ţie, rândaşule asudat, şi ţie asemeni, soldatule înlemnit! Fiecăruia voieşte să-i fie blondă iubită: pentru o parà!
Lumea fie a voastră. Portarul în frac roşu vă e rob. Impăratul nu simte altfel, când păşeşte în castelul său.
Aici numai se află oamenii fericiţi. Pentru o parà, fraţilor, puteţi fi oameni fericiţi.
Colo îşi fac vânt cu evantaiul doamne prin parcuri însorite. Străzi, spirale cereşti, ridică trecătorii de pe pământ. Şi în faţa tribunelor pornesc în trăsuri de gală suprapământeşti preşedinţii îndepărtatelor republici.
Intunecaţilor, priviţi: trebue să deveniţi îngereşti! Aici la cinematograf sunteţi dincolo de pământ! Binele şi răul vieţii nu sunt doar decât un reflex, ca negru şi alb pe această pânză. Nimic nu e! Totul e!
Vă dăruiesc creaţiunea lui Dumnezeu: raiul fără şarpe şi măr. Blestem pe neîncrezătorul, ce zâmbind loveşte pânza şi spune: aceasta e un cearceaf alb! Blestem pe acest mincinos: căci iată viaţa, viaţa cea mai reală.
Iată viaţa: acolo unde mai freamătă păduri virgine şi cascadele de Niagara. Unde pe pista înfierbântată un jocheu îşi frânge gâtul. Unde ucigaşi în frac se schimbă în îngeri.
Iată viaţa: Plângând vă aşezaţi lângă văduve infometate. Cu nesfârşită milă vă aplecaţi peste bancherul, care a fost nevoit să fure, bietul om!
O, creaţiune a lui Dumnezeu! O, orchestră paradisiacă! Vioarele plâng în hohot iubire. Flaute se leagănă ca libelule pe iazul violoncelului.
Şi eu: priviţi în mine pe cel din urmă apostol! Priviţi cum lupt şi cum pătimesc şi cum mor în voi. Trebue pentru o parà tot sufletul să mi-l dau.
Trebue să vă rulez cosmosul. Trebue să vă aţâţ toate patimele. Sunt sufleurul lui Dumnezeu.
De aşi avea o parà, ce fericit aşi fi! Doar o parà! Cassandra şade la cassă şi vă va surâde. Dăruiţi-i o parà!

CANALUL DE PANAMA

I.

Veacurile pădurii străvechi mai odihneau între cele două mări. Tăiate cu dinţi aurii, golfurile şi limanurile. Cu ciocan năstruşnic cascada sdrobi stâncile opintite.
Copacii se întinseră în spre amiaza sensuală. Aveau roşiile pete de flori ale plăcerii. Cucuta spumega şi ţîşnea din înalte tulpini. Şi lianele mlădioase jucau cu păr larg desfăcut. Ca lămpi verzi şi albastre licăreau papagalii prin noaptea tufărişului. Adânc în mărăcinişul gras îşi croia drum rinocerul. De la râu tigrul îi ieşia frăţeşte înainte.
Infocat soarele ca un joc de căluşei se învârtea pe cer auriu. In o mie de feluri şi veşnică era viaţa. Şi acolo unde moartea părea că putrezeşte: viaţă nouă isvora cu îndoită lumină.
Bătrânul veac tot mai despărţia oamenii pământului.

II.

Atunci sosiră lungile, lentele oştiri de muncitori. Pripăşiţii şi surghiuniţii. Cu luptă soseau şi cu chin.
Cu dureri gemânde veneau oamenii şi trăgeau clopotele răsunătoare de metal.
Ridicară braţele ca pentru blestem şi rupseră înfuriaţi cerul în jurul umerilor goi.
Sângele lor asuda în ţărână. Câţi copii slăbănogi, câte nopţi pline de frică, se risipeau într'o zi ca aceea.
Pumni întinşi drept în sus ca făclii. Capete schimonosite de strigăte. Trupuri opintite. Era muncă. Era mizerie. Era ură.
Aşa se svârcoleau odată Spaniolii pe roată. Aşa se încovoiau odată Negrii căzând legaţi în genunchi.
Acestea însă erau noile oştiri de muncitori. Aceştia erau sfinţii, suferinzii proletari.
Vegetau în barăci şi în bordee de şipci, prăpădiţi. Duhoarea de peşte prăjit şi scârba rachiului se înălţau. Paturile de lemn se atingeau ca sicrie în ţintirim.
Dumineca, unei armonice îi era dor de Italia sau de Colonia Capului. Vre-o inimă bolnavă îşi suspina durerea pentru altele o mie.

Jucau împreună cu picior greu, sfios. Voiau să mângâie pământul, care mâine trebuia să ţipe sub topor. Apoi sorbeau pentru cinci „cenţi“ îngheţată de smeură.
Şi iar venea veacul de zile al muncii.

III.

Intr'un pat de bolnav prefăcură pământul. Febrele roşii se împrăştiară din ruptorile stâncilor. Şi norii ţânţarilor roteau în jurul soarelui.
Nu mai fremăta nici un copac. Nici o stea de floare nu mai înflorea în iadul acesta de lut. Nici o pasăre nu se mai avânta în cerul pierdut.
Totul era durere. Totul era molos şi pucioasă. Totul era ţipăt şi blestem.
Dealurile îşi rupseră pieptul în dureri de dinamită. Din prăpastiile jilave urlau sirenele ca lupii. Dragele şi macaralele răscoleau lacurile.
Oamenii mureau în acest ţintirim nesfârşit. Peste tot mureau de acelaşi chin.
Bărbaţilor le scăpă nebunul strigăt după Dumnezeu, şi se ridicară ca stâlpi de aur. Din femei căzură copii prăpădiţi şi palizi ca şi cum ar fi vrut să pedepsească pământul cu atâta chin.
De pe tot pământul veniseră la muncă de rob. Toţi visătorii de râuri de aur. Toţi desnădăjduiţii de o viaţă de foamete. Drepţii şi cinstiţii erau acolo, ce se mai încredeau în mila soartei. Şi întunecaţii vagabonzi şi criminalii, ce-şi frământau ruşinea în nenoroc.
Munca însă nu era decât o părere. Acela avea de răzbunat în inimă două zeci de generaţii amărâte. Acesta avea de sugrumat în sânge germenele sifilisului.
Toţi ţipau în luptă cu pământul.

IV.

Nu ştiau însă nimic de Canalul de Panama. Nimic de înfrăţirea nemărginită. Nimic de marea poartă a iubirei. Nu ştiau nimic de desrobirea oceanelor şi a omenirii. Nimic de revolta luminoasă a spiritului.
Fiecare în parte privea o mlaştină secând. O pădure arzând. Un lac deodată fierbând. Un lanţ de munţi îngenunchind, făcut praf.

Dar cum ar fi putut să creadă el în măreţia faptului omenesc! Nu bănuia cum creştea leagănul unei mări noui.
Intr'o zi însă se desfăcură stăvilarele ca aripele unui înger. Atunci nu mai gemu pământul.
Glia stetea cu pieptul desfăcut ca celelalte mame. Stetea legată în voia omului.
Pe scara de valuri ale oceanului coborâră albele corăbii. Miile de corăbii înfrăţite venind din mii de porturi.
Cele cu pânze cântăreţe. Cele cu coş fumegând. Ţârâiau flamurile ca pasări înzăbrelite.
O nouă pădure de catarguri fremăta. De otgoane şi de frânghii se împletea o plasă de liane.
Intr'o sfântă îmbrăţişare însă steteau Oceanul Pacific şi răscoala Atlanticului. O, logodna răsăritului bălai cu steaua apusului. Pace, pace era între fraţi.
Aici sta omenirea minunându-se la centrul pământului. Din înferbântatele oraşe, din nimicitele pustietăţi, din aprinşii gheţari, sbură salutul.
Escadra lumii se desfăşură. Cântau albastrele orchestre de marinari. Drapelele tuturor ţărilor fâlfâiau voios.
Uitată era munca obscură. Rândul proletarilor risipit. Barăcile de cărămidă trântite.
Deasupra negrelor oştiri de muncitori se închiseră valurile libertăţii. Timp de o zi erau şi ei omenire.
Chiar în cea următoare însă ameninţa chin nou. Corăbiile încărcate cu grâu greu şi petrol îşi lăsară sărăcia pe ţărmuri.
In ziua următoare din nou era mizerie şi ură. Stăpâni noui strigară la muncă nouă. Robi noui îşi osândeau soarta întunecată.
In ziua următoare se luptă din nou omenirea cu pământul bătrân.

Trad. de **Ion Pillat**

DIN GEORG TRAKL

IN PARC

Iar păşind prin vechiul Parc.
O! Liniştea florilor galbene şi roşii.
Chiar voi, zeilor blânzi, staţi întristaţi,
Şi aurul tomnatec al ulmului.
La iazul albăstriu nemişcată se'nalţă
Trestia, amuţeşte seara sturzul.
O, atunci şi tu îţi apleacă fruntea
Inaintea marmorei sfărâmate a strămbunilor.

IN PRIMĂVARĂ

Uşor depe paşi întunecaţi zăpada cădea,
In umbra copacului
Indrăgostiţii îşi ridică pleoapele străvezii.

A marinarilor strigăte întunecate mereu sunt urmate
De stele şi noapte;
Şi liniştit vâslele bat.

Curând lângă ziduri căzute 'nfloresc
Micşunele,
Tâmpla singurateculuí tăcut învie.

CĂTRE SORA

Unde mergi e toamnă, seară,
Gemătul vânatului albastru ce sub arbori sună,
Lac singuratec în seară.

Uşor sborul păsărilor sună
Tristeţea ce pe ochii tăi s'a'ntunecat.
Surâsul tău slab tot sună.

Dumnezeu pleoapele ţi-au schimbat.
Copile din Vinerea sfântă, stele caută
Bolta frunţii tale pe'noptat.

A M I N

Descompunere ce-alunecă prin odaia mucedă;
Umbre pe tapete galbene; în oglinzi închise se bolteşte
Tristeţea de fildeş a mâinilor noastre.
Mărgăritare brune curg prin degete amorţite.
In linişie
Un înger deschide ochii albaştrii din somn.

Albastră e şi seara;
Ceasul amorţirii noastre, umbra lui Azrael,
Ce 'ntunecă o grădiniţă brună.

INTR'UN VECHI ALBUM

Te'ntorci mereu, melancolie,
O, blândeţe a sufletului stingher.
Până la capăt arde o zi de aur.

Umilit se închină durerii răbdătorul,
Răsunând în armonie şi cuprins de o vedenie uşoară.
Priveşte! a şi amurgit.

Din nou se'ntoarce noaptea şi jeleşte un muritor
Şi altul pătimeşte cu dânsul.

Infiorător sub tomnatecele stele
Capul s'apleacă pe fiece an mai adânc.

CÂNTEC DE SEARĂ

Seara, când peste poteci întunecate păşim,
Chipurile noastre palide ne apar în faţă

Când suntem însetaţi,
Bem din apa albă a iazului,
Din dulceaţa tristei noastre copilării

Amorţiţi ne odihnim sub tufişul de soc,
Privim pescăruşii cenuşii.

Nori de primăvară se ridică peste oraşul întunecat.
Ce tace despre-a călugărilor vremuri mai măreţe.

Când luam mâinile tale înguste,
Deschideai uşor ochii rotunji.
De-atunci e mult.

Dar când o adâncă armonie cuprinde sufletul,
In a prietenului priveliştе de toamnă, tu, albo, răsari

E L I S

I.

Desăvârşită e tăcerea acestei zile de aur.
Sub bătrâni stejari
Răsai tu, Elis, un liniştit cu ochi rotunzi.

Albastrul lor oglindeşte somnul lin al îndrăgostiţilor.
La gura ta
Amuţiră suspinele lor trandafirii.

Seara pescarul trase năvoadele grele.
Un bun păstor
Iţi duce turma pe marginea pădurii.
O! ce curate, Elis, zilele ţi-au fost.

Incet se lasă
De-alungul galbenelor ziduri liniştea albastră a măs-
[linului,
Moare întunecatul cântec al unui bătrân.

Ca o barcă de aur
Tremură, Elis, inima ta pe cerul stingher.

II.

Un joc blând de clopote răsună în pieptul lui Elis
Seara,
Când capul i-s'afundă în perina neagră.

Un vânat albastru sângeră uşor
Prin mărăciniş.

Un arbor brun stă singuratec.
Poamele albastre căzură pe jos.

Semne şi stele
In iazul înserat se-afundă uşor.

După deal s'a făcut iarnă.

Porumbi albaştrii
Beau noaptea sudoare de ghiaţă,
Ce curge de pe fruntea de cleştar a lui Elis.

Tot răsună
Pe ziduri negre vântul stingher al lui Dumnezeu.

CĂTRE CEL MORT IN TINEREŢE

O, negrul înger, care uşor din năuntrul copacului ieşi,
Pe când blânzi tovarăşi de jocuri eram în amurg,
Pe marginea fântânii albăstrii.

Liniştit ne era pasul, ochii rotunji în răcoarea brună
[a toamnei,
O, dulceaţa de purpur a stelelor!

El însă coborâ pietroasele trepte ale muntelui
Cu un surâs albastru pe faţă şi ciudat îmbrăcat

In copilăria lui mai tăcută şi muri;
Iar în grădină rămase obrazul de argint al prietenului,
Ascultând din frunziş sau din steiul străvechi.

Sufletul cânta moartea, putregaiul verzui al cărnii;
Şi era freamăt în pădure,
Şi jalea pătimaşă a vântului.

Ceasul veni, când umbrele în soarele de purpur le văzu,
Umbrele sfârşitului prin ramurile despuiate;
Seara, când pe amurgitele ziduri mierla cânta,
Sufletul celui ce muri de vreme răsări în odae tăcut.

O, sângele ce din gâtlejul însufleţitului curge,
Albastră floare; o, lacrima de foc,
Plânsă în noapte.

Nor şi timp de aur. In odaea singuratecă
Pofteşti mai des mortul ca oaspe,
Păşeşti vorbind prieteneşte sub ulmi, de-alungul râu-
[lui verde.

Trad. de **Ion Pillat şi O. W. Cisek**

G. BACOVIA

(Cu prilejul unui volum epuisat)

In etnica sufletească a noastră, atât cât transpare din literatură, d-l Bacovia reprezintă un accident psichologic. Atunci când *Coşbuc* ne luminase cu voioşia lui rurală şi când *Cerna*, deşi încă penumbrit de proecţia eminesciană, înnălţa vieţii, cu o păgânătate morganatică, inmuri insolite şi antekriste, d-l Bacovia—pseudonim straniu prin rezonanţa auitoare a vocalelor — începu să-şi îngroape versurile, cu o dumnezeesc de inconştientă nepăsare, prin câteva reviste suburbane. Unii s'au distrat, alţii s'au indignat. I-se asimila, chiar, în derizie prima consoană a numelui cu cea de a doua.

Tocmai târziu, când alături de d-sa mai sosiră şi alte elemente de avantgardă ale poeziei noui, o mână — spun unii astăzi — pioasă, e vorba de Ion Pillat, i-a îmănunchiat strofele într'un volumaş. Adunarea lor era semnul demonstrativ dar netrâmbiţat al cultului care avea să vină.

Şi a venit. Contemporana dezagregare sufletească, crivăţul de demenţă, parcă, ce s'a abătut, răvăşind parnasiana disciplină interioară, a scos pe d-l Bacovia, ca pe ceva inert care căzuse la fund, deasupra.

Considerat în timp d-l Bacovia rezumă adjectival şi anticipativ o epocă.

Purtând blestemul unei sensibilităţi ulcerate de civilizat, de o neobişnuită acuitate,

> Oh! plânsul tălăngii când plouă!
> Ce basme tălăngile spun!
> Ce lume-aşa goală de vise!
> — Şi cum să nu mori în abise
> Da, cum să nu mori şi nebun...

nervii biciuiţi de ploae şi sgâriaţi de scârţâitul crengilor, toamna, într'o tensiune maximă i-au plesnit şi astfel fragmente de gândire, ce sar în jocuri psichice necontrolate, la lumina unui licăr de conştiinţă trecătoare, îi dau viziunea ciudată a unui om dement:

Omul începuse să vorbească singur...
Şi totul se mişca în umbre trecătoare...
Un cer de plumb de apururea domnea
Şi creerul ardea ca flacăra de soare.

Nimic. Pustiul tot mai larg părea.
Şi'n noaptea lui amară tăcuse orice cânt
Şi'nvinetit de gânduri cu fruntea în pământ,
Omul începuse să vorbească singur.
(Altfel).

Acelaş licăr de conştiinţă trecătoare, luminând brusc şi numai pentru o clipă străfunduri de anormalitate, ca un fulger — adâncuri de genune, îl face să exclame, cu o resemnare comică şi totuşi dureroasă, după ce înşirue o serie de stidente incoherenţe:

— Dar cine poate să explice această tristă poveste?

Viziunea de demenţă de mai sus s'a închegat cu alte cu vinte din lirismul autorului specific pe care îl găsim ade sea diseminat chiar în forma lui directă:

Pustiu adânc... şi'ncepe a'nopta,
Aud gemând amorul meu defunct
Ascult atent privind un singur punct
Şi gem, şi plâng şi râd în hă, în hă
(Amurg de toamnă).

Pentru a sensibiliza solitudinea, luând materialul poetic din viaţa oraşelor de provincie şi aceasta va stărui de-a lungul volumului să o facă, d-l Bacovia scrie:

Sunt solitarul pustiilor pieţe
Cu jocuri de umbră ce dau nebunie
(Pălind).

pentru a putea isbucni:

Tovarăş mi-i râsul hidos şi cu umbra
Ce sperie câinii pribegi prin canale —
Subt tristele becuri cu razele pale
Tovarăş mi-i râsul hidos şi cu umbra.
(Pălind)

Deranjat fiind mecanismul vieţii interioare, impresiunile se invertesc ca *tonus afectiv*,

Eu stau şi mă duc şi mă'ntorc
Şi-amanţii profund mă'ntristează,
Imi vine să râd fără sens
Şi-i frig, şi burează.
(Nervi de toamnă).

iar adesea încearcă să se obiectiveze:

Vânt de ghiață s'a pornit
Iar subt crengile schelete
Hohot de smintit...
(Oh! Amurguri).

Pentru ca această sensibilitate sdruncinată să se mai impresioneze de ceva, vor trebui de-acum elemente tari, aproape senzaționale: să o isbească, să o sgudue pentru a se face simțite. Datorită acestei cauze lăuntrice ochiului său i-se deschid perspective de sânge, urechea sa nu mai prinde decât răcnetele fetelor nebune „la ploaie" și „urletele lupilor sub stele 'nghețate". Ca o dovadă a tocirii simțurilor sale, a lipsei de atenție, din pricina interioarei prăbușiri, pentru tot ceeace e nuanță, subtilitate, delicatețe, vom cita câteva versuri dintr'o poezie în care se găsește *sumum-ul* solicitudinii sale pentru brutal, pentru senzațional:

De-acum, tușind, a și murit o fată,
Un palid visător s'a împușcat;
E toamnă și de-acuma s'a înoptat?
— Tu ce mai faci iubita mea uitată?

Intr'o grădină publică, tăcută,
Pe un nebun l'am auzit răcnind
etc... (Plumb de toamnă).

Uzura a așternut deci peste simțurile sale un strat impermeabil de bătătorită și solidă insensibilitate. Așa de pildă pentru impresionarea retinei îngroșate a vizualității sale vor trebui stridențe de culori caleidoscopice. De aceea ochiul d-lui Bacovia nu mai poate fi afectat de multe ori decât de cele două culori fundamentale ale cromaticei: *Alb* și *Negru*.

Din gama aceea de nuanțe a zorilor care pentru o privire insinuant de subțire începe cu un roz ideal și, trecând printr'un străveziu caracteristic sidefat, se termină răcoros cu un alb izbitor, D-sa va semnala numai pe acesta din urmă:

Salonul alb visa cu roze albe,
Un vals de valuri albe...
Spațiu infinit, de o tristețe armonioasă...

In aurora plină de vioare
Balul alb s'a resfirat pe 'ntinsele cărări
Cântau clare sărutări...
Larg, miniatură de vremuri viitoare...
(Alb).

Obiectul intuit, schimbându-se prin opunere radical, se face sensibil aceluiaş ochiu prin culoarea dominatoare:

Carbonizate flori, noian de negru...
Sicrie negre, arse de metal,
Veşminte funerare de mangal
Negru profund, noian de negru...

Vibrau scântei de vis.. noian de negru,
Carbonizat amorul fumega,
Parfum de pene arse şi ploua,
Negru, numai noian de negru.

(Negru)

Atunci când receptivităţii autorului i-se prezintă cu simultaneitate aceste două culori, sau se împletesc distinct ca în „Decor" (Copacii albi, copacii negri...) s'au printr'o fuzionare lentă se disimulează fiecare subt un aspect acromatopsic care le conţine pe amândouă: e vorba de cenuşiul bacovian care se găseşte aproape în fiecare poezie a volumului. Una din ele este chiar intitulată „Gris".

Simplificării percepţiei vizuale îi corespunde, din acest suflet cu o imensă capacitate de a simţi în adâncime, o simplificare a percepţiei afective. Se stabileşte cu alte cuvinte o corespondenţă între priviri—tentacule imateriale ale ochilor—şi străfundurile obscure ale sufletului. Continuând ideea de până aci, cele două elemente coloristice de bază se interiorizează, cufundându-se printr'un proces occult în sensibilitate şi acolo, subt placa fotografică a simţurilor, aceste culori perceptibile autorului se prefac în două nuclee pe care se coagulează întreaga existenţă a sufetului uman: *Albul* devine principiul vital—Amorul, *Negrul*—principiul destructor—Moartea. Şi în acelaş fel, ca şi corespondenţele lor senzoriale, ele provoacă stări sufleteşti care fie că se încheagă izolate în unităţi confuze, fie că se îmbină contrastant de-alungul întregului volum.

Sunt câţiva morţi în oraş iubito,
Chiar pentru asta am venit să-ţi spun
Pe catafalc, de căldură 'n oraş,
Încet cadavrele se descompun.

Cei vii se mişcă şi ei descompuşi
Cu lutul de căldură asudat,
E miros de cadavre, iubito,
Şi azi chiar sânul tău e mai lăsat.

Toarnă pe covoare parfume tari,
Adă roze pe tine să le pun
Sunt câţiva morţi 'n oraş, iubito,
Şi 'ncet cadavrele se descompun.

(Cuptor)

Deşi poezia nu ne afectează prea plăcut olfactivitatea, totuşi trebuia citată, având un mobil generator profund interior şi fiind ilustrorie pentru ceeace trebuia de arătat. In afară de acestea, ea mai înseamnă întrebuinţarea fructuoasă în vederea unei finaltăţi artistice a unor procedee noui, din care se pot scoate caracteristicile formale ale poeziei d-lui Bacovia. Din cauza anarhismului lăuntric, poezia d-lui Bacovia este împletită din elemente de sugestie.

Neputând realiza continuitatea clasică, impresiunile se succed contiguu. Unitatea mai mult exterioară a poeziei parnasiene, devine astfel interioară. Inainte luam cunoştinţă de ea mai întâiu intelectual pentru a o coborâ apoi în afect, acum luăm cunoştinţă de ea mai întâi afectiv şi numai apoi o ridicăm prin intelect până la luciditatea unităţii clasice. Este poezia de suggestie, poezia de atmosferă care nu ne cade în suflet prin ochi ci ne pătrunde prin toţi porii în urma unui occultism de osmoză sufletească. De bună seamă trebueşte de discutat riguros asupra posibilităţilor estetice ale oricărei atmosferi. O discuţie principială. Se poate spune că o atmosferă în poezie se crează destul de comod. In acest sens d-l Lovinescu spunea de curând că atunci când în miezul nopţii scârţiie cocoşul de pe casă, se ţese în preajma noastră o anumită atmosferă. In acelaş sens se poate adăugi că un câine care urlă în cumpăna nopţii ne înfioară. Dar dacă observăm atent atât în exemplul citat cât şi în cel personal este vorba de ceva sensaţional. Or, pildele acestea nu sunt general reprezintative. Estetică rămâne numai acea atmosferă epurată de brutalitatea sensaţionalului.

D-l Bacovia o are. Dar prin însăşi acest fapt d-l Bacovia este lipsit de posibilitatea de a construi poezia architectonic. Deaceea se riscă imens de a fi citit cu intermitenţe. Volumul „Plumb" este de fapt o singură poezie care trebueşte străbătută dintr'odată.

Autorul acestui volum este notiţa rezumativă a vremii noastre literare şi prin caracteristicile lui formale.

Pulsaţiile-i convulsive de afect care se rezolvă în răcnete ce i-se smulg cu violenţă —: „Iubito ah corbii..", oh! amurguri violete, etc.., cauzează insuficienţa expresiei; astfel ea devine adesea golaşă şi chiar de cele mai multe ori comic de eliptică:

Imensitate, veşnicie
In faţa ta sânt cel mai laş —
Iubesc o fată din oraş,
Invaţă-mă filosofie.

Aceeaş cauză launtrică, după ce împrumută poeziei un caracter anorganic, îi determină anumite invalidităţi prozodice şi o apropie de literatura informativă de azi:

Un clavir îngână 'ncet la un etaj,
Umbra mea stă în noroi ca un trist bagaj,
Stropii sar,
Ninge zoios,
La un geam într'un pahar
O roză galbenă se uită 'n jos.
(Nocturnă)

Această poezie de observaţie, prin esenţă, se învecineşte cu proza. De aci — platitudini şesoase, vocabular şi construcţii prozaice:

Ninge secular, tăcere, pare a fi bine
. . . . . .
Umbra mea se adânceşte 'n cartiere democrate
. . . . . .
Ninge grandios în oraşul vast cum nu mai este,
Ning la cinematografe grave drame sociale
. . . . . .
— Dar cine poate se explice această tristă poveste?

Imensă ca material poetic, nulă de cele mai multe ori ca agrement artistic, poezia d-lui Bacovia rămâne, în concluzie, ca un neliniştitor document psichologic.

Vladimir Streinu

DETRONAREA NATURII

nstinctul ne apropie, iar spiritul ne depărtează de natură. Omenirea însemnează, în istorie, epocile ce se diferenţiază, între ele, prin izbânzile sau înfrângerile spiritului în luptă cu materia.

In artă, această luptă între spirit si materie durează de veacuri. Artistul plastic prin chiar această denumire ce şi-a dat-o se încătuşează de materie, de bună voe. Artistul înfăţişează material, în marmură, bronz sau colori, fenomenele naturii cari se prezintă ochiului său materiale.

Din copilărie încă, omul având înăscut simţul plastic, reţine şi compară impresiunile, fineţa şi justeţa pe care i-o îngădue perfecţiunea simţurilor lui. Cu ele ajunge la conceperea colorilor şi formelor din natură. Simţurile toate îl îndreaptă spre ea, prin ele o cunoaşte întâiu.

In sânul naturii trăeşte omul în fericire, până în momentul primului cataclism provocat de către fenomenele ei. Groaza produsă în sufletul omului, de către frământarea naturii, ce răscoleşte apele mării şi aruncă răznetul cerului asupra lui, îl face să presimtă o putere ascunsă în făptuirile naturii. Intimitatea între om şi natură a fost distrusă în acel moment. Spiritul său, acum, avertizat, descopere viaţa ascunsă în făptuiri. Necunoscând, încă, dualismul dintre spirit şi trup, sufletul său, pendul oscilator între simţ şi gândire, imprimă activităţii lui dealungul veacurilor un caracter de statornicie.

De-aproape douăzeci de ani arta plastică europeană se sbate într'o criză ucigătoare de energii. Materialismul de care era şi este înbibat spiritul public al vremii, a născut o stare sufletească corespunzătoare şi în artă. Impresionismul a fost ultima expresie şi etapă pe care acest spirit a putut-o atinge în evoluţia parcursă. Cu încetul natura — adică materia care o compune pentru artistul plastic: pom, om, cal, felinar — a fost disasociată de suflet şi transpusă astfel în opera de artă. Conţinutul sufletesc a fost definitiv

înlocuită de strălucitoarea podoabă coloristică a naturii. Cu atingerea acestui ultim scop — în limitele concepţiei artistice — neo-impresionismul şi-a văzut mormântul deschis. Posibilul în această direcţie a fost atins. Artistul şi-a dat seama că nu dincolo nu mai e posibil (Seurat, Signac, Cross, Ryselberghe.) Au văzut, cu durere, că din operile lor puterea creatoare a sufletului e absentă. Cum ar fi putut — printr'o artă în esenţa ei descriptivă — să fie capabilă să sugere viaţa organică dacă puterile sufleteşti nu sunt activ părtaşe la concepţia operei de artă.

Aiurit, artistul s'a întors din cale. Lumea din afară îl amăgise. Natura este tot streină şi departe de el, iar opera de imitaţie îi procură o dubioasă satisfacţie. Ingrozit, artistul simte că se pierde. Subit, constată că în jurul său, pe pământ totul e în mişcare, în prefacere; el aleargă gâfâind prins în cercul magic al evenimentelor şi fenomenelor. Simte că îşi pierde sufletul, că pierde ce-i este mai scump: conştiinţa eului său. Ii trebue un reazim, un punct fix, definitul pe care îl caută de veacuri.

Şi atuncea, acest reazim, acest definit artistul îl găseşte în sine, este: sentimentul său susţinut de voinţa sa. Nu mai este sclavul naturii, acum *vrea* să o domine din toate puterile sale prin sentiment şi raţiune. Sentimentul încercat în faţa naturii, el îl va exalta în exprimarea lui cu ajutorul raţiunii, de va fi nevoe. Natura e mută şi rece; în opera mea, acum, va fi vie, agitată fiindcă viu şi agitat sunt eu artistul. Din această luptă sufletească opera de artă ese transformată radical în concepţia tecnică ca şi imaginea naturii reprezintată. Natura de aci înainte, nu va mai fi reprezintată, ci interpretată în conformitate cu sentimentul pe care priveliştea din natură (sau a subiectului) l-a prilejuit artistului. Meseria propriu zisă, a picturii, sculpturii, suferă şi ea influenţele acestei concepţii noui de artă care se lămuresc cu încetul. La ce bun artistul să mai cultive meseria când rezultatul obţinut cu ea aplicându-se studiului naturii l'a dus la reprezintarea unui trup fără viaţă. Viaţa cu toată agitaţia ei năvăleşte în opera de artă. Năvăleşte în ea toată agitaţia secolului ce şi-a găsit epuisarea prin catastrofa marelui răsboiu. Toate ideile ce au caracterizat spiritul vremei şi au sdruncinat întocmirile tradiţiei, dinnainte şi în timpul răsboiului, şi-au găsit expresiunea şi pe teren artistic. Evoluţia artistică s'a găsit brusc întreruptă de manifestul lui Marinetti şi emulilor din toate ţările (Picasso, Marc, Kandinsky.)

Artistul plastic trece de la reprezintarea, până aci statică, a naturii la reprezintarea artistică caracterizată prin dinamismul sentimentului exprimat. Analiza raţională duce de la disolvarea impresionistă a obiectului — prin eliminarea accidentalului — la construcţia arhitectonică a tabloului (Hodler, Egger-Lienz, Matisse, Derain.) Infăţişarea empirică a fenomenului din natură e transpus cu intenţii transcendentale (Picasso, Braque.) Subiectul tabloului din monotematic se transformă în politematic (Severini. Russolli.) Ritimului naturii i-se impune, forţat, ritmul maşinismului modern astfel ca, fenomenele naturii atât câte mai rămân perceptibile par prinse în vârtejul format de elementele eterogene. In cele din urmă opera de artă se descătuşează de subiect, de reprezintarea obiectelor din natură, renunţând cu totul la ele ca să devie o creaţie independentă ca în pictura „absolută" a lui Kandinsky.

Este prerfect explicabil faptul căruia artiştii francezi îi refuză revoltaţi denumirea de expresionism—găsită de germani pentru arta nouă. Arta frenceză a fost şi-a rămas o artă a simţirilor. Sensibilitatea predomină toate calităţile necesare artistului, şi prin ea ne revelă sensul intim al naturii. Sensibilităţii i-se supune raţiunea şi voinţa. Şi, orcât s'ar forţa o mistagogie special inventată pentru cazul expresionismului, manifestările sale artistice predomină raţiunea şi voinţa. Cu rare excepţii exaltarea sentimentului e obţinut de expresionişti printr'o încordare a voinţei. Forţarea sentimentului în reprezintările plastice ne provoacă o impresie penibilă de nenatural comparabilă grimaselor şi atitudinelor atletului de circ ce ridică greutăţi fictive. (Kokoscha). Rezultatul este o crimă premeditată impotriva sensibilităţii de la baza orcărei opere de artă.

Sensibilitatea germană se pierde în acea dispoziţie sufletească numită „Stimmung", cuvânt introductibil şi inaplicabil creaţiunilor unui popor a cărui limbă nu are un echivalent de ordin sentimental în vocabularul ei.

Când *Henri Matisse* a rostit într'o cafenea — ce ţine câte-odată loc de academie literară — din Plaçe du Dôme de la Paris, pentru prima oară cuvântul „expression" nu a înţeles de loc, exprimarea în mod exaltat a unui sentiment oarecare încercat în faţa priveliştelor din viaţă şi natură. Cu claritatea proprie spiritului francez exprimată în operile sale, se învederează că înţelegea prin aceasta o expre-

siune potenţată a impresiunilor sensoriale şi nicidecum a celor sentimentale. Dealtfel echilibrul arhitectonic şi balanţa cântăritoare impuse masselor (figuri sau obiecte din tablou) şi suprafeţelor libere, întăreşte şi fixează în acelaş timp limitele nouei concepţii artistice. Raţiunea care incontestabil că are un rol important in realizarea operei de artă modernă, Malisse, Derain, etc.. o aplică gentru găsirea şi stabilirea cantităţii dimensionale şi a calităţilor coloristice proprii fenomenelor naturii transpuse în tablou.

Rezultatul obţinut prin coordonarea liniilor cu rol arhitectonic în tablou n'au nimic comun cu misticismul simbolic cuprins în teoria „paralelismului" imaginată de *Hodler*. Unicul lor scop, la Matisse, este să dea mai multă stabilitate tabloului, iar cât priveşte spiritualismul lui, el se mărgineşte la colori. Dacă spaniolul insular *Picasso*, s'a complăcut, cândva, într'o concepţie cubistă a fenomenelor naturii, prin care vrea să reprezinte materia pe cale de organizare spre o existenţă organică, cu această rătăcire, în afară de domeniul artei sale, nu s'a păgubit decât pe sine şi pe epigonii săi (Braque, Dellannry, Konold etc).

Cubismul sub pretextul degajării volumului din natură a „inventat" formule geometrice existente deja în cărţile de geometrie.

Cubismul manierat şi cu totul artificial ca stil, a împrumutat tecnica sa din diferite epoci, în plus a revenit la tonul şi patima muzeelor, local în coloare. Luminei din natură i-a substituit lumina artificială a prismei. Prin descompunerea planurilor şi suprapunerea lor întru stabilirea profunzimii lor a obţinut rezultatul curios că unei jumătăţi de figură văzută din faţă, i-se suprapune o altă jumătate văzută din profil. E aceasta o determinare falsă a mijloacelor sale şi un arbitrar optic neinteligibil chiar pentru iniţiaţi. Şi artei îi cerem să fie comunicabilă; ea are un scop şi un rost numai în legătură cu sensibilitatea noastră.

Dacă impresionismul caută să asocieze într'un complex unitar diversele impresiuni colorate, Futurismul dimpotrivă, disolvă obiectul în diverse impresiuni formale. Impresionismul pleca de la impresiunea coloarei, Futurismul pleacă de la impresiunea formei. Futurismul ca şi cubismul readuc în artă, problema formei ce dispăruse din concepţia impresioniştilor. Este adevărat că forma apare numai parţial evidentă în complexul haotic al tablourilor futuriste (Russolo,

Boccioni, Severini) cari se bazează pe o asociaţie de impresiuni formale şi parţiale astfel după cum ele rămân fixate în memorie. Această concepţie s'a formulat prin următorul raţionament — expus de Max Dery în „Die neue Malerei des XIX Iahrhundert's" pictorul de fapt nu pictează în momentul în care priveşte natura sau obiectul, ci pe urmă. Prin urmare cu ajutorul memoriei sale vizuale, tabloul efectuându-se prin impresiuni optice succesive primite din natură şi succesiv puse pe pânză. Desvoltat logic, raţionamentul urmează „de ce nu sunteţi sinceri renunţând cu totul la execuţia tabloului în faţa naturii, reconstuind-o din memorie? Memoria vizuală reţine din caleidoscopul naturii numai impresiuni parţiale şi diverse. Astfel vom picta ca să fim sinceri conform facultăţilor organismului nostru". Aceste impresiuni formale sunt subordonate unui sentiment şi în consecinţă liniile şi colorile prin dispoziţia lor devin purtătoare de sentiment.

Că acest raţionament este adevărat nu încape îndoială, dar tabloul rămâne neinteligibil pentru privitori, fiindcă acele impresiuni nedefinite, parţiale şi diverse corespund unei succesiuni de fapte şi situaţii definite din viaţa artistului, cunoscute numai lui; deci numai pentru el aceste note parţiale se reconstituesc într'un sens corespunzător unui sentiment.

Totuşi cu toate rătăcirile cubismului şi futurismului, problema formei nu mai dispare din preocupările artiştilor şi pe ea se clădeşte expresionismul din arta ultimilor cincisprezece ani.

In România, evoluţia concepţiilor artistice s'a îndeplinit prin repercusiune odată ce contactul cu Occidentul a fost stabilit prin uşurinţa căilor de comunicaţie. Linia evoluţiei se poate urmări de la opera naturalistă a lui *Andreiescu*, *Grigorescu*, *Pătraşcu* la realismul lui *Ressu*, *Basarab*, *St. Popescu*, şi mai deprte la impresionismul lui *Dărăscu*, *Mützner*, *Sanielevici*, *Bunescu*, până la arta cu tendinţe moderne a lui *Luchian*, *Pallady*, *Iser*, *Tonitza*, *Arbore* şi acum în urmă *Bunescu*. Ca şi în Franţa de unde, nouile concepţii au fost importate, pictura românească a ştiut să se ferească de rătăcirile sentimentale rămânând în limitele unei arte pornită din sensibilitatea ancorată în natură.

Cât timp artistul plastic apercepe viaţa şi natura, prin

mijlocirea simţurilor, el rămâne capabil, cu ajutorul sentimentului provocat, să le formeze sensorial imagina.

Indată ce sentimentul este năpădit de raţiune, îndată ce priveliştea naturii provoacă artistului raţionamente în locul sentimentelor, sufletul artistului cade istovit şi pradă dualismului dintre spirit şi materie.

Realitatea pe care artistul nu o cunoaşte fiindcă nu a trăit-o, pe care însă e silit să o utilizeze ca schemă pe care să-şi plaseze raţionamentul, el nu o mai poate exprima şi nu ne mai poate sugera, din această cauză, viaţa organică a naturii.

Francisc Şirato.

TEATRU

«Ciuta», trei acte de d-l Victor Ion Popa, la Teatrul Național

Sprinten, cu picioarele subțiri și agile, cu privirea veșnic speriată, a cărei expresie are ceva din gestul urechilor ciulite, ciuta e un animal ciudat. Locuitoare sălbatică a munților sălbatici, când e încolțită din toate părțile, când nici una din tainicele poteci ale crestelor sure nu-i mai e deschisă pentru fugă, ciuta se aruncă în prăpastie, se prăvale din înălțimile ametitoare.

„*Ciuta*" d-lui Popa înfățișează deci una din cele mai frumoase alegorii.

Piesa are calități solide și defecte foarte importante.

Merită așadar o cercetare mai amănunțită O tânără fată, foarte tânără (e încă minoră) căreia viața îi surâde sub toate acele aspecte ce alcătuiesc fericirea pământenilor, iubește și este iubită cu patimă.

E o ființă autoritară, temerară, egoistă. Nu, sufere altă poruncă decât aceea a dorințelor sale. E bogată și privește viitorul cu seninătatea sigură a temperamentelor tari.

Fiind minoră, locuiește la o mătușe care îi e și *„tutoare"*.

Mătușa aceasta, stăpânită de o nenorocită patimă pentru o canalie de rând, a ruinat-o pe „ciută". Ca să scape de răspunderea la care ar fi fost chemată. odată risipa averei constatată și pentru a-și restabili și propria ei avere, sfătuită de „amicul" cu elastică onorabilitate, încearcă să silească pe nepoată-sa la o căsătorie cu un bancher foarte avut, atotștiitor și fără scrupule.

Fata, indignată, nevoind să știe decât de dragostea ei, se duce la iubitul ei și i-se dă.

Intreaga familie, cu celebrul și păcălitul fiinanciar împreună, vin în mijlocul nopței, în camera tânărului cuceritor, devenită acum cuib de dragoste.

„Ciuta" află pe lângă altele, că e ruinată. Atunci ca o ciută încolțită din toate părțile, se smulge din brațele iubitului și se impușcă

Marea și am putea spune grava slăbiciune a piesei, constă în două din cele mai principale laturi ale unei creații dramatice: psichologia personagiilor și intriga pe care se bazează tot conflictul dramatic.

Psicologia s'ar mai putea discuta și sprijini poate prin unele lămuriri dar nodul piesei e făcut dintr'o sfoară care nu există. Intreaga intrigă se reazemă pe o enormă eroare... de drept! E ciudat dar e așa.

Mătușa este tutoarea „ciutei".

Articolul 383 din Codrul Civil oprește categoric ca o femee să fie tutoare, afară de mamă și rude ascendente. Așa încât tot mersul anecdotei e fals ori în piesa d-lui Popa, afară de riguroasa verosimilitate pe care o cere însăși caracterul ei, țesătura anecdotei are o deosebită importanță. De aci gravitatea acestei erori care în alte împrejurări ar fi putut fi trecută cu vederea.

O altă eroare de amănunt, dar nu mai puțin însemnată: dreptul spune limpede că averea minorilor se depune de către tutor la Casa

de depuneri, în absolută siguranță și se mânuiește doar venitul. In piesa d-lui Popa averea „ciutei" stă pur și simplu în scrinul mătușei tutoare, care n'are decât să-l deschidă și să ia cât îi place

Spuneam că tot atât de falsă este și psicologia personagiilor. Dacă unele amănunte sufletești se pot discuta și susține eventual, apoi desnodământul la care ajunge personagiul de căpetenie adică „ciuta", e în afara ori cărei sprijiniri posibile.

„Ciuta" e o fată ferm zugrăvită ca având un temperament robust tânăr și sănătos. O perfectă egoistă pe care nici un sentiment n'o leagă de nimeni, afară de logodnicul ei, pe care îl iubește cu o atât mai mare intensitate.

Pe urmă, când află că e ruinată, îi mai rămâne totuși o parte din avere.

Cum poate fi admis în asemenea condiții gestul ei desnădăjduit? E curat absurd. Dotată cu un temperament foarte iubind și fiind iubită, își curmă viața din niște pricini financiare care nu sunt nici măcar atât de disperate.

Cu atât mai mare ți-e părerea de rău că d-l Popa a debutat cu o piesă așa de șubredă în construcția intrigei și a caracterelor, cu cât e în afară de orice discuție că d-sa posedă admirabile însușiri de dramaturg. Mai întâi un dialog solid viu și sigur condus, pe urmă observația exterioară promptă și justă și o frumoasă plasticitate în siluetarea tipurilor. De pildă bătrânul provincial pe care l'a jucat cu obișnuita-i măestrie și belșug de mijloace d-l Soreanu, e un tip minunat prins.

Ținând seama de aceste însușiri ale d-lui Popa, însușiri ce nu-s tocmai obișnuite în tânăra dramaturgie română, putem spune că „Ciuta" rămâne o frumoasă făgăduință și sperăm că ajutorul ei, odată ajuns la maturitatea tuturor laturilor talentului său, nu va rămâne numai la făgăduință.

Interpretarea — afară de d-l Soreanu care rămâne mereu ceeace e de atâta timp — a fost sărăcăcios de mediocră.

„**Nunta lui Figaro**" 5 acte de Baumarchais la Teatrul Național. Nu putem avea decât cuvinte bune pentru inițiativa Teatrului Național, care a reluat după aproape un sfert de veac, faimoasa piesă a lui Baumarchais.

Din nenorocire—se vede că totdeauna intențiile bune se isbesc de o dușmănoasă fatalitate—realizarea „Nunții lui Figaro" a fost foarte departe de ceeace ar fi trebuit să fie.

Intriga, de o copilărească simplitate, tiradele declamatorii, sistemul sforăitor al dialogului, sunt fără îndoială însușiri care nu mai deșteaptă azi interesul publicului, fie el chiar bucureștean. Creațiile teatrale de asemenea fel sunt apanajul vremurilor, de mult trecute.

Dacă totuși „Nunta lui Figaro" se ține cu vioiciune în picioare, aceasta se datorește caracterului foarte reprezentativ al piesei lui Baumarchais.

„Les noces de Figaro" reușește să concretizese în cele cinci acte, într'o condensare de un minunat potențial sufletesc, întreg acel elan de răscoală al unui popor ce aveau se darme din temelii un putred așezământ social, ce nu mai putea dura.

Dealtfel s'a spus că momentul în care s'a îngăduit reprezentarea acestei piese în Franța încă monarhică (ea fusese multă vreme oprită de rege) a însemat adevărata cădere a Bastiliei.

Şi nu e un cuvânt sterp.

În intriga naivă a „Nunţii lui Figaro", în peripeţiile ei copilăreşti, se ogîndeşte limpede gravitatea celei mai aprige lupte dintre poporul strivit sub pintenul obraznic al nobilimei trufaşe şi inconştienţa luxoasă a acestei clase.

Dar, dacă, prin ceeace are atât de reprezentativ piesa, ea poate sta încă în picioare „Teatrul Naţional" ar fi fost dator să o facă viu; interesantă şi atrăgătoare.

Pentru aceasta era nevoie de o cu totul altă interpretare decât s'a hărăzit celor cinci acte ale lui Baumarchais.

Numai prin concursul harnic al celor mai de seamă talente, şi a celei mai potrivite distribuţii, s'ar fi putut ajunge la aceasta.

D-na Giurgea a realizat fără îndoială o creaţie interesantă dar i-a lipsit tocmai ceeace avea esenţial rolul: un ritm de generoasă tinereţe.

Talentul d-lui Toneanu pe care ne-am obişnuit să-l vedem întregind roluri mult mai nimerite, ne-a dat un Figaro iremediabil mediocru iar d-na Filotti care deşi a jucat cu pricepere n'a fost ceeace cere rolul: „une grande dame".

Nu cerem prea mult. La Comedia Franceză s'a reprezintat o „Nuntă a lui Figaro" în felul pe care îl aminteam.

Şi, amsamblul alcătuit din Sorel, Cerny, Leconte, Beer, Giblot, Fenoux, societari de frunte ai celei dintâi scene pariziene, constituia un spectacol în adevăr desăvârşit.

Dar chiar la noi, n'am avut oare o încercare atât de puţin sublimată, când în „Stingerea", montată de Alex. Davila, un talent de talia lui Brezeanu se preta cu generozitate la un rol de câteva replici?

Foarte bine: montarea şi costumele.

Ţarina la teatrul Bulandra.

In timp ce la Teatrul maghiar din Cluj, minunata „*Scrisoare pierdută*" a lui Carageale, e boicotată, generosul public bucureştean aplaudă piese maghiare de felul „Ţarinei".

Acţiunea se petrece pe la *jumătatea veacului al* XVIII şi oferă următoarele minuni şi ciudăţenii:

1) se străbate drumul dela Petersburg la munţii Caucazului în *cincizeci şi opt de ore* După câte ştim la această epocă nu existau, încă aeroplane... dar nu, drumul e parcurs călăre!

2) se spune: Petrograd, în timpul Caterinei a II-a!

3) se scrie cu peniţă de *metal*!

4) într'un *sfert* de oră un şambelan (probabil cu magice puteri) aduce o gardă întreagă dintr'o garnizoană, în alta!

Şi am mai găsi asemenea pilde. Nu facem o stearpă operă de meticulozitate dar ajung câteva anacronisme şi imposibilităţi de felul acestora ca să se realizeze o atmosferă perfect ridiculă

Aiurea se lucrează altfel. Bunăoară pentru montarea credincioasă a banchetului bizantin din „Theodora" a lui Sardou, s'a apelat la somităţile ştiinţei şi a fost o lungă discuţie pentru a se şti dacă furculiţele îşi aveau loc la masă în epoca aceea... şi nu era o afectare.

Dar piesa e slabă nu numai în ce priveşte adevărul amănuntelor. E slabă pe dea'ntregul.

Ea înfăţişează un personagiu principal şi esenţial (Ecaterina II-a) care e complect alături de istorie şi nici nu câştigă ca valoare dramatică prin această lăbărţată licenţă de adevăr.

Lenghel și Mohr au dat o Ecaterină care execută ordinele șambelanului său, o isterică de rând care ar înviora poate romanele istorice de fașciculă, dar care nu prezintă nici un interes scenic.

Și peste toate aceste falsități, puneți să strălucească jocul fals și să răsune glasul fals al Doamnei Lucia Bulandra, care ajutată cu râvnă de restul unui ansamblu fals a reușit să ofere un spectacol pe care publicul îl aplaudă.

Wegener. E un actor de talie mare și un artist de rasă. Ajutat adică împiedicat—de un ansamblu sub mediocru, tragedianul german a reușit totuși să dee spectacole minunate, atât de acaparatoare îi e personalitatea. „*Tatăl*“ și „*Dansul morții*“ i-au dat prilejul să arate ce va să zică Strindberg veritabil iar «*Othello*» să realizese un spectacol admirabil.

Lipsit de orice convenționalism, Wegener a dat un *Othello* de o extraordinară putere, înbinând vigoarea shakespeariană cu realizmul vibrând de viață al mijloacelor de realizare moderne. Un Othello care iubește clocotitor și încontinu, în desmierdare ca și în crimă. Un adevărat primitiv cu accente răscolitoare până la fior și o mască de o uimitoare expresie. — **V. Sângeru.**

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Alexandru A. Philippide. *Aur sterp.* — Poeme — 122 p., 12 lei. „Viața Românească“. Iași, 1922.

D-l Philipide scrie „poezie nouă“.

D-l Philipide asociază cuvinte și noțiuni a căror asociație ar fi părut cu neputință; are obsesia orizonturilor ametitoare; nu pomenește niciodată de culoarea ochilor iubitei sale; are la îndemână un mare număr de perechi de ochelari colorați diferit, de diferite convexități, prin cari privește capricios lumea... D-l Philipide își frânge versul cu asprime, uneori cu violență, multiplică rimele generos, ori le exclude pe neașteptate... Făcând acestea toate, D-l Philipide mîră, supără, neliniștește, hărțuește și, la urma urmei, interesează și place.

D-l Philippide scrie astfel „poezie nouă“... În definitiv, a scrie „poezie nouă“ nu e numaidecât o glorie. Nu cunosc noțiune mai supărătoare, mai absurdă, decât aceea de „poezie nouă“. — Oare termenul acesta echivalează în chip necesar cu cel de poezie genială? Este oare cazul să te prosternezi în genuflexiuni admirative la simpla percepțiune a sunetelor magice de „poezie nouă“ ? Câtă mizerie anemică nu s'a oploșit la adăpostul ospitalier al acestui entuziasm!.

Propășirea miraculoasă a acestei expresii se datorește unei ciudate confuzii: dintr'o simplă etichetă comodă a unei rubrici vagi, s'a făcut suprema virtute literară. E un proces caracteristic oricărei inovațiuni violente. In Franța dela 1830 trebuia să fii, neapărat, romantic, în cea dela 1885 trebuia să fii, neapărat, simbolist.... În România Mare trebuie să scrii „poezie nouă“... E un nonsens și un pleonasm... E suficient să ceri cuiva să scrie *poezie ;* de îndată ce a reușit s'o facă — fie ea nouă, veche, albastră sau portocalie — poezia lui va fi, implicit, nouă. Nu va semăna cu oda lui André Chénier,

și va semăna tot așa de puțin cu elegia lamartiniană. Poezia implică, în însuși faptul creațiunei ei, o perspectivă nouă și originală; ea aparține, întâi, unui *singur* om și apoi unei singure epoci.

„Picături albastre de tăcere" — „statui de stafii" — „castel clădit din sboruri moi de fluturi" — iată atâtea ciudate asociații cărora un lung hohot de râs le-ar fi răspuns pe vremea când d-l Goga cânta Oltul cu versuri melodioase și cu foarte cuviincioase figuri retorice — dar pe care d-l Philipide le poate întrebuința perfect astăzi, cu o singură condiție: să posede o întreagă viziune poetică, un întreg suflet astfel construit, încât aceste asociații să fie expresia lui necesară și nu artificială. Se impune deci eternul postulat poetic al sincerității.

Și d-l Philipide e sincer.

D-sa își creiază, într'adevăr, lumea. Expresia aceasta s'a întrebuințat atât, încât a ajuns un simplu compliment convențional și obligator atunci când vrei să lauzi poezia cuiva. La d-l Philippide e o realitate. Înzestrat cu un nespus de subtil organ de înregistrare a obiectelor exterioare, pentru D-sa, perceperea lor este, în același timp, o disociare. Obiectele nu-i mai apar numai ca niște tradiționale conglomerate de calități elementare. Ele sunt reduse, din punct de vedere fizic, la neființă, împrăștiindu-și notele calitative care le constituiau. D-l Philippide le percepe analitic, nu global; același lucru se întâmplă cu obiectele lumii interioare. Stăpân pe acest imens material de note abstracte, extrase analitic din individualitatea obiectelor percepute prin simțurile exterioare sau interioare, D-l Philippide — ca un alchimist care procedează la sinteza aurului sau a pietrei filozofale — își va creia un univers nou, după rețeta unei sinteze personale. — Câte posibilități de asociații nu-i stau la îndemână! Căci nu i se mai pune problema asociațiilor de obiecte și de percepții globale, asociații condamnate la un câmp restrâns și uniform; ceeace va asocia D-l Philippide, vor fi *calitățile elementare, extrase analitic din obiectele lumii exterioare sau interioare.*

Intuiția acestei plămădiri a unei lumi noui, o ai la fiecare pas. Imense orizonturi iau ființă din câteva trăsături abea schițate. Corespondența de-o frăgezime eterică și adânc spiritualizată înfloresc. Și, pretutindeni, te lovești de imposibilitatea de a reduce totul la o imagine globală și concretă, conformă cu clișeele receptivității noastre psichologice. (In acest sens se poate vorbi perfect de „simbolismul" D-lui Philippide). Impresia copleșitoare e pretutindeni aceeași, în cele mai bune poezii din *Aur sterp*: conștiința misterioasă a unei subtilități insezisabile, a unui efort de a creia subiectiv, după un plan propriu...

După un plan propriu... D l Philippide nu e un filozof, ceeace înseamnă că nu rațional își va sintetiza elementele analitice, în cari a descompus lumea, ci mistic; nu în jurul unei idei supreme se va cristaliza totul, ci în jurul unui sentiment, căci D-l Philippide e poet liric... Și sentimentul — în cele mai bune poezii din *Aur sterp* — e dorința de-a *înțelege* marile taine ale existenții, sau — aș îndrăzni să spun — sentimentul înțelegerii... Aci stă toată taina „emoției intelectuale", atât de des citată în legătură cu poezia zilelor noastre, și atât de absurd.

Iată, de pildă, una din cele mai topite și mai convingătoare poeme ale volumului: *Lied*.

„Al meu mi-e sufletul, ori mi-e străin?".

E o întrebare turburătoare și grea de emoție concentrată; ea con-

ţine cea mai tragică nedumerire pe care tainele existenţii o pot prilejui: să ajungi a nu te mai cunoaşte, a nu mai izbuti să te identifici cu tine însuţi... In căutarea febrilă a unui răspuns — soluţiunea poetică a nedumeririi — poetul trebuia să găsească neapărat o corespondenţă în care să creadă. Iat'o:

„— Mi-e sufletul adânc ca o poveste
În care e un vechi castel pe Rin
Şi un luntraş, îndrăgostit de-o zână...

Sânt cântecul pe care îl cântai
Luntraşului pe Rin odinioară,
Sânt cântecul cu care îl chemai
Să moară,

— Şi sânt luntraşul,
Lorelei...",

Sufletul poetului asociat cântecului zânei Lorelei şi asociat luntraşului chemat să moară, iată corespondenţe subtile care tâlmăcesc nedumerirea şi prilejuesc *înţelegerea.*

Acelaşi lucru se poate spune despre *Drum în amurg:*

„Mi-am îngropat tot sufletul în soare,
Mi-am despletit privirile pe vânt...

Şi paşii mei
se pierd în vânt...
.... ca'ntr'o scrisoare
Câteva puncte după cel din urmă
Cuvânt...."

E un sbucium mistic în aceste poeme, un dor turburător de-a se înţelege pe sine, de-a se domina prin înţelegere şi de-a prezenta schematic un întreg Univers, mistuit de suflet; lucrul se poate urmări perfect şi în *Clopotele,* în *Cântecul nimănui:*

„Mi-e sufletul o năruire de statui..."

în *Veghe,* dar mai presus de toate, în *Prohod:*

„Ne-am scoborît din ce în ce mai jos,
Tot mai adânc, tot mai adânc, — sub vreme!"

Omul, desprins din timp, desprins de contingenţe şi fatalităţi, în a căruia existenţă eternă răsbat ecourile ciudate şi de neînţeles ale vieţii terestre....

„Şi sufletele noastre sânt acum
Firide'n care-au fost cândva—demult—statui...

Dar câteodată gânduri vechi străbat
Sub fruntea noastră şi ne înfioară;
Şi'n pasul nostru de acum se sbat
Toţi paşii noştri de odinioară....

Şi-atunci în noi simţim cum se adună
Mâhnirea stearpă a vechiului pământ;
Şi inimile noastre împreună
Atât de-adânci şi de sonore sânt,
Că cel mai mic cuvânt rostit răsună
Vijelios prin ele ca un vânt....

E un poem ciudat, care ascunde în obscuritatea lui nebănuite adâncimi de introspecţie şi de mistică emoţiune ....

Pretutindeni, în poemele citate — cele mai bune, cred, ale volumului — te stăpâneşte impresia domnitoare a unei sinteze noui, care se creiază sub ochii noştri din elementele obiectelor percepute, sinteză organizată în jurul nedumeririi tragice de-a exista... In aceste poeme trăieşte în toată puterea lui, poetul Philippide.

In restul poemelor ce trebuesc luate în consideraţie (sunt şi câteva din celelalte!), pivotul sentimental în jurul căruia se cristalizează numeroasele corespondenţe — bogat-sugestive de cele mai deseori — e altul. E un sentimeut de voluptoasă intimitate sufletească — un sunet de viloncel în surdină — cu rezonanţe adânci, aburite de depărtare, ca'n *Păinjeniş:*

„In sufletul tău palid nu cresc oare
Atâtea lăcrămioare?"

ca'n *Seninătate:*

„Pe la fereastră,
Ca un bătrân cântând din flaut trece
Vântul rece,
Cu-atâtea vise'n traista lui albastră..."

sau ca'n deliciosul *Decor,* un decor interior, în care apare fantastic un *Vis...* „albastru'n barca lui de umbra..", etc.

Sentimentului aspru, abrupt, ori numai dureros şi discret al neînţelegerii de sine, sentimentului delicat, melodios al interiorului sufletesc — li se adaugă sentimentul mohorît şi ironic al decrepitudinii lucrurilor... Pe temeiul acestui sentiment, D-l Philippide clădeşte pasteluri de o mare putere de expresie ca *Preludiu de toamnă:*

De-acum, se lasă iarăşi păclă deasă...
Şi ca o babă'n haine de mireasă,
Cu trena lungă încâlcită'n spini,
Se plimbă Toamna prin grădini
Pulbere...."

ori *Desen murdar, Primăvară, Ţintirim,* etc.

Sunt, în sfârşit, pasteluri, prezintând un pur interes plastic sau muzical şi vădind mai mult estetul, mai mult artistul decât poetul, ca *Muzică, Pastel, Pădure.* Abundenţă de culoare puternică, puternic simţ al formelor plastice, subtilitate în corespondenţe, iată ce le caracterizează.

Aur sterp...

Aur — fără îndoială; un prisos ameţitor de culoare, care-ţi ia ochii, culoare mohorâtă în genere, un fel de „violet minor" tot vorba D-lui Philipide... Dar sterp? De ce sterp? Şi totuşi, intuiţia D-lui

Philipide a văzut just și aici: *volumul e lipsit de orice sentimentalitate etică și socială;* volumul e lipsit de umanitate — în sensul ce se acordă în genere acestei expresii. D-l Philipide nu-și cântă nici iubita, nici părinții, nici copii, ci se câtă *pe sine în univers.* In interiorul volumului e un om, de sigur, dar nu un om raportat la alți oameni, ci raportat la universul care l-a creiat. E un om și mai adânc decât acela a căruia sentimentalitate se mărginește la antiteza primară de ură și iubire. E omul cosmic, accident ciudat al spațiului, a căruia neînțelegere îl tulbură. In acest sens *aurul* D-lui Philipide încetează de-a mai fi sterp. Rămâne să vedem în ce măsură viitorul volum de *aur* va justifica această simplă părere, ca și pe toate cele sugerate entuziasmului nostru de volumul de față.—**Vasile Munteanu.**

Ion Buzdugan. *Miresme din Stepă.* — Situat cu câțiva pași înainte de scriitorii basarabeui care, cei mai mulți, bâjbâiesc în neputința de a stăpâni idiomul literar, d-l Buzdugan își dozează cu pondere elementul artistic, așa încât substanțialitatea poeziei sale adesea se autentifică prestigios. O tradiție certă și luminoasă îl desmiardă. Din dragostea duioasă ce-i poartă, o prisosință generoasă se revarsă și peste pământul din care a înflorit mitic această tradițiune.

De aceea poezia sa capătă un miros sănătos și reavăn de pământ umed ca o căpiță de fân.

O strofă din poeziile de acest fel:

Câmpia ațipi în legănări de șoapte...
Tăcerea, isvorând din neguri de fântâni,
Se furișează'ncet cu pași de lupi bătrâni,
Fosnind peste câmpii prin erburile coapte.

Aceeași tradiție a făcut ca d-l Buzdugan să împletească procedeele-i de realizări culte cu motive populare. Acestea l-au împins (scriind „Balada Ciobanului" care a primit, pare-se, un reflex transfigurator din *Miorița*) să utilizeze de nesleitul miraculos al legendelor apocrife. Procedeele de realizări culte l-au făcut să înlăture unele din stângăciile genului poporan, dându-i astfel posibilitatea indefinită a unei arte sigure.

Brumarule,
Hoinarule,
Cu oi țigăi de nori
Din plaiuri te cobori:
Cu oile,
Doinind de vale;
Cu ploile,
Vuind pe jale;
Cu turmele,
Din bici pocnind;
Cu brumele,
Tot veștejind.
. . . . . .

. . . . . .
Și zi și noapte
Suspină
Fluerul;
Iar vântu'n șoapte
Ți'ngână
Șuerul..
Doinește buciumul —
Suspină văile —
Și-ți plânge sbuciumul
Pe toate căile!...

E o luminoasă suferință care, deși încarcerată în reduse măsuri ritmice, se transformă într'o sinuoasă și amplă melodie interioară.

„Miresme din Stepa" constitue, alături de opera întreruptă subit a lui Al. Mateevici, în literatură, prima contribuție ponderoasă a Basarabiei.

Claudia Millian. *Cântări pentru Pasărea Albastră.* Autoarea este o întârziată. Confundând muzicalitatea interioară a fondului cu o sonoră grandoare de vocabular, d-na Claudia Millian se risipește gratuit într'o verbozitate sforăitoare. Aceasta a și făcut-o să se aplice cu asiduitate dăltuirii formale, concurând, în această perfecție exterioară, cu d-l Mircea Rădulescu.

Fiecare vers umple și umflă obrajii lectorului și-i cere parcă să fie declamat. Această solicitudine pentru tot ceeace poate exista ca neologism, gongoric a determinat pe autoare să afecteze și o oarecare atitudine filosofică; ceeace face ca această atitudine filosofică să nu aibă decât o valoare pur decorativă. De altfel întregul volum este numai decorație. Ca temă, aproape că cele mai multe poezii se înrudesc. Acelaș sensualism torid revine la fiecare pagină stăruitor ca un refren. Ținând de simțuri, sensualismul nu poate interesa în artă decât atunci când, compensându-și lipsa de adâncime prin intensitate, neglijează — dacă nu părăsește—simțurile primare, soarbe din cea mai măruntă sensație „infinitul ei": când capătă deci înțelesul larg filosofic.

La d-na Claudia Millian sensualismul e legat de cel mai de temeiu instinct al omului. Și prin aceasta este îngust.

Din toată producția de această natură care se găsește în «Cântări pentru Pasărea Albastră» nu se poate desprinde decât strofa următoare:

> Mi-era așa de bine în golul meu arhaic,
> Când ai aprins, stăpâne, întâia ta lumină,
> Când mi-ai chemat din noapte instinctele uitate.
> Ce dormitau pe labe, ca lupii 'n vizuină.
>
> (Cântec barbar, pag. 27)

E bine să se observe că atunci când scapă de acea supărătoare obsesie verbală, d-na Claudia Millian poate da lucruri frumoase. In ultima parte a volumului, intitulată „Cântări pentru Sufletul Vegetal" sensualismul de care se vorbia mai sus încearcă o singură, dată o lărgire de perspectivă:

> Lăsați-mă cu trupul gol în soare,
> . . . . . .
> El îmi preface carnea în aramă
> Și-mi vindecă durerea de-a fi tină,
> Când fulgii lui, pe șolduri mi-i distramă
> Și-mi cresc pe umeri frunze de lumină.
>
> M'afund mereu în plaja aurită
> Ca să respir răsfrânta lui dogoare
> Și să-mi preschimb ființa zăvorită
> În plantă desfăcută către Soare!...
>
> (Metamorfoză, pag. 61)

(Cerem iertare autoarei dacă ne-am îngăduit să-i schimbăm întrucâtva punctuația: sunt atâtea virgule 'n volum!)

Volumul este editat surprinzător de îngrijit și ilustrat de d-l Brătășanu, în cea mai mare parte cu chipuri de femei ciudate care au privirile lungite și încenușate de opium.

Vasile Al, George. *Pământ.* Autorul își poruncește sieși o anumită atitudine filosofică; dar cum această atitudine e ceva *dictat* și nu-și încheagă contururile dintr'un temperament autentic, definindu-se cu precizie, d-l Vasile Al. George pune în versuri ceace i-au oferit întâmplător lecturile: ideia de metempsichoză, ideia kantiană a inexistenței timpului conceput în afară de noi, și altele. Diversitatea lor dezorientează.

Fiecare e un conceput uscat lipsit de substrucția unei realități afective care ar umaniza-o oarecum, făcând-o susceptibilă de poetizare.

Pe lângă acestea, reminescențe grosolane și influențe crucișe se întâlnesc contradictoriu în volumul d-lui Vasile Al. George. Așa de pildă cine nu recunoaște frumoasa imagine a lui Iosif în aceste versuri:

Ceturi sure stau pe munți
Ca turbane
Pe îngândurate frunți.
(Pastel din Carpați, pag. 35)

Cine nu recunoaște iarăși poleiala lunară, de care vorbește Eminescu surprinzător de nou, în versul următor:

iar câmpurile sunt de var.

Ca influență, autorul se află direct subt imperiul d-lui Lucian Blaga fie prin ritm,

Incovoiat și palid trece călătorul
Mânat de-un vis ne mai visat...
Din mersul lui citesc
Că nu-i din lumea noastră.
(Călătorul, pag. 52)

fie printr'un egotism pueril și hilar:

Cu creștetul 'nălțat spre înstelarea
Albastrului abis nedefinit,
Fantoma mea străpunge universul,
Eternizând o punte de granit.
(De Profundis, pag. 41)

Restul volumului, care e personal, este îmbâcsit de un vocabular prozaic (reflector, spolierea sorții, etc..) și formează un planturos bazar de locuri comune.— **Vladimir Streinu.**

Mircea Florian.—*Rostul și utilitatea filosofiei.* Intr'o carte de 116 pagini d. Mircea Florian năzuește să legitimeze rostul și utilitatea filozofiei în viață

Atitudinea D-lui M. Florian e aceia a unui *conciliator.* Conciliere nu înseamnă numai prudență în fața multiplelor controverse, dar presupune un spirit larg deschis tuturor manifestărilor de viață. In cartea sa „*Arta de a suferi*" d. M. Florian reușia să dea un breviar etic conștiinței omului modern. In „*Rostul și utilitatea filosofiei*" D-sa încearcă cu o remarcabilă vigoare dialectică să arăte că filosofia e singura care ar putea îndepărta „umbra tragică ce s'a așternut peste sufletul omului modern", dându-i posibilitatea de înțelegere critică a vieții.

In privința utilității filosofiei mulți gânditori au căzut în exagerări cari au compromis cauza.

Unii, proclamând inutilitatea filosofiei au făcut chiar din această inutilitate un titlu de nobleță al ei.

Alții, socotind filosofia ca o *ancillă* a spiritului practic au căzut în cealaltă extremitate. Filosofia fiind o cercetare *desinteresată* a lumii și a omului, nu trebue să piardă niciodată legătura cu realitatea. Foloasele pe care ea trebue să le aducă sunt: în domeniul științific o concepție integrală a lumii, iar în domeniul practic al vieții un sprijin unitar și armonic al activității noastre.

Deci neliniștitoarea problemă filosofică *este întrucât idealul poate fi împlinit în realitate și până la ce punct realitatea se poate adeveri în ideal.* In ceeace privește valoarea teoretică a filosofiei, d. M. Florian crede că filosofia prin faptul că e o lămurire unitară și armonică a lumii, are menirea de a scoate pe savant din sfera limitată a specialității sale pentru a-i dovedi că toate contradicțiile universului au totuș un substrat unic. Filosofia apare atunci ca o armonizare a concluziilor științii, adâncind în acelaș timp noțiunile de temelie ale științii și prin aceasta deschizând noi perspective. De ex: Cu ajutorul spiritului neinteresat al *teoriei*, caracteristic filosofiei, a putut fizicianul *Hertz* să descopere telegrafia fără fir. Dar filosofia pe lângă valoarea sa teoretică are și una practică: viața modernă nu se mai mulțumește cu fantoma fericirei unei lumi «de dincolo» pe care dogma religioasă o făgăduește; viața modernă își caută centrul de gravitate în lumea «de aici». Or, această orientare unitară în viața de aici o caută omul în filosofie, adică într'o *cunoștință* liberă, autonomă și intemeiată a rostului omului și vieții.

D-l M. Florian, cu un spirit de adâncă analiză încearcă să arate apoi întrucât filosofia a corespuns acestei solicitări imperative a omului de aș găsi fericirea în afară de dogma religioasă. D-sa arată că filosofia antică a văzut cea dintâiu puterea liberatoare a gândirii, dând fiecăruia norme de viață conform temparamentului.

Filosofia a reacționat împotriva moralei creștine care aruncase sămânța iubirei învăluită în coaja aspră a datoriei ca o presiune din afară. Ea a arătat antagonismul dintre *iubire* și *datorie*.

Filosofia a postulat atunci că morala nu-și poate găsi temeiul decât în faptul *iubirei* fără constrângerea externă a *datoriei*. Ea a statornicit oarecum margenile datoriei, orientând-o spre conservarea grupului social din care se împărtășește individul.

Incununarea filosofiei ar fi deci *morala iubirei* a cărei misiune curat omenească e de a înfăptui solidaritatea culturală dintre oameni.

Filosofia liberează individul, căci ea pune o liberatoare depărtare între om și viață. *Simțul filozofic* pregătit prin o *sinceritate filosofică* întemeiază acțiunea omenească pe *reflecțiunea* critică și sistematică asupra întregului complex al vieții, complex privit ca o minunată constelație de realități și aspirații către ideal, de suferințe și de plăceri. Cartea se termină astfel: „Cultura filosofică este simbolul înălțării sufletești: Am rostit cuvântul „înălțare" și poate cineva va surâde zicând „iată optimismul utopic al filosofului". Da, dacă prin înălțare se înțelege numai înălțarea cu aeroplanul; mai există însă și o înălțare, înălțarea sufletească, care nu poate fi văzută decât cu „ochiul spiritului". Ferice de acela la care ochiul lăuntric veghează".

Deși abundând în abstracții, totuși scrisă într'un stil plin de imagini, lectura e accesibilă chiar și unui spirit nefilosof. Această

carte, fiind sinteza unui efort personal, e o prețioasă contribuție în filosofia românească așa de săracă în opere de valoare.

Mihail Negru.—*Eu*, roman. A bănui într'adevăr comoara care sălășluește și în sufletul cel mai umil, a prinde în forme de artă acea dureroasă răsfrângere a eului în sine însuși pentru a-și regăsi unitatea primitivă, într'un cuvânt a ne reda viața eului ce se zbate între imensitatea idealului și platitudinea realității, a ispitit totdeauna pe solitarii contemplativi.

Din această cercetare a eului pentru a se cunoaște s'a născut *romanul autobiografic.*

Neoprindu-se la viața unei societăți cu intrigile și cenușiul ei, și ținând să redea istoria unui suflet sau drama unei conștiințe, romanul autobiografic a reabilitat genul îndrumându-l pe făgașurile speculației filosofice sau religioase.

In *Confessions Jean Jacques Rousseau* constitue romanul autobiografic prin o afirmare frenetică a eului liric: individul izolat violent de societate se conduce după logica impetuoasă a inimei disprețuind instituția socială menită să-i stăvilească avântul.

Acela însă care opune valului de lirism al lui Rousseau o psihologie sobră, în romanul autobiografic, este *Benjamin Constant* cu al său *Adolf*. Romanul autobiografic se încheagă definitiv: prin mijloace de o savantă simplitate B. Constant ilumineză profunzimile generatoare ale sufletului său în tendința lui de realizare.

Romanul „**Eu**" al D-lui *Mihail Negru* a fost prezentat cititorilor prin o reclamă de librărie care subt o aparentă modestie ascunde o suficiență orgolioasă.

Eroul acestui roman are pretenția de a fi un *Obermann* retardatar rătăcit pe malurile Dâmboviței.

Autorul ni-l prezintă ca pe un spirit a cărui energie internă se fărâmițează în nenumărate mobile vagi, și care vrea totuși să-și regăsească eul intim, care i-ar revela personalitatea lui adâncă.

E o ființă blazată înainte de a fi trăit: spiritul de analiză pe care-l are într'un grad foarte desvoltat îi secătuește forțele vii ale sufletului răpindu-i putința unei încrederi în viață.

Viața de speculații intelectuale nu-i redă fericirea care o așteaptă; eroul voește să șteargă demarcația ce există între isvorul vieții sale sufletești și valul inconștienții cosmice aruncându-se într'o pământească iubire. Dar nici iubirea nu poate să-i redea acea seninătate intelectuală spre care năzuește.

Eroul, numit profesor (?) la Universitatea din București, încearcă o tămăduire a desamăgirei sale ținând să afirme valoarea gândirii pure: ține o serie de prelegeri despre *Nietzsche* fiind foarte aplaudat, firește, de studente.

Dar nici această misiune de a creia culturalicește nu-l mulțumește căci îi lipsește acea mare nădejde care ne deschide poarta unei vieți mai frumoase. Atunci, pentru a-și acoperi vidul imens al inimei, eroul își creiază mici paradisuri artificiale „a la manière de Baudelaire". Evadând în regatul viselor, el va încerca poate acele stări rare sufletești care îi vor da iluzia absolutului. Compromițându-și sănătatea, eroul încearcă refacerea sufletească în bucuriile vieții conjugale. Incurând însă, ese de aici total dezamăgit. Romanul se închee aici lăsându-ne nelămuriți asupra atitudinii sufletești a eroului.

D. Mihail Negru e lipsit de acea artă intimă de analiză, care face

din romanul autobiografic o formă subtilă a personalității umane. Cu toate că are frumoase pagini pe alocurea, romanul „*Eu*“ face impresia că e alcătuit într'un chip fragmentar din o serie de acțiuni fără o intimă întrețesere între ele. — **Al. Țuțuianu.**

Iacinto Benavente este numele scriitorului căruia i s'a acordat Premiul Nobel, un nume până eri necunoscut, azi bătut la atâtea telegrafe de pe glob.

Este al doilea Spaniol premiat de Academia din Stockholm. Ne amintim că Mistral și-a împărțit premiul cu Echegárry, și că toată literatura spaniolă a protestat. Acum vreo câți-va ani, s'a cerut oficial premiul pentru Benito Pérez Goldos, patriarhul literilor spaniole, un scriitor a cărui operă vastă era inspirată de cele mai bune tradiții. Dar Goldos a murit fără să fi obținut această ultimă consacrare. Alegerea actuală făcută de executorii lui Nobel nu va ridica de sigur nici o protestare, căci critica recunoaște unanimă în Benavente un scriitor de rasă și un dramaturg de seamă. Publicul european, spune o revistă, care nu poate cunoaște din literatura spaniolă actuală de cât romanele lui Blasco Ibanez și care, mâine, va cunoaște piesele lui Benavente, nu va avea încă prilejul să-și schimbe părerea pe care și-o poate face despre această literatură.

Prima piesă a lui Iacinto Benavente „*El mino ajeno*“ e din 1894. De atunci producția lui a fost fecundă și variată. Benavente a scris comedii de toate felurile: satire sociale, drame psicologice, fantezii poetice. Se simte mai la largul lui într'un fel de formulă care se trage din *Comedia nell'arte* și din Shakespeare: *Visul unei nopți de vară* și *Noaptea regilor*. In *Los Intereses creados* a folosit mai mult ca ori și unde formula. Această piesă nu-i lipsită de viață nici de oarecare noblețe. Dialogul lui Benavente este fin, ascuțit, sensibil.

Viața lui Benavente a fost întotdeauna, în mijlocul greutăților și atacurilor suportate de un curagiu și cinism demne de Oscar Wilde, o viață de artist. Actualmente, sătul de compatrioții săi, a părăsit Spania și străiește în străinătate.

Traducerile cu cât apar mai multe, cu atât se vădește și greutatea execuției lor.

In mare parte apariția tălmăcirilor slabe se datorește unei vinovate lipse de grijă a tălmăcitorilor cari prea puțin își bat capul de ce va ieși. Se spune în deobște de pildă: «Din franțuzește? Un moft d-le, dă-o încoace, ți-o traduc eu. Și treaba se face în dauna cititorului, spre răul educărei literare a unui public care, vezi Doamne nicăiri nu are mai multă nevoie de aceasta ca la noi.

Alături de volume minunate ca execuție tipografică și îngrijire literară, „Cultura Națională“ a cărei activitate va însemna desigur un moment fericit în cultura noastră, dă la iveală și cărți pe care deschizându-le, tare îți pare rău de hârtie și frumusețea tiparului astfel cheltuite.

De pildă tălmăcirea în românește a minunatului roman al fraților Tharaud: „A l'ombre de la croix“ e întristătoare. („Ideea Europeană“ care relatează faptul înaintea noastră spune: „o rușine“).

Și ne mir cum, editura unde să lucrează cu atâtă îngrijire, o tipărește și mai ales cum a putut da o asemenea traducere d-l Clarnet care trece drept un om de gust.

E posibil să se compromită o carte atât de interesantă şi de preţ printr'o traducere în care la fiecare pagină găseşti monumente de felul următor: „*Lângă bătrâni un copil se sculă* buze roşii, ochii mari“ (pag. 39). „*Să smulgă cerului cu forţa* salutul *său*“ (pag. 17). „*Frumoasa tremură* deja *atinsă*“ (pag. 63). „*Dar* atentiv *la tot*“ (pag. 134). „*In universul* atentiv“ (pag. 149). *Job* în vârful grandoarei *este aruncat pe băligar*“ (pag. 140).

Alecsandri şi Merimée Pentru trei lei, adică mai puţin decât un aperitiv „Cartea Românească“ oferă, în colecţia „Minerva“ o bună traducere a povestirei lui Merimée: „Colomba“ Câţi dintre cetăţenii ţărei vor bea un spriţ mai puţin, ca să cumpere cărticica, cu vechi şi luminoase rânduri, rămâne o întrebare. Ediţiei i-se cuvine un cuvânt bun pentru această tălmăcire cum şi aceluia care drept prefaţă a avut gândul să pună amintirea despre povestitorul francez, publicată în anul morţii acestuia, de către Alecsandri în „Convorbiri Literare“ din Ianar 1871.

Multora dintre noi—ca să nu mai vorbim de cei neprofesionişti ni-e lene să scuturăm din când în când praful de pe slovele vechi şi totuşi pare că ar fi bine din când în când.

Paginile scrise de Alexandri despre Merimée acum o jumătate de veac, răspândesc o mireasmă odihnitoare şi deşteaptă un interes nu numai sentimental.

Prieteniile cu marii străini, lucru ce pare la Alecsandri un soiu de specialitate, ne aduceau pare-se mai multe servicii decât anume „propagande“ de azi bine plătite şi rău înţelese...

Iată, câteva vorbe doar pe care amiciţia bardului român le-a făcut să se nască acum cinci decenii, pe buzele bătrânului scriitor francez, ne cad parcă bine şi acum.

Scria Alecsandri despre Merimée: „... a fost unul din acele personagii eminente din Francia, care s'au interesant mult de soarta României.

—„*România, zicea el, este acum ca o fetiţă de 12 ani, neformată încă. Frumuseţea ei nu s'a desvoltat, şi nimeni nu o bagă în seamă. Lasă, sa ajungă ta epoca tinereţei când fovmele copilei se desemnează graţios, când calităţile ei fizice şi intelectuale se afirmă, când frumuseţea ia un caracter de splendoare regală, şi ochii lumei se vor îndrepta cu admirare spre dânsa. Tot ce doresc pentru România este ca să aibă nu 12, dar 20 de ani!*“

Şi mai ciugulim o pagină cu haz şi interes. Conversând Alecsandri spunea că ţiganii din Spania au mare asemănare cu cei din România.

—Şi cu acei din Rusia, adăogi Mérimée. Poetul rus Puşkin i-a descris prea bine într'un mic poem foarte original, pe care l'am tradus în limba franceză. Am admirat mai cu deosebire în el un cântec ţigănesc plin de o energie sălbatecă.

—Vi-l aduceţi aminte?

—Da, eroina poemului zice: arde-mă pe cărbuni, eu voiu muri fără a spune numele iubitului meu! etc.

—Cum? observai întrerupându-l; aceste versuri au fost compuse de Puşkin?

—Negreşit.

—Vă înşelaţi, Domnule Mérimée. Acesta e un cântec popular dela noi. Iată versurile:

Arde-mă, frige-mă,
Pe-un cărbune pune-mă!
De m'ai pune pe-un cărbune
Ibovnicul nu voiu spune.
De mai bate cu-o vărguță
Peste ochi și peste țâță
Tot m'oi duce la portiță
Să dau altuia guriță.
De m'ai bate cu gardul
Tot m'oi iubi cu altul
Via'n vară înflorește
Iar în toamnă cum rodește
Vine graur de-o ciupește.
Eu de ieri am înflorit
Sânu'mi încă n'a rodit
Și'l arde un foc cumplit!

Mérimée ascultă traducerea franceză a acestei hore, apoi zise zâmbind!

— Diable de Pouchkine! L'am admirat 15 ani cu un giuvaer străin la gât.

Mai târziu, într'o iarnă, îl întâlnește în *Jardin des Héspérides*, la Cannes, localitate unde Mérimée era bolnav. Îl vizitează. Dar într'o zi îi arătă lui Alexandri o sabie de Damasc cu caractere arabe încrustate pe lamă.

„—Știi să citești arăbește?

— Nu.

— Închipue-ți că n'am găsit încă pe nimeni care să-mi explice această inscripție și doar am mulți amici care se bucură de renumele de orientaliști și țin cursuri de limbi orientale la Sorbonna. Pățesc și eu cu sabia mea cum a pățit-o sora regelui Ludovic Filip cu o materie de rochie ce jur împrejurul poalelor avea un șir de cuvinte turcești cusute cu aur.

Acea principesă se adresă la d-l C.., profesor de limba sanscrită ca să aibă traducerea exactă a broderiei, și el îi răspunse că broderia conține versetul din Coran: *La Allah illa allah, Mahomed rasul Allah!* adică *Dumnezeu este mare și Mahomed este profetul său.*

Doi ani în urmă un alt profesor orientalist prezentându-se la Tuilleries, principesa dorind a se convinge de cunoștințele sale, îi arătă rochia sa favorită și noul sapient, examinând poalele, traduse pe loc: *Nimeni nu-i mai mare ca Allah, ginerele lui Mahomet, nimic nu-i tare ca sabia lui Ali.*

Îți închipuești mirarea Princesei! In fine la un bal de la curte, ambasadorul turc apropiindu-se de sora regelui ca să o salute, principesa îi zice:

— D-le Ambasador, n'ați fost niciodată profesor la Sorbonna?

— Niciodată Alteță.

— Minunat! Binevoiți de a-mi traduce inscripția rochiei mele.

Ambasadorul citi hieroglifele aurite: Abdulah, fabricant de materii de mătase la Brusa, alăturea cu gemia lui Osman.“

Renumele, consacrarea, iată potoul spre care galopează cu cravasări violente literatul de azi (și de eri dar mai ales de azi) și de pretutindeni. E o cursă ce înfățișază unul din cele mai interesante

spectacole în țările cu viață intelectuală mai bogată și mai intensă ca cea dela noi.

O publicație franceză nouă și vie aduce în privința acestui «cap de pod» literar, în fața căruia mulți sunt striviți în învălmășag, câteva observații foarte interesante.

Războiul, printre altele, a fost pricina următoarelor fenomene (în literatură):

1. O criză de avansare. (Oprire în cadre, în promoțiuni);
2. O criză de personal. (A desăvârșit îmbătrânirea oamenilor iluștri);
3. O criză de producție. (Din cauze de multe ori străine de literatură, a scos din rânduri oameni noui, unii cu titlu de ofițeri de complectare, alții cu titlu mai civil de scriitori demobilizați.)

Editorii au avut bătăi de inimă și îngrijorări la socoteli. Au simțit nevoia de a-și reîmprospăta cataloagele, de a se reaproviziona cu oameni mari.

Momentul era bun pentru tineri. Insă cum toți sunt inteligenți, prea inteligenți, au priceput-o în număr prea mare.

Când echipa iluștrilor. France, Bourget, Barrès, Loti, va fi cedat locul, pe podurile literare echipa pregătită a lui Duhamel, Dorgelés, Mac-Orlan. Giraudous se va instala la rândul ei până la adânci bătrâneți. E un fel de asigurare certă și pe viață.

De aci enorma importanță strategică, literară și financiară, a acestei *operații* de înaintare ce se dă în viața literară a Franței. Incă nu sunt ocupate toate locurile dar în câțiva ani ele vor fi, și irevocabil.

Astfel se explică (fără să se justifice) galopada smintită al cărei tropot străbate din când în când și până la noi sub forma unor polemici ori sub acea a simplelor notițe pe care ni le aduc publicațiile franceze și pe care *atunci* nu le înțelegem..

De un **Minister al Literilor,** fusese vorba acum câtva timp în presa franceză.

„*Les Nouvelles litteraires*", publicație proaspătă care promite să fie excelentă, lansează o anchetă printre intelectuali în această chestiune. Ne par interesante și pentru noi chiar întrebările puse. Ele deșteaptă asociații de judecăți ce pot fi rodnice. Gazeta literară pariziană întreabă care ar fi părerea intelectualilor în privința organizării acestui minister din următoarele puncte de vedere:

1. Incurajări materiale și morale, diverse misiuni;
2. Case de ajutor și pensii, case de împrumut pe cuvânt;
3. Cumpărarea de cărți de către Stat pentru bibliotecile sale;
4. Propagandă în străinătate, cumpărarea de cărți pentru străinătate, misiuni, conferințe, articole diverse;
5. Atribuirea distincțiilor, crearea unei Comisii a Decorațiilor (proectul Guickes) și unui tablou de avansare;
6. Studiu practic al condițiilor materiale de existență ale scriitorului, salarii și drepturi de autor; asociațile diverse a scriitorilor combatanți;
7. Teatre subvenționate.
8. Pentru a asigura titularului noului minister o independență complectă în materie de aprecieri și judecăți nu ar fi mai bine oare ca în timpul cât exercitează și câțiva ani dela expirarea, Ministerul Literilor va renunța la orice candidatură academică?
9. Care este personalitatea politică sau literară pe care ați indica-o pentru acest portofoliu?

In lipsa unui titular acceptând această clauză, nu s'ar putea alege Ministrul Literilor direct dintre membrii Academiei Franceze sau ai Academiei Goncourt?

Ce vreți, *acolo* se simte nevoia până și a unui minister al literilor. La noi multora le pare de prisos și acea jumătate de minister al Artelor... — **V. R. Ș.**

Concerte, simfonice, instrumentale, bogat felurite, vocale, corale și religioase, urmează unul după altul. Sălile sunt pline ori pe aproape.

Mai bine de douăzeci de expoziții picturale — și încă nesocotindu-le pe cele mai mărunte — s'au succedat, dela începutul sezonului și până acum.

Peste expozițiile Brateș-Popea-Demian, Rodica Maniu, se anunță de aci încolo aproape treizeci de expoziții.

Lumea își dă cu animație obolul privirii, ba o parte mai ghiabură a ei, își dă — câteodată cu neașteptată dărnicie — și obolul celălalt, mai concret: banul.

E drept că vânzările sunt unele necrezut de roditoare, altele mai de loc, dar fapt e că *interesul* trăiește.

Ni s'a întâmplat să asistăm chiar la unele scene ciudate. De pildă, la una din recentele expoziții, un plutonier-major, a cărui origine de „*reangajat*“ i-se citia limpede pe față și în glas, critica cu multă convingere o pânză a unei talentate pictorițe...

In timpul acesta *cartea* prinde mucegaiu în pivnițele editorilor cari ridică mânile spre cer, scriitorii visează melancloic la țări unde cetitorii cresc pe copaci, revistele schiopătă ori pier (apariții noi nu sunt decât agonii *a-priorice*.)

E în afară de orice discuție, că pentru a gusta și pricepe muzica ori pictura, e nevoie de o educație mult mai înaintată decât pentru a înțelege și gusta literatura care e mult mai *direct* aproape de viață.

In noi, pe lângă alte ciudățenii înflorește și aceasta. Un public ce întoarce capul și urechea când e vorba de citit, ascultă cu vioiciune concertele și privește cu plăcere pânzele cari găzduiesc pânze ieșite din creion și culoare, foarte felurite.

E oare fenomenul și un simptom?

Din redacțiile tuturor revistelor pornește unul și același refren: „*proză*“ !

Proza literară se ascundea cu îndărătnicie în văgăunile tainice ale talentelor noastre de acum, fiindcă nu se mai poate tăgădui că manifestarea literară a acestor din urmă ani — cu toată acuzarea de lucru sterp adusă de unii — n'ar indica o neașteptată eflorescență

Laturi noui de poezie ori cel puțin talente noi se afirmă; în orice caz miros de rod proaspăt plutește în grădina parnasului român.

Prosatori?

Aceeia al căror interes e mai viu, întorc capul în toate părțile întrebător și îngrijorat.

Alții, sătui de prea multele probleme ce se tot pun și nu se resolvă, dau din umeri: Ei și?

Dar fenomenul, în ciuda tuturor trăiește supărător de viu.

Suntem prea tineri, spun unii.

Dar generațiile dinaintea noastră au trăit aspectul acesta de enormă disproporție în genurile literare?

Nu.

Atunci erau oare ele mai bătrâne decât noi?

Se mai vorbește de o anume nevroză post belică ce ar tăia,

prin sbuciumul mărunt și istovitor, putința acelei creieri organizate și de mai lungă întindere — spațială și lăuntrică — fundamental necesară prozatorului.

Pe urmă, mai spun alții, că o pricină de căpetenie a acestei sărăcii de proză, ar fi o lene specifică — aproape de un înțeles fiziologic — care ar caracteriza generația aceasta.

Și încă se mai indică cu brutalitate, distrugătoare dificultatea materială a traiului, care ar istovi și secătui putința de înfăptuire a scriitorului.

Dar nimeni nu pomenește de o pricină curat intelectuală și sufletească.

Oare n'ar putea fi vorba de o credință și un sentiment ciudat de saturație, isvorât din saltul în evoluție pe care-l reprezintă această generație și care ar duce la o convingere în *inutilitatea* scrisului de mai mare întindere?

Afară de cazul când vrem să prindem fluturi cu un deget și fenomenul ar fi un pur accident. —**V. R. Șirianu.**

Revistele.

Chioșcurile se împodobesc, în fiecare dimineață, pestriț cu cele mai felurite reviste literare. Presupunând necesitatea care le-a creat, le frunzărești pe fiecare în parte și observi că toate publică acelaș fel — nu calitativ — de poezie, de proză, de critică, etc... Omogeneitatea scrisului ar trebui să le facă unele față de altele mai intime, mai binevoitoare. Cu toate acestea se dă peste atâta intoleranță în fiecare din ele față de celelalte încât crezi că orice scriitoraș, care a ajuns să poată răcni din coada vreunei reviste, reduce cadrele literaturii contemporane la cercul din care face parte. De aci notițe insinuante, polemici, etc. Însă a polemiza cu cineva înseamnă să ai pentru acel cineva nu numai o oarecare — dar o deosebită considerațiune. S'a ajuns astfel să se stabilească, pe nesimțite, între reviste, o indiferență glacială care disimulează din partea fiecăreia un patrician dispreț. In acest fel a dispărut insensibil rubrica tradițională „Revista Revistelor". Este o formă acută a polemicii.

Secetă literară: este cuvântul de ordine. De zece ani, de la cronicarul mărunt și până la cel care purtând o treanță în vârful unui băț, se crede port-drapel, se sbiară strident: secetă literară.

Aceleași strigăte însă se auzeau și pe vremea când trăiau Cerna, Hogaș, Iosif, Anghel, etc..; pentru ca astăzi să se privească elegiac peste umăr către vremurile acelea ca și legendare. In afară de acestea nu se gândește nimeni la inutilitatea perfect gratuită a acestor răcnete.

Literatura își are ascensiunile și declinurile ei, impuse atât de despoticul determinism al angrenajului dintre cele mai diverse activități umane cât și de infinitesimalul contigențional. Ele trebuesc să existe alternant la anumite epoci cu necesitatea ineluctabilă a unei fatalități.

Și atunci dezorientarea literară trebuește primită cu resemnarea cu care se primește orice realitate. Ea își are în sterlitate vitalitatea ei, care nu poate fi nici prelungită și nici curmată. Aceasta principiul.

In speță, nu se știe dacă nu cumva privirea urmașilor nu va învălui elegiac existența postumă a câtorva scriitori mari pe care îi avem azi. E, probabil, un caz de presbitism literar.

8022-64 120

Paul Bourget, *critic:* este titlul unui articol semnat de André Beaunier în ultimul număr din „Revue des deux mondes".

Intre autorul acelei literaturi anatomice pe care o găsim în „Cruelle Enigme", „Andrè Cornelis", etc. şi paginilor de critică psihologică din „Essais de psichologie contemporaine" există cea mai intimă legătură. Aplicându-se observaţiuni amănunţite a sufletelor autorilor, Paul Bourget derivă din Saint-Beuve prin care ajunge la Taine. Chiar singur se declară într'un timp a fi elevul lui Taine; de la care a împrumutat nu doctrina ci numai metoda sau poate chiar numai ideia unei metode.

„Studiem o operă literară: asistăm la o experienţă umană. Interpretăm o operă literară: înţelegem această experienţă. Romanul, drama, etc., toate indică obiceiurile unei epoci. Aceste obiceiuri au cauzele lor: stările de sensibilitate pe care le găsim într'un roman, o dramă ori un poem derivă din condiţiunile sociale şi politice. Astfel analiza literară ne duce la analiza socială şi aceasta la aceea politică" Iată cum Bourget, care în 1882 („Réflexions sur la critique") refuza criticei dreptul de „a judeca", după ce trece prin anumite rigurozităţi «doctrinare» (Pages de critique et de doctrine) ajunge să nu separe literatura de sociologie. Aceasta este evoluţia spiritului critic al lui Paul Bourget al cărui traect Beaunier l-a desemnat sigur şi precis.

La Garconne de Victor Margueritte. Naturalist retardatar, Victor Margueritte a stărnit prin publicarea acestui volum indignarea aproape unanimă a cronicarilor din Franţa. In numărul din 15 Noembrie c. al revistei «Mercure de France» subt semnătura de Rachilde i-se ia apărarea, observându-se că este tratat de pornograf. Rumoarea produsă de această carte trebueşte înregistrată: Naturalismul a intrat în rândul formulelor de artă desuete. — **Vl. Str.**

Primim din afară de Redacţie următoarele rânduri:

Institutul de Literatură Română. — Nu ignoră nimeni că avem, pelângă, înafară, şi mai presus de Academia Română, şi un Institut de Literatură Română. D-l Mihail Dragomirescu, fertilul nostru critic, asistat de un birou pe sprânceană, pe baza unui regulament şi a unor principii, judecă, clasifică şi ierarhizează, judicios şi imperturbabil. O studenţime imensă aleargă să se pună în curent cu marea noastră literatură naţională. Numeroşi tineri îşi desfăşoară, în Aula Fundaţiei, consacratoare a acestui eveniment, primele lor debuturi, după expresia unui meritos membru. Incearcă Dumnealor să stabilească, cu grijă, dacă o nuvelă este poezie sau proză. Astfel se formează aici o pepinieră de critici. Decretele care se dau cu mâna pe simţul estetic, sunt ratificate prin discuţie. Discuţia închisă, rămâne verdictul. Publicul va lua cunoştinţă de această mare activitate prin revista Analele. Gustul lui va fi însfârşit format. Şarlatanismul din literatura noastră este iremediabil condamnat la pieire. Adevăratele noastre genii, Gregorian, Sorbul şi Rebreanu, vor iradia lumina lor prin aerul epurat. Incepe o eră nouă. Felicităm marea iniţiativă, participăm sufleteşte şi chiar efectiv. Căci pe frontispiciul institutului de fete stă scris: Intrarea şi ieşirea liberă.

I. O. C.

ANTICARIAT TIMIŞOARA
Lei 120
BIBLIOTECA MUNICIPALA TIMIŞOARA
Secţia colecţii speciale
859-1
8.01
7.01